
GAUDEO.

Nieuvve Wereldt
Ofte
Beschrijvinghe
VAN
VVEST-INDIEN.
Door
IOANNES de LAET.

Beſchrijvinghe van WEST-INDIEN

door

IOANNES DE LAET.

Tweede druck:

In ontallijcke plaetſen verbetert, vermeerdert, met eenige nieuwe Caerten, beelden van verſcheyden dieren ende planten verciert.

Tot Leyden, bij de ELZEVIERS. A°. 1630

Met *Priuilegie.*

Aen de Doorluchtighe ende Hoogh-moghende Heeren, mijn Heeren

DE

STATEN GENERAEL

der vereenighde Nederlanden.

MIIN HEEREN,

NAer dat uvve Doorluchtigheden het lange gevvenſchte Octroye van de Weſt-Indiſche Compagnie hadden ghebracht tot een vaſt ende bondich beſluyt, ſoo vvas het nu tijdt dat alle ghetrouvve Lief-hebbers des Vaderlandts, haer uyterſte beſte ſouden doen, om te vervorderen de middelen die noodigh zijn tot uyt-voeringe van ſo grooten ende ghevvichtigen vverck; vvelcke middelen alſoo ſy beſtaen in tvvee deelen, te vveten, in 't op-brengen van een groot Capitael, tot uytruſtinghe van een aenſienlijck getal van Schepen, hoogh-noodigh tot het bevaren ende beſoecken van ſoo vele ende vvijdt-verſpreyde Landen, als in den voorſchreven Octroye

 begre-

begrepen zijn; eñ ten anderen, in goede kennisse van de voorschreven Landen ende Luyden, tot onderrechtinghe van de gene die de directie van dese West-Indische Compagnie bevolen is, als mede die, de vvelcke de resolutien hier te Lande genomen, sullen gaen uytvoeren: Tot vervorderinghe van beyde dese middelen, hebbe ick naer mijn schuldighe plicht ende geringh vermoghen, getracht soo vele toe te brengen als ick konde, ende insonderheyt tot het tvveede, alvvaer ick als noch het meeste ghebreck speurde. Ick hadde al voor vele jaren, uyt een sonderlinghen lust, by een vergadert alles 't ghene by diversche natien in druck vvas uyt-ghegheven van de Landen van West-Indien; oock eenighe ghe-schreven Iournalen van eenighe Stier-lieden van onse natie; ende daer uyt seeckere korte aen-teeckeninghen ghetrocken: Uyt de vvelcke ick, door aen-porringhe van verscheyden Heeren ende vrienden, dese Beschrijvinghe van West-Indien hebbe by een ghesteldt, vvelck nu onder de bescherminghe van uvven Doorluchtigen naem voort-komt. Sy en konde noch en behoorde by my niemandt anders toe-gheeyghent te vvorden, als uvve Doorluchtigheden, als vvesende Vaders

Vaders van 't Vaderlandt, ende Aenlegghers ende Voorſtanders van het groote vverck, om vvelckes vville deſe Beſchrijvinghe is verveerdicht. Wat arbeydt ende moeyte by my in dit vverck te vervoorderen is genomen, ſullen die lichtelijck oordeelen die de vvijdtlufticheyt van deſe Landen, ende diverſiteyt van Autheuren, uyt de vvelcke dit vverck is ghenomen, ſullen aen ſien: Alle de vergeldinghe die ick daer voor vervvachte, is, dat uvve Doorluchtigheden gelieven deſen mijnen arbeydt met een goede ooghe aen te ſchouvven, ende te aenveerden als een ghetuygenis van mijnen vvillighen dienſt ende ſchuldige danckbaerheyt. Den Almogenden Godt ende ghenadigen beſchermer van ons lieve Vaderlandt, geve uvve Doorluchtigheden een gheluckighe ende langhduerighe regeringe, overvvinninghe van ſyne vyanden, tot voorſtandt van ſyne Kercke ende vvelſtandt van alle trouvvhertighe ingeſetene van deſe Landen, gelijck 't ſelve gheduerlijck door vyerige ghebeden vvordt verſocht door my

Uvve Doorluchtigheden ootmoedighen Dienaer

IOANNES de LAET.

Uyt Leyden deſen 15. November Anno 1624.

PRI-

PRIVILEGIE.

De Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, hebben gheconsenteert ende gheoctroyeert, consenteeren ende octroyeeren midts-desen Iohan de Laet, vvoonende tot Leyden, dat hy voor den tijdt van tvvaelf Iaren naest-komende, alleen in de vereenichde Provincien sal moghen doen Drucken, ende uyt-gheven, in diversche talen, seecker Boeck, ghenaemt Nieuwe VVereldt, ofte Beschrijvinghe van VVest-Indien, verciert met diversche Kaerten, tot onderrechtinghe van het selve Boeck, ofte Historie. Verbiedende allen, ende een yeghelijcken Ingesetenen van dese Landen, 't voors. Boeck binnen den voors. tijdt van tvvaelf Iaren, directelijc, of indirectelyc, in't gheel, ofte ten deele, in't groot, ofte in't kleyn, in eenigerley tale te doen na-drucken ende uyt-gheven, oft elders naer-ghedruct in de vereenichde Provincien te brenghen, om verkoft, ofte uyt-ghegeven te vvorden; ofte ooc eenighe Kaerten in't gheheel ofte stuc-ghevvijs, uyt het voors. Boec te nemen, om by andere Boecken uyt-ghegeven te vvorden, sonder consent van den voornoemden Iohan de Laet, by verbeurte van de selve na-ghedructe exemplaren ofte Boecken, daer in sodanige Kaerten in't gheheel, ofte deel, ghevonden mochten vverden, ende daer-en-boven een somme van ses hondert gulden; t' appliceeren een derdendeel daer van tot behoef van den Officier die de calangie doen sal, het tvveede derdendeel tot behoef van den armen; ende het resterende derdendeel tot behoef van den voorsz. Iohan de Laet. Verbiedende voorts ghelijcke materie voortaen te Drucken, ofte uyt te gheven, sonder dat d'Origi-nelen van dien eerst by ons gevisiteert, ende daer toe consent ghegheven zy, op pene by onse voorgaende Placcaten op't stuck van de Druckeryen gheemaneert.

Gedaen ter vergaderinge van de Hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael, in 's Graven-Haghe op den XVII. Julii sesthien hondert vier-en-tvvintich.

I. MAGNVS V^t.

Ter Ordonnantie van de selve

I. van GOCH.

AMERICÆ
sive
INDIÆ OCCIDENTALIS
Tabula Generalis.

Voor-reden ende Inleydinghe tot de volghende Beschrijvinghe.

De Landen die wy voor-ghenomen hebben te beschrijven / worden by vele America, ende van vele West-Indien, ende van andere oock anders ghenaemt: mijn meyninge en is niet vele woorden te maken over den naem / te weten / oft die recht ghegeven is ofte niet; my sal ghenoegh wesen / dat de Leser verstaet / dat mijn voornemen is te schrijven van dat vierde gedeelte des wereldts / welck wy hier voor in 't kleyne hebben afghebeeldt / ende welck den Ouderen onbekent is geweest / voor soo vele by haer schriften is blijckende / (hoewel ick niet en ontkenne / dat eenighe lichte erkentenisse by eenighe gespeurt wordt / als 't selve te sien is by Iosephus de Acosta, die dese saecke verhandelt in syn Historie Naturael ende Morael van West-Indien :) ende sints den jare veerthien hondert twee-en-tneghentich door Don Christopher Colon ofte Columbus eerst is begonnen te ondecken: hoewel Americus Vespucius die eenigen tijdt daer naer is gekomen / de eere heeft / dat dese Landen vele naer synen naem worden ghenoemt. Den Koningh van Spaegnien / ofte om eyghentlijcker te spreecken / van Castilien ende Leon, wil hebben dat men geloove alle dese Landen hem toe te behooren / uyt kracht van een gifte des Paus van Roomen / ende seeckere verdeelinghe ende afpalinghe daer op ghevolght tusschen hem ende den Koningh van Portugal: door middel van welcke verdeelinghe de kroone van Portugal aen sich treckt het gantsche Landt van Brasil, welck wy mede in dese beschrijvinge vervatten. Ende op dat alle de wereldt mach sien het recht dat den Koningh van Spaegnien in desen sich toe-eygent / soo sal ick hier van woorde tot woorde in-voeghen de aen-maeninge die de eerste ontdeckers van dese Landen / uyt den name van den Koningh aen de in-ghebooren ende besitters van die Landen plachten te doen; gelijck den Historie-schrijver Antonio de Herrera daer van een voor-schrift steldt in sijn eerste Decade in't sevende Boeck aen't veerthiende Capittel / luydende aldus:

Ick N. N. dienaer van de alderhooghſte ende machtighſte Koninghen van Caſtilla ende Leon, overvvinners van de Barbariſche natien, haren Ambaſſadeur ende Capiteyn, gheve u te kennen naer mijn beſt vermoghen, dat Godt onſen Heere, een ende eeuvvigh, ſchiep den Hemel ende Aerde, ende een Man ende een Vrouvve, van vvelcke ghy ende vvy, ende alle menſchen voort-ghebracht zijn, ende alle naer ons noch voort-komen ſullen: doch door de menighte van de generatien die van de ſelve gheſproten zijn, ſints vijf duyſent ende meer jaren hervvaerts dat de vvereldt gheſchapen is ghevveeſt, vvas het noodigh, dat de eene menſchen in d'een, ende d'ander in d'ander ghedeelte ſouden vvoonen, ende verdeeldt vvorden in vele Rijcken ende Provincien, om dat ſy haer alle in een ghevveſte niet en konden onderhouden. Van alle deſe volckeren heeft de Heere onſe Godt de ſorghe ende laſt ghegheven aen eenen die ghenaemt vvas Petrus, op dat hy Heer ende Overſte ſoude vveſen van alle de menſchen des vverelts, datſe alle hem ſouden ghehoorſamen, ende dat hy 't hooft ſoude zijn van 't gantſche menſchelijck gheſlacht, vvaer dat de ſelve oock vvoonden ofte leefden, ende van vvat vvet, gheloof, ofte ſecte ſy oock vvaren: ende gaf de gantſche vvereldt tot ſynen dienſte ende onder ſyn ghebiedt: ende hoevvel hy hem belaſte ſyn Stoel te ſetten te Roomen, als vveſende de gheleghenſte plaetſe om de gantſche vvereldt te regieren, ſoo liet hy hem niet te min vry in eenigh ander ghedeelte des vvereldts de ſelve te ſetten ende te houden; om te oordeelen ende te bedvvinghen alle volckeren, Chriſtenen, Mooren, Ioden, Heydenen, ende van vvat ſecte ofte gheloof ſy mochten vveſen. Deſe noemde men Papa, vvelck is te ſegghen vvonderbaerlijcke Overſte, Vader ende beſchermer, door dien hy is een Vader ende Gouverneur van alle menſchen. Deſen heylighen Vader ghehoorſaemden, ende namen voor haren Heere, Koningh ende Overſte van de gantſche vvijde vvereldt, alle de ghene die in dien tijdt leefden; van ghelijcke heeftmen oock ghehouden alle de andere die vervolghens verkoren zijn tot de Pauſelijcke vveerdigheyt; ende 't ſelve is ſoo vervolght tot op heden, ende ſal ſoo vervolght vvorden tot het eynde des vvereldts. Een van deſe Hooge-prieſters voorſeydt, als Heere van de vverelt, ſchonck deſe Eylanden ende vaſte Landen in ende aen de Zee Oceanus gheleghen, aen de Catholijcke Koninghen van Caſtilla, vvelck doen vvaren Don Ferdinando ende Donna Yſabel, hoogh-loffelijcker ghedachtenis, ende aen hare erfghenamen onſe Heeren, met alles vvat daer in is; ghelijck 't ſelve begrepen is in ſeeckere ſchriften daer van gemaeckt, vvelck ghy meught ſien ſoo ghy vvildt: Soo dat ſyn Mt is Koningh ende Heer van deſe Eylanden ende vaſte Landen uyt kracht van de voorſchreven gifte; Ende eenighe Eylanden, ende by naer alle die dit is te kennen ghegheven, hebben reede ſyn Mt over ſulcx voor Koningh ende Heere aen-ghenomen, hem ghehoorſaemt ende gedient, ende dienen hem noch als onderdanen ſchuldigh zijn, ende dat met ghemoede, ende ſonder eenighen teghenſtandt; daer naer ſonder uyt-ſtel, mede onderricht zijnde als van 't voorgaende, ghehoorſaemden ſy mede de Religieuſe mannen, die hy haer toe-ſondt, om ons heylighe Gheloove door hen

te ver-

te verstaen, ende daer in onderwesen te worden; ende alle die uyt haren vrijen wille ende onbedwongen sonder giften ofte ander besprek doen Christenen wierden ende noch blijven, ontfingh syn Majesteyt *blydelijck ende mildelijck, ende gheboodt datmense soude handelen als syn andere onderdanen ende vasallen: ende ghy-lieden zijt ghehouden mede alsoo te doen. Derhalven soo bidde ende versoecke ick u soo veele my moghelijcken is, dat ghy wilt aen-mercken 't ghene ick gheseyt hebbe, ende dat ghy, om 't selve beter te verstaen, ende u daer op te beraden, neemt seeckeren tijdt, als billijck is, ende dat ghy erkent de heylighe Kercke voor Vrouwe ende Overste van de gantsche wereldt, ende den oppersten Priester ghenaemt* Papa, *in haren naem, ende syn* Majesteyt *in syn plaetse als opperste Heer ende Koningh van de Eylanden ende vaste landen, uyt kracht van de voorsz. gifte: ende dat ghy toe-laet dat dese Religieuse Vaders het boven-verhaelde u verkondighen. Soo ghy soo doet, sult ghy wel doen, en 't ghene ghy aen syn* Majesteyt *schuldigh zijt: ende ick in synen name sal u aen-vaerden in aller liefde, ende sal u laten uwe vrouwen ende kinderen vry sonder slavernije, op dat ghy daer mede vryelijck doet wat u gheliest ende goedt vindt, ghelijck ghedaen hebben de in-woonders van meest alle d'ander Eylanden: ende boven desen soo sal syn* Majesteyt *u gheven vele vryheden ende groote belooninghen. Maer indien ghy het niet en doet, ende ter quader trouwen uyt-stel soeckt, soo laet ick u weten, dat ick door de hulpe Godts met macht teghen u sal in-trecken, ende u oorloghe aen doen van allen kanten naer dat ick best sal konnen, ende sal u brenghen onder het jock ende ghehoorsaemheyt van de Kercke ende syn* Majesteyt, *ende sal uwe wijven ende kinderen wegh nemen ende tot slaven maecken, verkoopen, ende voorder daer mede handelen als syne* Majesteyt *sal ghebieden; Ick sal uwe goederen benemen, ende alle quaedt ende schade doen, die ick kan, als aen vasallen die niet en willen ghehoorsaemen, ofte aen-nemen haren Heere, maer hem weder spreken ende teghen-staen. Ende protesteere, dat de doodt-slaghen ende schade daer uyt te volghen, door uwe eyghen schuldt ontstaen, ende niet door syn* Majesteyt *ofte my ende dese* Cavalleros *die met my zijn gekomen. Ende ick begeere dat by den teghenwoordighen Notaris daer van ghesegelde ghetuyghenis my sal worden ghegheven, dat ick u dit alles soo gheseght ende versocht hebbe.* Dus verre Herrera.

Uyt welcke insinuatie ende protestatie men kan sien het onghetwijfelt (soo sy het noemen) recht van den Koningh van Spaegnien op de Landen van West-Indien / ende waer op ghegrondt zijn gheweest de schrickelijcke verstroyinghen / vernielinghen ende verscheuringhen van de arme inghesetenen van die landen / in neminghe van hare plaetsen / beroovinghe van alle hare goederen / ende toe-eygheninghe van alles 't gene daer in die landen wordt ghevonden; doch laet ons weder-keeren tot ons voorighe segghen.

Jck hebbe voor-ghenomen dat vierde ende nieuw ontdeckte ghedeelte des Wereldts te beschrijven / insonderheyt veroorsaeckt zijnde door de aenstaende ghelegentheyt van de vaert ende handel op de selve Landen onlangs by de onse voor-ghenomen. Vele hebben over langh ende noch onlangs stuckwijs haren arbeydt ende wetenschap daer in besteedt; eenighe door ghesichte ende eyghen ervarentheyt daer van onder-richt; andere uyt hooren segghen ende aen-leydinghe van de geene die dese Landen ghesien ende door-wandelt hebben: dan ghelijck de eene neerstiger ende aendachter is om aen te mercken 't geene hem voor-komt / als de andere; d'een bequamer om te oordeelen / ende het ware van het waerschijnlijck ofte het onwaer te onderscheyden / so speuren wy oock in de geene die tot noch toe de beschrijvinghe van dese landen haer hebben onderwonden / een groote verscheydentheyt / ende in sommighe oock groote mis-slaghen: onse ghenegentheyt is om 't ghemeyn ende de geene die hier aen-gheleghen is / wel te onderrichten / door onderlinghe verghelijckinghe van alles 't geene van dese landen tot noch toe is beschreven ende tot onse handen ghekomen / des weghen wy in desen tweeden druck reede ontallijcke fauten hebben verbetert; ende seer veel op nieuws inghevoeght / ende op 't laetste noch by ghevoeght 't geene ons is voor-komen tot naerder verbeteringhe: soo wy noch yewers door ghebreck van goede onderrichtinghe hebben ghemist / de faute en behoort niet ons / maer de Schrijvers die wy gevolgt hebben / toe-geschreven te worden: so wy ons oock vergrijpen in 't onderscheyden / by gebreck van goet oordeel; 't geene wy in ander verdragen sonder scherpe berispinge / verhopen wy dat in ons mede ten besten sal gheduydt worden: Van de geene die het verbeteren konnen / willen wy altijdts gaerne gheleert ende vermaent worden. Ende op dat een yeder kennelijck sy uyt wat schriften dese beschrijvinghe is by een gebracht / so sullen wy hier in voeghen een register van de Boecken die wy voornamentlijcken hebben ghevolght.

Parte primera de la Chronica del Peru: Hecha por Pedro de Cieça de Leon.

Historia general de los Hechos de los Castellanos en las Islas i Tierra Firme del mar Oceano, escrita por Antonio de Herrera.

Descripcion de las Indias Occidentales de Antonio de Herrera.

Historia del descubriemento y conquista de la Provincia del Peru &c. Augustin de Zarate.

Diego Fernandes Historia del Peru.

Histo-

Hiſtoria natural y moral de las Indias por el Padre Ioſeph de Acoſta.
Relacam Annal das couſas que fezeram os Padres da companhia de Ieſus nas partes da India Oriental & no Braſil, &c.
Conqueſta de las Moluccas por Leonardo de Argenſola.
Argentina por Martin del Barco.
Araucana de Don Alonſo de Ercilla y Cuniga.
Delle navigationi & viaggi racolte da M. Gio Battiſta Ramuſio volume terzo, nel quale ſi contiene le Navigationi al mundo nuovo, &c.
Iarrici Theſaurus rerum Indicarum.
Deſcriptionis Ptolomaicæ augmentum Cornelii Wijtfliet.
Decades Oceanicæ Petri Martyris.
La Hiſtoria de las Indias, par Franciſco Lopez de Gomara Clerigo.
Popilliniere de trois mondes.
Thevet France Antarticque.
Hiſtoire de Braſil par Iean Lery.
Les Voyages du Sieur Champlain.
Hiſtoire de la Novelle France par Marc. Leſcarbot.
Hiſtoire de la miſſion de Peres Capuchins en l'Iſle de Maragnan & terres circonvoiſines par le R. P. Claude d'Abbeville.
Traicté de la Navigation & des Voyages de decouverte & conqueſte modernes, & principalement des Francois. Paris. 1629.
The Third volume of the voyages, Navigations and diſcoveries of the Engliſch Nation, &c. collected by Richard Hackluydt.
Purchas pelgrimage or Relations of the World, by Samuel Purchas.
A map of Virginia with à deſcription of the countrey by Capiteyn Smith.
A deſcription of New Engeland by Cap. Iohn Smith.
A briefe Relation of the diſcouerye and plantation of New England.
New Englandts trial by Cap. Iohn Smith.
A Relation or Iournall of the beginning and proceedings of the English plantation ſetled at Plimouth in New England.
A diſcours and diſcouery of New-found-land, written by Captain Richard. Whitbourne of Exmouth, &c.
A Relation of à Voyagie to Guiana, performed by Robert Harcourt.
A map of the Sommer Eylands, once kalled the Bermudas.
A Letter ſent in to England from the Summer Ilands.
Ian Huyghen van Linſchoten Beſchrijvinghe van America, &c.
Iournael van de voyagie naer Rio de la Plata, ghedaen met het Schip de Silveren VVerelt, onder 't Admiraelſchap van Laurens Bicker, &c.
Hiſtoriſch verhael van de voyagie naer de Strate van Magallanes, onder den Admirael Mahu, &c. door Barent Ianſz. Chirurgijn.

Voyagie van Olivier van Noordt.
Voyagie van Ioris van Spilberghen door de Strate.
Iournael van de wonderlijcke reyſe ghedaen door Willem Corneliſz.
Schouten van Hoorn, Anno 1615. 1616. &c.
Toortſe der Zee-vaerdt door Dirck Ruyters.
Ende eyndelijck verſcheyden Iournalen ende aenteeckeninghen van de Schippers, Commiſen, ende Stier-lieden die deſe Landen onlangs hebben bevaren door laſt van de Geoctroyeerde VVeſt-Indiſche Compagnie.

Beneffens verſcheyden geſchreven Journalen van verſcheyden andere Schippers ende Stier-lieden/ welcker namen wy hier ende daer in onſe Beſchrijvinge hebben uyt-ghedruckt.

Voorts om met goede ordre voorts te varen in 't voor-ghenomen werck / ſoo hebbe ick goet ghevonden te maecken ſeeckere verdeelinghe/ daer ons de gheleghentheyt van deſe Landen ſelfs ſchijnt toe te leyden ; ghelijckmen ſien kan inde generale Kaerte van deſe Landen/ die op nieuws neffens andere drij Kaerten die noch ontbraken / in deſen druck is ingheboeght / op dat den Leſer te beter ſoude konnen mercken hoe deſe Landen aen een hanghen: Deſe Landen dan beſtaen in Eylanden ende 't vaſte Landt : 't Vaſte Landt ſchijnt van de nature ſelfs verdeelt te weſen in twee deelen/waer van het eene ſtreckt naer het noorden/ende het ander naer het zuyden / weſende deſe twee deelen ghelijck aen den anderen ghehecht door een ſmalle reep landts tuſſchen Puerto Belo ende Panama : Jck ſal eerſt voor-nemen de groote ende kleyne Eylanden die op hun ſelfs legghen; ende die heel naer aen 't vaſte Landt legghen ſal ick beſchrijven by de provincien daer ſy ontrent legghen. De beſchrijvinghe van 't vaſte Landt ſal ick beginnen van de provincien die naer het noorden legghen ; acht nemende voor eerſt op de gheleghentheyt ende gheſtalte van elcke groote ofte kleyne provincie in 't ghemeyn/ daer naer op de ſteden ende woon-plaetſen die daer hedendaeghs in bevonden worden/ende voorts op de Havenen en de Reeden. Mijn voornemen en is niet te beſchrijven de conditie ende nature van de Volckeren die eertijdts daer in hebben ghewoondt/ende nu door de tyrannie der Spaegniaerden gantſch uyt-gheroept zijn / die luſt heeft dat te weten / kan 't ſelve by de ſpaenſche Hiſtorie-ſchrijvers leſen: dan ſal alleen de volckeren beſchrijven die noch heden in 't gheheel ofte ten deele overigh zijn. Ende op dat een yeder in 't kort mach ſien 't gheene in deſe Boecken wordt verhandelt / ſoo ſullen wy hier in-voeghen het inhoudt van alle de Boecken ende Capittelen.

Het eerſte Boeck. Van de Weſt-Indiſche Eylanden.

8. Van

Het tvveede Boeck. Van Nova Francia.

Het derde Boeck. Van Virginia.

23. Van

Het vierde Boeck. Van Florida.

Het vijfde Boeck. Van Nova Hispania.

13. Van

Het ſeſte Boeck. Van Nova Galicia *ofte* Guadalaiara.

18. Extract

Het sevende Boeck. Van Guatemala.

Het achtste Boeck. Van Terra Firma.

Het neghende Boeck. Van Neuvo Reyno de Granada.

14. Be-

Het thiende Boeck. Van Peru.

Het elfste Boeck: Van Chile.

11. Beschrij-

Het twaelfste Boeck. Van Magallanica.

Het derthiende Boeck. Van Rio de la Plata.

Het veerthiende Boeck. *Van* Brasil.

Het vijfthiende Boeck. *Van de* Wilde Custe *ofte* Guaiana.

5. Voor-

Het sesthiende Boeck. Van Nova Andaluzia.

Eyndelijck/ alſoo de beſchrijvinghen van Landen ſonder Geographiſche kaerten niet wel en konnen verſtaen worden/ ſoo hebben wy naer ons vermoghen ghetracht de ſelve te doen maecken ſoo naer de waere gheleghentheyt ende gheſtalte der landen / als ons moghelijcken is gheweeſt / uyt de waerſte ende beſte beſchrijvinghen/ als oock mede uyt de kaerten voor deſen by anderen uyt-ghegheven; de welcke wy in veelen deelen hebben ghesocht te verbeteren / ghelijck wy verhoopen de gheene die verſtandt hebben van deſe materie / ſullen bevinden: hoe-wel wy niet en twijffelen oft daer zijn noch veel miſſtellinghen over-ghebleven door ghebreck van beter onderrichtinghe / die wy metter tijdt van de onſe hopen te bekomen: daer-en-tuſſchen ſullen deſe ghenoegh zijn tot verſtandt van de volghende beſchrijvinghe / alſoo ſy daer naer ghericht zijn: waer toe ons ſonderlingh behulpſaem is gheweeſt de induſtrie ende ervarentheydt van Heſſel Gerritſz die de kaerten meeſt ontworpen ende gheſtelt heeft.

Regi-

Regifter van de Kaerten, de welcke moeten inghevoeght worden als volght.

ERRATA.

HOewel wy seer neerstigh op den druck hebben doen letten / so zijn nochtans weynighe druck-fauten door-geslopen / van welcker wy eenighe hier sullen aenwijsen: Pag. 17. lin. 18. leest negenthien graden. pag. 31. lin. 42. leest Martyres ende de Caios. pag. 35. lin. 28. leest van ontrent achthien graden. pag. 330. l. 32. leest 80. leg. in stede van 180. pag. 391. l. 21. leest Pariacaca in stede van Paviacacia. pag. 577. l. 15. leest Berbice in stede van Berbin. pag. 583. leest Macureguaray. pag. 599. l. 27. leest Galera in stede van Calera. Soo der noch eenighe soude moghen wesen die sal den aendachtighen Leser light by sich selfs konnen mercken.

MAIORES MINORESQVE
INSVLÆ.
HISPANIOLA, CVBA
Lucaiæ et Caribes.
NOORDT
ZVYDT
WEST
OOST
TROPICVS CANCRI
Cabo dela Florida
Tortugas
Los Martires
Lucayoneque
Bahama
Mimbres
Bimini
Abacoa
Cigateo
Guatao
Curateo
Guanima
Guanihani
Triangulo
Samana
Yumeto
Mayaguana
Roques
El Placel
Cayo de Sal
Anguilla
I. Verde
Caio de Sal
Mira porvoz
Inagua
Caycos
Amana
Abreoyo
CVBA
Organos
Guanaguarico
C. S. Anton
C. de Corrientes
Isla de Pinos
Las dos hermanas
Matanças
Golfo de Xagua
Cubana
Bayamo
Barocoa
C. de Cruz
Cayman grande
Cayman
Cozumel
IAMAYCA
Oristan
Pta Negrillo
C. del falcon
Pta Moranta
Ranas
Sevilla
Melilla
Tortuga
Pta de Palma
Monte Christo
La Isabella
C. Frances
C. del Cabron
Golfo de Samana
C. S. Rafael
C. del Engaño
Guanabo
Caymito
SPAGNOLA
S. Domingo
Ycayagua
Higuei
Saona
Conception dela Vega
El Cotuy
Maguana
Yaguana
Xaragua
Alcahay
Beata
Alta Vela
Frayles
S. Germain
Porto Rico
S. Iuan de Porto rico
Pta del Aguada
Mona
Zacheo
Anegado
Sombrera
Anguilla
S. Martin
S. Bartolome
Barbada
Saba
S. Eustasio
S. Christoval
Nieves
Redonda
Monserrate
Antigua
Guadalupe
Deseada
Santos
Mari galante
I. de Aves
Dominica
Matinino
S. Lucia
S. Vincent
Bekia
Granada
Tabago
Trinidad
S. Cruz
Santanilla
Guanancha
Serranilla
Quitasueña
Serrana
Viciosas
Roncador
Sta Catalina
S. Andreas
C. dela Vela
C. de Coquibocoa
Monjes
Oruba
Curaçao
Bonayre
I. d'aves
Roca
Orchilla
I. Blanca
Tortuga
Margarita
Frayles
Testigos
Sta Martha
R. dela hacha
Rio grande
Cartagena
Coro
Burburata
Caracas
C. dela Cordillera
Comanagota
Cumana
Pto Belo
Panama
Darien
Uraba
Anglicæ leucæ 20. in vno gradu
Hispanicæ leucæ 17½ in vno gradu
Germanica milliar. 15. in vno gradu.

BESCHRIIVINGHE
Van
WEST-INDIEN.

Het eerste Boeck.

Vande West-Indische Eylanden.

Inleydinghe.

ONder de VVest-Indische Landen presenteren sich voor eerst de Eylanden, soo groote, gelijck St Iuan, Hispaniola, Cuba, Iamaica; *als kleene, de vvelcke de Spaegniaerden gemeenlijcken verdeelen in tvvee banden, noemende de eene* de Sotavento, *vvelcke ligghen by-zuyden de groote Eylanden ende naer't ofte aen't vaste landt van't zuydt-deel van* America; *de andere* de Barlovento *liggende noordtvvaerts naer't vaste lant van* Florida *toe, vvesende dese Eylanden de eerste die van* Christophoro Columbo *zijn ontdeckt. VVy sullen eerst beschrijven de groote, gelijcse op een rije ligghen, beginnende van* St Iuan de Puerto Rico, *alsoo het 't Oostelijckste is; ende daer naer de kleyne, volghens de voorgaende reparticie.*

VAN'T EYLANT St IUAN DE PUERTO RICO.

Het eerste Capittel.

Vande ghelegentheden van dit Eylandt in't ghemeyn.

DIt Eylandt wierdt eertijdts by de inwoonderen ende gebueren in hare tale genoemt Borriquen; den Ammirand Columbus 'tselve ontdeckende inden jare 1493. noemde het St Iuan Baptista: Is gelegen twaelf ofte vijfthien * leguen naer't segghen van Herrera ende de gemeyne bevindinge van't Eylant Hispaniola naer het oosten: eñ hondert sesendertigh van't punt van Paria, z. ende n. als Linschoten schrijft. De heele zuyd-kuste leyt op de hooghte van ontrent seventhien graden by noorden den Æquinoctiael, ende de noordt-kuste leydt op de hooghte van achthien graden/ min ofte meer: Figueredo in syn Roteiro stelt de noordt-zijde op achthien graden ende twintigh minuten: Is lanck oost ende west vijfenveertigh leguen ofte daer ontrent: breedt zuyden en noorden van twintigh tot dertigh leguen naer't seggen van Herrera, maer Enciso in syn Geographia schrijft 'tselve lanck te wesen o. ende w. dertigh leguen, ende breet z. ende n. twintigh leguen. Het is seer vruchtbaer van alle 'tgene in Hispaniola groeyt/ als mede van Maiz ende Yuca. De gestalte des luchts is seer bequaem ende genoeghsaem eenparigh 'tgantsche jaer door/ uytgenomen in Decemb. en Ianuar. het en is daer niet te heet / 'tregent daer veel van Maio tot September, hoewel niet alle jaren even veel: in Augusto en September pleghender stormen te vallen diese noemen Huracanes, ontrent de conjunctie van de Mane/ eñ zijn nu seer ordinaris/ doch de noorde winden doen de meeste schade aen 'tghesaye. De weyden worden oock daer seer verdorven ende verwoest door

* Spaensche mijlen.

Dec. 1. l. 7. c. 4.

Her. d. 4 l. 5. c. 3.

ſeker geboomte welck men noemt Guaiabos, welck ſeer voortſet ende de overhant
neemt: deſen boom gheeft vruchten als appels/ bruyn van buyten en van binnen
ghecoleurt/ vol greynen/ van welcke het vee ende gevoghelte eet/ ende uyt de gene
die op de aerde vallen/ door 'tmeſt vande beeſten/ waſſen nieuwe boomen/ die de
grondt ſoo bedecken/ dat het vee hem daer onder verberght/ ende gantſch verwil-
dert/ oock en waſt daer gheen gras onder het gheboomte. Thien leguen van de
ſtadt Puerto Rico, naer 'tooſt-zuyd-ooſten/ leyt een hoogh gebergte/ welck ſy noe-
men la Sierra del Loquillo, van welck een vervolgh van berghen loopt door het
midden van 'tgantſche Eylandt/ ooſt ende weſt tot aende zee ende by de ſtadt S^t
German. Hoewel dit Eylandt maer ontrent hondert ende twintigh leguen in't
omgaen is/ ſoo heeft het nochtans wel dryentwintigh rievieren die inde zee loo-
pen ende daer onder ſeven die water-rÿc zÿn/ te weten Bayamon, welck uyt-komt
inde baye van Puerto Rico, een halve mÿle vande ſtadt: Toa: Guayane: Arezi-
bo, by welckes mondt eenighe huyſ-gheſinnen woonen rÿck van vee: Guabiabo:
Rio grande: Luiſa d'agua, welck een bequame haven geeft voor ſchepen. Ouiedo
noemt de principaelſte rieviere van dit Eylandt Cairabon, loopende inde zee aen
de noort-zÿde van t'Eylandt. Binnen s'landts zÿn veel beken/ in welcke alle
eertÿdts goudt wiert gevonden: daer zÿn oock diverſche mÿnen van goudt (doch
ſoo fÿn niet als dat van Hiſpaniola,) meeſt aende noordt-zÿde van 't Eylandt als
Ouiedo ghetuyght: ſilver/ loot/ tin/ quickſilver/ ende Azul, daer de ſchilders hen
van dienen. Daer zÿn thien Ingenios ofte ſuycker-molens/ welcke jaerlicx uyt-
brenghen vÿfthien duyſent Arroben, ende konden meerder uyt-brenghen/ indien
daer volck genoegh waer om te arbeyden: den meeſten rÿckdom van 't Eylandt
beſtaet in ſuycker/ huyden/ gember/ die ſeer ſchoon valt. 't Aertrÿck is wonder
vruchtbaer/ ſoo datter Cannafiſtola waſt in overvloet/ ende alle vruchten van Ca-
ſtilien (uytgeſondert olÿven/ welcker boomen daer wel waſſen/ doch geven geen
vruchten) ende allerhande kruyden. Men vindt daer den boom Tabernaculo,
(Ouiedo noemt de gumme ofte herſt die daer van komt Tabunuco) welck uyt-
geeft ſekeren witten herſt ghelÿck Anime, dienſtigh om ſchepen mede te pecken/
ende oock om mede te verlichten/ is oock goet om de verſtÿfthepdt der leden te ver-
drÿven ende wonden te gheneſen: den boom Maga, die onverderflÿck is/ ende
bequaem om inckt-kokers ende diergelÿcke dinghen van te maken/ brenght een
bloem voorts als een rooſe. Daer valt oock veel Palo ſanto, welck men noemt
Guaiacan, oock dienende om mede te verwen/ dan Ouiedo ſegt dat den boom
dieſe noemen Palo ſanto, verſcheyden is van Guaiacan; hoewel het hout van de-
ſen boom de ſelve kracht heeft om de ſpaenſche pocken te gheneſen. De Higillo
Pintado is ſoo heelſaem/ dat het ſap vande bladeren in een verſche wonde gedruct/
men daer niet meer en hoeft naer te ſien: de ſelve kracht heeft oock een ander kleen
boomken/ welck ſy noemen van Santa Maria; ende een ander genaemt Balſamo.
Daer is een ſteeckende kruyt/ brengende voort een witte bloeme als een violette/
doch wat langer/ welck ſy noemen Quibey, wat dieren daer van eten/ die ſterven:
daer waſſen ooc aende ſtrandt gelÿck kleyne appel-boomen/ wie onder de ſchadu-
we ſlaept/ die wordt verlemt/ ende de viſch vande vruchte etende/ werden hem de
tanden ſwart: 'tis gebeurt dat de menſchen van ſulcken viſch etende/ gheſtorven
zÿn in vierentwintigh uren/ ende ontkomende valt de lieden 'thayr uyt. Men
heeft daer oock een gheboomte/ welck ſy noemen Zeyba, extraordinaris groot/
hebbende ſomtÿdts de ſtam onder ſo dick/ dat vÿfthien mans handt aen handt
die qualÿck konnen omvademen. 'Tmeerendeel van dit Eylandt zÿn hooghe
berghen/ waer van eenighe ſeer dicht met boomen zÿn bewaſſen/ ende met ſchoon
kruydt/ ghelÿck in Hiſpaniola: heeft weynigh vlack landt/ veel valleyen/ met
ſchoone rievierkens daer door loopende. Daer onder waren eertÿdts twee ſeer
goudt-rÿcke rievierkens Manatuaban ende Cebuco, waer grooten rÿckdom is
uytgehaelt. Men heefter goede viſch op de kuſte ende in de bayen naer het weſten.

l.16.c.1.

Her.d.1. l.7.c.4.

Het

Het tweede Capittel.

Vande Steden ende woon-plaetsen in dit Eylandt eertijdts ende nu noch by de Spaegniaerden bevvoont.

IN den jare 1510. werdt Iuan Ponce de Leon vanden Koninck van Spaegnien voorsien met het gouvernement van dit Eylandt: de welcke aende noort-zijde van 't Eylandt een woon-plaetse leyde die hy noemde Caparra, een legue vande zee by de haven welck sy noemen Rico: desen wegh was berghachtich ende seer dicht van boomen/ soo dat soo veel coste de proviande ende andere nootsakelijckheden vande haven te brenghen naer dese woon-plaetse/ als van Spaegnien te brenghen tot de haven / nochtans door de begheerte van 'tgoudt te vergaderen/ bleef de plaetse bewoont voor thien of twaelf jaren. Daer naer veranderden sy van plaetse / ende namen hare woon-plaets by naer aen 'thooft van 't Eylandt in een valleye op de selve noort-kuste ontrent daer nu St German legt (daer wy hier naer van sullen spreken) ende noemden die Guanica, door dien sy daer eenige goudt-rijcke rievieren vonden: ende weder eenighen tijdt daer naer verleyden zy haer woon-plaetse vier leguen voorder / waer de Aguada legt/ soo ghenoemt om dat de schepen daer komen water halen / ende noemden die Soto maior; ende keerden eyndelijck tot de voor-gaende valleye/ noemende de plaetse St German. Herrera seght in syn Descrip. de las Indias, cap. 7. dat Guanica was gelegen op de zuydt-kuste / ontrent daer nu is Puerto de Mosquitos, een seer goede haven: El Aguada ende Soto maior op de west-kuste. Inden jare 1514. wiert by den Koninck geboden een kleyn Eylandeken ligghende by de kuste met een kalsije aen 'tgroote Eylandt te hechten / ende de officiers vanden Koninck werdt belast haer residentie te houden tot Puerto Rico, welck het begin is gheweest vande stadt welck wy nu sullen beschryven.

Her. d.1. l.7. c.13.

Her. d.1. l.10. c.16

St IUAN DE PORTO RICO.

DEse stadt is geleghen aen 'tbegin vande noort-kuste van dit Eylandt naer het oosten toe/ op de hooghte van weynigh meer als achthien graden; wort ghenoemt Puerto rico om de uytnementheydt van de haven / wesende besloten ende versekert voor de tempeesten: de stadt is geleghen op een kleyn eylandeken/ verscheyden van 'tgroot Eylant/ ende daerom en heeft het gheen versch water dan in cisternen / ende eene fonteyne vloedende uyt de zandt-berghen ontrent de zee / een halve legue vande stadt; men komt van de stadt op 'teylandt over een kalsije/ welck ghenoemt wert el puente de Aguilar. De fortresse ligt op een hooghte / welck sy noemen el morro empinado, aen 'tinkomen van de haven/ als een engte/ soo dat het vande zee is omcingelt/ en men kan daer niet inkomen/ dan door een seer nauwen wegh/ over-sulcx is het seer sterck/ insonderheydt sints het selve door bevel vanden Koninck in 'tjaer 1590. op nieuws is gefortificeert / ende versekert. Waer van den Gouverneur Don Diego Mendez de Valdes in 'tvoorschreven jaer aenden Raedt van Spaegnien dus schrijft: Den *Maestre del Campo Iuan de Texela*, ende oppersten werck-meester *Iuan Baptista Antonelli*, zijn hier wel aengekomen, ende hebben de stadt besichticht met alle de gelegentheden rondt-om, ende hebben uytgemerckt een plaetse tot opbouvvinghe van een sterck Kasteel, daer 'tlandt seer vvel mede te vreden is: het staet op een seer bequame plaets, te vveten, een hooghen bergh aen 'tinkomen vande haven, ende reyckt over naer het punt van 'tlandt, hebbende soo veel ruymte van binnen, datmen daer dry duysent man soude konnen logieren. 'tSal gebout vvorden triangels vvijse, reyckende tot aen de baye, ende wy sullender veertich goede stucken gheschuts moghen planten. Ick vervvachte vijf Canons uyt Spaegnien, met scherp, pulver, ende andere vvapenen, door dien hier van alles groot gebreck is. Syn Majesteyt heeft hier ghesonden tvvee hondert soldaten onder tvvee Capiteynen: Ick monstere tvveemael ter maendt alle het volck van 'tEylandt, ende bevinde

Her. de-script.

Her. d.4 l.5. c.3.

Derde deel van de Engelsche voyage.

ſeer naer vijfthien hondert vveerbare mannen , ende tachtich te peerde. Als
'tfort ſal vol trocken zijn , ſal't het ſterckſte zijn, dat ſyn Majeſteyt in gantſch
Indien heeft. 'Tvolck ſlaept nu gheruſt, daer hier te voren de Enghelſche ons
quamen braveren tot inde mondt vande haven. Dus verre den Gouverneur.
Naer 'tverhael vande voyagie vanden Grave van Cumberland en bevindinge
vande onſe ſoo heeft de Stadt wijde ende ſchoone ſtraten/ de huyſen gebouwt op
de Spaenſche wijſe; een fraeye kerck met twee rijen van pilaren/weynighe ende
kleyne venſters/met kanefas bedeckt by gebreck van glas; beneffens het Caſteel
ſoo heeft ſy noch een ſterck huys aende weſt ten zuyden zijde vande Stadt welck
ſy noemen Fortaleza; de Stadt light open ende de reſt van't kleyn Eylandt is
meeſt met boomen bewaſſen. In deſe Stadt houden haer reſidentie den Biſſchop
van't Eylandt/ weſende Suffragaen van die van St Domingo: den Gouver-
neur ende andere Officieren des Konincks van Spaegnien. Sir Francis Draeck
meynde deſe plaetſe te veroveren op ſijn laetſte tocht/ dan miſte; dit was inden ja-
re 1595. Den Grave van Cumberland, naer dat hy op de Rievier van Liſbona
de Caraken hadde in ghehouden / inden jare 1597. voer naer deſe plaets/ ende
veroverde de ſelve met diverſche fortreſſen/ brocht van daer wel tachtich ſtucken
gheſchuts/ ende eenen rijcken buydt. Hy landen met ſijn volck een groot ſtuck by
ooſten de Stadt/ende trock ſoo langhs een ſeer moeyelijcken wegh/ door gebreck
van goede leydtſ-lieden tot aen de brugge; al waer hy twee fortjens vondt liggen
aende over-zijde vande kille: welcke hy beyde naer weynigh gheveghts verover-
de/ ende trock ſoo voorts ſonder eenigh belet naer de Stadt die hy meeſt verlaten
vont/ 'tvolck hem in't Caſteel geretireert hebbende: belegerde 't Caſteel/ eñ kreegh
het by appointement. De Grave meynde 't Caſteel ende de Stadt te beſetten; dan
daer quam ſulcken ſieckte onder ſijn volck/ datter wel 400 ſtierven / ende hy geen
volck en konde ſparen/ ſoo dat hy de plaetſe verlaetende weder-keerde naer Enge-
landt. Daer naer inden jaere 1625. is deſe Stadt ingenomen by den Manhaf-
tigen Generael van der Weſt-Indiſche Compagnies Vloten Bouduwijn Hen-
dricksz. van Edam/ die met een ongehoorde couragie in ſpijt van't Caſteel door
de enghte van't gat in-liep ende de Stadt veroverde ende eenighen tijdt in-hieldt:
dan alſoo hy te ſwack van volck was om 't Caſteel met maght aen te grijpen/ ſoo
is hy weder de ſelve wegh uyt-ghevaeren ende ghelucklijck daer door ghekomen/
met verlies alleen van een ſchip/ welck door qualijck toe-ſien van de Stuer-lieden
was vaſt gheraeckt int uyt-zeylen/ recht onder't Caſteel.

Her. deſcript.

Purchas Pelgrim. l.9.c.13.

St GERMAN.

Her.d.4. l.5.c.3.

DEſe Stadt/ welck eertijdts wierdt ghenoemt nieuw Salamanca, was ghe-
bouwt van de overblijfſelen van Guadianilla, welcke lagh naer't zuyden: is
gelegen vier leguen vande zee/ dertigh ofte dryendertigh leguen van Porto Rico,
naer't zuyd-weſten: de Francoyſen hebben daer diverſche reyſen aen gheweeſt
ende de plaetſe gheplondert: de Indianen die daer toe behooren/ zijn qualijck ge-
logeert op een bergh / ſonder vlackte/ ende 'twater ver van daer te halen. Ouiedo
ſchrijft/ datter in ſijn tijdt waren ontrent de vijftigh huyſen/ ende dat de haven niet
goet en is door dienſe open light/ daer de rievier Guaorabo in komt.

Her. deſcript.

ARRECIBO is de derde woon-plaetſe van dit Eylandt/ ende is gelegen der-
tigh leguen van Porto Rico naer het weſten toe/ naer't ſegghen van Herrera.

Het derde Capittel.

Vande Havenen ende andere gheleghentheden van dit Eylandt; ende van Mona.

IN dit Eylandt van St Iuan de Puerto Rico zijn weynich havenen/ door dien
de gantſche kuſte naer't noorden ſeer beſmet is met ondiepten ende bancken; de
havenen die daer zijn/ ligghen naer't ooſten van Porto Rico, ende is een ruyghe
kuſte/

kuste/ als Ouiedo ghetuyght/ door dien de noorde-wint daer op domineert: ende aende oost-zijde heeft het diversche leege Eylandekens diese noemen las virgines; welck zijn veel gebroken Eylandekens/ waer van't eene wort ghenaemt Blanca, daer hen menichte van gevogelte op hout: tusschen dese Eylandekens ende 'toost-eynde van't Eylandt St Iuan light een Canael/ welck sy noemen el passaio, daermen in komt naer datmen dese Eylandekens zuyd-oost van hem heeft gebracht. De havenen zijn voorts / de Rieviere Luisa, ende diese noemen Canoba ende la Cabeça, het oostelijckste punt vant het Eylandt by het gheberghte del Loquillo, ende daer by een haven/welck sy noemen S^t. Iago, dry leguen voorder een ander/ die sy noemen Yabucoa, ende dry leguen vande kuste een kleyn Eylandeken welck sy noemen de Passaye: dese zijn al aende oost-zijde. Aen't begin van de zuyd-zijde light een Eylandeken welck sy noemen Boyqui, ende wat voorder het Eylandeken Santana, de haven Guayama, ende voorder de Rievieren Neabon ende Xavia, ses leguen aen dese zijde vande haven Guadianilla, welck leght twee leguen oostwaerts van Rio de Mosquitos, alwaer oock ghelegen is de Rievier diese noemen Guanica, ende ses leguen voorder Cabo roxo, het westelijckste punt vande zuydt-kuste van dit Eylant: by dese Cabo soude een baye zijn daer zout te bekomen is/ naer't segghen van de Engelsche. Aen't west-eynde van dit Eylant naer Hispaniola toe leght het Eylandt Mona, (daer wy terstont sullen van spreken) ende naer't noorden van't selve el Monico ende Zaccheo, twee kleyne Eylandekens/ waer van Zaccheo is een ronde klippe ende onbewoont: voorts is aende selve zijde van't Eylant St Iuan, de haven Puerto de Pinos, ende de Mayaguez; oock de baye van St German el veio; ontrent welcke baye een seer playsante ende vruchtbare contreye is/ daer oraengien/ limoenen/ plantanos ende andere vruchten in overvloet wassen. Voorder hebt ghy de mondt vande rieviere Guanabo ofte la Aguada, ende noch voorder die van Guahataca. Aen de selve zijde light mede de baye van St Francisco op de hooghde van achthien graden ẽ elf minuten; een schoone plaets om water te halen. Daer naer op de noort-kuste van dit Eylant de rieviere Camay ende Cebuco, ende Toa, ontrent Puerto Rico: ende in't midden vande zee naer't zuyden toe vier ofte vijf Eylandekens diese noemen las Haberianas.

[l.16.c.1.]

[Enghelsche voyagie.]

[Enghelsche voyagie.]

Mona is een kleyn Eylandeken; gelegen op de 18 graden ende 8 ofte 10 minuten by n. den Æquinoctiael; meest ter halver zee tusschen St Iuan ende Hispaniola: thien mijlen w. ten n. van Cabo roxo ofte west-hoeck van St Iuan: heeft reede aende w. ende z. zijde: de w. zijde en is over een half mijle niet breedt/ ende is vanden eenen hoeck tot den anderen beset met een reciff/ ende tusschen beyden is een kleyn binnen water/ soo dat als de zee een weynigh h schiet / daer niet is aen te komen: aen de z. zijde is over al zand-strand/ en beter om aen te komen: doch de grond is rontom klippigh en vuyl / soo datmen wel moet toe-sien waermen syn ancker laet vallen. Op dit Eylandt is geen versch-water te bekomen; daer en woont geen volck /maer daer zijn hoorn-beesten op/ verckens ende bocken/ doch quaet om krijgen/ om de dichte bosschagie wille: daer wassen seer schoone oragnie appelen: de grond van't Eyland is siltigh en steenigh; en is in't gheheel geen vier mijlen groot.

VAN 'TEYLANDT HISPANIOLA.

Het vierde Capittel.

Vande ghelegentheydt van dit Eylandt in't ghemeyn.

HEt Eylandt 'twelck de Spaegniaerden de naem van Hispaniola hebben ghegeven/ wierdt eertijdts by de Indianen ghenoemt Ayti ende Quisqueia, is vande figure van een Castaneen bladt; light tusschen de hooghte van achthien tot twintigh graden by noorden de linie naer't segghen van Herrera, weynigh

[Her. descript. c. 6. ende dec.1.l.3. c.3.]

 meer

meer ofte min; hebbende in syn om-loop by de vier hondert leguen; is lanck
oost ende west hondert ende vijftich leguen, breedt van dertich tot sestich leguen,
waer het op syn breedtste is. De ghestalte van de lucht is warm/ jae heet in exces/
doch meest des voor-middaeghs: naer de middagh begintmen de koelte te gevoe-

Acosta l.2.c.13

len als de Virason (dat is de windt uyt de zee) op-komt. Het is seer vruchtbaer/
ende heeft seer schoone weyden voor alderhande vee/ soo datter heden-daeghs zijn

Idem l.1. c.21.

ontallijcke troupen van peerden/ stieren/ koeyen/ verckens/ ende honden/ jae in
sulcke menichte dat het vee van stieren/ ossen/ende koeyen gheen sekere eygenaers
en heeft/ maer diese eerst op't velt ofte gheberghte kan krijghen ende dooden die
isser eyghenaer van. Twelck vande inwoonderen wordt beneerstícht om met
de huyden haren handel te plegen/ latende 'tvleesch als onnut op't velt ligghen:
waer door de honden soo vermenichfuldicht zijn/ datse door't landt met menich-
ten loopen als wolven/ ende doen groote schade onder het vee. Desen handel van
de huyden is een vande beste van dit quartier. De selve honden hebben oock ghe-

Her.d.2. l.3.c,14.

destrueert veel van de verckens/ die in dit Eylandt seer hebben toe-genomen door
het delicaet voetsel van soete wortelen ende andere goede fruyten/ waer door sy
oock seer delicaet syn. Eer de Spaegniaerden aen dit Eylandt quamen en
waren daer gheen vier-voetige ghedierten/als alleen de Hutia, Chemi, ende Cori
van verscheyden groote ende ghedaente/ doch alle seer ghelijckende onse conijnen;
ende sekere stomme hondekens van seer fraye maecksel ende coleur/ diese op de
jaght ghebruyckten: noch gheenighe venijnighe dieren om de menschen schade
te doen/ hoewel daer anders gheen slanghen en adders en onbreken. Dan daer
was een seker ghewormte ghelijck de vlooyen/ springende ende hem onderhouden-

Dec.1.l. 5.c.11.

de int sand ende stof/ ghenaemt Nigua, de welcke inde voeten bijten/ ende weten
haer in te dringhen tusschen vel ende vleesch ende de naghelen/ hebben haer neten/
ende vermenichfuldighen seer/ soo datmen se qualijck kan vermeesteren dan met
vyer ende heete yserkens; eer dat de Spaegniaerden daer raet toe vonden/ wier-
den sy daer van soo ghequelt/ dat eenighe de teenen/ jae de voeten verlooren. On-
der de visschen die daer werden ghevonden/ is aenmerckens weerdigh/ diemen
noemt Manati, welck hem houdt in de zee ende de rivieren/ van maecksel als een
leeren wijn-sack/ met twee beenen voor aen de schouderen/ daer hy mede swemt/
van midden naer de steert loopt hy smal af; 'thooft is als een ossen hooft/ kleene
ooghen/ grauw van verwe/ de huydt grauw met eenighe hayrkens: daer wor-
dender ghevonden die twintigh voeten lanck zijn ende thien dick/ syn pooten zijn
rondt met vier klauwen aen elck/ sy brenghen haer jonghen voort als de koeyen/
ende hebben twee borsten daerse die mede voeden; de smaeck is meer dan van
visch/ versch ghedoot zijnde/ schijnt kalfs vleesch te wesen/ ende ghesouten gelijck
tonijn/ dan is beter ende conserveert hem langher: syn vet is goet ende en wert
niet garst/ men vet het leder daer mede: heeft eenighe steenen in 'thooft groeyende
diemen seght goet te wesen tegen 'tgraveel ende steen. 'Tgheboomte van dit Ey-
landt is bynaer 'tselve als 'tgene wy in't Eylandt St Iuan hebben verhaelt; dan

Her. d.1. l.3.c.13.

dat hier ghevonden werdt Bresilie-hout/ insonderheydt inde Provincie van Ya-
quimo, van waer menichte eertijdts is vervoert. Daer valt oock een soorte van

Acost.l. 4.c.40.

peper diese Axi noemen/ van verscheyden soorten/ welck eertijdts by de India-
nen seer geacht was. Daer wast overvloedigh de wortel Yuca, van welcke men
de Cazabi maeckt/ welck is het broodt van die quartieren/ beneffens andere de-
licate vruchten/ als een soorte van Platanen, welck sy Dominicos noemen/ kleen
ende wit/ ende de beste gheacht van die soorte. Doch de twee vruchten daer dit

Acost.l. 4.c.20.

Eylandt meest syn profijt uyt treckt/ zijn daer van elders gebracht/ suycker ende
gember. De gember is eerst uyt Oost-Indien in dit Eylandt ghebracht/ ende
in sulcken over-vloet aenghewassen/ dat sy niet en weten watse met soo veel gem-
bers doen sullen: Daer werden inde vlote van 'tjaer 1587. naer Sevilla gebracht

Acost.l. 4.c.32.

tweentwintich duysent ende dryenvijftich quintalen gembers. De suycker-rieden
wierden

wierden daer eerst ghebracht inden jare 1506. ende hebben allenckens in verscheyden plaetsen soo toegenomen / dat inde voorschreven vlote van't jaer 1587. acht hondert ende achtentnegentich kisten over quamen van dit Eylandt. Daer wast oock seer veel cottoen / 'twelck de Spaegniaerden daer hebben ghevonden; 'tgroeyt aen groote ende kleene boomkens / meest in de valleyen. Daer en plagh geen Maiz ofte koorn te willen groeyen / dan eenige jaren herwaerts heeft het begonnen daer voort te komen op koele quartieren. Dit Eylandt is oock in sommighe plaetsen besmet met de snoode boomen Guaiabos, daer wy hier voren hebben van ghesproken. In dit Eylandt waren eertijdts seer treffelijcke mijnen van goudt / ende namentlijck die van Cibao ende St Christoval, ende andere; soo dat jaerlicx daer gesmolten wierden by de Officiers vande Koninck vier hondert ende sestigh duysent Pezos; insghelijck was daer ende is noch groote quantiteyt van goudt in diversche rievieren. Inden jare 1530. werde ontdeckt een goede mijne van silver ende verscheyde mijnen van yser / welck alsoo goet wert bevonden als dat van Biscaia: is oock rijck van koper-mijnen / ende daer wierdt een sonderlinghe ontdeckt inden jare 1506. by Puerto Real. Doch de mijnen en worden van over lang niet meer gebeneficieert door ghebreck van werck-lieden; soo datse in dit Eylandt koperen gelt gebruycken / welck daer alleen ganckbaer is. Insomma / dit Eylandt is van soo goeden temperature / ende het aerdtrijck geeft soo wel alderhanden noodtdruft / dat het magh vergeleken worden met de vruchtbaerste landen vande weereldt. Waerom de Spaegniaerden eertijdts wel hebben gheoordeelt / ende den Koninck aenghedient / dat dit Eylandt het alder-ghelegenste was om alle de ander landen van Indien te mainteneeren tegen alle invasien van andere natien / indien den Koninck dit Eylandt maer wel met volck besette / ende alle de vloten belaste in't gaen ende keeren daer aen te loopen: doch dit advijs en is niet ghevolght gheweest / maer is ter contrarie 'tlandt eerst gantsch ontbloot van ingheboorne / die vergaen zijn ende t'eenemael gheconsumeert / ghelijck 'tselve te lesen is inde clachte van Fr. Bartholomeo de las Casas; ende dat in soo korten tijdt / dat daer in't jaer 1508. ghevonden wierden boven de sestigh duysent Indianen / inden jare 1514. daer gheen veerthien duysent meer en waren te vinden; soo datmen daer swarten heeft moeten brenghen: ten anderen zijn de Spaegniaerden oock veel van daer vertrocken naer Peru ende Nova Hispania, ende andere landen / daermen met de arme ingheborene te berooven lichter aen 'tgoudt quam: soo dat / ten ware de koninckljjcke Audientie hier ware ghelegt / 't Eylandt wel gantsch had moghen verlaten zijn gheweest.

Her. d.1. l.3.c.3.

Acost. l. 4.c.3.

Her. d. 4.l.6.c. 16.

Her. d.1. l.10.c.12.

Het vijfde Capittel.

Vande Provincien van dit Eylandt.

IN dit Eylandt waren ten tijde als de Spaegniaerden het eerst ontdeckten / verscheyden Provincien / die van hare bysondere Heeren / die sy lieden Casiques noemdem / gheregeert wierden: als namentlijck de Provincie van Hyguey, ligghende op de zuydt-kuste van 't Eylandt aent oostelijckste deel / teghen over het Eylandt St Iuan de porto rico, wesende een berghachtigh landt / doch de berghen zijn vlack boven als tafels / soo datter beswaerlijck is op te komen: dese pleynen ofte tafelen zijn thien tot vijfthien leguen langh ende breedt / al met seer scherpe steenen beleght / doch hebben ontallijcke putten vol van gecoleurde aerde / die seer vruchtbaer is om de wortelen van Cazabi in te planten ende andere vruchten te winnen / insonderheydt seer schoone Meloenen. Het Eylandt Saona leydt aen dese Provincie / daer wy hier naer sullen van handelen. Naest aen dese Provincie van Hyguey was geleghen de Provincie Hycayagua: van daer naer 't noorden leydt de Provincie Samana, vā welcke de Golfo haren naem heeft. Aende zuydt-zijde van't Eylandt leydt de Provincie van Yaquimo by westen de

Her. d.1. l.6.c.8.

Her. d.1. l.6.c.8.

Her. d.1. l.3.

stadt St Domingo, waer veel Brasilie-hout valt/ waer door den eersten Admirand
Columbus die eertijts noemde Puerto de Brasil. Ende daer aen vervolgens/ is ge-
legen de Provincie Baoruco in't geberghte/ welck leght aende zuyt-zijde/ dertigh/
veertigh/ vijftigh eñ 'tsestigh leguen van St Domingo: dit geberghte streckt inde
lengte (naer 'tseggen van Herrera) 'tsestigh leguen, ende is twintigh eñ meer breet/
sonder water eñ ander voetsel voor de menschen; ende de peerden en kan men daer
oock niet gebruycken: soo dat de Indianen die in dit geberghte gevlught waren
onder het beleydt van een Indiaen diese noemden Don Henrique, de Spaeg-
niaerden veel wercks hebben gegeven eenighe jaren gheduerende. Voorder was
daer de Provincie Xaragua, gelegen aen den grooten inham/ welcke dit Eylant
ghelijck in tween verdeelt/ de eene zijde streckende tot Cabo St Nicolas, wesende
meer als dertigh leguen, ende d'ander naer Cabo Tiburon, welck noch langher
is; dese Provincie brenght veel Cottoen voort. In dese Provincie (naer dat
Ouiedo verhaelt) lighţ een lack/ twee leguen vande zee eñ niet verre vande Stadt
Yaguana, streckende naer het oosten; ende is aen't begin drij leguen wijdt ende
voorts twee; brack als de zee/ met de welcke het schijnt ghemeynschap te hebben
door eenighe verborgen wegen; ende heeft by naer alle soorten van zee-visch; is
ontrent de 18 leguen langh: Heeft aen sijn zuydt-zijde Baoruco daer wy van
hebben gesproken/ ende naer't noorden een ander Provincie/ by de Indianen ge-
noemt Guahaba; ende naer't westen een ander Provincie/ genaemt Haniguagya,
alwaer de Stadt Zabana geleght wiert/ waer de Provincie nader-hant de naem
van heeft verkreghen: (Zabana is inde sprake vande Indianen te seggen vlack-
te:) dese Provincie is vlack ende voor't meeren-deel seer fraeye/ insonderheyt nae
de zee toe; ende is ghelegen aen't eynde van dit Eylant naer Cuba toe. Twaelf
leguen van Xaragua was een ander Provincie by de Indianen ghenaemt Ca-
hay, welckes inwoonders seer fraey volck was. Op de noort-kuste van dit Ey-
landt na Cuba toe was de Provincie Marien (die andere oock noemen Darien)
daer den Admirand Columbus eerst aenquam doen hy dit Eylandt ontdeckte; is
leegh landt/ heeft goede havenen ende goet water; hier houde desen Admirand de
Stadt Navidad, welck hy daer naer weder verliet. De principaelste binnen-
lantsche Provincie waren/ Cibao daer de rijcke Goudt-mijnen waren: is bergh-
achtigh ende klippigh landt/ hebbende ontallijcke rievieren ende beken/ in welcke
alle men goudt vont; vol van seer hooghe Pijn-boomen; ghesondt landt ende
goede lucht / ende seer goet water. 't Goudt dat inde beken wordt ghevonden
is in kleene greyntjens/ hoewel daer somtijdts wel groote greynen worden ghe-
vonden. Daer zijn oock Coper-mijnen ende weynigh Azul. Den eersten Ad-
mirand boude hier een fortresse die hy noemde S[t] Thomas. Daer naer volght
de Provincie de la Vega real, welck is een slecht ende vlack veldt/ een vande
wonderlijckste dingen vande werelt/ by de tachtigh leguen lanck / ende in som-
mighe plaetsen twintigh tot dertigh leguen breedt / streckende van de eene zee tot
de andere; is omcinghelt met berghen / daer ontallijcke rievierkens van af-
vallen. Voorder is binnen's landts ghelegen de Provincie Maguana tusschen
twee machtige rievieren Neyba ende Yaqui, ofte Yaqué soo Ouiedo die noemt/
de welcke haer met Neyba vermenghende soo voorts in zee loopt. Eyndtlijck
de Provincie vande Ciguayos noordtwaerts vande gran Vega real, berghach-
tigh ende hardt landt. Daer zijn noch meer Provincien gheweest in dit Eylant/
ende de voorschrevene worden by andere oock anders ghenoemt / dan ons heeft
ghenoegh ghedocht Herrera hier in te volghen.

Her. d.2. l.5. c.1.
Dec.5. l.2. c.6.
l.3. c.5.
Her. d.1. l.6. c.4.
Her. d.1. l.9. c.3.
Her. d.1. l.c.4.
Her. 1.d. l.2. c.10.
Her. d.1. l.2. c.14.
Her. d.1. l.2. c.11.
Her. d.1. l.6. c.4.
Her. d.1. l.3. c.8.

Het seste Capittel.

Vande Steden der Spaegniaerden die eertijts in dit Eylandt waren.

DE Spaegniaerden hebben in dit Eylant veel woon-plaetsen ofte Steden
ghehadt/ die sy daer naer weder hebben verlaten / vande welcke wy eerst
sullen

sullen spreken om de ghelegentheden van het Eylandt volkomentlijcker te verstaen. De eerste woon-plaetse door Christophorus Columbus in syn eerste voyagie ende ontdeckinghe in dit Eylandt gheleght / was Navidad, inde Provincie Marien daer doen ter tijt Guacanagari Cazique was; hadde een goede haven onder een kleen Eylandeken welck Columbus noemde St Thomas. Doch den Ammirand weder-keerende voor de tweede reyse / ende 'tvolck / 'twelck hy daer ghelaten hadde / doot vindende / heeft goet ghevonden hem elders neder te slaen; ende is van Navidad oost-waert aenghevaren voor-by Monte Christo, ende heeft daer gheleght de stadt Isabella, by een groote rievier / met een goede haven / hoewel niet beschut voor de noort-weste winden / acht ofte neghen leguen westwaerts van Puerto de Plata: vondt daer steen en kalck / ende andere ghereetschap tot timmeragien; 'tlandt isser wonder vruchtbaer ende ghesonde lucht. De Provincie van Cibao, daer 'tmeeste goudt viel / is maer twintigh leguen van daer; ende was naer gheleghen by de gran Vega real, daer wy hier voren van hebben ghesproken. Dese plaetse is daer naer oock ghedepopuleert. In dit Eylandt was oock eertijdts inde Provincie Xaragua, de stadt Verapaz, welck den Gouverneur Nicolas de Obando daer dede bouwen / naer dat hy de Casique van deselve Provincie / met syn suster Anacoana ghenoemt / en de voornaemste vande Indiaenen / seer schandelijck ende verraderlijck hadde doen ombrenghen. Ten selven tijde wierdt oock ghebouwet Salva terra de la Zabana, inde Provincie Haniguaiaga, daer wy van hebben gheroert in 't voorgaende Capittel: lagh twee leguen vande haven by Cabo de Tiburon: oock dertigh leguen van Xaragua, ende insghelijcks dertigh leguen van St Domingo. tusschen de twee machtighe rievieren Neyba ende Yaqui, midden in't Eylandt / een stadt welck sy gaven den naem van St Iuan de la Maguana: dan is oock al verlaten / uytghenomen dat de kercke daer is blyven staen. Ten selven tijde wierdt oock een stadt ghebout inde Provincie van Yaquimo, aende zuydt-zijde van 't Eylandt / by een haven welck den Ammirand als voren hadde genoemt Puerto de Brasil, met een fortresse aende haven / ende noemden dese stadt Villa Neuva de Yaquimo: daer leght noch een vervallen fortjen soo de onse ghetuyghen. Oock el Bonao by Cotuy, waer eerst by Columbus een fortresse was ghelevdt tot bescherminghe van de mijnen; lagh negenthien oft twintich leguen van St Domingo, aen een vruchtbaer ende lustich vlack veldt / soo dat het abondantie van Maiz ende Cassabi ende ander victualie uyt-bracht. Daer was oock eertijdts acht leguen noortwaerts van St Domingo een woon-plaetse / diese noemden Bonaventura aende rieviere Haina, daer 'tgoudt wiert ghesmolten vande oude ende nieuwe mijnen. Dan al van 'tjaer 1519. schryven de Officiers aen den Koninck / dat hoewel daer seer goede mijnen overigh waren / daer even-wel gheen goudt meer en wierdt versamelt / soo datter niet anders daer ontrent en viel als weynigh Cannafistola: waer door de plaetse oock eyndelijck is verlaten. Inden jare 1504. doen Salva Leon werdt ghebout / wert mede te landt-waert in gheleght Santa crus de Aycayagua, tusschen welcke steden alsdoen 'tlandt vande twee Provincien wierdt verdeylt.

Her. d. 1. l. 1. c. 18. ende 19.

Her. d. 1. l. 2. c. 10.

Her. d. 1. l. 6. c. 4.

Her. d. 1. l. 6. c. 4. d. 1. l. 8. c. 3.

Her. descr. de las Ind.

Her. descr.

Ouied. l. 4. c. 8.

Her. d. 1. l. 3. c. 13.

Her. d. 2. l. 4. c. 3.

Dat sevende Capittel.

Vande Steden der Spaegniaerden die nu zijn in dit Eylandt, ende eerst van St Domingo.

De principaelste stadt niet alleen van dit Eylandt / maer van alle de Eylanden daer ontrent / is St Domingo, welck den eersten Ammirand Columbus noemde de nieuwe Isabella, (doch dese naem is niet gebleven.) Dese stadt wiert ghebout by den Adelantado Bartholomeus Columbus uyt bevel ende door last van syn broeder den Ammirand, eñ de inwoonders vande stadt Isabella werden derwaerts

Her. d. 1. l. 3. c. 5.

derwaerts gebracht inden jare 1494. wiert geleght aen de kant vande riewiere Ozama, welck een schoone ende diepe riewiere is/ soo datter schepen van drie hondert vaten konnen op komen/ ende heeft een seer goede haven; aen de zuydt-zijde van 't Eylandt/ ende op de oost-zijde vande selve riewiere ende haven. Maer inden jare 1502. dese stadt door een grouwelijck tempeest gantsch ter neder ghe-worpen zijnde/ heeft den Gouverneur Nicolas de Obando, de stadt verleght

Her. d.1. l.5. c.4.

aen de west-zijde vande riewiere/ door dese reden alleen/ om dat de Spaegniaer-den die doen in dit Eylandt haer woon-plaetsen meest westwaerts op hadden/ komende naer dese stadt/ niet ghenootsaeckt souden wesen de riewiere te passeeren: niet teghenstaende dat te voren beter was gheleghen aen d'ander zijde vande rie-wiere; want nu de Sonne op-gaende ende de dampen ende vapeuren op-rijsen-de/ drijft de selve over de stadt; oock soo hadde de stadt te vooren aende oost-zij-de een fonteyne van seer goet water; ende nu en heeftse maer putten van rauw ende grof water/ ende de inwoonders en konnen niet dan met groote moeyte om water aende fonteyne over-varen; moetende wachten naer de Barcke/ ofte selfs een bekostighen; ende het over-varen en is niet buyten perijckel als de riewiere wast ofte tempeest in zee maeckt. 'Tschijnt/ naer 'tsegghen van Ouiedo, dat den

l.3. c.10.

Gouverneur Nicolas de Obando ghemeynt heeft de riewiere Hayna, drie leguen van daer loopende/ in dese stadt te brenghen/ 'twelck gheschiedende/ so waer dit een vande alderbequaemste steden van 't Eylandt: want sy is gheleghen op een effen vlacken grondt als een tafel/ ende is bemuert sonder grachten: aende zuydt-zijde heeftse de zee/ ende aende oost-zijde de riewiere: soo dat de helft vande stadt daer mede is om-cingelt/ aen 'twesten ende noorden 'tplatte landt/ daer de stadt haer uyt-streckt met seer schoone straten/ ende heeft aen die zijde een schoon uyt-komen ende fraeye weyden. De Koninckljcke Audienciers ende andere Of-

Her. de-script.

ficiers vande Konincks in-komsten houden daer hare residentie: daer is oock een Munte; ende Kathedrale Kercke/ wesende een Archs-bisdom/ hebbende onder sich de Bisdommen van Conception ende la Vega; van S[t] Iuan de Pu-erto Rico, Cuba, Venezuela, ende de Abdije van Iamaica: daer zijn inde stadt diversche Kloosters van Dominicanen/ Franciscanen ende de la mercede: oock twee Nonnen Kloosters: een Collegie daermen de Grammatica leert/ hebben-de jaerlijcx vier duysent pezos rente: een Hoſpitael met twintigh duysent pezos rente: daer is oock een Kasteel. Dese stadt floreerde eertijts seer door de veelheyt

Her. d.2. l.5. c.3.

van schepen die daer quamen laden/ huyden/ Cannafiſtola, suycker/ talck/ ende andere koopmanschappen/ alderhande victualie/ peerden/ verckens tot behoef van andere landen die daghelijcks ontdeckt wierden. Sommigh silver ende goudt/ welck men plagh uyt de hooge bergen/ las minas vejas genaemt/ in groote menighte te trecken/ doen de Indianen van 'tlandt noch leefden/ maer nu wey-nigh door ghebreck van slaeven; hoewel men meynt datter wel dertigh duysent swarten in 't Eylandt zijn. Doch 'tselve heeft daer naer seer af-ghenomen/ so dat een Engels-man Robert Thomſon, die daer was inden jare 1555. ghetuyght datter doen maer vijfthien hondert familien van Spaegniaerden inde stadt wa-ren/ doch meerder Indianen in de voor-steden: en de Spaegniaerden selfs schrij-ven van ses hondert familien. Een Nederlander die daer was inden jare 1596. getuyght dat de borgers ontrent twee duysent sterck waren: waer van niet bo-ven de vijf hondert Spaegniaerden waren/ de reste Eylanders van Canarien/ Portugesen ende andere natien/ vele Mestiken ende Mulatten. Dese stadt wiert by de Engelsche inghenomen onder het beleydt van Sir Francis Draeck, in 'tjaer 1586. in deser voeghen. Sy landen met haer pinaskens/ booten/ ende bercken neghen oft thien Engelsche mijlen by westen de stadt/ wesende duysent ofte twaelf hondert man sterck/ ende marcheerden van daer over landt naer de stadt/ van smorghens ten acht uren tot een ure naer middagh: komende ontrent de stadt/ ghemoeten haer hondert ofte hondert ende vijftich te peerde/ doch dese Ruyters

waren

waren ghedwonghen de Enghelsche te laten passeren naer de twee poorten die naest de zee ligghen/ die de Spaensche met volck ende geschut hadden voor-sien/ als mede een embuscade gheleght by den hooghen wegh: de Engelsche verdeylden haer in twee troupen om beyde de poorten teffens te bespringhen; ende een de charge van't groff geschut uyt-gestaen hebbende/ met weynigh verlies van volck/ enterden sy met sulcken furie/ datse haer vyandt gheen respyt en lieten 'tgheschut weder te laden/ maer vielen inde stadt/ 'tvolck vande stadt ghenoegh te doen hebbende met haer selven te salveeren: sy trocken tot op de merckt/ wesende een schoone vier-kante plaetse/ alwaer beyde de troupen malkanderen ghemoeten/ ende haer beschantsten/ de stadt te groot wesende om heel te besetten voor soo weynigh ende vermoeyt volck: die van't Kasteel des nachts gewaer wordende dat de Engelsche pooghden de poorte te vermeesteren/ zijn verloopen met bercken/ over-schepende naer d'ander zijde van de rieviere: de Engelsche behielden de plaetse een gantsche maendt/ ende naer datse een goet deel daer van verbrandt hadden ende gheruineert/ soo rantsoeneerden sy de reste voor vijfentwintich duysent ducaten van vijf schellinghen ende ses penninghen sterlincx 'tstuck: vonden daer gheen sonderlinghen rijckdom/ als alleen schoonen ende kostelijcken huysraedt/ doch weynigh silverwercks naer de vermaertheyt van de plaetse.

Het achtste Capittel.

Van de andere Steden van dit Eylandt.

DE stadt Salvaleon is geleghen aende zuydt-zijde van het Eylant by de zee/ inde Provincie van Higuey, achtentwintich leguen oostwaerts van S[t] Domingo: de Officiers schreven aen den Koninck int jaer 1519. dat/ hoewel dese stadt lagh aen een oordt daer gheen goudt wierdt ghevonden/ datter waren begonnen eenighe Ingenios ofte suycker-meulens te maken/ ende dat het vee daer meer toe-nam als aen eenigh ander oordt van dit Eylandt.

Her.d.2. l.5.c.3.

De stadt Zeybo is gheleghen twintich leguen van S[t] Domingo, oostwaert naer het Eylandt Saona toe.

Her. descrip. de las Ind. Ouied.l. 6. c.8.

De stadt Cotuy is geleghen sesthien leguen noordtwaerts van S[t] Domingo: by een rieviere vanden selven name/ welck eertijdts seer goudt-rijck is gheweest/ soo dat dit stedeken meest is bewoont ghewoorden by bergh-werckers ende mineurs die hier veel goudts hebben versamelt.

De stadt Azua is ghelegen op de zuydt-kuste van dit Eylandt vierentwintich leguen van S[t] Domingo naer 'twesten: daerom-her zijn veel suycker-meulens: de stadt woordt oock ghenoemt Compostela, ende de plaetse daer de Indianen ende Swarten woonen/ Azua.

Her.descrip.

De stadt Yaguana, welck oock werdt ghenaemt Santa Maria del Puerto, door diense een goede haven heeft aende zee/ is gheleghen aen 'twest-eynde van 't Eylandt vijftich tot sestich leguen van S[t] Domingo, ghelijck tusschen het noorden ende het westen; daer is groote apparentie van mijnen; ende daer valt seer veel Canafistola: ende daer is goede gheleghentheyt van suycker Ingenios te maken: dese plaetse was inden jare 1591. verovert ende verbrandt by de Engelsche onder het beleydt van M[r] Christophor Nevvport; hadde dry straten/ ende ontrent hondert vijftich huysen: lagh ontrent een legue binnen 'slandts.

Her. descrip. Her.d.2. l.5.c.3. Engelsche voyage.

De stadt Conception de la vega, is gheleghen inde heerschappije van den Casique Guarinoex, werdt ghebout by den eersten Ammirand Columbus; twintich leguen van S[t] Domingo, naer 'tnoort-oosten: Ouiedo seght dertich leguen: daer is een Kathedrale Kercke/ doch gheunieert met die van S[t] Domingo; ende een Klooster van Minne-broeders.

Her. descrip. l.3.c.10.

De stadt S[t] Iago de los Caualeros, is gheleghen thien leguen van Conception de la vega, recht noort-oost/ ende veertich leguen van S[t] Domingo: is een seer gesonde ende vermakelijcke plaetse.

Her.descrip. d.1.l.7.c. 10.

De stadt

Her. descr. l. 4. c. 8.

De Stadt Puerto de Plata, is ghelegen op de noort-kuste van dit Eylandt/ vijf-
endertich ofte veertich leguen van St Domingo : Ouiedo seght vijfenveertich le-
guen: wert ghebout in den jare 1502. by den Gouverneur Nicolas de Obando,
tot beter ghelegentheydt vande commercien met de schepen komende uyt Spae-
gnien/ midtsdien maer thien leguen is van de gran Vega (die noch thien leguen
is van St Iago voornoemt) sesthien leguen van Conception, ende twaelf leguen
vande rijcke mijnen van Cibao: leght op de hooghte van weynigh meer als twin-
tigh graden by noorden de Linie. De haven van Puerto de Plata heeft de figure
van een hoef-yser/ ende leght onder eenen seer hooghen bergh daer veel snewws
op lagh in Ianuario, doen Columbus die eerstmael ontdeckte. Aen desen bergh
leght de stadt/ ende op de haven aende water-kant leght een kasteel.

d. 1. l. 5. c. 4.

Her. descr.

De Stadt Monte Christo, is ghelegen op de noordt-kuste van 't Eylandt/ veer-
thien leguen westwaert van Puerto de Plata, heeft een goede haven ende daer by
een zout-panne: heeft eenen hooghen bergh vande ghedaente van een tente/ vol
groenten sonder boomen. Ontrent dese plaetse loopt in zee de rieviere Yaqui ofte
lache, welcke is een groote rievier/ ende daer by zijn seer goede zout-pannen. Die
hier eertijdts uyt dese landen hebben ghehandelt/ ghetuyghen datter goede reede
is voor jachten/ ende datter goeden handel was van huyden ende lapis Azul
ghereflneert.

Ouied. l. 6. c. 6.

Her. descrip.

Dit zijn de thien plaetsen die noch bewoont zijn by de Spaegniaerden in dit
groot Eylandt/ welck eertijdts soo floreerde datter wel veerthien duysent Spae-
gniaerden waren ende daer onder veel Edel-lieden/ maer de ontdeckingen ende
populeringhen van andere landen daer naer ghevolght/ hebben dit Eylandt seer
ontbloot van volck/ door dien uyt dit Eylandt ende uyt Cuba 'tmeeste volck ge-
trocken is om ander quartieren te besetten.

Het neghende Capittel.

Vande Rievieren van dit Eylandt.

IN dit Eylandt Hispaniola zyn veel schoone rievieren/ ende voor eerst die in zee
loopen op de zuydt-kuste van 't Eylandt: de rieviere Ozama daer St Domingo
aen leght/ van welcke wy hier vooren hebben ghesproken. De rieviere Hayna by
de nieuwe mijnen acht ofte neghen leguen van St Domingo, oost-waerts. Ende
naer 't westen van St Domingo de rieviere Nizao, ontrent welcke 'teerste suycker-
riedt gheplant wierdt/ in een plaetse ghenaemt Laguate. Daer naer de rievier
Neyba, dertigh leguen van St Domingo, welck is een maghtige rieviere. Voorts
aen de selve zijde de rievier Yaquimo by Boaruco. Aende noordt-zijde van het
Eylandt hebt ghy de maghtighe rieviere Yaqui, welck inde zee loopt inde haven
van Monte Christo, ende wierde by Columbus inde eerste ontdeckinghe genoemt
Rio de Oro, door dien het sandt vande grondt als goudt glinsterde: ende in zijn
tweede voyagie noemde hy de selve Rio de las Cannas, doch binnen 'slandts zijn-
de/ niet wetende dat het de selve rieviere was. Binnen 'slandts naer de Provin-
cie van Cibao toe heeftmen de rieviere Nicayagua, daer eenigh goudt in wert ge-
vonden; in dese rieviere komen drie andere beken/ Buenicum die de Spaegni-
aerden noemen Rio Seco, ende Coatenicu, ende de derde Cibu; welck seer rijck
waren van goudt ende van 'talder-fijnste/ soo dat het den principalen rijckdom
was van Cibao. Inde Provincie van Cibao was noch een ander rievier/ diese
noemden Xanique, daer de fortresse St Thomas by was geleghen. Aende selve
noort-zijde heeftmen de rievier van Martin Alonso, vijf ofte ses leguen van Puer-
to de Plata, met een haven/ die Columbus noemde Puerto de Gracia: drie leguen
west-waerts is noch een groote rievier met een haven/ doch qualijck voorsien te-
ghen de noord-weste winden/ daer de stadt Isabella eertijdts heeft gheleghen.

Her. d. 1. l. 5. c. 1.

Her. d. 1. l. 6. c. 16.

Her. d. 5. l. 5. c. 4.

Her. d. 1. l. 2. c. 1.

Ibid. c. 11.

Her. d. 1. l. 2. c. 10.

Een

Een volkomen beschrijvinghe vande rievieren van dit Eylandt bevinden wy in de boecken van Ouiedo, die wy goet ghevonden hebben hier by te voeghen. l.6.c.7.

De principale rievieren die in dit Eylandt bevonden worden/zijn de naer-volghende. Door dien de stadt St Domingo de principaelste stadt en haven is van dit Eylandt/so is het reden dat wy beghinnen vande rieviere die daer door loopt/ ghenaemt Ozama; welck seer machtigh en diep is/ soo dat de groote schepen gheladen daer in komen/ ende tot op acht oft thien passen van 'tlandt aborderen / soo datse over een plancke uyt de schepen op 'tlant gaen/ ende de schepen laden ende ontladen. Inden jare 1533. quam hier in het schip Imperiale, wesende een schip van acht hondert vaten den Keyser Carolus toekomende; brachter veel volcks en waren/en werdt hier weder vol-laden: welck is 'tgrootste schip dat hier opt quam/ ende lagh even-wel maer 18. oft 20. passen van 'tlandt. Dese schepen konnen hier sonder dangier oock by nacht uyt loopen; door dien de diepte van de riebier by naer altijdts ghelijck blijft. Soo dat dese riviere ende syn haven seer goet is/ ende wordt bevaren met veel barcken ende canoen / soo tot ghebruyck van de visscherije die daer valt / als tot de hoven ende landt-huysen die aen beyde zijden van de rieviere ligghen: ende binnen 'slandts ende inde haven werden carveelen ende schepen ghetimmert / door de goede gheleghentheydt die daer is om de selve te laten af-loopen. 'Twater en is niet goet om te drincken / door dien de haven ende stadt soo naer by de zee ligghen/maer wat meer als een legue hoogher is 'twater versch en goet/ende is visch-rijck. Dese rieviere komt van 'tnoorden ende heeft syn uyt-wateringhe in 'tzuyden; heeft in 'tinkomen vier badem diepte ende meer/ende ghelijcke diepte oock aende stadt Sr Domingo.

Dit Eylandt heeft een andere maghtige rieviere genaemt Neyba, welck loopt door 'tmidden van het Eylandt / ende komt vande noort-zyde af/ende loopt inde zee aende zuydt-zijde /ende passeert dicht by St Iuan de la Maguana, ende is diep inde mondt/ maer een half mijle opwaerts ondiep ende onbewoont.

Nizao is een ander fraey rievier/ende komt insgelijcks in zee aende zuydt-zijde/ en is wel soo groot niet / doch rijck van landt / huysen ende velden met suycker-riedt beplant / daer seer schoone Ingenios zijn ghebout; ende ontrent dese rievier zijn seer schoone weyden ende veel beestiaels.

Hayna is een ander rijcke rieviere van suycker Ingenios ende andere ghelegentheden; heeft het beste water van alle de rievieren van dit Eylandt/ loopt in zee als de voorgaende aende zuydt-zijde van het Eylandt / doch en loopt soo snel niet / noch en geeft soo veel waters niet als de andere; maer is door syn vruchtbaerheyt wel een van de nuttelijckste van allen: komt ontrent drie leguen by St Domingo. Ouied. l.3.c.10.

Nigua is een ander seer rijcke rieviere ende heeft syn naem van dat schadelijck ghedierte/ daer wy hier vooren van hebben ghesproken: dit is wel een vande profitabelste rievieren door de menichte van bou-huysen ende suycker Ingenios, die op de selve ligghen; (Ouiedo verhaelt elders wel ses oft seven suycker Ingenios, l.4.c.8. die aen dese rieviere ligghen/sommighe vier/sommighe vijf/ses/seven ende acht leguen van St Domingo:) welck alleen een heerlijcke staet konnen onder houden. Dese rieviere loopt inde zee aende zuydt-zijde van 'teylandt vier leguen ofte weynich meer van St Domingo.

Yuna is een vande snelste rievieren van dit Eylandt/ loopt door de Provincie van Bonao, ende inde zee aende noordt-zyde van 't Eylandt/ ende heeft op syn oevers veel schoone bou-huysen ende seer goede weyden.

Iache (ofte/als ander die noemen/Iaquin) is de naem van twee rievieren in dit Eylandt / waer van de eene haer voeght by Neyba, ende met de selve in zee loopt/ haren naem verliesende. D'ander is van meerder importantie/ ende loopt in zee aende noort-zijde by Monte Christo, ende heeft op syn oevers seer goede sout-pannen: is een snel-loopende rieviere / ende heeft ontrent haer goede weyden/ ende schoone bou-huysen.

Hatibonico is een ander groote ende snel loopende rievierе / welck in zee loopt aende west-zijde van dit Eylandt; ende heeft om her seer schoone weyden ende goet saey landt / ende daer komen andere kleender rievieren in / ende is seer visch-rijck.

l.4.c.8. Ouiedo maeckt elders noch mentie van de rievieren: Cazui elf leguen van St Domingo, daer een fraey Ingenio van suycker aen is gheleghen.

Sanate vier-en-twintich leguen vã St Domingo in de Provincie van Hyguey.

Chiabon insghelijck vier-en-twintich leguen van St Domingo.

Dewijl wy nu dickwils hebben ghesproken vande suycker Ingenios van dit Eylandt / en sal't niet buyten propoost zijn in 't kortе hier by te voeghen de Ingenios die Ouiedo verhaelt in dit Eylandt te zijn ghewеest ten tijde doen hy syn historie schreef / te weten / gheleghen als volght: l.4.c.8.

Op de rievier Nigua	een vijf leguen	van St Domingo.
	een seven leguen	
	een ses leguen	
	een vier en een half leguen	
	een acht leguen	
	een vier leguen	
Op de rievier Iuca	een twee leguen	
Op de rievier Haina	een dry leguen	
Op de rievier Itabo	een vier leguen	
Op de rievier Nizao	een acht leguen	
	een acht leguen	
	een neghen leguen	
Op de rievier Ocoa	een sesthien leguen	
Op de rievier Cepi	een by Azua twintich leguen	
Op de rievier Bia	een by Azua dry-en-twintich leguen	
	een by Azua vier-en-twintich leguen	
	een in Azua met een Ros-meulen.	
	een in de selve plaets Ros-meulen.	
	een in St Iuan de la Maguana veertich leg.	
	een in de selve plaetse.	
Op de rievier Cazui	een elf leguen	
Op de rievier Sanate	een vier-en-twintich leguen	
In Porto de Plata	een vijf-en-veertich leguen	
	een inde selve stadt.	
	een inde selve plaetse Ros-meulen.	
	een ander Ros-meulen.	
In Bonao	een neghenthien leguen	
	een thien leguen	
Op de riev. Chiabon	een vier-en-twintich leguen	

Al dese suycker Ingenios waren in dit Eylandt inden jare 1535. ende zijn apparentlijck daer naer noch vermeerdert.

Het thiende Capittel.

Vande kuste, havenen, reeden, kapen van dit Eylandt Hispaniola.

De voornaemste havenen / reeden / ende kapen van dit Eylandt zijn op de zuydt-zijde / (beghinnende van de haven van St Domingo west-waerts aen) dese naer-volghende. De Cabo ofte 'tpunt van Nizao thien leguen van St Domingo: van de stadt St Domingo af tot hier toe is het al meest slecht landt ende niet hoogh; maer aen dit punt beghint het hoogh landt ende continueert so voorts aen tot teghen over 't Eylandt Beata. Naer Nizao volght op de selve streeck de haven

Her. de-script. de las Ind.

haven van Ocoa achthien leguen van S[t] Domingo, welck is een inham ofte baye daer de vloten willende naer Nova Hispania anckeren/ ende haer ververschen/ soo wanneer sy niet en anckeren inden inham van Zezepin, welck daer by light/ ofte in een andere/ welck sy noemen Puerto Hermoso, twee leguen eer ghy te Ocoa komt: want Puerto Hermoso light 16. leguen van S[t] Domingo west-waert/ ende wort oock ghenoemt Puerto Escondido. De Spaensche coursen segghen/ dat Puerto Hermoso light 18. leguen van S[t] Domingo. Ende Ouiedo getuyght dat daer seer goede sout-pannen syn daer de stadt van S[t] Domingo ende 'tmeeste deel van 't Eylandt mede voorsien worden. Dese haven van Ocoa was by de Engelsche in-ghenomen onder het beleyt van M[r] Christopher Nevvpoort, inden jare 1591. vonden daer een vlecke van veertich oft vijftich huysen een mijl vande kuste: daer was een suycker Ingenio ende abundantie van vee ende andere victualie. Voorts heeftmen Azua, een haven ende woon-plaets vier-en-twintich ofte vijf-en-twintich leguen van S[t] Domingo, naer 'tsegghen van Herrera: Enciso in syn Geographia en stelt maer twintich leguen, de cours west. Daer naer la Calongia een langh punt teghen over de eylanden Beata ende Altovelo: dese punt naer 'tsegghen van onse stier-lieden/ die het onlangs hebben bevaren/ is een grooten uyt-stekenden hoeck/ ende loopt wel vier ofte vijf mijlen met leegh barlandt van het hooghe landt af: van het eynde van den hoeck leydt een eylandeken/ waermen tusschen door magh loopen: by westen den hoeck heeft het landt soo diepen inbocht/ datmen den hoeck boven komende geen landt en siet. Beata, naer de bevindinghe van onse stier-lieden/ light van S[t] Domingo zuydt-west ten westen dertigh leguen, ende Altovelo ses mijlen van Beata naer 'twesten. Vier-en-dertigh leguen voorder naer 'twesten heeftmen Yaquimo naer t'segghen van Herrera: de welcke elders in syn historien seght/ dat Yaquimo leght tachtich leguen van S[t] Domingo, ende twintich leguen van 't Eylandt Beata; welck rekeninghen seer qualijck uyt-komen. Enciso in syn Geographia stelt van S[t] Domingo tot Beata veertich leguen, ende van Beata tot Yaquimo vijf-en-twintich leguen. De selve stelt naest Yaquimo, la Savana veertich leguen voorder/ van welck een Cabo in zee streckt naer het zuyden wel acht leguen, ende de kuste keert van daer naer het west-noordt westen: Herrera en maeckt van desen hoeck gheen vermaen/ maer wel van het Eylandt Abaque, welck daer voor-leght: welck in sommighe kaerten oock ghenoemt wordt Isla Vacca; ende de Engelsche noemen het Isla Baque, daer wy hier naer noch sullen van vermanen. De Spaensche coursen noemen dit punt Bacoa; ende segghen/ datmen Beata passerende by de buyten-zijde/ stracks komt te sien Altovelo, ende van daer moetmen stieren west ten zuyden om te blijven vande eylandekens los Frailes, ende alsmen soo verre is als de Frailes, moetmen stieren west ten noorden/ soo gaetmen recht naer Bacoa; dan eer-men daer komt/ sietmen hooghe rotsen/ ende in het af-komen van dien eenighe witte plaetsen/ ghelijck groote lakens; dit gheberghte is ghenoemt las Sierras de Donna Maria. Dit punt light op de hooghte van seventhien graden en een half. Onse stier-lieden/ die onlanghs daer hebben gheweest/ ghetuyghen/ datse ten halven vande twee hoecken hoogh landt saghen/ met eenen kennelijcken bergh met een sadel by westen/ welcken bergh het landt wat leegher is/ ende naer den hoeck van Isla de Vacca is het weder hoogh. Van dit Eylandt (naer het segghen vande selve stier-lieden) tot den uyt-hoeck van St Domingo, streckt hem de wal west-noort-west/ ende oost-zuydt-oost/ eñ is mede hoogh-lant; naer haer gissinge en is dit eylandt van Cabo Tiburon maer vijfthien ofte sesthien mijlen verscheyden/ daer ordinaris inde kaerten wel twintich staen. Eenighe vande onse die de gheleghentheyt van dit quartier hebben aengheteeckent/ stellen hier ontrent de reede van Congon, daer goede verversinghe ende eenighen handel plagh te vallen; ende ses mijlen by westen Congon de Savana, daer eenighe huyden plachten te vallen; tusschen beyde dese twee plaetsen light Isla Baque.

[d.1. l.5. c.2. ende c.5.]

[Engelsche voyagie.]

[d.1. l.3. c.16.]

[Her. descript. d.1. l.5. c.5.]

[d.1. l.6. c.12.]

Van Savana tot Rio grande syn 9. mÿlen ; dese rievier heeft seer goet versch wa-
ter/ ende komt van 'tgheberghte wel 14. mÿlen in 'tlandt: van R. grande tot C.
Tiburon 15. mÿlen w. n. w. welcke rekeningh meerder distantie uytbrenght/soo
dat de stroomen altemet de gissinghe moeten bedrieghen. De Cabo Tiburon is
het westelÿcke eynde van dit Eylandt / wesende van het Eylandt Iamaica ver-
scheyden 20. leguen, na 'tsegghen van Herrera. Dese west-hoeck van Hispaniola,
is ver af vlack / wel een half mÿl van de wal niet boven vÿfthien ofte sesthien va-
dem diep/ ende schÿnt schoone grondt. De Spaensche Coursen segghen/ dat de-
se Kaep leght dalende na de zee/ makende een scherpe klippe als de snuyt van den
visch Tiburon, ende op den top schÿnen witte weghen met sekere goten/ welck
'twater des winters maeckt. Ontrent dese Kape is een reede in een baye diese
noemen Aligato; in de welcke de Enghelschen met hare schepen plachten te lig-
ghen om op de Vlote van St Domingo te passen. De baye van Cabo Tuberon,
light op 18. graden 25. minuten: daer is goede ancker grondt / ende aen landt is
goede verversinghe ende versch water te halen. Tusschen Cabo Tiburon ende het
Eylandt Iamaica, light een eylandeken Navaza, daer wy hier naer van sullen
spreken. Van Cabo Tiburon zÿn 12. leguen tot Cabo Roio ofte Roxo naer
'tnoorden toe/ als Herrera ghetuyght. Dese Cabo wordt oock ghenoemt by de
onse Cabo santa Maria, ende rekenen maer tusschen dese twee Kapen vÿf mÿlen;
ende waerschouwen dat 7. mÿlen van dese Kape ligghen sekere klippen die de
Spaegniaerden noemen los Barraderos. Van daer keert de kuste naer het oosten/
ghelÿck Enciso seght in zÿn Geographia, (die van Cabo Roxo gheen mentie en
maeckt) tot Xaragua toe/ welck van Cabo Tiburon seventigh leguen soude ver-
scheyden ligghen; ende 'tlandt van daer weder keeren naer het noort-west ten
noorden tot Cabo St Nicolas, welcke distantie soude wesen vÿf-en-vÿftigh le-
guen naer sÿn segghen. Op de kuste van Cabo Tiburon oft Cabo Roxo, tot Xa-
ragua toe ligghen los Roques ofte Hermanos, dry kleyn eylandekens: ende Cay-
mito een ander kleyn eylandeken: ende 't Eylandt Guanabo acht leguen langh/
(de onse observeeren dattet maer dry mÿlen / eenige oock maer twee mÿlen/langh
is/ ende dat leght op 19. graden ende 30. minuten/) inde inham van la Yaguana,
ende soo Herrera elders seght / acht leguen van 't Eylandt Hispaniola verschey-
den: aenden oostelÿcken hoeck van dit Eylandt zÿn sekere drooghten noort-oost
aen in zee streckende. In desen bocht plachten de onse veel huyden te handelen;
daer zÿn diversche reeden voor schepen ende jachten; als namentlÿck inden bocht
Goiave, welck een bequame haven is voor groote schepen/daer water ende ver-
versinghe te bekomen is / ende oock huyden plachten te vallen. Wat voorder de
haeven van la Yaguana, aende zuydt-zÿde van desen inham; ende aen de noordt-
zÿde een hooghen hoeck/ welck sy noemen Alquehaya, waer reede is voor schepen/
ende Cannafistola is te haelen: dese plaetse/ naer 'tsegghen van eenighe van
de onse/ leght 3. mÿlen recht noorden van la Yaguana voornoemt; daer is een
vleckxken/ waer handel placht te vallen / doch is een onbequame reede voor groote
schepen. Ick achte desen naem komt van Cahay, een Provincie eertÿdts soo
ghenoemt/ hier ontrent ghelegen: voorder hebben de Franschen Pointe San Marc
naer Guanabo toe / ver in zee uytstekende/ ende daer aen een Grande Baye: daer
aen volght een rievier / die de onse noemen Artibonice, ende wy uyt Ouiedo hier
vooren hebben ghenoemt Hatibonico; hier is reede voor jachten/ende hier placht-
men veel huyden te halen: voorder stellen de onse hier Guaniaves, welck een goe-
de haven is om met schepen in te anckeren; plachten hier oock veel huyden te be-
komen: de onse getuygen dat van 'tpunt St Marco tot Guanives syn 12. mÿlen n.
ten o. ende z. ten w. ende dat Guanives light 16. mÿlen z. w. ten z. ende n. o. ten
n. van C. Maria, eñ van de Cabo St Nicolas 11. mÿlen n. w. ten n. ende z. o. ten z.
De Cabo St Nicolas is het westelÿckste punt van het Eylandt Hispaniola naer
'tnoort-westen toe/ is verscheyden van den oostelÿcksten hoeck vã Cuba 18. leguen
naer

Her.d.4. l.c.4.

d.1.l.1. c.15.

naer het seggen van Herrera; onse stier-lieden die daer onlanghs hebben geweest/ segghen/ datmen in 'tmidden beyde de hoecken kan sien/ ende rekenen maer 12. mijlen tusschen beyden: de Cabo St Nicolas is eenen leegen hoeck/ met een groote inham/ daer goede haven is voor schepen/ hoe-wel daer vuyle gront is vā steenen/ dan het isser slecht water/ door-dien daer gheen zee en kan gaen: 'tlandt is binnen hoogh/ ende met boomen beset/ hoe wel niet seer groot: de onse die daer onlangs ghweest hebben/ verhaelen/ datse daer eerst komende veel beesten vonden/ doch dat die meest al te landt-waert in vertrocken/ so haest als sy 'tvolck gewaer wierden/ soo datter weynigh kost ghevanghen worden. Daer is goet water te bekomen voor de schepen/ hoe-wel eenighe klaghen/ dat het wat verre is te haelen/ te weten wel neghenthien hondert treden van strandt af/ daer een af-wateringh is van een valleye/ doch komt niet beneden/ maer sinckt inde aerde wegh. Onse stier-lieden die laetst hier hebben gheweest/ meynen de distantie tusschen Cabo de Tiburon ende Cabo St Nicolas soo groot niet te wesen als die ghemeynlijck wort ghestelt/ door dien sy de selve spatie in 2. ofte 3. daeghen meest in stilte ofte met weynigh koelte over-dreven/ ende oordeelen over-sulcks dat dese twee Kapen maer dertigh mijlen verscheyden ligghen/ hoe-wel de Kaerte daer wel veertich heeft. Eenige stellen dese Cabo op de hooghte van twintich graden ende veertich minuten; om desen hoeck van St Nicolas keert de kuste naer het oosten/ ende Herrera stelt hier op dese noort-kuste van Hispaniola, Puerto de Mosquitos; die de onse in haer op-doeninghen vande kuste oock erkennen. Daer aen stelt Herrera op de selve streeck de haven van Valparayso ofte de la Conception, welck hy seght te ligghen twintich leguen van Cabo St Nicolas: hier ofte naest Puerto de Mosquitos stellen de onse in hare aen-teyckeninghen Port Parys ofte Pais: alwaer een rievierken van versch water soude ligghen. Dese haven/ naer 'tsegghen van eenighe/ soude maer ses mijlen by oosten St Nicolas ligghen: 3. ende n. met het westelijckste eynde van 't Eylandt Tortuga; die in dese haven setten wil/ moet het setten dicht onder de oost-wal/ door dien het een seer afgaende grondt is ende wel 40. vademen diep/ een gotelingh scheut vande wal: hier plaght goeden handel ende overvloedighe verversinghe te vallen. Van dese haven tot Manzanilla rekenen sy 23. mijlen o. ten n. De haven van Valparayso soude noordt ende zuyden ligghen met het Eylandt Tortuga, als Herrera betuyght/ welck met dese Port Paris over een komt. Hier naer stelt Herrera Puerto Real; maer tusschen beyden zijn noch meer havens ende reeden: als namentlijck tusschen het Eylandt Tortuga ende Hispaniola door-loopende/ hebt ghy Rio Caimanes, Porto de Palma, ende Puerto Santa Cruz, welcke beyde goede havenen zijn voor schepen/ ende men haelde hier in voor-tijden veel huyden: daer naer Ancon de Luis, alwaer een rievierken is om water te halen/ ende een coper-bergh/ soo eenige vande onse hebben aen-gemerckt: dese Ancon de Luis heeft een kleyn eylandeken int in-komen. Voorder Port Francois, waer goede reede is voor schepen ende ghelegentheyt om water te halen: is naer 'tsegghen van eenighe van de onse/ 8. mijlen z. o. ten o. vande Tortuga, ende 4. mijlen by westen Manzanilla. Hier aen stellen andere port Real. Twaelf mijlen van port Real naer 'toosten stelt Herrera Monte Christo; de onse stellen tusschen beyden porte Bonne ende Mansenille, welcke naer de af-teeckeninghe een seer grooten inham is/ ende naer 'tsegghen van eenighe van onse natie wel 8. mijlen wijdt/ daer diversche rievieren in komen. Monte Christo, die onse stier-lieden noemen Monte Cruis, is eenen hooghen bergh/ ende leght buyten het vaste landt ghelijck als oft het een Eylandt ware. Twaelf ofte meer leguen voorder stelt Herrera la Ysabela (daer eertijdts de stadt Isabella was ghebout/ welck de onse in haer aen-teeckeninghen oock kennen:) ende insghelijcks twaelf leguen voorder (elders seght hy negen) Puerto de Plata. Herrera schrijft in syn historie vande eerste ontdeckinghe door Columbus ghedaen; dat hy wat voorder naer 'toosten van 't Eylandt Tortuga vont een kleyn eylandeken/ welck

Dec. 1. l. 1. c. 16.

welck hy noemde S[t] Thomas, ende quam in een haven / tusschen 't voorschreven
eylandeken ende een Cabo van 't groote Eylandt / welck een goede haven was/
ende boude daer een fortresse / die hy noemde Navidad; ende de Cabo vier leguen
van Navidad gheleghen/noemde hy Santo: item dat Monte Christo legt achthien
leguen van Santo, ende dat by Monte Christo een eylandt light daer goede sout-
pannen zijn: dat dertich leguen van Monte Christo naer 't oosten is gheleghen
Punta Roxa, ende een weynigh van daer Rio de Gracia, welck daer naer behou-
den heeft den naem van Martin Alonso: vier leguen voorder een Cabo, die hy
noemden Belprado, van welck men konde sien Monte de la Plata, daer Puerto
de Plata by light. Voorts varende langs de kuste met het current ende fraye we-
der meer dan thien leguen vont hy heel veel caben/die hy noemde del angel, punta
del Yerro, el redondo, el Frances, Cabo de bon tiempo, el Taiado, van welcke
Cabo Frances syn naem noch heeft behouden/ ende is aen 't om-keeren vande ku-
ste naer 't zuyden ofte zuydt-oosten toe. Daer aen volght de Cabo del Cabron, als
Herrera stelt: ende voorder Golfo de Samana, welck vijf ofte ses leguen te lant-
waert in-loopt tot daer de stadt S[t] Cruz eertijts was. De onse noemen hier de
Schotsche baye/ welck noorden ende zuyden in streckt. Den eersten Ammirand
schijnt dese Golfo eerst ghenoemt te hebben Golfo de las Flechas, door-dien hier
de eerste hostiliteyt wierdt ghepleeght tusschen de Spaegniaerden ende inwoon-
deren van het Eylandt. Daer aen volght Cabo del Enganno, het oostelijckste
punt van dit Eylandt / welck Columbus eerst noemde S[t] Raphael, (ghelijck hy
Cabo Tiburon ooc noemde S[t] Miguel in syn tweede voyagie:) dese Cabo is leegh
landt/ ende loopt verre uyt gelijck een riff dat van 't landt af-loopt: van hier keert
de kuste door 't zuyden naer het westen; op 't beginsel vande zuydt kuste light Sao-
na, een Eylandt welck de vloten komen erkennen/als sy naer de Indien komen;
ende wat meer naer S[t] Domingo toe het Eylandeken Santa Katelina; welck/naer
't seggen van onse Nederlanders/ 16. mijlen light vande rievier van S[t] Domingo:
ende aen 't vaste landt van Hispaniola de Buffadores, welck zijn rotsen / die 't wa-
ter ghelijck uyt-spuyten; daer naer wat voorder 't punt Andresa; ende noch voor-
der 't punt Causedo; tot hier toe streckt de kuste west ten noorden; Causedo is vijf
leguen van de haven van S[t] Domingo, ende 't landt streckt daer noort-west/ende
zuydt-oost: ende dit punt leght leegh by 't water. De onse die ontrent dese kuste
waren inden jare 1619. maecken mentie van de rieviere S[t] Pedro, die aen 't vaste
landt soude ligghen seven mijlen naer 't westen van Saona, ende een mijle van
't eylandeken Katalina.

d.1.l.2. c.1.

Her. descrip.

d.1.l.2. c.1.

Spaensche coursen.

Het elfde Capittel.

Vande kleyne Eylandekens die rondt-om HISPANIOLA ligghen.

WY hebben in 't voorgaende Capittel mentie ghemaeckt van diversche ey-
landekens/ die langhs de kuste van Hispaniola liggen / ende eyghentlijck
daer aen behooren; onder dese is het eerste ghenaemt Saona, welck is gheleghen
aenden oostelijckste hoeck van dit Eylandt Hispaniola op de hooghte van seven-
thien graden ende vijftigh minuten/van het eylandeken Mona w. ten z. ende o. ten
n. neghen mijlen; ende by de dertich leguen van de stadt S[t] Domingo, de welcke
eertijdts van dit eylandeken haer Cazabi kreghen / so dat het gelijck haer kooren-
schuere was. Dan inden jare 1502. sloeghen de Spaegniaerden meest al 't volck
doot/soo dat het eylandeken onbewoont bleef. Is vol gheboomte/ende seer dichte
bosschagie/soo datmen niet ver van hem sien kan: ende is leegh landt/soo datmen
uyt der zee komende/ de boomen eer te sien krijght als 't landt; streckt noort-oost
ende zuydt-west: aen 't zuyd-west eynde verthoont hem een hooghe bancke van
wit landt/ diese noemen 't hooft van Sanoa; men magh daer wel anckeren/ want
de grondt is schoon / en van hier naer S[t] Katalina is de cours noordt-west. Daer
zijn veel beesten op 't eylandt/ende is seer wel gheleghen om te passen op de bercken
ende

Her. d.1. l.2. c.15.

Her. d.1. l.5. c.4.

Her. d.1. l.6. c.9.

Spaensche coursen.

ende carveelen die ordinaris tuſſchen St Domingo ende Porto Rico vaeren.

Van Saona voorts varende / ſoo hebt ghy Santa Katalina, een kleyn en leegh eylandeken / al vol rotſen van 'twater af / heeft gheen boomen / ende light anderhalf mijl van 't Eylandt Hiſpaniola, ſoo datmen het niet en komt te ſien / ten zy men dicht onder de wal loopt: men ſeylt van hier naer de haven van St Domingo, ghelijck 'tlandt ſtreckt weſt ten noorden ſeventhien mijlen. [Spaenſche cours.]

Voorder op de zuydt-kuſte van Hiſpaniola by weſten de haven van St Domingo is gheleghen Beata, vande voorſchreven ſtadt van St Domingo verſcheyden vijf-en-twintich leguen naer 'tſegghen van Herrera: Ouiedo ſeght vijf-en-dertich leguen, de onſe dertich: twee leguen van 'tlandt van Hiſpaniola; op de hooghte van ſeventhien graden ende veertigh minuten / als onlangs by de onſe is ondervonden: twintigh leguen van Yaquimo ofte Puerto de Braſil als Herrera ghetuyght / (hoewel hy elders deſe diſtantie veel grooter maeckt:) de onſe ſeggen / dat Puerto Yaquimo light van Beata 13. mijlen w.n.w. Dit eylandeken is kleyn / ende naer de obſervatien van de onſe die daer onlancks zijn geweeſt / maer een mijl groot; niet ſeer hoogh / maer vol gheboomte; naer 'tſeggen van Ouiedo in ſyn Sommario ſoo ſoude hier het beſte pock-houdt waſſen van heel Indien. Onſe ſtier-lieden ſegghen / dat tuſſchen het eylandeken ende 'tlandt van Hiſpaniola, een groote mijle wijt is / ende vijfthien voet waters op 'tondiepſte / hoe naerder het Eylandt hoe drooger / ſchoon ſandt-grondt / op de gront wit water / ende vande drumpel diepte kort het af / welckmen klaer kan ſien aende blauwheydt van 'twater. Herrera merckt aen / dat het ghebeurt is / dat de ſchepen / komende van Terra firma naer St Domingo, ende komende te vervallen op dit Eylandt / in acht maenden niet en hebben weder konnen op-komen naer St Domingo door de contrarieteyt vande briſen ende ſtroom. [d.1.l.3. c.12.] [d.1.l.6. c.12.] [d.1.l.6. c.12.]

Naeſt het eylandeken Beata is gheleghen Altovelo, ſes mijlen o. ende w. daer van verſcheyden / ende vijf leguen vande kuſte vã Hiſpaniola: is een ſwart rondt eylandeken / ende 'tooſtelijckſte deel is het hooghſte. [Herr. Engelſche voyagie.]

Voorts heeftmen op de ſelve zuydt-kuſte van Hiſpaniola, Iſla Baque ofte Abaque, ofte oock Iſla de Vacca, op de hooghde van 18. graden 20. minuten / drie-en-veertigh mijlen van Beata naer 'tweſten; is twee mijlen langh / aen het weſt-eynde hooghſt ende breedſt: is een ſchoon eylandeken / heeft goede grondt ende verſch water / ſchoon gras / ſoo datter veel hoorn-beeſten op ſyn ẽ oock peerden. [Spaenſche cours.]

Het Eylandt Navaza, leght drie-en-dertich leguen van Iſla Baque naer het weſten: thien leguen in zee vande Cabo Tiburon ooſt ende weſt: Herrera ſeght elders dat het maer acht leguen is vande voor-ſchreven Cape, doen Columbus beſloten zijnde in 't Eylandt Iamaica, avontuerde twee van ſyn volck met twee groote Canoas over te ſeynden vant eene Eylandt tot het ander. Is maer een kleyn rondt eylandeken / al van klippen / ende vol leeghe boomkens ofte heeſters. Om van dit Eylandt te zeylen naer Sierras de Cobre ofte koper-mijnen / op 'tzuydt-ooſt eynde van 'teylandt Cuba moetmen ſtieren Noort-weſt. [d.1.l.6. c.4.] [Spaenſche cours.]

Inden bocht van Xaragua hebt ghy 't Eylandt Guanabo, met andere kleyne Eylandekens / daer wy hier voren van hebben gheſproken inde beſchrijvinghe vande kuſte van Hiſpaniola. Om den hoeck van Cabo St Nicolas naer 'tooſten leght het Eylandt Tortuga, welck vijf leguen inde lenghte is naer het ſegghen van Herrera, dewelcke 'tſelve verſcheyden ſeght te ligghen van Hiſpaniola thien leguen, waer in hy hem vergiſt / alſoo 't maer een mijle van daer leght. De onſe die daer onlancks by zijn ghevaeren / ghetuyghen dat het wel een lanck Eylandt is / hoogh met een effen gheberghte aen beyde zijden af-gaende / ende by verhael van andere verſtaen te hebben / dat daer veel verckens op zijn / ende dat het een goede haven heeft ofte reede op een mijl aen 'tooſt-eynde: wordt van eenighe gheſtelt op de hooghte van twintich graden ende vijftich minuten: ende oock het verckens eylandt ghenoemt. [d.1.l.1. c.16.]

VAN 'TEYLANDT CUBA.

Het twaelfde Capittel.

Vande gheleghentheden van 'tEylandt CUBA in 'tghemeyn.

AEn 't Eylant Hispaniola volght het Eylandt Cuba, welck de Spaegniaerden eerst Iuana, daer naer Fernandina hebben genoemt/ doch is by den naem van Cuba heden best bekent. Tusschen den oostlijckste hoeck van dit Eylandt

d.1.l.1. c.15.

ghenaemt Cabo de Maizi, ende den westlijckste hoeck van Hispaniola, genaemt Cabo St Nicolas, zijn achthien leguen naer 'tsegghen van Herrera: maer naer 'tsegghen van Ouiedo twintich; ende naer dat Enciso schrijft in syn Geographia veerthien leguen, welck best over-een komt met de bevindinge vā onse stier-lieden. Naer het noorden heeft het 't vaste landt van Florida, naer 't westen de landen van

d.1.l.10. c.8.

Nova Hispania, ende syn westelijckt punt is van het uyterste lant van Yucatan

d.1.l.8. c.5.

vijftich leguen verscheyden naer het segghen van Herrera: naer 'tzuyden heeft het 't Eylandt van Iamaica, welck op eenighe plaetsen maer twintich leguen daer

d.1.l.9. c.4.

van af-leght. Dit Eylandt heeft in syn lenghte van de Cabo St Anton welck is syn westelijckste hoeck tot punta de Maizi, welck is syn oostelijckste punt/ by de twee hondert ende dertich leguen, wel-verstaende over-landt te rekenen/ want by lucht ende 't water te meten en is het soo lanck niet: inde breedte heeft het van Cabo de Cruz aende zuydt-zijde van 't Eylandt/ tot Puerto de Manati op de noort-zijde vijf-en-veertich leguen, ende dan begint het te smallen naer 't westen toe/ ende loopt van daer voorder tot het eynde toe op de breedte van twaelf leguen, weynigh meer ofte min; ghelijck dan Herrera elders schrijft dat het ontrent de Hava-

d.1.l.10. c.8.

na vijfthien leguen breedt is. Ouiedo schrijft op 't verhael van de ghene die de

Ouied. l.17.c.1.

beste kennis daer van behooren te hebben/ dat het drie hondert leguen lanck is/ weynigh meer oft min; ende op syn breedtste vijf-en-sestich leguen van 't punt de Iardines tot het punt van Lucanaca: hoe-wel dese plaetsen niet zuydt ende noordt/ maer zuydt-west ende noort-oost van malkanderen ligghen. Enciso in syn Geographia en gheeft het maer twee hondert ende twintich leguen inde lenghte/ ende vijftich leguen inde breedte by Cabo de Cruz. Het eylandt is seer berghachtigh/ van Cabo de Maizi eenighe dertigh leguen lanck heeft het seer hooghe berghen/ ende weder naer 't westen naer dat ghy de twee derde paerten van 't Eylandt ghepasseert zijt, oock heeft het in syn lenghte over 't midden berghen/ doch niet seer hoogh/ uyt welcke vele ende verscheyden rievieren voort-komen/ ende beyde aende zuydt-zijde ende noordt-zijde in zee loopen/ vol van visch/ insonderheydt de ghene welck de Spaegniaerden noemen Lizas, de Francoysen Mullets, int Latijn Capito ofte Cephalus; ende die de Spaegniaerden noemen Sabalos, ende de Francoysen Alozes, in 't Latijn Alosa, ende in onse tale Elft/ komende op uyter zee inde rievieren. 't Landt is vol bosschagien/ soo datmen 't gantsche landt door kan reysen onder gheboomte van diversche soorten/ als daer zijn Cederboomen/ die wel riecken ende groot ende dick van stammen zijn/ soo datmen daer seer groote Canoen uyt kan maken/ daer wel vijftich tot sestich menschen in moghen/ van welcke daer eertijdts seer veel waren in dat Eylandt. Ende voorts andere boomen van Storax, soo datmen des morghens staende op eenighe hoogten/ als de sonne op-gaet/ ende de vapeuren sich verspreyden/ vande vieren die de Indianen des nachts ghewoon zijn te maken/ den reuck daer van verneemt. Daer zijn noch ander boomen/ diese daer noemen Xaguas, welck een vruchte geven soo groot/ ende van fatsoen als een kalfs niere/ de-welcke ghebroken ende vier daghen in 't water ghelept/ al zijnse niet heel rijp gheplukt/ haer selfs openen van den honigh/ ende zijn seer smakelijck als een soete peer. Men vindt daer veel wilde wijngaerden met druyven/ daermen wijn uyt gheperst heeft/ hoe-wel wat amper;

amper; ende door dienſe ontallijck zijn door het gantſche Eylandt/ plachten de Spaegniaerden van daer komende te vertellen/ datſe een wijngaert hadden ghesien die hem twee hondert en dertich mijlen inde lenghte uyt-streckte. De stammen zijn van sommighe soo dick als een man in syn middelt. Daer is een groote menichte van voghelen/ als Ring-duyven/ Tortel-duyven/ Perdrijsen/ hoe-wel minder van lijf als die van Spaegnien / dewelcke in geen vande andere Eylanden en worden ghevonden; daer zyn oock andere voghels/ van fatsoen als Kranen / die jonck zijnde / heel wit zijn van veeren / ende worden allencxkens van alderhande coleuren; de Spaegniaerden noemen die nu Flamencos, indien de selve ghevonden wierden in Nova Hiſpania; souden daer groot werck van maken om te gebruycken tot haer pluym-wercken: ende ghelijck sy altijt tsamen rotten vijf hondert / ja duysent in een troupe / so schijnt het een kudde schaepen te wesen met root gheteeckent/ daerse sitten; en vlieghen door-gaens niet / maer sitten aen de zee-kant met de beenen in 'twater/ ende drincken zoudt water/ so dat de Indianen deselve op-houdende in hare huysen/ ghenootsaeckt zijn zout in haer drincken te doen. Men heeft oock in dit Eylandt ontallijcke Papegaeyen / die seer goet zijn om te eten van Maio voorwaerts als sy jongst syn: de Indianen vangen die op dese wijse: sy setten een jonghen van elf oft twaelf jaren in eenen boom/ thooft bedeckt met kruydt ofte strooye / ende een levende Papegaye op de handt: desen jonghen die roert de Papegaye op 'thooft / soo dat die gheluydt gheeft als klaghende / stracks komter menichte van Papegapen toe-ghevloghen / ende inden boom neder-sitten; den jonghen die een stocxken heeft met een strick aen teynde/ weet met behendicheyt d'een Papegaeye voor ende d'ander naer den strick om 'thooft te werpen / ende soo naer hem te trecken/ wringhende die den hals af/ ende onder den boom latende vallen/ door dese maniere vanghender sy soo vele als sy willen / door dien de Papegapen niet wegh en vlieghen uyt den boom /so langh de Papegaeye die de jonghe op de handt heeft klagende geluyt geeft: de Spaegniaerden ghebruycken nu de selve practijcke int vanghen vande Ring-duyven. Daer zijn noch andere voghelen die langhs der aerden vlieghen/ welcke de Indianen noemen Bambiayas, ende vanghen die int loopen; ghesoden zijnde / gheven een sop van haer als oft ghesaffraent ware / zijn seer smakelijck ende worden in stede van Faysanten ghehouden. Men heefter oock de Yguanas, welck zijn rechte serpenten / van fatsoen als de Haghedissen / met vier voeten/ van diversche groote; de Spaegniaerden eten die mede / soo hier als in ander ghewesten van Indien/ ende segghen dat het seer goede spijse is. Veel visch valter op beyde de kusten: te weten Geepen die de Spaegniaerts noemen Aguias, ende andere diese noemen Moxavras, ende dierghelijcke bekende ende onbekende meer: ende ghelijck aende zuydt-zijde van dit Eylandt ligghen de ontallijcke eylandekens diese noemen Iardin de la Reyna, vintmen daer ontelbare Schilt-padden/ van sulcken groote/ datter ghevonden zijn wiens vet ende vleesch hondert ponden woegh/ zijn goet ende ghesondt ghegeten / haer vet is als hoender smeer / soo geel als goudt/ is bequaem om de lazarije/ schorfte ende krawagie te verdrijven / ende andere dierghelijcke sieckten te ghenesen. Het Cazabi is het broodt van dese eylanden / valt hier seer abondant/ ende gheen van d'ander eylanden is soo overvloedigh van victualie: want 'tghene wy van Hiſpaniola ghesept hebben / heeft hier oock plaetse/ datter is ontallijcke vee van stieren/ koeyen/ ende verckens; soo dat de principaelste traffijcke is het vee / welck sy daer dooden om de huyden / waer toe de Spaegniaerden veel Swarten employeren; de verckens mestense/ doodense/ ende snijdense in riemen/ welck sy by de sonne drooghen/ ende versorgen soo provisie voor de schepen die naer Spaegnien keeren. Daer wast oock veel cottoen int wilde / welcke de Indianen pleghen te bereyden eñ te spinnen. Daer zijn oock in dit Eylandt diversche koper-mijnen; men vindt daer oock goudt in vele rievieren ende beken/ ende 'tfijnste wert gevonden in de rievieren welcke daer

Her. deſcrip. Her. d. I. l. 10. c. 18.

komen

komen inde haven van Xagua; welck sacht is ende seer gheestimeert by de goudtsmeden: het ander datter ghevonden wort is van slechter allope. In summa 'tlandt is seer vochtich ende vruchtbaer; een versche lucht ende beter ghetempert als die van Hispaniola. De Naturelen van dit Eylandt zijn al voor vele jaren door de wreetheyt der Spaegniaerden om ghekomen / soo datter heel weynigh volcks is in dit groot eylandt.

Het derthiende Capittel.

Vande verscheyden Provincien ende rievieren van 't Eylandt CUBA.

Her. d.1. l.9. c.3.

DE Provincien van dit eylandt Cuba waren in voor-tijden vele / ende wierden by diversche Casiquen ghegouverneert: de naest-gheleghenste by 't Eylandt Hispaniola wierdt ghenaemt Mayci, daer de Cabo noch de naem heeft van behouden / wesende van Hispaniola verscheyden als voren verhaelt is / seer berghachtigh landt ende vol gheboomte. De Provincie daer aen volghende was ghenaemt Bayamo, niet soo berghachtich ende seer playsant / was gheleghen veertich oft vijftich leguen van Baracoa naer 't westen. Naest aen dese provincie was gheleghen een ander Provincie by de Indianen in voor-tijden ghenoemt Cueyba, dertich leguen van Bayamo, ende aende zuydt-zijde van 't Eylandt. Vervolgens was gheleghen de Provincie van Camaguey, twintich leguen van Cueyba, een groote provincie / welck oock seer volck-rijck was eer dat de Spaegniaerden daer quamen; in dese Provincie is een wateringhe daer veel meulen-steenen in ghevonden werden. Met dese provincie confineert de Provincie van Macaca teghen over 't Eylandt Iamaica, ende twintich leguen daer van verscheyden. Voorder de Provincie ghenaemt Xagua, waer de vermaerde haven is / daer wy hier naer van sullen spreken / ende daer naer de Provincie van Habana, die berghachtich is / ende hier en isset eylandt maer vijfthien leguen breedt naer 't segghen van Herrera: ende eyndelijck de Provincie Vhima aen 't westelijcke deel van dit Eylandt welck de Indianen eertyts noemden Haniguanica. De voornaemste rieviere van dit Eylandt is / welck de Indianen noemen Cauto, vallende inde zee op de zuydt-zijde van 't Eylandt / by naer in 't midden van 'tselve / hebbende een seer vermaeckelijcken oever. In dese rievier / als mede in andere / zijn seer veel crocodillen / diese noemen Caimanes, soo dat het perijckeleus is ontrent de rieviere te vernachten / want sy komen op 'tlandt / ende voeren de menschen wegh die sy slapende konnen betrappen / ende versmoren die in 'twater / ende etense op: dit gedierte en wordt in d'ander Eylanden soo niet ghevonden. Noch heeftmen een andere groote rieviere inde Provincie van Camaguey, dewelcke oock visch-rijck is. Als mede de rieviere Arimao, een legue vande haven van Xagua in zee vallende / welck is een schoone ende groote rievier / ende deselve op-varende / als mede daer ontrent zijn seer goede goudt-mijnen. Op de noort-kuste van dit Eylandt hebt ghy oock eenighe rievieren / als namentlijck eene welck den Ammirand Columbus noemde de la Luna, ende een ander / die hy noemde de Mares, waer de haven van Baracoa is / daer wy hier naer van sullen spreken.

Her. d.1. l.9. c.8. — Her. d.1. l.9. c.15. — Her. d.1. l.8. c.5. — Her. d.1. l.10. c.8. — d.1. l.9. c.15.

Het veerthiende Capittel.

Van de steden van 't Eylandt CUBA.

Her. descript.

IN dit Eylandt Cuba zijn weynigh steden / naer zijn groote: de eerste geboude is ghenaemt S[t] Iago, welck wierdt door Diego Velasques begonnen inden jare 1514. op de zuydt-kuste van dit Eylandt / veertich leguen van Cabo de Tiburon in Hispaniola: twee leguen vande zee / neffens een haven die een vande beste is vande weerelt / van sekerheydt ende groote: want ghelijck Ouiedo ghetuyght / is gheen rieviere / maer een inham vande zee / ende is binnen breedt in maniere van

l.17. c.2.

van een Golfo met kleyne eylandekens / daer tusschen beyden goede visse herije is / ende de schepen konnen daer ligghen sonder ancker oft touw. Waer door dese stadt eertijts seer toe-nam datse wel twee duysent burghers hadde: dan nu ten dage heeftse der weynigh / en naer een Engelss-man met namen Iohn Chilton, in schrifte heeft naer-ghelaten / soo wertse maer by twee hondert Spaegniaerden ofte daer ontrent bewoont / heeft een Cathedrale kercke / suffragaen van St Domingo, ende een klooster van Minne-broeders / ende wort ghegouverneert by een Lieutenant-gouverneur: leght op de hooghte van twintich graden. Drij leguen van dese stadt aen een bergh is een koper-mijne / die seer goet koper uyt-gheeft ende in groote abondantie / soo dat Ouiedo verhaelt / dat van vijf quintalen minerale aerde / twee suyver koper zijn ghebleven. Naer dat ick van een van de onse / die diversche reysen die quartieren bevaren heeft / verstaen; soo soude dit stedeken inden jare 1601. by eenen Capiteyn Clift met hondert en sestich man afgheloopen zijn ende ghebrandtschat voor hondert duysent stucken van achten / ende hadder syn schips-laedinghe van huyden ende suycker. Anders en pleegh hier voor de onse niet te laden te wesen.

Engelsche voyagie.

l.17. c. 4.

De stadt Baracoa is insghelijck in het eerste ghebout by Diego Velasques aen 'toostelyck deel van het Eylandt / aen 'tbegin op de noort-kuste / ligghende van St Iago sestich leguen naer 'tnoordt-oosten / naer 'tsegghen van Herrera, die hem hierin abuseert / want 'tkan maer dertich wesen. Ontrent de stadt loopt de rievière Mares, dewelcke in 'tinkomen diep is ses ofte acht vademen / en binnen waerts vijf / hebbende aen de zuydt oost zijde twee berghen / ende aende west-noortwest zijde een schoone vlacke kaep / die uyt steeckt / makende de haven van dese plaetse. Hier ontrent valt veel ende seer schoon ebben hout; ende naer de onse ghetuyghen oock brasilie hout; die voorder segghen dat het een goede haven is voor tamelijcke schepen / doch niet beschut voor noordelijcke ende noort-weste winden.

Her. d.1. l.1.c.14.

d.1.l.9. c.4.

De stadt Bayamo ofte St Salvador, is mede ghebout by Diego Velasques; is gheleghen twintich leguen naer 'tsegghen van Herrera; ofte dertich naer 'tsegghen van Ouiedo; van St Iago naer het noort-westen; is de ghesontste woonplaetse van 'tgantsche Eylandt / open landt ende van seer goede ghestalte. In een rievière van den selven name ontrent dese stadt worden ghevonden ronde steenen van diversche groote ende maecksel / welck seer bequamelijck konnen ghebruyckt worden in stede van kogels voor het grof gheschut / ende men kan die voor ballast over-brenghen. Ouiedo schrijft / dat dese steenen ghevonden worden in een valleye wel drij leguen lanck / ende dat gheleghen is tusschen dese stadt ende St Iago, vijfthien leguen van St Iago.

Her. descr.l.17. c.2.

Her.d.4. l.5.c.2.

De stadt ende haven Puerto del Principe, is gheleghen op de noort-kuste van dit Eylandt by de veertigh leguen van de stadt St Iago, naer 'tnoort-westen: ende heeft een seer goede haven. Ontrent dese haven is een fonteyne daer somtijts peck uyt vloeyt / doch meesten tijdt wordt het daer met stucken uyt ghehaelt / ende is alsoo bequaem om schepen mede te pecken / als ander peck ofte aryuys / naer dat Ouiedo daer van ghetuyght.

Her. descrip.

Her. d.1. l.10. c.8.

l.17.c.8.

De stadt Santispiritus met haer haven is gheleghen aen de zuydt-zijde van dit Eylandt tusschen Trinidad ende Caio de Basco Porcallo, by de vijftich leguen van St Iago, ende achthien leguen van Trinidad. Ick hebbe verstaen van een die hier ghewêest heeft eenighe weynighe jaren gheleden / dat Villa Santispiritus maer een dorpe ofte vlecke en is van veertich ofte vijftich huysen in een fraeye quartier; vijf ofte ses mijlen vande zee / op een rievierken / welck sy noemen Saaz, welckmen met sloepen op magh varen: daer vallen veel huyden / ende legt inde wegh van St Iago, Trinidad ende Bayamo naer de Havana toe.

Her. descrip.

d.2.l.3. c.12.

In dit Eylandt was oock eertydts de stadt Trinidad, gebout inden jare 1514. door Diego Velasques neghen ofe thien leguen van Puerto de Xagua naer 'toosten / door dien dat het wel gelegen was voor 'tmeeste deel vande vlecken van de India-

d.1.l.10. c.8.

Indianen: hadde een maniere van een haven/doch seer quaet/soo datter veel sche-
pen zijn verongheluckt. Herrera seght/ dat dese plaetse was hondert leguen van
St lago, ende een legue vande zee; wert inden jare 1527. door een schrickelijck tem-
peest gantsch gheruineert. De selve Diego Velasques ordineerde oock een woon-
plaets binnen/ in 't midden tusschen beyde de zeen/ende noemde die Santispiritus.
In voor-tijden lagh mede op de zuydt-zijde van dit Eylandt de stadt St Christo-
val de Habana, welck daer na is verleght aen de noordt-zijde by Puerto de Ca-
renas, alwaer sy noch is gheleghen / vande welcke wy nu sullen spreken.

d.4.l.2. c.4.

Het vijfthiende Capittel.

Vande HAVANA.

DE stadt St Christoval de Havana is niet alleen de principaelste plaetse die
den Koninck van Spaegnien heeft in dit Eylant Cuba, maer oock de voor-
naemste haven ende vasticheydt die hy heeft in gantsch west-Indien. Is ghele-
ghen op de noordt-kuste van dit Eylandt Cuba, teghen over de provincie van
Florida, op de hooghte van twee-en-twintich graden en een half by noorden de
linie/ (naer 'tsegghen van Herrera: dan Figueredo in syn Roteiro stelt die op dry-
en-twintich graden/ welck wy in onse kaerte hebben ghevolght) alwaer den gou-
verneur ende andere konincks officieren haer ordinaire residentie zijn houdende.
De haven is uytnemende van grootheyt ende versekeringhe / insonderheyt naer
dat de Koninck Philippus de tweede daer ghesonden heeft den velt-oversten Iuan
de Texeda ende den Ingenieur Baptista Antonelli, om de selve op nieuws te for-
tificeren. Alle de vloten van Indien komen hier te samen om in een Admirael-
schap naer Spaegnien te keeren: wierdt eerst ghenoemt Puerto de Carenas, om
de goede gheleghentheydt die de selve heeft om de schepen over te halen. Iohn Chil-
ton Enghelsman beschrijft de selve in den jare 1570. aldus. 't In-komen vande
haven Avana is seer enghe / soo datter qualijck twee schepen teffens konnen inva-
ren/ hoe-wel het daer ses vadems diep is op 'tnauwste: aen de noort-zijde van 't in-
komen leght een toorn/ daer ghestadelijck een man op waeckt/ om de schepen die
uyt der zee komen te ontdecken/ ende soo veel zeylen als hy in 'tgesichte krijght/ soo
vele vanen steeckt hy op den selven toorn / op dat 'tvolck vande stadt (welck light
binnen de haven / een mijl vanden selven tooren verscheyden) magh daer door
gewaerschout werden. Onder den toorn leght een sandt-strandt/ daermen lichte-
lijck kan laden / ende neffens den toorn leght een bergh by de water-kant/ welck
met weynich gheschuts daer op te planten / de haven ende de stadt kan bedwin-
ghen. De haven is binnen soo wijt/ datter duysent schepen konnen herberghen
sonder ancker ofte kabel/ alsoo sy voor alle winden daer beschut ligghen. Daer
woonen in de stadt dry hondert Spaegniaerden ende ontrent sestich soldaten/ die
de Koninck van Spaegnien daer onder-houdt tot bewaringhe van seker casteel/
dat daer onlancks is ghemaeckt / waer twaelf stucken grof gheschuts op zijn ghe-
plant/ ende is om-ringht met een smalle gracht / daermen 'twater kan in laten
komen naer syn wil. Alle de schepen van west-Indien komen hier te samen door
bevel des konincks om versche victualie / water eñ andere behoeften in te nemen.
Maer de gheleghentheydt is sints die tijt noch seer verandert / ghelijck wy konnen
vernemen uyt een Spaenschen gheintercipieerden brief gheschreven in October
des jaers 1590. welck aldus luydt: De haven van *Havana* is ghemaeckt in deser
voeghen. Het in-komen is by een seer enghe Canael, vvelck duert de lenghte
van een Geutelingh-scheut, ende van daer opent sy haer breeder ende breeder:
aen 'tinkomen zijn tvvee uyt-stekende punten landts, vvaer nieuvvelijck zijn
gheleght tvvee stercke fortressen, daer veel gheschuts op is gheplant; beneffens
een seer sterck ende vermaert kasteel aende stadt, dat on-vvinbaer is. In dese
dry forten ligghen by de duysent soldaten in garnisoen. Oock zijn hier tvvee
galleyen

Her. de-script.

Enghelsche vo-yagie. 3. deel.

galleyen om de kuste te bevrijden. Hier worden in aller yl getimmert achthien schepen die men noemt Fregatten; zijn seer hechte schepen, ende sullen maer luttel diepte behoeven, soo datmense tusschen de ondiepten vande Vlaemsche bancken sal konnen gebruycken; sy werden te hooger op-geboeyt, om dat hier over-vloet is van seer goet ende onverderflijck houdt. Wt een ander brief op de selve tijdt gheschreven by Iuan de Texeda voor-noemt aen den Koninck/ blijckt dat het werck by ghebreck van Pioniers noch niet vol-toghen was/ ende dat een Fortresse ghelegt wierdt op den bergh. t'Schijnt mede dat een Coper-myne daer ontrent was ontdeckt/ door dien de voorschreven Texeda het volghende schrijft: Aengaende het Coper; ick hebbe het noch tweemael in't werck ghe-leght, ende de proeve daer van ghenomen; waer in meer gelts is ghespendeert als ick wel wenschte, door dien daer gheen profijt van is ghekomen. Ick en we-te niet wat de oorsake is, als dat het niet ghedaen is naer behooren by de gene die t'werck daer van in handen hebben, &c. 't Inkomen van de haven is ontrent twee musquet-schoten wijt: de w.zijde is heel leeg-land/de o.zijde hoogh ende klip-pigh; op den oosthoeck light een geweldig kasteel meest vierkand/aen de waterzij-de heeft het acht punten/ heeft vier toorens/ die boven heel wit zijn van kalck/ soo datmense ver in zee siet; beneden den steylen oever van 'tselve kasteel aen 'tin-kommen vande haven zijn twee platte formen die vol geschuts staen/om 'tinkom-men te verhinderen: dit kasteel noemen sy Morro: tegen over op de west-hoeck light mede een groot kasteel/ maer niet hoogh van mueren/ meest gelijcks water liggende. De haven buyght binnen om naert z. o. ende op de ombochtinge naest de Stadt light noch een kasteel niet min sterck als de andere; alsmen de haven in is/moetmen recht op dit kasteel aen zeylen. Dese drie casteelen konnen malkande-ren met een musquet beschietẽ: daer liggen ordinaris in garnisoen ontrent 400 sol-daten; eñ inde stadt woonen ontrent 800 Spaegniaerden/ behalven de Swarten eñ slaeven. In Maio kommen hier veel bercken van verschepde plaetsen/met huy-den. In Junio bercken van de kuste van Iucatan met campeche-hout/ conche-nille/ ende cottoene kleedkens: In Julio de schepen van Honduras als mede in't leste van de maend de vlote van Nova Hispania; ende in't begin van Augusti de vlote van Terra Firma. Dan door verschepden occasien veranderen sy wel haer tijden/ doch soo datse niet light hier kommen naer 'tbegin van September.

Het sesthiende Capittel.

Van de Kuste, Havenen ende Punten van Cuba.

De havenen ende kapen van dit Eylandt Cuba zijn de naer-volgende/ en-de eerst op de zuydt-zijde/ beginnende vande haven vande stadt St Iago, welck naer 'tsegghen van Herrera is gheleghen op de hooghte van twintich gra-den: daer wy hier voren van hebben ghesproken: Isaack du Verne die hier diversche reysen is gheweest/ ende insonderheyt inden jare 1606. als wanneer syn broeder Abraham du Varne ontrent de Cabo de Cruz, teghen de Spaensche Galleons vromelijck strijdende is gebleven; ghetuyght van dese haven/ datse is een nauw gat in't in-komen/ eñ heeft aende oost-zijde een kleyn rift in zee streckende/ eñ aen-den voorschreven oost-hoeck opt landt staet een vyer-toorn/ ende ontrent een myle by oosten ligghen drie platte berghen dicht by den oever/ die by de Spaegniaerden worden ghenaemt Les tres Altares; hier ontrent is wel 'thooghste landt van 'tgant-sche Eylandt. De Spaensche koursen stellen op dese kuste den hooghen bergh/ diese noemen El Gran Tarquino, van Cabo de Cruz dertich leguen naer 'toosten verschepden/ ende twaelf leguen vande voorsz. Cabo stellen sy den kleynen Tar-quino. Vijfentwintich leguen van Sr Iago voorder naer 'twesten naer 'tsegghen van Herrera is gheleghen de haven Santispiritus, ende twaelf leguen voorder Cabo de Cruz. De onse stellen tusschen Sr Iago ende Cabo de Cruz, twee have-

nen/

nen / Guama Sevillie ende Porto Portillie : welck een seer bequame plaetse soude wesen om de schepen te berghen voor alle winden/hebbende int in-komen drp vadem waters : daer soude men hem konnen houden / alsoo daer goede lijftocht is van beesten / visch / schilt-padden / ende de visschers van St Jago komen hier haer schilt-padden droogen / soo datmen van haer kan vernemen watter omgaet ? De hoogde van Cabo de Cruz wort seer verscheyden ghestelt; Figueredo stelt die op neghenthien graden ende veertich minuten : Ick hebbe een kaertjen by een Fransman seer curieuselijcken geteeckent / die steltse op neghenthien graden en dertich minuten: een aenwijsinghe van hooghden by M Hackluyd op twintich graden / daer Herrera schijnt mede te accorderen/ twelck wy volghen : is een leege Kape vol struycken met een af-lopenden hoeck waer van een riff af streckt / eñ is ghenoech te kennen. Van desen hoeck voorts en sult ghy gheen landt sien/ alsoo de distantie ende wijdte van de baye tusschen dit punt ende los Iardines seer groot is/ende 'tlandt streckt hem van daer noordt-oost ofte oost-noordt- oost in. Alwaer vele Eylandekens onder-wegen liggen/ eermen inden bocht van Bayamo komt/ als namentlijck de Caios ofte Eylandekens van Zvvages, wesende vijf in getal / de Caios Blancos ende andere. Aende kuste van 't Eylandt Cuba, beginnende van Cabo de Cruz zijn diversche reeden / havenen ende rievieren / als Rio de Limones, ghelijck de onse die noemen, de Francoysen noemen die Rio à Citrons, daer goede reede is voor jachten / ende inde rieviere zijn veel beesten. Rio de Maquaque : de reede van Cales ofte Calesito, daer onse Neer-lantsche schepen veel plachten te liggen om haren handel te drijven inde huyden/ die daer vele waren te bekomen. Voorder de reede van Mansenille, daer een Eylant voor-legt tot beschut van de selve reede tegen de winden : hier plachten de onse insgelijcks veel te liggen handelen; tot dat sy daer inden jare 1606. van seven Galeonen van Spagnien wierden vernestelt / alwaer den Vice-Admirael van de Spaensche eñ den Admirael vande Duytsche daer Abraham du Verne op commandeerde/beyde aen een gheklamt zijnde/op-gevlogen eñ gesoncken zijn/soo datter maer een man af en quam. Voorder zijn inde bocht van Bayamo noch meer bequame plaetsen om te anckeren ; als Iqueteo een kleyn rievierken / daer reede is voor jachten / ende daer pleghen veel huyden te vallen: Boye een haventjen daer een kleyn kreeck ken uytloopt/goede reede voor jachten; dan daer leght een sant-plate. Rio de Caute, waer ebbe ende vloet gaet/ eñ loopt tot ontrent twee mijlen naer aen de stedt van Bayamo ; hier ontrent is het al leegh landt meest Zabanes ofte velden. Voorder west-waert aen ist al vol Eylandekens in zee/ ende aen 'tlandt diversche rievierkens; onder dese eylandekens/welckmen Caios noemt/zijn de bekentste Caios de Sevillie; door dien de selve inde passagie ligghen/ alsmen de wal lancks loopt/eñ voorts Caio Romano, Caio Galere ende las Angoustouras, alwaermen binnen ende buyten dese Caios anckeren mach met groote ende kleyne schepen. Op de kuste van Cuba is Rio Tanne daer goede reede is voor jachten ende placht handel te vallen in huyden. Rio Sivillie : Rio Hernando : Rio Guana : Sarsaguata : Rio de San Pedro; daer is al reede voor jachten/ende pleegh handel te vallen in huyden. Santa Maria een baye met een Eylandeken voor aende mondt / daer goede reede achter is / ende men vaert de baye voorts in met chaloepen / alsoo het daer ondiep is. Alle de resterende Eylandekens / die hier ligghen op de kuste van 't Eylandt Cuba, werden by de Spaensche van oudts genoemt los Iardines de la Reyna, liggen meest op de hoogte van 21 graden: zijn ontallijcke eylandekens/ondiepten ende klippen / daer de zee met enge canalen tusschen loopt / soo dat het seer dangereus varë is. Vorder op de selve zuyt-kuste van Cuba west-waerts hebt ghy de rieviere Sasse, daer de vlecke Santispiritus op legt. Voorder de haven van Trinidad, op de hoochte van een-en-twintich graden by noorden de linie/ by de dertich leguen van Cabo de Cruz : (Herrera seght elders in syn historie/dat Trinidad leght hondert leguen van St Iago.) eñ thien leguen voorder naer het westen Golfo de Xagua een

d. 4. l. 2. c. 4.

een grooten in-wijck met eenighe Eylandekens int midden. De haven van Xagua (seght Herrera) en heeft haers gelijck niet inde gantsche werelt/de schepen varen daer in door een enghte van een booch-scheut wijdtte/ende daer komtmen in een wijdtte wel van thien leguen, met drij Eylandekens/daer de schepen konnen aen vast gheleght worden aen staecken /sonder datse verroeren/ door dien alle de breedtte van de haven besloten is met geberghte ghelijck oftse in een huys laghen. Voorder aen 'twesten las dos Hermanas, twee Eylandekens/liggende aen 'tbeginsel van een groote vlackte ofte ondiep van eylandekens ende klippen/welck de Spaegniaerden noemen Camarco, tusschen de kuste van het Eylant Cuba ende Isla de Pinos; van waer tot de Cabo de Corrientes, zijn twaelf leguen. De Cabo de Corrientes is een leeghe kaep/hoewel niet soo leegh als 'tander landt datter naest aen gheleghen is; 'tpunt vande Cabo is al wit zandt / ende west-waert uyt en sult ghy gheen landt sien/ door dien 'teylandt Cuba daer een groote baye heeft. De onse segghen de selve te ligghen op een-en-twintich graden ende veertich minuten; ende datter versch water is te bekomen: dattet een leegh lant is met swarte steenen: twaelf leguen van Cabo de Corrientes light de vermaerde Cabo S[t] Anton; is leegh by der zee/ende al vol struyck en van boomen / ende binnen s'landts sietmen een lack van versch water; soo datmen by ghebreck daer water mach innemen. Op de noort-zijde van de kaep sult ghy onder-schеyden een Palm-boom hoogher dan de resterende boomen/ende verthoont hem rondt boven inden top/ghelijck de mersch van een schip/ende noordt-waerts van dese Cabo zijn seecker vlackten/ welck zijn twee ofte drij leguen lanck. Aen de zuydt-west zijde is een witte sandt-baye/ daer drij oft vier schepen haer water moghen bekomen; daer is een goede reede beschermt voor de noordt ende oostelijcke winden. Dese Cabo is het westelijcke punt van dit Eylandt Cuba: ende de kuste keert van hier eerst naer 'tnoort-oosten. Hier liggen langs de kuste verscheyden drooghten ende klippen verheven als orgel-pijpen/welcke sy daerom los Organos noemen; aen 'teynde van dese light eerst Rio de Porcos, ende daer aen Bahia honda: daer naer keert de kuste recht naer 'tooften. Op dese noordt-kuste streckende o. ende w. hebt ghy de vermaerde haven van Abana ofte Havana; de welcke naer het segghen van Herrera leght vijftich leguen, weynigh min ofte meer van de Cabo S[t] Anton. Tusschen dese haven van Havana ende de Cabo S[t] Anton voor-schreven/ neghen mijlen naer 'tsegghen van de onse west-waerts van de Havana leght een ander fraeye haven/ diese noemen de Cavannas, hebbende in 'tgadt drij en een half vadem waters met de vloedt/ binnen zijnde hebt ghy 7. 8. 9. en 10. vadem / min oft meer/ ende goede ancker grondt: ende bequaem om binnen duysent schepen te berghen / de Spaegniaerden mesten hier veel verckens. Ende noch een ander ses mijlen by westen de Havana die sy noemen Puerto de Marien naer een rievierken ende seer kennelijcken bergh diese noemen Meza de Marien: is in het in-komen (welck seer engh is) diep 6 oft 7 vadem; heeft van binnen twee groote in-wijcken/ elck wel een half mijle langh/met goede diepte ende bequaem om vele schepen te berghen; dan daer is qualijck versch-water te krijghen/door dien het rievierken ver op brackisch is. Dertich leguen naer 'tooften van Havana, naer 'tseggen van Herrera, leght de haven de Matanças hoewel de selve elders seght / dat dese haven maer twintich leguen leght van Havana, (de onse hebben bevonden dat de distantie maer sesthien mijlen is/ of ten hoochsten twintich.) Dese haven is soo seker eñ so besloten niet als de Havana. Ontrent dese haven light eenen bergh die de Spaegniaerden noemen el pan de Matanças: het is eenen ronden hoop staende op leegh landt/ende als ghy der noordt ende zuydt af-leght/soo verthoont het hem als twee zadels/ ende aen de west-zijde maeckt het een groot ghebroken landt/ gelijck sinckende naer de zee toe. Van hier voort naer 'tooften is de kuste seer periculeus/wesende besmet met bancken ende klippen / ende te zee-waert is een groote vlackte/ soo dat het hier seer sorgelijck te varen is voor groote schepen: welck by de Spae-

d. 1. l. 9. c. 4.

Spaensche koursen.

Her. descript.

Spaensche cours.

d. 1. l. 7. c. 1.

Enghelsche voyagie.

d. 1. l. 9. c. 4.

Spaensche kours.

gniaerden woort genoemt el Iardin del Rey, aen welcker hooft leght het Eylandt
Obahava. van Puerto de Matanças tot puerto de Yucanaca stelt Herrera vijftich
leguen: ende Ouiedo stelt punta de Yucanaca op 22 graden ende 30 minuten: eñ
acht leguen meer naer 't oosten Puerto del principe: welck oock een goede haven
is/ende leght by naer in 't midden van het Eylandt Cuba, naer 'tsegghen van
Herrera vier oft ses leguen voorder vande haven van Hernando Alonso, ende ses
leguen vet naer 't oosten Cubana, welck een punt is. De haven van Baracoa is
twintich leguen by westen van Cabo de Mayzi, welck is het oostelijckste punt van
't Eylant Cuba: (naer 'tsegghen van Herrera, dan de Spaensche koursen seggen
maer seven leguen, dat te grooten verschil is.) Tusschen Puerto del principe ende
Baracoa worden by de onse aengeteeckent/ las Novias, Puerto del padre, Rio Ca-
iawan, Rio Kelive; ende van Baracoa tot het punt Mayzi, Bomes ende Mate.
Een van de onse die dese kuste heeft bevaren rekent van punta de Mayzi tot pun-
ta de Frailes, ses mijlen o.z.o. ende w.n.w. van daer tot de haven van Baracoa
4. mijlen o. eñ w. in welcke distantie dry andere haventjens liggen/ R. de Mares,
Bomo, ende Mata, dan en zijn niet dan voor chaloupen ofte jachten / en men kan-
der met een n. windt qualijck uyt. Van punta de Mayzi keert de kuste naer het
zuyden/ende daer hebt ghy Puerto ofte Golfo enscondido, by Cabo Roio, by de
twintich leguen van Puerto de Palomas, welck is gelegen by de thien leguen van
St Iago; van waer wy hebben begost dese havenen ende caben van Cuba te ver-
volgen. Dese Puerto de Palomas is een groote baye; streckt z.z.w. eñ n.n.o. in/
ende is inde mondt ontrent een half mijl wijdt; light 2 oft 3 mijlen by oosten Cab.
de Palma.

d. 1. l. 9. c. 4.

Het seventhiende Capittel.

Naerder aenteeckeninghe vande Noord-kuste van CVBA ende de kleyne Eylanden ligghende rondtom.

DE Spaensche koursen geven ons particulierder openinge vande gheleghent-
heden vande noordt-zijde van dit Eylandt Cuba, welck wy goet ghevonden
hebben hier aen te teeckenen. Daer is een vaert van 't Eylandt St Iuan de porto
Rico naer de Havana toe/langs de noordt-kuste van 't Eylant Hispaniola, welck
sy noemen door 't oude Canael. Men komt recht op Baracoa aen in't Eylandt
Cuba gheleghen / als voren / passerende tusschen het Eylandt van Ynagua, ende
't Eylant Iaico; ende men loopt van daer langhs de kuste zuydt-west ende noordt-
oost: tot datmen komt aen las Sierras de Cubana, ende hier beghint de baye van
Caio Romano, ende van dese berghen tot Caio Romano zijn vijf-en-dertich le-
guen, ende men stiert syn halven kours noordt-west / ende d'ander helft noordt-
west ten westen/ om Caio Romano op syn bag boordt te krijghen. Caio Romano
is een hoogh Eylandt / ende leght noort-oost ende zuydt-west / ende is by de vier
leguen lanck; daer aen komende noordt-oost / ende zuydt-west / verthoont hem
een ronden hoop / ende in't midden ghelijck twee zadels / d'een aen d'eene / ende
d'ander aen d'ander zijde; maer liggende met het selve noort eñ zuyden / vertoont
hem een zadel in't midden Van Caio Romano tot Caio de Cruz zijn dry leguen,
ende liggen noordt ende zuyden van den anderen. Van dese Caio de Cruz ses oft
seven leguen is noch een ander Caio naert noordt-oosten ten noorden / welck is
groot ende wit ende al effen: loopende langs de kuste (welck hier al streckt zuydt-
west eñ noort-oost) door 't canael naer de Mantança toe / sietmen sekere bergten
wel achthien ofte twintich leguen langh / die alle als zadels thoonen / ende als
ghy 'tpunt van de selve zuydt-west van u hebt ghebracht / soo zijt ghy in't
midden van 'tcanael ende even verre van Caio Romano ende Matanças. Ins-
gelijck van hier voort-waerts naer de Havana toe sietmen seker gheberghte / welck
schijnen dry berghen te wesen / streckende zuydt-west ende noordt-oost; die
aende zuydt-west-zijde is hooghst: worden ghenoemt las Sierras de Guana:
ende

ende noort ende zuyden daer af light een vlackte / welck is ghenoemt Gaio de Nicola, welck streckt twee leguen in zee / ende int midden van de selve droogthe is een kleyn Eylandeken van wit sandt : vande voorschreven bergen stiertmen naer Cruz del Padre, welck is een Kape al in stucken ghebroken / daer aen volght de Baia de Conel ende Baia de Cayos, welck is twintich leguen van 'tvoorschreven punt: ende van daer stiertmen west-noort-west om te gaen naer puerto de Mantanças ende de bergen van Camoniaca, welck ligghen noort west ende zuydt-oost / ende de zuydt-oost zijde is leegh ende effen landt ; ende aende noort-oost zijde is het slecht lant / ende streckt naer de baye van Mantanças.

Onder de Eylanden liggende rondtom Cuba zijn eenighe aen-merckens weerdich / als voor eerst los Caimanes, welck zijn drie Eylanden / ligghende tusschen Cabo de Cruz ende het Eylandt de Pinos. Het eerste ofte kleynste Cayman leght sevenentwintigh leguen vande voorschreven Cabo verscheyden : ende naer een vande onse heeft bevonden / op de hooghte van neghenthien graden ende ses en veertich minuten : west-zuyt-wester maen maeckt daer hoogh water : daer en is geen goet water opt Eylant / dan veel Schilt-padden / Conijnen / Gansen ende Eynt-vogels op de noort-zijde dicht by de w.hoeck is goede reede / doch vuyle grond. Van de eerste tot de middelste Caiman zyn ses leguen, wordt ghenaemt Braccas, ende is leegh / ontrent vijf mijlen int ronde / men vinter overvloet van schilt-padden van 'tbegin van April tot 'tlaetste van September: light ontrent dertich mylen van punta Negrillo aen Iamaica Van daer tot de groote Caiman zijn twaelf leguen. De Engelsche waren inden jare 1592, aende groote Caiman aen landt / dan vonden daer gheen volck / maer een groote riebier van versch water (soo sy seggen) ende menichte van groote schilt-padden / soo dat sy der in korten tijt veelich vongen. De groote Cayman light op negenthien graden sevenendertich minuten / naer de bevindinge van de onse / is seer leegh land met doornen beset / streckt hem aende z. zijde $2\frac{1}{2}$ mijlen o. ende w. dan $2\frac{1}{2}$ mijlen w. ten n. dan twee mijlen n. ten w. eñ in dese streckinge is de reede in een groote sand-bay / van binnen meest moeras van sout water daer veel soutenelle wast ; daer is geen gediert op als leguanẽ / ende een vremdt gediert als een vosken / welc op schilt-padeyeren leeft; van May tot October zijn hier ontallijcke schildt-padden: men vint hier oock veel crocodilen. Als men van punta de Nigrillo aent Eylandt van Iamaica wil naer den oostelijckften Caiman, soo moetmen stieren noort-west een quart van een streeck noordelijcker; de distantie is ses oft sevenentwintich leguen: van Cabo de Cruz streckt hy w. ten z.

Het Eylandt de Pinos leght op de zuydt zijde van 't Eylant Cuba, op de hooghte van eenentwintich graden by noorden de linie ; is wel thien leguen lanck ende seven breet / light acht en veertigh leguen westwaerts vanden grooten Caiman, ende twaelf leguen oost-waerts van de Cabo Corrientes. Dit Eylandt streckt hem oost ende west ; is vol van heuveltjens / ende daer by komende met het hooghe water schijnt drie Eylanden te wesen : is leegh land / met houdt daer op / ende versch water naer 'twestelijckste punt toe. Daer zijn veel beesten op van stieren ende koeyen ; daer en woonen gheen ofte weynigh Spaegniaerden; ende die komender maer somtijdts om de beesten te dooden / ende huyden te maken. Leght inde wech voor de schepen die naer Nova Hispania ende oock naer de Havana loopen / soo dat men seer bequamelijck de selve daer ontrent kan onderscheppen.

Her. descr.

Spaensche coursen.

De Tortugas zijn vijf oft ses kleyn Eylanden van wit sant / ligghende seer leegh ende gelijcks de zee / upt-genomen een / welck eenigh geboomte heeft / liggen op de hoogte van vijfentwintich graden by noorden de linie. De vloten komende van St Iuan de Vlua naer de Havana komen die in haer kours erkennen ; gelijck oock die van porto Rico naer Havana willen door het oudt Canael: ligghen vande Havana ses en dertich leguen, de kuste van Florida naest.

VAN 'TEYLANDT IAMAICA.

Het achthiende Capittel.

Beſchrijvinge van 't Eylandt ende ſyne gheleghentheden.

DOen den eerſten Ammirand Columbus dit Eylandt eerſt ondeckte / gaf hy
'tſelve den naem van St Iagó; doch is nu by den naem Iamaica beſt bekent:
het leght met het middenſt van het Eylandt op de hoochte van ſeventhien graden
en een half by noorden de linie equinoctiael: Ouieda ſegt dat de zuyt-zijde light op
ſeventhien graden ende de noort-zijde op achthien graden / twintich leguen van
het Eylant Cuba naer 'tzuyden / ende inſgelijcks twintich leguen van 't Eylandt
Hiſpaniola naer 'twesten. Hoewel Herrera elders in ſyn hiſtorie ſeght / dat het
oostelijcke punt van Iamaica light vijf en twintich leguen van Hiſpaniola: welcke
ſpatie van zee de Spaegniaerden over voeren in twee Canoas, doen den Ammi-
rand Columbus ſyn ſchepen aen 't Eylant van Iamaica om hoogh had gheloopen /
nemende haer kours op 't Eylandt Navaza. Dit Eylandt van Iamaica is hon-
dert ende vijftich leguen int ronde; vijftich leguen lanck ooſt ende weſt / ende
twintich leguen (ofte als Ouiedo ghetuyght / vijf en twintich leguen) breet. Is
gheleghen van Cabo de Gracias à Dios hondert leguen naer 'tnoort-ooſten / als
Ouiedo ſchrijft / ende hondert en twintich leguen van Cartagena naer het noor-
den. Is een wonder ſchoon ende vruchtbaer Eylandt / meeſt effen velden / als
men niet licht in andere deelen van Indien en vint; ſoo dat het abondant is van
vivres; men heefter menichte van peerden / ſtieren / koeyen ende verckens; het
broot is van Caſſavi, ſoo dat veele plaetſen van 't vaſte landt van hier worden ghe-
ſpijſt. Daer valt 'tbe[illegible]e cottoen van alle die quartieren / ende ſeer veel / ſoo datter
vele cottoene lijnwaten werden ghemaeckt tot hemden ende anders: veel Hama-
cas, welck zijn de hanghende bedden / dieſe in Indien ghebruycken: men heefter
oock eertijdts een weynigh goudts ghevonden: daer waſſen ſeer fraeye fruyten;
In ſomma die daer gheweeſt hebben geven het deſe ghetuyghenis / dat het de plai-
ſantſte ende gheſontſte landouwe is van gantſch Indien. De Spaegniaerden
vonden daer veel volcks / welck al verſtorven is ende gantſch tot niet ghekomen.
Sy hebben daer teghenwoordigh drie ſteden ofte woon-plaetſen / als nement-
lijck; Sevilla, by de noordt-kuſte van 't Eylandt naer het weſtelijcke deel toe / on-
trent de zee: hier is de hooft-kercke van 'tganſche Eylandt / met den tijtel van
Abdije.

Melilla op de ſelve noordt-kuſte veerthien leguen van Sevilla voorſchreven naer
het ooſten toe.

Oriſtan op de zuydt-kuſte op t'weſtelijcke eynde veerthien leguen van Sevilla.

Van de ſtadt de la Vega, van welcke de Ammiranten als Heeren van dit Ey-
lant / den tijtel van Hertoghen hebben ghevoert / als mede van twee andere woon-
plaetſen / die in eenighe kaerten noch ſtaen gheteeckent / en is nu gheen kennis
meer. De Engelſche onder het beleydt van Sir Anthoni Sherly, inden jare 1596.
veroverden de principale plaetſe van dit Eylandt / ende maeckten haer ghenoech-
ſaem meeſter daer van.

Het ooſtelijckſte deel van dit Eylant is het punt Moranta, op de kuſte naer
'tnoorden: thien leguen van daer naer het weſten leght de haven Ianta, ende thien
leguen voorder die van Melila: noch thien leguen voorder (andere ſegghen twin-
tich) de haven van Sevilla, eer ghy komt aen punta del Negrillo; op de hooghde
van achthien graden ende veerthien minuten: (welck punt naer de onſe by giſſinge
ramen / ſoude twee en twintich mijlen zijn van Cabo de Cruz.) van waer de kuſte
haer keert naer Cabo de Falcon by Oriſtan, ende ſtreckt naer 'tzuyden tot de ha-
ven van Guayano toe. Ouiedo beſchrijft de kuſte van dit Eylandt in deſer voe-
ghen. 't Ooſtelijckſte punt van dit Eylandt is ghenoemt Cabo de Maranta, van
waer

d. 1.l.6. c.3.

l.9.c.3

l.18.c.1.

waer om t'zuyden varende langhs de kuste naer 'twesten hebt ghy Mainoa, ende ses leguen voorder de haven van Iaguabo: van daer komtmen aen de Provincie van Aguaia, ende aen 'teynde is Punta de Negrillo; van daer om 'tnoorden komtmen aen de stadt Sevilla, ende voorder een kleyn Eylandeken daer Melilla in leght: voorder naer 'toosten de haven Guaigata; ende van daer komtmen voorder aende haven Anton, welck een bequame haven is. Vijf leguen van de zuydtkuste deses Eylandts legghen las Hormigas, een seer dangereuse klippe: ende seven leguen vande voorschreven kuste las Vivoras, welck zijn sekere kleyne Eylandekens omringt van klippen; ende naer 'tzuyden van de selve la Serrana, een Eylandeken omringht van vlackten ende drooghten/ met andere 4 ofte 5 daer om her: ende naer 'tnoordt-westen la Serranilla, welck is ghelegen op de hooghte van vijfthien graden ende een half/ is leegh ende effen landt/ streckende noordt-oost ende zuydt-west/ de zee breeckt daer rontom op/ uyt-ghenomen dat het aende zuydtzijde heeft seker zandt-hoopen/ende aen de west zijde een kleynen heuvel/welck uyter zee schijnt te wesen een schip onder zeyl; ende zijnde noordt-oost ende zuydt-west daer af/ schaers een mijl vande drooghten/ komt van de west-zijde af een ander drooghte/ daer de zee altijt opbreeckt. Naer 'twesten leght el Roncador, een andere seer ghevaerlijcke drooghte/ ende naer het zuydt westen Santandres mede een Eylandt omringht van drooghten/ legghende noordt ende zuyden met Nombre de Dios, by de veertich leguen daer van verscheyden/ende een ander Eylandt daer ontrent genaemt Santa Catalina. Naer 'twesten los Caimanes, daer wy hier voren van hebben gesproken. Van Cabo Tyburon, tot het noord oosteynde van Iamaica is de kours w. ten z. 24 a 25 mijlen: ende noord oost van 't Eylandt acht mijlen light een drooghte by gissinghe twee mijlen int ronde ende op de hooghde van 18 grad. ende 38 minuten diese noemen Abreoios, alsmen daer aen begint te kommen kanmen de grond wel sien ende isser 8 a 9 vadem diep ende eermen daer aen komt heeftmen groote ravelingh van water. Door al dese drooghten moetmen wel om sien alsmen naer dit Eylandt wil.

Spaensche cours.

VAN DE KLEYNE EYLANDEN VAN WEST-INDIEN.

Het neghenthiende Capittel.

Vande Eylanden die men nu ghemeenlijck noemt LUCAYOS.

HEt ghetal van de kleyne Eylanden ontrent dese groote gheleghen/ is seer groot ende onseker: sy worden ghemeynelijck verdeylt in twee deelen/ te weten/ los Lucayos, ende los Canibales. Los Lucayos worden ghenoemt alle de Eylandekens welcke zijn gheleghen naer het noorden van de Eylanden Hispaniola ende Cuba. Worden ghenoemt Lucayos naer een Eylandt van dien naem/ welck wel het noordelijckste is van hun allen: Dese Eylanden Lucayos zijn anders van drye soorten: de eerste soorte zijn die van Bahama, welck de naem hebben ghegeven aen het vernaemt Canael van Bahama, welck so furieusen current heeft als wy hier naer sullen segghen/ende andere streckende naer het oosten. De tweede soorte bestaedt in sekere andere Eylandekens/ welck men ghemeynlijck noemt los Organes ende los martyros de Caios, welckom dat sy van sandt zijn/van verre niet gespeurt en werden/ waer door veel schepen daer op komen te verongelucken: de derde soorte zijn de Tortugas. Gheene van dese Eylanden worden hedendaegs bewoont/ ende de in-gheboorne Wilden zijn by de Spaegniaerden lang voor desen elders vervoert/ ende tot niet gebracht. Om dese op een bequame ordre te beschrijven sullen wy volghen den A. B. C.

Her. d. 1. l. 9. c. 12.

Abacoa is een Eylandt ligghende int midden van de drooghten/ welck sy noemen van Bimini, ende is twaelf leguen lanck/ soo Herrera seght.

Her. d. 1. l. 9. c. 11.

Achecambey is een ander Eylandeken niet verre gheleghen van Abacoa, ende ontrent de selve drooghten/ de groote onbekent.

Her.d.1. l.9.c.10.

Amaguaio een ander Eylandeken gheleghen ontrent Yaguna.
Amana ofte Amaguana een kleyn Eylandeken gheleghen by westen van de
Caycos. Dit Eylandt ende 'twestelijckste van de Caycos liggen meest n.n.w. en-
de z.z.o. vanden anderen als by de onse is aengheteeckent.
Bahama is een Eylandt gheleghen op de hooghte van ses en twintich graden
ende een half naer 'tsegghen van Herrera, (die hem daer in misgrijpt) derthien le-
guen lanck/ ende acht leguen breedt / van welck de vermaerde strate van Bahama
de naem heeft verkregen / welck streckt tusschen 'tvaste landt van Florida ende de
ondiepten / die sy noemen los Mimbres, door welck so stercken current loopt naer
het noorden / dat hoewel de schepen voor de wint hebben 'tselve zuydt-waert aen
qualijck konnen op zeylen / maer konnen 'tselve oock teghen den wint / noordt-
waert aen door-loopen / door de snellicheydt van het voorschreven current. Het
Canael van Bahama is sesthien mijlen wijdt en vijf oft ses en veertigh mijlen
langh/ het rechte diep loopt n.n.o. ende z.z.w. hier gaet altijt stercke stroom noordt-
waert wt: streckt vande 25 graden van cap. de la florida af / tot het Eylandt Ba-
hama op 28 graden van dit Eylandt zuyd-waert henen zijn al vlackten en
drooghten ende by noorden daer van is de groote zee.

Her.d.1. l.9.c.11.

Bimini is een groot / versch ende schoon Eylandt / vol van versch water ende
geboomte; leght int midden van de drooghten / diese noemen los Baxos de Bimi-
ni, ende is vijf leguen lanck.
Caycos zijn diversche kleyne Eylanden / oft gebroken landen / ligghende aen
ende in een groote vlackte ofte ondiepte; waer van het principaelste werdt ghe-
noemt Caycos, ende is gheleghen op de hooghte van een en twintich graden naer
het segghen van Herrera: (doch naer de bevindinge van de onse/ het zuydelijckste
op een en twintigh graden ende vijf en dertigh minuten; ende het noordelijckste
op vijf en veertigh minuten:) ende souden vijf leguen groot zijn. De onse die daer
aen gheweest zijn in den jare 1623. om daer sout te soecken / verklaren dat het selve
Eylandt is gheleghen / van Porto François aen 'tvaste landt van Hispaniola, on-
trent dertich mijlen noort ten oosten wel soo oostelijck / ende het ghebroken landt
ontrent dry mijlen daer van noordt-oost: sy quamen op de reede onder het voor-
schreven landt / het is daer redelijck wel te legghen aen de noordt-zijde van het
Eylandt op thien ofte twaelf vadem waters / soo dicht aen de wal als men wil /
van weghen het slechte water / maer het en is daer niet te schoon / want daer loopt
een smalle stroock gronts / waer op het niet boven seven / acht / ende thien vadem
diep is / ende weynigh daer buyten en is gheen gront; waren int voorschreven
Eylandt aen landt / als mede met schuyten aen 't gebroken landt / doch en von-
den daer gheen sout / hoewel daer seer bequame pannen waren om sout in te
groeyen. De Enghelsche hebben voor eenighe jaren daer mede aen gheweest op
'taen-gheven van een Portugees / dan waren insgelijcks bedroghen.
Cigateo is een groot Eylandt/ ende naer 'tsegghen van Herrera, van vijf-en-
twintich leguen, de welcke het stelt op ses tot seven-en twintich graden by noor-
den de linie / van Lucayoneque naer 'tzuyd-oosten/ ende van Bahama naer het
oosten.
Conciva is mede een Eylandeken / ghelegen naer 'tnoorden van de Caycos,
ende naer 'toosten van 't Eylandt Amana.
Curateo is een kleyn Eylandt ghelegen op de hooghte van ses-en-twintich
graden / neffens Ciguateo naer 'tzuydt oosten; ende Guanima naer 'tnoort-
westen.

Her.d.1. l.1.c.12.

Guanahani 'teerste Eylandt welck den Ammirand Columbus ontdeckte van
alle de Eylanden ende Landen van West Indien/ ende noemde 'tselve St Sal-
vador, is vijfthien leguen lanck / ende vol van boomen / ende goet water in't
midden: heeft op de kuste naer 'tnoordt-westen/ een seer bequame haven/ daer men

Her.d.1. l.9.c.10.

bequamelijck een Fort soude konnen legghen om de haven te bevrijden: leght op
de

de hooghte van vijf-en-twintich graden ende twee derde naer 'tseggen van Herrera. Den Ammirand Columbus vont daer veel cottoen wassende. d. 1. l. 1. c. 13.

Guanima is van Guanahani ghelegen naer 'tnoordt-westen / ende is vijfthien leguen lanck / ende thien breedt: schijnt het eylandt te wesen dat Columbus ontdeckte / seven leguen van Guanahani, ende dat hy noemde S[ta] Maria de la concecion: daer wies mede cottoen ghelijck op de andere Eylanden daer ontrent gheleghen.

Guatao is een ander Eylandeken by het voor-schreven eylandt Guanima gheleghen. d. 1. l. 9. c. 11.

Lucayoneque ofte oock Yucayoneque is het uyterste eylandt van dese eylanden naer 'tnoorden op de hooghte van meer als seven-en-twintich graden; van welck men houdt dat alle dese eylandekens den naem van Lucayos hebben verkreghen.

Manegua leght op de hoochte van vier-en-twintich graden ende een half by het Eylandt Amaguaio. Een van onse stier-lieden ghetuyght dat dit Eylandt light van het oost-eynde van Tortuga (aende noort-zijde van Hispaniola gelegen) achthien mijlen z. ende n. ende dat by gissinge langh is seven mijlen; hoogh ende met bergskens beset. d. 1. l. 9. c. 11.

Macarey is gantsch om-ringt van blackten ende ondiepten: syn seker hooghte en vinde niet beschreven.

S[ta] Martha is een Eylandeken van een legue groot / ende ontrent de kuste van Florida, op de hooghte van seven-en-twintich graden; men vint daer versch water. d. 1. l. 9. c. 10.

Martyres is een vervolgh van Eylandekens ende klippen op de hooghte van ses (oft veel eer vijf) en-twintich graden ende vijfthien minuten: hebben haer naem om dat van verre schijnen menschen te wesen die aen staken staen: ende de naem komt oock wel over een met de daet / want daer veronghelückt menigh schip: dese Eylandekens ligghen oost ende west langhs de kuste van 'tuyt-stekende punt van Florida: ende de vloten van Havana naer Spaegnien keerende moeten daer vlijtich acht op nemen: het oostelijckste van de Eylandekens noemen de Stierlieden Cabeza de los Martyres, welck zijn dry hoopen van wit sandt / vol gheboomte / ende het middelste heeft in den top ghelijck een kroon van wit sandt / ende is hoogher ende grooter als de ander twee: Om te weten oftmen in 'trechte canael is ofte niet / moetmen wel acht nemen / hoe dese Cabeza de los Martyres van een light / want ligghende van een oost ende west / soo en is men noch niet int canael; maer als men daer met leght noordt-oost ende zuydt-west / so is men in't canael.

Mayaguana is een Eylandt gheleghen op de hooghte van dry-en-twintich graden / en is twintich leguen lanck ende thien breet.

Mimbres is een eylandeken gelegen op den hoeck vande droochten van Bimini.

Miraporuos zijn dry Eylandekens ligghende in een dry-hoeck / om-ringt van ondiepten / naer 'tzuyden van Yumeto.

Pola is een Eylandeken gheleghen op de hooghte van ses-en-twintich graden en een half by de kuste van Florida. Her. d. 1. l. 9. c. 10.

Samana is een dry-hoeckigh Eylandt acht leguen lanck op de hooghte van vier-en-twintich graden / van Guanahani naer het zuydt-oosten.

Saomoto t'vierde Eylandt by Columbus gevonden in syn eerste ontdeckinge / welck hy noemde Isabella.

Tortugas zijn seven oft acht Eylandekens aen de west-zijde van Florida; ses-en-dertich leguen van Havana, op de hooghte van vijf-en-twintich graden. Spaensche cour-sen.

Veio een Eylandt op de hooghte van twee-en-twintich graden ende een half / ontrent de ondiepten / diese noemen los Baxos de Babueca.

La Veia zijn eenighe kleyne Eylandekens in de drooghten van los Lucayos meer naer 'twesten / ende ligghen op de hooghte van acht-en-twintich graden. d. 1. l. 9. c. 10. d. 1. l. 9. c. 11.

Yabaque

Yabaque een Eylandt thien leguen groot/op de hooghte van twee-en-twintich graden en een half; noordt-west van Maguana.

d. 1. l. 9. c. 10.

Yaguna een Eylandeken ontrent de Caycos, op de hooghte van vier-en-twintich graden.

Ynagua een Eylandt thien leguen groot / op de hooghte van twintich graden en een half; ofte veel eer twee-en-twintigh graden: ligghende noordt-west van de Tortuga, (onder 't Eylant Hispaniola gheleghen) ende inde wegh van de ghene die door 't oude kanael loopen van Puerto Rico naer de Havana. Naer de bevindinghe van de onse / is dit Eylandt gheleghen ontrent op een-en-twintigh graden ende thien minuten; int aensien ses of seven mijlen langh; wittachtich ende doet hem op als veel Eylandekens / hoe-wel maer een en is / int midden ist redelijck hoogh: het oost-eynde light meest noorden van het west-eynde van Tortuga voor-noemt / verscheyden ontrent twintich mijlen.

Yuma twintich leguen lanck ende acht breet naer 'tsegghen van Herrera, op de hooghte van vier-en-twintich graden ende een half: zuydt-west van Guanima.

Yumeto vijfthien leguen lanck / op de hooghte van dry-en-twintich graden en een half naer het noorden van Hispaniola.

Het twintichste Capittel.

Vande Eylanden die men noemt CANIBALES.

DE kleyne Eylanden die van 't Eylandt St Iuan de Puerto Rico zijn gheleghen naer het oosten ende zuyden tot aen het vaste landt van America, worden ghenoemt Canibales, om de menichte van Caribes, die menschen vleesch eeten / welck in dese Eylanden werden gevonden: dese zijn oock seer veel in ghetal: de voornaemste sullen wy ghelijcker voegen beschrijven / als wy int voorgaende Capittel de Lucaios hebben beschreven: doch alleen de gheene die op haer selven verre van 't vaste landt zijn gheleghen / latende de andere / die dicht by het vaste landt ligghen / om die te beschrijven met de Provincien van 't vaste landt daer sy aen gheleghen zijn / ende onder resorteren.

Anegada leght naer het oosten van 't Eylandt St Iuan de porto Rico, ontrent op de hooghde van achthien graden ende dertich minuten; twaelf mijlen n. w. van Saba als by de onse laetst is ondervonden; is seven mijlen langh ende gantsch met ondiepten ende vlackten omcingelt.

Anguilla light op de hooghte van achthien graden en vier-en-twintigh minuten / recht naer het oosten van 't Eylandt St Iuan; is een langh ende dor Eylandt / ende daer en is geen versch-water op. Daer is goede ancker grond aen de noordtzijde / door dien daer gheen slagh van water is / weghen seker riff welck van den oost-hoeck af-streckt; daer ligghen noch twee Eylandekens dicht by: daer is een sout-panne op ende een krape baye om te laeden: dan daer en is in zijn tijt maer sout voor twee oft dry schepen.

Antigua ofte Santa Maria el Antigua is gheleghen tusschen Barbada ende Desseada op de hooghde van sesthien graden ende vijftigh minuten: is ses oft seven mijlen langh ende twee breedt; rontom beset met drooghten ende sanden: daer en is gheen versch water; woondt gheen volck op: 'tlandt is moerassigh ende vol geboomte; is seer vlack aende zuydt ende west-kandt / soo datmen daer ontrent kommende 'tloodt niet en mach sparen.

Barbada is gheleghen naer de bevindinghe van de onse op de hooghde van seventhien graden ende dertich minuten: twaelf of derthien mijlen van Montserrate naert n. o. is heel leegh ende dor landt / ende ontrent vier mijlen langh; aende zuydt-zijde ist verre vlack ende daer loopen eenighe reven af.

Barbados ofte Barbudos is een ander Eylandt / gheleghen van Dominica naer het zuydt-oosten / op de hooghde van derthien graden ende twintigh ofte veertigh

minuten (want de obseruatien die varieren in 'tghetal van de minuten:) is van ghedaente ovael ende ontrent de vijfthien oft sesthien mijlen in 'tomgaen; hoewel andere het onghelijck grooter maken / ende wel dertich mijlen in 't omgaen. Js lustigh in't aensien/groen van geboomte/over al dicht sonder open-velden: hoogh-land by naer als Engeland/ doch hooghst aen de noort-zijde; by de oost-kant om al meest in 'tronde met eenighe hoeckens/ daer al riffkens van af-steken/sommighe een gotelingh scheut ende meer in zee. Aende zuydt-west kant is 'tlandt seer weelderigh met boomen bewassen / ende daer is een zandt-baye/ daermen setten kan op 12 15 20 ende 30 vademen waters; het diepter hard aff / ende de grond en isser niet seer schoon. Heeft schoone reeden aende west-zijde. Aen de zuyd-zijde is een groote baye/ waer in veel schepen konnen ligghen; ende daer loopt een riviere in zee. Daer wassen op 't Eylant sekere boomkens / welcker bast soo scherp is als gember (eenighe vande onse noemen die Coste) hebben bruyn groene bladeren/ voor rondt/ ende draghen sekere kleyne bloemkens/ van binnen orangie/ met een geele grond/ ende van buyten purper van coleur / hebben maer vijf kleyne ende ronde bladerkens; groeyen in trossen te gader als de vlier; den bast vande stronck is tamelijck gladt/ ende 'thout gheheel hard en van binnen swartachtich: wassen meest ontrent de water-kandt. De onse die aen dit Eylandt geweest zijn 'tvoor-leden jaer 1628. verhalen hier gevonden te hebben by de ses hondert Enghelschen (naer haer eyghen segghen) die haer hier hadden neder ghestagen/ ende een fortjen geleght aen de zuyt-west-zijde ontrent een musquet scheut van strandt in 'tbosch/ alwaer sy veldt hadden gheopent ende Toback ghezaeyt; oock eenige orangie ende limoen-boomen geplant/ neffens andere vruchten: daer voor 'tfort is slechte reede op 25 vademen gheen musquet scheut van de wal / vuyle klippige grondt. Op 't Eyland zijn verckens by menichten. De heele west-zijde van dit Eylandt en is niet seer bequaem om te anckeren / ten waer heel dicht onder de wal.

S[t] Bartholome is gheleghen op de hooghde van ontrent seventhien graden; heeft het Eylant Barbada naer het oosten/ S[t] Martin naer het n. w. Antigua naer het z. o. ende S[t] Christoffel naer het westen: daer ligghen klippen ende gebroken landt rontomme / ende tusschen dit Eylandt ende S[t] Martin ligghen diversche klippen; is een tamelijck groot eyland/ en hoogh-land.

Enghelsche voyagie.

Bekia ofte Beke, is een Eylandt gheleghen dry/ ofte soo andere segghen/ vijff mijlen z. z. w. van S[t] Vincent, en wel thien mijlen int om-gaen; heeft maer een baeye die in 'tinkomen twee mijlen wijdt is/ daermen heel beschut kan ligghen; alsmen daer met schepen wil in komen / moetmen by den oost-hoeck om loeven/ den hoeck een ofte twee kabel lenghte schouwende/want daer een blinde klip ligt: inde baey komende moetmen recht oost aen loopen naer de sand-strandt/is daer over al schoon en goedt ancker grondt: 'tlandt is meest vol gheboomte: syn rechte hooghde is twaelf graden en vier-en twintich minuten. Daer is gheen volck op; gheen versch-water ofte eenighe sonderlinghe kruyten: op de noordt-west zijde is een sout-pan.

S[t] Christoval oft S[t] Christoffel als de onse seggen/ is ghelegen tusschen de Eylanden Nieves ende S[r] Eustasio, op de hooghde van seventhien graden ende twintich tot dertich minuten: streckt hem inde lenghte tusschen het z. o. ende het n. w. is ontrent ses mijlen langh; van breedte oneffen want op het noordt-west eynde ist wel 2. mijlen ende meer breed/ dan naer het zuydt-oost eynde loopt het smal af: is hoogh berghachtich lant/ aende n. w. zijde hooghst. Daer hebben noch onlancks Wilden op ghewoont / dan zijn vande Fransche ende Enghelsche ten deele doot ghestaghen/ ende ten deele verdreven/ om datse al voren de Christenen qualijck hadden ghehandelt ende ghesocht te vermoorden. Op dit Eyland soude pock-houdt te vinden wesen; aen 'tzuydt-oost eynde zijn eenighe sout-pannen/ daer sout in te vinden is van naer Martio tot in 'tleste van Junio/soo eenighe segghen.

gen. 'Ten is op de kuste van dit Eylandt niet seer schoon om te anckeren / doch
wel 'tbeste voor 'tfort vande Engelsche ligghende aende zuydt-zijde. Beyde de
Fransche ende Engelsche hebben hier voor eenighe jaeren begonnen haer neder
te slaen / soo dat al van inden jaere 1627. beyde natien daer redelijck sterck waren /
ommers de Engelsche naer haer seggen wel by de duysendt sterck: woonen daer
met den anderen in vrede / ende soo dat de Fransche haer ghelegentheyt hebben op
de noordt-zijde ende de Engelsche op de zuydt-zijde; gheneeren haer daer met
Taback te planten / welck daer seer goet valt. De onse die daer waren in't jaer
1627. ende 1628. segghen dat van November tot 'teynde van Januar. daer meest
alle dage reghende doch meest s'nachts; ende dat sy wind continueerlijck hadden
wt den o. ten z. ende o. z. o. met harde koelte.

Desseada is gheleghen by oosten ofte veel eer o. n. o. van Guadelupe ontrent
de thien mijlen / op de hooghde van sesthien graden ende thien minuten / als by
de onse seer neerstich is ondervonden; (daer het te voren op vijfthien graden ende
dertich minuten was ghestelt inde ordinarie pas-kaerten:) van Marigalante n. o.
ten n. 6 oft 7 mylen: heeft van hem w. z. w. ontrent een mijle een kleyn Eylantjen.
Dit was 'teerste Eylant / welck Columbus ontdeckte in syn tweede voyagie naer
Indien: Naer dit Eylant setten de Vloten haer kours van datse de Eylanden van
Canaria gepasseert zijn. Dit Eylant streckt oost-noort-oost / ende west-zuyt-west:
daer en is gheen gheboomte op / ende is in't aensien gheproportioneert als een
galleye / waer van het noordt-oost eynde een leeghe snuyt maeckt als die van een
galleye: 'tselve naerder komende ende passerende by het noorder eyndt / sult ghy
sien swart landt met witte ghebroken streken / als heuveltjens van sandt met roo-
de strepen daer in. Andere segghen dat alst Eylandt by noorden van u komt /
dat het hem dan verthoondt als een rondt broot; ende dat het daer rontom vuyl
ende rudsich is.

Spaesche koursen.

Dominica is gheleghen op de hooghte van vijfthien graden ende dertich minu-
ten; streckt hem noordt-west ende zuydt-oost: op de noordt-west zijde schijnt het
hooger / ende als ghy daer by komt met het hooghe water / soo schijnen het twee
Eylanden te wesen / maer naerder komende / sietmen dat het maer een is: aen de
zuydt-oost zijde suldy sien een vlack ende lanck punt / ende daer op een rotse / als
de Cabo Tiburon: aen de noort-zijde een weynich van landt schijnt het een kleyn
Eylandt / ende op den top daer af / ghelijck een hooghe toorn / ende op de noordt-
zijde verthonen hem gelijck veel witte webben. 'Tland is heuvelachtich met seer
diepe valleyen / al over-wassen met hout / soo datter quaet is door te komen by de
zee kant. Daer zijn seer goede reeden / hoewel datse dangereus zijn weghen de
Cariben, die noch op dit Eylandt woonen; Dit volck loopt al naeckt / schilde-
ren haer met sekere roode verwe; zijn vyant van de Spagniaerden / ende oock niet
te betrouwen voor andere: dragen al langh hayr soo wel mans als vrouwen: daer
wast seer veel Taback, welck de Engelsche ende Fransche daer komen handelen /
daer brenghende messen / bijlen / ende ander yser-werck. In dit Eylandt zijn
twee heete baden / welcker een light aen de noort-west-zijde by een schoone baye.
ende aen de west-zijde heeft het een goede haven / welck sy noemen Aguada: daer
de schepen komen versch water in-nemen uyt een rievierken / welck inde mondt
twintich passen wijdt is.

Spaesche kours.

Ouied. l. 6. c. 13.

S[t] Eustasio is een kleyn Eylandt / ende is gheleghen by het Eylandt S[t] Chri-
stoval naer 't Eylandt S[t] Martin toe / doch verre daer van / ende naerder by
Saba, ende S[t] Christoval, alsoo van dit laetste maer twee mijlen en een half
verscheyden is: op de hooghte van seventhien graden ende veertich minuten /
ghelijck als laetst by de onse is aengheteeckent: verthoont hem met een ronden
bergh ghelijck een suycker-broodt. Light naer het noordt-westen van St Chri-
stoffel.

Granada is gheleghen op de hooghde van twaelf graden en vijfthien minuten
(weynich

(weynigh min ofte meer: want de observatien varieren inde minuten;) verschey-
den van St Vincent z.w. ten z. ende n.o. ten n.ontrent de 18 mÿlen. Is langh tus-
schen het n. n. o. ende z. z. w. 5 of 6 mÿlen; ende aent zuydt-eynde niet over een
half mÿle breedt; light meest in de gedaente van een halve mane; heeft een hoogen
bergh boven andere uyt-stekende: de grondt is schoon en goedt: is seer vruchtbaer
van allerhande fruyten/insonderheyt veel Cassavi: dan 'tlandt is over al seer over-
wassen met boomen; 'tmeeste gedierte datter gevonden wordt zÿn Cassimanes,
die de Spagniaerden noemen Armadillos, goet om eten. Van Junio tot October
komen daer menichte van schild-padden/ en zee-koeyen: so dattet een van de beste
Eylanden is om te ververschen: aende west-zÿde wat by zuyden de zuydt-baye is
een seer schoone haven om schepen te versien: aen't zuyd-eynde tegen over een kleyn
Eylandeken is een groote panne/daer inde drooge maenden soo de Wilde seggen
veel souts in te vinden is. Het lant is wel goet om Tobac te planten/maer seer ge-
quelt van sekere land-krabben; hoewel eenige willen sustineren datse maer ontrent
den oever ende afwateringen worden ghevonden/ ende dat 'tbinnen-landt daer
geen noodt van en heeft. De beste reeden zÿn aen de west-zÿde/ de welcke noch-
tans niet soo goedt worden geoordeelt by eenige/als die van St Vincent; de grond
en isser mede soo schoon niet/ maer op veel plaetsen vuyl ende rudsigh. Komende
van St Vincent is de kours z. z. w. men set die by westen de Begos omme: dese
Begos zÿn kleyne Eylandekens ende klippen die op een rÿe liggen tusschen S^t
Vincent ende Granada, zÿn schoon; men magh daer wel dicht by komen. De in-
woonderen zÿn Caribes van de selve slach als die vande by-liggende Eylanden/
loopen naeckt beyde vrouwen ende mans/ en zÿn niet verder te vertrouwen als-
men die siet/seer wraeck-gierich ende die niet en waerschouwen voor dattet aen is:
hebben onlangs verscheyden acten van hostiliteyt ghepleeght teghen de onse/ soo
op haer eyghen Eylandt als op de naest gheleghene.

Guadelupe is gheleghen naer 'twesten van Desseada, op de hooghte van 16
graden ende 15 minuten by noorden de linie: is langh n. o. ende z. w. 8 mÿlen:
is in tween ghedeylt/ soo dat het water tusschen beyden door spoelt/ doch niet soo
diep datmen daer door soude konnen seylen: aende oost-zÿde maeckt het sekere ta-
felen/ die ghenoemt worden by de stier-lieden 'thooge deel van Guadelupe; ende
op de z.w. zÿde verthoonen sich veel hooge berghen; ende aende selve zÿde is diep
water ende goede ancker grondt. De water-plaets is aen de west-zÿde: daer zÿn
veel wilde verckens op 't Eylandt/ ende Bananas-boomen by duysenden. Daer
woonen Wilden gelÿck op de andere Eylanden ende van ghelÿcke conditie: zÿn
seer schouw van vreemde. De Spaensche vloten komen hier sints eenighe jaeren
herwaerts ververschen/ haelen houdt ende water; ende verdeylen hier haer kour-
sen/ welck sy in voor-leden tÿden plachten te doen inde haven van Ocoa, aen't
Eylandt Hispaniola.

Isla de Aves is gelegen een groot stuck by westen los Santos, op de hooghte van
vÿfthien graden ende acht-en-veertich minuten; is een seer sorghelÿck Eylandt/
ligghende by naer ghelÿcks 'twater/ yets daer op.

Het een-en-twintichste Capittel.

Van de resterende Eylanden diese noemen CANIBALES.

ISleos Blancos zÿn seker Eylandekens naer 'twesten van Virgin Gorda.

Sta Luzia is gelegen naer 'tzuyden van 't Eylandt Matinino, op de hooghte
van 13 graden ende 40 minuten by noorden de linie; heeft op de zuydt-west-zÿde
twee hooghe spitse bergen (naer 'tsegghen van Dirck Ruyters) diemen 'tgheheele
landt over kan sien/ ende de oostelÿckste is de grootste. 't Volck van dit Eylandt
loopt naeckt/ heeft lanck swart hayr/ 'tlÿf root geverwet/ met roode strepen vande

Pelgrim. L. 9. c. 3.

D
oozen

ooren tot de oogen als Mr Purchas getuyght; welck dit Eyland stelt op de hoogte
van twaelf grad. een Engelsch schip gedestineert naer de Guiana, sette hier 66 man
aen landt / die gesonden waren om de Colonie in Wiapogo te suppleren / ende met
het schips-volck oneenig waren geworden / welck volck meest vande Wilden wer-
den doot geslagẽ. Vande grond van dit Eyland wert verscheyden getuygt / een vã
dese Engelsche die ontquã prijst die / wegen syn vruchtbaerheyt: de onse die daer on-
langs geweest zÿn / daer en tegen seggen dat het heel dorẽ onvruchtbaer is / ende
dat derhalven de wilden daer af zÿn getogen / ende datter nu niemant en woont.

Marigalante vÿf leguen van Desseada, naer 'tzuyden ende van de noort-hoeck
van Dominica n.o. ten n. vier mÿlen ende een half; eñ van Todos os Santos o. ten
n. ontrent vÿf: op de hoogte van 15 graden ende 40 minuten by noorden de linie;
is een slecht Eylant vol geboomte; verthoont hẽ als een Galley op haer verdeck;
op de zuyt-oost zÿde / ontrent een half legue daer af / sult ghy sien seker hoopen van
swarte steenen / ende seker witte paden; maer aen de west-zÿde verthoonen sich
schoone witte sant-stranden ofte pleynen; ende daer is gheen ancker grondt: Dit
Eyland als het hem eerst op-doet / is ghelÿck of de boomen in't water stonden / eñ
een half mÿle daer af in zee light een kleyn Eylandeken / alwaer sommige klippen
van af-liggen. Daer zÿn veel tÿts Wilden op 't Eyland / dan oftse daer woonen
ofte datse daer komen van de naest gelegen Eylanden / is onseker.

Spaen-sche cours.

St Martin is gelegen van 't Eylant St Christoffel n. ten w. wel soo westelÿck
8 of 9 mÿlen; van St Iuan de porto Rico naer het o.; van Anguilla naer het z. o.
ende naer het n. w. van St Bartholomé: op de hooghde van 18 graden ende 15 mi-
nuten; is vÿf of ses mÿlen langh ende ontrent de vier breedt. Aende z.o. zÿde streckt
het lant o. z. o. Van het o. eynde tot het w. eynde heeft het inde lengde ontrent dry
mÿlen; aende z. zÿde zÿn verscheyden bayen daer goede reede is ende beschut voor
oostelÿcke ende noordelÿcke winden: de beste reede is op de w. zÿde / op 9 of 10 va-
demem waters goede sandt grondt. Daer en is geen volck op / geen versch water
ofte fruyten: daer is een groote sout panne aen de eene zÿde / ende twee kleyne aen
de andere zÿde. By noorden dit Eylandt liggen veel leeghe Eylandekens / maer
by zuyden ende westen gheene / maer is daer schoon.

Matinino is gelegen op de hoogte van veertÿen graden ende een half ofte twee-
derde naer 'tzuyden van Dominica; is hoogh ende vol bergen / hebbende in't mid-
den dry heuvels / waer van het hooghste hem verthoont gelÿck de form van eenen
hoet. Van wat zÿde men aen dit Eyland komt / soo sietmen altÿts desen bergh.
Aende noort-zÿde ghelÿckt het dry Eylanden te wesen; Aen de selve zÿde liggen
dry klippen / ende een kleyn rondt Eylandeken dicht aen 'tlandt / alwaer veel ge-
boomte op staet. De Wilden die daer woonen is strÿdt-baer volck ende dange-
reus gelÿck die van Dominica. Doch de onse die daer waren in't jaer 1627 getuy-
gen daer geen volck gesien te hebben: daer is versch water ende licht te halen / in een
baye die soo diep in gaet datmen geen zee en siet / aende west-zÿde van 't Eyland.

Monserrate is ghelegen op de hooghde van by naer 17 graden / als by de onse
laetstmael is ondervonden; van den zuyd-hoeck van Guadelupe n. n. w. wel soo
westelÿck ontrent elf mÿlen: ende van Redonda z. z. o. by de vÿf mÿlen. Wort ge-
oordeelt langh te wesen n. w. ende z. o. dry mÿlen / (eenige maecken het langh vÿf
mÿlen) ende breedt tusschen de twee ende twee eñ een half mÿlen. Heeft twee sand-
bayen daer goede reede is / eñ in d'eene komt een rievierken van 'tgebergte af / doch
wort dickwils vande singels toe ghesmeten. 't Eylandt is voorts rontomme vuyl
ende met klippen besmet / insonderheyt aen de n. zÿde. Daer is seer goede grond /
ende daer wassen veel goede boom-vruchten / bequaem tot verversinghe: segghen
datter oock pock-houdt groeyt.

Las Nieves, welck by de onse veel tÿdts wort genoemt Mieves, is gelegen op de
hoogte van 17 grad. ende 13 min. van Redonda n. w. ende n. w. ten w. dry mÿ-
len: van den z. hoeck van Montserrate n. w. 7. mÿlen en een half / eñ vanden z. o.
hoeck

hoeck van St Christoffel z. ten o. eñ z.z.o. anderhalf mÿle; streckt hem z. ten w. eñ n. ten o. ende is lang twee mÿlen; in't midden heel hoog/met een bergh met een sadel: Als men upt het oostẽ komt/ verthoont hem vol geboomte: daer is goet versch water op/dan men moet op zÿn hoede wesen voor de Wilden van Dominica die daer kommen by tÿden. Aende w. z. w. zÿde op vier en een half vadem water is goede reede/ een musquet scheut van lant. Heeft oock een goede baye aen de noort-west-zÿde. Daer komen inde tÿdt veel schildt-padden. De Engelsche van St Christoffel zÿn op dit Eylandt ghekomen in't jaer 1628.

Redonda is een ander Eylandt niet verre van las Nieves, ende van de selve groote/ rondt ende in 'tmidden hooghst: is ghelegen op de hooghde van seventhien graden ende thien minuten: west noordt-west van 't Eylandt Monserrate drÿ groote mÿlen naer 'tsegghen van Dirck Ruyters.

Saba is een Eylant liggende inde wegh om te seylen naer 't Eylant van St Iuan de Puerto Rico: is kleyn ende rontom sietmen den gront/ dan men behoeft daer voor niet te schromen/ want daer en is geen perÿckel dan 'tgeene men sien kan: eñ rontom verthoont hem als hoopen van wit sand: ende op de zÿde verthoont het hem als een schip dat onder zeyl is. Light op de hooghde van 17 graden 37 minuten/ is heel hoogh ende niet boven de twee mÿlen groot.

Santa Cruz is gheleghen van t'Eylant St Iuan de Puerto Rico o. z. o. (naer de bevindinge van de onse) twaelf mÿlen weynigh meer of min: op de hoogde van 17 graden ende 25 minuten: verthoont hem seer gebroken/ de west-zÿde hooghst; is wel 8 mÿlen langh/ streckende o. ende w. heeft hooge berghen ende diepe valleyen; daer is gheen ofte seer qualÿck versch water te vinden. Men stiert van Montserrate naer dit Eylant w. n. w. naer Puerto Rico. Andere stellen dit Eylandt op de hoogte van 17 graden/ ende oock op 17 graden ende 40 minuten/ soo dat de hoogten seer varieren/ dan by de onse is bevonden dat de z. w. zÿde light op 17 graden ende 25 minuten. Dirck Ruyters seght dat het streckt o. ende w. ende datter een reede is op de west-zÿde/ daer men water ende hout mach halen: dat het is een leegh Eylant/ schÿnende van verre gelÿck oft veel Eylanden waren: op de noort-kuste is een droogte/ een kleyn mÿle van't landt af. De Engelsche waren aen dit Eylant in den jare 1587. daer wast een seker fruyt/ als groen appelkens/ 'tvolck datter van at/ swol de tonge soo datse niet en konden spreken/ dan verginck van selfs binnẽ de 24 uren: vonden daer upter-mate groote schilt-padden; geen versch water/ dan eẽ staende poel van seer quaet water/ soo dat de geene die 'taensicht daer mede wieschen eer dat de Son op was/ de oogen ende 'taensicht soo op-swol/ datse in eenighe daghen niet konden sien: naer langh soecken vonden sy noch een Fonteyn van goet water. daer woont sonderlingh gheen volck op.

[Her. d. 1. l. 7. c. 11.]

Sombrero is een kleyn Eylandeken/ by het Eylant Anegada, al omringt van blackten/ op de hooghte van 18 grad. ende 30 min. by noorden de linie.

Todos Santos (ofte los Santos, als de koursen dat noemen) zÿn 3 ofte 4 kleyne Eylandekens/ liggende dicht by den anderen/ by de z. zÿde van 't Eylant Guadelupe: Van hier naer Puerto Rico stiert men n. w. tot aent Eylandt Saba.

St Vincente is gelegen op de hoogde van 13 graden (ende eenige minuten/ soo sommige seggen:) w. ende w. ten n. van het Eylant Barbados ontrent 15 of 16 mÿlen (hoe wel eenige spreken van veel meer) ende naer het z. w. van Santa Luzia. Is ses mÿlen langh streckende meest o. ende w. is seer vruchtbaer ende heeft seer schoone bayen aen de w. ende z. w. zÿde/ daer men anckeren magh soo naer 'tlant als men wil/ doch niet ver af/ door dien 'tdaer steyl is: de bequaemste bayen worden by de onse genoemt St Antonis baye; Kraeck baye; Kael-houcx ofte Cavvynen baye: Trompetters baye/ etc. die al samen versche-water-loopen hebben ofte kleyne rievierkens. Dit Eylant heeft seer goede grond; daer is weynigh gedierte. De inwoonders gaen heel naeckt als op de andere Eylanden/ zÿn niet seer groot van posture/ zÿn luey eñ traegh/ sorgen nieuwers voor als voor de kost/ schilderen

haer met roode verwe / die hier heel goet valt/doch willense niet verkopen. Daer vallen veel hoenders: 'tland is mede gequelt vande land-krabben: 'Tvolck vaert met haer canoen 35 ēn meer mijlē over zee naer 'tvaste land toe sonder eenige zee-instrumenten/ende weten de Eylanden weder te vinden/tot groote verwonderinge.

Vande Eylandekens tusschen dit en Granada liggende/is hier vooren gesprooken.

Her. descript. Las Virgines zijn twee Eylandekens omcingelt van ondiepten/ ende andere 8 ofte 10 ligghen o. ēn w. vanden anderen op een rije/zijn kael sonder boomen/door dien het een sandige ende slechte grondt is. De beschrijver van Sir Francis Draeck Engelsche voyagie. leste voyagie getuyght daer van als volgt. De Eylanden ghenaemt las Virgines zijn geacht geweest dangereus / maer wy vonden daer goede reede / al waert voor 1000 zeylen geweest / op 14 / 12 ende 8 vadem water / schoon sandt grondt / ende goet anckeren / hooghe Eylanden aen beyde zijden / maer daer en is gheen versch water dat wy konden vinden; daer is veel visch te vangen met hoecken ende netten / oock veel ghevoghelte te vanghen: ligghen op de achthien graden by noorden de Linie.

Spaēsche koursen. Virgin Gorda is een hoog ende rondt Eyland liggende aen't begin van las Virgines noordz. ende wort mede waer ghenomen van die naer Puerto Rico willen / naer datse Saba ghepasseert zijn /,van welck het light naer't n. w.

Het twee-en-twintichste Capittel.

Van de BERMVDEZ Eylandeken.

HOe wel het Eyland Bermuda onder dese Eylanden niet kan werden gherekent / door dien het verre daer af leght / soo sullen wy het evenwel hier beschrijven / door dien wy geen bequamer plaetse daer toe en vinden. Wert genoemt Bermudez naer de Piloot die het eerst heeft ontdeckt/ende oock la Garça naer de naem van syn schip: het ligt naer 'tseggen van de Engelsche op de 32 graden / ende 25 minuten; 1000 leguen van Castilien naer 'twesten volgens 'tseggen van Herrera; naer de Engelsche seggen/3300 mijlen van Londen/naer't w.z.westen: ende van d. 4. l. 2. c. 6. Roanoack in Virginia o.z.o. 500 mijlen. Om dat dit Eyland soo bequaem lagh/ op de kours die de vloten houden komende van Havana door de strate van Bahama naer Spaegnien toe / soo hadde den Koninck van Spaegnien al inden jare 1527. getracht daer eenigh volck te planten / ende een contract tot dien eynde gemaeckt met Hernando Camelo Portugees / om daer een Colonie van Spaegniaerden ofte Portugesen te brengen / met sonderlinge privilegien voor de ghene die daer souden gaen woonen; doch is 'tselve achter-gebleven. Inden jare 1593. verloor een Fransch Capiteyn genaemt Monsieur de la Barbotiere, syn schip by Engelsche voyagie. onversicht op dit Eyland / ende een Engelsman Henry May, die met hem voer / beschrijft dit Eyland als volgt. Het Eyland Bermudez is al verdeylt in gebroken Eylanden/ende 'tgrootste stuck daer ick op was/is by de 4 oft 5 mijlen lanck / ende twee en een half mijle breedt / wesende al bosschagie van cedar-boomen ende andere / doch cedars zijn de voor-naemste. Aen't z. eynde van dit Eyland zijn verckens / doch soo mager datmense niet en kan eten / door dien het Eyland soo bar ende onvruchtbaer is: maer het heeft menichte van visch / vogels / ende schiltpadden. Aen de o. zijde zijn seer goede havens/soo dat een schip van 200 vaten daer kan rijden besloten binnen 'tlants/sonder perijckel/ende diepte genoegh. Daer is soo goede peerle-visscherije als pewers in West-Indien (so hy meynde) dan dat de plaets seer subject is vuyl weder / donder / blixem / ende regen / doch in April ende Mey hadden der schoon weder; sy vonden daer weynigh versch / ende dat regenwater: dan daer zijn veel fraeye vayen. Daer naer isser inden jare 1609. een Enghelsch schip dat naer Virginia wilde / waer Capiteyn op was Sir George Sommers, aen dit selve Eylandt gestrandt / ende 'tvolck op't Eylandt geberght; by welcke dese beschrijvinge is uyt ghegheven.

Dit

Dit Eyland/ te weten 'tprincipael Eyland met al de gebroken Eylandekens daer aen liggende/ heeft de forme van een half maen/ weynich ronder/ ende verdeylt in veel gebroken Eylanden; daer zijn veel goede havens/ maer wy konden maer een bysonder plaets vinden om in te komen/ welck niet al drp en was van dangier/daer is drp vadem waters aen 't in-komen/eñ binnen 6.7. en 8. vademen; daer men seker magh liggen ende besloten binnen 'slandts/ buyten alle perijckel van windt ende weder/ende maken de schepen vast aen de boomen: 't In-komen is soo engh tusschen de klippen/ dat het met weynigh geschuts kan versekert worden. Daer is menighte van visch van diversche soorten/ seer vet ende smakelijck. Daer zijn veel verckens/ ende een soorte van vogels/ soo groot als duyven/ die menichte van eyeren leggen op 'tsand/soo groot als hinnen eyeren:een ander soorte van zee-vogels/ welck haer houden in holen/ als konijns holen/ zijn goet eñ vet/ ende haer eyeren wit/ soo datse qualijck van der hoenderen zijn te onderscheyden: oock reygers met menichte/ ende andere kleyne vogelkens: men vint daer menichte van schilt padden/ wonder groot/ ende vol van eyeren. 't Landt geeft verscheyde vruchten/als gesprinckelde peeren/ die groen blijven op de boomen 'tgantsche jaer door:witte ende roode moer-besien ende veel sij-wormen daer op/ die witte ende geele sijde geven. Men heefter oock Palmitos boomen/ die seer soete-besien geven/ daer de verckens meest op voeden: ontallijcke cedar-boomen/ de schoonste van de werelt/ welcke een soete-besie dragen/ goet om te eten: men vint daer oock peerlen seer schoon eñ rondt/ als mede eenigh Ambergris vande beste soorte: groote walvisschen komender seer naer by de kuste/ soo dat men die lichtelijck soude konnen vanghen: komender ghemeynlijck in Januario/ tot in Mey: de Engelsche planten daer nu Tobacco.

Het drp-en-twintichste Capittel.

Van de Colonien van de Engelschen op de BERMVDEZ Eylanden.

DEse laetste schip breucke van de Engelsche op dese Eylanden/ heeft oorsaeck gegeven/ dat sy getracht hebben om de selve met volck te beplanten: hebbende de selve gegeven den naem van Summer Eylandts, naer den by-naem van den Ridder die daer schip-breuck hadde geleden:ende naer dat een nieuw Compagnie was op-gerecht/ ende octroye van den Koninck verworven/ soo zijn in den jare 1612. in een schip derwaerts gebracht sestich persoonen om daer te woonen onder een Gouverneur genaemt Mr Richard Moore; ende van tijdt tot tijdt isser meer volcx gebracht:Dese Gouverneur employeerde syn drp jaren meest in 't fortificeren van sulcke plaetsen/ als noodig waren tot beschermingе van de Coloniers:bouwde tot dien eynde wel negen oft thien fortressen/ ende plante daer gheschut op: Doch in die tijdt sondt de Heere een sware plaghe over het landt/ een groote menichte van ratten/ welck eerst uyt een schip aen landt gheraeckt zijnde/ in korten tijdt 'tlandt soo hebben vervult/ datse alle de vruchten schadeloos maeckten; ende hoewel 'tvolck alle vlijt dede om die te extirperen/ soo wierden doch alle middelen te vergeefs aenghewent: tot dat de selve eyndelijck weder om-ghekomen zijn/ ende ghelijck verdwenen. Daer-en-tusschen heeft dese swaricheyt dese Colonien in 't eerste seer onder gehouden: Naer 3 jaren is in Mr Moore syn plaetse gekomen Cap. Tucker, welck hem naerstelijck heeft gequeten in 't planten van diversche boomen/ die hy dede halen uyt de Eylanden van West-Indien/ende bouwen van het aertrijck/ ende alles te besorgen dat dienstigh was tot onder-houdinge van 't volck/ ende de commercien. In synen tijdt is mede een verdeelinghe van 't landt ghemaeckt/ op dat een yeder vande Coloniers ende participanten in dese Compagnie mocht weten syn contingent/ ende hem begheven tot bouwen van huysen/ eñ versorgen 'tgene van noode was tot onder-houdt van syn familie. Inden jare 1619. is daer als Gouverneur ghekomen Cap. Butter, met vier schepen ende

by de 500 personen/also daer te vorē niet over de 500 waren overig gebleven:sints die tijt is daer noch meerder getal gesonden/soo dat de Colonien bequamelijc van volck voorsien/ende alles in seer goede ordre is gebracht:gelijck 'tselve te sien is by diversche boecxkens in Engelant gedruckt / ende insonderheyt by een kaerte daer van gesneden/ ende in't jaer 1623. uytgegeven met een wijt-luftige beschrijvinge om de kanten; by welcke dese eylanden gegeven zijn bysondere namē. Beginnende van't oostelijckste eyndt van de Bermudez, heeft men eerst een lanck-worpigh Eylant / streckende by naer n. o. en z. w. op welcke een woon-plaetse is geleght die sy noemen Warvvyck Fort; ende op de n. o. hoeck van 'tselve light een Fortjen welck sy noemen Sandys Fort, ende op den z. o. hoeck oock een/ Davers Fort ghenaemt: tusschen dese twee heeft dit Eylandeken/welck sy by een bysonderen naem noemen St Georges Eylant / syn meeste breedtte / ende loopt voort naer 'twesten smaller ende smaller toe tot het westelijckste punt / welck sy noemen Burnt Point, ende is by naer in't midden gelijck door-gesneden van een kromme baye / die sy noemen Worsenholm bay, ende by Burnt Point op de n. zijde heeft het een ander kleyne baye / diese noemen Whalebon baye; teghen over den z. o. hoeck legt een ander Eylandeken/ ende noch twee Fortjens/diese noemen Cavendish Fort ende PagetsFort; ende tusschen beyden dese twee Eylanden is een door-tocht/ daer twee kleyne Eylandekens in liggen; voorder naer 't z.o. legt een ander Eylant/ 'twelck sy noemen St Davids, welck met syn noort-westelijckste punt streckt naer St Georges Eylant /ende komt te responderen op Worshenholm bay, ende laet tusschen beyden een binnen-water / in't welcke light een tamelijck Eylandeken / welck sy noemen Smits Eylant, ende twee ofte dry kleynder Eylandekens. Van hier omkeerende naer 'tzuydt-westen heeft men een kleyn Eylant/welck sy noemen Coopers Eylant; op den hoeck/ Gurnets Head genaemt/ leght Pembrocks Fort: ende voorder naer het w. Nonsuch een kleyn Eylandeken / ende Moores Eylant met een Fortjen. Hier aen volght op de selve streeck Charles Fort, op een kleyn Eylandeken: ende wat noordelijcker aen Kings Castle op een Eylandeken. beyde dese Forten legghen recht voor het oostelijckste punt van 'tgrootste Eyland: ende dese voorschreven Eylandekens besluyten een groot binnen-water / Southhamton Harbour, in't binnenste van welcke haven dicht by St Georges Eylant noch een lanck ende smal Eylandeken legt/LongBird Eylant, ende tusschen BurntPoint ende het noort-oostelijckste punt van't grootste Eylant/Cony Eylandt. Het principaelste Eylant streckt hem in de lengte by naer o. ende w. ende heeft diversche uytstekende hoecken / kromten ende binnen-wateren: het oostelijckste deel heeft een punt teghen over Cony Eylandt, streckende by naer recht n. / ende een ander punt aen 'tzuyt-oostelijckste deel/welck met Kings Kastel ende CharlesFort over een komt/ ende op syn oostelijcke kuste twee bayen/Walsingham Baye naer't noorden toe / ende Stokes Bay naer 'tzuyden / beyde binnen Southhamtons Baye; ende by Stokes Bay een vlecke Tuckers Tovvne. Dit oostelijckste deel van 't Eylant heeft een groot binnen-water / Harington Sound, in 'twelck men komt door een seer enge kille/welck sy noemen The Flatts, streckende by naer n. w. ende z.o. van de voor-schreven kille tot aen de groote zee; ende voor aen legt een kleyn Eylandeken. Van dese Flattes heeft men voorder op de noort-kuste van dit Eylant by naer in't midden tusschen de voor-schreven Flattes ende een uyt-stekende punt/ (Spanisch Point) een plaetse genaemt Brakisch Pond, daer een dorp by leght; ende voorts naer by het voorsz. punt Abbots Bay: dit punt ende de Flattes liggen wat meer als 4 mijlen verscheyden / ende tusschen dese spatie is 't Eylant op syn breetste wel/ende wat meer als anderhalf mijle over dwars. Van dit Spanisch point keert hem de kuste van dit grootste Eylant naer 't z.o. de lengte van dry mijlen/eñ maeckt een groote inwijck / welck sy noemen Pagets Port, met een heel deel kleyn Eylandekens inden mont: van't binnenste punt van dese inwijck loopt de noortzijde van 't Eylant weder westelijck op ontrent ses mijlen; ende keert dan n. w.

om met

om met een kromte tot het westelijckste punt van 't Eylandt/ welck sy noemen Flemisch Wreck. Tegen over dit point naer 't n. o. legt een kleynder Eylandt/ streckende by naer z. ende n. welck sy noemen Summerseth Eyland, met eenighe heel kleyne Eylandekens daer rontom: ende voorts op de selve streeck Walford Eylandt; ende daer aen Gates Eylandt; ende eyndelijck een lanck ende smal Eyland/ genaemt Irelant: van de z. kuste van dit smal Eyland tot aen 't Spanish Point zijn ontrent twee mijlen / ende tusschen beyden eenige kleyne Eylandekens/ ende voorts klippen ende drooghten / de welcke een tamelijcke groote binnen-lantsche zee besluyten / welck sy noemen The great Sound, in het welck oock eenige kleyne Eylandekens besloten liggen/ welck sy noemen Pearle Eyland, Elisabeth Eyland, Dorrel Eyland, Brothers Eylanden, ende diergelijcke: ende daer zijn noch twee bayen / waer van de eene by naer in 't midden van die streeck leght/ genaemt Whithearne Bay; ende d'ander by naer aen 't eynde van de kromte George bay: dese Eylandekens leggen binnen/ende dese twee bayen aende z. ende w. zijde van great Sound. Op de zuyt-kuste van dit grootste Eylandt / van Charles Fort af/ heeft men eerst Harresses bay met eenige huysen daer ontrent / van 't voorschreven Fort verscheyden by naer vijf mijlen; drie mijlen voorder leght een ander baye/ Elbow bay; ende noch twee mijlen voorder naer 't westen Great Turckle bay: ende noch twee mijlen voorder Port Royal; hier is 't landt seer smal tusschen de open zee/ ende de great Sound, ende 't lant buygt hem door 't westen om by naer als een halve mane tot aen het Flemisch Wreck. De z. w. hoeck is hoogh en slecht als de Lysart, dan wat hooger / naer dat bevonden is by eender die in 't jaer 1621. met een storm daer by naer op soude vervallen hebben. Voorts soo is 't lant binnẽ verdeelt in ander smaller gedeelten/ die wy hier sullen voor by gaen. Waer by dan blijckt dat de Bermudes eertijts/ ende nu by de Engelsche de Sommer Eylands genaemt/ veel Eylanden ende ghebroken landen onder sich vervatten/ die alle niet veel gronds uyt en brenghen.

Het vier-en-twintichste Capittel.

Voorder verhael van de ghestalte van 't Landt ende de Lucht.

DEse Eylanden van Bermudes zijn gantsch in 't ronde om-ringelt van klippẽ/ welck haer n. waert / w. waert ende z. w. waert veerder uyt-strecken als tot noch toe is ondersocht: waer over dit lant van naturen seer sterck is; want daer zijn maer twee plaetsen / (ende dat noch voor de gene die de gelegentheyt heel wel bekent is) daer de schepen sonder dangier konnen in-komen: by de Enghelsche nu sterck gemaeckt ende beset. De klippen liggen op de meeste quartieren boven met het leegh water; ende met hoogh water en zijn sy niet seer bedeckt/ door dien 't water daer niet over 5 voet en wast ofte valt. De strandt selfs is oock al meest rudsig/ eñ steenigh so verhard van de Son ende winden/ dat het slaen van de zee daer weynigh vattẽ op heeft. De bordere gront is van diversche coleur/ en is eygentlijc noch kley noch sandt/ maer een substantie tusschen beyde: de roode grondt is de slimste; de bleecke gelijckende sandt/ ende de swarte gelijckende kley/ is goet; dan de bruyne tusschen dese beyde is wel de beste. Twee ofte drie voet diep/ ende oock wel minder/ vint men een witte ende harde substantie/ daer 't geboomte zijn wortelen meest in vastet/ ende oock apparentelijck syn voetsel uyt-treckt. 't En is niet wel soo hart als steen / ende nochtans harder als steen-kalck; spongieus ende vol hollicheden als de puym-steen / soo dattet veel vochtigheyt vat ende lang behoudt: Daer isser oock welck harder ende vaster is/ te weten/ onder de roode grond/ welck op een legt als dicke schalien. Men heeft in dese Eylanden goet versch water in putten die sy graven/ somtijdts geen 4 oft 5 passen van de zee-strandt; soo dat de meesten deel van dien vloeyen ende ebben / gelijck de zee selfs. De lucht is door-gaens klaer / seer getempert / vochtigh ende matelijck warm / seer gesont ende bequaem tot het voort-brengen ende opqueken van allerley dingen; soo datter by naer geen dinck

van

van herwaerts over daer wordt ghebracht/ oft het neemt daer wonderlÿcken toe. Niet te min door dien daer geen groote hitte en is/ ſoo en wordender vele vruchten niet volkomen rÿp: ende hoewel de boomen haer bladeren vallen/ ſoo blÿven ſy gelÿcke-wel noch groen. 't Koorn dat ſy daer hebben is het Maiz. Van dit koorn ſetten ſy daer twee-maels 'sjaers (als oock veel andere zaden) eens in Maert/ welck ſy vergaderen in July/ ende de tweede-mael in Auguſt/ welck ſy vergaderen in December. Men wort daer qualÿck immermeer eenige ſneuw oft vorſt gewaer; noch oock eenighe extraordinaire hitte: want daer waeyen meeſten tÿdt friſſche winden upt der zee. Den meeſten tÿdt van't jaer wilt daer wel donderen ende blixemen/ ende oock ſchrickelÿcker als hier in deſe landen/ doch en worden de menſchen oft het vee daer door niet beſchadicht/ ſoo veel men noch heeft konnen onder-vinden. Daer en wordt gheen venÿnigh ghedierte in't landt gevonden: de gheele ſpin/ welck haer webbe maeckt oft ſÿde waer/ en wordt niet venÿnigh bevonden. Niet te min ſoo iſſer een ſeker plante welcke om ende op de boomen klimt ghelÿck de veyl/ ende heeft de bladeren by naer ghelÿck als wÿngaerdt-bladeren/ welck ſchÿnt wat venÿnigh te weſen/ doch van kleynder kracht. 't Landt/ doen de Engelſche daer eerſt neder-ſloeghen/ was al over-groeyet van boomen ende alderley planten/ ſoo bekende als onbekende: ende nu zÿn daer alderley ſoorten van fruyt-boomen ende kruyt ghebracht ende geplant/ welck daer uptter-maten wel toe-nemen. In de wateren ende de zee daer rondt om/ her is grooten overvloet van alderhande viſch/ doch meeſt onbekent; inſgelÿck iſt van 'tghevoghelte. Men heeft daer oock opt voor-jaer ende een ghedeelte van de ſomer ſeer veel ſchildt-padden/ welck de Enghelſche noemen Turckles. Naer dat de Enghelſche ſchrÿven/ ſoo ſoude men in deſe Eylanden oock vinden de plante welck men in Weſt-Indien Nuchtly ende oock Tuna noemt/ daer de Couchenille in Nova Hiſpania ende elders van vergadert wordt / hoewel hier aen deſe plante op dit Eylandt gheen en wordt ghevonden: maer wel ſeker vruchte welck de Enghelſche noemen the prickelt Peare: deſe plante waſt daer meeſt tuſſchen de rodtſen ende aen de zee-kant/ ghelÿck als oft het ſout-water haer dienſtigh ware. Om een eynde te maken met de beſchrÿvinghe van deſe Eylanden/ ſoo ſullen wy hier een dingh tot beſlupt verhalen dat ſeer wonderbaer is: namentlÿck dat in den jare 1616. vÿf perſoonen in't midden van de ſomer ſcheyden van dit Eylandt met een open boot van ontrent dry tonnen/ eñ quamen in ſeven weken ſonder eenigh ongheluck in Yrlandt te lande/ welck een groot ſtuck weeghs is/ ende over een holle ende onſtuymige zee/ ſoo dat het ongheloofſÿck ſchÿnt te weſen/ inſonderheyt voor de ghene die de afgrÿſelÿcke tempeeſten/ ſtortinghen ende worpen van wateren in die zee hebben upt-gheſtaen: nochtans wort het ſelve als een waerachtighe ende ghedenck-weerdighe geſchiedenis aen-ghetepckent inde groote Enghelſche caerte hier voren by ons aen-gheroert. Door het ghevaer dat ontrent deſe Eylanden is voor de ſchepen/ ghelijck upt het voorgaende ghenoegh is af te meten/ ſoo hebben de Stier-lieden voor vele jaren getracht middelen te vinden om haer kourſen ſoo aen te legghen/ dat ſy in't weder-keeren van Weſt-Indien de ſelve mochten mÿden; ende des niet teghen ſtaende ſoo komen ſy noch dickwils op deſe Eylanden te pericliteren/ ende ſomtijdts oock wel ſchip-breuck te lijden: Inſghelijcks die naer Virginia ofte Nieuw Neder-landt ofte die quartieren willen/ moeten al mede neerſtigh toe ſien om deſe Eylanden te mÿden/ alſoo ſy de goede wint/ die ſy de paſſagie-wint noemen/ al ſeer hooghe/ ende wel op de achthien graden/ ende meer gaen ſoecken: Wy ſouden hier konnen by brenghen wat kourſen ſoo de Spaegniaerden als andere natien hebben beraemt om dit perÿckel te mÿden ende te ontgaen/ dan alſoo de ſake wÿdt-luftigh is/ ende van een verre ander bedrÿf als 'tghene wy tegenwoordigh voor-hebben/ ſoo ſullen wy 'tſelve voor als nu hier by laten beruſten.

BESCHRII-

NOORD
NOVA FRANCIA
et
REGIONES ADIACENTES.
ZUYD
WEST
La Grand Riviere de Canada.
Novelle
Biscaye
Monts de Nostre Dame
Accadie
Norum bega
Baye Francoise
GOLFO
DE
S. LAURENS
TERRA NOVA
Montagnais
Yroquoys
R. S. Marguerite
Chichefedec
Port S. Nicolas
C. Thiennot
Grand Baye
Carpunt
Bell'Ile
C. du Grat
Golfe de Chasteaux
C. Rouge
Baye d'Orge
Baye Blanche
I. das Aves
C. de Bona Vista
I. de Bacalaos
Bahia de Concepcion
Abra Frade
Trinité
De Graca
C. de Anguille
C. de Raye
C. Pointu
Natiscotec
C. l'Evesque
C. de Chate
Gachepe
I. Percee
Bonaventure
Baye de Chaleur
C. d'Esperance
I. aux Tangeux
I. Ramees
I. S. Paul
Ninganis
Campseau
Port Royal
Port aux mines
B. S. Marie
C. Blanc
B. Blanche
C. S. Louis
Beau port
Portaux Iles
R. du Gaz
R. Chovacoet
I. de Bacchus
S. Croix
Port aux Basques
I. de St Pedre
Banquereaux
Banc au Vert
Banc Neuf
I. de Sable
Les Nu quelets
Le Grand Banc
Milliaria Germanica.
10 20 30 40 50 60
53
52
51
50
49
48
47
46
45
44
43
42
41
40
39
38

BESCHRIIVINGHE
Van
WEST-INDIEN
Het tweede Boeck.
NOVA FRANCIA.
Inleydinghe.

WY hebben in't voor-gaende Boeck beschreven de Groote ende Kleyne Eylanden van VVest-Indien, de vvelcke by naer in't midden ende tusschen beyden de tvvee gedeelten van dese nieuvv ghevonden vverelt inliggen: soo dat vvy nu volghens de repartitie hier vooren gemaeckt, sullen voortvaren tot de beschrijvinge van het noorder-ghedeelte van VVest Indien, vvelck in sich vervat eenighe vvel bekende, doch meest noch onbekende ofte ten minsten vveynigh besochte Landen: vvant uyt-genomen het landt van Nova Hispania, *ende de dependentien van dien, van de noordt-zee tot de* Golfo *van* California *toe, ende de Landen vvelcke in de lengte van* Nova Hispania *naer* Panama *toe strecken, vvelcke alle redelijcken bekent ende door-socht zijn; soo is de reste van dit groot quartier alleen op de kuste, ende hier ende daer een vveynigh te landtvvaert in, by diversche natien van Christendom besocht gevveest: VVy sullen onse beschrijvinghe beghinnen van 'tnoorden, ende soo komen naer 'tzuyden, doch niet soo hooge, dat vvy daer in souden trecken de landen aen den Pool gheleghen, ofte de diversche Straten ende in-vvijcken, door de vvelcke de Engelsche ende andere natien hebben ghetracht een uyt-komste ofte door-ganck te vinden in de zuydt-zee, de vvelcke men tot noch toe niet en heeft konnen vinden; maer sullen beginnen van de Landen die op de hoogte van vier ofte vijf-en-vijftigh graden zijn gheleghen, de vvelcke men ghemeynlijck* Nova Francia *noemt; niet om dat dit Landt eyghentlijck by de Françoisen eerst ontdeckt is, vvant soo vvy de eerste ontdeckinghe van dit Landt vvillen naer speuren, sullen vvy bevinden dat eenighe jaren voor dat die van* Britagnien *ende* Normandien *in dese quartieren hebben beghonnen te varen, een deel van dese kuste bevaren is by* Sebastiaen Cabota *Venetiaen door bevel ende op de kosten van den Koningh van Enghelandt* Henrick de VII. *ende vveynigh daer naer inden jare* 1500 *breeder is ontdeckt ende bevaren by* Gaspar Cortereal *Portugees, uyt last van den Koningh van* Portugal. *Doch is den naem van* Nova Francia *dit quartier ghebleven, door dien 'tselve vele jaren by de Françoysen is gefrequenteert, neerstig onder-socht ende op diversche tijden met volck is beset geweest.* Nova Francia *dan is dat ghedeelte van het noorder quartier van VVest-Indien, (naer 'tsegghen van*

de Fran-

de Françoisen) vvelck tusschen den veertichsten ende vijf-en-vijftichsten graedt noorder breedtte begrepen is; hoe vvel het eenig hetot den sestichsten graed exten- deren; syn lenghte is onbekent naer tvvesten; ende hoe verre de Franoçisen tot di- versche tijden zijn ghekomen, sullen vvy hier naer verhalen: Ramusio *heeft in syn derde deel een kort verhael van een* François (*gheschreven naer 'tblijckt in den jare* 1539.) *de vvelcke seght dat* Cap de Raz, *vvesende de oostelijckste van 'tEylandt* Terreneuf, *leght op de lengte van veertich graden vvestelijcker lengh- te, beghinnende de graden te rekenen van den meridiaen van de Eylanden van* Cabo Verde: *ende dat van* Dieppe *in Vranckrijck tot de voorschreven* Cabo *zijn seven hondert ende sestich leguen, streckende meest oost ende vvest van den an- deren. Dan eer vvy komen tot voorder beschrijvinghe van* Nova Francia, *sal't van noode vvesen dat vvy al vooren spreken van de Eylanden die daer voor ghe- leghen zijn, vvelcke met een ghemeyne naem ordinaerlijck vvorden ghenoemt* Terra Nova *ofte* Terreneuf, *dat is, nieu-ghevonden Landt; hoevvel eenighe van de selve Eylanden oock haer besondere naemen hebben.*

TERRA NOVA.

Het eerste Capittel.

Generale beschrijvinge van Terreneuf, de gheleghentheydt van 'tEylandt, ghestalte van't Landt ende de Lucht, ende anders.

TErra Nova **ofte** Terreneuf, (**welck de Enghelsche noemen** Neuvv-fond-land) **is een Eylandt verschepden van 'tvaste landt van West-Indien/ ghelijck als Engelandt is ver- schepden van 'tlandt van Vranckrijck/ is gheleghen voor de** Golfo **van** S[t] Laurens, **ende de groote Rieviere van** Canada, **tusschen de ses-en-veertich graden/ ende de dry-en-vijftich gra- den noordelijcker breedtte; ende op de lenghte hier vooren ver- haelt. De gheleghentheyt ende nature van't landt wordt by diversche verschepde- lijck beschreven.** Stephanus Parmenius Budæus, **die daer was inden jare** 1583/ **met** Sir Humfrey Gilbert, **schrijft daer van in deser voegen den sesten** Augustus **des jaers voorschreven. Ick soude u de gheleghentheyt van 'tlandt/ ende volck verhalen/ dan en sien niet dan wildernissen: hier is menichte van visch daer men profijt uyt soude konnen trecken: 'tgheheele landt is berghachtich ende vol bos- schagie; meest pijn-boomen/een deel gantsch oudt/ ende een deel op't nieuw voort- komende/ daer legghender oock menighe van ouderdom ter neder/ soo dat sy ons het ghesicht van de grondt beletten/ ende de wegen toe-stoppen dat men qua- lijck erghens kan gaen: het kruydt wast daer seer weeldrigh/ doch verschilt wey- nigh van 'tkruyt van onse landen: 'tschijnt dat de grondt van naturen gheneghen is om graen voort te brenghen/ want ick heb daer looff ende halmen ghevonden de Rogghe niet onghelijck/ soo dat het door arbeyt ende industrie wel konde tot nut ghebouwet worden. Daer komen altemet beyren ontrent de huysen/ die by de onse worden ghedoot/ ende hebben witte vellen; doch zijn kleynder als de onse soo veel ick heb konnen mercken. 'Tis onseker ofter volck in't landt woont/ ende heb noch niemant 'tselve hooren ghetuyghen: is insghelijcks onseker oft daer eeni- ghe metalen oft mineralen zijn in't gheberghte/ door dien men om redenen voor- schreven daer qualijck by kan komen om 'tselve te ondersoecken: hoewel in't aen- sien schijnt datter wel mineralen mochten wesen. Het is hier teghenwoordich soo heet/**

Engel- sche vo- yagie derde deel.

heet/ dat de visch die hier gedroocht wordt / versengen soude indien men die niet dickwils en keerde ; hoe koudt het hier is in den winter / hebben de groote schollen ijs in zee drijvende ons gheleert / etc. Andere schrijven / dat sy bevonden hebben / dat het Eylandt seer subject is den nevel ende mist ; de gront rotsich / ende datter veel vueren boomen / oock eenighe roode / wassen. Maer Richard Withbourn die onlanghs een relaes van dit Eylandt heeft uyt-ghegeven / getuyght daer heel anders van / ende seght dat by experientie bevonden is / dat het Eylandt seer ghesondt is/ soo wel inden somer als in den winter; ende dat de grondt seer vruchtbaer is in de valleyen ende aen de voeten van de bergen / soo dat in den somer daer van selfs voorts komen menichte van groene erten ende vitsen / soo rondt / vol ende schoon/ oock soo gesondt als in Engelandt : Insgelijck seer veel ende schoone aert-besien beyde wit ende root / oock stekel-besien ende andere diergelijcke. Dat daer oock ghevonden worden diversche fruyt-boomen/ als kleyn peeren ende seer fraye kriecken / ende groote hasel-noten / ende dierghelijcke. Als mede diversche kruyden om saladen ende moes te maken / namentlijck peterselie / groote eppe ofte peterselie van Macedonien / surckel / etc. Oock bloemen / als roode ende witte roosen / ende andere van seer fraeye coleuren ende reuck. Ende eyndtlijck kruyden ende wortelen van verscheyden krachten ende gebruyck in de Medicijne / gelijckmen van eenighe al reede by experientie soude bevonden hebben/ naer syn seggen. Uyt welckes alles ghenoechsaem is af te nemen de vruchtbaerheyt van de gront; beneffens dat eenighe die haer hier over winter hebben onthouden/ ende koren ghezaeyt / bevonden hebben 'tselve daer wel te willen groeyen/ ende seer veel ende goet zaet te geven. De selve verhaelt mede datter in't lant veel wilts is/ als hasen / veel vosschen / eeckhorentjens / bevers / wolven ende beeren / ende andere dieren/ daer men onderhoudt ende profijt uyt kan trecken. Van gevogelte is daer oock grooten overvloet / beyde van water-gevogelte/ als oock van 'tgene hem op 'tlant geneert/ als patrijsen ende diergelijcke; nachtegalen/ ende groote ende kleyne valcken: duyven/ gansen ende eyndt-vogels; oock penguins soo groot als gansen; ende andere menigherley voghelkens. Men heefter seer goet versch water / ende menichte van fonteynen. De bosschen hebben menichte van vueren-boomen/ seer bequaem om masten voor schepen te maken ; pijn boomen ende bercken soo schoon als men soude konnen wenschen / ende andere dierghelijcken ; soo datter houts ghenoech te bekomen is/ beyde voor brandt-houdt/ ende alle andere ghebruycken. De rievieren ende havenen sijn door-gaens voorsien van seer excellente visch/ als salm/ ael/ haringh / makereel/ both / truyten / soo schoon / vet ende soet/ als men pevers elders soude konnen vinden / ende diergelijcke ; beneffens kreeften/ mosselen ende dierghelijcke schelp-visch. De selve is van ghevoelen dat de koude inde winter ende op 'tvoor-jaer meest komt by de ijs schollen die herwaerts aen door de stroom worden gedreven ; ende insonderheydt dat de koude ende de misten die dit landt seer onder-worpen is / meest daer van her-komen / dat de grondt soo over-wassen is van boomen ende heesters / soo dat de Sonne gheen reflexie op de grondt kan hebben ; ende dat over sulcks 'tselve licht soude konnen ghebetert worden met het wegh nemen van 'tgeboomte in verscheyden plaetsen / ende openen van de gront; welck wel waer-schijnlijck is. Dit Eylandt is (naer 'tseggen van den Fransch-man by Rhamusio, hier voren aen-gheroert) eerst bevaren op de kuste / welck daer strect oost ende west van Cabo de Raz naer Cap Bre.on, by de Bretons ende Normans in den jare 1504. ende op de kuste welck streckt zuyden ende noorden van Cabo de Raz tot Cabo de Bonna Vista by de Portugeesen ; ende van Cabo de Bona Vista tot Golfo de Chasteaux, by de selve Bretons ende Normans. Hoewel de Engelsche haer laten voor-staen / dat sy de eerste zijn ghe weest die dit landt bevaren hebben. Vele jaren herwaerts heeft dit Eylandt voor meest alle natien die haer by de zee ende visscherije genceren / ghedient voor een ghemeyne plaetse om haer visch te drooghen die sy vanghen op de groote banck / daer wy

hier naer van sullen spreken: Also sy daer resorteren tot diversche havenen/ alwaer sy vinden diversche logien ende staken ende andere ghereetschap/ die den eerst-komenden hem toe-eygent ende ghebruyckt; benessen andere costuymen ende observatien die de schepen van diversche natien daer onder malkanderen onder-houden; die wy hier sullen voor-by gaen / als weynich dienende tot ons propoost. Alleen sullen wy als 'tnoodichste hier by voeghen/ dat hoewel de Francoysen derwaerts varen om te visschen op de banck by naer in alle tijden ende saysoenen des jaers / even-wel de bequaemste tijdt om derwaerts af te varen is ontrent het leste van Martio, als wanneer 'tquaedt weder ende de stormen ter zee beginnen te cesseren: want vele die vroegher / ende op onbequame tijden derwaerts zijn ghezeylt/ hebben schip ende volck verloren / ende andere groote schade gheleden; soo dat het een goede waerschouwinge is voor andere. De Engelsche hebben gewaerschout/ by experientie bevonden te hebben / dat de wint naer Iun meest waeyt uyt den westen in die quartieren van Neuw-fond-land, weynigh meer als een streeck te noorden ofte te zuyden varierende/ soo dat naer Iun het een lange ende moeyelijcke reyse valt: daer in Martio, April, en May, men uyt Engelandt daer ghezeylt heeft in twee-en-twintich daghen.

Engelsche voyagie.

Het tweede Capittel.

Van 'tvolck woonende op't Eylandt Terreneuf, haer ghestalte ende manieren, haer wooninghen ende anders.

ALle de ghene/ die dese landen gefrequenteert hebben/ ghetuygen een-stemmigh datter geen volck en woont op de oost ende zuydt-zijde van dit Eylandt/ maer dat alle 'tvolck dat daer wordt gevonden/ hem onthoudt aen de west ende noordt-zijde. Mr Whitborn in een boecxken welck hy in't Engelsch heeft uytghegheven schrijft daer van in volgende maniere. De natuerlijcke inwoonders van dit landt/ gelijck sy weynigh zijn in getal / soo zijn sy een rouw ende wildt volck/ welck geen kennis en heeft van God oft eenigh burgherlijck gouvernement van leven. In haer kleedinge ende manieren van leven zijn sy over een komende met de Wilden van 'tvaste landt/ van waer sy (als ghedocht wordt/) komen op dit Eylandt woonen. Sy houden haer al t'samen aen de noordt ende west-zijde van 'tlandt/ welck weynigh by de Engelsche besocht wordt: maer de Fransche ende Biscayers (die daer jaerlijcks varen op den walvisch ende cabeljauw vanck) rapporteren dat het een goet ende tractabel volck is/ als men die bequamelijck handelt: ende seer gereet om dienst te doen aen de Christenen die daer komen met grooten arbeydt en lijdtsaemheydt in't dooden / snijden ende sieden van de walvisschen ende traen-olie te maken / sonder andere vergeldinge daer voor te genieten / als alleen een weynich broodts ofte diergelijcke kleyne huere. Mr Purchas verhaelt in syn boeck welck hy in't Engelsch heeft uyt gegeven onder de naem van Purchas Pelgrimagie; dat de Engelschen die op dit Eylandt in den jare 1612. over-winterden/ vonden de huysen vande Wilden/ welck niet anders en waren als sekere staken/ in't ronde gesteken in de grondt/ ende in den top 't samen gebrocht/ thien voeten wijt/ met de vyerplaetse in't midden/ en gedeckt met de huyden van de wilde dieren. Waren van een middelbare stature ofte lengte / sonder baerden/ ende van conditien seer gelijck de Wilden/ de welcke Martin Forbisscher vondt in syn ondeckinge van de strate/ die syn naem is voerende; breedt van aensichte en groote oogen / haer huydt en kleederen geverwet met roodt oker: haer booten gemaeckt van basten van boomen ofte schorsen / ghelijck in Canada, twintich voeten lanck ende vijfdehalf breedt / niet over een hondert pondt swaer/ ende ghemaeckt als een nieuwe Mane; daer sy vier man in konnen voeren / ende draghen die met haer in alle plaetsen / daer sy haer neder slaen; want houden gheen vaste woon-plaetse/ maer veranderen veel tijdts van plaets tot plaetse / naer dat haer de gheleghentheydt daer toe noodicht / ofte de noodt

l.8.c.4.

de noot toe dringhet: ende is wel waerschijnlijck dat dit volck eertijdts gewoont heeft aen 'tzuydt-eynde van dit Eylandt / alsoo daer veel beter woonen is als noordt-waerts / dan dat sy van daer zijn vertrocken om de Christenen die daer dagelijcks komen te schouwen: want den Frans-man by Rhamusio hier voren aengheroert / ghetuyght dat tusschen Capo de Raz ende Cap Briton woonde een wreet ende wrevelich volck / daer niet met om te gaen en is; groot van lichaem / met robben vellen ghekleet / ende van andere wilde dieren / te samen ghebonden / het aensicht gebrant met sekere streken / bruyn van coleur naer het swart treckende / lanck van hayr boven op't hooft toe-gevlecht: haer wapenen zijn bogen ende pijlen met scherp van steentjens ofte visch-graten / daer sy seer seecker mede konden schieten: dat van Cabo de Raz tot Golfo de Chasteaux volck woonde dat beter was om met om te gaen / doch minder in ghetal als op't voor-gaende quartier / ende op beyde dese streecken en wert nu gheen volck ghevonden.

Het derde Capittel.

Van de Havenen, Rievieren, Punten ende Reeden van dit Eylandt van Terreneuf.

Rondt om dit Eyland zijn seer veel fraeye bayen / ende in-wijcken / welcke verre te landt-waert in strecken; ende de bequaemste ende seeckerste havenen maken die men soude konnen wenschen / wy sullen de selve particulierlijck hier verhalen / beghinnende van Cap de Raze, eerst noordt-waert / ende daer naer west-waert op. Cap Raze welck is het zuydelijckste punt van dit Eylandt / is gelegen naer de observatie van de Engelsche op de hoochte van ses-en-veertich graden ende vijf-en-twintich minuten noordelijcker breedte: Het is leegh landt sonder bergen / ende ontrent en half legue in zee rijst een klippe recht tegē over het punt van de cape / by welcke het gekent wort. Ses leguen van dese cape noort-waerts aen is gelegen de haven van Renouze, ofte Roigneuse, als de Francoysen die noemen / daer met het leegh water niet over 18 voet waters is / fijne sandt-grondt. In't binnenste van dese haven is een kleyn Eylandeken van steen / ende het ebt ende vloeypt aen beyde zijden van 'tselve Eylandeken ses voet waters elck ghetije / ende 'tselve getije loopt een half mijle boven 'tselve Eylandt / daer breet ende diep water is / ende diversche schepen komen jaerlijcx haer visch souten eñ drogen boven dit Eylandt. De Portugeese koursen seggen / dat Rannosa heeft vlack landt / ende dicht aen zee 2 gelijcke bergen / welck sy noemen los dos Hermanos. Dry Engelsche mijlen voorder naer 'tnoorden is een ander haven ghenoemt Formosa, de welcke een seer bequame haven is voor schepen / hoe groot die oock mochten zijn / ende streckt naer 'twesten van de mont af tot by naer vier mijlen in't landt. De Portugeese koursen stellen die op ses-en-veertich graden ende dry quart. Een kleyn mijl meer noort-waert legt de haven Agua Forte, welck een naeu in-komen heeft / ende 'tlant aen beyde zijden hoogh; en soude naer dat Dirck Ruyters schrijft in syn Toorse der zee-vaert, legghen op de hooghte van seven-en-veertich graden. De Portugeese koursen stellen op 47 grad. Punta da Faritham twee leguen naer t n. van Agua Forte: van Faritham tot Abra een halve legue, en van Abra tot Sierra das Brigas twee leguen voorder Rio das Inguias, ende een legue van 'tlandt Ilheo do Ferro, ende by w. 'tselve aen 'tvaste land Abra Arnado: 't Eylandt Columbrina ende daer by w. aen Terreneuf Abra dos Portugeses: Ilheo das galiotas ende by noorden Abra Augoada. Dese dry Eylandekens liggen n. ende z. ende worden by Figueredo genoemt tres Ilheos de Esphera: Voorder aen't groot Eylandt Pitiabra, ende twee leguen voorder Cap de Esphera, eñ twee leguen voorder St Iean. Achthien oft neghenthien leguen van Cap de Raz op seven-en-veertich graden noordelijcker breedte leght Cap d'Espere, soo de Engelsche die noemen; Champlain in syn kaerte noemt die Cap de St Fresaye.

Vijf-en-twintich leguen van Cap Raz voornoemt naer't noorden leght de haven
ende baye S[t] Iehan op de seven-en-veertich graden ende veertich minuten noorde=
lijcker breette / welck is een van de beste havenen van dit quartier. De Portugeese
kourssen segghen dat Abra de S[t] Iuan heeft by zuyden een inham ghenaemt Baliey-
ra: 't landt van S[t] Iuan is hoogh ende een weynich naer het noorden heeft het een
heuvel daer de zee aen slaet/welck sy noemen Monte Louro, en aende voet een kleyn
rievierken / welck sy noemen Remedios, ende wat vorder naer 'tnoorden Morro
Espineto/ ende noch een legue vorder Morro de Estancia. Van dese baye van S[t]
Iehan tot Cabo St François zijn ontrent vijf leguen meer naer 'tnoorden. De Por=
tugeesen kourssen stellen dese Cabo op 48 graden/ende Enseade Grande op 47 gra=
den 45 minuten: dan andere segghen dat by zuyden dese Cape leght een grooten
bocht / die de Portugeesen noemen Enseade Grande, ende de Engelsche Thorn-
baye, op de hooghte van acht-en-veertich graden ende thien minuten / ende de
Cabo de S[t] Francisco, welck is een vlack af-gaende punt met sommighe kleyne
Eylandekens op de hoogte van acht-en-veertich graden ende vijfthien minuten:
Van dese Cabo tot Isle de Baccalaos zijn andere vijf leguen; ende tusschen beyden
is een groote baye/welck ghemeynlijck wordt ghenoemt Bahia de la conception:
ende by de Engelsche de Baye of Trinity, is gheleghen by naer op negen-en-veer=
tich graden noordelijcker breedte; daer komen drie armen van rievieren in / soo
datter menichte van schepen seer bequamelijck konnen havenen; de bodem van
dese baye streckt naer 'tzuydt-westen wel soo zuydelijck/ vier leguen, soo dat niet
verre en komt van de Baye Trepassez daer wy hier naer van sullen spreken. De
Portugeese kourssen stellen twee leguen noordt van Cabo S[t] Francisco, Abra
Frade, ende daer naest een groote baye wel vijf leguen wijt/ende daer binnen Abra
de Trinidad, de Graza, da Perguiza, op 48 graden 45 minuten: dos Patos, dos
Omiziados, ende by noorden een half legue in zee Ilheo dos Baccalaos op 49
graden. Voorts Cabo de Bonavista op 43 graden 15 minuten: ende Abra S[t] Ca-
tharina op 49 grad. 20 minuten; hier ontrent eñ voorts naer 'tnoorden op't eynde
van Terra Nova zijn veel Wilden/ is quaet volck. Het Eyland Baccalaos, welck
syn naem heeft van de visch die daer ghevanghen wordt / leght by de twee mijlen
van't groot Eylandt verscheyden. Mr Withborn beschrijft de ghelegentheydt van
dese contreyen wat particulierder/ welcke beschrijvinghe wy hier sullen in voegen.
Cap de bona Vista (segt hy) is het hooft-lant aen de noordt-zijde van't in-komen
van de baye van Trinite, ende daer is een redelijcke goede haven ghenaemt de
haven van Bona Vista, met eenighe kleyne Eylandekens daer ontrent/ daer jaer=
lijckx veel zee-vogels op broeyen; van de haven Bona Vista, met een kleyn havent=
jen ghenaemt S[ta] Catelina aen de noort-zijde van Trinite baye zijn by naer ses le-
guen west-zuydt-west in; ende van daer tot aen een reede voor schepen/ welck men
noemt Englisch Harbour, zijn twee leguen naer het noordt-westen / ende een half
legue verder op de selve streeck/ is een ander haven ghelegen / welck de Engelsche
noemen Salmon Coue, daer eenighe jaren wel thien schepen haer ladingh hebben
bekomen: een legue van daer naer 'twesten legt een goede ree / die sy noemen Ro-
bin Hoods baye; een half legue voorder naer 'twesten is de haven van Trinity,
de beste van 'tgantsche landt: twee leguen voorder naer 'twesten leght de haven
van Bonaventura, ende twee leguen voorder naer 'twesten is een rievier ofte in-
wijck / daer eenighe schepen konnen in-zeylen streckende naer 'tnoorden / soo dat
ghedacht wordt datse komt tot aen de Baye de Flores, welck leght naer 'tnoorden
van de haven Trinity; vier leguen voorder west aen legt een haven genaemt Hart-
sease; (ende tusschen beyden is noch een goede haven streckende na 'tnoorden over
de ses leguen, genaemt Hayleford haven, daer de schepen niet en gaen om te vis=
schen/ om dat daer geen bequaem plaets en is om te droogen) ende van dese plaetse
tot het westelijckste deel van Trinitie Baye is niet minder dan twaelf leguen. De
baye van Trinity is op haer smalste / welck is recht over de voorschreven haven

van

van Hartsease, over de vijf leguen breedt / ende daer zijn seer veel schoone ende vruchtbaer Eylandekens / die op 'tverste al een legue van't groot Eylandt verscheyden zijn. Cabo de buena Vista (op dat wy daer weder beginnen) wort by Iaques Quartier ghestelt op de 48. graden ende een half noorder breedte: Van de Portugeese koursen als voren stellen die op 49 graden 15 minuten. Van Bona vista tot punta dos Ilheos de F. Luis rekenen sy thien leguen, ende stellen Ilheos de F. Luis op 49 graden ende 30 minuten; van dese Ilheos tot Isla das aves rekenen sy thien leguen ende stellen dat op 50 graden 15 minuten; ende seggen dat van Isla das aves de kuste van Terreneuf streckt n. n. w. ende z. z. o. ende heeft veel droochten / ende Eylanden van sneuw / 'tisser koudt / ende daer en is geen visscherije / naer 'tuyt-wijsen van de kaerte van Champlain ende schrijven van Quartier ende andere soo is naest Cabo de bona Vista ghelegen de baye ghenaemt Frelaye of Foriland, als Mr Withborn die noemt; ofte Farillon, ghelijck andere die noemen. Daer na een punt landts / ende by noorden 'tselve eenighe kleyne Eylandekens genaemt Isles de Fouques legghende in een groote ende wijde baye; vervolghens Cabo St Iehan; ende daer tegen over veerthien leguen in zee een Eylandt / welck Champlain in syn kaerte noemt Isle aux gros yeux; by noorden de Cabo, baye Blanche, ende voorts baye Dorge, Coneh; ende Cabo Rouge, ende eyndelijck Cabo de grat, welck is den noordelijckste hoeck van dit Eylandt. De Engelsche maken mentie van een kleyn Eylandt welck sy noemen Penguin Eylandt, op de een-en-vijftich graden noorder breette en schijnt het selfde te wesen welck Quartier in syn eerste voyagie noemden Isle des Oiseaux, om dat daer soo ongheloofelijcke menichte van ghevogelte op ende ontrent het Eylandt hem onthout / die van ghestalte / naer dat hy die beschrijft / ende oock andere ghetuyghen / met de Penguins over een komen; doch de Wilden noemen die Aporath. Dit Eylandt leght op de 49 graden 40 minuten noordelijcker breedte. Quartier stelt by zuyden de Cabo de Grat, een haven die hy noemt Carpunt, vijf-en-twintich leguen van Cap Razo naer't noorden: achte het Cap Rouge moet wesen: want Cap de Raz ende Carpunt legghen meer dan hondert leguen van den anderen: doch de gheleghentheyt van dit quartier sal hier naer eenichsins verstaen konnen worden uyt de voyagie van Iaques Quartier, welck wy hier naer sullen in voeghen. Wy keeren nu weder naer Cap de Raze om / de kuste van dit Eylandt streckende naer 'twesten / te vervolghen: Twee leguen naer 'tsegghen vande Portugeese koursen ofte ses Engelsche mijlen naer het westen legt de haven Trepassez op de hooghte van ses-en-veertich graden noordelijcker breedte naer 'tseghen Mr Withborn; welck is een seer bequame haven / een suyvere kuste sonder klippen ofte sanden. Twee leguen vorder light R. Cincheta, ende ses leguen vorder Abra Sta Maria, welckes mondt is vier leguen breedt / ende binnen ligt een Eylandt welck sy noemen Culuneta. Voorder hebt ghy Cabo de St Marie, welck leght neghenthien leguen van Cabo de Raz noordt-west aen; ende is gheleghen aen de oost-zijde van't in-komen vande groote Baye Plaicentia, oft Plansance; op de ses-en-veertich graden ende drie quart noorder breedte / naer't segghen van Champlain: hier is aen de oost-zijde van de selve baye een haven welck sy noemen Pesmarck, daer goede gheleghentheyt is om visch te drooghen. Aen dese Cape is mede een bequame haven. Van hier volghen op de selve kuste eenighe kleyne ghebroken Eylandekens die sy noemen Martyres. Voorts hebt ghy de Eylanden van St Pedro, al waer mede een seer goede haven is / ende op't Eylandt wast al soo schoonen houdt als op't Eylandt Terreneuf: Camplain in sijn kaerte stelt by dese Eylanden Port au Basques: dese Eylanden legghen aen de mondt van de strate die men door-vaert naer de Golfo van St Laurence, de kours is west-noortwest. De Portugeese koursen seggen dat Islas de S. Pedro zijn vijf / en liggen thien oft twaelf leguen van Landt naer 'tzuyden / 'tmiddelste is t'grootste. Stellen die mede thien leguen van 't Eylandt St Laurenzo. Twee-en-veertich mijlen van

daer is gheleghen Cap de Raye, naer de rekeningh van de Engelschen; Tusschen beyde zijnnoch eenige bayen ende havenen/als namentlijck de Baya St Clara, soo Champlain die noemt / ende andere daer de gheleghentheyt ons als noch van onbekent is. Tusschen Cap de Ray ende Cap Briton set het current uyt naer het oost-zuydt-oosten. Van Cape de Raye tot Cabo de Anguille zijn 12 ofte 13 leguen de kours noord-noord-west. Van Cabo de Anguille tot de baye St George zijn 18 ofte 19 leguen, de kours noordt-oost/ ende by oost. In dese bay komen de Biscayers visschen; eñ de Wilden van't Eyland hebben hier haer wooningen/ ende haer huyskens gemaeckt van staecken boven toe ghebracht/als ronde duyshuysen / ghedeckt met schorssen van vueren-boomen. Dese baye is 9 oft 10 leguen breedt / tot het noordelijckste punt; van waer tot het oostelijckste punt van 't Eylandt Natiscotec zijn 44 leguen. De voordere kuste van Nieu-fond-landt en [illegible] de ick niet beschreven / soo dat ick het hier by sal laten berusten.

Het vierde Capittel.

Vande groote banck voor Terreneuf, ende voorts van Isle de Sable.

De groote ende vermaerde banck van Terreneuf is wel aen-merckens waerdich/door de groote visscherye die/op de selve wordt/gepleeght by diversche natien van Europa, ende voor-namentlijck by de François en, Spagniaerden ende Portugesen: dese bancke is een rijsende grond in de zee/gelijck als ofte daer een rye van bergen ware/de welcke haer uyt den grondt van de zee verheffen tot op de dertich/ ses-en-dertich ende veertich vademen van't opperste water van de zee; eer men aen de selve banck komt / soo en heeft men geen grondt met een lijn van hondert en vijftich ofte twee hondert vademen; insghelijck als men daer over is tusschen de voorschreven banck/ende het Eyland van Terreneuf. Dese banck streckt hem in de lenghte door eenige hondert leguen, beginnende van ontrent de 52 oft 53 graden noordelijcker breedte / ende soo naer 'tzuyden ofte zuydt-westen toe; is op d'een plaetse breeder als op d'ander/ want sy loopt op beyde de eynden smal af / soo dat ontrent het noordelijckste eynde by de thien leguen ende minder breedt is; dan op andere plaetsen is sy achthien / oock vier-en-twintich ende meer leguen breedt. Wat de diepte belangt/de selve is oock verscheyden/want hoe meer 'tzuyden/hoe minder diepte/ soo dat daer aen 'teynde oock klippen boven water noorden hoe meerder diepte tot 50/ 60 ende 70 vadem toe; ende hoe meerder na leggen. Leght van de zuydtlijckste Cape van Terreneuf verscheyden by de vijfen twintich leguen. Op dese banck wordt een ontallijcke visch gevangen jaerlijcx/ beginnende van April tot het eynde van Iulius: dese visch wordt al gesouten / door dien daer geen plaetsen soo naer gheleghen en zijn om de selve te droogen: de Françoysen noemen die Morue Verte. Daer komt jaerlijcks een groot getal schepen van diversche havenen om te visschen. In de tijt dat men vischt / soo wordt men de bancke gewaer aen de menichte van gevogelte/ welck hem daer over ende ontrent onthoudt / hem geneerende op't ingewant ende andere af-val van den visch die by de visschers in zee wordt geworpen. Dese banck is insgelijcks vijf-en-twintich leguen van de haven Roineuse naer't oosten. Beneffens dese groote bancke zijn naderhandt noch andere kleynder ontdeckt / daer oock seer goede visscherye valt; als eene ghelegen voor de zuydt-kuste van Terreneuf, streckende noordt-west van een weynigh by oosten Cabo de Raze tot by de Eylanden van St Pedro, ende een andere by het Eylandt Isle de Sable; welck sy noemen le Bancquereau; ende le Bancq laquet, oft/soo Champlain stelt in syn kaerte/ le Banc au vert. By de onse is geobserveert dat op de hoogte van 43 graden ende 23 minuten noorder breedte/ op dese banck het ordinaris compas sesthien graden noordt-westert: andere segghen dat de variatie wel twintich graden beloopt. Naer 'tghemeyn segghen van de Stier-lieden soo eyndight de groote bancke by Isle de Sable: welck van

van 't Eylandt van Cap Breton noort ende zuyden verscheyden is dertich leguen, ende begrijpt ontrent de vijfthien leguen, smal/ maer lanck/ op de hooghte van vier-en-veertich graden/ noorder breedte; by naer onvruchtbaer/ dan dat daer eenighe beesten op zijn/ als stieren/ koeyen/ ende verckens/ welck daer over veel jaren ghebracht zijn by de Portugeesen; de welcke seer wel quamen voor eenighe Francoysen die daer ghebracht waren om haer woon-plaetse daer te houden by den Marquis de la Roche; ende weder van daer zijn ghehaelt naer dat sy daer vijf jaren hadden huys ghehouden/ ende haer selven onder-houden met de visscherije ende voorschreven beesten; Sy hadden middelertijdt veel schoone swarte vossen ghevanghen/ ende zee-robben met welcker vellen sy haer kleeden.

Champl.

Het vijfde Capittel.

Van de gheleghentheden van 't Eylandt van Cap Breton, syn havenen ende reeden, ende manieren van 't volck dat daer op woont.

HEt naest gheleghen Eylandt aen Terreneuf, ofte veel eer veel gebroken Eylanden te samen legghende/ tusschen Terreneuf ende het vaste landt van Nova Francia, en heeft geen eygentlijcken naem (ten waer van St Laurenzo gelijck de Portugeese koursen 'tselve schijnen te noemen) maer werdt ghemeynlijck naer syn oostelijckste punt/ 't Eylandt van Cap Breton genoemt. De zuydt-zijde van dit Eylandt is ghelegen op de vijf-en-veertich graden/ ende vyf en veertich minuten/ naer 'tseggen van Champlain: syn westelijckste punt is gelegen acht leguen van de have aen 't vaste landt gheleghen/ die sy noemen Campseau; 't ordinaire compas varieert daer van het rechte compas veerthien grad. ende vijftich minuten/ naer dat de voorschreven Champlain seght geobserveert te hebben: ende het oostelijckste punt welck genoemt wort Cap Breton is van Cabo de Raze, het zuydelijckste punt van Terreneuf, verscheyden seven en-tachtich leguen. Tusschen dese twee kapen van dit Eylandt zijn vijf-en-twintich leguen ende tusschen beyden Campseau ende de west-kape is een groote baye/ de welcke wel 9 oft 10 leguen in 't landt streckt/ ende maeckt een passagie tusschen het Eyland ende 't vaste land/ uyt-komende in de groote Golfo van St Laurens, soo dat men daer door kan varē na Gaspé ende Isle Parcee twee plaetsen daer visscherije valt. Doch dese passagie is wat engh/ soo dat de groote schepen niet gewoon zijn daer doorte loopen/ (hoewel daer waters ghenoegh is) door de harde stroomen ende veranderingh van getijen die men daer gemoet: soo dat de Francoysen hier om de selve genoemt hebben le passage Courant: is gelegen op de 45 graden/ ende dry quart noordelijcker breedte. Het Eylandt selfs is van de gestalte van een dry-hoeck/ ende sal ongevaer 80 leguen in 't om-gaen zijn; meesten deel berghachtich landt/ hoewel in diversche plaetsen seer aengenaem ē vermaeckelijck: in 't midden van 'tselve is gelijck een lack/ daer de zee in komt van 't noordt-noordt-westen/ ende zuydt een quart van 't zuydt-oosten; ende daer zijn menichte van Eylandekens die al vol wildt zijn/ ē schelp-visch van diversche soorten/ als onder andere oesters/ doch niet goet van smaeck. Naer 'tseggen van Champlain (uyt wiens schrift 't voorgaende meest genomen is) soo zijn in dit Eylandt 2 havenen daer men komt visschen; te weten Port aux Anglois twee oft dry leguen van Cap Breton, ende de haven ghenoemt Ninganis 18 oft 20 leguen van Cap Breton naer 't noorden een quart van 't noort-westen. De Portugeesen/ segt hy/ hebbē eertijts dese plaetse met volck willen bekleeden/ sy bleven daer een winter over; dan door dien sy de koude ende quaed weder niet en konden verdragen/ soo scheyden sy daer weder uyt. De Engelsche spreken noch van andere havenen die aen dit Eyland zijn/ als namentlijck een die de Wilde van 't Eyland noemen Cibo, al waer soo groote menichte van zee-krabben is dat het te verwonderen is; acht leguen van Cibo is een ander redelijcke goede haven achter een Eyland welck de Engelsche noemen Newport, dry leguen van de

Engelsche

Enghelsche haven oft port aux Anglois verscheyden. De noordelijckste Cape
van dit Eylandt wort genaemt Cap St Laurens, ende daer by leght een Eylandt/
welck sy noemen Isle de St Paul, welc verscheyden is van Cap St Marie aen 't Ey-
landt van Terreneuf dry-en-tachtich mijlen naer de observatien van Mr Cham-
plain. Tusschen de Cap St Laurens ende Cap de Raye zijn achthien leguen naer
'tsegghen van l'Escarbot. De welcke van Cape St Laurens keerende naer 't west-
zuydt-westen stelt eerst de Cap St Pierre, ende daer aen Cap Dauphin, Cap St Ie-
han, Cap Royal, ende Golfo St Iulian. op dit Eylandt woonen Wilden / aen di-
versche quartieren / is een volck ghelijck dat van 't Eylandt Terreneuf, dragen
lanck swart hayr tot over de schouderen/ zijn seer snel ende licht in 't loopen / gaen
meest naeckt / alleen een vel voor haer schamelheyt/uytghenomen haer opperste/
de welcke een mantel van vellen dragen. Dit Eyland is vol van schoone boomen/
eycken ende vueren boomen / ende een soorte van boomen welck de Engelsche de
naem gaven van Quickbeame, oock kerse-boomen / ende andere die ons on-
bekent zijn: daer groeyen menichte van aerd-besien ende andere dierghelijcke
vruchten: het gras dat daer wast is seer lanck ende ranck ofte mager. In 't landt ẽ
in de basschen vintmen diversche wilde dieren / als herten / swarte vossen/ otters:
oock veel gevogelte/insonderheyt sekere groote vogels met roode beenen; Penguins
ende andere dierghelijcke. 'T volck van den lande heeft oock sekere swarte hon-
den/niet wel soo groot als onse hase-winden. De Engelsche bevonden vier leguen
by zuyden Cap Briton op sestich vademen grondt swart-wasich sant; ende thien
leguen van de strandt west-waert hadden sy grondt op vier-en-twintich vade-
men / roodt sandt met kleyne witte steentjens ghemenght.

Het seste Capittel.

Van de kleyne Eylanden by 't Eyland van Cap Breton gelegen, ende insonder-
heyt van 't Eylandt Ramea, ende de Walrussen die daer gevangen worden.

By het Eylandt van Cap Breton zijn geleghen diversche kleynder Eylanden/
ende voor eerst een welck genaemt wort Menego; onder het n.o. eynde: van
'tselve is tamelijck goede ancker gront ẽ 16 vadem waters; alwaer menichte van
cabeljau is te visschen / welck grooter ende beter zijn als die gevangen worden on-
der Terreneuf, ẽ laten haer seer wel vangen. Dry-en-twintich leguen van daer
leggen 2 kleyne Eylanden/die de Francoysen noemen Isles des Oiseaux, ẽ de En-
gelsche the Islands of Birds, door dien daer ongeloofelijcke menichte van vogelen
wert gevonden. Aen 't kleynste van dese twee Eylanden zijn mede groote menich-
te van Walrussen ofte zee-koeyen/ die haer daer komen onthouden op de klippen;
dan zijn niet wel te vangen/door dien het seer felle dieren zijn/die wel dorven tegen
een sloepe aen-komen/soo datmen genoegh te doen heeft om sich daer van te redde-
ren. Vijf leguen naer het westen van dese Isles des Oiseaux is gelegen het Eyland
Brion ofte Bryans. Ontrent welck Eylandt mede veel cabeljauws is te vangen/
soo dat de Engelsche getuygen/ dat sy in een ure tijts met twee hoecken daer wel
250 vongen. Sy vonden hier oock groote terbotten / haddender die wel een elle
lanck ende breedt was boven 'twater / dan den houck en konde die niet houden/
soo dat hy haer ontswom. Sy vonden de grondt van dit Eylandt seer bequaem
voor zaey-landt / ende oock voor weyden; daer wast veel houts / doch leegh ende
kleyn van ghewas /meest kreupelbosch. Daer was geen fonteyn-water te vinden/
ofte eenig versch water/ als alleen eenige poelen van regen-water. Quartier in syn
eerste voyagie was mede aen dit Eylandt / welcke hy noemde Isle de Brion, ende
ghetuyght dat 'tselve was vijf leguen van Isles de Margaux, welcke de selve sullen
wesen die wy hier vooren ghenoemt hebben Isles des Oyseaux, want alle de
merck-teeckenen accorderen: seght voorder dat Isle de Brion is twee leguen breedt/
ende twee lanck / omringht van sanden/ doch dat daer goede reede is op ses ende
seven vadem diepte: vont de gront van dit Eyland veel beter te wesen/ als die van
Terreneuve,

Terreneuve, alsoo sy daer vonden schoone weyden en velden vol erten die schoon gebloeyt stonden; oock veel wijngaerden/aerd-besien/roosen ende andere kruyden van seer goeden reucke: om ende ontrent het Eyland vonden sy veel zee-ossen met tanden als oliphanten; dit zijn de Walrusschen voor-noemt: ende zijn vande ghedaente als volght:

Van dewijl hy op de selve plaetse spreeckt van seer hooge boomen die op dit Eylandt souden groeyen/soo twijfele ick seer ofte hy niet en spreeckt van de Eylanden de Ramees ofte Ramea, daer wy hier naer van sullen spreken: want andere die nu onlangs geweest zijn in die quartieren/getuygen dat het Eylant welck men nu ghemeynlijck Brion noemt/maer een legue lanck is ende ontrent dry leguen in't ronde; ende dat daer veel vueren-boomen wassen/ende dat de gront sandigh ende vruchtbaer is. Hier ontrent leght noch een Eylandeken/welck sy noemen Isle Blanche, het welck wat kleynder is als Brions Eylandt/doch van ghelijcke grondt ende gestalte; daer is goede reede. Dese voorschreven Eylanden worden by andere oock anders ghenoemt/soo dat op de gheleghentheden wel is te letten om niet d'een voor d'ander te nemen; want Isles des Oiseaux worden oock ghenoemt Isles de Aponath by andere; ende Champlain in syn kaerte stelt vier kleyn Eylandekens die hy Ramees noemt/ende een groot Eylandt by westen de selve/welck hy noemt Brion, hoewel men uyt het naervolgende sal konnen mercken dat Brion, soo men het heden-daegs noemt/moet by oosten Ramea legghen. Dit Eylandt Ramea is begonnen te bevaren ontrent het jaer 1590. Een schip van S[t] Malo welck derwaerts voer inden jare 1591. wert in't weder-komen van de Engelsche ghenomen; syn voyagie heeft M[r] Hackluydt in syn Engelsche voyagien in ghevoeght/welck wy hier in't korte sullen verhalen/voor-by-gaende 'tgene tot kennis van dit Eylandt niet en behoort. Sy quamen met haer schip den sesten May aen Cap de Ray; ende den sevenden aen de Eylanden van Aponath, welck maer acht leguen was van de haven die sy sochten/sy werden door storm te rugghe ghehouden/ende hielen wel elf dagen af ende aen; doch quamen eyndelijck aen't Eylandt Ramea, ende liepen 'tselve om aen de noordt-west-zijde tot het ghedeelte van't Eylandt/welck zuydt-oost streckt/ende gheen landt siende na 'twesten/liepen 'tselve om naer 'tooften een quart na 'tnoorden ten minsten vijfthien leguen, ende vonden wel acht leguen van de wal vijfthien vadem waters/ende passeerden tusschen het Eylandt Duoron ende 't Eylandt Ramea, tusschen welcke twee Eylanden een canael gaet by de dry leguen breedt/ende in't midden heeft men seven/acht ende neghen vadem waters. Het leeghe punt van 't Eylandt

Ramea

Ramea ende 't Eplandt Duoron leggen noordt-noordt-ooſt ende zuyt-zuyt-weſt; men moet het leegh punt van Ramea niet te na komen / want een groote legue daer van af is maer dry vadem waters. De haven van't Eylandt Ramea leght noort-ooſt ende zuyd-weſt/een quart na 'tooſten eñ weſten;ende om daer in te loopen/moet mẽ hem een legue van de wal houden;eñ om de haven te beter te kennen/ ſtaet te noteren dat naer 'tooſt-noort-ooſten ſeker hooge landen leggen die in't aenkomen ſchijnen van verre al Eylanden te weſen / ende komende aen de zuydt-weſt-zijde ſiet men een bergh in dryen verdeelt/ welck is recht binnen de haven gelegen : oock ſult ghy tot meerder teecken een Eylandt ſien van ghedaente als een lelie / welck ten minſten ſes leguen is van de haven; ende dit Eylandt ende de haven / legghen noordt-ooſt ende zuydt-weſt een quart tot de noordt ende zuydt van den anderen; op dit Eylandeken is goede Puym-ſteen om viſch op te droogen : maer naer 'tweſten is een ſeer fraye landouwe; ende daer is een banck daer niet over een vadem waters op is/ welck daer voor leght de lenghte van een cabel; van't voor-ſchreven Eylandt aen 'tvaſte landt ſtreckt de kuſte ooſt ende weſt/ ende ſult een foreeſt ofte boſſchagie ſien / welck ooſt-waerts ſtreckt: de ooſt Cape is groot ende roodt aen de zee / ende wort ghenoemt Cape du Chapt. Al deſe kuſte moet met booten ende niet met ſchepen bevaren worden / door dien het daer ſoo droogh is / want by naer anderhalf legue van Cape du Chapt en is niet over twee vadem waters. Van Iſle Blanche ſtreckt de kuſte dry leguen naer 'tweſten/ tot een rievier/ daer in 'tſaepſoen/ welck is in April, May ende Iunio, menichte van Walruſſen zijn te vanghen : van daer loopt de kuſte weſt een quart van't noordt-weſten; tot het Eylandt Hup ghenoemt/ welck is twintich leguen in't om-gaen/ ende is als 'tſcherp van een mes / daer is noch hout noch gras op / de Walruſſen komen daer op/dan zijn daer quaet om te vangen. Van daer keert de kuſte naer't noort-weſten ende noort-noort-weſten. Dit Eyland naer't ſeggen van deſe Francoyſen leght op de hooghte van 47 graden achter het Eylandt van Terreneuf ontrent vijftich leguen van de Grand Baye: ende is over de twintich leguen in't ronde / ende een ghedeelte daer van is niet dan vlacke ſanden / ende drooghten / daer de Walruſſen op komen om te genereren: de Wilden die aen 'tvaſte landt woonen noemen dit Eyland Menquit. De Engelſche op't raport van deſe Francoyſen hebben daer naer twee ofte dry voyagien derwaerts ghedaen/ doch met kleyne voorſpoet ; noemen de principaelſte haven Halabolina; ende daer is een andere noch dicht by. Dus veel van dit Eylandt Ramea.

Het ſevende Capittel.

Van't vaſte landt by noorden Terreneuf, ſtreckende naer de Rievier van Canada: ende weſt-Kuſte van Terreneuf, ende de aen-legghende Eylanden.

IN't derde Capittel hebben wy de kuſte van 't Eylandt Terreneuf, van Cape de Raze vervolght langhs de kuſte ſiende naer 'tooſten / tot aen Cape de grat welck is 'tnoordelijckſte punt van't Eyland: Om nu de kuſte van't vaſte landt by noorden 'tſelve Eylandt ghelegen aen de Golfo van S[r] Laurens mede te beſchrijven / en vinden wy gheen beter leydtſ-man als Iaques Quartier, die de ſelve eerſt heeft bevaren ende ontdeckt in den jare 1534, uyt welckes voyagie wy hier vervolgens ſullen nemen 'tgene tot ons propooſt is dienende. 'Tis wel ſoo dat daer door ſal aen-gheroert worden de weſt-zijde van Terreneuf, ende de ander Eylanden/ doch dewijl hy die ander namen by wijlen geeft / als daer die nu by bekent zijn/ ſoo en ſal't niet ondienſtich zijn 'tſelve hier te ghedencken. Tuſſchen Cape du grad, aen't Eylandt van Terreneuf, en 'tvaſte landt (als ghedocht wort) van America, leght een Strate ofte door-tocht / die ſy noemen Golfo de Chaſteaux, ende oock Baye de Chaſteaux: Scheydende van Cape du grat ende de Golfo in-

varende

varende w. ende by n. aen / heeft men aen de rechter handt 2 Eylanden/d'een 3 eñ d'ander 7 (min oft meer) leguen verscheyden van 'tpunt voorschreven; is vlack ende leegh landt/ende schijnt veel eer een gedeelte te wesen van 'tvaste landt; Quartier noemde het Isle St Catherine, naer't oosten ist een quart van een mijl droogh ende vuyle grondt: Dit Eylandt en Port de Chasteaux leggen n.n.o. ende z.z.w. 15 leguen van den anderen: Van port de Chasteaux tot port de Gouttes, welck is aen de noort-zijde van de Golfo, welck streckt o. n. o. ende w. z. w. zijn 12 leguen en een half; ende van daer tot port de Balances twee leguen, van port de Balances tot blanc Sablon zijn 25 leguen w. z. w. aen de z. w. zijde van Blanc Sablon dry leguen af/ leght een sandt boven water / als een boot / daer men hem voor moet wachten. Blanc Sablon is een plaetse daer geen beschut en is voor de z. noch z. o. wint. Maer naer't z. w. van de selve reede leggen twee Eylandekens/ waer van het eene wordt ghenaemt Brest, ende d'ander Isle des Oyseaux, daer menichte van gevogelt op is/onder andere ravens die een roode beck ende roode beenen hebben/ ende maken haer nesten onder d'aerde als de conijnen. Daer aen volght een punt landts ontrent een legue van Blanc Sablon, voor by 'tselve is een haven ende passagie diese noemen les Ilettes, die beter is als blanc Sablon: ende hier valt goede visscherije. Van dese haven tot de haven port de Brest zijn 10 leguen (l'Escarbot seght 18) ende is gelegen op de hooghte van 51 graden / ende 65 minuten: Tusschen beyden dese plaetsen zijn seer veel Eylanden ende de haven Brest is selfs in een Eylandt/ende daer liggen noch meer Eylandekens by westen Port de Brest, wel 10 leguen geduerende. Aen't eynde van dese Eylandekens leght een goede haven / die hy noemde Port S[t] Anthoine, ende een oft twee leguen voorder aen de z. w. kuste is een rievier daer goede haven is/ die sy noemden Port S[t] Servain, ende een legue voorder naer't z. w. van dese haven ende rievier is een kleyn Eylandeken rondt als een oven / om-ringt van andere kleynder Eylandekens. Twee leguen voorder is een ander rievier / daer veel salms is te vanghen / noemde die Fleuve de St Iaques. Een legue voorder naer't w. is een haven/welck sy noemden Port de Iaques Quartier, is een van de beste havens van de werelt / soo Quartier getuyght: maer van't landt seght hy dat het gantsch niet en deucht/en niet en is dan klippen/eñ een rechte wildernisse al de noord-kuste langs. Van de haven van Brest naer 'tzuyden tot Cap double zijn 20 leguen, ende 'tlandt streckt n. o. ende z. w. van daer varende langhs de kuste z. w. een quart naer't zuyden ontrent 35 leguen van de Cape voorschreven / sietmen seer hooghe berghen / welck hy noemde les Montagnes de Cabannes; de berghen zijn ghehackelt ende ghebroken / ende naer zee toe legghender noch andere die leegher zijn: daer aen volgt Cap Pointu, welck een kape is die boven plat is / ende naer zee toe eyndicht sy met een scherp punt; aende noordt-zijde van dese kape leght een vlack Eylandeken. Ontrent 37 leguen (l'Escarbot segt 30) van daer naer't z. w. leggen eenighe ronde Eylandekens als duyf-huysen / de welcke hy daerom noemde les Colombaires. Dese Eylanden leggen in een baye/diese noemen Golfo S[t] Iulian: 7 leguen naer het zuyden ten westen is ghelegen Cap Royal; ende naer 'twest-zuydt-westen van Cap Royal is noch een ander kape onder al ghebroken / ende boven rondt / welck sy noemen Cap du Laict; een half mijle van daer naer 'tnoorden leght een leegh Eylandt. Twee leguen van Cap Royal heeft men grondt op 20 vadem/ ende daer is een extraordinaire goeden cabeljauw-banck. Tusschen dese twee kapen legghen seer leeghe landen / ende daer is een diepe zee/ ende eenighe kleyne Eylanden daer in; dese Golfo leght op de 48 graden ende een half noorder breedte. Vijf-en-dertich leguen van Cap Royal naer't zuydt-westen / is gheleghen Cape S[t] Iehan. Van dese kapen zeylden sy noordt-west ten westen ontrent seven leguen, ende daer naer zuydt-oost ontrent vijfthien leguen, ende quamen aen dry Eylandekens die soo steyl waren als mueren; door de menichte van ghevoghelte die daer op was / noemden sy die Isles de Margaux. Vijf leguen van de selve Eylanden

west aen leght het Eylandt Brion: Ende vier leguen naer't west-zuydt-westen
leght het vaste landt/welck schijnt een Eylandt te wesen om-ringt met kleyne Ey-
landekens van swart sandt: (is in der daet een Eylandt/welck wy hier voren heb-
ben ghenoemt 't Eylandt van Cap Breton: oft wel 't Eylandt van Ramea, soo
dat de volghende plaetsen by Quartier gheobserveert/schijnen te behooren tot de
noordt-zijde van een van die twee voorsz. Eylanden) daer is een fraye kape/ diese
noemden Cap Dauphin: van dese kape tot een ander kape/diese noemden Cap de
St Pierre, streckt het landt meest west-zuydt-west/ende is al leegh landt/ende daer
leght ghelijck een kade voor van wit sandt/ ende daer over siet men moerassen en
poelen / ende tusschen beyden leght noch een ander kape van roodt sandt/ ende
hackeligh / van welcke kape naer't zuydt-westen vijf leguen een ander Eylandt
leght seer hoogh en puntigh / welck sy noemen Alezay. Van Cap de St Pierre tot
het vaste landt zijn ontrent veertich leguen; 't vaste landt streckt daer zuydt-zuydt-
oost / ende noordt-noordt-west / tot een fraye kape ghenaemt Cap d'Orleans: Al
't landt is vlack ende leegh / seer schoon om aen-sien; vol van boomen ende wey-
den: dan daer en zijn gheen goede havenen / door de vlackten ende sanden: von-
den daer een rievierken/ welck sy noemden Fleuve des Barques, door dien sy daer
van verre eenighe Wilden met barcken saghen over-setten: voorts hebt ghy aen
deselve kuste Cap de Sauvages, seven leguen van Cap d'Orleans naer't noordt
ten oosten: aende noordt-zijde van dese kape ontrent een half legue af leght een rif
van steen dat seer periculeus is; eenighe neghen ofte thien mijlen in't ronde is al
leegh landt ende een vlacke kuste/tot een kape naer't noorden/ ende sy noemden dit
Golfe St Lunaire; ontrent die kape naer't noorden is het soo vlack dat wel een
legue van't landt gheen vadem waters en is; naer't noordt-oosten van de voor-
noemde kape ontrent seven oft acht leguen is een ander kape/tusschen welcke bey-
de is een Golfe hebbende de forme van een Triangel; dese Golfe is omringt van
sanden ende vlackten voor thien leguen, ende daer en is maer twee vadem waters;
van dese kape tot de bancke van de andere/zijn vijfthien leguen. Van dese kapen
voorder leght een ander landt: welck streckt noordt ten oosten / ende tusschen dit
hoogher landt ende 't leege landt voorsz. is een Golfo wel 15 leguen breedt / ende
op plaetsen 55 vademen diep / streckende oost-noord-oost ende west-zuydt-west.
'T landt dat aen de zuydt-zijde leght is vlack: ende heeft seer goeden bodem / vol
schoone boomen: aen de noordt-zijde is het berghachtich ende hoogh landt / al vol
bosschagie. 'T midden van dese baye leght op seven-en-veertich graden en een half/
noorder breedte: De zuydt-kape noemden sy Cap d'esperance: aen de noordt-zij-
de is een kleyn haven ghenaemt St Martin, daer gheen beschut en is teghen de zuy-
de wint: Quartier noemde dese baye Golfe de Chaleur. Van St Martin tot Cap
du Pre zijn ontrent achthien leguen oostwaert; ontrent dese kape is seer diep wa-
ter: Vijf oft ses leguen van Cap du Pre is een rieviere diep te landtwaert in loo-
pende / daer veel Wilden plachten te woonen: een arm volcxken / hoewel het seer
goet ende vruchtbaer landt is daer sy in woonen: binnen de rievier is een haven:
van de mondt van de rieviere heeft het landt een bocht als een half maen: ende
streckt zuydt-oost ende noordt-west tot een ander kape / ende van daer keert de ku-
ste haer naer't oosten by de sesthien leguen, ende van daer weder noordtwaert op:
Is al vlack ende open landt met weynich gheboomte. De kape is ghenaemt S^t
Louis op de negen-en-veertich graden en een half noordelijcker breedte. Van Cap
St Louis, tot Cape Montmorenci zijn vijfthien leguen meest zuydt ende noordt;
ende van Cape Montmorenci keert de kuste naer't noordt-westen: ontrent dry
leguen van de kape en heeft men gheen grondt met een lijn van 150. vademen.
Dese gheleghentheydt van landen is ghenomen uyt de eerste voyagie van Iaques
Quartier.

Het

Het achtste Capittel.

Voorder beschrijvinghe van de kuste aen de noordt-zijde van de Golfe St Laurens, ende de gheleghentheden daer ontrent.

IN't voor-gaende Capittel hebben wy de gheleghentheyt van de kuste ende landen gheleghen aen de oost/ zuydt/ ende west-zijde van de Golfe St Laurens beschreven uyt de eerste voyagie van Iaques Quartier; wy sullen nu insghelijcks de kuste by noorden de selve Golfo, uyt syn tweede voyagie beschrijven. Van Golfo de Chasteaux tot twee Eylanden die sy noemden Isles St Guillaume, ontrent twintich leguen verscheyden van de haven van Brest, streckt de kuste oost ende west/ noordt-oost ende zuydt-west/ ende tusschen beyde zijn eenighe barre Eylandekens/ meest steen/ sonder eenigh gheboomte. Twalf leguen ende een half voorder naer 'twesten legghen de Eylanden van Sainte Marthe, ende tusschen beyden is een groote baye naer 'tnoorden streckende/ al vol kleyne Eylandekens ende havenen; van dese Eylanden van St Marthe een legue ende een half in zee leght een dangereuse drooghte met drij ofte vier scherpe klippen in't midden; vijftien leguen voorder legghen Isles St Germain, van welcke ontrent drij leguen naer 'tzuydt-oosten leght een ander seer periculeuse drooghte: ende tusschen beyde de Eylanden van St Marthe ende St Germain legt een bancke by de 2 leguen lanck daer maer 4 vadem waters op en is. Van de kape van de Eylanden van St Germain voortwaert streckt de kuste oost ende west/een weynigh zuydelijck ende noordelijck/ende is al vol Eylandekens/ sanden ende drooghten/ een seer dangereuse kuste/ ende is by de seventhien leguen en een half lanck van de voorsz. Eylanden af tot een seker schoon leegh landt/ vol boomen/ al sandt-strandt sonder havenen/ tot by Cape Tiennot, ontrent seven leguen van de leste Eylanden naer 'tnoordtwesten: Seven leguen en een half voorder naer 'twest-noordt-westen is een kleyne/ doch goede haven/ die sy noemden le Havre St Nicolas. Twintich leguen van dese haven naer't zuydt-zuydt-westen leght de Cape de Rabast. Ontrent thien leguen van dese kape naer't noorden is een schoone groote baye vol Eylandekens/ goet in-komen/ ende een bequame reede/ beschut meest voor alle winden: is te kennen by een groot Eylandt/ welck als een hooft-landt uyt-steeckt boven d'ander Eylanden/ende over 'tlandt sietmen een bergh die de figuere heeft van een koren-tasch/ sy noemden dese Baye St Laurens. Van dese baye ontrent 25 leguen leght het Eylandt/ welck hy noemde Isle de l'Assumtion; ende de strate tusschen het Eylandt/ ende de zuydt-kuste van't vaste landt noemden sy Destroit de St Pierre; drij leguen van't Eylandt is het wel hondert vademen diep: de kuste van de baye St Laurens voorwaerts streckt zuydt-zuydt-west ende noord-noord-oost/ en is seer hoogh landt; ende by de selve legghen 7 seer hooghe Eylanden/ die sy noemden les sept Isles rondes, ontrent drij oft vier leguen van de kuste/ende van daer voorts hebt ghy leegh landt vol van schoone boomen/ ende een fraey rievier/ van daer is een vlacke kuste besmet met sanden ende ondiepten.

Het neghende Capittel.

Pertinente beschrijvinghe van de kuste rondtom een goet deel van de Golfo St Laurens, by IEAN ALFONSE die Stier-man was van Mr de ROBERVAL op syn voyagie.

BElles Isles legghen op de een-en-vijftich graden ende twee derde noorder breedte/ thien leguen van Carpunt verscheyden noordt-noordt-west ende zuydt-zuydt-oost. Carpunt leght op twee-en-vijftich graden. Van Belle Isle tot de Grand bay is seven leguen n. o. ende z. w. het middenste van de Grand baye legt op twee-en-vijftigh grad. ende een half/ ende aen de noordt-zijde is een klippe/

ende

ende een half legue van 't Eylandt recht over Carpunt naer 't oosten een kleyn
vlack Eylandeken/ ende aen de noordt-zijde een platte rodtse/ welck ghy uyt de
haven van Carpunt komende aen stier-boort moet laten/ ende twee ofte dry Ey-
landekens aen bagh-boordt; ende uyt-komende by de noordt-oost-zijde/ ende
loopende langhs de wal west-waert aen/ hebt ghy een vlackte aen u stier-boordt
zijde: soo dat best is de noordt-zijde te houden/ om seker klippen te mijden die wel
twee tot dry mijlen in zee strecken. De Grand Baye is in 't inkomen seven leguen
breet/ tot over Baye de Chasteaux, van waer voorwaerts maer vijf leguen breed-
te en is. Van Bell Isle in de mondt van Grand Baye tot Blanc Sablon binnen
in de baye by de noordt-kuste zijn dertich leguen n. o. ende z. w. by Blanc Sablon
is de baye acht leguen wijdt: ende 't landt aen de zuyt-zijde is al leegh landt; maer
aen de noordt-zijde ist redelijck hooch. Blanc Sablon leght op een-en-vijftich grad.
ende twee derde: dit Eylandt ende de Eylanden de la Damoiselle leggen o. n. o.
ende w. z. w. verscheyden ses-en-dertich leguen; dese Eylanden legghen op de 50
graden ende dry vierde: hier is een goede haven/ daer men in komt nevens een
hooghe kape die naer 't noordt-oosten streckt/ ende men mach daer anckeren in 10
vademen waters/ ontrent twee kabels lengte achter den hoeck. Van dese Eylan-
den tot Terra nova en is de zee niet over de 36 leg breet/ door dien Terra nova tot
Cap Breton toe/ maer n. n. o. en z. z. w. en streckt. Tusschen beyden Blanc Sablon
ende de Eylanden de la Damoiselle zijn meer eylanden ende goede havenen: Isles
de Damoiselle ende Cape Tiennot zijn o. n o. wel soo noord-oostlijck/ en w. z. w.
van den anderen verscheyden achthien leguen. Cape Tiennot legt op 50 graden
ende een quart; daer is de zee op haer breedtste/ te weten tot Cape Breton seventich
leguen. Tusschen beyden Isla de la Damoiselle ende Cape Tiennot zijn noch ses
oft seven eylandekens; ende ontrent vijf oft ses leguen van Cape Tiennot legt een
gesoncken eylandt in zee/ welck periculeus is voor schepen: dese kape ende 't mid-
den van Isle d'Ascension zijn n. n. o. ende z. z. w. verscheyden 22 leg. ende van dese
kape tot het noordt-west eynde van Isle d'Ascension zijn o. ten n. ende w. ten z. 34
leg. Sept Isles liggen op 50 graden ende een half noorder breedte/ aen de noordt-
zijde/ 24 leguen van 't Eylandt Ascension o. z. o. ende w. n. w. en 35 leguen van
Cap de Ognedoc (ofte Hongnedo, als andere die noemen) n. n. w. ende z. z. o.
Van Sept Isles tot Cape de monts de nostre Dame zijn 25 leguen z. ende n./ van
hier begint het water nauwer te worden. Sept Isles ende punt d'Ongear leggen 15
leguen n. o. ende z. w. van den anderen; ende tusschen beyden zijn eenighe kleyne
Eylanden: van punte d'Ongear tot monts de nostre Dame, welck zijn aen de
over-zijde/ is thien leguen wijdte z. ende n. 'T punt van Ongear en de rieviere de
Caen zijn o. ende w. twaelf leguen verscheyden. 'T punt d'Ongear leght op ne-
ghen-en-veertich graden en een vierendeel. Rieviere de Caen ende Isle de la Ra-
quelle leggen n. o. ende z. w. twaelf leguen van den anderen. Dit Eylant is ge-
legen op acht-en-veertich graden ende twee derde: is een leegh eylandt/ ende leght
naer aen de zuydt-kuste dicht by een hooghe kape/ welck wort ghenoemt Cape de
Marbre; daer en is gheen perijckel/ ende de schepen mogen tusschen beyden door
zeylen: 'tis daer een legue breet van 't Eylandt tot de zuyt-kuste/ ende ontrent vier
leguen tot de noordt-kuste. Van Isle de Raquelle tot het begin van Saguenay op
acht-en-veertich graden ende een derde/ zijn veerthien leguen o. n. o. ende w. z. w.
ende tusschen beyden legghen twee kleyne Eylandekens dicht by de noordt-wal.
'T in-komen van Saguenay en Isle de Lievres zijn vijf leguen verscheyden n. n. o.
ende z. z. w. Daer hier van sullen wy hier na breeder spreecken: ende nu hier alleen
by voegen tot voltreckinghe van de kuste van 't vaste landt gheleghen rondtom de
Golfo van St Laurens. In de voorgaende Capittelen hebben wy de kuste van
't vaste lant/ leggende by westen de Golfo beschreven tot Golfo de Chaleur, daer aen
volgende is een wel-bekende haven/ die sy noemen Gaspé ofte Gachepé, welck is
een baye by de seven oft acht leguen lanck/ vier leguen breet in 't inkomen/ met een
rieviere

rieviere die wel dertich leguen in't landt loopt; op de hooghte van acht-en-veertich graden / ende twee derde noordt breedte; verscheyden van Cape St Laurens seventich ofte vijf-en-seventich leguen. Van Gachepé komt men aen baye des Morues, welck by de dry leguen lanck is/ende oock soo veel leguen breedt in't in-komen; daer aen volght Isle Percee, welck is ghelijck een rodtse van beyde zijden seer hoogh verheven/ende daer is een gat/door welck men by het hooge water kan varen met sloupen/ende by leegh water gaet men van't Eylandt aen 'tvaste landt over 'tdrooge/alsoo't maer vier oft vijf hondert passen daer van verscheyden is: daer aen volght baye de Chaleur, daer wy hier voren van ghesproken hebben onder den naem van Golfo de Chaleur, streckt west-zuydt-west wel tachtentich leguen binnen 'slandts / ende is in't in-komen wel vijfthien leguen breedt.

l'Escarbot. l.3.c.9.

Het thiende Capittel.

Van 'tEylandt NATISCOTEC ofte ghelijck het nu ghenoemt wordt ASSVMTION; en de rieviere CHICHEDEC.

Eer wy voorder komen tot de beschryvinghe van de groote rieviere van Canada, soo sullen wy al voren hier aen roeren het Eylandt legghende aen't in-komen van de selve rieviere / welck de Wilden noemden Natiscotec, ofte als l'Escarbot daer van schrijft / Anticosti; ende Iaques Quartier heeft het gegeven den naem van Isle d'Assumption, hoewel Iean Alfonse hier voren verhaelt/'tselve noemt d'Ascension; hy beschrijft het in volghende maniere. Het Eylandt van Ascension is fraey/ en heeft een schoone vlacke gront / (sonder eenige bergen) staende op witte klippen van albaster / gantsch bedect met boomen van alderley slach tot de zee-strandt toe; daer houden hen veel wilde dieren / als beyren / lossen / peerd verckens. Van't zuydt-oost-eynde van dit Eylandt/ tot aen de in-komste van de Golfo by Cape Breton, zijn maer 50 leguen. Het noordt-west-eynde van 't Eylandt ende Cape de monts de nostre Dame, welck is gelegen aent 'tvaste landt naer 'tzuyden/ legghen o. n. o. ende w. z. w. 15 leguen van den anderen: ende 'tzuydt-oost-eynde van 'tEylandt / ende dese kapen legghen oost ende west van den anderen 15 leguen. De seven Eylanden/welck sy noemen les sept Isles gelegen aen de noordt-zijde van 'tvaste landt/ legghen o. z. o. ende w. n. w. 24 leguen van dit Eylandt. Van de baye St George aen 't Eylandt van Terra nova, naer de observatie van de Engelsche tot aen 'toostelijckste eynde van dit Eylandt zijn ontrent vier-en-veertich leguen: ende dit eynde is gelegen op de hooghte van 49. graden by noorden de linie. Daer is goet anckeren in achthien vadem waters / schoon wit sandt; ende daer werdt seer groote ende schoone cabeljau ghevanghen: men houdt dat de walvisschen die doodtlijck gewondt zijn onder de west-kuste van Terra nova herwaerts haer retraitte nemen/ende hier dickwils doot werden gevonden. De Engelschen die hier aen landt waren in den jare 1594. ghetuyghen mede dat daer op't landt seer schoone vueren-boomen wassen / ende dat daer menichte is van ghevogelte /soo van dat hem op't landt houdt/ als water-vogelen / ende dat sy veel voet-stappen van dieren in't landt gewaer werden. Twaelf leguen naer't zuyden van het oostelijckste eynde van dit Eylandt leght het Eylandt Penguin. Tegen over het Eyland de Assumtion, ofte het westelijcke gedeelte van 'tselve aen 'tvaste land/ op de noordt-kuste van 'tselve landt is gelegen een rieviere/de welcke Iaques Quartier ontdeckte in syn tweede voyagie / welcke rieviere daer naer de naem heeft behouden van Cheschedech: de selve Quartier getuygt dat van de seven Eylanden/ welck hy noemde les sept Isles, begint een leegh landt/ vol van schoon gheboomte / van welck in zee af-strecken diversche bancken van sandt / de sommighe wel twee leguen van 'tlandt / die seer dangereus zijn /, ende met leegh water droogh loopen; dese landen strecken by de thien leguen, ende daer aen naer het oosten is de rieviere / welck is van versch water soo sterck af-loopende in zee / dat men

het versch water wel een legue van 'tlandt ghewaer wordt / soo soet als fonteyn-
water: Quartier voer in de selve rieviere met barcken / ende bevondt in de mondt
wel ander-half vadem waters: in de selve rieviere is menichte van zee-peerden die
men noemt Hippopotamos, hebben de ghelijckenis van een peerdt / komen des
nachts aen landt / ende daeghs loopense in zee. Aen de selve noordt-zijde van
'tvaste landt heeft men een in-ham op een-en-vijftich graden/ende ettelijcke minu-
ten / welck een quade reede heeft door de bancken ende klippen / die daer zijn: van
daer komt men langhs de selve kuste aen Rieviere de Ste Marguerite, daer met
'thooge water drie vadem waters is / ende met 'tleege ander-half / streckt tamelijck
verre in 't landt / ende aen 't in-komen leght een sandt-banck / daer met leegh water
een half vadem waters op blijft. Naer dat men sien kan / soo heeft dese rievier
naer 't oosten een val wel vijftich oft sestich vadem hoogh / daer 'tmeeste water van
her-komt. Al dese kuste naer 't oosten is drift-zandt / ende ontrent een halve legue
van de rieviere voorschreven is een punt / welck een halve legue in zee streckt /
ende aen de west-zijde leght een kleyn Eylandeken. Dese gelegentheyt is op de
hooghte van vijftich graden. Alle 'tlandt is seer slecht ende vol vueren-boomen;
een weynich verheven / doch niet soo hoogh als 'tland dat aen de over-zijde vande
rievier leght. Drie leguen voorder is een ander rievier die meest van klippen be-
sloten is / schijnt anders een groote rievier te wesen: acht leguen voorder is een
punt landts welck ander-half legue uyt-steeckt / ende men heeft maer ander-half
vadem waters; maer vier leguen voorder is noch een ander punt daer waters ge-
noegh is: al die kuste is leegh landt ende sandt-strandt. Vier leguen voorder is
een ander in-ham / daer een rieviere in komt / daer veel scheepen in moghen komen /
vande west-zijde heeft een leegh punt / welck wel een legue in zee streckt; dit is wel
de beste haven die men aen dese gantsche noordt-kuste vindt; doch het is ghevaer-
lijck langhs dese kuste te zeylen om de vlackten ende sandt-bancken / die wel twee
leguen door-gaens in zee steecken. Ses leguen voorder naer 'twesten is een baye
daer een sandt-Eylandt leght; dese baye barnt seer / uyt-ghenomen aen de oost-
zijde / daer by de vier vadem waters magh wesen. Vijf leguen van daer is weder
een punt / dat een halve legue uyt-steeckt / ende daer aen drie leguen voorder een
ander punt / ende tusschen beyden een in-ham / daer 't seer barnt ende weynigh
waters is. Twee leguen verder is een strandt ofte reede daer een goede haven is /
ende een kleyn rievierken / met drie Eylandekens / daer de schepen haer konnen
berghen. Drie leguen van daer is een sandt-pundt / welck ontrent een legue uyt-
steeckt / ende aen 't eynde leght een kleyn Eylandeken. Voorts varende naer
Lesquemin ghemoet men twee leeghe Eylandekens / ende aen 't landt een kleyne
rodtse. Dese Eylandekens ligghen ontrent een halve legue van Lesquemin,
welck een seer quade haven is / met klippen om-ringht / ende droogh by het leeghe
water / ende men loopt daer in achter een kleyn punt van rodtsen / daer maer een
schip teffens in magh: een weynigh hoogher is een rieviere die wat te landt-waert
in loopt; dit is een plaetse daer de Basques komen walvisch vanghen; dan de ha-
ven en deucht gantsch niet; ende van daer komt men te Tadoussac. Alle het bo-
ven-gheschreven landt is vlack aen de kuste / ende binnen s'landts ist seer hoogh;
en is nerghens naer soo playsant ofte vruchtbaer als 'tlandt aen de over-zijde
vande rievier / hoewel het veel leegher is.

l'Escar-
bot.

C A N A D A.

Het elfde Capittel.

Beschrijvinghe vande Haven van Tadoussac, ende de groote
Rieviere van SAGVENAY.

IN 't verbolgh van de noordt-kuste van 'tvaste landt zijn wy gekomen in 't voor-
gaende Capittel tot de haven van Tadoussac, de welcke Mr Champlain be-
schrijft als volght. Den derden Iunij arriveerden wy voor Tadoussac, van Gaspé
tachten-

Voya-
gie de
Champl.

tachtentich oft neghentich leguen verschepden / ende lieten 'tancker vallen op de reede van de voorsz. haven / een legue daer van / welck is ghelijck een in-bocht aen't begin van de rieviere Saguenay, daer een vreemt ghetije valt om syn snelligheydt / ende daer vallen seer stercke winden / welcke groote koude ende vorst by wijlen veroorsaken. De haven is kleyn / soo dat daer niet over de 20 schepen konnen rijden; daer is anders waters ghenoegh / ende is beschut van de rieviere Saguenay, ende een kleyn Eylandeken van klippen by naer af-ghesneden van de zee; de reste zijn seer hooghe bergen / daer weynigh aerde op is / meest rodtsen ende santen met gheboomte bekleedt van vueren houdt; ontrent de haven is een kleyne poel / omringht van berghen die vol gheboomte staen. Aen't in-komen van de haven zijn twee punten landts / het eene aen de zuydt-west-zijde / by naer een legue in zee streckende / welck men noemt Point St Matthieu, ofte oock anders Point aux Allovettes; d'ander aen de noordt-oost-zijde een quart van een legue uytstekende / welck sy noemen Point de toutes les Diables, door het groot ghevaer welck daer is. De zuydt-zuydt-ooste wint waeyt vlack in de haven / doch en is niet te vreesen; maer wel die van Saguenay af komt. Beyde dese punten loopen droogh met het leegh water: binnen in de haven is thien / twaelf ende oock achthien ende twintich vadem waters; in't binnenste van de haven komt een beke uyt de voorschreven poel ofte lack: welck noch een ander uyt-wateringhe ofte lossinghe heeft in de rieviere Saguenay; dese twee uytwateringhen snijden ghelijck een Eylandt af van 't vaste landt / op't welcke de Wilde ghewoon zijn haer hutten op te slaen / wanneer sy van binnen s'landts af-komen om met de schepen in peltērije te handelen.

De rieviere Saguenay is een seer schoone rieviere / ende van ongeloofelijcke diepte / hebbende in sommighe plaetsen hondert-en-vijftich tot twee-hondert vademen waters; by de vijftich leguen de rieviere op naer't noordt-noordt-westen is een groote af-val ende stortinge van water / vallende van een seer hooge plaetse met een groote snellicheyt. In de rieviere legghen sekere woeste Eylandekens / wesende niet dan klippen met vueren-boomen ende heesters bekledet; de rieviere is in't inkomen een vierendeel van een legue breedt / ē binnenwaerts op sommige streken een half legue, ende daer komt soo harden stroom af / dat het water wel dry vierde parten ghewassen is / datter noch ebbe af komt. Al 'tlandt daer om her en zijn niet dan berghen ende rodtsen / de meesten deel met boomen bewassen / een seer onaenghenaem landt / soo wel aen d'een zijde van de rieviere als aen d'andere; inder daet niet dan wildernissen / daer men niet en vint dan kleyne vogelkens / ende inde somer eenigh water-ghevoghelte; uyt oorsaeck dat het daer doorgaens seer koudt is. Dese rieviere komt uyt het noordt-westen. De Wilden die te Tadoussac komen handelen / verhalen veel wonders van dese rieviere / ende dat men de selve eenige dagh-reysen op varende / ende diversche van die vallen ende lacken passerende / eyndelijck komt aen een plaetse / daer men de groote noordt-zee in't ghesichte krijght / dan alsoo dierghelijcke verhalen van de Wilden ghemeynlijck onseker gaen / ende deses rieviers gheleghentheydt voorder op niet naerder en is onder-vonden / soo sullen wy het hier by laten berusten / ende voort-varen tot de beschrijvinghe van de groote rieviere van Canada, ende andere kleynder die daer in vallen.

Het twaelfde Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van het ghedeelte van de groote Rieviere van St LAVRENS, ofte van CANADA tot het punt van QVEBECQ toe.

DEse groote ende vermaerde rieviere wordt by diversche schrijvers verschepden namen ghegeven: eenighe noemen die Rieviere de Canada, eenighe R. de Hochelaga, andere Rieviere de St Laurens: dese is eerst ontdeckt ghweest by

Iaques Quartier op syn tweede voyagie in den jare 1535. Sy neemt haer eynde
by westen 't Eylandt Anticosti oft de l'Assumtion tusschen 'thooghe gheberghte
van Hongnedo, ende de seven Eylanden daer wy voor desen van hebben ghe-
sproken; al waer sy 35 oft 40 leguen breet is naert schrijven van Quartier; ende
is in't midden wel 200 vademen diep: de meeste diepte en sekerste vaert is langs de
zuydt-kuste. Aen beyde zijden van de rieviere is seer fraey ende vruchtbaer landt;
ende verre over 'tleeghe landt siet men eenighe berghen / van de welcke vele rie-
vierkens vlieten in de groote rieviere: al dat landt is bedeckt met gheboomte van
alderley soorten / ende seer veel wilde wijngaerden. Dese rieviere is seer visch-rijck
van alderley visschen / soo dat het te verwonderen is / want van't beghin van de
rieviere tot den eynde toe / vint men op diversche saysoenen by naer alle soorten
van zee ende riebier-visschen. Iaques Quartier beschrijft een sonderlinghe visch /
die hy daer vondt; was van de groote van een bruyn-visch / doch soo wit als
sneeuw / hebbende 'thooft ghelijck een hase; de Wilden noemen die Adhothuys;
daer is groote menichte van dese visschen een weynig by westen de rieviere Sague-
nay; al waer 'twater begint versch te worden. Op dese rieviere leggen veel kleyne
Eylanden / ẽ daer zijn veel havenen ende bayen: Ses leguen van de haven van
Tadoussac, (by de welcke wy het in't voor-gaende Capittel hebben gelaten /) leght
een Eylandeken welck sy noemen Isle aux Lievres, om dat soo veel van die vis-
schen haer daer ontrent houden / die 'thooft hebben als een hase; legt 2 leguen van
de noordt-wal / ende by naer vier leguen van de zuydt-wal: by 't Eylandt is goe-
de ancker-grondt in achthien vadem waters. Daer by aen 'tvaste landt is een rie-
vierken welck alle ghetijen droogh loopt; welck Champlain noemde Rieviere
aux Salmons, om dat sy daer eenige Salmen vonghen; Dry leguen voorder op de
selve noordt-kuste steeckt een punt uyt / welck sy den naem hebben ghegeven van
Cap Dauphin: ende acht leguen voorder is een ander punt / welck sy noemen Cap
a l'Aigle, ende tusschen beyden is een groote in-ham / in't binnenste van de welcke
een kleyn rievierken is dat droogh loopt met een ebbe: een legue voorder legt Isle
aux Coudres, soo genoemt by Iaques Quartier om dat sy daer veel haselaren von-
den: naer 'tseggen van Quartier soo soude dit Eylandt dry leguen lanck zijn / ende
twee breedt; dan Champlain segt dat het maer anderhalf legue lanck is; loopt aen
beyde de eynden wat smal af: aen de west-hoeck heeft het weyden / ende eenighe
punten van rodtsen die wat af-steken in de rieviere; aen de zuydt-west-zijde barnt
het seer; 't Eylandt is even wel seer playsant / van wegen 'tgeboomte dat daer wast /
ende leght verscheyden van de noordt-wal een halve legue, alwaer een kleyne rie-
vier is / welck vry al verre in't landt streckt; welcke Champlain noemt Reviere du
Goufre, door dien het tusschen 'tlandt ende 't Eylandt gewelgigh diep is / ende men
daer een continuele ravelingh van getije heeft / oock alst stil is; anders is het riebier-
ken vlack / ende heeft eenige klippen in de mondt ende rondtom. Vijf leguen voor-
der heeft men aen de selve zijde Cap de tourmente, welck Champlain soo noemde
om dat met weynigh wints daer seer hol-water gaet. Het water van de rieviere
begint hier heel versch te wesen. Twee leguen voorder is gelegen Isle d'Orleans
(welck Iaques Quartier in syn tweede voyagie noemde Isle de Bacchus, om dat hy
daer wijngaerden vondt.) Aende zuydt-zijde van 'twelcke legghen vele Eylande-
kens / die vlack zijn / seer lustich met boomen bekleet / ende vol schoone weyden /
daer veel wildts is / van dese Eylandekens zijn eenighe wel twee leguen groot /
de andere een weynigh grooter ofte kleynder. Rontom de selve zijn veel rodtsen
ende gevaerlijcke droogten / ontrent twee leguen van 'tvaste landt naer 'tzuyden.
De gantsche kuste van beyde zijden van Tadoussac af tot Isle d'Orleans, is seer
bergich landt ende slechte grondt / daer niet dan vueren ẽ ander boomen en groe-
yen / ende daer zijn veel klippen / soo dat men daer voorsichtelijck moet varen. Dit
Eyland legt van de kuste van 'tvaste landt by zuyden ander-half legue, ende van
de noort-kuste een halve legue; is by de ses leguen lanck / ende een legue, ende oock
ander-

ander-half legue breedt op sommighe plaetsen. Aen de noordt-zijde is het Eylandt seer lustich van wegen de fraeye weyden ende de boomen/ die daer groeyen/ maer het is seer gevaerlijck daer door te varen om de groote menichte van punten ende klippen/ die daer legghen tusschen het vaste landt ende het Eylandt. Van dese plaetse begint het goedt landt aen dese rievier gheleghen ende van de mondt van de selve rievier tot hier toe rekent men hondert eñ twintich leguen naer 'tseggen van Champlain. Aen't eynde van't Eylandt op de noordt-kuste van 'tvaste landt is een beke/ komende uyt een lack/ welck wel thien leguen in't landt leght/ ende valt van een hoogte welck wel vijf-en-twintich roeden hoog is/ende boven is het vlack ende schoon landt/ hoewel men binnen 'slandts eenighe hooghe berghen siet wel vijfthien tot twintich leguen verre. Van dit Eylandt tot een plaetse/ die sy noemen Quebecq, heeft men een legue. Alle 'tlandt aen de noordt-zijde van Tadoussac tot by Quebecq, noemen de Francoysen Nouvelle Bisquaye, ende de voor-noemde beke vallende uyt het lack/ noemen sy le grand Saut de Montmorency. Wy hebben tot hier toe meest beschreven de kuste van de noordt-wal van 'tvaste landt/ en sullen hier in't kort mede aen-roeren de zuydt-kuste; aen Gaspé ofte Gachepé vervolgt een kape/ die sy noemen Cape de Boutonniers, ende voorder naer 'twesten Cap l'Evesque ende Cap de Chate, waer achter sich verthoont 'thooghe gheberghte/ welck sy noemen les monts de nostre Dame; ende daer aen volght een rieviere/ die sy noemen Mantanne, welck is een kleyn rievierken by de achthien leguen te landtwaert in streckende; is by de sestich leguen verscheyden van Gaspé: dan de Wilden die daer op woonen/ ghekomen zijnde met haer Canoes tot den oorspronck van de selve rieviere/ draghen haer Canoes een weynigh meer als een legue over landt/ ende komen aen een ander rievier/ die haer afbrenght in de baye de Chaleur, ende drijven soo haren handel. Twintich mijlen van de rieviere Mantanne leght een plaetse/ die sy noemen le Pic, van waer tot Tadoussac dwers over de rieviere zijn vijfthien leguen; tusschen beyden de Pic ende Mantanne, leght 't Eylandt St Barnabe de zuydt-wal naest. Voorder de rieviere op/ aen de selve zuydt-kuste stelt Champlain in syn kaerte Rieviere de Moy; doch alsoo wy de particuliere gheleghentheden van dese rieviere/ als mede van de andere plaetsen niet en vinden beschreven/ soo sullen wy het hier by laten.

Het derthiende Capittel.

Voorder beschrijvinghe van de Rieviere van CANADA ende van HOCHELAGA uyt de tweede voyagie van Iaques Quartier.

EEr wy voorts varen tot de beschrijvinge van Quebecq ende de rieviere opwaerts naer de bevindinghe van Champlain, soo sal't niet ondienstigh zijn hier in te voegen uyt de voyagie van Iaques Quartier de ontdeckinghe van de rieviere ende de Provincie van Hochelaga. Iaques Quartier ghekomen zijnde tot het Eylandt/ welck men noemt Isle d'Orleans, voer van 'twest-eynde van 'tselve Eylandt de rieviere op/ ende vondt daer een bequame haven om syn schepen te berghen/ de welcke hy noemde St Croix: (Champlain is van ghevoelen dat het de selve plaetse is welck men nu noemt Quebecq) ende daer was in die tijdt een woon-plaetse van Wilden/ welck sy noemden Stadaca ofte Stadacona; ende Quartier die maeckte hier een huys om in te over-winteren: ende ghedurende syn verblijven in die plaetse dede hy een voyagie de rieviere op/ de welcke wy hier vervolgens sullen in voegen. Sy maeckten zeyl den neghenthienden Septemb. 1535. ende vonden in't op varen/ 'tlandt aen beyde zijden van de rieviere seer schoon/ vol fraeye boomen van alderley soorten/ oock wijngaerden daer druyven aen waren/ doch kleyn om datse niet ghehavent en worden: oock menichte van wooninghen langhs de rievieren daer de Wilden haer in onthouden/ ende leven meest by de visscherije: ontrent vijf-en-twintich leguen van Sr Croix, de rieviere op is een

enghte/

enghte / welck de Wilden noemden Achelaci ofte Hochelay, daer een harde
stroom is / ende het isser seer ghevaerlijck van weghen de groote steenen die daer
op de gront legghen. Van hier voorts noch neghen daghen op ghevaren
zijnde / quamen sy aen een groot lack midden in de rieviere / ontrent vijf oft ses
leguen breedt ende twaelf leguen lanck: daer was door-gaens weynigh meer oft
min als twee vadem waters / ende aen't eynde maer anderhalf: daer komen in
dit lack wel vier oft vijf rievieren loopen/de welcke sekere Eylanden maken; ende
ontrent vijfthien leguen hoogher de rieviere op komen sy wederom in een. Van
hier tot Hochelaga zijn vijf-en-veertich leguen; de rieviere is hier seer ondiep/
soo dat men daer niet en kan varen dan met barcken. De stadt Hochelaga lagh
tusschen de 6 en 7 leguen van de rieviere af in een seer schoone ende wel gheculti=
veerde contreye / alwaer de schoonste eycken-boomen wiessen die men soude kon=
nen sien/ende veel koorn-velden van 'tkoorn van die landen/welck men ordinaris
noemt Turcks ofte Bresilisch koorn. De stadt was gheleght in't ronde / ende
met houdt om-walt / hebbende maer een poorte / welck met houten staken wordt
ghesloten; de houte-wal is boven plat / ende in maniere van een rampart / daer
men met leeren aen-klom / ende was voor-sien van steenen ende keyen tot defen=
sie teghen de gheene diese van buyten souden willen bespringhen. In de stadt wa=
ren vijftich huysen / oft daer ontrent / mede van hout ghetimmert / lanck by de vijf=
tich passen / ende vijfthien wijdt / ghedeckt met schorsen van de boomen; binnen de
huysen waren veel kamers/ende in't midden een vuyr-stede; 'tvolck leefden in't ge=
meyn: haer broodt was van seker koorn / als voren / ghemaeckt / welck sy noem-
den Caraconny; daer is oock abondantie van erten ende boonen / meloenen ende
comcommers: haer provisie voor de winter was gedrooghde visch / die sy in voor=
raet maken te hebben: sy sliepen op de grondt op sekere plancken met beesten huy=
den beleght: in welcke huyden sy haer oock kleeden. 'Tkostelijckste dat sy hadden
was Esurgny; welck is soo wit als sneeuw; sy vinden het in de rieviere in maniere
als volght: als yemant de doot verdient heeft / oft dat sy yemandt in de oorloghe
ghevanghen hebben / soo dooden sy die / snijden langhe sneden over al de ghevlees=
de partijen van 'tlichaem; ende worpen 'tlichaem in't water daer dese Esurgny
valt / ende laten het daer thien oft twaelf uren in legghen / ende halen het dan we=
der uyt / ende vinden dan 'tvoorsz. Esurgny in de sneden/daer sy pater-nosters van
maken / ende houden het daer voor dat het de kracht heeft om bloet te stelpen. Dit
volcxken sorghde nieuwers voor als voor de kost/en kenden gheen rijckdom/ noch
en trachten daer niet naer / bleven in haer landt sonder wijdts ende zijdts te wan=
delen / als andere Wilden van die ghewesten doen. Sy hadden onder haer een
Koninck die sy noemden Agouhanna; ende droeghen die op haer schouderen: sit=
tende op een groote harten-huydt. Ontrent een legue van de stadt leght eenen
hoogen berg/welcke Iaques Quartier noemde Mont Royal, van welckes top men
'tlandt rondtom kan besichtighen veel leguen in't ronde. Quartier verhaelt noch
veel dinghen van dit quartier op't rapport van de Wilden / die wy hier sullen voor
by gaen/door dien't al onsekere dinghen zijn / te meer om dat sy der Wilden tale
niet en verstonden. Quartier besocht noch eenighe andere plaetsen / ende in den
jare 1542. quam in die quartieren als Lieutenant van de Koninck van Vranck=
rijck de Heer van Roberval, die daer volck brocht ende een Colonie stichte;
doch alles wierdt weder verlaten / ende quam tot niet / als wy hier naer noch
sullen verhalen.

Het veerthiende Capittel.

Beschrijvinghe van QVEBECQ, ende voordere ontdeckinghe van
de groote Rieviere van CANADA by Mr Champlain.

IN't twaelfde Capittel hebben wy de groote rieviere van Canada ofte St Lau-
rens vervolght tot Quebecq, welck is een punt landts / welck vol note-boomen
stondt /

stondt ten tijde dat Champlain daer quam/ de welcke daer een woon-plaetse bou-de voor syn volck: dese plaetse is gheleghen op de hooghte van ses-en-veertich graden ende een derde. 't Landt daer ontrent is seer playlandt / ende brenght voort alle soorten van granen; men vint daer by naer alle soorten van boomen/ die men heeft in de bosschen van Vranckrijck / oock veelderley vruchten / doch wilder als de onse / om dat sy niet ghehavent en worden/ als noten/ kersen/ pruymen / wijngaerden/ framboisen/ aerdt-besyen/ende andere kleyne fruyten / die redelijck goet vallen: oock zijnder veel goede kruyden ende wortelen. In de rieviere valt veel visch; ende te lande veel wildts. Van de maent van April tot half December heeft men daer een ghesonde lucht / maer Ianuarius, Februarius ende Martius, zijn onghesondt / ende dan is men daer van 'tscheur-buyck seer ghequelt: de winter duert ghemeynlijck tot in April. Van Quebecq voorder de rieviere op / is de rieviere somtijdts een legue somtijdts anderhalf legue breedt / ende de landouwe wordt al schoonder ende schoonder: doch de rieviere is wat ghevaerlijck aen sommighe oorden/ van weghen de bancken ende klippen die daer in zijn / soo dat men daer wel voorsichtelijck moet varen/ ende dickwils moet diepen. Vijfthien leguen van Quebecq is een punt welck sy noemen Sr Croix, al waer eenighe ghelooven dat Quartier syn winter-plaetse soude gehadt hebben; is een sandt-punt een weynigh uyt-steekende/ gantsch open voor de noordt-weste wint: daer legghen eenighe weyden / die met hoogh water alle ghetijden onder-loopen: 'tis een dangereuse passagie van weghen de rotsen die in de rieviere legghen / ende hoewel daer een diep canael is / soo loopt daer een harde stroom / soo dat men syn ghetije wel moet waer nemen om dese plaetse te passeren. Neghen leguen voorder komt men aen een fraeye rievier / die sy noemen Rieviere St Marie; ende anderhalf legue van dese rieviere legt een kleyn Eylandt/welck sy noemen Isle St Efloy, ende noch ontrent 5 leg. voorder komt men aen een grooter rieviere/die sy noemen les trois Rievieres; aen welckes in-komen ses kleyne Eylandekens leggen / die seer vermakelijck zijn/ende daer dicht by een lack/welc sy noemen Lac de St Pierre: op de hoogte van by na 46. graden. Het lack is by de acht leguen lanck ende vier breedt/en daer is drie ende vier vadem waters; aen de noordt-zijde is een rievier die by de twintich leguen in't landt loopt/ die sy noemen Rieviere de St Susanne; ende aen de zuydzijde zijnder noch twee / d'een ghenoemt Rieviere du Point, ende d'ander de Gennes, welcke beyde schoone rievieren zijn/ ende loopen door seer schoone landouwe. 'T lack is by naer staende water/ende seer visch-rijck. Aen de noordt-zijde siet men wel twaelf oft vijfthien leguen binnen 'slandts hoogh ende bergich landt. Van dit lack komt men voorder aen een deel Eylandekens die seer lustigh zijn/vol boomen/wijngaerden ende wildt. Van daer komt men aen de Rieviere de Yroquois, welck naer 't zuyden streckt / ende is de mondt vier oft vijf hondert passen breedt / op de hooghte van vijf-en-veertich graden / ende by de drie-en-twintich leguen van les trois Rievieres voor-noemt. Dese rieviere is van haer beghin tot de eerste af-val (welck zijn vijfthien leguen) al vlack ende aen beyde zijden met boomen bekleet; ende tusschen beyden zijn neghen oft thien schoone Eylandekens; de rievier is op sommighe plaetsen wel een half legue breedt / ende vol visch: men vint daer niet minder als vier voet waters. 'T begin van de af-val is ghelijck een lack/ daer is weynigh waters / dan even wel loopt het seer snel af/ soo datter gheen middel en is om met een sloupe op te varen; dan met groote moeyte weten de Wilden die te passeren met hare canoen: ende soo komt men eyndelijck aen een seer groodt lack daer veel schoone Eylanden in legghen: hier vanght men menichte van bevers: dit lack is naer 'tsegghen van Champlain wel tachtich oft hondert leguen groot / ende daer zijn vier Eylanden die 10 / 12 ende 15 leguen lanck zijn; op den oever van't lack wassen veel schoone boomen/ ende onder andere castanienboomen/ die men elders op de rieviere van Canada niet en heeft: daer is veel visch in't lack/ ende onder andere een soorte/ die sy noemen Chaousaron, welcker eenighe

ghe wel thien voeten lanck zijn: hebben een lanck bachuys met een dobbel rije van seer scherpe tanden; is van de ghedaente als een snoeck / met soo harde schobben / dat men daer qualijck met een dagghe kan door-steken / grijs van coleur: verslinden alle andere visschen / die in't lack zijn / ende de rievieren; ende weten de voghels met een sonderlinghe aerdicheyt te verrasschen; begeeft hem tusschen de biesen / ende 'triedt dat aen de kanten wast / ende houdt syn beck boven 'twater heel stil / soo dat de voghels daer op komen sitten ghelijck op een struyck / ende hy weetse dan soo te vatten by de beenen / ende onder 'twater te trecken. Rontom het selve lack siet men seer hooghe berghen / waer van die aen de oost-zijde gheleghen meest met sneeuw bedeckt zijn / ende aen die zijde woonen de Wilden / die sy noemen de Yroquois, in seer schoone valleyen / daer schoon koorn wast. Aen de zuydt-zijde zijn mede hooghe berghen / doch sonder sneeuw / daer mede van die selve natie van volckeren woonen / by een ander kleynder lack / welck ontrent de kuste van Norenbegue komt te vallen. 'Tgroote lack wordt de naem ghegheven van Lac de Champlain. Weder-komende in de groote rieviere / soo komt men aen een val waters / welck sy noemen le grand Sault St Louis, is dertich leguen van les trois Rievieres: dese val is ghelijck een lack / ende daer zijn dry ofte vier kleyne Eylandekens / ende aen de kant van de rievier seer schoone weyden. Dese val ofte Sault St Louis is beswaerlijck te passeren / soo dat men ghenootsaeckt is de canoes over landt te draghen / tot het eynde des selves; twee leguen voorder de rievier op is weder een lack by de twaelf leguen groot / daer dry rievieren in komen: de eene van't westen / daer de volckeren woonen / die men noemt Ochataiguins, welck van dese Grand Sault St Louis, wel hondert en vijftich leguen de rieviere op woonen: d'ander van't zuyden uyt de Provincie van de Yroquois, de derde van't noorden / waer de Algoumequins, ende Nebicerini woonen. In dit lack zijn seer veel schoone Eylandekens; ende 'tlandt daer om her is vol bosschagien: dese plaetse leght op de vijf-en-veertich graden ẽ achthien minuten. Champlain voer de rieviere op die naer 'tnoorden streckt door 'tvalsch aengeven van eenen Fransman / die hem wijs maeckte / dat hy door dien wegh tot aen de noordt-zee toe hadde geweest / ende daer het wrack van een Engelsch schip ghesien: hy bevondt dese rieviere seer moeylijck ende ghevaerlijck om op te varen door de menichte van vallen ende blinde klippen die in de rieviere leggen; quam by diversche natien van Wilden / te weten / die men noemt Quenongebin, ende de Ouescharini; de Algoiugequins, Matou-Owescharini; ende voer op met groot onghemack door diversche lacken tot op de seven-en-veertich graden; al waer hy by de Wilden onder-recht wierdt / hoe dat hy by synen leydts-man schandelijck bedroghen wierdt (de welcke oock eyndelijck syn valscheydt bekende/) ende keerde van daer te rugghe naer Quebecq. Ende dit is 'tghene wy vinden van de uyterste ontdeckinghe van dese groote rieviere van Canada, ende andere die daer in komen / met de aen-legghende lacken ende anders.

Het vijfthiende Capittel.

Van de ghedaente ende manieren van leven van de Wilden die in dese quartieren woonen in't ghemeyn.

EEr wy van dit quartier scheyden / en salt niet buyten propoost wesen hier by te voegen den aerdt ende manieren van de Wilden die in dese quartieren woonen. l'Escarbot ghetuyght daer van / dat sy door den bandt vrolijck van humeur zijn / ende de meesten tijdt lacchen / doch dat sy even-wel wat saturnijn zijn. Sy spreken seer verlancksaem / ghelijck oftse garen wel verstaen waren / ende houden op van spreecken / haer bedenckende een wijl / ende vervolghen dan weder haer reden. Sy hebben een ghewoonte / naer dat Champlain verhaelt / van half September tot half October haer te begheven tot het visschen van sekere aelen / die ontrent

trent die tijdt by menichten in de riviere ghevanghen worden; sy onder-houden haer daer mede/ende drooghen de selve voor provisie teghen den winter / als wanneer sy op de jacht trecken om bevers te vanghen; want daer valt in die tijdt seer veel sneeuws / soo dat die wel twee ende drie voeten dick op het landt leght: sy maken dan sekere raketten/die sy aen de voeten binden/om niet te sincken in't sneeuw. Als haer gedrooghde aelen op zijn/soo behelpen sy haer met de jacht van Elandts ende andere wilde beesten/ die sy weten te vanghen. Als haer dese beyde missen/ soo zijn sy genootsaeckt haer seer armelijck te behelpen/ende lijden dickwils groot ghebreck ende swarten hongher; eten seeckere Beeckens / dooden ende eten haer honden/ jae somtijts etense de vellen daer sy haer ghewoon zijn in te kleeden; ende daer en is niet soo vuyl ofte sy slaen het in/ tot vuyle stinckende krengen toe; ghelijck dan Mr de Champlain notabele exempelen daer van verhaelt. Sy hebben onder andere twee groote ghebreken: de eene/ dat sy seer wraeck-gierich zijn/ ende handelen haer vyanden als sy die konnen verrasschen onmenschelijcken wreedt: de andere is/ dat sy seer leughenachtich ende bedrieghelijck zijn / soo dat men haer niet en mach vertrouwen / maer altijdts wel op syn hoede zijn. Den meesten-deel en hebben sy gantsch gheen wetten ofte andere costuymen onder haer / maer leven als wilde-beesten/ sonder eenighe kennis van Godt ofte Gods-dienst. Iaques Quartier seght dat sy een Godt eerden die sy noemden Cudruagny. Sy hebben onder haer eenighe waer-segghers diese noemen Pillotois, ende sy ghelooven dat de selve met den Duyvel familiaerlijck spreecken/ de welcke haer ghebiedt wat sy te doen hebben in haer oorloghen; zijn seer ghenegen om te ghelooven haer eyghen droomen/ welck niet en zijn dan bedriegherijen van den Duyvel. Dit volck is anders van lichaem wel gheproportioneert / sonder eenighe mis-maecktheyt / ende dispoost; so wel de mans als de vrouwen zijn van coleur bruyn/ ofte als een olijve; door sekere olyen ende verwen / daer sy 'tlichaem ghewoon zijn mede te besmeeren: kleeden haer in vellen van diversche beesten/ in de somer loopen sy half naeckt/ dan in de winter zijn sy heel wel bedeckt met elandts-huyden/robben-vellen/ bevers ende beyren huyden/ ende ander bont. Wat haer houwelijcken belangt/ van dat de dochters veerthien oft vijfthien jaren oudt zijn/ converseren sy met alle die haer goet duncken; ende dan't eynde van vijf oft ses jaren/ nemen sy een tot haer man die sy willen / ende leven daer voorts kuyschelijck mede; doch indien sy gheen kinderen te samen en teelen/ soo staet het de man vry die te verlaten/ende een ander te nemen: De mans zijn seer jaloers over haer vrouwen; ende geven gheschencken aen de ouders van de dochters/ die sy tot vrouwen ghenomen hebben. Man ofte vrou ghestorven zijnde/ makense een kuyl/ ende legghen daer alles in wat haer-lieden toe-behoort/ als ketels/ bijlen/ booghen eñ pijlen/ kleederen/ etc. ende legghen het doode lichaem daer by / beberghen't met aerde / ende werpen daer groote stucken houdts op/ende een plancke daer over/ welck sy roodt schilderen. Sy ghelooven de onsterffelijckheyt van de zielen / ende segghen / dat sy haer/ naer dat sy uyt den lichame ghescheyden zijn/ gaen vermeyden in een ander landt by haer vrienden die te voren ghestorven zijn. Sy zijn seer vreesachtigh / ende altijdts beducht voor haer vyanden / soo dat sy weynigh rusten / maer dickwils uyt den slaep ontwaecken/ ende haer te weer stellen/ als oft de vyandt haer op't lijf ware. In somma het is een arm ende miserabel volck; doch dit en is niet te verstaen van alle de Wilden die ontrent ende in de riviere woonen/ maer van die/ welcke aen de eerste beginselen van de riviere/eñ by naer tot de Sault Sr Louis woonen/ die sy noemen Montaignets, Canadiens, ende Souriquois; want de andere/ als daer zijn de Algoumequins, Ochaistaguins, ende Yroquois, de welcke meer in-waert dese groote riviere woonen/ hoe wel sy van conditie ende manieren by naer zijn als de andere / soo hebben sy een beter leven / door dien sy 'tlandt bouwen ende vruchten winnen / daer sy haer mede onder-houden / ende selden ghebreck lijden / ten ware als sy haer reeckeningh qualijck maken/ want alle dese

natien en sorghen niet verder als voor een winter/ ende dat soo nauw/ dat sy niet en hebben te sparen ofte andere met te deylen. Van de taele van de Wilden die in Hochelaga woonden vinde ick dit weynighe aen-geteeckent by Iaques Quartier: de ghetalen beteeckenen sy aldus:

een	Secada.	ses	Indahir.
twee	Tignem.	seven	Aiaga.
dry	Hasche.	acht	Addigue.
vier	Hannaion.	neghen	Madellon.
vijf	Ouiscon.	thien	Assem.

Welck de andere Wilden die aen de kandt van de groote rieviere Canada woonen/ alsoo uyt-drucken/ naer dat l'Escarbot schrijft:

een	Begou.	ses	Coutavachin.
twee	Nichou.	seven	Neovachin.
dry	Nichtoa.	acht	Nistovachin.
vier	Rau.	neghen	Pescovadet.
vijf	Apateta.	thien	Metren.

De selve Quartier teeckent mede aen/ op wat wijse die van Hochelaga de ghedeelten des lichaems noemen:

Hooft	Aggonzi.	Armen	Aiayascon.
Voor-hooft	Hergeniascon.	Buyck	Eschehenda.
Oogen	Higata.	Maghe	Aggruascon.
Ooren	Abontascon.	Knyen	Agochinegodascon.
Mondt	Esahe.	Dyen	Hetnegradascon.
Tanden	Esgongai.	Beenen	Agougenehonde.
Tonghe	Osnache.	Voeten	Onchidascon.
Baerdt	Hebelin.	Handen	Aignoascon.
Aensicht	Hegovascon.	Vingeren	Agenoga.
Hayr	Agoniscon.	Naghels	Agedascon.
Hals	Agonhon.		

Een man noemen sy Aguehum, ende een vrouwe Agruaste. Doch ghelijck dese Wilden dickwils van plaetse veranderen/ soo veranderen sy oock dickmaels van tale/ ende die vele met de Christenen omme-gaen/ die leeren allenskens veel woorden van de tale der selver/ soo nochtans/ datse de selve door de uyt-sprake soo verstellen/ dattet qualijck de selve woorden schijnen te wesen.

CADIE ofte ACCADIE.

Het ses-thiende Capittel.

Beschrijvinghe vande Zuydt-kuste van NOVA FRANCIA, ende eerst van CAMPSEAV, ende andere havenen en Eylanden op de kuste van ACCADIE ofte CADIE, ghelegen tot CAP DE SABLE toe.

Tot hier toe hebben wy beschreven de gheleghentheden van de groote rieviere St Laurens ofte Canada; om nu voorder te komen tot de resterende deelen van dit quartier/ soo sullen wy weder beginnen van daer wy het ghelaten hebben/ te weten van't vaste landt/ welck gheleghen is by 't Eylandt van Cap Breton; welcke contreye nu by de Francoysen ghemeynlijck wordt ghenoemt Cadie ofte Accadie; welck is een streeck lants legghende in de lenghte aende zee/ van Campseau af tot Cap Forchu; ende van beyde zijden loopt het smal toe in de forme van een triangel; soo dat het ontrent aen't eynde van de baye Françoise op syn smalste is/ ende niet verre van't innerste van de baye de Chaleur, welck leght aen de oost-zijde van dit landt op de Golfo St Laurens, als hier voren is verhaelt.

verhaelt. Aen't oost-eynde / ende begin van dese kuste leght de haven van Campseau, welck is een plaetse gheleghen tusschen twee eylanden / daer seer qualijck is aen te komen / dan met heel schoon weder / door de klippen ende barninghen die daer zijn ; is gheleghen op de vijf-en-veertich graden / ende een derde noordelijcker breedte : acht leguen van 't Eylandt van Cap Breton, ende vijf-en-twintich leguen van Cap Breton self: tusschen dese haven van Campseau, ende dit Eylandt is een groote door-tocht / die neghen of thien leguen tusschen 't landt streckt / ende een passagie maeckt inde groote baye oft Golfo St Laurens, door de welcke men vaert naer Gaspé ende Isle Percee: is een enghe passagie / ende de groote schepen en varender niet door / hoe wel daer waters ghenoegh is / upt oorsaecke van de harde stroom / ende ravelingh van de ghetijden ; soo dat het daerom oock ghenoemt wordt le Passage Courant, op de hoochte van vijf-en-veertich graden ende vijf-en-veertich minuten. Van Campseau voorder naer het westen tot een haven toe / die sy noemen port de Savalette, zijn ses leguen, en tusschen beyden zijn seer veel kleyne eylandekens langhs de kuste ligghende. Van port de Savalette tot les Isles Rangees zijn vier leguen, dit zijn vele Eylandekens liggende op een rije in een in-ham ; van waer tot Isle Verte zijn ses oft seven leguen ; alwaer een rieviere is / welck ghenoemt wordt la Riviere de l'Isle Verte, door dien dit groen Eylandeken aen de mondt leght van de selve rieviere ; ende is op de 45 graden ende een quart noorder-breedte. Van dese rieviere tot baye de toutes Isles zijn ses leguen, ende tusschen beyden zijn al klippen die by naer een legue in zee steecken / ende het barnt daer seer. Van dese baeye tot port St Helaine zijn veerthien oft vijfthien leguen, daer oock groot ghevaer is van wegen de bancken / drooghten ende barningen ; is al slecht landt. Port St Elaine heeft in't in-komen een Eylandt van't welck men met het leegh-water kan gaen tot aen't vaste landt: heeft een tamelijcke goede haven voor schepen van hondert / en hondert en twintich vaten / ende is ghelegen op de hoochte van vier-en-veertich graden / ende veertich minuten / weynigh meer of min. Van port St Helaine tot Sesambre zijn acht leg., ende tusschen beyden leght een baye / die sy noemen baye Saine om dat sy seer fraey ende gesont is / ende by de seven leguen groot: alwaer gheen Eylanden en zijn dan in t binnenste by een kleyn rievierken / ende van weynigh waters. Sesambre is een Eylandt so genoemt by die van St Malo: van waer tot Riviere de Ste Marguerite zijn seven leguen, dese rieviere leght achter een kleyn Eylandt / wesende een van seer veel kleyn eylandekens die hier leggen langhs de kuste in diversche bayen ende in-hammen ; de welcke alle by de Francoysen worden genoemt les Martyres, om dat daer eertijdts eenighe Francoysen vande Wilden zijn verrast ende doot-geslagen : dese rieviere leght op vier-en-veertich graden ende vijf-en-twintich minuten noorder-breedte : alle de Eylanden zijn vol pijn-boomen / ende ander slecht hout: dan daer is goede visscherije ende voghel-banck. Van dese rievier tot Cape de la Heve zijn acht leguen ; soo dat van Sesambre tot dese kape zijn vijfthien leguen. Dese kape is ghelegen op de vier-en-veertich graden ende vijf minuten noorder-breedte / vijf-en-tachtich leguen van Cap Breton ; de naelde varieert daer sesthien graden ende vijfthien minuten : hier is een goede haven / welck sy noemen port de la Heve, daer goet anckeren is in vijf / ses / seven ende acht vadem waters ; voorts aen't in-komen van de haven legt een langh ende smal eylandeken / ende daer achter by oosten vande selve haven een baye / met veel kleyn eylandekens met boomen bekleet / ende in't binnenste van de baye een rieviere die weynigh waters heeft ; in de haven komt mede een kleyn rievierken ofte kreecke welck droogh loopt met het leegh-water. Vijf leguen voorder is een andere haven / welck men nu noemt port du Rossignol ; op de hooghte van vier-en-veertich graden ende vijfthien minuten. Daer leght een kleyn eylandt voor de haven ; ende men heeft in de selve van ses tot twaelf vadem waters / ende buyten veerthien ende vijfthien : daer komt een rievier in van den noordt-westen / welcke by de vijf-en-twintich leguen upt 't lant komt

Champl.

Seven leguen voorder naer't westen is ghelegen port au Mouton, op de hoochte van vier-en-veertich graden noorder breedte. Dit is een besloten haven / by naer rondt; voor de selve leght een kleyn eylandeken vol boomen/ aen de noordtzijde van welcke maer twee vadem waters is/ dan aen de zuydt-zijde / alwaer't inkomen van de haven is/ tusschen 't voor-schreven Eylandt / ende een lanck ende smal punt landts/ is dry ende vier vadem waters / ende binnen in de haven ses ende acht vadem; in't midden legghen ses kleyne eylandekens / daer komen twee rievierkens in; eene van't noordt-westen / die heel ondiep is; ende d'ander van't zuydt-westen / welck komt uyt een staende poel: 't landt aen de strandt is vol van kreupel-bosch ende heesters: alwaer een menichte van Harten is door de poelen ende wateren die daer zijn. Ses leguen voorder is een seer goede haven/ welck Champlain noemt port du Cap Negré; van weghen sekere klippe/ die de ghelijckenis heeft van een Swarte / ligghende in zee by een Cape die sy noemen Cap Negré, verscheyden van de voor-noemde haven vier leguen, ende thien van Port au Mouton. Dese kape is seer ghevaerlijck van weghen de klippen ende rodtsen die verre in zee strecken; de kuste tot daer toe is seer leegh ende met kreupel-bosch bewassen; ende de eylandekens zijn al vol wildts. Aen Port du Cap Negré volght een ander haven welck Champlain noemt baye de Sable, daer de schepen konnen anckeren sonder eenich perijckel. Twee leguen voorder is Cap de Sable, welck mede ghevaerlijck is van weghen seeckere klippen die wel een legue in zee steken: Alle de kuste van Campseau af tot dese Cape de Sable, is tamelijck hoogh-landt ende rodtsigh / ende meest al met kleyne eylanden ende ghevaerlijcke barninghen beset/doch daer zijn even-wel eenige goede havenen ende reeden als voren verhaelt/ 'tis slecht landt ende onlustich / ten zy by eenighe rievieren ofte beken / daer tamelijcke goede grondt is; daer en is gheen twijfel aen ofte de winter moet hier seer koudt zijn/ ende ses ofte seven maenden dueren.

Het seven-thiende Capittel.

Voorder beschrijvinghe van de kuste ACCADIE, van CAPE DE SABLE af tot PORT REAL: Beschrijvinghe van PORT REAL.

VAn Cape de Sable (daer wy in't voor-gaende Capittel van hebben ghesproken) tot een Eylandt nu ghenoemt Isle aux Cormorans is een legue; dit eylandt wort soo genoemt van wegen de groote menichte die daer is van dat ghevogelte. Daer aen volcht een baye die naer't noorden streckt twee ofte dry leguen in't lant/welck sy noemen la Baye Courante, twee leguen van Cap Forchu; ontrent de welcke veel eylandekens leggen twee ende dry mijlen in zee/waer van eenige twee/ d'ander dry leguen groot zijn: seer ghevaerlijck om met groote schepen aen te doen van weghen de stercke stroomen ende klippen die onder water ligghen: staen vol boomen: een weynigh voorder legghen noch vier eylanden; in welcke een seer groote menichte van voghelen haer onthoudt/welck sy noemen Tangeuz, ende op de andere groote menichte van alderhande voghelen: d'eerste noemen sy Isle aux Tangeux, welck is een half legue van Cap Forchu; eñ d'ander les Isles aux Loups Marins; leggen op de dry-en-veertich graden ende een half noorder breedte/ ende van 't vaste landt vier oft vijf leguen. Van dese Eylanden tot Cap Forchu (soo ghenoemt naer syn ghedaente) alwaer een haven is/ die sy noemen Port Forchu, zijn vijf oft ses leguen: dese haven is tamelijck goet aen't in-komen / dan achter in loopt sy meest droogh met het leegh-water / uyt-ghenomen een kille van een rievierken/ omringt van schoone weyden / welck dese plaetse seer aenghenaem maeken. Van hier keert de kuste naer't noorden / ende in thien oft twaelf leguen en zijn daer gheen bequame havens voor groote schepen / dan wel eenighe in-wijcken ende kraeye stranden / ende een suyvere kuste sonder eylandekens / klippen ofte drooghten.

drooghten. Van daer komt men aen Isle longue, streckende noordt-oost ende zuydt-west/ende gheleghen aen het begin van de baye Françoise; dit Eylandt is ses leguen lanck/ ende in eenighe plaetsen een legue breedt: staet vol boomen: alle de kuste is besmet met klippen/soo datter met schepen niet en is aen te komen; daer gaet een harde ghetÿe / insonderheydt in een smallen door-ganck tusschen 't Eylandt ende 'tvaste landt/welck sy daerom noemen le passage Courant, soo datter gheen raedt en is met schepen daer door te varen. Tusschen dit Eylandt ende 'tvaste landt leght een baye/ welck sy noemen Ste Marie, daer goede reede is voor schepen: heeft dry leguen in't in-komen: aen de zuydt-oost-zÿde is een seer goede haven ghenaemt port Ste Marguerite op de hoochte van vÿf-en-veertich graden ende een half / ende 'tcompas varieert daer seven-thien graden ende sesthien minuten; aen't in-komen legt een banck/ daer met leegh-water maer anderhalf vadem waters is / dan binnen heeft men dry vademen/ ende goede grondt: 'twater valt daer wel dry vademen: daer is seer fraey landt by ghelegen; ende aen de gantsche zuydt-oost-zÿde van de baye ist leegh-landt/ ende seer goet. Aen d'ander zÿde komende van Isle longue noordt-oost aen twee leguen, vintmen een inwÿck van een vieren-deel van een legue in't om-gaen/ daer walighe grondt is/ alwaer sy segghen aen't landt een Silver-mÿne te wesen. Eenighe leguen voorder is een rievierken / welck sy noemen Boulay, in welckes mondt een schip van hondert vaten brylÿck mach anckeren; een quart van een legue voorder is een goede haven voor schepen; ende daer is een yser-mÿne: ende dry leguen voorder noort-oost noch een ander yser-mÿne/ niet verre van een rieviere daer seer schoone weyden aen legghen: de grondt van 'tlandt daer om-her is roodt als bloedt. In't binnenste van de baye is noch een rievierken/ welck niet verre en komt van Port Royal. Ses leguen om de kape / door de passagie van Isle longue, noordt-oost aen/is een in-ham/ daer de schepen moghen anckeren op vier / vÿf / ses ende seven vadem waters / zand-gront/ is maer een reede. Twee leguen verder op de selve streeck leght Port Royal, welck een seer schoone ende wÿde haven is/daer wel duysent schepen sekerlÿck souden konnen leggen. 'Tin-komen is acht hondert treden wÿdt/ ende de haven is binnen twee leguen lanck / ende een legue breedt; daer komen dry rievieren in / welcker eene taemelÿck groot is / komende van't oosten/ die sy noemen Riviere de l'Equille, naer seker vischkens die daer ghevangen worden by menichten: dese rieviere is in de mondt by naer een vieren deel van een legue wÿdt; alwaer een Eylandeken leght een half legue groot/ vol boomen/ (gelÿck oock de landen daer ontrent) ende maeckt dat de rieviere twee in-komsten heeft by noorden ende by zuyden 't Eylandt; doch dat by noorden is 'tbeste / daer is vijf ende ses vademen waters / oock seven ende acht / dan men dient het kanael eerst wel te erkennen/ door dien daer sorghelÿcke drooghten zÿn/so aen de zijde van 'tvaste landt/als van 't Eylandt: men kan de rieviere by de vijfthien leguen op-varen/ daer sy noch sestich treden wijdt is/ende ander-half vadem diep. Aen de rieviere wassen veel buecken ende esschen-boomen. Aen de zuydt-zijde van de haven is een ander rieviere/ daer mede een eylandeken voor legt/twee leguen van't voorgaende verscheyden/ die sy noemen Rieviere St Antoine; 'tlandt is hier tusschen Port Royal, ende 'tbinnenste van de baye St Marie, by de vier leguen over dwers door dicke bosschen: de derde rieviere aen de selve zuyt-zijde gelegen/is vol klippen/ soo dat daer niet in te komen en is/noement le Ruisseau de la Roche. Dese haven leght op de hoochte van 45 graden noorder-breedte; ende 'tcompas noordt-westert daer seven-thien graden ende acht minuten. De Francoysen hadden hier een woon-plaetse inden jare 1605. onder 'tbeleyt van le Sr de Monts, van welcke men de gheleghentheydt kan sien in de voyagien van Champlain, ende de gantsche historie lesen by l'Escarbot in't vierde boeck van syn Histoire de la Nouvelle France. 'Tvolck welck ontrent dit quartier woont/ worden ghenoemt Souriquois, by de welcke niet te vinden en is dan bevers vellen/ en andere diergelÿcke pelteryen.

Dit volck is middelbaer van statuere / bruyn van coleur ghelijck de andere Wilden: hebben meest swart hayr: de Oversten hebben alleen baerden / de andere trecken de hayren uyt: haer kleedinghe ende manier van leven verschilt weynigh vande andere Wilden: en hebben gheen Religie ofte eenighe Gods-dienst; dan hebben haere Waer-segghers ende Toovenaers / daer sy seer op vertrouwen; welck sy noemen Autmoins, ende maecken daer soo grooten werck af / dat haer Koninghen dat ampt veel tijts bedienen: de selve zijn oock hare Medicijnen ende Chirurgijns: ghebruycken seer vreemde manieren van waer-segghen / ende den Duyvel op te manen: ende haer principale kueren in't gheneesen der siecken / bestaet in't bloedt laten / ende uyt te suyghen. Haer tale is meest verscheyden van der anderen Wilden tale: de ghetalen worden by haer uyt-gedruckt als volcht;

een	Negont.	ses	Kamachin.
twee	Tabo.	seven	Eroeguenick.
dry	Chicht.	acht	Meguemorchin.
vier	Neon.	neghen	Egkkonadeck.
vijf	Nan.	thien	Metren.

De jaren tellen sy by de Sonnen / Cach Metren Achteck, zijn hondert jaren: de maenden by Manen / Knich Metren Kaminau, zijn thien Manen ofte maenden. De ghedeelten van 'smenschen lichaem worden by haer aldus ghenaemt:

Hooft	Menougi.	Baerdt	Migidion.
Hayr	Monzabon.	Hals	Chitegan.
Ooren	Seckdoaga.	Arm	Pisquechan.
Voor-hooft	Tegoiea.	Handt	Nepeden.
Oogen	Nepiguigour.	Vingeren	Troeguen.
Neus	Chichkon.	Buyck	Migedi.
Mondt	Meton.	Navel	Niri.
Lippen	Nekovi.	Knien	Cagiguen.
Tanden	Nebidie.	Beenen	Mecat.
Tonghe	Nirnou.	Voeten	Nechit.

Sy noemen

De Man	Metabouiou ofte Kessona.	Steen	Knoudou.
een Vrouwe	Mebouiou.	Berch	Pamdemou.
Vader	Nouchich.	't Water	Orenpeoc.
Moeder	Nekich.	den Hemel	Ovaieck.
Broeder	Skinetch.	de Sonne	Achtek.
Suster	Nekicht.	de Mane	Knichkaminau.
Sone	Nekovis.	een Sterre	Kerkooeth.
Dochter	Netouch of Pecenemouch.	een Booghe	Tabi.
't Vier	Boucktow.	een Pijl	Pomio.
de Aerde	Megamingo.	een Mes	Howagan.

Sy hebben hare ghesangen die sy op hare feesten ende vrolijck-tijden ghebruycken / inde welck l'Escarbot ghetuyght ghehoort te hebben het woordt Alleluya, welck seer te verwonderen soude zijn / in dien het soo ware: meyne dat hy het hem heeft laten voor-staen. Dus vele van dese Wilden.

Het achthiende Capittel.

Voorder beschrijvinghe van de plaetsen, Havenen ende Rievieren ghe-leghen in de groote BAYE FRANCOISE, ende daer buyten tot de Rieviere PEMTEGOUET toe.

VAn Port Royal varende langhs de kuste van't vaste landt / welck daer streckt noordt-oost ende zuydt-west acht oft thien leguen, komt men aen een punt lants / welck sy noemen Cap de deux bayes, door dien het een smallen reep lants is /

is / tusschen twee bayen / streckende oostwaerts in tusschen het vaste landt; een legue in zee van dese kape leght een Eylandt een legue groot / gantsch omringht van hooghe rotsen / uyt-ghenomen in een plaetse / daer een breucke is / ende daer by een poel van sout water: 't Eylandt is boven plat / ende met boomen bewassen / alwaer een springh is van goet water; ende hier is een koper-myne. Aen de baye die by zuyden de voorsz. kape leght is een ander uyt-stekende punt / welck sy noemen Cap de Poutrincourt, op de hooghte van vijf-en-veertich graden ende twee derde noorder breedte. Dese baye is ontrent twintich leguen in't om-gaen / ende in't binnenste is een rievierken van weynigh waters: daer zijn noch andere kleyne beken; 'twater wast daer by de vijf vadem. Daer is noch een ander haven welck met 'tleeghe water droogh loopt / welck sy noemen Port aux Mines, door dien daer een koper-myne is / doch loopt twee-maels daeghs onder met de vloedt: dese haven is ander-half mijl verscheyden van't Eylandt dat wy voor desen hebben aen-gheroert: is een baye by een legue langh / ende anderhalf breedt; men komt daer in door een canael / daer aen beyde zijden santen legghen / tusschen twee smal uyt-stekende reepen landts / die de baye by oosten besluyten; ende binnen in zijn twee kleyne beken van weynigh waters. De baye Françoise loopt van hier noch vijfthien leguen binnen 'slandts; d'andere baye by noorden Cap de deux bayes, wordt by Champlain in syn kaerte ghenoemt baye de Gennes; daer komen twee rievieren in / de eene van het oosten naer Cap Breton toe / ende d'ander van het noorden naer Gaspé toe; dese baye is in het in-komen vijf oft ses leguen wijdt. Aen de zuydt-kuste van het vaste landt / stelt Champlain Rieviere St Louis, de welcke hy nochtans niet en noemt in syn voyagie / dan spreeckt daer van een kleyne rieviere / met een leeghe kaep aen het in-komen; ende een hooghen bergh binnen 'slandts / hebbende de ghelijckenis van een Cardinaels hoedt: alwaer een yser-myne is; dan daer en is gheen reede dan voor chaloupen. Vier leguen noorder west-zuydt-west is een rif van klippen een weynigh in zee streckende / daer een seer hardt tije gaet / welck oock seer ghevaerlijck is: neffens dit punt is een in-ham / een half legue groot / daer oock een yser-myne is. Vier leguen noorder is een schoone baye / in de welcke dry Eylandekens legghen / ende een rotse; de twee zijn een legue van de Cap Rouge naer't westen / ende het derde aen de mondt van een schoone rieviere / welck sy nu noemen Rieviere S[t] Iean, ende de Wilden noemen die Ouygoudy. Dese rieviere is ghevaerlijck / indien men niet goede acht en neemt op sekere punten ende rotsen / die aen beyde zijden legghen: sy is engh in de mondt / ende daer is derthien / veerthien ende sesthien vademen waters; daer na wortse wijder tot aen een uyt-stekende punt daerse weder nauwer werdt / ende heeft daer ghelijck een val tusschen twee hooghe klippen / daer 'twater seer snel af-loopt; doch met het hoog water ist daer wel te passeren; ende wert daer wel een legue breedt: 't in-komen van de rieviere leght op vijf-en-veertich graden ende twee derde / ende daer is een yser-myne: de Wilden van 'tlandt segghen datse dese rieviere op varen naer Tadoussac, ende maer weynich weeghs over lant en hoeven te reysen: in de rieviere wordt veel Salm ghevanghen: Voor de west-hoeck van de rieviere / welck sy noemen Cap de S[t] Iehan, leght een Eylandeken / welck sy van weghen de ghelijckenis noemen la Nef. Van daer komt men aen vier Eylanden / die vol voghelen zijn; ende meer west-waerts aen ander Eylanden / onder ander aen een / welck wel ses leguen groot is / by de Wilden genoemt Manthane; ende naer't zuyden van't selve Eylandt zijn diversche goede havens tusschen de Eylanden in. Van daer komt men aen een rieviere / welck men na de natie van de Wilden die daer ontrent woonen / noemt Rieviere des Estechemins: men vaert door ontallijcke Eylanden die ghelijck in een sack legghen / eenighe meer ofte min als een legue groot. Champlain noemt die in syn kaerte Isles Iumelles. Midden door dese Eylanden komt men in een rieviere / in't midden van de welcke leght Isle S[te] Croix, daer de Francoysen een woon-plaetse hebben

ghehadt / welcke sy daer naer weder verlaten hebben / als te sien is by Champlain ende l'Escarbot. Dit Eylandt is gheleghen op vijf-en-veertich graden ende een derde noorder-breedte / ende 'tcompas noordt westert daer seventhien graden ende twee en-dertich minuten; van dit Eylandt komt men in een baye / daer drie rievieren in komen d'een van't oosten / de andere van't noorden / de derde van't westen / welck is die wy voren hebben genoemt Rieviere des Estechemins, ende twee leguen de rieviere op is een groote val / soo dat de Wilden haer canoen wel vijf hondert passen over landt draghen. Op dese rieviere worden in de maent van May ende Iun seer veel haringhen ghevanghen: 'tis een seer goeden bodem / ende daer 'tkoorn seer wel wassen soude / indien de boomen wegh ghehouwen waren / want het gantsche landt is meest vol gheboomte / ende op't Eylandt ende daer ontrent en ontbreken gheen mosquiten. Om van dese rieviere de Ste Croix te varen naer de rieviere van Pemtogoüet ofte Norembegue, passeert men door seer veel kleyne Eylanden / klippen ende sanden: ende het Eylandt / welck de Wilden selfs noemen Menane, leght drie leguen van 'tvaste landt. De kleyne Eylanden continueeren langhs de kuste wel vijf-en-twintich leguen, de welcke met een ghemeyne naem by Champlain worden ghenoemt les Isles Rangees; van welcke eenighe wel vier leguen legghen van't vaste landt af: ende zijn meest met boomen van slecht houdt beset: ende tusschen beyden zijn veel goede havenen / doch onlustigh om te bewoonen. Eenighe van dese zijn by de Francoysen oock besondere namen ghegheven / als Isle Grauee, Isle aux Corneilles, door de menichte van eyters die men daer vindt; la Heronnerie, ende dierghelijcke. Ten eynde van dese Eylandekens komt men aen een Eylandt / welck wel vier oft vijf leguen langh is / ende en leght maer weynigh weeghs van de kuste van 'tvaste landt; is een seer hoogh Eylandt / met diversche breucken / welck in zee zijnde / sich vertoonen als seven oft acht berghen op een rije legghende / zijn kael op den top / ende niet dan rodtsen; Champlain noemt het Isle de Monts deserts, is gheleghen op de hooghte van vier-en-veertich graden ende dertich minuten noorder-breedte / ende aen de mondt van de rieviere Pemtogoüet; daer wy nu voorder sullen van spreken.

N O R V M B E G A.

Het neghent-hiende Capittel.

Van de Rieviere by de Wilden ghenoemt PEMTOGOÜET, welck schijnt te wesen de Rieviere ende Contreye die men noemde NORVMBEGA.

VEle Schrijvers van voor-gaende tijden hebben wonder ghesch reven van de groote rieviere ende de stadt Norumbegua, de welcke op dese riervier soude ligghen / bewoont van seer bequaem volck / die onder anderen cottoen souden hebben ende cottoene gaeren ende dierghelijcke; 'twelck nu soo niet en wordt bevonden / noch en is oock niet waer-schijnlijck / dat daer opt in dat quartier sulcks yets gheweest is; naer alle de circumstantien van de hoogte ende anders / soo schijnt het dese riervier te wesen / daer wy nu hebben van te spreken; welck van de Wilden naer 'tseggen van de Francoysen wordt ghenoemt Pemtegoüet: Dese rieviere wordt / naer ick kan mercken / by de Engelsche Pennobscot ghenoemt; ende wordt by Mr Champlain in syn voyagien naer Nova Francia beschreven in voeghen als volgt. In't in-komen van de rieviere leggen seer veel Eylanden / thien ende twaelf mylen verscheyden van 'tvaste landt / ende op de hooghte van vier-en-veertich graden: 'tcompas varieert daer achthien graden ende veertich minuten: Het Eyland genoemt Isle de Monts Deserts, maeckt een van de pointen van't in-komen naer't oosten toe / ende d'ander point is een leegh-landt / welck de Wilden noemen Bedabedec, leggende aen de west-zijde / ende zijn dese twee pointen van den anderen verschey-

verscheyden neghen oft thien mijlen; ende by naer in't midden 'tzee-waert leght een seer hoogh Eylandt/ ende een goet merck-teken/ welck de Franschen noemen Isle Haute. Voorts rondtom zijn ontallijcke andere van diversche groote ende breedte/maer 't Eylandt welck sy noemen des Monts deserts is 'tgrootste. Daer is seer goede visscherye van diversche sorten van visch/ ende goede jacht. Twee ofte drie mijlen van't punt Bedabedec, loopende lancks 'tlandt naer't noorden/ legghen seer hooghe landen/ welck men met helder weder wel twaelf ende vijfthien mijlen in zee kan sien. Komende aen't zuyden van Isle Haute, ende daer een vieren-deel van een mijl af-houdende (daer eenighe droochten legghen boven water/) ende stellende de kours west/ tot dat hem alle de berghen openen die noordt van't selve Eylandt legghen/ ende dat ghy dan komt te sien de acht oft neghen breucken van Isle de Monts deserts, ende die van Bedabedec, soo hebt ghy de rievier open voor u: ende om daer in te loopen/ soo moet men de Cape noorden van sich brengen/ welck is boven de hooghste bergen van Bedabedec; ende en sult geen Eylanden voor u sien/ende moogt dan sonder sorge in-loopen/want daer is waters ghenoegh/ hoewel ghy veel barninghen siet/ ende Eylanden/ ende rodtsen oost ende west van u: men moet neerstigh diepen tot meerder sekerheydt: Champlain meynt dat daer gheen ander in-komen is als dit/voor groote schepen/ dan wel voor kleynder ofte chaloupen; want als voren daer legghen soo veel Eylandekens/ klippen/ bancken/ ende barninghen/ dat het te verwonderen is. Dese rievier en streckt niet seer verre in't landt; Champlain was die vijf-en-twintich mijlen op oft weynigh meer/ ende vondt dat de rievier daer een val hadde. Hy getuyght dat daer seer goedt landt is/ ende schoone boomen/ meest eycken; vonden daer gheen steden/ noch gheen apparentie van opt ghewee st te hebben/ maer wel eenighe hutten van Wilden/die ghemaeckt waren op de wijse van ander Wilden/ met schorsen van boomen ghedeckt: oock woont daer weynigh volcks/ die naer syn segghen Etechemins worden genoemt: 'tis volck dat gheen vaste woon-plaetse en houdt/ maer veranderen naer de ghelegentheyt van de jacht. 'Tvolck dat doen daer was hadt voor Over-hooft een ghenaemt Bessabez; ende noch andere Wilden/ eenen ghenaemt Cabahis; die beyde by Champlain quamen/ ende hem vrientschap bethoonden naer hare wijse. 'Tschijnt dat de Wilden veel-tijdts naer de naem van haer Oversten haer laten noemen/ waer door de namen dickwils veranderen/ ende by differente schrijvers seer diversch worden ghestelt: want Capiteyn Smith noemt de volckeren/ die aen dese rievière woonen/ Tarentins; hoewel hy oock mentie maeckt van Bessabez, ghevende den naem van den oversten aen de heele natie. Anders komt de beschrijvinghe van de ghelegentheydt van de rieviere tamelijck over een. 'Tvolck dat ontrent dese rieviere woont is van de selve ghestalte ende maniere van leven als de Canadiens ende Souriquois, ende kleeden haer in bevers ende andere vellen.

Het twintichste Capittel.

Vervolgh van de kuste van NORVMBEGVE, en de beschrijvinghe van de Rieviere QVINIBEQVY, ende de plaetsen daer ontrent gheleghen, uyt Mr Champlain.

VAn 'twestelijckste punt van de rieviere Pemtougouet, welck als voren ghenaemt wordt Bedabedec, tot de rieviere Quinibequi ofte Kinnibequi, rekent Mr de Champlain vijf-en-twintich mijlen/en tusschen beyden leggen seer veel Eylanden ende klippen; ende aen't vaste land by naer in't midden van beyde dese rievieren leght een groote in-wijck/ ofte baye/ al vol kleyne ende groote Eylanden/ welck de voorsz. Champlain in syn kaerte noemt Baye de St Luc. Recht over de rieviere Quinibequy leght een tamelijck hoogh Eylandt/ welck de Francoysen hebben ghenoemt la Tortue, ende de onse noemen het insghelijck de schildtpadde;

padde; tusschen dit Eylandt ende het vaste landt legghen hier ende daer eenighe
klippen / die met het hoogh water bedeckt zijn / doch men siet het water daer
op barnen. Dit Eylandt la Tortue leght met de rievier Quinibequy zuyd-zuyd-
oost ende noordt-noordt-west; ende op de hooghte van vier-en-veertich graden by
noorden de linie; t'compas varieert daer neghenthien graden ende twaelf minu-
ten volghens de observatie van Champlain. Aen't in-komen van de rieviere leg-
ghen twee kleyne Eylandekens/d'een aen de eene zijde/ ende d'ander aen d'ande-
re; 'tgrootste is een lanck ende smal Eylandt / legghende aen de oost-zijde van het
in-komen van de rieviere / ende dicht daer onder is vier / vijf/ses / ende oock seven
vademen waters; eenighe dry hondert passen meer inwaerts legghen twee rodt-
sen / daer gheen houdt op en is / maer alleen weynigh groente: teghen over het
grootste Eylandt voor-noemt steeckt het vaste landt met een punt uyt / hebbende
aen de oost-zijde een in-wijck die vlack is / ende aen de west-zijde een beke ofte
kreecxken / daer de chaloupen half vloedt konnen in komen. Voorts soo legghen
aen de oost zijde van de rieviere meer inwaerts/vier langhe ende smalle Eylande-
kens; ende aen de west-zijde is een in-wijck / welck west-waert in streckt / ende
dan naer het zuyden keert/ soo dat het by naer een Eylandt van't vaste landt af-
snijdt/ op 'twelcke de Wilden ghewoon zijn hare hutten neder te slaen/als sy hier
komen om te visschen; daer is een panne van versch water: al dese in-wijck is on-
diep / soo dat met het hooghe water barcken van sestich vaten daer qualijck mo-
ghen vloten. Champlain in syn voyagien gheeft dese ghetuyghenis van dese rie-
viere: De rieviere van Quinibequy (seght hy) is seer gevaerlijck voor de schepen
als ghy daer een halve legue binnen zijt / door dien daer soo weynigh waters is /
ende een heet tije gaet / ende soo veel klippen en vlackten zijn / soo wel buyten als
binnen. Nochtans is daer sonder twijfel een goet kanael / alst maer wel onder-
socht ware. Soo weynigh landts als ick ghesien hebbe aen de kant van de rieviere
is seer slechte grondt / niet dan rodtsen aen alle kanten. Daer wassen menichte van
leeghe eycken / ende daer is seer weynigh landts dat bequaem is om te bezaeyen.
Men heeft daer menichte van visch/ ghelijck in alle andere rievieren daer ontrent.
'Tvolck van het landt leeft meest gelijck de andere Wilden van dat quartier/ende
verhaelden ons dat 'tvolck/ welck ghewoon is Maiz te zaeyen/ seer verre te landt-
waert in woondt / ende dat sy naer ghelaten hebben te zaeyen soo naer aen de ku-
ste / uyt oorsake van de oorloghen die sy hebben met andere / die haer ghezaey dan
quamen verderven ende berooven. Hy verhaelt voorder hoe dat sy met de chalou-
pe eenighe mijlen de rievier op voeren / ende verspraken daer een van de Overste
van de Wilden / die sy noemden Manthoumermer, die haer van twee andere O-
versten vermaende Marchim ende Sazinou, die wel de voor-naemste waren op
dese rieviere: in het op varen passeerden sy voor by een Eylandt wel vier mijlen
langh /ende door eenighe enghten / daer seer schoone weyden ontrent eenighe be-
ken laghen: In't weder af-komen gheleyden haer de Wilden een anderen wegh/
door seker Eylandekens / ende voor-by een uyt-stekenden hoeck / daer een val
van water was seer moeylijck om te passeren / door dien daer twee diversche stroo-
men malkanderen ghemoeten: quamen daer naer in een lack dry ofte vier mijlen
langh / daer eenighe kleyne Eylandekens in legghen / ende daer komen twee rie-
vieren in/ namentlijck die van Quinibequy, welck van het noordt-noordt-oosten
af-komt / ende een ander welck komt van't noordt-westen. Naer 't rapoort van de
Wilden / soo kan men langhs dese rieviere komen tot aen de groote rievier van
St Laurens ofte Canada; mits dese rieviere eenige vijftich mijlen op-varende/eñ dan
by de twee mijlen over landt treckenden/ komt men aen een ander rieviere die in
de groote rieviere komt niet verre van Quebecq. De Engelsche noemen dese rie-
viere Sagadahoc, gelijck wy hier naer breeder sullen verhalen in't volghende boeck:
sullen nu vervolghen de ontdeckinghe ende beschrijvinghe van dit quartier by de
Francoysen / om soo een eynde te maken van Nova Francia.

Het een-en-twintichste Capittel.

Vervolgh van de kuste van QVINIBEQVI Westwaerts, ende van de rieviere CHOVACOET, ende de gheleghentheydt van de plaetsen daer ontrent; de ghestalte ende manieren van de Wilden die men noemt ALMOVCHIQVOIS.

VAn de rieviere Quinibequi voorts-varende langhs de kuste naer't westen/ gemoet men een baye ofte in-wijck daer seer veel Eylanden in legghen / ende men siet daer seer hooghe berghen naer 'twesten toe. Dese baye is van de rieviere voorsz. vier mijlen. Noch acht mijlen voorder is de rieviere Chovacoet, welck in't in-komen heeft eenighe kleyne Eylandekens; onder andere een welck de Francoysen den naem hebben ghegheven van Isle de Bacchus, door dien sy daer op wijngaerden vonden/ de welcke sy in dat gantsche quartier noch niet ghevonden en hadden; de onse noemen't om de selve oorsake Wijngaerden Eylandt, ende de baye welck aen't in-komen van dese rieviere is/ Graef Willems baye: naer 'tsegghen van Champlain soo is dit een seer vermakelijck Eylandeken / daer seer schoon gheboomte op wast van eycken ende noote-boomen / ende fraey landt op is om te bezaeyen: is ontrent twee mijlen van de rieviere. Dese rieviere van Chovacoet is maer een kleyne rieviere / ende heeft een barre in't in-komen/ alwaer met 'tleeghe water maer een half vadem waters is/ ende met 'thooghe ander-half vadem / ende met een springk-vloet twee; daer binnen zijnde vint men/ dry/ vier/ vijf / ende ses vademen. Sy is seer visch-rijck / ende leght op de hooghte van dryen-veertich graden ende dry quart by noorden de linie. 't Landt ontrent dit rievierken is seer lustigh ende vruchtbaer / vol schoon gheboomte van eycken / buecken / ende olmen. 't Volck dat daer woondt is een ander natie als de voor-gaende/ daer wy hier te voren van ghesproken hebben/ ende van een andere tale/ worden ghenoemt / soo Champlain schrijft / Almouchiquois: Dese Wilden scheeren haer hayr gantsch voor af tot wijdt boven aen de kruyne/ ende dragen achter 'tselve seer langh/ ende vlechten dat seer lustigh / ende steken daer diversche veeren in. Sy verwen haer aensichten roodt / ende swart ghelijck de andere Wilden; zijn wel ghestelt van leden / sonder eenighe mis-maeckthEydt; haer wapenen zijn piecken/ knodsen / boghen / ende pijlen / daer sy de steert van seker visch ghenaemt Signoc, voor scherp aen gebruycken. Sy bouwen het landt / welck de Wilden / van de quartieren van hier oost-waert gheleghen/ niet en doen: ende planten daer Maiz ende Brasilische boontjens van diversche coleuren onder den anderen / soo dat de struycken van het Maiz de boontjens ghelijck voor staken dienen: zijn seer kurieus om haer velden / welck sy thuynsche-wijse om-hegghen / wel te wieden; haren tijdt van zaeyen is in May, ende van snijden in September. Men heeft daer schoone note-boomen / doch de vrucht valt kleyn / ende is verdeylt in veel quartieren; fraeye wijngaerden / daer de Francoisen in de maent van Iulius schoone druyven aen vonden/ ende verjuys van maeckten; winnen daer oock cawoerden ende diergelijcke vruchten eñ Tabacco. Dit volck heeft een vaste woon-plaetse/ ende en vertreckt soo niet van de eene plaetse naer d'andere / ghelijck de andere Wilden: hebben hare hutten met schorsen van eycken-boomen bedeckt / ende met een stercke palissade van dicke boomen om-ringht / waer mede sy haer teghen haer vyanden verweeren. In somme het is een seer vermakelijcke plaetse / ende aen de rieviere legghen veel schoone weyden. Aen de mondt van de rieviere leght een kleyn Eylandeken welck seer bequaem is om een fortresse op te legghen / om soo verseckert te wesen teghen alle aen-vallen. Weynich verder buyten de rieviere legghen noch twee Eylandekens/ daer de schepen moghen anckeren beschut voor de winden/ ende daer is goede ancker-grondt. Van Quinibequi af tot voor by dese rieviere heeft men meest sandt-stranden. Twee ofte dry mijlen voorder op de selve kuste is een

een kape/ende daer by een haven die goet is voor ſchepen van hondert vaten/welc
Champlain noemt Port aux Iſles, door dien daer dry Eylandekens legghen die de
ſelve haven maken. Deſe plaetſe is gheleghen op de hooghte van dry-en-veertich
graden ende vijf-en-twintich minuten by noorden de linie. Weynigh voorder
voor-by de kape / als men de ſelve noordt-ooſt ten noorden heeft ghebracht / komt
men in een ander haven tuſſchen Eylanden / die maer een in-komen en heeft / daer
legghen eenighe klippen daer 'twater ſeer op breeckt: op deſe Eylandekens waſ=
ſen uytermaten veel roode aerdt-beſyen / ſoo dat men daer by naer anders niet en
ſiet. De kuſte is voorder aen meeſt vlack ende ſandigh. Daer naer komt men aen
een ander kape / welck Champlain noemt le Cap aux Iſles; ende tuſſchen beyden
is een in-wijck / welcke ſtreckt naer't weſten; ende daer legghen twee oft dry Ey=
landen die tamelijcken hoogh zijn: By de kape ſelfs legghen dry Eylanden
dicht by 'tvaſte landt / vol van alderhande gheboomte: ende een ander plat Ey=
landt welck wat verder in zee ſtreckt/daer't ſeer barnt/daer geen houdt op en waſt.
Champlain verhaelt hoe dat hy daer aen landt was / ende eenighe Wilden ver=
ſprack by teeckenen; dat daer veel wijngaerden waren / ende veel note-boomen /
doch de noten niet grooter als een muſquet-loodt. 'Tvolck zaeydt ende plant als
de voor-gaende. Deſe plaetſe is gheleghen op de hooghte van dry-en-veertich
graden ende eenighe minuten by noorden de linie. Wordt by de onſe ghenoemt
den Ghebroken hoeck. Een half mijle voorder is een ander punt van rodtſen /
welck de Francoyſen daerom hebben ghenoemt Cap de Rocher. Tuſſchen bey=
den is veel kael landts / daer veel velden zijn daer de Wilden haer Maiz planten;
'tis ſeer ſchoon ende vermakelijck landt / daer ſchoon gheboomte tuſſchen beyden
waſt. 'Tvolck dat daer woondt heeft haer canoen ghemaeckt van een houdt /
welck ſeer licht om ſlaen / ten zy men die voorſichtelijck weet te ſtieren. De Wil=
den maken die van ſeer groote boomen / welck ſy weten te vellen met bijlen van
kegels gemaeckt/ende oock wel yſere bijlen (die ſy ruylen van de Wilden die op de
kuſte van Accadie woonen;) ende naer dat ſy de ſchorſe daer van hebben gedaen/
ſoo weten ſy die uyt te holen / de ſelve eerſt in-brandende met vyer / ende daer naer
uyt-ſchrabbende met ſeker ſchelpen ende anders / tot dat ſy die een bequame hol=
licheydt ghegheven hebben.

Het twee-en-twintichſte Capittel.

Vervolgh van de kuſte naer't zuyden toe: ende van de haven BEAVPORT,
ende CAP S[t] LOUIS, ende andere plaetſen daer ontrent ghele-
ghen; ghelijck M[r] Champlain die beſchrijft.

OM de voor-ſchreven Cap de Rocher leght een ſchoone baye die voor een goede
haven kan dienen / ende derhalven by de Francoyſen om die oorſaeck ghe=
noemt werdt Beauport, ende by onſe Schoone haven, ghelegen op de hooghte van
dry-en-veertich graden. Deſe baye ſtreckt noordt-waert in / ende zuydt-waert uyt;
aen de ooſt-zijde loopt een ſmalle ſtreeck landts vol van boomen: in't in-komen
van de baye heeft men in't midden ſeven / acht / ende thien vadem waters / ende
naerder de wal dry ende vier vademen waters / het iſſer tuſſchen deſe ſmalle ſtreeck
landts / ende 'tander vaſt landt vier-en-twintich hondert roeden breedt: daer is
goet anckeren achter een kleyn Eylandeken / welck by naer half weghen de baye
leght / alwaer men beſchut kan legghen voor de winden. Daer woont veel volcks
in dit quartier / zijnde van de ſelve gheſtalte ende conditie als de voor-gaende; heb=
ben veel landts dat bequaem is om te bezaeyen; ende als ſy ander meer bequaem
willen maken / ſoo houwen ſy de boomen maer af tot by naer dry voeten boven de
grondt / ende ſteken den brandt in de tacken / ende maken ſoo een klaren bodem.
In deſe bayen komen eenighe kleyne beecxkens vlieten / daer ſchoone weyden on=
trent legghen. Den overſten van dit quartier was ten tijde van Champlain
ghenoemt

ghenoemt Quiouhamenec. 't Landt brenght de selve vruchten voorts als de voor-
gaende. Acht mijlen van Cap aux Isles naer 't zuyden leght een ander kape die
Champlain noemt Cap St Louis, de onse noemen die Wijngaerts hoeck; dan een
mijle by noorden dese kape is noch een baye/daer veel kleyne huttekens aen landt
staen/by de welcke de Wilden haer koorn-velden hebben ende in 't binnenste van
de baye is een tamelijcke wijde rievier / die naer de gissinghe verre te landt-waert
in loopt/ ende veelicht tot in het lack van de Iroquois, daer wy hier voren van heb-
ben ghesproken ; dese rieviere noemt Champlain, la Rieviere du Gaz; ende de
onse noemen die de Sandt-rieviere, ende dese baye / de Witte-baye. De Cape S^t
Louis is leegh landt / ende leght op de hooghte van twee-en-veertich graden ende
vijf-en-veertich minuten. Twee mijlen voorder langhs de kuste/welck een sandt-
strandt is / heeft men een kleyne besloten baye / welck Champlain noemt port du
Cap St Louis, ende leght by naer op de selve hooghten / streckt west in / ende oost
uyt; aen de noordt-zijde van't in-komen is een uyt-stekende reep landts / voor
rondt ende vol gheboomte; ende op de kuste naer zee toe legghen eenighe sandt-
duynen; aen de zuydt-zijde van't in-komen is een hooft-landt tamelijck hoogh/
soo dat men het wel dry oft vier mijlen verre sien kan: binnen de baye zijn twee
kleyne Eylandekens / die men niet ghewaer wordt voor dat men in de baye is;
ende verder is een kille die wat dieper in't landt loopt / doch te drooghe om met
barcken in te varen. Van daer komt men aen een andere Cap, die Champlain
noemt Cap Blanc; de Engelsche noemen die Cap Cod, ende de onse noemen
die Staten-hoeck; ende oock wel somtijdts de Witten-hoeck: van welcke wy hier
naer in't naeste boeck breeder sullen sprekẽ; tusschen beyde dese hoecken is een groo-
te baye ofte veel eer diversche bayen/ alsoo die nae't seggen van Champlain wel 18
oft 19 mijlen in't omgaen is / eñ beyde dese kapen wel 10 mijlen van den anderen.
Van dese kape voorder naer't zuyden is een slimme haven / welck de Franschen
deshalven de name hebben ghegeven van Malebarre, ende leght op de hoogte van
twee-en-veertich graden/ende 'tcompas varieert daer achthien graden ende veer-
tich minuten; is een ruyme baye wel dry oft vier mijlen groot; rondtom beset met
huttekens van Wilden; die daer soo veel lants om beplanten als sy van noode
hebben tot haer onder-houdt: daer komt een rievierken in van seer schoon water:
is anders seer ondiep in de baye / ende barnt daer seer aen alle kanten. 'Tlandt
is vol bosschagie van schoone eycken / ende oock cypres-boomen / die seer wel
riecken / ende roodt houdt hebben. Daer wordt Taback ghezaeydt by de Wil-
den / ende hebben seker wortelen die de smaeck hebben van artichoquen / meyne
het de selve zijn die hier te lande ende elders ghebracht zijn gheweest ende genoemt
worden artichoquen onder d'aerde: setten gheweldigh voorts / soo dat by naer
voor onkruydt mach gherekent worden; ende worden nu weynigh gheacht door
dien men ghelooft de selve van quaet voedtsel ende onghesondt te wesen. De woo-
ningen van dit volck zijn rondt/ met groove matten gedeckt / ende in het midden
een gadt om den roock uyt te trecken. Tot dese haven van Malebarre waren de
Francoysen in den jare 1605 ende keerden van daer weder naer St Croix, van
waer sy ghekomen waren: Champlain beschrijft ons de kours ende distantien in
deser voeghen: van port de Malebarre, was de kours tot Cap Blanc noordt-oost
ses mijlen; van Cap Blanc tot Cap aux Isles noordt-oost vijf-thien mijlen; van
Cap aux Isles tot Chouacoet oost-noordt-oost sesthien mijlen: van Chouacoet tot
Quinibequi noordt-oost ten oosten vijfthien; van daer tot Isle Haute oost-zuydt-
oost twintich mijlen; van daer tot Cap Corneille oost twintich mijlen/eñ van daer
tot St Croix noordt-oost seven mijlen. 't Jaer daer naer her-namen sy de reyse om
dese kuste voorder te ontdecken. Van Malebarre zuydt-waert aen is al vlack
zee-strandt / welck seer dangereus met schepen te ghenaken is / ende niet goet met
chaloupen te landen. Twaelf oft derthien mijlen van daer leght Cap Batturier by
Champlain alsoo genoemt om dat het daer soo ondiep is/eñ gheweldigh barnt; want

 wel

wel ander-half mijle van de kuste en is maer drij ende vier vademen waters/ende drooght hardt op tot twee ende minder vadem waters. Dese Cape is een sandt-punt welck wel drij mijlen in zee streckt zuydt-zuydt-oost aen / een ghevaerlijcke plaetse. By westen dese Cape vonden de Francoysen een haven/ welck sy noemden Port fortuné, door dien sy daer eenigh volck aen landt verloren / welck van de Wilden verrast wierdt ende doot gheslaghen. Dese haven en is niet bequaem dan voor kleyne schepen / ende is ghevaerlijck om in te komen / uyt oorsake van de drooghten ende sanden / insonderheyt een sandt bancke die recht voor 'tin-komen leght/ achter de welcke een smal canael leght/daer met het hooghe water maer twee vadem diepte is/ ende met het leeghe een. In't midden van dese haven/welck maer een baye is / leght een Eylandt / ende aen de oost-zijde van 'tselve streckt de baye noordt-waerdt in / welck van de zee wordt af-ghescheyden by een smallen riem landts / welck niet dan sandt-duynen en zijn. Ontrent dese haven woonen veel Wilden / van welcker gheleghentheydt wy hier naer sullen spreken. Dese plaetse leght op de hooghte van een-en-veertich graden ende een derde. Van daer voeren sy ses oft seven mijlen tot aen een Eylandt/ welck sy noemden la Soupçonneuse, door dien sy in twijfel waren gheweest van verre oft het een Eylandt was ofte vast landt. Van hier voorts voeren sy langhs de kuste naer't zuydt-westen eenighe twaelf mijlen / ende ontdecten een rieviere/ de welcke kleyn was / ende quaet om aen te komen van weghen de vlackten ende klippen/ die daer voor ligghen / welck sy noemden Rieviere de Champlain, ende keerden van daer naer PortFortuné. Dit is het uyterste daer de Francoysen als doen quamē in haer ontdeckinge; eñ keerden weder naer Port Royal. Wy hebben dit dus verre vervolght/ om hier mede te scheyden van de landen by de Francoysen besocht/ hoe wel een deel van dien behoort tot de beschrijvinge wy die in't naeste boeck sullen her-vattē.

Het drij-en-twintichste Capittel.

Een kort verhael van de proceduren by de Françoysen in dese quartieren ghehouden; als namentlijck by Iaques Quartier ende andere van den jare 1534. tot den jare 1544.

EEr wy van dit quartier scheyden / soo en salt niet ondienstigh zijn hier kortelijck aen te roeren/wat by de Francoysen door publijcque authoriteyt eertijdts in dese landen is verricht. Inden jare 1534. sondt de Koninck van Vranckrijck derwaert Iaques Quartier met twee schepen/ elck van sestich vaten; de welcke vertrocken in April, ende naer dat sy de Golfo van St Laurens aen alle zijden hadden aenghesocht / ende ontdeckt tot aen't Eylant Natiscotec, welck leght in de mondt van de groote rieviere van Canada, keerden sy weder naer huys/ende arriveerden te Ste Malo den vijfden September des selven jaers. De tweede reyse wierdt by den selven Iaques Quartier uyt gelijcke last voor-genomen met drij schepen (waer van 'tkleynste maer was van veertich vaten) in't leste van May des jaers 1535. in welcke voyagie hy de groote rievier van Canada voorder ontdeckte tot Hochelaga toe; over-winterde op de selve rieviere in een plaetse/ welc hy noemde Ste Croix, alwaer een onbekende siecte quam onder syn volck (is nu ghenoegh bekent / ende werdt het scheur-buyck ghenaemt) soo datter vele van storven; ende de reste werden ghenesen door 'tghebruyck van de schorse ende bladeren van sekeren boom/ die de Wilden haer aen-wesen/ ende als doen noemden Annedda: Wat dit voor een boom zy gheweest is nu niet bekendt. Ende naer dat hy in de selve plaetse een groot kruys hadt op-gherecht/ende de wapen van Vranckrijck daer aen ghehanghen met dit op-schrift: FRANCISCVS PRIMVS DEI GRATIA FRANCORVM REX REGNAT: soo nam hy met listicheydt den principalen Heere van dit quartier met namen Donnacona, ende noch eenighe andere ghevanghen / ende voerde die teghen haren danck met hem naer Vranckrijck / alwaer hy weder

der

der quam den sessen Iulij des jaers 1536. Daer naer in den jare 1540 naer dat de Wilden / welck Iaques Quartier als vooren hadde met ghebracht / meest al in Vranckrijck over-leden waren / soo maeckte de Koninck syn Lieutenant General in dese ghewesten Messire Iehan François de la Roque, Heere van Roberval, ende de voorsz. Iaques Quartier opperste Piloot in de landen van Canada ende Hochelaga, tot Saguenay toe. Waer op Iaques Quartier syn derde voyagie voornam in den jare 1541 ende arriveerden in de haven van St Croix in de maendt van Augusŧ, ende alsoo hy een bequamer legh-plaets voor de schepen vondt vier mijlen hoogher / soo trock hy derwaerts met drie van syn schepen / ende sondt de twee resterende weder naer Vranckrijck: hy maeckte daer een kleyn fortjen / welck sy noemden Charles bourg Royal, daer hy met syn resterende volck doen overwinterde. Den Heere van Roberval en vertrock niet uyt Vranckrijck voor den jare 1542. ende komende met syn vlote / welck was van drie schepen / in de haven van St Iean aen't Eylandt van Terra Nova, ghemoete hem daer de voor-noemde Iaques Quartier weder-keerende naer Vranckrijck / door dien hy / naer syn segghen / met soo weynigh volcks de Wilden van de lande niet en konde onder bedwanck houden: De Heere van Roberval te vergeefs ghetracht hebbende Iaques Quartier weder met te krijghen / voer voorts / ende quam inde maent van Iulius vier mijlen boven Isle d'Orleans, alwaer hy een fort maeckte welck sy noemden France Roy op de hooghte (naer dat Iean Alfonse verklaert) van 47 graden; ende naer syn seggen / als het te Rochell middach is / soo en is het te France Roy maer een half uyre over neghenen. De Heere van Roberval bleef in dese plaetsen een ruyme tijdt / ende dede diversche tochten naer diversche ghewesten / ende namentlijc een op de rievire Saguenay; dan wanneer hy eygentlijck van daer is gescheyden / en vinde ick niet beschreven; naer 'tsegghen van l'Escarbot soo soude hy van den Koninck van Vranckrijck 'thuys ontboden zijn / de welcke de continuele groote kosten / sonder profijt daer van te trecken / verveelende / dit werck heeft laten steken / ende is veel jaren soo verbleven / tot dat het weder is hervat in den jare vijf-thien hondert ende acht-en-neghentich by den Marquis de la Roche, doch met alsoo slechte uytkomste ghelijck wy hier vooren hebben aengheroert inde beschrijvinghe van Isle de Sable, alwaer den voorschreven Marquis syn volck hadde gheplant.

Het vier-en-twintichste Capittel.

Voordere proceduren vande Francoysen in verscheyden andere quartieren van NOVA FRANCIA, ende insonderheyt op de zuydtkuste te St CROIX ende PORT ROYAL.

DE voorgaende voyagien op dese quartieren soo onvruchtbaerlijck af-gheloopen zijnde / soo en is even-wel de sake daer by niet ghebleven / maer inden jare sesthien hondert ende drie heeft Pierre du Gua Sr de Monts een nieuw octroy verkreghen van den Koninck van Vranckrijck; by het welcke hy Lieutenant General werdt ghestelt over de landen gheleghen tusschen de veertich ende ses en veertich graden by noorden de linie; ende aen hem alleen toe-gestaen den handel in pelteryen te drijven in de landen (naer dat de woorden van octroye luyden) van la Cadie, Terre, en Cap Breton, Bayes de St Cler ende de Chaleur, Isle Percee, Gachepe, Chichedec, Mesamichi, Lesquemin, Tadoussac, ende aen beyde de zijden van de rievire van Canada. Hier op maeckte de voorschreven Sr de Monts twee schepen uyt / en nam met hem hondert ende twintich huys-lieden; hy scheyde van Vranckrijck den 7 April 1604 ende syn reyse vervorderende voor by Isle de Sable ende de kuste van Cadie ofte Accadie, nam zijn eerste woon-plaetse in port au Mouton: welcke hy korts daer naer weder verliet / ende naer dat hy de baye Ste Marie hadde besocht / sloech hem neder op het Eylandt Ste Croix gheleghen aen de mondt van de rievire van de Etechemins op de hooghte van

 vijf-

vijf-en-veertich graden ende een derde; alwaer hy met syn volck over-winterde/
ende van neghen-en-seventich persoonen vijf-en-dertich verlore hy diverschen
siecten: In Iunio des jaers 1605, quam hem versch volck toe uyt Vrancrijck/ende
naer dat sy bequamer plaetse om te woonen hadden ghesocht/(want bevonden het
hier des winters onghelijck kouder als in Vranckrijck) naer 'tzuyden / ende ghe-
weest waren tot in port de Malebarre, en niet ghevonden naer haer ghenoeghen/
soo verlietense dese wooninghe van Ste Croix ende transfereerden die naer port
Royal; alwaer hy vijf-en-dertich man in besettinghe liet ende keerde selfs naer
Vranckrijck. Van dese vijf-en-dertich storvender dien winter twaelf. Inden
jare 1606, soo voer derwaerts Monsr de Poutrincourt met voornemen om daer te
woonen/ ende inde maendt van Iulius komende by Champseau, sondt hy een
bercke langhs de kuste/ welcke daer by gheval ghemoete het overigh volck van
port Royal, die de plaetse verlaten hadden ende vast de gheleghentheydt soch-
ten om weder naer Vranckrijck te keeren: nam de selve met hem te rugghe naer
port Royal. De winter en was soo hardt niet dit jaer als het voorleden/ en waren
oock soo seer niet ghequelt van't scheur-buyck: op't voor-jaer dedense een nieuwe
tocht naer't zuyden om bequamer woon-plaetse te soecken/ ende waren weynich
verder als Malebarre tot een haven diese noemden Port fortuné, ende keerden van
daer weder naer port Royal: alwaerse dien winter tamelijck goet weder hadden/
ende gheen excessive koude. Daerentusschen soo wierdt in Vranckrijck 't Octroye
als voren aen Monsr de Monts ghegeven op seker pretensien weder in-getrocken/
ende den handel in de pelteryen aen een yeder wederom open ghestelt/ waer over
dat hy gheen middel siende om de behoeften vande Colonie langher te vervallen/
'tvolck welck hy in port Royal gelaten had weder t'huys ontboodt; soo dat port
Royal weder verlaten werdt in den jare 1607. Van Monsr de Poutrincourt heeft
dit werck weder hervat inden jare 1610, ende een deel volcks versamelt hebbende/
brocht die te port Royal, alwaer sy haer voorgaende wooninge noch staende von-
den (uyt-ghenomen de daecken) ende alle de meublen die daer ghelaten waren/
noch op haer oude plaetse: Naer dat Monsr de Poutrincourt 'tlandt hadde doen
bezaeyen ende alles wat tot onderhoudt vande Colonie behoufde versorghen/ soo
dede hy (naer voorgaende onderwijsinghe inde Christelijcke Religie) eenige van-
de Wilde doopen en onder andere den voornaemsten Heere van dat quartier met
naemen Membertou (wesende naer haer segghen een man over de hondert jaren
oudt) welc ter eeren van de Koninck doen regerende wierdt genaemt Henri: De
Sone van Mr de Poutrincourt keerde dit selve jaer weder naer Vranckrijck/ende
verhaelde aen de Koninginne Moeder 'tgheene te port Royal was gheschiedt in't
doopen van de Wilde. De Jesuyten die in't Hoff waren dese occasie waer-nemen-
de versochten aen de Koninginne dat eenighe van den haren derwaerts mochten
worden ghesonden met een pensioen van twee duysent ponden/ voor-ghevende
dat den overleden ende laetst vermoorden Koninck voor desen sulckx hadde aen
haer-lieden belooft: ende verkreghen hebbende 'tgheene sy versochten/ kosen daer
toe twee uyt den haren met namen Pierre Biard ende Euemond Massé; die haer
naer Diepe begaven/ alwaer twee Koop-lieden/ de welcke met Mr de Poutrin-
court in compagnie waren ghetreden/ een schip veerdich hadden. Als dese koop-
lieden ghewaer wierden dat dese Jesuyten met haer bagagie scheep wilden gaen
om mede over te varen/ soo en wilden sy 'tselve niet lijden/ segghende dat de
moordt van de Koninck noch te versch was/ dat sy lieden niet van sin en waren
haer middelen te hanghen aen een Colonie/ die te staen hadt tot devotie van den
Spaegniaerdt/ ende dat sy haer goederen niet versekert en hielden in't ghesel-
schap van dit volckxken; te vreden zijnde eenighe andere Religieuse van wat ordre
sy oock mochten wesen over te voeren; maer gheen Jesuyten/ ten waer het de
Koninginne gheliefde de Jesuyten die in Vranckrijck woonen alle te sa-
men derwaerts te schicken; dat sy anders haer uyt-gheleghde penninghen
begheer-

Eschar-bot. l. 5.

begheerden weder te hebben/ende daer uyt-scheyden. Naer veel doens/de koop-lieden vast staende op haer stuck; werden daer twee duysent kroonen by de Koninginne gheordonneert/ om dese twee koop-lieden uyt te koopen ende van wegen haer verschot te voldoen: de Jesuyten deden hier op een collecte onder hare vrienden/ende kreghen seer veel ghegheven; kochten de koop-lieden uyt/ende traden in compagnie voor de helft met de Sone van Poutrincourt, uyt-wijsende seecker contract welck in de historie van l'Escarbot is te lesen. Door desen twist werdt de reyse naer port Royal eenighe maenden verachtert/so dat de Sone van Poutrincourt met de Jesuyten eerst van Diepe 'tzeyl ginck in Ianuario 1611. ende arriveerde te port Royal op Pincxter-dach daer na: Dese voyagie door haer langwijlicheyt en konde niet dan schade gheven; ende de Jesuyten daer ghekomen zijnde/thoonden stracx haren aert/ ende begonnen haer met vele dinghen te bemoeyen die buyten haer beroep waren; ende in haer beroep selfs/droeghen sy haer seer ondiscretelijck/ in't regard van de Wilde ende anders/soo dat daer groot misnoeghen viel tusschen Monsr de Poutrincourt ende haer. Hier op keerde Monsr de Poutrincourt selfs naer Vranckrijck/ ende liet aen syn Sone 'tgouvernement in syn plaetse; daer de Jesuyten ymmers so qualijck met accordeerden: Monsr de Poutrincourt nu in Vranckrijck zijnde/ ende door soo veel onvruchtbare voyagien weynigh middelen hebbende om op een nieu te equiperen/ so hebben de Jesuyten door den interest die sy hadden in desen handel/ hem looselijcken geraden/ de Marquise de Guercheville mede in te laten in den handel/voor een sekere somme gelts; soeckende door dese middel hem te berooven van 't meeste deel van die landen/ ende hem alleen te laten behouden port Royal. Een van de Jesuyten met namen Gilbert du Thet werdt van de Marquise derwaerts ghesonden om van haren t'wege den handel te helpen drijven; ende Monsr de Poutrincourt bleef noch in Vranckrijck. Desen Jesuyt te port Royal op 't spoedichste aen-ghekomen zijnde/ hielp de sake voorts gantsch verwerren; soo dat de Jesuyten den jongen Gouverneur excommuniceerden/ende den dienst gantsch op-schorten voor ettelijcke maenden; welck daer naer door een gheveynsden vrede weder her-steldt wierdt: ende Gilbert du Thet te rugghe ghesonden naer Vranckrijck; de welck daer komende/ de saken van Monsr de Pourtrincourt op nieuws in't verwert stelde/ soo dat het noodigh secours de Colonie van port Royal niet in tijdts en werdt toe-gesonden/ waer door 'tvolck welck daer ghelaten was / de winter met swaer onghemack ende ghebreck van vivres door-brochten. Daerentusschen soo deden de Jesuyten haer beste om desen Heere gantsch uyt te schoppen / ende selfs possessie te nemen van alle die landen/ doch alles onder den naem van de Marquise de Guercheville voornoemt: verkreghen van de Koninginne vier tenten ofte pavillioenen van de Koninck/met veel amunitie ende anders: insghelijcx oock van andere goede lieden seer groote giften: soo datse in Martio 1613 een deel volcks over-voerden; namen eerst possessie voor de Marquise aen Cap de la Heve: ende quamen voort te port Royal, daer sy maer en vonden de twee Jesuyten ende noch twee andere; haer Jesuyten namen sy met/ naer de Rieviere Pemtegouet ofte Norumbegue, alwaer sy voor hadden haer selven neder te slaen ende te fortificeren; daer vielen eenighe contestatien tusschen haer ende 'tvolck van den lande: de welcke korts daer naer de Engelsche van Virginia (die met een schip op die kuste waren ghekomen onder 'tbeleydt van Capiteyn Argall) waerschouwden van 'tgheene daer passeerde/ ende by dese Jesuyten wierdt voor-ghenomen; waer op dese op 'tspoedichste daer na toe quamen/om te vernemen wat volck het was; den Jesuyt du Thet, 't Engelsch schip ghewaer wordende/riep alarme/ende dede 'tghelschut op de Engelsche lossen; de welcke de Francoysen soo dapper met ghelijcke munte betaelden/ dat sy daer drie doodt schooten/ ende onder anderen desen du Thet, ende vijf quetsten; ende haer meester maeckten van der Jesuyten schip/ nemende de twee resterende Jesuyten ghevanghen/ ende t'meestendeel van 't volck/ uyt-ghenomen

eenighe die ghevlucht waren met de sloepe: Capiteyn Argal nam de Jesuyten
ende eenige handt-wercks-lieden ghevanckelijck met naer Virginia; doch quam
korts daer naer weder / de Jesuyten noch by hem houdende / ende destrueerde de
fortificatien die dese Jesuyten te Pemtegoüet hadden begonnen / ende in plaetse
van 't Kruys 'twelck sy daer hadden gheplant / rechten hy een pilaer op / ende
sloegh daer aen de wapenen van den Koninck van Groot-Britannien. Van
ghelijcke dede hy te St Croix, ende stack van daer over naer port Royal, al-waer
sy niemandt vonden / door dien Monsr de Biencourt sone van Poutrincourt op
een tocht was/ soo datse alles roofden wat sy daer ontrent vonden/ braken alles/
ende staken de reste aen brandt; de namen van Monsr de Monts ende Poutrin-
court die in een steen ghehouwen waren / hieuwen sy upt / ende destrueerden de
gantsche plaetse. Monsr de Poutrincourt quam daer in den jare 1614, ende vondt
alles ghedestrueert/ ende keerde weder naer Vranckrijck / al-waer hy in dienste
van den Koninck doodt bleef. Dus verre heeft l'Escarbot ons dese Historie be-
schreven/ ende uyt-ghegheven in den jare 1618.

Het vijf-en-twintichste Capittel.

Verhael van de proceduren van de Françoysen op de groote Rieviere van CANADA.

IN't voorgaende Capittel hebben wy vervolghens verhaelt 'tgeene by de Fran-
coysen is voor-genomen aen de zuyd-zijde van dit landt van Nova Francia: sul-
len nu voorder sommierlijck verhalen 'tgheene by haer is ghedaen in't Noorder-
quartier. Inden jare 1608 veranderde de Marquis de Monts syn desseing/ ende la-
tende Mr de Poutrincourt ghewerden met port Royal, ende de omleggende plaet-
sen; verkreegh op nieus octroy voor een jaer/ om alleen te mogen handelen in de
pelteryen op de groote rieviere van Canada: maeckte Monsr de Champlain syn
Lieutenant/ die derwaerts trock in den jare voornoemt: ende naer eenige conten-
tien met de schepen van St Malo die hy vondt in de haven van Tadousac, voer de
rieviere voorts hooger op/ ende nam syn woon-plaetse aen 't punct van Quebecq;
van waer hy een tocht otte twee dede de rieviere op/ ende ontdeckte diversche lacken
ende rievieren daer wy te voren van hebben ghesproken. In den jare 1609 keerde
Champlain weder naer Vranckrijck/ ende liet eenigh volck in de wooninge te Que-
becq onder het gebiedt van den Capiteyn Chauvain. Quam daer weder voor de
tweede reyse in den jare 1610, ende vondt noch alle 'tvolck 'twelc hy daer het voor-
leden jaer hadde ghelaten. Dede met de Wilden van dat quartier een tocht tegen
een ander natie/ welcke sy noemen Yroquois, ende sloegender veel doodt/ ende de
Wilden mis-handelden de gevangenen deerlijck/ ghelijck sy gewoon zijn; ende hy
keerde 'tselve jaer weder naer Vranckrijck/ latende in de wooninge blijven alleen se-
venthien man; welcke hy het jaer 1611, voor de derde reyse weder-komende/ kloeck
ende ghesondt vondt: ginck een ander woon-plaetse soecken / ende koos daer toe
een goede ghelegentheyt by le grand Sault, daer wy hier voren van hebben ghe-
sproken/ maeckte daer een stuck muers/ om te sien hoe het hem houden soude tegen
'tnaeste jaer; ende quam soo weder naer Vranckrijck. De Francoysen voeren daer-
en-tusschen derwaerts over hoop/ soo dat sy malkanderen ruineerden / ende den
handel van pelteryen gantsch bedorven. Om dit voor te komen/ so brocht Cham-
plain de saecke eyndelijck daer toe/ dat eerst de Grave van Soissons, ende daer naer
de Prince van Condé by den Koninck gemaeckt wierdt protecteur van dese entre-
prinsen/ ende hy Champlain syn Lieutenant. Soo dat hy weder voor de vierde-
mael de reyse voor-nam naer dit quartier den 10 April, ende quam te Quebecq
den 7 May; al-waer hy al 'tvolck 'twelck hy daer gelaten hadde/ noch kloeck ende
ghesondt vondt; ende op 't rapport van eenen met namen Nicolaus de Vigneau, (de
welcke verklaerde 'tvoorleden jaer 1612 gheweest te hebben tot aen de Noordt-zee/
ende

ende aldaer ghesien te hebben het wrack van een Engelsch schip/ ende diergelijcke dinghen meer) nam hy een voyagie voren/ om een deur-tocht naer China te vinden/ dan naer langhe moeyte ende veel tijdts verlooren/ soo werdt hy de valscheyt van desen leughenaer ghewaer/ die noyt sulcx ghesien hadde als hy voor-gaf/ nochte soo verre gheweest; Soo dat hy in syn voor-nemen bedroghen zijnde/ wederom keerde van waer hy gekomen was: ende van daer weder naer Vranckrijck. Wat voorts bekomen is van dese woon-plaetse op de groote rieviere/ ende of de selve daer noch continueert/ en vinde niet sekers van te segghen: alleenlijck dat een van de onse/ die eenighe jaren herwaerts gheweest is in Nieu-Nederlandt/ ghetuyght dat daer Wilden quamen aen 't Fort by de onse ghemaeckt/ daer wy hier naer sullen van spreken/ die eenighe lappen ende stucken van kleederen met brochten/ die op syn Fransch ghestelt waren/ ende verklaerden te komen van Quebecq, ende eenighe Francoysen in haer ghesellschap ghehadt te hebben/ die onderweghen ghestorven waren; Dat is seker dat de Francoysen noch jaerlijcx haren handel op die quartieren drijven/ dan of sy daer eenighe ordinaire woon-plaetsen hebben / is my onbekent. Wt dese proceduren kan een yeder mercken dat het te vergeefs is/ volck ergens te brenghen daer gheen voor-raedt en is tot behoorlijck onder-houdt van de lieden / ten sy men daer in van tijdt tot tijdt voor-sie; ofte op 'tspoedichste de saken daer naer stieret/ dat de lieden daer selfs haer provisie moghen ghewinnen / door t'bouwen ende besaeyen van 't landt: Oock dat het niet ghenoegh en is een sake te beginnen/ dan dat daer middelen moeten zijn ghereedt/ om 'tbegonnen werck te vervorderen / oft apparent uyt 'tlandt selfs te trecken/ want alle dese Colonien zijn tot niet gheloopen by ghebreck van middelen / ende vervolgh/ ende door quade ordre: soo dat andere haer daer aen mogen spiegelen.

A P P E N D I X

Van Nieuvv Schotland.

NAer dat dit boeck voor de eerste reyse in druck was uyt-ghegeven/ is my ter handt ghekomen den grooten boeck van Mr Purchas, by hem in't Engelsch uyt-ghegeven in den jare 1625 in welckes vierde ghedeelte wordt verhaelt hoe dat den machtigen Koninck van Groot-Britannien in den jare 1621 by Octroye aen den Heere William Alexander Ridder/ ende een van syn Majesteyts Secreten Raedt/ heeft uyt-ghegeven onder den naem van Nieuw Schotlandt, de Landen welcke wy hier voren naer den stijl van de Francoysen ghenoemt hebben Cadie ofte Accadie; beginnende van Cap de Sable, ende soo naer 'twesten streckende over de baye St Marie ende de rieviere Ste Croix, door een rechte linie tot in de rieviere van Canada ofte St Laurens; ende van daer naer 't oosten langs den oever van de selve rieviere tot aen Gaspé ofte Gachepe; ende van daer naer 'tzuydt-oosten tot Cap Breton; latende de Golfo van St Laurens ende Terreneuf aen de slincker-handt legghen; ende weder-keerende naer 'twesten tot Cap de Sable voorschreven; met veertich leguen verre in zee naer 'tzuyden ende zuydt-oosten / daer in begrijpende Isle de Sable ontrent dertich leguen van Cap Briton gheleghen naer 't z.z.o. als 'tselve breeder te sien is by des voorschreven Konincks open brieven. Waer op de voorschreven Heere William Alexander in den jare 1622 een schip uyt-sondt / welck aen 't Eylandt Terreneuf in St Jans haven over-winterde/ ende in den jare 1623 voeren sy naer Nieuw Schotland, ende quamen eerst in de haven by de Francoysen genaemt port au mouton, daer sy dry fraeye havenen ontdeckten / ende ginghen aen de eene te lande/ welck sy noemden Lukes bay, ende vonden daer een schoone rieviere wesende dry vadem diep met leegh water/ ende hebbende aen beyde oevers seer fraeye weyden/

daer

daer roode ende witte roosen groeyden/ ende een soorte van witte lelyen die seer
sterck roken. Twee leguen vorder is noch een haven/ daer sy noch een schoonder
rievier vonden/ vier vadem diep met leegh water/ met schoone weyden daer aen
legghende als vooren; ende oordeelden dit een seer bequame plaetse om volck te
planten / door dien de plaetse van natueren sterck was / ende de grondt tusschen
beyde de rievieren seer vet ende vruchtbaer/ ende sonder boomen; daer groeyden
van selfs/menichte van aerd-besyen; voorts/stekel-besyen/ hinne-besyen/ende dier-
ghelijcke: oock een soorte van eerten; ende soo sy schrijven in haer Journael/ eeni-
ghe ayren van tarwe ende gerst. Sy noemden dese rieviere/ port Iolly; ende voe-
ren van hier langs de kuste naer port Negro, twaelf leguen voorder/ bevindende
'tlandt van de selve ghestalte als vooren. Sy vonden mede in de rivieren veel
kreeften ende mosselen / ende andere kleyne visch; als mede veel water-ghevo-
ghelte/ niet alleen in de rivieren / maer oock op de kuste / te weten / veelderhan-
de soorten van wilde eynd-voghels ende gansen; oock sneppen / duyven / rey-
gers / ende andere onbekende voghelen. In zee is menighte van cabeljau/ ende
andere soorten van zee-visch. In 't landt is veel gheboomte / doch meest eyc-
ken ende denne-boomen/ bercken / ende dierghelijcke/ dan staen niet seer dicht
by den anderen: quamen van daer weder te rugghe naer Terreneuf. Wat
voorder hier is ghepasseert/ en bevindtmen noch niet beschreven: alleen soo sien
wy de Kaerte die Mr Purchas in syn boeck heeft in-ghevoeght/ dat de baye Fran-
çoise daer ghenoemt wordt Argals baye; ende de Provincie van Cadie, The
province of Caledonia; ende het noordelijcke ghedeelte aen de groote rieviere
van Canada, The province of Alexandria; ende datse de rieviere van Ste Croix
ofte des Etechemins, noemen Twede; ende die van St Iehan, Clyde; ende de
baye de Chaleur binnen de golfo van S[t] Laurens, Forthe.

De Engelschen hebben insgelijcks begonnen haer neder te slaen op 't Eylant
van Terreneuf, in den jare 1610, op 't lant welck legt aen de baye van Concepcion,
ende elders/ ende zijn daer in de volgende jaren voorts gevaren; want bevinde by
M[r] Purchas boecken/ dat in den jare 1622 daer volck was ghebracht op de kosten
van den Heere George Caluert, Ridder/ ende principael Secretaris van den Ko-
ningh van Groot-Britannien; de welcke landen aen Farryland, in de Provincie
van Avalon, soo sy die noemen. Den Gouverneur van dit volck Eduard Winne,
schrijft in August des selven jaers/ dat haer ghewas van tarwe/ gerst/ haver ende
boonen seer schoon stondt: ende dat het s'winters daer niet soo koudt en was als
men ghemeynt hadde; dat sy middel hadden ghevonden om daer seer goet sout te
maken; ende dat alle zaden/ boomen/ wijngaerden/ ende andere planten daer ge-
brocht/ seer wel toe-namen. Een ander verhaelt dat de bosschen aen brandt wa-
ren ghesteken / ende hadden 'tgheboomte wech ghebrandt wel thien mijlen in 't
ronde. Wy hebben goet gevonden dit in 't korte hier by te voeghen/ tot dat voor-
der beschreven wordt 'tghene de Engelschen hier sullen verrichten.

BESCHRIJ-

NOVA ANGLIA,
NOVVM BELGIVM
ET VIRGINIA.
NOORD
ZUYD
WEST
NOVA FRANCIÆ PARS
Grand Lac
Lac des Yroquois
Norembegua
CADIE
N. SCOTIA
Baye Françoise
NIEUW ENGELAND
NIEUW NEDER LAND
Noordt Rivier
Zuyd Rivier
Fort Orange
N. Amsterdam
Maquaas
Mahicans
Sennecaas
Minquaas
Point davis
Graef Willems Bay
Bristow
Plymouth
Staten hoeck
Malabarre
Godyns punt
Eyer haven
C. May
C. Hinlopen
Smith Ile
C. Charles
C. Henry
VIRGINIA
Weape meoc
Secotan
Trinité Harbor
Paquiwock
Croatoan
Wokokon
C. of Feare
La Bermuda
Milliaria Germanica
Bermuda majori mole expressa.
6. Millia.

BESCHRIIVINGHE
Van
WEST-INDIEN.
Het derde Boeck.
VIRGINIA.
Inleydinghe.

AEn Nova Francia *paelt het landt, vvelck nu eenighe volghende daer in de ghemeyne stijl, ende de directie vande Enghelsche (die dit quartier eenige jaren herwaerts sterck hebben bevaren, ende oock ten deele hebben ontdeckt,) in't gemeyn noemen* Virginia; *bepaelt zijnde tusschen de hoochte van vier-en-dertich ende vier-en-veertich graden by noorden de linie: hebbende aen de oost-zijde de groote zee; aen de zuydt-zijde de Provincie van* Florida; *ende aen de noordt-zijde de Provincien van* Nova Francia; *aen de vvest-zijde de limiten noch open ende onbekent. Dan om eyghentlijck te spreken, soo en streckt sich den naem van* Virginia *soo verre niet, maer is een verre kleynder ghedeelte, confinerende met* Florida *aen de zuydt-zijde, ende voorts voor dry ofte vier graden, streckende naer't noorden; te vveten dat quartier, vvelck door* Sir Walter Ralegh *in den jare* 1584 *is aen-ghevangen te ontdecken, ende met een ofte meer Colonien van Engelsche te beslaen, als vvy hier naer sullen verhalen; doch door dien dat de selve ontdeckinghen eenighe jaren stil gestaen hebbende, daer naer vveder zijn her-vat by de Enghelsche Virginiaensche Compagnie ontrent den jare* 1606, *in een quartier meer naer't noorden streckende, (te vveten op de hooghte van seven-en-dertich graden) so is het, dat men dit deel nu ordinaris* Virginia *noemt, ofte vvel beyde dese deelen, te vveten van dry oft vier-en-dertich graden af, tot de negen-en-dertich, vvelck vvy hier naer particulierlijck sullen beschrijven; ende het voorder deel van dit quartier tot de limiten van* Nova Francia *toe, hebben onse Nederlanders voor een seker ghedeelte ghenoemt* Nieu-Nederlandt, *door dien 'tselve by de onse eerst ontdeckt ende bevaren, ende oock bevvoont is gevveest; ende t'noordelijckste ghedeelte hebben de Engelsche nu eenighe jaren her-vvaerts* Neuvv-Engelandt *begonnen te noemen. Ende hoe-vvel vvy dit laetste ghedeelte in't voorgaende Boeck ten deele hebben beschreven, volghens 'tgheene de Françoisen daer van in druck hebben uyt-gegeven, soo sullen vvy niet te min hier by voeghen een naerder beschrijvinge, gelijck als deselve by Capiteyn* Iohn Smith *is uyt-ghegheven; doch eer vvy daer toe komen, soo en hebben vvy niet vvillen voor by gaen de ontdeckinghe van dese quartieren, eertijdts ghedaen by* Iean de Verazzano *Florentijn, door bevel ende op de kosten vanden Coninck van Vranckrijck, vvelcke vvy hier vervolghens sullen in-voeghen.*

Het eerste Capittel.

De voyagie van Iehan de Verazzano.

IEHAN Verazzano een Florentijn/ scheyde met last ende commissie van Francoys de eerste Koninck van Vranckrijck/ den 17 Ianuar. 1524 van de Eylanden van Canarien; ende nam syn kours West-waerts met een schoonen oosten windt/ ende voeren in de tijdt van vijf-en-twintich daghen by gissingh wel vijf hondert mijlen; daer naer stelden sy haer kours west ten noorden/ soo datse naer andere vijf-en-twintich dagen seylens/ een nieuw-landt ontdeckten/dat leegh by de water lagh/ ende by de vieren die sy daer saghen/ oordeelden sy dat het bewoondt moest wesen; ende streckte naer 't zuyden toe; zeylden wel vijftich mijlen langhs de kuste om een bequame haven te vinden/ dan die zuydt-waerts uyt niet vindende keerden sy naer 't noorden/ daerse oock gheen haven en vonden/ soo dat sy het setten by de kuste/ en haer boodt aen landt seyndende/ vonden sy daer veel volcks aen strandt/ die de vlucht namen/ ende somtijdts met verwonderingh op de Christenen bleven staen gapen; dan eyndelijck door teeckenen versekert zijnde dat haer niets en soude misschieden/ soo wesen sy haer een goede plaets om te landen/ ende presenteerden hun oock van haer victualie. 'Tvolck ginck naeckt/ uyt-ghenomen datse haer schamelheydt deckten met seecker vellekens/ waren bruyn van couleur; swart hayr/ anders fraey van fatsoen ende wel gheproportioneert. 'Tstrandt was bedeckt met fijn sandt/ welck rijst in seecker kleyn heuveltjens; ende daer achter was seer fraeye hooghe grondt ende veel gheboomte. Dit landt dat hy eerst ondeckte was op de hooghte van vier-en-dertich graden by noorden de linie/ in een goede ende ghesonde lucht; sy vonden dat daer in de Somer meest noordt-weste ende weste winden regneerden/ met klaer ende helder weder ende weynich reghens; ende hoewel het een vlacke strandt was/ soo en vonden sy het daer niet quaet ligghen met de schepen/ door dien de kuste suyver is van klippen. Scheyden van hier/ houdende langhs de kuste/ welck sy bevonden te strecken naer het oosten/ en saghen daer continuelijck veel vieren aen het landt. Daer naer bevondtmen het landt te strecken naer het noorden/ ende dat hem veel schoonder ende playsanter op dede. Waren daer aen landt ende vonden het volck by naer ghelijck als het voorgaende; saghender veel wijngaerden die aen de boomen op klemmen/ de welcke haer bedunckens wel goede vruchen souden gheven/ in diense wel ghecultiveert waren gheweest. Voeren soo al voorts langhs de kuste naer haer gissinghe wel hondert mijlen/ daerse een fraey rieviere vonden; daer streckte de kuste weder oost-waerts aen/ de welcke sy voorts volghden by de vijftich mijlen/ ende ontdeckten doen een Eylandt welck hadde de forme van een trianghel/ ligghende thien mijlen van het vaste landt/ vol van berghen die dicht met boomen begroeyet waren; ende wel bewoondt/ welck sy noemden Claudia. Vijfthien mijlen verder vonden sy een goede haven/ daer sy seer goedt ende tractabel volck vonden/ die een Koningh onder haer hadden/ welck ghekleedt was met een Herten vel/ konstelijck ghewrocht/ vonden onder haer veel roodt koper/ daer dese Wilde groot werck van maecken. Dit landt was gheleghen op de hooghte van een-en-veertich graden ende twee derde/ ende streckte oost ende west; de mondt van de haven lagh open naer het zuyden een half mijle breedt/ dan binnen in strecktese oost ten noorden twaelf mijlen/ ende werdt daer breeder ende breeder/ en maeckter een golfo die wel twintich mijlen groot is/ daer vijf kleyn Eylanden in laghen die seer schoon en vruchtbaer waren. In het midden van het in-komen van dese haven is een rodtse van steen/ bequaem om een fort ofte kasteel te maken om de haven mede te beschermen. Scheyden van

daer den vijfden May, ende liepen voorts langhs de kuste wel hondert ende vijftich mijlen / vindende 't landt al by naer 'tselve / dan dat het wat hoogher was met eenighe berghen; de kuste streckte by de vijftich mijlen oost-waerts / ende daer na weder noordt-waert aen / vonden 'tvolck daer seer different van het voor-gaende / want ghelijck het voor-gaende seer gentiel ende courtois scheen te wesen / soo was dit heel wildt ende woest / seer rouw volck ende barbaris / soo datse door gheen middelen eenighe onder-handelingh met haer-lieden konden bekomen. Sy waren ghekleedt met beeren-huyden / otters ende zee-robben / ende andere vellen: haelden haer voetsel / soo verre sy konden mercken / by visschen ende jaghen / ende seecker wortelen die het aertrijck daer vanselfs is voort-brenghende. Sy en hadden gheenderley graen / ende en bouwden de aerde oock niet / oock en scheen het landt niet bequaem te wesen / om eenighe vruchten voort te brenghen. Als sy yets wilden manghelen / soo quamen sy op de klippen ende lieten aff 't gheen sy wilden / ende eyschten daer voor messen / visch-haken / ende dierghelijcke dinghen / ende en wilden 'tvolck niet laten te lande komen / wat courtesie men haer oock presenteerde. Waren in spijt van haer wel eenighe mijlen in 't landt / doch schooten met pijlen naer 'tvolck / ende vluchten dan in de bosschen. Sy en vonden in 't landt niets van eenighe weerde / als seer dichte bosschen ende sekere woeste berghen / die wel eenich minerael schenen in sich te hebben / want 'tvolck hadt eenighe kopere teeckenen in de ooren hanghende. Scheyden van daer haren kours noordt-oost aen-stellende / langhs de kuste / welck sy playsanter vonden / ende met vlacke grondt sonder boomen / met hooge bergen binnen 'slandts; sy ondeckten wel 32 Eylanden / al dicht by het vaste-landt ghelegen / zijnde kleyn / met veel kromten / makende veel goede havenen en canalen tusschen beyden de Eylanden in / eñ soo voorts seylende noordt-oost-waert aen / quamen naer hondert ende vijftich mijlen seylens aen het landt dat te voren by de Brittoenen ondeckt was ghewe est / op de hooghte van vijftich graden by noorden de linie. Van waer sy resolveerden weder te keeren naer Vranckrijck / ende arriveerden te Diepe in Iulij des voorsz. jaers 1524. In dit verhael van Verazzanos voyagie vinden wy de ghelegentheyt van dese gantsche kuste / in 't gros beschreven / want het landt hier in sulcker manieren uyt en in streckt / als wy ten deele reede hebben ghehoort / ende nu vorder sullen horen: Dan ghelijck hy in weynigh plaetsen te lande was / soo en heeft hy de gheleghentheydt van de landen ende volckeren niet naerder konnen ondersoecken. Laet ons nu vorder sien wat de Engelsche / ende de onse daer van hebben onder-vonden / ende in 't licht ghebracht.

NIEUW-ENGELANDT.

Het tweede Capittel.

De gheleghentheydt van dit deel van AMERICA welck de Enghelsche nu noemen NEW-ENGLAND, by Capteyn Smith beschreven.

T'Ghedeelte (seght hy) welck wy noemen Nevv-England, is ghelegen tusschen den een-en-veertichsten grade / ende den vijf en veertichsten by noorden de linie; doch het deel daer dit discours van spreeckt / streckt sich van Pennobscot tot Cabe Cod, eenighe vijf-en seventich spaensche mijlen / by een rechte linie d'een van d'ander verscheyden; tusschen welcke palen ick ghesien hebbe ten minsten veertich differente woon-plaetsen op de zee kuste / ende by de vijf-en-twintich seer goede havenen ghediept. In welcker veele daer ankeringh is voor vijf hondert seylen van eenighe lasten: ende in sommighe oock wel voor vijf duysent: ende meer dan twee hondert Eylanden / over-wassen zijnde met goedt houdt / welcke veel meer goede havenen gheven / als ick doen tijdt hadde om

Confereert die met het 11 ende 12 cap. van't voorgaende boeck.

> Alsoo de volckeren veel haer noemen na hare overste, soo en is niet te vervvōderē dat de namē dickvvils veranderen.

wel te ondersoecken. De principaelste wooninghe noordt-waerdts daer wy aen waren / was Pennobſcot: zuydt-waerts langhs de kuste / ende op de rievieren vonden wy Macadacut, Segocket, Pemmaquid, Nuſconcus, Kenebeck, Sagadahock, ende Aumoughcavvgen; ende tot dese contreyen behooren de volckeren van Segotago, Pagkhuntanuck, Pocopaſſum, Taughtanakagnet, Wabigganus, Naſſaque, Masheco ſqueck, Wavvrigvveck; Moshoquen, Wakcogo, Paſsharanack, &c. Met dese zijn gheallieert de contreyen van Aucociſco, Accominticus, Paſſataquack, Aggavvom, ende Naemkeck: al dese soo veel ick konde speuren differeren luttel in tale/ manieren ende gouvernement; hoe wel 't meest heerschappen op haer selfs zijn/ nochtans houden sy de Bashabes van Pennobſcot de voornaemste onder haer. De naeste die ick kan gedencké by name zijn de Mattahunts, twee playsante Eylanden van hoven ende koorn-velden / een mijl in zee van 't vaste landt af-ligghende: dan Totant, Maſſachuſet, Pocapauvvmet, Quonahaſſit, Sagoquas, Nahapaſſumkeck, Topeent, Seccaſauvv, Totheet, Naſcocomacak, Accomak, Chavvum; De andre zijn al ghenaemt Maſſachuſets, van een ander tael/ humeur ende conditie / aen-langende haeren handel ende koop-manschap; tot elck van haer wooninghen behooren diversche dorpen ende volckeren / ende by haer relatien ende beschrijvinghen / meer dan twintich diversche woonplaetsen ende rievieren / die verre te landt-waert in strecken / selfs tot diversche groote lacken/ daerse de meest van haer bevers ende otters vanghen en dooden. Van Pennobſcot tot Sagadahock is dese kuste al bergich / veel Eylanden ende groote rodtsen/ doch bewassen van alle soorten van fraey hout/tot den bouw van huysen / booten ende schepen; met een ongheloofflelijcke menichte van visch / ghevoghelte / ende sonderlinghe goede vruchten tot behoef van de menschen. Tusschen Sagadahock ende Sowocatuck, zijn maer drie oft vier sandt-bayen / maer tusschen dat ende Cabe Cod seer veele; insonderheyt de kuste van de Maſſachuſets, is soo diverschelijck ghemengelt met hooghe/ kleyighe ende sandighe heuvels in een plaetse; ende dan lange streeken van diversche soorten van grondt/ende vier-kanten van steen op ander plaetsen/ soo vreemdelijck verdeelt met aderen ofte veynen van diversche kouleuren als hert-steen tot timmeragie/ schalien voor tichels/ morwe steenen om fornaysen ende smitsen van te maken/ om glas eñ yser in te smilten; soo datse seer ghelijck zijn de kuste van Deuonshire, ende men souder naer mijn meyningh sulcke lijm-steen konnen maken; oft soo sy niet en zijn van gelijcke qualiteyt/ soo komen sy seer na by: ende dit alles boven de andere advantagieuse ghelegentheden die ick daer geobserveert hebbe / dat in dien het mineral soo goet yser ende stael woort bevonden/als ick weete 't selve te wesen/ binnen de palen van het landt; soo dorst ick mijn hooft te pande stellen (hebbende maer volck die wetenschap hadden om de Simplicia die daer groeyen te beneficieren) te vinden daer alles wat noodich is tot maken en uyt-reeden van goede schepen/ ende goede waren tot haer vracht / in 't compas van thien ofte veerthien mijlen. Voorwaer dese sandighe ende steenige heuvelen/soo wel beplandt met hoven ende koorn-velden /ende soo wel bewoont by een fraey/sterck ende wel geproportioneert volck/ de groote van de boomen die daer wassen/eñ insonderheyt de ghetemperthey t van de lucht wel aengemerckt zijnde/soo en kan men niet anders oordeelen oft het is een uyt-nemende landt beyde van gesondtheyt ende vruchtbaerheydt. De principaelste stapel daer men voor eerst rekeningh soude konnen op maken / is visch. Hier is oock alsoo goede grondt als eenich mach ligghen op de hooghte van een twee eñ drie-en-veertich graden; ende soo vruchtbaer / dat hy sonder questie eenighe soorte van graen wil voort-brenghen / doch d'een beter als d'ander: hoe wel de somer hier niet soo heet en is / ende de winter kouder aen de zee-kant / als sy zijn in Europa ende Aſia op de selve hooghden: des niet teghenstaende / plante ick een thuyn / aen de top van een klippich Eylandt op de hooghte van drie-en-veertich graden en een half / vier mijlen van 't vaste landt / in Majo, welck soo toenam /

nam/dat het ons in Iunij ende Iulij diende van salaet kruyden; ende al soorten van vee konnen hier op de Eylanden oft half-Eylanden wel ende sekerlijck ghevoedt worden. Wat de visschingh belanght; in Mart, April, May, en half Iun is hier abundantie van cabeljauw; in May, Iun, Iulij, ende August van steur/ welcker roghen de Cauiar ende Potargo gheven; en van haringh is daer een onuyt-sprekelijcke menichte op de kuste. In't eyndt van August, September, October ende November hebdy weder cabeljauw. Soo datmen hier in alle saysoenen hem kan dienen van visch. 'Tis buyten twijfel dat daer ghenoech souts sal konnen werden ghemaeckt/ende wijl men de pannen practiseert/ kan men hem dienen van 't gheene daer reede is. Van seekere besien diemen noemt Alkermes, wesende thien schellinghen 'tpondt weerdich (doch is wel voor dertich ende veertich schellinghen 'tpont verkocht) kan jaerlijcks een goede quantiteyt versamelt worden. Insghelijck van de muscus ratten kan sonderlingh ghewin ghetrocken worden by de gheene die haer moeyte daer aen willen besteden. Van bevers/ otters/ marters/ swarte vossen ende andere kostelijcke voeyeringh kan men jaerlijcks ses oft seven duysent hebben: ende meer indien men de Francoysen haren handel konde stoppen; vijf-en-twintich duysent warender in het jaer 1616 uyt dese noorder quartieren in Vranckrijck ghebracht. Wat Mijnen daer metter tijt souden konnen ghevonden worden/ moet den tijdt leeren; de apparentie is seer groot.

De wateren zijn seer suyver/ komende voorts uyt het innerste van de rodtsighe berghen.

De kruyden ende vruchten zijn van diversche soorten; als Alkermes, correnten oft een vrucht als correnten/ moer-besyen/ wijngaerden/ hinne-besyen/ cruysbesyen/ pruymen/ wal-noten/ hase-noten/ etc. Pompoenen/ aert-besyen/ boonen/ eerten/ ende Mayz; een soorte ofte twee van vlasch/ daerse haer netten van maken/ ende lijnen om te visschen.

Veelderhande ghevoghelte: veel soorten van visch: ende veelderhande viervoetighe dieren.

Het derde Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van 't selve quartier.

T'Noordelijckste deel (seght de selve) daer ick was/ is de Bay van Pennobscot, welck is oost ende west/ noordt ende zuyden meer als thien mijlen; dan mijn gheleghentheyt was sulcks/ dat ick my most laten ghenoeghen met het verhael van de gheene die ick daer inde bay vondt; als te weten dat die rievier seer ver te landt waert in liep/ en wel bewoondt was by veel volcks/ dan datse van huys waren/ ofte om te visschen tusschen beyden de Eylanden/ ofte te jaghen in de lacken ende bosschen. De baye is vol van groote Eylanden/ van een/ twee/ ses/ acht ende thien mijlen in de lenghde/ welcke die verdeelen in seer veel fraeye havenen. Aen't oosten van dese baye woonen de Tarentines, doot vyanden van't volck dat wy spraken: daer woonen de Fransche. Noordt-west van Pennobscot is Mecaddacut, aen de voet van een hooghen bergh/ in maniere van een fortresse teghen de Tarrantins, gheleghen aen de hooghe berghen van Pennobscot, daer de zee teghen slaet; welck men boven alle verhindering wel sesthien oft achthien mijlen mach sien. Segochet is de naeste/ dan Nusconcus, Pemmakid ende Sagadahoc: De rievier op (daer de Westersche colonie eertijts was ghelegt) zijn de Anmuckcavvgen, Kinnebeck, ende andere meer/ daer eenighe velden met koorn beplandt zijn. Langhs dese rievier 40 oft 50 mijlen en sagh ick niet dan hooghe duynen van rodtsen met houdt over-groeyet; maer daer de Wilde woonen/ is de grondt seer vet/ ende vruchtbaer. West-waert van dese rievier is de contreye van Aucocisco, in den bodem van een breede ende diepe baye/ vol van veel

Champl. noemtse Pemtegoüet.

Champl. noemt de rievier Quinnebequy.

 groote

groote Eylanden welck seer goede havenen gheven. Sowocotuck is naest op een
smal Punt van een breede landt-baye/ welck veel klippen en Eylanden heeft/
maer weynich goede havens/ als voor bercken. Maer al dese kuste tot Pennob-
scot, en soo verre als ick sien konde oost-waert aen/ is niet dan sulcke hackelighe
kliffs ende rotsen en steenighe Eylanden/ dat te verwonderen is hoe soo groote
boomen daer konnen wassen. 'Tis een landt om eer van te verschricken/ als op
te verlusten; nochtans is de zee daer soo visch-rijck/ als pevers licht te vinden is;
ende dese bar Eylanden soo versien van goedt houdt/ fonteynen/ vruchten/ visch
en ghevoghelte/ dat wel te ghelooven is/ hoe wel de kuste soo ongheslien is/ dat de
valleyen/ playnen ende 'tbinnenste van 'tlandt/ wel moghen vruchtbaer zijn.
Als ghy de kuste vervolght naer 'twesten/ Accominticus ende Passataquack zijn
twee bequame havens voor kleyne bercken/ ende goedt landt binnen de klifften:
Angoam is de naeste; dese plaetse soude yemant die curieus ware/ konnen con-
tenteeren/ doch daer zijn veel sanden aen 'tin-komen van de haven/ ende de baye
is wat te verre van de diepe zee. Hier zijn veel rijsende heuvelen/ ende daer aen
ende op veel koorn-velden. Aen't oosten is een Eylandt twee oft drij mijlen langh;
d'een helft van goet gras/ bequaem tot weyden/ met veel schoone reecken van
moer-besie-boomen/ ende andere/ seer bequaem om daer een wooningh te heb-
ben/ door dien de haven seer seecker is. Naimkeck hoe wel het rotsigher grondt is/
(want Angoam is sandich) is niet gheringher/ soo veel de haven/ oft yet anders
belanght/ maer het volck uyt-ghenomen. Van hier streckt sich in zee 'tschoon hooft-
landt Tragabigzanda, met drij Eylanden daer voor/ diese noemden de drij
Turcx-hoofden; naer't noorden van dese/ loopt een groote baye in/ daer wy som-
mighe woninghen en koorn-velden vonden; sy segghen dat hier een groote rievier
is/ ende by de dertich dorpen/ dan om dat de Francoysen hier haren handel had-
den/ soo en hebben wy niet naerder ondersocht. De Eylanden van de Mattahunts
zijn aen de west-zijde van dese baye/ daer veel Eylanden zijn/ ende sonder questie
veel havens; dan volght 'tlandt van de Massachusets, welck is 'tparadijs van dit
heel landt; want hier zijn veel Eylanden al met koorn beplant; moer-besye-boo-
men ende wilde thuynen/ ende goede havens/ ende de kuste is meesten-deel hooge
kleyighe ende sandighe heuvelen. De zee kuste in't voor by varen/ verthoondt al
langhs henen groote koorn-velden/ en veel wel gheproportioneert volck: maer de
Fransche die hier wel ses weken waren ghebleven/ en hadden ons niet over ghe-
laten om de Wilde over te examineeren; te weten/ ofter wel drij menschen op
dese Eylanden waren; ende de rieviere veel dach-reysen te landt-waert in loopt.
Wy bevonden 'tvolck van dit quartier seer vriendelijck: maer in haer furie oock
seer valjant. Want op occasie van twist die wy met eener kreghen/ voer de selve
met drij meer over de haven van Quonahassit op seker klippen daer wy moesten
passeren/ ende schoten daer met pijlen soo langh naer ons als sy mochten. Dan
komt ghy te Accomack, een seer goede haven en goedt landt/ ende niets ghebre-
kende dan industrieus volck. Naer veel vrientschap/ op een kleyn oorsaeck/
vochten wy met veertich oft vijftich van 'tvolck; ende hoe wel daer eenighe doot
bleven/ ende eenighe ghequetst/ soo wierden wy over een uyr tijts weder vrienden.
Cap Cod is 'tnaeste dat hem presenteert; welck alleen een hooft-landt is van hoo-
ghe sandighe berghen/ over wassen met struycken van pijn-boomen en dier-ghe-
lijck/ een excellente haven voor alle winden; dese kape wordt ghemaeckt van de
zee aen d'een zijde/ ende een groote bay aen d'ander zijde in forme van een sickel;
daer op woont 'tvolck van Pawmet, ende inden bodem van de bay 'tvolck van
Chawum. (De groote baye die desen hoeck maeckt/ met het vaste landt wordt
by de onse ghenoemt de Staten Baye, ende de kleyne die van de kromte van den
hoeck selfs werdt ghemaeckt Fuyc Bay.) Binnen dese bay is een suyvre kuste/
dan vlack/ soo dat men wel een mijl daer van dient te blijven; Champlain met
syn bercke was daer op acht voet waters wel een mijle van strandt; vonden daer
een

Champl. noemt de rievier Chovacoet.

Champl. noemt het Cap S.Louis, ende de onse vvijngaerts hoeck. by zuyden desen hoec stellen de onse Graef Hendricx bay, ende de Vos haven.

Wort by de onse ghenoemt de Craẽ-bay. De Fransche noemen die Cap blanc.

een goede haven welck sy noemden port aux Huistres op de hooghte van twee-en-veertich graden / vijf mijlen van Cap Blanc, welcke kape van dese haven leght noordt-noordt-oost: naer't zuydt ende zuydt-westen van de kape is ghevonden een dangereuse drooghte van sanden ende klippen. Maer soo verre als ick het selve om-voer (seght Smith) vondt ick dertich vadem diepte dicht onder strandt en een stercke stroom; welck my doet ghelooven dat daer een canael moet wesen om dese drooghte / daer de grootste ende beste visch is te bekomen winter ende somer / van 'tgantsche landt. De Wilde segghen dat daer gheen canael en is / maer dat de drooghten aen't vaste landt beginnen by Pawmet tot het Eylandt van Nausit, ende soo hem uyt-strecken buyten haer kennis ver in de zee. Daer aen is ghelegen Capavvack, ende die overvloedige landen van koper/koren/volck/ende minerals; die ick 'tlaetste jaer ginck ontdecken; dan miste mijn wegh. Sy verhalen dat de Massachusets somtijdts oorloghen met de Bashabes van Pennobscot; en zijn oock niet altijdts vrienden met die van Chawum ende haer gheallieerde: dan nu zijnse alle vrienden / ende handelen met den anderen / op yders frontieren; want en maken gheen voyagien als van Pennobscot tot Cabe Cod, selden tot Massachewset. In't noorder quartier begonden sy koorn te planten / daer die van 'tzuyder quartier sulcken abundantie van hebben / dat sy daer voor krijgen van die van 't noorder quartier wat sy willen: ende in de winter meer abundantie van visch ende voghels; doch beyde winter ende somer hebben sy in sommige quartieren van beyde; wesende het getemperste landt / tusschen koude en hitte / welck is tusschen de linie ende de pool; maer de pelterye is noordt-waert beter / en abundanter als zuydt-waerts.

De principaelste Eylanden ende berghen voor landt-marcken zijn dese; het hoochste Eylandt van Sorico in de baye van Pennobscot: maer de dry eylanden en een klip van Mattinnack zijn voorder in zee; Metinicus is insghelijcks dry vlacke eylanden ende een rodtse; tusschen Mattinnack ende Monahigan: welck is een rondt hoogh eylandt / ende dicht by het selve Monanis, tusschen welck is een kleyne haven daer wy anckeren. Inde eylanden van Damerils is noch een sulcke: Sagadohok wordt bekent by Satquin, ende vier ofte vijf eylanden in de mondt. Smyths eylanden zijn een hoop te samen / gheen meer daer ontrent teghen over Accominticus. De dry Turcks-hoofden zijn dry eylanden / die men verre ter zee-waert in siet / in regard van het hooft-landt. De principale hooft-landen zijn alleen Cape Tragabizanda ende Cap Cod. De principale berghen zijn Pennobscot, ende den bergh van Aucocisco; den grooten bergh van Sasanou, ende den hooghen bergh Massachusit.

De Francoyse Ile haute.

Het vierde Capittel.

Verhael van't ghene eenighe jaren herwaerts by de Enghelsche is voor-ghenomen in dit quartier.

DE Enghelschen hebben hier begonnen met ordre te handelen van den jaere 1606 af; Als wanneer patenten by den Koningh wierden ghegheven om 'tzuydt ende noorder quartier van Virginia te populeren / met expres bevel / dat sy binnen de hondert mijlen niet by een en souden komen; Die van de noordt-zijde sonden daer eerst Capiteyn Henry Chalons, dan dese wierdt ghenomen by de Spaegniaerden. Ontrent de selve tijdt sondt Sir Iohn Popham, Lord Chiefe Iustice van Enghelandt / een schip / waer over commandeerde Capiteyn Thomas Haman, welck zeylde naer de rievière van Sagadahok; tot assistentie van den voor-schreven Chalons; dan den selven daer niet vindende / ontdeckte de kuste ende havenen / ende quam soo weder 'thuys. In den jaere 1607 was een woon-plaetse ghelegt op de rievier van Sagadahok, ende hondert landt-lieden derwaerts ghesonden in twee schepen door de voor-schreven: Sy kosen haer woon-plaets by

Discour. of Nevv England

Purchas Pelgrim.

de mondt van de riebiere in een Peninſula, ofte half Eylandt / ende bouden daer een fort: Seylden de riebiere op om die te beſoecken / ende 't landt daer om her / ē ghemoeten een Eylant daer een groote val van wateren was / daer ſy haren boot met een touw moeſten over-trecken / en quamen voorts tot een ander ſtortingh / daer niet over was te komen. Vonden 't landt vol van druyven wit ende roodt / goede hoppe / ajuyn / loock / eycken / wal-noten / ende goede gront. 'Thooft van de riebier leght op vijf-en-veertich graden ende ettelijcke minuten; Cape Sineamis op drie-en-veertich en een half / een goede plaetſe om te fortificeren. 'T fort hiet St George; daer blevender vijf-en-veertich; Capiteyn George Popham was haer Preſident / Raleigh Gilbert Admirael. 'Tvolck ſcheen luſt te hebben in ons volcx devotie / ende ſeyden dat de Koningh Iames een goet Koningh was / ē ſyn God een goede Godt / ende Tanto boos: ſoo noemenſe een booſen Geeſt / die haer elcke maent hanteert / ende doet hem van haer dienen uyt vreeſe. Dit volck ſprack van eenighe Canibals ontrent Sagadahock, met tanden drie duymen langh / maer ſagenſe niet. In de riebier van Tameſcot vonden ſy oeſters neghen duymen langh / ende haer wiert ghſeyt / datter aen d'ander zijde wel eens ſoo groote waren. In Februario ſtorf haer Preſident; ende in Engelandt Sir Iohn Popham mede overleden zijnde; ſoo brack de colonie weder op / ende quamen met de ſchepen die daer 'tnaeſte jaer gheſonden waren / weder te rugghe / hebbende in de tijdt datſe daer ghewoont hadden een ſtercke barcke ghetimmert / die haer in't weder-keeren wel te paſſe quam. Dit diſcouragieerde de participanten ſoo / dat daer in langh geen ſpraeck en was van daer weder volck te planten. De Franſche namen hier door occaſie om haer te planten in de limiten van de Enghelſche; doch die van Virginia ſonden Sir Samuel Argal, welcke de forten van de Francoyſen ſurpreneerde / dieſe ghebouwt hadden by Mount Manſel, Ste Croix, ende Port Real: nam haer geſchut wegh / ende brocht haer ſchip / proviſie / ende alles naer Virginia toe. De Engelſche daer naer weder nieu couragie ghekreghen hebbende / ſonden daer op een nieuws Capiteyn Hobſon en andere / met twee Wilden van dat quartier; dan deſe ſchepen daer aen-komende / vonden dat een Enghelſ-man met namen Hunt, naer dat hy ſyn handel met de Wilde hadde ghedreven / de arme Wilden onder 't deckſel van vrientſchap ſcheep hadt ghelockt / ende vier-en-twintich wegh ghevoert / ende in de ſtrate van Gribaltar voor ſlaven verkocht; welcke daet de Enghelſche ſoo hatigh maeckte by dit volck / dat ſy deſe reyſe mede te vergeefs deden. Daer naer wierdt daer gheſonden Capiteyn Iohn Smith, in den jare 1614, welck arriveerde aen het Eylandt Monahiggan op de hooghte van drie-en-veertich graden ende een half by Noorden de Linie; was daer geſonden op de Wal-viſch-vanck / ende een goudt en koper mijne te beſoecken; dan bevonden het de rechte Wal-viſſchen niet te weſen / daer men den traen van maeckt; de mijne was maer een ydel voor-geven van de ſchipper om een reyſe te maken; ſoo datſe maer eenighe drooghe-viſch / ende eenighe pelterije 'thuys brochten. De ſelve voer weder derwaerts 't naeſte jaer / dan met quaet ſucces / want hy wierdt van de Franſche roovers genomen. Daer naer wierdt in Terreneuf ghevonden een van de Wilde die by dien Hunt waren wegh gevoert met namen Taſquantum, waer van kennis gegeven zijnde aen de Compagnie by Capiteyn Darmer, met verſoeck van hulp tot ſyn voor-nemen; ſondt de compagnie derwaerts Capiteyn Rocraft; dan alſoo Darmer daer-en-tuſſchen goet gevonden hadt ſelfs naer Engelandt te komen / Rocraft daer aen-komende / ende hem niet vindende / was van ſyn ſteck; nam een Franſche bercke die daer in een kreecke ghviſcht ende ghehandelt hadde / welck hy met ſyn ſchip naer Enghelandt ſondt / weſende een Franſ-man van de Religie; Rocraft voer voort met de bercke / ende door conſpiratie van ſyn volck was by naer om hals / doch ſette de verraders aen landt / ende quam ſelfs in Virginia om hulp / daer hy vermoordt wierdt / ende de bercke verloren. Soo dat ſyn voor-nemen oock tot niet quam; ende Darmer van Engelandt daer komende / ende deſen Rocraft met

Siet de hiſtorie van l'Eſcarbot.

Deſcr. of Neuvv England by Smith.

ſyn

syn wercke niet vindende/was insghelijcks ghefrustreert in syn voor-nemen ; ende ghereſolveert zijnde weder naer Enghelandt te keeren / ontmoete hy ſeecker Hollantsche schepen/ die eenighen handel al voor die tijdt ghehadt hadden in Hudsons rievier/daer hy sulcken bescheet van bequam van de ghelegentheyt van 'tlandt/dat hy voort voer in syn ontdeckinge/ende ontdeckte veel fraye rievieren/ ende vruchtbare kusten/ ende Eylanden/ de spatie van tachtentich mijlen oost ende west/want soo streckt de kuste van Hudsens rievìere tot Cape Iames. Hier op wiert goet gevonden een nieuw octroy van den Koningh te verkrijgen/door dien die van 't zuyder quartier van Virginia een nieuw octroy reede hadde bekomen/ende haer limiten soo verſekert/ dat de dese ghenoeghsaem uyt-ghesloten / ende verlaten waren. Daer viel eenigh debat op/ soo dat wel twee jaer aen liep eer dese nieuwe Compagnie konde ghefozmeert worden/welck nu eenighe Colonies heeft begonnen te planten/ als wy hier volghens sullen verhalen; doch eerst verhalen de gheleghentheyt van't landt / als die Compagnie 'tselve in druck heeft uyt-ghegheven in het jaer 1622.

Het vijfde Capittel.

Ghelegentheyt van NEVV ENGELAND (als het nu vvort genomen) uyt het relaes van die Compagnie.

IN 't planten van nieu Colonien in vreemde landen is sonderlingh te letten op de lucht om de ghesondtheyts wille van die daer sullen woonen ; op de grondt ende vruchtbaerheydt/ om te moghen winnen koorn/ende vee aen te queecken; op de zee / om de bequaemheyt van den handel met de selve plaetsen. Wat de qualiteyt van de lucht belangt / het is kennelijck dat de selve voort komt ofte uyt de generaele dispositie van 't Climaet/ofte van de particuliere gheleghentheydt van de plaetse. Wat het Climaet belanght/dit landt is niet alleen ghelegen inde getemperde Zone/maer by naer in't midden van de selve/door dien 't middelste deel van dese contreye heeft ontrent dry hondert ende thien graden lenghte; ende is gelegen op de hooghte van vier ende vijf-en-veertich graden van noordtlijcke breedte; dat is twintich graden van de Tropicus Cancri, ende oock so veel van Circulo Arctico, ofte het vriesende quartier ; tusschen de limiten van 't vijfde ende seste Climaet; daer Vranckrijck ende Italien mede onder legghen. Wat de constitutie van de plaetse belanght (welck is by de twee-en-tsestich graden by zee van ons vaste landt naer 't westen:) de plaetsen aen de zee ghelegen zijn wat kouder/ als de natuere van 'tclimaet anders mede brengt ; door dien de stralen van de sonne verslapt worden/ eensdeels door de ongheſtadighe beweginge van de zee/ als mede door de menichvoudighe dampen die op-trecken uyt de selve. Ende hier door is de kuste altijdts kouder als 't binnen-landt. Ende de oostelijcke kuste / welck 't op-gaen van de son gheniet/ is insghelijck kouder dan de westelijcke deelen / die de dalinghe van de son ghenieten ; ghelijck dan de morghen-luchten (by exempel) selfs in de somer koudt en fris zijn/ daer de avondt-luchten seer bangh zijn. Ende dit maeckt dat dese quartieren veel beter over een komen met de natuere van ons volck/ die geen contentement en vinden in kouder luchten/ noch ghesontheyt in heeter. Soo dat dit climaet/ welck so getempert is / seer bequaem woꝛt bevonden voor onse natien. De grondt is insghelijcks goet/ eenighe quartieren daer af / ghevende wonderlijcken aen-was van koorn/soo wel 'tghene de Wilden ghewoon zijn te gebruycken/ als 't ghene by de onse daer is ghebracht: met ontallijcke varieteyt van voetsame wortelen/ ende ander kruyden ende vruchten/ die ons vreemt zijn. Daer beneffens soo heeft de kuste seer veel bequame havens / vol van sonderlinghe Eylanden/ bequaem om volck op te planten ; vervult van alderhande boomen/ als eycken/ cedren/ vueren/ pijn-boomen/ wal-noten/ castanien/ Sassafras, pruym-boomen/ Calamus Aromaticus, &c. Het volck is tractabel (somense niet en abuseert) om met te han-

te handelen ende draghen goet respect. De zee is wel voorsien van alderhande
visch/en op veel plaetsen is goede ghelegentheydt om zoudt te maken: heeft groote
abondantie van ghevoghelte binnen 'slandts / als calcoenen / patrijsen / swanen /
cranen / wilde gansen van twee soorten / wilde eyndt-voghels van dry soorten /
veel duyven / insonderheyt als de aert-besyen rijp zijn. Daer zijn diversche soor-
ten van wildt in dese quartieren / ende eenighe die twee/ dry ende vier jonghen 'tes-
sens voort-brenghen/ een teecken van vruchtbaerheyt van 'tlandt ende ghetem-
perthevt van de lucht. Daer is oock een seecker dier welck de in-gheboorne noe-
men Mosse, is soo groot van lijf als een os/ 'thooft als een bock met een breede
hoorn/welck hy alle jaer verandert als de bocken/ den neck als een hert/ met korte
manen / loopende langhs den rugghe / 'thayr lanck als een elandt / doch beter
geacht voor't ghebruyck van sadel-makers / heeft insgelijcx een groote bult han-
gende onder syn stroot/ heeft lange beenen/ ende voeten soo groot als ossen voeten/
langer steert als die van de bocken; syn huyt maeckt seer goet buffels/en syn vleesch
is seer goet eten / welck de Wilden zijn ghewoon ghedrooght te bewaren. Men
heeft een groote menichte van dese beesten gesien op een groot Eylandt by de kuste
ghenaemt by de Engelsche Mount Mansell, daer de Wilden op sekere tijden trec-
ken om dese dieren te jagen ; in deser manieren : sy maken diversche vieren / en be-
setten 'tlandt met volck / om dese beesten in de zee te drijven / daer sy toe ghenegen
zijn van naturen / andere van 't volck passen daer op in hare booten met boghen
ende ander wapenen / daerse die met dooden ende vanghen naer haer wil. 'Tis te
ghelooven dat dit dier met industrie sal konnen ghebracht worden om ordinaire
dienste te doen. De bekende koop-manschappen van dit landt zijn / visch van di-
versche soorten/rijcke voeperinge / als bevers / otters / marters/ swarte vossen/ sa-
bels / etc. Daer zijn oock wijngaerden in abundantie/ van dry soorten/ en aenge-
naem van smaeck / doch d'een beter als d'ander. Daer valt hennep/ vlasch/ sijde-
grasse / diversche mijnen van yser-steen / gelegentheydt om peck en teer te maken;
delen van alle soorten / sparren / masten tot schepen van alle lasten ; In somma
daer en komt niet uyt Vranckrijck/Duytsch-landt oft de Sondt/oft men kan 'tsel-
ve hier bekomen met tamelijcke industrie eñ arbeydt. Aengaende de zee/daer is seer
goede visschingh; ende de navigatie is seer gereedt/ daer zijn goede reeden ende ha-
vens bequaem voor alle ghebruycken. Men heeft daer eenighe monsteren van
peerlen ghevonden / ende ambregrees ; ende in de zee menichten van walvisschen
ende dierghelijcke dinghen meer om handel mede te drijven.

Het seste Capittel.

Beschrijvinghe van NIEW-PLEYMOUTH een stadt ofte vlecke in NEW-ENGLAND gheleghen.

T'Volck gedestineert om te gaen woonen in New-England scheyden van Pley-
mouth in Engelandt / den 6 September des jaers 1620, den 9 November sa-
ghen sy 'tlandt by Cabe Cod, setten haer kours zuydt-zuydt-west / meynende te
varen naer een revier thien mijlen naer 't zuyden van de kape / dan den wint te-
ghen krijgende waren genootsaeckt weder te keeren/ ende quamen den elfden aen
ancker in de baye van Cabe Cod, welck is een goede haven ende playsante baye/
rondt als een cirkel / uytghenomen het in-komen / welck is vier mijlen wijt / tot
aen de zee toe al bewassen met boomen / eycken/ pijn-boomen/ juniper/ sassafras/
ende ander houdt; daer souden in de haven duysent schepen konnen legghen. Men
kan op dry quart van een mijl met de schepen niet ontrent het strandt komen /
door dien't vlack is: 'tlandt ontrent de kape zijn sandt-berghen/ seer gelijck de Hol-
landtsche duynen/ dan veel beter / want hebben wel een spit diep seer goede swarte
aerde/ al met boomen begroeyt/ doch sonder onder-ghewas/ soo dat men tusschen
'tgheboomte vry magh gaen ende rijden. Daer legghende deden eenighe tochten
te

te lande / om een bequame woon-plaetſe uyt te ſoecken / vonden eenighe huyſen / doch ſonder volck; ende oock eenigh koren van de lande inde grondt begraven in een mande; daer naer varende aen d'ander zijde / wierdenſe ſubijtelijck by de Wilden beſpronghen / doch dedenſe haeſt vluchten. Vonden daer naer een ander haven weſt-waert van Cape Cod, daer ſy naer toe zeylden den 16 December. Deſe haven is een baye grooter als die van Cabe Cod, omringht van ſeker fraey landt / ende binnen de baye twee fraeye Eylanden onbewoont / daer niet op is als boomen; daer is in de baye ontallijck ghevogelt / en excellente viſch in ſyn ſaeyſoen; is van fatſoen als een ſickel ofte viſch haeck. Sy vonden daer gheen volck / maer plaetſen daer ſcheen dat wel eertijdts ghezaeydt was gheweeſt; vonden gheen navigabel rievieren; maer eenige kleyne beecxkens die in zee liepen van ſeer ſoet ende verſch water. De grondt is een ſpit diep ſeer excellent vet landt; daer is oock ſandt / graveel / ende ſeer goede kley om potten van te backen: ende daer is fraey geboomte / ende veelderley kruyden als voren in ghenere is verhaelt. In dit quartier aen't vaſte landt is gelegt Nieuvv-Pleymouth, op een hooghe grondt / daer veel landts geſlecht is / ende ontbloot van boomen / ende voor deſen wel ſchijnt koorn gezaeyt is gheweeſt; in de leeghte loopt een ſeer ſchoone beke / ende daer zijn veel excellente ſpringhen van water; deſe beke is bequaem om de chaloupen ende booten te berghen / ende heeft oock viſch in ſyn ſaeyſoen. Die hier haer ſelven eerſt neder-ſloeghen / wierden in alles ghereduceert tot negenthien familien / de een-loopighe ghesellen haer tot d'een ofte d'ander voeghende; maeckten twee rijen van huyſen om meerder ſekerheydt. Den ſeſtienden Martij quam by haer een van de Wilden / die wat ghebroken Engelſch hadt gheleert van de Engelſche die aen't Eylandt van Monchiggon komen viſſchen; deſe vertelde haer alle de gelegentheydt van't landt / ende dat de plaetſe daer ſy het begrepen hadden ghenaemt was Patuxet, ende dat ontrent vier jaren gheleden alle de inwoonders waren geſtorven van een extraordinaire plaghe / ſonder dat daer yemandt was over-ghebleven; dat het naeſte gheleghen volck waren de Maſaſoits, welck waren eenighe ſeſtich man ſterck; de Nauſites zijn mede naer't zuydt-ooſten van haer / ende hondert man ſterck / dit volck is ſeer ghebeten op de Engelſchen / om't feyt van dien Hunt hier voren verhaelt. Sy wierden al dick-wijlder van de Wilden beſocht als haer wel lief was; ende deſen eerſten ghenaemt Samoſet brocht noch een met namen Squanto, oft Tiſquantum, gheboortigh van die plaetſe / ende eertijdts door Hunt wegh-ghevoert. Deſe beyde brochten tijdingh dat haer grootſte Sagamos (ſoo noemen ſy haer Heeren) Maſaſoyt voor-handen was met ſyn broeder Quadequina, ende al haer volck. Quamen by de Engelſchen / ende maeckten een verbondt met haer. Daer naer is deſe colonie noch aen-ghewaſſen met nieuw toe-voer van volck. ende naer de lieden daer woonende ſchrijven / ſoo bevinden ſy haer hier wel. Daer is een brief ghedruckt (voor een ſermoen ghehouden in dit Pleymouth;) gheſchreven den twaelfden December 1621 uyt deſe plaetſe; als mede een verhael van dagh tot dagh van 't gheene ghepaſſeert is in't begin ende voort-ganck van deſe colonie / welck hier te langh waer te verhalen: die curieus is om 't ſelve te weten / kan het boecxken ſelfs bekomen / is ghedruckt tot Londen in't jaer 1622 gheintituleert; A Relation or Iournall of the beginning and proceeding of the Engliſch Plantation Setled at Plimouth in Neuw-England, &c. Wy hebben oock eenighe brieven gheſien van daer gheſchreven / doch al ſlaende op't voor-gaende by ons verhaelt. 'Tſchijndt daer eenighe andere colonien noch zijn gheplant / dan door dien wy daer gheen particuliere kennis van en hebben / ſoo ſullen wy het hier by laten.

NIEUW-NEDERLANDT.

Het ſevende Capittel.

Eerſte ontdeckinghe ende ghenerale beſchrijvinghe van't quartier welck by de onſe NIEUW-NEDERLANDT wordt ghenoemt.

IN de voorgaende Capittelen hebben wy gheſproken van dat ghedeelte van
West-Indien legghende naer't noorden/ welck de Francoyſen over eenighe ja-
ren/ als wy in't voorgaende boeck hebben verhaelt/ hebben naerder ontdeckt ende
onderſocht; ende welcke de Engelſche weynigh jaren herwaerts de naem van
Neuvv-England hebben begonnen te gheven: ende zijn alſoo ghekomen tot Cap
Cod, als de Engelſche die noemen; ende in't voorgaende boeck tot Cap Male-
barre, ende Port fortuné, volgens de ontdeckinghe van de Francoyſen: Van
hier voorts heeft het vaſte landt ghelijck een groote in-wijck ofte bocht/ welck by
naer ooſt ende weſt ſtreckt tot aen een groote rieviere/ van waer de kuſte dan we-
der zuydt weſt ofte daer ontrent ſtreckt tot het eynde van Florida toe: deſe kuſte
ſtreckende als voren/ met eenighe Eylanden ende twee ſeer groote rievieren/ van
welcke de zuydtlijckſte gheleghen is op de acht-en-dertich graden ende inde vijf-
tich minuten/ ende de noordelijckſte op veertich graden ende een half/ ende ſeer
verre naer't noorden te landt-waert is in-loopende: Dit quartier van Weſt-In-
dien (ſegghe ick) noemen de onſe Nieuvv-Nederlandt, door dien't ſelve op de
koſten van onſe Neder-landers eerſt naerder is ontdeckt/ ende eenighe jaren ach-
ter den anderen bevaren/ ende met een fortjen ende woon-plaetſe van de Neder-
landers voor-ſien/ met ſpeciael octroye en̄ onder de authoriteyt van de Ho. Mog.
Heeren Staten Generael van deſe vereenighde Provincien. Wat de eerſte ont-
deckinghe belanght/ in den jare 1609 ſonden de Bewindt-hebbers van de gheoc-
troyeerde Ooſt-Indiſche compagnie het jacht de halve mane/ daer voor ſchipper
ende koop-man op voer Hendrick Hudſon, om in't noordt-ooſten een door-ganc
naer China te ſoecken; dan ſy veranderden van kours/ ende ſtaken over naer No-
va Francia, ende de banck van Terreneuf ghepaſſeert hebbende op de 43 graden
ende 23 minuten ghenaeckten't landt met een w. n. w. ende n. w. kours op de 44
graden ende 15 minuten/ ende landen daer by ſekere Wilden/ by de welcke/ ſoo
ſy verſtonden/ de Francoyſen jaerlijckx komen handelen: van hier keerden ſy
zuydt-waert op tot datſe met een z. z. w. ende z. w. ten z. gangh weder't landt ghe-
waer wierden op de 41 graden ende 43 minuten/ welck ſy meynden een Eylandt
te weſen/ ende gavent den naem van Nieuvv-Hollandt, dan bevonden daer naer
dat het Cap Cod was/ ende dat het naer haer beſteck wel vijf-en-ſeventich mijlen
weſtelijcker leght als in alle kaerten gheſtelt wordt. Van hier vervielen ſy tot
de 37 graden ende 15 minuten/ alwaer ſy weder landt ſaghen/ ende ſtreckte hem
z. ende n. Is een vlacke kuſte/ ende daer ſtreckt een banck langhs de kuſte henen/
waer binnen het 8, 9, 10, 11, 7 ende 6½ vadem diep is ſandt-grondt: Sy noem-
den deſe plaetſe de drooghe Caep. Daer naer noordt-waert aen loopende/ ghe-
naeckten ſy weder't landt op acht-en-dertich graden en neghen minuten/ ende
was een wit ſandt-ſtrandt/ ende binnen vol groene boomen/ ſtreckte daer n. n. o.
ende z. z. w. ontrent acht mijlen/ ende dan z. ende n. ſeven mijlen/ ende voort z. o.
ende n. w. vijf mijlen: zeylden al langhs de wal noorden aen/ tot dat ſy aen een
punt quamen/ ende't landt ſtreckte doen w. n. w. ende was een baye daer eenighe
rievieren in quamen/ van deſen hoeck ſagen ſy landt naer't o. n. o. welck ſy meyn-
den een Eylandt te weſen/ dan bevonden het vaſte landt/ ende den tweeden hoeck
van die baye/ op de hooghte van 38 graden ende 54 minuten: ende alſoo ſy haer
kours n. w. ten n. aen ſtelden/ vonden ſy haer ſelven in een baye verſeylt/ ende
ghemoeten veel barninghen/ ſoo dat ſy z. z. o. weder uyt-ſtonden: ſy vermoeden
datter

datter een groote riebier most upt-loopen / door de groote stroom die daer uptsette / ende dese sanden ende droogten veroorsaeckte: hielent van hier voorts langs de wal / was wit sandt-strandt / ende binnen al verdroncken landt / ende 't binnen landt al vol boomen / streckte n.o. ten n. ende z.w. ten z. daer naer streckte n. ten o. ende was hoogher landt als sy noch ghesien hadden / tot aen eenen hooghen hoeck / achter de welcke een baye leght / alwaer sy op de reeden liepen / achter een leeghen sandt-hoeck / op de veertich graden ende achthien minuten; daer quamen twee Wilden by haer in elandts vellen gekleet / die haer alle teeckenen van vrientschap bethoonden / vonden daer aen 't landt menichte van blauw pruymen / eñ de schoonste eycken van lenghte ende dickte die men sien konde / poplieren / lonen / ende alderhande houdt dat van noode is tot de schepen te bouwen; voeren van hier n. ten o. aen / ende de rievieren op / tot by de 43 graden by noorden de linie / alwaer de rievier heel nauw werdt ende ondiep / soo dat sy te rugghe keerden. Naer alle 'tgene sy konden oordeelen ende bevinden / soo en waren in dit quartier noch noyt eenige schepen ofte Christenen geweest / soo dat sy de eerste waren die dese rievier ontdeckten / ende soo hooghe op voeren. Hendrick Hudson met dit rapoort weder ghekeert zynde 't Amsterdam / soo hebben eenighe koop-lieden in den jare 1610 weder een schip derwaerts gesonden / te weten naer dese tweede rievier / de welcke sy den naem gaven van Manhattes; naer de naem van de Wilden die aen 't begin van dese rieviere woonen: ende in de volghende jaren hebben de Ho. Mog. Heeren Staten Generael aen dese koop-lieden octroy verleent om alleen op dese rieviere te mogen varen ende den handel te dryven: waer over in den jare 1615 boven op de voornoemde rieviere een redoute ofte fortjen wierdt geleght met een kleyn besettinghe / daer wy hier naer noch sullen van spreken; ende is dese vaert by de onse sints jaerlijcks ghecontinueert / ende door-gaens van ons volck daer blyven legghen om den handel met de Wilden te dryven; waer door dit quartier ten rechten den naem van NIEW-NEDERLANDT heeft verkreghen.

Het achtste Capittel.

Gheleghentheydt van de kuste van NIEVV-NEDERLANDT, van de PYEBAYE af tot aen de groote rieviere DE MONTAINES.

OM de gheleghentheydt van de kuste als mede de ghestaltenis van dese landen wat beter te verstaen / soo sullen wy die wat hoogher naer 't noorden beginnen / als wel de limiten haer zyn upt-streckende: namentlyck van de Pyebaye, soo by eenighe van onse schippers genoemt; ghelegen op de hooghte van twee-en-veertich graden ende dertich minuten: van de welcke (naer de bevindinge ende besteck van schipper Adriaen Block) tot de lenghte van Lysard zyn ses hondert ende negentich mylen / ofte daer ontrent: om den hoeck van dese baye is de grondt wasigh sandt: daer woont seer veel volcks / welck seer aerdigh is van wesen / doch seer schreumende eñ schou voor de Christenen / soo dat sy door bequame handelingen dienen aenghelockt te werden. Van hier tot een punt (welck Adriaen Block voor-noemt / den naem heeft ghegheven van kaep Bevechier, door dien se soo goede gelyckenis heeft met Bevechier, wesende klevigh landt / ende niet seer hoogh) dwers over de Wyckbay (een ander baye by de onse soo ghenoemt / de welcke zuydt-oost op streckt) zyn twaelf mylen / ende de kours is noordt-west ten westen ende zuydt-oost ten oosten. Van dese kape af streckt de kuste eerst n. w. ende z. o. vyf mylen / ende voorts tot een ander sandt-punt noordt ten oosten ende zuydt ten westen ses mylen: Van waer tot kape Malebarre zyn neghen mylen / ende de streckinghe is n. o. ten n. ende z. w. ten z. Dese kape wordt by de onse oock ghenoemt de Vlackhoeck: het brandt seer aen den hoeck van dese kape / evenwel soo heeftmen op 't drooghste dry vadem waters / soo dat het een overval is van stroomen / ende vreeselyck om door te zeylen voor de ghene die het niet en weten: Onse Neder-landtsche

ſchippers en zijn niet wel eens over de ſanden die hier ontrent ſouden legghen; want naer 't ſegghen van eenighe / ſoo ſouden daer ſanden oft een riff 't zee-waerts in-ſtrecken wel dertich mijlen naer 't zuyden op / niet dat het ſoo verre droogh ſouden zijn / maer dat men ſoo verre van landt noch grondt werpt / ende wel acht oft neghen mijlen van lant / ende buyten 't gheſichte van de ſelve drooghte heeft / ende ſeer oneffen gront / ſoo dat men ſomwijlen dertich vadem heeft met d'een werp / ende d'ander maer ſeven ofte acht: maer andere ter contrarie ſegghen datter gheen ſanden ofte riff by zuyden deſe kape ſoo verre in zee en leght / maer wel ooſt-waert van de baye ofte Port de Malebarre; wy ſullen dit door naerder bevindinghe onder de ſchippers laten ſlichten. Dry mijlen by weſten deſe Cap Malebarre leght een Eylandt ontrent twee mijlen af / ende een mijle groot ofte daer ontrent; dan als men daer wat verre af is / ſoude men meynen dat het gheen Eylandt en waer; wordt by eenighe / ſoo ick giſſe / Petockenock ghenoemt; de ſtreckinghe van 't vaſte landt in dit quartier / en vinde by de onſe niet geteeckent voor ſoo vele my noch ter handt is ghekomen; daer legghen noch eenighe Eylanden voor deſe kuſte / als namentlijck een welck by onſe Neder-landtſche ſchippers ghemeynlijcken wordt ghenaemt Texel, ende by andere Cape Ack; dit is een groot Eylandt / ende doet hem wit ende klevich op / naer het ſegghen van ſchipper Cornelis Iacobſz. May, ende ander-half mijle van den zuydt-weſt hoeck van dit Eylandt Texel, leght een ander Eylandeken welck by de onſe wordt ghenoemt Hendrick Chriſtiaenſz. Eylandt / ende by de Engelſche Marthaes Vyneard; de welcke ſegghen dat het vijf mijlen groot is; gheleghen op de hooghte van een-en-veertich graden ende een quart; vol boomen / wijngaerden / en verſcheyden ghewaſſen: daer is menighte van ghevogelte op; ende daerom her is goede cabeljauw-vangh: hier ontrent leght oock ſeker kleyn Eylandeken welck ſy noemen Eliſabeths Eylandt / welck men komende van de rieviere ofte baye van Naſſouwen aen ſtierboordt ghemoedt; ende om buyten Hendrick Chriſtiaenſz. Eylandt om te loopen / moet de kours zuydt-ooſt werden ghehouden. Bartholomeus Goſnol Engelſ-man ſchrijft / dat van Marthaes Vyneard tot een ander kleyn Eylandeken by hem ghenaemt Dover Cliffe is een half legue, en van daer tot Eliſabeths Eyland een mijle; ende dat 't ſelve licht vier mijlen van 't vaſte landt op de hooghte van een-en-veertich graden ende thien minuten: De Engelſche hebben op dit Eylandt een kleyn fortjen ghehadt / welck ſy weder hebben verlaten. Hier buyten af leght mede een Eylandt welck de onſe den naem gheven van Blocks Eylandt / naer den naem van ſchipper Adriaen Block: dit Eylandt ende het voornoemt Eylandt Texel legghen ooſt ten noorden ende weſt ten zuyden van malkanderen / ende de diſtantie is ſulckx dat ghyſe beyde van beneden ſien kont als ghy ten halven tuſſchen beyden zijt. By noorden deſe Eylanden ende aen 't vaſte landt leght eerſt de rievier ofte baye van Naſſouwen, welck van Blocks Eylandt voornoemt ſtreckt noordt-ooſt ten ooſten ende zuydt-weſt ten weſten. Deſe baye ofte rievier van Naſſouwen, is ſeer groot ende wijt om in te ſien / ende is naer 't ſegghen van ſchipper Adriaen Block wel twee mijlen wijt / ende heeft in 't midden eenige Eylandekens daer men aen beyde zijden om mach zeylen / ſtreckt o. n. o. in ontrent acht mijlen / dan is achter niet over twee geutelingh ſcheuten wijdt / ende daer is meeſt ſeven / acht / neghen / vijf ende vier vadem waters / uyt-geſondert in 't achterſte daer een drooghte is van negen voet water / op een geutelinck ſcheut na by een Eylandeken welck men daer ghemoet; daer over heeft men weder dry vadem ende een half; het is daer om her ſeer ſchoon landt ende ſeer kloeck volck van leden / ende tamelijck groot / dan zijn wat ſchouw door dien ſy noch gheen handel met vreemde ghewoon zijn; anders zijn daer mede vellen van bevers / voſſen / ende anders te bekomen / gelijck in deſe plaetſen daer ontrent: Van 't weſtelijckſte gat van deſe baye van Naſſouwen, tot aen het zuydt-ooſtelijckſte gat van de Ancker-baye, zijn ſeven mijlen naer de rekeninghe van onſe ſchippers / ende de kours

ooſt

oost ten zuyden ende west ten noorden: dese baye heeft by de onse twee naemen door diense een Eylandt in 't midden heeft/ ende met twee monden in zee komt/ waer van het oostelijckste gat ghenoemt wordt de Ancker-baye, ende het westelijckste de Sloep-baye: de zuydt-oost-wal van dese baye streckt hem n. o. ten n. ende n. n. o. inden bodem van de baye woonen de Wapenocks een natie van de Wilden als de reste; schipper Adriaen Block noemt het volck welck aen de west-zijde van dese baye woont Nahicans, en haren Sagimos Nathattou; ende een anderen Cachaquant; aen de noordt-west-zijde leght een sandt punt/ ende een Eylandeken n. ten w. in den bocht met een schoone sandt baye; op de steert van 't sandt punt is maer twee vadem waters/ dan daer voor by weder dry ende dryen-een half vadem steeck-grondt/ ende daer leght een rodtsich Eylandeken dicht by. Van de Sloep-baye ofte het westelijckste gat van desen in-wijck tot aen de groote baye/zijn acht mijlen; dese groote baye is ghelegen tusschen het vaste landt/ ende seker ghebroken landt ofte Eylanden die haer strecken tot in de baye welck leght aen de mont van de groote rieviere: In dese groote baye legghen vele ende verscheyden Eylanden soo groot als kleyn de welcke gheen sonderlinge namen en hebben voor soo vele ons noch bekent is/ alleen sien dat in een kaerte voor eenige jaren van dese quartieren gemaeckt eenige kleyne Eylandekens in de mondt van dese groote baye/liggende by den hoeck van de visschers, daer wy hier naer sullen van spreken/genaemt worden de Gesellen. Ende een Eylandt welck over dwars voor de baye leght/ 't lange Eylandt, om 't welcke te mijden men komende om de Visschers-hoeck om naer 't Vriesch-rievierken te loopen men n.w. moet laten ingaen. Aen 't vaste landt recht binnen de baye leght een krom punt/ achter 't welck een kleyn rievierken ofte in-wijck is/welck by de onse wort genoemt 't Ooster-rievierken door dien 't oost-waert op-streckt. Daer aen volght op de selve kuste meer naer 't westen een ander kleyn rievier/ welck by de onse naer de naem van de Sagimos ofte Sacmos werdt geheten Rieviere van Siccanamos: daer is goede reede achter een sandt punt ontrent een half mijl in/aen de west-wal op twee ende een half vadem waters: De rievier streckt meest noordt ten oosten op/ ende is tot sommige plaetsen seer ondiep/ maer negen-voet water/ ende daer weynigh stroom/ ende tot sommige plaetsen ses-voet: dan daer zijn kuylen daer wel vijf-vadem waters is/en is niet bevaerlijck met schepen hoogher dan vijf oft ses mijlen: daer wort Salm gevangen: 't Volck dat op dese rieviere woondt soude naer 't seggen van de onse genoemt worden Pequatoos, ende vyanden zijn van de Wapanoos. Van dese rieviere naer het zuydt-west ten zuyden/ghelijck de kuste daer streckt/ leght een kleyn Eylandeken; by het west-eynde van 't selve maeckt een noordt-west ten westen maen leegh-water. Men heeft aen 't vaste landt noch een rievierken welck de onse noemen 't Vriesche-rievierken, al waer oock eenighen handel valt met de Wilde/ die men noemt Morhicans. Daer aen volght op de selve zuydt-kust/een rievier welck by de onse wordt genoemt de Versche-rieviere; ende is droogh voor aen de mondt; De rievier streckt tusschen het noordt ten oosten ende west ten noorden in/ dan naer gissinghe d'een door d'ander noordt-noordt-west; ende is tot sommighe plaetsen seer droogh / soo dat by de vijfthien mijlen de rieviere op niet veel meer als vijf voet waters en is: voor aen de rieviere woondt weynigh volckx / dan ontrent de vijfthien mijlen op/vint men veel volcks / is een natie die sich noemt Sequins; van hier voort-waerts streckt hem de rieviere voor thien mijlen meest noorden op/ dan is seer krom / de racken strecken van het oost naer het noorden om / tot het zuydt-west ten zuyden toe / soo dat men met een voor-windt alle racken niet zeylen en kan / ende is meest al diep acht / neghen/ oock thien ende twaelf voet waters / oock somtijdts wel plaetsen van vier ende vijf vadem diep; dan meest al acht ende neghen voet: de Wilden saeyen daer Maiz; ende hadden daer in den jare 1614 een woon-plaetse ghelijck een schanse/ teghen den aen-loop van haer vyanden; de natie van Wilden die daer woondt

wozden ghenaemt Nawaas, ende haren Sagimos was doen geheten Morahieck: Sy noemen in haer tale het broodt van Maiz ghebacken Leganick: dese plaetse is gheleghen op de hooghte van een-en-veertich graden ende acht-en-veertich minuten; men kan de rievier niet over de twee mijlen hoogher op zeylen met jachten/ want wordt daer seer ondiep ende steenighe grondt. Binnen in het landt woondt een ander natie van Wilden/ welck sy noemen Horikans, die dese rievier af-komen met canoen van basten ghemaeckt. Dese rievier loopt altijt af/ soo dat de stroom in't op zeylen niet en kan helpen/ maer men moet de goede windt waernemen. Van de Versche rieviere tot een ander/ welck sy noemen Rievier van den Royenberch, zijn acht mijlen west ten noorden ende oost ten zuyden; dit rievierken streckt hem oost-noordt-oost in/ ende is ontrent een boogh-scheut wijdt/ ende daer is met hoogh water drp vadem ende een half; wast ende valt ontrent een vadem op ende neer; een zuydt-oost ten zuyden maen maeckt voor dit rievierken hoogh water. De Wilden die aen dese rieviere woonen worden ghenoemt Quirepeys. Hier worden veel bevers ghevanghen/ dan 'tvolck moet den handel eerst ghewoon worden/ anders zijn te leup om de bevers te gaen jaghen. Vier mijlen voorder naer 'twesten leght een kleyn Eylandt daer goet water te vinden is; ende noch andere vier mijlen vorder komt men aen seer veel Eylanden/ soo dat schipper Adriaen Block de selve den naem heeft ghegeven van Archipelagus; de groote bay is daer ontrent vier mijlen wijdt. Aen de kuste van 'tvaste landt is een kleyn rievierken/ welck niet boven een half mijl op streckt/ ende is daer heel droogh. De Wilde die hier woonen worden ghenoemt Siwanois, ende hebben haer woon-plaetsen tot acht mijlen na het Helle-gat toe. Voor dese baye/ als wy hier voren ghesegt hebben/ leght al ghebroken landt ofte verscheyden Eylanden/ op de welcke een natie van Wilden woondt welck men noemt Matouwax, gheneeren haer met visschen binnen de baye/ waerom den oostelijckstenhoeck van dit landt ghenoemt wordt by de onse de Visschers-hoeck ende oock Cape de Baye; desen hoeck ende Blocks Eylandt legghen van malkanderen oost ten noordē ende west ten zuyden ontrent vier mijlen. Het Helle-gat by den onsen ghenoemt is een ander rievier naer het segghen van schipper Adriaen Block, welck in de groote rieviere komt van de groote Baye, ende de vloedt komt daer ontrent seven-en-dertich mijlen naer syn segghen by oosten de groote rievier/ ende beyde de vloeden van de groote rievier ende dit Helle-gat ghemoeten malkanderen by het Noten Eylandt; komende van de groote rievier naer de baye toe/ soo strecken de racken oost ten noorden ende oost-noordt-oost ende oock oost-zuydt-oost/ zijn meest al Eylanden; ende de Wilden brenghen de schepen oesters/ eeckhorentjens/ ende eyndt-vogels. Wy zijn nu ghekomen tot de groote rieviere van de welcke wy vervolghens sullen spreken.

Het neghende Capittel.

Van de groote noordt-rievier van Nieuw-Nederlandt, ende gheleghentheden van de selve.

De groote noordt-rievier van Nieuw-Nederlandt wordt by eenighe ghenoemt de Manhattes rieviere naer de volckeren die by naer aen 't begin ofte de mondt van de rieviere woonen; by andere ock Rio de Montaigne; doch by de onse wordt meest ghenoemt de noordt-rievier: Aen de mondt ofte 't in-komen heeftse eerst een groote baye/ welck eertijdts by onse schippers wierdt ghenoemt porto May: heeft aen 't in-komen een sandt punt nu bekent by de naem van Godijns punt, ende voor de oost-hoeck van de rieviere streckt een riff af welck seer steyl is/ want als men twaelf vademen ghewozpen heeft/ soo heeft men d'ander worp vijf oft ses/ ende dan wel ander-half ofte vast. Ontrent ander-half mijle binnen den hoeck van de rievier den oost-wal naest/ leght een Eylandeken dat niet veel

veel meerder als een halff mijle groot is / ende wordt by de onse ghenoemt het Noten-Eylandt, door dien daer seer veel schoone note-boomen op wassen. Aen de oost-zijde op het vaste landt woonen de Manatthans, een quade natie van Wilden / die haer altijdts seer wrevelígh ende vyandelijck teghens de onse hebben aen-ghestelt; aen de west-zijde woondt de natie van de Sanhikans, de-welcke doodt vyanden zijn van de Manatthans voor-schreven / ende een ver be-ter volck: dese als mede de Aquamachuques, woonen binnen de sandt-hoeck / ende al langhs de baye/ende oock te landt-waert in. Het in-komen van de rie-viere leght op de hooghte van veertich graden ende acht-en-twintich ofte dertich minuten; teghen over het Noten-Eylandt dicht by de west-wal legghen vier andere kleyne eylanden; de rievier is aen het in-komen veerthien ende vijfthien vademen diep / ende continueert soo op die diepte in 't rechte canael; de rievier is meest wel een musquet-scheut wijdt / ende op sommighe plaetsen wat naeu-wer ende oock wel wijder / streckt hem tusschen het noordt-oosten ende noordt-noordt-westen in/naer dat de racken loopen; binnen het eerste rack aen de west-wal leght het laghe-landt / al-waer een natie van Wilden woondt / dewelcke ghenoemt worden Tappaans: de rieviere is in 't midden drooghste / ende bey-de de zijden diep-water; de stroom valt zuyden ende noorden uyt het noorder-gadt / een zuydt-ooste ende noordt-weste maen maeckt het hooghste water; ontrent een mijle inne waerdts is een baye voor alle winden beschut / onghe-vaerlijck ses mijlen ende een halff in 't ronde; daer gaet een stercke vloedt ende ebbe / dan valt niet boven de vier voeten / door de menichte van 't water welck van boven komt; waer door ghemeynlijck op 't voor-jaer de leeghe landen over-vloeyen: het tweede rack streckt hem noordt-west op / tot een enghte welcke de onse noemen Haver-stroo; daer aen volght het Seyl-makers-rack by de onse ghe-noemt: voorts een krom rack / de forme van een half-mane / by de onse het Kocks-rack ghenoemt; daer naer het Hooge-rack; ende het Vossen-rack tot aen de Klinc-kers-bergh; ende voorts het Visschers-rack; alwaer aen den oost-wal van de rie-viere een natie van Wilden woondt die sy noemen Pachami: dit rack streckt hem tot een ander enghte alwaer aen de west-zijde een scharp uyt-stekende punt is met eenighe sanden / ende teghen over een vlacken bocht / aen de welcke een ander na-tie van Wilden woondt / die men noemt Waoranecs, ende de plaetse Esopus. Een weynigh meer op-waerts aen de west-zijde van de rievier woonen de Wara-navvankougs, daer een kille is / ende de rievier is hier niet soo diep als voren / ende daer legghen eenighe Eylandekens: Daer aen volght een ander rack welck sy noemen het Kleve-rack, waer meerder diepte is onder de west-wal; aen de oost-zijde legghen eenighe sanden. Voorts soo volght daer aen het Backer-rack ende Ian Playsiers-rack; het Vaste-rack tot aen den Hinnen-hoeck: alle dese racken zijn seer besmet met sanden ende ondiepten / soo aen de oost-wal / als mede in 't midden van de rieviere. Volght het Herten-rack tot aen de Kinder-hoeck, hier ende van hier voorts en is de rieviere op 't diepste maer vijf vadem diep / ende meest twee ende dry vadem; voor by de Kinder-hoeck leggen eenige Eylandekens in de rieviere waer van het eene wort genoemt 't Beeren-Eylandt; ende dan komt men aen een in-wijcxken welck sy noemen de Ouvve-Ree; ende noch vorder leght de Steur-hoeck ende de Visschers-hoeck: Tegen over de welcke aen de oost-zijde van de rieviere de Mahikans woonen. Aen de selve oost-zijde leght een lanck gebroken Eylandt / (daer veel killen door loopen / soo dattet veel Eylanden zijn) hem strec-kende tot by naer aen het Eylandt daer het Fortjen op was gheleght / op de hooghte van 43 graden; ende tot hier toe komt de vloet dese rieviere op; ende tot hier toe konnen de schepen op komen / dan vorder op waert is de rievier droogh / so dat daer qualijck sloupen konnen varen / ende men siet van verre seker hoogh ghe-berghte daer 't meeste water van dese rieviere af-komt: naer alle apparentie soo komt dese rievier tot aen de groote rieviere van St Laurens ofte Canada, want

Op de hooghte van 41. graden 15 minuten vont *Hudson* 9. grad. noordt-vvestering.

 onse

onse schippers ghetuygen/dat hier tot aen het fortjen Wilden komen van de voor-noemde rieviere / ende van Quebecq ende Tadoussac. 'Tfortjen was hier gheleght inden jare sesthien hondert ende veerthien/ op een Eylandeken aen de west-wal van de rieviere / daer een natie van Wilden woont diese noemen Mackvvaes,de welcke vyandẽ zijn van de Mahikans;gelijck hy naer alle de volckeren die aen de west-zijde woonen / vyanden zijn van de gheene die aen de oost-wal woonen / ende meerder ghemeynschap ende vrientschap houden met de onse als die van de oost-zijde. Dit Fortjen was ghemaeckt in forme van een redoute / met een gracht van achthien voeten wijdt omcinghelt: daer laghen twee gotelinghen op / ende elf steen stucken / ende thien oft twaelf man in besettinghe; daer commandeerde eerst Henderick Christiaensz. ende in syn absentie Iaques Elckens, van weghen de Compagnie die het octroy inden jare 1614 voor-noemt van de Ho. Mo. Heeren Staten Generael hadden verkreghen: dit Fortjen heeft voor drie jaren ghestadigh beset gheweest / ende is daer naer ten deele vervallen. Op dese rieviere valt grooten handel van bevers-vellen / otters / vossen / beeren-huyden / mincken / cattelossen ende dierghelijcke; ende het is een schoon ende aenghenaem landt / vol van seer schoon gheboomte ende oock wijngaerden / daer en ghebreeckt niet dan den arbeydt ende industrie van menschen / om een van de schoonste ende vruchtbaerste landen te wesen van dat quartier: dan de Wilden die daer om her woonen / en zijn gantsch niet arbeydtsaem; ende eenighe van haer zijn seer snoode dieven / ende quaet volck.

Het thiende Capittel.

Van de ghestalte van 't landt ende manieren van 't volck aen de groote rieviere de MONTAINES.

HEndrick Hudson die dese rieviere eerst heeft ontdeckt / ende alle die naerderhandt daer hebben gheweest / weten wonder te segghen van de schoone boomen die hier wassen: de selve beschrijft ons de manieren ende ghestalte van 't volck / welck hy stracx binnen de baye vondt aldus: Als ick aen 't landt quam / stonde alle de Swarten en songhen op hare wijse; haer kleederen syn vellen van vossen ende andere beesten die sy bereyden / ende maken kleederen van vellen / van allerhande sorteringhen / haer eten is Turcxsche tarwe / daer sy koecken van backen / ende is goet eten; quamen al temet aen boordt d'een voor d'ander naer / met haer prauwen van een heel houdt gemaeckt; haer geweer is bogen ende pijlen met scharpe steentjens voor aen / die sy daer aen vast maken met spiegel harst; hadden daer geen huysen / sliepen al onder den blaeuwen Hemel / sommige op mattjens aen malkanderen ghewrocht van biesen / sommighe op bladeren van boomen / dragen altijts al haer goet met heur datse hebben / als eten ende groenen toback welck sterck is ende goet om nemen; schijnt vriendelijck volck te zijn / dan is seer gheneghen tot stelen / ende subtiel om wegh te halen alles 't gheene haer aenstaet. Op de hooghte van veertich graden ende acht-en-veertich minuten / al waer de Wilde seer schoone oesters aen syn schip brachten / ghetuycht de voor-noemde Hudson van 't landt aldus; Is soo schoonen landt als men met voeten betreden mach / over-vloedigh van alderhande houdt / om schepen te bouwen / ende om groote vaten van te maken; 't volck hadde daer koperen toback pijpen / waer uyt ick vermoede dat daer koper moet zijn / als oock yser naer der Wilden beduydinghe / dan sy en hebben gheen wetenschap om 'tselve te bereyden. De selve ghetuyght mede dat sy op de rievier allerhande rievier-visch met de seghen vonghen / oock jonghe salm ende steur. Op de hooghte van twee-en-veertich graden ende achthien minuten was dito Hudson aen landt; Ick voer (seght hy) met een van haer prauwen aen landt / met een oudt man die daer overste was / van veertich mans ende seventhien vrouwen / die ick daer sagh; in een huys van basten

basten

basten van eycken-boomen wel ghemaeckt / ende rondtom soo gelÿck of het een verwelft hadde gheweest / was overvloedigh van Maiz en boonen van 't voorgaende jaer / ende daer lagh by het huys wel soo veel te drooghen / als drie schepen mochten voeren / sonder dat noch stondt en wies; by het huys komende werden twee matjens ghespreyt om op te sitten / ende terstondt eenighe gherichten voort ghebracht / in roode houten-backen wel ghemaeckt / ende sonden terstondt twee mannen uyt met booghen om wildt te schieten / brochten twee Duyven die sy wel haest gheschooten hadden / sloeghen terstondt oock eenen vetten-hondt / ende kreghen het vel af metter haest met schelpen die sy uyt het water krÿghen / meenden dat ick die nacht by haer blÿven soude / dan ginck terstondt weder naer het schip; 'tis het schoonste landt om te bouwen / als ick oyt mÿn leven met voeten betradt / ende oock van alderhande boomen; ende is seer goet volck / want doen sy saghen dat ick niet blÿven en wilde / meenden dat ick van haer boghen verbaert was / namen de pÿlen / braken die aen stucken ende worpen die int vier / etc. Sy vonden daer oock wÿngaerden ende druyven / pompoenen ende andere vruchten. Ut welckes alles ghenoechsaem is af te nemen dat het een seer schoon ende vruchtbaer quartier is / ende goet volck / als het maer wel ghehandelt wordt; doch seer veranderlÿck / ende van den selven aerdt als alle het volck van die noorder quartieren: en hebben gantsch gheen religie / oft eenighen Godts-dienst; maer dienen den Duyvel / doch niet met sulcke ceremonien als de Africanen; sy noemen hem Menutto; ende alles wat wonder ende vreemt is oft het menschelÿck verstant te boven gaet dat noemen sy al mede Menutto: veel minder hebben sy eenige politique regeringhe / alleen datse haer oversten hebben welck sy Sackmos ofte Sagimos noemen. Op diversche occasien zÿn eenighe van ons volck van de Wilden over-vallen en doodt-gheslaghen / want het is een wraeck-gierich volck ende seer suspicieux; ende door dien sy veel oorloghen onder den anderen hebben soo zÿnse seer schreumigh ende verbaert. Dan met sachte ende bequame handelinghe / ende insonderheydt door by-wooninghe van Christenen waer dit volck wel te temmen / ende tot beter ordre te brenghen insonderheydt als daer gheschickt ende sedich volck wierdt ghebrocht / ende goede ordre wierdt ghehouden. Dit volck is anders seer ghedienstich / ende laet hem om een kleyne loon ghebruycken tot veele dinghen / oock om verre dach-reysen te doen / in het welcke sy meerder ghetrouwicheyt thoonen als wel van sulcken natie konde vereyscht worden. Wat de ghestalte des luchts / ende de saysoenen des jaers belanght / de selve komen met de onse niet qualÿck over een; want het is daer vry wat kouder als het climaet wel behoorde te wesen: het vriest ende sneeuwt daer des winters dapper: soo dat daer dickwils in de rievier eenen stercken ys-ganck gaet / doch het een jaer meer als d'ander / ghelÿck by ons: men heeft daer oock de selve verscheydenheyt van winden: ende des somers blixem ende donder ende gheweldighe stort-vlaghen. In somma het is een landt dat seer bequaem is om by onse natie / door ghelÿckheydt van de ghestalte des luchts ende weder / bewoondt te worden: insonderheydt dewÿl daer niets en schÿnt te ontbreecken dat tot onderhoudt van des menschen leven van noode is / dan tam vee welck daer licht waer te brenghen / ende voorts d'een ende d'ander / daer onse landen van herwaerts over selfs behoeftich van zÿn: ende de wÿn soude door industrie hier wel konnen ghewonnen worden / dewÿle men de wÿngaerden daer reede vindt / die niet dan culture en ontbreeckt. Wy hebben hier vooren oock ghehoort hoe dat hier sulcken overvloedt is van houdt om schepen te bouwen; 't selve is by de onse voor desen besocht / de welcke hier diversche sloepen ende tamelÿcke jachten hebben ghetimmert / ende insonderheydt in den jare sesthien hondert ende veerthien verbrande Schipper Adriaen Block syn schip by ongheluck / ende hy timmerde hier een jacht / welck acht-en-dertich voet lanck was langhs de kiel / ende vier-en-veertich en een half voedt over de steven / ende elf en een half voet wÿdt; daer hy mede zeylde door 't Helle-gat in de

groote baye ende besocht alle de plaetsen daer ontrent / ende voer daer mede tot aen Cape Cod, van waer hy met 't schip van Hendrick Christiaensz. naer huys quam / ende liet de jacht daer op de kuste om vorder te handelen.

Het elfde Capittel.

Vordere beschrijvinghe van de kuste tot de andere groote rieviere; ende van daer vorder tot op de acht-en-dertich graden : ende 'tgheene by de vrije Nederlanders aldaer is verricht.

IN 't uyt-komen van de baye welck voor de groote rievier de Montaignes leght / heeft men een tamelijck diep kanael / als men de rievier ofte den mondt der-selven noordt ten oosten van hem heeft / ende den uyt-hoeck van 't hooge landt van de baye zuydt ten oosten van hem: van de sandt-hoeck van de baye ofte port May tot den hoeck van de Visschers ofte 't oost eynde van 't gebroken landt daer de Matouwacks woonen / streckt hem 't landt oost ende oost ten noorden / ende de distantie is naer 't segghen van eenighe seven-en-twintich ofte acht-en-twintich mijlen; maer naer 't segghen van Cornelis Iacopsz. May maer vijf-en-twintich mijlen. Als men buyten den voorschreven hoeck is van port May, ende naer 't zuyden toe wilt / soo streckt de kuste al zuydt-zuydt-west ende noordt-noordt-oost / ende men siet daer dubbelt landt; voorts streckt de kuste zuydt west ten zuyden ende noordt-oost ten noorden / en is een schoone ende diepe kuste / ende tamelijcke hooghe duynen / ende 't binnen-landt aen 't voor-landt vast; dan wat verder by zuyden wort het landt leeger / ende is maer een voet strandt / daer men het binnen water over heen sien kan / ende hier en daer een duyntjen: wat vorder gemoet men een gat ofte in-breucke: ende wat vorder noch een ander gat op de hoogte van ontrent neghen-en-dertich graden ende vijfthien minuten / welck by de onse werdt genoemt de Eyer-haven, ofte oock de Baye-haven, is een kleyn rievierken ofte kille / en binnen al ghebroken landt / en binnen de baye leggen diversche kleyne Eylandekens. Wat vorder op de selve streeck legt op een slecht voor-landt een fraey hoog bosch; ende dan een slecht sandt-strandt met heel kleyne ende leege duyntjens / ende daer by zuyden een heuveligh bosch / ende hier ende daer soo een drommeltjen. Van hier tot Cape May, streckt de kuste meest al oost-noord-oost ende west-zuydt-west / en men siet op de kuste veel gaten ofte in-breucken / soo dat schijnt / alle kleyn mijltjens / by naer een gat in het voor-landt; dan men en dient de kuste niet seer te naken / door dien men polders ghemoet die gheweldich branden / ende 't droogter slijk op / soo dat men d'een worp wel seven vadem heeft / ende d'ander maer vijf / ende de derde maer dry eñ minder. Wat naerder Cape May streckt de kuste west-zuydwest ende oost-noordt-oost / ende 't zee-waerts wel dry of vier mijlen af leght een banck daer maer vier vadem eñ een half-waters op is / doch wat meer naer 't land toe heeft men weder seven vadem eñ meer. De tweede rievier legt binnen een groote baye / welck by de onse genoemt wordt Nieuw port May; dese baye heeft twee kapen ofte hooft-landen / de noordelijckste wordt ghenoemt Cape May, ende de zuydtlijckste Cape Cornelius; ofte mede Cap Hinlopen, ende beyde dese kapen legghen oost-noord-oost wel soo noordelijck ende west-zuydt-west wel soo zuydelijck van den anderen / soo verre als men pas over ooghen mach: de noordelijckste kape light op de acht-en-dertich graden ende vijf-en-vijftich minuten. Van Cape May steecken eenighe bancken af zuydt-west over naer Cape Cornelius wel half wegen tot het zuydt-zuydt-oosten toe: de baye binnen is vol sanden ende drooghten / soo nochtans datter diversche killen ende kanalen zijn / dan men dient daer niet te komen / ten sy men daer wel bekent is / want is een ghevaerlijcke baye. Binnẽ dese baye legt de andere groote rievier die de onse noemen de zuydrievier / daer wy in 't sevende Capittel van vermaent hebben / eñ noch eenige kleynder rievieren / die inde groote rievier uyt-komen / die wy laeten te beschryven / uyt

oorsake

oorsake dat ons de rechte streckinge ende vorder gelegentheyt noch niet en is ter handt ghekomen; dan is anders aen eenighe van onse schippers ghenoech bekent die dese rievieren al over eenighe jaren hebben ontdeckt ende bevaren. Op dese zuydt-rievier woonen diversche natien van Wilden/als namentlijck de Sauwanoos, Naraticons, Ermomex, Sankicans.

De Minquaas, Capitanasses, Gacheos, Sennecaas, Canomakers, Konekotays, Matanackouses, Armeomecks, ende diergelijcke/ woonen verder in't landt en op een ander rievier; is noch onseker oft dese mede komt inde zuydt-rievier / oft dat sy valt inde groote in-wijck van Chesepeack: want de zuydt-rievier naer datse met haer vaye een stuck weeghs noordt-west op is geloopen/soo keert sy met een boght naer het noordt-oosten toe/ ende komt seer naer by de vaye van de noordt-rievier / ontrent de woninghen vande Sankikans ende Matovancons. Sy naer al van een gestalte ende conditie als de gheene daer wy hier voren van gesproken hebben; besaeyen 't landt ende hebben veel Maiz ende oock boontjens/ende voorts 't gheene de andere Wilden hebben. De zuydtlijckste kape die wy Cap Cornelius noemen / heeft een witt blencxken / ende daer loopt een riff af zuydt-zuydt-oost in zee: leght op de acht-en-dertich graden ende vier-en-vijftich minuten. Vier mijlen van dese kaep leght een ander kape welck de onse noemen Cape Hinloopen; ende de streckinghe is noordt-oost ten oosten / ende zuydt-west ten westen. Van hier streckt de kuste eerst meest zuyden ende noorden/ ende dan voorts zuydt-west/ ende noordt-noordt-oost / ende oock zuydt ten westen / ende noordt ten oosten; men magh wel langs de wal henen loopen in ses ende seven vadem waters/ ende is al schoone grondt / dan op twee ofte drie streken heeft men drie vadem waters; van hier tot op de hooghte van acht-en-dertich graden ende achthien minuten streckt hem 't landt zuydt-west wel soo zuydelijck / ende noordt-oost wel soo noordelijck/ met gheweldigh smal voor-landt/ ende binnen wijdt-water / ende leegh ghebroken landt/ dese streckinghe duert eenige acht mijlen: By zuyden de voorsz. hooghte streckt het landt meest noordt-oost ten oosten / ende zuydt-west ten westen / en isser seer oneffen grondt / somtijdts ses / seven / ende dan weder vijf vadem waters.

In Nieuw-Nederlandt ende op beyde dese rievieren by ons inde voorgaende Capittelen beschreven/ zijn by de Bewindt-hebberen van de Geoctroyeerde West-Indische Compagnie eenighe Colonien ghebracht/al van den aen-vangh van de selve Compagnie/ te weten vanden jare 1623 / om de possessie van dese quartieren te continueren/ ende den handel van pelteryen te onder-houden. Sy hebben daer in 't binnenste van de noordt-rievier ende op de hooghde van drie-en-veertich graden ofte daer ontrent een fortjen welck de onse noemen 't fort van Oragnien, ende daer om her hebben sich neder-ghestaghen verscheyden coloniers onder 't beleydt van de voor-noemde Compagnie. Ende weder een ander fort van meerder importantie aen de mondt van de selve noordt-rievier/ op een Eylandt / welck sy noemen Manhattes ofte Manhatans Eylandt/ door dien 't selve dese natie van Wilden heeft toe-ghekomen ende by haer aen de Compagnie is verkocht. Hier hebben de onse ghelijck haer hooft quartier ofte principale Colonie ghemaeckt/ ende noemen die Nieuvv-Amsterdam; de schepen die jaerlijcks derwaerts worden ghesonden / havenen hier ende drijven voorts haeren handel met jachten ende sloepen hoogher op de noordt-rievier / in de zuydt-rievier ende in alle de andere rievieren ende vayen hier voren by ons beschreven.

VIRGI-

VIRGINIA.

Het twaelfde Capittel.

De gheleghentheydt van VIRGINIA daer de Engelsche nu vvoonen, beschreven by Capiteyn Smith.

DE gheleghentheydt van Virginia, welck nu by de Enghelschen wordt bewoondt / is by Capiteyn Smith beschreven in manieren als volght. Virginia welck by onse Enghelsche is beplandt met volck inden jare 1606, is gheleghen op de hooghte van seven-en-dertich graden / tot de hooghte van neghen-en-dertich graden by noorden de linie. De somer is daer soo heet als in Spaegnien / ende de winter soo koudt als in Vranckrijck / ofte Enghelandt. De meeste hitte is in Iunio, Iulio, ende Augusto, maer gemeynlijcken soo wort de hitte door het waeyen van de koele brises ofte winden uyt der zee / wat gebroken. De principaelste koude hebt ghy daer van December tot half Martio. De koude is uyter-maten scherp / doch en duert niet langhe. In't jaer 1607 was een extraordinaire vorst in't meeste deel van Europa, welck oock allso extreem was in Virginia, maer 'tnaeste jaer daer aen teghen acht oft thien dagen buyl-weder / hadde men daer weder wel veerthien daghen ghelijck als somer daghen. De winden zijn hier variabel; ende sulcken donder ende blixem / om de lucht te suyveren / en is in Europa niet te sien. Uyt den zuydt-westen quamen de grootste slach-reghenen met donder en hitte. De noordt-westen windt daer en tegen is koel / ende brenght schoon-weder mede. Van't noorden komt de grootste koude ende van't oosten / ende zuydt-oosten (ghelijck van de Bermudas af) komt mist ende reghen. Somtijdts isser groote drooghte ende somtijdts veel reghens / doch van beyde en lijdt men gheen schade / soo dat door dese reden wy niet en sien / ofte alle noodige vruchten van Europa mogen hier in groote abundantie ghewonnen worden by de industrie van menschen / als blijckt by de ghene die wy hier alreede geplant hebben. Daer en is maer een aen-komste by zee tot dit landt / ende dese is by de mondt van een seer schoone baye / welck by de achthien ende twintich mylen wijdt is. De kape aen de zuydt-zijde is genaemt Cape Henry, ter eeren van onsen alder-edelsten Prince. De verthooninghe van't landt is hier wit duynigh sandt / ghelijck de duynen / ende langhs de strandt wast groote menichte van pijn ende vueren-boomen. De noort-kape is genaemt Cape Charles, ter eeren van den Hertoch van Yorck. Binnen leght een landt dat de prerogative magh hebben van de playsandtste plaetsen in Europa, Asia, Africa ende America, van weghen de wijde ende schoone navigable rievieren; hemel eñ aerde en conspireerden noyt beter om een plaetse bequaem te maken tot de bewooninghe voor lichamen van onser complexie / indient ten vollen bearbeydt ende bewoont ware by industrieus volck. Hier zijn berghen / heuvelen / playnen / valleyen / rievieren / en broecken / alle seer lustich loopende in een schoone baye / omringht aen de mondt met vruchtbaer ende playsandt landt. In de baye ende in de rievieren zijn veel Eylanden soo groot als kleyn / eenighe vol gheboomte / ende eenige kael / meest leegh ende onbewoont. Dese baye streckt noort ende zuyden / in de welcke het water vloeyt by naer twee hondert engelsche mijlen verre / en heeft een canael wel hondert ende veertich mijlen verre / van diepte tusschen de seven ende vijfthien vadems / houdende in de breedte voor het meesten-deel thien ende veerthien mijlen. Aen't hooft van de baye naer't noorden ist landt berghachtigh / ende verbolght in gelijcke manier van daer naer't zuydt-westen toe by een rechte linie; soo dat hoe ghy meer zuydt-waert komt / dese bergen te verder af legghen van de baye; van dese bergen komen diversche beken af / welck ten laesten tot vijf principale ende navigable rievieren worden. Dese loopen van het noordt-westen naer't zuyden / ende soo in de west-zijde van de baye / alwaer de mondt van elcke rievier tusschen de twintich eñ vijfthien mijlen van den anderen is gheleghen. De berghen zijn van diversche

ghestalte;

ghestalte; want aen't hooft van de baye zijn 't rodtſen ghelijck meulen-steenen; eenighe van Marber/ etc. Wy vonden veel ſtucken van criſtal / welcke by de wateren van't gheberghte waren neder-ghespoelt: want deſe berghen zijn in den winter met ſneeuw bedeckt / ende als dat ſmelt / ſoo valt het water neder-waerts met groot ghewelt/ſoo dat het groote inundatien cauſeert in de naeuwe valleyen/dan komende in de rievieren wordt nauwelijcks ghemerckt. Deſe wateren waſſchen van de berghen af ſulcke glinſterende couleuren/ dat de grondt in eenighe plaetſen ſchijnt vergult te zijn/ ſoo dat beyde/de rodtſen ende de aerde ſo glinſtert in het aenſien / dat men licht daer door ſoude konnen bewoghen worden te gheloouen / dat daer gheen kleyne apparentie is van goudt. De bekleedinghe van de grondt geeft opentlijck te kennen/ dat de natuer van't landt luſtich ende ſeer rijck is. De grondt vonden wy in veel plaetſen van couleur ghelijck den Bolus Armenus, Terra Sigillata ende Lemnia, volders-aerde ende merghel/ende dierghelijcke. Maer doorgaens is de grondt een ſwarte ſandighe mullem/ in eenighe plaetſen vette ſlijmige kley/ en in ſommighe plaetſen dor ende bar graveel/ maer de beſte grondt wordt erkendt by het ghene daer in waſt / als by de groote van de boomen ende abundantie van wied en anders. De contreye en is niet bergigh noch oock leegh/maer ſoo playſante effen heuvels ende vruchtbare valleyen / d'een d'ander kruyſſende/ ende bewatert met ſchoone beecxkens ende criſtallijne fonteynen / ofte by konſte ghemaeckt waren. By de rievieren zijn veel leeghe effen velden van twintich/hondert/ jae twee hondert ackers groot/ meer ofte min. Open plainen zijn daer weynich/ uyt-ghenomen daer de Wilden woonen; maer de grondt is al over-waſſen met boomen ende wiedt / ſoo dat het een rechte wildernis is / ghelijck die eerſt by Godt was gheſchapen.

Het derthiende Capittel.

Beſchrijvinghe van de byſondere rievieren ende volckeren van 't landt van VIRGINIA, daer de Engelſche nu vvoonen.

Aen de weſt-zijde van de baye hebben wy geſeght vijf ſchoone ende navigable rievieren te weſen / die wy nu ſullen beſchrijven. De eerſte ende naeſt gheleghene by de mondt van de baye heeft haer kours van't weſten ende by noorden: wordt ghenoemt Pauwhatan, naer den naem van't principael landt dat daer aen paelt. De mondt van deſe rieviere is by naer drie mijlen breedt / nochtans door de ondiepten is 't canael ſoo engh/ dat een ſacker 'tſelve kan over-ſchieten: Deſe rievier kan men by de hondert mijlen op-varen: heeft haer oorſpronck uyt een geberghte verre in het weſten ghelegen / in 't landt welck bewoont wordt by de Monacans. In de uyterſte plaetſen / die by ons onder-ſocht zijn / heeftſe vallen / rodtſen ende ondiepten / welck verhinderen datſe niet hoogher kan bevaren worden. Van daer neder-waerts wordtſe verrijckt met ſeer ſchoone beken/ welck onder-houden worden van luſtighe fonteynen. Van het zuyden valt in deſe rieviere; eerſt de playſante rieviere van Apamatuck: daer naer meer nae het ooſten komen in de ſelve twee rievieren van Quiyoughcohanock: een weynigh voorder is een baye/ in de welcke vallen drie ofte vier luſtige kreecken / de welcke de in-woonders van Warraskoyack half om-cinghelen: daer naer de rieviere Nandſamund; ende ten laeſten de broeck ofte kreecke van Chiſapeack. Van de noordt-zijde komt daer in de rieviere van Chickahamania boven Iames Towne: ende noch een ander by het Cedar Eylandt daer wy thien weken leefden by de oeſters; ende dan is daer een bequame haven voor viſſchers booten te Kecougtan, welck hem bequamelijck wend ende draeyt in bayen ende kreecken / dat het de plaetſe ſeer bequaem maeckt om te bewoonen/ de koorn-velden daer in ghegordt zijnde als Peninſuls. Meeſt alle deſe rievieren zijn bewoondt by diverſche natien oft veel eer familien / die haer naem hebben van de rievieren; ende hebben in elcke plaetſe haer Gouverneurs

ghelijck

ghelijck als haer Koninghen / welck sy noemen Werovvances. In een Peninsula (dat is half Eylandt) aen de noordt-zijde van dese rievier hebben de Engelschen een woon-plaetse / welck sy noemen Iames Tovvne, ter eeren van de Koningh van Groot Britannien: aen welcke zijde veel volckeren woonen onder haer Werovvances. De eerste ende naeste by de mondt van de rieviere zijn de Kecougtans, welcke beneffens haer vrouwen ende kinderen gheen twintich strijdtbare mannen en hebben. De Paspaheges op welcker grondt de Engelsche colonie geleght is / by de veertich mijlen van de groote baye / en hebbender niet over de veertich. De rievier Chichahamania ghenaemt / niet over de twee hondert. De Weanocks hondert. De Arrovvhatocks dertich. De plaetse ghenoemt Povvhatan by de veertich. Aen de zuydt-zijde van dese rieviere de Apamatucks hebben sestich strijdtbare mannen. De Quiyougcohanocks vijf-en-twintich. De Warras Royacks veertich. De Nandsamunds twee hondert. De Chesapeacks en moghen gheen hondert uyt-maken. Van dese plaetse heeft de baye haren naem. In alle dese plaetsen hebben de Wilden een bysonder Commandeur ofte Werovvance, uyt-ghenomen de Chickhamanians, welck ghegouverneert worden by de Priesters ende haer assistenten / ghekoren uyt de oudtste ghenaemt Cavv-Caw wassoughes. In de somer en geeft gheen plaetse meer steur / ofte in de winter meer gevogelte als dese / insonderheyt in de vorst. Daer wierden eens met eenen treck twee-en-vijftich steuren gevangen / ende met een ander acht-en-sestich. Van 't eynde van May tot het eynde van Iun worden weynighe ghevangen / als jonghe / twee voet ofte een elle lanck. Van half September twee ofte dry ellen lanck / weynigh meer. In de kleyne rievieren is al 't jaer door abundantie van kleyne visch / soo dat men die met de enghel ghenoegh vanghen kan. Schipper Cornelis Iacobsz. May, die op dese rievier was in den jare 1620 / ghetuyght dat het eerste rack van dese rievier streckte seer w. z. w. op vier Engelsche mijlen; dan voort n. w. ten n. ontrent veerthien gelijcke mijlen; dan noch vier mijlen n. n. w. ende dan acht mijlen n. ende dan weder z. w. ten w. vijf mijlen / ende voorts noch dry n. n. w. tot Iames Tovvne.

Veerthien mijlen noordtwaert van Povvhatan, komt de tweede rievier uyt / welck sy noemen Pamauncke, die wel sestich oft seventich mijlen op kan worden bevaren / ende met booten ofte kleyne barcken noch dertich oft veertich mijlen voorder; daer de vloedt van 't zoudt-water ordinaire toe-komt / verdeeltse haer in twee schoone armen. Aen de zuydt-zijde woonen de Yougtanunds, welck by de sestich strijdtbare mannen hebben. Aen de noordt-arm de Mattapaments, welck daer dertich hebben. Daer dese rieviere haer verdeylt / wordt het landt ghenaemt Pamaunke, ende voedt by naer dry hondert bequame mannen. Ontrent vijf-en-twintich mijlen leeger aen de noordt-zijde van dese rievier is Weravvocomoco, daer haer groote Koningh hem onthieldt doen Capiteyn Smith tot hem gevanckelijck wierdt ghebracht; nochtans en zijnder gheen veertich strijdtbare mannen. Maer nu heeft de Koningh dat verlaten / ende woont te Orapakes by Youchtanund in de wildernisse. Thien ofte twaelf mijlen leegher aen de zuydt-zijde van dese rieviere is Chiskiack, welck heeft by de veertich ofte vijftich man. Dese als alsoo Apematuck, Irrohatock, ende Povvhatan, zijn haer groote Koninghs principale domeynen ende woon-steden / de reste / als sy segghen / zijn syne conquesten. Eer wy komen tot de derde rieviere / welck uyt het gheberghte valt / isser een ander rievier / welck by de veertich mijlen kan bevaren worden / welck komt van het in-landt / de rieviere is ghenaemt Payankatanck, de in-woonders konnen by de veertich strijdtbare mannen uyt-maken.

De derde navigable rieviere wordt ghenaemt Toppahanock, dese kan hondert en dertich mijlen bevaren worden. Aen 't opperste woonen de volckeren genaemt Mannahoacks tusschen 't gheberghte. Aen de rieviere op de noordt-zijde woont 't volck ghenaemt Cuttatavvomen, met dertich man. Hoogher op de rievier de Moraugtacunds, met tachtentich man. Boven haer de Toppahanocks, met hondert

dert man. Aen't zuyden / verre binnen de rieviere is Nantaughtacund, met hondert vÿftich man.

De vierde rieviere is ghenaemt Patavvomeke, en is ſes oft ſeven mÿlen breedt/ ende kan hondert en veertich mÿlen bevaren worden / ende wordt ghevoedt als alle de andere van veel ſoete rievierkens ende ſpringen/welcke komen van de aengheleghen berghſkens. Deſe zÿn meeſt beplant / ende gheven alſoo groote abundantie ende varieteyt van vruchten / als de rieviere uyt-munt van viſch. Is aen beyde zÿden bewoont; eerſt aen de zuydt-zÿde in't in-komen leght Wigcomoco, daer by de hondert en dertich man is; daer aen Sekacowone met dertich man/ende Onavvmanient met hondert. Dan Patavvomeke met hondert ende ſeſtich man. Hier verdeelt hem de rieviere in dry ofte vier bequame rievieren / de grootſte van welcke is ghenaemt Quiyough, ende ſtreckt noordt-weſt / maer de riévier ſelfs keert ſich voorder noordt-ooſt / en is noch al navigabel. Aen de weſt-zÿde van deſen bocht is Tauxenent met veertich man. Aen de noordt-zÿde van deſe rievier is Secovvocomoco, met veertich man: wat voorder Potapaco met twintich. Aen de ooſt-zÿde van den bocht van deſe rieviere is Pamacacack, met ſeſtich man; daer naer Moyovvances met hondert; ende leſt Nacotchtancke met tachtich ſtrÿdtbaer mannen. Thien mÿlen boven deſe plaetſe neemt de rievier haer paſſagie door een leeghe playſante valleye/over-ſchaduwet in veel plaetſen / met ontallÿcke ſchoone ende playſante waterkens die daer af vlieten.

De vÿfde rievier is ghenaemt Pavvtuxunt, en is kleynder als de anderen/doch het canael is in ſommighe plaetſen ſeſthien ende achthien vademen diep. Hier is ongelÿck meer viſch als in de andere / ende van diverſche ſoorten. Op deſe rievier woont het volck genaemt Acquintanackſnack, Pavvtuxunt, ende Mattapanient; die ſoo veel men mercken konde ten uyterſten 200 man konden uyt-brengen. Dan woonen beter by een / ende niet ſoo verſtroyt als de andere; ende worden de alder civielſte bevonden / om yemandt te onthalen. Dertich mÿlen vorder is noch een rieviere / niet bewoont / doch navigabel / welck de Engelſche om dat de kley Bolus Armenus gelÿckt / genoemt hebben Bolus. Aen't eynde van de baye/ waer ſy ſes oft ſeven mÿlen breedt is/komen noch vier kleyne rievieren/welcker een (welck komt van 't noorden dry oft vier dagh-reyſen van't eynde ofte hooft van de baye/ en valt van rodtſen ende bergen/) is bewoont by een volck ghenoemt Saſqueſahanock. Dan ſy woonen wel twee dagh-reyſen hoogher als de bercke konde komen: (welc was van twee laſt/ende hadde twaelf man in:) Seſtich oft daer ontrent van dit volck quamen by deſe ontdeckers/ met huyden/ bogen/ pÿlen/ ſchilden/ ſwaerden en Tobacco voor een preſent. Groot ende wel gheproportioneert volck/want het geleken Reuſen te weſen by de Engelſche ende haer gebueren / doch ſchenen te weſen van een eerbighe ende ſimple diſpoſitie / konden qualÿck achter ghehouden worden van de Engelſche ghelÿck als Goden aen te bidden. Is het vreemſte volck van alle dit quartier/in ſprake ende kleedingh: ſpreken naer de proportie van haer lichaem / ghelÿck als oft in een holle welfſel klonck. Haer kleedingh is van beyren en wolven huyden; ſommighe hebben caſſacken van beyren huyden / met hooft en al / ſoo dat haer hals gaet door des beyrs hals / ende des beyrs ooren zÿn achter op de ſchouderen vaſt: de ſnuydt ende tanden hanghen op de borſt / ende daer aen een beyren-klauw; ende van ghelÿcken op den armen tot den elleboghe toe. Een van haer hadt een wolfs-hooft hanghende aen een keten voor een juweel / ſyn Taback-pÿp dry-vierendeel van een elle lanck / fraey gheſneden aen het opper eyndt / ſterck ghenoegh om yemandt de herſenen uyt te ſmÿten; hadden voorts booghen / pÿlen ende knodtſen naer haer proportie. Dit volck is nauwelÿcks bekent aen Povvhatan. Konnen ſes hondert man uyt-maken / haer dorpen zÿn met paliſſaden omcingelt tot haer beſcherminghe teghen Maſſavvomekes, die haer doodtlÿcke vyanden zÿn.

Wy hebben goet ghevonden hier in te voegen uyt de kaerte vande Enghelſche de af-beeldinghe van een deſer Wilden; wiens kuyten (ſoo ſy ſegghen) waren dry vierendeel van een gaerde dick/ ende de reſt van ſyn leden naer advenandt/ ſoo dat het een ſeer fraey man was om aen te ſien. Syn hayr was aen d'een zijde lanck/ aen d'ander dicht af-gheſchoren met een ſtreeck over ſyn kruyn als een hanenkam. Syn pijlen waren vijf-vierendeel langh/ met ſcherp van ſteen een duym breedt ende ander-half duym langh; welcke hy in een wolfs-vel op den rugh droegh; ſyn booch in de eene/ ende ſyn knodſe in de andere handt.

Aen de ooſt-zijde van de baye is de rieviere Tockwogh, ende daer aen een volck welck hondert man kan uyt maecken/ die ſeven mijlen binnen de rieviere woonen; daer ſy een fort hebben wel beſet met paliſſaden. Daer naeſt leght Ozinies met ſeſtich man: meer naer 't zuyden op de ſelve ooſt-zijde van de baye/ de rievier Rapahanock, daer de rieviere Kuskaravvaock naeſt ghelegen is. Op welcke rievier een dorp ghelegen is met twee hondert man. Daer aen volght de rievier Tants Wichcocomoco, ende een dorp van hondert man. 'Tvolck van deſe rieviere is van kleyne ſtatuere/ ende hebben een ander tale/ ende zijn ſeer rouw. Maer die van de rieviere Acohanock met veertich man/ ende die van Accomack met tachtentich man/ zijn te vergheljjcken met de landen van Povvhatan, ende ſpreken oock de ſelve tale/ ende alle deſe worden by de voorſeyde Powhatan als een Koningh gheregeert. Meer naer 't zuyden leght Chavvonock ende de Mangoags, daer het volck van Sir Walther Ralegh was: want van deſe plaetſen af tot de vlecke van Chiſapeack was het eertijdts ontdeckt by Mr Heriots ende Sir Raph Lane. Onder dit volck zijn diverſche natien ende talen; ſoo dat om-her Povvhatans landt/ de Chawonocks, de Mangoags, de Monacans, de Mannahokes, de Maſawomekes, de Alquanachukes, de Toghvvoghes ende de Kuskazavvaakes, d'een d'ander niet en verſtaen dan by tolcken: welcker wooningh-plaetſen breeder te ſien zijn by de kaerte.

Het veerthiende Capittel.

Van de eyghen vruchten van VIRGINIA, die daer van ſelfs vvaſſen.

HOe-wel (ſeght de ſelve) dat Virginia voort-brenght veel fraeye ſoo levende als vegetabele creatueren/ ſoo iſſer luttel oft gheen gras/ als alleen een weynigh in leeghe ende moeraſſighe gronden; want al 't landt is over-groeyet met boomen/ welcker continuelen drop 't gras tot wiedt maeckt; dan dit waer licht met arbeydt te verbeteren. 'Thoudt dat daer meeſt ende ghemeyn is/ zijn eycken ende walnoten: veel van haer eycken zijn ſoo langh ende recht/ datſe twee voet en een halff

vier-kant

vier-kandt sullen uyt-brenghen ende dat de lenghte van twintich graden; ende
daer zÿn twee ofte dryderley soorten. De Eeckelen van een soorte / welcker schors
wat witter is als van andere/ zÿn soetachtigh/ ende een halven dagh ghesoden in
verscheyden waters / gheven ten lesten een soete olie / die de Wilden bewaren om
haer leden met te smeren. De vruchte etense tot broodt ghemaeckt / ende anders.
Daer zÿn oock olmen ende esschen daer sy de zeep-asschen van maken; soo de boo-
men groot zijn/ valt de asschen goet / ende smelt tot groote brocken / maer soo sy
kleyn zijn / soo wordt het maer pulver/ ende niet soo goet als 't andere. Daer zijn
wal-noten van twee ofte dryderley soorten. Oock een soorte van boomen/ die wy
noemden Cipres/ door de gelijckenis van't hout ende vruchte/ende bladeren/welc-
ker sommighe ontrent de wortel wel dry vadem dick zijn/ ende vijftich/ sestich/ jae
tachtentich voet hoogh sonder eenighe tacken: (dese geven een roodt ende seer wel-
rieckende hout.) Ontrent de woon-plaetsen van de Wilden zijn eenighe groote
moer-beslpen-boomen / ende elders vonden wy die mede wassen in goede ordre.
Daer was een proeve ghenomen met de zÿde-wormen/ welck seer wel toe namen/
tot dat de meester sieck wierdt/ wiens sieckte gheduerende / sy van de ratten wier-
den op-ghegeten. Sy vonden oock hasenoten in sommighe quartieren / welckers
pit alsoo goet was/ als eenighe van Europa. Pruymen van dry soorten; de roode
ende witte zÿn als de pruymen die op de heggen wassen; maer de andere welck sy
noemen Putchamins, wassen soo hoogh als Palmiten, de vrucht is als een mispel/
eerst groen/ ende daer naer geel/ en roodt als sy rÿp is/ alsse niet rÿp is/ soo salse een
de mondt toe fronsen met groote pÿn/ maer rÿp zÿnde is sy so delicaet als een apri-
cock. Kriecken soo groot als kroosKens; weynigh appelkens/ ende die seer kleyn
ende bitter. Wÿngaerden in abundantie/welck klimmen tot in de hooghste boo-
men/ dan weynigh druyven: by de rievieren ende wooninghen van de Wilden/
daerse niet over-schaduwet en zijn/ hanghense vol vruchten / hoe-wel sy niet ghe-
snoept ofte ghehavent en worden. Sy maeckten van dese druyven seer naer twin-
tich stoopen wÿns / welck alsoo goet was als een Frans Brittoens wÿntjen; en-
de voor-seker soude daer goede wÿn vallen / wierden de wijngaerden ghehavent.
Daer is een ander soort van druyven soo groot by naer als kriecken/ diese noemen
Messamines, zijn vet/ ende het sap dick/ en de smaeck is niet seer goet alse gheperst
zÿn. Sy hebben oock een kleyn vruchte / in huyskens als de hase-noten / doch de
vrucht seer ghelÿck een eeckele/ welck sy noemen Chechinquamins, ende houdent
voor leckernÿe. Daer is oock een besye ons stekel-besyen seer ghelijck in groote/
couleur/ ende smaeck/ dese noemen sy Ravvocomenes, en eten die rauw/ ende ghe-
soden. Van dese vruchten leven sy de meeste tijdt van't jaer/ ende ghebruycken die
in deser voeghen; de wal-noten/ hase-noten/ eeckelen ende Chechinquamins, wor-
den ghedrooght om te bewaren. Als sy die van doen hebben/ soo brekense die tus-
schen twee steenen / doch een part van de wal-not-schel blijfter aen-hanghen: dan
drooghen sy het weder op een mat legghende over een hurdel; stooten het voorts
kleyn in een houten mortier; menghelen het met water dat de schellen moghen
sincken; dit water wordt als melck/ welck sy noemen Pavvcohiscora, en bewaren
dat tot haer ghebruyck. De Putchamins bewaren sy als pruymen. Van de haseno-
ten ende Chechinquamins vier uyren ghesoden / makense beyde sop ende broodt
voor haer Overste/ ende op haer grootste feesten. Beneffens dese fruyt-boomen is
daer een witte populier/ eñ een ander diergelÿck/ welck een wel-rieckende gomme
geeft als Terpentin, soo dat eenighe het voor Balsem nemen: daer zÿn oock Ceders
ende Sassafras boomen: daer vallen oock een weynigh gommen. In de waterach-
tige valleyen wast een besye / welck sy noemen Ocoughtanamins, de kappers seer
ghelÿck; dese drooghen sy in de somer: als sy die willen eten / soo sieden sy die by
naer een halven dagh/ want anders verschillen sy weynigh van fenÿn. Mattoume
wast in de weyden/ als onse pannick-gras; 'tzaedt is seer gelÿck rogge/ doch kleyn-
der; 'tbroodt daer van achten sy delicaet met 'tsmeer van wildt ghegeten. In de

ſomer heeft men daer / ofte aerdt-beſien / welcke rijpen in April, ofte moer-beſien in May en Iun; ende een vruchte welck ſy noemen Maracocks, welck een fraeye gheſonde vrucht is / ſeer ghelijck een limoen. Veel kruyden zijnder in't voor-jaer door de boſſchen verſpreyt / goet voor warmoes ende ſalaedt / als violetten / porceleyn / ſurick / etc. beneffens vele / dieſe ghebruyckten ſonder den naem te weten. De principale wortel die ſy hebben tot voedtſel / is ghenaemt Tockawouge, waſt in leeghe modderighe plaetſen; een Wilde kan in een dagh voor een weke vergaderen; zijn van de groote ende ſmaeck van de Potatoes. Sy decken een groote menichte met eycken bladeren ende varen / ende aerde daer over / in maniere van een kool-put / ende legghen daer goet vyer aen beyde zijden / wel 24 uren langh / eerſe die derven eten / want rauw is het niet beter als venijn; ende weſende ghebraden / ten ſy het ſeer morw zy / ende de hitte benomen / ende gheſcharft / ende ghedrooght / en eyndelijck met ſurick en meel ghemenghelt / prickelt de keel gheweldigh / nochtans ghebruycken ſy dit ordinaris voor broodt in de ſomer. Sy hebben een ander wortel / welck ſy noemen Wighaſcan, daer ſy haer wonden mede gheneſen / is een kleyn wortelken / welck ſy breken / ende ſoo op de wonde legghen. Pocones is een kleyn wortelken dat op 't gheberghte waſt / welck gedrooght ende ghebroken / roodt wordt / ghebruyckent teghen geſwillen ende hooftpijn / ſmeerender haer ghewrichten / ende ſchilderen haer hoofden ende kleederen mede. Sy houden het ſeer koſtelijck. Muſquaſpenne is een wortel ſoo groot als een vinger / ende bloedt-roodt; als men 't drooght / ſoo verwelcket hy naer tot niet; ghebruyckent om haer matten / ſchilden / ende ander dinghen mede te verwen. Daer is oock Pyrethrum, ſaſſifrage / ende ander Simplicia die de Apothekers vergaderden / ende voor ſeer goedt hielden. In de markagienſe plaetſen waſſen veel ajuynen / dan kleyn / ende ghelijck als het bovenſte lidt van een duym.

Het vijfthiende Capittel.

Beſchrijvinghe van de byſondere vruchten, die by de Wilden van den Lande ghevvonnen vvorden; hoe ſy die planten ende ghebruycken.

DE Virginiaens verdeylen haer jaer in vijf ſaeyſoenen; de winter noemen ſommige Popanovv, 't voor jaer Cattapeuck, de ſomer Cohattayough, als haer koorn begint te ayren Nepinough, den herfſt ende vallen van 't loof Taquitock. Van September tot midden van November hebben ſy haer principale feeſten en̄ ſacrificien. Dan hebben ſy abundantie van kruydt / ſoo wel gheplant als 't ghene daer van ſelfs waſt / ghelijck als koorn / groen ende rijp / viſch / voghels / ende ſeer vet wildt. De meeſte moeyte nemenſe in 't planten van het koorn / want 't landt is van natuer over-groeyt met houdt. Om de grondt te bereyden / ſoo brekenſe den baſt van de boomen dicht by de grondt / ende verſenghen de wortels om dat ſy niet meer ſouden waſſen. 'T naeſte jaer halenſe de boomen uyt met de wortels / en̄ in die putten plantē ſy haer koorn op deſe wijſe: Sy maken een puttjen in de gront met een ſtock / ende werpen daer vier greynen van koorn ende twee boonen in. Deſe puttjens maken ſy vier voeten van den anderen / de vrouwen ende kinderen onder-houden het gezaey continuelijcken met wieden / ende alſt op-geſchoten is tot de helft / ſoo aerden ſy dat aen. In April beginnen ſy te planten / doch principalijck in Mey, en̄ ſoo continuerenſe tot half Iun; wat ſy planten in April, dat vergaderen ſy in Auguſt; van May in Septemb. van Iun in Octob. Elcke ſtaet van haer koorn draeght gemeynlijck 2 oft 3 ayren / wel min ofte oock geen / maer ſelden meer; ende elck ayr heeft van 200 tot 500 grainen: De ſtaeck groen weſende heeft een ſoet ſap / ſeer ghelijck het zuycker-riedt / welck is de reden / dat ſy haer koorn groen vergaderen om de canen te ſuyghen; want ſy verſamelen haer koorn groen / ende gaet het rijpe te boven. Planten oock erten / welck ſy noemen Aſſentamens, en zijn als die de Italianen noemen Fagioli. Haer boonen zijn de ſelfde die de Turcken

noemen

noemen Garuanses, dese houdense voor een delicatesse. Sy roosten haer koorn groen in de ayre / ende breken het in een mortier / ende rollen het op in de bladeren van 't selve koorn / ende sieden het soo voor een leckernije. Ende het koorn dat te laet gheplant is / ende niet wil rijpen / roosten sy onder heete asschen / ende bewaren het soo / ende in de winter soo sieden sy het met de boonen / ende houden het voor een delicatesse / ende noement Pausarowena. Haer oudt koorn weycken sy over nacht in heet water / ende stooten het in een mortier des morghens; gebruycken een fijn mandeken voor een teems / ende weten de blomme daer door te krijghen. Temperen dese blomme met water / ende backen daer koecken af onder de asschen / welck sy wasschen met schoon water / ende drooght terstondt van syn eyghen hitte: ofte wallen het op met water / ende eten het soppe met broodt welck sy noemen Ponap. De grutten ende over blijfsels van 't koorn ghewannet in de windt / siedense dry oft vier uren in 't water; en is een ordinaire voetsel / welck sy noemen Vstatahamen. Maer eenighe branden het over-blijfsel van de ayr tot pulver / welck sy noemen Pungnough, en menghelen het met haer meel / maer smaeckt niet wel noch in broodt / noch in soppen.

In de May planten sy oock onder haer koorn pompoenen / ende een vrucht / ghelijck een musck-meloen / maer kleynder ende slimmer / welck sy noemen Macocks. Dese wassen seer haest / ende rijpen in 't begin van Iulius, ende dueren tot September. Sy planten oock Maracocks, een wilde vrucht als een limoen / die gheweldigh aenwassen / beginnen te rijpen in September, ende dueren tot October. Als al haer vruchten zijn ingesamelt / soo planten sy weynigh anders; ende dit wordt al gedaen by de vrouwen ende kinderen; ende dit en streckt haer niet langh / want seer naer de dry derde parten van 't jaer / observeren sy de tijden ende saeysoenen / ende leven by 't ghene het landt van selfs geeft / van de handt in de mondt; etc

Het seshiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Dieren, die men in dit quartier van VIRGINIA vindt; vier-voetighe Dieren, Voghelen, ende Visschen.

VAn beesten zijn haer principaelste / herten weynigh verschillende van de onse: in de wildernissen ontrent de hoofden van de rievieren zijnder veel / maer tusschen de rievieren weynigh. Daer is een beest welck sy noemen Aroughcun, seer gelijck een bever / maer leeft op boomen gelijck als de eeckhoorns: haer eeckhoorns zijn by naer soo groot als onse kleynste soorte van wilde konijnen / sommige swartachtigh / oft swart en wit / maer meest zijn grauw. Hebben een kleyne beeste / welck sy noemen Assapanick, maer wy noemense vlieghende eeckhoorns / door dien sy de beenen uyt-streckende / ende 't vel soo uyt-reckende / wel ghesien worden 30 oft 40 roeden verre te vlieghen / van den eenen boom op den anderen.

Opassom heeft een hooft als een swijn / ende een steert als een rat / ende is van de groote als een kat: onder den buyck heeft sy een sack / daer sy haer jonghen in draeght / ende voedt. Mussascus is een beest van de ghedaente ende nature van een water-rat / maer veel rieckense seer naer muscus. Haer hasen en zijn niet grooter als onse konijnen / ende weynigh te vinden. Haer beyren zijn seer kleyn in comparatie van die van Muscou ofte Tartaria. De bevers zijn soo groodt als ordinaire water-honden / maer de beenen kort / de voor-voeten als een hondt / ende de achterste ghelijck als van een swaen / de steert by naer als een racket / naeckt sonder hayr; de Wilden achten het vleesch een goedt eten te wesen. Sy hebben oock veel otters / de welcke sy ghelijck als de bevers vanghen met stricken / ende houden de vellen voor een cieraet; ende al dese dieren eten sy / als sy die konnen vanghen. Daer is oock een dier / welck sy noemen Vetchunquoyes, van ghedaente als een wilde kat. Haer vossen zijn als silver-hayr konijnen / kleyn ende niet rieckende als in Enghelandt.

De honden van 't landt zijn als haer wolven/ en baffen niet/maer huylen/ en haer wolven en zijn niet veel grooter als de vossen. Marters ende wesels zijnder / door dien men de vellekens daer van siet/hoewel de beesten selden levendich. Een dingh is vreemdt/ dat wy noyt en konden ghewaer worden/ dat haer ghedierte ons hinnen/eyeren/ ofte kieckens beschadichde / ofte dat haer vlieghen ofte slanghen schadelijck waren/daer dese dieren in de zuydt-deelen van America altijdts dangereus ende doodtlijck zijn.

Van ghevoghelte zijn daer arenden / ende diversche soorten van valcken : ende patrijsen zijn daer weynigh grooter als onse quackels ; wilde calcoeten / soo groot als onse tamme. Daer zijn meerlen ofte lijsters met roode vlercken ; trossels / ende diversche soorten van kleyn ghevoghelte / eenighe roodt / eenighe blauw / qualijck soo groot als een konincxken/ maer weynigh in de somer. In de winter isser groote menichte van swanen / cranen grau ende wit met swarte vleughels / reyghers / gansen/eynden/ papegayen/ende duyven. Van alle dese soorten groote menichte ende andere vreemde soorten/ van welcke den naem ons onbekent is/maer in den somer zijnder weynigh ofte gheen van alle dese te sien.

Wat visch belanght / hadden de beste kennis van steur / bruyn-visch / zee-kalf / steeck-rogh /wiens steeck seer dangereus is / bretten / meulenaers / witte Salm / truten/ tonghen/ pladijsen/ haringh/ rot-visch/ aelen/ lampreyen/ kat-visch/ elsen/ baersen van dry soorten/krabben/kreeften/oesters/ en mosselen. Maer de vreemste visch / is een kleyn vischken / soo ghelijck / als kan wesen / de schilderije van S. Joris Draeck / uyt-ghenomen de voeten ende vleughels; ende de padde-visch / welck in de lucht komende tot bersten toe op-swillet.

De Wilden zijn ghewoon haer vleesch ende visch/ oft heel morw te sieden/ ofte over 't vier soo langh op hordels te roosten / oft op de spaensche maniere / aen een spit ghesteken/eerst aen d'een zijde/ dan aen de ander zijde soo langh te braden / dat het soo droogh wordt/ als het ossen vleesch in West-Indien wordt gedrooght/ dat men het een maent ende langer kan bewaren sonder verrotten. 'T sop van vleesch ende visch eten sy soo door-gaens als de visch ofte 't vleesch selfs.

Het seventhiende Capittel.

Van 't volck van den lande, haer manieren ende gheleghentheden, kleedinghe, wooninghen, politie, ende superstitien.

HEt landt en is niet volck-rijck/want de mans zijn weynigh/ de meesten hoop zijn vrouwen ende kinderen. Ontrent James Towne inde sestich mijlen in 't ronde zijn ontrent seven duysent lieden / maer van strijdtbare mannen niet over de vijfthien hondert ofte twee duysent. En zijn niet machtigh veel volcks 't samen te voeden / om datse haer landt soo weynigh weten te beneficieren / al ist noch soo vruchtbaer ; Ses oft seven hondert by een / is 't meeste dat men ghesien heeft / doen sy haer versamelden om Capiteyn Smith te Pamaunke te over-vallen / hy maer vijfthien man hebbende om haer te weder-staen. Het volck is seer different van stature ende tale / eenighe heel groot / als de Sesqueshamocken , ander heel kleyn / als de Whigcocomocos ; maer door-gaens langh en ranck / wel gheproportioneert/ ende bruyn als sy van eenighe jaren zijn/ doch worden wit ghebooren: haer hayr meest swart/ende weynighe hebben baerden. De mans laten haer hooft half scheeren door haer vrouwen/ met twee schelpen/ d'ander helft draghense lanck hayr. De vrouwen zijn differentelijck ghe schoren naer haer jaren / maer altijdts draghen sy langhe vlechten aen d'een ofte d'ander zijde. Zijn sterck van lichaem ende radt/konnende verdraghen in 't koudtste van de winter by een vier te legghen op de grondt in de bosschagien / ende inde somer in 't gras. Zijn veranderlijck van sinnen in alles/uyt-ghenomen wat de vreese haer dwinght te doen: slim/vreesachtich / en van snelle apprehensie / ingenieus. Hebben meest lust tot koperen rondekens/

dekens / ende dierghelijcke snuysterie. Zijn toornigh / ende soo wraeck-gierigh / dat sy selden eenigh ongheluck vergeten; wachten haer van stelen / om dat sy vreesen dat haer tovenaers het sullen ontdecken. De vrouwen zijn selden onkuysch / ten zy met kennis van haer mans. Elcke familie weet syn landt ende hoven / ende leven van haer eygen arbeydt. Tot kleederen gebruycken sy vellen van wilde beesten / des winters met het hayr / ende des somers sonder: die van middelen zijn / draghen mantels van wilde vellen / ghelijck de Yrische mantels: maer de armen hebben qualijck anders om haer mede te decken als met bladeren van boomen / gras / ende dierghelijcke. Wy hebbender sommighe ghesien / die mantels hadden van calkoeten veeren / soo fraey by een ghebrocht ende ghenaeyt / dat men niet als de veeren konde sien; seer warm ende fraeye. De vrouwen zijn altijdt bedeckt om de middelt / ende zijn beschaemt indien mense anders saghe. De vrouwen haer beenen / handen / borsten / ende aensicht is al ghepickelt met swarte stipkens / ende de figuren van diversche beesten ende serpenten in 't vel ghegraveert. Hebben gemeynlijck in elcke oor dry gaten: daer sy diversche snuysterye in hanghen; sommighe mans hanghen daer een kleyn groen ende geel slangelken in / by naer een half elle langh / welck hem om den hals slingherende / haer somtijdts familiaerlijck de lippen kust. Ander draghen een doode rat by de steert vast ghemaeckt. Eenighe draghen op het hooft de vlerck van een voghel / oft een groote veder met een rattel; welck is by naer ghelijck den appel van een rapier / maer kleynder / welck sy nemen van de steert van sekere slanghe. Eenighe draghen het vel van een valck ofte ander vreemde voghel; oock een breede kopere plaet; eenighe oock wel de handt van haer vyanden ghedrooght. Haer hooft ende schouders zijn roodt gheschildert met de wortel Pocone, gepulveriseert / ende met olie gemenght / welck sy houden in de somer voor de hitte / ende in de winter voor de koude haer te beschermen. In somme / hy is fraeyst gheschildert / die alder-eyselijckst is om aen te sien.

Haer wooninghen zijn meest by de rievieren / ofte ontrent een fonteyn. De huysen zijn ghetimmert van jonghe spruyten van boomen / gheboghen / ende 't samen ghebonden / ende dicht met matten bedeckt / ofte basten van boomen / seer dicht / soo dat sy niet teghen-staende de windt / reghen ofte onweer / soo warm zijn als stoven / maer seer roockigh / hoewel sy boven een gat hebben om den roock uyt te trecken. In dese huysen legghen sy rondtom het vyer op rieten hurdels / bedeckt met een mat / op staken over haer legghende / een voet ofte meer van de grondt: van ses tot twintich in een huys: haer huysen staen meest in 't midden van haer hoven / welck kleyne stucken landts zijn / ende van dese legghen daer van twintich tot hondert ende meer somtijdts by den anderen / alleen met smalle rijen van boomen van den anderen verdeeldt. Ontrent haer wooninghen hebt ghy meest kreupel-bosch / ofte oude boomen die op de grondt legghen / voor haren brandt.

Sy hebben haer namen naer de fantasye van de ouders. Ende segghen / dat haer vrouwen seer licht baren: doch hebben haer kinderen seer lief: welck sy soo wasschen aen de rievieren in de koude / ende soo smeeren / ende verwen / dat sy een soo harde huydt bekomen / dat gheen weder haer kan beschadighen. De mans houden haer besich met visschen ende jaghen / krijghen ende dier-ghelijcke mannelijcke exercitien / willen niet ghesien zijn eenigh ander werck te doen; soo dat veel leedich zijn; de vrouwen ende kinderen doen de rest van 't werck / als matten / korven / potten / mortiers te maken / het kooren te breken / broodt te backen / het koorn te planten / ende te vergaderen / alle lasten te draghen / ende dierghelijcke.

Maken vier met een drooghe scharpe stock te draeyen in een vier-kandt houdt / welck van selfs in brandt gheraeckt / ende bladeren / mosch ende andere drooghe stof aensteeckt: haer bogen maken sy door 't schrabben met een schelpe; ende haer pijlen van jonghe loten van boomen / daer sy voor een scherp been aen doen; oock van rieden / daer sy punten aen maken van scherpe steenen / sporen van

kalcoeten ofte becken van voghels die vast-bindende met de zenuwen van wildt-
van de toppen van harts-hoornen sieden sy een gheleye / welck een lÿm geeft /
dat in koudt-water niet af en weyckt; ghebruycken in den oorloghe oock ronde
schilden / van schorsen van boomen ghemaeckt / ende houte swaerden; ende dier-
ghelÿcke.

Haer booten daer sy met visschen / zÿn uyt een houdt ghemaeckt / welck sy
met branden / ende de kolen met schelpen uyt te schrabben / hol maken als een
troch. Sommighe zÿn een elle diep / ende veertich ofte vÿftich voeten langh / ende
daer magh in sommighe wel veertich man varen; dan meest zÿn sy kleynder / om
thien tot twintich man in te laten; roeyen met haer berders ende stocken soo rasch
als de onse met riemen. De vrouwen zÿn gewoon te spinnen basten van boomen /
zenuwen van herten / ende seker gras welck sy noemeu Pemmenauvv, daer sy seer
effen draet van spinnen; die tot veel dinghen te pas komt / insonderheydt tot netten /
diese naer de groote soo fÿn weten te breyden als de onse.

De Religie van dit volck is / al aen te bidden wat haer quaedt kan doen / son-
der dat sy het voor-komen ofte verhinderen konnen / als vyer / water / blixem /
donder / 't canon ende bussen / peerden / etc. doch haer principaelste Godt is den
duyvel / diese noemen Oke, ende dienen die meer uyt vreese / dan uyt liefde: heb-
bender eyschelÿcke beelden van in haer Tempelen / ende haer Priesters uyt ghe-
streken als sulcken dienst betaemt; houden gheen ghesette feesten: hebben haer be-
sweerders: haer Outaren ofte steenen / die sy noemen Pavvcorances, staende som-
mighe by haer huysen / andere in't veldt / op plaetsen daer sy eenigh gheluck ofte
groot ongheluck hebben ghehadt; daerse bloedt / heerten-smeer / ende Taback op
offeren; als sy van den krÿgh oft jacht weder keeren. Wy verkorten dese dingen /
om datse te tedieus zÿn om in't langh te verhalen.

Alleen sullen wy hier by voeghen de forme van haere regeringe. Hoe wel die
volck soo wildt ende barbaris is / soo hebben sy nochtans eene regeringh onder
haer / beter alsmen onder sulcken hoop soude konnen verwachten. Sy hebben
een over-heer onder haer ghelÿck een Monarch / welck over veel andere Konin-
ghen heerschet. Dese is Pouhatan ghenoemt naer syn voor-naemste woon-plaetse;
anders is syn eyghen naem Wahunsonacock. Eenighe syner landen / als Pou-
hatan, Arrohateck, Appamatucke, Pamauncke, Youchtanund, ende Mattapa-
nient zÿn syne erf-landen; de andere heeft hy met gheweldt aen andere afgheno-
men. Syn voor-naemste woon-plaetse is Orapacks. Hy heeft soo veel vrou-
wen als hy wilt / van welcker een als hy op syn legher light / altÿdts sit aen syn
hooft-eynde / ende een ander aen 't voet-eynde: maer als hy op-sit / soo sit d'een aen
syn rechter-handt ende d'ander aen syn slincker. Als hy die moede is / soo geeft hy
die over aen de ghene die hem aenghenaemste zÿn. Inde regeringe en volgen hier
niet de kinderen ofte sonen / maer eerst des Koninghs broeders / ende daer naer
syn susters / van de oudtste tot de jongste. Sy en hebben gheen ghesette wetten /
maer alleen seker gebruyck: des Koninghs wil is haer wet. Die onder hem syn /
worden Weroances ghenoemt / die over haer volck volkomen macht hebben.
Jeder weedt syn landt ende erf-gronden / oock plaetsen van visscherÿen ende jach-
ten; welck sy ghelÿck in leen houden van den grooten Koningh / ende betalen hem
schattinghe daer voor in vellen ende andere dinghen. Hy ghebruyckt seer groote
wreedtheydt in't straffen van die teghen hem misdoen / soo dat hy gheweldigh van
alle 't volck ghevreest werdt. Somtÿdts doet hy die handen ende voeten binden /
ende rondtom haer vier legghen / ende braedt die soo levendigh. Somtÿdts doet
hy haer hoofden legghen op een altaer-steen / ende doet haer de hersenen uyt-klop-
pen met een knodse; somtÿts doet hy die aen een boom oft staeck vast binden ende
levendigh villen; ende dierghelÿcke onghehoorde wreedtheyden meer.

Het

Het achthiende Capittel.

Kort verhael van der Engelsche proceduren in dit quartier van VIRGINIA, sints den jare 1606.

DIe eerst dese quartieren van Virginia heeft voor-ghenomen met volck te beplanten/ is gheweest Bartholomeus Gosnold, daer toe beweeght hebbende naer langh-wÿlen verbolgh eenighe van syn vrienden/ ende onder andere Capiteyn Iohn Smith, ende dan noch een deel Edelen ende Koop-lieden; ende van den Koningh van Groot Brittanien verkreghen hebbende commissie om een raedt op te rechten in Engelandt ende oock in Virginia, door welcken alle saken ghedirigeert ende gheregeert mochten worden. 'Tbegin wierdt ghenomen met dry schepen/ een van hondert/een van veertigh/ ende een van twintich last/ ende het over-voeren van het volck vertrouwet aen Capiteyn Christopher Nevvport. Sy scheyden van de rievier van Londen den neghenthienden December 1606; doch door contrarie windt bleven sy noch wel ses weken onder Engelandt leggen; namen versch water in aen de Eylanden van Canarien; handelden met de Wilden van het Eylandt Dominica, ende waren dry weken onder dese Eylanden besigh; daer naer haer kours vervolghende naer Virginia, wierden sy 't landt onversiens ghewaer: doen sy nu buyten haer rekeningh zÿnde/ eenighe van haer naer huys wilden weder keeren. Het eerste landt dat sy saghen/ noemden sy Cape Henry; alwaer sy aen landt zÿnde/ by vÿf Wilden besprongen wierden/ ende twee van het volck ghequest. Hier wierdt de doose gheopent/ de instructie gelesen/ ende bekent ghemaeckt wie van den Raedt souden wesen; sochten een bequame plaetse om te woonen tot den 13 May: daer naer een President van den Raet ghekosen hebbende/ viel een yeder aen syn werck/ eenighe om de huysen ende het fort te maken/ ende d'ander om klap-hout ende anders te versorgen tot af-ladinge van de schepen. Dry-en-twintich mannen voeren de rievier op om 't landt te besichtighen/ de welcke naer ses daghen quamen aen een dorp ghenoemt Povvhatan, van ontrent twaelf huysen/ seer lustigh legghende op een heuvel/ ende dry fraeye Eylandekens/ daer voor ende rondtom de plaetse/ veel van der Wilden koorn-velden; den Heer van de plaetse was ghehéten Povvhatan, ende syn volck Povvhatans: tot hier toe is de rieviere navigabel/ dan een mÿle hoogher/ uyt oorsake van de rodtsen ende stortinghen van water/ en isser geen passagie voor een kleyne boot. Dese ontdeckers wierden allenthalven wel onthaelt/ dan die van Iames Tovvne (soo noemden sy haer eerste wooningh) hadden't soo ghemaeckt met het volck van de lande/ dat het luttel scheelde datse niet al doot en wierden geslagen; hier op wiert een palissade om 'tfort gemaeckt/ eñ 'tgheschut geplant: hadden mede eenigh onlust tusschen den anderen/ doch wiert door de Predicant ter neder geleyt: 100 personen bleven voor die reyse in Virginia woonen/ ende de schepen vertrocken den 15 Iun. 1607 naer 't vertreck van de schepen wierden sy meest al sieck/ soo datter qualÿck 10 waren die op haer beenen staen konden/ ende dat om de slechte provisie van eten ende drincken die sy hadden: tusschen May en Septemb. storven der 50/ de rest onder-hielen haer met steur ende zee-crabben; daer en ontbrack geen oneenicheyt onder haer/ maer wel ten lesten alle provisie/ doch de Wilden brochten haer van haer vruchten uyt medogentheyt. Iohn Smith de stieringe van saken aen-genomen hebbende/ dede soo wel syn ampt/ dat sy meest huysen kreghen om haer in te bergen; begon den handel met de Wilden/ ende voer de rievier af naer Kecougtan, eñ kreegh daer syn boot vol koorn/ ende handelde in't weder-keeren met de Weraskoyks; daer en tusschen haddē die van de stadt de Wilden so verbult met haer waeren/ dat sy die niet meer en achten: ende terwÿl Cap. Smith de volckeren/ die sy noemen Chichahamins, ontdeckte/ daer hy veel koorns bequam/ waren eenige ander van het volck doende om de pinas wegh te voeren/ ende daer mede naer huys te keeren; dan dit

door

door de voorſz. Smith verhindert zijnde; toogh hy op een nieuw uyt om de rievie-
re Chichamine te ontdecken; daer wierdt hy ghevanghen / ende ſyn boodt / door
onachtſaemheyt van ſyn volck / van de Wilden ghenomen / doch een maent daer
naer lieten de Wilden hem weder los; en ſonden provisie voor het fort. Daer en tuſ-
ſchen werden uyt Engelandt gheſonden twee ſchepen met wel hondert man om
deſe eerſte colonie te verſtercken; Capitain Newport arriveerde daer wel met ſyn
ſchip / maer het ander ſchip wiert verſteken / eñ moeſt naer de eylanden van Weſt-
Indien loopen: den handel met de Wilden wierdt by de Engelſche / door dien ſy
niet wel eens en waren / ſelfs bedorven. Capitain Nevvport (door dien dat Smith
de Wilden wonder hadt wijs gemaeckt van ſyn grootheyt) ginck Povvhatan be-
ſoecken in ſyn huys te Weravvocomoco; welc haer-lieden ſoo wel ontfingh als hy
konde; ſittende op ſyn bedt van matten / met een pullouw van leder naer haer wij-
ſe geborduert / met peerlen ende witte teeckenen / gekleedt in vellen / aen ſyn hooft eñ
voeten een fijne jonge deerne / ende aen elcke zijde van 't huys twintich van ſyn con-
cubijnen / 't hooft ende de ſchouderen roodt gheſchildert / met een groote keten van
witte kralen om den hals: Cap. Nevvport gaf aen Povvhatan een jonghen / ende
Povvhatan aen hem een van ſyn getrouwſte dienaers genaemt Namontack: voor
weynigh blauw kralen kreegh Smith van deſen Povvhatan een groot deel koren;
ende inſgelijck van Spechanchynough de Koningh van Pamaunke; ende keerden
weder tot haer fort. Naer dat de nieuw-ghekomene daer mede haer logementen
waren beſtelt / geraeckten den brandt in de huyſen / ſoo dat ſy meeſt al af branden /
ende een goet deel van de paliſſaden / ende veel provisie. Dit gheſchieden in den
winter des jaers 1607. Het ſchip bleef daer veerthien weken legghen / en conſu-
meerden meeſt al de provisie / die de colonie hadt konnen dienen; dewijl men be-
ſich was om goudt te ſoecken / doch te vergeefs. Daer naer begonnen ſy haer nieuw
ſtadt weder op te bouwen; het ander ſchip quam mede aen / ende hadt redelijcken
veel victualie voor de colonie gheſpaert; dit wilde men mede al met gouden dreck
laden / liever dan met Cedar houdt / ende andere ghereede waren; doch wierdt
eyndelijck met Cedar houdt gheladen: daer en tuſſchen dede Povvhatan ſyn beſte /
ſoo veel wapenen te krijghen van de Engelſche / dat hy haer daer mede ſelfs mocht
ombrenghen; doch wierdt door de wackerheydt van Smith verhindert. Deſe twee-
de reyſe quamender by de hondert en twintich man over om de colonie te verſterc-
ken. Daer naer nam Smith de ontdeckinghe van de groote baye van Cheſapeack
by der handt / ghelijck wy nu vervolghens ſullen verhalen.

Het neghenthiende Capittel.

Byſondere ontdeckinghe van de Baye van CHESAPEACK, by Capitain Smith voor-ghenomen in den jare 1608.

CApitain Smith vergheſelſchapt met veerthien andere ſcheyden den tweeden
Iunij 1608 van Iames Town met een open barcke van twee laſten / ende kruy-
ſte de baye van Cape Henry naer de ooſt-zijde / ende quam aen de Eylanden / dieſe
nu noemen Smiths Eylanden; 't eerſte volck datſe ſaghen / waren twee Wilden op
Cap Charles, die naer eenige ſtrevelingh haer brochten tot Acawmacke, de woo-
ninghe van hare Weromans, die de Engelſche wel onthaelde; deſe was een ſeer
civiel man / ende ſyn landt is een vruchtbaer kley-grondt: ſpreken de tale van
Povvhatan; van daer hielden ſy het langhs de kuſte / beſoeckende elcke in-wijck
ofte baye / en ſaghen veel Eylanden in 't midden van de baye / welck ſy noemden
Ruſſels Eylands, ende hadden daer een groot onweder van windt / regen donder en
blixem; van hier volghden ſy het ooſtelijck canael / welck haer bracht tot de rievier
Wighcomoco, daer ſy niet dan brabbigh water en vonden; de Eylanden ghepaſ-
ſeert zijnde / vielen ſy op een hooft-landt / daer ſy een groote pan vonden van
verſch water / doch ſoo heet / dat ſy het een badt hielden te weſen: noemden de plaetſe
Point

Point Ployer, setten over van 't vaste landt aen andere onbewoonde Eylanden/
daer sy twee daghen moesten vertoeven van wegen het quaedt weder/ ende noem-
den die Eylanden Limbo. Van hier keerende naer de oost-zÿde van 'tvaste landt/
quamen sy aen de schoone rievierе Kuskaranaocke, by welck de volckeren van So-
raphanigh, Nause, Arsec ende Nautaquack woonen/ de welcke wonder wisten
te segghen van een groote natie diese noemden Massavvomekes; om welcke natie
te soecken sy weder keerden by Limbo, dan vindende dese kuste vlack/ ende veel
ghebroken Eylanden/ ende gheen versch water/ setten sy over naer de west-kuste:
de baye is hier soo breedt/ dat men van de oost-zÿde qualÿck sien kan de groote
hooghe klippen/ die aen de west-zÿde legghen/ onder de welcke sy het setten/ ende
noemden die Richards Cliffes; sy zeylden dertich mÿlen meer noordtwaert son-
der volck te vinden; dese kuste heeft versch-water ghenoegh/ de bergen zÿn seer bar/
dan de valleyen seer vruchtbaer/ de bosschen wonder dick/ ende vol wolven/ bey-
ren/ ende ander wilde beesten. De eerste in-ham/ die sy vonden/ noemden sy Bo-
lus, om de ghelÿckenis die de kley hadt met Bolus Armenus. Alsoo 't weer haer
seer contrarie was/ keerden sy weder; 't water was daer noch wel thien mÿlen
breedt/ ende neghen of thien vadem diep. Den 16 Iun quamense aen de rievierе van
Patavvomeck, welc wel negen mÿlen breet is/ en konden daer geen volck sien wel
dertigh mÿlen langh; doen werden sy by twee Wilden langs een kreecke geleydt/
naer Onavvmament, daer eenighe honderden van Wilden in embuscade laghen/
toe-ghemaeckt als duyvels/ dan uyt vreese van de musquetten stelden haer weder
heel vriendelÿck aen/ ende bekenden/ dat Povvhatan ghemiscontenteert zÿnde by
die van 't fort haer-lieden hadt uyt-ghemaeckt om al 't volck doodt te slaen: ghe-
lÿck onthael hadden sy te Cecocavvone, ende elders/ dan te Moyanes Nacoch-
tant werden sy van 't volck wel onthaelt. De oorsake van dit ondersoeck/ was
seker minerael/ welck de Wilden seyden te hebben van Patavvomeck (welck
Cap. Nevv-port wilde segghen half silver te wesen) ende om voorder te sien de ge-
leghentheyt van 't landt. Sy vonden die mÿne negen oft thien mÿlen in 't landt/
dan wiert bevonden niets weerdigh te wesen. Voorts vonden sy otters/ bevers/
marters/ ende sabels/ ende sulcke abundantie van visch/ dat te verwonderen was.
Sy quamen voor by Toppahanock, daer sy meynden op te varen/ dan geraeckten
op de drooghten die in de mondt leggen/ ende Smith wierdt daer ghesteken in den
arm van een visch/ de rocchen niet ongelÿck/ doch met een seer venÿnigen anghel
op de steert; soo dat syn arm/ handt/ ende schouder ende een deel van 'tlichaem soo
swol/ dat sy meynden dat hy sterven moste/ dan werdt weder genesen met een olie/
die sy 't alle gheluck mede hadden: noemden de plaetse Stingeray Eylandt. Keer-
den soo weder voor by de rievieren Pyankatack ende Pamaunke naer Kekough-
tan, ende den 21 Iul. tot Iames Tovvn, daer sy al 'tvolck sieck vonden/ ende soo qua-
lÿck te vreden met haeren President/ dat men hem af moest setten/ ende Smith in
syn plaetse kiesen; die een ander in syn plaetse stelde/ om syn ontdeckinghe van de
baye te vervolgen. Scheyden weder van 't fort met twaelf man/ eñ te Kecoughtan
een dagh twee ofte dry op-gehouden zijnde door contrarie windt; quamen sy daer
naer ten ancker onder Stingeray Eyland, ende maeckten groote haest tot aen de
rievierе Bolus; een weynigh vorder komende vonden sy dat de baye haer verdeelde
in vier armen/ welck sy ondersochten soo verre sy die op zeylen konden; op de twee
en vonden sy gheen volck; dan naer de ander zÿde over-settende/ ghemoeten sy se-
ven oft acht canoas/ vol van Massavvomecks, die eerst mine maeckten de Engelsche
te willen bespringhen/ dan begaven haer daer naer te lande/ ende bleven op 't zey-
len van de barcke staen gapen/ tot dat die recht over haer anckerde. Sy lockten de
Wilden aen boordt/ die eerst twee van de haer sonden/ daer naer quamen sy alle/
ende beschoncken de Capiteyn met venisoen/ visch/ boghen/ pÿlen en knodsen ende
beyren-huyden: gaven by teeckenen te kennen/ dat sy in ghevecht waren geweest
met de Tockvvogs; des nachts trocken sy wegh/ ende en quamen niet weder.

Gheko-

Ghekomen zijnde in de riebiere Tockvvogh, maeckten sy de Wilden wijs / dat sy die boghen ende pijlen van de Massavvomekes by ghewelt hadden bekomen / waer over sy van dese Wilden seer feestelijck wierden onthaelt. Vonden hier bijlen / messen ende stucken van yser ende koper / welck dit volck seyde te hebben van de Sasquesahanockes, die doodt-vyanden zijn van de Massavvomekes; ende woonen op den vierden arm van de baye / wel vier dach-reysen hoogher als sy met haer barcke hadden konnen komen; sy noodichden by een boode dit volck / ende naer drie oft vier daghen quamen daer wel sestich van dit volck / soo groodt als Reusen / en brochten venisoen / taback-pijpen / schilden / booghen / pijlen / mandekens / ende daer quamen wel vijf van haer Weroances mede; ende dit volck baden de Engelsche seer om haer te willen wreecken over de Massawomekes, presenterende alles wat sy hadden: dan de Engelsche excuseerden haer tot het naeste jaer; dit volck wist wonder te vertellen van Atquanahuck, ende ander volcken; ghevende te kennen datse haer bijlen ende ander instrumenten van de Francoysen handelden. Van hier keerde sy te rugghe om de riebiere Pauwtuxunt te ondersoecken / vonden daer veel bequamer volck als elders; met het volck van de riebier Tappahanock hadden eenig onlust / door dien 't een viese natie is / doch werden noch ten lesten tractabel. Ende quamen soo voorts aen de riebier van Payankatack, ende eyndelijck de sevenden van Septemb. 1608 te Iames touwn. Vonden dat daer al een deel ghestorven waren / ende een part noch sieck; ende de provisie seer beschadicht van den reghen.

Het twintichste Capittel.

Kort verhael van de vordere proceduren van de Engelsche in dit quartier van VIRGINIA sints den jare 1608.

CApiteyn Smith nu ghekoren wesende tot President den 10. Septemb. 1608. werden alle dinghen in beter ordre ghebracht / de kercke gherepareert / het provandt-huys op nieuws ghedeckt / ende loghementen bereydt voor 't volck dat noch te komen hadt; ende 't volck gheoeffent in de wapenen; ende de booten veerdich ghemaeckt om te handelen met de Wilde; dese gemoeten in 't uyt-varen Capiteyn Neuport, welcke quam met het tweede supplement van volck voor de colonie; ende met een commissie van niet weder te keeren sonder een klomp goudts mede te brengen; ende sekerheydt van de zuydt-zee / oft een van Sir Walter Ralegs volck: ende voor Powhatan brocht hy een lampet met syn schootel / bedde kleederen ende andere kostelijckheden; eenighe Polen ende Hoogh-duytsche om peck / tar / glas / en zeep-assen te maken / en daer beneffens noch seventich man; sonder de noodighe provisie tot haer onderhout; daer der als doen weynigh ghenoegh provisie was om hondert ende dertich / die daer reede waren / te onderhouden; doch men hadt de provisie van de Wilde konnen krijghen / indien den tijt wel waer-ghenomen hadt gheweest: dan Nieuvv-port trock met hondert en twintich man Povvhatan te kronen / ende dese presenten te gheven; ende om gheen tijt te verliesen trock Smith met weynighe om Povvhatan te versoecken dat hy te Iames Tovvn wilde komen / ende daer de presenten ontfanghen; dan Povvhatan was wel soo hooghmoedigh dat hy niet en wilde komen / segghende hy was mede een Koningh / ende hadde de Koningh van Engelandt hem presenten ghesonden / hy wilde die verwachten in syn huys acht dagen langh / ende dat Nevv-port behoorde tot hem te komen / ende niet hy tot Nevv-port. Vorder verklarende / dat voor soo veel syn volck de Engelsche hadt wijs ghemaeckt dat over 't gheberghte soudt water was / dat 'tselve onwarachtich was. Smith dese bootschap weder ghebracht hebbende / trock Nevv-port te lande derwaerts / ende kroonde Povvhatan met veel doens / alsoo dese Wilde hem tot 'sulcke kleederen ende anders niet konde schicken: De vergeldinghe die sy kreghen was slecht / ende brochten daer maer weynigh

weynigh koorns van. Newport hadt vooren het landt van de Monacans te ontdecken/ versocht daer toe van Powhatan gheleyders; dan hy en wilde hem niemant gheven als alleen Namontack die met Nevvport weder upt Enghelandt was ghekomen. Hier op trock Nevvport met al den Raedt ende hondert en twintich man naer het landt van de Monacans; latende den President in de stadt met tachtentich man om de ladinghe van het schip te vorderen; Nevvport ghekomen zijnde tot de stortinghen van water diese noemen The falles, trock noch veertich mijlen te lande / ende vondt twee dorpen van de Monacans, van de welcke de Engelsche noch wel noch qualijck ghetracteerdt en wierden: ondersochten in het weder keeren veel plaetsen daer sy meynden mijnen te vinden/ vielen aen het graven ende refineren; ende den refineur seyde eenigh silver daer upt ghetrocken te hebben; ende keerden soo weder tot James Tovvn, sonder yet upt-gherecht te hebben / dan moede leden ghehaeldt. Een deel volcks wierdt ghesteldt om boomen te vellen; de President dede een tocht naer Chickhamina, welck volck met dreyghementen soo verre ghebrocht wierdt/ dat sy daer een goede partije koorns kreghen. Maer het scheeps-volck met haren secreten handel dede groote schade / de proviande aen het volck van de stadt dier verkoopende; Capiteyn Nevvport vertrock eyndelijck met syn schip/ latende in de colonie twee hondert man / met die hy ghebrocht hadde; waer onder een vrouwe was met haer maeght / die korts daer naer de eerste was die in Virginia troude. De President om de colonie wel te provideren / haelde een deel koorns van Nansamund, ghenoeghsaem met ghewelt; ende daer naer een weynigh van Appamatuck, met ghemoeye. Dan dit alles niet ghenoegh zijnde / nam Capiteyn Smith voor/ hem van Povvhatan te verseckeren / waer toe wel te passe quam / dat Povvhatan eenigh volck versocht hadt om hem een huys te timmeren/ vijftich swaerden / ende eenighe dinghen meer. Den neghen-en-twintichsten December trock hy met acht-en-veertich man naer Weravvocomoco toe / ende logeerden den eersten nacht te VVeraskoyack, daer sy haer wel provideerden / ende wierden van dese VVeroance ghewaerschout / dat sy haer van Povvhatan wel souden wachten / alsoo hy daer op upt was om haer den hals af te snijden. Van daer quamen sy te Kecougtan, daer sy ses oft seven daghen van het quaedt weder wierden op-ghehouden / ende onder tusschen van de Wilden wel ghetracteert. Den twaelfden Ianuar. quamen sy te VVeravvocomoco, daer de rievier wel een half mijl van strandt ghevrosen was / soo datse met groot onghemack aen landt gheraeckten; ende Povvhatan sondt haer provisie; dan des ander-daeghs begon hy te vraghen/ wanneer sy weder wilden vertrecken / segghende datter gheen koorn en was / doch dat hy haer voor veertich swaerden veertich busschels (is een Engelsche mate) wilde gheven: hier op vielen diversche practiquen / Povvhatan versoeckende dat de Engelsche haer gheweer te scheep souden laten: te meer om dat een van de Hoogh-Duytsche de Koningh het voor-nemen van de Engelsche ontdeckte: dewijl sy den tijt over-brochten met discoursen / gaf Smith ordre om het ijs te breken / op dat de pinasse naerder mocht komen / ende het volck aen landt: Povvhatan syn volck nu veerdigh hebbende / vluchte secretelijck wegh; ende besetten het huys/dan Smith met syn acht man ontquament/ soo dat de Koningh syn vertreck socht te excuseren/ ende sondt aen Smith een bracelet van peerlen/ ende sy kreghen een deel koorns / welck de Wilden selfs scheep brochten. Soo haest de schepen vertrocken waren / quam Povvhatan weder / ende door hulp van de twee Duytschen / die hy naer 't fort sondt / bequam hy een groot deel swaerden / roers/ ende loodt/ende dierghelijcke dinghen. Capiteyn Smith arriveerden te Pamaunke, daer de Koningh Opechancanough haer socht te verrasschen met wel ses oft seven hondert Wilden; dan Smith de verraderije ghewaer wordende / vatten de Koningh selfs met de pistool in de handt / ende dwongh soo al de Wilden

de wapenen neder te legghen; doch meynden hem daer naer weder in het huys rustende te over-vallen/ dan wierden weder staen / ende de peys ghemaeckt / ende sy kreghen hier al wat sy wilden. Middeler-tijdt gheschieden een ongheluck in het fort; Mr Scrivener ende eenighe meer voeren naer het Eylandt welck sy noemen Hogges Isle, om dat sy haer verckens daer houden; welcke alle met de boodt verdroncken; ende de tijdinghe hier van wierdt aen de President ghebrocht. Noch eens proefde Povvhatan de Engelsche te verrasschen/ dan te vergeefs/ soo dat hy weder een peerle keten sondt aen Capiteyn Smith, om de peys te maken. Sy haelden oock eenigh koorn uyt de provincien van Youghtanund ende Mattapannient, welck het volck haer gaf/ hoe wel sy selfs het schaers ghenoegh hadden: sy proefden Povvhatan te verseeckeren/ dan hy hadt hem wegh ghemaeckt/ by de Duytschen ghewaerschoudt zijnde/ soo dat sy wederkeerden naer Iames Tovvne. De fielterije van de hoogh-duydtschen wierdt ontdeckt; ende de Koningh ofte Weroance van Paspaheigh, meynende de President Smith om te brenghen/ by hem ghevanghen; dan brack weder los; ende de Enghelschen gheraeckten in oorloghe met de Wilden/ ende deden haer eenighe schade; maer de peys wierdt weder ghemaeckt / ende alles weder in stilte ghebracht.

Het een-en-twintichste Capittel.

Vordet verhael van de procedueren van de Engelsche in dit quartier tot in den jare 1612 ende voorts tot den jare 1621.

De peys weder ghemaeckt zijnde met de Wilde/ ginghen de saken van de colonie heel voorwaerts / soo dat in drie maenden meer ghedaen werdt als in de voorgaende drie jaren; sy maeckten drie oft vier last peck ende tarre: ende pot-asschen; maeckten een born-put in het fort / ende timmerden wel twintich huysen; van drie seughen waren in een jaer wel sestich bigghen ghekomen/ ende by naer vijf hondert kieckens hadden haer selfs voort gheteeldt; de verckens werden ghebracht op Hogile, ende daer een block-huys ghemaeckt voor het garnisoen welck daer lagh / om te waerschouwen de komste van de schepen. Dan dit en duerde niet langh / daer quam een nieuwe swaericheyt over de stadt/ de ratten aten haer koorn / ende daer en was in het landt gheen ander te krijghen/ soo datmen het volck hier en daer most verdeylen om de kost te soecken; een partije leefde by oesters; een deel by seker belyen ende aeckers; steur gaf haer oock goet voedtsel; dan de meesten deel van 't volck en wilde niet een handt roeren om provisie voor haer selfs te maken / tot dat Smith haer daer toe dwongh / soo dat van twee hondert man niet over acht oft negen van gebreck en storven. Sy sochten te Chawonock naer het volck van Walther Raleg, dan konden daer van haer niet hooren: noch oock by de Quiyoughquohanocks, daer de Mangoags haer ghelepden. Veel spels hadden sy met haer hoogh-duytschen / die met de Wilde aen spanden om de colonie te ruineren. Interim quam daer het schip van Capiteyn Argal by gheval / van welckes provisie sy haer dienden/ mits hem contenterende. Den raedt in Enghelandt verstaen hebbende hoe weynigh het volck in Virginia onder den anderen accordeerde / vondt goedt het Gouvernement te veranderen / ende gaven het selve aen den Baron de-la-Ware; die voor syn ghedeputeerde sondt Sir Thomas Gates ende Sir George Sommers, met neghen schepen ende vijf hondert man; die van Enghelandt onder zeyl ginghen in May maendt 1609. Den Admirael daer de twee Ridders in waren bleef op de Bermudas; d'ander schepen quamen wel over / dan die daer op waren voor Capiteyns/ ghelijck sy te voren vyanden waren gheweest van Smith, soo begonnen sy met haren ongheregelden hoop van jonghe witte-broodts kinderen (die de vrienden uyt Enghelandt hadden wech ghesonden uyt vreese dat sy anders aen een galghe

ghe hadde moghen komen) al in roeren te stellen; tot dat de President siende dat de nieuw Gouverneurs niet en quamen / syn tanden thoonde ende eenighe by de hielen sette; ende om meerder disorder te vermyden / soo liet hy eenighe weder naer Enghelandt keeren: ende Mr VVest met hondert en twintich zyn woon plaetse nemen by de Falls; ende Mr Martin met oock soo veele te Nansamund. Die hem door syn couardise soo droegh / dat een deel van het volck by de Wilde werdt doodt gheslaghen / ende het koorn wech ghevoerdt. Mr VVest hadt syn plaetse soo inconsideratelyck ghenomen / dat sy niet alleen subjeckt was 't overloopen van de rievier / maer oock hondert andere inconvenienten: Ende hoe wel Smith het gaerne hadt verbeterdt / en wilden hem niet hooren; daer en boven mis-handelden sy de Wilden soo / dat de selve strackx naer het vertreck van Smith haer besprongħen ende eenighe doot sloeghen: waer over Smith weder-keerende haer leyde op een ghewenschte plaetse / die hy noemde Nonsuch; dan trocken weder naer haer oude plaetse die sy noemden VVest fort, soo saen als hy wech was. De President Smith in het weder-keeren werdt by ongheluck van bus-poeder soo qualyck ghetracteert / dat hy ghenootsaeckt was naer Enghelandt te keeren om hem daer beter te laten helpen. Hy liedt de colonie versien met dry schepen / seven booten; veel waren om met te handelen / den herfst nieuw in-komen ende provisie voor thien weken / vier hondert ende tneeghentich persoonen / vier-en-twintich stucken gheschuts / dry hondert musketten en roers / voorts piecken / swaerden ende alle noodighe ammunitie. Naer het vertreck van de schepen / leyden sy een ander woon-plaets by Point Comfort. Ende de provlande by naer op wesende / sonden sy de Pinas om proviande te soecken / dit volck wierdt meest doodt gheslaghen by Pouvvhatan: ende de Wilde werden soo verbittert teghen de Engelsche / dat sy al doot sloeghen daer sy by konde komen; soo dat de vyf hondert / in ses maenden tydts gheconsumeerdt waren / tot op de sestich seer miserable lieden: middeler tydts quam daer aen Sir Thomas Gates ende Sir George Sommers van de Bermudas met hondert ende vyftich man: die daer gheberght waren / ende heur eenighen tydt hadden onder-houden ende een schipken ghemaeckt om van daer te komen. Dese siende de miserie van het volck / souden de selve naer Enghelandt ghevoerdt hebben / recht als den Baron de-la-VVare daer aen quam / met dry schepen seer wel voor-sien / dese dede 't volck weder-keeren naer Iames Tovvne den 9 Iun. 1610 sondt Sir George Sommers ende Capitayn Argal, om de Bermudas aen te soecken; ende Sir Thomas Gates naer Enghelandt om meer volcks te vorderen; dan den Baron wierdt korts daer naer sieck / ende was ghedronghen weder naer Enghelandt te keeren. Hier-en-tusschen Argal de Bermudas niet vindende; ende Sir George Sommers verlooren hebbende op de zee / quam te vervallen op de kuste van Sagadahock, daer hy een bequame visscherye vondt: ende keerde met visch naer Iames Tovvn; van waer de Gouverneur de-la-VVare hem sondt op de rievlere van Patavvomeke, daer hy goedt koorn kreegh van de Wilde; ende de Gouverneur keerde met syn schip naer Enghelandt; doch voor syn vertreck arriveerde den 10 May 1611 Sir Thomas Dale met dry schepen / volck ende vee ende al ander noodighe provisie. Daer naer waren noch ghesonden ses groote schepen onder het ghebiedt van Sir Thomas Gates, met dry hondert man ende hondert stucken groot vee / met ammunitie ende noodighe provisie / die wel arriveerde aen Iames Tovvn den eersten Augusti. Doen werdt de colonie met noodighe Wetten ende goede ordre op alles wel versien / de selve bestaende upt seven hondert persoonen van alderhande konsten ende ambachten; een fort is ghelegt by Cape Henry, onder het ghebiedt ende commandement van Capiteyn Davies; ende een ander woon plaetse is ghelegt tachtentich mylen boven Iames Tovvn,

op een hooghe ende wel ghelegen plaetse ghenaemt Henrico, daerse bequaem huysen hebben ghemaeckt/ de eerste verdiepingh van hardt-steen; daer is oock een Gast-huys ghemaeckt voor de siecken ende krancken/ met tachtentich logementen van bedden ende anders wel voor-sien: ende noch een andere plaetse diese noemen Bermuda, ontrent vijff mijlen onder Henrico, by landt te reeckenen/ ende veerthien mijlen by water: soo dat de saecken van Virginia hier door ghebracht zijn in een seer goeden standt.

Tot voorderinghe van dese colonien wierdt mede in den jaere 1615 een looterije op-ghericht voor Pauvvels kercke in Londen, al-waer verscheyden kleyne ende groote prijsen waren te winnen/ van hondert tot vier duysent ende meer kroonen weerde.

De groote Koningh Pouvvhatan stierf in den jaere 1618 ende in syn plaetse succedeerde syn broeder Itopatan. Inden jaere 1619 werden daer by de Compagnie ghesonden acht schepen/ ende daer mede by de neghen hondert coloniers; ende over de hondert beesten / behalven het volck dat by particuliere wierdt ghesonden. Dit selve jaer zijn verscheyden giften ghedaen by particuliere / tot voorderingh van het begonnen werck. Ende daer wierden veele particuliere octroyen vergundt aen verscheyden persoonen. Daer naer zijnder noch meer schepen en volck ghesonden. Ende zijn eyndelijck de gheleghentheden van Virginia soo bevoordert / dat daer in het jaer 1621 over de twintich schepen zijn ghesonden/ met wel derthien hondert personen / alleen by de Grave van Suythhampton ende de Compagnie: beneffens andere die ghesonden zijn by particuliere/ naer dat den handel is gheopent voor alle de subjecten van Enghelandt. Doch inden jaere 1624 zijn wel dry hondert ende seven-en-veertich/ soo mans/ vrouwen / als kinderen; die hier ende daer woonden sonder achter-dencken / seer deerlijck ende verraderlijck by de Wilden over-vallen ende vermoordt: ende souden noch meer quaedts ghedaen hebben / en hadde haer quaedt voor-nemen twelck sy hadden op de stadt Iames tovvne, niet by een Wilde die Christen was ghewórden / ontdeckt waer ghewéest: een goede waerschouwingh datmen dese barbaren in't minste niet en moet vertrouwen / hoe schoonen ghelaet sy oock bethoonen.

Wy hebben dese proceduren van de Enghelschen wat in't langhe verhaeldt/ door dien dat haer mis-slaghen een goede waerschouwinghe; ende het gheene sy wel verbetert hebben/ een voor-schrift mochte wesen voor de ghene die sulcx ofte des-ghelijcks in eenighe andere quartieren van West-Indien / souden willen voor-nemen.

Het twee-en-twintichste Capittel.

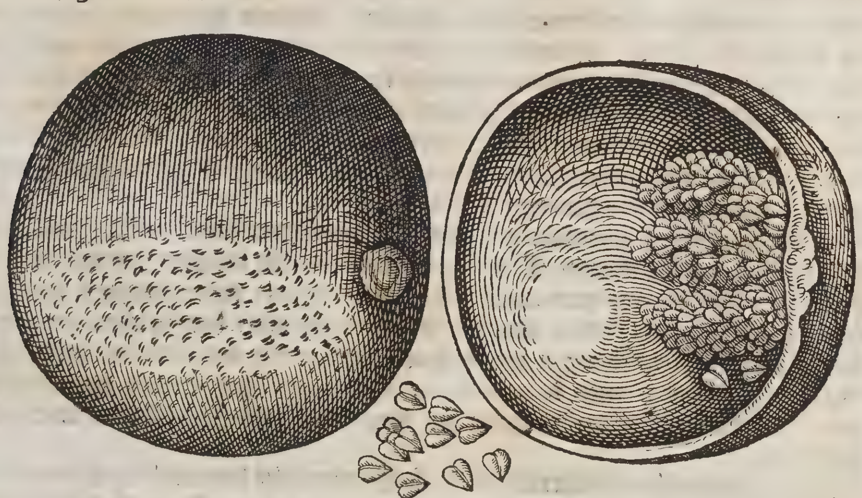
Beschrijvinghe van VIRGINIA door Sir Walther Ralegh eerst ontdeckt in den Iaere 1584, ende vervolghende: eenighe vruchten van den Lande, ende ghedierten.

IN de voor-gaende Capittelen hebben wy ghesproken van dat ghedeelte van Virginia, welck de Enghelsche sedert den jaere 1606 met volck hebben begonnen te besetten; resteerdt nu dat laetste ende zuydelijckste ghedeelte 't welck alder-eerst den naem van Virginia heeft ghehadt / ende meest op de kosten van Sir Walther Ralegh in den jaere 1584 ende vervolghende is ontdeckt; beginnende van den vier-en-dertichsten graedt by noorden de linie ende soo voorts naer 't noorden streckende. Welck landt van ghestalte ende van locht weynich differeert van't ghene daer wy nu van ghesproocken hebben / dan ghelijck het meer naer 't zuyden streckt / soo is het daer wat warmer. Alsoo Mr Thomas Heroit,

Heroit, de gheleghentheydt van dit landt wijdt-luftigh in 't Engelſch heeft beſchreven / ſoo ſullen wy hier in 't korte alleen aen-roeren / de dinghen die voor lijff-tocht verſtrecken / ende die tot koopmanſchap konnen dienen / ende ſulcke dieren / voghelen ende viſſchen als ſy verſcheyden hebben van andere quartieren / van dit ghewefte.

Wat de lijff-tocht aen-gaet ofte belanght / ſy hebbender Maiz ghelijck in alle andere quartieren ofte ghedeelten van Indien / welck ſy in haere taele noemen Pagatowr.

Een ſeecker ſoorte van boontjens van diverſche couleuren / ende 't looff weynigh different van de onſe / welck ſy noemen Okindgier. Inſghelijcks hebbenſe een ſoorte van eerten welck ſy heeten Wickonzour, pompoenen / meloenen ende cawoerden van differente ſoorten ende van ſeer goeden ſmaeck / die ſy noemen Macocquer. Doch andere zijn van ghevoelen dat Macocquer een vrucht is op hem-ſelven ende by naer als die by de Breſilianen Tamaraca wordt ghenoemt; de ſelve is beſchreven by den vermaerden Heere Carolus Cluſius, ende doen uytdrucken als hier onder:

Den Taback was daer groeyende in goede abundantie / ende ſy ghebruyckten die door pijpen / ende noemden dat ſelvighe kruydt Vppovvock. Beneffens deſe grainen ende kruyden die ſy daer ghewoon zijn te zaeyen ende te planten / gheeft de grondt noch van ſich ſelven veele verſcheyden wortels; als Openauck, welck is een ronde wortel / hebbende de groote van een ocker-note ende oock wel grooter / welcke in natte / vochtighe ende moraſſighe gronden worden ghevonden / veel by den anderen / ende ghelijck met een ſtrengh aen den anderen vaſt / de welcke ghesoden weſende / een goet eeten zijn. Andere dieſe noemen Okeepenauck die rondt zijn ende wel ſoo groot als een mans-hooft; deſe worden in drooghe grondt ghevonden; dan zijn ſoo goedt noch oock ſoo ſmaeckelijck niet als de voor-gaende / hoe-wel de Wilden die veel ghebruycken. Kaiſtucpenauck is een witte ſoorte van wortels / by naer de groote ende de ghedaente hebbende van een hinnen-eye / dan zijn niet ſoo goedt van ſmaeck als de voor-gaende. Thinavv ſeer ghelijck de radix China, waſſende met kliſters te ſamen / gheeft een ſeer hooghe ſtam; ende zijn ſeer goet om eeten. Coſcushauvv ſchijnt de ſelvighe wortel te weſen daer men in de Eylanden ende andere plaetſen van Indien de Caſſavi van maeckt: want het wordt op de ſelve maniere ghebruyckt als de Yuca; deſe wortelen waſſen in modderige / natte ende vochte gronden. Habaſcon is een wortel by naer ghelijck als de paſtinaken / dan is heet op de tonghe. Men

 vint

vin't daer oock loock weynigh verſchillende van het onſe / welck by de Wilden niet ghegheten en wordt. Van boom-vruchten heeft men daer caſtanien; walnoten van twee ſoorten / in ſulcken menichte dat alle de boſſchen daer van vol zÿn. Een ſoorte van vruchten / die de Engelſche miſpelen hebben ghenoemt om datſe niet goet ghegeten en zÿn dan als ſy rot zÿn; anders is de ſelve vrucht ſoo roodt als kerſſen / ende ſoet van ſmaecke. Mutaqueſunauck, een fraey vrucht by naer van maeckſel als een peere / maer perfeckt roodt van buyten ende van binnen. Waſt aen een boom welckes bladeren ſeer dick zÿn / ende met ſteeckers ſoo ſcharp als naelden: is de Tuna daer de Couchenille op werdt ghevonden niet onghelÿck. Daer zÿn druyven beyde kleyn ende groot / ſuer ende heel ſoet / van ſelfs in het wilde groeyende. De aerdt-beſyen zÿnder ſeer excellent. Moer-beſyen-boomen / appel-boomen / als hier te lande. Sy hebben een ſoorte van beſyen / groeyende te ſamen als cappers / dan grooter / op een ſeecker plante in ondiepe wateren / welck ſy noemen Sacquenummener; welck acht oft neghen uyren gheſoden zÿnde naer ſyn eyſch / is heel gheſonden koſt; anders wil het groote ſieckte ende freneſie cauſeren. Men heefter oock vÿfderley ſoorten van eeckelen; de eerſte ghenaemt Sagatemener, de ander Oſamener, het derde Pummuckoner: welck ſy drooghen op hurdels van riedt met vier daer onder / ende als ſy die willen eten / ſoo weycken ſy die: uyt deſe dry ſoorten maecken ſy oock olie. De vierde noemen ſy Sapummener, welck gheſoden ende gheperſt ſmaeckt als caſtanien. De vÿfde Mangunmenauck, welck is van haer eycken-boomen / welck de gheringher ſoorte van volck oock eet als ſy ghedrooght zÿn als voren.

Aen-gaende de vier-voetighe dieren / beneffens haer wildt (welck weynigh verſchildt van dat in Engelandt / dan dat het langher ſteerten heeft / ende de tacken van de hoornen achter over-gheboghen) ende conÿnen van grauw hayr als de haſen / welck daer in abundantie zÿn; ſoo hebben ſy daer twee ſoorten van dieren grooter als conÿnen / ſeer goedt om te eeten / welck ſy noemen Saquenuckot ende Maquowoc. Daer zÿn oock beeren met ſwarte vellen / die niet quaedt om te eeten en zÿn. Veel eeck-hoorentjens met grauwe vellekens.

Van ghevoghelte hebbenſe calcoenſe-haenen ende hinnen / ſtock-duyven / patrÿſen / cranen / ende abundantie van ſwanen ende ganſen in de winter / beneffens noch een groot ghetal ander ghevogelte dat hem ſoo in het water als te lande gheneert. Van viſch / hebt ghy daer in Feb. Mart. April, May abundantie van ſteur; ende haringh veel grooter als de onſe / jae ſomtÿdts twee voeten langh. Voorts truyten / bruyn-viſſchen / rochen / meulenaers / pladÿſen / ende veel ander ſoorten van goede viſch. Zee-crabben; oeſters / rondt ende langh-werpigh / moſſelen en kreeften: ende een ſchelp-viſch dieſe noemen Seekanauck, een voedt breedt met een ſteert met ſchelpen beſet / veel voeten als een crabbe / ende de ooghen op den rugghe. Daer zÿn oock ſchildt-padden beyde te lande ende ter zee / die goet om eeten zÿn.

De Franſche noemen Sinock.

Het dry-en-twintichſte Capittel.

Van die dinghen welck daer te Lande ghevonden vvorden, daer men eenighen handel met kan drijven: en de manieren van het volck.

VOor eerſt ſoo heeft men hier een ſoorte van gras welck de Engelſche noemen Silke graſſe, (dat is te ſegghen zÿden gras /) heeft langhe ſmalle bladeren / op de welck een gliſterende ſubſtantie waſt als een velleken / welck daer af gheſtroopt wert ende men maeckter goede zÿde af: waſt wel twee voet

ende

ende een half hoogh. De Engelsche ghetuyghen datse van dese stoffe goet zijden grof-grain hebben ghemaeckt: ende datse benessens dit noch fraeye zyde-wormen in 't landt hebben ghevonden.

Voorts soo werdt daer vlas ende hennep ghevonden / doch weynigh om datse niet gheeultiveert en worden.

Langhs de zee-kuste is een streeck van grondt / welck veel die het selve besocht hebben ghetuyghen goet alluyn te gheven. Wapeigh is een soorte van aerde by de in-gheboorene soo ghenoemt / seer ghelijck de Terra sigillata, ende oock by experientie van de selfde deuchden; want de Wilde de selve ghebruycken om wonden ende seeren te ghenesen. Daer zijn ontallijcke boomen bequaem om peck / tarre / ende terpentijn van te maken. Sassafras welck de Wilde noemen Winauck, is een houdt van seer stercken / goeden ende soeten reuck / ende seer nut teghen diversche sieckten; jae nutter als het pock-houdt ofte Guaiacan. Cedar houdt is daer mede abundant van seer goeden reucke ende bequaem om eenigh dinghen van te maken. Wijn meynt men daer te konnen maken van de druyven die daer van selfs groeyen. De abundantie van walnoten is bequaem tot maken van olie. Langhs de gantsche kuste zijn seer veel otters / welcker vellen goet profijt konnen gheven: daer zijn oock apparent marters ende beveren / hoe wel daer weynigh by de Engelsche ghesien waren. Menichte van herts-huyden konnen daer bekomen worden sonder eenighen hinder van het landt. De Engelsche segghen daer oock een civet-katte ghevonden te hebben. Daer is groote apparentie van yser-mijnen / ende insonderheydt in twee plaetsen daer de Engelsche meynden een proeve van ghenomen te hebben; door de abundantie van houdt welck in het landt is / souden dese mijnen met avantagie konnen ghebenesiceert worden. Koper en silver soude daer mede te vinden wesen / doch diep in het landt. Peerlen hebben de Engelsche (naer haer segghen) onder de Wilde ghevonden; dan de plaetse daerse souden vallen niet ontdeckt; uyt-ghenomen eenighe draagghen in de oesters / die van geender weerde waren. Diversche gummen ende drooghen zijnder te vinden.

Veelderhande verwen als smack om swart te verwen: 't saedt van een kruydt welck sy noemen Wasebur, kleyne dunne worteltjens ghenaemt Chappacor, ende den bast van een boom diese noemen Tangomockonominge: welcke al diversche roode verwen gheven.

't Volck van de lande gaet ghekleedt in losse mantels van vellen / van wildt ghemaeckt / ende voor-schooden van t'selfde om haer middel ghegort: haer wapenen syn boghen ende pijlen van riedt / met schilden van schorsen van boomen ende dierghelijcke onstercke wapenen. Haer dorpen zijn kleyn / ende maer weynigh ontrent de zee-kuste / sommighe van thien sommighe van twintich / ende de grootste van dertich huysen; ende alleen om-cinghelt met een palissade / als die op het beste voorsien zijn. Haer huysen zijn ghemaeckt van dunne staken / die booven rondt ghebogen zijn ende te samen ghebracht / ghedeckt met schorsen van boomen / ende sommighe met matten van biesen ghemaeckt / sommighe twaelf / sommighe sesthien tot vier-en twintich roeden toe langh / ende half soo breedt. Haer overste die sy noemen VVeroans hebben sommighe maer een / andere meer dorpen onder haer; de grootste daer de Engelsche mede handelden / en hadder maer achthien onder hem. De tale differeert van plaets tot plaetse / ende hoe verder van den anderen gheleghen hoe meerder verschil. Haer oorloghe ende ghevecht is meest by surprise / over-vallen d'een den anderen by nacht oft in't breecken van den daghe-raedt; selden vechten sy met den anderen in't open veldt / ten ware in de bosschen daerse achter de bomen konnen schuylen. 't Volck is tamelijck goet van verstant; hebben eenighe forme van Religie / houdende dat

daer veel Goden zijn diese noemen Mantoac, van diversche qualiteyten ende graden / doch maer een Godt boven al dese / welck van eeuwicheyt ghweest is: Eeren die inde ghedaente van menschen; door dien sy ghelooven dat de selve syn van de selve ghedaente; noemen de beelden Kevvasovvock, ende Kevvas, ende setten die in huysen daer toe gheapproprieert / diese noemen Machicomuck. Sy ghelooven de onsterflijckheydt der sielen / ende dat naer dit leven / elck naer syn doen / oft in ruste ende playsier sal wesen / ofte in een put branden / die sy noemen Popogusso.

Het vier-en-twintichste Capittel.

Kort verhael van de proceduren van de Engelsche in dit quartier van VIRGINIA tot in den jare 1586.

DE eerste voyagie naer dit quartier werdt voor-ghenomen op de kosten van Sir Walther Ralegh in den jare 1584 met twee barcken / onder het beleyt van Mr Philips Amadas; scheyden van de west-kuste van Enghelandt den 27 van April, ende quamen den thienden May in de Eylanden van Canarien, ende vervielen den thienden Iunij op de Eylanden van West-Indien / houdende een meer zuydt-oosterlijcke kours dan noodigh was / uyt vreese van het current / welck uyt de Golfo van Mexico valt / tusschen kape Florida ende de Havana: den tweeden Iulij quamense in ondiep water / ende kreghen den reuck van het landt / welck seer aenghenaem was / ende werden de kuste ghewaer den vierden van de voorschreven maendt / ende zeylden daer langhs henen wel hondert ende twintich Enghelsche myhlen / eer sy eenighe in-komste vonden; welcke ghevonden hebbende / anckerden sy onder het landt aen de slincker-zijde van de in-komste / ende namen daer possessie ten behoeve van de kroone van Enghelandt; het landt daer sy eerst landen was leegh ende sandigh / ende vonden daer wijngaerden groeyende / tot aen het water toe / ende voorts op de heuvelen ende plainen / ende klimmende op de hooghste Cedar boomen. Sy trocken van de zee-kandt tot op de toppen van de berghen naest aen gheleghen / die niet seer hoogh waren / ende ontdeckten van de selve de zee aen beyde zijden naer het noorden ende zuyden / sonder eyndt te sien; dit landt streckte hem west; ende bevonden het daer na een Eylandt te zijn / twintich mijlen langh ende niet boven ses mijlen breedt. Dit was het Eylandt van Wokokon, vol schoone Cedar boomen / daer een ontallijcke menichte van kranen op vloogh meest wit; ende dese bosschen waren vol wildts ende ghevogelte: Den derden dagh naer dat sy daer waren gheanckert saghen sy drie Wilde / die by haer quamen / ende haer eenighe visch vereerden diese daer ghevanghen hadden. Daeghs daer aen quamen daer seer vele booten met volck / ende daer onder des Koninghs broeder; welckes naem was Granganimeo; des Koninghs naem Wingina, ende het landt ghenaemt Wingandocoa, ende de Engelsche noemden het Virginia. Gaven de Koninghs broeder eenighe presenten: ende eenighe dagen daer naer handelden sy met het volck / ende hadden van haer chamois / buffels ende herten-vellen; boven alle dinghen hadden sy meeste lust tot tinne-schotels / ketels / ende yserwerck. De Koninghs broeder brocht oock syn wijf ende kinderen scheep; syn wijf hadt een snoer van wit korael om het hooft / ende in de ooren peerle-snoerkens hanghende tot aen haer middelt: hy hadde mede dierghelijcke witte korale-snoerkens. D'ander vrouwen ende mans hadden pendanten van koper in de ooren hanghen; ende des Koninghs broeder hadt een plate van goudt oft fijn koper op het hooft. Het volck is geel van kouleur / ende swart van hayr / ende de vrouwen droeghen het selve langh / hanghende aen beyde zijden / en de

en de mans aen een zijde. Haer booten waren van een stuck-houdts/ uyt de stam van een boom uyt-gheholt met branden. De Enghelsche voeren daer naer een rieviere op diese noemen Occam, ende quamen daer aen een Eylandt welck sy noemen Raonoack, seven mijlen van de haven daerse laghen/ aen 't noordt-eynde van dit Eylandt lagh een dorpken van neghen huysen/ met een palissade om-cinghelt/ daer des Koninghs broeder woonde/ welckes wijf/ de Enghelsche heel wel onthaelde ende tracteerde naer haer vermoghen. Achter dit voor-schreven Eylandt leght het vaste-landt/ ende teghen over dit Eylandt is de groote rieviere Occam voor-noemdt/ waer het dorp Pomeiock leght/ ende ontrent ses dach-reysen de rieviere op/leght haer grootste stadt Skicoack, hoe-wel de Wilden selfs daer niet en waren ghewees/ maer spraecken daer alleen af by 't raport van haer voor-ouders. In dese rieviere valt een ander rievier ghenaemt Cipo, alwaer groote mosselen/ met peerlen daer in/ werden ghevonden: oock noch een ander rievier ghenoemt Nomopano, aen welckes een zijde leght een groot dorp Chavvonook ghenoemt/ wiens Heere was ghenaemt Pooneno, wesende een vry-Heer op hem selfs; ende naer hem noch een ander Heer ghenaemt Menatonon; ende dese dry Koninghen Wingina, Pooneno ende Menatonon, waeren te samen in verbondt met den anderen. Vier dach-reysens naer het zuydt-westen leght het dorp Sequotan, wesende het zuyderlijckste dorp van Wingandocoa. Aen Sequotan volght een ander Provincie ghenaemt Pomonick ofte Pananvaiock, de Koningh is ghenaemt Piamacum: ende naer het westen paelt daer aen Newsiock, op een fraeye rievier ghenaemt Nëus gheleghen. Verder als Roanoack zijn veel lustighe eylanden ende dorpen/ soo op de eylanden als op 't vaste-landt. Want sy bevonden dat langhs de kuste veel eylanden legghen/ wel de lenghde van twee hondert enghelsche mijlen; ende de zee die tusschen beyden leght is op sommighe plaetsen wel veertich enghelsche mijlen breedt. Sy keerden weder in Enghelandt den vijfthienden September, ende brochten twee Wilden Wanchete ende Manleo ghenaemt/ met haer.

'T jaer daer aen 1585 in April, werden voor de tweede reyse derwaerts ghesonden seven zeylen/ (van welcke het grootste was van ontrendt hondert tonnen) onder het beleydt van Sir Richard Greenville, door Sir Walther Ralegh. Dese scheyden van Pleymouth den neghenden April: ende den veerthienden warense in de canarien; ende den sevenden May aen het Eylandt Dominica, ende den thienden aen Cotesa een kleyn Eylandt by Porto Rico: ende den twaelfden quamense ten ancker in de baye de Mosquites in 't selve Eylandt; landen daer/ende setten daer een nieuw Pinas op: ende scheyden weder van daer den neghen-en-twintichsten May: ende naer datse aen Hispaniola, de Caycos, Guanima, Cygateo, waren aen ghewees/ vervielen den twintichsten Iunij op de kuste van Florida, ende den dry-en-twintichsten anckerden sy achter een voorlandt welck sy noemden Cape off Feare, (om de vreese van schip-breuck die sy daer hadden) ende quamen soo den ses-en-twintichsten te VVocokon, ende verloren daer door onversicht het schip van den Admirael: sonden aen VVingina te Roanoack; ende oock naer Croatan, daerse eenigh van haer volck vonden/ dat daer by de hare was ghelaten eenighe daghen te vooren. Den elfsten Iulij voeren over naer het vaste-landt/ ende ontdeckten de dorpen van Pomeiock, Aquascogock ende Secotan, als mede 't groote lack welck de Wilden noemen Paquipe, ende meer andere plaetsen; ende keerden soo weder in de vlote: hebbende al vooren die van Aquascogock haer koorn verbrandt/ om datse een silveren kop ghestolen hadden/ende niet en wilden weder-gheven. Den een-entwintichsten voeren sy van VVocokon naer Hatoraske, ende quamen daer des ander-daeghs aen ancker; ende den dach daer naer quam Grangino de broeder

van

van Wingina aen boordt: Sy setten te Roanoack aen landt/ ende lietense daer blÿven woonen / hondert en seven man onder 't Gouvernement van Mr Ralph Lane. Die daer bleven van den seven-thienden August 1585 tot den acht-thienden Iunii 1586 ende wierden doen weder over ghebracht by Sir Francis Draeck, die daer quam by gheval. Gheduerende welcke tÿdt sy 't landt ontdeckten zuydtwaerts aen tot Secotan toe / wesende by haere gissingh tachtich mÿlen van Roanoack: de vaert derwaerts wesende door een breede zondt/ daer gheen landt was te bekennen aen beyde zÿden/ doch seer ondiep. Noordt-waerts aen ontdeckten sy tot de Chesepians, wesende van Raonoack ontrent de hondert ende dertich mÿlen / door dierghelÿck breedt ende ondiep water: Sy bevonden anders 't landt van Chesepiock te wesen een fraey ende playsanten grondt insonderheydt vÿfthien mÿlen van strandt ; daer diversche Weroances woonden / als de Mandoags, Tripanighs ende Opossians. Naer 't noordt-westen was haere uyterste ontdeckinghe tot Chawanoock ontrent honderdt ende dertich mÿlen van Roanoack; de vaerdt derwaerts is door een breedt versch-water / hebbende een diep canael / doch vlack aen beyde zÿden.

De dorpen ligghende by de wegh / syn Passaquenocke, the Womans towne, (dat is der vrouwen dorp te segghen in 't Enghelsch) Chepanock, Weapomeyock, Muscamunge ende Metackwem; al onder het ghebiedt van den Koningh van Weapemeyock ghenaemt Okisco: van Muscamunge komt men in de rieviere / ende ghebiedt van Chawanoock, ende de rieviere begint van daer af te smallen tot het dorp van Chavvanock toe / daer sy dan noch soo breedt is als de rieviere van Londen, tusschen VVest-munster ende Lambeth is. Tusschen Muscamunge ende Chavvanoock leght noch een ander dorp op seer schoon hoogh-landt / welck de Wilden noemen Ohanoack, ende 't selve heeft aen sich legghende / een schoon koorn veldt. Chavvanoock, het welck is de principaelste plaetse / kan seven hondert man uyt maecken ; en de Koningh was doen ghenaemt Menatonon, een man van goet verstandt / doch impotent van syn leden. Sy deden noch eenen anderen tocht op de rieviere Moratock (dewelcke komt vallen in de breede zondt van Weapomeyock, ende heeft een snelle loop komende van 't westen ende zuydt-westen) door seker advÿs welck sy hadden bekommen van de Wilde/ dat hoogh op die rieviere seecker metael was te vinden/ van sacht koper / in een provincie ghenaemt Chaunis Temoatan ; de welcke was ontrent twintich daghen-reysens te lande van de provincie Mangoaks, die men seyde groote quanteyt te hebben van dit minerael/door de onder-handelinghe met die van Chaunis Temoatan: ende de Mangoaks en ligghen maer een dach-reysens by landt van Chavvanoock ende wel seven dach-reysens by water: dan desen tocht was te vergheefs aen-gheleydt/ door ghebreck van victualie / de Wilden al ghevlucht zÿnde aen weder-zÿden van de rieviere / uyt vreese van de Enghelse soo sy voor gaven. De Koningh VVingina die hem daer naer hadt laten noemen Pemisapan, uyt seecker mis-noeghen ofte mis-vertrouwen / meynde de Enghelsche al doodt te slaen / ende hadde alle syne ghebueren ende onder-saten daer toe op-ghemaeckt; dan de saecke tÿdelÿck ontdeckt zÿnde / soo moeste hy het selfs bekoopen / ende werdt met veele van syn volck verslaghen / ende eenighe plaetsen oock gheruineert ; Ende dit soo gheschiet zÿnde schepden de Enghelschen van daer met de schepen van Capiteyn Sir Francis Draeck, ende verlieten die quartieren van Virginia voor die reyse / den veerthienden Iunii vÿfthien hondert ende ses-en-tachtentich.

Het

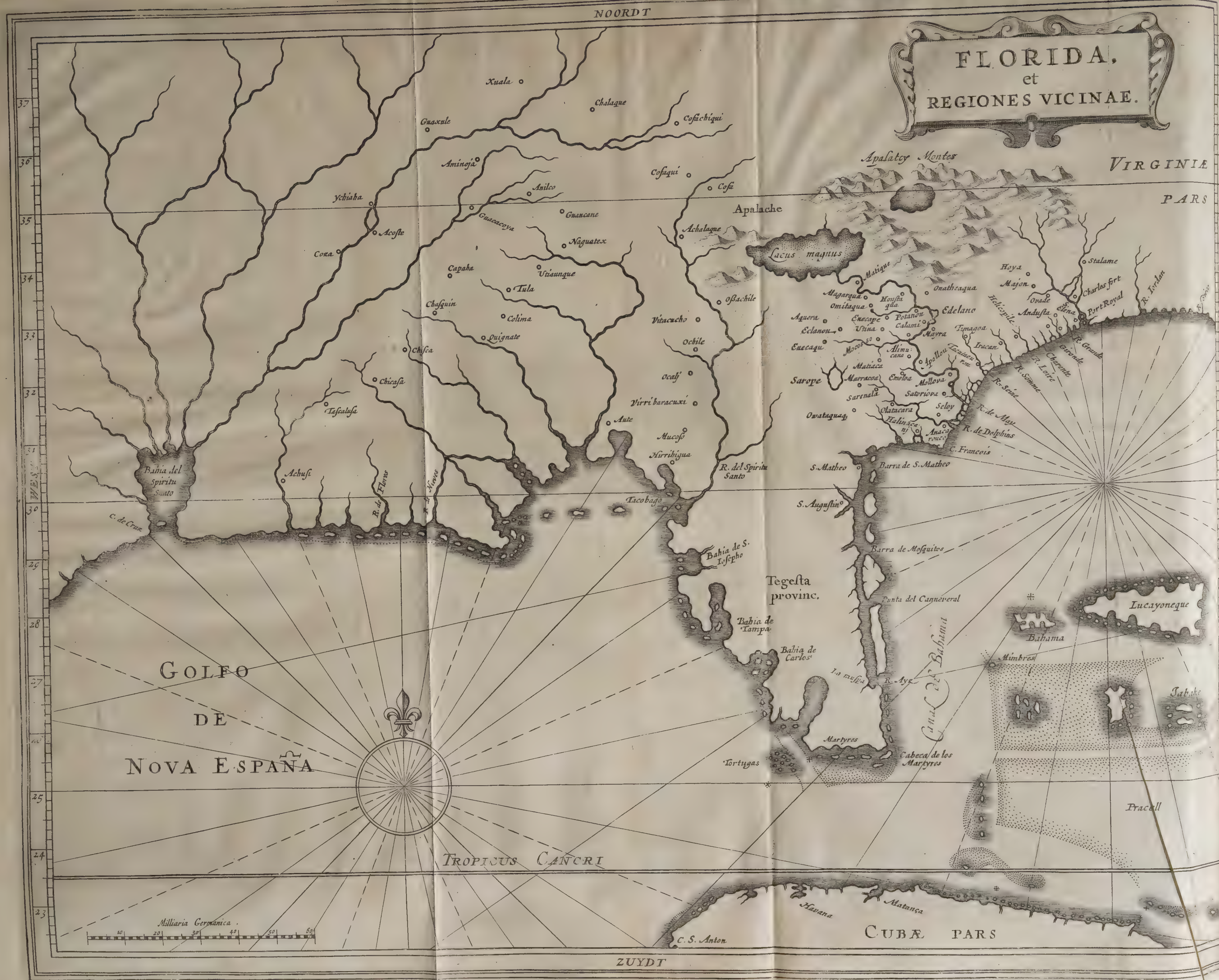
Het vijf-en-twintichste Capittel.

Vordere procedueren van de Engelschen in dit quartier van VIRGINIA, van den jare 1586 tot den jare 1590.

SIr Walther Ralegh hadt in den jare 1586 een schip upt-ghemaeckt om syn colonie in Virginia te versterccken/ maer alsoo 't selve eerst naer Paesschen vertrock upt Enghelandt/ soo quam't juyst in Virginia naer dat het volck al weder was vertrocken met de schepen van Sir Francis Draeck, als vooren verhaelt is/ ende keerden vrucht-loos weder naer huys: Sir Richard Greenvil eenighe daghen daer naer mede in Virginia arriveerende tot het selve eynde/ keerden oock weder naer eenigh kort onder-soeck van 't landt; dan liet daer vijfthien man op't Eylandt Roanoack om de besettinge te continueren/ende versagh die met mondt-kosten voor twee jaeren. Daer naer in den jare 1587 sondt Sir VValther Ralegh weder drye schepen/ met hondert ende vijftich man/ om een nieuw colonie te leggen onder het beleydt van Iohn VVite; dese schepden van Enghelandt den seven-en-twintichsten April, ende gheswarmt hebbende deur de eylanden van West-Indien/ quamen den 16 Iulii aen de kuste van Virginia, ende anckerden eyndelijck den twee-en-twintichsten der selver maendt voor Hatorask, van waer sy voeren met de sloepen naer Roanoak om de voor-schreven vijfthien man te soecken; de welcke sy niet en vonden/ noch oock eenigh teecken van haer; maer sy vonden wel 't fort dat Ralfe Lane daer eertijdts hadde geleght aen 't noordt-eynde van 't Eylandt/ gantsch gheraseert/ doch de huysen noch staende/ hoewel gantsch met wiedt over-groeyet/ welcke sy schoon maeckten/ ende bouwden noch andere op nieuws daer by voor haer wooninghe: (Sir VValther Ralegh hadde haer wel by syne instructie belast/ datse souden gaen woonen in de baye van Chesepeach, dan de schipper ende 't boots-volck en wilden niet vorder:) Sy voeren naer Croatoan, en verstonden doen daer hoe de vijfthien mannen waren om-komen; 't welcke de dese meynden te wreecken op die van Dasamonquepeuck, de welcke de moordt te last wierdt gheleght/ sloeghen by mis-verstandt een deel van haer vrienden doodt/ die aen dat feyt ontschuldigh waren. Op seeckere oneenigheyt die onder 't volck was op-gheresen/ over 't zeynden van twee upt den haren naer Enghelandt/om de saecken van de colonie te verrichten/ keerde de Gouverneur selfs op haer versoeck naer Enghelandt met de schepen; ende liedt daer om te woonen een-en-tneghentich mans/ seven-thien vrouwen ende elf kinderen ofte jonghers. Ick en vinde niet dat naer dese lieden vorder is ghetaelt ghewest/ voor in den jare 1590 doen voer de voor-noemde Iohn VVite weder derwaerts in schepen die elders toe ghedestineert waren/ende door faveur van Sir Walther Ralegh ghedwonghen wierden om die kuste aen te doen/ ende Iohn VVite daer te landen: Dese schepden in Martio upt Enghelandt/ ende swarmden soo langhe door de eylanden van West-Indien/ dat sy eerst in Augusto quamen op de kuste van Virginia, eerst by 't Eylandt VVokokon, op de hoochte van ontrent vier-en-dertich graden by noorden de linie; ende daer naer door storm de zee ghekoren hebbende/ weder aen de kuste op de hooghte van vijf-en-dertich graden/ by een van de smalle sandighe Eylanden die by westen van VVokokon ligghen; ende eyndelijck quamense ten ancker aen 't noordt-oost-eynde van Croatoan: Vonden daer een drooghte ofte barningh/ streckende van het landt af wel twee mijlen/hebbende diversche diepten/ doch het minste water is drye vademen; welcker noordt-oost-eynde van dit Eylandt leght op vijf-en dertich graden ende een half. Den vijfthienden Augusti quamen sy voor Hatorask, op de hooghte van ses-en-dertich graden ende een derde/ende setten't daer in vijff vademen waters ontrent drye mijlen van strandt. Sy trocken upt 't schip met de booten naer 't landt toe/ om te Roanoack het volck van

van de colonie te ſoecken; dan in't in-varen van de haven hadde d'een boot een
ongheluck / wierdt van de holle zee om-gheſlaghen / ende daer verdꝛonckender
ſeven/welck 't volck van de ſchepen onluſtich maeckte om langher naer het volck
van de colonie te ſoecken: onder-ſochten niet te min 't heele Eylandt daer het volck
was ghelaten/ vonden in eenen boom ghekerft in kraey romainſche letters CRO;
ende aen't foꝛt welckes huyſen waren af-ghenomen / doch de foꝛtificatie ende pa-
liſſade ſtaende/ inſghelijck CROATOAN; ſonder een † daer boven. (Nu het
was ſoo tuſſchen de Gouverneur ende 't volck beſpꝛoken / dat in dien ſy ghedue-
rende ſyn af-weſen van plaetſe veranderden/dat ſy dan 't ſelve by ſulcke teeckenen
te kennen ſouden gheven/ op dat men konde ſien waer men haer te ſoecken hadde;
ende 't kruys boven de letters ſtaende ſoude een teecken zijn/dat ſy in noodt waren
ghewееſt doen ſy vertrocken.) In't foꝛt vonden ſy veel yſer-ſtaven / twee wegghen
loodts/ ende een yſer-ſtuck gheſchuts / ende ander ſware dinghen / hier ende daer
verſtropt ende over-groeydt met wiedt; het boots-volck vondt oock op een ander
plaets veel kiſten die verboꝛghen waren gheweeſt/ ende op-gedaen ende alles upt-
ghenomen/ ende vooꝛts alles vernielt daer de Wilden niets mede hadden weten
upt te rechten. Uyt deſe teeckenen meynde Iohn Wite, dat 't volck vertrocken ende
hem was gaen neder-ſlaen te Croatoan, ende had gaerne derwaerts geweeſt; dan
het quaet weder dwongh de ſchepen de kuſte van Virginia te verlaten/ ende 'thuys
te keeren. Sints die tijdt en vinde niet dat men naer dit volck meer ghetaelt heeft/
vooꝛ dat de Enghelſche weder op nieuws in dat ander quartier van Virginia heb-
ben begonnen volck te bꝛenghen ende neder te ſlaen / ghelijck als wy hier vooꝛen
hebben verhaelt.

BESCHRIJ-

NOORDT
FLORIDA, et REGIONES VICINAE.
Apalatcy Montes
VIRGINIÆ PARS
Apalache
Lacus magnus
Xuala
Chalaque
Cofachiqui
Guaxule
Aminoja
Cofaqui
Cofa
Ychiaha
Anilco
Acoste
Guacacoya
Guancane
Cora
Naguatex
Achalaque
Capaha
Utiaunque
Tula
Chaguin
Colima
Quignate
Chisca
Chicafa
Tascalufa
Achufi
Vitacucho
Ochile
Ocali
Virribaracuxi
Aute
Mucoso
Hirrihigua
Bahia del Spiritu Santo
C. de Cruz
R. de Flores
Tacobago
R. del Spiritu Santo
S. Matheo
Barra de S. Matheo
S. Augustin
Barra de Mosquitos
Bahia de S. Iosepho
Tegesta provinc.
Punta del Canneveral
Bahia de Tampa
Bahia de Carlos
R. Aye
Martyres
Cabeca de los Martyres
Tortugas
Canal de Bahama
Lucayoneque
Bahama
Mimbres
Pracell
Edelano
Onatheaqua
Hoya
Majon
Stalame
Charles fort
Port Royal
R. Iordan
Andusta
Sarope
Satoriova
Seloy
Mollova
Owataqua
R. de May
R. de Delphins
C. Francois
R. Grande
R. Seine
R. Somme
R. Loire
GOLFO DE NOVA ESPAÑA
TROPICUS CANCRI
Milliaria Germanica
10 20 30 40 50 60
Havana
Matança
C. S. Anton
CUBÆ PARS
ZUYDT

BESCHRIIVINGHE Van WEST-INDIEN.

Het vierde Boeck. FLORIDA.

Het eerste Capittel.

De eerste ontdeckinghe van FLORIDA.

WY syn nu ghekomen tot dat ghedeelte van het noorder quartier van America ofte West-Indien/ welck men noemt Florida, om 't welcke te ontdecken de Spaegniaerden ende Francoysen sonderlinghe vlijt hebben aen-ghewent. Tot beter verstandt van de ghelegentheyt van t'selve quartier soo op de kuste als binnens-landts/ sullen wy hier in-voeghen de ontdeckinghen van beyde dese natien/ eer wy komen tot een punctuele geographische delineatie ende beschrijvinghe van 't selve. De ontdeckinghen van de Spaegniaerden worden ons vervolgens beschreven op haer behoorlijcke tijden by Herrera in syn Historie (welck hy noemt Decades) van West-Indien; waer van de eerste is voor-ghevallen inden jare 1512, ende werdt ons by de voorschreven Herrera beschreven in manieren als volght:

Iuan Ponce de Leon genegen zijnde om nieuwe landen te ontdecken/ maeckte drij schepen ghereet/ende versorghde die van noodighe victualie/ammunitien ende volck. Scheepde van 't Eylandt van St Iuan de Porto rico den derden Martij des jaers 1512, te weten uyt de haven van San German; ende was aen de Aguada om van daer syn kours te stellen; stack van daer in zee naer 't noordt-noordt-westen/ en voer by de acht mijlen eer de sonne rees. Den achtsten dito quamen sy aen de drooghten diese noemden los Baxos de Babueca, op een Eylandt welck men noemt del Veio, gheleghen op de hooghte van twee-en-twintich graden ende een half; des anderen daeghs quamen sy ten ancker aen een van de Eylanden van de Lucaios ghenaemt Caycos; ende strackx daer naer aen een ander ghenaemt Yaguna, op de hooghte van vier-en-twintich graden. Den elfsten quamen sy aen een ander Eylandt ghenaemt Amaguyao, en schuylden daer; voeren voorts aen 't Eylandt Manegua op de hooghte van vier-en-twintich graden en een half; den veerthienden arriveerden sy aen Guanahani, op de hooghte van 25 graden ende 40 minuten; dit is het Eylandt eerst by den Ammirante Columbus ondeckt/ ende San Salvador ghenoemt. Stelden van hier haer kours noordt-west aen/ ende den seven-en-twintichsten wesende Paesschen/ welck sy noemen de Flores, saghense een Eylandt/ datse niet en besochten; hielden noch twee daghen de selve kours; ende hadden daer naer quaet weder tot den tweeden April; stierden west-noordt-west/ het water minderende tot op neghen vademen/ een mijle van 't landt/ welck was gheleghen op de hooghte van dertich graden ende acht minuten/ hielden het langhs de kuste/ soeckende een haven/ ende des nachts anckerden sy ontrent het landt in acht vadem waters. Ende meynende dat dit landt een Eylandt was/ noemden het la Florida, door dien het een

lustigh aensien hadde van schoone boomen / ende black essen landt: als mede om datse het ontdeckt hadden op Pascha Florida. Ginghen aen landt om volck te soecken ende possessie te nemen. Den achtsten maeckten sy weder zeyl/ende zeylden de selve kours; ende s'ander-daeghs zuyt-zuyt-west/ ende soo aen-varende tot den twintichsten April, ontdeckten sy seker hutten van Indianen (diese noemen Bohios) eñ anckerden daer ontrent; s'ander-daechs houdende het op haer zee-boordt/ werden een current gewaer/ welck sy niet konden over-zeylen/ hoe-wel sy de wint ruym hadden / maer ginghen veel eer over-stier / soo dat het current stercker was als de windt: de twee schepen die naest het landt waren / setten het / dan 't current was soo sterck dat de anckers door-slipten: en 't derde schip wesende een brigantin / welck dieper in zee was/ verloren sy uyt ghesichte/ door dien het oft geen gront vont/ ofte de force van 't current niet en merckte. Iuan Ponce landen hier / van de Indianen ghewenckt zynde; de welcke haer meester maeckten van de barcke / riemen ende wapenen/ welck men haer eerst al toe liet om gheen offensie te gheven/ maer siende sy een van het volck sloeghen met een houdt op 't hooft dat hy voor doodt daer neder viel / soo gheraeckten sy aen den anderen/ doch daer werden twee Spaegniaerden ghequetst van de pylen ende knodtsen van de Indianen/ ende de Indianen leden luttel schaede / de nacht scheydense / ende 't volck quam met groote moeyte wederom scheep. Scheyden van hier naer een rieviere daerse water en houdt in namen; daer quamen sestich Indianen om haer te beletten / van de welcke sy een kreghen ende behielden om voor een piloot te ghebruycken ende de tale te leeren; noemden dese rieviere Rio de la Cruz, ende stelden daer een steenen-kruys met schrift daer-op / dan namen hier gheen water om dat het brack was. Den achtsten May doubleerden sy het hooft-landt van Florida, welck sy noemden Cabo de Corrientes, om het current welck daer stercker is als de windt / ende setten het achter de Cabo, by een dorp ghenaemt Abaioa. Alle die kuste van punta de Arrazifes tot dese Cabo de Corrientes streckt noordt en zuyden een streeck naer het zuydt-oosten / en is al suyver ende ses vademen diep / ende de Cabo was naer haer gissingh gheleghen op acht-en-twintich graden en vyfthien minuten: zeylden tot datse vonden twee Eylanden naer het zuyden op seven-en-twintich graden: d'een wesende een myle groot / noemden het Santa Martha, alwaer sy water haelden. Den derthienden maeckten sy zeyl / loopende langhs de kuste van een bancke ofte Arraziffe van Eylanden / tot op de reede van een Eylandt welck sy noemden Pola, op de hooghte van ses-en-twintich graden ende een half / ende tusschen de bancke ofte drooghte ende het vaste landt gaet een groote zee / in maniere van een Bahia. Den vyfthienden May liepense langhs de kuste van de Eylandekens thien leguen tot twee witte Eylandekens / ende aen dese gantsche reecke van Eylandekens gaven sy den naem van los Martires, door dien de klippen die van verre ghesien worden / schynen te wesen menschen die aen staken staen / ende de naem is met de saecke wel over een ghekomen / door dien daer naer-maels veel schepen en menschen zyn vergaen; laeghen naer haer gissingh op de hooghte van ses-en-twintich graden vyfthien minuten: Voeren somtyts noorden aen/ ende somtyts noordt-oost tot den dry-en-twintichsten May, ende den vier-en-twintichsten liepen sy langhs de kuste naer het zuyden (niet wetende dat het vast landt was/) tot seker Eylanden die buyten aen in zee legghen: door dien daer een in-komen was tusschen de selve ende het vaste landt / soo setten sy het daer tot den derden Iunij, ende haelden d'een schip over; ende in dien tyt quamen de Indianen in haer Canoas de Spaegniaerden besichtighen / ende de eerste reyse de Indianen siende dat de Spaegniaerden niet en landen hoe-wel sy haer riepen / ende dat sy een ancker op haelden om het selve te repareren / meynende dat sy wegh wilden varen / quamen met haer Canoas, ende sloeghen handen aen de kabel om het schip naer haer te trecken; waer om de barcke onder haer

werdt

werdt ghesonden / en namen van haer vier vrouwen / ende braken haer twee Canoas; daer naer en quamen sy niet meer tot vechten/door dien sy geen middel daer toe en saghen/maer mangelden huyden ende Guanines: De Spagniaerden hadden daer naer hier eenighe rescontres met de Indianen / ende sonder yets vorders van dit landt te ontdecken / keerden sy weder door diversche Eylanden van de Lucaios naer het Eylandt van S[t] Iuan toe: Iuan Ponce was onder andere oorsaken oock tot dese voyagie bewoghen door het rapoort welck de Indianen gaven van de fonteyn van Bimini, ende een revier aen het vaste landt waer door de oude-lieden weder jonck werden; soo dat hy in het weder-keeren het Eylandt Bimini aen-sochte/ doch daer en wierdt niet sulcks ghevonden als de Indianen te kennen hadden ghegheven/ soo dat Iuan Ponce in syn voor-nemen bedroghen was.

Het tweede Capittel.

Tweede ontdeckinghe van de landen van FLORIDA by de Spaegniaerden.

IN den jare 1520 maeckten den Licenciaet Lucas Vasquez de Ayllon neffens andere/ twee schepen uyt van Puerto de Plata, in het Eylandt Hispaniola om Wilden te halen tot het werck van de mijnen / de welcke (by gheval/ ofte met opset / is onseker) zeylende van de Eylanden naer't noorden toe/een landt ontdeckten/ genaemt soo sy doen verstonden Chicora ende Gualdape, op de hooghte van 32 graden / welck sy nu noemen Cabo de Santa Elena,ende Rio Iordan. De Indianen de schepen siende/ als een nieuw-dingh/ quamen met menichte aen strandt gheloopen/ meynende dat het een monstreusen visch was / ende soo sy saghen datter volck uyt quam met baerden/ ende gekleedt/vluchten sy; doch de Spaegniaerden onder-haelden een man ende een vrouw / diese op syn Spaensch kleeden/ende te eten gaven / ende wijn te drincken / en sondense soo weder aen landt. De Koningh van 't landt so vreemden gewaet siende sondt vijftich man van syn volc met aller-hande eet-waren aen de schepen. Eenighe Spaegniaerden waren by hem/ ende hy gaf haer leydts-lieden om 't landt te besien; tvolck van de lande gafse te eten/ ende eenige presenten van goudt ende peerlen/ ende oock eenige dingen van silver/ in de plaetsen waerse door passeerden. De Spaegniaerden ghesien hebbende de maniere van 't volck / ende 't ghene vorder te sien was / ende water ghehaeldt hebbende / nooden veel Indianen om de schepen te komen sien; welcke sonder achterdencken in de schepen ghekomen zijnde/ trocken sy de zeylen op / ende voerden die wegh. Dan 't een schip verginck by de wegh/ ende de meeste Indianen van't ander schip storven van droeffenis/en door dien sy niet eten wilden; die overblevenen komende in Hispaniola,aten honden/esels/ en andere carongnien. Dit was een snoode daedt/ doch ginck al ongheftraft heenen; ende den Licenciaet voer naer Spaegnien om relaes te doen van syn ontdeckinghe. Daer naer wierdt de kuste van Florida noch by andere bezeylt / als mede by Estevan Gomes, die oock eenige slaven van daer brocht/ ende men wierdt gewaer dat het vast landt was. Ende Lucas Vasques, die octroy hadde verkreghen/sondt weder derwaerts schepen in den jare 1524;die tijdinghe brochten van goedt landt ontdeckt te hebben / ende monstren van goudt / silver / ende peerlen: waer door hy met dry schepen daer selfs henen voer in den jare 1525 en quam aen Punta de Santa Elena, ende in de reviere Iordan, daer hy syn een schip verloor; ende syn voor-nemen vervolghende / sette twee hondert man aen landt / de welcke gheslaghen ende ghedoodt wierden van de Indianen door haer eyghen disordren/ ende de reste ghequetst/ ende qualijck ghetracteert zijnde / keerden naer Sant Domingo. De groote hope die men van dit landt hadde / quam door dit quaedt ghevolgh seer te verminderen / door dien dat het selve volck dat sy doen-maels daer saghen / scheen een seer

d.2.l.10. c.6.

d.3.l.8. c.8.

 arm

arm volck te wesen/ sonder goudt oft silver / uyt-ghenomen weynighe peerlen/ die in zee-schelpen wierden ghevonden/ welcke sy aen't vier openen om de visch te eten; en 't goudt ende silver datse vonden / en was van daer niet/ maer wel sestich mijlen binnen 'slandts / naer 't segghen van de Wilden/ naer 't noorden/ van sekere volckeren / die sy noemden Otapales ende Olagatanos, in welcker landt men verstondt mijnen te wesen van goudt/ silver/ ende koper: oft ten minsten de wilde maeckten sulcks de Spaegniaerden wijs/ door dien sy sagen datse sulcks sochten.

Het derde Capittel.

De derde ontdeckinghe van de Landen van FLORIDA by de Spagniaerden voor-ghenomen in den jare 1528.

d.4.l.4. c.4.

IN den jare 1526 handelde Panfilo Nervaes met de Keyser / ende verkreegh van hem octroy om te conquesteren de landen van Rio de Palmas af tot de Florida toe incluys: Hy begon syn voyagie in de maent van Martio des jaers 1528 met vier schepen ende een brigantin / ende daer op vier hondert man / ende tachtentich peerden/ uyt de haven van Xagua in Cuba; de piloot brochtse door onversicht op de drooghten / diese noemen los baxios de Cammareo, soo dat sy vast saten/ dan quamen weder daer van. By Guaniguanigo hadden sy een storm/ soo datse meynden te vergaen / ende een ander aen Cabo de Corrientes: naer drie daghen doubleerdense de Cabo St Anton, ende door contrarie wint arriveerdense op twaelf mijlen van de Havana, van waer een zuyden windt haer over-stack naer Florida, daer sy quamen den 12 April, ende setten het in een baye / van waer sy eenighe wooninghen van Indianen ontdeckten; kreghen van haer by mangelingh eenighe visch ende wildt; des anderen daeghs lande den Gouverneur met een deel volcks / vondt de huysen leedigh / en 't eene huys soo groot/ dat daer wel drie hondert persoonen in mochten; vonden een belle van goudt onder de netten; ende den dagh daer aen nam de Gouverneur possessie van 'tlandt voor den Koningh / ende dede meer volcks aen landt komen/ ende de peerden die tot op 42 waren ghekomen: de Indianen quamen by haer / doch men konde die niet verstaen / dan alleen datse schenen te dreyghen / ende te begeeren dat de Spaegniaerden vertrecken souden. De Gouverneur trock te landt-waert in/ ende vondt een groote baye/ die/ soo't scheen/ diep te landt-waert in-streckte: Sondt daer naer de piloot om een haven te soecken / die hy seyde te kennen / dan was al reede buyten syn wegh en kennis; kreghen vier leguen te landt-waert in eenighe Indianen / die haer Mayz thoonden; vonden daer eenige cassen van koopmanschappen/ en in elck een doodt lichaem met huyden van wildt bedeckt ende gheschildert; vonden oock eenige lapkens lijnwaet ende laken / ende eenighe monsterkens van goudt. De Indianen seyden dat sy 'tselve hadden van een plaetse verre van haer ghelegen / ghenaemt Apalache, daer naer haer segghen veel goudts was. Daer naer resolveerden de Gouverneur/ teghen het advijs van Alvaro Nunnez Cabeca de Vaca Thresorier/ over landt te trecken / ende de schepen langhs de kuste te houden. Begonnen haer voyagie den 1 May, mede nemende yeder twee pondt biscuit/ ende een half pondt speck; (waren 300 man/ ende daer onder 40 te peerde:) trocken met dese voor-raet vijfthien dagen / sonder in t' landt yets te vinden als Palmitos; saghen gheen Indianen huysen / ofte woon-plaetsen; quamen aen een rievier / diese met swemmen ende op vlotten passeerden; ende vonden aen d'ander zijde twee hondert Indianen / daer sy ses van kreghen / de welcke haer brochten in haer huysen / alwaer sy abundantie van Maiz vonden. Den Gouverneur sondt volck om het strandt weder aen te soecken / die naer twee daghen weder quamen / ende raporteerden een grooten in-ham ghevonden te hebben / ende een vlacke kuste sonder apparentie van haven. Trocken van hier voorts andere vijfthien dagen sonder yemant te vinden: den 17 Iun. quam haer teghen een Heer van de Indianen / ghedeckt met een

een gheschildert harten-vel/met veel volcks/ende voor hem eenighe fluyters; gaven hem door teeckenen te kennen/ datse naer Apalache wilden; en 't scheen dat hy antwoorde vyandt te wesen van dat landt. Gaven hem bellekens ende andere snuysteringh. Daer naer quamense aen een diepe en snel-loopende rievière/ soo datse een Canoa moesten maken om te passeeren; aen de vlecke komende van dien Heer/ kreghen sy daer Maiz. Naer groote travaille door de quade weghen/ quamen eyndelijck den vijf-en-twintichsten Iunij in 't ghesichte van Apalache, welck sy onversiens over-vielen ende in-kreghen/en vonden daer veel Maiz, huyden van wilt/ mantels van draet/ en mortiers om het Maiz in te stooten; de vlecke was van veertich leeghe huysen/ in een plaetse die voor de windt beschermt was/ om de gheweldige stormen die daer vallen te mijden/ de huysen van strope/ ende de plaetse om-ringht van dichte berghen ende moerasschen. Alle't landt van daer sy landen tot Apalache toe is vlack/ sandighe grondt en vast landt/ met veel groot gheboomte van note-boomen/ laurieren/ liquidambar/ cedren/ sabel-boomen/ eycken/ pijn-boomen en leeghe palmitos/ ende diepe poelen swaer om te passeeren/ bezijden dat de om-ghevallen boomen groote verhinderinge gheven. Saghen wildt van dryderley soorten/ conijnen/ hasen/ beeren/ leeuwen ende andere wilde dieren/ ende onder dien een dat syn jonghen in een sack draeght: 't Landt is koudt/ met goede weyden voor het vee. Werden tweemael van de Wilde besprongen/ die haer 't elckemael salveerden inde poelen ende moerasschen. Binnen de vijf-en-twintich daghen die sy daer bleven/ deden de Spaegniaerden dry tochten in 't landt/ dan vonden maer arm volck en seer quade weghen; den Casique die sy ghevangen hielden/ seyde haer dat dit de grootste vlecke was van al dat quartier/ en dat vorder aen minder volck was ende slimmer grondt. Dat naer 't zuyden ende de zee toe/ neghen dagh-reysen van daer/ een vlecke was ghenaemt Aute, daer van 't volck syn vrienden waren/ ende datter veel victualie was/ om dattet by de zee lagh. De Spaegniaerden siende de armoede van dit landt/ ende de schade die de Wilden haer deden met de peerden te dooden/ accordeerden naer de zee toe te trecken. Wierden van de Indianen seer beschadicht/ die haer in't water salveerden; was sterck volck/ die gheweldigh schoten met groote boghen/ ende liepen naeckt/ en waren seer licht in't loopen. Trocken soo acht daghen/ ende den dagh doen sy tot Aute quamen/ wierdense onversiens van veel Indianen besprongen/ ende daer bleven eenighe doodt. Vonden in Aute, Maiz, calabassen/ erten/ ende ander provionde; Den Gouverneur sondt Cabeca de Vaca om de zee te besoecken/ welck naer dry daghen weder quam/ en verhaelde landt ghevonden te hebben van quade gestalte/ en in-hammen van de zee/ die diep in quamen/ eñ dat de kuste ver af lagh; 't volck was reede seer gematteert. Scheyden van Aute met groote miserie/ door dien de peerden niet bastant waren om de siecken te dragen; resolveerden daer naer eenige barcken te maken/ en met groote moeyte/ alsoo sy van alles gebreck hadden/ maeckten sy daer vijf/ welck den twintichsten September ghereet vielen; maeckten 't want van peert-steerten/ de zeylen van haer hemden/ ende soo voorts/ haer behelpende met al dat sy vonden: konden qualijck soo veel steens vinden om haer barcken mede te ballasten; haer dienden de huyden van haer peerden om 't water in te dragen. De Wilden schoten haer 10 man doot/ sonder datmense te hulpe konde komen: van de Bahia de Sta Cruz, daerse haren tocht hadden begost/ tot hier toe vondense twee hondert ende tachtich mijlen getrocken te zijn; en hadden in al die wegh geen bergen gevonden. Den twee-en-twintichsten Sept. begaven sy haer in de barcken/ ende voeren seven dagen in die in-hammen sonder de kuste gewaer te worden; daer naer vonden sy een Eylandt/ ende kreghen daer vijf Canoas, en eenighe ghedrooghde visch; passeerden een strate die 't Eylandt met het landt maeckt/ diese noemden San Miguel, ende voeren al langhs de kuste naer Rio de Palmas toe/ grooten dorst door ghebreck van water lijdende; vonden weynigh Indianen/ visschers en seer

 arm

arm volck. Daer naer een punt van 't landt met groot perijckel te boven ghekomen zijnde/ende eenige gestorven van zoudt-water te drincken; quamen by volck/ daerse versch water en gesoden visch kregen van de Cazique die haer in syn huysen bracht; wierden des nachts van de Indianen besprongen/ ende de Gouverneur ghequetst in 't aensicht/de Cazique ontquamt/latende achter syn mantel van sabels/die seer naer Ambar roock; geraeckten met groote moeyte wederom scheep; voeren dry daghen; en vervielen weder in 't selve ghebreck van water. Vonden andere Indianen/ die haer wel water beloofden/dan onthielden twee van't volck die met gingen/ hoe-wel sy twee daer tegen in ostagie hadden ghelaten. Quamen s'anderdaegs haer ostagiers vorderen; dit volc was van beter stature als de voorgaende / ende onder haer waren vier oft vijf Heeren/ met mantels van marters / met langh hayr en los hangende. Door dien het hier dangereus legghen was met de barcken / voerense voort tot een rieviere / daerse versch water vonden; daer naer schepden de barcken van den anderen / ende elck dede syn beste; de bercke van den Threforier Cabeca de Vaca wiert op 't landt gedreven/daer het volck vyer maeckte/ende hem verquickte/dan gheklommen zijnde op een boom om 't landt te oversien/docht haer datse op een Eylandt waren: vonden eenighe hutten van Indianen/ daerse een pot vonden ende weynigh ghedrooghde visch. De Indianen quamen wel 100 sterck om haer te bevechten / dan steldense met goede woorden ende eenige giftjens ter neder/soo datse de Spaegniaerden tot diversche reysen van haer visch ende wortelen / die sy onder 't water visschen/ brochten; verloren daer na haer barcke / kleederen/ wapenen / en al; doch de Indianen van 't Eylandt / welck sy noemden Malhado, hebbende met haer compassie/haelden 't volck in haer huysen/ ende onderhielense soo langh als sy selfs yets hadden; leden hier soo grooten hongher/ datse malkanderen aten/ ende van tachtentich man en wasser in korten tijdt maer vijfthien overigh. Ende eyndelijck zijn vier die alleen overigh waren/ Cabeca de Vaca, Castillo, Orantes ende Estevanico, over landt gheraeckt tot in Nova Galicia, ende soo voorts naer Mexico; van de Gouverneur Panfilo Narvaez en is noyt seker tijdinghe gheweest / waer hy om-komen is.

Het vierde Capittel.

Vierde ontdeckinghe van 't landt van FLORIDA, by de Spagniaerden, onder 't beleydt ende ghebiedt van Hernando de Soto in den jare 1539.

Door dit ongeluckigh succes van Panfilo Narvaes, bleef de conqueste van Florida wederom achter/tot in den jare 1538 als wanneer de selve van de Keyser verkregen wiert by Hernando de Soto; de welcke daer beneffens oock verkreegh het Gouvernement van't Eylandt Cuba. Hy schepde van St Lucas in April des jaers voorsz. ende quam voor-spoedelijck in Cuba, al waer hy vertoefde tot in April 1539. ende schepde van de Havana den 12 May, ghescheept hebbende dry hondert en vijftich peerden / ende neghen hondert voet-knechten / sonder het bootsvolck; den laetsten May setten sy het in de baye del Espiritu Santo; ende landen stracks dry hondert soldaten / de welcke haer tot ruste begaven sonder yemandt gesien te hebben/dan des morgens voor 't breken van den daghe wierdense besprongen van ontallijcke Indianen / welck haer deden retireren naer de zee toe; dan wierden gesecoureert. 'T geheele leger lande / en trock twee mijlen te landtwaert in aen een dorp van de Cazique Hirrihiagua, die al gevlucht was in 't geberghte/ door dien hy eenigh volck van Narvaes qualijck getracteert hadt/ en insonderheyt eenen Iuan Ortiz; die ghevlucht was by de Cazique Mucozo; de welcke hem wel gehandelt hadde/ende nu met 50 van syn volck sondt om vrede met Soto te hebben. Hernando de Soto was over 't vinden van desen Ortiz seer blijde / hoe-wel hy weynigh uyt hem konde verstaen / door dien hy niet verre te landt-waert in was gheweest;

d.6.l.7. c.9.

c.10.

ghewees; alleen wist hy te segghen/verstaen te hebben/dat het binnens landts een goede ende vruchtbaren gront was. De Gouverneur seynt syn schepen wegh op vier naer/om 't volck de hope van 't vertreck te benemen/ ende doet syn beste om Hirrihiagua te vriende te hebben/ door dien hy naest gheleghen was aen de baye/ dan vorderde niet. Sondt daer naer sestich te peerde ende sestich te voet naer den Cazique van Virribarracuxi ghelegen voorder aen van Mucozo, dan vonden het dorp verlaten/ ende de Cazique met syn volck ghevlucht in 't gheberghte/ daer men hem met gheen schoone beloften konde van locken. Vonden in dat landt wilde wÿngaerden/note-boomen/ moer-besyen/ kerse-boomen/ pÿn-boomen/ eycken/ en seer schoone velden. Gaven advÿs hier van aen Hernando de Soto, de welck tot bewaringe vande resteerende schepen en victualie/daer liet de Capiteyn Calderon met veertich lancen/ met ordre de Indianen gantsch niet te misdoen; trock voorts door 't landt van Mucozo, en ginck al noort-noort-oost aen/sonder 't landt te teeckenen; daer hy een groote faute in beginck. Ghekomen zÿnde in 't landt van Virribarracuxi, dede hy veel om syn vrientschap te hebben/ maer te vergeefs. Moesten passeeren door een moerasch/welck een legue breedt was/daerse twee daghen mede doende waren: De Indianen quamen haer bespringhen / ende eenige van haer ghevanghen hebbende/ presenteerden sy de wegh te wÿsen/dan bedrogen de Spaegniaerden / ende sochtense te leyden/ daer sy niet uyt en souden konnen/de welcke het selve ghewaer wordende/ de Indianen voor de honden smeten / soo dat een ander dit siende / haer-lieden op een goede pas brocht: passeerden daer naer een ander moerasch over een houte brugghe / en quamen in de provincie van Acuera, welcker Cazique den vrede aen-ghebođen zÿnde/ antwoorde: dat hy liever oorloghe als vrede hadde met vagabonden. In twintich daghen / datse hier bleven/ dooden de Indianen veerthien Spaegniaerden / die sy al 'thooft af sneden / ende van de Indianen blevender ontrent vÿftich. 't Legher trock van Acuera sonder 't landt beschadicht te hebben / den wegh nemende noordt-waerts een weynigh buyghende naer 't noordt-oosten / naer Ocali toe / vonden hier gheen moerasch/ en 't landt was vruchtbaer. Twintich mÿlen ghetrocken hebbende/ quamense te Ocali, een plaetse van ses hondert huysen / met abundantie van Maiz, erweten/ aeckeren/ noten; de Cazique ende 't volck hadden haer gheretireert in 't geberghte; de Cazique quam eyndelÿck met vreese by den Adelantado; doch met hem ghegaen zÿnde om een rievier te besichtighen/ ende daer een brugh te maken / quamen wel vÿf hondert Indianen van d'ander zÿde op hem schieten met pÿlen: de Cazique daer over gevraeght zÿnde/ waerom hy toe-stondt dat syn volck sulckx dede in syn presentie/klaeghde dat syn volck hem niet gehoorsaemde/om dat hy vrientschap hadde ghemaeckt met de Spaegniaerden; waer over den Adelantado hem liet gaen; ende hoe-wel hy beloofde weder te komen/ en dede het niet: een brugge ghelegt hebbende/ passeeren de rievier/ en krÿgen andere leyts-lieden/die haer sesthien leguen leyden door goet landt/ tot de provincie van Vitacucho, welck wel vÿftich leguen groot was/ ende verdeelt onder dry ghebroeders. In haer wegh lagh een vlecke genoemt Ochile, diese onversiens over-vielen/ ende naer eenighe resistentie de Cazique met gemack in handen kregen: tracteerden hem wel/ende hy trock met haer tot een valleye/die wel bewoont was/hoe-wel de huysen hier en daer verstroyt laghen: dese Cazique sont woort aen syn broeders/ datse de Spaegniaerden souden laten passeeren / alsoo sy gheen quaet en deden/ maer alleen proviande begeerden; den eenen broeder gaf goede antwoort; maer Vitacucho, die de oudtste ende principaelste was / antwoorde seer trots / dat hy de Spaegniaerden/soo sy in syn landt quamen/sieden ende braden wilde. Doch daer na hem bedenckende/ quam by de Spaegniaerden met vÿf honderdt Indianen; ende de Spaegniaerden trocken in Vitacucho (want de plaetsen hebben al haer naem naer de Caziquen) welck hadde by de twee hondert huysen / ende veel hier en daer verstroyt; Vitacucho meynden de Spaegniaerden onversiens te over-vallen ende doodt te

slaen/ dan den Adelantado van de tolcken ghewaerschout zijnde/ prevenieerde het perijckel/ sloegh een groote menichte van de Wilden/ ende nam de Cazique met wel duysent van de syne ghevanghen. Vitacucho, hoe-wel men hem wel tracteerde/ socht ander-werf den Adelantado ende de syne te verrasschen/ maer wierdt selfs met alle de syne doodt-gheslaghen. 't Legher vertrock van hier naer Osachile, maeckende met groote moeyte een brugh over een ander rievier/ ende ghepasseert zijnde/ vonden eenighe hutten/ ende velden van Maiz, daer de Wilden met pijlen uyt-schoten. Komende te Osachile vonden sy de plaetse verlaten/ ende de Cazique ende wilde noyt te voor-schijn komen; door dien de Spaegniaerden veel hoorden van Apalache, bleven sy te Osachile maer twee dagen/ want het nu tijdt was om na een winter-leger te dencken. Trocken 12 leguen door een wildernis/ en vonden een moerasch van een halve mijle breedt/ daerse met verlies van eenigh volck door-quamen/ aen een dicht bewassen ghebergthe/ daerse met groote moeyte door-quamen/ ende weder op 't vlack veldt; ende logeerden haer aen 't begin van de Maiz-velden/ die tot Apalache behoorden. Trocken allenskens voorts met groote moeyte/ ende continuele assaulten van de Indianen/ tot dat sy quamen op twee leguen naer by daer de Capasi, Heer van Apalache, haer met veel volcks verwachte; doch de Spaegniaerden ghewaer wordende/ nam de vluchte; ende en konden hem niet bekomen. Apalache was een vlecke van twee hondert en vijftich huysen/ benessens veel hutten hier en daer in 't velt verstroyt. De tempre van de Provincie is lustigh/ ende 't landt vruchtbaer van Maiz, erweten/ kruyten/ smaeckelijcke visch/ ende het volck strijdtbaer. Naer dat sy eenighe daghen gherust hadden/ sondt den Adelantado om 't landt te besichtighen. Twee Capiteynen/ die naer het noorden toe waren gheweest/ keerden weder/ segghende: dat sy goet landt hadden ghevonden/ wel bewoont/ sonder berghen ofte moerasschen/ ende dat haer niets en was bejeghent. Een ander/ die naer 't zuyden was gheweest/ rapporteerde ghevonden te hebben rouw ende morpelijck landt/ welck is daer Cabeca de Vaca passeerde. Den Adelantado resolveerde te over-winteren in Apalache, door dien het nu October was/ versamelde vivres/ ende fortificeerde een plaetse; dan Capasi en wilde gheen vrede maken/ hoe-wel daer toe versocht zijnde. Den Adelantado sondt Annasco met 30 peerden/ om d'ander peerde-volck/ welck hy by de schepen hadt ghelaten/ te halen. Interim soo dede hy syn beste om de Cazique te bekomen/ ende forceerde hem in een seer stercke plaetse/ ende kreegh hem soo in syn macht; doch hy ontliep weder/ ende retireerde hem in sulcken quartier/ dat de Spaegniaerden hem niet weder en konden vinden. Annasco met syn volck was elf daghen by de wegh/ doende groote dach-reysen/ ende hy quam met groote moeyte/ ende met het verlies van een man/ by den Capiteyn Calderon, die by de schepen gheblevén was. Eer dat sy vertrocken naer den Adelantado, lietense in bewaringhe van Mucozo veel ghereetschap ende provisie; ende twee van de brigantins voeren langhs de kuste naer de Baia van Aute, die Annasco ontdeckt ende ghemerckt hadde/ doen hy van den Adelantado ghesonden was om 't landt naer 't zuyden te besichtighen. Annasco ginck selfs met de brigantins/ ende Calderon met 70 ruyters ende 50 voet-knechten te lande naer Apalache: passeerden hondert en vijf-en-dertich leguen tot aen het moerasch van Apalache, sonder eenighe resistentie; dan van daer voorts tot Apalache toe wierden sy by de Indianen soo ghetravailleert/ datter wel thien oft twaelf doodt bleven/ ende veel ghequetst. De brigantins quamen sonder ongheluck te Aute, ende den Adelantado sondt twee compagnien peerden ende voet-volck om hem seeckerlijck te Apalache te brenghen. Daer naer sondt den Adelantado Capiteyn Diego Maldonado, om de kuste te besoecken met de brigantins/ dry hondert leguen naer 't westen/ ende dat hy binnen twee maenden soude weder-keeren met relaes van alle de havenen en punten die hy soude vinden; welck by hem ghedaen zijnde/ verhaelde een fraeye haven ghelaten te hebben sestich leguen van Aute, ghenaemt Achusi, en brocht twee Indianen van daer mede: daer naer sondt hy hem naer Cuba, om de

tijdinghe

tijdinghe aen sijn huysz-vrouwe te brengen/ ende de vindinge van dese haven wijdt ende breedt te verspreyden / om 't volck te verwecken om daer te komen woonen. Alle den tijdt dat den Adelantado verwinterde in Apalache, informeerde hy hem van de ghelegentheyt van't landt/ dat west-waert aen lagh; ende verstondt onder ander van een jongh-man die de Indiaense koop-lieden diende/ dat derthien oft veerthien dagh-reysen dien wegh upt/welck hy den Adelantado thoonde/ghelegen was een provincie genaemt Cofachiqui, daer goudt/silver ende peerlen waren/ so dat 't legher seer verlanghde om derwaerts te moghen trecken.

Het vijfde Capittel.

Vervolgh van de vierde ontdeckinghe van 't landt van FLORIDA onder het beleydt van Hernando de Soto.

DEn Adelantado Hernando de Soto , over-wintert hebbende in Apalache, nam sijn wegh eerst naer het noorden/al door de selve provincie/ en vondt naer drie dagh-reysen een stercke plaetse aen een moerasch; ende eenigh van sijn volck wierdt nu en dan doodt-ghe schoten / van dese stoute ende strijdtbaere Indianen. Quamen naer twee dach-reysen in de provincie van Atalpaha, en vonden de eerste plaetse verlaten/ dan maeckten daer naer vrede met de Indianen / ende wierden hier wel onthaelt. Van daer trocken sy thien dach-reysen noordt ende zuydt een rievviere op/ langhs den oever / door vruchtbaer landt/ende vreedsaem volck: Quamen in de provincie van Achalaqui, arm/ onvruchtbaer / ende qualijck bewoont/ weynigh jonghe-lieden / de oude meest blindt ; soo datse haer van hier haesten / en quamen te Cofachi; den Adelantado liet te Achalaqui en elders verckens / om voorts te teelen/ de welcke daer seer vermenighfuldicht zijn. Daer naer quamense aen de provincie van Cofa ende Cofaqui, twee ghebroeders / ende wierden van beyde feestelijck ontfanghen. Ende Cofaqui bestelde vier duysent Indianen/ om de bagagie te dragen / ende noch soo veel krijghs-lieden / en victualie om de Spaegniaerden te brengen door een wildernis van seven dach-reysen naer de provincie van Cofachiqui. Den derden dagh naer datse ghescheyden waren van Cofaqui, quamense aen de woestijne/ ende trocken ses daghen seer bequamelijck/ en passeerden twee groote ende snelle rievieren. Den sevenden dagh vonden sy haer seer confuys/door dien de breede wegh hier eyndighde / die sy ghenomen hadden / ende sy niet en wisten werwaerts gaen / ende de Indianen selfs waren upt haer wegh en kennis. Quamen aen een groote rievier daerse gheen wedde en vonden / welck haer noch meer beswaerde. Den Adelantado sondt vier diversche troupen upt om te bespien; waer van de drie niets en vonden ; de vierde onder den Capiteyn Annasco, daer de Generael van de Indianen met upt was met duysent Indianen/ trock de rievviere op / en vondt aen den oever van de zijde daerse waren een vlecke / ende veel warender voorts de rievviere op /soo dat hy daer van woordt sondt aen den Adelantado; daer-en-tusschen hielden de Indianen die met hem waren ellendich huys met 't volck van dat dorp/welck was van de provincie van Cofachiqui, sloegen al de Wilden doodt/ende namen haer beckeneelen/ beroofden haer kerckhof/ daerse de dooden begroeven : den Adelantado siende de wreedtheydt / die sijn Indianen bedreven in dese provincie/ sont de selve naer huys/om dat hy liever met goetheyt wilde handelen met de provincien voor-waerts upt. Voorts treckende vonden de plaetsen al ledigh/ door dien als voren de Indianen van Cofaqui 't volc doot-gheslaghen hadden. Annasco weder voor upt-treckende / naer dat hy wat meer als twee leguen ghetogen was/ vondt een vlecke/doch lagh aen d'ander zijde van de rievviere ; den Adelantado ghekomen zijnde teghen over de plaetse/wenckte eenige Indianen over te komen/ daer quamender ses voor-nemen lieden: de welcke verstaen hebbende/ dat de Spaegniaerden vredelijck quamen/ ende niet dan victualie begeerden ; namen sy aen de bootschap te doen aen haer overste / welck

was

was een jonghe ongetroude maeght; dese quam over / en beschonck den Adelantado met een snoer peerlen / ende hy haer met een robijn-rinck; klaeghde dat de vivres seer schaers waren / dan dat sy hem de helft wilde gheven van haer voorraedt. Hier op passeerde 't leger de rieviere / ende vondt het een seer schoon en vruchtbaer landt te wesen. De moeder van dese maecht was twaelf leguen van daer geretireert om haer weduwschap wil / ende ontboden zijnde van haer dochter / en weygherde niet alleen te komen / maer bestrafte oock haer dochter / datse soo lichtelijck dit vreemdt volck in haer landt hadde ghelaten. Sy en vondender geen gout / dan koper van soo hoogen couleur / dat het goudt scheen te wesen / en stucken van Margagita die seer licht waren / ende in de handen ghenomen / van een vielen als aerde: doch de peerlen vondense in groote menichte / ende de Landts-vrouwe gaf licentie datse soo veel peerlen souden nemen uyt een plaetse / daer haer voor-saten begraven waren / als sy wilden; de officiers van den Koningh die woeghen in korten tijdt twintich arroben peerlen; den Adelantado hadde gaerne ghesien / dat men maer twee arroben hadde ghenomen / ende naer de Havana gesonden / dan de officiers van den Koningh wildense al met packen; daer waren peerlen soo groot als Gravances, ofte erweten. Quamen aen een ander vlecke / genaemt Tolomeco, daerse insghelijcks groote menichte van peerlen vonden in een begravingh-plaetse / ende veel fijn lijnwaets / ende rondtom veel pijcken met kopere punten / dewelcke scheenen goudt te wesen; de officiers hadden gaerne des Koninghs Quinto ghenomen / dan den Adelantado meynde 't was beter daer ghelaten in bewaringh. Ghescheyden zijnde van dese Vrouwe van Cafachiqui, verdeeldense haer legher om de schaersheyt van vivres in twee deelen / waer van den Adelantado een leyde / ende 't ander Balthaſar de Gallegos; ende haren wegh nemende naer de provinsie van Chalaque, quam daer soo grouwelijcken storm van winden en blixem / en haghel-steenen soo groot als hinnen-eyeren / soo datter veel souden vergaen hebben / hadden de boomen niet beschudt. Den sesten dagh quamense aen de valleye Xuala naer 't noordt-noordt-oosten / welck was goedt landt. Sprekende van de groote rieviere van Cofachiqui, meynden 't varende volck / dat het de selfde was die inde noord-zee uyt quam / en Santa Elena daer wort genoemt; ende naer de reeckeningh van vier leguen voor een dach-reyse / vonden sy / datse van Apalache tot Xuala ghetrocken waren twee hondert en sestich leguen, waer by ghevoeght die hondert en vijftich van Baia del Eſpiritu Santo, tot Apalache maeckt vier hondert en thien leguen. Men vondt in de provincie van Cofachiqui veel vreemde slaven / diese verminckten om datse niet wech souden loopen. Sochten seer de weduwe te vinden / door diender geseght wiert / datse groote quantiteyt van ongegaette peerlen hadde; want de gegaette hadden haer glants verloren / door dien sy die met gloeyende kopere priemen boorden. Dit relaes / en 'tghene noch volcht (seght Herrera) was by een minne-broeder ghepresenteert aen den oppersten raedt van Indien / die 'tselve seyde te hebben van Mexico bekomen / van een Capiteyn die in dese ontdeckinghe was gheweest.

Het seste Capittel.

Voorder verhael van de vierde ontdeckinge van 't landt van Florida, onder het beleydt van Hernando de Soto.

d.7.l.2. c.1.

HEt legher van de Spaegniaerden ververschte hem 15 dagen in de valleye van Xuala (welck behoort tot de heerlijckheyt van Cofachiqui) om de peerden daer te vetten door de abundantie van 't landt. Daer na trock het legher een dagh door goet landt / en vijf daghen over een onbewoont gheberghte / doch traey / met veel gheboomte / wateren / ende weyden / welck 20 leguen breedt was; de Vrouwe van Cofachiqui sondt vier van haer Heeren met / aen de Heere van Guaxale, om hem te bootschappen / dat hy de Spaegniaerden wel soude tracteeren / oft dat sy hem anders

anders de oorloghe souden aen-segghen; een met namen Iuan Teron vondt een sacxken met groote ongegaette peerlen/ dan smeetse wegh/ en andere sameldense die op; waren soo groot datse in Spaegnien wel 6000 ducaten weerdt souden gheweest hebben. 't Leger bleef vier daghen te Guaxale, en in vijf daghen quamense te Ychiahâ, een vlecke ghelegen op een Eylandt meer als vijf leguen langh/welck by een rieviere om-ringht was. Ychiahâ seyde haer/ dat dertich leguen van daer waren mijnen van een geel metael/ daer den Adelantado Iuan de Villalobos naer toe sondt; de selve Cazique gaf den Adelantado een snoer van groote peerlen/ die veel weerdt souden gheweest hebben/ haddense niet met vyer ghegaet gheweest: ende seyde dat inde begraeffenisse van syn voor-saten groo te menighte was/daerse soo veel konden nemen als sy wilden. Vischten veel peerle-oesters/ dan om datse die met vyer openden/ verloren de peerlen haer luyster. Die na de mijnen waren gesonden/ brochten tijdinghe dat het koper-mijnen waren/ en dat het vruchtbaer landt was/ en dat sy daer wel ghetracteert waren gheweest. De Spaegniaerden scheyden van Ychiahâ, en quamen te Acoste; de Indianen thoonden eerst quaet semblant/ dan wierden daer naer spreecksamer: passeerden de rievier/ en quamen in de provincie van Coza, daerse vredelijck wierden ontfanghen/ en trocken daer door ontrent de hondert leguen, wel voor-sien en geherberght. Ghekomen zijnde te Coza, ghemoette haer de Cazique met 1000 Indianen met pluymagien verciert/ ende mantels van rijcke voeperinghe. De vlecke was van 500 huysen by den oever van een rievіere; de Cazique badt haer datse daer souden over-winteren/ ende haer woon-plaetse kiesen/ want het was beter landt/ als sy noch ghepasseert hadden. Den Adelantado bedanckte hem/ segghende/ dat syn voor-nemen was naerder aen de zee te komen/ om de onder-handelinghe wil/ en was van meyninge syn tocht te doen in forme van een halve maen/ ende de haven van Achusi aen te soecken. Trocken van daer vijf dagh-reysen tot Talisse, een vlecke die ghefortificeert was met trencheen van hout ende aerde/op de frontieren van den Heer van Tascaluza, vyandt zijnde van Coza, de welcke met de Spaegniaerden tot daer trock/ om den anderen te verbaren. Daer ontmoette haer een soon van Tascaluza, van achthien jaren/ soo lanck/ dat gheen van de Spaegniaerden hem quam tot aen de borste/ ende presenteerde vrede upt syn vaders naem. Tascaluza ontfinck den Adelantado met groote magnificentie/ sittende in syn stoel tot dat den Adelantado selfs quam/ was noch langher als syn soon/ soo dat hy een reuse scheen te wesen; 't leger wierdt hier wel onthaelt ende gheherberght: De Cazique gaf haer voorts ghelepte: Quamen aen een plaetse die ghefortificeert was/ ende passeerden een rieviere met moeyte door gebreck van vlotten. Misten hier Iuan de Villalobos, en een ander Spaegniaert/ soo datse vermoeden/ datse doot waren ghessagen/ te meer om dat de Wilden naer haer ghevraeght zijnde/ stoutelijck antwoorden/oft mense haer te bewaren hadt gegeven;den Adelantado sondt eenighe naer Mavila ander-half legue van daer/ om na haer te zien/ want de Cazique hadt daer volck laten vergaren/ om 't leger soo hy voor-gaf beter te tracteren; dese brochten tijdinge dat Mavila een alsoo stercke plaetse was/ als sy noch in Florida hadden ghesien. Den Adelantado gekomen zijnde aen de plaetse/ vont daer 80 huysen/ soo groot/ dat in elck wel duysent man konde logeren; lagh op een plain/ om-cingelt met palissaden/ en tusschen beyden met aerde ghevult/ soo dat het een muer scheen te wesen/ ende elcke 80 passen was een toorn/ daer acht man konde verweeren; daer waren twee poorten/ en in 't midden een plaetse: de Cazique ordineerde den Adelantado hier syn loghement. De Cazique was van meyninge alle de Spaegniaerden hier doot te slaen/ hebbende tot dien eynde veel volcks vergadert. Ende op syn onversiens wierden de Spaegniaerden wel van seven duysent Indianen over-vallen/soo datse de Spaegniaerden upt de stercкte dreven:dan de Spaegniaerden wierdender weder meester af met gewelt/ende staken den brandt in de huysen/ en sloeghen veel volcks doot; den Adelantado wiert

selfs

selfs gequetst/syn bagagie verbrandt meest in de sterckte/ en daer bleven soo in de bataille/als nader-handt van de wonden 83 Spaegniaerden/ende 45 peerden. Van de Indianen bleven wel naer gissingh elf duysent/ want buyten de plaetse wierden wel 4000 dooden gevonden/ ende daer onder den soon van Tascaluza, 't lichaem van Tascaluza selfs en wierdt niet gevonden/ en men houdt dat 't selve verbrandt was. Hernando de Soto was van meyninghe een stadt te bouwen in Achusi, ende een ander twintich leguen te landtwaert in; dan syn volck en wilde niet/segghende datse te weynigh waren om soo belliceusen volck te bedwinghen/ ende datse gheen mijnen hadden ghevonden in soo veel landts alsse door-getogen waren: derhalven hy qualijck te moede zijnde (want hadt meest zijn middelen in desen tocht verquist) ende vreesende dat het volck hem soude verlaten/ indien hy het ontrent de zee brocht; soo nam hy een ander kours/en trock van Mavila dry dagh-reysen door goedt landt tot de provincie van Chioza, daer de Wilden gheen vrede en wilden hebben/ dan beletten hem de passagie van een rieviere/ die seer diep was/ende hooghe oeveren hadde/ soo datse genootsaeckt waren twee groote ponten te maken/ daerse eyndelijck met groote moeyte mede over quamen; naer vier dagh-reysen van daer quamen sy te Chicoza, een wel gheleghen plaetse tusschen beken ende veel fruyt-boomen/ daer sy den winter voorts over meynden te blijven/ hebbende soo veel victualie by den anderen ghekreghen als sy konden. Twee maenden wierden sy hier van de Indianen met vrede ghelaten/ dan daer naer begonden de Wilden haer by nacht den alarm te gheven/ ende eyndelijck besprongen sy de Spaegniaerden/ ende schoten 't vyer in de huysen die met stroo gedeckt waren. De Spaegniaerden naer twee uren gevechts verjoegen de Wilden; doch verloren veertich man ende vijftich peerden/ de twintich daer van verbranden/ haer verckens verbranden uyt-ghenomen eenige die tusschen het staketsel door geraeckten. Den Adelantado veranderde syn logement naer Chicacolla, een legue van daer/ om dat 't landt beter was voor de peerden/ eñ brochten de rest van de winter daer over met groot ongemack/door dien se van kleeren qualijck voorsien waren/ ende de winter seer koudt was; ende boven dien wierdense daghelijcks by de Indianen besprongen: bleven daer tot 't leste van Martio; vier leguen voort-ghetrocken hebbende/wierden sy van haer voor-loopers ghewaerschout/ datter een fortresse lagh/ daer by de vier duysent Wilden in laghen; welck was ghenoemt Alibamo; den Adelantado nam 't selve in met ghewelt/ soo datter wel 2000 Wilden doodt bleven; ende weynigh Spaegniaerden. Het zout begonde haer hier te ontbreken/ soo dat eenighe de koortse kregen/ en die daer van storven stoncken op staende voet soo/ datmender niet by en dorst komen/ dan leerden van de Indianen seker kruydt branden/ ende met de asschen looghe maken/ diese ghebruyckten voor pekel. Hadden groote moeyte om de Indianen te verstaen. Van Alibamo scheydende quamen sy naer dry dagh-reysen naer 't noorden toe/ te Chisca, neffens een rieviere diese noemden el Grande, om dat het de grootste was die sy noch ghesien hadden/ over-vielen de plaetse onversiens/ soo datse veel volcks ghevanghen kreghen/ ende de reste salveerde hen in 't huys van de Cazique, welck lagh op een hooghte/ soo dat daer qualijck was aen te komen; doch maeckten naer eenighe onder-handelinghe peys met de Wilden/ die het legher van victualie voor-saghen. Trocken vier daghen langhs de rievier/ om passagie te vinden/ want sy was met hooghe berghen beset; De Cazique in wiens provincie sy waren/ boodt haer vrede aen/ om dattet nu in haren oest was; maecten twee groote ponten/ met de welcke sy passeerden/ onaenghesien dat de Indianen van d'ander zijde haer over-komste sochten te verhinderen. Naer datse de rievier over waren/ ende vier dagh-reysens hadden ghetrocken/ ontdeckten sy op seker hooghe berghen een vlecke van wel vier hondert huysen/ op den oever van een rieviere/ met groote velden Maiz, ende oock diversche fruyten: des Caziques naem was Casquin, ende hy onthaelde de Spaegniaerden wel:

soo

soo dat sy daer ses daghen bleven / en trocken de rievière op / vindende overvloedigh landt / ende wel bewoont. Van hier trock de Cazique met haer; hebbende by hem vijf duysent Wilden; om dat de naest-legghende Cazique syn vyandt was / docht hy goet hem van dese occasie te dienen; naer datse dry daghen ghetrocken hadden passeerden sy een moerasch / ende dry daghen daer nae quamen sy in het ghesichte van Capahâ, welck ghefortificeert was met een grachte / wel thien vademen diep ende veertich breedt / daer het water in quam van de rievier / ende omringhde de dry zijden / de vierde was met een stercke palissade voorsien. De Cazique van Capahâ siende dat hy verrast was / salveerden hem met een canoa op een Eylandt legghende in de groote rievière / het welcke hy ghefortificeert hadde: Die van Casquin sloeghen hier het volck voor de handt doodt / ende bedreven groote wreedtheydt eer den Adelantado aen quam; de welcke de Cazique van Capahâ vrede aen boodt / dan hy en wilde die niet aenveerden. Soo dat die van Casquin daer canoas brochten / ende de Spaegniaerden wonnen den in-ganck van het Eylandt / dan daer naer van die van Casquin verlaten zijnde / (die uyt vreese met veertich canoen wegh liepen) maecten sy vrede met Capahâ; ende den Adelantado bevredichde de twee Caziquen mede / soo datse vrienden wierden met den anderen.

Het sevende Capittel.

Vervolgh van de selve reyse van Hernando de Soto, door de landen van FLORIDA.

T'Ghebreck van zout was groot in 't leger / ende alsoo eenighe Indianen voorgaven / dat veertich leguen van daer veel zouts was / ende oock goudt / sondt den Adelantado twee Spaegniaerden derwaerts met de Indianen; quamen weder den elfsten dagh / ende brochten soo veel zouts als ses man draghen konden / welck was als steen ofte cristal; ende fijn koper / soo veel als een man draghen mocht; ende seyden dat het landt daerse door waren ghepasseert / onvruchtbaer ende qualijck bewoont was. Den Adelantado keerden naer Casquin, om weder naer 't westen toe te trecken / want van Mavila hadt hy altijdt noorden aen ghetrocken / om van de zee te zijn. Van Casquin trockense vijf dagh-reysen de rievière af tot de provincie van Quiguate; den sevenden dagh scheydende uyt Quiguate, ende den vijfden dagh daer aen / quamense te Colima, altijdts de rievière af / daerse wel wierden onthaelt / en vonden een ander rievière / daerse zout maeckten / waerom sy die provincie noemden de la Sal. In vier dagen quamense te Tula door wildernissen; ende in een dorp gekomen zijnde / hadden een harden strijdt met de Indianen / daerse veel van dooden. Vonden daer ossen-huyden die wel bereydt waren / ende oock ander huyden / dan de Indianen en wilden noyt seggen waer sy die van daen hadden: bespronghen de Spaegniaerden onversiens by nachte / soo datse in grooten anghst waren / doch verstroyden de Indianen eyndelijck / ende sloeghender veel van doodt. In twee daghen quam 't legher aen een ander provincie ghenoemt Vitangue; vonden de vlecke verlaten / ende de Indianen vielen haer continuelijck moeyelijck; door dien de winter hardt aen-quam / ende dese plaetse wel ghelegen ende beschut was / ende daer provisie was voor menschen en peerden / resolveerde den Adelantado hier te over-winteren; dit was in den jare 1541. De Indianen en wilde geen vrede hebben / dan schoten naer de Spaegniaerden met pijlen / als sy op de konijnen jacht ginghen / die daer seer veel ende goedt vallen. Het sneeuwde seer dien winter / ende evenwel door de abundantie van hout ende victualie en waren noyt beter gelogeert. De Cazique socht seer vlijtigh gelegentheyt om de Spaegniaerden te over-vallen / doch te vergeefs / door de vigilantie van den Adelantado. Hy dede een tocht in de provincie van Naguatex, ende brocht veel volcks ghevanghen. In April trock 't legher op van Vitangue, en in

seven daghen quamense aen het principale dorp van Naguatex, door vruchtbaer landt / sonder teghen-weer / ende bleven daer sesthien dagen met abundantie van vivres. Dewijl sy daer bleven / verliet Diego de Guzman het legher door liefde van een Indiaensche dochter van de Cazique, ende wilde niet weder-komen / wat den Adelantado hem oock beloofde. Naer datse vijf dagh-reysen vertrocken waren van Naguatex quamense in het landt van Guacané, daer woonde woest ende strijdtbaer volck / die geen vrede met de Spaegniaerden en begeerden / vonden in alle huysen cruysen van hout/welck daer waren gebleven sints dat Cabeca de Vaca daer was geweest.Hernando de Soto was seer begeerigh om een woonplaetse te leggen / ende hem verdroot seer 't selve niet eer gedaen te hebben/ alsoo hy nu meer als de helft van syn volck miste; en socht weder naer Rio grande, berou hebbende dat hy in Achusi gheen woon-plaetse ghelegdt en hadde/considererende dat alle syn onkosten souden verloren zijn / indien hy quam te sterven / ende was daerom van meyninge aen Rio grande een stadt te bouwen/ende twee brigantins te maken/ende de rievier af in zee te seynden/om kondtschap te geven aen alle provincien / van de groote landen by hem ontdeckt. Treckende derhalven groote dagh-reysen / traverseerde hy seven groote provincien / sonder te vertoeven/ van de welcke eenige seer vruchtbaer waren: ende quamen eyndelijck in de provincie van Anilco, ende 30 leguen daer door getogen hebbende/ vonden een vlecke van 400 huysen / met een groote plaetse daer het palais van de Cazique lagh op een bergh by een rievier / die soo groot was als die van Sevilla: de Cazique retireerde hem over de rieviere/blijvende eenigh van 't volck in de macht van de Spaegniaerden/ ende hoe wel sy de Cazique seer noodighden/ en wilde niet weder komen. 'T leger de rieviere gepasseert hebbende sonder teghen-stant/ trock door een wildernis van hooghe bergen/ende quam in de provincie van Guachacoya,ende de eerste plaetse daerse aen quamen/ was de voor-naemste/ op den oever van de groote rievier/ geleghen op seker heuvelen;verrasten de plaetse/ende de Cazique vluchte over de rieviere/met hem nemende al wat hy konde. Hy hadde oorlogh met die van Anilco. ende verstaende/ dat Anilco de Spaensche qualijck hadt bejeghent/socht met den Adelantado te handelen / ende quam by hem ; ende beweeghde hem Anilco te bestrijden / leverde daer toe veel canoas/ en trocken soo met veel Indianen naer Anilco , welck sy over-vielen / ende de Wilden van Guachacoya bedreven hier groote wreethեydt / sonder dat de Spaegniaerden 't selve konden beletten. Den Adelantado stelde hier ordre om de brigantins te maken / van meyninghe zijnde de rieviere te passeeren naer een ander provincie / ghenaemt Quigaultaugi, die seer vruchtbaer ende wel bewoont was / ende daer een vlecke was van vijf hondert huysen ; hoe-wel de Cazique gheen peys en begeerde / maer de Spaegniaerden seer dreyghde/ niet teghen-staende den Adelantado hem socht met alle bequame middelen te vriende te krijghen. Hernando de Soto wierdt hier sieck van een koortse / ende in syn plaetse ghestelt hebbende Luis de Moscoso de Alvarado , ende alle 't volck op 't hooghste gerecommandeert hebbende den vrede eñ eenigheyt onder den anderen/sterf oudt zijnde 42 jaren/ ende wierdt in een kiste gesoncken in de rieviere/ die wel negenthien vademen diep was/ en een quart van een legue breet.

Het achtste Capittel.

Vervolgh van desen tocht door de landen van FLORIDA naer de doodt van Hernando de Soto, onder 't beleydt van Luis de Moscoso de Alvarado.

MEt de doot van den Adelantado veranderden de genegentheden van 't volck/ ende siende haer onsterck teghen soo belliceusen natien / resolveerden 't lant te verlaten;ende trocken naer 't westen/wel 100 leguen met groote dagh-reysen door provincien die noch vruchtbaer / noch wel bewoont en waren. Quamen naer de hondert

hondert leguen aen de provincie genaemt Auché; de Cazique ontfinckſe wel/ende
gafſe een leydtſ-man / dieſe door de woeſtijne ſoude ghelepden ; naer datſe acht da-
gen getrocken hadden/ vondenſe dat deſen leydtſ-man haer miſ-leyde ; waer over
ſy hem voor de honden werpende/ bekende hy ſulcks gedaen te hebben upt laſt van
ſyn Heere / op datſe daer moghten om-komen/ ende preſenteerde haer binnen dry
daghen weder op de rechte wegh te brengen / doch lieten hem van de honden ver-
ſlinden/ waerom ſy haer daer naer ſeer confuys vonden: trocken voorts dry dagen
naer 't weſten/ etende de kruyden/ en vonden doen lant/in 't welck/hoewel het on-
vruchtbaer was / nochtans volck woonde / ende daer waren eenighe vivres / ende
onder ander oſſen-vleeſch/ ende huyden/ hoe-wel de Indianen de oſſen en koeyen
noyt en wilden thoonen; noemden deſe provincie de los Vaqueros. Meer dan der-
tich leguen door deſe provincie getrocken zijnde/ontdeckten ſy naer 't weſten groo-
te bergen/ ende verſtonden / dat het onvruchtbaere ende onbewoonde landen wa-
ren/ derhalven keerden ſy de ſlincker-handt om naer 't zuyden ; wierden van de
Wilden aen 't eynde van de provincie de los Vaqueros een weynigh beſchadight.
Twintich dagen trocken ſy door noch andere provincien / ende alſoo haer dochte/
datſe te ſeer vervielen van Guachacoya, daerſe weder ſochten te keeren/ rechten ſy
haren wegh naer 't ooſten/met voor-nemen allenſkens noort-ooſt aen te gaen/ende
quamen ſo de wegh te kruyſſen/dieſe gegaen waren/hoe-wel ſy die niet en kenden;
't was nu half Sept. eer ſy aen dien pas quamen/ende hadden dry maenden beſich
geweeſt ſints datſe van Guachacoya ſcheyden ; ende hoe-wel ſy geen gevechten en
hadden gehadt met de Indianen / ſoo wierden ſy nochtans van de ſelve continue-
lijcken ſeer beſchadicht/ ende veel ſtorven van ſieckten ende ongemack/want wa-
ren van kleederen armelijck verſien/ ende hadden van alles groot ghebreck. Met
deſe armoede quamen ſy den leſten Novemb. aen Rio Grande, hebbende in 't gaen
ende komen getrocken dry hondert en vijftich leguen, ende verloren hondert man
ende tachtentich peerden / ſonder de Indianen tot haren dienſte behoorende. Aen
de rieviere vonden ſy twee dorpen by den anderen van twee hondert huyſen/ ende
hoe-wel ſy maer dry hondert en twintich te voet ende ſeventich te peerde waren /
wonnen deſe plaetſen ſeer couragieuſelijck / alſoo de in-woonders die verlieten/
ende wegh liepen ; vonden daer veel victualie / en evenwel ſtorven daer veel van 't
voren geleden ongemack; ſy fortificeerden haer in de eene plaetſe: de provincie was
genaemt Aminoya, ende was gelegen 16 leguen hooger op de rieviere als Guacha-
coya; daer ſy naer toe wilden keeren. In 't leſte van Ianuarius begonden ſy 't hout
te prepareren tot de brigantins ; een ouden Indiaen waerſchoude haer dat de rie-
vier alle 14 jaren over-liep/ ende dat het nu dat jaer was; doch ſy en geloofden hem
niet. De Caziquen van Anilco, ende Guachacoya deden beyde alles wat ſy kon-
den om de Spaegniaerden te vriende te hebben / inſonderheyt die van Anilco, die
haer verſagh van mantels tegen de koude; welcke gemaeckt wierden van kruydt
als malve / hebbende draeyen als vlas : daer ſy oock haer wandt van maeckten.
Aen de ander zijde van de rievier lagh een groote provincie / dieſe noemden
Quiqualtanqui, wiens Cazique ſecretelijck hem bereyde om de Spaegniaer-
den doodt te ſlaen/ ende verbont ſich met andere ſyn na-bueren ; daer toe oock ver-
ſoeckende Anilco, die het ſelve aen Moſcoſo openbaerde : de Spaegniaerden
dus beſigh zijnde met haer barcken te maken/ ende de Indianen met heymelijc-
ke preparatien tot den oorlogh / begon de rievier te waſſen den thienden Martij,
ſoo datſe den achthienden ter poorten in-quam van de plaetſe daer de Spae-
gniaerden woonden/ ende het landt liep wel twintich leguen wijdt ende zijdts
onder / dat men daer met canoas over voer. Den leſten April begon het water
te vallen / dan ſoo verlanghſaem dat den twintichſten May men de weghen
noch niet ghebruycken konde om 't ſlijcks wille : den leſten May was de rieviere
weder ghekeert in haer plaetſe; ende de Indianen begonden haer vorighe deſ-
ſeinghs weder te voorderen ; waer van Luys de Moſcoſo door Anilco wierdt ver-

 witticht /

witticht / die hem syn landt ende volck presenteerde ; dan sy en dorsten Anilco niet te veel vertrouwen. De Indianen die hen teghen de Spaegniaerden verbonden hadden / sonden haer Ambassadeurs om te bespieden ; dan de Spaensche namen die ghevanghen / ende sloeghender dertich de handen af / waer door dese conspiratie cesseerde. De Wilden namen voor de Spaegniaerden in 't wegh varen met canoas te volgen / ende te bestrijden ; de Spaegniaerden merckende dat haer behoudenisse daer in gelegen was / datse haer haest van hier maeckten / stelden haer seven schepen toe ten besten dat sy konden ; dooden haer verckens / uyt-ghenomen achthien ; ende gaven aen beyde de Caziquen elck een paer om voort te teelen ; provideerden canoas om 33 peerden / die sy noch overigh hadden in te voeren ; ende de Caziquen van Anilco ende Guachacoya bevredicht hebbende / embarqueerden sy in dese seven barcken tot dry hondert en vijftich Spaegniaerden / en in elcke by de dertich soo vrouwen als mannen van Indianen / die by haer wilden blijven : begonnen haere reyse op St Pieters-dagh / met zeylen ende roepen : des anderen daeghs wierden sy gewaer een vlote van wel duysent canoas / die tegen haer quamen / ende eenighe soo groot datse aen elcke zijde vijf-en-twintich riemen hadden / ende vol volcks / die gheweldigh in 't aen-komen op de Spaegniaerden met pijlen schoten / soo datter veel ghequetst wierden / volghde soo de Spaegniaerden thien daghen langh. Daer naer hielden sy een weynigh op / en de Spaegniaerden setten 100 man met 8 peerden aen landt om vivres te halen aen een kleyn dorp / de Wilden verlieten dat plaetsken / soo dat de Spaegniaerden hier veel victualie vonden / ende veel Chamoisen, wit ende van alderhande couleuren / veel mantels / ende een lijste van fijne marters / al met kleyne peerlen ghegarniceert : doch de Indianen quamen weder soo subitelijck aen / dat sy haer moesten 't scheep begeven / ende de peerden aen landt laten / welcke by de Wilden ontzadelt ende doodt geschoten wierden. De vlote van de Wilden quam haer oock weder op 't lijf / ende ontweldighde haer een van haer canoas diese achter de barcken sleepten. Den 16 dagh van haer voyagie verloren sy door de temeriteyt van een Spaegniaert (die hem met vijf andere in syn canoa teghen de vlote van de Wilden woude stellen / ende alsoo de Generael eenighe sondt om hem op te halen / gingender veel meer als wel noodigh was) 48 man / die de Wilden omcingelden / ende haer canoas in de gront roepende / met riemen doot sloegen. Hier verlieten de Wilden de Spaegniaerden / hebbende nu naer gissinge wel 400 leguen gevolgt. De rieviere was hier soo breedt datse qualijck landt konden sien / ende in 't aen-sien wel 15 leguen, soo datse meynden by de zee te wesen ; dan voeren noch tot den negenthienden / en quamen doen aen zee / ende een Eylandt daer volck op woonde / daerse voor-namen eenige dagen te rusten : maeckten haer gissingh dat sy dese rieviere wel 800 leguen af-ghekomen waren. Van daer namense haer kours naer Nova Hispania toe / west-waert aen / hebbende Florida op de rechterhandt. Den vijfthienden dagh vonden sy eenighe Eylandekens die vol zee-voghelen waren / ende daer aen een frisch strandt vol gheboomten / ende vonden hier seker betumen als peck / daer sy haer bercken met calefaten / saghen maer acht Indianen diese niet eens en vraeghden waer sy waren. Den dry-en-vijftichsten dagh naer datse van de rievier waren ghescheyden / verhief hem een stercke noorde-wint / dat de barcken van een verstroyden ; de twee die van de windt in zee waren ghedreven / wierden landt ghewaer daer sy op aen-hielden / ende setten beyde de barcken op droogh / en gheraeckten op 't landt : sonden twee man noch des nachts om de andere vijf barcken te soecken ; ende te landt-waert in treckende / vonden scherven van aerde schotels als in Spaegnien ghemaeckt worden / ende daer naer een Indiaen die spaensch verstondt / welcke haer versekerde datse waren in de provincie van Panuco : waer sy eyndelijck al te samen quamen / ende van daer te Mexico. De Capiteynen Diego Maldonado ende Gomes Arias, hadden met haer schepen dry diversche reysen op de kuste van Florida geweest om den Generael te gemoeten ; ende dit jaer 1543,

voor

voor de vierde reyse / van 't begin van 't jaer tot in October: ende quamen doen in de haven van Vera Cruz, en verstonden de doodt van Hernando de Soto, ende 't ghene daer vorder ghepasseert was.

Wy hebben dese historie soo wat in 't langhe verhaelt / hoe-wel sommighe dingen soo wat blaeuw komen / als insonderheyt de groote menighte van peerlen / soo dat te vreesen is / ghelijck dese beschrijvinghe van een Munnick komt / dat het al van Fra Marco de Niza syn streken moght wesen; een yeder kan het ghelooven met discretie. De beschrijvinghe soude van meerder importantie wesen / in dien de hooghten ende andere gheleghentheden van de plaetsen wat beter waren aengheteeckent / nu isser qualijck recht bescheydt uyt te rapen.

Het neghende Capittel.

De ontdeckinghe van FLORIDA by de Françoysen voor-ghenomen, onder het beleyt van Iean Ribault.

IN de voor-gaende Capittelen hebben wy verhaelt het succes van den tocht van Hernando de Soto in de provincie van Florida, welck meest is ghevallen binnen de Golfo van Mexico. Desen tocht soo ongeluckelijck uyt-ghevallen zijnde / hebben de Spaegniaerden voor eenighe jaren dit quartier met vreden ghelaten. Die van Vranckrijck daer-en-teghen hebben de ooghe daer op gheslaghen / ende insonderheyt den Heere van Chastillon Admirael van Vranckrijck / goeder ghedachtenis / de welcke in den jare 1562, onder 't beleyt van de Capiteyn Iean Ribault derwaerts heeft gedestineert twee van des Koninghs schepen / seer wel voorsien van volck / (waer onder veel Edel-lieden waren) ammunitie eñ andere noot-saeckelijckheden. Dese zeylden uyt Vranckrijck in Februario, ende naer twee maenden zeylens sonder de ghewoonlijcke kours van de Spaegniaerden te houden / quamen sy aen de kuste van Florida, aen een kape welck sy noemden Cape François, op de hooghte van dertich graden by noorden de linie; welck gheen hoogh landt en is / door dien de kuste al vlack is / maer verheft hem door de hooge boomen die daer op zijn; loopende van hier langhs de kuste noordt-waert aen / ontdeckte hy een schoone ende groote rieviere / daer sy van het volck wel onthaelt wierden / ende de Fransche setten hier een pilaer op met de wapenen van Vranckrijck. Aen de andere zijde van de rieviere werden sy insghelijcks by de Indianen wel ontfanghen; vonden daer veel moerbesye-boomen roodt en wit / ende veel zijdt-wormen op de toppen. Noemden dese rieviere / Rieviere de May, om dat sy die op May-dagh ontdeckt hadden. Korts daer aen voorts zeylende / vonden sy een ander rieviere diese noemden Seine; ende noch voorts naer 't noorden zeylende / ghemoeten een ander rieviere diese noemden Somme; ende ses mijlen vorder een diese noemden Loire; ende noch vijf verbolghende diese noemden Charente, Garonne, Gironde, Belle, ende de vijfde Grande. Soo datse in de spatie van minder als sestich mijlen vonden neghen rievieren / ende veel andere vreemdicheden. Voeren al voort noordt-waert aen om de rieviere Iordan te soecken; ende naer dat sy soo wat storms hadden uyt-ghestaen / vonden sy een rieviere diese noemdem Belle a veoir; de pinassen die wat van de schepen verdwaelt waren gewéest / quamen weder by haer / ende rapporteerden een rieviere ghevonden te hebben noch grooter ende schoonder als de voor-gaende / daerse naer toe hielen / ende anckerden in de selve op thien vadem waters / noemden dese rievire Port Royal, ghelegen op de hooghte van twee-en-dertich graden. 'Tlandt daer rondt-om is wonder playsant / vol van groote boomen / soo eycken als cedar-boomen / ende lentiscus onder aen de grondt / ghevende een seer goeden reuck van hen: in dese bosschagie waren menichte van calcoensche-haenen / ende hoenderen / patrijsen ende ander ghevogelte; ende veel wilde dieren: in de rieviere wierdt seer goede visch ghevanghen / ende insonderheyt een soorte diese noemden Sallicoques,

welcke soo groot zijn als kreeften. De rieviere is in de mondt van kape tot kape
drp fransche mijlen breedt; ende is verdeylt in twee armen / waer van den eenen
loopt naer 't westen / ende d'ander naer 't noorden / ende in 't midden leght een Ey-
landt daer vreemde dieren op zijn; voeren dry mijlen binnen in de rieviere ende
anckerden daer. Daer naer soo voer de Capiteyn ende eenigh volck met de pinas-
sen noch vorder op / ende by de twaelf mijlen op gheseylt zijnde / vonden sy volck
welck voor haer vluchten / ende lieten een jongen otter aen de spit liggen braden;
waerom de plaetse genoemt wiert Cape Lucerne; vonden een ander arm van de
rieviere die naer 't oosten liep / welck sy in voeren / ende vonden daer lieden / die
eerst schouw van haer waren / dan quamen daer naer by haer ende gaven haer
chamois-vellen / ende mandekens van palm-bladren gemaeckt / en een weynigh
peerlen. Vonden noch een ander kleyn rieviere diese noemden Liborne, welck een
fraey Eylandt maeckte / waerse mede een pilaer stelden met de wapenen van
Vranckrijck / ende vonden noch een Eylandt welck sy noemden Isle de Cedars,
om de schoone boomen die daer op stonden. Kregen op dese rieviere / met consent
van de Koningh van dat quartier / twee Indianen om met te nemen / die eerst seer
onwilligh waren / maer bleven daer na geerne by de Fransche. Dese wisten won-
der te segghen van een groot Heere die naer 't noorden woonde / die sy noemden
Chiquola, ende een over groote stadt die daer was: ende sy ontliepen noch ten lae-
sten met de boot. Capiteyn Ribault gaf hier aen het volck te verstaen / den dienst
die de Koningh soude geschieden / indien eenige hier wilden blijven woonen; ende
eenighe daer toe willigh zijnde / tot het ghetal van 26 / maeckte hy voor haer een
kleyn fortjen van 16 roeden lanck ende 13 breeedt / op den noordt-arm van de rie-
vier / ende liet dit volck daer onder 't commandement van Capiteyn Albert; sy
noemden 't fort Charles Fort, ende de rieviere Chenonceau. Van dese Port Royal
scheydende / zeylden sy naer 't noorden / ende naer vijfthien mijlen zeylens / von-
den een rieviere die sy noemden Basse, om datse maer een half vadem waters en
hadt in 't in-komen. Ende insghelijck en vonden sy niet over vijf oft ses vadem
waters / wel ses mijlen van strandt; ende daer na maer dry vadem / welck haer
dede om-sien / ende resolveren weder te keeren naer Vranckrijck / waer sy arri-
veerden sonder teghenspoet den 20 Iulij 1562.

Capiteyn Albert gebleven zijnde in Charles Fort, verkreegh door een Indiaen
kennis van de provincien daer ontrent / ende van haren Koningh Audusta,
welck hy ginck besoecken / als mede ander kleyn Koningrkens van Touppa,
Maion, Hoya ende Stalame, van welcke alle hy wel onthaelt wiert; en de vrient-
schap tusschen Audusta ende de Fransche was seer groot. Interim begonde haer de
victualie te ontbreken / ende de naest gelegen Indianen hadden weynigh te sparen /
want moesten selfs haer nauw behelpen met wortelen / ende andere dierghelijcke
dinghen. Derhalven soo gaven de Wilden aen de Francoysen te kennen dat de
Koningh Covexis, ende syn broeder Ovade, die naer het zuyden toe woonden /
groote abundantie van victualie hadden. Waer op de Fransche resolveerden
derwaert te zeylen / ende naer eenighe tijdt zeylens quamen aen het landt van
Ovade, welck is gheleghen aen de rieviere Belle. Sy wierden van Ovade wel
onthaelt / vonden syn huys wel behangen met tapijt van veeren die geverwet wa-
ren: kregen haer pinasse vol van Maiz ende boontjens / ende keerden soo weder
naer haer fort / welck was van daer by de vijf-en-twintich mijlen. Van hier naer
over-viel haer door onachtsaemheyt den brandt / waer door haer huys gantsch ver-
brande / soo datse niet en konden salveren als een weynigh victualie: de Wilden
timmerden haer in een dagh weder een ander huys; ende alsoo haer victualie kort
uyt quam / voeren sy weder naer Ovade, die haer weder provideerde van Maiz
ende boonen / ende beneffens dat gaf noch eenighe schoone peerlen / twee fijne stee-
nen van cristal / ende seecker minerael van silver / welck hy seyde dat wel thien
dagh-reysen van daer ghevonden wierdt aen seecker gheberghte. Dese weder
gheko-

ghekomen zijnde te Charles Fort, quam daer een mutinatie onder 't volck door de hardicheydt van de Capiteyn/soo datse hem doodt-sloeghen/ende kosen een ander Capiteyn met naeme Nicolas Barre, die hem seer wel queet in syn charge: dan alsoo haer gheen secours toe en quam uyt Vranckrijck/ soo maeckten sy een schipken om daer mede naer Vrancrijck te keeren; dan begonnen haer reyse met soo luttel provisie/ datse door kalmte verhindert wesende/ eyndelijck daer toe quamen datse een van haer eyghen volck by lotinghe aten/ ende naer groote ellende quamen noch eyndelijcken in Vrancrijck te lande.

Het thiende Capittel.

De tweede voyagie van de Françoysen naer FLORIDA onder het beleyt van de Capiteyn Laudoniere.

CApiteyn Ribault weder-gekomen zijnde te Diepe, vondt de in-landtsche oorlogen ontsteken in Vrancrijck/ welcke oorsaeck waren dat het volck in Florida ghelaten/ niet in tijdts ghesecoureert en werdt; de peys ghemaeckt zijnde begonde men weder op haer te dencken/ende door toe-doen van den Admirael voorschreven/ wierden drie schepen/ een van 120, een van 100, ende een van 60 tonnen derwaerts gesonden/onder 't beleyt van Capiteyn Laudoniere, welck den 22 April des jaers 1564 't zeyl gingh/ende quamen den 5 Mey aen't Eylant van Teneriffe, daerse water in namen/ ende voeren in 15 daghen van daer tot aen 't Eylandt van Mattinino, ende daer na aen Dominica; de Wilden quamen aen boordt met Canoas, ende brochten haer excellente vruchten/ insonderheydt Ananas. Ginghen hier aen landt by een hooghe rotse/ daer een versch rievierken uyt liep; ende door dien 't volck ondiscretelijck liep in de hoven van de Wilden / ende haer vruchten pluckte/ soo stonden de Wilden teghen haer op/en sloeghen een doodt / ende verjoeghen de reste. Zeylden van hier deur de ander Eylanden by de Spaegniaerden gheconquesteert/als St Christophoro, Santos, Montserrate, la Redonda, Anguilla ende Anegada, ende quamen den 22 Iun, en landen in Florida aen een kleyn rieviere gheleghen op dertich graden by noorden de linie (soo de voyagie seght) ende thien mijlen boven Cape François; diepten de rieviere/en vonden die seer ondiep: spraken met het volck van de lande / welck haer seer vriendelijck onthaelde / noemden dese rieviere de Dolphins. Twee daghen daer naer quamen sy in de rieviere de May; de Paracoussy (dat is de overste van de Indianen) quam met groote blijschap tot haer / met twee lustighe jonge-lieden syne soons / ende veel ander volcx; thoonden haer de pilaer by Ribault op-ghericht / diese met laurieren ghekroont hadden: de Paracoussy syn naem was Saturiova, ende syn outste soons naem Athore; welck aen Laudoniere gaf een wegghe van silver. Voeren de rieviere op om die te ontdecken/ de Wilde continuelijck roepende Ami, Ami. Quamen by een ander Paracoussy die seer oudt was/ ende by gissingh wel twee hondert ende vijftich jaren / daer veel kinderen van waren komen wel tot de vijfde generatie. Vonden hier een seer playsanten bergh / al vol cedars / palm ende laurier-boomen: veel wijngaerden; ende heeft een open-ghesicht op de zee. Weder-keerende by Saturiova, verstonden van hem dat het silver quam uyt het landt van Thimogoa, de rieviere verre op-waerts / welckes volck syn vyanden waren / soo dat de Francoysen hem beloofden te helpen met alle haer macht desen Thimogoa bespringhen. Voeren van hier vier mijlen naer de rieviere Seine, ende ses mijlen voorder tot de rieviere Somme, daerse wel van de Paracoussy wierden onthaelt / welck syn vrouw by hem hadde/ ende vijf dochters / al seer fraeye vrouwen. De vrouwe gaf aen Laudoniere seecker silveren bollekens. Dan gheresolveert hebbende haer neder te slaen ontrent Rieviere de May, om dat daer abundantie van victualie was/ende so goeden apparentie om hier naer silver ende gout te vinden / keerden sy weder / ende quamen daer den 29 Iun. Maeckten hier de

rieviere opwaerts een fort / welck ſy noemden Caroline, de forme van een trianghel / de weſt-zÿde naer 't landt toe was ghemaeckt van ſnoode-aerde / neghen voeten hoogh/naer de rievier toe was 't met paliſſaden van plancken/aen de zuydzÿde was't op gemaeckt met mutſaerdt ende ſandt. Men magh hier gheen hooghe huyſen maken / door dien 't landt ſoo veel ſtorm-winden onder-worpen is. Den oven maecktenſe buyten 't fort/om het dangier van brandt te mÿden. Daer naer ſondt Laudoniere ſyn Lieutenant Ottigni de rievieren op / om te ſoecken deſen Thimogoa, daer hem Saturiova ſoo veel van gheſeght hadde; naer twintich mÿlen weeghs/vonden ſy eenige van deſe Thimogoas,daerſe in onder-handelingh met quamen: welck gevraecht zÿnde naer ſilver en gout/zeyden nu geen te hebben/ dan datſe wel yemant van't volck wilden leyden daer het te vinden was; daer ginc een ſoldaet met haer/dan alſoo hy wat langher vertoefde/ voer Ottigni noch thien mÿlen hoogher / en vondt daer ſyn man / die weynigh gouts hadde / ende ſeyde datſe hem noch dry dagh-reyſen voorder hadden willen brenghen / by een Koningh genaemt Mayrra die rÿck van gout en ſilver was/ lieten daer deſen Franſman / ende voeren te rugghe naer het fort. Vÿfthien daghen daer naer ſoo ſondt Laudoniere Capiteyn Vaſſeur, ende andere weder te landt-waert in / om den Franſman te halen die daer ghelaten was; ende naer twee daghen zeylens/ ſoo vonden ſy eenighe Indianen die haer ſeyden/ dat den Franſman was in het huys van Mollova, (die Vaſſael was van den grooten Koningh Olata ova Vtina) ghelÿck ſy dan hem daer vonden / ende van Mollova wel onthaeldt wierden: deſen Franſman hadt wel vÿf of ſes-pondt ſilvers ghemanghelt van de Wilde: Mollova verhaelde dat Olata wel veertich Koninghen onder hem hadde / van welcke hy eenighe noemde / te weten/ Cadecha, Chilili, Eclanou, Enacappe, Calany, Anachataqua, Omittaqua, Aequeia ende Moquoſo: ende onder de vyanden van Olata noemde hy Saturiova, die ontrent de rievieren May ſyn ghebiedt hadt / ende wel dertich Paracouſſy onder hem / hy noemde noch Potanou als vyandt van Olata, alſmede Onatheaqua ende Houſtaqua,van welcke Onatheaqua dicht by 't groot gheberght woonde; ende dat de Vaſſalen van Olata veel gouts en ſilvers hadden. Naer 't fort keerende / warenſe by een ander Paracoſſy ghenaemt Mollona, daerſe wel onthaelt wierden / ende quamen ſoo weder aen het fort. De ſchepen vertrocken weder naer Vranckrÿck; den acht-en-twintichſten Iulij. Laudoniere daer te lande blÿvende wiert van Saturiova verſocht/ dat hy volghens ſyn belofte hem ſoude aſſiſteren / tegen ſyn vyanden de Thimagoas; dan Laudoniere excuſeerde hem / ſoo dat Saturiova alleen met ſyn Wilden trock/ ende verſloegh veel van de vyanden/ ende broght eenige gevangenen 't huys. Laudoniere eyſchſte twee van de ghevanghens / dan wierden hem ghewevghert; waer op hy met twintich ſoldaten trock in 't huys van Saturiova, ende dede de ghevanghens in ſpÿt van Saturiova voor hem brenghen/ende nam die mede naer ſyn fort. De Paracouſſy hier door grootelÿcks gheoffenſeert zÿnde/ ſocht alle middel om hem te revengeren/ hoe-wel hy diſſimuleerde / ende door-gaens preſenten ſondt aen de Francoyſen; Laudoniere liet hem weten dat hy vaſt ſyn beſt dede / om hem met die van Thimagoa te bevredighen / op dat hy daer door beter middel moght hebben om ſyn voorder gheleghen vyanden te beſtrÿden: ſondt de ghevanghenen met Mr de Arlac ende eenighe van ſyn volck aen Olata ova Vtina. Arlac ſcheypde van het fort den thienden van September, ende voer de rievier ſoo verre op / dat hy quam aen een plaetſe ghenaemt Maiarqua ontrent de tachtich mÿlen van haer fort / daerſe wel ghetracteert wierden / en by Vtina ghebracht: die Arlac bewillighde hem te aſſiſteren in de oorloghe teghen Potanou, wiens plaetſe ſy over-vielen/ vele doodt ſloeghen ende eenighe gebangen kregen: ende Arlac quam daer naer thuys / ende broght eenigh ſilver / weynigh gouts / ende andere dinghen mede / die Vtina voor preſenten ſondt aen Laudoniere. Daer naer ſoo complotteerde een met namen Genre teghens Laudoniere, doch

wierdt

wierdt ontdeckt. Daer arriveerde den 4 Sept. een schip uyt Vranckrijck; ende ver-
trock weder met eenigh volck / dat Laudoniere niet en dorst betrouwen. De
boots-lieden die hy hadde selfs uyt Vrancrijck gebracht/ende eenige die 't leste schip
daer hadde gelaten/ stalen hem syn eene barcke; ende de timmer-lieden die dit leste
schip daer mede hadt ghelaten / syn ander barcke: ende liet den boot dryven / soo
dat hy hem vondt sonder barck oft boot; dit volck ginck hier met rooven ontrent
Cuba, ende quamen eyndelijck in de Havana. Laudoniere liet weder twee nieu-
we barcken maken / van vijf-en-dertich voet lanck op de kiel: dan dese wierden
hem by open ghewelt ende seditie af-handigh ghemaeckt by syn eyghen volck/die
daer mede op den roof trocken den achtsten December, ende d'een gheraeckte tot
in Iamaica, dan wierdt door de industrie van eenighe weder ghebracht op de kuste
van Florida, ende soo naer 't fort / daer de principaelste mutins ghestraft werden/
ander tot een exempel. Dewijl dit volck wegh was / hiel hem Laudoniere besich
met 't fort wel te voor-sien / ende een ander barcke te maken / die in achthien da-
ghen ghereet viel. Daer naer soo kreegh hy nieuws van twee Wilden / ghesonden
by de Koningh van Marracou, die by de veertich mijlen van 't fort woonde naer
't zuyden / dat daer twee ghebaerde waren / een by de Koningh van Onathaqua,
ende d'ander by de Koningh van Mathiaca, welck hy by hem maecke te krijgen/
waren twee Spaegniaerden/die vijfthien jaren geleden neffens andere gesalveert
waren / uyt dry schepen die op de Martyres bleven tegen over Calos, verhaelden
wonder van de macht van den Koningh van Calos, die de goederen van dese
schepen meest ghebergt hadde. De plaetse van Calos is gheleghen op een riebier
voor by de Cape van Florida, veertich oft vijftich mijlen naer 't zuydt-westen toe /
ende Onathaqua is aen dese zijde de Cape naer 't noorden / in een plaetse die in de
kaerten werdt ghenoemt Cannaveral, op de hooghte van acht-en-twintich gra-
den: dese plaetsen ligghen van den anderen vier oft vijf dagh-reysen: in 't midden
is een Eylandt ligghende in een lack versch waters / ghenaemt Sarrope, by de vijf
mijlen groot / abundant van fruyten / insonderheyt Dayen. Laudoniere sondt
oock syn barcke naer 't noorden toe/tot de Koningh Audusta daer 't volck in 't iaer
1562 gewoont hadt/ende Audusta sondt hem de barcke te rugh/vol Maiz en boon-
tjens ende eenige huyden / versoeckende dat hy in syn quartier soude komen woo-
nen. Hy sondt insgelijck tot de weduwe van Hiocaia, die twaelf mijlen van 't fort
noord-waert woonde/wiens land wel het abundantste ende playsantste was van
al dat quartier / ende kreegh daer oock syn barcken vol Maiz. Daer naer sondt
hy de barcken de rieviere op / die soo ver op voeren dat sy waren dertich mijlen
boven Mathiaqua, daer een lack was soo groot dat-men geen landt aen d'ander
zijde en sagh: in 't weder-keeren waren sy aen het Eylandt Edelano; midden in
de rieviere ontrent dry mijlen lanck is de playsantste plaetse van de werelt. Van
daer quamen sy naer Eneguape, daer aen te Chilily, van daer te Patica, ende ten
lesten te Coya, van daer ginghen sy te lande Vtina besoecken / ende daer bleven
eenighe op syn versoeck by hem. Dese verhaelden gheweest te zijn in het landt
van de Koningh Hostaqua die seer machtigh was / ende naest gheleghen aen de
berghen van Apalatci, aen welcker voet een stroom uyt-komt/ daer de Wilde sil-
vere ende kopere greyntjens vinden / soo dat-men meynt dat in 't gheberghte seer
rijcke mijnen moeten wesen: alsoo desen bergh maer vijf oft ses dagen meer naer 't
noordt-westen was ghelegen/soo meynde Laudoniere, syn wooningh wat meer
naer 't noorden te nemen/ soo haest daer meer volcks quam uyt Vrancrijck. Inte-
rim vervielen sy in groot ghebreck van victualie / welck haer by bleef van 't begin
van May tot half Iunius. Soo datse resolveerden twee schepen veerdich te maken
om naer Vrancrijck te keeren. De meeste sorghe was om victualie te bekomen/
waer op sy resolveerden haer te versekeren van de persoon van Vtina, ghelijck sy
dan deden / dan voeren daerom niet te beter / dan wierden van de subjecten van
Vtina hardt bestreden / bequamen eyndelijck suffisante provisie van Maiz, met
hier

hier ende daer te seynden/ende insonderheyt in de rieviere by de Wilden genaemt Iracana, ende by de Francoysen Somme; soo datse de huysen buyten het fort begonnen af te breken/als mede de palissade aen de water-zijde: dus doende zijnde/ ontdeckten sy vier zeylen den 3 Augusti 1565, welck waren Engelsche onder 't beleyt van Iohn Hawkins; van welcke Laudoniere een schip kocht ende voorts veel victualie/ende ander noodighe dinghen bequam/ende maeckte hem soo ghereet om naer Vranckrijck te keeren.

Het elfde Capittel.

De derde voyagie van de Françoysen naer FLORIDA, onder 't beleyt van Capiteyn Iean Ribauld.

ALsoo door diversche quaet-willige die met de schepen voor desen naer Vranckrijck waren ghekeert/veel klachten over Laudoniere waren gedaen/so wiert Capiteyn Iean Ribauld naer Florida ghesonden/om daer in syn plaetse te commanderen/ende hem naer huys te seynden. Dese arriveerde daer den 28 Augusti des jaers 1565, essen als Laudoniere veerdich was om naer Vrancrijck te keeren. De Koninghen Homoloa, Seravatri, Alcmacani, Malica ende Casti, quamen Ribauld besoecken/ende brochten hem diversche schenckagien; ende presenteerden hem te brengen aen de bergen van Apalatcij, daer sy seyden een root metael wierdt gevonden welck sy noemen Sieroa Pira, ende wierdt by Assay bevonden fijn gout te wesen. Daer-en-tusschen quamen de dry kleynste schepen die Ribauld hadt mede ghebrocht/de rieviere op; ende ses groote spaensche schepen quamen aen de mondt van de rieviere/ende setten 't neffens de vier groote schepen van Ribauld, haer alle vrientschap toe-segghende/wisten alle de Fransche Capiteynen te noemen: de vier Fransche schepen haer te swack vindende teghen de Spaensche/maeckten zeyl/ende kapten haer kabels af/ende de Spaegniaerden haer naer/op haer schietende met haer grof gheschut/dan siende dat de Fransche haer te kloeck waren in 't zeylen/keerden weder naer de kuste/ende setten het in de rieviere/by de Wilden ghenoemt Seloy, ende by de Fransche de Dolphins, acht oft neghen mijlen van 't fort Caroline; ende dry van de fransche schepen naer datse ghelet hadden op het doen van de Spaegniaerden/keerden weder op de rieviere May, rapporteerende dat dry van de spaensche schepen in de rieviere de Dolphins haer volck ende munitie hadden ghelandt/ende dat d'ander dry buyten op de reede laghen; verstonden voorder by de Koningh Emola, dat de Spaegniaerden haer sterckten ende trencheen op-wierpen. Waer op dan Ribauld niet tegen-staende de contradictien van Laudoniere, ende veel andere/resolveerden de Spaegniaerden met al syn schepen ende gantsche macht te gaen bespringhen; te meer om dat onder den brief van den Admirael van Vranckrijck post datum stondt ghescheven: Capiteyn Iean Ribauld, soo ick desen soude sluyten/ontfangh ick seecker advijs dat Don Pedro de Melendes vertreckt uyt Spaegnien naer de kuste van Nova Francia; siet toe dat hy u geen voordeel af en siet. Ribauld dan nam al 't volck met hem/selfs 't beste volck van Laudoniere: ende scheypde van de rieviere den thienden September; den selfden dach rees daer sulcken tempeest op/dat de Wilde seyden noyt sulcks ghesien te hebben. Laudoniere vreesende voor ongheluck begon 't fort weder te fortificeren ten besten hy konde: hem en waren by Ribauld niet ghelaten/dan vijf-en-tachtich zielen/soo mans/vrouwen ende jonghers/ende daer onder seer weynich weerbaer: Niet-te-min soo was hy soo wel op syn hoede als hy ymmers konde tot den nacht tusschen den negenthien eñ twintichsten Septemb. wanneer een la Vigne de wacht hebbende/allso het den gantschen nacht geregent hadde/hem retireerde naer syn logement/sonder de centinelle te besetten (niet vreesende dat de Spaegniaerden komen souden in sulcken weder:) maer een van 't volck ende den trompetter yets te doen hebbende buyten 't fort/wierden een troepe van

Spaegniaer-

Spaegniaerden ghewaer / die van een bergh af quamen / ende gaven 't alarm aen die van 't fort / welck subijtelijck by de Spaegniaerden wierdt over-vallen ende in-ghenomen. Laudoniere ende eenighe meer salveerden haer in de bosschen / ende met 't uyterste dangier gheraeckten sy aen de schepen die voor de rieviere laghen / daer salveerden haer ontrent twintich / welcke met de schepen weder keerden in Vranckrijck. Wat Iean Ribauld belanght / die verloor syn schepen op de kuste / ende selfs met een deel volck ontkomen zijnde aen landt / wierdt van de Spaegniaerden ghevanghen / ende seer deerlijcken met syn volck om-ghebracht.

Het twaelfde Capittel.

De vierde voyagie van de Françoysen naer FLORIDA onder het beleyt van Dominico Gourgues.

IN den jare 1567 nam de Capiteyn Gourgues een mannelijcke resolutie om syn natie te revengeren teghens de Spaegniaerden; maeckte drie schepen upt / ende hondert en vijftich Soldaten / neffens tachtentich Bootf-ghesellen / onder de Capiteyn Cazenove syn Lieutenant / ende François Bourdelois syn Schipper; zeylden upt Vranckrijck den 22 Augusti, ende naer dat hy aen de Cabo St Anton in Cuba was gheweest / quam in korten tijdt op de kuste van Florida; waer de Spaensche meynende dat hy een van den haren was / hem met eenighe eer-scheuten van grof gheschudt wel-komden / ende hy haer reciproquelijck om beter te abuseren; voer voorts tot een plaetse vijfthien mijlen van 't fort in de mondt van de rieviere / by de Indianen ghenoemt Tacadocouru, ende by de Francoysen Seyne. Sondt syn trompetter aen landt / die daer te voren gheweest was met Laudoniere, welck syn bootschap soo wel dede / dat hy van Saturiova eenige verversching brocht / ende belofte van alle vrientschap ende hulpe. De Wilden trocken al danssende naer huys / beloovende s'ander-daeghs weder by een te komen / om een verbondt met de Francoysen te maken: ghelijckse s'ander-daeghs niet en faelgeerden te komen / de grootste Paracoussi Saturiova ende Tacadocouru, Halmacanir, Athore, Herpaha, Helmacapé, Helicopile, Mollova, ende meer andere / met haer ghewoonlijcke wapenen: welck sy reciproquelijck af-leyden / om met meerder assurantie met den anderen te handelen. Saturiova ghemoetende Capiteyn Gourges, dede hem sitten aen syn rechter-handt / ende nam het woort hem af / ende begon hem te verhalen de ongheloofelijcke ongheluckten ende outragien die alle de Wilden daghelijcks leden van de Spaegniaerden / ende de lust diese hadden om haer te revengeren als men haer maer en wilde helpen; waer op Gourges syn woordt ghevende / ende een alliantie ghemaeckt zijnde / gaf haer diversche presenten / ende ontfingh weder van haer belofte / datse alles secreet souden houden / ende op de selve plaetse veel volcks brenghen ghewapent naer haere wijse. Daer-en-tusschen examineerde Gourgues eenen Pierre du Bré, welck een jonghen zijnde / upt de handen van de Spaegniaerden ontkomen was / doense 't fort van de Francoysen veroverden / ende alles vermoorden / ende sints by Saturiova was op-ghebracht / ende volghens het advijs van desen / sondt Capiteyn Gourgues eenighe van syn volck om de forten van de Spaegniaerden te bespien / onder het ghelept van Olotacara de cousijn van Saturiova. Den aen-slach nu gearresteert zijnde / ende de rendevous by de Wilde besteecken aen d'ander zijde van de rievière Salinacani (die de Fransche noemen Somme, doch de voyagie van Laudoniere noemt Somme in 't Indiaens Iracana,) droncken sy alle met groote solemniteyt der Wilden dranck / ghenaemt Cassine, die ghemaeckt wordt van 't sap van seeckere kruyden / welck dese Wilden ghewoon zijn te drincken als sy gaen op eenighe dangereuse reyse ofte aen-slach. Sy vonden eenighe swaricheden ende verhinderinghen by de wegh door den reghen die daer ghevallen was: ende

ende verstonden dat de Spaegniaerden vier hondert man sterck waren / in dry Forten op de rieviere May: (want benessens 't fort Caroline haddenser noch twee ghemaeckt op de mondt van de rieviere aen beyde zijden / daer hondert en twintich man in lagh met gheschudt ende noodighe ammunitie.) Gourgues naer hy ghekomen zijnde was gheresolveert 't fort te bespringhen in 't breecken van den dach / dan konde niet in tijdts komen door de quade weghen: de Paracoussi Helycopile siende dat hy ongherust was / beloofde hem door een beter / hoe-wel langher wegh te brenghen / door 't bosch / ghelijck hy dede / tot in 't ghesicht van 't fort / daer hy speurde een quartier dat noch niet op-ghemaeckt en was: sondeerden de kleyne rieviere die daer ontrent loopt / en trocken daer door in April 1568, ende surpreneerden 't fort in sulcker voeghen / dat sy stracks meester daer van wierden / ende van sestich Spaegniaerden die daer in laghen en namen syder maer vijfthien ghevanghen / om met die te doen ghelijck de Spaegniaerden met de Francoysen hadden ghedaen. Dit ghedaen zijnde vielen sy met ghelijcke couragie op tweede fort; Gourgues passeerde tachtentich musquettiers met de barcke die wel a propos ghekomen was; ende de Indianen swommen meest over; soo datse dit tweede fort oock in korten tijdt meester wierden; ende transporteerden alles wat haer dienstigh was / van 't tweede fort naer het eerste toe. Nu resteerde noch het grootste fort / dat ontrent een mijle weeghs van daer lagh / al-waer hy verstondt dat dry hondert Spaegniaerden in laghen / onder eenen kloecken Gouverneur die het wel soude upt-houden ende secours verwachten. Gourgues upt een Sargeant die hy ghevanghen hadde / verstaen hebbende al de gheleghentheydt van het fort; ende upt een spie die in de ghedaente van een Wilde upt-ghesonden was / vernomen hebbende dat de Spaegniaerden meynden dat daer wel over de twee duysent Francoysen waren / vondt goet om syn victorie te vervolghen terwijl de Spaegniaerden noch verbaest waren / en liet acht/goede ladders daer toe ghereet maecken: soo haest als de Francoysen quamen in 't-ghesichte van 't fort / schooten de Spaensche gheweldich met haer canon / soo dat de Fransche haer in het bosch mosten begheven / ghedenckende eerst des morghens daer aen 't fort by escalade aen te grijpen: maer de Gouverneur van 't fort sondt sestich van syn volck upt / om 't ghetal van de Fransche te besichtighen / de welcke (alsoo haer by Cazenove de wegh af-ghesneden was / soo datse niet wederom naer 't fort en konden komen) alle doodt bleven. Waer door die van 't fort soo verschrickten datse alle de vlucht namen in het bosch daer ontrent gheleghen / al-waerder veele van de Wilden doodt-ghesmeten ende om-ghebracht wierden. Het fort soo verovert zijnde / vonden sy daer in fraey gheschudt / ende veel ammunitie ende wapenen; welcke Gourgues al dede laden in syn barcke: hy dede de ghevanghene Spaegniaerden op-hanghen / aen de selve boomen daer sy de Francoysen aen ghehanghen hadden: ende ghelijck als Don Pedro Melendez een gheschrift boven de Francoysen hadde doen hanghen; Ick en doe dit niet als aen Françoysen, maer als aen Lutheranen: soo dede Gourgues boven de Spaegniaerden stellen; Ick en doe dit niet als tot Spaegniaerden, maer als tot verraders, dieven ende moordenaers. Vindende hem al te swack van volck om de forten inne te houden / dede hy die gantsch demolieren / ende trock doen weder naer syn schepen / ende af-scheyt ghenomen hebbende van de Wilden / keerden hy weder naer Vranckrijck: al-waer hy in stede van recompense voor sulcken mannelijcke daedt / in groot perijckel liep van syn leven te verliesen / door de vrede die Vranckrijck doen met Spaegnien ghemaeckt hadde. Sints die tijdt hebben de Francoysen naer dit quartier weynigh ghetaelt / soo dat de Spaegniaerden heur daer weder op nieuws hebben ghefortificeert ende versterckt.

Het derthiende Capittel.

De limiten ende gheleghentheyt van FLORIDA, ghelijck als Herrera die beschrijft.

DE Provincie ende 't Gouvernement van la Florida, welck is een aenhanghsel van de Audientia van Hispaniola, volghens de limiten die by den Koningh van Spaegnien geoctroyeert waren aen Don Pedro Melendez, begrijpt in sich alle 't landt welck zijn beginsel neemt van Rio de las Palmas, (confineerende met 't Gouvernement van Panuco in Nova Hispania, ende belangende tot de Audientia van Mexico,) welcke is gelegen by den Tropicus van Cancer, op de hooghte van 22 graden by noorden de linie Equinoctiael / ende eyndight aen 't punt van Baccalaos, welck gelegen is op de hooghte van acht-en-veertich graden ende een half by noorden de linie; in welcke limiten begrepen zijn / duysent twee hondert ende acht-en-vijftich leguen langhs de kuste / ende van daer tot op de hooghte van dry-en-seventich graden by noorden den Equinoctiael / langhs de kuste ende te landt-waert in / alles wes daer noch soude mogen ontdeckt worden. Van welcke alles langhs de kuste by de Spaegniaerden ontdeckt zijn / de landen van Rio de Palmas af / tot aen Punta de Santa Helena inclusys / ende de revier Iordan, welck zijn by de ses hondert spaensche mijlen. Is vast landt / in een goet climaet / vruchtbaer ende in vele deelen wel bewoont / ghelijck 't selve bevonden werdt by de ghene die daer door-ghetogen hebben met Don Hernando de Soto, in den jare 1536 ende eenighe naer-volghende jaren; ghelijck als wy hier voren particulierlijcken hebben verhaelt; ende een Spaegniaert met namen Iuan Pardo, gheboren van Cuenca in Spaegnien / reysde te lande van la Florida af / tot in Nova Hispania in minder als in twee jaren. Dit landt is van alle de landen ende provincien van West-Indien naest ghelegen aen Europa; ende is van gelijcken ontdeckt van de Bahia de San Iusepe af / tot aen Terra Nova: wesende dese baye van San Iusepe, ghelegen van Panuco tachtentich spaensche mijlen. Van particulierlijck ende eyghentlijck ghenomen / is la Florida, dat punt oft die streeck landts / welck in zee streckt noorden ende zuyden / met het Eylandt van Cuba, wesende in de lenghte by de hondert mijlen noort ende zuyden / ende in de breedte oost ende west vijf-en-twintich mijlen / ende op syn breedtste dertich spaensche mijlen. Dit landt (als wy voren hebben verhaelt) wierdt eerst ontdeckt by Iuan Ponce de Leon, in den jare vijfthien hondert ende twaelf / welcke het de naem gaf van la Florida, om de redenen vooren verhaelt: de selve keerde daer wederom in den jare vijfthien hondert ende een-en-twintich / en quam te rugge in 't Eylandt Cuba, alwaer hy storf van een quetsuere; hebbende voor-gegeven dat hy socht die fonteyne ofte reviere / die naer het uyt-geven van de Indianen / de oude-lieden jongh maeckte / met hem selven in 't water van die fonteyne ofte reviere te wasschen ende baden. Dese provincie van la Florida eyghentlijck soo ghenoemt / is van tempre ghelijck Castilla in Spaegnien / ende men heeft daer ghelijcke vruchten ghevonden / ende de grondt is bequaem gheacht tot het voeden van vee / ende tot tarwe te saeyen: Daer en valt gheen gout / en ten schijnt oock niet dat de in-ghebooorne dit metael kenden / nochte oock het silver / want men heeft bevonden dat daer kassen van silver in barren / ende oock ghemunt silver op de kuste is blijven legghen / van de spaensche schepen die daer schip-breeck hebben gheleden / sonder dat de Indianen daer eenigh werck van maeckten; als nader-handt / (soo het schijnt) de weerde daer van gheleert ende verstaen hebbende by de Christenen; hoe-wel Hernando de Soto binnen in het landt in de reviere die hy noemde Rio Grande, ghevonden schijnt te hebben uyter-maten groote menichte van peerlen; als wy hier vooren in het langhe hebben verhaelt / volghende het relaes / dat Herrera in syn historien heeft in-ghevoeght; soo en vindtmen daer nu gheene.

Het veerthiende Capittel.

De natuere van 't landt; de ghestalte ende manieren van 't volck van FLORIDA, ghelijck die by Laudoniere beschreven worden.

CApiteyn René Laudoniere die dit landt ten besten bekendt was / beschrijft ons de qualiteyten van dit landt aldus.

De Cape van dit landt is ghelijck een lanck hooft landts / streckende recht in de zee een hondert mijlen / ende loopt directelijck naer het zuyden; het heeft recht over hem vijf-en-twintich mijlen verscheyden / het Eylandt van Cuba, naer het oosten toe de Eylanden van Bahama ende de Lucaios, ende naer het westen de Baye van Mexico. 'Tlandt is vlack en verdeylt door veele rievieren / ende daerom vochtich / ende sandich naer de zee-kandt toe. Daer wassen in dit quartier veel pijn-boomen / welcke geen keernen en hebben in haer appels welck sy draghen. Haer bosschen zijn vol van eycken / walnoten / swarte kersen / moer-besien / lentiscus ende castanien / die wilder zijn als die van Vranckrijck. Men heeft daer groote menighte van cedren / cypressen / lauriers / palm-boomen ende wilde wijngaerden die in de boomen klimmen / ende goede druyven draghen. Daer valt een soorte van mispelen / de vruchte beter ende grooter als in Vranckrijck. Pruym-boomen die schoone vruchten draghen dan niet seer goet / (maer onder de boomen munt uyt / die de Wilden Parame ende de Francoysen Sassafras noemen: dit is een grooten boom hebbende bladeren ghesneden in drie deelen; ende een seer sterck rieckenden bast / treckende op het rosse: is heet ende drooghende by naer inden derden graedt; ende is dienstigh teghen de colike; ende een sonderlingh remedie tegen het op-houden van wateren / ende gebreken van de nieren de welcke spruyten uyt koude oorsaecken: is mede dienstigh teghen de aem-borstigheydt ende ander gebreken van de borste / spruytende uyt ghelijcke oorsaecken: is goet voor de maghe / ende helpt de onvruchtbaerheyt van de moeder wegh-nemen; is sonderlingh goet teghen de catharren: ende eyndelijck een goede remedie teghen de pocken. Een Spaensche Monninck schrijft dat 't hout van Sassafras in sout-water geleght 't selve soet ende drinckelijck maeckt / by syn eyghen bevindinghe.) Daer zijn hinnebesyen / en een kleynder besye die wy noemen Blues, seer goet om te eeten. Daer wast een seecker wortel / welck sy noemen in haer tale Hasez, daerse by noot haer broodt van maken. Men heeft daer oock een boom ghenoemt Esquine, die seer goet is teghen de pocken / ende andere contagieuse sieckten. De beesten die best bekent zijn in dit landt / syn harten en hinden / geyten / dier / luypaerden / oncen / otters / ende diversche soorten van wolven / wilde honden / hasen / conijnen / en een seecker beeste die weynigh verschilt van de leeuwen van Africa. 'Tghevogelte zijn calcoenen / patrijsen / papegayen / duyven / turtel-duyven / lijsters / kraeyen / valcken / reygers / kranen / oyevaers / wilde gansen / eenden / ende een ontallijck ghetal van andere wilde voghelen. Men vindt daer sulcke menighte van crocodilen / dat de lieden swemmende daer door verrast worden; daer zijn slanghen ende serpenten van veelderley soorten. Onder de Wilde werdt goede quantiteyt van goudt ende silver ghevonden / welck werdt bekomen uyt de schepen die op de kuste veronghelucken / als ick van de Wilde selfs hebbe verstaen: Sy trafikeren daer mede onder den anderen. Ende 't ghene my 't selve te eer doet gheloven / is / dat-men meer daer van vindt naer de Cape toe / daer de schepen ghemeynlijck blijven / dan verder naer 't noorden toe; des niet tegenstaenden / soo segghen sy dat in het gheberghte van Apalatcij mijnen syn van koper / welck ick suspicere goudt te wesen. Daer is mede in dit landt menighte van granen ende kruyden / van de welcke men goede verwen soude konnen maken / van diversche couleuren. Ende om de waerheyt te segghen / de Indianen die

lust

lust nemen in 't verwen van haer huyden / weten de selve seer wel te ghebruycken. Het manne-volck is van olijf-verwich couleur / groot van stature / schoon sonder eenige deformiteyt / en wel gheproportioneert / sy decken haer schamelheyt met een harten huydt die wel bereyt is; de meestendeel hebben haer lichamen / armen ende dyen gheschildert met fraeye devisen / welck nimmermeer en vergaen / door dien se in 't vel in ghegraveert zijn; hebben seer swart hayr / welck hanght tot haer heupen / hoe-wel sy het op schorten in een maniere die haer niet qualijck en staet. Zijn groote dissimulateurs ende verraders / valjant ende willen wel vechten / en hebben geen ander wapens als haer boghen ende pijlen: maken de pesen van haer boghen van de darmen van de harten / ofte haer huydt / welck sy soo wel weten te bereyden / als yemandt in Vranckrijck / en met soo veelderhande couleuren. Maken de punten aen haer pijlen van tanden van visschen ende steenen / diese fraey weten te accommoderen. Sy oeffenen haer jonghe-lieden om wel te loopen / en maken een wedt-spel / welck ghewonnen werdt by die de langhsten adem heeft. Oeffenen haer oock seer in het schieten / nemen groote ghenoeghte in te visschen ende te jaghen. De vrouwen zijn insghelijck wel gheproportioneert ende langh / en van 't selve couleur / ende oock soo gheschildert als de mans; hoe-wel sy wel een weynigh witter zijn als sy eerst gheboren worden; want de principaelste oorsaeck datse van dit couleur syn / komt van dat sy haer strijcken met olie die onder haer ghebruyckljjck is; ende doen dat om seeckere ceremonie / die ick van haer niet heb konnen leeren; ende om dat de sonne soo heet schijnt op haer naeckte vel. De raddicheyt van de vrouwen is soo groot / datse over de rievieren konnen swemmen / draghende haer kinderen op haren eenen arm; klimmen oock seer veerdigh op de hooghste boomen die in 't landt zijn: de vrouwen doen al 't werck binnens huys. Daer zijn in alle dese landen veel Hermaphroditen / dat is mans ende vrouwen teffens / die de meeste lasten draghen / ende de victualie naer voeren als sy te strijde gaen. Sy saeyen haer Maiz tweemael s' jaers / in Martio ende in Iunio, ende al in de selve grondt: 't selve Maiz en is gemeynlijck maer dry maenden in 't wassen; laten de grondt de andere ses maenden rusten. Hebben oock seer schoone pompoenen en seer goede boonen. Sy en mesten haer landt nimmermeer / dan als sy het besaeyen willen / soo steken sy het wiedt aen brandt welck daer die ses maenden op ghegroeyet is / ende verbranden het al. Sy breecken de grondt met een houten instrument / ghelijck als daer men in Vranckrijck de wijngaerden mede bouwet / ende setten twee greynen Maiz te samen. Als het zaeye-tijdt is / soo ghebiedt de Koningh een van syn volck om de lieden alle daegh te werck te stellen / welcken tijt gheduerende hy goede voor-raet maeckt van Cassine. Wanneer het Maiz versamelt wordt / soo brenghen sy het al in een gemeyn huys / daer het dan verdeylt wordt aen een yeder naer syn qualiteyt. En saeyen niet meer als sy meynen van doen te hebben voor ses maenden / ende dat schaers genoegh. Want de winter gedurende / retireeren sy haer voor dry oft vier maenden in de bosschen / daerse kleyne huttekens maken van palm-tacken / ende onderhouden haer daer met Maste, ende visch welck sy vanghen / met oesters / harten / calcoenen / ende andere dieren diese weten te attrapperen. Sy eten al haer kost op kolen ende in den roock ghekoockt / welck sy in haer tale noemen Boucaned. Eten geern het vleesch van crocodilen / het welck voor-waer schoon en wit is / ende ten ware het soo seer naer muscus roock / wy souden daer dickwils van ghegeten hebben. Sy hebben een ghewoonte als sy sieck syn / datse daer wy ons doen bloet laten / haer laten by haer Medecijns soo langhe suyghen / tot dat het bloet daer op volght.

Het vijfthiende Capittel.

De Regeringh ende Politie van dese Indianen van FLORIDA, ghelijck die by den voorschreven Laudoniere wordt verhaelt.

DE Koninghen van dese landen voeren groote oorloghen/ d'een teghen den anderen/ doch en vechten niet dan by surprise/ eñ malkanderen te verrasschen; slaen al 't man-volck doodt daerse by konnen komen; ende snijden de hoofden af om 't hayr te hebben/ welck sy naer huys voeren/ om haer triumphe daer mede te houden: sy verschoonen de vrouwen ende kinderen/ ende onderhouden die/ ende brenghen die by haer op. 'Thuys ghekomen zijnde van den krijch/ versamelen sy al haer subjecten/ ende maken dry dagen eñ dry nachten goede chiere/ singen ende danssen/ ende de oudtste vrouwen danssen met/ houden 't hayr van de vyanden op in haer handen; en segghen al danssende lof tot de sonne/ hem haer victorie toe-schrijvende. Sy en hebben gheen kennis van Godt ofte eenighe religie/ eeren niet dan wat sy sien/ als de sonne ende mane. Sy hebben haer Priesters die sy groot credijt gheven/ door dien het groote tovenaers ende waer-segghers zijn/ ende den duyvel weten op te manen. Dese Priesters dienen haer oock voor medecijns ende chirurgijns; draghen altijdts by haer een sack vol kruyden ende drooghen/ om de siecken te ghenesen/ die meest sieck zijn van de pocken/ want sy seer gheneghen zijn tot vrouwen; ende een deel zijn oock sodomiten: sy trouwen/ en elck heeft een wijf/ dan de Koningh heefter twee oft dry/ doch de eerste is alleen voor Koninginne erkent/ en haer kinderen succederen alleen. Sy en houden gheen huys met de vrouwen achter datse groot gaen; noch en willen niet eten het gheene de vrouwen hebben aengheroert dewijl sy haer stonden hebben. De victualie diese met nemen ten oorloghe gaende/ is broot/ honich ende meel van Maiz ghemaeckt/ dat by het vier gheborsten is: draghen oock somtijts visch mede in den roock ghedroocht: by noodt soo eten sy duysentderley dinghen/ selfs kolen/en sandt in haer pottagie van meel. Als sy ten oorloghe gaen/soo treckt de Koningh voor/ met een knodse in de een handt/ ende boogh in de ander/ met syn koocker vol pijlen/ ende al 't volck volght hem/ welck insghelijck hebben haer bogen ende pijlen: in het vechten makense groot gheschreeuw. En nemen niet voor sonder haren raedt daer dickwils op te vergaderen. Komen alle morghen te samen in een groot gemeyn huys/daer de Koningh komt/ende set hem neder op een stoel/ hoogher als de stoelen van de andere/daer alle de andere/d'een voor d'ander naer/ hem komen groeten/ beginnende van de oudtste; lichten haer handen boven haer hooft/ segghende ha, he, ya, ende de reste antwoort ha, ha. Dit ghedaen zijnde set een yeder hem neder op de stoelen die rondtom 't huys zijn; soo daer wat swaers te verhandelen is/ soo roept de Koningh de Iawas, dat is te segghen/ haer Priesters/ ende de oudtste-lieden/ ende vraecht heur advijs. Daer naer ghebiedt hy datmen Cassine sal brouwen/ welck is een sekeren dranck van bladeren eenes booms; welcken dranck sy seer heet drincken; de Koningh drinckt eerst/ ende dan werdt een yeder op syn order uyt de selve kop te drincken ghegheven: desen dranck heeft sulcke kracht dat als sy die ghedroncken hebben/ soo gheraecken sy heel in een sweet/ welck over zijnde soo neemt het den hongher ende dorst wegh voor vier-en-twintich uyren daer naer. Den boom daer dese bladeren aen wassen en wordt ons niet eygentlijck by de Spaegniaerden beschreven/ alleen seggen sy dat geen vruchten en draeght. Vande bladeren van den boom/ wort de Cassine ofte Cacina gemaeckt op deser wijse: doen de bladeren groen in een grooten aerden vat/ende houden daer een brandende hout over ende roeren de bladeren met de handt/soo langh tot datse alle verwelckeren ende van groen roodt worden/ dan gieten sy der verlanghsaem water op/ tot dat het vat by naer vol werdt; trecken dan 't nat af/welck is van couleur als claret-wijn/ ende schuymt

als

als de Chocalate: desen dranck drincken de Wilden heel warm/ 't welc de Spaegniaerden hebben begonnen naer te doen; ende zijn daer seer op versot: schrijven den dranck wonderlijcke kracht toe / om de graveel ende steen te ghenesen / ghelijck dan 't selve in velen hebben bevonden: want desen dranck doet 't water gheweldigh loosen / jae soo dat sy verhalen van sommighe die naer datse een goede quantiept van desen dranck hadden ghedroncken (ghelijck sy dan een seer groote quantitept daer van ghewoon syn des morghens ende des avonts te drincken) een upr ofte soo daer naer / een heele upre continuelijcken hebben water ghemaeckt: het ware te wenschen men dese bladeren hier te lande konde over-brenghen. Als de Koningh sterft soo begravense hem seer solemneelijck / ende op het graf settense de kop daer hy ghewoon was upt te drincken: ende rondtom het graf steeckense menighte van pijlen / en huylen / en vasten dry daghen naer den anderen; al de Koningen die syn vrienden waren doen van gelijcke/ende om te thoonen hoe lief sy hem hadden / snijden sy by naer de helft van haer hayr af soo wel mans als vrouwen. Alle de goederen van de Koningh werden in syn huys ghedaen / welck sy daer naer in brandt steecken / soo dat daer niet meer van te sien en is.

Het seshiende Capittel.

Beschrijvinghe van de twee sterckten, die de Spaegniaerden teghenwoordigh noch hebben in FLORIDA.

Her. descript.

DE Spaegniaerden en hebben in dese provincie maer twee sterckten met volck in garnisoen ligghende / die alle beyde gheleghen zijn aen de kuste die naer het oosten toe siet: het eene ghenaemt San Mattheo, aen het punt van Santa Elena, by de hondert leguen van de Havana; ende het ander Sant Augustin; welck het principaelste is / door dien het een seer goede haven heeft / ende dat het selve naerder gheleghen is aen de strate van Bahama; is gheleghen vijftich leguen van los Martyres. Dit leste fort wierdt van Sir Francis Draeck in den jare 1585, soo hy quam van het in-nemen van San Domingo ende Cartagena, verovert in deser voeghen. Komende zeylen langhs de kuste van Florida, saghense op het landt een hooghe stellinghe in forme van een baecke / op de hooghte van dertich graden ofte daer ontrent; waer op sy de pinassen manden / ende aen landt voeren om te sien wat daer was; aen landt zijnde toghen sy langhs de kant van de rievier op / by naer een mijle; ende wierden ghewaer aen d'ander zijde een fort / dat nieuwelijcks by de Spaensche ghemaeckt was; ende noch een mijl hoogher was een kleyn vleckje sonder wallen ende met houten huysen: de Enghelsche schooten daer twee schooten op met grof gheschut voor den avondt: ende alsoo de Lieutenant-gheneral / ende weynigh volck met een boodtken over-voer om de plaetse te besichtighen / soo wierden de Spaegniaerden hem ghewaer / ende vreesende dat de heele macht van de Engelsche haer op den hals quam / namense de vlucht / ende verlieten het fort naer datse eens haer gheschut op de Engelsche hadden ghelost: De Engelsche keerden weder in haer quartier / niet wetende dat de Spaensche ghevlucht waren / tot dat een Frans-man die by de Spaensche ghevanghen hadt gheweest / over quam in een bootjen spelende op syn pijpe / den toon van het liedeken van den Prince van Oraegnien. Hier op voeren de Engelsche over met al haer macht; eenighe van de Spaensche die noch ghebleven waren schooten een scheut ofte twee / dan verliepen oock / soo datse 't fort voorts kreghen sonder eenighe teghen-weer: Vonden 't fort al van houdt ghemaeckt / de wallen niet anders wesende als masten ofte boomen te samen ghevoeght / in een manier van een palissade / sonder dat daer noch een gracht was ghemaeckt / want hadden daer maer dry oft vier maenden met doende gheweest / ende derhalven en was de

plaetse

plaetse niet houwbaer. De platte forms daer het gheschudt op lagh / waren ghe-
maeckt van pyn-boomen over dwers gheleght / met weynigh aerde tusschen bey-
den / daer waren thien oft veerthien groote metale stucken; ende een kist was daer
ghebonden met ontrent de twintich duysent guldens / om de soldaten die daer la-
ghen / hondert en vijftich sterck / mede te betalen: t'fort was ghenaemt St Ian.
Trocken van daer de rieviere op met haer chaloepen / naer het dorp welck sy noe-
men St Auguſtin, ghelijck oock de rieviere; welck sy mede in-kreghen met kleyne
resistentie de Gouverneur Pedro Melendez een van de eerste vluchtende. De
Engelsche verstonden hier dat de Spaegniaerden / by de twaelf mijlen meer naer
't noorden / noch een ander plaetse hadden by Santa Helena, daer oock hondert en-
de vijftich soldaten laghen. Haer voor-nemen was de selve plaetse mede te verras-
schen / dan vindende in 't derwaerts zeylen / de kuste soo vlack ende dangereus / soo
lieten sy het door-staen naer de kuste van Virginia toe.

Het seven-thiende Capittel.

Beſchrijvinghe van de kuſte van FLORIDA.

Her. de-
ſcript.

OP de kuste van Florida zijn van sonderlinghe consideratie de Eylandekens
de welcke sy noemen los Martyres, welck zijn veel Eylandekens / bewoont
van volck / ende ghelegen dicht by Punta de la Florida, daerse het Eylandt Cuba
alder-naest is ghelegen; een legue ende ander-half / ende oock minder d'een van
d'ander ligghende / met een vervolgh van droochten met openinghen ofte monden /
voor dry ofte vier-en-twintich leguen dat dese Eylandekens in de lenghde strec-
ken; welcker beginsel naer het westen toe / wordt ghenaemt Punta de los Marty-
res; ende naer het oosten toe / Cabeça de los Martyres, ende daer is gheleghen een
Eylandt / welck veerthien leguen lanck is / en seer smal. 'Tpunt van het vaste
landt naer het oosten / is ghelegen op de hooghte van vier-en-twintich graden ende
een half / daer eertijts een woon-plaetse van Spaegniaerden was gheleght / doch
en is niet ghebleven; voorts hebt ghy by naer recht naer 't noorden de rieviere Ays,
ende meer naer 't noorden op de hooghte van acht-en-twintich graden Punta del
Cannaveral, welck andere stellen op acht-en-twintigh graden en een derde ofte
oock een halve graet / ende noch vorder Rio de Moſquitos, eer ghy komt aen Rio de
la Matança, de welcke so genaemt wort / van wegen de slachter die Pedro Melen-
dez hier dede aen Capiteyn Ribauld ende de Francoysen: (welck wy hier voren
hebben verhaelt.) Daer naer la Punta de St Auguſtin, op de hooghte van neghen-
en-twintich graden ende dry quart: de Barra van St Auguſtin light op dertich gra-
den schaers / ende streckt noordt-west in / ende zuydt-oost uyt: ende thien leguen
voorder de rieviere St Mattheo, van waer de kuste haer wendt naer het noordt-
noordt-oosten / alle met Eylanden daer aen legghende ende diversche kapen tot
aen de Cabo ofte Punta de Sta Helena, welck is ghelegen op de hooghte van twee-
en-dertich graden en een half. Dese hooghden zijn by Herrera meest al qualijck
ghestelt: want de Spaensche koursen reeckenen van Barra de St Mattheo tot B.
de St Pedro op de hooghte van 31 graden acht leguen, ende van daer tot Barra de
Balenas vijf leguen, de kust streckende noordt-noordt-oost / ende ander-half legue
voorder Alacanij ofte Qualaquinij: van daer tot Saon noordt-noordt-oost vijf
leguen, ende een kleyn legue voorder Barra Deſpoge; van daer tot Capala dry
leguen, ende twee voorder Cofonufo op de een-en-dertich graden ende een derde;
dry leguen voorder Barra de Aſopo; van daer tot Bahia della Cruz derde-half
legue, tot Bahia dos Baxos dry; tot St Elena vijf / op de hooghte van twee-en-der-
tich graden en een half: van hier tot Oriſtan ses leguen; tot Barra de Oſtano vier
leguen: tot Cayagua acht / de kuste streckt oost-noordt-oost ende west-zuydt-west /
light op de twee-en-dertich graden en vijftich minuten: ende Rio Iordan op dry-
en-dertich; Cabo St Roman op vier-en-dertich graden thien minuten / ende thien
leguen

leguen voorder Rio de Barachadare; de kuste streckt noordt-noordt-oost: Cabo de Tros-falgar op vijf-en-dertich graden: Bahia de St Madalena op ses-en-dertich graden ruym: van hier streckt de kuste noordt-noordt-west tot Bahia de St Iago acht leguen, ende van daer tot Xacan oft Bahia de Madre de Dios op de hooghte van seven-en-dertich graden / seven oft acht leguen noorden ende zuyden.

Op dese kuste van Florida welck naer het westen toe siet / zijn de Tortugas gheleghen/seven oft acht Eylandekens by den anderen; ende naer't noorden van Punta de los Martyres, aen het vaste landt la Muspa, ende derthien leguen meer noordt-waert de Bahia de Carlos, anders ghenoemt de Iuan Ponce de Leon; ende noch soo veel leguen voorder de Bahia de Tampa, dry-en-dertich leguen van Tocobaga, die men anders noemt del Espiritu Santo, ofte de Meruelo, op de hooghte van neghen-en-twintich graden en een half/ daer het begin is van het ghene men eyghentlijck noemt Florida. Alle de resterende kuste tot Panuco toe west-waert aen / welck wel dry hondert leguen zijn / wordt ghenoemt Golfo de Nova Espanna, daer gheen woon-plaetsen en zijn van Spaegniaerden / hoewel het in Gouvernement was ghegheven aen Panfilo de Nervaes, ende Hernando de Soto, ende noch te voren aen Francisco de Garay: ende van syn volck insonderheyt verstondtmen / dat het een arm landt is / van vivres qualijck voorsien/ ende miserabel volck / soo dat-men daer weynigh wercks van maeckte/ hoewel daer veel rievieren ende havenen zijn / doch niet seer bekent by ghebreck van ondersoeckinghe / om dat de Spaegniaerden hier meer teghenstandts vonden in de Wilden als wel in andere quartieren ghewoon waren / ende weynigh vonden te rooven. Dese Golfo heeft gelijck twee poorten / om soo te seggen / eene door de welcke het current seer furieuselijcken in-komt/tusschen Yucatan ende het Eylandt Cuba, ende door de andere loopt het met meerder force uytwaert tusschen 't selve Eylandt van Cuba ende het punt de la Florida, ende maeckt daer met syn kours het vermaerde canael van Bahama welck syn naem heeft van dat Eylandt Bahama, daer wy elders van hebben ghesproken.

Het achthiende Capittel.

Andere beschrijvinghe van de selve Custe, uyt Ian Huyghens van Linschoten.

VAn Santa Helena tot Rio Secco, rekentmen veertich Spaensche mijlen / welcker seventhien en een half een graedt maecken / ende dese rieviere leght op de hooghte van een-en-dertich graden. Van Rio Secco zijn twintich mijlen tot Sta Croce, ende van daer tot het punt van Cannaveral (het welck leght op acht-en-twintich graden) zijn veertich mijlen. Naer de rekeningh van de Francoysen die dit landt als voren / naerder ontdeckt hebben / zijn van Sta Elena zuyden opvarende / vier Fransche mijlen tot de rieviere Grande; daer naer Guade, ende voorder Belle, van daer tot Gironda, wijder tot Garumna, ende voorts tot Charente, van Charente tot de Loire, ses mijlen; van de Loire tot Axona, in welcker rievieren mondt een Eylandt leght/ende wordt in de kaerte van Linschoten Rio de San Pedro ghenoemt. Van Axona tot de Seyne zijn ses mijlen/ ende alle dese neghen rievieren legghen in de spacie van sestich fransche mijlen. De Seyne verlatende / ende zuydt-waert aen de strandt volghende / passeertmen sekere kleyne rievieren / als Ay, Serravahi, ende daer naer komtmen aen de groote rieviere Majus. Van dese rieviere komtmen aen een Golfo, die wat te landt-waert instreckt/ alwaer Laudoniere eerst uyt Vranckrijck aen-quam/ende sagh daer in zee veel meer-swijnen ofte dolphijnen / by de mondt van een rieviere / welck sy naer dese visschen noemden Rieviere de Dolphins. Aen de zuydt-zijde van die Golfo leght het fransche hooft ontrent dertich graden by noorden de linie. Van dese Cabe de François komtmen aen Cannaveral een andere kape vijf-en-dertich mijlen

mijlen van d'ander gheleghen. De Spaenſche kaerten laten eenighe van deſe kleyne rievieren achter / ende de groote gheven ſy andere namen / want die van May, noemenſe de Matança; de Seine, St Auguſtin : de Garumne, St Mattheo, ende de Grande, St Pedro. Van Cannaveral tot Cabo de la Florida heeft men veertich mijlen / ende tuſſchen deſe twee kapen leggen veel vlackten/ die Cabo leght op vijf-en-twintich graden ende twaelf ofte vijfthien minuten / als onlanghs is bevonden: voor die Cabo legghen veel vlackten ende klippen / dieſe los Martyres noemen/ welck zijn veel vlacke Eylanden/ van welck het upterſte ghenaemt Cabeça de los Martyres leght op vijf-en-twintich graden: ende aen d'ander zijde naer den bocht van Nova Hiſpania toe de Tortugas Eylandekens / liggende op weynigh minder als vijf-en-twintich graden / zijn leegh aen der zee/ende ſommige met boomen beſet. De punt van Florida heeft in de breedte twintich mijlen/ ende van daer tot Ancon Baxo, zijn hondert mijlen / welck is gheleghen vijftich mijlen ooſt ende weſt met Rio Secco, welck de grootſte breedte is van Florida. Van Ancon Baxo tot Rio de Nieues, zijn hondert mijlen. Van daer tot Rio de Flores, twintich mijlen ofte wat meer. Van Rio de Flores tot Bahia del Eſpiritu Santo , zijn ſeventich mijlen / diemen oock anders noemt la Culata, ende is in't in-komen dertich mijlen breedt. Van deſe Bahia (welck leght op de hooghte van neghen-en-twintich graden) zijn ſeventich mijlen tot Rio de Peſcadores (welck leght op acht-en-twintich graden en een half/) van Rio de Peſcadores zijn hondert mijlen tot Rio de Palmas, al-waer ontrent den Tropicus van Cancer heenen ſtreckt. Van Rio de Palmas tot de rieviere van Panuco zijn dertich mijlen. Al-waer deſe provincie/ ende 't gouvernement van Florida eyndicht.

BESCHRIJ-

NOORDT
ZUYDT
WEST
NOVA HISPANIA, NOVA GALICIA, GVATIMALA.
Anglicæ milliar.
Hispaniæ leucæ.
Germanicæ milliar.
GOLFO DE NVEVA ESPAÑA
Tropicus Cancri
MAR DEL ZVR
NVEVA BISCAYA
Cinaloa
Topia
ZACATECAS
PANVCO
NVEVA GALICIA
NVEVA ESPAÑA
Mechoacan
Mexico
Tlascala
Los Angeles
Guaxaca
Zapotecas
Misteca
Tutepeque
Chiapa
TABASCO
YVCATAN
GOLFO DE HONDVRAS
HONDVRAS
GVATIMALA
NICARAGVA
COSTARICA
VERAGVA
CVBA
Hauana
R. Escondido
R. Panuco
Acapulco
Campeche
Merida
Cozumel
L. de Nicaragua

BESCHRIJVINGHE
Van
WEST-INDIEN.
Het vijfde Boeck.
NOVA HISPANIA.

Het eerste Capittel.

Beschrijvinghe van de provincie van NOVA HISPANIA in 't ghemeyn, de gheleghentheydt van de verscheyden landen ende volckeren.

NOVA HISPANIA, welck het principaelste deel is van het noorder quartier van West-Indien, begrijpt in sich vele ende groote provincien, ende syn limiten zijn naer het oosten de provincie van Yucatan, ende naer 't westen de provincien van California ende Nova Vizcaia, ende andere; naer 't zuyden de zuydtzee, ende naer 't noorden vele ende groote landen, die noch niet te deghen bekent ofte ontdeckt en zijn, soo dat haer limiten aen dese zijde noch meest open legghen. Maer ghelijck de provincien nu verdeelt zijn by de Spaegniaerden in Audientien, is sy veel kleynder; begrijpende nu de Audientie van Nova Hispania, ten deele 't ghene eyghentlijck gheen Nova Hispania en is, als de provincie van Yucatan, ende ten deele daer buyten sluytende, het ghene voor Nova Hispania eertijdts is ghehouden gheweest, namentlijck de provincie van Neuva Galicia, ofte Guadalaiara. Soo dat dese Audientie van Nova Hispania ghelijck als sy nu ghenomen wordt, heeft in de lenghde van 't oosten tot het westen, by de vier hondert leguen, van het oostelijckste deel van Yucatan, tot daer de provincie van Mechoacan haer af-scheydt van de limiten van Neuva Galicia; ende in de breedte van het noorden naer het zuyden by de twee hondert leguen; van het noordt-eynde van het Gouvernement van Panuco, tot aen de zuydt zee, blijvende syn limiten niet te min open naer het noorden toe als voren ghesegt is. Aengaende de natuere van 't landt, daer van schrijft Acosta aldus; In tweyden soo heeft het landt van Nova Hispania groot voordeel boven alle andere landen van West-Indien, want men heeft daer ontelbare gheteelten, soo van peerden, koeyen, schapen, als van alle andere beesten, is van ghelijcken seer overvloedigh van vruchten, ende niet minder van zaey-landen ende ackeren van alle greynen, soo dat het in effect is 't vruchtbaerste, ende abundantste landt van gantsch West-Indien: Dan het landt van Peru heeft in een dingh avantagie, te weten in de wijnen: want hoe-wel men in Nova Hispania wijngaerden heeft, soo en komen even-wel de druyven tot geen perfectie oft volkomen rijpte, ghelijck als wel vereyscht wordt, om wijnen te maken. De oorsake hier van is, dat het aldaer in Iulio ende Augusto reghent, 't welck is den tijt dat de druyven rijp behooren te worden, waerom sy niet tot volkomen rijpte en geraken, ende soo men daer met kracht ende met veel neerstichheyt eenighe wijn wilde maken, soo soude die zijn als de Genoesche, ende die van Lombardijen, die seer slap ende van stercke smaeck is, soo datse van geen druyven en schijnt ghemaeckt te wesen. Den selven Acosta observeert voor een ghenerealen regel, aengaende alle de landen die naer het noorden van de linie Equinoctiael gheleghen zijn, ende over sulcks soo past het selve mede op de landen van Nova Hispania,

l.3. c.22.

daer wy nu van handelen / datſe ghenietende zijn van 't beginſel van November af tot April toe een klaren ende helderen hemel; de oorſake is dat de ſon als dan paſſerende de linie Equinoctiael / na den Tropicum Capricorni toe / van deſe contreyen meer is af-wijckende als te voren: ende ter contrarie / ſoo komen in deſe landen gheweldige op-wateren / ende over-vloedige regenen / als de ſon daer weder naer toe-komt / ende alder naeſt by is / 't welck is van Iunio tot September toe. Dan deſen ghemeynen reghel heeft diverſche exceptien / die wy op hare plaetſen ſullen aen-wijſen. In gantſch Nieu Spaegnien verſamelt men 't koorn tweemael s' jaers / door dien 't van 't beginſel van April tot het eynde van Septemb. regent / (als voren geſeght is:) op de drooge bergen zaeyen ſy het koorn in de maent van April ende May, ende ghelijck het s' avonts reghent / ende des nachts ſchoon weder maeckt / ende de ſon van ſmorghens tot s' avonts ſchijnt / waſter ſeer goede tarwe / ende werdt verſamelt in de maendt van November, ende oock begint men die te verſamelen in October, ende ſoo men verſuymt die in te halen tot het eynde van November op de koude gheberghten / ſoo verbrieſt het koorn in de ayren / en wordt ſwart / ende qualijck gedaen / ende 't broodt dat men daer van backt en wilt niet wel backen in den oven / ſoo dat de tarwe niet en deught: Ende alſoo het op de vochtighe landen / ofte die ghewatert worden / niet en reghent van October af tot in Martio, ſoo zaeyt men daer in de maent van October ende November de tarwe / ende met het wateren waſt het / en wordt in May verſamelt; ſoo dat men op d'een natuere van 't landt zaeyende / op het ander maeyet. 'T waer qualijck te verhalen / hoe veel differente talen in Nova Hiſpania worden ghesproken / doch de voornaemſte ende fraeyſte is de Mexicaenſche / de welcke ghelijck de Slavoenſche dient door gantſch Levanten / en de Latijnſche door heel Chriſtendom / ſoo dient de ſelve wijdt ende breedt door gantſch Nieuw Spaegnien / ende in alle plaetſen hebt ghy tolcken van deſe tale / dieſe noemen Naguatlatos. De waren ende koopmanſchappen die uyt deſe landen werden ghebracht / ſullen beſt te paſſe komen by de particuliere landen ende plaetſen daerſe ontrent vallen; als mede de metalen ende mineralen.

ã.4.l.9. c.16.

Het tweede Capittel.

Beſchrijvinghe van de boomen, kruyden ende ghewaſſen van Nova Hispania.

DAer zijn eenighe vreemde boomen / die meeſt in Nova Hiſpania alleen worden ghevonden / die wy derhalven hier ſullen beſchrijven: Den boom van wonderen (ſeght Acoſta) daer de nieuwe Scribenten ofte Chapetonen (ghelijck die in Indien ghenoemt worden) miraculen pleghen van te ſchrijven / te weten / hoe datſe voort-brenght / water / wijn / olie / azijn / honigh / ſyroop / garen / naelden / ende andere duyſent dinghen / is de Maguey; (welck ſoo Herrera ſeght in 't mexicaens wordt genoemt Metl,) welck eenen boom is die van de Indianen van Nova Hiſpania ſeer geacht wort / ende hebbender gemeynlijcken altoos eenige van ſoodanighe ſoorten by haer wooninghen tot behulp van haer leven: waſſen in 't veldt / alwaerſe gheplant ende gehavent worden / hebben breede ende dickachtige bladeren / de punten ofte eynden der ſelven ſcherp ende ſtijf uyt-gaende / 't welck dienende is om met te vatten / ofte te hechten / gelijck met ſpelden / ofte om te naeyen / want dit zijn de naelden; uyt de bladeren trecken ſy een ſeecker hayrigh tuygh / 'twelck het gaern is; de ſtruyck ofte ſtam (welck dick is) als ſy noch morw is / ſnijden ſy op / waer door daer een groote hollicheyt in blijft / daer de ſubſtantie des wortels in op-treckt / welc een liqueur ofte nat is / dat men drinct gelijck als water / want 't is verſch ende ſoet: dit ſelve op-geſoden / komt te weſen gelijck als wijn / ende ſoo men 't ſelve laet verſuyren / verandert in azijn / ende ſoo 't ſelve noch meer by 't vier geſuyvert werdt / ſoo wordt het gelijck als honigh / ende half op-geſoden weſende / is dat

l.4. c.23.

dat ghelijck als sijroop/zijnde van een goede smaeck / ende ghesondt; ende is naer mijn duncken (segt hy) beter dan siroop van druyven. Op dese maniere so worden daer dese ende andere verscheydentheden van 't selve nat ghesoden / 't welck in groote menichte voort komt,/ want krijghen by wijlen ettelijcke kannen vol des daeghs daer van. 'T hout van desen boom is vol ende spongieus/ ende dient om 't vyer te onder-houden / ghelijck als lont / ende duert langhen tijdt. Dus verre Acosta. Dan van desen boom soo Francisco Hernandez schrijft/zijn verscheyden soorten; de eene die sy Metl noemen / hebbende groote bladeren als Semperniva, stekeligh aen beyden zijden ende voor heel scherp: draeght een geele bloem / langhachtigh ende boven gesterret; ende daer naer zaedt als de Asphodelus. De andere welck sy noemen Metl Coztli ofte Coztic Metl, heeft bladeren kleynder als de voor-gaende/ ende met minder doornen beset/ die swart zijn/ ende de bladeren aen de kanten uyt den geelen; syn bloem hemels-blaeuw treckende op 't rosse. De derde Mexcal Metl,welck noch kleynder bladeren heeft doch heel steeckeligh ende doncker-groen. Ende noch andere meer hier te langh te verhaelen. Dan is te noteren dat Francisco Hernandez ende Francisco Ximenes dese planten geen boomen en noemen / maer onder de kruyden beschrijven / hoe wel sy segghen dat de eerste soorte wel op-schiedt tot de hooghte van een tamelijcken boom. De Tuna is een anderen vermaerden boom van Nieuw-Spaegnien / soo men het een boom mach heeten / een bos bladeren ofte looten die d'een boven d'ander uyt-komen/waer in hy 't vreemtste fatsoen van alle andere boomen heeft/want daer wast eerst een bladt/uyt het welcke komt een ander/ende van dat weder een ander/ende also voorts tot het eyndt toe / uytgesondert dat so gelijck als de bladen boven ofte bezijden beginnen uyt te komen/also beginnen de benedenste te verdicken/komende by naer 't fatsoen van de bladeren te verliesen / ẽ makende een manier van een struyck ẽ tacken/die gantsch dijstelig/ rouw / ende leelijck worden/ waer door sy op sommige plaetsen kaerden geheeten worden. Daer zijn ooc wilde kaerden ofte Tunalen, dese en geven geen vruchte/ofte so sy die hebben/zijn seer dijsteligh ẽ van geender weerden. Daer zijn goede Tunalen,die een vruchte geven/welc in Indien seer geestimeert wort/genaemt Tunâs,zijn wat grooter als monnicks-kersen/ende ooc so glat/men doet daer de schel (die dic is) af/heeft binnen in't fruyt/ẽ korlkens gelijck als vijgen/'t welck van seer goede smaeck ende soet is/ namelijcken de witte/ die oock een lieflijcken reuck hebben / de roode en zijn gemeynlijcken so goet niet. Daer zijn noch ander Tunalen, die alhoewel sy de voorsz. vruchte niet en geven/ nochtans meer geacht zijn/ẽ worden met groote sorghvuldigheyt waer-genomen ẽ gehavent;want van dese Tunas komt 't greyn ofte Cochenille; (de Mexicanen noemen dese Nocheztli nopalli ofte nopal Nocheztli) daer groeyen onder in de bladen van desen boom alsse wel gehavent is / sekere wormkens / die daer aen gekleeft / ẽ met een seker dun vlieſken bedeckt zijn / de welck de Indianen daer seer behendigh weten af te nemen / ende dit is dat so vermaerde Cochinilla van Indien/ daer de fijne greynen met geverwet worden; sy laten die drogen/ende droogh wesende wordt het naer Spaegnien gevoert; is een groote ende kostelijcke koopmanschappe. In de vloot van 't jaer 87 quamen daer 5677 aroben Cochinilla, welck beliepen 283750 Pezos, ofte Realen van achten. Dese Tunalen wassen in ghetemperde landen / die wat naer 't koude trecken. Herrera beschrijft 't selve in 't lange als volgt. Het greyn ofte Cochenilla wast in diversche deelen van Nova Hispania, aen een boom welc sy noemen Tuna, (de Mexicanen noemen die Nochtli) welc seer grove bladeren heeft; wort van drij bladeren geplant / in plaetsen daer de Noorde-windt de selve niet en kan beschadigen; de Cochenilla is een levendigh dingh / de maniere van een ronde worm / van 't fatsoen van een weech-luyse/ ende als 't hem aen de boom begeeft/ is van form als een vloye/ hoe wel wat kleynder/ en wast van 't zaedt van de worm/ende de jongskens bersten daer uyt/welc zijn als mijten / ende vervullen een gantschen boom / ende heelen thuyn van greynen;

d.4.l.8. c.11.

komt van een vlieſken / welck komt van de worm ſelfs / en is wit / ende brenght dit zaedt voort/welck ſeer menighfuldigh is/en vervult een hof van hondert planten in een jaer/ſoo dat men twee oft drymaels vruchten daer van ſamelt/ wel verſtaende van 't ghene ghecultiveert wordt; en wordt niet verplant in vochtich noch koudt weder; de boomen worden in order geſet als de wijngaerden/ ende werden ghehavent ende ſchoon gehouden: hoe de boomen verſcher zijn hoe 't greyn beter is ende meerder: den boom moet bewaert worden voor diverſche onghedierte/ die hem contrarie zijn / ende van de hoenderen / datſe 't greyn niet en eten: houden die ſchoon ordinaerlijck met de voſſen-ſteerten om dat ſy ſacht zijn: wordt in ſyn ſayſoen verſamelt met groote voor-ſicht/ dat niet wech kome/ om die te droogen ende te dooden. De nieuwe Waren daer van voort ghekomen zijnde / worden de boomen gelnoept / de moeders komen her voort/ ende worden ghedoot met kout water/ ende worden uyt-ghesprept in de ſchaduwe/ende droogh zijnde in nieuwe potten ghedaen / daerſe die twee ende dry jaren in bewaren: oock dooden ſy die met aſſchen daer over-gheſtropt / ende daer naer met water beſproept; daer zijn noch ander manieren van dooden/ dan en geeft ſoo goeden greyn niet; daer is veel bedroghs in / want ſy vervalſchen de Cochinilla in veelderley manieren. In de provincie van Tlaſcala wordtſe 't heele jaer door verſamelt / ende is de alder-fijnſte: daer wordt het carmeſijn ghemaeckt voor de ſchilders ende voor de vrouwen: ende de in-gheboorne en willen 't ſecreet niet ontdecken / hoe datſe dat hardt maken: werdt oock vergadert in Cholula, Guaxozingo, Calpan, Tranguyz, Manalas, ende leegh ende hoogh Meſteca, ende in de dorpen ontrent Guaxaca; Tecamachalco, doch in Tlaſcala valt meer / als in alle de voor-noemde plaetſen. Daer zijn vier ſorten / een die geen goede verwe en geeft welck wildt is; d'ander die ſonder havenen waſt/ ende is ſwartachtigh en wildt; ende een berghachtige/ dieſe den naem geven van de Chichimecas; ende door deſe dry gemenght met de goede/plegen ſy de koop-lieden te bedrieghen. Deſe boomen ofte Tunalen brenghen een roode vruchte voort/ die gegeten wordt/ende verweckt de piſſe/in voegen/die 't niet en weten / meynen dat men bloedt piſt/ en ſoo zijn eenige medecijnen bedrogen geweeſt/ die 't ſecreet niet en wiſten. De Indianen van Nova Hiſpania zijn ſeer groote vrienden van bloemen/ende dat meer als eenige andere natien ter wereldt/ende alſoo hebbenſe voor een ghebruyck verſcheyden ruyckerkens ende kranſkens van bloemen te maken / de welcke ſy daer Suchieles heeten/ ende maken die ſeer aerdigh ende fraeye: boven de bloemen die daer van Spaegnien zijn ghebracht/ hebben ſy daer van veelderhande ſoorten / en duyſentderley verſcheydentheden; ende daer onder eenighe van excellenten reuck / als daer zijn die van een boom voortkomen (die van ſommighe Floripondio ghenoemt wordt) die anders geen vruchten heeft als alleen de voorſz. bloeſſemen / die grooter zijn als lelien / ende waſſen op de maniere als de klocxkens/ gantſch wit / en hebben van binnen draepkens als de lelien: bloepen 't ghebeele jaer door ſonder op-houden/ heeft een wonder delicaten reuck in de koelte van de morgen-ſtondt. Oock ſoo houden de Indianen in grooter weerden een bloem dieſe heeten Iolosuchil oft Yolloxochitl, dat's te ſeggen/ hert-bloem; om datſe die ghedaente heeft/en van groote niet veel minder is: 't binnenſte van de bloeme gelijckt een hart/ende is om-ringht van veel bladerkens/die van binnen wit zijn treckende op 't roſſe/ende klevigh/zijn van ſeer goeden reucke; ſoo datſe ghemenght worden by de ſpijſen / als mede inden dranck van Chocolate. Insghelijcks eene welck ſy noemen Cacaloxochitl de welcke waſt aen een grooten boom / ende is van verſcheyden koleuren/ ſommighe wit/ ſommighe carmeſijn-roodt / ende meer verwen; alle van een ſeer lieflijcken reuck ende ſonderlinghe kracht.

Acoſt. l.4.c.27.

Het

Het derde Capittel.

Van verscheyden Hersten ende Gummen die in Nova Hispania vallen; ende verdeelinghe van dese Provincie.

DAer en is by naer geen ghedeelte van West-Indien daer meer ende kostelijcker hersten ende gummen vallen als in Nova Hispania, soo dat het de pijne weerdt sal syn eenighe hier te ghedencken: De Mexicanen noemen alle wel-rieckende hersten ende gummen met eenen ghemeynen naem Copal, ende naer de verscheydentheydt der boomen die de selve voort-brengen/soo doen sy daer een bynaem toe om die te onderscheyden: doch den herst die voornementlijck Copal wert ghenoemt ende die over-al nu bekent is gheworden / komt van eenen boom diese noemen Copal quahuitl; desen herst is wit ende doorsightigh: ende den boom daer hy uyt-vloeyet / heeft bladeren der eycken bladeren niet ongelijck dan datse grooter syn en langher: den herst komt somtijts van selfs voorts/somtijdts uyt de reten die in den bast worden ghesneden: is warm by naer inden derden graedt/ ende heeft eenighe verdrooghende kracht ende wat toe-treckende: synen roock versterckt de herssenen; ende is een sonderlinghe remedie teghen alle quaelen die uyt koude voort-kommen. Beneffens dese vindtmen hier andere boomen die mede den naem voeren van Copal quahuitl met eenigh by-voeghsel; welcker bladeren verschillen in groote ofte lenghte van den voor-gaenden: als die sy noemen Copal quahuitl patlatmac; om dat die breeder bladeren heeft; ende synen herst is swartachtigh/ende wordt by de Spaegniaerden ghenoemt Incienso de las Indias, dat is wieroock van Indien/ door de ghelijcknis die het heeft met den rechten wieroock: een anderen boom diese noemen Copal quauhxiotl die langher ende kleynder bladeren heeft ende eenen lossen bast; dese geeft seer weynigh herst: een derde diese noemen Tepecopalli om datse op de berghen groeyen/ dese draeght een vruchte by naer als een eeckele / met een pit die bedeckt is met een herstighe vochtigheyt / ende verscheyden sieckten gheneest; syn herst is mede den wieroock gelijck: een vierde diese noemen Cuitlacopalli, hebbende kleyne ronde bladeren/ ende vruchten die de vruchten van de doorn-boomen niet onghelijck en zijn; welcken boom een seer herden ende wel-rieckenden herst uyt geeft: een vijfde ghenaemt Tecopal quahuitl pitzahuac, wiens bladeren kleyn syn ende subtiel; draghende een kleyne ronde vruchte by naer als peper; syn herst treckt op 't swarte: een seste Xochicopalli, wiens herst by naer orangie is; ende een reuck heeft seer ghelijck de limoenen: ende eyndelijck Mizquixochicopalli, wiens bladeren de oragnie-boomen ghelijcken / ende syn houdt is met een schorse bedeckt die witte stipkens heeft; syn herst is hoogh-roodt / oft van een brandende kouleur.

Daer is een andere sorte van herst die de Indianen noemen Holli, ende de Spaegniaerden Vle; welck voort-komt van eenen boom diese noemen Holquahuitl, van desen boom vindt-men daer twee soorten; eene die seer groote bladeren heeft / ende de stronck gladt / ros van verwe / ende van binnen pittigh ende lymerigh / ende brenght een vruchte voort aen de tacken die rondt is / met een pit den hase-noten ghelijck / met een bitter / geel velleken bedeckt: des anders bladeren zijn de oragnie-appelen bladeren niet onghelijck / maer grooter; den bast van beyde dese boomen is seer bitter op de tonghe: den herst als hy eerst voort-komt is als melck/ wort daer naer ros / ende eyndelijck swart; samelen die in ronde ballen; in welcker stede sy die mede ghebruycken in 't kaetsen: desen herst heeft seer groote kracht teghen verscheyden sieckten / der nieren / ende de moeder / ende gheneest den bloedighen loop. De Wilden nemen die in met Axin / (welck is een vet van seker wormen die hier aen boomen worden ghevonden) ende segghen dat de leden daer radt van worden / ende dat de beenen selfs saght worden / soo datmense buyghen ende dwinghen kan waerwerts men wil.

De derde ſoorte van herſt is de Tecomahaca, welc voort-komt van eenen boom die ſy meeſt Tecoma hiyac noemen / ende oock Copal hyac ofte Memeyalquahuitl, welck is eenen grooten boom met ronde ende ghekertelde bladeren: den herſt is wel bekendt ende heeft de ſelve krachten als de voorgaende; inſonderheyt ſoo werdt ſyn roock ſeer ghepreſen teghen de opſtijginghe van de moeder/ als men die door de neuſe in-treckt: gheneeſt anders alle qualen ende pijnen die van koude ende vochtighe oorſaecken voort-komen.

De vierde ſoorte is de Caranna, welck vloeyt uyt een boom dieſe noemen Tlahuibillocan; welckers bladeren zijn ghelijck de olijf-boomen / kruys-wijs aende tacken ſtaende; ſyn baſt is wel-rieckende ende ſcherp op de tonghe; deſen herſt wordt geſeght noch krachtiger te weſen als de Tecomahaca, hoe-wel niet ſoo veel ghebeſight en wordt.

Eyndelijck ſoo valt hier een herſt welc genaemt wort Liquidambar, vloeyende uyt een grooten boom van bladeren den corken-boom niet ongelijck; de Indianen noemen deſen herſt Xochi ocotzotl, ende is van ſoetigheydt van reuck de Storax ſeer ghelijck; ende heeft ſeer uyt-nemende krachten/ die by de medicijnen wijdtluftigh worden beſchreven.

Daer vallen noch verſcheyden andere herſten ende olyen; als een witten herſt voort-kommende van een boom die ſy noemen Quauhcopaltic xixio, de welcke by de Indianen ſeer groot werdt gheacht/ ende ghebruyckt teghen den rooden loop met ſonderlinghe bate: de olie welcke ſy noemen de Avieto, om datſe wordt ghetrocken uyt het houdt met kracht van vier / van eenen boom de denne-boom gantſch gelijck: deſe is mede nu ſeer bekent/ende wort by de medecijnen gebruyckt/ als mede by de ſchilders tot ſeker vernis.

Van de menighte van 't groote vee/ als ſtieren ende koeyen / ſullen wy by andere occaſie ſpreken / dan de menighte is hier licht by af te nemen/ dat Acoſta verhaelt/ dat in den jare 87 daer 64000 eñ ettelijcke huyden in de vlote van Nova Hiſpania wierden gheſcheept. Voorts ſoo heeft men in Nova Hiſpania menichte van vogelen van excellente veeren ofte pluymen/ welcker fijnicheyt in Europa niet gevonden wordt; ghelijck men ſien mach aen de beeldekens die van pluymen ghemaeckt zijn/ die van daer ghebracht worden / ende een verwonderingh by een yeder veroorſaken / dat-men met vogel-veeren een ſoo delicaten werck maken kan/ dat het gantſch ende gaer met het penceel ſchijnt ghetrocken te weſen.

In ſumma / Nova Hiſpania is een van de beſte provincien vande Nieuwe-wereldt/ende bequaemſte om te bewoonen/in goede tempre/abundantie ende vruchtbaerheyt van tarwe/Maiz ende vee/ende andere dingen die tot het menſchen leven noodigh zijn/uyt-genomen olie ende wijnende hoe-wel daer in vele plaetſen gout ghevonden wordt/ ſoo is nochtans 't ſilver daer het ordinariſt/van welcke veel goede mijnen worden ghevonden. De provincien van Nova Hiſpania, gelijck als het een Audientie is / werden by de Spaegniaerden verdeelt in het Artz-biſdom van Mexico, de Biſ-dommen van Mechoacan, ende van los Angeles, ofte Tlaſcala; van Guaxaca ende van Chiapa, ende de Gouvernementen van Panuco ende Yucatan, met de provincie van Tabaſco: welcke verdeelingh wy oock in onſe beſchrijvinghe ſullen volghen; ende eerſt ſpreken van de provincie van Mexico.

M E X I C O.

Het vierde Capittel.

Beſchrijvinghe van de provincie van MEXICO in 't byſonder, de verſcheyden landen ende volckeren daer onder begrepen.

d.4.l.9. c.5.

DE provincie van Mexico, welck is 't ghene het Artz-biſdom van de ſelve ſtadt begrijpt / weſende de hooft-ſtadt van heel Nova Hiſpania, beſluyt in ſyn dioceſe alle de vlecken ende plaetſen van het lack (welck de Spaegniaerden noe-

men la

men la Laguna,) scheypt syn limiten van het Bisdom van Tlascala, op-gaende door de provincie van Chalco, welck is ghelegen seven leguen van Tlascala, ende negen van Mexico, ende streckt tot aen de Pico van de Sierra Nevada ('t sneeuw-gheberghte) die sy noemen el Volcan. Soo dat het Artz-bisdom van Mexico komt te legghen tusschen het Bisdom van los Angeles ofte Tlascala, ende het Bisdom van Mechoacan; heeft in de lenghte noorden ende zuyden hondert ende dertich leguen, ende in de breedte van achthien leguen, (welcke breedte het langhs de kuste van de zuydt-zee heeft) tot sestich leguen (welcke breedte het binnen 'slants heeft;) in 't welcke zijn begrepen de provincien van Mexico, ende naer 't noordt-oosten van de selve Lateotlalpa, Meztitlan, Xilopeteque ende Panuco, welck is de verst gheleghenste; ende naer 't westen Matalzingo, naest gheleghen by Mexico, ende Cultepeque, alder-verst daer af gheleghen: naer het oosten Tezcuco, naest aen Mexico gheleghen: naer het zuydt-oosten Chalco, mede aen Mexico; ende naer het zuyden eerst Suchimilco, ende daer aen Tlaluc, ende tusschen het zuyden ende zuydt-westen Coyxca, ende Acapulco verst af naer het zuyden gheleghen. De Volcan voren verhaelt / is een bergh bewassen met cypressen / cedren / pijn-boomen / ende een soorte van eycken / seer hooghe boomen / ende van exquis hout. Ende de dorpen die aen de noordt-zijde van den Volcan vallen / behooren tot het Bisdom van Tlascala; ende die aen de zuydt-zijde vallen / tot het Artz-bisdom van Mexico; ende syn velden zijn seer vruchtbaer / door dien daer tarwe wast ende cottoen; 't volck datter woont spreeckt de mexicaensche tale / ende in Tepexco valt seer goet aluyn / wit ende cristalijn. Dese plaetse is ghelegen aen de voet van een bergh / van welcke een pleyn begint / welck loopt naer Chiautla, een dorp daer cottoen wordt versamelt ende Maiz; is heet landt / ende het reghent daer weynigh in dat quartier / ende op 't gheberghte zijn boomen daer den herst van komt / welck men noemt Copal; wordt vergadert in de maendt van Novemb. wanneer de reghen voor-by is / snijden in de boomen / waer uyt het distillerende hardt wordt. In Ocotlan, welck een dorp is die van Chautla onderworpen / gheneeren sy haer met het zoudt / door een put diese daer hebben van zout-water / welck seer goet zout geeft: van hier gaet men naer de dorpen diese noemen Contecomapa, ende Gualtepeque; de in-woonderen spreken de Mistese tale / daer is een bergh die Iaspis geeft / die een seer excellent groen kouleur heeft / treckende naer het Porphyr; hebben seer veel Maiz, ghelijck die oock van Patonala, welckes volck is van de selfde tale: ende Tecomostla, ende Pucla, welck tot het Bisdom van Guaxaca behooren / daer Motezuma garnisoen onder-hieldt / ende den oorlogh voerde teghen Tutepeque, welck een groote provincie is van het voorschreven Bisdom van Guaxaca, ende streckt tot aen de zuydt-zee / ende het volck is van een ander tale. Van hier komt men te Castla sesthien leguen, latende tusschen beyden legghen de Amniscos, die tusschen dese / ende die van Ometepal onder-scheyden; ende daer naer komt men te Tuculala twee leguen vorder / daer goudt mijnen zijn / ende seer goede zaey-landen; ende hier beeft de aerde by naer tweemaels ter maendt / soo dat de Indianen hier geen huysen met mueren en bouwen / maer leven in hutten / diese noemen Boios, leegh ende met strope ghedeckt / ende van soden van aerde ghemaeckt / om meer beschut te zijn teghen de aerdt-bevinghen / ghelijck de experientie gheleert heeft: is soo naer de zuydt-zee ghelegen / datmen het gheruysch van de zee daer hoort / ende alle dese wegh streckt naer het zuydt-oosten van de Volcan van Mexico af tot Tuculala ende de zuydt-zee toe; ende hier scheypt sich het Artz-bisdom van Mexico, van het Bisdom van Guaxaca. Van de stadt van Mexico keerende naer het zuyden / zijn gheleghen de vlecken van Coautruaguacal, Acapistla, Guastepeque ende Autepeque, die den Marquis del Valle toe-behooren / elf leguen van Mexico gelegen / seer goede plaetsen / in heet landt / ende ghetempert door wateringhen / waer Maiz ende cottoen wast; ende veel bloemen ende roosen seer wel-rieckende van diversche soorten:

dese plaetsen zijn neffens den anderen ghelegen / en schepden haer limiten van het zuyden naer 't zuydt-oosten / tot aen de voet van den Volcan; ende daer wordt het beste suycker van gantsch Nova Hispania ghemaeckt / seer wit ende hardt in dry ofte vier Ingenios die daer zijn: ende Tlapa heeft berghen ende dalen / ende veel broots; daer zijn oock goudt-mijnen / die de Indianen bearbeyden / ende gheven der tribuyt van in stof. De provincie van Cuexco heeft veele ende goede dorpen / daer seer goeden honich / was / broodt ende cottoen valt; ende daer onder leght de vlecke van Zumpango met de rijcke silver-mijnen van Martin de Yerbo, ende Gonçalo Cerezo; dit landt loopt naer Acapulco toe / een haven van de zuydt-zee: heeft veel voor-name dorpen / welck al tot het Artz-bisdom ghehooren. Treckende van Mexico na Atlacubaia 't gheberghte op / komt men te Alapulco ende Xalataco seven leguen van de stadt; ende van daer komt men aen de provincie van Tlaxco, daer seer goede silver-mijnen zijn / ende een woon-plaetse ofte dorp van Spaegniaerden / die niet anders en doen / dan silver uyt de mijnen te houwen / te smelten ende te refineren / ende na Mexico te brenghen om daer ghequinteert te worden in 't smelt-huys; oock zijnder goede aders van yser / ende men reyst daer door naert 't zuydt-westen tot de zuydt-zee / ende tusschen beyden zijn veel dorpen ende provincien / al tot het Artz-bisdom behoorende. Reysende van Mexico naer Atlacubaya, eer ghy komt te Xalataco, schept hem een andere wegh af naer 't westen / welc reyckt tot de valleye van Matalzingo, daer de hooft-plaetse van genaemt wordt Toluca, is een groote valleye / ende wel bewoondt van volck die de Otomise tale spreken / neghen leguen van Mexico; daer zijn seer goede weyden / met veel bouw-huysen van vee / welck seer vermenichfuldicht is / ghelijck dan in de valley van Atzompan eenen Diego Munnoz de Camargo door syn industrie twee schapen in den tijdt van thien jaren heeft ghemultipliceert tot veertich duysent toe. In dese valleye van Matelzingo wordt veel broodts ghebacken: Een andere wegh schepdt hem naer 't zuydt-westen / welck loopt tot een vlecke welck werdt ghenaemt Tuxcalthitan, ende twaelf leguen verder tot Maltepeque: daer goede silver-mijnen zijn ontdeckt / ende worden door slaven bewrocht als die van Tlaxco; ende van hier treckt men naer de zuydt-zee door 't zuydt-westen / ende west-zuydt-westen; ende tusschen beyden zijn veel dorpen ende provincien al tot het Artz-bisdom behoorende. Van de valleye van Matalzingo komt men te Yxtalauaca, door 't westen ende te Taximaroa, welck is van de provincie van Mechoacan, dertich leguen van Mexico, daer valt veel Maiz; ende daer zijn aderen van yser; ende hier schepdt sich het Artz-bisdom van het bisdom van Mechoacan; men reyst door dese wegh naer Zacatula ende Colima, passerende door alle de provincien van Mechoacan, die veel zijn / ende komt tot de provincie van Nova Galicia toe. Van Matalzingo keerende naer het west-noordt-westen / zijn gheleghen de dorpen van Xiquipilco ende Chiapa, die met de Matalzingos confineren ende leven van Maiz ende Maguey. Treckende van Mexico naer het noordt-westen naer Escapuzalca ende Tenayuca, komt men vier leguen van Guatitlan, van waer men treckt op Atexepit; daer de lieden by landt-bouwinghe leven; ende van daer komt men aen de provincie van Xilotepeque, die schept met Xecotitlan ende Chiapa: De provincie van Xilotepec is meest bewoondt by de natie van de Otomis, welck een volck is van kleyn verstant / vileyn ende bloo; en men kan haer de Religie qualijck in-planten; oock hebbense een korte ende harde tale / die qualijck kan begrepen worden. 'T volck is anders arbeydsamer als eenigh ander volck van Nova Hispania. Ende naer 't noordt-westen schepdt het sich van de vlecken tot de provincie van Mechoacan behoorende; door dien het veel dorpen heeft die subject zijn aen de hooft-stadt; ende eenighe zijn ghetempert: keerende van Xilotepeque naer het noorden / is gheleghen het dorp Tula, welck seer goet is / en spreken al Otomis, en leven van zaey-landen / ende behooren al tot het Artz-bisdom. Treckende van Mexico naer

d.3.l.5. c.9.

naer het noorden / komt men te Tepeaquilla, ende van daer te Ecatepeque ende Atotobilco, Tulanzingo ende de provincie van Metztitlan, vijf-en-twintich leguen door het quartier van Xilotepeque: In Mezitlan valt seer goet cristalijn-aluyn / ghevonden door Bartholomeus de Zarate Regeerder van Mexico: daer wordt seer goede stof van cottoen ghemaeckt; ende daer zijn yser-mijnen die gheveneficeert worden; is ghetempert landt / ghesondt / met fraeye rievieren ende smaeckelijcke visch: Van daer komt men aen de provincien van de Guaxatecas, daer veel dorpen zijn / tot dat men raeckt aen de rieviere van Panuco, ende de stadt van S[t] Stevan del Porto; ende de inwoonders betalen haer tribuyt in cottoen ende Maiz, ende haer tale is different van die van Mexico. Naer het noordt-oosten leght Otumba ende Tepeapulco seer bequame dorpen/ ende daer veel zaeylanden zijn / ende weyden: komen voorder aen de provincie van Guachivango, loopende naer de noordt-zee toe / daer mijnen zijn van silver / ende van daer komt men aen de provincien van Papautla ende Tupax, welck is de rieviere Tuxpa, teghen over het Eylandt de Lobos in de noordt-zee/ onghesondt landt / door dien 't heet is op de kuste/ende leegh. Tusschen beyden zijn noch andere dorpen ende provincien / welck daer zijn van 't Artz bisdom: Van Mexico naer 't oosten leght Tezcuco, ende van daer komt men te Gueytulpa ende te Zacatepec; ende keerende naer 't oost noordt-oosten komt men over seker gheberchte/ naer 't noorden toe tusschen de rievieren van Tuxpa, ende S[t] Pedro ende S[t] Paulo; ende tot hier toe komt het Artz bisdom van Mexico, ende schept syn limiten van 't Bisdom van Tlascala, ende ontrent de wegh naer Veracruz toe schept het met Ategotepeque, welck behoort tot Tlascala, ende is van de Otomische sprake. In de limiten van dese Audientie zijn gelegen de mijnen van Pachuca, veerthien leguen van Mexico, ende die van Tasco twee-en-twintich leguen; die van Ysmyquilpo, welck van loot zijn/ twee-en twintich leguen; die van Talpuiava vier en-twintich: die van Temozcaltepeque achthien leguen: die van Cultepeque twee-en-twintich: die van Zacualpa twintich: die van Zupango veertich: die van Guanaxato sestich: die van Comania seven van Guanaxato: die van Achachica achthien van de stadt de los Angeles; die van Gautla ofte Zumatlan, ende S[t] Luiz de la Paz; ende in alle dese sullen meer als 4000 Spaegniaerden zijn / die met industrie ende arbeyt op dese mijnen passen / welcke alle zijn van silver/ uyt-ghenomen een / welck is van loot / als voor seyt.

Her. descript.

Het vijfde Capittel.

Beschrijvinghe van de groote stadt MEXICO, welck de hooftstadt is van gantsch NOVA HISPANIA.

De principale hooft-stadt van gantsch Nova Hispania is de stadt Mexico, de welcke eertijdts by de Indianen wierdt genaemt Tenoxtitlan ofte Tenuchtitlan: welck andere veranderen in Themisthatan: Is gheleghen op de hooghte van neghenthien graden en een half by noorden de linie: (Herrera seght elders in syn histori datse leght op de hooghte van twintich graden tot twintich ende een half/) ende dit komt met de kaerten ende distantien van andere best over een/ ende heeft de lenghte van hondert ende dry graden op den meridiaen van Toledo, soo datse verscheyden is van Toledo door een rechte lienie 1740 leguen, welck zijn acht uyren by de son. De stadt is gantsch om-cingelt van soet-water (Cortes seght in syn tweede relatie aen den Keyser/dat de stadt is gelegen in het zout-lack) hoe wel een weynigh drabbich/ soo dat de in-woonders daer van niet en drincken / maer brenghen 't water in de stadt van een mijle verre door seker riolen; ende oock brenghen sy het water in canoas ende schuytjens. Door dien de stadt in een lack leght / soo en heeftse maer dry in-komsten over dry calsyen. De eene komt van het westen / een half legue langh / de tweede van het noorden/

Her. descript.

d.3.l.9. c.8.

d.2.l.7. c.13.

noorden / de lenghte van een legue; naer het oosten en is gheen callsije / dan alleen canoen om daer aen te komen; naer't zuyden is de derde callsije twee leguen langh/ daer Cortes ende syn volck langhs in de stadt quamen. Ende is te weten/ dat hoewel de Laguna daer Mexico in gheleghen is / een schijnt te wesen / zijn noch= tans twee / ende seer verscheyden / want de eene is van zoudt ofte brackigh water/ bitter ende quaet / ende daer niet en groeyet / noch gheen visch ter wereldt in en valt; de andere is van soet water / welck visch voort-brenght / hoe-wel kleyn: Het zoudt lack wast / ende mindert naer de windt dieder waeyt: Het soet lack leght hoogher; soo dat syn water valt in het soute (ende niet ter contrarie / als sommi= ghe meynden) door ses oft seven openinghen die in de callsije zijn / daer brugghen over legghen van houdt seer sterck ende breedt. Het zoudt lack is op eenighe plaetsen vijf leguen breedt / ende acht oft thien langh / ende in den om-loop meer dan vijfthien. Het soete lack is ymmers soo groot: ende zijn beyde in het om-gaen meer dan dertich leguen, hebben van binnen ende op den oever meer dan vijftich dorpen / van welck sommighe wel vijf duysent huysen hebben; ende eenighe tot thien duysent; ende Tescuco was soo groot als Mexico; 'Twater welck valt naer de leeghe plaetsen / daer het lack is/ komt van de berghen af-loopen / welck legghen in het ghesicht van de stadt ende daer rondtom; welck water door dien het komt op een salpeeterighe grondt / wordt zout / ende niet door ander oorsa= ke / als eenighe ghelooft hebben. Ontrent den oever van dit lack werdt veel zoudt ghemaeckt / welck een grooten handel geeft. Daer zijn ordinaris wel hondert duysent canoen in / ofte barcxkens van een stuck / welck zijn van fatsoen als een wevers spoele / die de Indianen noemen Acales; de Spaegniaerden uyt ghewoonte noemdense canoas / als men die heet in de Eylanden. De stadt en heeft nu soo veel waters van binnen niet allse wel eertijdts hadde / ten tijde dat noch heydens was/ want de wateren en zijn niet weder geopent/ hoe-wel de stra= ten smal zijn gebleven ende seer lanck. In elcke open plaetse werdt by naer alle da= ghe marckt ghehouden van alderhande eet-waren / soo dat de in-woonders niet verre en behoeven te loopen om haer huysen te voor-sien: boven dese zijn daer dry principale marckten / daer seker daghen in de weke groot ghetal van Indianen toe-loopt om te koopen / ende verkoopen. De Indianen noemen de marckten Tiangustly, ende de Spaegniaerden noemense Tianguez, sonder den ouden naem te veranderen. De eene Tianguez ofte marckt is in Tatelulco, welck een vier-kante plaetse is / aen de dry zijden om-cingelt van gaelderijen ende tenten; in het midden van dese plaetse (welck is een van de grootste der werelt) staet het gericht / ende een seer schoone fonteyn die de Spaegniaerden hebben ghemaeckt: de andere leght binnen Mexico, en wordt hedens-daeghs ghenoemt el Tianguez de St Iuan, welck oock een groote plaetse is; soo dat in dese twee plaetsen wel hon= dert duysent menschen haer konnen laten met haer koopmanschappen. De derde marckt wordt ghenaemt el Tianguez de St Hippolito, (welck de patroon is van de stadt) alwaer woensdaeghs ende donderdaeghs marckt wordt gehouden; daer sulcken ontallijcken volck te marckt komt/ dat men daer qualijck keeren oft wen= den kan. Elck verkooper weet syn plaetse; ende elcke soorte van koopmanschap= pe heeft syn quartier sonder veranderingh. Dinghen die van ghewicht ofte groo= te bestommeringh zijn / latense aen de kandt van 't water in de canoas. De ande= re dingen die op dese marckt te koop komen / waren hier te langh om te verhalen/ want alles wat van aerde / hout / silver / ende goudt ghemaeckt kan worden / komt daer te koop / beneffens alle andere kostelijckheden / etc. In dese stadt zijn wel vier duysent borghers van Spaegniaerden / ende wel dertich duysent familien ofte meer Indianen; in de vier quartieren daer de stadt van oudts in verdeelt was / die heden-daeghs worden ghenoemt Sant Iuan, Santa Maria la redonda, San Pablo, ende San Sebastiaen, ende Thatelulco, is het wel principaelste quartier/ welck nu ghenoemt wordt Sant Iago. De Koninghlijcke Audientie ende den

Her. descript.

Vice-Roy

Vice-Roy die daer in presideert / heeft in dese stadt syn woon-plaetse; als mede de andere Officiers van den Koningh: en den stoel van den Artz-bisschop is hier / welck onder sich heeft voor Suffraganen de Bisdommen van Tlascala, Guaxaca, Mechoacan, Neuva Galicia, Chiapa, Yucatan, Guatemala, Verapaz, ende de Philippinas. De Cathedrale Kercke wierdt begonnen by Cortes, ende voorts op-ghebout by Don Sebastian Ramires de Feunleal.

In de stadt van Mexico zijn diversche cloosters van Dominicanen / Franciscanen / Augustijner / de compagnie van Jesus / Carmeliten / la Merced, Barvoetse / etc. ende thien cloosters van Nonnen: Een Universiteyt daer seer geleerdelijck alle vrye konsten ende scientien geleert worden: ende ander collegien ende hospitalen: boven desen zijnder noch wel dry duysent Spaegniaerden die in de om-ligghende dorpen onder de Indianen woonen; ende in de voorschreven provincien sullen wel twee hondert en vijftich dorpen van Indianen wesen / ende in de selve / als mede in de landt-huysen (die de Spaegniaerden Estancias noemen / ende wel ses duysent zijn) meer dan vijf hondert duysent Indianen die onder tribuyt sitten / ende meer dan hondert en vijftich cloosters van Monnicken / en scholen van Papen / om de Indianen het Christenen gheloof te leeren; behalven de Padres van de Societeyt van Jesus / ende andere huerlinghen: oock soo heeft de Inquisitie haer residentie hier. Aengaende de ghestalte van de lucht in dese stadt / het reghent daer op de selve tijden en stonden als in andere quartieren van Nova Hispania, doch met de noorde-windt des avonts ende niet des morghens: maer van smorghens tot 's avondts ist daer helder ende klaer weder. Des avonts soo verheft hem aen 't noorden op den bergh de Tepeaquilla een legue van de stadt / een seer duyster wolcke / ende in korten tydt met groote windt ende draepinghen komt se te Mexico: ende om te sien oft het reghenen sal / en behoeft-men maer te mercken oft den bergh voorsz. gheladen is met wolcken / want het is dan seker dat het reghenen sal. Ten tijde dat het reghent / is het in Mexico lustigh ende ghesondt / maeckt fraeye morghen-stonden / ende vochtighe avonden / ende de nachten ghestarret ende schoon weder. In de maenden van November, December, Ianuarius, Februarius ende Martius, tot dat den reghen komt / ghelijck het dan droogh weder maeckt / ende niet en reghent / elcke dagh des avonts als het plagh te reghenen / soo verheft hem een draep-windt in Mexico, ende ghelijck het salpeetrich landt is / soo vlieghter soo dichten stof / ende soo duyster / dat men by wijlen malkanderen niet sien en kan / ende duert den gantschen avondt ghelijck den reghen / soo dat in syn plaetse schijnt te komen; dan de nachten als voren zijn seer helder. Dese stof is seer ongesondt / ende hoe men naerder aen Martio komt / ende het landt drogher is / hoe schadelijcker / want vlieghen te neuse ende te monde in / ende veroorsaken pijne in de zijde / ende veel sterven daer af; soo dat het dan goet is buyten Mexico te wesen: dese draep-winden ende stoffen zijn ghenerael door gantsch Nova Hispania ter tijden van de drooghten / doch en zijn soo schadelijck niet als in Mexico: die in de stadt op haer ghesontheydt willen leven / en gaen des avonts niet uyt / maer sluyten haer deuren ende vensters dicht toe / ende soo sy doch de avondt-lucht willen genieten / soo gaen sy in haer hoven ende in 't veldt.

d.4.l.9. c.6.

Het seste Capittel.

Beschrijvinghe van de andere plaetsen ontrent de stadt MEXICO gheleghen.

Voor desen hebben wy aen-gheroert de menighte van plaetsen die ontrent de stadt Mexico legghen / sullen nu eenige van de principaelste plaetsen beschrijven / onder de welcke uyt-munt Chulula, welcke een groote vlecke was in voortijden / ende by naer soo groot als Mexico selfs; en was de voornaemste Heerschappye van Nova Hispania naer de Republijcke van Tlascala, ende de vermaertste van weghen haere superstitien ende afgoderijen onder alle de andere plaetsen van dit

d.2.l.7. c.2.

gantsch

gantſch geweeſt. Was ſeer volck-rijck/ en gebout op een ſchoone pleyn/ met ontrent 20000 huyſen en wel ſoo veele landt-huyſen daer om her/ (welcke de Spaegniaerden noemen Eſtancias,) met veel ſchoone toorns op de kercken ofte tempelen/ welck men ſeght wel ſoo veel geweeſt te hebben/ alſſer dagen in 't jaer zijn; ſoo datter naer 't ſegghen van vele/ wel ſes duyſent kinderen van beyde ſexen jaerlijcks ghedoodt/ ende den Af-goden op-gheoffert wierden: wierdt ghegouverneert door een Capiteyn die by de Republique ghekozen wiert/ door den raet ende met advijs van ſes Edelen ende by-ſtandt van haer Prieſters: door dien ſy niets voor en namen/ dan daerſe haer eerſt over beraden hadden in religieuſer wijſe; waer door by die natien deſe ſtadt ghenaemt wierdt het heylighdom van alle haer Af-goden. Daer valt in 't ſelve ghewéſte ſeer veel Cochinilla, ende de landen zijn ſeer vruchtbaer tot alle ghezaeye/ ende oock tot het onder-houden van vee. De mannen ende vrouwen zijn van goedt fatſoen: daer waren eertijts veel koop-lieden die wijt en breedt haren handel dreven: het arm volck kleede ſich met rocken van Nequen, welck is het lijnwaet dat ghemaeckt wordt van de Maguey, ende de rijcke in rocken van cottoen/ met randen van pluymen ende oock van konijne vellekens. Daer viel ſeer grooten handel met diverſche dinghen die in deſe vlecke wierden ghemaeckt ende ghevonden.

d.2.l.7. c.4. Tezcuco was mede eertijdts een groote plaetſe wel tweemael ſoo groot als Sevilla in Spaegnien/ hebbende wel geleghde ſtraten ende ſchoone huyſen/ is gheleghen op een pleyn/ aen de kant van 't zout-lack van Mexico, ende heeft niet te min 't ſoet-water in alle plaetſen/ welck daer gelept wort door diverſche riolen van 't geberghte af: ſoo dat het een ſeer friſſche woon-plaetſe is. Naer dat Don Hernando Cortez ſeght in ſyn derde verhael/ ſoo light Tezcuco ſes leguen van de ſtadt Mexico langhs het lack.

Ibid. Quitlavaca is ghelijck de ſtadt van Venetien gantſch in 't water gheleghen/ ſoo dat de Spaegniaerden het noemden Venezuela; een ghesonde plaetſe ende daer goede viſſcherije valt/ men komt daer aen over een calſije wel twintich voeten breedt/ ende wel een half legue langh; daer woonden in deſe vlecke eertijdts wel twee duyſent familien.

Yztacpalapa was een vlecke wel van thien duyſent huyſen/ half gheboudt in het zout-lack/ ende half op 't vaſte landt; ende daer waren verſcheyden vivers van ſoet water/ met veel viſch daer in; ende een fonteyne op den wegh naer Mexico toe van goet water/ ende om-cingelt van ſeer hooghe boomen. Deſe plaetſe leght twee leguen van de ſtadt Mexico, ende ſes leguen van Tezcuco; ende men treckt naer de ſtadt van Mexico langhs een calſije/ daer wel acht te peerde neffens den anderen konnen rijden; ende ſoo recht/ dat men de poorte van Mexico ſoude konnen ſien/ ten ware een kromte die het van den beginne heeft. Aen de zijden van deſe plaetſe was gheleghen Mexicaltzingo, een dorp van vier duyſent huyſen/ al in 't water; ende Cuyocan met wel ſes duyſent huyſen/ al op 't vaſte landt gheleghen/ ſeer vruchtbaer/ gheſondt ende aenghenaem. (Cuyocan leght anderhalf legue van Yſtapalapa naer Mexico toe over de calſije.) Ende Hiucilopucho hadt wel vijf hondert huyſen. Deſe dry plaetſen hadden in tijden datſe noch heydens waren veel templen ende hooghe toorns/ die van verre blinckten oft ſilver hadde gheweeſt/ welcke hedendaeghs tot kloosters zijn gheappropriëert. Daer was grooten handel in 't zout/ welck daer veel viel/ hoe-wel niet ſeer wit noch goet om te eten/ dan wel om vleeſch met te zouten: men maeckt het van de aerde/ welck al om daer ontrent ſultich is; en is noch een vaſten handel/ door dien het wijdt en breedt vervoert wordt.

Guatitlan leght vier leguen van Mexico; ende Tenyauca twee leguen; Eſcapuzalco een legue, al aen den oever van 't lack. Tacuba dicht by Mexico.

d.3. l.2. c.10. Suchimilco is een fraye plaetſe gheleghen in 't ſoete lack vier leguen van Mexico naer 't zuyden; ende twee leguen van Cuyocan.

Queretaro

Queretaro is een plaetse gheleghen in de provincie van Xilotepec, daer een fonteyn is van soo heeten water / datse verschouwet 't gene daer by komt eerst uptvloeyende / maer verkoelt zijnde / soo maeckt sy het vee vet / door diense gesont is: In de selve provincie is een fonteyne van seer goet water / welck vier jaren loopt/ ende de vier jaren daer aen en geeftse niet een drop waters / ende dan geeftse weder water / ende alst veel reghent soo is sy droogh; ende alst heel droogh weder is soo geeftse water. In dese provincie zijn veel silver-mijnen / en veel medecinale kruyden / ende alle vruchten van Spaegnien wassender: 't is aenmerckens weerdigh/ dat tusschen het dorp van St Iuan, ende 't dorp Queretaro, welck zijn seven leguen, ende twee leguen vorder / ende soo vele over dwers / weyden meer als hondert duysent koeyen en ossen / ende twee hondert duysent schapen / ende wel thien duysent peerden / soo wonder vruchtbaer is dat ghewestे.

Het sevende Capittel.

Beschrijvinghe van ACAPVLCO, welck is de haven van de provincie van MEXICO, gheleghen aen de zuydt-zee.

HEt Artz-bisdom van Mexico heeft syn havenen beyde aen de zuydt-zee ende de noordt-zee: de haven aen de zuydt-zee werdt ghenoemt Acapulco, gheleghen in de provincie van Acapulco, op de hooghte van seventhien graden by noorden de linie; naer 't segghen van Herrera: waer mede over een komt een aenteeckeningh van de kuste by den Generael Spilberghen in een Spaens schip ghevonden. (Thomas Fuller steltse op de hooghte van seventhien graden en twintich minuten; Olivier van Noorde, op seventhien graden / dertich minuten.) Ses leguen van Rio de los Yopes, daer 't Artz-bisdom confineert met 't Bisdom van Tlascala, ende acht leguen meer naer 't westen leght de rieviere Citala, ende noch vier leguen vorder die van Mitla. De beschrijvinge voornoemt steldt neffens de haven van Acapulco naer het westen la Plaja de Citala, welck wel 24 leguen duert sonder heuvels oft klippen aen het strandt: rekent 9 leguen tot Boca de Mitla, ende 4 leguen tot Apuraqualcos, van daer tot Petatlan steltse la Plaia de Tespa, vol kleyn gheboomte ende palmiten: van Petatlan tot de haven van Ciguatanejo 13 leguen, eñ van daer tot Rio de Zacatula 12 leguen. De haven van Acapulco heeft een groote mondt / wel een mijle wijdt / leggende z. ende n. ende van binnen heeftse noch twee geulen / van welck de eene streckt naer het noorden / daer de schepen konnen anckeren; de andere naer het oosten / daer de schepen moghen beschut legghen voor alle winden / loopende in de in-hammen die daer binnen zijn / ende men mach de schepen daer over halen / ende versoecken. Soo dat dese haven een van de grootste / schoonste ende verseker ste havenen is van de Nieuwe Wereldt / ende over sulcks altijdt seer bevaren is ghewееst; ende wordt noch heden-daeghs gefrequenteert by de schepen van Nova Hispania, loopen naer de Philippinas, ende van daer weder-keeren naer Nova Hispania. Aen de west-hoeck van de baye light een hoogh ende rouw Eylandeken dicht by 't landt / de baye gaet eerst noorden in / en dan west op / daer hem het stedeken laet sien met het fort / welck maer een lege borstweringh en hadde doen ons volck daer was met Spilberghen: de schepen konnen tot op een musquet-scheut by de huysen ende het fort komen. Het stedeken aen dese haven gheleghen / is van Mexico tachtentich leguen, (naer 't segghen van Pedro Texeira die de selve bereyst heeft) een quaden ende seer periculeusen wegh over hoogh gebergthe / steyle klippen / ende ontallijcke rievieren van schoon ende excellent water; seer dichte bosschagien / ende een landt dat seer qualijck bewoont is / ende 't volck van den lande somber ende seer nederigh. Men passeert in desen wegh drye rievieren van name; de rieviere del Papagayo, die seer machtich is / ende wordt met een ponte ghepasseert: de riedvier de las Balsas, welck is als de Taio in Portugael / ende heeft een seer snellen loop / ende wordt ghepasseert met vlotten van

Her. descript. d. 5. l. 6. c. 4.

rieden by den anderen gheboeght/ende ghelegħt op drooghe calebaſſen/ welck de Indianen met ſwemmen over-brenghen; ende aen beyde deſe revieren betaelt men ſyn paſſagie. De derde is de reviere van San Franciſco, de welcke hoewel ſy groot ende machtich is/ heeft haer wedden in eenighe plaetſen: al deſen wegh langhs is men ſeer gheplaeght van de Moſquitos datter qualijck gheen raedt toe en is/ ſoo datſe de menſchen oock wel dooden met haer venijnigh ſteecken. Eermen te Mexico komt paſſeert men door het Marquiſaetſchap del Valle, daer den eerſten conqueſteur van Nova Hiſpania, Fernandus Corteſius de naem van voerde. Een Engelſ-man die daer was inden jare 1603 ghetuyght dat ſy van Acapulco naer Mexico toe haer wegh namen door Zumpango een dorp van Indianen dertich leguen van Acapulco, ende gheen dorpen onder-weghen/ ende datſe van daer quamen te Quernavaca een dorp van 't Marquiſaetſchap daer Cortes den titel van heeft verkreghen/ ende derthien leguen van Mexico gheleghen.

Een Spaegniaerts gheintercipieerden brief ſchrijft van deſe plaetſe aldus in den jare 1590. Ick quam van *China*, ende de landen in *Acapulco*, ſeventich leguen van *Mexico*, welck is de haven daer de ſchepen legghen die naer *China* varen; alle koop-lieden van *Mexico* brengen haer koopmanſchappen neerwaerts tot deſe haven, om wegh te ſchepen als voren. Het is een van de beſte havenen van alle de havenẽ van *Nova Hiſpania*, ende daer de ſchepen alder-ſeeckerſte konnen rijden ſonder eenigerhande ghevaer; want ſy leght onder een hoeck landts, ende een groot punt. Ende hier zijn vier groote ſchepen, te *Mexico* toebehoorende, van ſes hondert ende acht hondert vaten 't ſtuck, die alleen dienen tot de vaert naer *China*, ende vvederom; ende gaen tvvee teſſens naer *China*; vvelck is over de tvvee duyſent mijlen, ende zijn ghemeynlijck derthien ofte veerthien maenden uyt; ende als die tvvee vveder-ghekomen zijn, ſoo loopen d'ander tvvee korts daer naer vvederom uyt, gaen nu ſeer ſterck van ſoldaten voorſien. Een dingh kan ick u. l. verſeeckeren; dat tvvee hondert ducaten in Spaenſche ende eenige Nederlandtſche vvaren die ick dervvaerts voerde, vveert maeckte daer in 't landt veerthien hondert ducaten, ende maeck rekeningh dat de zijde-vvaren ende andere koopmanſchappen die ick in plaetſe heb mede ghebracht, my hier in *Mexico* ſullen vveert zyn vijf-en-tvvintich hondert ducaten; ſoo dat hier groot ghelt te vvinnen is, alſmen behouden mach over komen.

Den Generael Spilberghen was hier in 't jaer 1615; ende accordeerde met den Gouverneur/ hoe-wel de deſelve 18 groote ſtucken hadde op ſyn caſteel; doch ſoo qualijck ghemonteert/ als men daer naer heeft verſtaen; dat de onſe de ſelve plaetſe lichtelijck hadden konnen importeren/ indien ſy ghewеten hadden hoe het daer ghеſteldt was; ende bequam van hem verſchеyden eetbare-waren ende manghelde ſyne ghevanghenen.

De ſchepen varen ghemeynlijck van Acapulco naer China, ende de Eylanden Filippinas, in Martio ende daer ontrent; ende komen weder van China te vertrecken in Iunio ofte daer ontrent.

Het achtſte Capittel.

De gheleghentheden van de provincie van PANVCO, ende de ſteden in 't ſelve quartier gheleghen.

Her. deſcript. DE provincie van Panuco gheleghen naer het noorden van Mexico, was eerſt een Gouvernement op hem ſelven/ dan is nu gheincorporeert in het diſtrict van de audientie van Mexico, is by de vijftich leguen langh ende breedt. 'T landt welck ſtreckt naer Nova Hiſpania toe/ is het beſte: overvloedich van lijf-tocht/ ende men vindt daer eenigh gout: maer het landt welck naer Florida toe ſtreckt/ is ſeer arm ende ſlecht: ende daer zijn wel vijf hondert leguen weeghs eer men komt

komt aen de limiten van Florida. Van Mexico komende hebt ghy eerst de provincie van Ayotuxtetlatan, welck eertijts vol belliqueus volck was/ ende wierdt van Don Hernando Cortes geconquesteert in den jare 1522, met groote slachter van de in-woonders; van daer komtmen te Chila vijf leguen van de noordt-zee/ welckes volck oock belliqueus was/ ende qualijck te subjugeren/ upt oorsaecken van diversche lacken die in de selve provincie zijn; soo dat Cortes veel te doen hadde om die te over-winnen. De Spaegniaerden hebben nu in dit Gouvernement dry woon-plaetsen/ te weten; Panuco welck by de Spaegniaerden wordt genoemt Villa de Santistevan del Puerto, ontrent Chila ende daer de riebiere van Panuco in de zee loopt; ghebouwt by Don Hernando Cortes naer dat hy die van Panuco ende Chila hadde 't onder-gebracht/ende haer woon-plaetsen gedestrueert; Dese stadt is gheleghen op de hooghte van wat meer als dry-en-twintich graden/ vijf-en-sestich leguen van de stadt Mexico naer het noordt-noordt-oosten/ ende acht leguen van de zee/ neffens een riebiere welcke het in-komen maeckt van de haven.

d.3.l.3. c.18.

Her. descript.

De tweede stadt is ghenoemt by de Spaegniaerden Santiago de los Valles, is gheleghen binnen s' landts vijf-en-twintich leguen van Panuco naer het westen toe.

De derde is de stadt St Luis de Tampice, acht leguen van Panuco naer 't noort-oosten/ gheleghen aen de zee-kuste/ van de Golfo van Mexico. Hoewel op de kuste van dit Gouvernement veel riebieren zijn/ ende diversche aen-komsten tot Rio de las Palmas toe/ soo en zijnse effen-wel niet seer bekent/ als alleen de riebier van Panuco, ende syn haven/ welck oock niet seer goet ofte seecker en is.

In dese provincie waren eertijts diversche groote woon-plaetsen van Indianen; als te weten; die de Spaegniaerden noemden las Caxas, ende een andere ghenaemt Yxicuyan; ende Nachapalan, ende Taquinitl, ende Tezetuco; al seer bewoont by Wilden/die eertijts veel Spaegniaerden doodt-sloeghen van 't volck ghekomen met Francisco de Garay, die dit landt meynde te conquesteeren/ dan was daer in voor-ghekomen by Cortes.

d.3.l.5. c.7.

In de provincie van Panuco, als Oviedo ghetuyght/ wordt ghevonden een seecker Bitumen, welck seer bequaem is om de schepen mede te pecken; welck men oock elders in Indien vindt.

Sommar. c.8.

Aen de noort-zijde van de riebiere tegen over Panuco, hebben de Spaegniaerden eenige sout-pannen/ẽ de riebiere is daer ontrent een half boogh-schoot breet; de Engelsche die aen landt wierden gheset in de bocht van de Golfo van Nova Hispania, (zijn 't volck van Iohn Hawkins) in den jaere 1568; quamen door veel miserien ende onghemacks hier aen/ ende werden by de Spaensche ghebracht naer de stadt Panuco; ghetuyghen dat het een wel-ghelegen plaetse was/ wel versien van alle soorten van fruyten; ende beneffens veel Indianen/ als doen bewoont by ontrent twee hondert Spaegniaerden/ behalven noch de Swarten. Doen haer meeste trafijcke met het zout/welck sy maken in seeckere zout-pannen/ ligghende aen de west-zijde van de riebiere/ ende een legue van de stadt. Deser Engelschen een/ghenaemt Miles Philips, verhaelt dat hy ende syn gheselschap van Panuco naer Mexico wierden ghevoert/ welck van den anderen soude legghen neghentich spaensche mijlen/ende datse naer twee daghen reysens quamen aen een vlecke welck de Indianen noemen Nohete, ende de Spaegniaerden Santa Maria, daer een klooster van Munnicken is; daer naer quamense te Mestitlan veertich leguen van Mexico, daer een huys is van Graeuw-munnicken/ ende daer woonden ontrent dry hondert Spaegniaerden/ soo mans/ vrouwen/ als kinderen. Een dagh-reysens voorder leght Puchuca een stedeken/ ende de mijnen van Puchuca legghen ontrent ses leguen van daer naer 't noort-westen.

Engelsche voyag.

Tot naerder ontdeckinghe van dese provincie/ sullen wy hier by voeghen het verhael van Iohn Chilton, als 't selve is upt-ghegeven by Mr Richard Hackluyt

in syn Engelsche voyagien. In den jare vijfthien hondert ende twee-en-seventich/ (seght hy) quam ick te Mexico, in 't geselschap van een Spaegniaerdt/ ende wy trocken te samen naer de provincie van Panuco, welck leght op de kuste van de noordt-zee/ ende naer dry dagh-reysen quamen wy in een stadt ghenaemt Mesticlan, daer maer twaelf Spaegniaerts en woonden / ende de Indianen die daer woonden waren by de dertich duysent. Dese plaetse leght op seecker hooghe berghen / die seer dicht met bosschagie bewassen zijn / nessens eenighe dorpen die ghesont ende lustigh zijn / en vruchtbaer / hebbende schoone water-fonteynen die daer door-loopen. De hooghe weghen zijn al beplant met fruyt-boomen van verscheyden vruchten / seer lustigh in 't aen-schouwen; ende in elck dorp daer wy deurtrocken vereerden ons 't volck met allerhande eet-waren. Ontrent twintich leguen van dese plaetse is een ander vlecke ghenaemt Cianchinoltepec, welck een Edelman toe behoort/ alwaer ontrent de veertich duysent Indianen woonen; ende onder haer zijn acht oft negen Munnicken van S[t] Augustijns ordre/ die daer een clooster hebben. Dry daghen daer naer scheyden wy van dese plaetse / ende quamen tot een vlecke ghenaemt Guaxutla, daer een ander clooster is van de selve order; ende daer woonen ontrent twaelf Spaegniaerden. Van dese plaetse voortwaerts begint de provincie ghenaemt Guastecan, welck is vlack landt sonder eenigh gheberghte. De eerste vlecke daer wy aen-quamen is ghenaemt Tancuylabo, daer menichte van Indianen woonen/ langh van statuere/ ende 't lijf al gheschildert met blaeuw / ende draghen 't hayr langh tot aen de knyen / ghevlecht als de vrouwen ghewoon zijn haer hayr te vlechten met linten. Als sy uyt haer huysen gaen/ draghense haer booghen ende pijlen met/ zijnde goede schutters/ende meest naeckt gaende. In dese landen en nemense noch goudt noch silver in mangelingh voor eenighe dinghen / maer alleen zout/ welck sy seer groot achten / ende gebruycken het als een sonderlingh medecijne teghen seecker wormen die tusschen haer lippen groeyen. Naer neghen dagh-reysen van dese plaetse / quamen wy tot een stedeken ghenaemt Tampice, welck een haven-plaetse is op de zee / daer naer mijn gissingh veertich Christenen woonen / van welcke de Wilde doen wy daer waren / veerthien doodt-sloeghen / dewijl sy besich waren om zout te vergaderen / welck al de koop-handel ende neeringhe is die sy hebben in dese plaetse; is gheleghen aen 't in-komen van de rievier van Panuco, welck is een seer groote rievier/ende ten ware een zandt welck leght in de mondt van de selve / schepen van vijf hondert tonnen soudense konnen op-varen by de 60 mijlen. Van hier trocken wy naer Panuco, veerthien mijlen van Tampice, welck eertijts een fraeye stadt is gheweest/ ende de Koningh van Spaegnien hadt daer een Gouverneur; maer door de verwoestinghen ende slachter die de Wilden doen/ onder de Christenen/ leght sy nu by naer woest / hebbende in sich niet over de thien Christenen met een Priester. Hier wiert ick seer sieck ende bleef hier leggen een-en-veertich dagen/ hebbende gheen ander voetsel als fruyten ende water / daer ick noch ontrent ses mijlen verre in 't landt om moest seynden. Mijn mede-ghesel trock vorder ende weder gekomen zijnde / vondt my in eenen soberen staet; uyt oorsaeck van de ongesondtheyt van dese plaetse; ende niet teghen-staende mijn sieckte ende swackheydt liet ick my op een peerdt setten / met een Indiaen achter om my te houden/ ende trocken soo voort tot s' avonts; s'ander-daeghs smorghens passeerden wy de rieviere in een canoa/ en wesende aen d'ander zijde trock ick alleen voor uyt ende misten de wegh/ soo dat ick reedt door een groot bosch ontrent 2 mijlen/ en ten laetsten viel ick in handen van de Wilde van dit geweste/ die daer woonden in seecker huttjens van stroo gemaeckt; dese my siende quamen heur twintighen uyt met haer boogen ende pijlen/ ende spraken my aen in haer tale welck ick niet en verstondt / ende ick gaf haer met teeckenen te kennen datse my van mijn peerdt souden helpen (was in eer groot ghevaer om van haer ghegeten te worden waer hy niet mager gheweest / waerom sy vreesden dat hy de pocken hadde/) gaven my

water

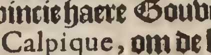
water te drincken upt een veneets-glas dat vergult was. Waer van verwondert zijnde/vraeghde ick hoe sy daer aen ghekomen waren: een mexicaensche deerne die sy by my hadden ghebracht/ antwoorde dat de Cazique van die Wilden/'tselve ghebracht hadde van Skallapa een groote vlecke/dertich mijlen van dese plaetse in 't gheberghte daer eenighe Christenen woonden ende seecker Augustijner-munnicken/ welck de Casique op een nacht verrast/ ende 't volck doodt-gheslaghen hadde; ende 't klooster verbrandende/ hadde dit glas onder ander dinghen gheberght. Hebbende nu eenighe uyren onder dit volck gheweest/ dede de Casique vraghen oft ick mijns weeghs wilde gaen; ick antwoorde/ jae. De Casique liet twee van syn volck met my gaen om my te gheleyden/ die naeckt voor my ginghen met haer booghen ende pijlen by de dry mijlen/ tot datse my brochten op den hooghen wech/ ende gaven my met teeckenen te kennen dat ick haest soude komen aen een stadt daer Christenen woonden/ welck is ghenaemt St Iago de los Valles, gheleghen op vlacke velden ende om-ringht met een aerde wal/'tghetal van de Christenen die daer woonden/ en waren niet boven de vier oft vijf-entwintich/ die de Koningh van Spaegnien dorpen ende Indianen gheeft om het landt in syn subjectie te houden. Hier hebben de Christenen machtighe muylen/ diese brenghen naer alle quartieren van Indien/ende Peru, alsoo sy al haer koopmanschappen op de selve te lande voeren. Hier vondt ick mijn gheselschap weder/ die bevreest waren gheweest dat ick vermoordt was; ende 't volck van de Stadt was seer verwondert dat ick ontkommen was upt de handen van die Indianen/door dien tselve noyt te voren geschiet was; want zijn daer seer moedich op een Christen ghedoot te hebben/ende een stuck van syn vel te draghen daer eenigh hayr aen is; wy bleven in dese stadt achthien dagen/ tot dat ick weder gesont wiert; ende onder-tusschen quam daer een Don Francisco de Page, welc den Vice-Roy Don Henrico Manriques had gesonden voor Capiteyn-generael/ om te onder-soecken ende te openen sekeren wegh van de zee-kant af/tot de mijnen van de Sacatecas, welck zijn van dese plaetse 160 mijlen/ ten eynde sy haer koopmanschappen langhs dien wech mochten brengen/latende de wegh van Mexico liggē/ de welcke ses oft seven weken reysens is. Dese Capiteyn nam my ende mijn gheselschap mede/eñ de reste soldaten/ tot het getal van 40 toe/ welck hy met hem ghebracht hadde/ende 500 Indianen/ die wy namen upt twee dorpen van dese provincie/genaemt Tanchipa eñ Tamaclipa, alle goede schutters/ ende naecte lieden; wy trocken so naer Rio de las Palmas, welck seer groot is/ende scheyt het rijck van Nova Hispania ende Florida van den anderen; ende treckende langhs dese rievicre dry daghen langh om passagie te soecken/ ende gheen vindende/ waren wy ten lesten ghenootsaeckt houdt af te houwen/ende een vlot te maecken/ daer wy op ginghen sitten ende lieten ons by de Indianen al swemmende over-stoten. Dry daghen daer naer reysende door bosschen/ over berghen ende heuvelen/ quamen wy aen de mijnen van Sacatecas, welck de rijckste mijnen zijn van heel Indien/ ende van daer wordt het meeste silver ghehaelt; ende daer woonen boven de dry hondert Christenen/etc.

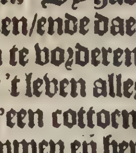
Het neghende Capittel.

Van de manieren van de Mexicanen, haere tale ende regeringhe.

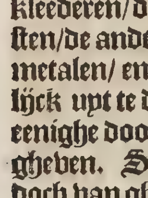
EEr wy van dese provincie van Mexico scheyden/ soo sullen wy een weynigh spreken van dit volck/ te meer om dat het 'teerste is/ daer wy eenighe forme van ghesette regeringhe ondervinden. Dit volck heeft een sonderlinghe vlijt aen-ghewent om haer kinderen wel op te trecken naer hare wijse/ gelijck 'tselve te sien is by haer gheschilderde boecken/ by dewelcke wordt upt ghebeelt in wat voeghen sy haer kinderen naer den ouderdom van hare jaren hebben onder-wesen/ ende naer haer vernuft te wercke ghestelt/ ende de weder-spannighe met sware straffen

ghetemt: want van jonghs brochten sy de selve ofte by haer Priesters/ofte by haer Krÿghs-overste/om als sy tot jaeren souden komen in d'een ofte d'ander ordre op-ghenomen te worden. Ende daer-en-tusschen soo onderhielden sy die in haer huysen; gaeven haer eten naer haere jaren ende behoefte: stelden die te werck tot d'een oft d'ander huys-werck; straften die naer gelegentheyt van de misdaet met axi haer onder de neus te roocken; ofte met de scharpe doornen van Maguey te prickelen/ ende dierghelÿcke. Haer houwelÿcken wierden op een sonderlinghe wÿse ghemaeckt ende bevestight; sekere vrouwe die sy noemden Amantesan, schorten de bruydt op haren rugghe/ ende verghesellschapt met veele andere vrouwen van de bruydts bloedt-verwanten ende naeste vrienden/brochten die ten huyse van de ouders van den bruydegom/ ende setten de bruydt daer in huys neder op een matte neffens den bruydegom/ende knoopten de kleederen van de bruydt ende den bruydegom aen den anderen; men offerde daer naer Copal aen de Af-goden/ ende men hielder een solemnele maeltÿdt/ende men las de nieuw-tsamen-ghevoeghde voren de wetten van 't houwelÿck; eñ soo wiert 't houwelÿck daer naer voltrocken.

De politique regeringhe was eertÿdts bestaende by veele oft Aristocratia: daer naer hebbense onder haer eenen Koningh aen-ghenomen; wiens successie niet en volghde by bloedt maer by verkiesinghe; de keur staende by sekere ghelÿck als Keur-vorsten/ uyt den adel van Mexico ende eenighe nae-burighe Koninghen; welcke onder desen staet behoren ende des grooten Koninghs van Mexico vassallen zÿn: dese Keur-vorsten noemden sy in hare tale Tlacohecalcatl, welcker hooghheyt de naeste was achter den Koningh. Dese volghde haer Krÿgs-oversten die sy Tlacatecatl ende Ezuahuacatli noemden; ende eyndelÿck haere Priesters/die sy noemden Tlillancalqui, dat is heeren van 't swarte huys/ naer seker swarte salve daer sy haer mede besmeerden. De Koningh hadde onder hem verscheyden dienaers soo om in recht te doen als krÿgh-saecken te verrichten: insonderheyt sekere boden die sy noemden Telpuchli, meest jonghe ende radde lieden/ die sy sonden in alle de provincien die haer onderdaen waren/om acht te nemen op alles watter om gingh/ ende 't selve in een boeck/ van cottoene lÿnwaet/ gheschildert haer over te brenghen/ alsoo sy geen maniere van letteren ofte schrift en hadden. Sy hadden in elcke provincie haere Gouverneurs die sy Petlacalcatli noemden/ende daer benevens haere Calpique, om de schattinghen voor den Koningh in te vorderen. Hadden een gheschildert boeck/ in welcke uyt-ghedruckt stondt naer 't leven alles wes elcke provincie hadde op te brenghen naer syn ghelegentheyt/ d'een cottoene kleederen/ d'ander eenige eetbare ware/d'ander eenige kostelÿcke gummen eñ hersten/de andere weder eenige vreemde dieren oft vogelen/ende ten lasten oock eenige metalen/ ende soo voorts. Door dese selve wÿse wisten sy alle dinghen bequamelÿck uyt te drucken; ghelÿck 't selve te sien is by de gheschilderde boecken/ welcker eenighe door den hoogh-gheleerden Samuel Purchas, in 't Engelsch zÿn uyt-ghegheven. Sy hadden sekere teeckenen daer sy de ghetallen mede uyt-druckten/ doch van gheen minder ghetal/ dat ick heb konnen mercken/ als twintich/welck sy uyt-druckten met de ghelÿckenis van een op-staende bÿle ofte vaentjen; ende dat tot hondert ende twee hondert toe; soo dat dese by-staende figure beteeckende hondert . Vier hondert druckten sy uyt

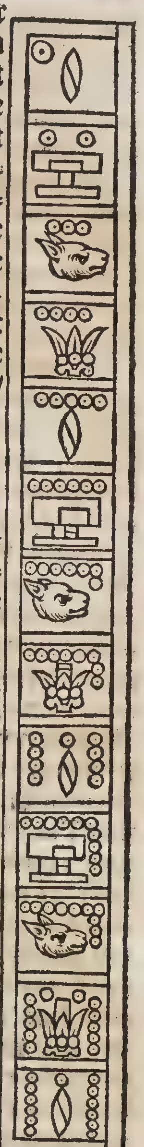

met het teecken welck hier verthoont staet boven een diepe schotel; dit teecken stelden sy soo dickwils tot dat het vier duysent maeckte:

om acht duysent te beteeckenen ghebruyckten sy dit by staende teecken: ghelÿck 't selve te sien is by haer schat-boeck. De naemen van de ghetallen luyden in haer taele aldus; 1 ce, 2 ome, 3 yei, 4 nahui, 5 macuilli, 6 chicuazen, 7 chicome, 8 chicuey, 9 chicunahui, 10 machtlactli, 20 zempohualli, 40 ompohualli, etc.

Sy

Sy begonnen haer jaer van onsen Maert, ende verdeelden haer jaer in achthien maenden (als Gomara schrijft) ende gaven elck maent een besondere naem meest ghenomen van haer feesten die elcke maendt omquam; ende elcke maendt verdeelen sy in twintich daghen / die oock haer besondere naemen hadden van beesten ende anders / met welcker beelden sy die uyt druckten. In't op rekenen van jaeren ghebruyckten sy een weke om soo te segghen van derthien jaeren / de welcke sy uyt-beelden als in de by staende figuere / in de welcke maer vier figueren van verscheyden dinghen worden ghebruyckt; te weten Tocheli, dat is een konijn; Acatl een riedt; Tecpatl een slijpsteentjen ofte mesken; ende Calli een huys: doch 'tghetal der jaeren met soo veel ⊙ uyt-ghedruckt; tot de voorsz. derthien toe; ende dan weder op nieuws begonnen. Vier deser wecken maeckte ghelijck een euwe / de welcke sy beteeckenden met de by-staende figuere;

ende als dat 't jaer om quam soo vreesden sy altijdts voor eenighe groote veranderingh / jae meynden dat de werelt in sulck jaer hadde te vergaen / soo dat sy des avondts te voren alle haer potten verbraken ende haer vier uyt-bluste eñ waeckten den geheelen nacht (soo de Spaegniaerden schrijven) ende maeckten derhalven groote feesten naer dat den eersten dagh van een nieuwe euwe weder was in-ghegaen / offerden aen hare Af-goden / ende versaghen haer weder van potten ende nieuwen huys-raedt / ende haelden vier by haer Priesters. Dese euwe van 52 jaren schilderden sy altemet in 't ronde; trocken een cirkel ende schilderden de sonne in 't midden / ende verdeylden den cirkel in vier ghelijcke ghedeelten: ende elckes ghedeeltes om-loop verdeelden sy in derthien deelen als voren; ende als daer wat sonderlinghs in d'een ofte d'ander jaer gebeurde dat beelden sy met figueren uyt ten besten als sy konden / neffens de figuere van 't jaer; somtijdts schilderden sy de selve euwe in 't vier-kandt; ende in 't midden de gheschiedenissen.

De successie van hare Koninghen wordt wijdt-luftigh beschreven by Acosta, wiens boeck in yeders handen is / soo dat 't niet van noode is 't selve hier in te voegen: alleen sullen wy dit segghen datter de gheschilderde Chronijcke by den voor-noemden Purchas uyt-ghegeven / veel van verschilt 't ghene Acosta verhaelt / soo in de namen van hare Koninghen als in 't ghetal vande jaeren haerder regheringhe; doch en sullen dat hier niet naerder onder-soecken; alsoo dat Koninghrijck nu door de Spaegniaerden ten eynde is ghebracht. Sullen nu voort varen tot de andere provincien.

T L A S C A L A.

Het thiende Capittel.

De ghelegentheyt van de provincie van TLASCALA in 't ghemeyn.

EEr wy komen tot beschrijven van het Bisdom van Tlascala, als het hedendaechs wordt ghenomen / soo salt de pijne weert wesen een weynich aen te roeren de oude ghelegentheden van dese provincie. Dese provincie was eertijts groot vijftich spaensche mijlen; de stadt van Tlascala was gheleghen aen een stercke plaetse / op de hooghte van twintich graden by noorden de linie / in een ghebroken gheberghte van groote hooghte / ende groote klippen ende rodtsen / daer Tlaxcala de naem van hadde / tot dat de naem wierdt verandert in Tlascallan, welck is te segghen in haer tale / plaetse van broodt; door dien de landen vruchtbaer zijn van Maiz ende andere lijf-tochten; hebbende groote gheberghten in syn district / welck

d.2.l.6. c.11. & 12.

veel regens ende vochticheyts causeren / waer door daer meest altijts goeden herft valt van koorn; sy woonden meest op stercke ende hooghe plaetsen / die daerom oock kout waren. Van het quartier van Xicotencalt springht een vervolgh van berghen / welcke beginnen van de oost-zijde / ende strecken naer het westen / ende maken een langen rugghe / door midden van welck passeert de rievière Zahuatl, welck somtijts over-loopt / ende voerdt de huysen ende ghesaeyde wegh / ende in de dellinghen is gheleghen de vlecke van Ocotevilco, daer de Spaegniaerden haer eerst neder-sloeghen / om beschut te worden van Maxicatzin die haer grootste vrient was / ende overste van dat hooft-quartier; daer naer 't landt bevredicht zijnde / om de in-gheboorene tot politie te brenghen / bouwden sy haer wooninghen op 't vlacke / daerse noch heden-daechs woonen op de kandt van de rievière Zahuatl, welck is te segghen schurft-water / door dien het de kinderen die daer in ghewassen worden / crawagie verweckt; hier hebben de Spaensche schoone huysen ende ander edificien ghebouwt naer de Spaensche wijse. De wooninghen van de Indianen waren gheleght in diversche quartieren / een steen-worp van den anderen / ende veel huysen by den anderen met enge straetjens / met veel kromten ende keeren. De huysen van aerde ghemaeckt / ofte van houdt / eenighe oock van steen; meest leegh / met groote salen van vreemt fatsoen: dan nu timmeren de Indianen oock naer de Spaensche wijse. Dese stadt ende provincie wierdt ghegouverneert by forme van Republijcque: spraken de mexicaensche tale; ende een andere tale diese noemen Otomitica; weghen een volck welck sich ontreckende de regeringh van Mexico, ende daer tegen rebellerende / van die van Tlascala wierdt aen-ghenomen. Dit volck van de Otomis is een arbeydt-saem volck / groote Af-goden-dienaers / vuyl / ende seer brutael in de politie / ende hardt om aen te nemen het Christen ghelooве / ende woonen geern apart / contrarie als die van Mexico, die polijt zijn ende seer leersaem. Hoewel de temperatuere van dit landt van Tlascala sulcks is / dat het volck ten deel naeckt gaet / ende die haer kleeden / gheen veranderingh en maken van kleederen in de somer / noch in de winter; soo heeft het nochtans een ghewest welck kouder is / hoogher op-gheleghen naer het noorden toe; ende boven het ghetempert gheberght / welck soo weynich duert dat qualijck vier leguen in de breedte heeft / ende thien in de lenghte: ende is overvloedigh landt / vruchtbaer van Maiz, ende andere vruchten van dat landt / ende van Spaegnien. Syn lenghte streckt van het oosten naer het westen met seer veel woon-plaetsen; ende van de vlacke landen begint een ander ghestalte seer vreemt / door seecker ghebergthe welck het landt heeft naer het noorden / wesende een Cordillera ofte vervolgh van berghen / welcke al de limiten van dese provincie door-snijden / ende zijn de hooghste van heel Nova Hispania, ende sommighe zijn van ghevoelen dat het de selfde Cordillera is / die dese heele nieuwe werelt door-loopt / door dien het eynde daer van noch te vinden is; ende is ontrent de acht leguen breedt / van seer hardt ghebergthe / soo dat in sommighe plaetsen onmogheliјck is die te bewoonen ofte hanteren: ende is soo reghenachtich en koudt / dat van twaelf maenden de dry alleen ghebruyckelijck zijn / de reste zijn continuele dampen / misten ende reghenen / soo dat de sonne daer selden verwarmt: ende dese berghen scheyden het heet ende koudt landt van den anderen / in voeghen dat dese acht leguen ghepasseert zijnde men naer het noorden daelt / te weten zee-waert / ende na de heete landen toe. Aen d'ander zijde van 't ghebergthe begint het koude landt / welck is goet ende ghesondt / ende de wateren loopen naer het zuyden van de toppen van het ghebergthe af. Al het ghebergthe is bekleedt met boomen / ende ombragieus / ende daer zijn wilde dieren / van leeuwen / tigren / wolven ende Adives (dat zijn wilde honden/) die voor het kleyn vee seer schadelijck zijn / ende andere onbekende dieren: slanghen ende viperen groot ende kleyn; harten / ende ander wildt; ende menigherley ghevoghelte / welck met groote troepen vlieght naer het noorden toe / soo

soo datmen 't selve siet passeren over de Havana. Daer is groote apparentie van silver-mijnen / door dien daer diversche metalen worden ghevonden / aderen ende andere dierghelijcke dinghen; men vindt daer oock aluyn ende koper-roodt: het gheboomte daer de berghen met bekleedt zijn / zijn pijn-boomen / eycken van diversche soorten / ende andere daer de Anime ende Liquidamber van komt; ende in eenighe plaetsen wordt Manna ghevonden / doch niet soo soet ofte bequaem om te purgeeren. Wesende een sake om te verwonderen/dat op dit geberghte seer lustige woon-plaetsen zijn / die van alle 't gheene noodigh is wel voorsien zijn / door dien sy ligghen in 't midden van twee extremiteyten/hebbende aen d'een zijde heete landen / ende aen de andere seer koude / ende 't volck woondt op de toppen van de berghen. 't Gheberghte van Tlascala welcke by die van Nova Hispania genoemt wordt de las Faldes Azules, door dien het groot is ende van wonderbare dispositie; is in 't ronde om-cingelt van een seer schoonen bergh/ende dicht beset van groot ende grof geboomte/sonder dat daer yets open is als alleen 't hooghste des selves/ welck is een seer scharp punt/welck 't meeste deel van 't jaer met sneeuw bedeckt is/ ende van verre schijnt het een rots te wesen van Azul couleur / soo perfect ende ghelijck als de natuere die soude konnen maken; ende werdt ghenoemt la Sierra de Tlascala, door dien voor 't meeste deel valt in haer limiten. Is achthien leguen in 't ronde / ende daer werden seer veel wilde dieren ghegenereert / ende oock veel stieren ende koeyen die die Spaegniaerden daer hebben gebracht / ende nu wildt zijn gheworden. Van desen bergh komen voort / de vochticheden / lacken ende moerasschen van Tlascala, fonteynen ende seer goede wateren: ende in de tijt van regenen / welck zijn de ses vochtighe maenden van April tot 't eynde van October, soo komen alle de wateren / winden ende tempeesten van dit gheberghte voorts/ is meer dan ses leguen langh. In dese provincie zijn veel baden voor siecken. In de rievieren is ghebreck van visch / 't welck moet komen door de snelle loop ende stortingen van wateren die daer zijn. In een lack welck seer diep is van soet water / ende anderhalf leguen in 't ronde / ontrent Topoyanco, is geen visch / als alleen een soorte van swarte haeghdisskens / van welck de grootste een palm langh zijn / ghesont om eten / ende worden seer gheestimeert. Is een seer aenghenaem lack / ende is rondtom de kant bewoondt by de Indianen/met haer zaey-landen/ ende vrucht-boomen/ende Cochinilla, daer heden-daechs werck van wordt ghemaeckt; ende komt door die middel jaerlijcks in Tlascala, wel twee hondert duysent ducaten; want als wy hier voren hebben verhaelt / soo valt hier de alderbeste Cochinilla van gantsch Nova Hispania. Van de manieren van dit volck in haer heydendom en sullen wy niet roeren/als alleen datse oock 't vleesch van hare vyanden aten / naer datse die ghesacrificeert hadden aen haer Af-goden; ende allenskens daer toe waren ghekomen datse oock malkanderen aten / ende openbare slacht-huysen hadden van menschen. Dese Republique van de Tlascaltecas is de eenighe middel gheweest / waer door Cortes de stadt van Mexico soo licht heeft konnen 't onder-brenghen / waer door sy oock van den Keyser Carolus de vijfde verkreeghen heeft volkomen vryheyt / soo datse aen niemandt / naer de maniere van Indien en moghen gheincommandeert worden. Een Engelsman met namen Iohn Chilton verhaelt; dat die van Tlascala, aen den Konigh van Spaegnien jaerlijcks voor tribuyt betaelen een handt vol tarwe elck mensch / welck beloopt tot derthien duysent Haneguas in het jaer. Ses-en-dertigh van de Haneguas maecken een last Amsterdamsche mate.

Het elfste Capittel.

Van 't Bisdom van TLASCALA, ende de Stadt daer in gelegen genoemt Puebla de los Angeles. Ende van TLASCALA woon-plaetse van de Indianen.

Herrer. descript.

HEt Bisdom van Tlascala, ofte de los Angeles gelijckmen het anders noemt/ ghelegen tusschen het Artz-bisdom van Mexico, ende het Bisdom van Guaxaca, is hondert ende meer leguen langh/ van de zuydt-kuste tot de noordt-kuste; breedt tusschen de limiten van het Artz-bisdom/ ende die van 't Bisdom van Guaxaca tachtentich leguen, ende soo veel mede op de kuste van de noordt-zee; dan maer achthien leguen breedt op de kuste van de zuydt-zee. In welcke limiten beneffens de provincie van Tlascala die eyghentlijck dien naem heeft ghehadt/ eenighe andere provincien zijn begrepen; als die van Tepeaca welcke maer acht leguen en leght van Tlascala, van welcke wy breeder sullen spreecken by de stadt Segura; ende de provincie van Zempoala welck tamelijck groot is/ ende 't landt vruchtbaer/ meest al vlack landt met goede weyden/ ende jacht van alderley wildt: ende aen d'een zijde leght het gheberghte. 'Tvolck dat de Spaegniaerden daer vonden leefden politiquelijck/ ende droeghen groot respect tot haer overste/ ginghen niet naeckt als de Indianen van de Eylanden; ende dese provincie leght op het naeste ander half legue van de noordt-zee. Daer was een groote vlecke van den selven name ghebouwt op een pleyn tusschen twee rievieren/ met seer fraeye huysen. 'Tvolck van de provincien daer ontrent wierden eertijdts ghenoemt Totonaques, ende hadden haer eyghen tale. Andere provincien meer zijnder in dit district daer wy by gheleghentheydt sullen van spreecken. In het Bisdom van Tlascala is gheleghen de stadt Puebla de los Angeles, twee-entwintich leguen van Mexico naer het oosten/ een weynigh wijckende naer het zuyden; van vijfthien hondert huys-ghesinnen/ verdeylt in vier quartieren/ die de Spaegniaerden noemen Barrios, dese stadt is ghebouwt in den jaere 1531 by den President Don Sebastian Ramirez, in de wegh van Veracruz naer Mexico toe/ vijf leguen van Tlascala; op de limiten van Cholula, op een pleyn welck ghenoemt wierdt Cuetlaxcoapa, aen 't begin van de valeye van Atlisco, op de kant van een kleyn rievierken/ welck vliet uyt den Volcan, daer tarwe wast ende wijngaerden/ ende alderhande vruchten van Spaegnien; suycker/ vlas/ ende alle moes-kruyden/ door dien 't een wel ghetempert landt is/ meer heet als koudt/ hoewel de tarwe van de om-gheleghen landen/ ende naest de stadt ghelegen/ eenichsints vervriest. Robert Thomson Engels-man die daer was inden jare 1555; ende de vervolgende jaren/ seght dat dese stadt leght van Veracruz drye-en-veertich leguen, ende dat het een stadt was van ses hondert familien/ ghelegen in een seer playsante landouwe. Vijf leguen van dese stadt de los Angeles, naer het noorden is ghelegen de oude stadt Tlascala op de hooghte van meer als twintich graden/ welcke meest by Indianen bewoont is/ ende is een vrye stadt als wy hier voren hebben verhaelt; hier was de Cathedrale kercke van dit Bisdom tot in den jare 1550, als wanneer de selve is verandert ende gheleght in de stadt de los Angeles; beneffens de kercke zijn in de stadt Puebla de los Angeles diversche kloosters van Dominicanen/ Franciscanen ende Augustijner-Munnicken; ende een klooster van Nonnen; ende een collegie van meer als vijf hondert kinders van Indianen/ om die te leeren: met een rente van thien duysent Pezos, ghesticht by de President Ramirez voor-noemt: niet verre van Tlascala zijn de springhen ofte fonteynen van een rieviere/ welcke komende tusschen los Angeles ende Cholula machtigh wordt/ ende sonder visch/ passeert door de provincien van Mechoacan, ende loopt in de zuydt-zee door Zacatula, ende daer zijn soo vele Caimans ofte crocodilen in/ datse eenighe plaetsen ghedepopuleert hebben. Dese steden hebben de valleye van Atlisco, welck

d.2.l.5. c.8.

Her.des.

d.4.l.9. c.14.

welck ontrent anderhalf legue breedt is / daer het koorn nimmermeer en verbriest/ ende daer wordt boven de hondert duysent Hanegas jaerlijcks gewonnen/ ende daer zijn meer dan duysent Spaegniaerden die haer daer mede generen. Ende seven leguen van de stadt naer het oosten is gheleghen de valleye van Ocumba ofte Otzumba, welck haer beginsel heeft van de Venta, welck sy noemen Del Pinar, tot de Venta die sy noemen Del Perote, welcke twintich leguen lang is / ende thien ofte weynich min over dwars; hier in is mede gelegen het dorp Napaluca, welc syn beginsel heeft gehadt van een Swarte/ genaemt Iuan, die een landt-huys hadde in dese valleye/ daer hy verckens hieldt/ende lockte tot sich seker Indianen/ die op een hooghte woonden / soo dat hy in korten tijdt de plaetse populeerde met duysent in-woonders : het vee is in dese quartieren soo seer vermenichfuldicht / dat het van noode is ghweeest een raedt op te richten / welck de Spaegniaerden noemen Consejo de Mesta, met syn Alcaldes ende noodighe officieren / die alle jaer haer by-een-komste houden te Napaluca, in de valley van Otzumba.

Acht leguen van de stadt van Tlascala is gheleghen den bergh ghenaemt Popacatepec, wiens top altijts roockt / ende dewijl de Spaegniaerden waren in Tlascala, ende oock daer naer / heeft meer vyers uyt-ghegheven als 's placht / met groote verwonderinghe van de in-gebooren. De Castilianen hebben desen bergh ghenoemt Volcan, om de ghelijckenis diese heeft met den Mongibelo van Sicilien. Is soo hoogh datmen dien van vele mijlen siet/ ende het sneeuw en gebreeckt daer nimmermeer/ ende daer om her is het landt meest bewoont/ ende 't vruchtbaerste van gantsch Nova Hispania. De naest ghelegene vlecke is Guaxocingo, groot/vruchtbaer ende playsant/ welck is aen den voet van den selven bergh. Desen bergh was thien jaren sonder roock uyt te gheven; ende in 't jaer 1540 keerde tot syn oude standt / met sulcken ghedruys ende roock / dat het alle die vier mijlen in 't ronde woonden verschrickte / ende het asschen welck hy uyt-wierp / quam tot by Guaxocingo, Quetlaxcopan, Tepeaca, Chulula ende Tlascala; verbrande de moes-kruyden / 't gheboomte / ende dede andere schaden / daer de om-legghende volckeren soo van verschrickten/ datse meynden 't landt te ruymen. Den Capiteyn Diego de Ordas door een mannelijcke couragie/gingh dien besichtigen/ende quam tot boven op den bergh/ ende besach de mondt welck scheen rondt te wesen/ ende eenige mijlen in 't ronde. Daer naer inden jare 1522 trocken den selven bergh op Montanno ende Mesa, met noch eenige Spaegniaerden ende Indianen/met groot perijckel/ende leden groote koude: quamen aen de openinghe van den Volcan, ende lieten daer eene van den haren in/welck was Montanno, die in ses reysen daer uyt-haelde ontrent acht arrobas van sulphur; ende een ander naer hem in ses reysen insghelijcks / haelde daer weynich meer als vier arrobas uyt; met welcke sy weder naer beneden quamen/ ende brochten dese sulphur by Cortez; welcke gherefineert zijnde / bleef thien arroben fijn sulphur; die haer wel te passe quam/om pulver van te maecken/ daer de Spaegniaerden gebreck van hadden. d.3.l.3. c.1.2.

Eer wy scheyden van Tlascala, moeten dit hier noch by voeghen / dat Don Sebastiaen Ramirez groote diligentie dede/ dat de Cochinilla in dese quartieren wel mochte gheculttiveert worden; waer door / als mede door dien de provincie van Tlascala vry was gebleven van tributen/ende datter een vrije marckt is/ komt het volck derwaerts van diversche provincien / met wollen / schapen / verckens ende hinnen te koop/ ende ghevogelte van alle soorten / hasen ende konijnen : dese marckt werdt ghehouden van acht daghen tot acht daghen/ ende 't is een wonder te sien / 't volck dat daer toe-loopt / soo van Spaegniaerden als Indianen; ende aen d'een zijde ghestet de lijf-tochten (wesende een seker dingh / dat in de stadt alle jaer werden verbesicht veerthien ofte vijfthien duysent schapen / vier duysent ossen / twee duysent verckens / ende dat inde publique vleesch-huysen;) komen daer veel drooghen / veel Liquidambar, Cochinilla; in summa daer werdt soo grooten rijckdom in-ghebrocht / als qualijck te bedencken is / na-de-mael daer veel d.4.l.9. c.14.

silver-

silver-smeden zijn/ ende goudt-smeden/ ende veel koopmanschappen; ende groote quantiteyt van spaensche wijnen/ hoewel men den in-ghebooren niet toe en laet wijn te drincken/ anders soude alle de wijn van Spaegnien niet ghenoech zijn/ om haer te versadighen.

Het twaelfste Capittel.

Van de ſtadt SEGVRA, ende de gheleghentheden van de provincie TEPEACA, in de welcke deſe ſtadt gheleghen is.

NAer dat Don Hernando Cortes met groot verlies van volck was ghejaeght uyt Mexico in den jaere 1519; ende weder ghekomen te Tlaſcala, soo heeft hy door raedt van de Republique van Tlaſcala hem machtich ghemaeckt van de provincie ende vlecke van Tepeaca, welck gheleghen was acht leguen van Tlaſcala, ende heeft daer in den jaere 1520 een stadt ghebouwt voor de Spaegniaerden/ die hy noemden Segura de la Frontera, welcke gheleghen is op de hooghte van de neghenthien graden min een derde by noorden de linie; is ghebouwt in een goede ghelegentheydt/ met seer bequame huysen ende goede straten/ daer te vooren de stadt van de Indianen gheleghen was op een hooghte/ daer als noch eenighe van de in-gheborene zijn blijven woonen. De tempre van dit landt is van sulcke qualiteyt/ dat de son-schijn al 't jaer door haer somer is/ ende de schaduwe is haer winter/ hoewel men het kout landt noemt; de grondt is drooogh/ door dien de stadt ghebouwt is op steen/ sonder rieviere/ ofte eenigh konteyn-water/ soo datse haer met reghen-water moeten behelpen; hoewel datse een half legue van de stadt een springh hebben van suer-water als die van Almagro in Castilien/ die uyt de clippen voort-komt. Den reghen begint daer ghelijck in heel Nova Hiſpania, van April tot in September, ende in d'ander maenden is het daer kout/ ende de son en brandt soo seer niet/ ende dan waeyet daer den noorden windt; ende by vochtich weder ende alst daer regent/waeyet den windt zuyden/soo geweldich datse moeyelijcken valt. Van de jurisdictie van dese plaetse zijn Temachalco, Tecalco ende Chacutlac, en Arazingo. Temachalco is gheleghen aen de voet van eenen bergh/ welck confineert met een andere (daer hy van ghedeylt is/ door een kleyne breucke) welck meer dan vier hondert leguen in de lenghde loopt tot Nicaragua toe/ ende verder naer de opinie van veelen: door de drooghte van dit landt hebben de Spaegniaerden 't water derwaerts ghelepdt van seker water welck vliet van den bergh van Tlaſcala, ende hebbent door sekere buysen ghebracht/ tot op de marckt van de stadt. Hoewel dese provincie onversien is van konteyn-wateren ende van rivierkens/ heeft niet-te min veele goede weyden/ door dien se twintich leguen over-dwars heeft/ in veelen deelen vlack/ ende oock in veele plaetsen berghachtich. 'T verstandt ende inclinatien van 't volck van de lande is by naer al eens/ uyt-gesondert dat den Adel beter van verstant is ende courtoyser in haer spreken: ende kleeden haer diverselijck. De ghemeyne sprake is de Mexicaenſche, dan die 't volck doorgaens spreeckt/ is different; welck sy noemen Popolucan. Oock spreecken eenighe de Otomiſche taele/ ende houden die voor eyghen natuerlijcke tale. Op de limiten van Tecamachalco ende Chacutlac, by een dorp ghenaemt Alyoxucan, op 't hooghe van eenen bergh/ is een lack welck van de hooghte tot daer 't water is wel hondert ende vijftich vademen heeft/ ende aen d'een zijde door een kleyn patjen gaen de in-geborene nederwaerts om water te haelen/ende 't vee om te drincken. Daer en groeyet geen visch in/of ander onghedierte/ en werdt niet hoogher met het winter-water/ noch mindert niet met de drooghte des somers: men heefter geen grondt ghevonden/ en men presumeert datter een rieviere onder passeert/ die uyt komt thien leguen van daer in leegher landt/ welck sy noemen Aolizapan. 'T water is seer kout en blaeuw van couleur/ ende door dien 't water van die riever van ghelijcke couleur is/ houdt men die presumtie voor seker.

Margin note: d.2. l.10. c.21.

Inde

Inde selve limiten is een ander lack / dry leguen van't voor-gaende op vlack lant/welck sy noemen Tlachac, ende men kander om-gaen/ende de peerden daer upt te drincken gheven. Is een legue in 't ronde/en is soo diep dat men daer geen grondt en vindt; daer genereren seecker witte vischkens soo groot als een vinger/ die seer smaeckelijck zijn. Een mijle voorder is een ander lack gheleghen / welck sy noemen Alchichican, welck is te seggen bitter water / leght op een playn/ende is twee leguen in 't om-gaen: het vee drinckt daer af /ende wordt daer vet af; men vinter gheen grondt/ende t'is seer klaer water / en genereert geen visch ofte ander dingh: met de windt verheffen hen de baren als een zee; ende en wast noch en mindert oock niet als het voor-gaende; daer ontrent zijn wel twaelf leguen vlack landts / met groote heuvelen ende weyden voor schapen. Door de groote abundantie van bosschen ende berghen zynder veelderley soorten van wilde boomen/ de vrucht-boomen zijn kerssen / ghelijck die van Spaegnien / upt-ghenomen dat de steel soo kort is / datse vast aen den tack staen: de Tuna welck is een versche ende ghesonde vrucht; daer isser witte / geele / swarte ende incarnate; aen desen boom als voren/ komt de Couchinilla. Insghelijcks soo willen de vruchten van Spaegnien hier wel wassen. De inwoonders onder-houden haer met Maiz, ende andere zaden ende krupden. De tarwe wast daer oock seer wel; daer is in dese provincie een valleye diese noemen de San Pablo, daer ontrent sestich Spaegniaerden woonen / (Herrera seght in syn Descripcion de las Indias, dat daer wel derthien hondert Spaegniaerden in dese valleye woonen in diversche Estancias) die ontrent twee hondert ende vier hondert Hanegas zaepen/ende vergaderen ordinaris tachtentich duysent Hanegas van goede ende seer swaere tarwe. Daer wast gerste/boonen ende Gravances, zyde ende vlas/ende daer wordt Cochinilla versamelt. Daer worden veel schapen aen gheteelt/ gepten en verckens. Queeckender peerden ende muylen. Op 't gheberghte van dese provincie / en insonderheydt op de sneeuw-berghen / zijn wreede dieren / als tigren / luppaerden/ wolven diese in Nieu-Spaegnien noemen Adibes: daer zijn oock harten ende dierghelijck wildt seer abundant. Onder ander ghevoghelte is een soorte van 't fatsoen van een Papillon ofte somer-vogeltjen met een langhen beck / en fraey

ghekouleurde veerkens / die seer werden gheestimeert tot de wercken; en eten niet dan bloemen oft den dauw van dien als de byen; als den regen op houdt ende de drooghte komt / soo hechten sy haer aen den boom met den beck / ende blijven daer doodt: ende 't naeste jaer met den regen werdense weder levende. Dit vogheltjen is van ghedaente als hier is upt-ghebeeldt. Een legue van Tepeaca is een steen-rodtse van jaspis ende marmor/ dat seer gheacht wordt. Daer en valt gheen sout noch cottoen / moet daer van elders ghebracht worden. In dese Provincie van Tepeaca zijn vijf kloosters van Minne-broeders / die de Sacramenten administreren / ende haer bemoeyen met de Indianen te leeren. In elck een van de vijf vlecken van dese provincie is een hospitael daer de arme in-gheboorene worden ghenesen. Dese Provincie is seer gheleghen om de wech van Vera Cruz naer Mexico te verseeckeren/alsoo sy beyde de passen commandeert / waer van d'een wordt ghenoemt Siculchima, daer de Spaegniaerden eerst door in 't landt quamen/ ende de andere Ginochula ander-half legue van Tepeaca, daer de koninghlijcke wegh door komt van Villa Rica ofte Vera Cruz, ende alle andere deelen van de zee-kuste/ naer Mexico toe.

S Het

Het derthiende Capittel.

Van de Stadt VERA CRVZ, ende de voornaemste haven van NOVA HISPANIA, welck ghenoemt vvordt St IUAN de VLUA.

Her. descr.

DE Stadt Vera Cruz, die oock anders ghenoemt wierdt Villa Rica, is gheleghen op de hooghte van achthien graden een weynigh meer/ naer 'tsegghen van Herrera; maer de directie van koursen by de Spaegniaerden upt-ghegheven/ ende by Mr Hackluyt vertaelt/ stellen Villa Rica op negenthien graden en een half/ ende Vera Cruz een weynigh naer het zuydt-oosten van Villa Rica verscheyden / soo dat het twee verscheyden plaetsen schijnen te wesen/ dan de plaetse die nu bewoondt is/ wordt meest ghenaemt Vera Cruz, en sal onghevaerlijck legghen op de hooghte van neghenthien graden: ghelijck de selve by Linschoten oock ghestelt wordt. (Siet hier naer by St Iuan de Ulua.) Van Mexico, door den eenen wegh tsestich leguen, ende door een anderen vijf-en-tsestich/ verscheyden; een vierendeel van een legue van de Zee; daer woonen meer dan twee hondert huys-ghesinnen van Spaegniaerden; daer is des Koninghs kasse/ ende een huys van contractatie. Doch naer andere verhalen/ woondt daer meest Zeevarendt volck / ende die haer geneeren met goederen 'tscheep ende aen landt te brenghen: door dien dat hier alle de vloten pleghen te ontladen/ ende waren vier oft vijf maenden daer mede besich/ door dien dese Stadt vijf leguen gheleghen is van de haven St Iuan de Ulua (daer wy hier naer van sullen spreecken;) nu worden de vloten meest ontladen in een plaetse ghenaemt Buytron, die maer tachtentich passen en is van de voorschreven haven/ welck soo ghenoemt wordt naer een herberghe die daer was / dan begint nu een fraeye plaetse te werden. De Stadt Vera Cruz, ende alle de Zee-kuste is seer onghesont; de oorsaecke is/ dat het in heel Nova Hispania reghent van April af / tot het eyndt van September: ende te Vera Cruz, ende op de gantsche noordt-kuste / reghent het met een ooste ende oost-zuydt-ooste windt/ ende dat meest des avondts; ende ghelijck 't van des morghens tot des avondts heet is/ ende de Sonne sterck schijnt / ende van s'avonts tot s'nachts reghent; Vera Cruz ghebouwt zijnde op seer fijn sandt/ sonder dat daer eenighe loopende stroom is / ende al 'treghen-water dringht in 't sandt/ ende wordt daer door de koude van de nacht besloten/ s'anderdaeghs soo treckt de heete Son de vochtichept op/ ende met een banghe hitte jaeght het door de neusgaten in de hersenen / soo dat schijnt de selve door-boordt worden / ende gheeft heete koortsen daer veel van sterven; ende men siet klaerlijck dat die vapeuren fenijnigh zijn/ door dien op de plaetse van de stadt / daer in tijdt van den reghen een poel werdt ghemaeckt / groepen alle morgens ontelbare kleyne paddekens/ met steerten ende voeten/ ende in weynigh daghen vallen haer de steerten af/ ende zijn groote padden die s'nachts een schrickelijck ghelupdt gheven; beneffens desen/ soo is daer by een rieviere/ de welcke hoe-wel het goet water is ende ghedroncken wordt/ is nochtans den heelen dagh warm; ende 'tvolck in de lucht komende om haer werck te doen/ door de quade vapeuren ende warme wateren / worden sieck; ende 'tselve ghebeurdt op alle de kuste van de noordt-zee van Panuco af tot Guazacoalco toe. In de maendt van November tot het eynde van Martio en reghent het niet een droppel / ende daer waeyen stercke noorde-winden; het isser koudt/ ende dan is het aerdtrijck droogh/ ende t'is daer soo ghesondt als in Mexico, ende die in dien tijdt daer aen-komen / en hebben gheen noodt van sieck te worden/ dan hebben weder noodt van met de noorde-winden teghen de wal om stucken ghedreven te worden met haer schepen. Iohn Chilton verhaelt dat Vera Cruz leght by een rieviere/ ende dat alle de facteurs daer woonen om de goederen die van Spaegnien komen/ te ontfanghen / ende de vlote weder te laden. Zijn ontrent vier hondert in 't ghetal / doch en blijven daer niet langher

d. 4. l. 9. c. 6.

fangher dan tot dat de vloote ontladen ende weder gheladen is/ welck is van het eynde van Auguſt tot het begin van April; ende dan ſcheydenſe van daer om de ghesontheydt van deſe plaetſe. Seght mede dat gheen vrouwen hier van kindt verloſſen/ dan datſe ſoo haeſt ſy ghewaer worden groot te gaen/ haer in het landt begheven om de gheinfecteerde lucht te mijden: hoe-wel ſy ghewoon zijn alle morgen wel twee duyſent ſtucken vees door de ſtadt te drijven om de quade vapeuren van 't aertrijck te breecken. De zee-haven wordt ghenaemt St Iuan de Vlua, ende is gheleghen vijf leguen van de rieviere van Vera Cruz (naer het zuydt-ooſten/ als Henry Hawks getuyght) tuſſchen de kuſte ende een kleyn Eylandeken/ welck ontrent een legue in 't om-gaen is/ omcingelt van klippen ende ſteenrodtſen/ ende ſoo leegh dat de zee 't ſelve met de vloet ſomtijdts bedeckt/ teghen over de mondt van de rieviere van Vera Cruz. Men komt in deſe haven door twee canalen; die meeſt ghebruyckt wordt/ is die ſy noemen de la Laxa: de andere noemenſe la Canal Gallega, welck ſeer diep is/ ende daer worden de ſchepen met kabels vaſt ghetughet aen een muyr van meer als vier hondert voeten/ aen koperen ringhen/ ende als de noorde-windt ſterck waeyet/ ſoo ligghenſe daer niet ſeer ſeecker. Robert Thomſon die daer was in den jare 1555 ende de volghende jaren/ beſchrijft deſe haven aldus.

Her. deſcript.

De haven van St Iuan de Vlua is een ſeer kleyn Eylandt leegh by de water-kandt/ 't breedtſte daer af niet over een boogh-ſchoot over/ ende leght twee ſtadien van 't vaſte landt; daer was in mijn tijdt maer een huys/ en een kleyn capelleken om miſſe in te ſegghen/ in al het Eylandt. De zijde naer 't landt toe is by menſchen handen ghemaeckt met harde ſteen ende graveel/ en is vier vadem diep recht op/ waer door de ſchepen ſo naer 't lant liggen/ dat ghy van de voorſteven op 't lant kondt gaen: ſy zijn ghewoon een groote keten te doen aen haer boeye-reepen/ ende een ancker te landt-waert in te leggen/ ende 't is al weynigh genoech om de ſchepen wel vaſt te legghen/ teghen de noordtlijcke winden/ welck komen van de kuſte van Florida, ende de ſchepen dickwils teghen de wal aen drijven. De Koningh was ghewoon hier twintich Swarten te houden/ die anders niet en deden als het Eylandt te repareren/ daer het quaet weder 't ſelfde beſchadighde. Al 't landt daer ontrent is vlack/ ende een legue van de ſtrandt een groote wildernis/ met veel wildts daer in/ ſoo dat het bootſ-volck als het haer luſt/ daer heen trecken/ ende 't wildt dooden/ ende brenghen 't ſcheep om haer vrolijck met te maken. Een ander Engelſman Iohn Chilton die daer was in den jare 1568, ende de vervolghende jaren/ ſeght dat de Koningh daer houdt vijftich ſoldaten met haer Capiteyn om de forten te bewaren/ ende ontrent hondert ende vijftich Swarten die al 't jaer langh beſich zijn met ſteen te draghen voor de timmeragien ende ander ghebruyck/ ende om de ſchepen die daer in komen/ met haer kabels vaſt te maken. Daer zijn twee bolwercken gheleght aen elck eynde van de muyr/ welck mede is aen 't ſelve Eylandt/ daer de ſchepen zijn ghewoon te rijden/ ende haer vaſt te maken aen de muyr/ ſoo naer/ datſe op 't landt konnen ſpringhen.

Engelſche voyag.

Henry Havvks die daer was in den jare 1572 ſeght dat de Spaegniaerden naer dat Mr Iohn Hawkins daer gheweeſt was met ſyn ſchepen/ een ſterck fort op deſe haven leyden/ door dien het de beſte haven is dieſe hier hebben. Dat deſe haven heeft dry canalen om in te komen/ van welcke de noordtlijckſte de beſte is van allen/ gaende langhs het vaſte landt henen: ende aen beyde zijden van de canalen ſyn veel kleyne klippen/ ſo groot als kleyne tonnen; ſoo dat een bedencken geeft/ dan daer en is gheen vreeſe van te hebben.

Mr Iohn Hawkins was daer gheweeſt in den jare 1568; ende quam in deſe haven den 16 September, ende vondt daer twaelf gheladen ſchepen ligghen/ die wel weerdt wierden ghehouden twee hondert duyſent ponden ſteerlinghs in ſilver en gout: verſocht alleen proviande voor ſyn ſchepen/ ende dat voor waren: den 17 quamen daer derthien ſchepen/ van de vloote welck quam van Spaegnien/

ende daer op een nieuwe Vice-Roy/wesende weert geestimeert wel ses millioenen: hoe-wel hy de selve hadt konnen buyten houden/ (in welcken gheval die vloot hadt moeten verloozen gaen) soo liet hy die in-komen op seecker beloften/ dat hy alles soude hebben dat hy begeerde; dan wierdt hem qualijck ghehouden/ soo dat hy daer veel volcks verloor/ ende alle syn schepen op twee naer/ met de welcke hy ontquam/ doch soo reddeloos en met soo weynigh victualie/dat hy naer veerthien daghen in de uyterste miserie gheswermt te hebben in de zee/ ghenootsaeckt was 't landt aen te doen/ ende in 't innerste van de Golfo van Mexico hondert van syn volck aen landt te setten/ die naer veel miserien/ ende eenige van de Wilde doodt-gheslaghen/ende alle naeckt uyt-gheschut vielen in handen van de Spaegniaerden van Panuco, ende wierden voorts naer Mexico ghebracht/ daerse weynigh uyt-ghenomen allenskens om-quamen.

Een half dagh-reyse van Vera Cruz (seght Robert Thomson) naer Mexico toe/ is een herbergh-plaetse van vijf oft ses huysen/ genaemt la Rinconada, het is leege ende vlacke gront tusschen beyden/ ende oock onghesondt landt: maer een half dagh-reyse voorder soo ghy begint te komen aen 't hooghe landt/ sult ghy een schoon/ goet ende aen-ghenaem landt vinden als eenigh in de werelt/ ende hoe verder ghy komt hoe beter/ tot dat ghy komt aen Puebla de los Angeles, welck is by de 43 leguen van Vera Cruz, ende tusschen beyden zijn veel dorpen van Indianen/ en seer schoone velden ende ackers/ rievieren van versch water/ forestren ende groote bosschen seer fraey om te aen-schouwen.

Iohn Chilton beschrijft syn reyse te lande aldus; Van Vera Cruz komtmen te Xalapa, welck zijn sesthien leguen, ende is een seer ghesonden bodem: van Xalapa seven leguen voorder leght Perota, daer seker huyskens zijn van stroo gemaeckt/ die de Spaegniaerden noemen Ventas, daer Spaegniaerden in-woonen om de reysende man te herbergen; is gelegen in een groot bosch van pijn ende cedar-boomen/'t lant wesende seer kout/uyt oorsake van de sneeu die daer al 'tjaer door leght op't geberghte. Daer is ontallijck wilt/gelijck als groote muylen/ en met geweldighe groote hoornen. Negen leguen van Perota liggen de Fuentes de Otzumba, welck zijn seker springen van water die uyt de rotz-steenen voort komen in 't midden van den hooge wech/ daer insgelijck seecker hutten ende huysen zijn ten eynde voorsz./ende acht leguen voorder is Puebla de los Angeles; ende vier leguen meer naer 't noorden Tlascala, welck is veerthien leguen van Mexico. Daer is noch een ander vlecke een legue van daer ghenaemt Chetula, daer wel sestich duysent Indianen woonen/ ende niet boven twaelf Spaegniaerden.

'T landt tusschen Vera Cruz ende Tlascala; noemden de Indianen eertijdts Cotasta, ende is ghelijck Andaluzia in Spaegnien.

Het veerthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de kuste van 't Bisdom van TLASCALA aen de noordt-zee, met de Eylanden daer onder gheleghen.

HEt Bisdom van Tlascala heeft op de noordt-kuste de rieviere Alvarado, daer syn limiten scheyden van 't Bisdom van Guaxaca: dese rieviere wierdt ontdeckt by Iuan de Gryalva die eerst Novam Hispaniam heeft ghevonden; de Indianen noemden de selve Papaloava, ende de Spaegniaerden Rio de Alvarado, om dat hy de eerste is gheweest die met syn schip daer in voer. Daer aen volght een andere rieviere die de Spaegniaerden noemden Rio de Banderas, om datse in die eerste ontdeckinghe van de in-wonders ghelockt wierden met witte laeckens aen hooghe stocken vast ghemaeckt. Voorder aen leght een Eylandt/ by het vaste landt/welck sy noemden Isla Blanca, door dien het wit sandt heeft; een weynigh verder is een ander Eylandt vier leguen van de kuste/ welck sy noemden Isla Verde, door dien het vol van gheboomte is; een weynigh voorder is noch

d.2.l.3. c.9.

een

een ander Eylandt anderhalf legue van het vaste landt / welck Gryalva noemde Isla de Sacrificios, door dien sy daer gelijck een autaer vonden / ende menschen die onlanghs geoffert waren / de borsten geopent / de armen ende beenen af-gesneden / ende de wandt al met bloet besprenght. Henry Hawks seght dat de Spaegniaerden in voor-tijden haer goederen hier pleghen te ontladen / dan dat 't selve hebben naer-ghelaten / door dien sy segghen dat daer gheesten domineren; doch de noorde-windt is hier seer contrarie / ende destrueert veel schepen ende barcken. Teghen over dit Eylandt Isla de Sacrificios, is gheleghen een rievière die Herrera in syn beschrijvinghe noemt Rio de Almeria, ende seght dat daer in den jare 1522 gheleght was de stadt Medellin (naer de naem van Cortes vaderlijcke stadt) drÿ leguen van Vera Cruz; dan dese stadt wierdt weder te niet ghedaen in den jare 1525; door de officiers van de Koningh / die in absentie van Cortes, upt een haet die sy op hem hadden / alles in disordre stelden. Dus stelt Herrera Almeria by oosten van Vera Cruz; daer andere / ende hy selfs op andere plaetsen seght / dat Almeria welck de Indianen in haer tale noemden Naothlan, gelegen is twaelf leguen van Vera Cruz naer Panuco toe; heeft haer oorspronck upt de Cordillera die over langhs loopt / door de provincien van de Totonaques ende Micantle, ende tusschen bergen door-loopende / komt upt in de noordt-zee: de beschrijvinghe van koursen by Linschoten, noemt dese plaetse los Campos de Almeria, ende is een merck-teecken voor de piloten / en is gheleghen op twintich graden / ofte als Figueredo in syn Roteiro stelt op twintich graden en een half. Dan eer ghy hier komt / hebt ghy naest Isla de Sacrificios het Eylandt van St Iuan de Vllua voren verhaelt / ende de rievière van Vera Cruz, welck leght van 't Eylandt van St Iuan de Vllua naer 't noordt-westen als voren verhaelt; ende langhs dese rievière brenghtmen de goederen naer de zupt-zee door de rievière van Tecoantepeque, welck is aen de voor-schreven zupdt-zee: naer het noorden van de rievière Vera Cruz is gheleghen Rio de Zempoala; (Herrera schrijft in syn historye dat de vlecke van Zempoala gheleghen is vier leguen van Vera Cruz) ende noch voorder Rio de San Pedro ende San Pablo, welck mede haeren oorspronck heeft in de Cordillera van 't gheberghte daer wy hier voren hebben van ghesproken; dese rievière is gheleghen op de hooghte van een-en-twintich graden naer het segghen van Linschoten in de beschrijvinghe van de koursen. De Spaensche koursen by Hackluydt upt-ghegeven stellen tusschen Zempoala ende Rio de San Pedro, ende San Pablo, Punta deHidalgo ofte Punta Delgada, ende segghen dat de kuste tot daer toe streckt noordt-oost ende zupdt-west / ende noch voorder Rio de los Cazones, ende daer aen Tuspa, ende eyndelijck Tamiagua ontrent het Gouvernement van Panuco. De Spaensche koursen noemen Rio de los Cazones, Baya de los Cassones, ende segghen dat het is een diepe Bahia, daermen hem moet van wachten / ende dat daer eyndighen de berghen van Tuspa, welck zijn hooghe berghen legghende binnen s' landts / ende streckende noordt-oost ende zupdt-west.

d.3. l.3. c.16.

Her. descript.

G U A X A C A.

Het vijfthiende Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van 't Bisdom van GUAXACA, ende gheleghentheydt van dien.

Her. descript.

HEt Bisdom van Guaxaca, welck soo wordt ghenoemt naer de principaelste provincie daer het in leght; ende Antiquera, naer de hooft-stadt van 't selve Bisdom; is ghelegen tusschen 't Bisdom de los Angeles, ende de Bisdommen van de Audientie van Guatemala; heeft de lenghte van hondert en twintich leguen van de eene zee tot de andere langhs de limiten van 't Bisdom van Tlascala, ende

ſeſtich leguen langhs de limiten van het Biſdom van Chiapa; heeft in de breedte 100 leguen langhs de kuſte van de zuydt-zee/ ende vÿftich leguen langhs de kuſte van de noordt-zee. In dit Biſdom zÿn veel ſchoone provincien/ doch de eerſte ende voor-naemſte is Guaxaca, weſende een valleye daer den eerſten conqueſteur van Nova Hiſpania, Don Hernando Cortes den naem van kreegh el Marquis del

d.3.l.3. c.12.

Valle; deſe valleye begint van den bergh ghenoemt Cocola, op de limiten van Guaxolotitlan; is ſeſthien leguen langh/ met ſeer veel dorpen ende woon-plaetſen; op de hooghte van achthien graden/ tachtentich leguen van Mexico naer het zuyden toe; hoe-wel het een landt is daer weynigh rievieren ofte fonteynen zÿn/ is nochtans ſeer vruchtbaer/ ende daer is gheen gebreck van water; de in-wooners van deſe valleye ſpreken de tale van de Zapotecas. Daer vallen ſeer veel mineralen/ daerſe ſilver ende goudt uyt fineren/ criſtal/ kooper-roodt; ende veel geſteenten van differente couleuren/ teghen 't graveel ende bloeden/ oock bezar-ſteen natureel ende perfect: daer valt veel ſÿde/ tarwe/ eñ Maiz. Daer ſoude wel wÿn eñ

Herrer. deſcript.

olye groeyen; daer valt oock Cochenilla ende Cannafiſtola. Alle vruchten/ zaden ende andere kruyden van Spaegnien willen wel daer voort-komen: eñ 'tvee van alderley ſoorten tiert daer ſeer wel. In 't gantſche Biſdom van Guaxaca en is niet een rieviere ofte daer en valt gout in/ ende de Indianen en ſouden geen dingh gebreck hebben/ ſoo ſy maer wilden wercken; door dien haer niets en gebreeckt van eet-waren/ ende om te kleeden. Sy hebben het Cacao, welck is een vrucht als amandelen/ die daer voor gelt dient; ſy maken daer oock wÿn af; ende ghebraden/ zÿn ſeer goet om eten; ende worden voor een goet voetſel ghehouden. Daer waſt ſeer overvloedich een kruyppende heeſter/ welck de Wilde noemen Huitzpacotl, met puntige bladeren: draeght kleyne roode blomkens op een troſken aen 't uyterſte van de tackkens/ uyt de welcke een vruchte voort komt die van ghedaente ende groote de haſel-noten gelÿck is/ met dry witte keernen; het brenght ſyn bloeyſel ende vruchte voort 't gantſche jaer door. Vÿf ofte ſeven naer dat de ſiecke ofte perſoon ſterck is/ 't vlieſken daerſe mede ghedeckt zÿn af-ghenomen zÿnde/ zÿn ſeer krachtigh om te purgeren alle flegmatÿke ende gallige humeuren/ beyde van boven ende van onder/ ſonder eenigh letſel ofte ghevaer/ door dien de kracht terſtondts vergaet alſmen daer eenighe ſpÿſe op in-neemt. Het zÿn gheſonde ende friſſche landen: De ſÿde wierdt daer eerſt ghewonnen door de induſtrie van de Spaegniaerden van de moer-beſye boomen van 't landt/ daer de Indianen waren ghewoon pampier te maken van den tweeden baſt: maer nu hebben de Spaegniaerden daer ſoo veel moer-beſye-boomen gheplant/ dat daer ontallÿcke ſÿde werdt ghewonnen/ ende ſoo de Indianen daer thiende van gaven/ ende van andere dinghen/ men ſoude daer vÿf Biſſchop-dommen konnen op-richten/ dan nu en betalen de Spaegniaerden maer alleen thienden. Dit Biſdom begrÿpt in ſich wel dry hondert en vÿftich vlecken van Indianen/ ende in de ſelve (neffens wel dry hondert Eſtancias ofte landt-huyſen) meer dan twee hondert en vÿftich duyſent Indianen die tribuyt betalen: heeft wel hondert en twintich kloosters van Dominicanen/ eñ noch meer ſchoolen van Prieſters. In deſe provincien worden wel 13 differente talen ghesproken/ doch de generale is die van Mexico. Neffens de provincie van Guaxaca, daer wy nu van hebben ghesproken/ ſoo zÿnder noch onder dit Biſdom vele andere provincien/ ende inſonderheyt de rÿcke provincie van Miſteca, Tutatepec, ende andere daer wy nu vervolghens van ſullen ſpreken. Sullen alleen dit noch in 't generael ſegghen/ dat hoe-wel 't gantſch lant/ uyt-genomen de valleye van Guaxaca ende andere/ ſeer bergachtigh ende wreet landt is; ſoo is het lant voor de meeſtendeel vruchtbaer: ende daer waſſen veel boomen ende kruyden/ ſoo gheſonde ende heylſame/ als vergiftighe; inſonderheyt ſoo is in deſe valleye Guaxaca een kruydt van ſulcken ſonderlinge kracht/ dat ſoo men begeert een menſch te dooden binnen 's jaers/ ſoo geeft men hem dat te drincken dat een jaer ghepluckt is/ ende ſoo men in een dagh begeert te doen ſterven/ dat welck

d.3.l.3. c.14.

d.3.l.3. c.12.

welck een dagh gheplukt is. 'T landt pleeght veel te lijden van de aert-bevingen ter wijlen de Indianen noch heydens waren / dan houdt nu wat op / welck de Spaegniaerden toe-schrijven den heylighen Martialis, die de kercke van Antequera voor haren Advocaet heeft.

Het seSthiende Capittel.

Besondere beschrijvinghe van de Provincie van MISTECA, ende andere Provincien daer aen gheleghen; behoorende tot de Provincie van GVAXACA.

De provincie van Misteca wordt ghedeylt in twee deelen / waer van de eerste wordt ghenoemt Misteca Alta, ende de ander Misteca Baxa, ende in beyde spraken de lieden haer differente talen. Misteca Alta is gheleghen tusschen Mexico ende Guaxaca, veertich leguen van Antequera naer 't westen. Misteca Baxa leght meer naer de zuydt-zee toe. In dese provincien hebben meest alle de riebieren ende beken gout; ende de Indianen trecken met vrouw en kinderen naer een beke die haer naest gheleghen is/ met proviande voor thien oft twaelf daghen/ en vergaderen met gemack soo veel gouts als sy konnen/ welcke sy in pulver in sekere schachten van hoenderen bewaren / ende trecken daer mede op de marckten daer men stoffen ende vivres verkoopt / ende mangelen daer tegen 't goudt wat sy van doen hebben / ende keeren naer haer wooninghen / ende en vallen niet eer weder aen 't wercken voor dat haer proviande op is/ en willen niet zaepen/ oft yets ter handen trecken / dan eten ende drincken / ende slapen: versamelen insghelijcks 't goudt datse voor tribuyt moeten gheven / sonder datmense elders kan toe beweghen / want willen anders niet doen / segghende dat haer kinderen moghen doen als sy ghedaen hebben. In de vlecke van Cuatrithlan wast groote menichte van de wortelen die men noemt Mechoacan.

In de Jurisdictie van de vlecken van Cuertlavaca ende Tequicistepeca is een seer hooghen bergh/ daer een spelonck in is/ die door een Dominicaner monnick met eenighe Indianen is besocht: hy vondt de mondt seer engh / soo datter maer een teffens in en mocht: wat inwaerts is een vierkante plaetse van ontrent vijftich voeten; dan zijnder sekere putten / met trappen / ende daer begint een wegh met veel kromten in maniere van een Labyrinth/ daerse een uyre langh door ginghen/ maeckende een koorde vast om niet te verdwalen; quamen aen een groote plaets/ in 't midden van welcke is een fonteyne van goet water; ende langhs de eene zijde passeert een riebierken / ende gaende voorder door de spelonck / ende gheen eynde vindende / keerden weder / haer behelpende met de koorde. In de selve jurisdictie op sekere hooghe berghen/ welck sy noemen de S[t] Antonio, woonen eenighe Indianen in sekere putten tusschen de klippen / welck van thien tot twintich voeten langh ende breedt zijn / ende deser holle-putten isser meer dan hondert / daer sy met vrouwen ende kinderen in woonen / ende men kan die met geen middel van dese maniere van leven diverteren. Daer zijn oock twee hooghe berghen/ die seer wijt van den anderen beneden-waerts zijn/ ende de toppen komen soo naer boven by den anderen / dat men met den eenen voet op d'een / ende den anderen voet op d'ander kan staen.

Aen de provincie van Misteca confineren sekere woon-plaetsen by de Spaegniaerden genaemt Pennoles, welcke zijn ses/ ghelegen d'een naer den anderen / ende streckende noordt ende zuyden; waer van de eerste was ghenaemt Ytzquintepec, ses leguen van de stadt Antequera; in dese plaetsen hadden de Koninghen van Mexico eertijts haer guarnisoenen. Ende ontrent dese Pennoles ofte rodtsen is groote apparentie van goudt ende mijnen van loot/ ende een wortel die bequamelijck voor zeepe kan ghebruyckt worden. In de vlecke van Totomachiapa is een wonder groote spelonck / welck een groote openingh heeft naer het zuyden/ en streckt

en ſtreckt in naer 't noorden; men heeft daer wel een half mijle ingheghaen / maer niet verder / door 't water datter in is. Naer 't zuydt-weſten van Guaxaca leght de provincie van Tutepeque, welck veel woon-plaetſen heeft langhs de kuſte / ende is meer als ſeſtich leguen langh; ende de provincie van Rio de Alvarado, tuſſchen 't noorden ende noort-ooſten; de provincie van de Zapotecas naer 't noort-ooſten van Antequera; ende Guazacoalco, op de limiten van Tabaſco; alles hardt lant / ſoo datter om die oorſake weynigh goudt verſamelt wordt / hoe-wel daer veel mijnen van goudt in 't ſelve landt zijn.

d.3.l.3. c.14.

De provincie van Zapotecas is al berghachtigh ende klippigh / ende ſoo groot van begrijp als de provincie van Miſteca; daer waſt by naer alles 't ghene waſt in de andere provincien: T'volck van de lande was een eyſſelijck volck / haer overſte woonden te Teozapotlan, ende hadden continuele oorloghe met de Mixes, welck een volck was dat in het gheberghte woonde. De Zapotecas ginghen eertijdts meeſt met vellen om-gort / dan nu kleeden sy haer / korten haer hayr / ende draghen meeſt hoeden.

Onder de provincie van Tecoantepec, (welck is te ſegghen bergh van de tigren) ſorteerden de volckeren die men noemt Mixes, die van diverſche talen waren: deſe provincie leght op de hooghte van ſeſthien graden / ſeſtich leguen van Soconuſco: In die provincie wordt Liquidambar ghevonden. Van de provincie van de Miges ſullen wy hier naer ſpreken / by de ſtadt van San Ileſonſo.

In de provincie van Guazacualco ende Yluta, als mede in de provincie van Cueztxatla hadde 't volck veel Joodtſche ceremonien / ende beſneden haer / ſegghende datſe ſulcks voor een oudt ghebruyck hadden; deſghelijck men niet licht in andere quartieren van West-Indien en heeft ghevonden.

Het ſeven-thiende Capittel.

Beſchrijvinghe van de Steden der Spaegniaerden in deſe provincie van GUAXACA.

Her. deſcript.

DE eerſte ende voor-naemſte ſtadt van dit Biſdom is Antequera, welck is gheleghen tachtentich leguen van Mexico naer het zuydt-ooſten / op de Koninghlijcke wegh van Chiapa ende Guatemala; in de ſraeye valleye van Guaxaca. De rieviere van deſe ſtadt ſpruyt van onder de aerde / teghen over Cimatlan, ende neemt haren loop naer 't gheberghte van Coatlan twee leguen van daer / ende oock twee leguen van Guaxaca. Een half mijle van de ſtadt / teghen over eenen bergh / welck ſiet naer het noorden / leght een punt van een berghsken / ende daer loopt een valleye af die heel vlack is / ende wel acht leguen langh: welck is de voorſchreven playſante valleye van Guaxaca, ghetempert ende van ſeer gheſonde lucht / daer overvloedelijck alle dinghen voort-komen / ende inſonderheydt ſeer goede vruchten van Spaegnien daer ghebracht ende gheplant. De ſtadt heeft een ſchoone Cathedrale kercke / welckes pilaren al van marber zijn / uyt een ſtuck ghehouwen / ſeer groot ende dick: Daer ſouden naer 't ſegghen van Herrera in deſe ſtadt vier hondert huyſ-geſinnen van Spaegniaerden woonen. Dan Iohn Chilton die daer was in den jare 1570, verhaelt datter maer vijftich Spaegniaerden en woonden in deſe ſtadt / ende menichten van Indianen. Dat alle de Indianen van deſe provincie haer tribuyt betalen in mantels van cottoen ende Cochinilla, welck ſeer abundant groeyet in dit gantſch quartier.

Her. deſcript.

De tweede ſtadt wordt ghenaemt St Ilifonſo de los Zapotecas, twintich leguen van Antequera naer het noordt-ooſten; men handelt daer met goudt / cottoen ende Maiz, ende daer zijn meer dan dertich duyſent Indianen die onder tribuyt ſitten.

Deſe ſtadt is gheleghen op 't gheberghte / in de provincie van een ſeecker volck / die men noemt Miges; welck is een volck van goede ſtatuere / met langhe baerden /

een

een dinck dat seltsaem is in die landen/ende haer tale is seer grof in 't spreken / gelijck die van de Hooch-duytschen; is wreedt ende strijdtbaer volck / ende seer gheneghen tot menschen vleesch te eeten; ginghen eertijdts naeckt / alleen een hartenvel om de heupen ghegort / welck vel seer wit is / ende wel bereydt met menschen hersenen. Men heeft dit volck moeten t' onder-brenghen met de honden / door dien men daer te peerde niet by en mach; In de stadt van Ilefonso en woonden eertijts niet meer dan 30 Spaegniaerden in hutten van stroo; de welcke het daer swaerlijck souden hebben konnen houden/ten ware dat haer honden haer van de Indianen hadden beschermt; ende de vreese van de honden heeft dit wreedt ende quaet volck eyndelijck tot stilte ghebracht. d. 4. l. 9. c. 7.

De derde stadt is ghenoemt Sta Iago de Nexapa, gheleghen in de valleye van Nexapa, twintich leguen van Antiquera naer het oosten / in de wegh naer Chiapa ende Guatemale. Iohn Chilton die daer door reysde in den jaere 1570. seght dat dese stadt van Nexapa leght op seer hooghe berghen in de provincie van Zapotecas, ende datter ontrent de twintich Spaegniaerden woonen/ die daer legghen uyt bevel van den Koningh van Spaegnien / om het landt daer ontrent in vrede te houden; want de Indianen zijn seer rebelligh; ende daerom soo gheeft de Koningh de steden ende dorpen van dit landt aen dese Spaegniaerden. Her. descript. Engelsche voyag.

De vierde stadt van dese provincie is la Villa del Espiritu Santo, in de provincie van Guazacoalco, op de kuste van de noordt-zee / op de limiten van Tabasco, tneghentich leguen van de stadt Antequera; is ghebout in den jaere 1522; by Gonçalo de Sandoval; heeft onder sich by de vijftich dorpen ofte woonplaetsen van Indianen / ende is gheleghen aen de kandt van de rievière / naer het ghewelste van Chiapa toe / drij leguen van de zee: Don Hernando Cortes gaf aen de eerste borghers van dese stadt veel vlecken van Indianen en Encomienda als de Spaegniaerden het noemen / ende insonderheydt Guecollan, Cuiatlan ende Quezaltepec; welcke volckeren veel moeyten hebben ghekost om te bevredighen ende onder de slavernij der Spaegniaerden te brenghen door dien 't een hardt ende strijdtbaer volck was; doch hebben eyndelijck oock onder 't jock moeten buyghen. Herrer. descript. d. 3. l. 3. c. 11.

Het achthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de kuste ende havenen van GUAXACA, beyde op de noordt-zee, ende op de zuydt-zee gheleghen.

DE kuste van dit Bisdom van Guaxaca aen de noordt-zee begint aen Rio de Alvarado, welck haer oorspronck heeft in het ghebergthe van de provincie der Zapotecas; ende onder andere provincien / komt gheloopen door de provincie van Chinantla; ende keerende van daer over dwers door de selve berghen daerse eerst uyt ghekomen is / neemtse haren loop in de noordt-zee tusschen Rio de Guazacoalco ende St Iuan de Vlua. De rievière Guazacoalco is een seer groote rievière; Don Hernando Cortes sondt in den jare 1520, Diego de Ordas om dese rievière te besoecken; hy diepte de mondt van dese rievière / ende vondt ruym drij vademen waters in 't in-komen van de rievière / ende hoe men meer de rievière op-quam / hoe hy de selve dieper vondt; waer door / als mede om haer groote / de piloten die daer met waren / opineerden dat het een strate ofte doorganck konde wesen tot de andere zee. 'T landt daer ontrent is goet ende bequaem om vee te voeden / ende de haven wel gheleghen voor de commercien met de Eylanden van Hispaniola, Cuba ende andere / hoe-wel wel hondert ende twintich leguen verscheyden is van Mexico. Herrera seght elders dat het hondert ende dertich leguen is van Mexico. Linschoten die seght in syn beschrijvinghe van West-Indien dat de rievière van Alvarado ende Guazacoalco van malkanderen d. 2. l. 9. c. 1. d. 3. l. 6. c. 11.

deren legghen vijftich leguen. Oock ſoo heeft deſe provincie op de kuſte van de noordt-zee de rievière / welck Herrera in ſyn Deſcripcion de las Indias noemt Agualulco, ende elders in ſyn hiſtorie Aquiavilco, welck een half mijle van de zee hondert ende tneghentich paſſen breedt is / ſoo datſe dienen kan voor een haven.

d.3.l.6. c.12.

Voorts hebt ghy aen deſe kuſte Roca Partida, welck is een punt van 't landt / van 't gheberghte van S[t] Martin af-loopende / welck een vermaert gheberghte is / door dien daer eenighe ſchepen ontrent vergaen zijn / op een rije van blinde klippen / die langhs de kuſte teghen over het ſelve gheberghte legghen / welck geberghte ſoo is ghenaemt by den eerſten ontdecker Iuan de Gryalva in den jare 1518. Dit gheberghte is een ſonderlingh merck-teecken voor de ghene die deſe quartieren willen bezeylen: de beſchrijvinghe van kourſen by Linſchoten, ſeght dat het twee hooghe berghen zijn / maeckende in 't midden een groot ſcheptſel. De kourſen by de Engelſche uyt-ghegheven ſegghen dat deſe berghen ſtrecken noordt-weſt ende zuydt-ooſt / ende datſe een ſchepdt in 't midden hebben / ende aen 't noordt-weſten hooghſte zijn; aen de zuydt-ooſt zijde binnen s' landts ſiet men hooghachtigh lant / welck wordt ghenoemt Pan de Minſapa, welck is als een ronde bol broodts / niet ſeer hoogh. De berghen van St Martin legghen op de hooghte van achthien graden min een vijfde part. Gryalva in ſyn eerſte ontdeckinghe ſtelt hier noch een ander rievière / welck de Indianen noemden Tonala, ende de Spaegniaerden gavenſe de naem van St Anthon.

Engelſche voyag.

Op de kuſte van de zuydt-zee heeft dit Biſdom van Guaxaca de haven van Guatulco (welck andere oock noemen Aguatulco) op de hooghte van vijfthien graden en een half naer het ſegghen van Herrera; ende naer het ſegghen van de voyagie van Thomas Candish, op de hooghte van vijfthien graden ende veertich minuten. Het is een ſeer groote ende goede haven / ende die veel ghefrequenteert wordt. Sir Francis Draeck doende ſyn voyagie om de weereldt in den jare 1577, quam in 't jaer 78 in deſe haven van Guatulco, ende nam het ſtedeken in / ende plonderde 't ſelve / ende trock weder wegh. Daer naer wierdt deſe plaetſe wederom in-ghenomen by Candish in den jare 1587; ende verbrandt met de kercke ende tol-huys: ende daer waren naer 't ſchrijven van de Engelſche by de hondert huyſen. Maer Iohn Chilton die daer was in den jare 1570, ſeght dat in deſe plaetſe niet over vier oft vijf Spaegniaerden en woonen / ende een deel Swarten / die de Koningh daer onderhoudt; ende dat hier alle de goederen worden gheladen die naer Peru ende naer de Honduras worden ghevoert.

Herrer. deſcript.

Engelſche voyag.

Op de ſelve kuſte is mede gheleghen de haven van Tecoantepeque, welck een reedelijcke goede haven is / ende de vlecke daer aen gheleghen is groot / ende daer is een groote viſſcherije van kreeften ende andere viſſchen / dieſe naer Guaxaca voeren; (op den hooghe wegh te Cuyztata, is een mijne van criſtal-beril.) Tecoantepeque is gheleghen vijf-en-veertich mijlen van Antequera; men neemt ſyn wegh door de Chontales, Nixapa, ende Mexalpeque, tot welcker termijn dit Biſdom ſtreckt / ende heeft ſeer veel woon-plaetſen ende dorpen onder ſyn ſubjectie langhs de kuſte van de zee. Den Marquis del Valle Don Hernando Cortes heeft een plaetſe aen deſe haven ghehadt die hem toe-behoorde / hondert en twintich leguen van Mexico.

Her. deſcript.

Candish ſtelt op deſe kuſte de rievière Copalita twee leguen van Guatulco, daer hy anckerde in thien vadem waters.

In deſe Engelſche voyagien door Mr Hackluyt uyt-ghegeven / vinde een pertinente beſchrijvinghe van de haven van Tecuanapa ende de rievière Ometepec, met de om-liggende dorpen / welck de provincien Guaxaca ende Tlaſcala van den anderen ſchept: Is by een Spaegniaert / woonende in dat quartier / in-geſtelt / ende aen de Vice-Roy van Nova Hiſpania ghesonden; ſoo dat ick oorvoor heb gheacht de ſelve hier in te voeghen / ende luydt als volght.

De

De haven ende smalle reede van Tecunapa heeft in 't drooghste van de somer met leegh water weynigh minder als een vadem waters / ende met hoogh water anderhalf: In den tijdt van reghenen drie vademen ende meer. Leght naer 't westen daer de Bisdommen van Guaxaca ende Tlascala van den anderen schepden: twee mijlen van daer/naer Punta de Intla oft Dordaci toe is een baye/daer de schepen by noodt rijden konnen/ hoe-wel 't geen sonderlinghe reede en is. Dese baye maeckt aen de rechter-handt naer 't noorden toe/ een lack wat breedt en diep ontrent de kil / insonderheyt aen de zijde van Cuahintla, anders ondiep aen beyde zijden: passerende tusschen de zee ende seker bosch van oraengie-boomen/ ende andere die langhs de kuste wassen / welck niet seer breedt is / verthoont hem 't landt seer open: hoe-wel aen de zijden van Cuahintla de berghen veel kleyne kreecken gheven / ende een kleyn lack ghenaemt Tulaningo, ende men kan daer niet reysen / dan tusschen de zee / ende 't eynde van dit lack / wesende ontrent twee mijlen sandighen grondt. Aen de noort-zijde is een ander kleyne kreeck / ende gaende langhs 't landt een quartier van een mijl / komt ghy aen de wegh die naer Quacapotla leydt / een vlecke van Intla.

De rievière van Ometepec, welck de voor-naemste is die in dese haven komt/ heeft haer beghin in de berghen van Xicayan de Tovar, ontrent vier-en-twintich leguen van dese haven / uyt seker poelen die van het gheberghte van Cacatepec voort-komen / ende haer beneden een dorp Suchistlavaca in een voeghen / van welcke plaets men met lichters ende canoes tot in zee toe kan komen. Men soude hoogher op konnen varen / ten ware een snelle stroom die tusschen twee groote rodtsen komt vallen/ als ghy komt van Cocahulapa naer Yanguitle, beyde plaetsen op de rievier Ometepec gheleghen; dan van de voorseyde plaetse is de rievier navigabel / ende ontrent anderhalf legue van de water-zijde hebt ghy seer bequaem hout tot maken van schepen / welck bequamelijck aen 't water kan worden ghebrocht door hulp van 't volck dat in de dorpen daer ontrent woont. Aen het hooft van dese voorschreven poelen / daer de rievier begint / is gheleghen 't dorp Xicaian, toe-behoorende de erfghenamen van Francis de Tovar ende do Guillea, daer by de drie hondert en vijftich Indianen woonen van rouwe sprake ende weynigh policie / legghende ontrent de vier-en-twintich leguen van de zee. De plaetse is selfs heet / hoe-wel 't gheberghte rondtom koudt is. Vier leguen van Xicaian, ende twintich van de zee/leght het dorp Aioanapa, toe-behoorende de erfghenamen van Perez Gommez, van ontrent drie hondert Indianen van de selve spraeck ende qualiteyt. Ses leguen nederwaert naer 't zuyden is de vlecke Suchistlavaca, 't landt ende het volck van een conditie als voren / toe-behoorende Gonzalvo Fernandes, daer woonen ontrent hondert en vijftich Indianen / ende is vijfthien leguen van de zee. Van dit dorp tot Ometepec zijn ses leguen, negen leguen van de zee: dese plaets is seer heet: tusschen sekere berghen gheleghen een mijle van de rievière / daer woonen by de seven hondert Indianen die de tale van Ayacastecan, Amusgan ende Niciecan spreken. Twee groote mijlen voorder is ghelegen 't dorp Ihualapa, de erf-ghenamen van Laurens de Castro toe-behorende / drie leguen van de rievière / ende thien van zee. Dit zijn de voornaemste plaetsen van trafijcke: de Indianen zijn rijck van Cacao ende vivres; die van Niciecan komen hier handelen / ende de voornaemste Alguazil van de provincie resideert hier den meesten tijdt van 't jaer. Noch legher beneden de rievier van Tlacolula, anderhalf legue van 't dorp Ometepec, leght het dorp Pio (eertijdts frontier teghen die van Mexico) vier leguen van Ihualapa, ende ses van de zee: heeft ontrent vijftich Indianen / toe-behorende Graviel de Chavez borgher van Mexico. Ontrent een mijl naerder de zee leght het dorp Huehuatlan, een mijl van de rievier op seker berghen / heeft weynigh in-woonders. Een mijle voorder leght Cuahucapotla, anderhalf mijle van de rievier/ ende vier van de zee/ behoort tot Intla, ende daer woonen ontrent vijfthien Indische familien.

Aen 't

Aen't beghin van de andere poelen daer de rievier upt-sprupt is het dorp Cacatepec gheleghen / van het Gouvernement van Raphael de Treyo, daer ontrent seven hondert Indianen woonen van de Niciecan tale / twee-en-twintich leguen van zee.

De rieviere van Tlacamama sprupt upt de berghen van Atoyaque ende Amusgos, seventhien leguen van de zee. Daer maeckt het een volkomen rieviere die met canoas ende lichters bevaren kan worden tot de zee toe; te weten / van een weynigh onder Tolistlahuaca. Sy is bevaerlijck acht maenden in 't jaer / ende vier niet / door dien 't landt het water in drinckt. Dicht by 't gheberghte Atoyaque, Cacatepec, ende Amusgos, ende daer ontrent valt abundantie van hout / welck licht kan af-ghebrocht worden na Tecuanapa. Dese rieviere heeft mede veel dorpen daer aen sorterende / eerst aen de voet van de berghen het dorp Atoyaque, den Koningh ende de erven van Pronetto toe-behoorende / vijfthien leguen van de zee; daer woonen ontrent twee hondert Indianen die Niciecan spreken; is heet landt ende civiel volck. Een mijl naerder de zee / ende anderhalf mijl van de rievier leght Xicaian, met dry hondert Indianen; de voor-gaende toe-behoorende / ende van ghelijcke conditien. Een mijl van dit dorp / ende veerthien van zee / is gheleghen Pinotespan subject aen Tutepec. Twee leguen van dit dorp / ende een van Xicayan, ende derthien van Tecuanapa, ende dry van de rievier / is gheleghen de vlecke Tlacamama, daer seer civiel volck woont / ontrent hondert Indianen / die de Koningh toe-behooren. Meer naer 't zuyden / vijf leguen van de rievier / ende veerthien van de zee leght 't dorp Pinotespan del Rey; van hondert Indianen / de voor-gaende seer ghelijck / doch van traghe sprake. Sy halen grooten rijcdom upt een lack daer zoudt in groept. Dese rievier heeft oock 't dorp van Amusgos, achthien leguen van Tecuanapa; heet landt / op de hooghe wegh komende van Nicieca, heeft ontrent vier hondert Indianen.

Ontrent dese rieviere zijn oock twee hof-steden / d'een toe-behoorende Pedro Bravo; ende d' ander den Autheur van dit relaes; ontrent acht oft neghen leguen van de zee / al effen grondt; ende hier is maer een dorp ghenaemt Quesala, welck eertijdts seer groot is gheweest / dan heeft nu maer dry familien van Indianen. De hof-steden van Don Mattheo is meer naer 't zuyden / ghelegen in een bergigh ende woest quartier / overvloedigh van vee / dry leguen van de rieviere. Wat leegher ontrent vier leguen van dese hof-stede / ende seven van de zee / is den hof gheleghen van Alonso Pedraza daer veel Cacao groept. Twee leguen van desen hof / ende ses van de zee / leght het dorp van Cuahintlen, de Koningh toe-behoorende / van neghenthien familien / die seer rijck zijn om de menighte van Cacao, die daer valt; dese plaetse heeft de zee aen d'een zijde maer een half mijl af. Al dese kuste van Cuahintlan tot Tecuanapa, ende de kuste die naer Huatulco loopt / is peerl-rijck / ende de Indianen vischten daer eertijdts veel: Ende twee mijlen van Cuahintlan ende vier van Tecuanapa, is den hof van Cacao van Francisco Maldonado ghenaemt Cacahu-Atoyaque. Dit is het ghene gedenckens weerdigh is op de rievier van Tlacamama, welck in Ometepec loopt vijf leguen boven Tecuanapa. De rieviere van Tlacolula heeft haren oorspronck by Chilsiztlavaca, daer veel geberghte ontrent is / ende is ontrent twee leguen navigabel eer sy komt in Ometepec, vijf leguen boven Tecuanapa ofte van de zee. Dicht aen leght het dorp Tlacolula, ende dry leguen daer af Azoyoque, behoorende tot de provincie van Tlapa, welck wel dry hondert Indianen heeft / daer Ghilsiztlahuaca maer dry en heeft. Alsoo dese haven seer bequaem werdt bevonden om de schepen te timmeren / soo konnen de provincien van Tlapa, (welck dicht leght by de rieviere van Tlacolula,) ende van Tututepec (welck raeckt aen de rieviere Tlacamama) haer seer dienstigh zijn / om provisie van vivres upt de selve te doen.

Het

M E C H O A C A N.

Het neghen-thiende Capittel.

Beſchrijvinghe van de Provincie MECHOACAN in't ghemeyn.

HEt Biſdom van Mechoacan, welck is een provincie tuſſchen het Artz-biſdom van Mexico, ende de provincie van Neuva Galicia; heeft in de breedte langhs de kuſte van de zuydt-zee by de tachtentich leguen, ende ſeſtich leguen te landt-waert in; met open limiten naer de noordelijcke quartieren/ alwaer het hem verre uyt-ſtreckt onder de volckeren die men noemt de Chichimecos; ende Mechoacan is in de mexicaenſche tale ſoo veel te ſegghen als een landt daer veel viſch valt. In het rijck van Mechoacan ſpreeckt men vier verſcheyden talen/ de Chichimeca, de Otomiſche (door dien die generatie van de Indianen daer in groot ghetal is/) de Mexicaenſche, die ghemeyn is in gheheel Nova Hiſpania, ende die men noemt Taraſca, welck is de eyghen tale/ ende de ghemeynſte in dat landt / ſeer gentil ende kort; de Spaegniaerden hebben deſen naem ghegheven aen deſe taele/ door dien de Indianen/ als de Spaegniaerden daer eerſt in 't landt quamen/ haere dochters aen de Spaegniaerden gaven / ende Taraſcue is ſoo veel by haer te ſegghen als ſchoonſone/ ende daer van heeft het volck de naem behouden van Taraſcos, ende de tale Taraſca. De tempre van het landt is ſeer verſcheyden naer de verſcheydenheyt van de gheweſten/ de eene meer koudt/ ende de andere meerder ghetempert/ ende eenighe oock ſeer heet; doch alle ſeer gheſondt ende van een goede lucht/ſoo dat daer groote toe-loop is van alle quartieren/ om daer van diverſche ſieckten gheneſen te worden: Daer is groote abundantie van lacken ofte poelen/ ende rievieren/ ende fonteynen van ſoet water/ klaer ende gheſondt/ daer het vee ſeer vet van wordt; ende oock eenighe fonteynen ende baden van water/ welck de een meer/ de ander min heet zijn: Door deſe goede gheſtaltenis des luchts/ is dit landt uyter-maten vruchtbaer/ met ſeer groote vlacke velden tot weyden voor vee van alderley ſoorten; ende berghen die ſeer dicht bewaſſen zijn met ſeer hoogh gheboomte; hier waſt inſonderheydt de vermaerde purgerende wortel die men ghemeynelijck naer de naem van deſe provincie noemt Mechoacan, dan de Wilde van dit gheweſte noemen die Tachuache; ende de Mexicanen Tlatlanla quacuitlapilli, ende eenighe andere natien Puſqua. Van deſe plante vindt men hier ende elders dry ſoorten; de eene heeft een dicken ende langhen wortel/ klimmende tacxkens/ blaeders die kleyn ſyn van de ghedaente van een hardt/ langhe ende roode bloemkens/ een vruchte van groote ende maeckſel als een pompoentjen/ met witte ſchorſe ende vol van kleyn breedt ende wit zaedt. Sommighe houden dat het een ſoorte is van Scamonea: van deſe zijnder twee ſoorten/ te weten manneken ende wijfken / die ſeer weynigh vanden anderen verſchillen. De derde ſoorte heeft een dunner wortel ende waſt in ſteenachtighe plaetſen/ deſe purgeert veel ſachter. Van de eerſte ſoorte wortter oock eene ghevonden die voor fenijn wordt ghehouden/ ſoo datter nauw acht moet werden op-ghenomen. Daer is noch een andere ſoorte die ſy noemen Xalapa; naer de plaetſe daerſe eerſt is ontdeckt/ de welcke veel krachtigher is van werckinghe als de voor-gaende/ ende wordt deſhalven in Nova Hiſpania nu meeſt ghebruyckt. Sy maecken dit onderſcheydt tuſſchen de wortelen; de grootſte wortel noemen ſy Matlaliztic; de naeſte Mechoacan; de kleynder is de venijnighe/ ende de alder-kleynſte doch langhſte de Xalapa. De wortel is warm ende drooghende in den vierden graedt/ naer dat de Spaegniaerden nu ſchrijven. Daer waſt mede ſeer overvloedigh een plante welck ſy noemen Pehuame ... Ariſtolochia niet ongheliJck/ met kleyne bladeren/ hebbende de ghedaente van een

Her. deſ. d. 3. l. 3. c. 9.

een hardt/ purpure bloemkens / een langhen ende groven wortel met een rooden bast; welck sy ymmers soo groote krachten toe-schrijven als de Radix Chinæ ofte Sarzaparilla, in 't ghenesen van alle sieckten ende ghebreecken daer de voor-seyde toe ghebruyckt worden/ende insonderheyt teghen de sieckte van de pocken. Het landt is overvloedigh van alderley noodtdruft / ende insonderheydt van tarwe/ gerste/ ende andere graenen ende zaden van Spaegnien; in sulcker voe-ghen / dat het ghebeurt is / dat een Spaegniaert van vier hanegas die hy daer ghezaeydt hadde/ weder ghesamelt heeft ses hondert van dierghelijcke hanegas. Daer en ghebreeckt niet een fruyt-boom van Spaegnien / gheen soorte van hof-kruyden / ende de druyven zijn daer seer excellent: De Spaegniaerden heb-ben daer oock moer-besye-boomen ghebracht ende gheplant / waer door daer seer goede syde valt; ende abundantie van Annil om mede te verwen: men heeft daer een vruchte als carroben/ dienende voor smacke / ende het kruydt tot glas. Naer het quartier van de Chichimecas toe/ (daer wy hier naer van sul-len spreecken) wast Cochinilla. Het ghetal van groot ende kleyn vee isser won-derlijck groot; ende daer zijn oock seer veel goede peerden / welcke de Indianen nu ter tijdt tot haren dienst ghebruycken om de lasten te draghen/ ende haer sel-ven niet meer op den rugghe te laten belasten als beesten: daer zijn veel gey-ten ende verckens van Spaegnien / daerder oock veel by troupen van in 't wilde loopen door de bosschen; ontallijcke hoenderen van Spaengien / ende ringh-duyven zijnder seer door 't heele rijck gemultipliceert. Daer worden ghevonden leeuwen ende wolven / die 't vee verslinden / welcke de Spaensche noemen Adi-bes: de tigren naer datse eens het menschen vleesch hebben gheproeft / soo ko-mense de menschen soecken in de huysen / sleypense wegh / ende etense; dan de Spaegniaerden hebben die met haer roers ende voet-boghen seer vermindert; de eeckhoornen destrueren de huysen sonder remedie/ met datse de selve onder-graven; de vossen (ofte veel eer een dierken de vossen niet onghelijck/ welck de Wilde noemen Yzquiepatli,) verderven de huysen met de stanck van haer water ofte pisse / welck wel veertich daghen blijft dueren / ende de kleederen daer het op komt zijn soo verdorven / datse nerghens toe meer dienstigh en zijn / want het is een onlijdelijcke stanck die dese pisse van haer gheeft: anders en is het dier niet schadelijck voor de menschen / maer wel voor de hoenderen. De voghelen welcke by de andere Wilden werden genaemt Cozcaquauhtli ende by de Mexi-canen Aura, zijn soo groot als de hoenderen van Creta, haer veeren zijn trec-kende op 't swarte/ uyt-ghenomen den hals ende de borst die op 't groene trecken/ haer vleughelen zijn meest swart/ ende de slach-veeren van asch-verwich couleur/ en van binnen purpurachtich: haren beck is op het uyterste roodtachtigh/ van maecksel de papegayen niet onghelijck; swarte ooghen ende roode oogh-schelen; boven den beck zijnse roodt met fronsen ende lellekens by naer als de kalcoense-hanen/ de welcke sy in ghelijcke manieren op-richten / voorts het hooft ende den hals hayrigh / seer eyslelijck om te aen-schouwen / vlieghen seer hoogh / ende eten niet dan slanghen/ ratten/ dreck ende stinckende krenghen/ diese van verre weten te riecken: vlieghen machtigh teghen de wind op: en worden niet ghegeten. Daer wordt mede ghevonden een ander voghel diemen ghemeynlijcken Aura noemt/ doch de Mexicanen noemen die Tzopilótl, welck soo groot is als een middelbae-ren arendt/ ofte een rave / daer het een soorte van schijnt te wesen/ heeft swarte ende kromme klauwen/ bruyne beenen / den beck als een papegaye/ gheen veeren op 't hooft maer seeckere hayren als van de swarte; leeft mede van krenghen ende vuy-lighEyt als de voor-gaende. Men heeft tot noch toe niet konnen vernemen waer sy haer eyeren legghen ofte jonghen voort-teelen. Daer zijn seer veel andere vo-ghelen / die daer naer al wegh trecken naer het noorden toe / ende komen op haer tijden wederom. Men vindt daer veelderhande soorten van roof-voghelen; als mede slanghen / haghedissen/ ende verscheyden andere venijnighe onghedierten

meer/

meer / doch niet soo veel als in ander quartieren. De verckens van het landt zijn veel / die haer op het gheberghte houden; ende ander wildt / ende oock de dieren daer men seght dat den Bezar van komt. Dese steenen worden in dese landen van Nova Hispania ghevonden in verscheyden dieren / als namentlijck in een dier de bergh-geyten niet ongheljjck welck sy noemen Theotlalmazame, die ros van wolle zijn / doch wit onder den buyck / hebben breede hoornen: ende in een ander dier welck sy noemen Mazaltchihiltic ofte Themamazame, welck wonderlijcke groote hoornen op 't hooft heeft; ende andere seer wilde geytjens. Men vindt de selve mede in meest alle soorten van harten die de wilde met eenen ghemeynen naem Mamazas noemen / doch alle en zijn niet krachtigh ofte en hebben die faculteyten niet die men in het ghemeyn dese steenen toe-schrijft / dan alleen die welcke ghenomen worden uyt dieren die op eenighe medicinale ende krachtighe kruyden weyden; soo dat het onderscheydt groot is ende swaer om uyt te vinden.

Men heefter hasen / konijnen / perdrijsen / faisanten / tortel-duyven / ende ander ghevogelte veel; ende eenighe die kraey zijn om op te sluyten / die heel wel ende seer kraey singhen.

'T volck van de lande gaet nu al ghekleedt in cottoen ende wolle-laeckenen van Spaegnien / ende veel op syn Spaensch / draghen al hoeden; ende in veel deelen spreecken de vrouwen ende mans de Spaensche taele. Hebben vele konsten ende ambachten gheleerdt / ende uyt oorsaecke van het fijn brasilie-houdt / ende andere / zijnse kraeye schrijn-werckers / maecken kassen / kisten / schrijf-laden / tafelen ende andere dierghelijcke wercken / die seer uyt-nemende zijn. Zijn kraeye schilders / kleer-maeckers / schoen-maeckers / ende wonderlijcke subtijle sloot-maeckers; ende van een mijne van koper welck sy weten te beneficeren / maeckense veel dinghen; als de beste ketels van de weereldt / ende sy behelpen haer daer mede / oock om het landt te bouwen in stede van yser / door dien het selve snijdt als stael. Begheven haer om de zijde te winnen / ende fruyt-boomen ende andere vruchten van Spaegnien te cultiveren. Voeden schapen / koeyen / ende verscheyden ander vee / oock peerden: maecken veel wercks van de spaensche honden / om datse haer huysen wel souden bewaden / dan alsoo sy de honden schaers te eeten gaven / zijnder veel naer het gheberghte ghevloden / om het vee te verslinden / ende zijn daer voort-gheteelt ende seer vermenichfuldicht / ende verwildert / die sy noemen in haer tale Cimarrones. Ten tijde datse noch heydens waren leefdense ghesonder / door dien sy minder aten / ende continuelijck besigh ghehouden wierden van haer Caziques: Tot noch toe en heeft men haer gantsch niet konnen af-raden het baden in 't koudt-water / welck haer pijne causeert in de zijde / ende veel tijdts de doodt; want soo haest sy de kortse ghevoelen / soo springhen sy naeckt in het koudt-water / ende soo gheneesender seer weynighe van dese sieckte: hebben wonder veel kruyden ende wortelen daer sy haer selfs met cureren / die van sonderlinghe kracht zijn / ende zijn wel besocht; ende andere oock die vergiftigh zijn / insonderheydt een als veyl / welck wast aen de kant van de rievieren / ende soo yemandt daer quam syn water op te maecken / doet de schamelheydt op swellen.

Dit Rijck van Mechoacan, is nu tot een Bisdom ghemaeckt / ende daer zijn wel hondert ende dertich vlecken / waer van de vier-en-tneghentich haere schoolen hebben / ende daer zijn wel vijftich prochien met haer Priesters ende Klercken / die expert zijn in de tale van de lande / de welcken predicken / biechten / ende het volck leeren in hare taelen / uyt-ghenomen in de Otomische tale / die te hardt ende te kort is ende te swaer om te leeren; daer zijn oock wel soo veel kloosters van Franciscaner ende Augustijner-monnicken / die haer met het voor-schreven besigh houden; ende daer en is gheen hooft-plaetse / ofte daer is

een

een hoſpitael/ ende oock wel twee/ om de Indianen in te cureren; door dien al het volck van dit Biſdom hem wonder wel begheven heeft tot de Chriſten Religie; inſonderheydt de Taraſcos, welck een vroom volck is ende leerſaem/ ende dat gheneghen is om aelmoeſſen te doen. In dit landt zijn diverſche mijnen daer wy hier naer van ſullen ſpreecken.

l.4. c.37. Om dit Capittel te beſluyten ſullen wy hier by voeghen het ghene Acoſta verhaelt: De beſte pluym-beeldekens (ſeght hy) worden ghemaeckt in de provincie van Mechoacan, in de vlecke van Paſcaro: de maniere daer van is/ met een nijp-tanghsken de pluymkens te vatten/ die alſoo uyt de doode vogelkens treckende/ ende als dan met een delicaet lijmken (welck ſy daer toe-hebben) in den anderen te voeghen met groote raddicheydt ende perfectie/ nemen deſe ſoo kleyne ende perfecte veerkens van de vogeltjens dieſe in Peru noemen Tomeneios, ende andere dierghelijcke/ de welcke een uyt-nemende kouleur in haer veeren hebben. Dit vogeltjen hebt ghy hier vooren in 't twaelfde Capittel.

Het twintichſte Capittel.

Van de particuliere provincien begrepen onder dit Biſdom van Mechoacan, ende van de Chichimecas.

T' Biſdom welck nu den naem voert van Mechoacan, begrijpt onder ſich beneffens de provincie van Mechoacan, die eyghentlijck van oudts de naem heeft ghevoert/ noch ander provincien/ daer wy een weynigh hier ſullen van aen-roeren.

d.3.l.3. c.3. De provincie van Mechoacan begint van een plaetſe ghenaemt Taximaroa, (gheleghen van Mexico dertigh leguen naer het weſten ghelijck wy in't tweede Capittel hebben aen-gheroert) daer de Spaegniaerden naer het veroveren van de ſtadt Mexico eerſt aen-quamen/ ende wel onthaelt wierden: deſe plaetſe was doen ter tijdt wel ghefortificeert met houte palen/ dieſe t' elcke reyſe vernieuwden door de oorloghe dieſe voerden met die van Mexico.

Dit Biſdom begrijpt voorder in ſich de provincien van Zacatula ende Colima, welcke beyde legghen op de kuſte van de zuydt-zee. Als mede de provincie van Chilchota, in de welcke woont (ſoo de Spaegniaerden ſeggen) een volck dat gantſch gheen werck en maeckt van valſche eeden te ſweeren.

Wy hebben in het voor-gaende Capittel gheſeght dat deſe provincie naer het noorden confineert met de Chichimecas, derhalven ſal het van noode zijn een weynigh van dit volck ende de landen dieſe beſitten/ aen te roeren. De beginſelen van de provincien ende landen/ dieſe noemen Chichimecas, zijn verſcheyden van de ſtadt van Mexico dertich leguen naer het weſten toe/ ende confineren met Queutaro, Acanoaro, Yurirapundaro ende Sichu. De provincien van deſe Chichimecas ſtrecken noordt ende zuyden; naer het zuyden zijn de landen by de Spaegniaerden bewoont; ende naer het noorden ſtreckt hem wijdt ende breedt dit voor-ſchreven volck: naer het weſten ſtreckt het niet wijdt/ om de groote in-wijck van de zee by de Californias; onder den naem van Chichimecas worden begrepen vele natien die different zijn van tale/ als daer zijn de Panues, Capuzes, Samues, Zancas, Maiolſas, Guamares, Guachichiles ende andere/ al verſcheyden volckeren/ doch by naer van eenderley manieren. Al het ghene de Spaegniaerden hebben ghevonden van deſe provincien/ ſoo naer 't weſten als naer het noorden van de ſteden van San Miguel ende San Felipe af/ zijn meer dan twee hondert leguen, al ſeer vruchtbare grondt/ ende van goede ghetempertheydt/ meer koudt als heet/ ende meer droogh als vochtigh/ waer door het daer ſeer gheſondt woonen is. De Spaegniaerden hebben allen-thalven ghevonden teeckenen van groote woonplaetſen/

plaetsen / ende dat het landt eertijdts seer is ghecultiveert ghweest; soo dat te ghelooven is / dat daer eertijdts volck ghewoont heeft / dat gheneghen was om te arbeyden / ende het landt te bouwen / ende huysen te timmeren; welck alles dese Chichimecas ontbreeckt / want en hebben gheen huysen / noch en wercken niet / ten ware seer weynigh in eenighe quartieren: (eenighe syn van dat ghevoelen dat de Mexicanen eertijdts ghekomen zijn van 't noordt-westen / ende dat sy haer hier hebben neder-gheslaghen / ende soo voorts zijn ghetrocken metter tijdt naer 't lack van Mexico, ende daer verbleven.) Dit volck en heeft gheen Religie nochte Policie / dan leven in 't wildt als de beesten. Hebben groote schade ghedaen aen de provincien van Nova Hispania, die nu by de Spaegniaerden bewoont zijn / met wegh halen van koeyen ende ander vee / ende doodt-slaen van de in-woonders; soo datse de Spaegniaerden veel wercks hebben ghegheven / ende noch daghelijcks gheven; ghelijck wy daer een merckelijck exempel van hebben verhaelt in de beschrijvinghe van Panuco, welcke provincie sy seer naer komen / ende ten deele aen-paelen van verscheyden zijden.

Het een-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de steden by de Spaegniaerden bewoont in dese provincie van MECHOACAN.

DE stadt van Mechoacan ofte Pascuaro, is gheleghen op de hooghte van neghenthien graden / ende thien minuten (behoort twintich ende thien minuten te wesen / want alle de kaerten stellen dese stadt soo hoogh / ofte hoogher als Mexico) ende seven-en-dertich leguen van Mexico, langhs een effen wegh. In Guayangareo, welck de Spaegniaerden noemen Vallodolid, is de Cathedrale kercke van het Bisdom / met twee kloosters van Minne-broeders ende Augustijner. Is gheleghen seven leguen van Mechoacan, nae het oosten; ende vijf-en-twintich van Guadalaiara, naer het segghen van Herrera, die seer varieert in 't stellen van dese plaetsen / soo dat de distantien die hy stelt qualijck zijn over een te brenghen. De Cathedrale kercke was eerst te Zinzontza, daer de Koningh van Mechoacan syn residentie placht te houden / ende is in den jare 1544 ghetransporteert; ende het is seven leguen van Mechoacan nae het oosten. Een quart van een mijle van de stadt heeft men een lack / welck eenighe segghen grooter te wesen als dat van Mexico, daer veel canoas in varen / ende oock eenighe groote barcken / door dien sich de baren by tijden gheweldigh verheffen ghelijck in de zee: men vanghter veel ende differente visch / ende insonderheydt een kleyn vischken / welck sy by de son drooghen / ende daer groot profijt uyt-trecken / door dien men het daer van vele quartieren komt halen.

De stadt St Miguel is gheleghen 35 leguen van Pascuaro (Herrera seght elders dat St Miguel leght 30 mijlen van de stadt Mechoacan, ende 23 van die van Guayangareo;) naer 't noordt-oosten / ende 40 leguen van Mexico naer het westen / op de wegh van Zacatecas, in vlack landt / ende is wel bewoont / ende voorsien van veel bouw-huysen voor beesten; het is daer goet reysen tot by seker keeren / die in de hooghe wegh legghen / dan ist voorts ghevaerlijcker van weghen de roovers / welck daer veel neer-laghen hebben ghedaen / ende rooverijen / door dien het een dwers wegh is / daerse door quamen / komen van haer landt / ende 't gheberghte af / welcke men noemt del Vizocho. d.8.l.10. c.22.

De stadt St Felipe is gheleghen vijftich leguen van de stadt Mechoacan nae het noorden / ende twee-en-tsestich leguen van de stadt Mexico, naer het noordtwesten / in een onvruchtbaer ende koudt landt. Beyde dese steden zijn expresselijck hier gheleght by den Vice-Roy Don Luys de Velasco, tot bevrijdinghe van de Indianen welck men noemt Otomies, die in dat quartier woonen / ende t landt van Xilotepeque, ende de Tarascos; welck al seer ghequelt wierden van

de Chichimecas, wierden berooft van haer goederen / ende 't volck wech gevoert van deſen wilden hoop. Hoewel 't landt daer ontrent ſeer bequaem is voor alder-hande vee / ſoo iſt nochtans bequaemſt voor ſtieren ende koeyen; want dit vee/ welck wonderlijck vermenichfuldicht is/ſints dat de Spaegniaerden 'tſelve daer hebben ghebracht / weet hem in den tijdt van de drooghten te retireren in de boſ-ſchen van de Tunas die daer zijn; ende ſoo haeſt het begint te reghenen / ſoo komt het weder naer het vlack landt/ om de goede weyde weder te ghenieten.

Her.deſ. De ſtadt Concecion de Salaia, gheleghen acht leguen van San Miguel, ende vijf-en-dertich leguen van de hooft-ſtadt Mexico, ende ſeventhien leguen Valledolid; van wiert ghebouwt in den jaere 1570, door 't bevel van den Vice-Roy Don Martin Enriquez, om insghelijcks den wegh ende paſſagie te bevry-den voor de Chichimecas.

d.4.l.3. c.9. De ſtadt Leon meer dan ſeſtich leguen van Mexico gheleghen/ ende vier-en-twintich van Valledolid; in welckers limiten groote aders ofte veeten zijn ghe-vonden / van metael/ ende inſonderheydt van ſilver/ deſe ſtadt is mede ghebouwt ten ſelven eynde als de voor-gaende/ om de wegh te verſeeckeren/ die naer de Za-catecas leydt.

De ſtadt Zamora derthien leguen van Puzcuaro gheleghen.

Villa de Lagos dertich leguen van Valledolid verſcheyden.

d.3.l.3. c.9. De mijnen van Guanaxuato zijn gheleghen acht-en-twintich leguen van Mechoacan (ofte Valledolid, als Herrera elders ſeght) naer het noorden/ ende de Zacatecas toe/ alwaer wel ſes hondert Spaegniaerden ſullen weſen in twee leghers/ welck ſy daer hebben/ om de mijnen te bewercken.

De mijnen van Talpuiagua zijn gheleghen ontrent vier-en-twintich leguen van de hooft-ſtadt Mexico.

Beneffens deſe voorſz. ſteden ende vlecken/ſoo zijnder meer dan dertich Eſtan-cias ghelijck de Spaegniaerden die noemen / daer alder-hande vee wordt ghe-queeckt / ende eenighe ſuycker Ingenios.

Het twee-en-twintichſte Capittel.

Beſchrijvinge vande havenen ende kuſte van deſe provincie van MECHOACAN, aen de zuydt-zee ghelegen: ende noch eenighe ſteden ende vlecken.

DE provincie ende de ſtadt van Zacatula, op de kuſte van de zuydt-zee/ is ge-legen op de hooghte van meer als achthien graden/ veertich leguen van Val-ledolid de Mechoacan, naer het zuydt-weſten/ ende neghentich leguen, weynich meer oft min van Mexico; de ſtadt wort ghenoemt Concecion; is ghebouwt aen de kant van een groote rieviere / ander-half mijle van de zee / daer deſe rieviere in loopt door twee monden.

d.3.l.3. c.ult.

De provincie ende de ſtadt van Colima op de ſelve kuſte van de zuydt-zee / op de hooghte van wat meer als achthien graden by noorden de linie/ (naer 't ſeggen van Herrera, dan naer 't ſtrecken van de kuſte en de aenwijſinge van caerten light boven de negenthien graden) op de limiten van de provincie van Neuva Galicia, vijftich leguen van Mechoacan naer 't zuydt-weſten; is gheleghen in heet landt/ ende vruchtbaer van Cacao ende Cannafiſtola, met gout-mijnen/ende wel gecon-ditioneert volck. Deden in 't eerſte groote reſiſtentie aen de Spaegniaerden nef-fens die van Ympilzingo, dan wierden eyndelijck 't onder-ghebracht; ende deſe ſtadt wiert daer ghebout in den jare 1522, light thien mijlen binnen 's landts by ooſten een Volcan.

Beneffens deſe twee provincien ende plaetſen ghelegen aen de zuydt-zee / heeft deſe provincie op de ſelve kuſte noch veel rievieren / ende in 't weſtelijckſte quartier van deſe provincie / by naer op 't ſcheydtſel van Neuva Galicia, is gheleghen de haven van Navidad, op de hooghte van neghenthien graden/ welck is een goede haven

haven/ende die veel ghebruyckt wordt/ ende men vaert van daer naer de Filippinas; ende niet verre van dese naer het oosten toe/ de haven van S[t] Iago de Buena Esperanca, welck insgelijck is in de provincie van Coliman. Thomas Fuller seght/ dat San Iago leght op achthien graden ende vijftich minuten/ seven mijlen van Navidad, van welck het streckt oost ende west. Candish was daer op de reede/ ende syn volck vischten daer weynigh peerlen: die syn voyagie beschreven heeft/ seght contrarie van Fuller; dat de baye van S[t] Iago leght op neghenthien graden ende achthien minuten/ 't welck een abuys is/ alsoo de selve schrijver de haven Navidad maer op neghenthien graden en stelt. In dat quartier zijn seer goede mijnen van koper/ daer de Wilde wonderbaere vaten van maecken/ door dien het sacht is; ende ander isser soo hardt/ datser de aerde mede bouwen in stede van yser; welck sy niet en wisten eer het haer de Spaegniaerden thoonden. Candish was in de haven van Natividad, verbranden de huysen die daer stonden/ ende twee nieuwe schepen/ die vast ghetimmert wierden / elck van twee hondert tonnen. Hy voer van daer in de baye van Malacca, een mijle west-waerts van Navidad, daer een goede reede is; twee mijlen binnen 's landts leght een dorp van Indianen ghenaemt Acatlan, daer sy ontrent de dertich huysen vonden/ ende een kercken.

d.5.l.7. c.3.

Van de haven van Zacatula naer Acapulco toe / streckt de kuste zuydt-oost ende noordt-west vijf-en-dertich leguen, ende dan voorts oost ende west/ ende is al hoogh landt / ende binnen 's landt gheberghte dicht met boomen beset / ende daer zijn veel in-hammen ende bayen: ten eynde van de vijf-en-dertich leguen is een grof punt als oft een Eylandt waer daer de zee seer op breeckt/ ende van daer loopt de kuste oost ende west/ ende men reeckent van dit punt tot Acapulco achthien leguen.

d.5.l.6. c.4.

De aenteeckeninghe van de kuste van Nova Hispania voren aengheroert stelt van Rio Zacatula west-waerts een middelbaer hoogh strand/ ghenaemt los Motines, welck syn eynde neemt aen Punta de Marnata; ende daer aen volghende een effen landt vol landt-huysen welck sy noemen el valle de Maquile: dan punta de Suchissi, ende twee leguen voorder Rio Alima; ende dan een binnen-water welck sy noemen las Pesquerias de Colima; ende daer aen S[t] Iago ende Salagua ende vier leguen voorder Natividad.

Fuller in syn Memorial stelt van Acapulco tot de haven van S[t] Iago tachtentich leguen west ten noorden/ ende van S[t] Iago tot Natividad seven leguen oost ende west.

Y U C A T A N.

Het dry-en-twintichste Capittel.

Van de Provincie van YUCATAN in 't ghemeyn.

De provincie ende 't Gouvernement van Yucatan, so ghenoemt by Capiteyn Francisco Hernandes in syn eerste ontdeckinge in den jare 1517, wiert van de eerste ontdeckers voor een eylandt ghehouden/ door dien 't by na van de zee om-ringht wordt/ in voeghen/ dat het met recht een Peninsula mach genoemt worden / is meer dan twee hondert en vijftich leguen inden om-ganck; heeft in de lenghte daer het hem verste uyt-streckt oost ende west hondert leguen; ende insghelijcks hondert leguen in de breedte/ noordt ende zuyden/ van de kuste welcke siet naer het noorden/ tot daer dese provincie confineert met de provincien van Guatemala, alwaerse over dwers heeft by de vijf-en twintich leguen. Haer limiten zijn naer het zuyden de rieviere van Tayza ende 't gheberghte van Lacando, ende tusschen het zuyden en westen valt de provincie van Chiapa: naer het westen paeltse aen Xicalango ende Tabasco; (welck is een provincie;) ende tusschen dese

d.4.l.3. c.4.

ende Yucatan legghen de twee baeyen / die de zee breeckt in de kuste ; van welcke de grootste heeft een openinghe van een groote mijle / van het een punt tot het ander ; ende 't water van de zee / welck daer in loopt / is soo veel / dat het een groot lack maeckt vol van eylandekens / soo dat de Indianen teeckenen maecken aen de boomen / om de wegh niet te missen / ende te verdoolen / als sy daer door varen naer Tabasco toe : die eylandekens ende stranden zijn soo vol van zee-voghelen van soo differenten ghestalte / dat het een wonder is om sien ; als oock mede de jaght die daer is van konijnen / wildt / verckens / ende apen die daer zijn ; ende daerom komen de Indianen van andere quartieren om daer te jaghen ; daer zijn ontallijcke menighte van Yguanas, welck ghedierte wy elders hebben beschreven / ende sullen nu hier 't af-beelsel in-voeghen.

De tempre van dit landt is seer heet ende vochtigh / ende hoe-wel daer gheen rievieren / ofte eenighe andere loopende wateren en zijn in de gantsche provincie / soo hebbense 't water naer by om putten te maecken / ende men vindt daer soo veel zee-schelpkens onder de steenen / dat dit selve / als mede om dat de kuste soo ondiep is / oorsaeck heeft ghegeven te vermoeden / dat dit landt wel eertijdts zee is geweest / ofte van de selve somtijdts over-loopen. De winter begint hier van S[t] Franciscus dagh (welck is in October) wanneer de noorde-winden in-komen / welcke koudt zijn / ende de in-gheboorne seer ontsetten ; welcke door dien sy aen de hitte ghewent zijn / ende weynigh ghekleedt gaen / krijghen daer swaere catharren af / ende oock cortsen. Dese winter-tijdt duert tot het eynde van Martio, ende in Ianuario ende Februario hebbense een somerken van stercke sonne-schijn / ende dan en reghent het daer niet / dan met het in-komen van de nieuwe Mane. De Somer is den tijdt van reghenen / welcke beginnen te vallen in de maendt van April, ende dueren tot het eynde van September. Die tijdt gheduerende / werdt daer ghezaeydt ende ghemaeydt / ende den herft valt wel uyt / door dien het landt seer vruchtbaer is. De koude van de winter is weynigh / ende wordt qualijck ghevoelt / uyt-ghenomen als de noorde-winden waeyen / de welcke seer penetreeren. 'Tgantsche landt is besloten van berghen / daer en wast gheen tarwe ofte ander grain van Castilien : daer en is gheen goudt ofte eenigh ander metael te vinden ; soo dat daer uyt licht is af te nemen het erreur van de ghene die hebben gheschreven / dat de Spaegniaerden doen sy eerst hier quamen / daer vonden cruycen van latoen ; welck metael men noyt in eenighe provincien van Indien en heeft ghevonden.

Her.def.

Veel Indianen van discretie / segghen van haer voor-saten ghehoort te hebben / dat dit landt ghepopuleert was by seecker volck / komende van het oosten / welck Godt verlost hadde van andere volckeren / haer de wegh openende door de zee. Het is een saecke seer aen-merckens weerdigh / dat de Spaegniaerden alleen in dese provincie gevonden hebben een maniere van Doop ; noemden die met een woort in haere tale beteyckende door de tweede reyse geboren te worden ; hadden die in sulcken weerde ende eerbiedinghe / dat niemant van haer naer en liet dien te ontfanghen ; lieten haer voor-staen / datse daer door ontfinghen een

d.4.l.10. c.2.

vol-komen

vol-komen goede dispositie ende gheneghentheydt om deughtsaem te wesen/ ende niet verdoemt te worden van de duyvels; ontfinghen dien van drie jaren ouderdoms op-waerts tot twaelf toe; ende sonder dien ontfanghen te hebben en trouwde niemandt; kosen daer een dagh toe die niet ongheluckigh en waer / ende de ouders die vasten drie daghen te vooren/ ende onthielden haer van de vrouwen. De Spaegniaerden verhaelen voorts veel van de manieren ende coustuymen van dit volck / dewijl sy noch heydens waren/ dan alsoo 't selve nu al verandert is / soo sullen wy 't selve hier voor-by gaen / ende die begeerigh zijn het selve volkomentlijcker te weten / verseynden aen de historien van Herrera ende andere Spaegniaerden. De tale van dit voor-schreven volck was al eens / hoe-wel de gheene die op de kuste woonden/ haer beste deden om met meerder curiositeyt te spreecken.

In alle dese provincien van Yucatan heeft men ghevonden seer groote ghebouwen van steen / dat het te verwonderen was / soo dat daer van licht is af te nemen dat het landt is gheweest van sonderlinghe luyster; en is te verwonderen hoe se soo grooten ghebouwen hebben konnen maecken / aenghesien men daer gheen soorte van metael en heeft ghevonden/ende 't schijnt dat dese gebouwen zijn gheweest Templen/ want haer huysen anders van houdt waren ghemaeckt/ende met stroye ghedeckt.

Het landt is seer overvloedigh van jacht/ insonderheydt van wilde-verckens/ ende harten; daer zijn nu seer veel hoenderen/ ende daer wordt veel cottoen ghewonnen/ ende oock Annil; ende 't volck vermenichfuldicht seer/ ende leeft langh: hebben nu alderhande vee van Castilien/ ende goede peerden. Her. des.

Het vier-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de particuliere Provincien die onder YUCATAN vverden gerekent; hoe, ende by wie dese landen eerst zijn ontdeckt geweest.

DOor de gantsche provincie van Yucatan loopt een kleyn gheberghte van den eenen hoeck tot den anderen/ 't welck begint van by Champoton, ende vervolght tot aen de stadt van Salamanca, welck is den contrarien hoeck van Champoton; Dit gheberghte verdeylt dese landen in twee deelen; het deel naer het zuyden/ welck leght naer Lacando toe / ende Tayza was woest ende onbewoont gheweest/ ende was altijts soo ghebleven door ghebreck van water/ welck daer niet en is dan van den reghen. Het ander deel naer 't noorden was bewoont: Het is heet landt/ ende daer de Son seer brant/ van datse rijst tot datse weder daelt; doch daer en ghebreeckt gheen versche lucht / door de Brisas ende oostelijcke winden; ende des avondts de Virazon ofte de lucht uyt der zee / die de hitte seer tempert. Dit gheberghte welck dese provincie door-loopt / is seer ghesont / ende de lieden die daer woonen leven seer langh; oock soo/ dat een minne-broeder/ weerdigh om gheloofft te worden/ verklaert in syn wegh daer hy ginck predicken / een man ghevonden te hebben / die naer de reeckenschap welck hy ende andere gaven van syn jaren/ wel drie hondert jaren moest oudt wesen; gingh soo krom / dat de mondt hem by naer aen de knyen quam/ ende also hy altijts naeckt hadt ghegaen/ so was het vel hem so rouw ghewórden/ dat het visch-schobben schenen te wesen; dan door dien hy gantsch kindts was/ en konde men van hem niet bysonders verstaen: veel andere oude lieden vindt men in 't selve quartier. d.4.l.3. c.4.

Dit landt wiert eerst ontdeckt door Francisco Hernandez de Cordua, welck met syn schip aen-quam aen een punt van 't landt / welck sy noemden Cotoche; door dien de Cazique van dit quartier de Spaegniaerden aen landt lockende/ dickmaels seyde Conez Cotoche, welck in syn taele soo veel te segghen was/ als komt herwaerts naer mijn huys; dan alsoo sy daer verradelijck wierden besprongen (als mede in een ander quartier/ welck de Indianen noemden Quimpech, d.2.l.2. c.17.

ende de Spaensche heden-daeghs noemen Campeche) soo keerden hy met syn volck weder naer 't Eylandt Cuba, daer sy van komen waren om landt te gaen ontdecken. Daer naer was aen dit selve landt Iuan de Gryalva te weten aen de zijde van 't Eylandt Cozumel, daer wy hier naer van sullen spreken: dese vondt daer aen landt in seecker adoratorien ofte templen / kruycen van steen ende van houdt; welck in gheen ander deelen van Indien opt zijn ghevonden gheworden; ende wordt verhaelt by de Spaegniaerden: dat dese Wilden onder haer hebben ghehadt een Propheet met namen Chilam Cambal, die haer soude voorseydt hebben de komste van een vreemdt volck uyt de quartieren daer de sonne op-gaet die een kruys souden op-richten / ghelijck hy haer thoonde / daer hare Goden niet teghen op en souden moghen; ende dat dese dat landt soude vermeesteren / ende het volck van de Af-goden brengen tot den dienst van maer eenen waren Godt / ende dierghelijcke dinghen meer; ende dat dit de oorsaeck is / waerom men hier dese kruycen vondt / ende waerom het volck van de lande de Spaegniaerden in 't aen-kommen vraeghden of sy quamen van het quartier daer de sonne op gaet. Hy abordeerde in een plaetse ghenoemt Potonchan, daer het volck van de lande hem qualijck onthaelde. Soo dat hy van daer voer na Tabasco, ende in dese provincie van Yucatan niet voorder ontdeckte. Naer hem quam Don Hernando Cortes mede te Cozumel, ende gheraeckte daer aen den tolck Geronimo de Aguilar, die hem grooten dienst dede in het ontdecken ende conquesteren van Nova Hispania; dan voer voorder naer Tabasco ende de rieviere Grialva.

d.4.l.2. c.3.

Soo dat dit landt niet naerder wierdt onder-socht voor in den jare 1527, als wanneer Francisco de Montejo ghecontracteert hebbende met den Koningh over de ontdeckinge ende conqueste van Cozumel ende Yucatan, daer aen quam / namentlijck eerst aen 't Eylandt Cozumel, ende daer naer aen een dorp genaemt Xamanzal: ende hoe-wel het volck van 't landt / welck strijdt-baer is / hem veel te doen gaf / soo trock hy even-wel voorts langhs de kuste tot een plaetse ghenaemt Conil; alwaer by hem quamen de regeerders van een provincie ghenaemt Chuaca; ende naer neerstich onder-soeck verstondt hy dat de principaelste plaetse van dese provincie was ghenaemt Tirroh, daer seeckere Heeren gouverneerden / ghenaemt Cheles. Hier was eertijdts noch een andere fraeye vlecke / ghenaemt Cilam, gheleghen veertich mijlen van Campeche.

d.2.l.3. c.1.

Trock voorts naer een andere provincie ghenaemt Aarrinchel, welck oock ghenoemt wordt Yzamal, daer hy weynigh teghen-standts vondt; ende de provincie van Tutulxin, welckes hooft-plaetse was Mini, veerthien leguen van daer nu Merida is ghebout; dit volck ontfingh hem vreedelijck om van hem gheholpen te zijn teghen de Cocomes, welcke een ander natie was / ende vyandt van de voor-gaende.

Voorts is in Yucatan de provincie van Chetema, daer Salamanca nu leght; ende eertijdts was gheleght Villareal, welck weder wiert verlaten; Campeche ende Champoton, daer oock een stadt van Spaegniaerden is gheleght. Daer naer de provincie van Cochuaque, daer een woon-plaetse van Indianen was ghenaemt Tulma, al berghen ende steen-rodtsigh landt: ende een vlecke ghenaemt Chable, daer de Spaegniaerden eertijdts meynden goudt te vinden / doch te vergeefs. Hier aen paelt de provincie Guayamil.

'T volck welck te Chicheniza woonde / waren ghenaemt Yzaes, welcke noch een ander stadt bouden / diese noemden Mayapan, daer nu de stadt Merida gheleghen is.

Een ander volck / welck ghenaemt wordt Cocomes, woonden in de provincie die ghenoemt wordt Zututa.

De provincie van Canul was bewoont by seecker volck welck ghekomen was van Tabasco, ende mexicaens waren.

Het

Het vijf-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de steden by de Spaegniaerden bewoont in dese provincie van YUCATAN.

DE principaelste stadt van dese provincie is Merida, gheleghen op de hooghte van twintich graden by noorden de linie / by naer in het midden van de provincie / doch wat meer naer de zijde van de noordt-kuste toe / twaelf leguen binnen 's landts. Hier was eertijdts een vlecke van Indianen / diese noemden Mayapan, daer veel groote ende oude edificien waren van steen ghemaeckt / in de welcke ghehouwen waren figueren van naeckte menschen / upt welcke te gissen is / dat het templen moesten zijn gheweest; ende is de stadt by de Spaegniaerden ghenoemt Merida, door de ghelijckenis diese heeft met Merida in Castilien. Den Gouverneur van dese provincie heeft hier syn residentie / neffens de Officiers van des Koninghs in-komsten / ende kasse; daer is mede de Cathedrale kercke / welcke suffragaen is van het Artz-bisdom van Mexico. Iohn Chilton die daer was ontrent den jare 1570, seght dat in dese stadt den Bisschop woont / ende by de hondert Spaegniaerden. *Her. descript.* *Engelsche voyag.*

De tweede stadt is ghenaemt Valledolid, is gheleghen een-en-dertich leguen van Merida, naer het zupdt-oosten / heeft een seer sumptueus klooster van Minne-broeders / ende onder syn ghebiedt wel vijfthien dupsent Indianen die onder tribupt sitten. *Her. descript.*

De derde stadt is St Francisco de Campeche, welck is gheleghen op de hooghte van twintich graden / (naer het segghen van Herrera, dan Figueredo stelt die op neghenthien) op de kuste welck siet naer Nova Hispania; by de vijftich leguen van Merida naer het westen / een wepnigh declineerende naer het zupden; heeft een redelijcke haven / hoe wel van wepnigh diepte / door dien het een baye is. Van hier wordt gheladen het campeche-houdt / daer men mede verwet. Dit houdt wordt eyghentlijck gheladen aen een plaetse die Figueredo noemt Segeba; ende is apparentlijck de selve die de Engelschen noemen Sebo. De Engelsche verraschten dese plaetse in den jaere 1596; onder het beleydt van William Parker; in deser manieren. Ick sette mijn kours (seght hy in de beschrijvinghe van syn voyagie) naer de Cape de Cotoche, welck leght aen de oost-zijde van Yucatan, van waer ick liep langhs de noordt-kuste van de voor-schreven Cabo van Yucatan, tot dat ick quam by Cabo Desconoscido, daer sette ick ses-en-vijftich van mijn volck in een Pyriagua, ofte langhe Indiaensche canoa; latende mijn schip ses mylen van de stadt van Campeche; ende landen ten drp upren smorghens dicht by het klooster van St Francisco, ende nam de voor-schreven stadt in / ende de Capiteyn / ende de Alcalde ghevanghen; vindende daer in vijf hondert Spaegniaerden / ende in twee dorpen daer ontrent gheleghen / wel acht dupsent Indianen. De Spaegniaerden de welcke ghevloden waren op mijn eerste aen-komste / ontrent ten thien upren in den morghen weder haer macht by een versamelende / deden een stercken aen-val op my ende mijn compagnie; waer by ick ses man verloor / ende werdt selfs gheschooten met een loot onder mijn slincke-borst / welck loot noch is legghende in mijn rugghe-been. Zijnde soo subijtelijck over-vallen / bedochten wy een nieuw stratagema; want hebbende diversche van het volck van de stadt ghevanghen / bonden die arm aen arm / ende stelden die soo voor als een baricade teghen het schieten van de vyandt; ende trocken soo met vlieghende vendel / ons ses dooden met nemende / in goede ordre naer de haven; daer wy een frigat namen / welck daer op ancker lagh / al gheladen met des Koninghs tribupt soo in silver ende andere koopmanschappen (de weerde van vijf dupsent *Engelsche voyag.*

ponden

ponden ſterlinckx) om naer San Iuan de Vlua ghevoert te worden; wy brochten de frigatte met de Pyriagua naer mijn ſchip / welck lagh in twee vadem waters / ontrent ſes mijlen van de ſtadt / door dien wy niet naerder konden komen van weghen de drooghte ende ondiepte van de kuſte. Recht over de plaetſe daer mijn ſchip lagh / is een dorp van Indianen gheleghen / ghenaemt Sebo, daer tuſſchen de drij ende vier hondert Indianen woonen / welck wy mede verovert den / ende vonden daer campeche-houdt / waſſe ende honich. Dit ghedaen zijnde / keerden wy weder naer 't punt van Cotoche, alle middagh anckerende om de Briſas wille / etc.

De laetſte ſtadt is Salamanca, gelegen in de provincien van Bacalar ende Chetemal, ſeventich leguen van de ſtadt Merida, zuydt ende noorden / hellende naer 't weſten; ende inſgelijcks ſeventich leguen van de ſtadt Valledolid, ontrent de kuſte van de Golfo de Honduras.

Het ſes-en-twintichſte Capittel.

Beſchrijvinghe van de kuſte ende havenen van deſe Provincie van Yucatan.

Her. deſ. d.3. l.4. c.4.

DE kuſte van deſe provincie is ſoo vlack / dat men in weynigh plaetſen naerder met de ſchepen kan aen-komen als vier ofte vijf leguen van het landt; ende derhalven en is daer niet een haven dan voor kleyne ſchepen ende barcken / ende de zee die ebt ende vloept hier meer dan in eenigh ander deel van Nova Hiſpania. Niet alleen is deſe kuſte vlack / maer oock het ſtrandt leght ende ſonder berghen / ſoo dat men 't ſelve uyt de zee komende niet en ſiet / voor dat men daer heel dicht by is / uyt-ghenomen tuſſchen Campeche ende Champoton, daer men eenighe berghskens ontdeckt / ende inſonderheydt een bergh dieſe noemen Morro de los Diablos. De grooter ſchepen houden van 't landt af / door dien de kuſte beſmet is (boven de voor-ſchreven vlackte) met klippen ende harde rotſen / die de kabels van de ſchepen ſeer ſlijten: dan hoe-wel de ſchepen daer komen om hoogh te loopen / ſoo blijft daer weynigh volcks / door dien daer veel modderighe grondt is; daer valt ſulcken gheweldighen ebbe / inſonderheydt in de baeye van Campeche, dat het dickwils ghebeurt datter een half legue wijdte van de ſelve baeye droogh blijft legghen; ende met deſe ebbe pleegh daer veel viſch in 't ſlijck ende zee-gras te blijven hanghen.

Naer het noorden van Yucatan is gheleghen het Eylandt Cuba, welck wel ſeventich leguen van deſe provincie verſcheyden is. Naer 't ooſten heeft het de provincie van de Honduras, ende tuſſchen die provincie ende de deſe maeckt de zee een grooten in-ham / de welcke den Capiteyn Gryalva noemde Bahia del Aſcenſion, is groot / ende vol van kleyne eylandekens; hier zijn veel ſchepen verongheluckt: inſonderheydt van de handelaers tuſſchen Yucatan ende de Honduras.

Dan beginnende de kuſte aen de zijde daerſe paelt aen Tabaſco, ſoo hebt ghy daer de havenen van Cicla ende Telichaque, Cical ende Cauquil, welck een riviere is met twee monden / ende de haven van Campeche op de kuſte naer Nova Hiſpania toe-ſiende; ende voort Cabo Delgado, van waer de kuſte ſich begint te keeren naer 't ooſten toe; recht by het punt leght een eylandeken / welck ſy noemen la Deſconocida, gantſch om-cingelt van drooghten / ende naer 't weſten van 't ſelve by de achthien leguen een ander eylandeken / welck ſy noemen la Zarza, en voorts el Triangulo, welck zijn drij kleyn eylandekens aen een ander eylandt ghehecht / ende al van drooghten om-cinghelt. Noch ſeſthien leguen van Cabo Delgado, de eylanden dieſe noemen Iſlas de Arenas, ende het eylandt la Bermeya, ende een ander eylandt dertich leguen van de voorſz. Cabo naer 't noorden: Ende los Negrillos zijn drij eylandekens / om-cinghelt van drooghten / naer het ooſten van

van la Bermeia voor-schreven/ by de vijf-en-dertich Spaensche mijlen. Los Alacranes, twintich leguen van de kuste/ noordt ende zuyden/ met de stadt Merida: Ontrent dese eylanden zijn veel klippen/ daer men hem van moet wachten; ende men neemt syn kours van Cabo Sant Anton naer Nova Hispania, buyten ofte binnen dese eylanden van Los Alacranes, als by de directie van koursen te sien is.

By oosten Cabo Delgado light de haven Sisal, al-waer de goederen worden ontladen die naer Merida willen/ van dese haven naer 't segghen van Figueredo ligghen de drooghten welck sy noemen los Baxos de Sisal, noorden ende zuyden/ op de hooghte van een-en-twintich graden ende veertich minuten / zijn ontrent dry mijlen langh/ streckende noordt-west ende zuydt-oost. De Alacranes naer 't segghen van Ouiedo ligghen op twee-en-twintich graden/ hondert ende ses leguen van de Cabo S[t] Anton, ende hondert vijf-en-vijftich leguen van Villa rica naer 't oosten: zijn dry heel kleyne eylandekens ende voorts al klippen ende drooghten wel twaelf leguen in't ronde / ghelijck 't selve is onder-vonden / insonderheyt door de schip-breucke van den Licenciaet Zuaso, die daer seer wonderbaerlijcken van ontquam / ghelijck 't selve wordt verhaelt by Ouiedo voornoemt in syn twintichste boeck/ 't laetste cap.

Cabo de Cotoche is het oostelijckste punt van Yucatan: Ouiedo seght dat Cotoche light op een-en-twintich graden; Figueredo seght op een-en-twintich graden ende twintich minuten: by de voorsz. Cabo soude een dorp ligghen van Indianen met een kercxken ghenaemt Igreia de Icao. Van dese Cabo legghen vier eylandekens / welck sy noemen de Mugeres, langhs de kuste / ende by naer daer aen ghehecht.

Daer aen light het Eylandt Cozumel soo ghenaemt/ naer een fameus adoratorie ofte tempel/ van een afgoden-beeldt 't welck daer was / daer alle de natien daer ontrent in bevaert ginghen; dit eylandt is gheleghen vier mijlen in de zee / aen het begin van de Golfo de Honduras, by naer noordt ende zuyden / met Valladolid; is vijfthien leguen langh / ende vijf leguen breedt; 't volck is van de selve tale / ende coustuymen als 't andere volck van Yucatan; is gheleghen op de hooghte van twintich graden; ofte als andere hebben ondervonden/ het noorderlijckste deel leght op de hooghte van neghenthien graden/ ende een derde; alwaer mede leght een dorp van Indianen / daer men by ghebreck syn noodtdruft ende ververschinghe kan krijghen. Naer de observatie van eenighe streckt dit eylandt in syn lenghte zuydt ten westen / ende noordt ten oosten / ende is al sleght landt. Ouiedo seght dat Cozumel light vijf-en-twintich leguen by zuyden de Cabo de Cotoche. Tusschen dit eylandt ende 't vaste landt / is een canael met een sterck current/ daer men tusschen beyden door kan zeylen/ noordt-oost aen / ende 't water wil eenen favoriseeren / om die kours aen te gaen / tot dat men komt op de hooghte van vier-en-twintich graden / daer men de diepinghen krijght van de Tortugas.

d. 4. l. 3. c. 4.

Meer inne-waerts in de Golfo de Honduras, legghen dry eylandekens met ondiepten om-ringht / (die Herrera in syn kaerte noemt Triangulo door dien die in een dry-hoeck ligghen/) by naer in 't quartier van het lack van Bacalal, welck binnen 's landts leght dertich leguen van het lack van Chetemal; de kuste is al bekleedt met eylandekens tot Salamanca toe; waer van het eerste werdt genaemt Pantoia, neffens een ondiepte welck sy noemen Quitasuenno, welck is soo veel te segghen als Slaept niet / maer siet voor u; het tweede is ghenaemt Zaratan; ende een ander Lamanay; ende ten lesten Ylbob in 't innerste van de Golfo voor-schreven.

Her. desc.

T A B A S C O.

Het seven-en-twintichste Capittel.

Van de provincie van TABASCO in 't ghemeyn.

Her. descript.

DE provincie van Tabasco, welcke ghereeckent wordt onder het Gouvernement van Yucatan, is gheleghen op de kuste van de noordt-zee ofte de Golfo van Nova Hispania; heeft in de lenghte oost ende west by de veertich leguen, van de limiten van Yucatan, tot die van Goazacoalco, met welck Tabasco confineert naer het westen toe; ende heeft oock soo veel leguen in de breedte noordt ende zuyden / van de kuste van de noordt-zee tot de uyterste palen van Chiapa. Is al vlack landt / vol van moerasschen / lacken / ende poelen / daer men over vaert met kanoen ende barcken / ende daer veel groote visch wordt ghevanghen / als Manatis, ende andere dierghelijcke soorten / Tortugas ende Yguanas. 't Landt is leegh ende vol brasilie-boomen / cedren ende andere boomen / door dien het meest al bosschagie is. Daer is een heete ende vochtighe lucht / soo datter veel Mosquites zijn: van de twaelf maenden des jaers reghent het daer wel neghen. In de bosschen is groote abundantie van de vruchten van het landt / ghelijck als Mameyes, Zapotes, Aguacates, Guajabos, ende andere wel-rieckende ende smaeckelijcke vruchten. Door de vochticheydt ende hitte des landts is dit landt seer vruchtbaer en bequaem voor weyden van groot vee; tot Maiz ende Cacao, welck is den grootsten rijckdom van 't landt; hier in betalen sy haren tribuydt / ende gheven jaerlijcks twee duysent Xiquipiles van Cacao; elcke Xiquipil is acht duysent amandelen; want naer dat de Spaensche aen de Wilden hebben ghewesen die te cultiveren / soo vergaderen sy jaerlijcks meer quantiteyt dan sy pleghen; ende het volck heeft hem seer begheven tot weyden van groot vee / ende het planten van de spaensche vruchten: waer door daer groote menighte is van wijngaerden / vijghe-boomen / lymen / limoenen / ende oraegnie-appelen. Daer wast veel Maiz, ende werdt dry ofte vier reysen des jaers versamelt; ende ten minsten twee maels: oock soo wast het rijs daer wel / ende hirs / ende alderhande hof-kruyden van Spaegnien. Oock heeftmen daer groote diversiteyt van medicinale kruyden daer de in-gheboorne haer selven met ghenesen; ende de wormen dooden / ende daerse het bloedt mede stoppen; als daer is Picietl, anders ghenoemt Tabaco, welck de pijne wech neemt die door koude ghecauseert is / ende in roock ghenomen / is dienstigh teghen de catharren / den hoest ende benauwde borst; de Indianen ende Swarten draghent in pulver / ende met kalck ghemenght in de mondt / om de moedicheydt niet te ghevoelen; op dese maniere wordt het seer menighfuldigh ghebruyckt door heel Nova Hispania, komt daer op alle marckten te koop / in de bladeren van het Maiz op-gherolt. In dese provincie zijn veel tigren / leeuwen / deynen / wilde swijnen / hoewel kleyn; konijnen / armadillen / meer-katten / harten; Tepeyzquintes van fatsoen als een biggesken / ende gecouleurt als de bucken ofte deymen: men vint daer veel groote schildt-padden als rondassen / Yguanas, ende ander ongedierte: faysanten / paeuwen ende papegayen van veelderley soorten / quackelen ende alderhande groot ende kleyn ghevogelte van differente couleuren: veel hoenderen van Castilien; ringh-duyven ende tortel-duyven. Men en versamelt daer gheen cottoen hoe-wel het daer oock wast / brenghent daer van Iucatan, als mede andere stoffen om in te kleeden / door dien 't volck de cottoen niet en kan beneficeren / besich zijnde met koeyen ende verckens te voeden / daerse groot nut uyt trecken; ende naer het Cacao te sien; want noch op de boomen staende / soo komen de apen ende eeck-hoorntjens ende ander ghedierte het selve

d.3.l.7. c.3.

selve eeten eer 't rijp is. De Mosquitos zijn in dit landt soo overvloedigh ende soo moeyelijck/ datmen daer niet kan slapen sonder pavillon. Daer was eertijdts veel volcks in dese provincie / welck door diversche sieckten ende pestilentien heeft af-ghenomen / te meer om dat dit volck ghewendt is in het water te baden / wat sieckten sy oock hebben; ende alsoo haer by de wetten van het Christen gheloove niet werdt toe-ghelaten meer dan een vrouwe te hebben / soo en kan het volck soo niet meer vermenighfuldighen. Sy aten seer weynigh / en droncken veel/ insonderheydt den dranck van Cacao ghemaeckt/ ende met deegh ghemenght/ welck is een groot voetsel by haer / ende ghesoden Maiz, daerse een anderen dranck van maken die wat amper is/ ende derhalven seer versch om in de hitte te drincken. Sints datse de policie van Spaegnien hebben begonnen aen te nemen / levense te gader by dorpen / en eeten op haer bestemde tijden ossen-vleesch / verckens ende ghevogelte / ende drincken seeckeren ghesonden dranck van Cacao, Maiz ende specerije van het landt ghemaeckt / welck sy noemen Zocolate. Men spreeckt in dese provintie van Tabasco dry talen; eene die men noemt Chontal, overvloedigh van woorden / ende ghebruyckelijck onder het meeste deel van 't volck: de tweede die by de Zoques wordt ghesprooken / in de provincie van het gheberghte / veertich leguen van de stadt Vittoria; dese provincie werdt ghenoemt la Sierra, om datse confineert met de berghen van Chiapa, daer de selve tale werdt ghesproken; want daer loopt een rije berghen welck Tabasco ende Chiapa van den anderen scheydt. De derde tale is de Mexicana, welck hier is in ghevoert door het volck legghende in de twee fortressen die Motezuma in dese provincie hieldt / Zimatlan ende Xicalango: teghenwoordigh soo spreeckt het volck meest al mexicaens / eensdeels om dat het een politer tale is / ende ghemeyn door gantsch Nova Hispania; doch meest om dat de religieusen veel Geestelijcke liedekens hebben ghemaeckt/ daer het volck van de lande seer toe-ghesint is ende ghenucht in heeft. Dese provincie van Tabasco is gheleghen van Mexico hondert ende sestich leguen te lande / ende te water langhs Vera Cruz hondert ende veertich: Van Merida daer de Gouverneur van Iucatan ende dese provincie hem houdt / is van dese provincie verscheyden tachtentich leguen. Van Campeche, langhs de zee vijftich leguen.

Het acht-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de stadt by de Spaegniaerden bewoont in dese provincie; ende van de riviere, ende zee-kuste van dese provincie van TABASCO.

IN dese provincie is alleen een woon-plaetse van Spaegniaerden welck is Tabasco, anders oock ghenaemt la Villa de Nuestra Sennora de la Vittoria, om des victories wille welck Cortes hier hadde teghen de Indianen doen hy de eerste reyse dede naer Nova Hispania. Dese plaetse leght seventich leguen van Cuidad Real de Chiapa, ende men vaert naer Chiapa de rievier Gryalva op veertich leguen, ende de resterende dertich leguen reyst men over hardt gheberghte / daer veel rievieren zijn / ende koudt landt. De rieviere van Gryalva welck in den jare 1516 de naem kreegh van Iuan de Gryalva, is machtigh / en van groote diepte / want binnen de barre heeftse wel acht vadem waters; dan in de mondt is sy ondiep / ende door de strijdt die daer is tusschen de golven van de zee / ende het current van de rieviere / is de in-komste periculeus. Daer vallen in de selve vijf andere besondere rievieren beneffens veel ander poelen ende kreecken: heeft twee monden / de grootste is een vierendeel van een mijle breedt / ende streckt noordt ende zuydt / want dese heele kuste loopt meest oost ende west: de

andere mont komt men in van't noordt-ooſten naer 't zuydt-weſten. Dryp leguen van de voor-ſchreven ſtadt loopt een ander machtighe rieviere in zee / ende twee kreecken welcke ſy noemen de armen/ de eene loopt een weynigh verder in de rieviere van Gryalva, ende komt in een kromte ofte in-wijck / van waer het wederkeert/ ende daer leght het dorp Tabaſquillo , welck een reliquie is van de vlecke Pontonchan ; daer Marina de tolcke aen Cortes wierdt ghepreſenteert. Teghen over deſe vlecke/ aen d'ander zijde van de rieviere Gryalva is een ander kreecke/ die ghenoemt wordt Tacanis, welck door ſeecker lack loopt op 't hooghe/ legghende naer de rieviere van San Pedro ende San Pablo , welcke rievier machtigh is / en heeft een enghe barre ; men komt daer in noordt ende zuyden / ende is ſeer diep ende van goet water / daer is abundantie van houdt/ ende viſch/ ende goede jaght van alderley wildt. Door de voor-ſchreven kreecke plach men te varen naer Xicalango , welck was de frontier-plaetſe van de mexicanen : de Spaegniaerden noemden dit oock El Lago de Xicalango, ende Puerto Real, welck groot ende ſpacieus is/ ende heeft twee Eylandekens in de mondt. Ende noch verder op komt daer in de rieviere Yztapa, die ſeer groot is/ die naer het zuydt-ooſten ſtreckt; ende langhs deſe rieviere vaert-men in canoen tot de vlecke Xonutla toe/ alſmen voorts reyſen wil naer Yucatan. Op de kuſte van deſe provincie regneren de noordelijcke/ noordt-weſte ende noordt-ooſte winden die op de wal zijn/ ende ſeer dangereus voor de varende lieden ; ende dueren van September af tot het beginſel van April toe ; de reſteerende maenden van 't jaer waeyen daer ooſtelijcke ende zuydt-ooſtelijcke winden/ ende ſomtijdts zuyden-winden/ die ongeſont zijn/ ende cauſeren pyne in 't hooft.

BESCHRIJ-

BESCHRIIVINGHE
Van
WEST-INDIEN.
Het feste Boeck.
Nova Galicia, ofte Guadalaiara.
Het eerste Capittel.
Beschrijvinghe van de provincie in 't ghemeyn.

DE provincie van Nova Galicia, welck oock ghenoemt wordt Guadalaiara, naer de principaelste hooft-stadt; ende oock de Xalisco naer een voor-nemen provincie onder de selve ressorterende: is by de verdeelinghe van de Spaegniaerden een Audientie soo sy dat noemen op hem selfs; schept syn limiten van de limiten van de Audientie van Nova Hispania, ontrent de haven van Navidad, ende het lack van Chiapala; reysende naer 't noordt-oosten / alwaer als mede naer het noorden / ende oock ten deelen naer het westen / (welck niet volkomentlijck ontdeckt en is) sy haer limiten heeft open legghende / ende de reste naer 't westen is al zee: 't ghene daer bewoont is aen d'een kant / ende aen d'ander / sal eenighe hondert leguen wesen / waer in begrepen zijn de particuliere provincien van Guadalaiara, Xalisco, los Zacatecas, Chiametla, Culuacan, la Neuva Bizcaia ende Cynaloa; ende voor aen-ghelegen provincien worden ghereeckent de nieuw ontdeckinghen van Neuvo Mexico, Cibola ende Quibira. Dese provincie heeft langhs de kuste van de zuydt-zee / van Puerto de Navidad af / tot Culuacan toe / wel dry hondert leguen in de lenghte. De ghestaltenis van de lucht is meer ghetempert als koudt / het reghent ende dondert daer veel in de maenden van Iunius, Iulius ende Augustus; men heeft daer groote aerdt-bevinghen / ende hoe de edificien grooter ende stercker ghebouwt zijn / hoe meer ghevaerlijck die zijn / ende hoe meerder schade die lijden. De lucht is klaer / ende 't aertrijck droogh / soo datmen den reghen op houdende daer gheen slijck en heeft; ontrent Kersmis placht het een weynigh te vriesen met seer groote rijm. De winden zijn sterck ende grof / ende de zuyde-windt wayet daer meest; den Hemel en is hier nimmermeer langh met wolcken besloten / maer soo haest als het op hout van regenen / soo heeftmen een helder ende klare lucht; het dauwt daer geweldich s' morgens / eñ somtijts een kleyn teecken van vorst / welck weder stracks ontdoyet. Het reghent daer altijdts sterck ende grof water / ende meest met vlaghen; 't heele quartier is seer ghesondt landt / soo datmen daer vele oude lieden vindt / soo van de inghebooren / als van Spaegniaerden: men weet van gheen pestilentie te spreecken; Daer zijn veel Mosquitos; weech-luysen soo groot als boonen / welck schendich bijten en bulten maecken als noten: als de schorpioenen bijten duert de pijne vier-en-twintich uyren / 't sap van queen is daer een goede remedie tegen / ende men en sterft van die beten niet. 'T landt is meer hoogh ende bergich / als effen ofte slecht. Vier leguen van Guadalaiara is een seer hooghen bergh / in de wegh naer de Zacatecas toe / welck een legue in het op-klimmen is / ende van ghelijck een legue in 't af-komen / soo datmen daer te peerde niet en kan reysen; ende voorts het gheberchte in al dat quartier is seer hardt / met groote boomen beset / als pijn-boomen eycken ende andere; daer menighte van wolven in loopen die 't volck groote schade doen: voor het meeste deel is 't sandighe grondt en magher /

Her. descr.

d. 4. l. 9. c. 12.

ende in weynigh plaetſen is het kleye; veel ſteen-klippen: ten ſchijnt niet dat daer marmor-ſteenen vallen/ oft eenigh andere ſteenen van weerde; men ghebruyckt de ſteenen oock niet die daer zijn tot edificien/ door dienſe haer huyſen maken van leem ofte aerde-werck. 'Tgantſche lant is vol van metalen/ſilver ende koper; daer en valt geen criſtal/ yſer oft ſtael; alle de metalen zijn loodtachtich; ende in de mijnen van de Zacatecas, ende in meeſt alle de plaetſen ende gheleghentheden van dit landt raeckt men aen de margaſiten/ende aen de mineralen die men noemt Chalchivites. Men vindt daer eenighe groene ſteenen/ welcke ſeer goet zijn teghen de pijne van 't graveel; daer en zijn gheen mijnen van goudt ontdeckt: het zoudt wordt daer ghemaeckt van 't reghen water/ ende worter verſamelt/ ende op hoopen ghebracht. Daer is allen-thalven veel ſalpeters; veel gheboomte van Tunas, welck geeft een wonderlijcke goede vruchte/ ende veel Cochinilla, hoe-wel die niet ghebeneficieert en wordt; ende van de vruchten onder-houden haer den meeſten tijt van het jaer de Indianen die men noemt Chichimecas ende Guachichiles. 'T landt is door-gaens ſeer ghebrekich van water/ in het begrijp van meer als ſeſtich leguen vlacke grondt. De grootſte rieviere is dieſe noemen de Barrania, welck haer oorſpronck heeft uyt het lack van Mechoacan, ende haer uyt-wateringh in de zuydt-zee loopende van 't weſten naer het noordt-weſten/ ende heeft een val ofte ſtortinge vier leguen van de ſtadt Guadalaiara wel van thien ſtagien; deſe rieviere en heeft nerghens gheen wedden/ wordt altijdts met perijckel ghepaſſeert/ de peerden daer over ſwemmende/ ende 't volck ende kleederen op vlotten van calebaſſen/daer de Indianen op ſitten/om de ſelve te houden voor 'tom-ſlaen. Ontrent 't landt van Ycatlan, is een meyr ofte lack welck twintich leguen is in het om-gaen/ende een ander Zacualco, dat twaelf leguen is in het om-gaen/ende rontom zijn ſeer goede weyden voor de peerden. In alle de valleyen van dit landt waſt de Mezquite, welck is een ſoorte van caroben/met welckes vruchten de Indianen haer onder-houden/ ende een andere vrucht ghenaemt Guamoche, welck de caroben in vrucht ghelijck is: ende andere groote boomen/ doch de grootſte is dieſe noemen El Zeybo; men heeft daer oock den boom van Maguey. De quee-appelen ende peeren/ granaten/ vijghen/ apricocos/ perſen/ melocotons/ ende in ſomma alle vruchten van Spaegnien waſſen daer heel goet ende perfeckt/ ja beter naer 't ſegghen van vele als in Spaegnien ſelfs. Men heeft daer gheen kriecken nochte kerſen/ door dien 't landt ſoo vruchtbaer is/ dat die boomen ſoo weelderich loof ende tacken maken/ datſe gheen vruchten konnen voort-brenghen; de olijven en willen daer oock niet wel waſſen/ door dien de mieren die beſchadighen. Het aertrijck is ſeer overvloedich van weyden voor alderhande vee: ende daer is een wortel dieſe noemen Caſtannuela, welck de verckens alſoo vet maeckt als de aeckers doen in Spaegnien. Men wint daer veel tarwe/ ende het ghebeurt in eenighe quartieren dat men tachtentich Hanegas krijcht voor een/ ende van Maiz wel twee hondert ende meer. De peulen ende andere moeſ-kruyden van Spaegnien waſſen daer ſeer wel; ende tot allen tijden heeft men daer veel oragnie-blommen; ende in allen deelen vindt men veel Axi, welck is 't peper van die landen; veel ſoorten van boontjens/wit/roodt/ſwart en ghebigareert; veel Calabaſſen; daer is een kruydt welck ſy noemen Cevadilla, welck ſyn kruydt ende ayre heeft; de Spaegniaerden dienen haer daer van om de wonden van de peerden te gheneſen. De gerſte ende rogghe wil daer oock wel waſſen/ dan maken daer gheen werck af/ door dienſe die niet van doen en hebben. De mieren is een ghenerale plaghe in het gantſche landt voor het gheſaye. De kraeyen zijn ſwart/ ende aen de vleughelen wit ende roodt; ende de exters ghelijck als muſſchen/ zijn ontallijck/ vallen met een heele bende in de tarwe/ ende ſlaenſe gantſch ter neder/ door dienſe op de ayren gaen ſitten alſſe ghegraint zijn/ ende hoe-wel 't volck ghebaer maeckt en vraghen daer niet naer. De wreede dieren zijn de ſelve die men vindt in ander quartieren van Indien/ inſghelijck het

wildt

wildt tot de jacht: de verckens/ schapen ende geyten genereren als in Spaegnien/ ende met minder moeyte/ ende daer is groote menighte/ als mede peerden/ stieren en koeyen. De rievieren gheven veel visch; de Yguanas hoe-wel eyssèlijck om aen te sien/ zijn goet om te eeten. In 't gantsche landt zijn byen/ doch seer kleyn/ en steecken niet/ maken haer honich in de holte van de boomen.

Het tweede Capittel.

Van t' volck van de lande, ende de Spaegniaerden die daer woonen.

DEn meesten-deel van de Spaegniaerden die haer in dese landen onthouden/ leven eensdeels by contractatien ofte koop-handel/ ander-deels by 't beneficeren van de mijnen/ ende ten derden by het voeden ende voort teelen van vee/ ende bouwen van het landt. Men wint daer gheen suycker/ hoe-wel de rieden daer seer wel groeyen; daer en is gheen visscherije: daer en worden gheen wercken van veeren ghemaeckt als alleen waeyers om de vlieghen te verdrijven: daer is een Tunal ofte bosch van Tunas boomen/ wel in de vijftich leguen langh/ daer men alle jaer wel thien duysent arroben Cochinilla soude konnen vergaderen. Sy ghebruycken waghens ende karren/ met ossen/ muylen ende peerden/ die door 't gantsche landt trecken; ende in alles wort de selve mate ende ghewichte ghebruyckt als in Spaegnien. Daer en is in het gantsche landt gheen vreese van onrust/ als alleen van de Wilde de welcke men met eenigh ghebouw van delen ende sparren kan teghenstandt doen; haer wapenen zijn boghen en pijlen/ Macanas, slinghers ende schilden; de Spaegniaerden ghebruycken Escaupiles van cottoen/ daer de pijlen niet deur en moghen/ ende soo sy daer deur komen/ soo en is de wonde niet groot; hebben goede schilden van leder/ ende helmen van het selve; alle de Spaegniaerden zijn meesters om haer wapenen selfs te voor-sien/ ende haer peerden. De Indianen zijn seer lichtveerdich ende om een kleyne sake verlatense haer woon-plaetse in d'een dorp oft d'ander/ ende slaen haer weder neder daerse eenighe ghereetschap vinden om haer hutten te maken; ja loopen in de wildernissen om vryheyt te hebben tot het gebruyck van haer grouwelen. De statuere van het volck van dit landt is wat grooter als die van Mexico: nemen de Christen leere tamelijck wel aen; zijn van groot verstandt: dan leuy en ledich/ en willen niet wercken/ ten sy men haer daer toe huert: kleeden haer met hemden van cottoen/ ende vierkante mantels/ met twee knoppen op de schouderen van cottoen ofte Maguey, welck is haer oude kleedingh: draghen onder-broecken; schoenen met solen: haer bedden zijn matten van biesen/ ende deeckens van cottoen ofte wolle: haer cieraet zijn groene steenen/ slecken-huyskens om de beenen ende armen/ ende om den hals ghebonden: haer principael ghenucht is den gantschen dach te dansen/ met een tamboriel welck is een hol houdt/ ghevende een grof gheluydt/ singende/ en haer schilderende/ ende haer fraey makende met veel pluymagien/ ende dat al om droncken te drincken; men speurt in haer gheen genegentheyt om erf-goederen te hebben/ ofte om veel te saeyen; al haer inclinatie is tot den boom Maguey om daer wijn uyt te maken. Sy ghebruycken kruycken en potten/ ende middelbare tinnagien/ ende seecker vaten diese noemen Thecomates, daer ghemeynlijck een Acumbre (welck is een spaensche mate/ houdende drie van onse potten) in mach: dit zijn vruchten ghelijck als calwoerden/ sommighe ronde sommighe langh-worpigh; wassen aen groote boomen die de bladeren hebben als moer-besye boomen/ ende wordt by de Spaegniaerden Higuero ghenoemt; haer voetsel is meest vleesch wanneer sy het hebben konnen; voeden veel hoenderen op/ om datse weynigh moeyte hebben; eeten Maiz tot broodt ghebacken/ ende oock gheroost: drincken de wijn van Maguey, ende van Cacao, ende de Cacao met het meel van gheroostet Maiz vermenght/ is oock haer spijse; de ordinarie prijs van het Cacao is hondert amandelen voor een real: oock

d. 4. l. 9. c. 13.

menghense de Cacao met peper/ende 't samen ghemalen met het Maiz, breeckense 't selve in water ende drinckent soo; dese menghelingh van Cacao, Maiz ende peper/draghense in ledere sacxkens als sy over wech reysen/ voor haer proviande. In alle de plaetsen van dit landt weten sy cottoen / wol ende pluymen te weven; ende 't landt is bequaem om cottoen voort te brenghen / maer sy en willen haer daer toe niet begheven/ om den arbeyt te schouwen. De instrumenten daerse de gront mede bearbeyden / waren palen van eycken-houdt / voor breedt als een handt / welck sy nu met yser beslaen. Elck dorp heeft syn Cazique, Alcalde ende Alguazil van Indianen selfs / ghestelde by de Koninghlijcke Audientie ofte opperste Alcaldes van dat quartier; ende hebben haer tafereel daer de prijsen in staen begroot van de eetbare waren; de Caziquen worden by successie ghenomen. De meeste affronte die men haer doen kan / is datmense scheert; ende haer meeste vreught is datmense voor strijdtbaer houdt: sy komen wel te kercke om haer ghebeden te segghen/ende by ghebreck van Priesters/leert haer een Indiaen / want de principaelste Indianen seynden haer kinderen naer de kercke om te leeren/ende voor Monnincxkens te dienen. Tot het jaer twee-en-tachtich toe / waren daer weynighe Mestizos in 't landt; de Swarte zijn kraey te peerde/ende goede werckliedén; daer in 't landt ghebooren wesende zijn subtijlder ende beter van conditien als de ghene die daer van Guinea worden ghebracht. Daer is in dit landt een natie diese noemen Cazcanes,de welcke woonen op de limiten van de Zacatecas: daer zijn insghelijcks de Guachichiles ende Guamares,welck een belliqueus volck is: de Cazcanes spreecken een differente tale van de Mexicanen, hoe-wel die tale van Mexico daer oock verstaen wordt / ende dat daer allent-halve tolcken van zijn: Guachichil is oock different van het mexicaens / ende de tale van Guamara is heel kort / ende zijn al seer swaer om te leeren; waer dorpen ende vlecken zijn / daer leven de Indianen in beter ordre; die daer buyten woonen / en hebben geen lust om haer daer toe te voeghen / op datse te beter het vee souden konnen steelen / daerse seer toe gheneghen zijn.

Het derde Capittel.

Van de provincie GUADALAIARA in 't particulier, ende de steden die in dit deel by de Spaegniaerden nu worden bewoondt.

DE principaelste provincie van 't rijck van Nova Galicia, is die van Guadalaiara, alwaer de lucht seer ghetempert is / ende de grondt vruchtbaer van tarwe ende Maiz, ende andere zaden van Castilien / ende daer zijn veel silver-mineralen;ende de naer-volgende plaetsen by de Spaegniaerden als nu bewoondt.

Her. descript. De stadt Guadalaiara, welck is de hooft-stadt van dit rijck/ ghebouwt by Nunno de Guzman in den jare vijfthien hondert ende een-en-dertich / is ghelegen op de hooghte van twintich graden en een derde by noorden de linie / naer 't segghen van Herrera (de kaerten stellen die meest op een-en-twintich en een half graden / ende naer de streckinghe van Mexico behoort wel soo te wesen) ende de lenghte van hondert en ses graden en een half op den Meridiaen van Toledo, van de welcke sy door een rechte wech gheleghen is 1780 spaensche mijlen; is verscheyden van de stadt Mexico seven-en-tachtich leguen, tusschen het noorden ende westen / meer west-waerts; haer limiten strecken sich tot het Gouvernement toe / welck sy noemen de Francisco de Yuarra, van welcke het hem af-schept naer het noorden; ende naer 't zuyden schepdt het syn limiten van Nova Hispania, tusschen d.4.l.9. c.12. welckes limiten ende dese stadt zijn veerthien leguen; ende tusschen dese stadt ende Culuacan twee hondert ende vijftich leguen; ende tot de mijnen van de Zacatecas zijn vier-en-twintich leguen; (Herrera seght elders veertich/ welck recht is) tot Xalisco zijn twaelf leguen. De gheleghentheyt daer dese stadt is gheleght / was eertijdts ghenoemt Molino: is gheleghen op een playn / ontrent een rievicre / met

met goede fonteynen / wateren ende weyden / ende goede zaey-landen / ende gheberghte om hout te bekomen/ende goede materialen tot de edificien; de gestalte van de locht is goet / door dien de hitte gheen bekommeringhen gheeft noch oock de koude / ende daer en ghenereert gheen onghedierte; de tarwe van Castilien wast daer wel; ende alderhande fruyten: de Koninghlijcke Audientie hout hier haer woon-plaetse/ende de Officiers van des Koninghs in-komen/ende de Cathedrale kercke wesende suffragaen van het Artz-bisdom van Mexico, sints den jare 1570; welck eerst was gheordineert te legghen in de stadt Compostella: daer is een klooster van Minne-broeders / ende een ander van Augustijner monnicken.

Daer is noch een ander stadt in dese provincie / by den selven Nunno de Guzman ghebout / ende ghenaemt Villa del Espiritu Santo; gheleghen in de provincie van Tepique. *Her. descript.*

Voorts de stadt Santa Maria de los Lagos, door de selve Nunno de Guzman ghebouwt / dertich leguen van Guadalaiara naer 't zuydt-oosten / daer een Alcalde Major resideert; dese stadt wierdt hier gheleght om sich te verseeckeren teghen de Chichimecas, welck woonen in die landen tusschen het noorden ende oosten / een barbarisch volck / welck hem verstropt over 't veldt / sonder eenighe menschelijckheyt ofte policie / levende in cavernen / ende in de bosschagien als wilde beesten/ende haer onder-houdende van de jacht/ende alderhande wilde vruchten/ en hebben gheen kennis van eenighen rijckdom / maer loopen meest naeckt / ende oock wel eenighe met beesten-vellen bedeckt; haer wapenen zijn boghen ende pijlen: zijn anders fraey van lichaem / groote vraten ende dronckaerts / maken dranck van seeckere wortelen / daerse haer vol in suppen.

Het vierde Capittel.

Besondere beschrijvinghe van de provincie van XALISCO, ende de stadt daer in gheleghen, als mede van de provincie CHIAMETLA.

DE tweede provincie van dit rijck is ghenaemt Xalisco, welcke veel vruchtbaerder is van Maiz, als van schapen ofte van peerden; in dese provincie en is maer een stadt/ van Spaegniaerden ghenaemt Compostella, ghelegen ontrent de zee-kuste / op de hooghte van een-en-twintich graden (naer 't segghen van de Engelsche voyagien / doch de kaerten legghen die sommighe op de selfde hooghte van Guadalaiara, sommighe hoogher / en by de twee-en-twintich graden /) dryen-dertich leguen van Guadalaiara naer het westen: is ghebouwt by Nunno de Guzman in den jare vijfthien hondert ende een-en dertich / op een playn / ontrent een rieviere: Sy en heeft gheen goede weyden voor de schapen/en daer is seer weynigh zaey-landts / noch goedt voeder voor de peerden; noch materialen tot den bouw van huysen; ende door dien sy ontrent de zee leght / is seer heet landt / ende brenght veel onghedierte voort: oock is het daer seer vochtich / ende daer vallen schrickelijcke tempeesten / soo dat om dese ende dierghelijcke oorsaken dese stadt seer qualijck is gheleght. Voorts is daer het dorp la Purificacion ontrent de haven van Navidad, op de uyterste limiten van het district van dese Audientie ende die van Mexico, in een seer heete contreye ende onghesondt. De kuste van Xalisco is gheleghen op de hooghte van wat meer als twee-en-twintich graden by noorden de linie: naer 't segghen van Herrera. *d.4.l.9. c.11.*

Aen de provincie van Xalisco confineert de provincie van Chiametla, twintich leguen langh en breedt / op de kuste van de zuydt-zee gheleghen by de veertich spaensche mijlen van Xalisco; is een groote provincie; ende daer woonde eertijdts veel volcks/welck vocht met pijlen/knodsen ende schilden/ende een Indiaen voerde al dese wapenen teffens. De schilden waren ghemaeckt van stocxkens te samen ghewrocht met draeyen/droeghen die onder den arm vast ghemaeckt met een *d.4.l.8. c.2.*

 koorde/

koorde / ende als ſy haer daer van wilden dienen / ſoo lietenſe de koorde los/ ende diende haer voor een ſchildt / ende waren daer mede bedeckt; ende als ſy van een man te peerde vervolght werden/ ſoo legghen ſy haer neder op de grondt ende decken haer daer mede; het moet een ſtercke lancie zÿn die de ſelve paſſeren ſoude/ want de ſtocxkens zÿn van ſeer hardt houdt: in dit landt zÿn veel mÿnen van ſilver. In deſe provincie van Chiametla, waren de vrouwen ſchoon / ende ghinghen tot de voeten toe ghekleedt; ende de mans droeghen korte mantels; ende hadden ſchoenen van harten-vellen; draghen de laſt aen ſtocken / door dien ſy haer ſchamen die onder den arm te draghen: als ſy gheen oorloghe en hebben / ſoo volghen ſy de jacht: 't landt is vruchtbaer ende rÿck van ſilver/ was/ ende honigh; ſy eerden eertÿdts de afgoden-beelden / aten menſchen-vleeſch / ende hadden veel andere abominable ghebreecken / de welcke ſy nu door Godts ghenade hebben afghelegt ende verlaten. In deſe provincie is gheleghen St Sebaſtian, een dorp van Spaegniaerden/ welck eertÿdts behoorde tot de Audientie van Mexico, ende is gelegen op de hooghte van meer als twee-en-twintich graden. Deſe plaetſe was ghelegt by de Capiteyn Franciſco de Yuarra inden jare 1554, ende daer naer zÿnder veel ſilver-mÿnen ghevonden / ende twee Reales gheſticht met haer noodighe Ingenios van molens/ ende ſmelt-ovens; ende daer wordt groote quantiteyt van ſilver ghebeneficieert.

d.4.l.9. c.11.

Het vÿfde Capittel.

Particuliere beſchrijvinghe van de provincie van CVLVACAN, ende haer eerſte ontdeckinghe by Nunno de Guzman.

DE provincien van Xaliſco ende Chiametla legghen vervolghens aen de kuſte van de zuydt-zee / ſoo ſullen wy dan die andere daer aen volghende voorts beſchrÿven / eer wy keeren tot de andere die te landt-waert in legghen; vervolght dan op deſe ſtreeck de provincie van Culuacan; doch om de ghelegentheyt daer van beter te verſtaen/ ſoo ſullen wy in 't korte aen-roeren de eerſte ontdeckinghe van dit quartier by Nunno de Guſman verricht in den jare 1531. Van Chiametla quamen ſy aen de provincie van Piatzala, dieſe gantſch deſtrueerden: daer na aen een andere ghenaemt Zapuatan, daerſe meer vrouwen vonden als mans/ waer uyt eenighe onwetende beſloten dat daer niet als vrouwen en woonden; vonden voorder een groote revier dieſe noemden Rio de la Sal, daer veel volcks ontrent woonde; dit was vlack landt / doch rondtom met berghen beſloten: logeerden voorts in een plaetſe ghenaemt Piaſtla, niet verre van de zee / legghende aen een reviere van de ſelve naem. In deſe provincie waren de huyſen van de Wilde van een gantſch ander fatſoen / als in andere plaetſen: vonden in eenighe van de huyſen veel ſlanghen / welck in de donckere hoecken laghen in een gherolt als een kloot / ſoo dat d'een het hooft boven / d'ander in het midden / d'ander beneden uyt-ſtack / ende deden de becken 't ſamen open / dat het vervaerlÿck was om ſien / doch deden anders gheen quaedt; de Indianen namenſe in haer handen/ en atenſe/ ende hadden die inſonderlinge reſpect/ door dien den duyvel haer in ſulcken ghelaet verſcheen: 't volck ginck wel ghekleedt/ door de menighte van cottoen dieſe hebben/ ende daer was fraey vrouwe volck. Van 't volck van Nunno de Guſman deſtrueerden al 't landt. Trocken van daer naer Bayla, ende quamen voorder aen een groote reviere dieſe noemden Rio de Mugeres, om dat ſy daer niet dan vrouwen en ſaghen; 't landt daer ontrent is vol geboomte ende ſeer dichte boſſchagien; ſochten weder aen de zee te komen / dan gheen paſſagie vindende trocken de reviere op naer 't gheberghte / ende vonden een vlecke ghenaemt Quinola, die ſeer groot was en vol volcks/ welck ſich naer eenigh ghevecht ſalveerde in de boſſchagie: paſſeerden ſoo voorts door 't gheberghte/ ende een vlecke van vier quartieren / daer een playſante revier midden door liep / welck ſy noemden

d.4.l.9. c.9.

Quatro-

Quatrobarrios, om de vier quartieren wil; ghelijckse een ander noemden Leon, om datser een leeuw vonden. Dit landt was vol woon-plaetsen / ende seer vrucht-baer / dan alles wierdt ghedestrueert by dit volck. Quamen voorder aen een dichte bosschagie daer veel woon-plaetsen binnen laghen; enterden de selve / ende wier-den die meester met verlies van eenich volck: trocken al dieper in het gheberghte sonder uyt-komste te vinden / soo datse grooten hongher leden / ende waren eynt-lijck ghedwonghen te keeren naer Culuacan. De provincie van Culuacan is een Gouvernement gheleghen op de kuste van de zuydt-zee / naer 't westen van Chiametla: het is vruchtbaer landt van alle nootdruft; ende daer zijn goede teeckenen van silver-mijnen. Nunno de Guzman bouwde hier een woon-plaetse van Spae-gniaerden / aen de rievière van Orala, om de commoditeyt van de naest ghele-ghen rievieren Rio de Sal ende Rio de Piastla, ende noemde de selve San Miguel; ende is gheleghen op de hooghte van vier-en-dertich graden by noorden de linie / naer 't segghen van Herrera, die hem hier verabuseert / want kan niet boven vijf-en-twintich zijn / dicht aen Rio de las Mugeres; dan dese stadt is daer naer ver-leght vijf leguen nederwaerts / ende twee leguen van de zee / in de valleye van Horaba, om dat daer beter gheleghentheyt is van zaey-landen / fruyten / ende an-ders; daer wort veel visch ghevangen door dien de vloet op-komt tot aen de stadt / welck gheeft een sonderlingh onder-houdt voor 't volck: de rievière van de stadt St Miguel, wordt oock by Herrera ghenoemt Ciguatlan in syn Descripcion de las Indias. Dese stadt is verscheyden van Compostela 80 leguen, ende van Guadalaiara 103 leguen. Alle 't landt tusschen de rievière Piastla, ende de rievière Culuacan, is seer overvloedigh van victualie / met veelderley fruyten van diversche sooten: seer abundant van visch: de huysen waren met stroo gedeckt / seer konstich / ende op de boven-dorpel van de deuren eenige inventien gheschildert / insonderheyt mans en vrouwen die 't samen lagen / en oock evidente merck-teeckenen van sodo-mie. Hielden haer marckten ende handelinghen / hoe-wel sy gheen goudt en ken-den; maer van silver ende turquoysen haddense eenighe kleynodien. Daer zijn in dit quartier silver-mijnen / daer de Spaegniaerden haer ontrent hebben gheset om die te beneficieren / welck sy noemen Real; dese mijnen worden ghenoemt de las Virgines.

Her. descript. d.4.l.9. c.11. ende 5.c.8. Her. descript.

Het seste Capittel.

Beschrijvinghe van de provincie van CINALOA, ende haer eerste ontdeckinghe by Nunno de Guzman.

Naest de provincie van Culuacan is ghelegen de provincie van Cinaloa, welck is de leste ende noordelijckste van Neuva Galicia, twee-en-veertich leguen van Culuacan, ende hondert en vijftich van Guadalaiara, naer het noorden / hondert leguen van Chiametla. De ontdeckinghe van Nunno de Guzman dient hier vervolght tot meerder verstandt van de gheleghentheyt van dese provincien. Nunno de Guzman trock in den jare 1532 van Culuacan voorder aen / ende quam voor eerst aen de rievière Petatlan, welck zijn vijftich leguen weeghs; noemden dese provincie soo / om dat de huysen waren ghedeckt met sekere matten / die de Indianen in haer tale noemden Petat; daer woonde niet veel volcks / noch en hadden gheen laecken / kleeden haer met bereyde vellen van harten / aen den ande-ren ghenaeyt ende onder de armen door-gebracht / ende de vrouwen deckten recht haer schamelheden / ende ginghen voorts naeckt: baden de sonne aen / sonder an-der sacrificien / aten menschen-vleesch / was wel gheproportioneert volck van licha-men / ende grauw van verwe / schoten met pijlen / ende als die verschoten waren / haddense seker knodtsen / diese ghebonden aen den arm droeghen / van het harde houdt van Guaiacan ghemaeckt / diese voor swaerden ghebruyckten. Twintich leguen voorder is een ander rievière ghenoemt Tamochala, tusschen beyden zijn

Her. descript. d.5.l.1. c.7.

dichte bosschen van brasilie-houdt/doch niet fijn; ende meest onbewoonde wildernisse: aen de kandt van de rievière waren diversche redelijcke dorpen / naer de wijse van Petatlan. Van 't beginsel van de provincie van Tamochala tot aen de zuydt-zee zijn ses leguen, waer van de vijf bewoont zijn. Van hier trockense langhs de rievière dertich leguen, door de lucht diese kreghen van dat daer veel woon-plaetsen ende goet landt was ende quamen aen de provincie van Cinaloa, daer wel vijf-en-twintich dorpen in waren/ elck van wel drij hondert in-wonders. De Spaegniaerden vertoefden hier wel twee-en-veertich daghen / door dien 't seer reghende/ ende wierden al die tijdt wel voor-sien door de Wilde / van hasen/ tortel-duyven ende ander ghevoghelte: dan de Wilden gingen ten laetsten door: ende de Spaegniaerden passeerden de rievière/ ende toghen dertich daghen door onbewoont landt/ treckende naer 't zuyden / sonder te vinden eenighe fonteynen ofte beken / door dien 't landt vlack is/ heet ende seer droogh/ en droncken alleen upt seker plassen van reghen-water. Sy ontdeckten een ander rievière/ doch soo wel niet bewoont als die van Cinaloa; ende 't volck van de selve manieren / ghewaet/ ende tale als die van Cinaloa. De rievière ghepasseert zijnde op vlotten/ verstonden sy dat acht dagh-reysen voorder aen/ veel ende strijdtbaer volck woonde/ wiens handen sy niet en souden konnen ontgaen; namen een guide met/ ende reysden seven daghen sonder woon-plaetsen te vinden / vijf en ses leguen daeghs / ende vonden eyndelijck de rievière ghenoemt Yaquimi; 't ghebreck van water was soo groot in dese woestijne / datter veel Indianen van dorst storven/ ende daer soudender meer ghestorven hebben/ten ware sy gevonden hadden seker kardoenen van het fatsoen van de Tunas, welcke af-ghehackt zijnde/ soo veel saps gaven/ dat 't volck hem daer mede verquickte: passeerden de rievière sonder eenigh belet/ en vonden een verlaten dorp van 't welck een breede wegh liep de rievier neder-waerts; de welcke een weynigh af-getrocken zijnde/ vonden volck in de wapenen/ welck berept was om resistentie te doen; dan om dat het vlack landt was daer de Spaegniaerden met haer peerden avantagie hadden/ soo wierden sy naer een harde scharmutselingh verstropt. Aen den gantschen oever van dese rievière zijn veel dorpen/ ende 't volck van tael ende maniere als de voorgaende. Langhs de kandt van dese rievière loopt een Cordillera van berghen/ welcke haer oorspronck heeft van de principale Cordillera, ende streckt veel mijlen in zee: ende van dit gheberghte af loopt de kromte ofte in-wijck / welck duert tot Xalisco toe/ welck zijn meer dan twee hondert leguen; ende om dat dit point soo diep in zee loopt / heeft men eertijts ghemeynt dat het een Eylandt was. De Spaegniaerden keerden van hier weder naer Culuacan. In 't gantsche landt tusschen de twee rievieren Petatlan ende Yaquimi is 't volck al van een ghestalte; en hebben geen fruyten/ noch Batatas, noch dierghelijcke dinghen/ als alleen seecker meloenen/ Maiz, boontjens ende ander kleyn zaet daer sy broodt van maken/ en drincken gheen Chicha, noch en hebben gheen Maguey, zijn strijdtbaer/ ende en maecken geen gheschreeu als de andere Wilden/ konnen wel arbeyt verdraghen/ door dien sy continuelijck besich zijn met jaghen. Aen de rievière Yaquimi zijn eenighe stieren/ en koeyen / ende seer groote harten; sy maecken haren dranck van seecker kleyne Carobes, die aen de boomen wassen die sy noemen Mezquites, gestooten in mortieren / ende met water ghemenght: Eenighe vrouwen zijn met gloeyent yser ghemerckt in het aensicht als de Swarten / ende de mans die kerven 't aensicht met scherp / ende schilderent. 'T landt is meest vlack/ droogh ende seer ghesondt; van de zee af tot aen de principale Cordillera zijn vier-en-dertich leguen, ende de rievieren zijn seer visch-rijck. In dese provincie was eertijdts een woon-plaetse van Spaegniaerden ghelegt / dese noemden San Iuan de Cinaloa, dan en hebben die niet wel konnen houden / hoe-wel dat Francisco de Ybarra dese plaetse op nieuws van volck versach / ende alles daer liet brenghen van Culuacan af/ welck tot onder-houdinghe van 't volck noodigh was; ende de

Minne-

Minne-broeders hebben groote neerstichept ghedaen om 't volck van de lande te bekeeren. Vinde een naerder beschrijvinge van dese provincie in eenen brief van Martin Perez Jesuijt/ gheschreven in den jare 1591, luydende aldus: De provincie van Cinaloa is 300 leguen van Mexico, ende streckt haer naer 't noorden: aen de rechter-handt heeft sy het hoogh ende moeyelijck gebergte van Tepesman, ende aen de slincker de Golfo van California: naer 't westen de provincie van Cibola; naer 't noorden Neuvo Mexico, welck maer twee dagh-reysen light van de uyterste rievier van dese provincie: wordt verdeylt by acht rievieren/ op welcker oevers alle de dorpen ende woon-plaetsen van de Indianen gheleghen zijn om de visscherije wille. De grondt is vet ende draeghsaem/ ende daer wast licht alles wes daer ghesaept wordt: daer is een heldre ende ghesonde lucht. Hebben overvloedt van cottoen/ daer sy haer kleeren ende mantels van maken; de welcke sy draghen op de mexicaensche wijse: beyde mans ende vrouwen draghen langh hayr/ de vrouwen tot over de schouwders/ de mans op-geknoopt: zijn langh van statuere ende by naer een handt breedt langher als de Spaegniaerden; sterck ende strijdtbaer: haer wapenen zijn boghen ende vergiftighe pijlen/ knodtsen van hardt houdt; ende korte pijcken van roodt houdt: de Spaegniaerden hadden veel te doen/ eerse dit volck tot stilte konde brenghen. De selve maeckt ghewach van het stedeken S[t] Filippo ende Iago, ghelegen aen de tweede rievier/ 42 leguen van Culuacan; ende van de groote voort-plantinghe van 't Christen gheloove in dit quartier door toe-doen van de Jesuiten.

Het sevende Capittel.

Beschrijvinghe van de provincie UXITIPA, ende hare gheleghentheydt.

TOt noch toe hebben wy vervolght de particuliere provincien van Neuva Galicia, welck ligghen aen ende langhs de kuste van de zuydt-zee; ende sullen nu komen tot de ghene die binnen s' landts zijn gheleghen; beginnende van een provincie die naer 't Gouvernement van Panuco toe gheleghen is. Ten tijde doen Nunno de Guzman van Mexico vertreysde naer de ontdeckinghe van de provincien die nu Neuva Galicia werden ghenoemt/ welck was in 't jaer 1529, liet hy in het Gouvernement van Panuco daer hy eyghentlijck Gouverneur van was/ voor syn Lieutenant Lope de Mendoça, met expresse ordre/ dat hy een tocht soude doen te landt-waert in/ naer 't quartier van Vxitipa, om 't landt te ontdecken/ ende volck te planten/ soo wanneer hy bequaemheydt van plaetse ende andere nootsaeckelijckheden daer toe soude vinden. Lope de Mendoça dede als hem van den Gouverneur belast was/ ende naer eenigh onder-soeck populeerden hy in de valleyen van Vxitipa, gelegen twintich leguen van de stadt Panuco, een stadt welck hy noemde San Luyz, te landt-waert in/ naer de provincie van Xalisco toe/ onder welckes Gouvernement het is ghebleven/ oock naer dat de Koningh van Spaegnien 't Gouvernement van Panuco, welck eerst op hem selven was/ onder de jurisdictie van Mexico heeft ghetrocken: ende van Vxitipa, tot Xalisco rekent men hondert ende twee leguen. De ghestalte ende manieren van 't volck van desen lande zijn ghelijck die van Mexico, hoe-wel de tale verschepden is; haer templen zijn hoogh/ van aerde soden ghemaeckt met haer trappen: kleeden haer met mantels als die van Mexico; hebben hare soorten van ghemaeckte wijnen om op haer feesten te drincken. 'T landt is wonder overvloedigh van kruyten/ ende van jacht van harten ende andere wilde dieren: veel hoenderen wordender nu ghevonden/ quackelen/ perdrijsen/ torteldupven ende andere ghevogelte/ ende in somma alderhande lijf-tocht in overvloet. Uyt dese provincie spruyt een groote rievière/ welck door Panuco passeert ende daer ontrent in zee loopt: 'T landt is seer oneffen ende hitsigh; als de Indianen haer droncken ghelagen hielden/ soo besoedelden sy haer selfs met veel abominable sonden/ ende datse door de mondt

d. 4. l. 9. c. 12.

niet

niet konden in-drincken/ lietense haer met spuyten van onder in-gieten. Hadden haer manieren van fluyten / trompetten / cornetten / ende andere musijck-instrumenten: Dan sints datse van de Spaegniaerden zijn t' onder-ghebracht / soo zijn dese grootste faute wat ghebetert.

Het achtste Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van de provincie van de ZACATECAS, ende de verscheyden silver-mijnen in de selve gheleghen.

Her. descr. DE provincie diese noemen de los Zacatecas is seer rijck van silver-mijnen / doch ghebreckigh van water / tarw / ende Maiz: daer zijn drij steden van Spaegniaerden / ende vier andere voor-nemen gheleghentheden van mijnen; van welcke mijnen de principaelste zijn die men noemt de los Zacatecas, veertich spaensche mijlen naer het noorden van Guadalaiara, ende tachtich mijlen van de stadt Mexico, alwaer haer ordinaerlijck houden meer dan vijf hondert Spaegniaerden / vijf hondert slaven / hondert peerden ende muylen / ende een klooster van Minne-broeders / ende daer is continuelijck een van de Koninghlijcke officiers van Guadalaiara. Oock soo zijn in dese provincie ghelegen de mijnen van Avinno, op de limiten van de Zacatecas. Dese wierden ontdeckt de wijl Don Luys de Velasco Vice-Roy was van Nova Hispania, door het beleydt van Francisco de Ybarra, in den jare 1554: welcke scheydende van de mijnen van Zacatecas met een goet ghetal soldaten / wel versien met wapenen / peerden / slaven ende swarten / biscuyt / vleesch ende andere nootdruft; ontdeckte eerst de mijnen van S[t] Martin, welck zijn ghelegen seven-en-twintich leguen van los Zacatecas, naer 't noordt-westen / daer hem by de vier hondert Spaegniaerden pleghen te onthouden: Daer naer ontdeckte hy de mijnen van San Lucas; ende die van Avinno voor-noemt / ende andere meer daer ontrent / daer groote quantiteyt van silver is uyt-ghehaelt; ende beneffens dese wierden mede ontdeckt in de jurisdictie van S[t] Martin, de mijnen diese noemen del Sombrerete; ontrent de welcke gheleght is de stadt del Erena, vijf-en-twintich leguen van los Zacatecas naer 't noordt-westen toe. Voorts de mijnen de los Ranchos ende de los Chalchuites, ende die de las Nieves, daer veel metaels in is/ende zijn soo goet/ dat indien de mineurs abundantie van quicsilver konden krijghen tot een redelijcke prijs/ daer soude noch onghelijck meer silvers uyt-ghetrocken worden als het nu wel doet:soo haest als dese mijnen ontdeckt waren/gaf den Vice-Roy voorsz.last/dat men daer woon-plaetsen soude legghen/ ende volck planten/ door dien de Indianen daer om her vpanden zijn/om haer soo in toom te houden/ende 't landt voorder te ontdecken. Voorts wierden ghevonden de mijnen diese noemen del Fresnillo, die oock een groote quantiteyt silvers hebben uyt-ghegheven / ende noch uyt-gheven. Naer dat de mijnen van San Martin met volck beset waren / ende de in-gheboorne tot stilte gebracht / quamen daer seker religieusen van de ordre van S[t] Franciscus, met commissie van den Vice-Roy / om te landt-waert in te trecken / 't volck van de lande te besoecken / ende haer het Evangelium te prediken; Francisco de Ybarra hem latende voorstaen / dat dese Monnicken perijckel soude loopen / wilde met haer trecken met goede compagnie van soldaten / ende sy ontdeckten die reyse de valleye van St Iuan, ende de rievière de las Nacas, ende ten selven tijden rebelleerden de volckeren die op de frontieren woonden / ende hy stelde die weder te vreden / ende brachtense soo weder tot stilte: ende hy populeerde de vlecke van Nombre de Dios; welck is gheleghen acht-en-sestich leguen van de stadt Guadalaiara, ende thien leguen van de mijnen van San Martin naer het noorden; daer is een klooster van Minne-broeders; het landt is overvloedigh van Maiz ende van tarwe / ende daer zijn seer goede silver-mijnen. Om dese stadt beter te maintineren soo kocht Ybarra, naer dat hy 't Gouvernement van dese nieuwlijcks by hem ghecon-

Margin notes: d.8.l.10. c.23. — Her. descript. — Herrer. descript.

gheconquesteerde landen hadde verkreghen/ seker mijnen in Avinno, ende gaf soo wel de Indianen als Spaegniaerden vrydom om daer soo veel silvers upt te halen als sy konden / waer door dese plaetse seer wel bewoondt is ghewozden / ende 't volck van de lande in vrede ghehouden / ende de vpanden wederstaen / ende de Quinto van den Koningh is daer door seer verbetert. Dit soo wel ghesucccedeert zijnde/ sondt Ybarra upt voorder last van den Vice-Roy den capiteyn Alonso Pacheco, om te gaen populeren de stadt Durango in de valleye van Guadiana, ende gaf hem mede een groot ghetal van koepen ende stieren / peerden / schapen / Maiz, ende alderhande ammunitien / ende drie maenden daer naer trock hy daer selfs/ ende vol-trock de bouwingh van dese stadt. Durango is gheleghen op de limiten van de mijnen van San Martin ende de valleye van San Salvador, acht leguen van de vlecke Nombre de Dios; is een ghesonde ghelegentheyt/ daer zijn veel rievieren om de landen mede te wateren/ die seer vruchtbaer zijn van tarwe / Maiz, ende andere vivres; ende in haer limiten zijn de mijnen van San Lucas, ende seer goede zout-pannen: men heefter veel Estancias ofte bou-huysen voor groot ende kleyn vee/ door de menighte van de rievierkens ende wateren/berghen ende weyden; waer door de om-leggende vyanden haer hebben begonnen te stillen / ende de in-gheboorene haer te voeghen tot burgherlijcke manieren ende zeden / haer te kleeden/ ende de Christen religie aen te nemen.

Her. descr.

In de provincie de los Zacatecas, is noch een ander plaetse by de Spaegniaerden bewoondt/ ghenaemt Xerez de la Frontera, dertich leguen van Guadalaiara, naer het noorden, ende thien leguen van de mijnen de los Zacatecas, ende op de wegh die derwaerts loopt. De Indianen van dit quartier waren langh in oorloghe in vele plaetsen / ende de Chichimecas ende Guachachiles deden groote schade op de wegh tusschen Guadalaiara ende los Zacatecas; dit heeft een kostelijcke ende seer moeyelijcke oorloghe ghevallen voor de Spaegniaerden / ende wierdt eyndelijck ten eynde ghebracht / doen den Marquis de Villamanrique Vice-Roy was van Nova Hispania. Soo dat de Indianen van dese contreye nu ghereparteert zijn in hondert en vier Repartiementos, als de Spaegniaerden die noemen. In dese provincie van los Zacatecas sneeuwt het somtijts ontrent Kersmis / dan blijft niet langh legghen. In 't voor-gaende boeck / sprekende van Panuco, hebben wy verhaeldt de nieuwe wegh diese hebben ghesocht om van de noordt-zee aen dese mijnen te komen. Anders om van dese mijnen van Zacatecas naer Mexico te komen/ neemt men syn wegh (naer 't verhael van Iohn Chilton die daer heeft ghereyst) op S[t] Miguel; ende van daer naer Pueblo Novo; ende dan door de provincie van Mechoacan, ende soo voorts naer Mexico toe.

Her. descript.

NOVA VIZCAYA.

Het neghende Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van dese provincie, ende de bysondere silver-mijnen daer in gheleghen.

De provincie die sy nu noemen Neuva Vizcaya, is gheleghen by na noordtwestwaerts van de provincie de los Zacatecas, ende vijftich leguen van haer verschepden: is een landt daer abundantie is van vivres/ ende veel vee ende goede mijnen van silver; ende sy begrijpt oock onder haer de provincie Topia; dese provincien zijn mede ontdeckt gheweest by Francisco de Ybarra; welcke ontdeckinghe Herrera ons beschrijft in manieren als volght.

Herrer. descript.

Francisco de Ybarra, hem bevindende met hondert en dertich soldaten / naer dat hy de stadt Durango hadde van volck wel voor-sien / is op-ghetrocken om 't landt voorder te ontdecken; hy vondt in dien tocht de mijnen van Endehe ende die van S[r] Iuan; dan door dien de winter hem op den hals quam / dede hy syn leger

d.8.l.10. c.24.

legher stil-houden / ende trock alleen metter haest met dertich soldaten om te onder-soecken seker groote woon-plaetsen / die hem gheseght waren te wesen in het gheberghte dat voorder aen lagh / ende hy ontdeckte de landen die nu worden ghenoemt Topia; leedt op desen tocht groot ongemack van hongher ende ander ghevaer; want waren ghenootsaeckt eenighe peerden te slachten om die te eten; ende van daer ghekeert zijnde / sondt hy de Capiteyn Rodrigo del Rio, om de mijnen van Endehe met volck te besetten / de welcke seer rijck ende voorderlijck zijn upt-ghevallen; insghelijcks dede hy volck legghen aen de mijnen van Sta Barbara ende St Iuan, de welcke legghen in het Gouvernement van Neuva Biscaya, drp leguen d'een van d'ander; ende twintich leguen van die van Endehe, welck de upterste zijn van het ghene tot nu by de Spaegniaerden is bewoont in dat quartier te landt-waert in: dese metalen zijn seer rijck/ende beneffens de menighte van silver/is daer veel loots gevonden/welck seer dienstigh is geweest om de andere silver-mijnen te beneficieren. Ende upt dese ontdeckinghe is groote nuttichepdt ghesproten voor 't rijck van Neuva Galicia, ende voor Nova Hispania in 't generael / om den grooten handel die daer upt is ontstaen / door dien de mijnen veel zijn / seer rijck / ende van seer fijne metalen. Doen Francisco de Ybarra keerde naer de valley van St Iuan, om daer te over-winteren / maeckte hy een sterck huys / in 't welcke hy veel vivres vergaderde / daer hy seer wel aen dede: want de in-geboorne van de lande/sonder haer de minste oorsaeck daer toe te gheven/rebelleerden/ende sloegen wel vier hondert peerden ende muylen doodt: ende des niet teghen-staende den rechten tijdt ghekomen zijnde / trock hy evenwel op om de provincie Topia te soecken / ende toogh over een seer hardt gheberghte / daerse altemael groote armoede leden / openende de wegh met haer handen door rodtsen / ende onbewoonbare berghen / beneffens 't ghewe.digh sneeuw ende koude / welck haer seer moeyelijck viel; want haer wel veertich peerden doodt vrosen: ende 't ghebeurde / dat de peerden van de koude ghenepen zijnde / af-lieten te weyden / ende quamen loopen in de vyeren die de Spaegniaerden hadden ghemaeckt / ende storven daer; ende daer bevroos een peerdt / datse vijfthien daghen daer nae noch staende vonden / sonder datter yets aen vermindert was. Ghekomen zijnde in de provincie van Topia, hoe-wel hy in 't eerste eenighe wederstandt vondt / soo bevredichde hy niet-te-min het volck van de lande met sachte handelinghe; ende quam van daer in de provincie van Cinaloa. Iuan Gonzalez in syn historie van China seght dat de mijnen van Sta Barbara legghen hondert en sestich leguen van Mexico; ende dat seventich leguen van dese mijnen voorder / legghen de steden / die de Spaegniaerden noemen las quatro Cienegas: daer wy gheen voorder bescheydt als noch van hebben onder-vonden.

C A L I F O R N I A.

Het thiende Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van de landen van CALIFORNIA, ende haer eerste ontdeckinghe by de schepen van Don Hernando Cortes, ende andere.

Herrer. descript.

CAlifornia is een groot punt landts upt-steeckende in de zee in 't westelijckste deel van Nova Hispania, op de hooghte van twee-en-twintich graden by noorden de linie; van waer het hem in de lenghte upt-streckt naer het noordt-westen by de twee hondert spaensche mijlen/hoe-wel van het selve geen volkomen kennis en is / (als by de voyagien die wy hier naer sullen in-voeghen tot meerder kennis van dit quartier) nochte van de havenen ende Eylanden van de binnenlandtsche zee / diese noemen Golfo de California, welck daer is tusschen het voorschreven

schreven punt/ ende de landen van Nova Hispania, ende haer streckt naer het noordt-westen; in de welcke zijn veel rievieren/caben/ puncten/ende plaetsen daer men landen mach/ daer men gheen sonderlinghe kennis van heeft/ door diense weynigh besocht worden. Aen 't beginsel ende in-komen van dese Golfo leght een seer langh Eylandt ende smal/ langhs de kuste/ eñ seer naer daer aen gelegen/ ghenaemt Guayaval, welcke komt van de rieviere diese noemen Rio de nuestra Sennora, ofte oock de Sebastiaen de Bora, tot de rieviere Pascua toe in de provintie van Culuacan: want dit Eylandt ofte syn haven is ontrent de achthien mijlen van St Miguel de Culuacan. Dan om beter te verstaen de gheleghentheydt van de kuste van Nova Galicia ende California, soo sullen wy hier in-voeghen de navigatien op de selve kuste ghedaen/ soo door ordre van den Marquis del Valle, als mede van den Vice-Roy Mendoça. Don Hernando Cortes sondt in den jare 1534 twee schepen om in de zuydt-zee landen te ontdecken/ waer van den Admirael van het ander verdwaelde/ ende om-quam; ende het schip St Lazaro, welck het tweede was/ gheloopen zijnde uyt de haven van St Iago, in de provincie van Coliman, hieldt meest syn kours zuydt-zuydt-west/ tot op de hooghte van derthien graden en een half; ende daer naer west-noordt-west tot op de hooghte van sesthien graden, ende daer naer voorts noordt-noordt-west ende noordt-west tot op de hooghte van sesthien graden en een half; veranderden daer naer haer kours/ ende ginghen oost-zuydt-oost aen tot op de hooghte van sesthien graden; daer naer met een oost-noordt-ooste windt noordt-noordt-west ende noordt-west aen/ van de twintich graden tot de dry-en-twintich graden en een half; ende soo voorts west-noordt-west ende west; vonden daer naer een Eylandt/ welck sy noemden Santo Thomas, ghelegen op de hooghte van twintich graden en een derde/ hebbende in 't om-gaen by de vijf-en-twintich leguen, vol gheboomte; aen de zuydt-zijde heeft het een seer hoogen bergh/eñ daer is goet anckeren/ een musquet-scheut van landt in vijf-en-twintich vadem waters/ wit ende swart zandt/ ende het strandt is hackelich/ ende daer en is gantsch gheen water: doch vonden een weynigh reghen-waters tusschen de klippen in/ dat noch half brack was. Stelden van dit Eylandt haer kours oost-noordt-oost aen/ ende daer naer noordt-oost/ om 't landt van Nova Hispania te bezeylen/ blijvende al meest op de hooghte van ontrent twintich graden/ op welcke hooghte sy oock het landt ghewaer wierden/ ende quamen aen ancker dry oft vier leguen van Ciguatlan, op de hooghte van twintich graden ende een derde/ aen de oost-zijde van een Eylandt/een booghscheut van 't vaste landt verscheyden; quamen daer naer in de haven van Xuclutan, op de hooghte van twintich graden en een derde/ses leguen by oosten van Ciguatlan. Van daer scheydende/ stelden haer kours zuydt-oost/ ende de heele kuste is hoogh-landt/ ende binnen 's landts berghen vol gheboomte/ ende daer naer liepen sy oost-zuydt-oost tot Zacatula toe/ naer 't zuydt-oosten vijf-en-dertich leguen, tot dat sy quamen op de kuste die oost ende west streckt; wesende al seer hoogh-landt/ met veel in-hammen ende bayen/ ende eer sy quamen op de voorsz. oost ende west kuste/ vonden sy een grof punt/ de maniere van een Eylandt/ daer de zee op breeckt; ende van dit punt tot Acapulco, zijn achthien leguen oost ende west. Den Admirael die wy hier vooren hebben verhaelt van dit schip verdwaelt te wesen/ quam in de Baya van St Cruz, alwaer 't volck van de lande den meesten-deel van 't volck van dit schip (dat te lande was ghegaen) doodt smeet/ ende weynighe die over-bleven/ 't schip niet konnende regeeren/ verlooren 't selve op de kuste van Nova Galicia. Den Marquis del Valle hier van verwitticht zijnde her-nam de voyagie met dry schepen/ selfs in persoon; ende 't scheep gegaen zijnde/ daer syn voor-genoemt schip ghebleven was/ quam eerst aen seeckere hooge berghen die hy noemde de St Felipe, ende aen een Eylandt dry leguen van 't vaste landt/ dat hy noemde St Iago; ende op kruys-dagh in May quam hy in de baye daer syn volck was doodt gheslaghen/ ende noemdense Baya de Santa Cruz,

d.5.l.8. c.9.

 welck

welck is een goede haven / beschut voor alle winden / op de hooghte van dry-en-twintich graden en een half by noorden de linie; meynende de baye over te kruyssen / over-viel haer sulcken storm dat sy upt haer kours gheraeckten / ende voeren de baye op tot aen de twee rievieren van St Pedro ende St Pablo, ende vertoefden daer eenighe daghen; leden daer groot ghebreck van vivres / want in het landt en is gheen voor-raedt / door dien het een wildt volck is welck gheen huysen en heeft / noch zaey-landen / ende leeft alleen op fruyten ende kruyden van 't veldt / ende van 't wildt datse dooden met haer pylen; ende om te visschen in de zee / hebben sy haer vlotten van vijf stucken houdts / waer van het middelste het breedtste is. Den Marquis daer naer met het kleynste schip (dat alleen by hem was ghebleven) loopende wel vijftich leguen langhs de kuste van Nova Hispania, vondt hem op een morghen tusschen klippen ende drooghten daer sy niet wisten upt te komen / soo datse met het loodt diepende / 't landt naeckten by een in-wijck / ende wierden ghewaer een ander schip dat ontrent twee leguen van daer vast lagh / welck een van syn ander twee schepen was / ende de piloot van 't selve schip brocht hem binnen / doch soo / dat het schip stiet ende soo leck wierdt / dat sy qualijck tijdt hadden om haer lijf ende goederen te salveren. Dese plaetse ofte haven was ghenoemt Guayabal; ende St Miguel de Culuacan leght van hier achthien leguen naer 't westen. De schepen hier wat vermaeckt hebbende / vervolghden sy haer voyagie naer de voor-noemde Baya de St Cruz, daer den Marquis eenigh volck ghelaten hadde; ende liepen eerst buyten om 't Eylandt van Sant Iago, eñ daer naer tusschen 't Eylandt ende 't vaste landt / tot datse weder quamen in de haven van St Cruz; de mont van 't kanael van dese haven is engh / dan binnen is 't kanael wel een mijle breedt. Den Marquis liet hier eenigh volck onder den Capiteyn Francisco de Vlloa met victualie voor een jaer. Dan alsoo daer occasien voor-vielen / waer door eenighe schepen moesten ghebruyckt worden tot secours van den Marquis Pizarro, soo en vinde niet dat dese voyagie voor dien tijdt is vervolght: voor dat den Marquis del Valle naer Spaegnien keerde / ende een vloote sondt onder het beleydt van den voorsz. Francisco de Vlloa, wiens navigatie wy hier vervolghens punctuelijck sullen gaen beschrijven / ghelijck wy die vinden by hem selfs uptghegheven.

Het elfste Capittel.

Beschrijvinghe van de voyagie van Francisco de Vlloa.

Sy ginghen 't scheep in de haven van Acapulco den 8 Iulij in den jare 1539; ende zeylden langhs de kuste van Sacatula ende Motin (welck is soet ende playsant door de menighte van boomen die daer groeyen / ende de rievieren die door het landt loopen) ende quamen soo tot de haven van St Iago in de provincie van Colima: waren tusschen beyden besich twintich daghen / en bleven daer seven-en-twintich daghen. Den dry-en-twintichsten Augusti scheypden sy van daer / ende wesende door een extreem tempeest op eñ neder ghedreven / liepen sy tot de rieviere van Guayaval in de provincie van Culuacan. Ende door dien de pinasse St Thomas van haer versteken was / soo kruysten sy van daer over naer de haven van Sta Cruz in de provincie van California, daer sy voor-sproken waren malkanderen te vinden. Gekomen zijnde in de haven van Sta Cruz, vertoefden daer vijf dagen / en namen versch water in; ende de pinas niet vernemende / maeckten zeyl den 12 Sept. ende zeylende langhs de kuste van de voorschreven haven / sagen sy dry Eylanden / daer sy gheen acht op en namen / denckende daer niets van weerde te vinden. Zeylende soo over de Golfo van California, quamen in twee daghen en een half tot Rio de St Pedro ende St Pablo, ende vonden een kleyn Eylandt voor de mondt van de rieviere / vier ofte vijf leguen van het vaste landt. Aen beyde zijden van de rieviere saghen sy schoone ende groote playnen vol van groene

groene ende playsante boomen / ende voorder te landt-waert in seer hooghe berghen vol van gheboomte / seer lustich om te aenschouwen. Van dese riebiere zeylden sy voorts langhs de kuste vijfthien leguen, ende vonden met die gangh twee andere groote rievieren / naer haer oordeel soo groot ofte grooter als de riebier van Sevilla in Spaegnien. Al de kuste by dese rievieren is vlack ende vol boomen als de voor-gaende / ende binnen 's landts berghen dicht met boomen bewassen / ende beneden op de playnen berthoonden hem seeckere poelen. Van dese rievieren zeylden sy achthien leguen, ende saghen seer playsante playnen ende lacken die haer openinghe hadden in de zee ; soo datse den boot uyt-setten om die te besoecken oft daer eenighe goede havenen mochten ghevonden worden voor de schepen ; dan vonden de kuste vlack / ende de monden van de voor-schreven lacken ondiep / soo datter niet op te achten en was / anders was het seer kraey landt : hier saghen sy eenighe Indianen aen 't landt / ende oock vyeren. Dese twee rievieren legghen twee leguen van den anderen / ende zijn seer groot; ghekomen zijnde aen de tweede / klommen sy in de marsch / ende sagen veel ende seer groote lacken daer sy vermoeden dese rievieren haer oorspronck uyt te nemen / want saghen elckes kours by hem-selven met kraeye gheboomte al langhs de oevers van de voor-schreven rievieren groepende. Het current van de rievieren konde drie mylen in zee onderschepden worden / ende aen de monden wierden seecker staecken gheset om die te bekennen / ende 't strandt is vlack ende zandigh / ende 't landt lustigh. Desen dagh zeylden sy langhs de kuste sesthien leguen; ende in 't midden is een schoone baye van vier oft vijf leguen; den nacht daer aen laghen sy aen ancker in twintich vadem waters ; ende des anderen-daeghs volghden sy haer kours noordt-waert aen / ende drie oft vier leguen ghezeylt hebbende / saghen sy drie openinghen van lacken welck te landt-waert in streckten / ende wierden daer staende poelen. Sy reden een myl van de voor-schreven monden in ses vadem waters / ende sonden den boot uyt om te sien oft daer eenigh in-komen was voor haer schepen / want een half myle van 't landt en hadden sy niet boven een ofte twee vadem waters. Hier sagh 't volck seven oft acht Indianen / ende vonden verschepden soorten van groene kruyden / verschillende van die van Nova Hispania; 't landt is vlack / dan verre binnen 's landts saghen sy groote ende kleyne berghen die een groote wegh henen streckten / ende waren seer playsant om aen te sien / den volghenden dagh zeylden sy al voorts in 't ghesicht van de vlacke kuste naer 't noordt-westen / in thien ende vijfthien vadem waters : ende ses goede leguen ghezeylt hebbende / vonden sy een baye te landt-waert in streckende by de vijf leguen wijt / van waer de kuste noordt-west loopt / ende desen dagh zeylden sy by de sesthien leguen. Al dese kuste is vlack / dan niet soo playsant als vooren : Al den nacht ende 's anderdaeghs tot den middagh liepen sy noordt-west aen / doen quamen sy aen een kabe van wit zandt / ende bevonden haer op de hooghte van seven-en-twintich graden ende drie quarten ; noemdense Cabo Roxo. [Soo seght de Enghelsche Translatie : maer de Italiaensche by Ramusio ende Herrera in syn historie stellen Cabo Roxo op de hooghte van neghen-en-twintich graden ende drie vierde ; welck seeckerder schijnt / door dien dese beyde (waer van de eene van Herrera apparent uyt het origineel is ghenomen) accorderen.] Al de kuste is vlack / schoon ende suyver zandt / ende binnen 's landts weynigh gheboomte / ende niet hoogh / met seeckere berghen ende gheboomte / drie ofte vier leguen van de voor-schreven kape ; ende hier verthoonde hem oock een mondt van een rievier / hebbende een lack binnen 's landts / ende de rieviere scheen ondiep te wesen / door dien de zee daer seer barnde. Hier saghen sy in 't landt drie oft vier rievieren. Dus zeylden sy al noordtwaert aen / ende door dien sy geen goet weder en hadden / reden sy dien nacht in een groote haven die in haren wegh lagh / daer sy aen strandt seecker pleynen saghen / ende binnen 's landts gheberghte dat niet seer hoogh en was. Vervolghende haren kours noordt-waert ontrent drie leguen van dese haven / vonden sy een Eylandt

ontrent een mÿle groot / legghende voor de mondt van de voor-noemde haven; ende voorder zeylende vonden noch een haven / welck twee monden heeft/ zeylden de noordtlÿckste mondt in / welck heeft thien oft twaelf vadem waters / ende drooght op tot op vijf vadem/ daer sy anckerden in een poel welck de zee maeckt/ welck is een vreemt dinghen om sien; want daer waren soo veel in-komsten en stroomen en havens/ dat sy verwondert waren t' selve te sien; ende dese havens so bequaem/ dat de natuere die niet beter soude konnen maken / ende vonden daer overvloet van visch. Hier anckerden sy/ ende de Capiteyn ginck aen landt / ende nam possessie met de behoorlÿcke ceremonien. Vonden hier netten om visch te vanghen / ende seecker koten ende stucken van aerde potten seer wel ghemaeckt/ als die van Spaegnien. Hier wiert een kruys op-gherecht; ende saghen het landt vol van groen gras / hoewel verscheyden van dat van Nova Hispania, ende binnen 's landts groote ende groene berghen. Scheyden van dese haven/ ende ginghen aen noordt-west met goet weder / ende van hier begonnen sy te sien aen de strandt hooghe berghen met witte spotten/ ende saghen daer veel ghevoghelte/ welck syn nesten hadde in seecker holen van de rodtsen / ende zeylden thien leguen voor der zonnen onder-ganck/ende waren des nachts bekalmt. S'ander-daeghs volghden sy haer kours noordt-west/ ende van dien dagh af begonden sy te sien aen de west-kuste (daer de voor-schreven haven van Santa Cruz aen leght) seecker Eylanden ofte hooghe landen; ende ghemoeten een Eylandt twee leguen groot; ende langhs de oost-kuste / houdende altÿdts 't vaste landt ende eylanden in 't gesichte/ zeylden sy vÿfthien leguen tot 's avonts / vindende door-gaens dicht by strandt seer hooghe berghen sonder boomen / 't landt al meer ende meer hem vertoonende aen de west-kuste; waer door sy begonden verscheyden van ghevoelen te wesen / eenighe meynende dat de kuste van Santa Cruz was vast landt/ ende dat het paelde aen 't vaste landt van Nova Hispania; andere ghelooovende dat het maer eylanden en waren. Ende soo voeren sy voort aen / hebbende 't landt aen beyde de zÿden/ soo verre dat sy al begonden te verwonderen; desen dagh zeylden sy vÿfthien leguen, ende noemden de kabe/ Cabo de las Plagas ofte Plaias. Den naesten dagh zeylden sy wel twintich leguen; 'T strandt is al langhs henen vol kleyne heuveltjens sonder gras oft boomen; ende anckerden dien nacht in twintich vadem waters; des ander-daeghs begonden sy te komen in een strate noordt-west-waert / welck in de mondt twaelf leguen breedt was/ende hadt twee eylanden/ vier mÿlen van den anderen verscheyden; ende saghen dat het landt daer vlack was met seker berghskens/ ende dat daer een water als een broecke door de playn henen liep. Dese strate soo verre als sy sien konden / was seer diep / want sy en konden gheen grondt vinden / ende saghen het landt strecken aen beyde zÿden/ ende de westelÿcke zÿde van Santa Cruz was hooger landt/ende seer kaele berghen; 's ander-daeghs vervolghden sy haren wegh noordt-waerts/ ende zeylden vÿfthien leguen, ende in 't midden van dese wegh vonden een in-wÿck ofte baye/ wel ses leguen in 't landt streckende met veel kreecken; daeghs daer aen zeylden sy thien leguen, de kuste was al hoogh gheberghte ende kael. 'T is seer diep hardt by de strandt/ ende dien nacht moesten sy stil legghen om de contrarie windt: 's ander-daeghs liepen sy weder noordt-west aen by de vÿfthien leguen langhs de kuste/ saghen fraeye gheberghte binnen 's landts/ en veel vlackten ende duynen/ en weynigh boomen; de voet-strandt al sandigh: op het midden van den dagh vonden sy seecker kleyne klippen vier leguen van 't landt / al-waer 't landt een groote punt maeckt/ daer sy bleven legghen/ ende hadden dien nacht een ghe-weldighen reghen. Des ander-daeghs zeylden sy al voort/ by de acht oft neghen leguen, ende sagen binnen 's landts weynigh bergen sonder boomen / dan so veel sy sien konden/ aen de west-zÿde warender seer groote. Hier setten sy 't over nacht/ door dien het daer ondiep was/ ende 't water seer wit ghelÿck kalck/ soo dat sy haer daer over verwonderden. 's Ander-daeghs ginghen sy al weder noordt-west

aen

aen langhs de kuſte/ende zeylden acht leguen, ſaghen doen een ander landt/welck ſtreckte noordt-weſt/ vol van hooghe berghen; ende ſoo voorts zeylende/ſochten ſy neerſtelijck oft daer eenige deur-gangh was tuſſchen beyden de landen/want voor uyt en ſaghen ſy geen landt; vonden al ondieper water ende dick/ſwart ende modderigh/tot dat ſy ten langhſten quamen in vijf vadem waters/ende bevonden dat de zee met groote furie te landt-waert in liep/ ende met de ebbe inſghelijcks weder keerde/ van ſes uyren tot ſes uyren. De Capiteyn ende piloot op de marſch gheklommen zijnde/ſaghen 't landt rondtom vol ſandts/ ende dat het hem te ſamen voeghde/ ende 't was ſoo leegh/ datſe maer een legue daer af zijnde/ het qualijck konden onder-ſcheyden; ende 't ſcheen datter een in-laet was van ſeeckere lacken/ daer de zee in en uyt liep. Siende dat daer gheen deur-gangh en was/ofte eenigh volck woonde/ ginck de Capiteyn aen landt/ ende nam poſſeſſie daer van. Den ſelven dagh met de ebbe vielen ſy naer de andere kuſte toe; hoe-wel ſy altijdts in 't gheſicht hadden 't vaſte landt aen d'een zijde/ ende de eylanden aen de ſlincker-handt/ op de zijde van Santa Cruz, want aen die zijde legghender vele. Van hier keerden ſy te rugghe/ ſtellende haer kours langhs de kuſte zuydt-weſt/ ende voorderden maer ontrent acht leguen in twee daghen door de kalmte; ſaghen 't landt vol van hooghe ende naeckte berghen/ ende aen de ſlincker-zijde een vlack landt/ ende in de nacht eenighe vyeren. Des anderen daeghs haer kours volghende/ſaghen ſy een groote haven met een Eylandt in zee/ een boogh-ſcheut van landt/ en ſaghen daer veel roocks/ welck ſy daer aen landt ghegaen zijnde/ bevonden te komen van ſeecker putten in de berghen van verbrande aerde. Op dit Eylandt waren menichte van zee-robben/ kreghen hier oock een Indiaen van ſeven oft acht diese daer ontrent vonden viſſchen/ was heel naeckt/ ende ghelijck het volck dat men Chichimecas noemt. Volghden voorts al de ſelve kuſte/ ende paſſeerden tuſſchen een groot Eylandt vol van ſeer hooghe bergen; aen 't vaſte landt ſagen ſy een groote haven daer ſy in anckerden/ de Capiteyn ende eenighe van 't volck ginghen aen landt/ ende vonden ſeecker kleyne koten met hoye ghedeckt; 't landt was ſeer onvruchtbaer; vonden daer een put/doch droogh/ende de Capiteyn nam poſſeſſie voor den Marquis del Valle in den naem vanden Koningh/ ende noemden deſe haven Puerto de Sant Andres; ſaghen hier ontrent twee Indianen van ſeer groote ſtatuere. (De Enghelſche tranſlatie ſtelt Ancon de Sant Andres, op de hooghte van twee-en-dertich graden.) Van de haven van Sant Andres namen ſy haren wegh tuſſchen het vaſte landt ende een groot eylandt/ welck ſy oordeelden wel hondert ende tachtentich leguen groot te weſen/ ende lagh een ofte twee mijlen van 't vaſte landt: dry daghen zeylden ſy met ſchaerſe windt/ ende het vaſte landt ſcheen ſeer lieflijck ende playſant te weſen/ ende men ſagh eenighe teeckenen van vyeren; des ſondaeghs/ den twaelfden van October vonden ſy haer ontrent het vaſte landt/ welck friſſcher ende groender was als 't voor-gaende/ ende 's nachts ontdeckten ſy eenighe wooninghen/ ende in de morghen-ſtondt ſaghen ſy een canoa van rieden ghemaeckt naer 't ſchip toe komen/ende hoe-wel de Indianen ſpraecken/ ſoo en verſtondtmenſe doch niet/ ſoo datſe weder-keerden; ende ſtracks quamender noch vijf canoas van 't landt/en quamen een ſteen-worp na by het ſchip/ dan en wilden niet naerder komen/ ende alſoo weder wegh voeren/ ſondt men haer de ſloupe naer die een van de canoas onderhaelde ende enterde/ dan den Indiaen ſprongh in 't water/ ende als ſy hem meynden te grijpen/ſoo duyckte hy; ende wat moeyte ſy oock deden/ en konden hem niet krijghen. Hebbende noch eenighe daghen gheſeylt/ d'een reyſe met ruyme/ d'ander reys met ſchaerſe winden/ in 't gheſichte van 't ſelve landt/ ontdeckten ſy een ander landt/ dat noch aenghenamer was/ waer door eenighe rievieren in zee liepen. De Capiteyn gingh aen lant met ſes man/ ende vonden licteeckenen van volck/ ende veel fruyt-boomen/ eñ den ſeſthienden October vonden ſy haer ontrent een punt van hoogh geberchte/eñ voorts varende quamen weder in de haven van Sta Cruz

Her.d.6. l.9.c.8.

den achthienden October, ende bleven daer acht daghen/in-nemende water ende houdt / ende haer ververschende. De Capiteyn sondt twaelf man aen landt om eenighe Indianen te verrasschen / welck haer verberghden in een plaetse diese noemen Pozo de Gryalva, dan en ontdeckten niemandt voor datse weder t'scheep souden gaen/ doen ontdeckten syder twee/die verborghen laghen in een riet-bosch/ om de Spaegniaerden te verspieden / dan waren soo snel in 't loopen / datmense niet en konde achter-halen.

Het twaelfste Capittel.

Vervolgh van de Navigatie van Francisco de Vlloa.

d.6.l.9. c.9.

IN 't voorighe Capittel hebben wy sommierlijcken verhaelt de vaert van Vlloa in de Golfo van California, ende hem weder ghebracht aen de haven van Sta Cruz; sullen nu syn voordere voyagie langhs de kuste verhalen. Den neghen-en-twintichsten Octob. sochten sy weder van Sta Cruz 't zeyle te gaen/maer door dien de windt schaers was / geraeckte het schip Trinidad op 't drooghe/ dan kregen het met groote moeyte daer weder van / ende naer zee porrende met contrarie winden / reghen ende blixem / ende groote duysternis / en konden in acht daghen niet uyt-komen/ ofte het punt doubleren/ wesende in groot perijckel/om datse soo naer aen 't landt waren. Den sevenden Novemb. saemde het weder / ende sy zeylden langhs de kuste / ontdeckende seer vermaeckelijck landt / met schoone plainen / ende eenighe bosschagie/ende snachts saghen sy vyeren/soo dat het landt bewoont scheen te wesen / ende den thienden November, de schoonheydt des landts altijdts vervolghende / vonden sy datse al vier-en-vijftich leguen waren van California, oordeelende dat het landt wel bewoont was / ende al die kuste is steyl/ door dien'se met vier-en-vijftich vademen gheen grondt en hadden/ende moest wel een sorghelijcke kuste wesen / ende een harde ebbe gaen / als wel te sien was aen het sandt. Van den elfden Novemb. tot den vijfthienden en zeylden sy maer thien leguen door de contrarie winden / ende hier wierdt het schip Trinidad van de andere versteken / soo datse het in drye daghen niet en saghen / dan 't selve soeckende / vonden 't selve weder. Den sesthienden Novemb. en konden sy niet varen om de noordelijcke winden / ende 't landt welck sy sagen / waren vlacke velden met veel groente / ende des nachts saghense weynighe vyeren; Een Indiaen in syn canoa keeck haer vast aen / maer en wilde niet naerder aen 't schip komen; vonden haer doen te wesen seventich leguen van Santa Cruz: gheen zeyl konnende maken tot den ses-en-twintichsten / ende door dien de noorde windt sterck waeyde / (waer door sy 't voorschreven schip Trinidad weder misten / doch twee mijlen van daer weder vonden /) leden sy groote koude. Quamen aen een punt landts om water in te nemen / dan de noorde windt meer op-steeckende / moesten de zee kiesen tot den neghen-en-twintichsten / doen vonden sy haer beschut van seeckere berghen een half legue van 't landt / daer den opper-piloot Iuan Castellon met ses man aen voer / ende vondt daer vier Indianen seer groot van lichaem / welcke vluchten als harten; ende den tweeden Decemb. namen sy water in / ende de Capiteyn trock een stuck weeghs in 't landt / en was berghachtigh ende klippigh / met vele holen ofte putten. Twee uyren naer den middagh / vielen op de Christenen twee troupen van Wilden/so secretelijck ende snoodelijck/dat de sentinellen haer niet en saghen ofte ghewaer wierden/ begonden te strijden met pijlen/steenen ende lancen met groote furie; quetsten den Capiteyn ende twee andere kloecke soldaten/ ende dewijl daer soo ghevochten wierdt (drye wreede honden die het boots-volck met haer voerden/ wonder verrichtende) haelde sy al water / ende door dien de Indianen al dansende ende schreeuwende / met steenen ende bogen versien op de Spaegniaerden aen-vielen/seyden Francisco Preciado, dat de Wilden trotsigh wierden/ om datmense niet selfs harder aen en viel; ende de Capiteyn roepende Sant

Iago,

Iago, en tot haer in / vielse met eenighe soldaten soo sterck aen / datse haer retireerden naer haer andere troupe/ waer sy haer stil hielden / ende groote vyeren maeckten teghen de koude: de nacht ghekomen zijnde/ namen de Indianen elck een brandende houdt in de handt/ ende liepen haer 's weeghs/ eñ de Spaegniaerden keerden naer de schepen / ende 's ander-daeghs namen sy de reste van 't water in; ende den opper-piloot ginck onder-soecken de mondt van een lack / welck scheen wel dertich leguen groot te wesen/ de mondt was wel een mijle breedt/vonden daer van drij tot thien vadem goede diepte; ende de piloot een hutte van Wilden speurende/ wilde die besoecken/ dan daer quamen soo veel Indianen op hem uyt/ dat hy ghenootsaeckt was te retireren/ ende weder scheep te gaen. Voeren voorts met matelijcke windt / ende thien leguen voorder vonden de haven van San Abad, welck een goede haven is/ ende goedt landt daer ontrent; tot den neghensten December ontdeckten sy al fraey landt / met schoone groente / lustighe berghen ende playnen met rievieren die in zee liepen; des morghens haddense in de schepen groote vorst/ ende den thienden stondt daer sulcken tempeest op/ dat de twee schepen haer zeylen scheurden/ ende verloren twee anckers / ende waren ghenootsaeckt te keeren in de haven van San Abad; doen de windt af-nam / resolveerdense water in te nemen / dan door dien daer soo veel Wilden op haer aenquamen/ ende op haer schoten/ en konden sy het dien avondt niet ghedoen; 's anderen-daeghs spoeden sy haer seer / ende haer vaten ghevult hebbende / quamender weder veel Indianen / diese onder-hielden met teeckenen / ende mangelingh van koralen/ die de Spaegniaerden gaven voor pluymagien ende zee-schelpen/ ende hielden haer soo besigh tot datse haer water in hadden/ ende weder t' scheep keerden. Door dien de Indianen meer dinghen eyschten om te manghelen/ ende men op haer niet en achten / maeckten sy groot ghekrijt / ende schoten veel pijlen naer het boots-volck die de anckers op haelden/ waer door men belasten twee musquetten op haer te lossen/ door welcker ghedruys/ende door diender een doodt bleef/ de Wilden haer in de vlucht begaven: ende is te noteren dat dese Wilden den tolck diese van California hadden met ghebracht / niet en verstonden. Den seven-thienden December van water versien zijnde/ quamen sy by Punta de la Trinidad, om dat de windt contrarie was; ende drij daghen vertoeft hebbende/ begonden weder zeyl te maecken/ kreghen een frisschen voor-windt / ende tot den seven-en-twintichsten vonden de kuste al vlack ende schoon / ende gheberghten binnen 's landts; voeren tot nieu-jaers-dagh des jaers 1540, veertich leguen langhs heuvelen ende hooghe berghen/ eenighe bloodt ende andere niet/ eñ voorts zeylende tot den vijfden Ianuarii vonden 't landt hoogh / en voelden daer groote koude / soo datse merckten/ dat de winter daer was ghelijck als in Spaegnien; bevonden haer op de hooghte van dertich graden by noorden de linie. Den derthienden waren sy aen landt/ (welck was klippigh ende hardt/) om water te halen/ vonden voet-stappen van menschen/ verwondert zijnde/ datter volck woonde in soo quaden landt. Vervolghende haer kours tot den achthienden / vonden sy beter landt ende veel canoas van Indianen / die de schepen met verwonderinghe quamen besichtighen; ende kreghen doen een noorde-windt/ die 't schip de Trinidad, van d'ander verstack / doch quamen 's avondts het selve weder te sien; den twintichsten naeckten sy het Eylandt de Cedros, (de Enghelsche translatie seght dat dit Eylandt is gheleghen op acht en-twintich graden ende een vierde-part) ende hadden matelijcke voort-ganck / dan door 't ghebreck van water moesten sy 't landt aen-soecken/ ende den boot uyt-gheset hebbende / landen sy; eenighe Indianen wierpen met steenen om 't selve te beletten / dan nae datse die ghedreyght hadden te schieten/ vloden sy meest / ende de honden achter-haelden twee / die de Capiteyn eenighe snuysterijen gaf / ende weder liet loopen: water in-ghenomen hebbende en waren nauwlijck 't scheep / ofte de wint komende van het noorden/ dreefse weder op 't eylant de Cedros, daerse vertoefden tot den achtsten Februarius,

door dien dese windt haer seer contrarie ende koudt was. In dit Eylandt de Cedros vonden sy goedt water ende houdt/ ende eenighe visch/ ende goet beschut. Den twee-en-twintichsten van Februarius ginghen sy op de jacht ende vonghen een wildt ende eenighe konijnen. Daer naer hadden sy soo grooten onweder ende stercke winden soo datse in groot perijckel tot diversche reysen waren van te vergaen; In dese perplexiteyten waren sy tot den vier-en-twintichsten Martij; doen begondense onder den anderen te handelen/ dat siende de schepen soo qualijck gestelt waren/ ende datse niet voorder en konden/ dat het beter was te keeren naer Nova Hispania; dan de Capiteyn Francisco de Vlloa en wilde daer niet naer hooren/ maeckte het beste schip klaer/ ende vervolghde synen wegh; het ander schip liet hy weder keeren/ welck naer veel ghevaers in Nova Hispania quam; van Vlloa selfs en heeft men noyt meer ghehoort.

Het derthiende Capittel.

De reyse by landt, van Fray Marcos de Niza.

EEr wy de andere voyagien ter zee op de kuste verhalen/ sullen wy hier tusschen beyden voeghen de reyse van een Minne-broeder Marcus de Niza, (hoe-wel vele dinghen by hem verhaelt/ daer naer soo niet en zijn ghevonden) om dat de selve by ordre van tijdt voor d'ander gaet/ ende oorsake heeft ghegheven tot de andere ontdeckinghen.

d.6.l.7. c.7.

Fray Marcos de Niza schepde van San Miguel de Culuacan den sevenden Martij 1539; hebbende in syn gheselschap een anderen Minne-broeder/ ende een Swarte met namen Estevanico, ende eenighe Indianen die de spaensche tale konden/ ende trock eerst naer Petatlan, werdende in de wegh seer wel ghetracteert van 't volck van de lande; tusschen San Miguel ende Petatlan zijn naer syn segghen sestich leguen; hier syn compagnion sieckelijck latende/ vervolghde hy syn wegh/ vindende allenthalven 't selve onthael/ hoe-wel de vivres daer schaers waren/ door dien de Indianen in dry jaren niet veel ghezaeydt en hadden: in dertich leguen weeghs en vondt hy niet ghedenckens weerdigh/ uyt-ghenomen dat eenighe Indianen by hem quamen van het Eylandt/ welck door den Marquis del Valle ontdeckt was/ ende werdt by haer verseeckert/ dat het een Eylandt was/ door dien hyse sagh over-varen een halve mijle op vlotten: oock quamen hem daer besoecken Indianen van een ander groot Eylandt dat vorder leght/ (van de welcke hy verstont datter noch dertich kleynder Eylanden laghen/ al bewoont by arm volck/) de welcke aen den hals droeghen peerle-moer schelpen/ ende seyden/ dat aen die Eylanden veel ende groote peerlen waren te vinden/ doch en hadden gheen peerlen om te thoonen. Hy vervolghde syn reyse door een woestijne van vier dagh-reysen langh/ vergeselschapt met veel Indianen die hem volghden; ende doen ghemoete hy ander Indianen/ die seer verwondert waren/ door dien sy noyt eenige Christenen en hadden ghesien/ noch met de andere Indianen en handelden/ om de woestijne die tusschen beyden leght. Dese gaven den Monnick wel te eeten/ roerden syn kleederen aen/ eñ noemden hem Hayota, dat is te seggen/ een Hemelsch-man. Ende hy predickte haer door tolcken de kennis van Godt ende den Keyser: hy verstont uyt haer/ dat vier dagh-reysen binnen s'landts/ aen de voeten van 't gheberghte/ een groot ende machtigh plain was/ daer 't volck ghekleedt gingh/ ende hadden vaten van goudt/ (welck hy haer thoonde om te vernemen ofter eenigh metael van goudt ende silver was te vinden) ende datse seker groene steenen droegen aen haer ooren ende neus-gaten/ ende dat de wanden van haer templen al met goudt bedeckt waren: dan door dien syn instuctie hieldt/ ontrent de kuste te blijven/ ende dit landt daer van af-lagh/ soo stelde hy de besoeckinge daer van uyt tot syn weder-komste: hy trock vier dagen al door 't selve volck/ tot dat hy quam aen een woon-plaetse ghenaemt Vacapa, welck leght veertich leguen van de zee/ daer

hy wel

hy wel onthaelt wierdt / ende hielt hem daer tot Paesschen toe; doch sondt syn Indianen door dry diversche weghen naer de zee toe om dat quartier te ontdecken; ende de Swarte Estevanico sondt hy recht noordt-waerts / hem belastende vijftich oft sestich leguen voorts te trecken tot dat hy yets van importantie vondt / welck hy dan hem soude laten weten / ghelijck hy dan dede vier daghen daer naer / versoeckende aen Fray Marços dat hy hem dadelijck soude volghen / door dien hy openinghe hadde ghekreghen van een seer groot landt / welck sy noemden Cibola, ende was dertich dagh-reysen voorder van de plaetse daer de Swarte doen was / ende 't selve affirmeerde een Indiaen die hy sondt aen den Monnick. Den Indiaen seyde dat in 't voorschreven landt waren seven groote steden / onderdaen aen eenen Heere / met steenen huysen van een ende twee verdiepinghen / in ordre hy den anderen ghevoeght / ende de deuren verciert met turquoysen; dat het volck ghekleedt ginck. Den Monnick verwachte syn ander boden die hy naer strandt toe-ghesonden hadt / de welcke op Paesch-dagh weder quamen / ende verhaelden datter vier-en-dertich Eylanden waren / ende vast 't selfde als vooren; ende met haer quamen eenighe van de Eylanders / die den Monnick presenteerden rondassen ofte schilden van ossen-leeder / wel bereydt / daer sy 't heele lichaem mede deckten. Den selven dagh quamen by hem dry Indianen / die sy noemden Pintados, om datse haer armen ende borsten schilderen / welcke woonen naer het oosten / ende kommen naer by de seven steden daer sy oock kennis van hadden. Naer dat hy 't volck van de Eylanden te rugghe hadde ghesonden / vervolghde hy met de dry Pintados, ende twee van de Eylanders (die hem voor eenighe daghen wilden accompagneren /) den wegh die Estevanico hieldt / en ghemoete daer weder boden van hem / die hem baden te haesten / ende vast 't selve relaes gaven als de voor-gaende; ende dry daghen daer na weder andere / die hem wonder seyden van Cibola, welck soude de eerste stadt zijn van de seven; ende dat vorder aen noch dry groote Koninghrijcken waren / die sy noemden Marata, Acus ende Tonteac. Van dese Indianen wierdt de Monnick seer wel onthaelt / presenteerden hem veel eetens / brochten de siecken voor hem / om van hem ghenesen te worden: gaven hem huyden van Cibola die heel wel bereydt waren; in een ander plaetse / (de Pintados hem altijdts volghende) wierdt hy mede wel onthaelt / ende gaven hem kundtschap van Cibola, ende vondt een groot kruys / welck Estevanico voor een teecken hadde gheset / dat de mare van het goede landt dat voor uyt was / vermeerderde; ende 't volck seyde dat hy woordt hadt ghelaten den Monnick te willen wachten aen de eerste woestijne; hy nam hier possessie van 't landt / ende trock vijf daghen vorder altijdts volck vindende / ende goet onthael / veel turquoysen ende huyden. Ende hier vernam hy dat hy naer twee daghen soude komen aen een woestijne / de welcke vier dagh-reysen duerde / sonder eenighe lijf-tocht / soo dat sy daer voor-raet van maeckten; eer sy aen de woestijne quamen / vondense een frissche plaetse / daer de zaey-landen met slootjens en greppen ghewatert wierden / ende veel mans en vrouwen quamen hem te ghemoet / ghekleet met cottoen / ende ossen-huyden / welck sy voor fraeyder kleedingh houden. Neffens 't selve volck quam hem oock te ghemoet den Heer van die plaetse / ende twee van syn broeders / wel ghekleedt in cottoenen stoffe / met hals-kraghen van turquoysen / ende presenteerden hem Xicaras, Maiz, ende turquoysen / neffens ander diversche dinghen / daer hy niets van en nam: roerden syn kleedinghen / ende seyden datmen van sulck ghewaet veel vondt in Tonteac, ende datse 't selve maeckten van 't hayr van seker kleyne beesten / welck waren van 't fatsoen als seecker spaensche hase-winden / die Estevanico by hem hadde. Des anderen-daeghs soo trock den Monnick in de woestijne / ende naer vier daghen vondt hy vivres / ende hutten daer hy herberghde / en quam stracks daer aen in een valleye daer veel volcks woonde / ende aen de eerste plaetse ghemoeten hem veel volcks / gekleet als vooren / met turquoysen om den hals / ende aen de neus-gaten ende ooren / ende hy vondt

ſoo grooten kennis van Cibola, als in Nova Hiſpánia van Mexico, ende veel volcks dat daer gheweeſt hadde. Vondt daer oock relaes van 't wollen-laecken van Tonteac: ende door dien de kuſte ſeer ſtreckte naer 't noorden / begeerde hy die te beſien / ende vondt datſe op de ſes-en-dertich graden haer keerde naer het weſten; hy volghde ſyn wegh door de voorſz. valleye vijf daghen/weſende by fraey volck bewoont / overvloedigh ende verſch / al bewatert / ende dat volck trock naer Cibola, om daer haer koſt te winnen; hy vondt daer een gheboozen in de ſelve ſtadt / die den Gouverneur ontvloden was / welck den Heer van de ſeven ſteden daer gheſtelt hadde / die ſyn reſidentie hieldt in de ſtadt ghenaemt Ahacus: was een man van goet verſtandt / ende wilde met Fray Marcos gaen / op dat hy hem ſyn pardoen verwierve/ende gaf hem kondtſchap van die ghelegentheyt van die ſtadt / ende dat de ander al van 't ſelve maeckſel waren / ende de principaelſte Ahacus, ende dat naer 't weſten gheleghen was 't Rijck van Marata, daer groote wooninghen pleghen te weſen / met huyſen van ſteen ende kalck / als die van Cibola, doch was vermindert door de oorloghen met de ſeven ſteden; dat het rijck van Tonteac rijcker was / ende beter bewoont / eñ dat ſy laecken kleederen droeghen / ende 't volck wel ghepolicieert was; datter noch een ander Rijck was ghenaemt Acus. In deſe valleye brachten ſy hem een huydt / meer dan eens ſoo groot als die van een os / ende ſeyden dat het van een dier was welck maer eenen hoorn hadde in 't voor-hooft / krom om gheboghen naer de borſt toe / ende dat daer een rechten hoorn uyt-quam / daer het dier groot ghewelt mede konde doen / 't kouleur als een bock / ende 't hayr een vingher lanck: hier kreegh hy advijs van Eſtevanico, die hem bootſchapte dat hy de Indianen noyt op leugens en hadt bevonden/ ſints hy alleen reyſde/ ſoo datmenſe mocht ghelooven in 't ghene ſy ſeyden/ van de groote woon-plaetſen die voor uyt lagen; ende de Monnick affirmeert inſgelijcks/ dat in hondert ende twaelf leguen die hy ghereyſt hadde/van de plaetſe daer hy het eerſte nieuws kreegh van Cibola, hy altijts punctuelijcken ſoo had bevonden/ als de Wilden hem te vooren ſeyden. Voorts nam hy poſſeſſie in deſe valleye / ende 't volck badt hem daer dry daghen te willen ververſchen / door dien van 't begin van de woeſtijne tot Cibola toe / vijfthien langhe dagh-reyſen waren; ende alſoo met Eſtevanico dry hondert menſchen trocken / om hem vivres te draghen door de woeſtijne/ dat ſy oock met hem wilden trecken om hem te dienen/ vertrouwende dat ſy rijck van daer ſouden keeren. Hy vertoefde daer dry daghen/ ende 't volck vaerdich zijnde dat met hem ſoude gaen / trock hy in de woeſtijne den neghenden May; den eerſten dagh vondt hy een ſeer breeden wegh / ende teeckenen van vyeren / die de ghene maecken die door deſen wegh naer Cibola reyſen; hy reyſde 12 daghen/ altijts wel verſien van vivres / ende jacht van haſen/ ende patrijſen als die van Spaegnien/hoe-wel kleynder; eñ daer gemoete hy een Indiaen van 't geſelſchap van Eſtevanico, ſeer droevich eñ verſlagen/ de welcke ſeyde/ dat een dagh-reyſe eer ſy te Cibola quamen / Eſtevanico ſyn calabaſſe voor uyt-gheſonden hadde met boden/om van ſyn komſte te waerſchouwen: (deſe calabaſſe hadde in ſich een ſnoer van bellekens/ ende twee veeren/ d'een wit eñ d'ander root/) dat deſe calabaſſe ter hant was geſtelt/ van den Gouverneur van Cibola, ende dat hy die ſiende/ met groote gramſchap de ſelve van hem ghewor pen had op d'aerde / ſeggende tot de boden dat hy ſulck volck wel kende/ dat ſy wegh ſouden trecken/ende niet in Cibola komen/ dat hyſe anders al ſoude doot ſmijten; dan Eſtevanico deſe boodtſchap ontfanghen hebbende / ſeyde aen ſyn compagnie dat op ſulck ſeggen niet en was te paſſen; vervolgde ſyn reyſe eñ quam te Cibola; dan die van de ſtadt en lieten hem niet binnen komen/ ſetten hem in een groot huys/ ende namen hem af al wat hy hadde / turquoyſen ende anders; ende datſe haer weder op de wegh hadden begeven/ende in dagh ende nacht geen eeten en hadden konnen bekomen/ſoo dat deſen Indiaen van dorſt halven / hem begheven hebbende naer een rievierken dat daer by was/ hadde Eſtevanico ſien vluchten/ende dat eenighe van ſyn geſelſchap

wierdt

wierdt doodt-gheſlaghen; dan hy verberghde hem/ende ſalveerde hem de rievieре op-waerts: met dit nieuws begonden vele van de Indianen te weenen/ dan de Monnick vertrooſte haer/ſegghende/dat dit niet en was te ghelooven; dan ſiende dat ſy daer by bleven dat den ghevluchten Indiaen de waerheydt ſeyde / naer dat hy ſyn ghebedt ghedaen hadde / opende hy de malen ende verdeelde de koopmanſchappen onder de principaelſte/ ende animeerde ſe voorder met hem te trecken: ende een dagh-reyſe van Cibola ghemoetten hy noch twee Indianen van 't gheſelſchap van Eſtevanico, die ſeer bebloedt ende ghequetſt waren/ waer door op nieus een groot ghehuyl onder haer-lieden ontſtondt: Den Monnick wat tot hem-ſelven ghekomen zijnde / gheboodt deſe twee datſe verhalen ſouden het gheene daer ghepaſſeert was; de welcke verhaelden als de voor-gaende/datter wel drij hondert van den haren waren doodt-ghebleven / ende dat ſy niet anders en wiſten ofte Eſtevanico was mede doodt-gheſchoten. De Monnick was ſeer confuys / ende hoe-wel hy haer ſeyde dat die van Cibola dit niet ſouden voor niet ghedaen hebben/ſoo en waren deſe Indianen daer mede niet te ſtillen. Hy ginck wat ter zijden om te bidden/ ende weder-komende/waerſchoude hem een mexicaen met namen Marcos, dat de Indianen voor-genomen hadden hem te dooden/ door dien hy eñ Eſtevanico oorſaeck waren van het om-kommen van haer volck. Om dit te ontgaen ſoo deylde hy onder haer uyt de reſterende koopmanſchappen / ende ſeyde haer dat ſy weynigh profijt ſouden doen met hem te dooden/ want de Chriſtenen ſyn doodt ſouden komen wreecken; met deſe ende diergheliјcke redenen ſtelde hy haer te vreden/ ende wilde eenige ſeynden om naer Eſtevanico te gaen vernemen/ dan niemant en wilde gaen: derhalven ginck hy ſelfs met twee van de principaelſte/ ende voorts ſyn volck/ tot in 't gheſichte van Cibola, de welcke hy ſeght gelegen te weſen op een plain/ aen de voet van een ronden bergh/ ſoo fraey in 't aenſien als eenighe ſtadt in die quartieren/ met ſteenen huyſen ende daecken/ na dat hy konde ſien van een bergh/ daer hy op klom om die te ſien; ende dat de ſtadt grooter was als Mexico; verhaelt dat hy ſeer gheneghen was om daer in te gaen/dan vreeſende ſoo hy doodt-gheſlaghen wierdt/ dat men gheen kennis en ſoude ghehadt hebben van deſe machtighe groote ſtadt/ſoo hoopten hy daer eenighe ſteenen te ſamen/ende ſtelden daer een kruys op/ ende nam poſſeſſie van die landen/ ten behoeve van den Koningh van Spaegnien: ende keerde weder door de woeſtijne ende de valleye/ ende de tweede woeſtijne/ tot dat hy quam aen de openinghe van 't groote plain/ welcke veel dagh-reyſen loopt naer 't ooſten; en trock daer niet in/ om 't perijckel te ſchouwen/ hoe-wel hy van daer af ſeven tamelijcke woon-plaetſen ſagh in een ſeer fraeye valleye/ ende van goede grondt / ende verſtondt dat de inwoonders veel gouts hadden; dan trock ſoo voorts naer San Miguel de Culuacan ende Compoſtela, van waer hy 't relaes van ſyn reyſe ſondt aen den Vice-Roy. Hoe-wel deſe groote ſtadt Cibola noyt daer naer en is ghevonden/ ſoo hebben wy evenwel deſe reyſe van Fray Marcos hier goet ghevonden te verhalen / om dat men mach ſien/ wat gheloove daer te gheven is aen relatien van Monnicken/ die 't gheene ſy van de leughenachtighe Indianen van verre hooren ſegghen / ende dickwils niet/ ofte qualijck verſtaen/ verhalen al oft ſy het gheſien hadden.

d.6. l.9. c.8.

Het veerthiende Capittel.

Verhael van de Reyſe by landt van Franciſco Vaſquez de Cornado, uyt bevel van den Vice-Roy Don Antonio de Mendoça.

Franciſco Vaſquez de Cornado Gouverneur van Nova Galicia, door laſt van den Vice-Roy Don Antonio de Mendoça, hy den anderen hebbende hondert en vijftich man te peerde/van welcke veel twee peerden hadden/ ende twee hondert voet-knechten wel gewapent met ſuffiſante ammunitie/eñ eenige veldt-ſtuckxkens; groote proviſie van verckens ende ſchapen/ neffens andere victualie; trock van Culuacan,

d.6. l.9. c.11.

Culuacan, in de maent van May 1539, ende vondt naer vier dagh-reysen de rieviere van Petatlan, eñ de in-woonders in ruste. Van daer quam hy in vier dagh-reysen te Cinaloa, van waer hy thien ruyters uyt-sondt / om door dubbele dagh-reysen met der haest te trecken naer de Cedar-beke (Arroio de los Cedros) ende te landt-waert in te trecken / door een openinghe / welck het gheberghte daer heeft aen de rechter-handt van de wegh / ende te besien wat daer / ende daer in-waerts gheleghen is / ende dat hy haer aen de voor-schreven beke soude in-wachten: Dese ruyters voort-treckende en vonden niets van eenighe weerde / als alleen arme Indianen tot de beke de los Coracones toe (soo eertijdts genaemt by Orantes ende Cabeca de Vacca, uyt oorsaecke van eenigh in-ghewandt van wildt dat haer daer by de Indianen ghepresenteert was.) Is vijf dagh-reysen van de zee / als Cornado selfs schrijft aen den Vice-Roy. In dat landt hebben de Indianen Maiz, erweten / ende calabassen voor haer voetsel: van daer passeerden sy naer de valleye welck sy noemen de Sennora, welck is al 'tselve landt: 't volck van dese valleye hieldt hem eerst stille / dan daer naer riepense volck van de om-legghende quartieren te hulpe / doodende eenighe Spaegniaerden met het venijnigh kruydt / welck sy ghebruycken. Dese ruyters weder-ghekeert zijnde met relaes van het ghene sy ghevonden hadden / begonde 't legher voort te marcheeren voor eenighe dagh-reysen / passerende de woestijnen tot aen een beecke / genaemt Nexpa, trocken de selve twee dagh-reysen neder / ende lieten die aen de rechter-handt leggen / aen de voet van een Cordillera, ofte vervolgh van hooghe bergen / twee daghen weeghs daer naer over de Cordillera ghetrocken zijnde / quamen sy aen een ander beke / die seer diep was / ende met riet bewassen / vonden water ende gras voor de peerden / ende quamen in dry daghen aen Rio de San Iuan, welck sy soo noemden om datse op St Ians-dagh daer waren ghekomen. In twee daghen daer naer quamen sy aen Rio de las Balsas, welck sy soo noemden om datse vlotten moesten maken om die te passeren; s'ander-daeghs warense aen een beke genoemt del Pinar, hebbende groot gebreck van victualie / soo dat 't volck hem moest behelpen met kruyden / ende daer storvender dry / door dien sy eenighe onbekende kruyden ghegeten hadden. In andere twee daghen quamense aen een beke (diese noemden Bermeio,) in de selve kours welck sy hielden / welck was weynigh minder als noort-oost / ende hier saghen sy twee Indianen de welcke (ghelijck daer naer bevonden wierdt) waren van de eerste woon-plaetse van Cibola In weynighe dagen daer naer quamen sy aen de limiten van Cibola, daer Estevanico doodt-geslagen was / en in dese provincie sagen sy vijf vlecken die elck by de twee hondert familien hadden / ende huysen met daecken van steen ende slijck. Is koudt landt / ghelijck haer huysen uyt-wesen ende de stoven die sy hadden; 't scheen dat sy overvloet hadden van Maiz, erweten ende calabassen. Dese vlecken leggen in 't om-gaen van ses leguen, het landt is sandigh / ende niet seer met groente bekleedt / de berghen zijn met savel-boom beset / 't volck kleedt hem met harten-huyden seer wel bereydt / ende oock ossen-huyden / ende bedecken haer daer mede in manieren van rocken op syn Vrisch / hebben oock mantels van cottoen / ende de vrouwen draghen die om de navel / over den anderen ghegort. Als Cibola van u is naer 't noordt-oosten weynigh min als vijf dagh-reysen / is daer een ander provincie gheleghen die sy noemen Tucuyan, welck heeft seven vlecken / overvloedigher als de voor-gaende / het volck is ghekleedt op de selve wijse / welck wel mochten zijn de seven steden daer den Monnick van ghehoordt hadde. Alle de wateren die sy vonden tot Cibola toe / liepen naer de zuydt-zee / ende van daer voorts naer de noordt-zee. Trocken eenighe dagh-reysen door dit landt / en in de wegh vonden sy een vlecke op een stercke plaetse gheleghen / ende alle dese lieden ontfinghen haer wel / uytghenomen die van de eerste vlecke van Cibola. Ghekomen zijnde aen Rio de Huex, hebt ghy langhs de selve in de distantie van twintich leguen, wel vijfthien woon-plaetsen met steenen-huysen ende met daecken; ende aen ander beken

die

die daer in komen/ hebt ghy ander vlecken / die wel kraey zijn voor Indiaensche vlecken/ met huysen van twee verdiepten / met Maiz, erweten ende calabassen/ de kleedinghe als vooren/ ende seecker pluym-werck daer sy haer mede decken/ ende hebben haer stoven onder de aerde om haer te verwarmen / hoe-wel die niet seer net en zijn; hebben weynigh cottoens: ende dese rieviere loopt van 't noordt-westen ghelijck naer het zuydt-westen / uyt welck men af neemt (seght het relaes) datse uyt komt in de noordt-zee. Reysden noch vijf dagh-reysen naer het noordt-oosten/ en quamen in noch dry dagh-reysen aen de rievière Cicuyque, ende naer vijf dagh-reysen begonden sy te komen in de playnen daer de koeyen gaen/ ende ghevonden hebbende in dry dagh-reysen veel stieren / vonden sy haer eyndelijck onder een excessief ghetal van stieren/ koeyen ende hockelinghen. Hier saghen sy volck/ welck syn hutten maeckt van staecken boven aen een komende / ende onder van den anderen/ met stieren huyden bedeckt/ welck al haer onder-houdt is/ want eeten die/ kleeden ende schoeyen haer daer mede; houden groote honden / daer sy haer huys-stof op laden als sy van wooninghe veranderen. 'T legher trock acht oft thien daghen door dit landt / ende de guide die hope hadde gegeven van groote rijckdommen/ 't sy door eyghen / ofte door de malitie van andere/ brocht haer uyt den rechten wegh/ op dat sy en haer peerden by ghebreck van vivres mochten om-komen. Dan het beliefde Godt/ dat een ander Indiaen in 't legher wiert gevonden/ die haer waerschoude dat dit den rechten wegh niet was; naer datse twintich daghen desen wegh hadden ghevolght / quamen sy aen een deel hutten van ander Indianen/ die leefden als de voor-gaende / ende vonden een ouden Indiaen die blindt ende ghebaert was/ welck met teeckenen te kennen gaf/ dat hy eertijts vier Christenen gesien hadde/ welck men presumeerde Orantes en syn compagnions gheweest te zijn. Cornado hem vindende in dese confusie / versamelde de Capiteynen ende andere daer hy ghewoon was raedt met te pleghen/ ende men accordeerde dat het legher soude keeren van daer het ghekomen was/ ende dat dertich peerden souden dat rijcke landt gaen soecken/ daer den Indiaen van geseght hadde / ende om 't welcke sy soo veel dagh-reysen hadden te vergheefs ghedaen: Maer den Indiaen die haer hadde ghewaerschout van het erreur/ presenteerde haer te gheleyden/ mits datse den anderen Indiaen daer souden houden/ om dat hy hem altijdts teghen sprack. Cornado wilde self een van de dertich wesen/ mits datter een ander Capiteyn 't legher met voor-sicht ghelepde. Dese dertich trocken dertich daghen noordt-waerts/ hoe-wel kleyne dagh-reysen / sonder dat haer water ghebrack/ ende altijdts door stieren ende koeyen / soo datse op Sint Pieter ende Paulus dagh quamen aen de rieviere die sy soo noemden. Den Indiaen die kendese / ende seyde dat het de rieviere was die hy sochte: die ghepasseert zijnde trocken de rieviere af/ nemende haer kours naer het noordt-oosten / ende naer dat sy dry daghen gherepst hadden/ vondense Indianen die stieren jaeghden om naer haer vlecke te brenghen; ende de Spaegniaerts siende / namen sy de vlucht met eenige vrouwen die sy by haer hadden. De guide sprack met haer ende stelde die te vreden; ende vriendelijck handelende met de Indianen/ende siende dat het goet landt was/ beneffens 't gheene den Indiaen verhaelde van een provincie die voorder lagh ghenaemt Harae, ende oordeelende dat het onmoghelijck was / ofte daer moesten eenighe Christenen over-ghebleven zijn van 't legher van Panfilo Narvaes, soo sondt Cornado een brief door den ghetrouwen Indiaen. Trocken voorts om het bewoont landt te soecken / ende vonden fijne vlecken neffens goede beecken/ welck al loopen in de groote rievier die sy ghepasseert waren: reysden vijf of ses daghen door die vlecken/ ende quamen ten lesten aen die van Quivira, ende vonden een rieviere van meer waters; ende vraghende wat daer voorders was/ wierden onder-recht dat van Quivira voorder niet en was als Arae, ende dat 't selve was van wooninghen ende gheleghentheydt als 't gheene sy saghen. Riepen den Heer tot haer / welck was een groot man ende van grove leden/ wel

Y ghepropor-

gheproportioneert / hadde by hem twee hondert man / meest naeckt / met boghen en pijlen / ende pluymen op 't hooft. Siende 't ghene ghepasseert was / ende de kleyne hope van yets anders voor-waerts te vinden/was het ghemeyn gevoelen/ dewijl het nu half Augustus was / ende dat dertich peerden te weynigh waren om daer te blijven / dat het best was weder te keeren naer het legher / eer de sneeuw ende op-wateren van de rieviere haer de pas benam. Keerden soo weder vier daghen te rugghe / daer sy haer van Maiz ende anders versaghen; stelden daer een kruys met letteren dat Francisco Vasquez de Cornado daer gheweest was. Al dat landt van Quibira heeft beter apparentie als eenigh landt van Europa, door dien 't niet seer verheven is / dan playnen ende schoone rievieren / ende goet voor 't vee. Vonden daer kerssen tusschen 't roodt ende groen/ van goede smaeck/ ende vonden daer oock seer goet vlas / welck de grondt van selfs voort-brenght; ende aen de beken vondense noch andere goede vruchten / als moer-beyen / noten / etc. Cornado weder by 't legher ghekomen zijnde / hadt een val van syn peerdt / waer uyt hy occasie nam om weder te keeren. In 't henen trecken reysden sy wel dry hondert ende dertich leguen, ende in 't weder-keeren / door dien sy een rechteren wegh quamen/maer twee hondert. Quibira leght op de hooghte van veertich graden; twee hondert leguen van Cibola naer 't oosten. In de voyagien van Rhamusio, heeftmen den brief van Cornado selfs/ van Cibola (welck hy noemt Nova Granada) gheschreven; welck Hackluydt in syn Engelsche voyagien heeft in-ghevoeght; uyt welck relaes van Cornado selfs aen-te-mercken is / dat de valleye de Coraçones, is vijf dagen van de west-zee; ende dat hy van daer quam te Chichilticale, welck is thien dagh-reysen van de selve zee; daer naer aen Rio del Lino, (van welck Herrera gheen mentie en maeckt) ende soo voorts te Cibola, welck hy met ghewelt in-nam.

Her.def.

Het vijfthiende Capittel.

Oprechte beschrijvinghe van CIBOLA, TONTEAC, MARATA, ACVS, ghelijck de selve is vervordert by Francisco Vasquez de Cornado selfs, nae dat hy die ontdeckt hadde.

IN de voor-gaende Capittelen hebben wy ghesien de diversche relatien van Cibola, ende omligghende landen; sullen nu hier by-voeghen de beschrijvinghe van de selve / als den Capiteyn Francisco Vasquez de Cornado die ghesonden heeft aen den Vice-Roy uyt de plaetse selfs; welck luydt als volght:

Het resteert nu dat ick V. E. notificere watter is van de seven steden/Koninghrijcken ende provincien/ daer de Vader provinciael rapport aen V. E. van heeft ghedaen: ende om kort te wesen / kan V. E. versekeren/ dat hy gantsch gheen waerheyt en heeft gherapporteert / maer al is gantsch contrarie / uyt-ghesondert de namen van de steden/ ende groote huysen van steen: want hoe-wel sy niet en zijn verciert met turquoysen / noch van lijm ende bricken ghemaeckt / nochtans zijn het seer schoone huysen/ van dry/vier ende vijf verdiepinghen hoogh/daer goede logementen in zijn/ ende kamers met ladderen in stede van trappen/ met seker kelders onder de gront wel gepaveert ende gemaeckt tegen de winter/in maniere van stoven: de ladders zijn al om af ende aen te leggen/ ghemaeckt van twee houten ende sporten als de onse. De seven steden zijn seven kleyne vlecken / al van soodanighe huysen als ghesegt is/ ende leggen binnen de vier leguen te samen / worden al genaemt 't Rijck van Cibola, ende elck heeft syn particuliere naem. Ende in dese vlecke/ (welck ick een stadt noeme/ ende gheheten hebbe Granada, door dien 't eenichsints Granada in Spaegnien ghelijckt / ende ter memorie van uwe Edelheydt) waer wy ons nu onthouden/ zijn by de twee hondert huysen/ al met mueren omcingelt / ende met de resteerende die soo niet bewalt en zijn / moghen zijn ontrent de vijf hondert: Daer is een ander vlecke by dese / oock een van de seven / welck

wat

wat grooter is/en een ander welck so groot is als de eerste/d'ander vier wat kleyn-der; seynde die aen V.E.af-gheconterfept met ons voyagie;'t parchement daer dit op gheschildert is/ was hier neffens andere meer ghevonden.

'T volck van dese plaetse schijnen te wesen van reedelijcke statuere/ en verstan-dich/ nochtans en schijnen niet te wesen als sy behoorden/om sulcke huysen te kon-nen timmeren. Want gaen den meesten-deel al naeckt/ uyt-ghenomen haer scha-melheyt welck sy decken; ende hebben gheschilderde mantels/ als die ick V.E. seynde; daer en wast gheen kottoen / door dien 't landt koudt is / nochtans zijn haer mantels daer van gemaeckt/ ende daer wert eenigh cottoenen-garen in hare huysen ghevonden: draghen t'hayr om 't hooft als die van Mexico, en zijn wel ge-voedt ende geconditioneert: Sy hebben turquoysen / en soo ick achte goede quan-titeyt/ welck met de rest van haer goederen / uyt-ghenomen koren / al wegh was ghevoert eer ick daer aen quam: want en vonden daer gheen vrouwen/noch kin-deren onder de vijfthien jaren oudt/ noch oude-lieden boven de festich/ uyt-gheno-men twee ofte drie/ die daer waren ghebleven om de reste in de oorloge te gouver-neren. Daer waren ghevonden in seecker papier twee punten van emerauden/ ende seker kleyn ghebroken steentjens van couleur als granaten / doch slimmer/ ende ander van cristal/ die door mijn dienaer zijn verloren. Wy vonden hier kal-koensche hanen/doch weynigh. De Indianen van al dese seven steden segghen my datse die niet en eeten/maer bewaren om de vederen; welck ick niet en gheloove/ want zijn excellent goet/ ende grooter als die van Mexico. De saysoenen ende temperature van de lucht is ghelijck te Mexico, want somtijdts is het heet/ ende somtijdts reghent het; hoe-wel dat ick het tot noch toe niet en heb sien regenen/als eens een vlaghe met wint/ als het gewoon is in Spaegnien. De sneeu ende koude placht groot te wesen/naer 'tseggen van de in-gheboorne: ende 't is wel apparent/ in respect van de ghelegentheyt van 't landt / ende 't fatsoen van haer huysen/ ende de voeperingh ende anders / welck 't volck in voor-raedt heeft teghen de koude. Daer en zijn gheen fruyten/ ofte fruyt-boomen: de gront is effen ende vlack/ende in geenen deelen berghachtigh/hoe-wel daer sommighe snoode ende berghachtige passagien zijn. Daer is weynigh ghevogelte / om de koude wille/ende dat de ber-ghen niet naerder en legghen: hebben niet veel bosch/ door dien sy houts ghenoegh voor haer ghebruyck halen/ uyt een bosch vier leguen daer af/welck is van kleyne cedar-boomen. Daer is seer goet gras een quart van een mijle van hier / om onse peerden te weyden/ ende oock hoye te maken / welck ons wel te pas komt / alsoo ons peerden hier seer weeck ende af gestaeft quamen. Haer victualie is Maiz, daer sy goede voor-raedt van hebben/ als oock kleyne witte erten/ en venisoen / daer sy apparent van leven/hoe-wel sy seggen neen; want vonden veel huyden van wildt/ hasen ende konijnen. Eeten de beste koecken die ick opt sagh ; hebben oock de be-quaemste maniere om 't koren te malen / als wy opt ergens saghen : ende een vrouw van dit landt sal alsoo veel malen als vier vrouwen in Mexico. Hebben excellent zout in greynen/welck sy aen een lack halen/ een dagh-reysens van hier. En hebben gheen kennis van de noordt-zee / noch van de west-zee ; en kan oock niet segghen welcke zee sy naest leggen: maer in reden soude het schijnen de west-zee naest te wesen ; ende ten minsten zijn wy daer hondert en vijftich leguen af ; ende van de noordt-zee onghelijck verder ; V. E. kan sien hoe breedt het landt hier is. Hier zijn diversche soorten van beesten / als beyren / tigren / leeuwen/ ysere-verckens / ende seeckere schapen die soo groot zijn als peerden / met seer groote hoornen / ende kleyne steerten ; hebbe hoornen ghesien die soo groot waeren dat het te verwonderen is : hier zijn oock wilde geyten / ende wilde swijnen. Daer zijn oock groote harten. Sy reysen acht dagh-reysen tot seecker playnen naer de noordt-zee toe. Men vindt hier huyden die wel bereydt zijn / ende sy bereyden ende schilderen die ter plaetse daer sy de stieren dooden / soo als sy segghen.

'T Koninckrijck van Totonteac, welck de provinciael soo hoogh verheft/ segghen de Indianen/ dat maer een heet lack is/ daer vijf oft ses huysen by staen/ ende daer warender eertijdts meer/ dan zijn door de oorloghen gheruineert.

'T Koninckrijck van Marata en is niet bekent oft te vinden.

'T Koninckrijck van Acus, is alleen een kleyn stedeken daer cottoen wordt vergadert/ welck dese Indianen noemen Acucu.

Noorder aen zijn naer 't segghen van de Indianen noch eenighe vlecken dicht by een rieviere/ die ick heb ghesien/ ende raport af bekomen by de Indianen. Oft Godt woude dat ick beter nieuws had om V. E. te schrijven/ dan moet de waerheyt schrijven/ etc.

Gomara seght dat Cibola leght op de hooghte van seven-en-dertich graden en een half/ by noorden de linie; (soo de fransche over-settinghe seght/ maer in het spaensch is maer dertich graden en een half.) Die de vorder voyagie van Cornado beschrijft/ in manieren als volght:

De soldaten siende dat dit landt soo qualijck bewoont was/ ende den rijckdom soo kleyn/ en bedanckten de Monnicken niet/ die 't landt soo seer hadden ghepresen: en om niet met ydel handen naer Mexico te keeren/ ende sonder yets te doen/ resolveerden vorder te trecken/ door dien men zeyde dat daer beter landt was: ende soo trocken sy naer Acuco, een hooghe ende stercke plaetse; ende Don Garzia Lopez de Cardenas met syn compagnie peerden trock van daer naer de zee toe; ende Francisco Vasquez met het resterende volck naer Tiguez, welck leght aen een groote rieviere. Kreghen daer nieus van Axa ende Quivira, daer men zeyde een Koningh was met namen Tatarrax, een ghebaert man/ wit ende rijck/ die aen syn zijde droegh een bracamart/ ende syn ghebeden dede in een kleyn kapelleken/ aenbiddende een kruys/ ende de Koninginne des Hemels. Dit nieus verheughde de heele compagnie seer/ hoe-wel eenighe het hielden voor leughens ende uyt-steecksel van Monnicken: resolveerden derwaerts te trecken/ ende te over-winteren in dat rijck lant. De Indianen liepen al wegh op eenen nacht/ ende daer storven wel dertich peerden/ welck 't legher seer verschrickte. In de wegh verbranden sy een vlecke/ ende besprongen een ander/ daer eenige Spaegniaerden doot bleven/ ende vijftich Peerden ghequetst/ ende Francisco Ovando wierdt in de stadt gheruckt/ doodt oft ghewondt/ om te eeten oft te offeren/ ofte veel eer om beter te sien wat volck de Spaegniaerden waren; want men in al dat quartier gheen teeckenen heeft ghevonden van dat sy menschen souden offeren. De Spaegniaerden beleghерden de plaetse/ dan konden die niet voor naer vijf-en-veertich daghen veroveren. De inwoonders droncken sneeu by foute van water/ en siende datse verlooren waren/ maeckten een vyer daer sy al haer mantels/ turquoysen/ ende anderen rijckdom in verbranden/ ende deden een uyt-val/ hebbende haer vrouwen ende kinderen in 't midden; maer weynigh ontquamen de scherpte des sweerdts/ ende de furie van de peerden/ ende veel verdroncken in de rieviere die daer ontrent was; in dit ghevecht bleven seven Spaegniaerden doodt/ ende tachtentich ghequetst/ ende veel peerden; eenighe Indianen keerden weder in de stadt/ ende verweerden haer soo langh tot dat de Spaensche daer 't vyer in staecken. De rievier vroos soo hardt toe/ hoe-wel sy maer en is gheleghen op seven-en-dertich graden/ dat de peerden daer over ginghen. 'T sneeuwen duert hier een half jaer: hier vallen goede meloenen/ wit ende roodt/ ende cottoen/ daer sy mantels van maecken.

Van Tiguez trocken sy in vier dagh-reysen tot Cicuic, welck is een kleyne plaetse/ ende ontrent twaelf leguen van daer rencontreerden sy een nieuwe soorte van koeyen/ wildt ende wreedt/ daer sy den eersten dagh tachtich van dooden/ die 't legher seer wel quamen. Van Cicuic reysden sy naer haer rekeninge negen hondert Italiaensche mijlen tot Quivira, passeerende groote playnen en onvruchtbare landen/ daer sy noch steen/ noch kruydt/ noch boom en vonden; soo datse hoopen maeckten van den dreck van de koeyen/ om haer wegh in 't weder-keeren niet

niet te miſſen. Wy hebben goet ghevonden het af-beelſel deſer koeyen hier in te voegen. Al deſe playnen zijn vol van deſe ghebulte ſtieren en koeyen/ ghelijck la Serena in Spaegnien vol is van ſchapen/ maer daer en is gheen volck datſe hoedt: deſe voor-ſchreven beeſten waren groot ſecours voor den hongher/ want en hadden gheen broodt meer. Daer viel op een dagh haghel ſoo groot als citroenen/ welck 't volck wel verſchrickte/ ende veel beed-vaerden dede belooven. Ten langhſten quamen ſy te Quivira, ende vonden Tatarrax, die ſy ſochten/ welck was een wit man/ gantſch naeckt/ hebbende aen den hals een plaetjen koper hanghen/ welck was al ſyn rijckdom. De Spaegniaerden ſiende dat ſy bedroghen waren/ keerden ſtracx weder na Tiguez, ſonder kruys te ſien ofte eenigh ander teecken van Chriſtenheydt/ ende quamen daer naer te Mexico in't jaer 1542. Quivira is op veertich graden/ een getempert landt/ verſien van goet water ende ſchoone weyden. Men vindt daer pruymen/ moer-beſyen/ noten/ meloenen/ ende druyven die wel ryp worden: daer en is geen cottoen/ ende daerom kleedt hem 't volck met geyten-vellen ende oſſen-huyden. Ons volck ſagh op den oever van de zee/ ſchepen die de voor-ſtevens vergult ende verſilvert hadden/ ende waren met koopmanſchap gheladen; meynden dat ſy van Cattay oft Sina waren/ door dien 't volck dat daer op was met teeckenen te kennen gaven dat ſy dertich daghen ghezeylt hadden. Broer Iuan de Padilla bleef te Tiguez, met een anderen monnick/ ende keerde naer Quivira met twaelf Indianen van Mechoacan, ende Andrea d'Ocampo portugees ginck mede. Hy nam vee met hem/ en peerden/ met provisie om te leven/ ſchapen ende hoenderen van Spaegnien/ ende mis-gewaedt. Maer die van Quivira dooden deſe arme monnicken/ ende de portugees ontquamt met eenighe van Mechuacan; dan wierdt ghevanghen/ daer hy thien maenden voor ſlaef diende/ ende ontquamt daer naer met eenighe honden; hy quam aen 't landt van de Chichimecas, ende ſoo voorts te Panuco; door een houten kruys/ welck hy droegh ende thoonde/ wierdt hy al-lent-halven wel onthaelt.

Het ſeſthiende Capittel.

De voyagie van Hernando de Alarcon by zee.

IN de ſelve tijdt dat de Vice-Roy Don Antonio de Mendoça den Gouverneur Cornado ſondt om de ontdeckinghe te doen by landt/ ſondt hy inſgelijcks Hernando de Alarcon met twee ſchepen om te ontdecken langhs de kuſte: de welcke ghekomen zijnde tot de drooghten ende ondiepten van de Golfo, daer Vlloa van weder-keerde/ voer de ſelve met groot perijckel tot op 't uyterſte toe inne-waerts; allwaer hy een groote riévier vondt die ſeer ſterck liep/ ſoo dat men die qualijck op zeylen konde. Voeren de ſelve op met twee booten/ die ſy met lijnen op trocken/ hebbende twintich man by hem; ende den eerſten dagh/ welck was den ſes-entwintichſten Auguſt, trocken ſy ontrent ſes leguen op; des ander-daeghs ontdeckten ſy eenighe cabanen van Wilden/ welck in de vijftich ſterck/ haer goedt vluchten naer 't gheberghte/ ende weder-keerende/ weſen met dreyghementen de Chriſtenen dat ſy af ſouden houden; ende daer quamen al meer ende meer Indianen; doch Alarcon vont middel om haer ter neder te ſtellen met teeckenen van vrede/ en d'een ende d'ander ſnuyſterij met haer te manghelen/ ſoo dat ſy ten laetſten hem

d.6.1.9. c.13.

noodichden aen landt te komen/eñ victualie preſenteerden: dit volck ginck naeckt
ende gheſchildert / hadden op haer hooft een manier van helmen van harten-huy-
den/ met veederen: haer wapenen waren boghen ende houte ſweerden; groot van
lichaem ende membreus; hadden vrouwen ende jonghers by haer; hadden de
neuſ-gaten door-boort/ ende daer wat aen-hangende; de armen met yſer gepickt/
't hayr voren ghekort/ ende achter langh tot demiddelt; de vrouwen ginghen oock
naeckt/uyt-genomen datſe de ſchamelheydt voor en achter deckten met pluymen/
ende droeghen 't hayr als de mans. Daer quam daghelÿcks veel volcks aen den
oever van de rievier/ ende Alarcon maeckte hem daer ſoo familiaer mede/ (ſeggen-
de dat hy van de ſonne quam/ welck dit volck aen-badt/ ende haer ghevende d'een
ende d'ander ſnuyſtery/ende inſonderheydt ſeecker kruyskens van pampier ende
houdt ghemaeckt / haer wÿs-makende dat het Hemelſche dinghen waren;) dat
ſy de koorde aen-veerden om hem met kracht de rieviere op te trecken. Vonden
daer naer een Indiaen die den tolck eenighſints verſtondt die ſy by haer hadden/
vraeghde veel dinghen; ende ſy vraeghden deſen Indiaen oft hy eenighe kennis
had van Cibola ofte Totonteac, dan hy antwoorde neen. Daeghs daer aen quam
de principaelſte van die Indianen by de booten/ ghenaemt Naguachato, welck
verſocht dat ſy aen landt wilden komen/ende gaf haer ſeecker koecken van Maiz,
ende calabaſſen; de Spaegniaerden richten daer een kruys op/ ende leerden het
volck hoe ſy 't ſelve ſouden eeren ende aen-bidden. Aen d'ander zÿde van de rie-
vier was noch meer volcks/ die oock al victualie preſenteerden te gheven; welck
hy oock aen-veerde / ende ſtelde daer mede een kruys; den principalen Indiaen
ſeyde/ dat ſy voorder de rievier op/ volck ſouden vinden/ welck den tolck verſtaen
ſouden / ende dat daer wel dry-en-twintich diverſche talen aen de rievier wierden
ghesproken / ende dat noch voorder een natie was die huyſen hadden van ſteen/
ende kleeden haer met vellen / ende quamen de rievier af om Maiz van haer te
handelen. Wat hoogher de rievier op-komende/ vondt hy ander volck/ die van
Cibola wiſten te ſpreecken/ende ſeyden dat het daer een maendt reyſens van daer
was: al voorts de rieviere op-varende / quam hy aen een landt welck eenen
Heere ghehoorſaemde; ende daer men hem wiſt te ſegghen / dat den Heer van Ci-
bola groene ſchotelen hadde / als de Spaegniaerden / ende een hondt als ſy / ende
dat hy die bekomen hadde van een Swarte / die hy hadde doen dooden. Von-
den daer naer volck die cottoen hadden / dan weefden daer niet van; ende vondt
al weder volck die van Cibola ende de dinghen die daer ghepaſſeert waren / wi-
ſten te ſpreecken; ende te ſegghen dat een Woeſtÿne van thien dagh-reyſen ghe-
paſſeert zÿnde / Cibola niet ſeer verre en was; Eyndelÿck vondt hy een die ſey-
de te Cibola gheweeſt te zÿn / ende daer Chriſtenen gheſien te hebben / die ſeecker
groote beeſten by haer hadden; Alarcon hier uyt conjecterende dat het Cornado
met ſyn volck moeſt weſen/ hadt daer geern yemandt heenen gheſonden/ dan nie-
mandt en dorſt het beſtaen. Keerde daer naer weder naer de ſchepen toe/ komen-
de in twee daghen af/ welck hy in vÿfthien daghen ſwaerlÿck was op-ghekomen.
Vindende dat het noch wel was met de ſchepen / reſolveerde hy weder de rieviere
met al de booten op te varen / om te trachten by Cornado te komen; latende laſt
aen die van de ſchepen / een capelleken daer by te bouwen/ met de naem van
Nueſtra Sennora de buena Guia; ende noemde de rievier de buena Guia; ende de
provincie/ Campanna de la Cruz. Weder-keerende de rieviere op/ quam hy naer
eenighe daghen te Coano (oft ſoo Alarcon 't ſelve noemt in ſyn relaes / Quicama,
ten ware Coano is / 't ghene de ſelve noemt Cumana:) daer hy feeſtelÿck wierdt
ontfanghen / ende ſoo al voort aen de rieviere op-varende / ende niet vindende het
ghene hy ſochte / keerde wederom naer de ſchepen / de rieviere vÿf-en-tachtentich
leguen by giſſinghe op gheweeſt hebbende. De ſchepen weder van daer keerende/
onder-ſochten vele plaetſen/ ende bekenden de kuſte ende andere gheleghentheden/
ende quamen ſoo te rugghe in Nova Hiſpania. Wy hebben deſen tocht in 't korte
aen-ghe-

aen-gheroert/ uyt welcke niet veel lichts en is te scheppen / om dat wy de hooghten van de plaetsen ende streckinghen van dien niet aen-gheteeckent en vinden/ noch in de relatie van Alarcon selfs/ noch oock in de historie door Herrera daer van beschreven.

Het seventhiende Capittel.

Een ander Voyagie voor den Vice-Roy op de kuste van NOVA GALICIA ende CALIFORNIA.

DEn Vice-Roy Don Antonio de Mendoça dede weder twee andere schepen ghereet maecken/daer hy voor Capiteyn op sette een Portugees/met namen Iuan Rodriguez Cabrillo. Dese schepen liepen uyt de haven van Navidad den 27 Iun. 1542 des middaeghs/ ende waren des anderen daeghs smorghens aen de Cabo de Corrientes op de hooghte van twintich graden en een half/ den dertichsten/ houdende langhs de kuste/ bevonden haer op de hooghte van twee-en-twintich graden ende een derde: Sondaeghs den tweeden Iulij op de hooghte van vier-en-twintich graden ruym/ ende erkenden de haven van den Marquis del Valle, diese noemen de la Cruz, welck is de kuste van California. Den achtsten dito vonden sich op de hooghte van vijf-en-twintich graden / welcke is 't punt de la Trinidad. Den neghenthienden dito ontdecktense een haven / die wel beschut is / die sy noemden de la Madalena, op de hooghte van seven-en-twintich graden/ ende namen daer versch water in. Den 20 Augusti. vondense haer aen Cabo del Enganno, op de hooghte van 31 graden. Den 14 Sept. lagen sy op ancker/ aen een Cabo die sy noemden de la Cruz, wesende steyl / hoogh ende kael landt/ op de hooghte van drie-en-dertich graden. Den thienden October ontdeckten sy eenighe woon-plaetsen van seer tamme Indianen/daer sy mede handelden; ende noemden die los Pueblos de las Canoas, door dien sy veel canoas hadden: op de hooghte van 35 graden ende een derde; ende weynigh voort-ganck hebbende in eenighe daghen door de groote kalmten / quamen sy den achthienden dito aen een langh punt/ welc een Cabo maeckt/ende door dien't langh is als een galey/noemden sy het Cabo de Galera, op de hooghte van ses-en-dertich graden ende een half; ende door den kouden noordt-westen windt/kosen sy de zee/ende ontdeckten twee Eylanden/'t eene van acht leguen langhs de kuste oost ende west/ende het ander vier: ontdeckten daer een kleyne doch goede haven / ende vonden die wel bewoont: ende dat volck (ghelijck oock alle die op de kuste vooren verhaelt woonen) leeft van de visscherije; ende zijn gheleghen thien leguen van Cabo de Galera, west-noordt-west aen. Wierden de acht daghen die sy daer bleven van 't volck wel ghetracteert / welck naeckt loopt / ende hebben de kaecken ghevervet / in maniere als dam-stecken / noemden dese haven Puerto de la Possession. Den vijf-en-twintichsten dito scheyden sy van dese haven met kraey weder ende zuydt-weste windt/ende s' ander-daeghs hadden sy de windt zuyden ende zuydt-west/met vlaeghen ende misten/ ende vonden haer in noodt/ door dien de windt op de wal was / welck haer al te naer was/ ende een seer ruyge kuste. Vrydaeghs/ saterdaeghs en sondaeghs hadden sy variable winden / ende voeren met ghevaer. Maendaeghs ende dijnsdaeghs den lesten dito / hadden sy reghen met seer donckere lucht. Den eersten November hadden sy gheweldighe windt uyt den noordt-westen/soo dat sy gheen zeyl konden voeren/ ende keerden weder naer Cabo de Galera, welck goet beschut heeft teghen dien windt. Den tweeden waren sy aen Puerto de Sardinas, ende naerderden een quartier landts / welck voor veertich leguen wel bewoont is by seer goet volck; ende van een plaetse daer ontrent ghelegen/ quamen eenighe van de principaelste in de schepen/ ende dansten op den trommel-slach/ ende sliepen scheep; ende daer-en-tusschen versaghen de schepen haer van water ende houdt; dese Wilden hadden groote huysen by de water-kandt/ende haer begravinghen met plancken rontom

beſet. Sy noemden deſe provincie Seyo; de Wilde eeten akers/ haſe-noten/ ende
viſch: gaven te kennen dat voorder aen gekleet volck woonde. Den elfſten hielden
ſy langhs de kuſte met een zuydt-ooſte-wint/ ſoeckende naer Rio de nueſtra Sen-
nora, de welcke ſy niet en konden vinden: dan haer ghemoete een vervolgh van
ſeer hooghe berghen/en vol gheboomte/ die ſy noemden las Sierras de San Martin,
op de hooghte van ſeven-en-dertich graden ende een half/ende aen de voet van de
ſelve naer 't noort-weſten maeckt 't lant een Cabo, op de hooghte van acht-en-der-
tich graden/ welck ſy noemden Cabo de Martin; s' nachts te vier uyren begon de
wint op te ſteken zuydt-zuydt-weſt ende zuydt-weſt/met reghen ende duyſternis/
ende ſoo hollen zee/ dat ſy maer weynigh zeyl konden voeren/ ende d'een ſchip ver-
dwaelde van het ander/ ende dit ander ſchip ſetten over-boort alles wat boven het
verdeck was; ende die van den Admirael beloofden een bede-vaert: den derthien-
den wenden ſy naer 't lant om 't ander ſchip te ſoecken/ende s' nachts laghen ſy op
de lij/ om niets over te ſlaen/ende eenigh beſchut te ſoecken/ ende aen landt te gaen.
Daer ſteeckt een Cabo in zee/ met ſeer hooghe pijn-boomen bewaſſen/ welck ſy
noemden Cabo de Pinos, ende vonden haer op de hooghte van veertich graden
ende meer/ naer 't noordt-weſten/ van waer ſy meer als vijfthien leguen ſtrandts
konden bekennen; al hoogh landt/ ende de kuſte ſtreckende noort-weſt ende zuydt-
ooſt. Den vijfthienden liepen ſy langhs de kuſte met een noordt-weſte windt/ ende
't maeckten ſoo grooten koude dat ſy het niet en konden verdraghen/ ende ſaghen
alle de bergen met ſneeuw bedeckt/ende s'avondts vonden ſy het ander ſchip/welck
in grooten noot was door dien het ſeer leck was geworden: Den ſeſthienden qua-
men ſy aen een groote in-ham/ welck ſcheen een haven te weſen/ ende noemdenſe
Baya de Pinos. Den achthienden ſochten ſy haven/ ontdeckende ſeker beſneeuw-
de berghen/ ende een Cabo die van het ſelve geberghte af-loopt in zee/ die ſy noem-
den Cabo de Nieve, op de hooghte van acht-en-dertich graden ende twee derde.
'T landt ende de kuſte is al van een gheſtalte; want als de windt waeyt uyt den
noordt-weſten/ ſoo iſſer een gantſch klaere ende heldere lucht/ ſonder eenigh be-
deckſel; ende vande ſeven-en-dertich graden en een half/ tot de veertich graden/
ſtreckt de kuſte meeſt noordt-weſt/ ende zuydt-ooſt; ende om dat ſy gheen haven
en vonden/ keerden ſy weder te rugghe naer Puerto de Poſſeſſion, welck is aen
een van de Eylanden van San Lucas, ende quamen daer den dry-en-twintichſten
November, ende repareerden daer het kleyne ſchip/ ende haelden het om hooghe.
Bleven hier tot het eynde van December, door het rouw weder/ met groote kou-
de ende ſneeu/ende den windt ſeer ſterck blijvende van den zuydt-weſten/ maeck-
ten het hier ſoo hollen water/ dat ſy/ hoe-wel ſy in een beſloten haven laghen/ in
dry tot vier daghen niet en konden aen landt komen. Eyndelijck den neghen-
thienden Ianuarius des jaers 1543, quamenſe met groote moeyte aen Puerto de
Sardinas, van waer ſy weder 't zeyl ginghen den veerthienden Februarius, ende
den ſes-en-twintichſten dito waren ſy aen een ander punt ofte Cabe, welck ſy
noemden Cabo de Fortunas, op de hooghte van een-en-veertich graden: van den
ſes-en-twintichſten Februarius, tot den eerſten Martij, liepen ſy groot perijckel
ende meeſt s' nachts/ door dien het ſeer doncker was ende gheweldich ſtormde/
ende bevonden haer den eerſten Martij op de hooghte van vier-en-veertich gra-
den/ met ſoo grooten koude dat ſy by naer verbroſen; ende den derden keerden ſy
weder naer Cabo de Pinos, ende door de ſtercke windt reſolveerden ſy weder te
keeren naer Puerto de Poſſeſſion; quamen den vijfden daer ontrent/ dan door de
groote barninghen aen de mondt van de haven/ liepen ſy onder 't beſchut van Iſla
de San Sebaſtiaen aen de zuydt-weſt zijde; ende s' nachts verloren ſy den Admi-
rael uyt 't ghesichte/ende zeylden in vijf daghen twee hondert leguen, ende hadden
niet meer te eeten als wat verrotte biſcuyt/ daer elck een pont van kreegh voor ſyn
portie. Den achtſten dito ſcheyden ſy uyt de haven van S[t] Sebaſtiaen om 't ander
ſchip te ſoecken/ dan al 't volck verſocht datmen ſoude weder-keeren naer Nova
Hiſpa-

Hispania, door dien sy niet meer te eeten en hadden; 't welck (alsoo het reden was) ghevolght wierdt; Vonden 't ander schip den ses-en-twintichsten dito aen Isla de Cedros, ende den veerthienden April quamen sy weder in de haven van Navidad: naer dat Iuan Rodriguez Cabrillo onder-weghen ghestorven was. Door dese voyagie heeft men bevonden dat tot die vaert van noode waren groote ende sterc-ke schepen/ wel versien van anckers ende touwen ende goede zeylen / ende dat sy het dan noch quaet ghenoegh souden hebben.

Het achthiende Capittel.

Een extract uyt de voyagie van Francisco Gualle, van Nova Hispania naer de Philippinas ende China, voor soo veele deselve dese quartieren is betreffende.

L Inschoten heeft ons (in syn boeck van de Oost-Indien) uyt-gegeven de voyagie van Francis Gualle van Nova Hispania naer de Philippinas ende China, ende wederom van daer naer Nova Hispania; uyt de welcke wy hier sullen in-voeghen syn weder-komste van Iapan naer Nova Hispania; voor soo vele de selve tot onsen propooste is dienende/ende luyt van woordt tot woordt als volght: cap. 54.

Loopende aldus onsen kours oost en oost ten noorden aen / tot op 300 mylen van Iapan af/vonden wy een seer hol water/met de stroomen van uyt den noorden ende noordt-westen/als oock een ruyme ende spacieuse zee/sonder eenige moeyten ofte swaricheden van eenighe verhinderingh in de wegh te hebben/ ende met wat windt dat daer waeyden/ soo bleef de zee nochtans al in eenen doen met het selfde hol water ende stroomen/ tot dat wy over de seven hondert mylen gezeylt hadden/ tot op twee hondert mylen naer aen de kuste ende 't landt van Nieu-Spaegnien/ in welcke contreye begonsten die door-gaende stroomen ende holle zee gantsch en 't eenemael te verliesen/ waer door ick sonder eenich twyffel vermoede ende vaste-lyck gheloove dat daer een canael/ door-gaende enghte ofte strate is / tusschen het vaste landt van Nieu-Spaegnien ende 't landt van Tartarien ofte Asien: van ghelycken so vonden wy op alle dese wegh (van de voor-seyde 700 mylen) groote menighte van walvisschen / ende de visschen van de Spaegniaerden Atun ghe-noemt/ (die veel aen de kuste van Gibraltar in Spaegnien ghevangen worden) als mede Albacoras ende Bonitos, 't welck al visschen zyn die hen ghemeenlyck in de canalen/ door-gaende enghten ende loopende wateren onthouden / om al-daer haer zaedt te schieten/ ten tyde datse in haer teelen zyn/ 't welck my al-te-mael noch vastelycker ende voor ghewis doet ghelooven datter een doorgaende enghte/ ofte straet sonder eenigh twyfel moet wesen. Ghekomen zynde op de selve kours by de kuste van Nieu-Spaegnien / op de hooghte van seven-en-dertich graden en een half / quamen wy by een hooghe ende seer fraeye landouwe / met veel ghe-boomte verciert / gantsch ende al sonder sneeuw / ende men heeft daer vier my-len van 't landt veel ghedrifts van wortelen / bladen van boomen / riedt / ende ander bladeren/ als van vyghe-boomen / welcker ghelycken men veel in Iapan vindt/ die sy aldaer eeten ; ende van die wy al-hier vonden/ liet icker etlycke ne-men/ende met het vleesch koocken: hadden ghesoden wesende een smaeck ghelyck als kool. Men heeft al-hier oock groote menighte van zee-wolven / die wy zee-honden noemen ; waer door ghenoegh te presumeren ende te ghelooven is/ dat daer veel rievieren/ baeyen ende havens moeten wesen langhs al dese kuste heen / tot de haven van Acapulco toe. Van daer af liepen wy zuydt-oost/ ende zuydt-oost ten zuyden / ende by wylen zuydt-oost ten oosten aen / naer dat wy de windt kreghen / tot den hoeck El Cabo de St Lucas toe/ (welck 't beginsel van 't landt van California is / te weten / aen de zyde van 't noordt-westen) gheleghen op twee-en-twintich graden / zynde vyf hondert mylen van Cabo Mendoçino. Op dese wegh van de voor-schreven vyf hondert mylen heeft men langhs de kuste heen

heen veel Eylanden leggen/al hoe-wel dat sy kleyn zijn/ evenwel soo is het sonder twijfel of men moet daer sommighe goede havens in hebben / als oock aen 't vaste landt/al-waer men dese naer-volgende havens heeft/die als noch eerst bekent zijn; te weten / die van't Eylandt St Augustin, ghelegen op de dertich graden ende drij quart; ende 't Eylandt Isla de Cedros, op de hooghte van acht-en-twintich graden ende een quart schaers; ende 't Eylandt geleghen beneden San Martin op drijen-twintich ende een half graden / alle dese kuste ende landouwe is mijns beduncken bewoont / ende vertoont hem in 't schijnsel een seer goet landt te wesen; want sagen daer altemet des nachts vyeren/ende des daeghs roocken/'t welck een gewis teecken is van bewoont te wesen. Van den hoeck ofte Cabo de St Lucas af / tot naer d'ander zijde van 't zuydt-oosten van California toe/ deden onsen kours oost-zuyt-oost aen/tachtich mijlen weeghs/tot den hoeck genaemt el Cabo de las Corrientes toe / ghelegen op de hooghte van negenthien graden ende twee derde: loopende op dese kours ende wegh/ sagen in 't noorden ontrent een mijl van ons af / drij Eylanden legghen die men noemt las tres Marias. Op de voorseyde kours henen loopende / soo heeftmen vier mijlen van d'ander Eylanden verscheyden / noch ander Eylanden van twee ende drij mijlen weeghs: men heeft van de voorsz. mondt ofte in-wijck van California af / al dese wegh van de tachtentich mijlen heen / groote stroomen die west-waert aen-loopen. Van den hoeck ofte Cabo de las Corrientes af / deden onsen kours zuydt-oost / ende by wijlen zuydt-oost ten oosten aen / hondert ende dertich mijlen weeghs tot in de haven van Acapulco, op desen wegh van de hondert ende dertich mijlen hadden wy / twintich mijlen ghezeylt hebbende/de haven ghenaemt de Navidad, ende ander acht mijlen vorder de haven van St Iago, ende noch ses mijlen vorder de zee-strandt ghenaemt la Plaia de Colima. Alle dese kuste te weten van California af / tot de haven van Acapulco toe / is bewoont van volck die met de Spaegniaerden vrede ende alliancie hebben / zijn van conditie ende qualiteyt als 't volck van d'ander kuste van Nova Hispania, &c. Dese voyagie was vol-eyndt in den jare 1584.

Het neghen-thiende Capittel.

Extract uyt de Voyagie van Thomas Candisch, voor soo vele de selve dese kuste van CALIFORNIA ende NOVA HISPANIA is betreffende.

WY sullen hier noch by-voegen 't ghene dient tot onsen propooste/ uyt de voyagie van Candisch, ghelijck de selve by de Engelschen is uyt-ghegeven.

Den vier-en-twintichsten van Augustus 1587 voer onsen Generael met dertich man in de pinasse tot een haven ghenaemt Puerto de Navidad, daer wy verstaen hadden van Michael Sancius een pinasse te leggen; maer eer wy daer konden komen / was de pinasse vertrocken twaelf mijlen voorder om peerlen te visschen/ als wy verstonden uyt seker Indianen die wy daer vonden; wy kreghen een Mulatto ghevangen / welck wy op syn bedde verraschten / die ghesonden was langhs de kuste van Nova Galicia, om 't volck dat daer woont voor ons te waerschouwen; wy dooden syn peerdt / ende namen syn brieven / ende lieten hem daer: Staecken 't vyer in de huysen / ende verbranden twee nieuwe schepen / van twee hondert tonnen elck/ die daer ghetimmert wierden / ende quamen weder aen ons schepen. Den ses-en-twintichsten quamen wy in de baye van St Iago, daer wy ons water in-namen uyt een versche riviere/ langhs de welcke veel Plantanos groepen/ ende abundantie is van versche visch: daer waren oock eenige van de onse die naer peerlen sochten/ende vonden daer maer eenige weynighe. Den tweeden Septemb. vertrocken wy van St Iago s'avonts te vier uyren. Dese baye van St Iago is geleghen op de hooghte van negenthien graden ende achthien minuten by noorden de linie. Den derden dito anckerden wy in een kleyne baye / een mijlen west-waerts van Puerto de Navidad, gheheeten Malacca, is een goede reede: des middaeghs voer

voer onsen Generael aen landt met ontrent dertich man/ ende trock naer een van der Indianen dorpen/ twee mylen van de reede ghenoemt Acatlan: daer ontrent twintich oft dertich huysen stonden met een kercxken / de welcke wy destrueerden/ ende quamen 's avonts weder aen boordt. Al 't volck was ghevlucht dat wy het saghen. Den vierden dito scheyden wy van Malacca, ende zeylden langhs de kuste. Den achtsten quamen wy op de reede van Chaccalla, in welcke baye twee kleyne huyskens staen by de water-zyde; ende dese baye is achthien mylen van Cabo de Corrientes: (trocken op-waerts in 't landt twee mylen/ daer sy eenighe lieden verraschten/ door welcker middel sy eenighe verversschinghe bequamen.) Den twaelfden dito quamen wy aen een kleyn eylandt ghenaemt Isla de Sant Andres, daer veel ghevoghelte op is ende houdt; ende wy soo veel ghevoghelte droogden ende zouten als ons goet docht: wy dooden oock vele zee-honden/ende Yguanas. Wy laghen daer tot den seventhienden / ende vertrocken doen. Den vier-en-twintichsten arriveerden wy op de reede van Massatlan, op de hooghte van drij-en-twintich graden ende een half / recht onder den Tropicus Cancri: binnen ist een groote rieviere/ maer besloten in den mondt/ende op de noordt-zyde van de barre is goet versch-water; maer is quaet te halen / door dien dat het met 't leeghe water een half myle van strandt droogh is. Daer is menichte van versche visch in de baye; ende goede fruyten te landt-waert in / daer wy eenighe van kreghen/ doch niet sonder perijckel. Den 27 vertrocken wy uyt de reede van Massatlan, ende liepen naer een eylandt een myle noordt-waerts van daer / al-waer wy ons schepen kalfaten/ ende her-timmerden ons pinasse; ende daer is een Eylandt een quart van een myl van daer / waer veel zee-honden op zijn: hier vluchten een ghevangen Spaegniaert van ons / ende swom wel een engelsche myle over / daer wy dertich oft veertich Spaegniaerden en Indianen hadden ghesien / wesende te peerde / ende aldaer wacht houdende; waren daer ghekomen van Chiametla, een vlecke elf mylen binnen 's landts legghende / naer 't seggen van Michael Sancius. Wy en vonden op dit eylandt gheen versch water/ dan met graven in 't zandt/anders hadden wel 20 mylen te rugghe moeten keeren / ende ons prinse versuymen. Wy vertoefden hier tot den neghenden October, ende vertrocken des avondts naer de kape van S[t] Lucar, welck is aen de west-zyde van 't punt van California. Den veerthienden vielen wy op de kape van St Lucar, welck seer ghelijck is de naelde by 't eylandt van Wight; ende binnen de kape is een groote baye / by de Spaegniaerden genaemt Aguada Segura, in welcke baye valt een schoone versche rievière/ daer veel Indianen haer ghewoon zyn te onthouden. Wy haelden water in de rieviere / ende hielden af en aen van de voor-schreven kape de St Lucar tot den vierden November, ende hadden den windt meest van de westelijcker handt. Dus den vierden November beyde de schepen af ende aen houdende van het voor-landt van California, ghelegen op de hooghte van drij-en-twintich graden ende twee derde / saghen wy een schip uyt der zee komen / draghende naer de kape/ etc.

Hier volght de veroveringh van 't schip Santa Anna, welck wy voor-by gaen.

Het twintichste Capittel.

Beschrijvinge van NOVA ALBION uyt de voyagie van Sir Francis Draeck door de Strate van Magellanes, gelijck de selve by de Engelsche is uyt-gegeven.

DEn vijfden dagh van Iunius (seght den Autheur van 't journael) wesende op de hooghte van veertich graden by noorden de linie/ komende uyt een groote hitte/ vonden wy de lucht soo koudt/ dat ons volck daer van genepen zynde/ over de extremiteyt des selves klaeghden/ ende hoe wy verder voeren/ hoe wy de koude scherper vonden / so dat wy best vonden 't landt aen te soecken/ gelijck wy deden/ en vonden 't selve niet berghachtich / maer effen grondt / ende voeren te rugghe

sonder

sonder te landen / tot dat wy quamen op acht-en-dertich graden by noorden de linie. Op welcke hooghte het Godt gheliefde ons te brenghen in een schoone ende goede baye / met goede windt om daer in te loopen. Wy anckerden in dese baye den seventhienden Iunij, ende 't volck van de lande hebbende haer huysen dicht by de water-kandt / verthoonden haer aen ons / ende sonden den Generael een pre-sent: wanneer sy tot ons quamen / verwonderden sy haer seer over de dinghen die wy brochten / ende onse Generael ontfinckse courtoyselijcken / ende gaf haer libe-ralijcken om haer naecktheyt te bedecken/soo datse meynden dat wy Goden wa-ren/ en konden niet ter contrarie gepersuadeert worden: de presenten die sy broch-ten/waren pluymen ende kraghen van net-werck. Haer huysen zijn rondtom be-graven met aerde wallen/ ende zijn met houdt rondtom dicht toe-ghebreydt tot de top toe / welck om de dichtheydt seer warm zijn. Haer bedden zijn biesen op de grondt dick ghestroyt / ende legghende rondtom in 't huys / hebben haer vyeren in de midden. De mans gaen naeckt / ende de vrouwen nemen biesen / die sy weten te accommoderen als hennip / en maken daer haer kleedingen af/ welcke te samen gheknoopt om haer middelt hanghen neder-waerts / tot over haer heupen / ende hebben insgelijck een huydt van wildt om de schouderen/met 't hayr daer op. Dese vrouwen zijn seer onderdaen ende ghedienstigh tot haer mans. Naer datse d'eerste reyse van ons waren gegaen/ quamen sy voor de tweede reyse weder/en brochten presenten van pluymen / ende taback in sacken. Ende als sy quamen tot den top van den bergh daer onder wy ons tenten hadden op-ghestaghen / bleven daer stil staende / alwaer eener / daer toe by haer ghestelt/ hem moede maeckte met een lan-ghe oratie / welck gheeyndicht zijnde/ leyden sy haer boghen af / ende quamen neder-waerts tot ons met haer presenten. Onder-tusschen soo tormenteerden de vrouwen / die op den bergh waren blijven staen / haer selven deerlijck / nijpende het vleesch van haer wanghen / soo dat wy merckten/ dat sy besigh waren met een sacrificie. Onse Generael ende het volck deden interim haer ghebeden / daer dit volck met groote attentie op lette / ende scheenen daer over beweeght te zijn; maer tot ons ghekomen zijnde / soo gaven sy ons de dinghen die wy haer gheschoncken hadden/wederom. De mare van ons komste ghestroyt zijnde door 't landt/ quam het volck dat rondtom woonde tot ons af / ende onder hen de Koningh selfs / een man van fraey statuere ende ghebaer / ende veel langhe ende strijdtbare mannen met hem: Voor welckes komste twee Ambassadeurs wierden ghesonden tot on-sen Generael / om des Koninghs komste te verwittighen / waer op sy weder een oratie deden wel een half uyre langh. Dit ghedaen zijnde begeerden sy met teke-nen/ dat onsen Generael yets soude seynden tot haren Koningh/tot een teken dat hy in vrede tot haer mocht komen; welck ghedaen zijnde by onsen Generael/keer-den sy met blijde bootschap tot haren Koningh / welck voort aen marcheerde met een princelijcke Majesteyt/'t volck schreeuwende op haer manier/ende hoe sy naer-der quamen / hoe sy meer haer best deden om tot ons te komen met bequaemheyt. In de voor-tocht was een man van fraeye ghestalte die de scepter droegh voor de Koningh / waer aen honghen twee kroonen / een kleynder ende een grooter / met drye ketens van groote lenghte: de kroonen waren ghemaeckt van veeren kon-stigh te samen ghevlocht: de ketens waren van seker been / ende weynighe onder haer mogen die dragen: (zijn ghelijck de ketens van Esurnoy in Canada ende Ho-chelaga) naest de scepter-dragher quam de Koningh selfs / met syn guarde rondt-om hem / ghekleet met konijnen ende andere dieren vellen: naer hem volghde het ghemeyn volck / gantsch naeckt / hebbende 't aensicht ghevervet/ d'een wit/ d'an-der swart/ ende andere kouleuren / ende 't een oft 't ander in de handen voor een present / niet soo veel als de kinders / die oock al wat brochten. Onder-tusschen versamelden den Generael syn volck by een / ende marcheerden tot haer in slach-oorden; de salutatie ghedaen zijnde/ was daer een groote stilte. Doen dede de scepter-dragher / gheinformeert by een ander in 't secreet / weder een oratie over-

luydt

lupdt wel een half upꝛe langh, dit gedaen zijnde naer een geme pn toe-ſtemmingh/
quam de Koningh met de mans ende vꝛouwen (upt-ghenomen de kinders) ne=
der-waerts ſonder wapenen/ ende ſetten haer in oꝛdꝛe aen de voet van den bergh.
Komende naer ons bolwercken ende tenten toe/ begonde de ſcepter-dꝛaegher een
ghéſangh/ houdende ſpn maten in 't danſſen/ ende dat met een ſtatelijcke weſen/
welck de Koningh ende ſpn guarde volchden/ ende vooꝛts elcke ſooꝛte van volck/
ſonghen ende danſten/ upt-ghenomen de vꝛouwen/ welcke wel danſten/ doch ſtil-
ſwijghende. De Generael liet haer binnen de bolwercken komen/ daer ſp een
wijl continueerden met ſinghen ende danſſen. Als ſp haer ſelfs vol-daen hadden/
begeerden ſp dat onſen Generael ſoude neder-ſitten/ tot welcke de Koningh ende
andere diverſche oꝛatien deden/ ofte wel eer ſupplicatien/ dat hp haer pꝛovincie
ende Koningh-rijck wilde in ſpn handen nemen/ ende haer Koningh werden/
maeckende teeckenen dat ſp haer landt ende tijtel aen hem wilden over-gheven/
ende ſpn ſubjecten werden. Tot welcken epnde de Koningh ende de reſte hem met
groote reverentie danſſende ende ſinghende de kroon op 't hooft ſetten/ ende de ke=
tens om den hals hinghen/ ende veel ander dinghen pꝛeſenteerden/ hem vereeren=
de met den naem van Hioh; welck onſen Generael niet en ontſepde/ niet weten=
de wat vooꝛdeel het in tijden en wijlen aen ons landt konde geven. Derhalven ſoo
nam hp in de naem ende ten behoeve van haer Majeſtept de ſcepter/ de kroon/
ende de dignitept van dit landt in ſpn handen/ wenſchende dat den rijckdom ſoo
wel konde naer haer landt ghetranſpoꝛteert woꝛden/ als de ſelve wel in hem ſelven
daer te vinden ſoude weſen. 'T ghemepn volck latende de Koningh ende ſpn
guarde bp de Generael/ verſpꝛepde hem onder ons/ nauw op een peder van ons
lettende; ende ſulcke als haer beſt behaegden (welck waren de jonghſte) om-ringh=
den ſp ende pꝛeſenteerden haer ſacrificie met lamentabel krijten/ ende 't vleeſch van
haer kaecken te nijpen/ dat het bloet daer henen liep: maer wp thoonden haer met
teeckenen/ dat ons ſulcks miſhaeghde/ ende weſen haer op-waerts tot Godt/ die ſe
alleen behooꝛden te eeren. Sp thoonden ons haer wonden/ ende verſochten hulpe/
waer op wp haer plaeſters ende ſalven gaven/ biddende Godt haer te willen ge=
neſen. Om den derden dagh bꝛochten ſp ons haer ſacrificien/ tot datſe vernamen
dat wp daer gheen behaghen in en hadden; niet teghen-ſtaende beſochten ſp ons
daghelijcks/ tot dat wp vertrocken/ ende waren over ons vertreck ſeer bedꝛoeft:
ende baden dat wp haerder wilden ghedencken. Onſe noodighe beſoignen geepn=
dicht zijnde/ trock ons Generael met ſpn compagnie in 't landt tot haer doꝛpen/
daer wp veel wildts vonden/ tot dupſent bp een/ welck groot ende vet van lijf
waren. Wp vonden dat het gantſch landt was als een warande van een vꝛeem=
de ſooꝛte van konijnen/ van de groote als de Barbariſche konijnen/ de hoofden
als de onſe/ de voeten als mollen/ ende ſteerten als ratten ſeer langh; onder de zij=
den aen bepde zijden een ſack/ daer ſp haer eeten in vergaderen/ als ſp den bupck
in 't wilde ghevult hebben. 'T volck eet haer vleeſch/ ende maecken veel wercks
van de vellen/ want des Koninghs rock was daer af ghemaeckt. Onſe Gene=
rael noemde dit landt Nova Albion, om twee redenen/ eerſt om de witte bancken
ende cliffen die naer zee toe leggen; ten anderen/ op dat het eenige affinitept mocht
hebben met ons landt/ dat eertijdts Albion wierdt ghenoemt. Men kan qualijck
hier eenighe aerde op nemen/ of 't gheeft eenighe apparentie van goudt oft van
ſilver. Op ons vertreck ſetten den Generael een ghedenck-teecken op/ van dat
wp daer gheweeſt waren/ namentlijck een plate aen een poſt ghenaghelt met
de wapenen van Enghelandt/ ende des Koninginnes figuere in een ſilvere
ſixpence; ende de naem van hem ſelven. 'T ſchijnt dat de Spaegniaerden noch
nopt ſoo verre in dit quartier gheweeſt zijn. Dus verre de beſchꝛijvinghe van
de Engelſche.

NOVO MEXICO.

Het een-en-twintichste Capittel.

De eerste ontdeckinghe van de landen van Novo Mexico, voor-ghenomen in den jaere duysent vijf hondert ende dry-en-tachtentich.

Eer wy scheyden van dit quartier/sal het de pijne weerdigh zijn hier by te voegen de ontdeckinghe van diversche provincien/die de Spaegniaerden nu noemen Novo Mexico: gelijck de selve sommierlijck wordt verhaelt in de historie van China, beschreven by Fray Gonçalez de Mendoça, ende is ghedruckt te Madril in den jare 1586; ende luydt in maniere als volght:

Een religieus van de ordre van St Franciscus, met namen Fray Augustin Ruyz, hem onthoudende in de valleye van St Bartholome, in den jaere 1581, verstaen hebbende door 't relaes van seker Indianen/ die men noemt Conchos, (de welcke communicatie hadden met sekere hare na-buyren/ genoemt Passaguates;) dat naer 't noorden toe (altijdts over landt reysende) waren diversche groote woon-plaetsen/die by onse Spaegniaerden noyt bekent nochte ontdeckt waren/versocht (uyt eenen yver om de zielen te verlossen) consent aen Conde de Corunna, die doen Vice-Roy was van Nova Hispania, ende aen synen Oversten/ derwaerts te mogen reysen/de tale te leeren/ ende die gheleert hebbende /'t volck te doopen ende het heylige Evangelie te prediken. Daer toe verlof gekregen hebbende/nam de reyse voor/ met hem nemende noch twee mede-ghesellen van syn ordre / ende acht soldaten die hem ghewilligh vergesellschapten. Naer weynighe daghen quamen sy eerst aen de provincie de los Tiguas, wesende verscheyden van de mijnen van Sta Barbara, (daer sy haer reyse van begonnen) twee hondert ende vijftich leguen naer 't noorden; in welcke provincie de in-woonders een van syn twee met-gesellen om sekere redenen doodt-sloegen. 'T welck de soldaten siende / ende vreesende voor meerder swarigheyt die mochte volghen/ resolveerden met gemeyn accoort weder te keeren naer de mijnen daer sy van gekomen waren: voor al considererende dat sy te weynigh volcks waren om weder-standt te konnen doen / in 't gene daer mocht voorvallen/ ende te verre van de Spaegniaerden/ om by de selve in noodt gesecoureert te worden. De twee Monnicken die over-gebleven waren/ en wilden hier niet toe verstaen/ dan bleven daer met dry jongelingen van Indianen/ ende een Mestizo, die sy met hadden genomen/haer latende voor-staen/ dat hoe-wel sy alleen bleven/ dat sy seker genoegh waren/ siende de vriendelijckheyt die de in-woonderen tegen haer gebruyckten. De acht soldaten weder-ghekeert zijnde/ songen stracks relaes naer de stadt Mexico aen den Vice-Roy van 't ghene daer ghepasseert was/welck van de voorsz. mijnen van Santa Barbara verscheyden is hondert en sestich leguen. De Minne-broeders waren seer daer over bekommert/ dat haer broeders daer in 't landt waren ghebleven / vreesende dat sy doodt souden worden ghessaghen / ende begonden derhalven eenighe soldaten te beweghen/ om neffens noch een Religieus van de selve ordre ghenaemt Bernardino Beltran, weder te trecken naer de selve provincie/ ende de voor-noemde broeders van 't perijckel te verlossen/ende de begonnen sake te vervorderen.

Ten selven tijde was op de voorsz. mijnen om sekere affairen een burgher van Mexico, genaemt Antonio de Espeio, ghebooren te Cordoua, een man van groote middelen / couragie ende industrie / ende seer gheneghen tot den dienst van de Koningh Philips/ de welcke verstaende het voor-nemen van de voor-noemde Monnicken/ende de ghewichtichheyt van de sake/ presenteerde hem selfs tot dese voyagie om syn middelen ten deele daer in te resigueren ende syn leven te waghen/als hem daer toe verlof ware ghegheven van yemandt die de persoon van syn Majesteyt representeerden / welck consent hem ghegheven wierdt / op het versoeck van dese Religieusen door den Capiteyn Iuan de Ontiveros, (Alcalde Maior voor den

Koningh

Koningh in de vlecken / ghenoemt las quatro Cienagas, welck zijn ghelegen in 't Gouvernement van Neuva Vizcaya, 70 leguen van de voorsz. mijnen van St Barbara) soo voor syn persoon/ als mede voor 't volck ende soldaten/ welck hy soude konnen by een brenghen. Dese Antonio de Espejo nam de sake soo ter herten / dat hy in weynigh daghen by een brocht de soldaten ende proviande die tot den tocht noodigh waren / een goet deel van syn middelen daer aen te kost legghende: ende schepde met alles upt de valley van St Bartholome den 10 Novemb. 1582; met hem voerende 115 so peerden als muylen/ende veel wapenen/ammuntie van oorloge/ vivres ende volck van dienste. Nam syn wegh recht naer 't noorden/ende naer twee dagen vont hy veel Indianen/ die men noemt Conchos, woonende in huttekens ende dorpen; de welcke van syn komste van te vooren verwittight zijnde/ hem te ghemoet quamen/ om hem met blijschap te ontfanghen. Het onder-houdt van dese Conchos ende andere die in dese groote ende woeste provincie woonen/ zijn konijnen / hasen ende harten / welck daer zijn in groote abundantie: hebben oock veel Maiz, calabassen ende meloenen met menighte: daer zijn veel rievieren vol van goede visch van diversche soorten / 't volck gaet meest al naeckt; haer wapenen zijn boghen en pijlen; leven onder het gebiedt van Caziques, als de mexicanen: en vonden daer gheen beelden/noch en konden niet vernemen datse yet aenbaden; waer door sy lichtelijck toe-stonden dat de Christenen haer kruycen oprichten/ ende waren daer seer mede ghedient / naer datse van de onse verstaen hadden wat het te seggen was; 't welck geschiede door tolcken diese met haer voerden: door welcker middel sy kennis kreghen van andere woon-plaetsen / daer de selve Conchos haer geleyden/ haer vergeselschappende meer als 24 leguen, al bewoont by volck van haer natie / welck de Spaegniaerden vreedelijck ontfinghen / door 't advijs dat de Caziques sonden van d'een plaetse tot de andere. Naer dat sy dese 24 leguen waren voort-ghetrocken/vonden sy een ander natie genaemt Passaguates, levende op de selfde maniere als de Conchos haer nae-ghebueren; de welcke de onse ghelepden op de selve wijse vier dagh-reysen/ met advijs van de Caziquen, in maniere voorsz.: de onse vonden in desen wegh veel silver-mijnen/ naer 't gevoelen van die daer verstandt af meynden te hebben / van veel ende seer rijck metael. Een dagh-reyse voorder vonden sy een andere natie / ghenaemt los Tobosos, de welcke de onse ghewaer wordende / vloden naer het gheberghte / latende haer plaetsen ende huysen ledigh. Men verstondt nader-handt dat eenighe jaeren gheleden / eenighe soldaten daer gheweest waren / die naer mijnen sochten / ende eenighe van de in-woonders ghevanckelijck hadden wegh ghevoert/ welck de dese nu verbaert ende schouw maeckte. De Capiteyn gaf ordre datmense soude gaen roepen / ende verseeckeren dat haer gheen leedt en soude ghelchieden / ende maeckten het soo wel dat daer vele quamen / die hy caresseerde ende giften gaf/ haer door den tolck te verstaen ghevende / dat sy niet ghekomen waren om yemandt quaedt te doen; waer door 't volck hem liet ter neder setten / ende consenteerden dat daer kruycen souden op-gherecht werden / ende de meyninghe daer van verklaert / ende thoonden daer goedt ghenoeghen in te hebben / met dat sy de onse gingen accompagneren / als haer ghebueren hadden ghedaen/ tot dat sy haer brochten in een landt by een ander natie bewoont / van het haere verscheyden by de twaelf leguen; dese Wilde ghebruycken boghen ende pijlen / ende gaen voorts al naeckt.

Het twee-en-twintichste Capittel.

Vervolgh van de selve ontdeckinghe van Novo Mexico, by Antonio de Espejo.

De natie daer de voorsz. Tobosos de Spaegniaerden ghelepden / wierden ghenaemt Iumanos, die men oock anders noemt Patarabueyes, besitten een

een groote provincie / ende veel vlecken met seer veel volcks: de huysen waren met daecken / ende van steen ghemaeckt / ende de vlecken gebout met goede ordre: alle de mans ende vrouwen hebben de aensichten ende de armen ende beenen geregelt oft gesneden; is corpulent volck / ende van beter policie als die sy tot noch toe hadden ghevonden: hadden abundantie van vivres / ende veel jacht van beesten ende ghevogelten / met overvloedt van visch / door dien sy veel rievieren hebben die van 't noorden komen / ende eene soo groot als Guadalquivir, die in de noordt-zee selfs loopt. Hebben veel lacken van zout-water / welck hardt wort ende coaguleert eenige tijden van 't jaer / ende goet zout geeft. Is strijdtbaer volck / ende gaven het wel te kennen / want den eersten nacht doen ons volck daer syn legher neder-floegh / schoten sy fel met pijlen / dooden vijf peerden / ende quetstender noch soo vele / ende en souden niet een levendigh gelaten hebben / ten ware de wacht die hadde beschermt. Dit slecht onthael gedaen hebbende / verlieten sy haer plaetse / en liepen op een gerberghte dat naer by was / werwaerts des morghens de Capiteyn trock met vijf wel gewapende soldaten / met een tolck genaemt Pedro, ende een Indiaen van de selfde natie / die met goede redenen haer te vreden stelde / doende haer weder af-komen naer haer vlecke ende huysen / ende haer voorder bewegende advijs te willen geven aen haer gebueren / dat de Spaegniaerden een volck was die niemant quaet en deden / noch yemandts goet en berooven; welck hy lichtelijck haer wijs maeckte / midts ghevende aen de Caziques eenighe snoeren van glasen teeckenen / hoeden ende andere beuselerijen: hier door / ende door goedt tractament dat men haer dede / trocken vele in 't ghesellschap van de onse eenighe daghen / reysende altijdts langhs de rievviere op-waerts / langhs de welcke seer vele woon-plaetsen waren van de selve natie / welck duerde wel twaelf dagh-reysen / in welcke al de Indianen ghewaerschout zijnde van de Caziques, d' een naer d' ander uyt-quamen om de onse te ontfanghen / sonder boghen oft pijlen / ende brochten haer veel vivres ende andere giften / ende insonderheydt wel-bereyde huyden / ende soo goedt als die van Neder-landt. 'T volck is al ghekleet / ende vonden dat sy eenigh licht hadden van ons Gheloove / door dien sy naer den Hemel wesen / Godt beteeckenende / ende noemden die in haer tale Apalito, ende kennen hem voor Heere / van wiens milde handt ende ghenaede sy bekennen het leven ontfanghen te hebben / ende de tijdelijcke goederen. Daer quamen veel van haer vrouwen ende kinderen / om van den Religieus gheheylicht te worden ende de benedictie te ontfanghen; de welcke haer vraeghden van wien sy dese kennisse van Godt hadden ontfanghen; sy antwoorden van dry Christenen en een Swarte / die daer door ghereyst waren / ende eenighen tijdt daer waren ghebleven; welcke (naer men by de teeckenen konde verstaen) waren gheweest Alvar Nunnez Cabeca de Vaca, Dorantes, Castillo Maldonado, ende een Swarte / die ontkomen waren van de armade daer Panfilo Nervaes mede trock in Florida; ende naer dat sy langhe slaven hadden gheweest / waren sy ghekomen tot dese woon-plaetsen / ende Godt hadde veel miraklen ghedaen door haer / ghenesende alleen met het aen-roeren van haer handen vele siecken / waer door sy een groote naem hier hadden naer-ghelaten. De gantsche provincie bleef in vrede ende ruste / tot een teecken van welckes sy de onse ghesellschapten ende dienden eenighe daghen langh / dewijl sy langhs de rievier reysden / daer wy nu van ghesproken hebben. Weynigh daghen daer naer quamen sy aen een groote woon-plaetse van Indianen / die haer quamen ontmoeten door het nieuws dat sy van haer ghebueren hadden ontfanghen / ende brochten haer veel curieuse dinghen van pluymen van diversche kouleuren / ende veel mantels van cottoen ghebigarreert met blaeuw ende wit / als de Chinesen draghen / om die te manghelen teghen ander dinghen. Ginghen al / soo wel mans als vrouwen ende kinderen / ghekleedt met besaenen heel wel bereydt / ende nopt en konden de onse verstaen wat natie het was / (door ghebreck van tolcken die haer tael verstonden) hoe-

wel

wel sy by teeckenen met haer handelden; ende alsoo sy haer eenighe steenen toonden van rijck metael / ende haer vraeghden ofter sulcke in haer landt ghevonden wierden; antwoorde sy door de selve teeckenen / dat men die vondt vijf dagh-reysen naer 't westen by groote menighten / ende dat sy bereyt waren de onse daer te gheleyden ende die te thoonen / ghelijck sy daer naer oock deden / ende verghselschapten de onse wel twee-en-twintich leguen verre / al door landt bewoont by 't volck van haer natie: waer op immediatelijck volghde een ander provincie/noch beter bewoont als de voor-gaende / ende de selve riebiere op-waerts by volck van de welcke de Spaegniaerden wel onthaelt wierden / ende beschoncken met veel presenten / insonderheydt visch die daer ontallijck was / upt oorsaeck van seeckere lacken die daer ontrent waren. Bleven by dit volck drp daghen / welcke veel danssen op haer manier aen-stelden dagh en nacht / met demonstratie van groote blijschap; men konde de naem van dese natie niet verstaen door ghebreck van tolcken / hoe-wel sy verstonden dat dese provincie seer verre upt-streckte. Vonden onder haer een Indiaen van de natie van de Conchos, die haer seyde en met teeckenen te kennen gaf / dat vijfthien dagh-reysen van daer / na 't westen / een seer breet lack was / ende daer om-her vele woon-plaetsen ende huysen van drp en vier verdiepinghen / ende 't volck wel ghekleet / ende 't landt overvloedigh van victualie; desen Indiaen presenteerde haer daer te gheleyden / dan sy lieten 't selve naer / om haer voor-nemen te vervolghen / welck was noordt-waerts aen te trecken tot ontset van de Religieusen voren verhaelt. Sy bevonden dat dese provincie van seer goede tempre was / ende een seer rijcke grondt / en dat daer veel te jaghen en te vlieghen was / veel rijcke metalen / ende andere sonderlinghe dinghen. Van dese provincie trocken sy voorts haren wegh vijfthien daghen sonder eenigh volck te vinden / door bosschen van pijn-boomen gelijck als die van Castilien; ten eynde van welcke (hebbende naer haer gissinghe wel tachtentich leguen ghereyst) vonden sy een kleyn vleck ken van hutten met weynigh volcks / en in haer huyskens die arm waren / ende van strop ghemaeckt / groote menighte van harten-huyden / soo wel bereyt als die van Neder-landt / veel wit en seer goet zout. De Wilde onthaelden haer seer wel de twee dagen diese daer vertoefden / en accompagneerden haer nae by de twaelf daghen tot seker groote woon-plaetsen / altijdts reysende langhs de riebiere del Norte voorsz.; tot datse quamen aen 't landt welck sy nu noemen Neuvo Mexico. De gantsche oever van de riebiere stondt vol bosschen van abeelen / de welcke op sommighe quartieren wel vier leguen breet waren / ende insghelijck van vele note-boomen / ende wijngaerden als die van Castilien. Nae dat sy twee daghen door dese bosschagien ghetrocken hadden / vonden sy thien dorpen / gheleghen aen de kandt van dese riebiere aen beyde zijden (sonder andere die verder af laghen) in de welcke veel volcks scheen te woonen / ende de ghene die sy saghen passeerden de 10000 zielen. In dese provincien onthaelden de Wilde de Spaegniaerden seer feestelijck / brengende die in haer dorpen / alwaerse haer veel victualie gaven / hoenderen van 't landt ende andere dinghen / en dat met seer goede wil. Vonden hier huysen van vier verdiepinghen / wel ghetimmert / en met fraeye kameren / ende in meest van de selve waren stoven teghen de winter: 't volck ginck ghekleet in cottoen ende huyden van wildt / ende de kleedinghe / soo wel van vrouwen als mans / was nae de wijse van de Indianen van Mexico: ende 't ghene de Spaegniaerden meest dede verwonderen / was / te sien dat beyde mans en vrouwen gheschoept waren met schoenen ende leersen van goet leder / ende de solen van ossen-huyden / 't gene men elders noyt en hadde ghevonden. De vrouwen droeghen 't hayr wel ghekemt / ende geleght / sonder yets anders op 't hooft te hebben. In alle vlecken waren Caziques die 't volc regeerden gelijck als de Indianen van Mexico, hebbende haer deur-waerders om haer gheboden upt te voeren / die door de vlecken gaen / ende de wil van de Caziques upt-roepen / ende in 't werck stellen. Vonden daer veel beelden die de Wilde aen-baden / ende hadden by naer in elck

huys een tempel voor den duyvel / daer sy hem ordinaerlijck eten en ander dingen droegen/en gelijck de Christenen by de wegen hebben kruycen/soo hebben sy eenige gelijck hooge kapellen (daerse seggen dat hem den duyvel daer onthout ende verlusticht als hy van 't een dorp naer 't ander trect) die seer verciert en geschildert waren. Aen alle haer zaey-ackeren/die sy vele en seer groot hebben/hebben sy aen d'een zijde een portael met vier pilaren/daer de arbeyders eten/ende haer middagh-slaep nemen/want 't volck is seer genegen tot de landt-bouw/ende zijn daer den meesten tijt mede besich: is berghachtigh landt/ende vol bosschagie van pijn-boomen. Haer wapenen zijn seer stercke bogen/ende pijlen met punten van yser-steen/ daerse een rustingh mede door-jagen; houte swaerden / een halve spaensche elle langh / ende vol van scherpe keghels / bastant om een mensch overmidts te houwen: hebben oock ghelijck schilden van onbereyde stieren-huyden ghemaeckt.

Het dry-en-twintichste Capittel.

Voorder verhael van de gheleghentheyt van de provincie van NEUVO MEXICO, ende 't ghene de Spaegniaerden daer saghen.

NAer datse in de voorsz. provincie vier dagen hadden vertoeft/ quamen sy naer weynigh weghs aen een ander die genaemt was de provincie de los Tiguas, in welcke 16 vlecken waren; in welcker een/ genaemt Poala, vonden sy dat de twee Monnicken Francisco Lopez ende Fray Augustin, die sy sochten/ doodt-geslagen waren neffens de dry jongers ende de Mestizo. Als het volck van dese plaetse ende de ghebueren de Spaegniaerden saghen / de conscientie haer-lieden wroeghende/ ende vreesende datse quamen om haer-lieden te straffen / ende wraecke te nemen over de doodt van de voorsz. persoonen; en dorsten sy die niet verbeyden; maer latende haer huysen ledigh staen/ retireerden haer op 't gheberchte daer ontrent / van waer mense noyt en konde doen af komen / hoe-wel men 't selve in alle manieren besochte. Vonden in de dorpen ende huysen veel victualie/ende menichte van hoenderen van 't landt/ ende veel soorten van minerael/ ende oock eenighe die seer goet schenen te wesen: men konde niet seeckerlijck verstaen wat volck daer was in die provincie/door dien sy al naer 't gheberghte waren gevloden. Nu dan ghevonden hebbende dat de lieden doodt waren die sy sochten/gingen sy te rade/ ofte sy weder souden keeren naer Neuva Viscaya, ofte dat sy voorder aen souden trecken; de opinien waren seer diversch; doch alsoo sy verstonden/ dat naer 't oosten van dese provincie/ende verre van daer noch groote ende rijcke vlecken waren/resolveerde Antonio de Espejo met toe-stemminghe van Bernardino Beltran, ende 't meeste deel van de soldaten/met de ontdeckinghe voort te varen/tot datse de uyt-komste sagen/ ende alsoo aen syn Majesteyt sekerder en klaerder getuygenis konden geven van 't gene sy selfs gesien hadden: doch vonden geraden/ dat het leger soude blijven ter plaetse daer sy waren/ende de Capiteyn met twee andere soude gaen soecken 't gene sy begeerden/gelijck sy dan oock deden. Naer twee dagen reysens vonden sy een provincie daer sy elf vlecken sagen ende veel volcks/ welck naer haer gissinghe wel veertich duysent zielen passeerden; was vruchtbaer landt en wel gecultiveert/wiens limiten immediatelijck haer voegen met die van Cibola, daer veel stieren en koeyen zijn/ met welcker huyden sy haer kleeden/ ende oock veel cottoen; volgende in haer gouvernement de ordre van haer ghebueren: daer zijn teeckenen van veel rijcke mijnen/ en vonden in eenighe huysen van de Indianen de metaelen: dit volck heeft beelden die sy aen-bidden; ontfinghen de Spaegniaerden vredelijck / ende gavense te eeten. Dit ghesien hebbende/ende de dispositie van den grondt/keerden sy weder naer het legher / om haer ghesellen daer kennis van te gheven. Ghekomen zijnde in 't legher kreghen sy kennis van een ander provincie van volck ghenaemt los Quires, welck de riebiere del Norte op-waerts was gheleghen ses leguen voorder; ende soo sy derwaerts aen-trocken / ende op een mijle van daer waren/

waren/ quamen haer veel Indianen te ghemoet / haer biddende in hare dorpen te komen/ 't welck doende/ wierden daer seer wel ghetracteert ende onthaelt. Sagen in die provincie alleen vijf woon-plaetsen daer veel volcks in was / ende die sy saghen passeerden de vijfthien duysent zielen; hebben beelden die sy aen-bidden als haer ghebueren. Vonden in een van dese vlecken een exter in een koye / als men doet in Castilien / ende van die Tirasoles, als men uyt China brenght/ met de son ende mane ende sterren daer op ghescheldert. Nemende de hooghte / vonden haer op de 37 graden en een half. Scheyden weder uyt dese provincie / houdende de selve kours: naer veerthien leguen vonden sy een ander provincie van een volck ghenaemt los Cunames, daer sy vijf vlecken saghen / ende de grootste ende principaelste was ghenaemt Cia, welck soo groot was / dat daer acht marckt-plaetsen waren; de huysen waren met kalck ghestreecken / ende geschildert met kouleuren/ veel beter als sy noch elders ghesien hadden; haer dochte dat het volck welck sy saghen/ passeerde de 20000 zielen: schoncken de Spaegniaerden veel curieuse mantels; ende 't eeten seer wel bereyt ende gesoden; soo dat sy oordeelden dat dit volck curieuser was/ eñ beter gepoliiceert als sy noch eenigh hadden gevonden; thoonden rijcke metalen/ende de bergen daer ontrent/ uyt de welcke sy die haelden. Hier kregen sy lucht van een ander provincie naer 't noort-westen toe gelegen / daer sy naer toe trocken; ende quamen daer aen na dat sy ses leguen gereyst hadden/welcke provincie wort genaemt de los Ameies, hebbende seven groote vlecken/ eñ in de selve/ naer haer verstant/ wel 30000 zielen. Een van dese vlecken was naer haer seggen seer groot ende schoon / dan lieten naer 't selve te gaen besien/ soo om dat het achter een bergh lagh/ als oock uyt vreese van eenigh ongeval/ in dien sy haer verdeylden. 'T volck is als dat van de naebuerige provincie; ende van alsoo goeden gouvernement. Vijfthien leguen van dese provincie / treckende naer 't westen toe / vonden sy een groote vlecke ghenaemt Acoma, van meer als ses duysent zielen / ende was ghelegen op een hooge klippe die meer als vijftich stagien hoogh was / gheen ander aen-komste hebbende als een trap in de rodtse ghehouwen/ een saecke die de Spaegniaerden seer dede verwonderen; al haer water was in cisternen. De principaelste quamen vredelijck de Spaegniaerden besoecken / en brochten haer veel mantels/ en besanen wel bereyt/en veel vivres: hebbende haer gezaey twee leguen van daer / ende leyden het water om de selve te begieten uyt een kleyne rievierе daer ontrent/ op welckes oever sy veel rooselaren saghen als die van Spaegnien. Daer zijn veel berghen met teeckenen van metael / hoe-wel sy die niet ginghen besichtighen/ door dien de Indianen veel waren/ ende een strijdt-baer volck. Bleven daer dry daghen / en op den eenen dagh hielden de Wilden een solemnelen dans/ dansende met fraeye kleederen/ ende seer ingenieuse spelen / daer sy haer in vermaecken. Vier-en-twintich leguen naer het westen / quamen sy aen een provincie die in de tale van de in-gheboorne wordt ghenaemt Zuny, ende de Spaegniaerden noemden die Cibola; daer is veel volcks: Francisco Vasquez de Cornado was hier ghewеest / ende hadde veel cruycen op-gherecht ghelaten / ende ander teeckenen van Christendom / die noch te sien waren. Vonden oock dry Indianen die Christenen waren / over-ghebleven van den selven tocht/ met namen Andres de Cuyocan, Gaspar de Mexico, ende Antonio de Guadalaiara, die haer eyghen taele by naer vergeten hadden / ende konden die van het landt seer wel spreecken / hoe-wel sy naer weynigh tijdts malkanderen weder wel verstonden. Uyt dese verstonden sy / dat sestich dagh-reysen van daer een seer groot lack oft meyr was / op welckes oever veel ende goede vlecken laghen / ende dat 't volck veel goudts hadde / door dien sy daer braceletten ende oor-hanghers van droeghen: dat Cornado daer kennis van hebbende / derwaerts was ghetrocken / dan nae twaelf dagh-reysen het water hem ontbreeckende / weder-ghekeert; met voor-nemen ander-werf de reyse te hervatten / doch dat het selve door syn over-lijden was achter-ghebleven.

Het vier-en-twintichste Capittel.

Vervolgh van 't selve verhael van NIEUW MEXICO.

OP 't nieus van dese rijckdommen voozen verhaelt/ was Antonio de Espeio seer begeerich om derwaerts te trecken / ende hoe-wel eenighe van syn volck van 't selve advijs waren/ soo was den meesten-deel / ende de Monnick van contrarie gevoelen: seggende dat nu tijdt was weder te keeren na Neuva Vizcaia, ende rekenschap te geven van 't gene sy ghesien hadden: ghelijck dan naer weynighe dagen den meesten-deel deden/ latende daer den Capiteyn met alleen neghen die hem wilden volghen. De welcke na dat hy hem wel geinformeert hadde van den rijckdom van de provincie vozen verhaelt/ ende datter seer veel goede metalen waren/ schepde upt dese provincie met syn gesellschap/ ende trock recht west aen: naer dat sy 28 leguen getrocken hadden/ vonden sy een ander groote provincie / in de welcke scheenen meer als 50000 zielen te woonen: De Wilde haer komste vernomen hebbende/ sonden bootschap / waerschouwende haer/ soo sy niet wilden doodt-geslagen wesen/ datse haer souden wachten naerder aen haer vlecken te komen: de Capiteyn gaf haer voor antwoorde dat hy niet en was gekomen om haer-lieden quaet te doen/ ghelijck sy wel souden sien/ ende dat sy derhalven van haer voor-nemen wilden af-staen/ gevende eenighe dinghen die hy by sich hadde aen den bode/ de welcke de herten der Indianen soo wist te vermorwen ende ter neder te stellen/ datse met goeden wille de Spaegniaerden lieten in-komen met 150 Indianen hare vrienden upt de voorsz. provincie van Cibola, ende drp mexicaensche Indianen. Een legue van de eerste vlecke quamen haer te ghemoet wel twee duysent Indianen geladen met victualie / die de Capiteyn eenige dingen gaf van kleynder weerde/ welcke sy nochtans meer estimeerden als oftse van goudt waren ghe-weest. De vlecke naerder komende / welck ghenaemt wort Zaguato, quam haer menighte van Indianen onthalen/ ende daer onder de Caziques, ghevende sulcke teeckenen van blyschap/ dat sy meel op de grondt stroyden om dat de peerden daer over souden treden; met dese feeste deden sy haer in-tree ; ende wierden seer wel geherberght ende gespijst/ welck de Capiteyn met hoeden ende glasen kralen ende andere dingen te gheven aen de principaelste van de plaetse weder verschuldighde. De Caziques waerschouwden de reste van de provincie van de komste van dese gasten/ ende dat het courtoys volck was die gheen quaet en deden; welck genoegh was om alle de reste te verwecken om toe te loopen met presenten/ ende de Spaegniaerden tot haer plaetsen te noodighen; daer de Spaegniaerden oock ginghen/ doch met om-sicht. De Capiteyn ghebruyckte hier een sonderlinghe listicheydt/ ende maeckte de Caziques wijs/ dat door dien sy te voozen ghedreyght hadden de Spaegniaerden te dooden / de peerden haer wel mochten schade doen / ende dat derhalven van noode was een steenen fort te maecken om de peerden op te sluyten. De Caziquen dit geloovende/ deden in korten tijdt soo veel volcks by een komen/ dat sy 't fort in korten tijdt op-maeckten. Daer-en-boven doen de Capiteyn wilde vertrecken/ brochten sy hem wel veertich duysent mantels van cottoen/ soo wit als gheschildert/ ende veel ander dinghen/ ende rijcke mineralen/ onder andere eenige daer veel silvers in scheen te wesen. Vonden daer groote kennis van het meyr vozen verhaelt/ conform het rapoort van d'ander /belanghende den rijckdom ende abundantie van 't goudt. De Capiteyn hem vertrouwende op het goet hert van dese Indianen/ resolveerde naer eenighe daghen vijf van syn ghesellschap met de Indianen syn vrienden te rugghe te laten trecken met de bagagie naer de provincie van Zuny, ende selfs met vier ghesellen inder haest te trecken op de ontdeckinge van seecker rijcke mijnen daer hy kundtschap van hadde; ende met syn guiden 45 leguen gherepst hebbende naer 't westen / vondt hy de voorsz. mijne / haelden daer upt met syn eyghen handen seer rijcke metalen / daer veel silvers in was : de

mijnen

mijnen (welcke waren van een seer breede veete) waren gheleghen op een bergh daer men licht konde op-klimmen/door dien daer een open wegh lagh. Daer ontrent laghen eenighe vlecken van Indianen/die in't gheberghte woonden/ die hem vrientschap thoonden en onthaelden hem met cruycen op't hooft/ ende ander teeckenen van vrede. Vonden daer by twee redelijcke rievieren/aen welcker oever veel wijngaerden waren met goede druyven/ende groote bosschen van note-boomen: veel vlas als dat van Castilien; ende de wilden gaven haer by teeckenen te verstaen/ dat daer een seer groote rievier ontrent was/ die meer als acht leguen breedt was/ dan de Spaegniaerden konden niet ghelooven dat sy soo naer by was/ hoe-wel de Wilde te kennen gaven dat sy in de noordt-zee uyt-liep/ ende dat aen beyde de zijden veel woon-plaetsen waren soo groot/ dat de dese daer maer buerten by en waren. Naer dat de Capiteyn van alles kennis hadde ghenomen/ keerde hy weder naer de provincie van Zuny, daer hy syn gheselschap naer toe ghesonden hadde; ende daer wel aen-ghekomen zijnde door een gemackelijcke wegh/ vondt haer noch syn vijf ghesellen/ ende den voorsz. Broer Bernardino, met de soldaten/ die wel voor-ghenomen hadden te rugghe te trecken/ dan noch ghebleven waren door sekere occasien; de in-woonders hadden haer wel getracteert/ende alles wat sy noodigh hadden vol op verschaft; deden van gelijcken aen de Capiteyn ende die met hem quamen; welck sy met blijschap onthaelden/ ende gaven hen de vivres die sy van noode hadden tot vervolgh van haer voor-nemen/biddende datse haest weder wilden komen/ende veel Spaegniaerden met haer brengen/ende dat sy die al met eten souden voor-sien. Tot welcken eynde sy dat jaer meer hadden ghezaept als eenighe voor-gaende jaren. Op die tijdt soo her-vatten den Monnick ende de soldaten haer voorighe resolutie om weder te keeren van waer sy komen waren; de welcke vertrocken zijnde ende de Capiteyn alleen over-gebleven met acht soldaten: resolveerde hy 't begonnen werck te vervolghen/ ende de rieviere del Norte op te trecken: ghetrocken zijnde ontrent de 60 leguen, tot aen de voorsz. provincie de los Quires, vonden sy 12 leguen van daer na 't oosten de provincie de los Hubates, waer de Indianen haer vredelijck ontfingen ende veel victualie gaven/ ende noticie van een rijcke mijne daer by/ die sy oock vonden/ eñ haelden daer seer goede ende blinckende metalen uyt/ met de welcke sy keerden na de vlecke daer sy uyt-getogen waren. Oordeelden dat in dese provincie wel 25000 zielen waren al wel ghekleedt met mantels van cottoen/ gheschildert/ ende betanen seer wel bereydt. Hebben veel berghen met pijn-boomen ende cedren besedt/ ende de huysen zijn van vier ende vijf vier-kanten hoogh. Kregen hier wetenschap van een ander provincie een dagh-reysens van daer/ die ghenoemt wierdt de los Thamos, in welcke meer dan 40000 zielen waren; dan soo sy daer quamen/ en wilde 't volck van de lande haer niet 't eeten geven/ noch haer in haer woon-plaetsen laten komen; waerom/ als mede om dat eenige van haer sieck waren ghewor-den/ ende weynich in ghetale/ resolveerden sy weder te keeren naer de provincien by de Christenen bewoont: ghelijck sy dan deden in't begin van Iulii des jaers 1583, ende wierden ghelepdt by een Indiaen die met haer ginck/ en bracht haer door een anderen wegh als sy ghekomen waren/ te weten een rieviere af/ welck sy noemden Rio de las Vacas, door dien daer sulcken menichte van dat vee aen beyde de oevers was/ langhs welcke sy hondert ende twintich leguen marcheerden/ al dese wegh de stieren ende koeyen ordinaris vindende: Van daer quamen sy aen de rieviere de los Conchos, waer door sy in-ghetrocken waren/ ende aen de valleye van St Bartholome van waer sy de ontdeckinghe eerst hadden begonnen; ende als sy daer arriveerden/ vonden dat Broer Bernardino Beltran met syn geselschap daer veel daghen te vooren was aen-komen/ende van daer ghetrocken naer Guadiana. Den Capiteyn maeckte hier een verhael van alle 'tgheene hy gevonden hadde/ende sondt 't selve aen den Vice-Roy/el Conde de Corunna; ende de selve sondt het aen den Koningh ende den raedt van Indien/ om te ordineren 't ghene

't ghene haer goet soude duncken / ghelijck sy 't selve met sonderlinghe voor-sicht reede hebben ghedaen. Dus verre Iuan Gonzalez de Mendoça.

Een geintercipieerden brief van een Spaegniaert Bartholome Cano, geschreven uyt Mexico den 30 May, 1590, seght als volght: Daer zijn vertrocken uyt *Mexico* ende eenighe steden hier ontrent, door bevel van den Vice-Roy, 500 Spaensche Soldaten, onder het gebiedt van *Rodrigo del Rio* Gouverneur van *Neuva Biscaia*, om te gaen vvinnen een groote stadt ghenaemt *Cibola*, vvelck is gelegen 400 leguen van *Mexico* naer het noordt-vvesten, midden in 't landt: ende is by raport een seer groote stadt, so groot als *Mexico*, ende een seer rijck landt, beyde van silver ende goudt-mijnen, ende de Koningh van 't landt is een machtighe Prince, ende en vvil hem niet geven onder subjectie van den Koningh van Spaegnien. Daer vvaren eenighe Ambassadeurs van den Vice-Roy dervvaerts ghesonden, ende 't vvordt ghedacht dat sy daer doot zijn gheslagen, door dien men gheen nieuvvs van haer en verneemt. Wat vorder in dese ontdeckinghe is voorghevallen / en hebbe tot noch toe niet konnen vernemen.

Het vijf-en-twintichste Capittel.

Verhael van den Tocht van Don Iuan de Onate, naer Novo Mexico in den jaere 1599.

Eer wy hier van scheyden soo sullen wy hier in-voegen de tocht van Don Iuan de Onate gelijck wy die beschreven vinden in een brief van Ludovicus Tribaldus Toletus aen Mr Hackluydt, ende by Mr Purchas uyt-gegeven in syn vierde stuck van syn groot werck.

Don Iuan de Onate schepde van Mexico in den jaere 1599 met een legher van 5000 persoonen soo Soldaten als andere / vrouwen / jongers ende kinderen; nam veel victualie met hem / veel schapen ende geyten / ossen ende peerden; veel wapenen ende ammunitien ende andere noodt-saeckelijckheden tot sulcken tocht; ende reysende by de vijf hondert leguen door verscheyden provincien: vondt hy de wegh verscheyden volckeren ende natien / met veele wel ghetimmerde ende reedelijcke ghepoliceerde steden. Met de welcke hy vrientschap maeckte wegen de Koningh van Spaegnien / ende sy gaven hem daer publijcke bescheeden af / ende vaste beloften. Tot dat hy quam by een stercke stadt weghen de gheleghentheydt van de plaetse / ghelegen op een hooghe rodtse / al-waer hy by de in-woonders wel wierdt onthaelt / ende sy versagen hem met alderhande lijf-tocht / ende beloofden hem eer langh so veel te leveren als hy tot een vorderen tocht soude van noode hebben; den tijdt ghekomen zijnde soo sondt Onate syn susters soon met eenighe weynighe soldaten in de stadt / de welcke meest alle 't volck van de stedt vergadert vonden op de marckt; ende dewijl sy daer besich waren met koopen 't ghene sy noodich hadden / soo vielen de Wilde verraderlijck op haer / ende sloeghen den Capiteyn ende ses andere doodt; de reste ontquamen te nauwer noodt / seer ghewondt. Onate dit verstaen hebbende trock op met syn beste soldaten / ende belegherde de stadt / een wijl ende naer verscheyden aen-vallen veroverde hy die met geweldt / ende vermoorde meest al 't volck / ende nam een deel ghevanghen ende raseerde de gantsche stadt tot den gronde. De stadt was ghenaemt Acoma op de hooghde van twee-en-dertich graden ende veertich minuten.

Hy trock met gemack voorts / tot dat hy quam aen een machtighe groote stadt de welcke hy dwongh met de om-legghende dorpen ghehoorsaemheydt te sweeren aen den Koningh van Spaegnien / niet gantsch onwilligh / alsoo sy bevreest waren dat haer mede mocht over-komen 't ghene te Acoma geschiet was. Van hier quam hy aen noch een grooter stadt die hy met vrientschap in kreegh / ende sont van hier een deel van syn volck om te gaen soecken de ossen van Cibola, langh voor desen bekent gemaeckt door Vasques de Coronado ende andere. De welcke wel

wel een groote menichte van de selve vonden / dan kondender maer weynighe bekomen door dienſe soo wildt zijn/ de welcke sy by den Generael brochten tot groote verwonderingh van 't gantsche legher. Daer naer gheraden vindende te bewaren 'tgene sy ontdeckt hadden bouwden sy hier een stadt welck sy noemden St Ian, ende maeckten groote vrientschap ende alliancie met 't volck welck sy laetst hadden ontdeckt: ende seeckere rijcke mijnen van goudt ende silver ghevonden hebbende / resolveerden sy haer selven daer tot ruste te begheven ende haer neerstic-heydt te doen om de Wilde tot de Christelijcke Religie te brenghen. Twee jaren daer naer nam Onate met een deel van syn volck een anderen tocht voor naer de vermaerde ende groote riebier del Norte welck hy eyndelingh vondt ende werdt allenthalven by de in-woonders wel onthaelt: ende quam ten laetsten aen het lack Conibas, op welckes oever sy een stadt saghen by de seven leguen langh ende twee breedt: de huysen van dese stadt waren van malkanderen verscheyden/ con-stelijck gheboutwt ende met schoon gheboomte ende fraeye hoven verciert / ende oock somtijdts met water van den anderen verdeelt. Daer en verthoonde hem gheen volck; ende Onate niet versien zijnde van bequaeme macht / sondt alleen weynighe ruyters om de stadt te bespien / de welcke naer datse door verscheyden breede straten waren ghereden sonder volck te sien/ quamen aen een groot ende schoon merckt-veldt/ daer een over groote menichte van volck sich beschanst had-de; sy lieden haer te swack vindende om yets daer teghen te doen / keerden weder by 't legher; 't welck mede naer huys keerde / uyt-stellende den aen-tocht op soo grooten ende volck-rijcken stadt tot op een ander tijdt.

Het ses-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de kuste van Nova Galicia, ofte Guadalaiara op de zuydt-zee ghelegen.

IN de voor-gaende Capittelen hebben wy hier ende daer stuck-wijs aen-ghe-roert de gheleghentheydt van de kuste van dese provincie / sullen de selve nu by een verhalen naer 't ghene dat Thomas Fuller op de voyagie met Candisch, ende de voyagie oock selfs verhaelt. De haven van St Iago stelt hy op 18 graden 50 minuten; van waer tot de haven van Navidad zijn seven mijlen / ende de kours is oost eñ west. In de haven van Navidad is goet anckeren op 8 vadem waters / eñ den zuydt-oosten windt is daer de quaetste: De aenteeckeningh van de kuste stelt tusschen St Iago ende Navidad maer vier mijlen; ende seght dat Navidad een baye is/ niet seer groot / in de mondt ontrent een mijle wijdt; de onse ghetuyghen mede/ dat het een schoone baye is/ daer wel versch-water is te bekomen ende ander ver-versching als men daer vrient oft meester is. Een mijle west-waert leght de ha-ven van Malacca, daer wy in 't voor-gaende van hebben geroert. Candisch quam oock in de haven van Chacalla, daer maer twee huyskens en stonden aen de wa-ter-zijde/ ende was achthien mijlen van Cabo de los Corrientes. Fuller stelt tus-schen Navidad ende de Cabo voor-noemt / de haven van de eylanden van Chia-metla, van Navidad 10 mijlen/ ende streckende oost ende west: dese eylanden zijn na syn segghen verscheyden van Cabo de los Corrientes 30 mijlen/ende de kours noordt-west ten westen/ ende zuydt-oost ten oosten/ Cabo de los Corrientes stelt hy op 20 graden ende 30 minuten. Van waer tot de baeye van Xalisco zijn 18 mijlen/ dese baye legghende op de hooghte van 21 graden en een half / ende daer is goet anckeren in neghen vadem waters; de west-zuydt-weste windt is daer de quaetste. De eylanden las tres Marias stelt hy op 21 graden ende 20 minuten/ tot de welcke van Cabo de los Corrientes zijn 20 mijlen/ ende de kours noordt-west eñ zuydt-oost. Het eylandt van Sant Andreas stelt hy op 22 graden; welck is een kleyn eylandt / daer veel houdts ende ghevoghelte is: oock zee-robben ende Igua-nas. Aen de noordt-west-zijde van het Eylandt is goet anckeren in seventhien

cap. 19.

vadem

vadem waters. Van het eylandt St Andres zeylden sy naer de reede van Massatlan, (soo de voyagie seght) ghelegen recht onder den Tropicus Cancri, ofte 23 graden en een half; Dit is een groote rievière binnen / dan met een barre aen de mondt: in de baye is veel versche visch; ende in 't landt goede fruyten. Een myl van daer is een eylandt noordt-waerts; ende de stadt Chiametla soude elf mylen van daer te landt-waert in legghen: waerom Fuller dese plaetse noemt de Eylanden van Chiametlan, ende steltse op de 23 graden ende 40 minuten / verscheyden van de baye van Xalisco 30 mylen: hoe-wel hy oock distinctie maeckt tusschen de haven ofte baye van Chiametla ende de eylanden. Van hier setten sy over naer de Capo St Lucar, welck is aen de west-zijde van California; op de hooghte van 23 graden ende twee derde: ende binnen de kape is een baye ghenaemt Aguada Segura, door dien daer een seer goede versche rievière in loopt. Fuller noemt oock 't punt van California, Sta Clara, ende stelt het op 23 graden. Van Cabo de los Corrientes tot Cabo Sta Clara aen 't begin van California, zijn hondert ende acht mylen/ende de kours is west-noordt-west ende oost-zuydt-oost.

De aen-teeckeninge van de kuste by een Spaegniaert verveerdight/ende by den Generael Spilbergen over-ghebracht vervolght de kuste aldus. Van Cabo de Corrientes op twintich graden en een half / thien mylen naer 't noorden light punta de Tintoque, ende tusschen beyden Valle de Banderas, daer een rievière uyt-komt welcke dese valleye in tween deylt/ende aen beyde de oevers liggen veel hoven van Cacao behoorende tot de stadt Compostella. Thien leguen voorder leght Isla de Saltemba ofte Paltemba met een zand-strandt naer 't vaste landt toe. Ontrent dry leguen voorder light een haventjen ghenaemt Chacala acht leguen van de voorsz. stadt. Daer aen volght de valleye Chila, ende wat vorder een punt van 't gheberghte af-schietende welck sy noemen punta de Santa Cruz, met een rievierken ende dorp van de selve naem; ende daer by het haventjen Mantachal; ofte soo Nunno de Guzman het noemt Mutochel: van welck dry leguen te landt-waert in naer 't noordt-noordt-oosten light het dorp Metatlan; ende wat verder 't hooghste gheberghte datmen op dese kuste siet ghenaemt la Sierra de Xalisco. Wat vorder komt een groote riviér in zee/ genoemt Rio Esquitlan; ende weynich meer als een legue voorder R. St Andreas, ende ontrent negen mylen van 't vaste landt 't eylant St Andreas. Van de rievière voor-noemt voorder is 't landt leegh ende vol Manglares aen de zee-kant/ende binnen vol dorpen; noement de provincie van Singuiquipaque. Sesthien leguen van de voorseyde haven Mantachel light Punta de Matarem, af-schietende van een groot gheberghte genaemt Guaynamota; ende van dit punt voor-waerts is de kuste hoogh ende bergigh; noemen de provincie Acaponeta ende Chiametla; ende ten eynde van dit hoogh-landt ligghen twee eylandekens welcke sy noemen Islas de Mezatlan ende acht mylen te landt-waert in light de stadt St Sebastiaen. Van dese Eylanden loopt de kuste 34 leguen noordt-west/ ende daer wordt eerst ghevonden een diepe riviér ghenaemt Rio de Navito. Acht mylen voorder Barra de dato bequaem voor barcken ende fregatten: ende noch neghen leguen voorder een grooter riviér/ welck sy noemen Barra de quameto: alle dese dry rievieren worden ghenaemt de rievieren van Culuacan; ende twintich leguen voorder light punta de Cinaloa; welck (seght hy) 't uyterste landt is/ dat by de Spaegniaerden op dese kuste met vreden wordt bevaren/ ende besocht.

BESCHRIIVINGHE
Van
WEST-INDIEN.
Het sevende Boeck.
GVATIMALA.

Het eerste Capittel.

Beschrijvinghe van de Audientie van GVATEMALA in't ghemeyn.

NAest de Audientie van Nova Hispania, daer wy in't vijfde boeck van hebben ghesproocken/ volght de Audientie van Guatemala, soo by de Spaegniaerden ghenaemt/ weghen de principale provincie die daer onder begrepen is. Eer de selve Audientie haer seecker ende ordinaire plaetse hadde in de stadt van S[t] Iago de Guatemala, soo wierdtse ghenaemt de los confines, ende begreep alleen onder sich de provincien van Nicaragua ende Guatemala; dan nu is haer begrijp grooter/ want begint van de upterste palen van Tecoantepec, ende neemt haer eynde aen de laetste palen van Costa rica; streckt in de lenghde langhs de kuste van de zuydt-zee/ zuydt-oost ende noort-west/ dry hondert leguen ende meer; dan naer een rechte linie te reeckenen/ is haer lenghde oost ende west twee hondert ende veertich leguen, ende op den meridiaen van Toledo, van de vier-en-tachtich graden/ tot de acht-en-neghentich graden; ende in de breedte zuyden ende noorden hondert ende tachtich leguen, van de neghen ofte thien graden tot de achthien ofte neghenthien graden by noorden de linie. Is verdeelt by de Spaegniaerden in derthien principale provincien/ sonder andere kleynder/ welcke zijn Chiapa, Soconusco, Suchitepec, Guatemala, Verapaz, Ycalcos, San Salvador, San Miguel, Honduras, Chuluteca, Nicaragua, Taguz galpa, ende Costa rica: In alle dese provincien spreeckense differente taelen/ ende naer het segghen van de monnicken schijnt dit een voor-stel ofte list ghweest te zijn van den duyvel/ die dese diversiteyt van taelen ghebruyckt heeft/ om de in-woonders in continuele oorloghen teghen den anderen te houden. Door de diversiteyt ende veelheydt van dese provincien/ en is in't ghemeyn daer niet bysonders van te segghen/ maer sullen de eyghenschappen van't landt verhalen elck by syn provincie; alleenlijck door dien dat dese provincien door-gaens gheven dat vermaerde Cacao, soo sullen wy dit hier in't korte aen-roeren/ ghelijck Acosta daer van is schrijvende. Al-hoe-wel (seght hy) de Platanus profijtelijcker is/ soo is nochtans het Cacao in Mexico, ende de Coca in Peru, in meerder achtinghe; ende zijn beyde boomen van niet weynighe superstitie. Het Cacao is een vruchte wat kleynder/ doch dicker ende groover als de amandelen/ de welcke gebraden zijnde gheen quade smaeck en heeft. Dese vruchte is soo seer gheacht onder de Indianen/ als oock van ghelijcken onder de Spaegniaerden/ dat het een van de rijckste ende grootste handelen gheeft/ die men in Nova Hispania heeft: want ghelijck het een drooghe vrucht is/ soo werdt sy langhen tijdt bewaert sonder verderven/ ende daer worden heele schepen vol van ghebracht uyt de provincie van Guatemala: daer wierden 't voor-leden jaer in de haven van Guatulco in Nova Hispania meer dan hondert duysent balen verbrant van een engelsche zee-roover:

[d.4. l.8. c.8.]

[Her. descript.]

[l.4. c.22.]

(dese was Thomas Candisch, die in syn Journael seght / dat hy vier hondert sacken Cacao in de plaetse van Guatulco verbrande.) Is van ghelijcken dienende in de plaetse van munte / want met vijf Cacaos kooptmen een dingh / ende soo voorts sonder eenighe contradictie. Hebben van ghelijcke voor een ghebruyck dese Cacaos voor aelmossen te gheven aen de huys-biddende armen. 't Principaelste daer dese Cacao toe ghebruyckt wordt / is / daer een dranck van te maken die sy Chocolate noemen; ende is een sotternije / soo als 't selve daer in weerden ghehouden wordt; hoe-wel 't sommige die het niet gewoon en zijn / een walginge maeckt / want heeft een schuym ende water-bellen boven op / ghelijck oft gift waer; is evenwel den precieusen dranck daer de Spaegniaerden ende Indianen soo veel van maecken / ende de Spaensche vrouwen die daer in 't landt ghewendt zijn / en konnen sonder dit lieve Chocolate niet leven. Dit wordt op verscheyden manieren en met sonderlinghe temperatuere toe-ghemaeckt ende bereydt / te weten / heet / koudt ende getempert; doen daer oock specerije ende veel Chilos dat is Brasilische peper onder: maecken 't van ghelijcke in een paste / welck sy doen in doosen ende andere vaten om te bewaren / seggen dat het goet is voor de borst / voor de maghe / ende tegen den hoest. Dus verre Acosta. De Chocolate wordt op dese wijse ghebesight / nemen water ende laten dat op de sode komen ende doen daer van de drooghe Chocolate in soo veel als haer goet dunckt; ende roeren dat met een seker houten meulentjen soo sy 't noemen / tot dat de Chocolate gantsch versmelt ende sich met het water vermenght / ende de vettigheydt ende grootste materie boven drijft / de welcke sy af-schuymen ende apart houden; ende by 't klaerste mengen sy Atole dat is seker compositie van de blomme van het Maiz, ende als sy 't willen drincken / oft als het nu laeuw geworden is / soo doen sy de vettichepdt wederom by. Den boom daer dese vrucht aen wast welck sy noemen Cacahuaquahuitl is van middelbare groote / wel gefatsoneert / ende heeft een schoone kroon ofte top van tacken; zijn bladeren zijn den oragnie-boom niet ongelijck doch veel grooter ende breeder: de vruchte is groot ende langh by naer als een groote pompoen / noemen die Cacahuacintli, begrijpt in sich die amandelen daer wy voren van ghesproken hebben; der welcker smaeck is een weynigh bitter soet; ende zijn van temperament een weynigh koudt ende vochtigh. Den boom is soo delicaet / dat sy daer altijts eenen anderen grooteren boom ghenaemt Atlynan, by setten / om van de son niet verbrandt te worden / den welcken alleenlijcken dienende is / om hem schaduwe te maken; waerom de selve genaemt wort de moeder van 't Cacao. Daer zijn hoven van dese boomen / daer sy op-gebracht ende waer-ghenomen worden / (ghelijck de wijngaerden ende olijf-boomen in Spaegnien) tot eenen handel ende koopmanschappe. Herrera seght / dat desen boom van 't Cacao heeft bladeren als een castanien-boom / hoe-wel grooter / brenghende bloessem ende vruchten alle maenden.

d.4.l.8. c.9.

CHIAPA.

Het tweede Capittel.

Beschrijvinghe van de provincie van CHIAPA, in 't ghemeyn.

DE provincie ende het Bisdom van Chiapa, welck syn naem heeft naer een plaetse ghenaemt Chiapa, welck de principaelste is van dese provincie; is een middelantsche provincie / tusschen de provincie van Soconusco, die ghelegen is aen de zuydt-zee naer 't zuyden / ende het laetste van Nova Hispania naer 't westen; naer het noorden ende oosten / tusschen Tabasco ende de provincie die sy noemen la Verapaz: heeft in de lenghte oost ende west by de veertich spaensche mijlen / ende wat minder in de breedte. Dese provincie is verdeelt in vier natien van volckeren / die different zijn van tale / te weten Chiapanecas, Zoques, Zeltales, ende Quelenes. Daer wassen seer hooghe pijn-boomen / ende soo goet als die van Castilien / hoe-wel

Her. descript.

d.4.l.10. c.11.

hoe-wel ſy weynighe pÿn-appelen draeghen; daer zÿn cypreſſen / cedren / eycken ſeer recht ende hoogh / ende de eeckelen zÿn ſoet; de lentiſken zÿn hier groote boo-men; de Myrtus is een kleyn boomken ofte heeſter / minder als de ſpaenſche / ende de vruchten grooter: de haegh-appel boomen zÿn groot / ende de vruchten kleyn. De fruyt-boomen van Spaegnien waſſen daer ſeer wel: daer zÿn oock note-boo-men / ſoo wel van Spaegnien als van 't landt / de berghen gantſch vol / hoe-wel weynigh verſchillende: 't houdt daer van dient tot duyſent dingen / maer de noten zÿn meer benepen als die van Europa: de druyven worden rÿp op haer ſayſoen / eñ in dien daer meer wÿngaerden waren gheplant / ſouden wel proſpereren; want daer zÿn veel wilde wÿngaerden. Alle de boomen die eenigh liqueur uyt-gheven / zÿn hier ſeer perfeckt; daer het Liquidambar van komt / is een grooten ende groven boom: Tecomahaca is kleyn; eenige der herſten zÿn wit / ander graeu als wierooc / ende ander die een harſt geven / welck ſoo murw is als was / ende oock die het Co-pal geven. Daer is een anderen grooten boom ende ſeer getopt / die zÿn vrucht geeft gelÿck als peper / welck ſy ſegghen te weſen de Malagueta, die de Swarten in Guinea ghebruycken / welck wy noemen greyn / (dan zÿn daer in bedrogen) ende gebruycken die voor peper / om dat ſy de ſmaeck heeft / hoe-wel ſy te ſamen oock de ſmaeck heeft van de nagelen: daer waſt groote menighte van Cacao ende andere boomen / die de in-geborene ende de Spaegniaerden ghebruycken tot drancken: daer is abundantie van Guayacan, welck is een grooten boom met weynigh bla-deren: Oock Cannafiſtola: ende in Copanavatzla is een boomken welck een roo-de blomme heeft / ende zÿn bladeren gedrooght eñ gepulveriſeert zÿn goet om won-den te ghheneſen / alwaren 't oock oude ende verkanckerde wonden; ende 't water daer de tackens in gheſoden zÿn / is goet teghen 't bÿten van viperen / de bladeren nat daer op leggende. In de ſelve contreye zÿn veel palm-boomen / welcker vruchte rondt is / ende niet quaet om te eten / als ſy rÿpt ſoo wordt ſy ſwart; andere palm-boomen die de Spaegniaerden hebben gheplant brenghen goede dayen voort / ende hebben in acht jaren vruchten ghegeven; men heeft hier oock onlanghs ghe-vonden dry boomen die een harſt gheven als Storaque, hoe-wel beter van kou-leur: andere groote boomen die blommen draghen als Azahar (dat zÿn orae-gnie-bloemen) ende die oock ſoo riecken / ghebruycken die in den dranck die ſy van de Cacao maecken / ende vinden die goet te weſen voor de maghe: In Chicomu-zelo zÿn boomen van balſem. Daer zÿn in dit landt jenoſten die 't gantſche jaer dueren / lelien / ende allerhande moeſ-kruyden als in Caſtilien; de boonen eens gheſaeyt / dueren veel jaren / ende hebben 't gantſch jaer door bloemen: Daer zÿn ſekere hooghe koolen ongheſloten / die ſy in Spaegnien noemen Ilantas, welcke eens gheſedt / nimmermeer en worden uyt-gheroeyt / ende maecken een ſtam als een boom / ende zÿn ſoo hoogh dat de voghelen daer in neſtelen / ende men ſnÿdt de ſpruyten af ende eetſe: poleye ende andere goede kruyden waſſen daer in 't wilt. Daer is een ander kruyt welck witte blommen heeft / ende de wortel als ſaffraen / welck men ghebruyckt in de ſpÿſe: een ander met een witte wortel welck ſacht-jens purgeert: een ander welck ſeer kleyne bladeren heeft / welck als ghy het aen-roert verwelckert / ende als ghy daer af gaet weder verquickt. Men vindt in 't landt van de Quelenes den wortel welck men noemt Mechoacan. Wat het ghevogelte aengaet / men heefter valcken van diverſche ſoorten / inſonderheyt een ſoorte welck den eenen poot heeft als een ganſe / ende d'ander als een valck / gaen langhs de rievieren ende leven by de viſch. Men heeft daer oock arenden / meeſt ſwart treckende naer het graeuw / ende de grootſte hebben een kroone: oock heeft-men daer quackels ende ringh-duyven die wat kleynder zÿn als die van Spae-gnien / tortel-duyven / eenden / ganſen / fayſanten / ende veel ander ghevoghelte meer: ende inſonderheydt een Voghel die ſy noemen Totoqueztal, (doen ſy noch heydens waren was het op lÿf-ſtraffe verboden die te dooden /) ſyn kleyn-der als ringh-duyven / met groene veeren als het heliotropium / ende die van

de ſteert ſeer langh/ die ſy in haer bravaden ghebruyckten /ende wierden daer verkocht als by ons de ſtruys-vederen. Daer is menighte van papegaeyen/ eñ ander vogels die ſy noemen Guacamayes, zijn roodt ende blaeuw / van't maeckſel van een ganſe van Peru. De peerden die daer vallen zijn ſoo goedt datſe de veulens van Mexico daer komen halen/ hoe-wel het by naer twee hondert leguen weeghs is: Daer zijn ſtieren ende koeyen / ſchapen / geyten / verckens / wildt / konijnen / tigren / leeuwen die meer luypaerts ſchijnen te weſen / katten die ghebigarreert zijn: wilde honden die als wolven zijn: kleyne voſkens ghelijck gheſchildert met wit / ſwart ende graeuw / die ſeer qualijck riecken; wilde verckens / ghelijck die van andere provincien van Indien / eenighe ſwart ende andere ros / met den navel op den rugghe/ welck qualijck rieckt/ en hebben gheen ſteerten / ende loopen in troepen: daer zijn oock Armadillos; ende eeckhorentjens van dryderley ſoorten: men vindt daer een ander beeſtjen welck ghenaemt wordt Tlaquatzin, is als een bigghelken / met een langhe ſnuyt / heeft aen den buyck een ſack daer 't ſyn jonghen in draeght tot ſeven ende acht toe; komt by nacht in de huyſen als de voſſen/ om de hoenders te rooven; heeft een langhe ſteert ſonder hayr; welck voorderlijck is voor de vrouwen die in barens noodt zijn; ende wordt oock ſeer ghepreſen teghen het graveel ende ſteen; een draghme daer van in-nemende nuchteren zijnde; want is ſeer af-drijvende. Daer is een ander dier als een haſe-wint/gantſch ſwart/ 'thooft ende hals wit/de Indianen noemen't witten leeuw/door dien 't jaeght: een ander van fatſoen als een konijn / oft forme van een rat / brenght dry oft vier jongen voort/ende als 't uyt treckt om eeten te ſoecken/ ſoo klimmen de jongen op ſyn rugghe / ende gaet ſoo gheladen met ſyn jongen: men vindt daer veel ander dieren te langh om te verhalen. In dit landt zijn ſeer veel ſlangen ende andere vergiftige dieren; jae ſommige ſoo vergiftich/dat in dien ghy de ſelve aen-roert met een ſtock/ 't venijn treckt langhs de ſelve op/ende doodet/ doch ſoo men die doodt-ſlaet/ende ſich met haer bloedt beſtrijckt/ ſoo en ſterftmen wel ſoo haeſt niet/ maer men blijft queelen: daer zijn ſlanghen die wonder groot zijn; op een tijdt dooden de Indianen daer een die een-en-dertich jongen in den buyck hadde / elck ſoo langh als een vingher/ ende kropen ſtracks voort; was meer dan twintich voeten langh; de Indianen koockten die/ ende atenſe: daer zijn andere ſlanghen root als karmezijn / met ſwarte boorden ende witte ſprickelen/ een vadem langh / de Indianen noemen die de moeders van de mieren / ende nemenſe om haren hals als een juweeltjen: ontrent een dorp ghenaemt Ecatepeque, van de ſpraecke van de Quelenes, zijn twee kleyne berghſkens / ſoo vol van ſerpenten van diverſche ſoorten/ dat de Indianen daer niet en derven ontrent komen. Men vindt daer veel Yguanas, die oock zijn in alle quartieren van Nova Hiſpania.

Het derde Capittel.

Vorder beſchrijvinghe van de provincie CHIAPA in 't particulier, ende de ſtadt CIVDAD REAL daer in gheleghen.

d.4.l.10. c.11. T' Volck van de vlecke Chiapa, welck een van de vier deelen is van deſe provincie / is ſonderlingh onder de volckeren van Nova Hiſpania, in zijn manieren ende inclinatien; weten de peerden voort te teelen / ende die te berijden; zijn muſiciens in alle ſoorten van muſique/eñ ſchilders/ende eenigh ambacht welck in konſte beſtaet / leeren ſy ſeer wel: ghebruycken onder den anderen groote beleeftheyt; ende reſpecteeren ſeer haer principaele: zijn eertijdts gekomen uyt de provincie van Nicaragua, ſloegen haer neder op een ſteenighen heuvel/ welck leght op de rieviere/ een mijle leegher dan ſy nu woonen; De Spaegniaerden hebben haer ghelegentheyt ghenomen in een ſeer bequame plaetſe/ welck is een ronde valleye/ omringht Her.deſ. met berghen / ende op 't langhſte een legue langh / en heeft vier principaele weghen; in 't midden is een hooghen bergh / aen welckes voet aen de ooſt-zijde de ſtadt

stadt is ghebouwt / welcke de Spaegniaerden noemen Cuidad Real, seventich leguen van S[t] Iago de Guatimala, naer 't noordt-westen / ende insghelijck seventich leguen van Nuestra Sennora de la Vittoria, in de provincie van Tabasco; men neemt van Tabasco zijn wegh veertich mijlen de riviere Gryalva op / ende de reste over hoogh gheberghte / vol rivieren ende wateren: welck gheberghte Chiapa van Tabasco scheydt. Dese stadt wordt by sonderlinghe privilegie van den Koningh ghegouverneert door ordinarie Alcaldes; de Cathedrale kercke is daer / met een klooster van Dominicanen / met veel dorpen van Indianen in syn district / van welcken het principaelste werdt ghenaemt Chiapa. Dese valley is ghelegen in 't midden tusschen de twee zeen op de hooghte van achthien graden en een half / (dan Herrera moet hem hier in abuseren / want ten kan niet accorderen met andere gheleghentheden die hy aen-wijst:) sestich leguen van elcke zee; is koudt ende droogh / ende de lucht ghesondt / hoe-wel seer subtijl / ende daerom en wassen de limoenen daer niet / noch de oragnien / maer wel peeren / appelen / queen ende persen / ende andere vruchten die in koude landen wassen; de kersen dragen weynigh / ende de kriecken en rijpen niet wel; de tarwe groeyet daer wel / ende het Maiz insghelijcks / door de mest die daer valt; men heeft daer goede materialen om te timmeren. De provincie van de Zoques ofte Zoaques heeft vijf-en-twintich dorpen ofte vlecken / ende het principaelste is Tecpatlan, daer de Dominicanen een klooster hebben ghebouwt: 't landt is meest heet ende vochtich / het reghent daer veel / ende zijn quade weghen; ende heeft veel rivieren / waer door het veel visch heeft. De Zeltales hebben derthien vlecken / die een populaer gouvernement onder haer hebben: is vruchtbare grondt / ende seer abundant van Maiz, waer door sy veel verckens houden: hebben oock veel honighs / ende hoenderen van het landt / ende van Castilien; veel Cochinilla, hoe-wel sy die niet anders en beneficieren ofte haer profijt mede doen / dan om haer huysen te schilderen / ende haer cottoen te verwen; hebben oock eenigh Cacao: veel rivieren / doch niet groot; maer groote bergen: dese provincie confineert met den bodem van Lecandon, met de Zoques, ende Yucatan. De Quelenes hebben vijf-en-twintich dorpen / ende het principaelste is Copanavaztla, groot ende abundant van alles: daer is een klooster van Dominicanen; is heet van tempre ende droogh: in eenighe van de andere dorpen wast tarwe / ende alder-hande vruchten van Spaegnien; ende daer is veel vee / ende wordt excellente kaes ghemaeckt: dese provincie confineert met Guatimala ende Soconusco, met de woestijnen van Lecandon ende Chiapa. Ende hier is de Quebrada Rica niet verre van Chicomuzclo, daer eertijts veel gouts is uyt-ghehaelt gheweest.

d.4.l.10. c.11.

Iohn Chilton stelt ter zijden de provincie van Chiapa naer Yucatan toe een provincie welck hy noemt Lacandona (welck ongetwijfelt is Lecandon nu meermaels by ons aen-gheroert uyt Herrera) ende seght dat de Indianen die daer woonen / by synen tijdt noch in oorloghe waren met de Spaegniaerden ende niet en konden vermeestert worden; door dien se haer dorpen ende sterckten hebben in een meyrken welck leght boven in het gheberghte; dit volck loopt meest naeckt / uyt-ghenomen eenighe weynighe die haer selfs in cottoene lijnwaedt kleeden.

Engelsche voyagie.

De riviere van Chiapa loopt naer 't noorden toe / dwers door de provincie van Copanavaztla, ende komt in de noordt-zee uyt / langhs Tabasco; daer komen veel rivieren in / ende veel hebben willen segghen dat sy in de aerde versinckt ontrent het dorp van Oztuta: In dese riviere van Chiapa zijn eenighe beesten ghelijck als groote apen / met een langhen steert / ghebigarreert als de tigren; blijven altijdts onder het water / soo datmense daer nimmermeer boven siet; ende de Indianen die daer passeeren door 't water / slaen sy de steert om de beenen / ende trecken die soo onder 't water / ende versmoorense; eenighe alsoo het groote swemmers zijn / zijn ontkomen met haer in de steert te houwen / met bijlen die sy met

haer draghen; hebben oock eenighe peerden versmoort/ doch en eeten niet wat sy dooden; men vindt dit dier nieuwers elders/ noch men hoort daer oock elders niet van. De rievìere die sy daer noemen Rio blanco, bedeckt eenigh dingh dat langh in syn water leght/ met steen; ende de tacken van de boomen die aen den oever staen/ zijn met de selve steen bedeckt; nochtans is 't water klaer ende goet om drincken/ ende en doet gheen schade.

'T nobelste ende het fraeyste dat in de provincie van Chiapa is/ zijn de fonteynen; anderhalf mijle van Ciudad real, in Caza cualpa, is een van goet ende klaer water/ welck wast ende vermindert van ses uyren tot ses uyren; ende alsoo op het hooghste van de provincie/ ende meer dan vijftich leguen van de zee leght/ en is niet te dencken dat de zee sulcken vloedt ende ebbe veroorsaeckt.

In Tafixa is een ander/ welck dry jaren achter een/ hoe-wel het weynigh reghent/ loopt; ende andere dry jaren/ al reghent het oock veel/ soo verdrooghtse/ is van goet water: vijf leguen van de selve stadt is een ander/ welck in de somer veel waters geeft/ ende in de winter gheen. Een half mijle van een dorp/ genaemt Cinacatan, is een kleyne fonteyne/ welck is goet om sieckten te ghenesen die corrasive oft brandende medecijnen vereysschen; ende de vogels daer van drinckende/ sterven; als mede 't vee ende andere dieren. Daer zijn in dese provincie oock veel baden ende heete springhen. Daer de rievieren van de valleye van Chiapa, aen de voet van een hooghen bergh in de aerde sincken/ makense een groote caverne daer wel twee hondert personen in souden mogen; ende aen den oorspronck van de eene van dese rievieren is een ander/ daer wel twee duysent in souden moghen. Ontrent het dorp van St Bartholome, in de provincie van los Quelenes, is een openinghe in maniere van een born-put; men seght dat alsmen daer een steen in worpt soo groot als een oragnie-appel/ de selve een groot ghedruys maeckt/ ende stracks dondert het met groot ghewelt/ soo dat men 't selve niet verdraghen kan; ende men hoort de donderinge verre van daer. Ontrent 't dorp van Chicomucelo is een ander caverne/ op de maniere van een grotte/ ende binnen de selve een groot playn/ ende aen d' een zijde een lack van so klaren water dat het de oogen bedrieght/ schijnende zandt te wesen/ en heeft gheen beweginghe/ ende heeft aen de kant wel twee vademen diepte. Gaen noch andere vreemde putten/ die daer zijn/ voor-by/ om gheen onlust den leser te causeren.

De provincie is seer rijck gheweest/ eñ men soude daer tot op hedens-daeghs gout vinden/ soo de slaven niet en ontbraken: daer zijn oock metalen van silver/ loot/ thin/ quicsilver/ yser/ ende koper; in de limiten van Tapalapa, van de tale van de Zoques, is een mijne van Ambar, die men wercken soude konnen so als men wilde.

Engelsche voyagie.

Iohn Chilton die in dit landt was in de jaren 1570 ende 71; seght dat de principaelste stadt van Chiapa wordt ghenaemt Sacatlan, waer den Bisschop woont/ ende by de hondert Spaegniaerden. Dat daer groote menighte van cottoen valt/ daer de Indianen fijn linnen van maken/ welck by de Spaensche wort gekocht/ ende naer Nova Hispania ghebracht: soo dat dit volck al haer tribuyt in cottoen ende vederen betaelt: veerthien mijlen van daer/ seght hy/ is een ander stadt ghenaemt Chiapa, daer de schoonste ginetten vallen van gantsch Indien. Hy voeght hier by/ dat hy van Chiapa af/ al over berghen ende heuvelen reysde tot het eyndt van dese provincie/ daer een bergh leght die sy noemen Ecatepec welck is soo veel te segghen/ als den bergh van windt/ door dien sy segghen dat het den hooghsten bergh is die oyt ontdeckt is/ want op den top kan men beyde de noort ende zuydtzee sien/ men meynt dat sy wel neghen mijlen hoogh is: die daer begeeren over te wesen/ slaepen altijdts aen de voet van de selve/ ende beginnen haer reyse voor midder-nacht/ om des ander-daeghs op den top te wesen voor dat de sonne rijst/ door dien de wint daer naer soo geweldich waeyt/ dat het onmogelijck is voor yemandt op te gaen; van de voet van desen bergh tot Tecoantepec, de eerste plaetse in Nova Hispania zijn ontrent vijfthien leguen.

SOCO-

SOCONVSCO ende SVCHITEPEC.

Het vierde Capittel.

Particuliere beſchrijvinghe van de provincie van SOCONVSCO ende SVCHITEPEC.

DE provincie ende het Gouvernement van Soconuſco, is in't weſtelijckſte deel van de Audientie van Guatemala, ghelegen op de kuſte van de zuydt-zee ofte Mar del Zur, heeft in de langhte ende breedte vier-en-dertich ſpaenſche mijlen; is ſeer vruchtbaer van Cacao, waer met den principalen handel aldaer wert ghedreven: ende daer wort van alles ghesaept ende ghewonnen / uyt-ghenomen tarwe; daer en is in deſe gantſche provincie maer een vlecke by Spaegniaerden bewoont/ welcke ghenaemt wordt Guevetlan, eertijdts ghebouwt by don Pedro de Alvarado, al waer den Gouverneur van deſe provincie zijn woon-plaetſe houdt. Her. deſcript.

Iohn Chilton die in deſe landen was in den jare 1570 ſeght in zijn voyagie van Mexico naer Guatemala toe/aldus: verlatende Tecoantepec, reyſde ick al voorts langhs de zuydt-zee / ontrent 150 mijlen in de woeſte provincie van Soconuſco, in welcke provincie het Cacao groeyt/ welck de Chriſtenen van daer voeren naer Nova Hiſpania, want het en wil in gheen koude landen groeyen. De Indianen van dit landt betalen haer tribuyt aen den Koningh in 't ſelve Cacao, ghevende hem vier hondert Cargas, ende elcke Carga is vier-en-twintich duyſent amandels / ende in Mexico is deſe Carga weerdich dertich ſtucken realen ſilvers. 'T volc is ſeer rijck ende met eenen oock ſeer trots; ende in alle deſe provincien en woonen gheen twintich Spaegniaerden. De ſelve ghetuyght mede dat het in deſe provincie / van April tot September ſeer reghent / ſoo dat het water van de berghen vallende naer de leeghe landen / maeckt dat het in dien tijdt daer niet en is te reyſen / ende dat men derhalven komende van Nicaragua ſyn wegh elders moet nemen/ die men anders neemt door Guatemala eñ voorts door deſe provincie Soconuſco. Engelſche voyagie.

Deſe provincie heeft haer kuſte aen de zuydt-zee / ende neemt haer begin ſeven leguen van de rievière die ſy noemen Rio de Aiutla, naer 't weſten; ende heeft daer aen de volghende rievieren / Coatlan, Capanercalte, Colatl, Haztatlan, Amatituc, ende Quizatatlan. Van de welcke wy als noch niet byſonders en hebben beſchreven ghevonden/ ſoo dat wy de diſtantien ende andere gheleghentheden niet konnen aen-wijſen.

Naeſt deſe provincie is gheleghen de provincie van Suchitepeque, ende Guaſacapan; in welcke beyde provincien ſeer weynigh volcks woont / de grootſte vlecke niet boven de twee hondert Indianen hebbende; ende haer principaelſte koopmanſchap is Cacao; als de voor-noemde Iohn Chilton ghetuyght. Engelſche voyagie.

V E R A P A Z.

Het vijfde Capittel.

Particuliere beſchrijvinghe van de provincie VERAPAZ, ende de woon-plaetſen van de Spaegniaerden daer in gheleghen.

DE provincie van Verapaz (welck die naem is ghegheven by de Dominicaner monnicken / om datſe de ſelve door de predicatie des Evangeliums hebben gheconqueſteert / ende niet door eenighe wapenen) is mede een middelandtſche provincie / tuſſchen de limiten van de provincien van Soconuſco, Chiapa, Yucatan, Honduras, ende Guatemala, is dertich leguen over-dwers / ende ſoo veel leguen inſgelijcks gelegen van de ſtadt St Iago de Guatemala: Deſe provincie werdt ghescheyden van die van Guatemala door de rievière van Xicalapa, van de Her. deſ.

welcke het hem uyt-streckt tot Golfo Dolce, welck is de haven van dit landt/ende zijn by de acht-en-veertich leguen weeghs: op haer breedtste mach sy hebben by de ses-en-twintich leguen, welck is het ghene by de Indianen in vrede wordt beseten / die nu al Christenen zijn; door dien daer veel meer landts ledich leght / uyt oorsaecke dat de Indianen vergadert zijn in weynighe groote vlecken ende dorpen / om beter onder-wesen te moghen worden/ ende niet teghen-staende zijn daer noch veel ongheloovige ofte heydenen / als daer zijn die volckeren die men noemt los Lecandones, (daer wy in 't derde Capittel van hebben ghesproken) van de provincie van Acala ende de Pochutecas, ende andere bekende natien. Is hoogh ende dobbel landt met groote breucken / sonder playnen / die een half myl breedt souden moghen wesen / ende dichte bosschagien; in de helft van 't landt is het seer ghetempert / sonder dat de hitte ofte koude eenighe moeyelijckheydt gheeft; de andere helft is hitsich / met Mosquitos van verscheyden kouleuren ende meer andere ongediertens ghequelt / die de heete landen pleghen onderhevich te wesen: doch heeft abundantie van fruyten / visch / ende andere noodighe dinghen meer; het reghent in dat landt soo/ dat het in de neghen maenden van het jaer qualijck anders doet als reghenen/ ende in de andere drie maenden heeft men oock diversche vlaeghen / soo dat men naeuwlijcks de sonne siet; dan alsoo het landt allengskens gheslecht wordt ende ghebroocken / ende met vee bekleedt / soo heeft men daer weynigher vapeuren / ende de ghestalte des luchts wordt seer verbetert. Men heeft daer groote berghen ende meest met gheboomte beset / ende daer by groote af-gronden / daer het water hem in verliest / ende ontallijcke rievieren.

d.4.l.10. c.13.

Ontrent de vlecke van St Augustin, tusschen twee berghen / is een spelonche daer men veel volcks in soude moghen berghen / is van steen / ende heeft een groote mondt / ende is doncker / ende playn met in-wijcken ende hoecken aen allen oorden / ende door het continuele druppen van 't water / zijn daer ghemaeckt diversche pilaren / bulten ende beelden van dinghen / soo wit of het albaster waer; ende is soo koudt / dat de koude de beenen penetreert; ende van binnen hoort men groot ghedruys van water / 't welcke uyt-vlietende door diversche oorden / twee spiessen lenghde legher als de mondt / maeckt een lack van een boogh-scheut weeghs / daer hem om de diepte wille groote baren verheffen; uyt het lack spruyt een groote riviere / welck weynigh weeghs van daer gheen wedden en heeft. Is vochtich landt / ende daerom beter voor het Maiz, (welck daer twee-mael s' jaers voort-komt /) dan voor tarwe; hoe-wel het Maiz door de groote vochtigheydt wel somtijdts verrodt; men heeft daer groote storm-winden / aerdt-bevinghen / donder ende blixems: daer zijn veel witte cedar-boomen / ende rossche / seer hoogh / daer seer goet houdt van komt; alle de bosschen / door de menighte van aromatique boomen / zijn altijdts vol van seer goeden reuck. De Liquidambar, welck daer veel valt / is grof houdt / hardt ende onbesnoeyt; de andere gheboomten van Indien vindt men daer mede / ende zijn meest wonder hoogh / dan gheven gheen vruchten. Men vindt daer balsem-boomen / welcker schorsse de Indianen ghebruycken om den reuck / hoe-wel daer weynigh zijn: veel boomen die sy noemen Copales, daer het Anime van komt / ende Xuchicopales, welck gheplandt worden in heete ende vochtighe landen / om het profijt; ende oock fijne Mastick-boomen / ende de boomen daer het Sanguis Draconis, ofte draecken-bloedt van komt. Men heeft daer rieden die hondert voeten langh zijn / ende soo dick dat in elck scheydtsel een arroba waters gaet; ende dienen in sommighe huysen voor balcken; daer is ander houdt soo hardt als stael / welck nimmermeer en verrodt; ende noch ander welck ghesaeght zijnde / dient om veel wercken van te maecken van diversche soorten ende kouleuren. Alle vruchten van Spaegnien wassen daer / ende seer veel bloemen / dienstich voor de byen die honigh maecken / ende van dien is daer een groote verscheydenheydt / eenighe sonder angel / die seer klaren honigh gheven; andere met angels als die van Spaegnien / andere soo kleyn als vlieghen / die oock goeden

Her. descript. d.4.l.10. c.13.

honigh

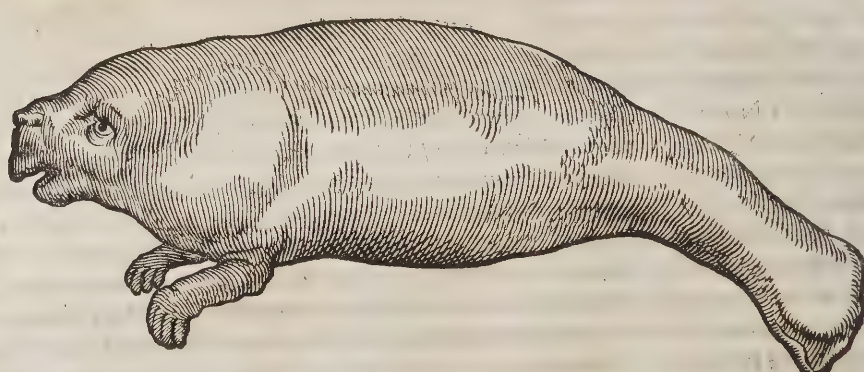
honigh gheven; andere wiens honigh de menſchen de ſinnen verſtoort; ende eyn-
delijck / ghene van deſe en maecken raeten / maer verberghen haer liqueur onder
de aerde / in de boomen / ende in de wortelen der ſelve: den honigh is ſeer dun /
ende treckt naer 't ſuere; ende inſonderheydt van de byen die ghelijck vliegen zijn:
de Spaegniaerden koocken die/ende is dan geſonder/ende van redelijcke ſmaeck/
want treckt naer de ſmaeck van ſiroop van oragnien-ſap ghemaeckt. 'T grootſte
dier dat ſy hebben is de Danta, welck is als een kalf/ doch beknopter / leegh van
beenen ende knyen/de ghewrichten leegh/ ende by de voeten/ als de olifanten; aen
de voorſte beenen heeft het vijf klaeuwen / dry voor / ende twee achter aen den enc-
kel / aen de achterſte beenen en heeft het maer vier; een langh hooft / ende 't voor-
hooft ſmal / kleene ooghen; de ſnuydt hanght haer van boven een palm-breedt
over den mondt; recht hem op als het gram is / ende laet ſyn tanden ſien / ende
ſyn back-tanden/ zijn als die van de verckens; heeft ſpitſe ooren / den neck dicht
aen de ſchouderen / korte ſteert met dunne borſtelen / de huydt is wel ſes vinghe-
ren dick/ men kan het qualijck vatten met de handt/ende houdt teghen alle wape-
nen in 't ſnijden; voedt op gras ende kruydt; de Indianen eeten 't vleeſch / ende
is ſoet. Men ſeght dat de menſchen van dit dier geleert hebben haer te doen bloet-
laeten/want als het hem overladen vindt van bloet/ ſoo queſt het hem aen de bee-
nen op de klippen / ende laet hem ſelven ſoo veel bloedts af/ als het noodigh is.
Daer zijn roſſche leeuwen / doch en zijn niet wreedt; ſlapen den gantſchen dagh
in holen oft op de boomen/ende komen 't ſavonts te voor-ſchijn om te jaghen; zijn
ſnel/ ende bloodt/ ende de Indianen ſchieten die van de boomen; hebben wit
vleeſch ende dick/ende de Indianen eeten die voor een delicateſſe; bewaren 't ſmeer
tot ſeeckere medecijnen / ende de beenen tot haer danſſen. De tigren zijn grooter/
wreeder / verraderſch/ ende ſoo op 't vleeſch verwoedt / dat ſy de Indianen naeckt
uyt haer huyſen wegh haelden; ende waer de Indianen die ghemoetten / vielen
daer voor op haer knyen/ die houdende voor Goden; ende baden dat ſy haer doch
niet en wilden op-eeten/ende werden niet te min van de tigers verſcheurt. Want
in gantſch Nova Hiſpania verſcheen den duyvel in de ghedaente van een tiger /
ende hielden die in groote eerbiedinghe / ſegghen dat ſy vergift hebben tuſſchen
haer klaeuwen / ende dat die daer mede ghewondt zijn / nimmermeer en heelen.
Sints dat de Indianen Chriſtenen zijn ghewordden/ en vreeſen ſy die ſoo niet
meer / maer verweeren haer daer teghen/ ende doodenſe met haer pijlen / ende
daerom en vindtmen daer nu niet ſoo veel / door dien 't landt nu meer open is /
doch de vyer-roers zijn meeſt oorſaecke dat ſy ſoo vermindert zijn. Daer zijn groote
beyren/ met locken van ſwarte wolle/ haer ſteert van een palm breedt / voeten ende
handen als menſchen / hebben een plat backhuys als een oude moriaen / ſonder
hayr ende verfronſelt. De Indianen verhalen dat daer een groot dier is als een
peerdt / met een ronden hoorn in 't voor-hooft. Inſghelijcks zijn daer veel apen
ende meer-katten van differente groote/kouleur/ende inclinatien. De wilde geyten
zijn als die van Spaegnien/hoe-wel ſy den hals hebben als harten: daer zijn groo-
te verckens/van welcker huydt de Indianen trommelen maken. Men vindt daer
oock yſere-verckens/wat different van die van Africa; ende Armadillos ende an-
dere diergelijcke dieren. Van gevogelte zijn daer arenden / ende diergelijcke/ veel-
derley ſoorten van papegayen/ ende andere voghelen met koſtelijcke veeren. Men
heeft hier oock ſlanghen ende ſerpenten / ghelijck als in de provincie van Chiapa.
Daer is ſoo veel waters in 't landt / dat het ghebeurt dat men dertich rievierkens
heeft in dry leguen weeghs / ende fonteynen van delicaet verſch ende klaer wa-
ter / doch weynigh viſch; dan de Dominicanen hebben in een lack gheſet eenighe
ſchildt-padden / die eyeren krijghen / ende andere viſch die daer toe-neemt. Daer
zijn veel wateren ende baden die gheſont zijn; fonteyntjens van root / wit / ende
blaeuw water / ende andere onaenghenaem van ſmaeck / door dien ſy door yſere-
mijnen paſſeeren; 't reghen-water is ſmaeckelijcker. De Indianen ſegghen van
eenighe

eenighe monsters van goudt/ silver/ ende andere metalen / dan men en vindt het niet met der waerheydt/ als men 't komt te onder-soecken. De berghen staen vol van Zarçaparilla, veel radix China, ende Mechoacan; ende sy segghen dat daer oock zeyl-steen werdt ghevonden: daer zijn ontallijcke soorten van basten/wortelen/ bladeren van boomen/ ende gommen teghen veelderley sieckten. Men heeft hier oock cottoen/ ende eenich Cacao.

Het seste Capittel.

Voorder beschrijvinghe van de Provincie van VERAPAZ, ende GOLFO DOLCE.

IN dese provincie naer de Golfo toe/ loopen diversche beecken/ welck haer oorspronck hebben in 't ghebergthe van 't koude landt/ ende werden neder-waerts ghebruyckelijck voor schepen/ ende loopen sonder ghedruys ofte gheweldt door gantsch vruchtbare landen/ sonder datmen daer een steentjen in vindt/ met groote ende dichte boomen/ de welcke hoe-wel de rievieren breet zijn/ schier met de tacken aen een raecken. Ende hier is veel visch/ ende ghevoghelte dat op de visch leeft; eenighe met schier den gantschen dagh te duycken; andere met op de boomen haer slach te wachten/ ende als sy de visch sien/ daer op te vallen; andere die met haer mest de visch verblinden/ ende dan vanghen; ende halen somtijts soo groote visch op/ dat sy qualijck vlieghen konnen. Alle dese riebieren wateren uyt in Golfo Dolce, welck breedt en langh is/ ende heeft syn uyt-wateringhe naer 't oosten; ende wordt soo ghenaemt om dat syn water soet is/ hoe-wel troebel ende swaer: daer zijn seer groote visschen in/ soo dat eene ghenoegh is voor vijftich menschen;

ende de Manati welck is een Zee-kalff/ die seer delicatelijck swemt sonder groot ghedruys te maecken: ende dese zijn van maecksel als hier in dit af-beelsel is uyt-ghedruckt.

Oock zijn in de selve Golfo Dolce ende in de riebieren/ Caimanes, dat is crocodilen. Men heeft ontrent dese Golfo ghevonden goede mijnen van goudt/ende oock van sulpher. In dit landt is maer een klooster van Dominicanen, by een blecke van Indianen/ wesende een van de seventhien kleyne dorpen die men daer heeft. Herrera seght elders/ dat daer veerthien dorpen zijn van Indianen/ die eertijts diversche spraecken hadden/ maer de Dominicanen, om meer vrucht te doen met haer onder-wijsinghe/ hebben haer gheraden een taele te ghebruycken/ waer door de Christen religie ende politie daer seer toe-neemt. 'T volck is middelbaer van stature/ wel ghefatsoneert/ ende van minnelijcke conditie; hebben ghebreck van vrouwen/ door dien de vrouwen korter leven als de mans; want 't gheheurt datter wel dertich weduwenaers zijn/ ende dertich jongelinghen/ ende gheen thien onghetroude vrouwen: het is arm volck door dien sy 300 weynigh

Her.desc. d.4.l.10. c.14.

nigh cottoen hebben/ welck noch sommighe jaren verderft door de overvloedige vochtichepdt; haer principaelen rijckdom zijn pluymen / ende die zijn weynigh ghenoegh/ soo dat de in-gheboorene in continuele armoede leven. De vrouwen varen als gepten/ dickwils alleen/ op de grondt upt-gestreckt; andere by de wegh/ ende gaen haer stracks wasschen aen de riviere; van de manieren ende costuymen die sy hadden ten tijde van haer heydendom / en is niet over-ghebleven dan de danssen. Sy maecken seer fraeye wercken van pluymen; ende hebben haer nu begeven tot andere ambachten te leeren. Dese provincie en heeft geen Gouverneur/ als alleen heeft sy een Alcalde major, die daer gestelt wordt by de Audientie van Guatimala.

Eer wy hier af-schepden / sal het goet wesen te verhalen 't ghene Sir Anthoni Sherley, ende William Parker is weder-varen in 't onder-soecken van Rio Dolce. Dese naer eenighe andere attentaten op de kuste van Honduras, ende het veroveren van Puerto de Cavallos, namen voor te onder-soecken dese plaetsen van Rio Dolce, haer selven in-beeldende dat daer dese riviere op / (welck valt in Golfo Dolce) een enghte was te vinden van landt / waer over men licht soude konnen passeeren met volck/ ende een barcke in stucken mede voeren tot aen de zuydt-zee. Seylden met de groote schepen tot aen Cabo de tres puntas in 't innerste van de baye/ ende lieten haer schepen daer legghen / ende voeren met booten naer Rio Dolce, welck dwers in het landt loopt. Voeren de selve riviere door diversche keeren ende kromten wel dertich mijlen ende meer op-waerts; vonden daer een sterck fort ghetimmert/ een dorp ende eenighe pack-huysen/ maer gheen gelt ofte koopmanschappen. Verstonden upt het arm ende miserabel volck dat sy daer ghevanghen kreghen / dat van het uyterste van dese riviere / wel twintigh mijlen waren tot de zuydt-zee / ende vijftich tot Guatemala, ende veertich tot Sonsonnate, ende dertich tot Sacatocaluca, wesende alle plaetsen daer sy hoopten naer toe te trecken/ soo dat sy wel saghen datse in haer hope bedroghen waren/ ende zijnde meest sieck ghewórden door de ongheśondtheyt van de lucht/ keerden wederom na haer schepen. Welck een goede waerschouwinghe is voor andere/ om niet in ghelijcke maniere bedroghen uyt te komen.

Engelsche voyagie.

G V A T E M A L A.

Het sevende Capittel.

Bysondere beschrijvinghe van de Provincie, die eyghentlijck de naem voert van GVATEMALA, ende hare eygenschappen.

DE provincie ende 't gouvernement/ welck eyghentlijck wert ghenoemt Guatemala, (ende by de Indianen Quautemallac, welck is soo veel te seggen als eenen verrotten boom;) is ghelegen op de kuste van de zuydt-zee / op de lenghte van de selve / ende is by de seventich leguen langh / ende in de breedte noordt ende zuyden heeft sy dertich leguen; 't landt is van goede temperatuere / vruchtbaer van Maiz ende cottoen; ende tarwe wast daer seer overvloedigh / ghelijck oock andere vruyten/ hoe-wel 't zaet hem niet wel van d'een jaer tot d'ander laet bewaren; het reghent daer weynigh / doch als het daer reghent/ soo reghent het daer seer heftigh/ te weten van April tot October, de winden die daer ordinaerlijc waeyen/ zijn den noorden ende zuyden/ doch den noorden wint en duert maer vijfthien oft twintich daghen / en is seer koudt ende furieus. 'T landt heeft veel berghen ende wateren/ ende over sulcks goede jacht ende visscherije; veel vruyten van Castilien ende van 't landt/ met oraegnien/ vijghen/ ende meloenen: daer wast veel Cacao; zijn gebreckich van zoudt/ want om 't zoudt te maecken / backen sy de aerde daer 't zee-water heeft over-ghespoelt met de vloet/ met potten in ovens/ door menichte van hout/ ende trecken daer so de seltichept upt om 't zout van te maken/ met groote

Her.desc. d.4.l.8. c.8.

moeyte

moeyte ende kost. In hare wateren is seer veel visch van diversche soorten / doch oock veel crocodilen van thien / twintich / jae dertich / ende meer voeten langh. De kuste van dese provincie begint van Michatoya, ende eyndight aen Aguachapa: heeft veel weyden ofte vlacke velden/welc sy noemen Zabanas, daer veel Estancias (dat zijn bouw-huysen) zijn / van koeyen ende ossen; 't landt is wat onderhevich vele sieckten / ende dat door de hitte ende vochticheydt; daer zijn wel vier soorten van Mosquitos, die de menschen des daeghs seer quellen/ ende des nachts niet laten rusten; veel vlieghen ende wespen die oock venijnigh zijn: men heeft daer mede scorpioenen / ende wormen / die dick ende hayrich zijn / de welcke soo venijnich zijn/ dat sy met maer een weynigh aen te roeren vergiften/ende oock dickwils dooden; ende andere die sy hondert-voeten noemen / die alsoo vergiftich zijn als de voor-gaende; men heeft daer slanghen/ haeghdisschen/ ende andere onghedierten. Men vindt daer witte byen die witten honigh ende was maecken / ende en steecken soo seer niet als de andere. Daer valt veel ballsems; ende een seecker liqueur als olie: (Gomara seght dat dit liqueur vliet uyt een bergh:) daer is sulphur welck soo fijn is / dat men het niet en behoeft te refineren om pulver van te maecken. De rieviere van Michatoya hier vooren verhaelt / is eyghentlijck de loosinge ofte desaguadero (als de Spaegniaerts seggen) van 't lack Amititan, vier leguen van de stadt van Guatimala gheleghen / ende om in de provincie te vallen / doet soo hooghen sprongh / dat men met een roer soo hoogh niet en soude konnen op-schieten / ende maeckt een hollicheyt tusschen 't water ende de klippen / daer sy van valt / die seer groot is: daer broeyen veel papegaeyen van diversche soorten / ende veel vleer-muysen die groot ende seer schadelijcken zijn / soo dat sy achter een kalf geraeckende 't selve wel met bloet te laten/ dooden; ende de menschen oock wel mede / soo sy die slapende vinden: ende in dese caverne hanghen dese vleer-muysen d'een op den anderen / ende maecken tursen grooter als een hoet / ende door de groote schade die sy doen aen de kalveren / heeft men de bouwerijen in eenighe quartieren hier ontrent / moeten verlaten.

d.3.l.5. c.11.

d.4.l.8. c.8.

In een plaetse van dese selve provincie/ welck ghenaemt wort Nesticpaca, zijn seeckere lacken welck schijnen haer oorspronck te hebben uyt sulphur-mijnen/overmits haren swaren reuck / en aen haer kanten legghen oock stucken van sulphur te samen ghegroeyt door de dickte van water / ende over sulcks seer ghesuyvert; ende de weyden daer dit water zijn door-loop heeft / maecken de peerden vet / in sulcker voeghen / dat sy van swack ende magher / in korten tijdt vet ende gladt komen te worden. De Indianen van dese provincie zijn nederich: de mexicaensche tale heeft haer ganck onder haer-lieden / hoe-wel sy oock een particuliere spraecke hebben: Sy nemen meer toe als andere in de religie ende politique conversatie / doch met de minste naerlaticheyt van wel op haer te letten/soo vervallen sy in haer voorighe blindtheyt. De vrouwen zijn groote spinsters ende wel gheschickt: de mans zijn seer grof / ende goede schutters met den boghe.

Dese provincie was gheconquesteert by Pedro de Alvarado in den jare vijfthien hondert ende vier-en-twintich / ende ghedurende syn leven was sy seer weelderich; maer hedensdaeghs (seght Gomara) is sy gantsch gheruineert/ ende weynigh Spaegniaerden die daer woonen: doch dese gheleghentheyt is daer naer weder verandert / ghelijck die dinghen gaen.

Dese provincie (seght Herrera) en heeft maer de haven van Yztapa, ende die en is noch niet soo goet als sy wel behoorde te wesen. Herrera stelt elders R. Yztapa by de rieviere Gryalva, ende seght datse streckt naer 't zuydt-oosten / ende datmen daer langhs vaert naer Yucatan: soo dat ick meyne dat Herrera heeft willen seggen dat dese provincie geen aen-komste en heeft aen de noort-zee als de haven van Yztapa; hoe-wel men nu ghebruyckt de gheleghentheydt van Rio Dolce, om de goederen kommende van de noordt-zee te brenghen naer dese provincie.

d.3.l.7. c.3.

Het

YZALCOS.

Het achtste Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van de Provincie van YZALCOS, ghelijck de Spaegniaerden die noemen.

DE provincie van los Yzalcos, begint aen de rievière van Guachapa, ende eyndicht aen Gueymaco ende de kuste van Tonala, streckt langhs de selve kuste van de zuydt-zee achthien leguen, heeft by naer de selve qualiteyten van bodem ende lucht als die van Guazapan, ende overvloedicheyt van de selve dinghen/ ende heeft veel Cacao, soo dat 't gheene naer Nova Hispania wordt ghebracht/ ende 't gheene sy in haer eyghen huysen verbesighen/ in de vier plaetsen van los Yzalcos, alleen meer dan vijftich duysent Cargas beloopt/ (dat is soo veel als een man teffens kan draghen/ vijftich duysent-maels:) dese plaetsen beslaen wel twee mijlen in 't vier-kant/ soo dat men van sulcke hoven ende haer vruchten in de werelt niet en weet te spreecken. Sy tellen het Cacao by Contles, Xequipiles, en Cargas: een Contle is vier hondert amandelen; een Xequipil twee hondert Contles, dat is acht duysent amandels; ende een Carga dry Xequipiles; ende op die maniere tellen sy oock alle haer andere dinghen. Daer wast noch een anderen boom welck de Indianen in haere taele noemen Cochiz-tzapotl ende de Spaegniaerden Zapote, is een grooten boom/ wiens bladeren de oragnie-boomen bladeren niet ongelijck en zijn; draeght kleyne geele blommekens/ ende brenght een vruchte voorts als een quee-appel ofte peere soo van maecksel als van groote; welck wel goet van smaeck is/ maer niet ghesondt/ ende heeft een steen in/ die niet beter als venijn is: dese vruchte ghegeten maeckt de menschen slaperigh/ waerom de Spaegniaerden de selve noemen Zapote sonifero. Den hoogh-gheleerden Carolus Clusius maeckt in syn boecken van de uyt-heemsche kruyden ende vruchten/ ghewagh van een vrucht die hem ghesonden was onder de naem van Coxo Cypote, welck wil schijnen de binnenste steen te zijn van dese vruchte.

d.4.l.8. c.9.

In dese provincie is een Volcan die altijdts roockt/ welck de in-ghesetene van dese provincie ghetuyghen in vijftich jaeren herre-waerts meer als twintich stagien van zijn hooghte vermindert ende verlooren te hebben; ende op sommighe jaeren heeft hy sulcken menichte van asschen uyt-ghesworpen/ dat hy het landt daer mede eenighe mijlen in 't ronde bedeckte; dede seer groote schade in de hoven van 't Cacao naer het zuyden gheleghen/ daer het landt leeghste is; daer vallen van desen bergh veel verscheyden wateren af/ welcker eenighe seer goedt zijn/ ander seer quaedt ende stinckende; daer is een beecke onder andere/ die met steen bedeckt alles wat daer in valt; ende hier ontrent in een plaetse ghenaemt Tupa, hebt ghy noch een desghelijcke/ als mede een in de provincie van Chiapa. Van de Yzalcos klimt men dry leguen tot een plaetse die sy noemen Apaneca, welck boven maten koudt is: daer worden even-wel granaden gewonnen/ ende andere vruchten van spaegnien/ ende insonderheydt tarwe: een mijle van daer is een ander plaetse ghenaemt Ataco, van de selve temperatuere ende uyter-maten wel voor-sien van alderhande jacht; in het ghebergthe heeft men het ghedierte dat men seght den Bezoar voort-brenght: daer is oock een soorte van kleyne dieren ghelijck beyren/ die gheen mondt en hebben/ maer in plaetse van dien een gadt in het uyterste van de snuydt/ welck kleyn ende rondt is/ met een langhe tonghe/ van binnen hol/ daer sy den honigh mede in suyghen/ ende halen die daer sy die vinden konnen; ende als haer die ontbreeckt/ soo gaen sy aen de mieren-nesten/ ende strecken haere tonghe daer uyt als oft een riedt waer/ ende locken de mieren so daer in. Daer zijn veel dainen van diversche couleuren/ ende veel

differentien van vreemde dierkens/ende oock eenighe schadelijcke dieren. Veel kruyden ende boomen van sonderlinghe goede krachten tot de ghesondtheyt der menschen/ als van mastick/ draecken-bloet/ ende boomen van Anime, by groote menichten. Wat voorder van daer is Guacapa ghelegen/ abundant als de voorgaende/ daer de vrouwen sonder eenighe instrumenten seer goede aerde vaten maken; ende in't water van seeckere beke/ set hem seecker substantie die roodt is als Cochinille, daer sy haer vaten mede verwen/ende ghelooven dat het bolus armenus is/ door dien het ghedroncken zijnde de bloedt-ganck stopt/ ende andere pestilentiale sieckten verdrijft/ soo datmen gist dat het water door eenighe mijnen van bolus armenus moet passeeren. Ende in een ander beke wordt swarte aerde ghevonden/ daer sy fraey swart mede verwen. Daer zijn andere springhen van warme wateren/ die soo heet zijn datse der menschen leden verschouwen/ende zijn seer verschepden van kouleur ende oorspronck: de Indianen noemen dese plaetse de helle: 't water bobbelt uyt wel een boogh-scheut weeghs op vele plaetsen/ende met different ghelupdt; in d'een plaetse komt het water drabbich/ in d'ander klaer; in een ander roodt/ in een ander geel; ende voorts van andere couleuren/ naer dat de mineralen zijn daer dese wateren door passeeren; eyndelijck van de dampen die daer uyt komen/ komt seecker betumen, van seer verschepden couleuren/ welcke soude konnen dienen om mede te schilderen; de Indianen pleghen haer potten te setten over dese springhen/ om die te doen sieden. Van alle dese springhen komt voort de rieviere die de Spaegniaerden noemen Caliente, dat is heete/ want als dit water wel een half legue gheloopen heeft door de grondt/ van dese plaetse af/ soo verschouwt het noch wel de voeten van een peert. Naerder het ghebergte zijn noch andere sulcke gaten/ ende daer is een steen vijf spaensche ellen langh/ ende drie breedt/ door 't midden gheborsten/ door welcker breucke veel roocks uytkomt; ende daer ontrent komende/ hoort men een schrickelijck ghelupdt/ ende als het quaedt weeder maeckt/ soo hoort men wel een halff mijle van daer seer schrickelijck ghedruys. Op dat ghebergte zijn grove boomen/ ende eycken die soo groote eeckelen draghen/ datse van de doppen inckt-hoorens maecken/ ende daer zijnder die de breedte van drie vinghers dick zijn. Men vint daer schorpioenen soo groot als konijnen/ ende een soorte van padden wat minder als vorschen/ die op de boomen springhen/ ende haer daer onthouden ghelijck als voghelen/ ende maecken in tijde van reghenen seer groot gheschal. De mieren zijn daer wonder groot/ ende de in-woonders eetense/ ende verkoopen die op haere marckten.

SAN SALVADOR, SAN MIGUEL, ende CHULUTECA.

Het neghende Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van de Provincien van San Salvador, San Migvel ende Chvlvteca, ende hare bysondere gheleghentheden.

d.4.l.8. c.10.

De provincie van San Salvador, neemt haer begin aen de vlecke van Atiquizaya, is van de selve vruchtbaerheydt als de voor-gaende; sy maecken daer seeckere masse van stinckende ende venijnighe wormen/ welck een sonderlinghe remedie is teghen alle soorten van koude humeuren ende andere quaelen. Twee leguen van dese plaetse neemt syn oorspronck de rieviere van Guachapa, ende naer datse seven leguen weeghs gheloopen heeft wordt sy seer groot; daer en is in gantsch Indien gheen die grooter wordt in soo kleynen distantie/ want loopt maer derthien leguen, ende komt soo in de zuydt-zee. In de vlecke van Santa Ana worden twee soorten van houdt ghevonden/ met de eene verwet men een couleur

kouleur welck sy noemen Leonada; ende het ander in 't water werpende/ maeckt schoon blaeuw. Aen de voet van den Volcan in 't voor-gaende Capittel verhaelt / dicht by Coatan, is een lack ghelegben dat heel diep is / vol van crocodilen / ende een Eylandeken in 't midden; de Indianen die sy noemen Pipeles, gheloofden dat gheen mensch en mocht sien watter op dit Eylandt was / dan dat hy sterven moest die daer op quam; de Spaegniaerden hebben haer haest van dese domheyt ontlast / maeckten vlotten om daer aen te komen / ende seeckere Swarten swommen daer naer toe / ende vonden op het Eylandt een groot beeldt van steen / de figuere van een vrouwe / ende eenighe sacrificien; waer door de Indianen saghen dat het maer fabulen en waren. Op de limiten van de vlecke welck sy noemen Guaymoco, zijn groote boomen van balsem (als mede op de gantsche kuste van Tonala) is grof hout ende swaer / ende in de kercke zijn pilaren van vijf-en-vijftich voeten hoogh: het liqueur wordt vergadert in de somer / welck daer duert van de maendt November tot in May; de Indianen versenghen den boom op dat hy desen balsem uyt-ghebe; maer de Spaegniaerden laeten den boom 't selve van selfs doen sonder kracht van vyer. Den boom brenght seeckere vruchten voorts als amandelen / daer een nat in is soo geel als goudt: Men komt van daer naer de stadt St Salvador door een enghte / waer langhs men een rievierе passeert wel seven-en-sestich mael/tot aen de voet van een groote Volcan, die gheen vyer meer uyt en gheeft/ door dien de materie die het selve veroorsaeckte / schijnt gheconsumeert te wesen; ende maeckten soo grooten mondt ten tijde datse brande / datse meer als een half mijle in het ronde was / ende wonder diep; ende eer ghy beneden komt/ soo heeftse twee plaetsen ghelijck als de kalck-ovens; ende uyt de diepste komt noch ordinaris roock die soo swaer rieckt / dat men ghesien heeft een Spaegniaert daer van te beswijmen / om dat hy daer te naer was ghekomen. Den bergh is van beneden tot boven vol van cedar-boomen / pijn-boomen / ende meer andere / oock ghedierte / ende verbrande stoffen van den brandt die daer pleegh te wesen. Vyr leguen van het uyterste van desen Volcan is gheleghen de vlecke van Nixapa, daer een stuck is van eenen dorren bergh / die sy noemen el mal pays, bestaende uyt steenen / ende verbrande aerde over-hoop legghende / ende is te verwonderen van waer dese aerde magh ghekomen zijn; door dien tusschen den voor-schreven Volcan, ende dese plaetse gheen ander Volcan en is; soo dat men het daer voor hout/dat het komt van den voorsz. Volcan, te meer door dien een ander Volcan welck daer is in de valleye van de stadt St Iago, van verre uyt-smijt groote berghen van vyer ende steenen; ende een anderen die uyt-borste ende begon te branden in Nicaragua, smeet met ghewelt een bergh van boven tot beneden over een seeckere valleye daer eenighe wooninghen waren van Indianen / die daer alle verginghen. Daer springhen van desen Volcan seer goede wateren / ende dicht by Nixapa wordense tot een rievierе; ende daer is een beke die loopt des nachts tot den seven oft acht uyren 's morghens / ende dan versinckt sy dicht by den bergh van St Iuan.

In de provincie van Chuluteca is een ander fonteyn / welcke vloeyt tot middagh/en verdwijnt dan. Aen de voet van desen Volcan is een ronden put die seer breedt is/die een Volcan schijnt geweest te zijn/ende langh gebrant te hebben/door dien de grondt daer ontrent seer verbrant is / nu spruyt daer een fonteyne van seer goet water / daer de vlecke van Cuzcatan met voor-sien wordt / die by de kant van desen put is gelegen: ende daer by is oock ghelegen de stadt St Salvador.

Op dese kuste van de zuydt-zee tot de rievierе Lempa toe / palende aen de provincie van St Miguel, zijn playnen ende overvloedt van weyden / ende eenich vee: aen een zijde by de voet van een hooghe Volcan legghen vier vlecken van Indianen / daer soo veel Cacao wast als in de provincie van Ycalcos hier voren verhaelt. Aen de noordt-zijde van desen Volcan leght de vlecke van

Yztepeque, ende in haer limiten vijf ſpringhen van wateren als die van Guacha-
pa vooren verhaelt/ die aluyn gheven ende ſulphur / ende op haer velden waſſen
veel boomen ende kruyden/ die tot veele goede ghebruycken konnen ghebeſight
worden. De berghen ſtaen vol van de medicinale wortelen welck ſy noemen Me-
choacan; ende van die plaetſe af beginnen de volckeren die men noemt Chonta-
les, ſpreecken diverſche taelen / ende is een beeſtelijck volck. Opt een lack welck
leght in dat gheweſte/ ſpruydt de rievieve Lempa die ſeer groot is; 't landt is
abundant van viſſcherije ende jaght/ hoe-wel het wat hitſigh is. Aen den oever
van deſe rieviere waſſen eenighe kleyne boomkens / die een gomme gheven van
ſeer ſchoonen reuck / ſoo dat het heel fijn Benjuy ſchijnt te weſen; ende hebben een
wel-rieckenden bloeſſem. Dry leguen van dit lack is gheleghen de vlecke van
Mimilla, daer de natie van Wilden die ſy Pipiles noemen / ginghen offeren/
ende andere natien meer van 'tſelve gheweſt: in deſe vlecke zijn twee bornen van
water dicht by den anderen/ d' eene warm ende d'andere koudt; daer zijn veel
ſpecerijen die de in-gheboorne ghebruycken in haere ſpijſe ende dranck; ende
een aerde als koper-roodt / daer men inckt van maeckt de gantſche provincie
door. Ende ontrent een plaetſe ghenaemt Cecori naer 't quartier toe van Gra-
cias à Dios, verthoont hem een bergh die boven d'ander uyt-ſteeckt / welck op
den top een groot lack heeft van ſoet-water / ſeer diep / welck ſchijnt voort te
komen uyt een groote ſpringh. In dit landt vindt men ſeer veel danten; dit
dier heeft twee verſcheyde penſſen / in 't eene heeft het ſyn eeten / ende in 't ander
veel verrodt houdts / en men weet niet tot wat eynde / hoe-wel de natuere niet
te vergheefs en doet; 't vleeſch van deſe dieren werdt van de Wilden ghegeten/
hoe-wel het niet goet en is / door dien 't ſoo ſlijmerigh is. In deſe provincien
zijn oock plaetſen die wel koudt zijn ende bergigh / daer ſeer groote eycken /
cedren/ ende andere boomen waſſen / veel grooter als in andere quartieren van
dit gheweſte.

Het thiende Capittel.

Beſchrijvinghe van de Stadt San Iago de Gvatemala, welck is de voornaemſte die in dit quartier by de Spaegniaerden wordt bewoont.

Her.deſ. WY hebben deſe particuliere provincien ſoo wat naer een vervolght om dat
ſy ſoo aen den anderen gheheght / ende in den anderen ghelijck gheincla-
veert zijn: ſullen nu de ſteden van de Spaegniaerden / die daer in zijn ghelegen/
verhalen / beginnende van de principaelſte / welcke ghenoemt wordt St Iago de
Guatemala, door dien ſy 't hooft is van dit gouvernement/ ende de plaetſe daer
de Audientie ordinaris haer woon-plaetſe houdt: Deſe ſtadt is gheleghen op
de hooghte van veerthien graden en een halff by noorden de linie / ende op de
lenghte van dry-en-tneghentigh graden van den meridiaen van Toledo; is
d.3.l.5. gheleghen twaelf leguen van de zee die men noemt Mar del Zur; (Herrera
c.11. ſeght elders vijfthien leguen) in het midden van een valleye daer een rieviere
door-loopt; tuſſchen twee brandende berghen die men noemt Volcanes, de een
dicht by de ſtadt/ d' ander twee leguen daer af/ op een hooghen bergh ende rondt/
daer veel roocks pleegh uyt te komen/ vlam / ende aſſchen / met ſeer groote ſtee-
nen; als het brandt / ſoo beeft de aerde ſeer / ende dat knap op een; het dondert
ende blixemt daer boven-maten; nochtans is het landt gheſondt / vruchtbaer
ende rijck / ende van veel weyden / ſoo dat daer nu veel vee is: ende van eene
Hanega Maiz worden daer wel hondert ende twee hondert verſamelt / ende
oock wel vijf hondert op de vlacke campagne daer ſy ghewatert wordt: welck
Her.deſ. is playſant om te aen-ſchouwen door de menichte van de fruyt-boomen die daer
zijn / ende oock ſonder dat. Deſe ſtadt / naer het ſegghen van Herrera, heeft
wel

wel ſes hondert in-woonders Spaegniaerden: de Officiers van den Koningh hebben daer haer reſidentie; daer is een ſmelt-huys / ende de Cathedrale kercke / welckes Biſſchop is ſuffragaen van den Artz-biſſchop van Mexico; daer is een klooſter van Dominicanen / ende een ander van de orde de la Merced; ende een hoſpitael; ende in haer limiten woonen wel vijf-en-twintich duyſent Indianen die tribuyt betalen; de ſtadt is gheleghen in een ſeer vermaeckelijcke valleye / ende heeft abundantie van fruyten ende alderhande victualie. Deſe ſtadt is gheleghen twee hondert en ſeventich leguen van Mexico; den wegh derwaerts van Mexico is door twee woeſtijnen ofte onbewoonde contreyen / d'eerſte van Guaxaca tot Tecoantepecque van vijf-en-veertich leguen; ende d'ander van daer langhs Soconuſco, van ſeſtich leguen; ende van half May tot half November en reyſt men niet / door dien het meeſt alle daghen reghent / ende men de rievieren en poelen niet en kan paſſeren. De aerde beeft hier ſoo gheweldigh by vlaghen / dat ſy de huyſen om verre werpt.

d.4.l.7. c.5.

Deſe ſtadt is inſghelijcks gheleghen twee hondert leguen van Guazacoalco aen de noordt-zee (deſe diſtantie en kan ſoo groot niet weſen / ten ware de wegh geweldigh om-liep) van waer ſy eertijdts met groote travailie moeſten halen het ghene ſy van de noordt-zee van doen hadden. Dan hebben daer naer een naerderen wegh ghevonden door de valleye van Naco in de provincie Honduras welck maer by de vijftich mijlen is gheleghen van St Iago de Cavalleros ofte Guatemala.

d.5.l.9. c.9.

Deſe ſtadt wierdt in den jaere 1541 door een ſchrickelijck tempeeſt by naer gantſch ghedeſtrueert / welck ſyn oorſpronck nam uyt den Volcan, welck leght boven de ſtadt / van waer des nachts ten twee uyren onverſiens ſoo grooten water-vloedt (met hem voerende gheweldighe ſteenen / veel houdt ende gantſche boomen /) quam in de ſtadt met ſulcken ghewelt / dat ſy de mueren van de huyſen ter neder wierp / ende het volck deerlijcken verſmoorde: dan de ſtadt is daer naer weder op-ghebouт.

d.6.l.1. c.8.

Iohn Chilton die daer was in den jaere 1570 ſeght dat by ſynen tijdt in deſe ſtadt maer woonden tachtentich Spaegniaerden; dat ſy leght veerthien mijlen van de zee binnen 's landts; ende ſeer rijck is / van weghen het goudt datſe gaen halen van de kuſte van Veragua. Doch gheloove datter een goedt deel van haren rijckdom komt van den Indigo ofte Annil die wonder fijn is / ſo datſe boven allen ſeer gheacht wordt.

Engelſche voyagie.

Het elfſte Capittel.

Beſchrijvinghe van de andere ſteden van deſe provincien, te weten, St SALVADOR, LA TRINIDAD, St MIGVEL, ende XEREZ DE LA FRONTERA.

DE ſtadt St Salvador, de welcke de Indianen in hare tale noemden Cuzcatlan ofte Cuzcatan; is gheleghen op de hooghte van wat meer als derthien graden by noorden de linie / in een ghetemperde lucht / ende op een vruchtbaren grondt; veertich leguen van St Iago, voor-ſchreven naer het zuydt-ooſten; daer is een klooſter van Dominicanen. Men heeft een lack daer ontrent welck vijf leguen in 't om-gaen is / met weynigh viſch daer in: de oude Indianen ſegghen dat daer eertijdts in dit lack ſlanghen wierden ghevonden van extraordinaire groote. Herrera ſeght elders / dat Cuzcatan is gheleghen ſeſtich leguen van Guatemala: Dan het eerſte komt beter met de gheleghentheydt van de ſteden over een.

Her.deſ. d.4.l.8. c.9.

Iohn Chilton vooren verhaelt ſeght dat San Salvador de principaelſte ſtadt is van Sonſonate, ende datſe gheleghen is ſeſtich leguen van Guatemala ende ſeven mijlen van de zuydt-zee / ende een haven op de ſelve kuſte / die

Engelſche voyagie.

ghenaemt is Acaxutla, daer de schepen aen-komen met haer koopmanschappen die sy brenghen van Nova Hispania, ende van daer sy wederom haer vracht innemen van Cacao: ende dat daer in syn tijdt sestich Spaegniaerden oft daer ontrent woonden.

De vlecke la Trinidad, welck in de Indiaensche sprake wort genoemt Conzonate, is gheleghen ses-en-twintich leguen van St Iago de Guatemala, ende vier leguen van de haven van Acaxutla naer 't zuydt-westen/ wort gheregeert by een Alcalde major, uyt naem van syn Majesteyt/daer is een klooster van dominicaner monnicken: is gelegen in een quartier dat vruchtbaer is van Cacao, ende de Indianen zijn onder de jurisdictie van die van St Iago; in dese plaetse valt seer grooten handel/ ende de haven is de plaetse daer de schepen van Peru ende Nova Hispania komen ontladen: dese plaetse is meest bekent by de naem van Sonsonate, ende door dien daer den meesten handel valt/soo wordt de gantsche provincie oock soo ghenoemt.

De vlecke van Sant Miguel is ghelegen twee-en-sestich leguen van Sant Iago de Guatemala, ende twee-en-twintich van Sant Salvador naer 't zuydt-oosten/ (soo dat als hier voren Sant Salvador maer veertigh leguen van Sant Iago moet ligghen;) twee leguen van de zee/ ende de baye van Fonseca, de welcke dese vlecke dient voor een haven/ ende in haer districkt zijn wel tachtentich dorpkens van Indianen.

De vlecke Xerez de la Frontera in de spraecke der Indianen ghenaemt la Chuluteca; is ghelegen op de frontieren van Guatemala ende Nicaragua, tachtentich leguen van Sant Iago, ende twintich van Sant Miguel, naer 't zuydt-oosten van beyde dese plaetsen/ in een contreye die seer vruchtbaer is van cottoen ende van Maiz.

Het twaelfste Capittel.

De gheleghentheyt van de havenen ende kuste aen de zuydt-zee van dit gouvernement van GUATEMALA.

DE havenen van dit gouvernement aen de zuydt-zee/ zijn boven de gheene die wy in het voor-by gaen hebben aen-gheroert: la Bahia de Fonseca dicht by de stadt Sant Miguel op de hooghte van twaelff graden en een half by noorden de linie; dese was ontdeckt in den jaere 1522, by Gil Gonzales Davila, ende soo by hem ghenaemt ter ghedachtenis van Iuan de Rodrigues de Fonseca, Bisschop van Burgos ende president van den raedt van Indien; binnen in de baye leght een eylandt/ welck de selfde noemde Petronilla. De Spaegniaerden hebben eertijdts voor ghehadt door de gheleghentheydt van dese baeye/ den toe-voer van alder-hande koopmanschappen tusschen de noordt-zee ende de zuydt-zee te onder-houden: hadden in den jaere 1535 een woon-plaetse ofte stedeken gheleght in de valleye van Naco, welck sy noemden buena Esperance; ende gaven den Koningh van Spaegnien by brieven te kennen/dat dit voor-schreven stedeken seer wel gheleghen was tusschen Puerto de Cavallos ende de Bahia de Fonseca, die noordt ende zuyden van den anderen legghen/ ende dat daer van de eene zee tot de andere onghevaerlijcken vijftich leguen weeghs mochte wesen/ ende meest goeden wegh/ uyt-ghenomen eenighe harde passagien die men soude konnen slechten/ ende de weghen tusschen de dicht met boomen bewassen berghen openen. Dat oock den handel op Peru veel bequamer ende profitabelder konde ghedreven worden over dese Bahia de Fonseca, als wel over Panama, door dien het veel beter ende ghereeder varen was van dese baye naer Peru als van Panama; eñ gereeder varen van Puerto de Cavallos na Spaegnien/als van Nombre de Dios: door dien men van Puerto de Cavallos in twaelf tot veerthien daghen zeylen konde tot in de Havana. Ghetuyghen oock dat dese Bahia de Fonseca

d.5.l.9. c.9.

is

is een seer groote ende seeckere haven / daer de haven van Panamo niet en is by te ghelijcken. Thomas Fuller seght in syn observatien op de voyagie van Candisch: Dat in de Golfo van Fonseca (soo noemt hy die baye) legghen thien Eylandekens / waer van de vier bewoont zijn by Indianen / ende dat men daer kan bekomen water / hout ende zout. Dat aen de west-zijde van de Golfo is een dorp van Indianen / welck is ghenaemt Mapal, daer menighte van ossen is. Stelt Rio Lexo op de hooghte van twaelf graden ende veertich minuten; ende seght dat de baye van Fonseca leght van Rio Lexo (achte hy meynt Realeio in Nicaragua) veerthien mijlen/ende dat de kours is west-noordt-west ende oost-zuydt-oost. Dat van Rio Lexo tot de baye van Sonsonate de kours is oost ende west / ende de distantie sestich mijlen.

Engelsche voyagie.

De tweede haven is Acaxutla by de vlecke Trinidad ofte Conzonate, op de hooghte van twaelf graden by noorden de linie; (dan naer uyt-wijsen van de paskaerten soude wel op derthien ligghen:) welck is de voornaemste haven van dit Gouvernement voor de trafijcke op Nova Hispania ende Peru. De baye van Guatemala is twaelf leguen voorder naer het westen; ende Rio de Xicalapa noch seven leguen west-waert van de baye voor-noemt. Op de noordt-zijde en heeft dese provincie gheen zee-kuste / alsoo sy tot aen de zee niet en raeckt / op wel veertich leguen naer / by een landingh plaetse / welck sy noemen el Puerto de Golfo Dolce, van waer de koopmanschappen (die van Spaegnien komen langhs de Golfo de Honduras) te lande worden ghevoert naer Guatemala, San Salvador ende la Trinidad; ende twaelf leguen van Guatemala, by den hooghe wegh van Mexico leght het lack van Atitlan, welck thien leguen is in 't om-gaen/ ende vier leguen breedt / sonder dat men daer grondt heeft konnen werpen.

Her. desc.

H O N D U R A S.

Het derthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de provincie de HONDURAS in 't ghemeyn.

DE provincie ende het Gouvernement de Honduras, scheydt syn limiten aen d' een zijde met de provincie van Guatemala langhs de steden van San Salvador ende San Miguel, ende de vlecke van Xerez de la Frontera : ende aen d'ander zijde met de provincie van Nicaragua, naer de stadt Neuva Segovia toe; ende aen een ander zijde met de provincie van Taguzcalpa, die de Spaegniaerden nu noemen la Neuva Estremadura, ende voorts leghtse aen de noordt-zee; langhs welcke kuste sy langh is oost ende west meer dan hondert en vijftich leguen, ende in de breedte heeft sy van de zee af tot Nicaragua, ende tot de provincie van Guatemala in sommighe quartieren tachtentich leguen, ende in sommighe plaetsen meer ofte min. 'T landt heeft seer veel berghen / ende schoone en vruchtbare valleyen / die eertijdts seer volck-rijck pleghen te wesen / dan zijn nu door de oorloghen die de Wilde onder den anderen hebben ghevoert / seer omghekomen ende vermindert. Daer zijn weynigh playnen in regard van de groote ende hooghe berghen. Dese provincie is seer vruchtbaer van Maiz ende tarwe / ende alderhande vee; ende daer zijn eenighe mijnen van goudt ende silver; hoe-wel de in-gheboorne daer eertijdts gheen werck van en hebben ghemaeckt/ nochte de selve ghebeneficeert: 'T lant is seer overvloedigh van victualie; ende rijck van honigh ende wasch. Daer wassen calabassen in groote abundantie/ waer door de eerste ontdeckers van dese kuste / vindende in de zee veel van dese calabassen drijven / welcke men in 't Eylandt Hispaniola ofte Sant Domingo noemt Ybueras, dese zee noemden Golfo de las Ybueras, ende de provincie van gelijcke las Ybueras; hoe-wel daer na om de groote diepte die de stier-lieden vonden ontrent een Cabo van dese provincie/ sy de naem gekregen ende behouden heeft de

d.4.l.8. c.3.

Her. descript.

Honduras. Heeft de riebier Haguaro naer 't quartier van Truxillo toe/ die groot ende schoon is/aen wiens oeveren seer veel woon-plaetsen waren van Indianen/ ende veel landen wierden bebouwt ende upt de riebiere ghewatert. Daer zijn meer riebieren/ hoe-wel gheen soo groot als dese; ontrent de stadt van San Pedro loopt een riebiere diese noemen Chamalucon, welck haren loop neemt voor-by Camayagua. De riebiere Vlua heeft twintich leguen in de lenghde met seer schoone oevers/ aen beyde zijden bewoont/ tot dat sy in zee loopt: Ende elcke riebiere houdt in dese provincie haer ordinaire kours/ende verspreyt by tijden syn wateren/ ende watert ende ververscht alle de boomgaerden ende hoven/de selve groen maeckende ende de vruchten daer van voorderende; ende 't selve geschiet meest ontrent St Michiels-dagh ende St Franciscus-dach: dese provincie en heeft gheen ander fonteynen ofte wateringhen om hem van te dienen.

De waren daer de in-ghebooren haer-selven mede onder-houden/ ende haer tribupten mede betaelen aen de Spaegniaerden/ zijn witte mantels van vierdraet; veel honigh welck sy vergaderen in groote holle boomen/ ende onder de aerde op-nemen/ door dien sy gheen andere bye-korven en hebben: sy hebben oock Chille ofte Axi ende Batatas; sy zaepen Maiz ende erweten drymael des jaers. Sy roerden de aerde met seeckere langhe paelen/ de welcke hebben twee kromme tacken/een op-waerts ende d'ander neder-waerts om gheboghen/ om forre te doen beyde met de voet ende met den arm; sy zaeyden weynigh/ door dien sy seer luy ende ledigh zijn/ende leden den meesten tijdt van 't jaer hongher; aten oock diversche wortelen; ende voorts alderhande beesten/ sonder haer te mijden van verscheyden ongedierten; droncken in hare feesten seeckere soorte van meede/ daer sy haer seer droncken in droncken; de Heeren gebruyckten alleen den dranck van het Cacao, nu drincken sy alle 't selve; dan alle die quade coustuymen neffens diversche abominatien die sy onder den anderen pleeghden/ zijn door de conversatie van de Spaegniaerden seer verbetert. Sy hadden onder haer differente talen/ maer de ghemeynste spraecke onder haer was die van de Chontales, welck een barbarisch volck was. Sy rekenden haer jaer by achthien maenden/ ende noemdent Ivalar, dat is te segghen een dinck dat voor-by gaet; ende gaven elcke maendt twintich daghen/ hoe-wel sy niet en rekenden dan by nachten/ende so stelden sy de nacht voor den dagh. Haer jaer begonnen sy veertich dagen voor het onse; soo dat den eersten dagh van haer derde maendt over een quam met den eersten Ianuarij naer onse rekeninghe.

Den Bisschop van Chiapa, Bartholomeo de las Casas beklaeght hem aen den Keyser Carolus V, dat de Spaegniaerden in dese landen over de twee millioenen zielen in weynighe jaren hebben vernielt/ende in de groote ende lustighe provincien by naer gheen volck over ghelaeten. Dese provincie heeft vier steden van Spaegniaerden ende twee vlecken/ te weten Valledolid, Gracias à Dios, San Pedro, puerto de Cavallos, Truxillo ende San Iorge de Olancho, welcke wy particulierlijcken sullen gaen beschrijven; dese provincie heeft oock een Bisschop; de welcke suffragaen is van den Artz-bisschop van San Domingo in 't Eylandt Hispaniola.

Het veerthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Stadt VALLADOLID in HONDVRAS, ende de Stadt GRACIAS A DIOS, ende St PEDRO.

Her.desc. DE stadt nieuw Valladolid, welck de Indianen in haer taele noemen Comajagua, is ghelegen op de hooghte van meer als sesthien graden by noorden de linie; (naer 't segghen van Herrera, die hem hier in moet abuseren/ nademael hy Puerto de Cavallos maer op vijfthien graden en stelt/ die nootsaeckelijck veel noordelijcker moet ligghen) sestich leguen van Guatemala ofte de stadt St Iago

St Iago naer het oosten toe / ende by de veertich leguen van de noordt-zee. Is ghe-leghen in een schoone ende seer lustighe valleye / een fraeye gheleghentheydt van ghetemperde ende seer gesonde lucht: in haer velden heeft men menighte van vee / welck daer seer heeft toe-ghenomen; ende men heeft in haer districkt oock goede silver-mijnen ontdeckt. Den Gouverneur houdt hier ghemeynlijck syn woon-plaetse / neffens de threſorie van den Koningh; ende daer is een smelt-huys dienen-de voor de mijnen voorsz. Hier is oock de Cathedrale kercke ende Bisschop-stoel / sints het jaer 1558, wanneer de selve daer ghetransporteert wierdt van Truxillo, daer sy te voren was: ende daer is een klooster van Monnicken de la Merced. In den jare 1539 sondt Don Franciſco de Monteio, die doen Gouverneur was van de Honduras, syn Lieutenant Alonſo de Caceres met eenigh volck / om een vlecke te bouwen tusschen beyde de zeen / de welcke de selve leyde ses-en-twintich leguen van de zuydt-zee / ende soo vele mijlen insgelijcks van de noordt-zee / daer een rieviere is / die van Puerto de Cavallos af twaelf leguen te landt-waert in met canoas kan bevaren worden tot een dorp van Indianen / ende van dit dorp tot dese vlecke / welcke sy den naem gaven van Santa Maria de Comoyagua, zijn noch twaelf leguen, meest seer bequame wegh om met karren te ghebruycken. Soo dat de Capiteyn Caceres ende de in-woonders van dese vlecke / den Ko-ningh te kennen gaven / dat dese plaetse een goede gheleghentheyt gaf tot de on-derhandelingh van beyde de zeen; ende seyden dat men daer door soude konnen excuseren de groote sieckten ende sterften tusschen Panama ende Nombre de Dios voor-vallende; affirmerende dat de navigatie die men soude legghen in een plaet-se aen de zuydt-zee veel korter ende bequamer was naer de stadt de los Reyes ofte Lima, als van Panama; ende verthoonden dat dit een ghesondt landt was / ende overvloedich van onder-hout voor veel volcks dat daer te passeren had / door dien 't landt rijck was van goudt-mijnen; ende datter het koorn ende de wijngaer-den wel groeyden / neffens de fruyt-boomen van Castilien; ende dat het vee daer wel voort wilde om de goede weyden / wateren / ende berghen; ende datter goede visch was in de rievieren. Seyden mede dat de vlecke gheleghen was in een seer vermaeckelijcke valleye / by de vier leguen langh / met veel vruchten van 't landt / ende goede jacht van harten ende konijnen. Daer naer schijnt de stadt Vallado-lid in dit selve quartier gheleght te zijn tusschen beyde de twee zeen; de welcke van den anderen verscheyden zijn dry-en-vijftich leguen, van Puerto de Caval-los aen de noordt-zee / tot de Bahia de Fonſeca aen de zuydt-zee; ende door het aen-gheven voren verhaelt / heeft den Koningh van Spaegnien door den In-genieur Battiſta Antoneli desen wegh doen naerder besichtighen / om dat vele hardt dreven dat dien wegh bequamer was voor de onder-handelinghe van bey-de de zeen; maer hy bevondt dat daer veel inconvenienten in de wegh waren / die verhinderden uyt te voeren 't ghene van de Spaegniaerden van dit ghewesie nu meer-maels den Koningh van Spaegnien was aen-ghedient. Her.deſ.

De stadt Gracias a Dios is gheleghen dertich leguen van de stadt Valla-dolid voor-noemt by naer naer het westen; wierdt ghebouwt in den jaere 1350 door de Capiteyn Gabriel de Royas, om de mijnen van goudt te beneficieren die in dat ghewesie doen waren ontdeckt / ende had verscheyden sware rescon-tren teghens de Indianen / die hem dickwils bespronghen in een fort dat hy daer ghemaeckt hadde; maer alsoo hy van de Gouverneurs van Honduras ende Nicaragua niet behoorlijck en wierdt ghesecoureert / was hy ghenootsaeckt de plaetse weder te verlaten; doch in den jare 1536 wierdt de selve wederom herbout door Gonçalo de Alvarado. De stadt is gheleght op een hardt gheberghte / ende van gheen traffijcke: sy leven daer by 't zaeyen van tarw; hoe-wel 't landt om syn hardicheydt met moeyte ghebouwt wordt: daer worden seer veel muylen ghe-teelt / met de welcke sy de tarwe die daer wast voeren naer San Salvador ende daer ontrent / ende hebben oock goede peerden / die sy daer aen-teelen. d.4.l.8. c.13.

De

Her.def. De stadt S[t] Pedro is ghelegen dertich leguen van Valladolid de Comoyagua naer 't noorden / een weynigh streckende naer het westen / ende elf leguen van Puerto de Cavallos, daer de officiers van den Koningh haer onthouden / door dien dat Puerto de Cavallos, daer de despachen van de schepen vallen / een seer onghesonde plaetse is; Dan naer 't segghen van Herrera elders in syn historie / soo is de stadt van San Pedro mede wat onghesondt / legghende in een hitsighe ende seer onghesonde lucht: pleegh wel de beste te wesen van dat quartier / ende daer den meesten handel was / dan dit is te niet ghekomen / naer dat Golfo Dolce is ontdeckt / van waer men de koopmanschappen te landt-waert in-voert met barcken. (d.6.l.3. c.19.)

Het vijfthiende Capittel.

Beschrijvinge van de andere Steden in de Provincie van HONDURAS gheleghen, te weten PUERTO DE CAVALLOS, TRUXILLO ende S[t] IORGE.

Her.def. DE vlecke San Iuan de puerto de Cavallos is gheleghen op de hooghte van vijfthien graden by noorden de linie (naer 't seggen van Herrera) elf leguen van San Pedro, ende veertich leguen van de stadt Valledolid de Comayagua; is bewoont by facteurs van de koop-lieden ende by swarten / om dat het een haven is die swack is / doch goedt / hoe-wel het een baye is; (want Herrera seght elders dat het een excellente ghelegentheyt is voor een groot ghetal van schepen / ende de beste haven / die in de weerelt is) wordt ghenaemt Puerto de Cavallos, om dat daer eenighe peerden over-boordt wierden gheset by een extra-ordinaire storm. De valleye van Naco nu meer-maels by ons aen-gheroert is van dese plaetse achthien leguen, wesende een rijcke provincie van mijnen / ende eertijdts seer vol volcks: want naer 't segghen van Herrera, soo is dese valleye het beste landt van dese provincie / vlack / vruchtbaer ende spacieus / met gheberghte om-cinghelt / met breede weghen / met veel bloemen / vruchten / ende seer vermakelijcke groente / soo dat het ten deele ghelijckt de provincie van Valentia in Spaegnien. Dan om weder te keeren tot Puerto de Cavallos, dese plaetse is diversche reysen in-ghenomen ende gheplondert gheweest; ende insonderheydt by de Enghelsche onder het beleydt van Sir Anthony Sherley, in den jare 1596, welcke ghetuycht dat het de armste ende miserabelste plaetse is van gantsch Indien: dan Christopher Newport die de selve plaetse in-nam in den jaere 1591 vondt daer goeden buyt / ende ghetuyght dat het een plaetse was van twee hondert huysen / ende datter dat jaer wel vier rijcke schepen waren af-ghevaren. Waer door eyndelijck is ghebeurt / dat (siende dese haven weynigh seker was / ende sonder beschudt / ende derhalven open voor de zee-roovers) de selve is verleght door Alonso Criado de Castilla president van de Audientie van Guatemala, ende den handel ghebraght op een ander plaetse / welck men noemt Amatique, achthien leguen van de voor-gaende puerto de Cavallos, ende is genaemt San Thomas de Castilla, welcke vlecke heeft alderhande ghelegentheden / ende de noodighe securiteyt tegen de vyanden; soo dat den Koningh dit voor een sonderlinghen goeden dienst heeft gheacht / ende den voornoemden Don Alonso Criado in Spaegnien weder-ghekeert zijnde / daer over Raedts-Heer ghekoren in syn oppersten raedt van Indien. (d.4.l.7. c.3.; d.3.l.5. c.12.)

Her.def. De stadt Truxillo is gelegen sestigh leguen van de hooft-stadt Valladolid naer 't noordt-oosten / ende veertich leguen van Puerto de Cavallos naer het oosten; een mijle van de noordt-zee; syn haven wordt ghenaemt Iuan Gil, is een goede haven / (hoe-wel het een baye is / die doodt is) ende van de windt beschut / daer de schepen eerst ontladen ofte aen-komen die voorts na Guatemala willen. De stadt is gelegen tusschen twee rievieren van goet water ende visch-rijck / in een landt dat somers en 's winters wel getempert is; de contreye is vruchtbaer van alderhande lijf-tocht; (d.3.l 8. c.7.)

lijf-tocht; daer valt veel honigh ende was / ende 't is daer vermenighvuldicht: ende de koepen zijn daer grooter als in Spaegnien; de wijngaerden draghen tweemael s' jaers / als oock het koorn: naer acht daghen dat de druyve ghesneden is / soo snoept men de wijngaerden / ende loopen op een nieu uyt / ende gheven weder druyven ontrent kersmis; de limoenen ende oragnien / ende in somme alle andere vruchten wassen daer wonder wel. Dese plaetse was by de Engelsche verrascht in den jare 1576. Dan daer na in den jare 1596 wierdt 't selve weder onder-staen by Sir Anthony Sherley ende William Parker, doch te vergeefs; want wierden van de wacht ontdeckt; sy ghetuyghen dat de stadt onwinbaer is by natuere van de plaetse / legghende op een steylen bergh dicht by de zee / om-ringht met bosschagien die seer dicht zijn / soo datter gheen passagie en is door 't gheboomte / ende daer is oock maer een seer enge ende steyle wegh naer de stadt toe-gaende / aen welckes eynde is een poorte die seer sterck is; soo dat daer niet te doen en is dan by 't verrasschen van de schildt-wacht. Twaelf leguen van de stadt Truxillo leght de valleye van Xuticalpa, daer eertijts in de beken veel goudts wierdt ghevonden / soo dat de Spaegniaerden daer een fortresse hadden in den jare 1530, om de mijnen voor aen-loop van de Wilde te beschutten.

d. 4. l. 7. c. 3.

De vlecke S[t] Iorge de Olancho is gheleghen veertich leguen van de stadt Valledolid de Gomayagua, naer het oosten / (Herrera seght elders meer als dertigh; siet hier naer) daer woonen eenighe veertich Spaegniaerden / ende in haer districkt wel sesthien duysent Indianen die onder tribuyt sitten / daer valt veel goudts / insonderheyt in de rieviere van Guayape, die twaelf leguen leght van dese vlecke. Dese stadt ofte vlecke leght van Valladolid weynigh meer als dertich leguen, ende van Gracias à Dios dertich leguen meer; ende van Truxillo insghelijcks dertich leguen; soo dat de wegh weynigh verschildt / ende dese stadt ende de steden Valladolid, Gracias a Dios, ende San Pedro legghen ghelijck in een triangel; de gantsche provincie beknoopt / ende ghelijck in het ronde. De valleye van Olancho daer dese vlecke is in gheleghen / is seer ghenoegelijck ende profitabel / men heeft daer seer veel goudts ghevonden / soo dat de Gouverneurs van Honduras ende Nicaragua daer grooten strijdt om hebben ghehadt / elck een die in syn Gouvernement betreckende / tot dat het verschil by den Koningh van Spaegnien is te neder gheleght.

Her. desc.

d. 4. l. 8. c. 3.

Her. descript.

Het sesthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de kuste, havenen, ende Eylanden van HONDVRAS.

DE gantsche kuste van dese provincie is ghelegen aen de noordt-zee in de Golfo die sy noemen de Honduras, welck is de gantsche zee-strandt tusschen dese provincie ende de provincie van Yucatan, tot daer sy aen de selve paelt / langhs de provincie van Verapaz, al waer het de naem heeft van Golfo de Guanaios weghen de Eylanden daer wy terstondt sullen van spreecken: Het eerste punt is / dat sy noemen Punta de Ybueras, welck is gheleghen op de hooghte van sesthien graden by noorden de linie (ofte naer uyt-wijsen van de kaerte op vijfthien graden en vier-en-dertich minuten;) nessens Golfo Dolce, welck de haven is voor de provincie van Guatemala; waer eertijts ghebout was een plaetse / ghenaemt San Gil de buena Vista, nessens de Cabo de tres puntas, naer 't oosten van Golfo Dolce. Meer naer 't oosten hebt ghy de rieviere Piche, ende Rio Baxo, ende de rieviere Vlua, die oock anders ghenaemt wordt in de Indiaensche tale Balahama, eer ghy komt aen puerto de Cavallos, welck is gheleghen op de hooghte van vijfthien graden. Figueredo stelt Rio de Lua by oosten puerto de Cavallos dicht by puerto de Sal. Linschoten steldt tusschen punta de Ybueras ende puerto de Cavallos dertich mijlen. Daer naer volght de rieviere ende het punt de la Sal; ende daer by puerto de Sal. Figueredo in syn Roteiro rekent van puerto de Sal tot

puerto

puerto de Cavallos vijf leguen, ende steldt tusschen beyden Morro de Baibas, dry
leguen by oosten de haven van Cavallos, ende daer aen Triumpho de la Cruz,
welc is een kabe met dry punten/daer Chriſtoval de Olid inden jare 1524 een vlec-
ke hadde gheleght/ die hy soo noemde. Voorder leght Rio Hulma, ofte de Xagua,
ende naer 't noorden van haren mondt het Eylandt de Vtila, ende naer 't noordt-
oosten de Eylanden Guyama, Helen ende Guanaia, ende San Franciſco,
noordt ende zuyden met punta de Truxillo (welck zijn de Eylanden de los
Guanaios:) het voor-schreven punt wordt oock anders ghenaemt Cabo Delga-
do ofte de Honduras; Figueredo in syn Roteiro noemt het oock punta de Ca-
ſtilha : Linſchoten stelt tusschen Triumpho de la Cruz, ende Cabo de Hondu-
ras dertich mijlen / ende van daer tot Cabo de Cameron twintich mijlen. By
dese Cabo leght een seer leeghe kuste / ende vol gheboomte. Tusschen Cabo Del-
gado ende Cabo de Cameron, (naer welck men syn kours stelt van het Ey-
landt Iamaica af) zijn derthien rievieren / ende aen 't punt van de Cabo is een
drooghte die wel twintich mijlen in zee streckt / ende in het midden van de selve
dicht by de kuste een groot Eylandt / ofte eenighe ghebroken Eylanden / welck
sy noemen de los Baxos, ende een ander naer het noorden ontrent de drooghte/
welck sy noemen San Milan; ende voor by de drooghte hebt ghy de Bahia de Car-
thago, ende Bahia Honda, voor de Cabo de Gracias a Dios, welck is gheleghen
op de hooghte van veerthien graden eñ een derde; ende naer het noorden van 't self-
de dry Eylandekens / welck sy noemen las Vicioſas; ende dan Quita Suenno,
ende Roncador, twee seer ghevaerlijcke drooghten : de Cabo voor-schreven voor-
by zijnde hebt / ghy Golfo de Niqueſa; ende de rieviere Yarre op de hooghte
van derthien graden by noorden de linie/ alwaer de Gouvernementen van Hon-
duras ende Nicaragua te samen komen.

De Eylanden die men noemt los Guanaios, wierden ontdeckt by den eersten
Ammirante Don Chriſtoval Colon in den jaere 1502: want door tempeest ghe- *d.1.l.5. c.5.*
dreven zijnde ontdeckte hy een kleyn Eylandt / welcke de Indianen noemden
Guanaia ofte Guanaxa, ende heeft naer by sich andere dry ofte vier kleynder Ey-
landen / die daer naer al t' samen Guanaias by de Spaegniaerden zijn ghenoemt/
en waren eertijdts wel bewoont by goedt ende vreedtsaem volck: den Ammiran-
te noemde dit Eylandt Iſla de Pinos, om dat daer veel pijn-boomen waren /
ende leght van Cabo de Honduras naer 't segghen van eenighe / vijf mijlen zuydt
ten westen ende noordt ten oosten/ ende van de stadt van Truxillo naer 't segghen
van Herrera twaelf leguen, ende is van 't landt van Yucatan dertich leguen ofte
weynigh meer verscheyden. Herrera seght elders; dat het tweede Eylandt welck
Guayama wordt ghenoemt / acht leguen in zee leght teghen over Truxillo; ende *d.4.l.8. c.4.*
dat het twee leguen groot is/daer excellente papegaeyen vallen/ende veel verckens
worden aen-geteelt. 't Derde leght noordt-noordt-west ende zuydt-zuydt-oost van
Cabo de Honduras, ende vier mijlen van 't voor-noemde Eylandt van Guanaxa.
Dirck Ruyters seght dat op dit Eylant een dorp van Indianen leght daer verver-
schinge genoegh is te bekomen; dat de Indianen van dat Eylandt heel goet-aer-
digh zijn; maer dat daer ghemeynlijck twee ofte dry Spaegniaerden onder haer
woonen om de selve in toom te houden. Het derde Eylandt wort genaemt Utila,
ende is grooter / ende leght 14 leguen van Puerto de Cavallos. Dirck Ruyters
schrijft/dat Vtila is een Eylandt ghelegen vijf groote mijlen van 't Eylandt Gua-
yama, ende ontrent vijf mijlen groot/dan niet seer hoogh/ vol geboomte gelijck het
Eylandt van Saona onder Hiſpaniola ghelegen. Boven 't Eylandt la Guanaia is
een ander Eylandt welck een bergh heeft van seer schoon cristal/soo Herrera ghe-
tuycht. Daer leggen oock de Eylanden van Guaydua, Helen ende St Franciſco;
doch worden al t' samen genaemt Guanaias, ende de zee daer ontrent wort daerom
mede gheheeten Golfo de Guanaio, ofte Guanaxo. Figueredo seght in syn Ro-
teiro, dat Guanaya, als men het eerst komt te sien upter zee / dry Eylanden
schijnt

schijnt te wesen/ende dat het ses ofte seven leguen verscheyden is van 't vaste landt/ streckende met de Cabo de Honduras noordt-noordt-west ende zuydt-zuydt-oost: aen de oost-sijde is het al hoogh eñ effen/eñ daer by komende noordt ende zuyden/ soo is 't aen de noordt-sijde leegh ende in het midden hoogh / ende en heeft aen die sijde gheen haeven; maer twee havens aen de zuydt-sijde; alwaer het heeft een rije van Cajos ende eenighe scharpe klippen die men moet mijden. Op dit Eylandt heeft men verckens / hoenderen / papegaeyen ende daer woonen ordinaris twee oft drie Spaegniaerden onder de Wilde: aen de west-sijde heeft het een rif/ welck een legue af-steeckt in zee. Van dit Eylandt tot Guayava zijn drie oft vier leguen, van Guayava tot Vtila zijn ses leguen, is ses oft seven leguen groot/ al leegh ende vol boomen: aen de oost-sijde heeft het een ronden heuvel als een broodt/ende naer 't zuydt-westen een kleynen heuvel/daer eenige palm-boomen op staen; eñ voorts een grooteren heuvel met een punt/welck vlack is; ende twee leguen van daer een goede haeven/de welcke streckt noordt-oost ende zuydt-west met den grooten heuvel: dit Eylandt heeft aen de west-sijde ses ofte seven groote Caios vol gheboomte/ende tusschen dese ende het Eylandt is 't al droogh; ende aen de zuydt-sijde ontrent twee leguen van 't west punt heeft het twee Caios ende een bancke daer 't op barnt: het westelijckste punt streckt noordt ende zuyden met Menguilla aen 't vaste landt gheleghen.

N I C A R A G V A.

Het seventhiende Capittel.

Beſchrijvinghe van de Provincie van NICARAGVA in 't ghemeyn.

DE provincie ende 't Gouvernement van Nicaragua, welck de Gouverneur Diego Lopez de Salzedo eerst noemde Neuvo Reyno de Leon, paelt naer het westen met de provincie van Guatemala, naer 't noorden met de provincie van Honduras, ende naer 't zuyden met de provincie van Coſta rica. Heeft in de lenghde oost ende west hondert en vijftich leguen (Herrera seght elders in syn historie vijftich leguen, 't welck meer met de waerheydt schijnt over een te komen) ende tachtentich leguen in de breedte noordt ende zuyden. Heeft verscheyden provincien in syn begrijp / als Nicoya, Nequecheri, Mabyte, Diria, Maſaya, Managua, Cacaloaque, Ceveaco, een ghedeelte van de volckeren welck men noemt Chontales, ende los Micos ende Madera. 'T gantsche landt is sonder rievieren/ seer heet in de somer; modderigh ende slijckerigh/ende seer tempeestich in de winter: vlacke gront/ soo dat men daer wel karren kan ghebruycken: overvloedigh van alderhande lijftocht/ hoe-wel daer geen tarwe en valt/ maer wordt van Peru met meel voor-sien. Daer worden veel stieren ende koeyen / ende verckens aen-ghequeeckt / ende oock eenighe geyten; maer men en heeft daer gheen schapen. Daer is seer veel visch: sy maecken daer veel ende seer goet zout; daer en zijn gheen peerlen ofte ander kostelijcke ghesteenten: (Herrera seght elders dat daer eenighe peerlen vallen / ende oock slecht goudt:) Men vergadert daer veel cottoens / Pita (welck is een gewas daer men gaeren van spint welck uytermaten sterck is) veel honigh/Maiz, Chille ofte Axi, erweten: sy betalen haer tribuyt aen de Spaegniaerden met mantels van cottoen/ welck daer veel is; ende andere dinghen/ die sy weven ende wercken: de vrouwen spinnen daer de Pita soo fijn als de hayren van het hooft. Men heeft daer grooten aen-was van peerden / ende seer groote muylen / ende worden van hier gevoert om in de Caravanas gebruyckt te worden die van Nombre de Dios trecken naer Panama om 't silver te haelen. Daer is veel bosschagie in 't landt/ door dien 't gheboomte daer seer groeyt; insonderheyt den boom genaemt Zeyba, wordt daer somwijlen soo dick / dat vijfthien mans die handt aen handt houdende niet en konnen om-vanghen. Daer zijn boomen die sekere roode kersen

Her.deſ. d.4.l.8. c.7. d.3.l.4. c.6.

draghen/ daer sy wijn van maecken. De calebassen worden daer rijp in veertich daghen / ende is daer een groote koopmanschap / want den reysende-man niet een pas sal voort-trecken sonder de selve met water mede te nemen om dat het daer in 't landt op seeckere tyden niet veel en reghent. Daer pleghen ontrent die kuste walvisschen te zijn / ende visschen die monsters zijn / ende soo groot dat sy 't lijf boven het water brenghende / de schepen in hooghte passeerden.

'T volck van de lande heeft seer wel aen-ghenomen de Spaensche taele ende manieren / ende gaen nu al ghekleet / upt-ghenomen de Chontales, de welcke in 't gheberghte woonende / blijven by haer oude manieren ende grovichept: De reste van 't volck zijn goede silver-smeden ende musiciens; en hebben geleert in wasch te wercken / syn kleer-makers / smeden / hebben mede geleert alderhande touw-werck te maecken van de voorseyde Pita; ende in somme oeffenen nu veelderhande ambachten die sy van de Spaegniaerden hebben gheleert / door dien sy altijdts seer tot haer zijn gheneghen gheweest. Op 't gheberghte wordt ballsem versamelt / Liquidamber, ende wonderlijcke termentijn. Alle de victualien / stoffen / hupden ende wandt / worden te koop ghevoert naer Panama ende Nombre de Dios, ende elders / waer upt de in-woonders groot profijt trecken. Oviedo verhaelt mede dat op de kuste van dese provincie in de Golfo van Orotigna ende aen de Eylanden die daer ligghen / als Chira, Chara, Pocosi ende andere / welcke ligghen by Cabo blanco, ghevonden wordt in seeckere schelpen (doch verschepden ende van ander maecksel als de peerl-oesters) een soorte van peerlen / die wel rondt zijn / doch b upn ofte geel ende doncker van luyster / die by de peerl-verkoopers ghemenght worden onder de fijne peerlen: dese schelpen zijn langh-worpigh ende sluyten op den anderen / ende hebben mede visch in als de oesters / ende worden insghelijcks by de Wilde ghegheten; de schelpen plachten sy te heghten aen stocken ende daer mede de grondt te roeren in plaetse van schoppen en spaden. Onder andere gheleghentheden van dese provincie is seer aen-merckens weerdigh het groote lack welck sy noemen Laguna de Nicaragua, door syn groote (want naer het segghen van 't volck van dese provincie / soude dit lack hondert ende dertich mijlen zijn in het om-gaen) ende de menighte van de woon-plaetsen die daer aen-gheleghen waren: het heeft syn ebbe ende vloet ghelijck de zee; ende hoe-wel het tot op drp ofte vier leguen komt by de zupdt-zee / soo heeft het effen wel syn upt-wateringhe in de noordt-zee door de Desaguadero, daer wy hier naer sullen van spreecken. Alonso Calera ende Diego Machuca de Zuaso zijn de ghene die eerst upt dit lack ghekomen zijn tot in de noordt-zee / passerende met groote moeyte de stortinghen van wateren die sy noemen los Raudales, soo dat sy dickwils ghenootsaeckt waren haer barcken over-landt te trecken. In dit lack is veel visch / ende groote menighte van Caimans, welck zijn crocodilen / ende andere dierghelijcke dieren.

l.19.c.9.

d.6.l.1. c.8.

Het achthiende Capittel.

Van de steden van dit Gouvernement, LEON DE NICARAGVA, GRANADA, NEUVA SEGOVIA, IAEN ende de vlecke REALEIO.

DE eerste ende principaelste stadt van dit Gouvernement is Leon de Nicaragua; gheleghen van St Iago de Guatemala hondert ende vier leguen by nae naer het zupdt-oosten / twaelf leguen van de zupdt-zee / dicht by het voor-schreven groote lack van Nicaragua; in dese stadt houdt den Gouverneur syn residentie / ende andere officiers van den Koningh / ende hier is mede de Cathedrale kercke: wiens Bisschop suffragaen is van den Artz-bisschop van los Reyes ofte Lima in Peru: daer zijn vijf kloosteren van Monnicken die sy noemen de la Merced, ende in haer districkt zijn wel hondert en twintich dupsent Indianen die daer tribupt betaelen aen de Spaegniaerden. Aen de noordt-

d.4.l.8. c.7.

noordt-zijde van 't voor-schreven lack / ende drij leguen van dese stadt van Leon is gheleghen een Volcan die wonderlijcken hoogh is en boven scherp / de welcke op den top een mondt heeft / welck des avondts ende des morghens een seer dicken roock uyt-gheeft / ende groote quantiteyt van sulpher-steenen uyt-werpt; ende als men de aerde van desen Volcan vermenght met het water van Nacolot, (welck is de vruchte van een boom van dit landt / welck mede wordt ghevonden in Nova Hispania, ende wordt daer ghenoemt Xahuali; syn vruchte is by naer van ghedaente als de man-koppen; de Wilden drucken daer een nat uyt daer sy haer met wasschen ende soo swart ende eysselijck maecken als mooren; dan dese swarte verwe vergaet weder in veerthien daghen; eer en kanse niet af-ghewasschen worden / in gheender manieren:) maeckt men daer seer fijnen inckt af; ende vier leguen voorder in de provincie van Masaya, is een kleynder lack / rondt / ende van 't bovenste van de grondt tot aen het water / is het wel duysent stagien hoogh / alle de Indianen dalen daer in om water te haelen / met kruycken daer wel twee arroben in gaen / ende het op ende af klimmen is soo recht ende steyl als een muer / al van harde klippe / daer zijn gaten in ghemaeckt daer sy de handen ende voeten in houden / en klimmen soo af ende weder op met haer kruycken / dat het een wonder om sien is; ende het is gheleghen by naer aen de voet van den Volcan van Masaya, de welcke naer het segghen van Gomara thien leguen light van Leon ende drij van Granada. De stadt van Leon leght op een sandighe grondt / ende is gantsch omringht van een dichte bosschagie: (die de Spaegniaerden noemden Arcabuco,) In den jare 1527 gaven die van Nicaragua te kennen aen den Keyser Carolus V, dat tusschen de stadt Leon ende Cabo de Honduras, welck legghen zuydt ende noordt van den anderen / waren seventich leguen weeghs / ende de valleye van Vlanco in het midden; soo dat het een seeckere wegh was / om den handel tusschen beyde de zeen te onder-houden.

d.4.l.1. c.7.

De stadt Granada de Nicaragua is gheleghen sesthien leguen van Leon, op de kant van 't voor-schreven lack van Nicaragua; ende vier-en-twintich leguen van Realeio. De provincie daer dese stadt was ghebout / wierdt eertijts by de Indianen ghenaemt Nequecheri: ende den Capiteyn Francisco Hernandes de Cordua maeckte daer een fraeye kercke ende een fortresse teghen de Indianen: de stadt is gheleghen in een schoon ghewest / ende daer zijn eenighe suyc-ker-meulens. Behalven het groote lack heeft men hier noch een andere / te weten het lack van Lindiri; welck syn water-loosinghe heeft in het groote lack. Twee leguen van dit lack / ende seven van de stadt Granada leght den grooten Volcan van Munbacho, welck seer groote hooghte heeft ende is bewassen met veel fruyt-boomen / van welcke de heele provincie seer wel voor-sien is / ende de beste daer onder zijn Capotes, Platanos, ende Anones, welck zijn van maecksel ende groote als de meloenen / vol van kleyne swarte keestjens; ende van smaeck als Blanckmange, ofte als het de Spaegniaerden noemen Maniar blanco; doch en zijn niet seer ghesondt om te eeten / door diense veel winden verwecken / ende slecht voedtsel gheven / de Mexicanen noemen desen boom Quauhtzapotl; maer de Spaegniaerden noemen die Annona. Voorts heeftmen daer wonderlijcke meloenen / mispelen / ghelijck als suycker-candisch / kersen ende andere / die sy noemen Iacotes, daer de Indianen haeren wijn van maecken / ende de Spaensche goeden Azijn. Daer wassen oock druyven / queen / granaden / oragnien / limoenen / citroenen / vijghen: daer is groote jacht van alderhande wildt.

Her.dec. d.4.l.8. c.7.

De stadt Neuva Segovia leght dertich leguen van Leon naer 't noorden / ende oock soo veel mijlen van Granada bykants naer 't noorden; in haer districkt wordt veel goudts versamelt uyt de mijnen.

De stadt Iaen leght dertich leguen van de noordt-zee / aen het eynde van

't groote lack / ontrent daer de upt-wateringhe welck sp noemen el Desaguadero begint; door welcke de koopmanschappen komende van Nombre de Dios (nu porto Belo) worden op-ghevoert naer andere plaetsen van dese provincie.

De vlecke van Realeio een legue van de haven de la Possession, welck men ghemeynlijck noemt del Realeio; is gheleghen op de hooghte van elf graden ende een half; (Thomas Fuller in de voyagie van Candisch stelt se op twaelf graden ende veertich minuten / indien het de plaetse is die hy noemt Rio Lexo:) ende vier-en-twintich leguen van Granada voor-noemt. Is maer een kleyn plaetsken / ende meest bewoont by varendt volck; de haven is van de beste ende seeckerste havenen van alle die langhs de selve kuste worden ghevonden / ende daer worden goede schepen ghetimmert / door de goede ghereetschap van bequaem houdt / welck men daer licht kan bekomen. In dit Gouvernement zijn veel dorpen van Indianen die den meesten-deel onder tribuyt sitten.

Het neghen-thiende Capittel.

Beschrijvinghe van de kuste, punten ende havonen van de provincie van Nicaragua.

Op de kuste van dese provincie aen de noordt-zee / heeft men naer de rieviere Yare, welck dese provincie schepdt van de provincie de Honduras, de rieviere van Yarepa, eer ghy komt aen de rieviere ende haven van St Iuan (welck sy noemen el Desaguadero, door dien het de water-losinghe is van het groote lack van Nicaragua) met een groot Eylandt in de mondt / ende daer naer noch eenighe rievieren die ghemeyn zijn met de provincie van Costa rica. Dewijl men soo doende was om een door-ganck ofte strate te vinden van de noordt-zee tot de zuydt-zee / is oock sonderlinge acht genomen op dese water-losinghe oft Desaguadero, welck is een rieviere soo groot als die van Sevilla, aen beyde de oeveren bewoont by verscheyden natien / soo dat die van Nicaragua in den jare 1534 den Keyser te kennen gaven dat dit een goede gheleghentheyt was voor de onderhandelinghe tusschen de twee zeen; te meer om dat dit een ghesont ghewest was / ende overvloedigh van alles dat noodigh is om de schepen wel te voorsien. Op de kuste van Mare del Zur heeft dese provincie naer de haven van Realeio daer wy voren van hebben ghesproken; de haven van St Iago; ende daer naer de haven Chira, soo de Indianen die noemen; de Spaegniaerden noemden die eertijts San Lucar, ende nu heet men die Puerto de Nicoya, (welck is een particuliere provincie van Nicaragua, seer vruchtbaer ende playsant) is een Golfo ofte baye wel twintich leguen wijdt vol van eylanden: daer is mede de haven Paro teghen over Nicoya in de Golfo die sy noemen de Salinas eer ghy komt aen Punta de San Lazaro, ende Cabo de borica, van welcke naer het oosten gheleghen zijn de Eylanden van Santa Maria ende Santa Martha, Cobaya ende Sebaco, op de limiten van Veragua, ende behooren oock tot de kuste van Costa rica. Dese eylanden van Zebaco zijn wel dertich in ghetal / soo groot als kleyn / sestich leguen van Panama gheleghen; daer was eertijdts veel volcks op dese eylanden. Thomas Fuller in de voyagie van Candisch stelt aen dit ghewesse Cabo blanco op de hooghte van thien graden en thien minuten / ende de kours van Cabo blanco tot Puerto de veles zuydtwest ende noordt-oost acht mijlen: van Puerto de veles tot de haven van San Iuan de kours noordt-west ende zuyt-oost seventhien mijlen: van de haven van St Iuan tot Rio Lexo, noordt-west ende zuydt-oost veertich mijlen.

d.2.l.2. c.10.

Her.desc.

d.2.l.9. c.16.

Siet cap.22.

De voyagie van Sr Francis Draeck stelt het Eylandt Cano, op de hooghte van acht graden by noorden de linie / ende twee mijlen van 't vaste landt van Nicaragua: dit eylandt heeft een kleyne baye (als Nunno de Silva ghetuyght) daer men in vijf vadem waters anckeren mach dicht onder het landt: de voor-noemde

Sir

Sir Francis Draeck anckerden tusschen het selve eylandt ende 't vaste landt ontrent een rievier / hy ontlade ende kiel-haelde syn schip / ende versagh 'tselve van water ende brandt-houdt / ende andere noodtdruft die daer te bekommen was. De schrijver van syn reyse verhaelt: datter dewijle sy daer laghen soo schrickelijcken aerdt-bevinghe beviel / datse by naer een Enghelsche mijle van de wal gheanckert ligghende / de selve ghewaer wierden in sulcker voeghen dat beyde syn schip ende pinas soo geweldigh gheschudt ende beweeght wierden ghelijck als oftse op drooghe hadden ghesteten.

COSTA RICA.

Het twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de Provincie van COSTA RICA: ende de plaetsen der Spaegniaerden daer in ghelegen.

De provincie ende 't gouvernement van Costa rica is een van de oostelijckste van dese Audientie van Guatemala, heeft in de lenghte oost ende west tneghentich leguen (soo Herrera hem hier in niet en vergist) van de uyterste palen van de provincie van Nicaragua, aen de welcke het paelt langhs 't noorden ende 't westen / tot de limiten van de provincie van Veragua: Is tamelijck goet landt / ende men seght dat daer groote apparentie is van goudt-mijnen ende oock van silver-mijnen te vinden.

Daer zijn twee plaetsen bewoont by Spaegniaerden: d'een ghenaemt Aranivez, vijf leguen van 't landt by een natie van Indianen bewoont die men noemt Chomes, welcke vlecke behoort tot de jurisdictie van Nicoya. Ende de stadt Carthago, veertich leguen van Nicoya, ende twintich leguen van de zee / by naer in 't midden van de provincie / welck heeft haer haven ende ontladingh plaetse beyde aen de zuydt-zee ende aen de noordt-zee; op de welcke eenighe rievieren legghen tusschen Nicaragua ende Veragua, die met dit Gouvernement ghemeyn zijn.

Op de limiten van 't gouvernement van Nicaragua ende van Costa rica light mede Nicoya, acht-en-veertich leguen van Granada, op de kuste van Mar del Zur, is een Coregimiento (als de Spaegniaerden dat noemen) in 't welcke / als mede in het eylandt Chira, (welck behoort tot syn jurisdictie ende is gheleghen acht leguen af in de zee /) woonen seer veel Indianen die tribuyt betalen aen de Koninghlijcke kroone van Spaegnien / ende waren eertijdts subject aen de Koninghlijcke Audientie van Panama, tot den jaere vijfthien hondert ende dry-en-seventich toe / ende zijn doe daer af-genomen ende de provincie van Costa rica byghevoeght / welckes Gouverneur daer een lieutenant stelt / ende den Bisschop van Nicaragua stelt daer een Vicaris: daer is een tamelijcke goede haven. In dit gewesle was eertijdts mede een plaetse by de Spaegniaerden bewoont die sy noemden Brusselles. Doch is weder verlaten. Herrera stelt mede in syn kaerte onder dese provincie een stedeken ofte sterckte ghenaemt Castro d'Austria, doch en vinde by hem gantsch gheen beschrijvinghe van dese plaets: noch oock eenigh ghewagh van de selve in syne wijt-luftighe historie.

Lopes Vaz seght dat Costa rica is een berghachtighe ende desolate landouwe / soo dat de naem met de saecke selfs qualijck soude over een komen. Op de kuste van de noordt-zee heeft dit gouvernement de Bahia de San Gieronimo ende de Caribaco by de limiten van Veragua.

V E R A G U A.

Het een-en-twintichſte Capittel.

Beſchrijvinghe van VERAGVA, haer eerſte ontdeckinghe ende gheleghentheyt.

Her.deſ.

DE provincie van Veragua welckes noordt-zijde leght op wat meer als thien graden by noorden de linie/ confineert met de provincie van Coſta rica naer het weſten/ ende met de provincie van Panama naer het ooſten: heeft in de lenghte ooſt ende weſt vijftich Spaenſche mijlen; ende in de breedte noordt ende zuyden vijf-en-twintich; is ſeer berghachtigh landt/ ende dicht bewaſſen met ſtruycken ende gheboomte/ ſonder weyden ofte vee; daer en waſt gheen tarwe oft garſte; heeft weynigh Maiz, ende weynich hof ofte moes-kruyden; doch is over-laeden met goudt/ van weghen ſoo veele rijcke mijnen/ ende men vindt daer oock goudt allent-halven in de rievieren ende breucken; 't volck is ſeer ſtoudt ende ſtrijdtbaer/ ende meeſt door-gaens in oorloghe met de Spaegniaerden; ymmers draghen het jock der Spaegniaerden ſeer ongaern. Den eerſten Ammirante Columbus ontdeckte dit landt in den jare 1502, komende van Cabo de Gracias a Dios naer 't ooſten toe; hy quam eerſt aen een eylandt ghenaemt Quibiri, ende een plaetſe aen 't vaſte landt ghenaemt Cariari, daer ſy 't beſte volck ende ſoo goeden bodem vonden/ als ſy noch oyt gheſien hadden/ weghen de aenghenaemheyt van de bergen/ verſſicheyt van de rievieren/ ende ſchoonheyt van de boomen/ ende 't eylandeken was ſeer groen ende friſch/ vol van boſſchagie/ ende van Cariari een kleyn mijltjen verſcheyden. De vlecke van Cariari lagh neffens een groote rieviere/ ende daer was menichte van volck die met haer boghen en pijlen ende houte ſweerden toeliepen om de aenkomſte van de Spaegniaerden te verhinderen; dan lieten haer wel gheſegghen/ ende handelden daer naer vredelijck met den anderen. Van daer voer hy meer naer 't ooſten tot een plaetſe ghenaemt Caravaro, daer een baye was/ ſes mijlen langh/ ende meer dan dry breedt/ met veel eylandekens daer voor legghende/ ende vier gaten om met de ſchepen in ende uyt te komen op alle tijden; ende de ſchepen varen tuſſchen de eylandekens/ ghelijck oft het ſtraten waren: landen daer aen een van de Eylandekens/ ende vonden der wel twintich Canoas, ende 't volck al naeckt/ uyt-ghenomen de vrouwen die de ſchamelheydt ghedeckt hadden; hadden eenigh tuygh van goudt om den hals/ welck ſy teghen bellekens verruylden/ ende gaven de Spaegniaerden te kennen dat daer veel was van dien/ op 't vaſte landt daer ontrent. In deſe baye was veel viſch/ ende op 't landt veel wilde dieren: Van hier quamen ſy voorder aen een ander landt/ welck ſy noemden Aburena, confineerende met 't voor-gaende/ ende weſende van ghelijcke geſtalte. Van daer weder in zee geloopen zijnde/ quamen ſy naer twaelf leguen weeghs aen een rieviere daer veel volcks woonde/ met de welcke ſy handelden/ ende eenich goudt van manghelden. Quamen van hier voor-waerts aen een landt/ by de Wilde ghenaemt Catiba, daer ſy anckerden in een rieviere/ ende handelden hier den Koningh eenich goudt af. Van hier quamen ſy te Huriran, daer ſy naer 't ſegghen van Herrera tneghentich marck goudts bequamen voor dry dozijn bellekens. Trocken voorder tot een plaetſe ghenaemt Cubigà, daer de goudt handelinge een eynde nam/ hebbende aen-gehouden van Carivaro tot hier toe de lenghte van ontrent vijftigh leguen langhs de kuſte. Ende den Ammirand voer van hier voorts naer Puerto belo: ende voorder. Van door de ooſtelijcke winden genootſaeckt zijnde weder te keeren naer 't weſten/ kreghen ſy een weſten ende contrarie windt/ (met ſoo grouwelijcken tempeeſt/ dat ſy al meynden te vergaen/) wel neghen daghen langh; ende naer weynigh kalmte/ hadden weder daghelijcks ſulcken contrariteyt van winden/ dat ſy 't eynde van raedt waeren: waer door

d.1.l.5. c.6.&7.

den

den Ammirante dese kuste van Veragua noemde / Costa de los Contrastes. Den sesten Ianuarii des jaers 1503, quamen sy in een rieviere die de Indianen noemden Yebra, ende den Ammirante noemdense Belen; ende noch vorder vondt hy een ander rieviere die de in-gheboorene noemden Veragua. Hy dede beyde dese rievieren diepen: in Belen verstonden sy/ dat de rechte goudt-mijnen waren gheleghen op de rieviere Veragua; dan door dien de rieviere Belen de diepste wierdt bevonden / resolveerde den Ammirante daer in te varen. Sondt syn broeder de rieviere Veragua op met barcken/ de welcke quam tot aen de woon-plaetsen van de Indianen/ welcker Casique was ghenaemt Quibia; wierden daer vriendelijcken onthaelt ende kreghen veel goudts. Den vier-en-twintichsten der selver maendt / quam daer op syn onvoorsiens soo grooten opper-water/ dat het groot gheluck was datse beyde de schepen niet en verlooren; het welcke moest voort-komen van een grooten slagh-reghen op 't gheberghte ghevallen/ welck leght boven Veragua soo hoogh dat men het van twintich leguen verre sien kan / den Ammirante noemden dit gheberghte San Christoval. Sondt daer naer syn broeder weder de rieviere Veragua op (welck een legue van Belen leght meer naer 't westen) de welcke by de leydts-lieden door Quibia hem by-ghevoeght / ghebracht wierdt aen de mijnen van Vrira, daer sy in korten tijdt veel goudts vergaderden / tusschen de wortelen van 't gheboomte / welck daer seer dicht in een ghewassen staet: de mijnen van Veragua legghen naerder/ ghelijck sy daer naer verstonden: de rieviere Vrira leght ses oft seven leguen van Belen meer naer 't westen: daer ontrent was noch een ander woon-plaetse ghenaemt Dururi; ende een ander ghenaemt Zobraba, al-waer sy veel landts met Maiz besaeydt vonden. Den Ammirante hier door beweeght zijnde nam voor onder 't beleydt van syn broeder in dit ghewest eenigh volck te planten / ende nam de gheleghentheydt neffens de rieviere Belen, by naer aen 't in-komen / op seecker hooghte; hier-en-tusschen door het droogh weder was het water van de rieviere soo ghemindert / dat de schepen niet vlotten en konden over de barre van de rievier / soo datse ghenootsaeckt waren te vertoeven/ tot dat den reghen de rieviere weder soude doen wassen: de Spaegniaerden daer-en-tusschen droeghen haer soo teghen 't volck van de lande / datse in twee spalt ende oorloghe met de selve verviclen / ende naer haere ghewoonte de selve vonghen rantsoneerden/ ende oock eenighe dooden: De Wilden daer en teghen deden weder alles wes sy konden om haer te wreecken / ende sloeghen mede eenighe Spaegniaerden doodt / ende naemen haer de chaloupe: Soo dat de Spaegniaerden siende dat het hier gheen goet blijven en was/ ghenoeghsaem teghen danck van haer overste de plaetse verlieten ende weder vertrocken.

Het twee-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de Steden ende Vlecken die by de Spaegniaerden nu bewoont worden in de Provincie van VERAGVA.

IN dese provincie van Veragua, zijn de volghende plaetsen by de Spaegniaerden bewoondt. De stadt la Concecion ghelegen veertich leguen van Nombre de Dios naer 't westen toe / daer den Gouverneur syn residentie heeft/ ende d' ander officiers van den Koningh / de welcke daer ghestelt werden by de Audientie van Panama.

De vlecke la Trinidad, ses leguen naer het oosten van la Concecion langhs de zee/ door dien men te lande daer niet en kan reysen/ is gheleghen neffens de rieviere van Belen, dry leguen van de zee verscheyden.

De stadt Sta Fé is ghelegen twaelf leguen van la Concecion naer het zuyden/ met een smelt-huys ende onder-officiers ofte lieutenanten van de officiers van den Koningh.

De

De Stadt Carlos is ghelegen op de kuste van de zuydt-zee / niet verre van de strandt ende ontrent de vijftigh leguen van de stadt Sta Fé voor-noemt / naer het westen toe.

Alle de Indianen van dit gouvernement zijn in oorloghe met de Spaegniaerden / naer 't segghen van Herrera: want is een strijdtbaer volck / ende dat 't jock niet wel wil draghen.

Daer en is gheen haven van eenighe sonderlinghe weerde op beyde de kusten van dit gouvernement; alleen op de kuste naer 't noorden heeft men Bahia de Carabaco, ofte van Sr Geronymo; ende meer naer 't oosten / Rio de la Trinidad, ende Rio de Concecion ende de Belen, daer den eersten Ammirante syn woonplaetse had geleght als voozen is verhaelt / die niet bequaem en is voor schepen van eenighe groote: soo dat niet en vinde dat hier eenighe sonderlinge vaert valt.

Anton. Galvano.

Op de kuste van de zuydt-zee hebt ghy Cabo de Santa Maria, ende Punta de Guerra; welcke punta eenighe stellen op de hooghte van wat meer als ses graden by noorden de linie / ende seventich leguen van Panama naer 't westen soo Gomara getuyght: ende meer naer 't westen Punta de Borica, op de hooghde van acht graden / ende hondert leguen van Punta de Guerra soo Gomara schrijft: ende Cabo blanco, op de hooghte van acht graden ende een half / als Gomara seght: ende hondert leguen van Borica: welcke Cabo wy in 't neghenthiende Capittel uyt de observatien van Thomas Fuller hebben gestelt op thien graden ende thien minuten; doch alsmen soude oordeelen naer de ghelegentheydt ende streckinghe van 't landt / schijnt dese Cabo op acht graden ende een half te legghen.

Engelsche voyagie.

Op dese kuste van dese provincie naer 't noorden / leght een Eylandt welck sy noemen Escudo, is gheleghen ontrent dertich leguen van Nombre de Dios naer 't westen: Sr Francis Draeck was daer aen in syn laetste voyagie; anckerden aen de zuydt-zijde in twaelf vadem waters / schoone grondt ende goet anckeren; van 't oostelijcke punct steeckt een riff van klippen af in de zee / dat men moet mijden met wat af te houden. Dit Eylandt leght neghen oft thien mijlen van 't vaste lande af / ende en is niet over twee leguen langh / staet vol geboomte / ende heeft seer goet versch water met overvloet in by naer alle deelen van 't eylandt: dan 't climaet en is niet onghesondt / ende ghenegen tot veel reghens: Sr Francis Draeck wierdt hier kranck / ende stierf korts daer naer van den loop.

BESCHRIJ-

NOORDT
ZUYDT
WEST
MAR DEL NORTE
MAR DEL ZVR
TIERRA FIRMA item NVEVO REYNO DE GRANADA atque POPAYAN
GOVERNACION DE SANCTA MARTHA
NVEVO REYNO DE GRANADA
GOVERNACION DE POPAYAN
CARTAGENA
TIERRA FIRME
VERAGVA
LINEA ÆQVI NOCTIALIS
Hispanicæ leucæ 17½ in vno gradu.
Germanicæ milliaria 15 in gradu.
Carta gena
Tolu
Cenu
Vraba
Coyba
Panama
La Pacheque
Cartago
Trinidad
La Conception
De Costa rica, Audiencia de Guatimala.
Aranxues
Carlos
Tabaraba
Nata
Parita
Tubraua
Islas del Zebaco
Quicaro
La Montuosa
Cobaya
Malpelo
Gorgona
I. del Gallo
C. de Corrientes
I. de Palmas
B. de Bonaventura
R. de S. Iuan
Los Pastos
Agreda
C. de S. Franco
B. de S. Matheo
Los Quiximies
Provincia delas Esmeraldos
Sierras de Quaque
Quillacingas
Pasto
Laguna frigidissima
Madrigal, Chapachipa
Almaguer
Timana
Popayan
Guanaca pr.
Paezes
Pixaos
Manipos
Val de Neyva
Neyva
S. Vincente
S. Iuan delos Llanos
Villa delos Angeles
Onda
S. Sebastian de la Plata
Sta Fe de Bogota
L. de Guaravita
Tocayma
Ybague
Mariquita
Tunja
Velez
Musos
Trinidad
Tudela
Colymas
S. Miguel
El Desembarcadero
Plasentia
Pamplona
Caceres
Vetes
S. Christoual
Merida
Ocaña
Alpuerto
Tamalameque
Tenerife
Val de Vpar
Ciuidad delos Reyes
Sierra Nevada
Sierras de Susanor
La Rancheria
R. dela Hacha
C. dela Vela
Portete
C. de Coquibocoa
Coquibocoa
Monjes
Oruba
Curaçao
C.S. Roman
Coro
Golfo de Venecuela
Lago de Maracaybo
Antiochia
Sta Fe
Cartama prov.
Arma
Anserma
Cartago
Quinbaya pr.
Cali
Val de Abvrra
Val de Nore
Val de Guaca
Tatabe pop.
Barbacoas
Los Tumbas
Cima Montaña
Chancos pr.
Copia pr.
Picara pr.
Carrapa pr.
Paucura pr.
Guadalajara de Buga
Guambia pro.
Los Masteles
Los Abades
Rio Cauca, o Rio grande de Sta Martha
Rio grande dela Madalena
Golfo de Darien
Las Salinas
Las Anegadesos

BESCHRIIVINGHE
Van
WEST-INDIEN.
Het achtste Boeck.
TERRA FIRMA.

Inleydinghe.

DE vaste Landen van VVest-Indien dien vvy hier voren verdeelt hebben, in die van 't noorden ende die naer 't zuyden, zijn aen den anderen ghelijck ghehecht door eenen smallen reep landts, op de vvelcke ghelegen zijn de tvvee vermaerde plaetsen, Panama, ende Porto Belo, ghelijck eertijdts Nombre de Dios; eer vvy dan komen tot de beschrijvinghe van het Zuyder ghedeelte van VVest Indien, soo sal 't noodich vvesen, dat vvy al vooren spreecken van dese Provincie vvelck hedens-daeghs bekent is, by den naem van Panama; ofte oock by een gemeynen naem Terra Firma by de Spaegniaerden vvort ghenaemt: vviert eertijdts onder Castilla del Oro begrepen, doch Castilla del Oro heeft dickmaels van limiten verandert, soo dat 't selve eenige duysterheyt gheeft int lesen van de oude Schrijvers: In den jaere 1508 vviert het Gouvernement, ofte veel eer het veroveren van dit landt, ghegunt aen Diego de Niquesa, onder den naem van Castilla del Oro, ende de limiten ghestelt van de VVest-zijde van de rieviere Darien in de Golfo de Vraba, tot Cabo de gracias a Dios by de Honduras: ende van de ander zijde van de rieviere voor-schreven naer 't oosten toe, tot Cabo de la Vela, voerde het vaste landt de naem van Nova Andaluzia. Doch dese bepalinghe van dese Provincien en is niet langhe soo ghebleven, maer de limiten van Castilla del Oro, zijn verlenght naer de oost-zijde ende verkort aen de vvest-zijde; ende eyndelijck soo is den naem van Castilla del Oro ghenoeghsaem uyt ghebruyck ghekomen, ende de naem van Panama de over-handt ghekregen: vvelck vvy hier aen roeren om dat ordinaerlijck in oude, ende oock heden daeghsche kaerten den naem van Castilla del Oro seer breet staet, sich uyt-breydende, oock over Provincien over de vvelcke sy noyt en vvas ghestelt, voor soo veel vvy uyt de Spaensche Historien hebben konnen bevinden; op dat ons niet tot onvvetenheyt en vverde gherekent, van dese Provincie onder de naem van Castilla del Oro gheen ghevvach te maecken.

In de beschrijvinghe van dit zuyder ghedeelte van America, sullen vvy als vooren ghesegt is, beginnen van de Provincie van Panama, met 't ghene daer aen vast is, ende dan voorts vaeren langhs de kuste, vvelck naer 't noorden aen de noordt-zee is ghelegen, ende al-daer voor eerst beschrijven de Provincien van

 Carthagena,

Carthagena, *ende* Santa Martha, *ende* Rio de la Hacha; *daer naer sullen vvy komen tot de binnenlandtsche Provincien, die paelen met* Cartagena *ende* Santa Martha, *te vveten het Landt dat ghenaemt vvort* Neuvo Reyno, *om soo te komen aen de zuydt-zee, al-vvaer de rijcke Landen van* Peru *ende* Chile *legghen, ende soo voorts vaeren door de Strate van* Magallanes, *ende langhs de oost-zijde van* America, *voor-by* Rio de la Plata, Brasil, *ende de Provincien van de* Caribes, *vveder-keeren tot* Rio de la Hacha, *daer vvy het met dit boeck laten sullen.*

PANAMA.

Het eerste Capittel.

Van de gheleghentheydt, palen, ende ghestaltenis van de Provincie ofte Audientie van PANAMA.

Her.des. HEt begrijp van de Provincie ofte Audientie (gelijck de Spaegniaerden die noemen) van Panama is niet groot/ door dien de Audientie daer alleen haer onthoudt om de vloten te dispacheren / ende recht te doen aen de koop-lieden die gaen ende komen van Peru; heeft in de lenghte oost ende west by de neghentich leguen, te reeckenen van 't eynde van 't Gouvernement van Cartagena ende Popayan, tot aen Castillo de Veragua; in de breedte van de zuydt-zee tot de noordt-zee/ op haer breetste sestich leguen, ende op het smalste tusschen Nombre de Dios ofte Puerto Belo, ende de stadt Panama, achthien leguen. Doch Acosta seght dat daer maer seven leguen tusschen l.3.c.10. beyde dese plaetsen is/ metende op eenen rechten draet/ ende op 's Hemels breedte; dan dat om de kromten ende om-weghen die men moet soecken / door de onbequaemheydt der weghen/ achthien leguen worden gereeckent. Is door den bant meest rouw ende bergachtich landt/ vol van poelen ende moerasschen; waer door de lucht daer veel tijdts besloten is van vapeuren/ vochtich ende hitsich; ende derhalven uyter-maten ongesont/ insonderheyt van May af tot November toe: doch wordt de lucht eenichsints ghesuyvert ende verbetert door de winden/ als sy uyt de zee komen / ende ter contrarie verslimt van de landt-winden. Die in dese landen ghewoont hebben / ghetuyghen dat het hier wintert ende seer vuyl ende mottich weder maeckt van Iulio tot November, door dien het daer al dien tijdt meest reghent/ dondert/ ende blixemt. 'T landt is niet seer vruchtbaer/ ende ontbreeckt veele dinghen / om dat daer niet en wast dan Maiz, ende dat weynich: doch zijn daer goede weyden voor 't vee/ (te weten stieren en koeyen) soo dat 't selve daer seer vermenichfuldicht. Eertijdts was daer menighte van verckens/ welck de in-gheboorene wisten te vanghen / met het aen-steecken van 't gras op 't veldt/ jaghende die alsoo in haere netten gemaeckt van seecker kruydt welck sy noemden Nequen; dan nu zijnder weynighe/ soo dat de Spaegniaerden klagen dat 't speck daer seer dier is. Men heeft daer faysanten / tortel-duyven / ende ander ghevoghelte / tot noodt-druft van de menschen; oock goede visch in de rievieren ende in de zee; in de rievieren vint men oock de verslindende dieren/ die de Indianen Caymanes, ende de Spaegniaerden Lagartos noemen / welck zijn de rechte crocodilen. 'T gheboomte houdt zijn bladeren meest het gantsche jaer door / met weynigh vruchten; op welck sich onthouden diversche soorten van wilde-katten; men heeft daer oock van dat ghedierte welck syn jonghen in een sack aen het lijff draeght soo langhe als die kleyn zijn / loopende ende springhende daer mede / sonder dat sy haer konnen ontvallen / ofte datmense sien kan: dit ghedierte komt 's nachts in de

huysen

huysen om de hoenderen te steelen. Onder dit ghebiedt worden veel kleyne provincien begrepen. De eerste daer de Spaegniaerden begonnen 't profijt uyt te trecken/ ende daer sy vrientschap ende onthalinghe vonden/was die van Careta, dertich leguen van Darien: ende de provincien van Acla, vijf leguen voorder. 't Landt is daer berghachtigh ghelijck als dat van Darien, doch ghesonder; ende in veel ghewesten deser provincien wierdt veel goudts ghevonden. Naest de provincie van Acla, west-waert aen lagh Comagre, al-waer het vlack landt begint/ ende was van daer voort seer wel bewoont/ ende daer waren veel kleyne heerlijckheden van twee leguen, tot twee leguen; de Spaegniaerden noemden dit gantsch quartier tot Peruquete toe/ Cueba; ende de aen-leggende landen (door dien daer gheen Heerschappijen en waren) noemden sy Behetrias: daer aen volghde de provincie van Chiame, ende Coyba, onder de welcke Pocorosa begrepen was/ waer eertijdts by de Spaegniaerden een plaetse was ghelegt die sy noemden Sta Cruz. By westen de stadt Panama was gelegen de provincie Chame, ende seven leguen vorder die van Chini; en acht leguen vorder die van Escoria, in welcke provincie groote ende schoone sout-pannen worden gevonden/ 't zout groeyt daer van 't zee-water/ welck met de springh-vloedt komt in seeckere pannen ofte lacken/ende verhart daer in zout door de hitte der sonnen. Noch seven oft acht leguen vorder is gelegen de provincie van Nata, ende vorder de provincien van Tobre ende Trota, welck zijn bergh-landen al-waer schoone eycke-boomen wassen/ die gheweldighe grove aeckeren draghen: daer aen volght naer 't westen toe de provincie Huysia, ende Burica, op de palen van Nicaragua. Twaelf leguen van Nata naer 't west-noort-westen toe/ was de provincie van Paris, wiens Casique de Spaegniaerden veel spels maeckte. Hoe-wel veel van dese namen niet meer gedacht worden/ (als wesende meest ghegheven naer den naem van Casiquen die doen daer heerschten) soo hebbe die in 't voor-by gaen aen-gheroert/ oft peyvers toe te passe quam in 't toe-komende.

Tot besluyt van de generale beschrijvinge van dit quartier staet aen te mercken/ dat de zuydt-zee hier ontrent alle ghetijden/ naer 't seggen van Acosta, wel twee leg. verre droogh valt/ ende met springh-vloeden noch meer/ (doch andere schrijven dat maer een half legue ordinaris drooch valt;) soo dat het een vlacke kuste is. Gelijck dese provincie ofte audientie kleyn is/soo zijn daer seer weynich steden ofte woon-plaetsen van Spaegniaerden: ende de in-gheboorene van de lande zijn al langh door de tyrannie van de Spaensche seer deerlijck om-komen ende vernielt: Daer zijn nu in als drij steden by de Spaegniaerden bewoont/ Panama, Puerto Belo, ende Nata; van de welcke wy verbolghens sullen spreecken/ ende eerst van Panama, als wesende de hooft-stadt.

l.3.c.14.

Ped. de Cieca.

Het tweede Capittel.

Van de stadt PANAMA.

DE stadt Panama daer dese provincie de naem van heeft/ leght op de kuste van de zuydt-zee/ op de hooghte van negen graden by noorden den equinoctiael/ende op de lenghde van twee-en-tachtich graden op den meridiaen van Toledo, naer 't segghen van Herrera. De stadt is kleyn van begrijp/ uyt oorsaecke van een lack welckse om-ringht aen eene zijde; ende door de dampen die daer uyt rijsen/ ende over de stadt komen; wert voor seer onghesont ghehouden/ende in der daet bevonden: is oock qualijck ghebouwt/ want de straten zijn meest gestreckt oost ende west/ waer door de zonne op-klimmende/ men over de straten niet en kan gaen/ door dien daer gheen schaduwe en is/ ende de hitte treft soo ghewel-dich/ dat sy veel sieckten veroorsaeckt: ende hoe-wel men dickwils van meyninghe is ghweest om een andere gheleghentheydt te verkiesen/ ende dese te verlaeten/ soo en is het selve tot noch toe niet in 't werck ghestelt/ door dien het

Her.desc. l.9. c.16.

Ped. de Ciec.

timmeren daer moeyelijck ende kostelijck valt; ende dat de eerste aen-leggers van de plaetse langh doodt zijnde / daer heden-daeghs niet en woonen dan koop-lieden / die af ende aen varen / ende daer niet langher en blijven dan tot dat sy haren handel hebben ghedaen / ende rijckdom vergadert. Ontrent de stadt loopt een rieviere welck haer oorspronck heeft uyt de berghen / ende daer komen veel kleyne beecken in: aen dese rievier zijn veel landt-huysen ofte bouwerijen gheleght (die de Spaegniaerden Estancias noemen) ende daer wordt veel grof vee ghewey-det / door dien de grondt daer toe seer bequaem is. Daer wassen veel vruchten van Spaegnien / als oraegnie-appelen / citroenen / ende andere; ende de vruchten van de lande vallen daer oock seer goet; als daer zijn wel-rieckende Pinnas, Platanos, Guayavas, Caymitos, Aguacatos, ende diergheliјcke. De stadt is altijdts wel voor-sien van alderhande lijftocht / door de ververschinge die daer wert ghebracht beyde uyt de zuydt-zee ende van de noordt-zee; daer en wast gheen koren ofte tarwe / maer wel Maiz; het meel wordt daer door-gaens van Peru ende oock uyt Spaegnien ghebracht; de rievieren gheven veel visch / ende de zee heeft oock seer goede visch / hoe-wel different van de gheene die by Spaegnien ofte dese quartie-ren valt; langhs de strandt tot dicht onder de huysen van de stadt / vindt men een soorte van seer kleyne zee-slecxkens / welcke sy noemen Chucha, ende men vindt daer van seer groote menichte; men ghelooft dat uyt oorsaecke van dese slecxkens de stadt eertijdts aen dit quartier is gheleght / door dien de Spaegniaerden haer verseeckert hielden gheen hongher te lijden soo langhe sy dese slecxkens hadden. Ontrent de palen van dese stadt / is weynich oft gheen volck van de in-ghebooorne van de lande / door dien die al door sieckte (so de Spaegniaerden seggen) ende an-ders zijn om-komen. Daer werdt eenen grooten ende seer rijcken handel ghedre-ven in dese stadt / door dien daer van de kuste van Peru ende Chili, ende elders uyt de zuydt-zee aen-komen de schepen ende barcken met goudt / silver / ende andere koopmanschappen; ende van de noordt-zee worden daer ghebracht alderhande koopmanschappen van Europa, die uyt Spaegnien met de vlote op Terra Firma worden ghebracht te Puerto Belo, ende van daer te lande ofte langhs de rie-viere Chagre naer dese stadt / om van hier naer Peru ende vele andere plaetsen aen de zuydt-zee gheleghen / af-ghescheept te worden. In dese stadt zijn ordinaris ses hondert burgers ofte daer ontrent / (naer 't segghen van Herrera) den meestendeel handelaers ofte koop-lieden: neffens de Koninghlijcke Audientie / resideren hier mede de ontfangers van des Koninghs tollen ende andere in-komsten; daer is een Cathedrale kercke / wiens Bisschop suffragaen is van den Artz-bisschop van Los Reyes, ofte Lima: Daer zijn oock dry kloosters van Monnicken / Dominicanen / Franciscanen / ende de la Mercede. De haven van dese stadt is redelijck / hoe-wel de schepen met het leegh water op droogh blijven sitten / ende daerom soo blijven sy in de somer op 't vlack leggen / en in de winter loopen sy in de haven Perico, welck twee leguen van de stadt leght. Men soude een bequamer ghelegentheyt / gesonder ende beter ghestelde plaetse konden vinden tot de contractatie tusschen beyde de zeen sonder verre te vertrecken van dese plaetse daer de stadt nu leght / dan de rede-nen waerom dat het achter blijft / hebben wy hier voren verhaelt. Dit voor-gaende hebben wy nu by een ghebracht uyt Pedro de Cieca, ende Herrera.

Het derde Capittel.

Pertinente beschrijvinghe van de stadt *Panama*, ende alle aen-komsten; door *Iuan Baptista Antonelli* Ingenieur, ghesonden aen den Koningh van Spaegnien; ghelijck het selve by *M. Richard Hackluydt* is ghestelt in de Engelsche voyagien.

Panama (seght hy) is de principaelste stadt van dat ghebiedt; is gheleghen achthien leguen van Nombre de Dios, aen de zuydt-zee / op de hooghte van neghen

neghen graden by noorden de linie. Daer zijn dry kloosters van Monnicken/ ende een collegie van Jesuiten/ ende de Koninghlijcke Audientie wordt hier ghehouden. De stadt is gheleghen dicht by de zee aen een zandt-baye; soo dat de eene zijde van de stadt om-ringht is by de zee selfs/ ende aen d'ander zijde by een arm van de zee/ welck by de duysent roeden te landt-waert in streckt. Heeft dry hondert en vijftich huysen/ al van hout ghetimmert; daer zijn ses hondert in-wooners/ ende acht hondert soldaten met het volck van de stadt/ ende vier hondert Swarten van Guinee, waer onder eenighe vry-lieden zijn: daer is een ander stedeken ghenaemt Santa Cruz de la real van Swarten Simerons, die meest ghebruyckt worden in V. M^ts dienste/ zijn hondert in ghetal/ ende dit stedeken ofte vlecke leght een legue van dese stadt/ op de kant van een groote rieviere/ een legue van de zee/ ende recht tegen over de haven van Pericos. Maer daer en is gheen rekeninge ofte vertrouwen op dese Swarten te maken/ maer moeten ons daer voorsichtelijck voor wachten/ want zijn ons doodt-vyanden. Daer zijn dry bysondere wegen om aen dese stadt te komen/ (bezijden de zee) door de welcke de vyandt die kan bespringhen. De eerste is langhs de brugghe/ welck gheleydt is over de rievier; aen de eene zijde van de selve leght een kreke/ soo dat dese zijde van de stadt heel sterck is/ door dien 't al sachte ende modderige grondt is: daer men in gheender manieren op gaen en kan. Ende recht tegen over leght de rieviere/ welck is als een grachte/ ende aen de ander zijde van de rieviere leght een groot lack ofte pan/ welck de gantsche winter ende een deel van de somer vol waters is/ soo dat dit quartier van de stadt met weynigh soldaten ghenoegh kan bewaert werden. Het meeste ghevaer van de stadt te over-vallen/ is langhs de wegh welck komt van Nombre de Dios, want al dese wegh is slecht/ ende gheen bosschagie; ende twee duysent roeden van de stadt leght noch een rievierken welck sy noemen Lavendera, daer de vrouwen ghewoon zijn het lijnwaedt te gaen wasschen. Dit rievierken loopt in de voor-schreven kreecke/ in sulcker voeghen als ick V. M^t hebbe verwittight; ende de rieviere ghepasseert zijnde/ hebt ghy een rechte cassey-wegh. Den anderen wegh die naer de stadt loopt/ is leegher naer de zee toe/ by een steenen brugghe/ legghende in de wegh die men daer gaet naer de haven van Perico. Dese twee weghen en konnen niet bewaert werden/ door dien het aldaer effen grondt is/ ende weyden. Op de oost-zijde van dese stadt zijn V. M^ts Koninghlijcke huysen ghetimmert/ op een rodtse die dicht op de zee leght/ ende hellen naer de zee toe/ ghelijck 't landt. De Koninghlijcke Audientie werdt in dese huysen ghehouden; de ghevangheniße is daer mede; ende al V. M^ts schat werdt hier oock bewaert. Daer woonen in dese huysen V. M^ts Threzorier/ den President/ ende dry Rechters/ ende den Procureur; alle dese woonen in dese huysen/ met de reste van V. M^ts Dienaers; welck zijn ses huysen/ behalven dat van den President; alle woon-huysen/ ende neffens aen den anderen ghetimmert op de voor-schreven rodtse; sy zijn alle van houdt ende plancken ghemaeckt/ ghelijck mede de andere huysen van de stadt. Ende alwaer de ghevangheniße ende de groote hal staet/ die plaetse kan seer wel ghesterckt werden/ door dien sy daer soo wel naer legghen/ als wesende ghebouwt naer de zee toe; ende dat daer sekere kleyne klippen legghen/ die met leegh water boven komen/ ende droogh loopen; ende sommighe werden oock met het hoogh water ghesien. Recht over de voorschreven huysen naer het oosten/ leght een Eylandt ontrent vijf hondert roeden van de selve/ hebbende de ghedaente ghelijck als een halve maen/ ende in deser voeghen loopt het al langhs henen tot by het vaste landt: oock soo leght over dese huysen de haven daer alle de schepen zijn ghewoon op ancker te legghen/ naer dat sy haer last hebben op-ghebroocken: Want als sy haer ladingh noch in hebben/ soo en konnen hier niet dan kleyne barcken in-kommen/ ende met het leeghe water soo sitten alle de schepen op het drooghe; ende soo is al de spacie by de dertich roeden van dese huysen: ende recht daer teghen over

leght de stadt. Doen de tÿdinghe quam in dese stadt van de Piraten, welck ghekomen waren op dese kusten / soo gheboodt de President ende Rechters / dat daer een schanse soude worden ghemaeckt / rondtom met trencheen / al van houdt / tot bescherminghe van dese stadt / ende tot bewaringhe van V. M^ts schat. Oock soo dede V. M^ts Officieren Venta de Cruzes fortificeren / insghelÿcks de Chagre, ende Quebrada, ende versterckten 't guarnisoen van Ballano; want dit zÿn al plaetsen daer de vyandt kan landen / ende by desen middel 't landt gantsch berooven. Daer zÿn drÿ sonderlinghe plaetsen / waer door de stadt sonder swaricheydt by de zee-roovers kan verovert ende gheplondert werden. De eerste aen de noordt-zee / in een seeckere plaetse welck leght veerthien leguen van Nombre de Dios, naer het oosten / ghenaemt Acla, van waer eens voor desen sekere oorloghs-lieden ghekomen zÿn in de zuydt-zee. De tweede plaetse is Nombre de Dios, hoe-wel dit een slimme plaetse is / eñ quade wegen / vol waters / ende een slÿckerigen wegh: want drÿ deelen van 't jaer reyst het landt-volck door dese waterighe weghen / ende door een anderen slimmen wegh / welck is over sekere rodtsen ende berghen / die sy moeten op-klimmen / 't gheberghte van Capira ghenaemt / by de drÿ quarten van een legue hoogh / soo dat wy met weynigh volcks de vyandt hier konnen wederstaen: dan de in-woonders van dese quartieren seggen dat dese wegen in de somer wel gebruyckelÿck zÿn sonder slÿck ofte water. De derde aen-komste is langhs de rieviere Chagre, welckes mondt leght achthien leguen van de haven van Nombre de Dios naer 't westen toe / alwaer sy in de noordt-zee loopt; dit is de plaetse welck de in-woonders van Panama meest vreesen / want men kan de rieviere op-komen tot Venta de Cruzes toe / ende soo voorts trecken naer dese stadt / welck zÿn vÿf leguen weeghs. Op dese rieviere varen booten ende barcken die het ghewichte van drÿ hondert ende vÿftich quintalen konnen voeren; dese voeren de meeste koopmanschappen welck van Spaegnien werden ghebracht om naer Peru vervoert te werden; van Venta de Cruzes werden sy ghevoert naer Limaret, welck zÿn drÿ leguen, al seer goede wegh / naer het segghen van de in-woonders / ende soo eenigh oorloghs-man wil besoecken om te komen in dese zee / die kan lichtelÿck dese rieviere op komen tot Venta de Cruzes toe / ende van daer trecken naer dese stadt; ende soo de vyandt wil / hy kan syn pinassen al ghemaeckt in stucken mede brenghen / ende die daer aen een setten ende op-maecken / ghelÿck daer geseght wordt dat Francis Draeck eens soude ghedaen hebben / ende kan ons soo bespringhen beyde te water ende te lande. Ende alsoo het meesten-deel van ons volck koop-lieden zÿn / en willen sy niet vechten / maer haer selfs ende haer goederen berghen; ghelÿck men voor desen in andere plaetsen van Indien wel ghewaer is ghevvorden. Derhalven soo het V. M^t goedt vindt dat dese huysen ghefortificeert werden / aen-ghesien sy staen in een bequaem oordt / ende soo daer een subÿte alarm mocht komen / konnen de in-woonders haer goederen hier in vluchten / ende soo de vreese voor de vyandt ontgaen; oock soo wil dit een seeckere plaetse zÿn tot bewaringhe van de schatten die van Peru komen: want alle de zee-roovers ende rebellen / die hier in dese quartieren gherooft hebben / hebben altÿdts ghetracht dese passagie te stoppen / om door desen middel te beletten den handel met Spaegnien / ende volck hier te legghen om V. M^ts threfoor te onder-scheppen ende te verhinderen datter gheen naer Spaegnien en mochte ghevoert werden: daerom soo is het hoogh-noodich dat V. M^t dese plaetse sterck laet besetten. Dese plaetsen in deser voeghen ghefortificeert ende wel beset zÿnde / soo sal V. M^t het goudt ende silver dat van Peru komt / seeckerlÿck t' huys ghebracht konnen werden: ende alle koopmanschappen sonder eenigh ghevaer uyt Spaegnien naer dese plaetse ghebracht werden. Ende indien moghelÿck in dese quartieren eenige rebellen teghen V. M^t souden komen op te staen / (welck Godt verhoede /) ende hen te voeghen by de zee-roovers / soo en heeft V. M^t niet te vreesen / als slechts dese plaetse ende Puerto Belo wel sterck beset is; want in dese haven zÿn altÿts

thien

thien ofte twaelf barcken van vijftich oft sestich vaten 't stuck/ die in dese stadt toebehooren. Soo dat indien eenighe van dese plaetsen souden mogen verrast worden/ V. M^t^ gheen bequamer plaetse en heeft om syn soldaten te landen als dese/ want sy en hebben dan maer achthien leguen te marcheeren over het landt/ ende konnen dan datelijck t' scheep vervoert worden naer de plaetsen daer sy van noode souden zijn. Op alle de kuste van Peru en is gheen haven daer soo veel schepen zijn als in dese/ ende te Lima daer oock eenighe schepen ende barcken toebehooren. De haven dus open blijvende sonder eenighe bescherminghe/ soo kan eenigh oorlogh-schip hier licht komen tot dese plaetse door de strate van Magellanes, ende hier aen-komen recht in die tijdt/ wanneer de barcken van Peru hier komen met V. M^ts^ goudt ende silver; want dese barcken brenghen somtijdts wel vijf ofte ses millioenen; ende de vyandt kan komen ende nemen al dese schat/ sonder dat hy een man soude konnen verliesen/ want hier en is niemandt om weder-standt te doen; maer dese plaetse seer sterck ghemaeckt zijnde/ soo kan de schat in het fort gheberght werden. Daer is een trenchee gheleght om V. M^ts^ huysen/ welck al van houdt zijn ghemaeckt/ op de occasie vooren verhaelt; ende kan soo blijven tot dat V. M^t^ het anders ordineert; ende V. M^ts^ volck kan met den vyandt vechten/ legghende achter de selve trenchee; ende daer is oock ordre ghegheven om een platte form te legghen op de effen grondt/ ende dan daer soo veel gheschuts op te legghen/ als tot verseeckeringh noodigh ende bequaem sal ghevonden werden. Soo het dan V. M^t^. gheliefde/ men konde hier een schanse ofte fort maecken aen de landt-zijde/ met trencheen rondtom/ ende metselen het op met steen/ want hier is een plaetse alreede veerdigh/ ende provisie van alles dat daer toe van doen is; ende soo konde dese stadt seeckerlijck bewaert zijn: want wat de zee belanght daer en is gheen dangier met allen/ door dien het water wast ende valt twee-mael des daeghs/ ende wanneer het water ghevallen is/ soo is het al modderighe grondt ende rodtsen/ soo dat den vyandt in gheenderley manieren daer over en kan vlotten met een leegh water/ om aen de stadt te komen; ende het streckt hem van het Eylandt tot aen de brugghe ghenaemt Paita. Twee leguen van dese stadt leght een ander haven ghenaemt Perico, west-waert aen; dit is een seer besloten haven/ uyt-oorsaecke van drie Eylandekens die daer te samen komen/ in forme van een halve maen; sy legghen wel een half legue van het vaste landt/ ende besluyten soo de gantsche haven; het vaste landt is seer hoogh/ ende de Eylandekens en zijn maer tamelijck hoogh/ daer is abundantie van versch water; oock soo en is tot noch toe gheen schip vergaen in dese haven/ want daer is seven vadem waters met het hoogh-water/ ende drie oft vier met het leeghe; daer is seer goede ancker-gront/ ende als sy de schepen besoecken willen ende calefaten/ soo konnen sy die om hooghe halen. Alle de schepen ende bercken die met goudt ende silver van Peru komen/ setten 't eerst in dese haven/ ende soo sy contrarie windt hebben/ en konnen in de haven van Panama niet komen: ende alsoo dese haven gantsch gheen beschut en heeft om dese bercken daer legghende te beschermen; soo soude een oorlogh-schip hier lichtelijck konnen in-komen/ ende alle de bercken nemen ende berooven; want alle dese bercken die in de zuydt-zee varen/ en voeren gheen gheschudt/ noch en hebben niet soo veel als een rapier om haer selven daer mede te beweeren. Van dese plaetse tot Venta de Cruzes en zijn niet boven vijf leguen; soo dat indien eenighe pinasse daer soude komen te arriveeren/ sy souden sonder twijffel al het thresoor dat in dese bercken is/ konnen berooven/ door dien sy van de strandt niet en konnen ontsedt werden/ door dien het een eylandt is/ ende toe-vlucht van alle schepen ende bercken. Soo het V. M^t^ gheliefde/ hier konde een fortjen gheleght worden op 't middelste eylandeken/ ende gheschudt gheplant/ ende dit konde gheschieden met luttel kost/ door dien op 't Eylandt ghevonden wordt alles wat daer toe noodich is/ ende soo soude de stadt ende haven beyde heel wel verseeckert zijn.

Daer is noch een ander aen-komste om in de zuydt-zee te komen/ ghenaemt Rio de Francisca, welck leght aen dese zijde van Cabeça de Cativa, ende dese riviere komt in een ander ghenaemt Caracol, ende is vijf leguen van dese stadt; de Simerons hebben eens een Frans-man door desen wegh herwaerts ghebracht.

Het vierde Capittel.

Van de Stadt NOMBRE DE DIOS.

DE tweede stadt van dese provincie was ghenaemt Nombre de Dios, ende hoewel de selve nu gheruineert is / ende verleght op Puerto Belo, soo sal het noodich zijn dat wy van de selve handelen om de havenen/ende de gheleghentheyt van 't landt daer ontrent te verstaen: te meer om dat daer seer different wordt van gheschreven; alle de spaensche Schrijvers seer klaghende over de ongesontheydt van dese plaetse. Ende Herrera seght in syn historie / dat het volck welck daer ghestorven is / een ontelbaere menichte is/ door dien de selve stadt om-ringht is van seer leegh ende vochtich landt / ende is alleen dus langhe blijven staen om de goetheyt van de haven. Sir Francis Draeck nam dese stadt in inden jaere vijfthien hondert ende vijf-en-tneghentich/den seven-en-twintichsten December. De beschrijver van syn voyagie seght: De stadt was groot/ende hadde breede straten / seer hooghe huysen/ al van houdt ghetimmert / ende een schoone ende groote kercke/ insghelijcks van houdt ghemaeckt. De stadt is gheleghen op een waterighe grondt/ ende seer veel reghens onder-worpen/ende over-sulcks soo onghesont als eenighe plaetse in gantsch Indien; daer wassen veel oraegnien/ Platanen, Cassavi wortelen/ ende dierghelycke vruchten; doch ghevaerlijck om te eeten/door dien sy swaere sieckten veroorsaecken. Boven de stadt stondt een meulen; ende op den top van een ander berghsken in de bosschagie was een kleyn wacht-huysken. Naer 't oosten van de stadt binnen de baye loopt een versch riviercken van seer excellent water / met eenighe huysen ende boomgaerden ofte hoven daer by gelegen; een halve legue recht oost-waert te landt-waert in was een dorp van Indianen/ welck de Enghelsche mede in-namen / doch naer dat de Spaensche selfs 't vyer daer in hadden ghesteecken/ende in de bosschen ghevlucht waren. De reede van Nombre de Dios is seer goet/maer aen beyde zijden / soo ghy komt om voor de stadt te anckeren/ leght een riff van rodtsen/ doch daer en is gheen ghevaer/ door dien men die sien kan / ende magh anckeren tusschen beyden oft binnen 't riff in drye oft vier vadem waters / ofte buyten 't riff in acht oft thien vadem / daer noch het casteel/ noch 't fort u eenigh hinder soude konnen doen. De Enghelschen verbranden de gantsche stadt/ met al de bercxkens ende fregatten die sy daer vonden.

d.2.l.3. c.4.

Den Ingenieur Baptista Antoneli schrijft van dese stadt aen den Koningh van Spaegnien in den jaere 1587 aldus:

Nombre de Dios is ghebouwt aen een zandt-bay dicht by de zee; het is een stedeken van ontrent dertich familien: haer huysen zijn ghebout van houdt/ ende 't meeste volck dat ghy daer hebt zijn vreemde/komende daer den eenen dach/ende den anderen weder wech treckende; 't isser vol gheboomte / ende eenighe plaetsen van 't landt zijn ghestadich over-deckt met water / uyt reden van den ghedurigen reghen die op 't gheberghte valt. 'T is een slimme haven/ ende daer en is gheen goet water; ende sy leght open voor noordelijcke ende oostelijcke winden / welcke ghedurigh op dese kuste waeyen: veel van de groote schepen die aen dese plaetse komen / breecken wel half haer last tusschen beyde de riffen / om dat daer maer weynich diepte is in de haven selfs: ende naer dat een schip zijn half last quijdt is / soo gaet het naer de tweede rodtse / ghelijck by de teeckeninghe te sien is/ maer kleynder schepen komen met al haer last / tot aen een ander klippe aen de west-zijde. In dien de windt komt noordt ofte noordt-west te loopen met een storm/ soo zijn de

de groote schepen die alsdan op de reede legghen / ghenootsaeckt ses anckers voor uyt te hebben / ende dat om dat sy de kabels niet en dorven ghenoegh vieren / weghen de zanden ende rodtsen die op beyde de plaetsen legghen: soo dat de schepen gheweldigh arbeyden in dese haven / door dien daer een holle zee gaet / wanneer het vuyl weder maeckt / ende dickwils breecken de kabels / ende de roers worden uyt-gelicht / door dien daer soo weynigh waters is / ende soo hollen zee. De stadt is wel ghetimmert ende wel gheleghen / dat de haven maer goet waer / legghende aen de oost-zijde op een rodtse / daer men een sterck fort soude konnen legghen tot bescherminghe van de haven; maer aen-ghesien het een slechte haven is / en ondiep water; soo houde ick het noodeloos dat V. M[t] eenighe kosten soude doen om dese plaetse sterck te maken / maer dat daer alleen een trenchee werde ghemaeckt / van aerde ofte kley / waer mede de in-woonders hun-selven moghen verweeren / teghen drie ofte vier schepen.

De stadt van Panama is achthien leguen van hier; de weghen derwaerts zijn wonder quaet / nochtans wordt al 't silver door dese wegh ghebracht naer Nombre de Dios, soo wel V. M[ts] Thresoor / als dat van particulieren: Insghelijcks de meestendeel van de koopmanschappen die naer Peru werden ghevoert / werden ghebracht naer de reviere Chagre, welck is by de achthien leguen van dese stadt / ende werden dese reviere op-ghebracht tot een herberghe ofte loodge ghenaemt Venta de Cruzes, vijf leguen van Panama, ende soo voorts te lande met muylen. Den hooghe wegh die van Nombre de Dios naer Panama gaet / kan lichtelijck ghebetert worden met desen te stoppen / ende een anderen weder te legghen op de zijde van eenen bergh. Dese stadt leght op neghen graden ende een derde. Indien V. M[t] ghelieft ordre te gheven dat dese stadt werde af-ghebroocken ende op nieuws getimmert in Puerto Belo, soo moest daer een nieuwe wegh gemaeckt worden door 't geberghte van Capira, door dien d'ander wegen gantsch vuyl zijn / ende konnen met weynigh onkosten ghestopt ende op-ghebroken worden / ende het kanael van dese haven kan ghevolt werden / met het sincken van de oude schepen die jaerlijcks hier ghelleten worden / ende een deel steenen daer in te werpen: dan hier is groot ghebreck van steenen / om de schepen mede te ballasten / soo dat sy ghenootsaeckt zijn te loopen aen een Eylandt ghenaemt Isla de los Bastimentos, dit is een seer noodigh dingh in dese landen / als ick by experientie hebbe bevonden.

Dese beschrijvinghen van de Engelsche ende Spaensche / loopen soo wat tegen den anderen; doch 't schijnt desen Baptista Antoneli de stadt ende haven van Nombre de Dios wat leelijcker heeft af-ghemaelt / door dien hy de Koningh wilde raeden de plaetse te verlaten / ende een ander te kiesen; 't welck naerder-handt is gheschiet / als Herrera ghetuyght / segghende: Dese stadt (Nombre de Dios) is door 't bevel van den Koningh Philippus de tweede, (dewijl ick dit schrijve) met advijs van de President ende Raden van Indien ghedepopuleert / ende verleght naer Puerto Belo, door de industrie ende arbeydt van den Ingenieur Baptista Antoneli, die het selve langhe hadde gheraden / ende de experientie begint te thoonen dat men wel ghedaen heeft van plaetse te veranderen. d.2.l.3. c.5.

Het vijfde Capittel.

Van de gheleghentheydt van PUERTO BELO, uyt het Raport van Baptista Antoneli.

PUerto Belo leght vijf leguen van Nombre Dios naer het westen toe: is een seer bequame haven / waer seer veel schepen konnen legghen / heeft goede anckergront; want dicht by strandt sult ghy vinden vijf ofte ses vadem waters / ende in 't midden van de selve haven twaelf / seer goede ende suyvere grondt ofte sandt / sonder eenighe bancken ofte rodtsen: daer zijn twaelf kleyne revierkens ofte beken die

die tot dese haven behooren/ ende al in een komen; soo dat de vlote tot allen tijden
haer van versch water kan versien/ soo wel als sy selfs willen. Oock soo is in
dese plaets veel houts om schepen te timmeren/ ende steen om ballast in te ne-
men: oock soo en heeft sy gheen dangier in't in-komen/ als alleen wanneer de
windt west is/ welck selden ghebeurt op dese kuste. De winden welck meest
waeyen op dese kuste zijn noordelijcke winden/ende zijn ghevaerlijcker ende scha-
delijcker als de oostelijcke winden. Binnen dese haven leght een kleyn kreke be-
schut voor alle winden; dese kreke is ontrent vijf hondert roeden langh/ ende soo
breedt/ ende het in-komen is ontrent dry hondert roeden wijdt/ ende vier va-
dem ende een half diep/ dan meer inne-waert zijn ses vadem waters/ al wasighe
ende slijckerighe grondt/soo dat de schepen/ al komense op de grondt te sitten/geen
schade en konnen lijden/ ende het ebt ende vloeyt daer als ick V. M^t reede heb
geschreven.Daer ontrent is oock een suyvere kuste/soo dat een schip tot eenige tijt
het mach setten buyten de haven. Dese haven is om-cingelt van bosschagie/ ende
aen't eynde van dese haven is seecker verdroncken landt/welck licht kan op-ghe-
droocht/ende een dijck daer om geleght worden/ ende wil dan seer bequaem zijn
om beesten te weyden: want dat is de principaelste saecke welck een stadt van
doen heeft/ ende van weyden is by Nombre de Dios groot ghebreck/soo dat daer
gantsch gheen vee kan gheweydet werden/ende 't vleesch wordt daer meest ghe-
bracht van Panama: oock soo is naer 't zuyden een seer goede plaetse/ daer de
stadt konde ghebouwt werden op sekere effen grondt/leggende aen de voet van se-
kere berghen die niet seer hoogh en zijn; ende in dese plaetse loopen dry rievierkens
van seer goet ende versch water/ende daer is goet zaey-landt om Maiz ende andere
granen te winnen. Hier ontrent zijn oock groote steenen om leem van te maken/
hoe-wel wy noch niet besocht en hebben die te maecken. Men heeft hier alles wat
noodich is tot het bouwen van een stadt/daer uwe Majesteyts vloten konnen
rijden sonder eenigh ghevaer; ende 't is een seer ghesondt quartier/ ende de grondt
is al steenich daer de stadt soude gheleght worden: ende op dat het reghen-water/
welck valt van't gheberghte gheen schade en doe aen de stadt/ soo soude men een
groote pan maecken aen de voet van 't geberghte/ om't water te ontfanghen/ende
voorts naer zee te leyden. Soo het V. M^t gheliefde/ 't waer goet dat de stadt
Nombre de Dios wierdt verleght in dese plaetse: ten kan niet kostelijck vallen voor
de in-woonders/door dien de huysen al van hout zijn ghemaeckt/ welck sy weder
konnen verorberen/als mede de tichelen van haer huysen. Als V. M^t soude ghelie-
ven dat de stadt Nombre de Dios verleght soude werden aen dese haven/ soo soude
voor eerst de hooghe wegh ghemaeckt moeten worden/ ende dan de kercke ende
't contractatie-huys in Nombre de Dios af-ghebroocken/ ende hier van nieuws
getimmert; endė dan diende V.M^t te gebieden/ dat alle de schepen ende vloten hier
in Puerto Belo haer goederen souden komen lossen/ ende dat de koop-lieden ende
facteurs die nu haer te Nombre de Dios onthouden/ hier op 't nieuw souden pack-
huysen komen timmeren/ om de goederen in te ontfanghen: soo sal de plaetse in
korten tijt van volck voor-sien wesen. Op dat de selve haven ende stadt te beter be-
waert zy/ sal 't noodigh wesen/ dat aen 't in-komen van de haven/ op den top van
eenen bergh/ welck noordt-waerts leght/ ghemaeckt werde een kleyn vier-kant
fort/daer men vier oft vijf stucken geschuts op kan legghen/ende ses man daer op
laten waken; dit bestelt zijnde/ en sal 't niet noodigh wesen eenige vordere beschut-
tinghe te maken/ door dien 't landt vol klippen is/ende quade weghen/ende dat de
haven rondt-om met boomen beset is. Insghelijck aen de ander zijde een kleynen
toorn te maken op de wijse van een fort/daer acht stucken op konden leggen/ ende
vijf-en-twintich man om 't selve te bewaren; dit fort sal van meerder importantie
wesen door dien 't geleght sal worden aen de zijde van de stadt. Aen de noordt-zij-
de een weynigh vorder van dese plaetse is een kreke daer goet anckeren is in acht
vadem waters; soo dat het fort gheleght zijnde in de voor-noemde plaetse/ niet

alleen de stadt sal beschermen / maer oock de vyandt beschadighen; ende de kuste bevrijden / beneffens een punct landts / welck oost ende west streckt / ende reyckt tot het Eylandt Buenaventura. Ende ghenomen 't fort welck is ghetimmert aen d'ander zijde / quame te vervallen / ofte by de vyandt in-ghenomen te werden / soo kan men met dit tweede de stadt even-wel ghenoegh beschermen / want met twintich musquetiers te legghen op een bergh welck over het fort leght / sal men een grooten hoop vyanden ghenoegh af-keeren. Dese haven leght op neghen graden ende een derde. Men konde de wegh welck naer Capira loopt / stoppen; ghelijck oock de resterende weghen die van Nombre de Dios naer Venta de Cruzes loopen / want de swarten Simerons hebben my verklaert dat desen wegh niet seer moeyelijck sal wesen / want hoe-wel daer veel waters is in de winter / soo drooght het doch in de somer op; ende daer het niet op en drooght / daer konde men een strate legghen; daer is steen ende houdts ghenoegh daer toe dienende; dese wegh konde ghemaeckt worden met het gheene V. M[t] in Panama ende Nombre de Dios ontfanght voor tol / welck jaerlijcks twaelf oft veerthien duysent Pezos bedraeght / ende konde tot maecken ende onder-houden van dese weghen strecken.

Het seste Capittel.

Van de nieuwe stadt by PUERTO BELO gheleght, ende hoe de selve is in-ghenomen gheweest by de Enghelsche; ende van de stadt NATA.

IN 't voor-gaende Capittel hebben wy de gheleghentheydt van Puerto Belo uyt het rapoort van Baptista Antoneli vernomen / ende wat hy daer over den Koningh van Spaegnien was radende; Desen raedt is by den Koningh goet ghevonden / ende door bevel van den President ende raedt van Indien in 't werck gheleght. Men heeft daer een stadt beginnen te bouwen / die sy S[t] Philippe hebben ghenaemt / als Herrera ghetuyght / ende den Ingenieur heeft daer een kasteel doen legghen / ende noch een ander af-ghesteken aen d'ander zijde van de haven / om de selve teghen alle invasien beter te versekeren. Naer dat Sir Francis Draeck, Nombre de Dios had in-genomen ende ghedestrueert / quam hy met de vlote mede in dese plaetse / ende stierf daer ontrent van sieckte. De Schrijver van zijn voyagie ghetuyght / dat het de beste haven was die sy noch hadden ghevonden langhs 't vaste landt / beyde voor groote ende kleyne schepen; daer leght een kleyn Eylandt een sacker scheut van 't oostelijckste punt; tusschen welcke ende 't vaste landt vijf oft ses vadem waters is; doch 't beste in-komen in de haven is tusschen beyden dat Eylandt ende een ander dat meer west-waert leght met een rif van klippen. Sy vonden daer doen maer acht ofte thien huysen / beneffens een groot huys daer sy vast mede doende waren / voor den Gouverneur; daer was oock een sterck fort op de water-kandt begost te legghen met syn flanqueringhen / ghemaeckt van groote balcken ende steenen / ende tusschen beyden met aerde ghevult; Soo dat naer apparentie dese plaetse seer bequaem ende sterck is ghemaeckt / te meer naer dat 't volck van Nombre de Dios, naer 't verbranden van haer stadt by de Engelsche / derwaerts is ghebracht. De koopmanschappen werden van dese plaetse naer Panama ghevoert door twee weghen; den eenen by lande door een wegh die veel bequamer is als die van Nombre de Dios was / ende is achthien leguen weeghs: den anderen langhs de zee tot de rieviere Chagre, welck zijn derthien oft veerthien leguen west-waert aen; ende dan de rieviere op tot Venta de Cruzes; ende van daer voorts te lande naer Panama.

Dese stadt wierdt in-ghenomen by de Engelsche inden jare 1601, onder het beleydt van Capiteyn William Parker die in syn vlote hadde twee schepen ende een jacht ende weynigh meer als twee hondert man: hy settent onder het Eylandt de Bastimentos, ende manden daer twee pinassen ende twee sloepen / die hy in stucken hadde

hadde met-ghebracht/ sette daer op hondert en vyftich soldaten ende voer soo by nacht met een heldere maen de haven in; komende voor 't groote fort St Felippe daer vijf-en-dertich stucken ende vijftich soldaten oplaghen / werden ghevraecht van waer sy quamen / antwoorden van Cartagena, ende ghebooden zijnde te setten / settent sy daer voor een uyre tydts / doen voer de Generael met twee sloepen voorts / ende niet teghen-staende die van 't fort St Iago, ligghende aende over-zijde van St Felippe, hem gheboden te strijcken / voer voorts tot aen de voor-stadt ghenaemt Triana, welck hy in-nam ende stelde die in brandt; ende trock voorts over een broecke naer de stadt selfs: ende recht op de Threfozie van de Koningh aen/ alwaer hem bejegende een corporaelschap soldaten met twee metalen veldt-stuckskens/ die sy bemaghtighden/ ende setten voorts stoutelijck aen op de soldaten: daer-en-tusschen quamen de twee pinassen met hondert en twintich man oock aen: de Gouverneur Pedro Melendes seftich soldaten by een ghekreghen hebbende socht haer te stutten aen een brugghe / dan twee wonden ontfanghen hebbende maeckte hem sterck in een huys / welck de Enghelsche in-kreghen naer dat sy de Gouverneur noch acht wonden hadden ghegheven / ende namen hem ghevanghen; daer naer veroverden sy des Koninghs Threfozie-huys ende naemen de Scrivano ghevanghen / ende wierden soo meester van de stadt; vonden in de selve Threfozie maer neghen ofte thien duysent ducaten: alsoo daer maer seven daghen te vooren hondert en twintich duysent ducaten waren af-ghesonden naer Cartagena in twee fregatten: Sy plonderden voorts de stadt ende behielden die dien dagh in; ende des nachts retireerden haer weder naer de schepen / sonder de stadt vorder te beschadighen / ofte in 't af-trecken eenighe sonderlinghe schade van de forten te lijden. Naer haer verklaringhe soo waren in de stadt twee kercken voltimmert / ses ofte seven straeten met huysen / daer aller-hande ambachts-lieden ende koop-lieden in woonden: drie kleyne fortjens nevens de stadt / beneffens het groote fort St Phelippe welck leght aen de oost-zijde; ghelijck dat van S^e Iago aen de west zijde; daer zijn ghemeynlijck twee hondert ende vijftich soldaten in de stadt ende een vaendel borghers.

Van de Stadt Nata.

SAnt Iago de Nata is een stedeken ofte vlecke gheleghen dertich ofte een-en-dertich leguen van de stadt Panama naer 't westen / op de kuste van de zuydt-zee / in de provincie van Nata; welcke confineert met de provincie Escoria ende Chiru, van de welcke wy hier vooren hebben ghesprooken. 't Landt ontrent Nata is seer vruchtbaer / vlack ende seer aen-ghenaem / wordt besloten van achteren met 't gheberghte van Viraca ofte Veragua, welck altijdts de naem heeft ghehadt van seer goudt-rijck te wesen. Twaelf leguen van Nata naer 't oost-zuydt-oosten was de provincie van Paris, wiens Cazique met namen Cutatura, de Spaegniaerden eertijdts veel spels heeft ghemaeckt.

Het sevende Capittel.

Van de Rievieren van dese Provincie.

DE principaelste Rievier van dese Provincie is die men noemt Chagre, ende oock eertyts by de Spaegniaerden Rio de los Lagartos: leght op de hooghte van neghen graden ende twintich minuten by noorden de linie / heeft haer uytwateringhe in de noordt-zee / achthien leguen van Nombre de Dios, ende derthien leguen van Puerto Belo. Van de mont van de rievieren tot Venta de Cruzes, zijn achthien leguen; al-waer de goederen ende koopmanschappen worden ontladen / ende voorts op muylen ghebracht naer Panama, welck van daer verscheyden is vijf leguen. Dese rieviere heeft veel waters in den winter-tijdt. De bercken die tot dese rieviere behooren / zijn door-gaens van sesthien vaten / ende

konnen

konnen drij hondert en twintich quintalen voeren: maer in de somer-tijdt is daer maer luttel waters/ soo dat de bercken ghenoegh te doen hebben om op te komen/ ende zijn ghenootsaeckt in veele plaetsen een deel van haer goet te ontladen / ende worden met kracht van volck op-waerts ghetoghen; soo dat den Ingenieur Antoneli voor-schreven de Koningh raedde / dat daer een kleyn kasteelken aen de mondt van dese rieviere soude gheleght worden / om de goederen komende van Puerto Belo daer in te berghen; ende kleynder bercken te timmeren/ om in de somer-tijdt de goederen met op te voeren / latende de groote bercken voor den winter-tijdt. Ende dat daer een wegh mochte gemaeckt worden aen d'een zijde van de rieviere/ langhs de welcke men de bercken konde op treckn: de selve naer syn segghen konde lichtelijck ghemaeckt worden/ door dien 't al effen ende slechte gront is/ dan de boomen die daer aen beyde zijden wassen / ende dickwils over dwers hanghen over de rieviere/ ende de passagie verhinderen/ moesten wech ghehouden worden. De mondt van dese rieviere is naer 't segghen van Herrera een steen-worp breet, daer is goede diepte/ ende eenigh beschut voor de Brisas. Men vanght seer goede visch op dese rieviere/ ende op het landt daerom her is oock seer goede jacht.

Aen de zuydt-zee heeft men de rieviere Chiepo, by welckes oorspronck eertijts veel goudts is gevonden. Daer leght noch een ander rievier by oosten Panama, die sy noemen Rio de las Balsas, daer seer goet houdt valt om bercken ende schepen van te timmeren; want doen Basco Nunnez de Balboa de zuydt-zee eerst hadde ontdeckt/ ende voor-nam de landen daer aen legghende te besoecken/ soo bereyde hy 't hout tot syn Brigantins te Acla aen de noort-zee/ ende bracht het over landt tot aen Rio de las Balsas, (wesende het landt hier tusschen beyden van d'eene zee tot de andere maer twee-en-twintich leguen breedt/ naer het seggen van Herrera) maer alsoo 't selve houdt seer haestelijck van de wormen wierdt ghegeten ende verginck/ door dien het te naer by 't zout water was ghekort/ soo was hy ghenootsaeckt by dese rieviere de las Balsas op nieuws houdt te vellen; ghelijck hy dan 't selve oock geluckelijcken uyt-voerde / ende maeckte hier eenige Brigantins, daer hy de zuydt-zee eerst mede bezeylde. In dese rieviere komt by tijden soo grooten op-water/ dat het landt daer ontrent gantsch onder-loopt/ gelijck 't selve den voor-schreven Basco Nunnez de Balboa gebeurde/ soo dat 't volck hem moeste salveren op de boomen/ ende konden haer noch qualijck ghenoegh voor 't water bevryden; welck een goede waerschouwinghe is voor de ghene die in toe-komende tijden op dese rieviere yets souden mogen attenteren. Daer zijn noch diversche andere rievieren aen de zuydt-zee gheleghen tot dese provincie behoorende / van de welcke wy tegenwoordigh niet bysonders en hebben konnen uyt-vinden / ende sullen derhalven die alleen aen-roeren als wy sullen spreecken van de kuste ende andere ghelegentheden van dese Provincie.

d.2.l.2. c.13.

Het achtste Capittel.

Van de Rieviere DARIEN, ende de Provincie.

DE Rieviere Darien leght in 't innerste van de Golfo die de Spaegniaerden noemen de Vraba, ende is het schept tusschen de provincie ofte audientie van Panama, en de provincie van Cartagena; is gelegen aen de west-zijde van de selve Golfo, ende aen de rechter-handt/ so ghy die in-komt/ is een groote rieviere ende van seer goedt ende versch water. Van dese rievier heeft de provincie van Darien haren naem/ welcke provincie ons by Herrera wordt beschreven in volghende maniere. De ghetempertheyt van de provincie Darien is wonderbaer/ want de meloenen/ comcommers / ende diergelijcke vruchten worden daer vol-komen rijp twintich daghen naer dat het zaedt in de aerde is ghewörpen; ende insghelijcks alle andere moes-kruyden. De wijngaerden ende boomen geven haer vruchten

d.1.l.10. c.9.

alsoo spoedigh als in Hispaniola. 'T landt hadde veel aengename boom-vruchten / ghesondt ende aenghenaem om te eten; den boom Guarabana brenght een vruchte voort gelÿck de limoenen ofte citroenen/ende by naer van de selve smaeck/ seer aenghenaem om te eeten: daer is een anderen boom die sy noemen Horios, welck een vruchte gheeft als Myrobalanos van seer goede smaeck: Gomara in de beschrÿvinge van dese provincie noemt den boom Hovo, ende seght dat syn vrucht is geel ende van maecksel als een kerse / dat een groote steen heeft ende weynigh vleesch; datse gesont is om eten/ dan quaedt voor de tanden om de steens wille; dat desen boom een water uyt-gheeft dat seer aen-ghenaem en gesont is om drincken. Men heeft daer veel pÿn-noten/ ende daeyen; doch de daeyen en zÿn niet goet om te eeten / door dien sy een wilde smaeck hebben. Petrus Martyr voeght hier by den boom Mameys ghenaemt/ die een vrucht voort-brenght als oragnie-appelen / welcke de smaeck hebben van de meloenen: Gomara ghedenckt mede de Mamay, ende seght dat het een schoonen wel ghetopten boom is/ by naer als de noote-boom/ende dat syn vrucht groot ende rondt is/ van smaeck als de persen; dan dat de keesten heel bitter zÿn. De grondt brenght oock van selfs voort seer goede Batatas, welck wortelen zÿn door de beschrÿvinghe van andere ghenoegh bekent. In dese provincie worden veel leeuwen ghevonden / doch kleynder als die van barbaryen / ende niet soo stoudt ofte wreedt; luypaerdts ghelÿck die van Africa, seer fel/ doch en bespringen de menschen niet als wel de tigren; ende wilde katten grooter als tigren/ende wel soo snel in 't loopen; men heeft daer harten als in Spaegnien/doch kleynder ende niet so snel in 't loopen; oock vosschen/ insgelÿcx kleynder ende van ander couleur; deynen soo groot als een middelbaer muyl/sonder hoornen/konÿnen ende hasen/kleynder als die van Spaegnien; simmen ende meer-katten van so veelderhande soorte dat het te verwonderen is; eñ meer vremde dieren/ doch onder alle wort ons een by Petrus Martyr ende Herrera beschreven: is een beeste soo groot als een osse / hebbende een snavel als een oliphant/hayr als een os/ ende klauwen aen de voeten als een peert/ ooren als een oliphant/doch niet so groot ende breet. In een van de rievieren welcke vallen in dese Golfo de Vraba, welck sy noemen Rio Grande, door dien sy wel twee leguen wÿdt is/vindt men menichte van crocodilen; ende aen de kant van dese rieviere/welck over-loopende veel poelen ende moerasschen maeckt/ vint men veel faysanten ende paeuwen van heel ander couleur als die van Castilien/ ende ander gevogelte seer goet ende aengenaem om t'eten: men heeft daer oock papegayen van diversche couleuren: schoone arenden ende valcken/ ende diergelÿcke vogelen meer. Doch daer is een schadelÿck gevogelte van vleer-muysen/ die de menschen in de theenen van de voeten/eñ vingeren/ende elders bÿten/ ende haren beet is seer fenÿnigh/ende laet veel bloets; de remedie daer tegen gevonden/ is 't bloet te stelpen met zee-water / ofte met heet asschen: men heeft daer oock seer veel slangen ende serpenten die seer fenÿnigh zÿn/ ende dierghelÿcke dieren meer. Om weder te keeren tot de rieviere Darien selfs: Petrus Martyr getuyght dat het maer een smalle eñ ondiepe rieviere is/so dat daer niet als canoas en konnen op varen: maer de rieviere hier voren aen-geroert/die sy noemen Rio grande, ende St Iuan, is een machtige groote rieviere/ende naer 't seggen van Martyr wel een legue breet ende seer diep/is gelegen in 't binnenste van de Golfo Vraba, ende watert daer uyt door seven monden als Herrera getuyght; negen leguen van Rio Darien voor-schreven naer 't oosten; ende op de hooghte van ontrent ses graden; doch kan niet wesen door dien de Golfo soo verre niet in en streckt. Daer by is noch een ander ende kleynder rieviere die de Spaegniaerden in haer eerste ontdeckinghe noemden Rio de las Redes: ende een derde / die sy noemden de la Trepadera; dese rieviere voer Andreas de Garabito op in den jare 1514 tot aen 't hooghe geberghte/ende onder 't selve geberghte vondt hy een ander rieviere welck syn loop hadde tot in de zuydt-zee. Oock soo was daer een ander rieviere die sy noemden de las Anades, daer de Spaegniaerden wel eertÿdts een

d.1. l.9. c 6.

een woon-plaetse hadden begonnen te legghen ses oft seven leguen van Darien, in een vruchtbaer ende playsant quartier / ontrent een provincie ghenaemt Ceracanà, daer doen een Cazique regeerde / genaemt Abraybe, ende de Wilden woonden daer in huyskens boven op de boomen. Herrera maeckt oock ghewagh van Rio de Corabari, welck ontrent Darien soude legghen / in een bequame plaetse ende ghesonde lucht / soo dat de siecken van de stadt Darien derwaerts trocken om haer voorighe ghesondtheydt te beter weder te bekomen.

Het neghende Capittel.

Van de steden die eertijdts zijn gheweest in ende ontrent de provincie DARIEN.

IN 't voor-gaende Capittel hebben wy by gelegentheyt van de rievìere Darien, gesproken van de provincie die de selve naem voerde: hoe-wel op de selve hedendaeghs by de Spaegniaerden geen acht meer en wordt ghenomen / ende daer nu geen steden ofte woon-plaetsen van Spaegniaerden en worden bevonden / soo sullen wy even-wel hier verhalen 't ghene sich eertijdts ontrent dese provincie heeft toe-gedragen. In de inleydinge van dit boeck hebbe ick aen-gewesen / hoe dat dit ghedeelte van Terra Firme eertijdts was verdeelt in Castilla del Oro ende Nova Andaluzia: Van de welcke Castilla del Oro in sich begreep de eene zijde van dese rieviere Darien naer 't westen toe; ende Nova Andaluzia, de ander zijde naer het oosten toe. Dit ghewestе soo Gomara schrijft was eerst ontdeckt by Rodrigo de Bastidas in den jare 1502, die daer over begiftight wierdt met een jaerlijcke rente van twee hondert ducaten. De vorder conqueste ende 't Gouvernement van Nova Andaluzia wierdt in den jare 1508 van den Koningh ghegeven aen Alonso de Oieda. Desen Oieda met syn schepen ghekomen zijnde aen 't vaste landt ontrent daer nu Cartagena leght / ende een dappere neer-laghe geleden hebbende by de Wilden van dat ghewestе / naer dat hy hem met hulpe van Niquesa daer over ghewroken hadde / is hy met syn schepen geloopen in de Golfo de Vraba, om aldaer te soecken de rieviere Darien, die onder de Indianen den naem hadde van wonder goudtrijck te wesen / doch en vondt de selve als doen niet / derhalven boude hy een stadt aen de selve Golfo die hy noemde St Sebastiaen. Het landt daer om her is seer vruchtbaer ende abundant van vivres naer 't segghen van Herrera. Dese plaetse van St Sebastian wierdt seer haest weder van de Spaegniaerden verlaten / ende een nieuwe woon-plaetse gheleght aen de west-zijde van de rieviere Darien, alwaer Enciso een stadt boude in den jare 1510; ende gaffe den naem van Santa Maria el Antigua del Darien, welcke in korten tijdt seer toe-nam / soo dat daer een Bisdom wierdt op-gherecht in den jare 1514. Dan naer dat de zuydt-zee van dese plaetse was ontdeckt door Vasco Nunnez Balboa, ende de hope van groote schatten in ende aen de selve zuydt-zee te ontdecken / vermeerderde / soo is dese stadt door den Gouverneur Pedrarias d' Avila op-ghebroken ende verleght naer Panama, in 't jaer 1519, uyt oorsake dat de plaetse daer de stadt el Antigua was geleght / seer ongesont wiert bevonden. Want ghelijck Petrus Martyr getuyght / de stadt was geleght op een leeghe gront by den oever van de rieviere / van alle kanten om-ringht van seer hooge bergen / waer door de lucht daer seer hitsigh ende vochtigh was: benessens dien / soo hadde dese plaetse veel moerasschen ende staende poelen die een seer stinckende lucht van haer gaven. Daer was noch een ander ongheleghentheyt / dat dese stadt wel drie leguen van de zee lagh / soo dat het seer moeyelijck was alles toe te voeren. Om dese redenen dan was dese stadt onghesondt / al hoe-wel 't landt van Darien selfs alsoo ghesondt ende bequaem is als eenigh landt daer om-her / naer 't seggen van Herrera: dan Gomara getuyght daer heel anders van / en seght dat 't gheen goet landt is om te bezaeyen / door dien daer soo maghtige slagh-regenen vallen; die groote op-wateren veroorsaken ende over-lopen van de rievieren;

Her. d.1. l.7. c.16.

d.2. l.4. c.1.

dattet daer mede seer dondert ende blixemt. Hy verhaelt mede dat de Spaegniaerden hier een heel geel kouleur bekomen / gelijck in meeste deelen van Terra Firma; het kan wesen (seght hy) dat de groote goudt-sucht diese in't harte dragen/ haer dit kouleur upt-slaet ende de huydt van verwe doet veranderen. Een ander stadt wierdt in dese contreye ghelecht by de Capiteyns van Pedrarias d'Avila, in de provincie van Pocorosa, by een riviere die sy noemden Sta Cruz, dan wierdt korts daer na overrompelt ende gantsch gedestrueert by de Indianen. Oock soo boude de selve Gouverneur in den jare 1515 een fortresse aen de haven van Acla twintich leguen van Darien (naer het segghen van Petrus Martyr) west-waert aen / welck 't jaer daer nae tot een stadt wierdt ghemaeckt: lagh aen de noordt-zee met een seer diepe haven / doch wat ghevaerlijck voor de schepen om in ende upt te komen door de stercke stroom die daer loopt langhs de kuste. 'T landt daer ontrent is berghachtigh ghelijck dat van Darien, doch ghesonder / ende in veel quartieren wierdt goudt ghevonden. De stadt was gheleghen teghen over een Eylandt / welck sy noemden de Pinos; doch dese stadt is al over langh mede verlaten / soo dat daer gheen meerder ghedachtenis van en is / dan dat Basco de Nunnez Balboa, den eersten ontdecker van Mar del Zur, daer onthooft is. Ende sints die tijdt is de gantsche west-zijde van de Golfo Vraba, ende de kuste tot Nombre de Dios toe onbewoont ghebleven by de Spaegniaerden; van de oost-zijde sullen wy hier naer spreecken in de beschrijvinghe van de provincie van Cartagena.

d.1.l.10. c.15. d.2.l.1. c.2. d.2.l.2. c.1.

Her.desc.

Het thiende Capittel.

Van de kuste, havenen en punten van dese provincie van PANAMA.

OP de noordt-zijde van dese provincie ende Audientie van Panama zijn de naer-volgende havenen ende kapen / beginnende van de riviere Chagre, daer wy hier voren van ghesproken hebben: een legue naer 't oosten el Portete, ende de haven de Lagostas, twaelf leguen van Nombre de Dios west-waerts: ende Puerto de Gallinas negen leguen van Nombre de Dios west-waert; en Puerto de Bonaventura ses leguen; ende Puerto Belo vijf leguen, al by westen Nombre de Dios voorsz. Tegen over dese haven leggen Eylandekens die sy noemen las Miras, ende Isla de Bastimentos, welck zijn drie Eylandekens so genaemt by den eersten Amirand, om dat hy daer eenighe velden met Mayz ghezaept vondt doen hy die eerst ontdeckte. Twee leguen by oosten Nombre de Dios, leght de riviere Sardanilla, ende vier leguen die van Sardina; voorts Rio de Maiz ende de Culebras: ende acht leguen voorder Rio de Francisca, (welck is de riviere daer den Ingenieur Antoneli van spreeckt in 't leste van syn advijs over het fortificeren van de stadt Panama:) aen 't begin van de Golfo van Vraba. Voorder het punt van 't Eylandt Cattiva, welck is een leegh Eylandt ende ghelijcks de zee / met sandt stranden en eenighe klippen / ende vol gheboomte; leght teghen over het geberghte aen 't vaste landt gheleghen / welck sy noemen de St Blas: voorts de Eylanden van Comagre, welck zijn seer leegh ende ghelijcks 't water / soo datmen sich daer van moet wachten: ende de Pinos, teghen over 't welck eertijts aen 't vaste landt de stadt Acla heeft gheleghen; Isla de Pinos naer 't segghen van de koursen is een rondt ende hoogh Eylandt / ligghende een legue van 't vaste landt; soo datmen het niet gewaer wordt voor datmen daer by komt; om dat 't vaste landt soo hoogh daer over hanght: 't zee-waert van dit Eylandt light Isla dos Passaros, kleyn / leegh ende ront-om vuyl / soo datmen 't voor dachtigh moet schouwen: ende in 't innerste van de Golfo de Vraba de haven van Nilcos, by de mondt van de riviere Darien, welck schept de provincie van Panama van die van Cartagena, en daer is de Culata de Vraba, alwaer Alonso Oieda eertijdts gheleght hadde de stadt St Sebastian. De mondt ofte in-komste van dese Golfo leght op de hooghte van acht graden

graden by noorden de linie / ende streckt in de lenghte veerthien leguen te landtwaert in/ende heeft eerst de breedte van ses leguen, daer naer vijf / ende eyndelijck vier leguen; vijf leguen van de mont ofte begin van dese Golfo naer 't zuyden was de stadt Sta Maria el Antigua, gelegen/daer wy hier boren van hebben gesproken.

Tot naerder kennisse van dese kuste / soo sullen wy hier uyt de Spaensche koursen in-voeghen / wat kours men houdt om van Cartagena te loopen naer Nombre de Dios. Willende naer Nombre de Dios varen van Cartagena af / ten tijde dat de noordelijcke winden waeyen/ soo moet men hem selfs brengen boven Sal de Medina, ende stieren dan voorts west tot dat men noordt ende zuyden is met Cabeca de Cattiva, ende dan zuydt-west ten westen aen-gaen/ om te vallen op Rio de Francisca, welckes merck-tekenen zijn seker landt niet seer hoogh/ ende binnen s' landts eenighe hooghe berghen streckende oost ende west/ ende aen de west-zijde van Rio de Francisca siet men seecker kliffen / welck zijn ses leguen van Nombre de Dios. Soo men de boven-verhaelde kours houdende komt te sien drie ofte vier Eylanden/leggende leegh by de water/ende streckende oost ende west / mach men verseker zijn dat het zijn Islas de Cattiva; ende dan west langhs de kuste loopen ; ende soo men dan komt een punt van leegh landt te sien/ mach men syn rekeningh maecken / dat het is Punta de St Blas; ende men sal daer op sien een rije van rodtsighe berghen / welck sy noemen las Sierras de Santa Cruz.

Aen de zuydt-zee hebt ghy van Panama west-waert aen Golfo de Parita ofte Paris, alwaer de stadt Nata leght; Punta de Chame, 't landt van de Cazique Chiapes, die Basco Nunnez soo behulpigh was in syn ontdeckingen: By oosten de stadt Panama hebt ghy de rieviere Coquira ofte Chepo, ende vorder Rio de las Balsas; voorts noch zuydt-waert aen Golfo San Miguel, ende in 't binnenste van dese Golfo, Rio de Congos; in dese Golfo gaet een seer hol water door de menighte van Eylandekens / sanden ende klippen die daer in legghen ; het isser quaet te wesen in de maenden van September, October, November, December, ghelijck de Spaegniaerden 'tselve hebben onder-vonden. Aen de zuydt-zijde van dese Golfo leght Punta ofte Puerto de Pinnas; welck van Panama vijftich leguen verscheyden is naer 't segghen van Herrera, ende twintich leguen over-dwers van Vraba: 't Landt is vol berghen ende klippen; 't reghent daer den meesten tijt van het jaer met gheweldighe stort-vlaghen/ welck niet alleen op 't landt en vallen / maer oock acht ende thien/ jae twintich leguen in zee; ende 't landt is soo dicht met boomen beset ende over-groeyt / dat men daer niet gaen en kan; daer leght een rievier ontrent die de Wilde noemden Biru, welck schijnt oorsaeck ghegheven te hebben tot den naem van Peru. Dese haven leght op de hooghte van ses graden ende vijfthien minuten by noorden de linie. Daer aen volght Puerto Quemado, dicht by Cabo de Corrientes, op de hooghte van vijf graden: wordt oock anders ghenaemt Pueblo Quemado; is vijf-en-twintich leguen van puerto de Pinnas, 't landt is vol gheboomte tot den oever toe / welck sy noemen Manglares, ende soo onderhevigh den reghen ende blixem als het voor-gaende; in de eerste ontdeckinghe van Peru heeft het volck van Pizarro veel gheleden in dit quartier/ende daer is veel volcks van onghemack ende hongher om-ghekomen. Tot vorder openinghe van de gheleghentheyt van dese kuste aen de zuydt-zee sullen wy uyt Pedro de Cieca hier in-voeghen de kours welck de schepen van Panama naer Peru varende ghemeynlijck houden. De schepen (seght hy) varende van Panama gaen eerst erkennen las Islas de las Perlas, gheleghen op acht graden schaers: van daer loopen sy naer punta de Carachine, welck van dese Eylanden noordt-west ende zuydt-oost verscheyden is thien leguen, dese Cabo is hoogh ende berghachtigh / ende leght op de hooghte van seven graden ende twintich minuten by noorden de linie: van dit punt tot Puerto de Pinnas streckt de kuste zuydtwest ten zuyden acht leguen; ende Puerto de Pinnas leght op de hooghte van ses

graden ende vijfthien minuten; is seer hoogh landt ende vol berghen; van daer loopt de kuste zuydt ten westen tot Cabo de Corrientes, welcke smal in zee loopt.

Het elfste Capittel.

Van de Eylandekens ontrent dese kuste.

ONtrent de kuste van dese provincie legghen diversche kleyne Eylanden / soo wel aen de noordt-zijde als aen de zuydt-zijde/de welcke wy in 't voor-gaende Capittel in het voor-by gaen hebben aen-gheroert / ende sullen nu daer naerder van spreecken. Op de noordt-kuste legghen de Eylanden van Cattiva, welck zijn leeghe Eylanden / met witte sandt-stranden / ende staen vol gheboomte; men moet hem wachten de selve niet te naer te komen/ want het isser vuyle grondt ende met steen-klippen besmet; den hoeck die sy noemen Cabeca de Cattiva verthoont hem met een schorren hoeck; ende men siet stracks daer naer 't hooghe gheberghte op het vaste landt. De Eylanden van Comagre zijn insghelijcks leegh/ ende legghen ghelijcks 't water / soo dat het ghevaerlijcken is de selve te naer te komen: Van dese Eylanden naer 't zuydt-oosten leght het Eylandt de Pinos, welck een hoogh ende ront Eylandt is/niet verre van 't vaste landt gelegen/soo dat men 't selve van het vaste landt niet en kan onder-scheyden / ten zy men dicht onder de wal loopt. Daer legghen noch meer kleyne Eylandekens langhs dese kuste / doch alsoo die van kleynder weerde zijn / gaen wy die voor-by.

Aen de zuydt-zijde van dese provincie / ende in de zuydt-zee leght het Eylandt welck sy noemen Taboga, vijf leguen van Panama. Twaelf leguen vorder leggen de Eylanden de las Perlas: welck naer 't seggen van Herrera zijn twee groote Eylanden/ met vele kleyne Eylandekens daer om/ wel tot 't ghetal van 25 toe: van de twee groote/ wordt het eene genaemt del Rio, ende het ander Tararequi: welck Gomara steldt op de hooghde van vijf graden by noorden de linie: werden ghenoemt Islas de las Perlas, door dien daer eertijdts seer vele ende groote peerlen ontrent wierden ghevischt. Daer waren oock eertijts op dese Eylanden seer veel harten ende konijnen/ ende ander wildt/ insonderheyt op 't grootste Eylandt. De inwoonders ghebruycken Maiz ende Yuca voor haer broodt ende dranck/als in andere deelen van Indien: dat groot Eylandt heeft sonderlinge goede fruyten/ende is seer overvloedigh van alderhande lijf-tocht / ende daer is goede visch in de zee daer om-her; daer wassen eenighe wel-rieckende boomen / waer door in voor-tijden eenige oordeelden/doch te vergeefs/dat de Eylanden daer de specerijen groeyen niet verre van daer en moesten wesen. De peerlen die daer ontrent gevischt wierden / zijn wel de grootste gheweest die men in al dat ghewest oyt heeft ghevonden; want naer Oviedo verhaelt / soo zijnder peerlen soo ronde als pendanten ghevist die 27 ende in de 30 caraten woeghen; seer schoon van maecksel ende glants: daer by Cubagua ende de Margarita selden grooter zijn ghevonden/ als van ses/ seven ende acht caraten; ende die noch selden rondt ende van goedt maecksel; ende de in-ghebooren van de Eylanden waren seer vernuftich in 't visschen van de selve/ voeren met haer canoen in zee als 't kalm was/ende duycten naer de grondt somtijts wel thien vadem diep/door dien de grootste oesters in 't diepste water worden ghevonden; zijn soo vast aen de klippen ende aen malkanderen ghegroeyt / dat men die met groot ghewelt daer moet af-rucken: de Indianen en hadden gheen wetenschap om de peerlen te gaten / soo dat syder vele door haer onwetenheydt bedorven. Herrera schrijft seer different van de hooghte van dese Eylanden; dan Pedro de Cieca seght in syn Chronica del Peru aldus: De Eylanden de las Perlas legghen op acht graden schaers / ende zijn vijf-en-twintich oft dertich in 't ghetal/ rondt om een welcke de grootste is van allen/ pleghen seer bewoont te wesen van in-ghebooren Wilden/ dan van de selve en is nu niemandt overich: die nu Heeren

l.19.c.8.

zijn

zijn van dese Eylanden/ houden daer Swarten / ende Indianen van Nicaragua ende Cubagua, om't vee gade te slaen / ende 't landt welck seer vruchtbaer is te bezaeyen. De peerle-visscherije is daer nu gantsch ghedaen / soo dat gheen ofte seer weynighe daer worden gevonden. Sir Richard Hawkins noemt een van dese Eylandekens la Pacheta dicht by 't vaste landt gheleghen acht oft thien leguen van Panama zuydt ten westen; het is een ronden heuvel niet boven een legue in het om-gaen/ doch seer vruchtbaer; het behoort een particulier man toe die met syn neersticheydt ende den arbeydt van eenighe Swarten daer soo vele vruchten windt / dat hy daer Panama seer mede versiet ende groote voor-deelen uyt-treckt voor hem-selven.

Het twaelfde Capittel.

De voyagie van Ian Oxenham Engelsman.

TOt een besluyt van de beschrijvinghe van dese provincie van Panama, soo is aen-merckens weerdigh het exploict van seker Enghelsman/ welck ons beschreven is by Lopes Vaz Portugees. Een ander Enghels-man (seght hy) ghenaemt Iohn Oxenham ghehoort hebbende wat buyt Sir Francis Draeck in den jaere 1572, ghehaelt hadde op dese kuste / nam een voyagie voor om 't selve mede te onder-winden. Syn schip was van ontrent 120 vaten / ende had daer op seventich man; quam daer mede aen de noordt-kuste van de provincie van Panama, ende hadde onderlinghe conferentie met de swarten die in dese quartieren woonen/ welcke hem waerschouden/ dat het silver ende gout met soldaten geconvoyeert wierdt/ soo dat hy voor-nam te doen 't ghene niemant voor hem had dorven bestaen; lande syn volck in een plaetse daer Capiteyn Draeck te voren was geweest/ brocht syn schip op 't drooge/ ende bedeckte het met tacken van boomen/ ende begroef syn grof geschut; nam alle syn volck mede/ met twee velt-stuckxkens/ ende voorts roers/ victualie ende andere behoeften tot synen tocht; de swarten geleyden hem twaelf leguen te landtwaert in/ tot aen een rieviere die in de zuydt-zee loopt; hier korten hy houdt/ ende timmerde een pinasse die vijf-en-veertich voet lanck was by de kiel; voer daer mede de rievier af tot in de zuydt-zee/ met hem nemende ses swarten om de wegh te wijsen/ welck hem brochten aen een van de Eylanden de las Perlas, welck in de zuydt-zee leggen recht in de vaert van Peru naer Panama toe: naer dat hy hier thien daghen hadde gewacht/ quam daer een kleyne barcke van Peru, die hy nam/ ende vondt daer sestich duysent Pezos goudts / veel wijns ende broots/ korts daer naer veroverde hy noch een ander barcke komende van Lima, daer hy in vondt hondert duysent Pezos in silvere baren; welck alles hy in syn pinasse over nam/ ende naer dat hy ghetracht hadde eenighe peerlen te bekomen van de swarten die op 't eylandt woonden/ stelden hy syn kours weder naer de rieviere daer hy af ghekomen was/ ende liet de twee scheepkens die hy genomen hadde ledigh wech varen. De swarten die op 't Eylant de las Perlas woonen/ voeren stracks naer syn vertreck met hare canoen naer Panama toe / om den Gouverneur te bootschappen 't ghene daer passeerde. Waer op de Gouverneur twee dagen daer naer vier barcken sondt met hondert soldaten ende eenige swarten om die te roepen; den Capiteyn van dit volck ghenaemt Iuan de Ortega voer eerst naer de Eylanden de las Perlas om te vernemen wat wegh den Engelsman hadde ghenomen / daer naer ghemoetende de twee barcken by den Enghelsman berooft/ verstont hy dat de pinas de rieviere was op-gevaren. Den Spaegniaert aen de rieviere komende/ was in twijfel welcken arm van de drie daer de rieviere met in zee komt/ hy op varen soude/ tot dat hy den kleynsten arm af sagh drijven hoender veeren die de Enghelsche geplickt hadden ende met groot onversicht in 't water ghewo rpen: voer derhalven desen kleynsten arm van de rievier op/ ende vondt den vierden dagh de pinas van de Enghelsche op 't drooghe legghen/ alleen

 bewaert

bewaert by ses mannen / daer een van doodt bleef / ende vijf namen de vlucht te landtwaert in ; hy en vondt voorts in de pinasse niets dan victualie; soo dat hy resolveerde met tachtentich man te landtwaert in te trecken om de Engelsche te soecken; een half legue van de rieviere komende/ vondt hy een hutte van tacken ghemaeckt/daer de Engelsche al de schat geborgen hadden ; welck den Spaegniaert weder naer syn barcken brocht/niet van meyninghe zijnde de Engelsche voorder te vervolghen. Maer den Engelschen Capiteyn van de gevluchte gewaerschout zijnde/quam spoedelijck te rugge met syn volck/ende wel twee hondert Swarten/ ende sette met groote furie op de Spaegniaerden;de welcke haer dienende van een boschken dat daer lagh/ de Engelsche soo bejegenden/ dat sy de vlucht moesten nemen/achter-latende elf dooden ende seven ghevangenen. Uyt dese ghevangenen leerden de Spaegniaerden de reden waerom desen Enghelschen Capiteyn daer soo langh met den buydt vertoeft hadde/te weten/dat hy over de verdeylingh van den buydt met syn volck oneenigh was ghewoorden / soo dat hy Swarten was gaen soecken om 't silver ende goudt naer syn schip te brenghen ; bekenden mede hoe ende waer 't selve schip lagh. De vier barcken met dese onder-rechtinge weder gekeert zijnde by de Gouverneur van Panama, sondt de selve stracks naer Nombre de Dios, de welcke met der haest vier scheepen sonden naer de Golfo van Darien, ende haelden daer 't schip ende 't gheschut. Eenigen tijdt daer naer sont den Vice-Roy van Peru hondert en vijftich man om de resteerende Engelschen op te jaghen/ ghelijck sy den meesten-deel der selver vonden besich zijnde met canoen te maecken /daer mede sy in de noordt-zee d'een oft d'ander barcke mochten verrasschen / ende haer van daer maecken; wierden alsomeest ghevanghen ghebracht binnen Panama , ende al-daer ghedoodt/behalven eenighe jonghers alleen uptghenomen.

C A R T A G E N A.

Het derthiende Capittel.

Beschrijvinge van de Provincie van CARTAGENA, in 't ghemeyn.

AEn de provincie van Panama paelt naer 't oosten de provincie ende 't gouvernement van Cartagena, welck de naem naer syn hooft-stadt heeft verkregen. Dese provincie leght op de kuste van de noordt-zee / hebbende in de lenghte oost ende west van Rio Grande, ofte de la Madalena tot aen de rieviere Darien in de Golfo de Vraba tachtentich leguen , ende oock soo veel in de breedte noordt ende zuyden / van de noordt-zee af tot aen de palen van Neuvo Reyno de Granada ; hoe-wel het meer leguen reysens is/ naer dat eenige segghen. Het is hoogh ende berghachtich landt / vol heuvelen ende valleyen / al-waer seer groote ende hooghe boomen wassen ; 't isser seer vochtich door den ghestadigen reghen ; so dat de zaden van Spaegnien daer niet en willen wassen / nochte oock de tarwe rijp worden. Op eenighe bergen van dit gouvernement vallen veelderhande harsten ende aromatique gummen/ ende ander liqueuren die sy uyt de boomen weten te trecken : groote abundantie van draecken-bloedt / ende balsamen van seer excellenten reuck ende sonderlinghe kracht. Men heeft daer abundantie van visch/kruyten / ende van alderhande eetbaere Waren ; daer valt oock langhe peper / veel scherper als den oost-Indischen/ ende oock lieffelijcker van reuck ende van smaeck als de ghemeyne bresilie-peper : weynigh goudts wordt daer ghevonden/ ende alleen in eenighe doch weynighe plaetsen. In het landt onthouden haer veel tigren/ slanghen / ende andere wreede/ felle / verslindende ende schadelijcke dieren. De in-gheboorne van 't landt waren seer strijdtbaer / ende ghebruyckten fenijn aen haer pijlen/soo dat sy veel Spaegniaerden dooden/doch zijn over langh meest al van de Spaegniaerden uyt-gheroept ende vernielt. Dit gouvernement

begrijpt

begrijpt onder sich eenighe particuliere provincien; als namentlijck naer 't westen van de stadt Cartagena de provincie van Vraba, daer wy in 't voor-by gaen voor desen van hebben gesproken by occasie van Darien, daer 't met confineert; dese provincie/ naer 't segghen van Pedro de Cieça, is seer vruchtbaer/ende overvloedigh van lijf-tocht/ door de menichte van wildt welck men op 't landt / ende visschen die men heeft in de rievieren / ende op de kuste. Van dese provincie komt men aen 't gheberghte welck sy noemen Abibe, welck is een vervolgh ofte Cordillera, als de Spaensche die noemen/ van seer hooghe berghen/ streckende naer 't westen/de lenghte is onbekent/dan is op sommige plaetsen twintich leguen breet/ op sommige meer/ende op eenige min; heeft seer quade weghen / ende by naer onbruyckbaer voor de peerden: op 't bovenste van 't geberghte en woont gantsch geen volck; maer in de valleyen die seer veel ende groot zijn / woonden eertijdts veel volcks/ seer rijck van goudt/ welck sy vonden in de rievieren ende beken die van 't hooghe gheberghte af wateren / ende haer kours west-waert aen-nemen. Het reghent den meesten tijdt van 't jaer in dit gheberghte / ende de boomen druppen continuelijck van 't water datter op ghevallen is/ welck verhindert dat daer geen gras en wast/ soo dat daer gheen voeder en is voor de peerden: door dese groote vochticheydt ende gheduerighen regen valt het een seer moeylijcke reyse door dit gheberghte/ende 't soude daer niet te reysen zijn/ ten waer men daer vondt seeckere boomen/ de voucke-boomen niet onghelijck / welck seer sacht ende droogh houdt geven/welck lichtelijck brant/waer door de reysende lieden haer konnen droogen/ want 't ander hout door de nattichept is onbequaem om vyer te maken. Aen de voet van dit gheberghte als ghy die over zijt ghetrocken naer 't zuyden / leght de provincie Tatabe, daer wel eertijdts seer veel volcks woonde / dat rijck ende oock strijdtbaer was / ende dit volck besloegh het meesten-deel van het landt van hier af tot aen de zuydt-zee. Aen de selve zijde van 't gheberghte leght de provincie del Guaca, ontrent dertich leguen van de stadt Antiochia, daer wy hier naer sullen van spreecken. Dan om weder te keeren naer de kuste/ by de provincie van Vraba hebt ghy de provincie van Zenu, by naer van de selve ghelegentheyt ende ghestalte als die van Vraba; dese provincie was eertijts als een gemeyne begraef-plaets/ daer veele natien / oock verre van daer woonende/ haer dooden brochten/ ende seer magnifijcklijck begroeven met alle haer gout ende andere kostelijcheden/ soo dat de Spaegniaerden in voor-tijden seer veel gouts ende schatten uyt dese begraeffenissen hebben gehaelt. Gomara verhaelt van dese provincie Zenu 'tgheene seer aen-merckens weerdigh is; dat de Spaegniaerden daer eerst-komende aen de Wilde predicten 't geloove in een Godt schepper des hemels ende der aerden: ende hoe dat den Paus van Romen wesende stadt-houder van Christus/ alle die landen ghegeven hadde aen den Koningh van Castilien; ende dat sy quamen om possessie daer van te nemen; doch dat sy wel te vreden waren haer daer te laeten woonen midts dat sy souden Christenen worden/ ende vasallen van soo maghtighen Koningh/ende hem jaerlijcks tribuyt betalen. Waer op de Wilde souden gheantwoordt hebben/ dat sy wel konden ghelooven datter maer een Godt was/ dan datse des niet teghen-staende wilden blijven by haer religie: dat de Paus al te liberael was in 't gheven dat hem niet toe en quam; dat de Koningh moest arm zijn dewijl hy eyschte ofte bedelde / ende oock verwaent dewijl hy dreyghde die hy niet en kende. Naer Rio Grande toe/ by oosten de stadt Cartagena, heeft men de valleye Zamba; ende voorder de provincie van Mopox.

Het veerthiende Capittel.

Van de Stadt CARTAGENA.

CArtagena de hooft-stadt van dese provincie heeft haren naem van de stadt Cartagena in Spaegnien/ door dien daer groote ghelijckheydt is tusschen de

habenen

havenen van beyde dese plaetsen: leght aen de noordt-zee/ twee leguen van punta de la Canoa naer 't westen/op de hooghte van 10 graden by noorden de linie/ende op de lenghte van 76 graden van den meridiaen van Toledo naer 't segghen van Herrera: de welcke seght dat daer wel 500 huys-ghesinnen woonen/ ende daer onder wel 2000 vrouwen:den Gouverneur van de provincie woont daer/ beneffens de andere officiers van den Koningh/ daer is een cathedrale kercke/ wiens Bisschop suffragaen is van dien van Neuvo Reyno. Daer zijn kloosters van Dominicanen ende minne-broeders: leght op een vlacke pleyn/ welck by naer een eylandt is/ hebbende aen de noordt-zijde de zee met een vlacke ende ondiepe kuste; ende naer de landt zijde een arm van de zee/reyckende tot een moerasch ofte lack/ welck sy noemen Canapote, welck ebt ende vloeyt ghelijck de zee/ ende op de selve uyren: men gaet van de stadt naer 't vaste landt over een brugghe in maniere van een calsije/ by de 250 passen lanck: in dese calsije zijn twee door-tochten door welcke 't water in ende uyt-loopt met de ghetijden. De grondt daer de stadt op-gelegt is/is sandt/ ende twee vademen diep gravende vint men versch water; ende hoe-wel dese plaetse somtijts ongesont is/door dien de luchten uyt 't moerasch op-treckende/hooft-pijn causeren/ so en is sy nochtans nergens na so ongesont als Nombre de Dios,maer mach naer de gelegentheyt van die quartieren wel voor gesont ghereкent worden. De stadt is seer wel gebout/ heeft vijf door-gaende straten van de haven/ welcke aen 't west-eynde leght tot het noorder quartier aen de zee/ welckes strant tot by de huysen komt: elcke strate is by de 600 passen langh/ hebbende seer bequame wooningen met haer plaetsen ende hoven:door de breedte van de stadt loopt een ander strate die de door-gaende door-snijt/ beginnende aen den arm van de zee/ende uyt-komende aen de wijde zee/ende is by naer eens so langh als de andere. Daer is een groote kercke/ tol-huys van den Koningh/ raedt-huys ende andere publijcque edificien. De haven is een van de beste van gantsch West-Indien/hoe-wel de groote schepen wat verre van de stadt aen ancker leggen: heeft aen het in-komen een eylandt/ ghelijck dat van Escombrera by Cartagena in Spaegnien/ doch grooter/ welck eertijdts ghenaemt wierdt Codego, ende nu noemt men het Carex, is twee leguen lanck/ ende weynich min als een halve breedt/ pleegh bewoont te zijn by Indiaensche visschers/heeft gheen versch-water. Doen Sir Francis Draeck dese stadt in-nam (als wy hier naer sullen verhalen) vondt hy op dit eylandt een grooten born-put/ uyt de welcke hy syn schepen van water versach. De selve getuyght dat dit Eylandt is een seer genoeghlijcke plaetse/ wesende gantsch beplant met alderley soorten van seer goede ende lieflijcke vruchten/ als oraegnie-boomen ende andere/ seer ordentelijcken ghestelt tot wandel-weghen van seer groote lenghde/ soo dat het gantsch eylandt eenen wel-gheplanten boom-gaerdt schijnt te wesen. 'T water 't welck men in de stadt met delven vindt is wat grof ende rauw; men soude daer seer goede reghen-backen konnen hebben/ want het reghent daer veel: De Stadt en kan niet overrompelt worden dan langhs de haven/ ofte langhs den arm van de zee; ofte langhs de kuste van de groote zee; soo dat met twee forten te legghen/ ende wel van geschut ende volck te voor sien/ men die ghenoegh soude konnen versekeren. Dese stadt was eerst gebout in den jare 1532, by Pedro de Heredia gheboren van Madrid; welck met groote moeyte ende listicheyt een goet deel van 't landt bevredichde/ door dien de in-woonders seer stoudt ende strijdtbaer waren/ soo wel vrouwen als mans; ende men heeft gesien dat een vrou van achthien jaren wel acht Spaegniaerden doode met haer pijlen/ eermense konde vermeesteren. De stadt is seer op-gekomen ende de in-woonders rijck ghewordеn door de groote schip-vaert die daer is op Spaegnien/ ende door dien de vlote van Terra Firma daer somtijdts over-wintert; doch sonderlingh door de schat die de groote rievier Madalena af komt uyt Neuvo Reyno de Granada. In den jaere 1585 wiert dese stadt in-ghenomen by de Engelsche onder 't beleyt van Sir Francis Draeck, hoe-wel hy de selve wel voor-sien/ ende

ende op haer hoede vondt / want waren wel een maent te vooren voor syn komste gewaerschout / soo dat sy alle de aen-komsten seer sterck met barricaden / trencheen ende gheschut ende volck hadden voor-sien; niet-te-min veroverde hy de selve met seer mannelijcken couragie / verbrande daer een deel van / ende rantsoeneerde de reste voor hondert ende thien duysent ducaten; vonden een sterck kasteeltjen op de inner-haven legghen / de welcke naeuw was / ende met ysere ketenen op-gheschut; oock een Abdije ofte Priorije / een vier-en-deel van een mijle beneden de stadt aen de water-zijde van de haven / wesende met een steene muyr om-ringht.

Het vijfthiende Capittel.

Naerder beschrijvinghe van de stadt met haer aen-komsten, by den Ingenieur Baptista Antoneli.

IN 't voor-gaende Capittel hebben wy de stadt Cartagena beschreven volghens 't ghene Herrera daer van schrijft: maer alsoo den Ingenieur Antoneli die noch particulierder heeft beschreven in den jare 1587, soo sal 't de pijne weert zijn het selve hier in te voeghen. Cartagena (segt hy) is een stadt ende principaelste plaetse van dat Bisdom: sy leght 40 leguen van Santa Martha, op de hooghte van 10 graden schaers by noorden de linie; is ghelegen op een sandt-bancke ofte baye gelijck een Eylandt; heeft ontrent 450 familien; daer zijn schoone gebouwen ende de huysen meest van steen getimmert: daer zijn dry kloosters / waer van de twee leggen binnen de stadt / ende d'ander leght buyten / ende om na 't selve te gaen / moet men gaen over een calsije / en 't water aen beyde zijden: hier is seer grooten handel uyt Spaegnien ende uyt het nieu Rijck Granada, van Peru, uyt de Eylanden / ende alle de kuste van Terre Firme; 't is een seer gesonde plaetse. Dese stadt heeft een seer goede haven / ende bequaem om veel schepen te herbergen; de haven heeft twee in-komsten / de eene een half legue van de stadt daer door alle schepen komen in dese haven / is veerthien hondert passen wijdt / ende diep water; d'ander wort genaemt la Boca Chica, een legue van de voor-gaende naer 't westen / en is 900 passen wijdt / ende heeft in 't midden een kanael 200 roeden wijt / ende 15 tot 20 vademen diep op sommige plaetsen / min ofte meer: om in de haven te komen moet men varen door dit kanael; 't landt schrickt in ende uyt. In 't in-komen van de haven / na dat ghy 't kanael door zijt / moet ghy het houden naer het strandt toe / dicht by 't Eylandt Carex, ende sien hoe veel daer meer is als de voorsz. twee hondert roeden / de reste zijn al riffen van klippen / bedeckt op den top met twee ofte drye voet waters / meer ofte min: Soo dat de schepen die hier willen in-komen / moeten goede lootslieden mede brenghen / die wel ervaren zijn; ende dit en is noch niet ghenoech / maer dienen 't boot voor uyt te schicken met het loodt / om te diepen waer het meeste water van 't kanael leght om in te komen. Daer zijn dry plaetsen ontrent dese stadt langhs de welcke de vyandt kan attenteren te landen. D'eene is daer de vyandt in quam ende lande / welck is een sandt-bancke; aen de eene zijde is de zee / ende aen de ander zijde een groot lack / welck streckt naer de haven. De sandt-bancke is aen d'een zijde vijf hondert treden breedt / al sandighe grondt / sonder boomen; soo dat de vyandt aen-vallende van dese plaetse ghenootsaeckt is te trecken langhs dese sandt-bancke / gantsch bloot ende onbeschut dese vijf hondert passen / de welcke reycken tot aen de trencheen / ende aen d' ander zijde oock noch vijf hondert passen tot aen de stadt: de voor-schreven sandt-bancke is hondert ende dertich treden breedt daer de trenchee gheleght is. Aen dese zijde is de stadt tot twee-mael toe by de vyandt in-ghenomen; daerom hebben wy hier in de grondt ghehey dt een seer groote menichte van palen / welck loopen tot vijftich treden in zee / ende dit hebben wy ghedaen om dat het een dangereuse ende vuyle kuste is. Ende beneden in den bodem van de valleye hebben wy een kleyne schanse gheleght / daer men dry ofte vier stucken op kan planten; ende hebben

Hy spreeckt van Sir Francis Draeck.

hebben een diepe gracht doen grabẽ/welcke aen beyde zÿden op de zee respondeert/ soo dat de stadt van dese zÿde ghenoech versekert is. De ander aen-komste is leeger by de voor-seyde sandt-bancke / welck wordt genaemt la Cienaga, ofte 't moer del Roreado; dit is een ander plaetse aen de voorsz. sandt-baye / dry hondert passen breedt van d' een plaetse tot aen de zee-kant; ende aen d' ander zÿde leght de Cienaga, welck is een stuck landts dat 't geheele jaer door onder water leght. Soo dat de vyandt die de stadt van dese zÿde soude willen bespringhen / moet komen trecken een groot stuck weeghs over een sandt-bancke / daer de zee leght aen de eene zÿde/ende een boschken aen de ander zÿde/ende over een stuck lants daer water op staet/ doch niet heel bedeckt. Hier dan hebben wy een schanse gemaeckt met haer noodighe flancqueringhen / ende hebben daer een diepe gracht doen graven sestich voeten wÿdt / soo dat de zee komt tot aen dit verdroncken landt / ende hebben alsoo dese passagie ghestopt / dat de stadt ghelÿck op een Eylandt leght. Daer zÿn twee duysent ende ses hondert passen tusschen dese plaetse ende de ander trenchee daer Sir Francis Draeck laetst lande. Het in-komen van de haven is by de brugghe ende calsÿe / welck gaet van de stadt tot St Franciscus; dese calsÿe is dry hondert passen langh / ende twaelf breedt / ende 't water aen beyde zÿden / soo dat dit de sterckste is van alle dry de plaetsen; hebben hier een val-brugge doen maken/ ende op den top een platte form om gheschut op te legghen/ ende aen beyde zÿden van de brugghen zÿn trencheen ghemaeckt daer 't volck achter kan schuylen. Aen 't punt van dit landt ghenaemt Ycacos, welck is aen 't in-komen van de haven naer Sta Anna toe / hebben wy een fort ghemaeckt van hout/ welck vier-kant is/ ende dry hondert voeten op elcke zÿde / daer men vÿfthien ofte sesthien stucken gheschuts kan planten / ende houden vÿftich man in guarnisoen; achter het hout ofte plancken leght een wal van aerde vier voeten dick/ende daer achter sandt; dit fort sal grootelÿcks dienen tot bescherminghe van de haven / door dien alle de schepen die in-komen / soo naer komen aen dese plaetse / dat men daer somtÿdts wel een steen soude konnen in-werpen: ende wanneer eenigh oorlogh-schip soude attenteren in dese haven te komen / soo is de twee galeyen belast uyt te komen / ende te setten by het kasteel/met de snuyt naer zee toe/om soo des vyandts schepen van voren in te schieten/dewÿl het fort die in de zÿden schiet: de vyandt dan gerampaneert in-komende / sal ghenootsaeckt zÿn op de ly te smÿten / of anders vervallen op de klippen die sy noemen Ismo, ofte andere blinde klippen die by 't Eylandt Carex legghen. Ende ghenomen dat wy door dese middel gheen goet en konnen doen in dese plaetse/ ende dat de vyandt soude onder-staen met langhe booten ofte pinassen te komen door de naeuwe mondt: soo dient men vier fregatten ghereet te hebben/ om de galeyen naer 't selve naeuwe kanael te roepen/ door dien de in-komste soo ghevaerlÿcken is / en sal daer gheen schip dien wegh in de haven konnen komen/ oft wy sullen 't in de grondt schieten. Belangende de bescherminghe van de haven selfs/ hier moghen wy een sterck kasteel bouwen met vier bol-wercken/ aen 't punt van Ycacos, welck leght aen de zÿde daer de stadt is ghebout/ door dien al de schepen die naer dese haven komen/ moeten dicht onder dese wal komen als voorseyt is; want varende aen d' ander zÿde/ loopen sy groot perÿckel/ ende verongelucken somtÿdts; oock soo worden sy door de windt daer toe ghenootsaeckt: Aen d' ander zÿde waer 't Eylandt Carex leght/soude men een vier-kanten toorn konnen bouwen / ende vier oft vÿf stucken op legghen / om te verhinderen dat daer gheen kleyne schepen ofte barcken hier by nacht mochten in-sluyppen om schade te doen / ofte de vlote hier legghende te verbranden: dan op beyde dese forten goede wacht houdende en kan hier gheen schip ofte barcke onghesien in-komen. Aen de enghe mondt / voor aen / aen de zÿde van 't Eylandt Carex waer de kille dicht onder de wal leght / kan een ander kasteeltjen ghemaeckt worden/ ende vier oft vÿf stucken op gheleght / ende ses oft acht man om de wacht te houden. Al dit voor-gaende ghedaen zÿnde / sal dese stadt wel ghesterckt zÿn. V. M[t] is aen dese plaetse ten

hooghsten

hooghsten gelegen / want 't is de voor-naemste vasticheyt van alle dit landt. Dus verre Antonelli. Wiens raedt in 't fortificeren van dese stadt ghevolght is; want daer zijn twee kasteelen ghelegt aen weder-zijden van 't in-komen van de haven; ende een derde op den zuydt-hoeck onder welck de schepen ten ancker moeten komen; ende een vierde aen de over-zijde op 't vaste landt naer de stadt toe.

Het sesthiende Capittel.

Van de andere steden van dese provincie.

IN dese provincie van Cartagena zijn noch eenighe kleynder stedekens / als namentlijck 't stedeken van S[t] Iago de Tolu, welck leght 12 leguen van Cartagena, naer 't zuyt-westen ten deele by zee/door dien men over landt niet en kan reysen/ēn ten deele door moerasschen ende over 't geberghte; leght 6 leguen van de zee: is gesont lant/ so datter veel beesten worden geweydt/ende veel landt bezaeyt; daer wassen seer goede vruchten van Spaegnien: Van dese plaetse komt den kostelijcken ballsem/die sy noemen de Tolu, welck Monardes beschrijft in syn Historia Simplicium Medicamentorum in 10 cap. Daer wort nu (segt hy) uyt seker provincie van 't vaste lant / gelegen tusschen Cartagena ende Nombre de Dios, by de Indianen genoemt Tolu, over-gebracht seker liqueur van ballsem/ van seer groote kracht/ēn 't uyt-nemenste medicament dat oyt uyt dese landen is over-gebracht; de boomen daer 't van komt/zijn de leege pijn-boomen gelijck/ haer tacken herwaerts en derwaerts uyt-spreydende met bladeren als de caroben/ende altijts groen: de beste zijn die in de hoven worden onder-houden; de schorssen van dese boomen zijn dun / die worden gequetst ofte gesneden/ ēn placken onder de quetsure eenige lepeltjens van swart wasch gemaect/in de welcke sekere vetticheyt traent/die sy daer naer in andere bequame pottekens vergaren ende bewaren: dit moet geschieden als de sonne op 't heetste schijnt/want de koude verhindert datter niet uyt en vloeyt; uyt de weeren ēn knoopen van de struyc vloeyt oock eenige vochticheyt/ dan die druypt op d'aerde/ende gaet verloren. Dese vochticheyt is root van verwe naer 't goudt treckende/ niet heel dick noch heel dun/ seer vast-houdende / soet ēn aen-genaem van smaeck/ ende niet walgelijck als andere ballsemen/seer lieflijck van reuck/ende de limoenen by naer gelijckende/ soo dat sy niet verborgen blijft waer sy oock is/ maer verbult de plaetse/daer sy is met haer lieflijcken reuck/ ende een weynigh ghestreken in de palm van de handt / rieckt by naer als de bloemen van Iasmin. Die de krachten van desen ballsem voorder begeeren te weten/ lesen voorder by Monardes; oft in 't kruydt-boeck van Dodoneus by D. Raphelengius vermeerdert.

Voorts is in dese provincie noch een plaetse die sy noemen la Villa de Maria, twee-en-dertich leguen van Cartagena gheleghen naer 't zuyden.

Santa Cruz de Mopox leght seventich leguen van de stadt Cartagena, men reyst derwaerts ten deele by de zee/ende voorts de riviere Madalena op/aen welckes oever sy leght/ende van welcke sy by naer half om-ringht is/ een ongesonde plaetse door dien sy leght tusschen moerasschen; is anders wonder wel gheleghen voor den koop-handel die op de groote riviere wordt ghedreven; van daer tot Antioquia, (welck behoort tot 't Gouvernement van Popayan) zijn hondert ende twintich leguen naer 't segghen van Pedro de Cieça.

La Baranca de Malambo is een tol-huys tot de jurisdictie van dese provincie behoorende / dertich leguen van de stadt / op den oever van de riviere Madalena, ende twintich leguen van Sta Martha; ses leguen van de zee/daer worden de koopmanschappen ghelost die ghevoert worden nae Neuva Reyno, ende worden van hier voorts de riviere met canoen op-ghebrocht.

In de provincie van Vraba tot desen Gouvernemente behoorende/was eertijts een stadt ghelegt by Don Pedro de Heredia, welck hy noemde San Sebastian de buena vista, was ontrent een half legue van de zee gheleghen op seecker kleyne

 heuveltjens:

heuveltjens: 't Landt daer ontrent is vol geboomte/insonderheyt palm-boomen/ de welcke voort-brenghen upter-maten groote Palmitos, soo dat een man ghenoech aen twee te draghen heeft; zijn wit/ soet/ ende van seer goet voetsel. 't Landt is seer vruchtbaer ende overvloedigh van lijf-tocht. Dan dese stadt is naderhandt weder verlaten door de ontdeckinghe van Peru ende andere rijcke provincien: Pedro de Cieça beschrijft ons de wegh die men plagh te nemen van dese plaetse naer Antioquia; men treckt (seght hy) langhs de kuste vijf leguen tot een kleyn rievierken welc sy noemen Rio Verde, van waer tot aen de stadt Antioquia zijn acht-en-veertich leguen; van dit rievierken tot aen de hooghe berghen van Abibe zijn pleynen met seecker heuvelen/ dichte bosschagie ende veel rievierkens: 't Landt is onbewoont ontrent de wegh/ door dien de Wilden haer ghe-retireert hebben naer plaetsen van de wegh af-gheleghen: men reyst meest langhs de rievieren/ door dien daer gheen ander weghen en zijn van weghen de dichte bosschagie. Om daer sonder ghevaer te reysen moet men waer-nemen de maenden van Ianuar. Februar. Mart. ende April, want daer naer reghent het seer/ende de rievieren wassen ende loopen sterck. Dese pleynen ghepasseert zijnde/ komt men aen 't hooghe gheberghte van Abibe, daer wy hier vooren van hebben ghesproken; ende over 't gheberghte komt men aen een schoone valleye ende vlack landt/ welck sy noemen del Guaca; daer aen volghen de valleyen van Nore daer de stadt Antioquia in gheleghen is.

Het seventhiende Capittel.

Van de rievieren, havenen ende punten van dese provincie.

Onder Mopox valt de machtighe rieviere Cauca (welck haren oorspronck heeft boven Popayan) in de groote rieviere Madalena, eñ meer neder-waerts naer Cartagena toe leght een bergh die sy noemen el Morro Hermoso; welck de schepen komende van punta del Aguia, ende willende naer de stadt Cartagena maecken in 't ghesichte te krijghen/ stierende van de voorsz. Cabo west ten zuyden/ ende daer komende teghen den avont/ soo setten sy het ghemeynlijck achter Morro Hermoso, ende naer 't eerste quartier maken weder zeyl/ stierende upt west ten noorden om te mijden Isola de Arenas, welck leght twee leguen t' zee-waerts recht teghen over Zamba: de merck-teeckenen van Morro Hermoso zijn 't gesicht van een swart landt niet seer hoogh ende rondt. Het punt de Zamba heeft voor een teecken de ghelijckenis van een galleye die ghetakelt is: daer naer volght op de selve kuste el Buhio del Gato, welck is hoogh landt met seecker witte kliffen te zee-waerts/ ende meer naer 't westen leght punta de la Canoa, twee leguen van de stadt Cartagena, naer 't oosten toe; is leegh landt legghende ghelijcks de zee/ ende daer eyndet de kuste/ die oost ende west streckt. Voorder leght punta de los Ycacos aen 't in-komen van de haven van Cartagena, teghen over het Eylandt Carex daer wy hier voren van gesproken hebben; ende punta de la Nao, aen 't vaste landt/ neffens de smaller in-komste van de haven/ ende ghelijck naer 't noorden een kleynder Eylandeken/welck sy noemen Sardina. Op de kuste van Tolu legghen de Eylanden van Baru, welcke zijn ses naer 't segghen van Herrera; maer de Spaensche koursen seggen dat maer drie ofte vier Eylanden en zijn/ leegh ende vol boomen/ eñ daer en is geen goede diepte dan dicht onder 't landt; voorder aen het begin van de Golfo de Vraba, de Eylandekens die sy noemen de San Bernardo, teghen over de rieviere van Zenu, welck zijn ses in 't ghetal naer 't seggen van Herrera ende volghens de obsservatien van de Spaensche koursen; vol van hooghe berghen met seecker zandt-bayen naer zee toe/ ende hebben goede diepte twee ofte drie leguen af/ welck sy noemen la Bacilla.

Her.d.2. l.1.c.6.

De rieviere van Zenu, is groot ende diep/ daer de provincie de naem van heeft/ legghende dertich leguen van Darien naer het oosten. Voorts Isla Fuerte, een

Eylandt

Eylandt twee leguen groot/daer veel zoudts valt/naer 't ſegghen van Oviedo: de *l.3.c.8.* Spaenſche kourſen ſegghen dat Iſla Fuerte is een groot ende hoogh Eylandt/vol berghen/hebbende aen de noordt-zÿde een rif van klippen twee leguen in zee ſtreckende; men mach anckeren aen de weſt-zÿde van het ſelve/ tuſſchen de voorſz. klippen en het vaſte landt in 15 vadem waters/ ende is kley-grondt. Daer leght mede 't Eylandt Tortuga, welck is kleyn ende onbewoont. De haven van Zenu leght vÿf-en-twintich leguen van Cartagena, is een groote baye die haer in-komen heeft van 't weſten/ is ſeer ſeker/ ende daer wordt veel zouts ghemaeckt.

Hoe-wel de rieviere die ſy noemen Rio grande om haer grootheyt/eñ de Madalena, om dat haer mont aen de noordt-zee op dien dagh ontdeckt wierdt/haer oorſpronck heeft boven Popayan, ende derhalven daer by ons breeder daer van ſal geſproken worden / ſullen even-wel hier een weynigh van de ſelve aen-roeren / om dat de provincien van Cartagena en Sta Martha, (daer wy vervolgens ſullen van ſpreken) de meeſte nutticheyt daer van genieten. Deſe rieviere komt ſeer breet ende machtigh in zee loopen / 26 leguen van de ſtadt Cartagena naer 't ooſten toe/ op de hooghte van 12 graden by noorden de linie. Acoſta ſchrÿft dat men de ſtroom van *l.2.c.6.* deſe riévier wel 10 leguen in zee gewaer wordt/ 2 leguen breet: Soo dat de ſchepen daer voor-by varende pericliteren in dien ſy te naer komen/ door de ravelingh van de ſtroomen. Heeft een Eylandt in haer mont; wort meer dan 150 leguen op-ghevaren. Het Eylandt leggende in de mont van de rieviere/is 5 leguen langh/eñ een half legue breedt; de wÿtſte mont die men gemeynlÿck op-vaert/ leght aen de zÿde van Santa Martha; waerom oock deſe rieviere by de Spaegniaerden dickwils Rio de Santa Martha wert genaemt: Alle de waeren die gevoert werden naer Neuvo Reyno, werden deſe riévier op-gebracht met gewelt van roeyen/ ende trecken met de lÿn/ende men is beſich om die 150 leguen op te varen over de 2 maenden; daer-en-tegen 't ſilver ende goudt komt de rieviere af in dry weken. Het dondert / blixemt/ ende reghent gheweldigh op deſe rieviere/ meeſt van midder-nacht tot ſmorghens. In de maendt van October ende ſoo voorts tot April, waſt het water van *d.5.l.10.* deſe rieviere ſeer / ende het op-water komt dan gheweldigh af / door den overvloe- *c.10.* dighen reghen die dan valt op 't gheberghte / als Herrera ghetuyght.

SANTA MARTHA.

Het achthiende Capittel.

Van de gheleghentheyt van deſe provincie.

DE provincie ende 't Gouvernement van Santa Martha leght vervolgens op de kuſte van Terra Firma, heeft in de lenghte tuſſchen de upterſte palen van 't Gouvernement van Cartagena aen de weſt-zÿde/eñ 't Gouvernement van Rio de la Hacha, aen de ooſt-zÿde 70 leguen ende oock ſoo veel leguen in de breedte.

De gheſtalte des luchts van deſe provincie is heet ontrent de zee-kuſte: maer binnen 't landt koudt/ door dien ſy gheniet de koude van de ſneeu-berghen / welcke *Her.d.4, l.10.c.8.* legghen twintich leguen van de principale ſtadt van dit Gouvernement/ ende inſonderheyt gheniet deſe koelte de provincie van Tairona, welck is berghachtigh ende koudt landt: als daer gheen briſes ofte ooſtelÿcke ende noordelÿcke winden en waeyen / ſoo iſt exceſſif heet op de kuſte ende de landen daer aen palende: 't reghent daer ſeer in de maenden van September ende October, in de andere maenden valt daer maer luttel waters / door dien daer dan ordinaris waeyen ooſtelÿcke ende noordt-ooſtelÿcke winden/ die droogh zÿn ende gheſondt; ende als het reghent / ſoo waeyen daer vendavalen ofte winden van 't landt. Van de ſtadt Santa Martha af tot het beginſel van de berghen / welck zÿn dry leguen weeghs/ is het vlack landt: 't gheberghte is ſeer ſteenachtigh / onvruchtbaer voor weyden/ ſonder vruchten ofte boomen/ende daer vallen veel rievieren van 't gheberghte af; ende op de vlacke velden verdrooght 't gras/ende 't gelaeye werdt verdorven wan-

neer

neer de brises te seer waepen/ waer door men dickwils schade ende ghebreck komt te lijden. De oragnie-boomen/lijmen/ limoenen/ granaten ende druyven / willen daer tamelijck wel wassen: Men heeft daer Guayavas, Platanos, ende andere diergelijcke vruchten van de lande; ende van Castilien zijn daer gebracht latuwe/ radijsen / ende andere hof ende moes-kruyden welck daer wel wassen / als mede meloenen/ pompoenen ende comcommeren. Daer zijn veel hoenderen van Castilien/druyven/perdrijsen ende konijnen; men vindt daer oock tigren/ leeuwen ende beyren. 't Landt is vruchtbaer van Maiz ende Batatas wortelen. Gomara seght dat de Yuca die hier wast oock rauw magh ghegeten worden sonder gevaer/daer se in de Eylanden ende elders schadelijck ende niet beter als fenijn wordt gehouden. In Buritaca leggende in de wegh van de stadt Santa Martha naer la Ramada toe/ zijn goudt-mijnen: Ende in Tairona vindtmen groote menighte van kostelijcke gesteenten die dienstich zijn tegen diversche gebreken in s' menschen lichaem / als tegen 't bloeden/ ende 't graveel: oock marmoren/ jaspis ende porphyren/ ende andere; ende eenighe goudt-mijnen. Ontrent een half legue van de stadt Santa Martha zijn veel gemaeckte zout-pannen/daer de Indianen seer goet zout maken/met welcke 't gantsche landt daer ontrent werdt voor-sien. De in-ghebor ene Indianen van dese contreye zijn dispoost/ende goet van verstant/hoe-wel quaet van aert/ ende seer hooch-moedigh: worden gegouverneert by haer Caziquen, strijden met bogen ende fenijnige pijlen; sy kleeden haer met mantels van cottoen/ geschildert met diversche kouleuren; daer is noch veel volcks / ende zijn met de Spaegniaerden noch meest in oorloge; waer door de Spaegniaerden geen vol-komen meesters en hebben konnen werden van de rijcke provincie van Tayrona, hoe-wel 't menige het leven heeft ghekost. In de rievieren ende in de zee by dese provincie werdt veel visch gevangen van seer goede smaeck. In dit Gouvernement worden begrepen de naer-volgende minder provincien/Pozigueica, Betoma, Tairona, Chimila, Buritaca. De valleye van Tairona leght ses oft seven leguen van de stadt van Santa Martha, ende is groot ende rijck: Herrera seght elders dat dese valleye leght 18 leguen van Santa Martha voorsz./ langhs de kuste naer Ramada toe / ende ses leguen binnen s' landts: ende de valleye Mongay paelt daer aen/ die mede seer rijck is. Buritaca leght 14 leguen van de stadt Santa Martha naer la Ramada toe; de provincie van Bonda dry leguen ende een half van de selve stadt; ende de valleye Coto tusschen Pozigueica ende Santa Martha. Van de valleye Eupari die mede tot dit Gouvernement belanght / siet by de stadt de los Reyes, in dit boeck/ cap. 20. In de provincie van Chimila is seer fraey vrouwen-volck / ende de mans zijn sterck ende seer strijdtbaer. In dese provincie neemt zijn begin het seer hooghe gheberghte / welck de Spaegniaerden noemen las Sierras Nevadas, om dat daer altijdts sneeuw op leght/ welck voorts loopt door vele provincien / door Peru ende Chili, ende tot aen de strate van Magellanes toe. Dit gheberghte wordt wel dertich leguen in zee ghesien met syn sneeuw op de toppen; aen de voet van dit gheberghte leght de valleye van Tairona voren verhaelt/ waer door het oock gemeynlijck 't hooghe gheberghte van Tairona werdt ghenaemt. In dese provincie hebben de Spaegniaerden vijf steden ofte woon-plaetsen / de in-woonders van de lande zijn noch velen / ende meest noch in oorloghe met de Spaegniaerden.

Her. d. 4. l. 5. c. 11.
d. 5. l. 9. c. 5.
d. 4. l. 5. c. 11. d. 4. l. 7. c. 7.

Het neghen-thiende Capittel.

Van de stadt SANTA MARTHA.

DE voor-naemste stadt/ende daer dit Gouvernement den naem van voert/ is Santa Martha; leght op de hooghte van thien graden by noorden de linie/ende op de lenghte van vier-en-seventich graden van den meridiaen van Toledo, naer 't seggen van Herrera: andere stellen die op thien graden ende een half: ende Petrus Martyr op de hooghte van elf graden. Is ghebouwt aen een seer ghesont quartier by den

by den oever van de zee; ende heeft een seer goede ende groote haven/wel beschut/eñ goede ancker-grondt/ oock sonderlingh fraeye ghelegentheyt om de schepen over te halen ende te besoecken: is een half legue breedt; teghen over de stadt heeft sy eenen grooten bergh/ welck haer dient voor beschut; heeft goede diepte sonder klippen ofte drooghten; haer in-komen is naer 't westen/ met abundantie van versch water ende houdt. Daer pleegh eertijdts veel volcks te woonen/ dan is nu seer afghenomen/ ende by naer verlaten/door dien de vloten van Spaegnien daer niet meer aen en komen ghelijck sy pleghen te doen.

Twee leguen naer 't oosten eer ghy komt in dese haven leght een punct welck sy noemen Punta del Aguia, welc dangereus is om te doubleren: 24 leguen van dese stadt naer 't oosten leght Salamanca de la Ramada, ende 40 leguen naer 't zuyden aen de rieviere Madalena leght de stadt Teneriffe. Den Gouverneur woont in dese stadt neffens de andere koninghlijcke officiers: heeft een cathedrale kercke/ wiens Bisschop suffragaen is van die van Neuvo Reyno de Granada.

Den Ingenieur Baptista Antoneli schrijft in den jare 1587, van de stadt Santa Martha, aen den Koningh van Spaegnien aldus:

Santa Martha de principaelste stadt van het bisdom ofte diocese van de kuste van Terra Firme, leght op thien graden ende een half/de stadt is gheleght op een zandt-baye by de zee;heeft by de dertich huys-houders ofte familien:de huysen zijn gemaeckt van rieden/ ende zijn ghedeckt met de bladeren van palmiten/ ende sommighe oock met tichelen: sy en hebben met niemant handel/ als met de Indianen van 't selve quartier/welcke in de stadt te koop brengen aerden potten/ende andere aerde-werck/ende dekens van cottoen; sy handelen oock op Cartagena. 'Tis een landt dat maer weynich vee heeft/ door dien het seer berghachtich is/ende weynigh Spaegniaerden daer woonen. Daer is een goede haven/om-cingelt met seer hooge bergen ende groote klippen/ die tot aen de zee-kant komen; welck hoogh-landt de haven seer beschut/ als mede twee eylandekens/ welck dry quart van een legue af-leggen aen de noordt-zijde;so dat hoe-wel sy de oostelijcke winden subject zijn/ ende dat met storm/ de winden nochtans geen schade en doen aen die landen willen. Binnen de haven is een plaets genaemt la Chaldera (dat is/de ketel;) daer sy in voor-tijden gewoon waren de schepen over te halen ende te calfaten.

Wat de haven belanght /het en is niet noodich die te fortificeren / ofte daer sonderlingh acht op te nemen/door dien daer geenen handel en valt op dese haven van eenige andere plaetsen; als mede door dien daer weynich volcx woont/welck noch dagelijcks vertreckt/ om dat sy alle daegh van de vyandt berooft werden. Maer so de Koningh wilde gebieden dat de vlote gaende naer Nova Hispania, haer kours soude nemen op dese plaetse/ende hier water eñ ververschinge halen/(alle de piloten seggen dat de vlote van hier bequamelijck kan voort-varen/altijts voor de windt seylende) ende so voorts varen recht naer de Cabo St Anton, aen het eylant Cuba, ende vorder naer Nova Hispania: so soude by desen middel de vlote niet behoeven te passeren so veel perijckelen/als sy nu doet/wegen de Huricanos ende storm-winden die dickwils haer over-vallen op de kuste van Hispaniola; waer door de schepen dickwils verongelucken/ende souden langhs dese wegh in geen ghevaer met allen komen/ende beyde de vloten souden 't samen konnen varen; eñ die naer Nova Hispania gedestineert/ in dese haven aen-loopen/ eñ die naer Terra Firme directelijck in de haven van Cartagena, gelijck sy nu doet. Dit gheschiedende moest de haven gefortificeert werden in deser voegen: op den bergh aen 't in-komen van de haven/ moest een kleyn fort geleght werden/ ende eenich geschut daer op geplant; eñ dicht aen de zuydt-zijde een kleynen toorn/ende een andere schanse daer wat meer stucken op lagen. Want by dese middelen/konnen niet alleen de schepen hier sekerlijc op de reede leggen/maer sal oock een bescherminge zijn voor de in-wooners van de stadt. Om beter dit alles te verrichten/so is dicht by de stadt/steen/leem/zant eñ hout ghenoegh te bekomen. Hoe-wel de vlote willende naer Nova Hispania hier

niet aen-komt/soo is nochtans de haven van dese stadt op 't aen-geven soo 't schijnt van desen Ingenieur taemelijcken versterckt; want daer is een Casteeltjen geleght op een klippe ligghende tusschen 't punt van 't vaste landt ende een kleyn eylandeken datter voor-leght; ende een ander grooter Casteel teghen over dit eerste aen strandt onder de stadt.

Dese stadt is seer dickwils so by de Franchoysen als by de Engelsche in-genomen ende berooft; als namentlijck by Sir Francis Draeck in den jare 1595 in-genomen ende meest verbrandt; eñ wederom het jaer daer na by Sr Antoni Sherley.

Het twintichste Capittel.

Van de andere steden ende plaetsen in de provincie van SANTA MARTHA, by de Spaegniaerden bevvoont.

TEneriffe is een ander stadt van dit Gouvernement gelegen aen den oever van de groote rievier Madalena, 40 leguen van de stadt Santa Martha naer 't zuydwesten/ de wegh derwaerts wort eensdeels by zee/ eñ eensdeels te lande ghenomen.

Tamalameque ofte Villa de las Palmas, vijf-en-seventich leguen van de stadt Sta Martha naer 't zuyden/ eñ 20 leguen van Teneriffe voorschreven/ twee leguen van Rio grande ofte Madalena; op de hoochte van 8 graden by noorden de linie; is een seer heet gewesté/ door dien den meesten tijt van 't jaer de wint daer waeyt uyt den zuyden/ ende somtijdts seer onlustighe Vendavalen; ende hoe-wel het steenachtich landt is ende hoogh/ soo zijn daer niet te min groote playnen/ ende goede gelegentheyt om beesten te weyden/ insonderheyt ossen ende koeyen; op de selve playnen is seer dichte ende besloten bosschagie / insonderheyt ontrent de rievière/ wiens opperwateren op de vlacke velden veel lacken ende staende poelen veroorsaken/ op welcker oevers de in-geborene woonen/ ende varen daer op met haer canoen / eñ vangen veel visch daer sy haer met onderhouden; daer zijn veel van de visschen die men Manati noemt/ ooc Caymans, ofte crocodilen. 'T landt en is niet vruchtbaer/ nochtans wassen daer soete ende suere oraegnie-appelen/ die daer ghebracht zijn van Spaegnien; ende veel Guayavas, welck een vrucht is van die landen. 'T volck van de lande is kleyn van verstant/ traegh/ seer genegen tot slapen/ al sy niet besich en zijn met banqueteren ende droncken drincken/ welck haer dagelijcks werck is.

Cuidad de los Reyes in de valleye van Vpari, 50 leguen van de stadt Sta Martha naer 't zuydt-oosten/ ende 30 leguen van Rio de la Hacha; 180 leguen van Sta Fe de Bogota; leght by een groote ende machtige rievière die sy noemen Guatapori: 'T lant hier ontrent en is niet seer hitsich/ door dien in haren somer welc is in de maenden van December, Ianuarius, Februarius, Martius, ende April, de brisas ofte oostelijcke winden veel waeyen: maer in de winter alst daer veel regent/ eñ door de naerheyt van de bergen welck kout zijn/ is men daer veel zieck van catharren eñ de quartaine: Van noorden naer 't zuyden is het vol geberghte/ vol rievieren eñ beken: doch 't isser seer vruchtbaer van gras eñ gelaeye: de heele provincie is vol Wilden / die tot geen gehoorsaemheyt by de Spaegniaerden en konnen gebracht werden/ want sy strijtbaer zijn/ ende een quaet volck/ genegen tot allerley vitien/ eñ die van de stadt en hebben geen macht genoegh om die te dwingen. Daer zijn veel wilde boomen die vruchten draghen/ als Platanen, Guayaven ende andere; ende den grooten boom Xagua, welck een vrucht voort-brenght als een boone / in syn hauwe een ander vrucht als een O, ende heeft de smaeck van razijnen; de boonen houdt men tot dat sy heel droogh zijn / ende ghemaelen zijnde backtmen daer broodt af/ welck seer goet voedtsel gheeft. Van de vruchten van Castilla hebt ghy daer druyven / vijghen / granaden / lijmen / oragnien / etc. alderley moes-kruyden / veel Maiz ende cottoen; welck de Indianen van doen hebben tot hare kleedinghe. Sy dienen haer van de wortel van Scorzonera, als eenighe slangh ofte haghedis haer ghebeten heeft / eeten de wortel rauw / ende het kruydt legghen sy op de

beete/

beete / ende ghenesen daer van; 't selve doen mede de Spaegniaerden; ende de Wilden in dien sy de slanghe bekomen konnen die haer gebeten heeft / eeten van de selve 't hooft ende de steert rauw in / ende houdent voor een souvereyne remedie. Gebruycken veel Tobac tegen de catharren ende pijn in 't hooft / ende trecken het in pulver de neus-gaten in: drincken oock 'tsap ende purgeren haer daer mede. In 't gebergthe van dit lant zijn veel mijnen van koper ende loot; oock eenige monsteren van silver / maer werden niet bearbeyt door 't onvermogen van de Spaegniaerden die daer woonen. De borgers houdē veel beesten / als koeyen eñ schapen / waer mede sy haer geneeren ende onder-houden: daer vallen goede peerden; daer soude wel suycker-riedt wassen / ende alles anders; als daer maer naer getracht wiert.

Ocanna welck eerst ghenaemt wiert Santa Ana, is een stedeken ende binnenlandtsche haven / tot dit gouvernement behoorende / paelt aen Tamalameque, vorder en vinde daer gheen bescheet af.

La Ramada, de welcke eertijdts wiert genaemt Neuva Salamanca; was gelegen veertich leguen (naer 't seggen van Herrera) van de stadt Santa Martha naer 't oosten / ende acht leguen van Rio de la Hacha, aen de voet van de Sierras Nevadas, in de valleye van Vpari; daer soo veel koper is / als steen; seght Herrera.

Het een-en-twintichste Capittel.

Van de Rievieren, Caben, Havenen ende Kusten van 't Gouvernement van SANTA MARTHA.

OP de kuste van dit Gouvernement leght eerst de rievire Buhia, dicht by la Ramada; daer naer de rieviere Piras; ende die van Palomino, welck komt neder-storten van de Sierras Nevadas, ofte sneeuw-bergen; loopt seer snel / eñ wast dicwils geweldigh door den grooten regen die op 't geberghte valt: heeft syn naem verkregen van een spaensch Capiteyn / de welcke die meynende met syn peerd over te swemmen / daer in verdronck. Voorts de rieviere de Don Diego, ende de Ancones van Buritaca; als men uyt der zee komende zuydt ende noordt is met de Ancones, soo siet men een wit zandt-strant zuyt-west van hem; op de geheele kuste en is geen meer vierghelijck / ende is aen de west-zijde van dese haven ofte reede: Daer aen volght Cabo de Aguia, gelegen op 12 graden by noorden de linie / ofte als andere seggen / 11 graden ende 20 minuten. Dese Cabo is seer subject subijte winden / door dien 't seer hoogh lant is: binnen de Cabo leght een Eylandt / welck op 't west-noordt-weste deel heeft een witte klippe. 't Landt ront-om de Cabo rijst al in ghebroken bergen ende heuvelen; een mijl binnen-waerts naer 't zuydt-westen (want 't landt streckt daer soo) staet een wacht-huys boven op een bergh ofte rodtse; eñ wat meer inne-waerts een kleyn Eylandeken; men magh zeylen tusschen 'tselve eñ het vaste landt / oft oock buyten om; ende dicht daer binnen is de reede ende stadt van Sta Martha. Aen dese Cabo de Aguia paelt 't geberghte van Bonda. Voorts by westen de stadt op de selve kuste hebt ghy de rieviere Gayra; van de welcke Petrus Martyr ghetuyght / dat 't een groote rieviere is / daer groote schepen vermogen te ancekeren; valt van een seer hoogen sneeuw-bergh. Daer ontrent is noch een rieviere van beter water / want naer 't seggen van de Wilde / so en is 't water van de rieviere Gayra niet ghesont om te drincken. Binnen s' landts is de rieviere Guatapori, by de welcke de stadt los Reyes is ghebout; is een koele rieviere / komt van de sneeu-bergen af-loopen / ende ghedroncken zijnde / veroorsaeckt catharren ende stoel-ganck / welck men gheneest met sekere specie van kaneel / gepulveriseert ende in water ghedroncken / waer door den stoel-ganck werdt ghestopt / al-waert dat de selve oock bloedigh ware. Sy noemen dien boom Carrapa, welck in die tale is te seggen / bitter; gelijc 't hout van den selven boom is. Dese rieviere Guatapori loopt in de rieviere Cesar, een legue van de voor-noemde stadt / ende de rieviere Cesar loopt naer 't zuyden; de Wilde van de lande noemense Pompatao, welck is soo veel te seggen / als

Her. d. 8. l. 7. c. 13.

als prince van alle rievieren/door dien daer vele rievieren in loopen; eñ insonder-
hept die sy noemen Badillo, welck seer diep is/eñ heeft haer oorspronck uyt drp lac-
ken; 't water van dese rieviere is groen van couleur/eñ de in-geboorne noemen die
Socuigua welck is te seggen/overvloedich/door de menichte van visch die daer ge-
vangen wort/met seker wortel daer in te werpen/ die de visch gelijck als droncken
maeckt; dese riewier als voren/loopt mede in de rieviere Cesar,ende noch een ander
die sy noemen de las Ayumas;loopt voorts door vlack landt/tot dat hy komt in de
groote rieviere Madalena, loopende 70 leguen na 't westen; 't landt aen de rieviere
Cesar gelegen is seer vruchtbaer. Twintich leguen van de stadt los Reyes zijn
drp groote water-putten/ leggende in een drp-hoeck tusschen sekere steen-klippen/
al-waer de Indianen voor-seker houden/ een groot serpent sich te onthouden/ dat
veel menschen heeft verslonden; ende hoe-wel de spaegniaerden 't selve hebben na
gespeurt ende ghesocht/hebben daer wel eenige voet-stappen van gewaer gewor-
den/eñ groot gedruys in 't water gehoort/maer 't serpent selfs en hebben niet kon-
nen te sien komen; de Wilde houden dit seker/ ende zijn daer soo van verbaert/dat
niemant daer ontrent en derf woonen. Daer zijn noch andre putten daer ontrent/
daer seecker peck ofte tar in wort gevonden/ welck so kleeft/ dat eenich gevogelte/
hoe groot het oock sy / daer aen vast blijft hanghen; de Indianen bestrijcken haer
lijnen ende visch-tuych daer mede/ om de visschen daer mede te vanghen.

Het twee-en-twintichste Capittel.

Van de Stadt ende 't Gouvernement van Rio de la Hacha.

DE stadt Rio de la Hacha, wiert eerst genaemt nostra Sennora de las Nieves,
ende daer naer de los Remedios; leght aen de zee; 30 leguen van de stadt Sta
Martha naer 't oosten/ ende 60 leguen van de stadt Coro naer 't westen; tusschen
't gouvernement van Vençuela eñ van Sta Martha, 3. en n. met Cabo de la Vela.
De stadt is gelegen op een heuveltjen/1000 passen van de noort-zee; de haven legt
gantsch onbeschut voor de noordelijcke winden. Van Cabo de la Vela tot Rio de
la Hacha zijn 18 leguen, slecht landt eñ leegh/sonder steenen ofte water; syn palen
strecken hem by de 8 leguen verre; is seer vruchtbaer-landt/daer alle vruchten van
Spagnien wel groeyen; daer valt veel goudts/eñ gesteenten van diversche krach-
ten; ende daer zijn goede zout-pannen. In't landt zijn veel tigren eñ beyren/ ende
in de rieviere veel crocodilen. De stadt heeft by de 100 huysen/en was eertijts rijck
door de peerl-visscherije die daer wiert gepleeght. De beschrijver van de leste voya-
gie van Sir Francis Draeck, schrijft daer van aldus: Rio de la Hacha is een stadt
20 leguen na 't westen van Cabo de la Vela, niet seer groot / dan leght in een seer
vruchtbaer ende vermaeckelijck geweste. Ons volck nament in te 10 uyren in den
nacht. Daer leght een mijl naer 't oosten een zandt ofte ondiepte/ daerom so moet
men een half legue oft meer af-houden eer ghy recht over de stadt komt: wy anc-
kerden daer in twee vadem waters / maer de grooter schepen lagen voorder af/ in
vijf ende ses vadem waters. Daer legt een versch rievierken een booch-scheut oost-
waert van de stadt; daer ons pinassen qualijc in konden komen/ wegen een zant-
bancke die recht in de mont van het rievierken leght / maer daer binnen is 't navi-
gabel voor bercken van 20 oft 30 vaten/ses oft acht leguen op-waerts. Ses leg.
naer 't oosten leght een visschers dorpken/ welck sy noemen la Rancheria, daer de
peerlen worden gevischt. Vijf leguen langhs de kuste naer 't westen / eñ by de vier
leguen binnen 's lants leght een ander dorpken genaemt Tapia, met eenige landt-
huysen daer ontrent/noch een leg. vorder is een ander dorpken genaemt Salamca.
De Gouverneur hadde voor rantsoen van't stedeken belooft 24000 ducaten/welc
hy presenteerde te betalen met peerlen/ tot soo hoogen prijs/dat de Engelschen die
soo niet en wilden aen-nemen; derhalven soo verbranden sy het voor-schreven ste-
deken ende alle voor-noemde plaetsen/ ende namen haer kours naer Sta Martha.

BESCHRIJ-

BESCHRIIVINGHE
Van
WEST-INDIEN.
Het neghende Boeck.
Neuvo Reyno de Granada.

Het eerste Capittel.

De eerste ontdeckinghe van NEUVO REYNO DE GRANADA, onder het beleydt van den Licentiaet Gonzalo Ximenez de Quesada, in den Iaere 1536.

IN 't voorgaende Boeck hebben wy de Noordt-kuste van 't vaste landt van America verbolght tot aen 't Gouvernement van Veneçuela, sullen nu door de binnen-landtsche provincien komen aen de Zuydt-zee/ om soo ons voor-gestelde ordre te vervolghen; ende beginnen met de provincie die men hedensdaeghs noemt Neuvo Reyno de Granada; dan eer wy komen tot de particuliere beschryvinghe van 't selve / soo sullen wy in 't korte hier verhalen haer eerste ontdeckinghe / om dat 't selve eenigh licht kan gheven tot de volghende beschryvinghe. In den jaere 1536, heeft den Adelantado Don Pedro Fernandes de Lugo, synen Lieutenant den Licentiaet Gonzalo Ximenez de Quesada, ghesonden om de landen op ende aen de rieviere Rio Grande ofte de la Madalena legghende / te ontdecken; de welcke is op-ghetrocken langhs den oever van de selve rieviere/ hebbende die aen de rechterhandt / met onuytspreeckelijcke moeyte/ door de dichtheyt van 't gheboomte/ menichte van moerassen/ beecken ende poelen; beneffens den daghelijckschen aenstoot van de Indianen die daer ontrent woonden/ een wreedt ende strijdtbaer volck: Tot dat hy eyndelijck is ghekomen aen een plaetse by de Indianen genaemt Tora, welck hy noemde pueblo de los bracos, door dien daer vier armen van verscheyden rievieren te samen komen; ende was dese plaetse naer haer gissinghe wel 150 leguen van de zee ofte mondt van de groote rievier. Hier voeghden hun by hem / 't volck dat met de brigantins de rieviere op was gevaren; ende door dien 't water van de rieviere gheweldigh wies / ende 't landt rondtom onder-liep / resolveerde hy hier te over-winteren. Hy was onder-tusschen ghewaer ghewoorden datter zout in greynen van de kuste af tot wel 70 leguen de rieviere op-waerts wert ghevoert; ende dat tot daer toe weder ander zout van seer verre/ in brooden/ als suycker-brooden/ de rieviere wierdt af-ghebracht by de Wilde; waer uyt hy / niet buyten reden/ besloot dat daer wel-bewoonde landen dien wegh uyt-legghen moesten. Van hier gheraeckten sy langhs een andere rieviere tot aen 't gheberghte welck ghenaemt wert Opon, wel 50 leguen naer haer gissingh breedt/ met seer hooge ende woeste berghen; dit gheberghte ghepasseert hebbende/ quam hy aen vlack ende wel bewoont landt/ al-waer 't voor-schreven zout in brooden / uyt seeckere zoute fonteynen wiert ghemaeckt: ende van hier quamen sy aen 't landt van een machtighe Cazique, welckes naem was Bogota; de welcke te vooren van de komste van een vreemt volck ghewaerschout zijnde / stelde hem te weer / doch wiert lichtelijck met

Her. d. 5. l. 10. c. 17.

syn volck in de vlucht geslagen. Treckende voorts door verscheyden woon-plaet-
sen van de Indianen/ vonden allent-halven veel goudts ende esmerauden: Ende
't landt rondtom besoeckende/ quamen by een natie van Indianen genaemt Pan-
ches, welck door een kleyn gheberghte van 't landt van den voorsz. Bogota ver-
scheyden/ ende met hem in continuele oorloghe waren. Treckende vorder aen/ om
de mijne van de esmerauden te soecken/ quamen aen een valleye die sy daer naer
den naem gaven van la trompetta; van waer noch 15 leguen zijn tot de mijne van
de esmerauden/ welck leght boven op eenen hooghen ende kalen bergh. Terwijle
sy in dese valleye vertoefden/ quamen daer seeckere Wilden die haer presenteerden
den wegh te wijsen om een ander groot ende rijck Heer ghenaemt Tunia, onver-
siens te over-vallen/ ghelijck sy dan deden; ende de Spaegniaerden kreghen daer
eenen grooten buyt/ ende brachten den voorschreven Tunia ghevanckelijck by ha-
ren oversten. Drye dagh-reysen van daer woonden noch twee Caziquen, Saga-
mosa, ende Diutama; waer van den eenen stracks vluchte/ ende den anderen naer
weynigh wederstandts retireerde hem in een stercke plaetse; kreghen hier mede
seer veel buyts; soo dat sy weder ghekeert zijnde naer 't landt van Tunia, bevonden
dat sy alreede hadden bekomen hondert ende een en negentich duysent twee hon-
dert ende vier-en-tneghentich Pezos fijn goudt; ende seven en dertich duysent twee
hondert acht-en-tachtich Pezos slechter goudt; ende achthien duysent van 't slechste
welck sy noemen Falonia; ende achthien hondert soo groote als kleyne esmerau-
den. Lieten haer bagagie met goede wacht in dese valleye/ ende keerden weder
naer 't landt van Bogota, ende wel onder-recht zijnde van dese plaetse daer hy hem
onthielt/ over-vielen hem voor den op-gangh der sonnen/ ende hoe-wel hy het
ontvluchte/ soo wierdt hy nochtans daer naer doodt ghevonden op een bergh/ ge-
storven van een wonde die hy in 't vluchten van een Spaegniaerdt hadde gekre-
gen. In syn plaetse succedeerde een ander met namen Sagipa, die vrede maecte met
de Spaegniaerden ende een verbondt om te samen de Panches te bestrijden; ghe-
lijck sy deden/ ende verbranden twee van hare woon-plaetsen: Dan dese vrede en
duerde niet langh/ door dien de gierighe Spaegniaerden desen Sagipa af-eyschten
de verborghen schatten van Bogota, ende alsoo hy de selve niet te voor-schijn en
brocht/ soo pijnighden sy hem soo wreedelijck dat hy van pijne stierf/ sonder yets te
ontdecken. Daer naer hebben sy onderstaen te besoecken seecker vlack landt/ welck
men van 't gebergthe konde sien/ ghenaemt Neyba, door dien de Indianen haer
wijs maeckten/ om dese gasten quijt te geraecken/ dat in dat landt seer grooten
rijckdom was te halen: doch eenighe dagen derwaerts ghetrocken hebbende door
een woestijne/ keerden sy weder naer 't landt van Bogota; namen haren wegh door
de Panches, ende bevredighden eenighe van die met ghemoe/ ende eenighe met ge-
welt. Ximenez 't landt nu genoegh ontdeckt houdende/ gaf 't den naem van Neu-
vo Reyno de Granada, door dien hy van Granada geboortich was/ ende boude
daer een stadt die hy noemde Santa Fé. Eyndelijck gheresolveert zijnde selfs naer
Spaegnien te keeren om den Koningh recompense te eysschen voor syne diensten:
ende bevonden hebbende dat de groote rievier maer vijf-en-twintich leguen van
daer liep/ nam hy voor die af te varen/ sonder weder te trecken over dat moeyelijck
gebergthe van Opon. Dewijl hy nu besich was om desen wegh ende eenige sneeu-
berghen daer aen gheleghen te ondersoecken/ wierdt hem ghebootschapt dat
daer aen d' ander zijde van de rieviere Spaegniaerden waren/ welck was Seba-
stian de Belalcazar, die derwaerts van Popayan met een deel volcks was ghe-
sackt/ om een wegh naer de noordt-zee te soecken: ende korts daer naer wiert daer
noch ander volck ontdeckt/ welck quam van de oost/ ende was Nicolas Federman,
met syn volck/ die van Veneçuela af tot daer waren ghekomen. Alle dese drye
pretendeerden op dit nieuw ghevonden landt/ doch zijn eyntlijck met den anderen
over-komen haer ghelchil te laten by den Koningh decideren/ ende zijn soo t' sa-
men met weynigh volcks de rievier af ende voorts naer Spaegnien ghevaren.

Het

Het tweede Capittel.

Beschrijvinghe van de gheleghentheyt van dese provincie van NEUVO REYNO DE GRANADA in 't ghemeyn, ende de besondere provincien daer onder begrepen.

HEt nieuwe rijck van Granada, neemt syn beginsel by zuyden het gheberghte van Opon, is hoogh ende vlack landt / vol volcks; welck syn wooninghen heeft in de valleyen; is in 't ronde gantsch om-cingelt van een natie van Indianen die sy noemen Panches, welck zijn menschen-eters / welck die van Neuvo Reyno niet en zijn. Het landt van de Panches is heet / ende dat van Bogota is koudt / ofte ten minsten seer getempert; ende gelijck die haer Panches noemen / soo noemen die van Bogota ende Tunia haer selven Moxas. Dit rijck is langh (naer 't segghen van eenige) 130 leguen weynigh min ofte meer; ende breedt 30 leguen, oock 20 in sommige plaetsen ende minder. Het leght op de hooghte van vijf / vier / ende drie graden by noorden de linie / naer 't seggen van Herrera. Is ghedeelt in twee principale provincien / Bogota ende Tunia; welck haer verscheyden Heeren hadden van dien naem / doen de Spaegniaerts daer eerst quamen. De provincie van Tunia is rijcker van gout ende esmerauden / als die van Bogota, hoe-wel dese oock seer rijck is. Alle 't volck van dese landen is van goede gestalte / ende 't vrouwen-volck besnedener van aensicht / ende niet soo bruyn als in andere quartieren van dese nieuw ghevonden landen: Sy kleeden haer met swarte / witte / ende ghekouleurde manteis om 't lijf gegort / van de borst tot de voeten / ende sommige oock wel van de schouderen neder-waerts; draghen op 't hooft krantsen van bloemen van cottoen ghemaeckt / van differente kouleuren; ende eenighe principale dragen bonnetjens van cottoen / ende sommighe oock netjens. De koude en gheeft daer geen ongemack / soo datmen 't vyer soude van doen hebben / dan houdt een eenparige voet 't gantsche jaer door / soo dat daer geen sonderlingh onderschept en werdt gespeurt tusschen winter ende somer; de daghen ende nachten zijn daer by na even langh; door dien dese landen soo na onder de linie equinoctiael leggen. 'T landt is soo uyter-maten gesont / datmen niet licht dier-gelijcken soude konnen vinden; de huysen zijn door-gaens van plancken ghemaeckt / ende met langh stroo gedeckt. 't Volck eet daer Maiz, ende oock Cassavi, als mede sekere wortelen die sy noemen Yomas, ende sekere rapen die sy noemen Cubias; daer werdt veel zouts gemaeckt / waer mede de in-ghebooren haren handel drijven op veel ghewesten / insonderheyt op 't geberghte van Opon, ende na Rio Grande toe. 't Vleesch dat sy eeten / is wildt / daer sy groote menighte van hebben; ende Fricos, welck zijn konijnen / de welcke die van Santa Martha noemen Curies; daer is weynigh ghevogelte / eenighe tortel-duyven; eyndt-voghelen tamelijcken veel / die in de lacken broeden; in welcke lacken / als mede de rievieren veel visch werdt ghevangen van seer goeden smaeck. 't Volck van de lande is seer gheneghen tot singhen ende dansen / zijn seer leughenachtigh als het meeste volck van Indien; hebben tamelijck verstandt om diversche handt-wercken ende konsten te leeren. Van de natie van Panches valt weynigh te segghen / aengaende haer maniere van leven / die seer beestelijck is. Hoe-wel 't meeste deel van dit quartier overvloedich is voor-sien van lijf-tocht / soo zijn daer oock ghewesten daer het seer armelijck dien aengaende is ghestelt; want in een provincie / nessens die van Tunia ghelegen / wierdt bevonden dat de Wilde haer onder-hielden met mieren / die sy daer toe expresselijcken aen-queeckten. Daer wert door-gaens in dit rijck veel goudts gevonden / seer fijn van alloye; ende daer zijn oock mijnen van koper ende stael. Men heeft daer door-gaens seer schoone weyden voor 't vee; ende schoone zaey-landen daer koorn ende Maiz, ende andere vruchten van Spaegnien wassen. Daer zijn eenighe andere particuliere Provincien die onder Neuvo Reyno behooren / die sullen wy beschrijven by de

Her. d. 6 l. 5. c. 5.

steden die daer in ghebout zijn. Dese provincie van Neuvo Reyno gelijck nu by de Audientie werdt ghegouverneeet; heeft naer 't segghen van Herrera, maer veerthien leguen in de lenghte oost ende west / ende in de breedte noordt ende zuyden tachtentich leguen: ende daer zijn by de Spaegniaerden ghebout de stadt Santa Fé de Bogota, de vlecke van St Miguel; de steden Tocayma, la Trinidad, Tunia, Pamplona, Merida, Belez, Marquita, Ybague, la Vittoria de los remedios; St Iuan de los Llanos, ende de vlecken van la Palma, ende San Christoval.

Het derde Capittel.

Beschrijvinghe van de hooft-stadt Santa Fe de Bogota, ende van de vlecke St Migvel, ende de stadt Tocayma, ende de gheleghentheyt van de landen daer ontrent.

DE voornaemste stadt van dit Rijck ende Gouvernement is genaemt Sta Fé de Bogota, welcke leght op de hooghte van vier graden by noorden de linie equinoctiael; ende op de lenghte van twee-en-seventich graden ende een half van den Meridiaen van Toledo, na de rekeninge van Herrera. Is gebout by Gonçalo Ximenes de Quesada, aen de voet van 't geberghte van Bogota, soo genaemt naer de naem van de Cazique die de Spaegniaerden daer vonden ten tijde van de ontdeckinghe: heeft meer dan ses hondert in-woonders; de Koninghlijcke Audientie resideert aldaer / als mede de Officiers van de Koninghlijcke in-komsten; daer is oock een smelt-huys / welck de Spaegniaerden noemen Casa de fundicion; heeft een Cathedrale ende Metropolitane kercke / de Bisschoppen van Cartagena, S[ta] Martha ende Popayan, zijn suffraganen van de selve / daer zijn twee kloosters / een van Dominicanen / ende een van Minne-broeders; in haer limiten woonen meer dan 5000 Indianen die jaerlijcks tribuyt betalen; 't lack van Guatavita leght niet verre van daer / alwaer de Indianen in voor-tijden haer af-goden plegen te eeren / ende veel goudts ende anderen rijckdom op te offeren. Dese stadt is een seer gesonde plaetse / gelijck die getuygen die daer gewoont hebben / dan daer en valt nu geen gout meer / maer daer is grooten overvloet van alderhande lijftocht / als broodt / kaes / ossen ende vercken-vleesch / hoenderen eñ alderhande confitueren.

De vlecke welck sy noemen Villa de San Miguel is gheleghen twaelf leguen van de stadt Santa Fé de Bogota, naer het noorden toe / is daer gheleght om den handel te drijven met de Panches, want door dien haer landt seer heet is / soo was het haer seer moeyelijcken naer de stadt van Santa Fé te komen / al waert kouder is.

De stadt Tocayma leght vijfthien leguen van de stadt Santa Fé naer 't westen / een weynigh declinerende naer 't noorden; is ghebout aen den oever van de groote rieviere Pati, die haren kours neemt in de groote rieviere Madalena: de gheleghentheyt van dese stadt is droogh ende gesondt / ghenietende een lustighe ende klare lucht; daer en valt 's nachts geen Sereno, 't isser daeghs seer heet / dan de morgenstonden koel ende fris / ende 't selve duert het heele jaer door op een eenparighe voet. De in-ghebоorne van dat ghewest / wesende van de natie van de Panches, zijn dispoost / ende van leden wel gheproportioneert / dan dat sy leeghe voor-hoofden hebben / zijn vailjant ende seer van haer na-bueren ghevreest / pleghen menschen-vleesch te eeten / dan de Spaegniaerden hebben haer 't selve nu af-ghewent / zijn liberael van conditie / ende deelen gaerne mede van 't gene dat sy hebben / weynigh begeerigh naer goudt; seer wraeck-gierigh / snel in 't loopen / ende gheweldighe jagers: verwen haer tanden swart met de bladeren van seeckeren boom te kauwen; gaen meest naeckt / de vrouwen hebben alleen een kleyn doeckxken voor haer schamelheyt; drincken sterck van seeckeren dranck die sy weten van Maiz te maecken. Ontrent de stadt zijn seeckere sulphrighe fonteynen / ende de kleye van de grondt van 't water werdt seer dienstigh ghehouden om de schurftheydt / lazerije /

Her. d. 7. l. 9. c. 4.

ende

ende dier-ghelijcke sieckten te ghenesen / met die daer op te strijcken / ende met het water af te wasschen: In de valleyen vindt men oock seeckere springhen van zoudt-water / welck boven op 't kruydt daer het over-vliedt / voort-brenght seeckeren harst als peck / daer sy haer kanoen mede pecken: daer zijn oock seeckere heete baden tusschen twee koude beken / daer men vele qualen door kan ghenesen. Op 't gheberghte welck seer hoogh ende steyl is / leght 't gantsche jaer door de sneeuw / sonder te smelten; ende daer is een Volcan die dickwils uyt-berst / ende zijn asschen verspreydt acht ende thien leguen verre: in de limiten van dese stadt zijn veel mijnen van goudt / silver / koper ende loodt. (Herrera seght in syn Descripcion de las Indias, dat dese plaetse gheen goudt en heeft.) Men heeft daer goede vruchten van de lande / als oock van Spaegnien / te weten / druyven / meloenen / vijghen oranjen / citroenen / limoenen ende dayen; daer wast veel suycker-riedt / ende werdt oock suycker ghemaeckt; daer wast koorn op de hooghe ende koele landen / ende Maiz twee-mael 's jaers. Men heeft daer veel stieren / koeyen / peerden / muylen / verckens ende geyten; de schapen willen daer niet wel aerden; de tigren / leeuwen ende beyren doen daer groote schaede aen 't vee. Daer wast veel pock-houdt / welck sy noemen Guaiacan. Men heeft daer veel houdts / dat seer bequaem is om huysen mede te timmeren / ende veel dat onder 't water nopt en vergaet; veel cedar-boomen / oock noote-boomen / dan de vruchten en hebben gheen pit in; 't kruydt daer den Annil van werdt ghemaeckt / wast daer van selfs / doch werdt niet veroorbert. Den boom die sy noemen Zeyba, vallen syn bladeren alle twaelf uyren / ende groeyen terstondt weder-om aen: men vindt daer groote varietevt van alderhande ghevogelte / ende andere ghedierte / hier te langh ende noodeloos te verhalen.

Het vierde Capittel.

Bysondere beschrijvinge van de provincien die by de Volckeren bewoont werden die sy noemen MUSOS ende COLYMAS; de ghestalte van 't landt, ende manieren van 't Volck.

AEn de provincien van Bogota ende Tunia, confineren mede de provincien van seecker volck die ghenaemt werden Musos ende Colymas; welck landt door-gaens heet ende vochtigh / en overvloedigh van wateren is; heeft 's jaers twee somers ende twee winters; d' een somer heeft syn beghin den eersten Decemb. en duert tot 't leste van Februar. ende d' eerste winter van den eersten Martij tot het leste van May; ende dan begint den tweeden somer / ende duert tot het eynde van September, ende soo voorts den tweeden winter: niet dat het d' een tijt veel heeter oft kouder is / maer dat het in de winter seer reghent / ende des somers seer droogh weder maeckt: doch reghent ghemeynlijck des nachts / ende selden door den dagh: de schadelijckste winden zijn de Huracanen, welcke waeyen van 't noorden naer het zuyden / ende van 't zuyden naer het noorden / met ghewelddighe donder ende blixem. 't Landt is seer berghachtich / met groote ende kleyne rievieren door-toghen / ende eenighe staende poelen; wel voor-sien van lijf-tocht; doch weynigh weyden voor 't vee. 't Volck van de lande vermenighfuldicht seer / naer dat sy afghelaten hebben menschen-vleesch te eeten; zijn van weynigh bedrijf; van middelbaer vernuft / van goede dispositie / ende wel gheproportioneert; pleghen naeckt te loopen / nu hebben sy haer begost te kleeden: zijn seer ghenegen tot dronckenschap / wreedt / ende seer begeerigh. Spreken al een tale / hebben altijdts seer strijdtbaer gheweest / ghebruyckende diversche listigheden om haer vyanden te verrasschen: waren seer familiaer met den boosen / dan nemen nu het Christenen gheloof seer wel aen / ende naer dat sy den doop hebben ontfanghen / en weten nu van den duyvel soo niet meer te spreecken. De principale boomen van dese provincie zijn seeckere amandel-boomen / rondt als de pijn-boomen / ende de amandel is soo

groot als een schaeps-niere / ende de keerne wel een vingher langh / soo soet van smaeck als de amandels van Spaegnien. Ick gheloove het de vrucht is die hier onder is uyt-gebeelt/ met syn schelle ende sonder schelle.

Daer is noch een ander boom die sy noemen Quaoque, brengende een eetbare vruchte voort/ als een gansen ey. Men heeft daer oock seer wel-rieckende cedar-boomen: daer valt nocheen ander boom die sy noemen Cariuri, van seer vast hout/ spreyt syn tacken wijdt ende breedt uyt. Daer valt oock Guaiacan ofte pock-hout/ ende Xagua daer sy swart mede verwen/ syn sap is wit als water. Desen boom so ick gissche wort in Nova Hispania genoemt Xahuali; seggen dat het een schoonen boom is/ ende de bladeren by naer ghelijck onse esschen-boomen; heeft seer swaer houdt: ende draeght een vrucht by naer als de man-koppen / dan dat het gheen kroontjen en heeft; uyt de welcke de Wilde een water trecken dat eerst wit is/ dan daer mede wassende soo wort het heel swart/ ende duert dit kouleur voor veerthien daghen: de Wilde segghen dat sy 't selve ghebruycken om de leden die vermoeyt ende slap zijn te stijven ende verquicken. De vijghe-boomen gheven seer soeten vijghen/ ende soo groot als oraegnie-appelen. Men vindt daer oock eenen boom die sy noemen Aguapa, welck van sulcken grooten kracht is / dat in dien yemandt daer onder komt te slaepen/ sal seer op-swellen; ende in dien het een naeckte Indiaen waer / hy soude bersten. Hebben daer oock een boom / wiens bast dient als hennep om koorden van te draeyen. Oock eenen anderen boom ghenaemt Hobo, hoogh ende rondt / wiens schors ende spruyten seer dienstich zijn teghen alle gheswellen / ende wonden aen de beenen; ende de spruyten werden ghegeten om af-ganck te maecken: ende meer andere dierghelijcke vruchten ende boomen van den lande. De boomen ende vruchten van Spaegnien / als oraegnien / limoenen / vijghen ende druyven / die wassen daer nu ter tijdt oock seer wel; insghelijcks suycker-riedt. Haer principaele voedtsel is Maiz, erten/ ende Yuca, oock Batatas. De vier-voetighe ghedierten van dese provincie zijn graeuwe verckens/ die den navel op den rugghe hebben; oock zijnder andere kleynder / van kouleur als de wilde verckens; weynigh tigren ende beyren:

deynen

deynen ende harten ghelijck die van Spaegnien; Guatinaias, welck zijn als hasen/etc. Men heeft daer veelderhande ghevogelte/perdrijsen/quackels/tortelduyven/ende oock hoenderen van Castilien: de peerden/schapen ende geyten/willen daer qualijck aerden/door seeckeren worm die sy krijghen als sy eerst gheworpen zijn. In dese provincien zijn mijnen van goudt te vinden/dan daer en is gheen volck ontrent gheplant/om dat het leeghe ende seer ongesonde plaetsen zijn; 't goudt dat daer uyt-ghehaelt is/was van een-en-twintich quilaten; ende men verstaet dat daer oock silver-mijnen souden te vinden zijn. Daer zijn oock mijnen van koper ende yser/ende oock van seeckere swarte aerde daer de Indianen haer kleederen mede verwen. In 't gantsche landt zijn veel fonteynen van zout water/waer van eenighe runnen ofte stijven/ende andere niet. Ses leguen van de stadt Trinidad, is een groote fonteyn welck sy noemen de Tupa, daer veel ende seer goet zout valt: 't is te noteren/dat alle dese fonteynen van zout water werden ghevonden tusschen breucken van soet water. Dese provincien van de Musos ende Colymas (welck oock by eenen naem ghenaemt werden Canapeys) zijn vijf-en-twintich leguen langh/ende derthien leguen breedt/ende legghen van Bogota naer 't noordt-westen; daer zijn twee woon-plaetsen van Spaegniaerden/de stadt la Trinidad, ende de vlecke la Palma.

Het vijfde Capittel.

Gheleghentheyt van de stadt LA TRINIDAD, ende LA PALMA; vvelcke beyde zijn gheleghen in de provincien van MVSOS, ende COLYMAS.

IN de provincie van de Musos ende Colymas, was eerst een woon-plaetse van Spaegniaerden geleght/welck sy noemden Tudela, by de rieviere Zarbi; dan om datse soo naer aen 't gebergthe lagh/ende de Spaegniaerden by de Wilden soo wierden ghequelt/dat sy qualijck haer noodtdruft konden bekomen/soo wierdt de plaetse weder verlaten; ende 't volck trock met Pedro de Orsua om el Dorado te gaen soecken. Daer naer wierdt op de selve plaetse weder een stadt ghebouwt ende Trinidad genaemt; dan om de onghelegentheyt van de plaetse wederom verleght aen 't ghewesse daer sy nu noch leght/welck een heel goede ghelegentheyt is/hoewel de Spaegniaerden in 't eerste seer veel onrusts hebben gehadt met de Wilden/door dien sy soo dickwils rebelleerden. Dese stadt zoude naer 't seggen van Herrera ghelegen zijn op de hooghte van seven graden by noorden de linie/dan meyne dat hy hem hier in vergist/ende dat hy vijf graden heeft willen segghen/want naer de distantie tusschen dese plaetse ende Santa Fé en kan niet wel meer als vijf graden wesen: seght voorder/datmen op alle 't gheberghte/beyde de wachters van 't noorden/ende het kruys aen zuydt-pool kan sien: ende dat men in 't eynde van Augusto ende half Martio, geen schaduwe en heeft op den middagh. Leght 24 leguen van Santa Fé de Bogota naer 't noordt-westen; ses leguen van 't koude gheberghte van Neuvo Reyno, welck gheberghte men noemt El Paramo, om syn groote hooghte ende koude/ende maeckt het onder-scheydt tusschen 't heete ende 't koude landt van dit geweste. Dit gheberghte leght naer 't oosten van de stadt Trinidad, ende is het selve dat van 't noordt-oosten streckt naer 't zuydt-westen/ende naer de ghemeyne opinie/soo loopt 't van Santa Martha af/tot Chili toe. De rieviere Zarbi leght een legue van de stadt; dese rieviere is groot/ende daer komen andere kleynder in vallen; ende loopende naer het noorden/passeert tusschen twee hooghe berghen door/welck twee torens schijnen te wesen/sy noemden die Furatena, welck is soo veel als vrouw ende man te seggen; want Tena in die Indianen haer spraecke is een man te segghen/ende Fura een vrouwe. Binnen de palen van dese stadt werden esmerauden ghevonden in seeckere mijnen; daer oock cristallen in werden ghevonden diamants ghewijs ghehoeckt/ende soo hardt als de esmerauden

Her. d.8. l.4.c.5.

selfs;

selfs; eenighe aderen van esmerauden werden daer oock ghevonden tusschen Calcedonie, welck is een witmarmor.

Opt den bergh Ytoco, welck leght in de jurisdictie van dese stadt/is grooten rijcdom van esmerauden ghehaelt; ende een legue ende ander-half legue van desen bergh zijn weder andere mijnen ontdeckt: ende drij leguen van Ytoco op een anderen bergh/die sy noemen Abipi: dan dese mijnen en werden niet ghevolght om dat daer gheen water ontrent is. Daer zijn oock mijnen van Beryllus, onder de welcke eenighe groote stucken van seer door-luchtich cristal werden ghevonden.

def. De tweede plaetse van dese provincie van de Musos eñ Colymas, wert genaemt la Palma, welck eygentlijck is gelegen in de Colymas, 15 leguen van de stadt Santa Fé, naer 't noordt-westen; 't is daer eer heet als koudt; was gebout in den jare 1572.

Het seste Capittel.

Beschrijvinghe van de resterende steden ende plaetsen van NEUVO REYNO DE GRANADA, te weten, TUNIA, PAMPLONA, St CHRISTOVAL, MERIDA, BELEZ, MAREQUITA, YBAGUE, LA VITTORIA, ende St IUAN DE LOS LLANOS.

IN de provincie van Tunia, welck leght noorden van Bogota, ende is van eender gheleghentheyt ende ghestalte/ is ghebout de stadt Tunia, twee-en-twintich leguen van de stadt Santa Fé, by naer naer 't noordt-oosten/ op eenen hooghen bergh/ om een sterckte te wesen teghen den aen-loop van de Wilde: dese plaetse kan wel twee hondert peerden upt-maecken/ ende is de alder-beste voor-sien van alderhande lijf-tocht/ die in dat gantsch geweste is: daer wordt de grootste marckt ghehouden van het gantsche Rijck. Heeft een klooster van Dominicanen/ ende een van Minne-broeders.

De stadt Pamplona leght sestich leguen van Santa Fé de Bogota naer 't noordt-oosten toe/ daer wordt veel goudts ghevonden/ ende daer is seer veel vee/ ende een klooster van Dominicanen.

De vlecke St Christoval leght derthien leguen van Pamplona voor-schreven/ naer 't noorden toe/ by de provincie die sy noemen Grita, daer wordt seer weynigh goudts ghevonden; dan daer is seer goede gheleghentheydt om de beesten te weyden ende voorts te teelen.

De stadt Merida is gheleghen op de palen van de provincie van Veneçuela, ende Neuvo Reyno, veertich leguen van Pamplona naer 't noordt-oosten: 't landt heeft goudt-mijnen/ ende gheeft overvloedigh ghewas van koorn: Naer 't verhael van een Neder-lander die dit ghewest heeft bereyst/ soo light Merida achthien leguen by westen het lack Maracaybo ofte Venezuela; ende heeft aen 't selve lack een dorpken daer de goederen van Merida worden ghebracht om af te schepen/ als meel/ speck/ toback ende anders.

De stadt Belez dertich leguen van Santa Fé de Bogota, naer het noorden/ ende vijfthien van Tunia; het blixemt ende weer-licht dapper in dat quartier; daer is oock een Volcan die veel steens upt-werpt; ende een klooster van Minne-broeders.

De stadt Marequita, oock anders ghenaemt San Sebastiaen del Oro, leght veertich leguen van Santa Fé de Bogota, naer 't noordt-westen/ volgens 't seggen van Herrera; is ghebout op sekere vlacke weyden aen de voet van 't gheberghte; het isser seer heet. Een Spaegniaerdt schrijft in den jare 1590 upt Santa Fé, dat in Marequita veel silvers wierdt ghevonden/ ende dat apparent was dat hier seer rijcke mijnen souden ontdeckt worden. Dese stadt leght wel twee hondert leguen van de stadt Cartagena, ende het isser upter-maten heet/ daer het te Santa Fé, welck maer dertich leguen, naer 't segghen van desen Spaegniaerdt/ van Marequita leght/ tamelijck kout is.

De

De stadt Ybague leght op 't upterste by naer van de limiten van Neuvo Reyno ende Popayan, dertich leguen van Santa Fé de Bogota naer 't westen; daer is een klooster van Dominicanen.

De stadt la Vittoria de los remedios, vijftich leguen van Santa Fé de Bogota naer 't noordt-westen / is seer rijck van mijnen.

De stadt St Iuan de los Llanos, vijftich leguen van de stadt Santa Fé naer het zuyden / daer valt mede veel goudts.

Alle de goederen eñ koopmanschappen die gebracht worden naer alle de steden van Neuvo Reyno de Granada, worden de groote rievière Madalena op-gevoert met canoen/welck de Indianen altijts hebben ghebruyckt/dan worden nu ongelijck grooter gemaeckt; zijn 60 voeten langh ende 4 breedt/van een stuck/gemeynlijck cederen houdt / ende konnen 100 Botias en meer voeren / daer de Spaensche wijn in komt / ende 12 Indianen diese beroepen / met provisie voor 20 daghen / welck sy besich zijn om op te komen tot een seker binnen-landtsche haven / welck sy noemen del Angostura, niet verre van de stadt Marequita gheleghen/25 leguen van de stadt Santa Fé de Bogota: (soo Herrera schrijft / dan naer hy in syn kaerte af-teeckent/ ende de reden van de distantie tusschen Marequita ende Santa Fé, soude het verder moeten wesen:) dese plaetse wordt ghenaemt del Angostura, om dat de groote rievier daer een enghte heeft / wordende gelijck beknepen tusschen eenen steylen bergh aen de eene zijde / ende een kleynder berghsken aen de ander zijde; tot hier toe kan men de rievier bequamelijck met canoen op-varen.

POPAYAN.

Het sevende Capittel.

Beschrijvinghe van de ghelegbentheyt ende ghestaltenis van dese provincie POPAYAN in 't ghemeyn, ende de particuliere provincien daer onder begrepen.

OM volgens de ordre van onse beschrijvinghe te komen aen de kuste van Mar del Zur, sullen wy nu handelen van de provincie ende 't Gouvernement van Popayan, welck naest gelegen is naer 't westen aen de provincie van Neuvo Reyno de Granada, daer wy nu van hebben gesproken. De limiten van dese provincie naer 't seggen van Herrera in syn Historie/zijn dese; heeft in de lenghte noordt ende zuyden ghenomen 220 leguen, (Herrera seght in syn Descripcion de las Indias, maer 120, welck seer veel verscheelt) van de upterste palen van de provincie van Quito tot aen de upterste palen van 't Gouvernement van Cartagena; ende in de breedte ontrent de 100 leguen, van de palen van Neuvo Reyno de Granada tot aen de zuydt-zee. Pedro de Cieça die dese provincie selfs heeft door-wandelt / seght in syn Chronica del Peru, dat de provincie van Popayan langh is 200 leguen, weynigh meer ofte min / ende 30 ofte 40 leguen breedt; hebbende aen de eene zijde de zuydt-zee / ende sekere hooghe ende woeste berghen; ende aen de ander zijde de Cordillera van de Andes, van beyde welcke ghebergbten seer veel rievieren afvloeyen/ ende seer breede valleyen dalen. 'T is den meesten-deel rouw landt/ende het reghent daer veel / waer door daer weynigh Maiz wast / ende noch minder koorn; daer is oock weynigh vee; dan de provincie is seer rijck van goudt-mijnen. Door dien dit Gouvernement veel ende diversche provincien onder sich begrijpt/ van de welcke in 't gemeyn niet veel en kan geschreven worden/door dien sy soo verscheyden zijn van de ghelegentheyt ende ghestalte / soo hebben wy voor best ghevonden de particuliere provincien in 't bysonder te beschrijven by de steden ende woon-plaetsen die by de Spaegniaerden in de respective provincie zijn gheleght/ ende sullen hier voor eerst spreken van de provincie van Popayan, daer dit gantsch Gouvernement den naem van heeft verkreghen. Sebastian de Belalcazar die

d.5. l.10. c.13.

Her.d.5. l.10.c.13.

Her. d. 5. l. 10. c. 13.

die Gouverneur was van de Provincie van Quito, in den jare 1536 nu ten deele onderſocht hebbende de gelegentheyt van de landen aen ſyn provincie van Quito gelegen naer de zuydt-zee toe/ was ſeer begeerigh om inſgelijcks te ontdecken ende te beſoecken de landen die aen ſyn provincie paelden naer 't noorden toe/ om alſoo den wegh te openen naer de noordt-zee: te meer om dat tot ſyn kennis was gekomen/dat dien wegh uyt twee ghebroeders ende Caziquen waren met namen Calambaz ende Popaian, die een groote provincie van goet landt ende rijck van gout beſaten. Is dien volghens op-ghetrocken van Quito naer een plaetſe ghenaemt Otabalo, welck nu is het beginſel van 't Gouvernement van Popayan; de Caziquen van de Provincien van los Paſtos ende Patias dit ghewaer wordende/ruckten een deel volcks by den anderen ende ſtelden haer dapper te weer / ende deden groote teghen-ſtandt aen de Spaegniaerden/ met haer daghelijcks te beſpringen; beneffens dat de onbequaemheydt van de wegh door ſeer hoogh ghebergte/ende rouw en woeſt landt / oock 't ghebreck ende ſchaersheyt van vivres/ (door dien de Wilde die allent-halven uyt de wegh hadden gebracht) haer een groote verhinderinghe gaf. Dit alles niet tegen-ſtaende is Belalcazar met ſyn volck voorts getogen/hoe-wel ſeer langhſaem/ tot dat hy ghekomen is aen de voornaemſte plaetſe van deſe provincie/ daer de Cazique Popayan hem onthielt. Hier reſolveerde hy met ſyn volck te ruſten; alſo hy in dit quartier vondt veel vlacke velden/ ende daer op veel fraeye bouw-huyſen van de Indianen (welck de Spaegniaerden noemen Eſtancias) tot aen een arm van de groote rieviere/ weſende by de 14 leguen, vol ſchoone velden/ende wel beplant met aengename fruyt-boomen van die landen/ inſonderheyt Aguacates, welck een ſeer ſmaeckelijcke vrucht voort-brengen: deſen boom wordt in Nova Hiſpania ghenoemt Ahuacaquahuitl, ende is een ſchoonen boom/ ſyn bladeren de oraegnie-boom-bladeren niet onghelijck/ dan groender/ grooter ende rouwer; draeght een vruchte van maeckſel als een eye doch veel grooter; van buyten ſwart ofte ſeer doncker groen / van binnen uyt den groenen ende ſeer vet gelijck oft boter ware; van ſmaeck als verſche noten; met keernen ſo groot als duyven eyeren/ in tweeen verdeelt als de amandelen / met een roſſe ſchelle/van ſmaeck als bitter amandelen; waer door daer oock olye wert uyt-geperſt / die nut is tot alle de ſelve gebruycken: deſen boom houdt ſyn bladeren 'tgantſche jaer deur. Veele ſchoone rievierkens komen door dit ſchoone landt van de hooghe berghen van de Andes af-loopen/ van ſeer geſont ende klaer water / ende in ſommige van deſe wert ſeer fijn goudt ghevonden. Ende hoe-wel de Spaegniaerden in 't eerſte van de Wilde uyt de om-leggende landen/welcke alle menſchen-eters waren/ſeer wierden gequelt/ende in haer voor-nemen geſtut/ ſo hebben ſy allenſkens haer ſelven meeſter gemaeckt van deſe ende ſeer veel andere provincien daer ontrent; ende hebben daer metter tijdt gebout de naer-volgende ſteden ende vlecken: Popayan, Santa Fé de Antioquia, St Iago de Cali, Caramanta, St Iago de Arma, Santana de Anzerma, Guadalaiara de Buga, Timana, St Sebaſtian de la Plata, Almaguer, St Iuan de Truxillo, Madrigal ofte Chiapanchica, Agreda ofte Malaga, St Iuan de Paſto, St Sebaſtian de los Paezes: van de welcke eenighe weynige daer na weder zijn verlaten/door dien daer niet Spaegniaerdẽ genoegh waren om dit wreet ẽ ſtrijtbaer volck te weder-ſtaen ẽ in toom te houden. Deſe provincie wort nu geregeert by een Lieutenant gouverneur/door dien eenige van de ſteden reſorteren onder de audientie van Quito, ẽ eenige onder d'audientie van Neuvo Reyno de Granada.

Het achtſte Capittel.

Van de Hooft-ſtadt van deſe Provincie POPAYAN, haer gheleghentheyt ende de gheſtalte van de Landen daer ontrent ghelegen.

DE principaelſte ſtadt van deſe provincie wordt ghenaemt Popayan, naer de naem van de Caſique die de Spaegniaerdẽ in de eerſte ontdeckinge daer vonden:

den: is gelegen op de hooghte van twee graden ende een half by noorden de linie/ ende op de lenghte van 78 graden ende een half van den Meridiaen van Toledo, naer de rekeninge van Herrera: In een wel-getemperde ende ghesonde contreye/ door dien het weder daer 't gantsche jaer door is ghelijck in Mey, sonder veranderinge: de daghen ende nachten seer naer even langh / door dien dat het soo naer is by de linie: daer passeert een rievierе door van goet water: alleen reghent het hier wat meer als wel op andere plaetsen / ende dondert ende blixemt daer seer veel. Het Maiz dat daer om-her groeyt/is wel 't beste van gantsch Indien. Tarwe wast daer tweemaels 's jaers; men heeft daer seer goet vleesch van ossen / schapen / geyten ende verckens/ ende veel vruchten van de lande/ende van die uyt Spaegnien daer gebracht zijn. De in-gebooren van dit quartier zijn verscheyden van die van Peru, zijn bescheydender ende ghebruycken beter reden/ leven oock veel civielder. Dese stadt is gebout op een hooghe plaetse vlack als een tafel/in de beste ende ghesontste ghelegentheyt van gantsch Peru; daer zijn groote huysen/doch seer licht opghemaeckt. Heeft naer 't oosten de Cordillera van de Andes, ende naer 't westen een ander hoogh gheberghte/welck langhs de zuydt-zee heenen streckt. Naer het noorden toe/ ende de wegh naer de stadt Cali heeft seer schoone velden ende weyden/ daer menighte van bouwerijen leggen; daer de Spaegniaerden haer beesten houden; hoe-wel in andere plaetsen van dese provincie het Maiz tweemael 's jaers wordt ghezaeyt/ soo wordt het hier maer eens / ende rijpt in Maio ende in Iunio; ende de tarwe wordt gesneden in Iulio ende Augusto, gelijck in Spaegnien. Door dese vlacke velden loopen veel rievierkens die van de Andes af-komen / van seer klaer ende soet water. In dese stadt woont den Lieutenant Gouverneur die ghebiet heeft over dese gantsche provincie; daer is een Cathedrale kercke; ende een klooster van Monnicken die sy noemen de la Merced. De stadts limiten strecken haer wijt ende breedt uyt / daer seer groote dorpen legghen; naer 't oosten leght de provincie Guambia, die vol volcks is; ende een ander die sy noemen Guança; ende voorts Maluasa, Polindara, Palace, Tembio, Golaça, ende andere meer die al wel bewoont zijn. In dit quartier hadden sy meest slecht goudt van sesthien quilaten; ende weynigh fijn. Naer de Cordillera van de Andes toe/zijn vele valleyen daer de Coconucos woonen / waer de groote rievier Madelena haer oorsprongh heeft; boven op 't gheberghte zijn eenighe Volcanen; ende oock springhen van heet water/ daer sy zoudt uyt maken. Naer 't zuyden van dese stadt leght de provincie Guanaca; ende een dorp welck sy noemen las Barrancas, alwaer een kleyn rievierken door loopt van de selve naem; noch voorder de dorpen welck sy noemen la's Iuntas, ende de los Capitanes; ende de groote provincie de los Mastelos; ende een vlecke welck ghenaemt wordt Patia, leggende in een schoone valleye daer een rievierken door loopt. Naer 't westen van dese stadt leght de provincie van Bamba, alwaer een vlecke van Spaegniaerden leght/ welck sy noemen Chapanchita, daer wy hier naer sullen van spreecken.

Her. d. 5. l. 10. c. 17.

Pedro de Cieça.

Het neghende Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van den oorsprongh van de groote rieviere de MADALENA, ende haren loop door verscheyden landen.

Eer wy voorder varen tot de beschrijvinghe van de andere steden van dese provincie/soo sullen wy hier handelen van de groote rieviere die sy noemen de Madalena, eñ oock wel de Santa Martha, door dien sy niet verre van de stadt Popayan haren eenen oorsprongh heeft; ofte veel eer om dat de groote rievier welck wat neder-waerts by de Indianen Cauca wordt genaemt/ ende onder Mopox in de andere rieviere komt / hier haer beginsel heeft: want dese twee rievieren die daer naer in een komen/hebben haer oorsprongh van den anderen by de 40 leg. verscheyden: de eene heeft haren oorsprongh boven Popayan, in seker valleyen die van 't hooge gheberghte

Pedro de Cieça.

gheberghte van de Andes af-strecken/bewoont by seker natie van Indianen die sy noemen Coconucos, by een vlecke van 'tselve volck bewoont/welc sy noemen Cotara: van dit gheberghte van de Coconucos siet men dese rieviere gelijck een kleyne beke haeren loop nemen door de breede valleye van Cali, alwaer sy verrijckt wort met veele beken en rievierkens die van beyde de zijden van 't hooge gheberghte komen af-loopen/ soo dat sy ontrent Cali koomende/alreede soo groot is ghewordden als de rieviere van Guadalquivir door Sevilla in Spaegnien:ende naer datse noch vorder is gheloopen ende seer veel andere rievieren in-ghelaten / komende by Buritica, welck dicht is by de stadt Sta Fé de Antioquia, is sy noch ongelijck grooter/ ende loopt soo voorts door by Mopox (alwaer sy naer 't segghen van Pedro de Cieça eygentlijck den naem van Cauca voert) tot dat de twee rievieren in een komen. De andere riervier heeft haer oorspronck boven de stadt van Timana (daer wy hier naer van sullen spreken) aen de oost-zijde van de Cordillera van de Andes, soo dat dese Cordillera ghelijck tusschen beyden leght van dese rievieren; dese tweede loopt neffens de provincien van Neuvo Reyno de Granada; ende gemoet de Cauca, als voren/ negen leguen onder Mopox, naer 't seggen van Herrera. Tusschen beyden dese twee rievieren/ eer sy by den anderen komen/ legghen seer groote landen/ ende daer woonde eertijts seer veel volcks. Ende naer dat dese rievieren te samen zijn ghekomen/soo maken sy veel Eylanden/waer van eenige oock bewoont zijn: ende men heeft daer veel crocodilen / ende van die visschen diese Manati noemen: Pedro de Cieça wil segghen dat van den eersten oorspronck van dese rieviere tot daer sy in zee loopt/ wel vier hondert leguen weeghs is.

Het thiende Capittel.

Beschrijvinghe van de stadt ANTIOCHIA, ende de gheleghentheden daer ontrent; de wegh van dese stadt naer ANZERMA, ende van de stadt CARAMANTA.

IN 't beschrijven van de steden van de provincie Popayan, hebben wy begost met de principale hooft-stadt van den selven name/ om dat de distantien van de andere steden ende vlecken meest op de selve wierden gepast: sullen nu beginnen van de stadt Antioquia, welck de uyterste is van de provincie naer 't noorden/ ende de limiten van 't Gouvernement van Cartagena naest ghelegen/soo dat de Gouverneurs van beyde dese provincien veel strijdts weghen dese stadt hebben ghehadt/ welck eyndelijcken door authoriteyt van den Koningh is ten eynde ghebracht.

Ped. de Ciec.

De stadt Santa Fé de Antiochia (gelijck die eygentlijck by Herrera ende andere wort genaemt) is by de Spaegniaerden gebout in een van de valleyen die sy noemen Nore, tusschen twee soo vermaerde ende rijcke rievieren / del Darien ende Sta Martha ofte de Madalena; ende tusschen beyde de Cordilleras van bergen die daer langhs henen loopen. De gelegentheyt van de stadt is seer goet/wesende genomen op fraeye ende groote pleynen/beneffens een rievierken; daer-en-boven soo loopen daer ontrent noch veel rievierkens ende beken van seer goet water/ de welcke hare oorspronck hebben in 'tgeberghte welck aen beyde zijden leght: in den meesten deel van dese beeckens ende rievierkens vindt men seer veel goudts/welck seer fijn is/ ende de oevers zijn bewassen met alder-hande soorten van fruyt-boomen. Dese stadt naer 't seggen van Pedro de Cieça, leght op de hooghte van seven graden by noorden de linie/ twaelf leguen van de groote rieviere Cauca; ende meer dan hondert leguen van de stadt Popayan naer 't noordt-oosten / soo Herrera ghetuyght. De welcke seght dat de in-ghebooren van de lande daer ontrent heel goet volck is/ fraey van lichaem ende wit: dat de ghestalte van de lucht sulcks is / dat het volck 's nachts buyten haer huysen onder den blaeuwen Hemel slaept/ sonder eenigh hinder te lijden van den nacht-dauw. Men heeft daer seer veel schapen/ veel fruyten/ ende de rievieren ende staende poelen zijn seer visch-rijck.

Van

Van de stadt Antiochia voorsz. loopen 2 wegen/den eenen naer de stadt Anzerma toe/ende den anderen naer de stadt van Cartago ende Arma: wy sullen hier eerst spreken van den wegh welck naer Anzerma loopt/om de gelegentheyt van 'tlandt ende provincien dien wegh uyt-gelegen/te verstaen: desen wegh wordt ons by Pedro de Cieça aldus beschreven in syn Chronica del Peru, in't 14 Cap. Treckende van de stadt Antiochia de wegh na Anzerma toe/komt men eerst te sien den vermaerden ende rijcken bergh van Buritica, daer sulcken menighte van goudt in voorleden tijden is uyt-gehaelt. Tusschen de stadt Antiochia ende de stadt Anzerma zijn 70 leguen, ende is een seer moeyelijcken wegh/ meest over hooge ende kale bergen. Is meest al bewoont by Indianen/die haer hutten ende wooningen verre van den hooge wegh af hebben. Soo haest men gescheyden is van de stadt Antiochia, komt men aen eenen kleynen bergh/ welck ghenaemt wordt Corome, (Herrera noemt die Curume) gelegen aen sekere kleyne valleykens/daer seer veel volcks placht te woonen/ dan naer dat de Spaegniaerden daer gekomen zijn om 't landt in te nemen/ soo is't getal wonderlyck vermindert. Dit dorp heeft seer rijcke mijnen van goudt / ende daer zijn vele beken daer 't selve uyt-ghehaelt wordt. Daer zijn heel weynigh fruyt-boomen/ ende daer wast oock weynigh Maiz. Van daer komt men aen een plaetse ghelegen beneffens een grooten ende hoogen bergh/ daer een groote vlecke van veel hutten pleegh te leggen; daer veel mineurs plachten te woonen/door de menighte van 't gout dat daer gevonden wierdt. Men hout voor seker dat den meesten rijckdom van goudt die men eertijdts heeft ghevonden in de begraefnissen van Zenu ofte Cenu, al gekomen is van dit quartier. Van dit dorp welck is ghelegen aen desen bergh Buritica, heeft synen oorsprongh een kleyn rievierken/ende maeckt een seecker vlackte in manieren van een valleye; alwaer een vlecke geleght is/ om de mijnen te beneficeren/welck sy noemen Santa Fé, ende behoort tot de stadt Antiochia; de mijnen daer ontrent zijn seer rijck gevallen/ende de groote rieviere van Santa Martha loopt daer ontrent. Dicht by de voorsz. vlecke is een ander dorp gheleghen/ welck sy noemen Xundabe, van de selve natien van Wilden/ende van gelijcke manieren als de voor-gaende: besitten veel valleyen daer veel volcks woont/ende daer loopt een Cordillera ofte vervolgh van berghen midden door/ welck de wooningen van malkanderen scheyt. Wat voorder is een ander woon-plaetse gelegen/ die sy noemen Caramanta, ende de Cazique was in die tijden ghenaemt Cauroma. 'T volck van die provincie was wel gestelt volck ende strijdtbaer/spraken een ander tale als de voor-gaende. Dese valleye heeft rondt-om haer seer hooge ende woeste bergen/ende daer loopt een groote rievier door 't midden neffens veel andere beken ende fonteynen/van de welcke de in-wooners veel zouts maken/ een sake om te verwonderen: ende insonderheyt maken sy seer wit zoudt uyt een kleyn lack welck in de selve valleye leght. 'T landt is seer vruchtbaer voor het Maiz; ende de wortelen die de Indianen ghewoon zijn te planten: dan hebben seer weynigh fruyt-boomen. Aen d' ander zijde van 't geberghte naer 't oosten toe/ leght een ander provincie die sy noemen Cartama; 't volck is van de selve tale / ende manieren als die van Caramanta: zijn seer rijck van goudt / ende woonden in kleyne huyskens; ende ginghen meest naeckt / uyt-ghenomen dat sy haer schamelheden bedeckten met een kleyn slettjen. Eer wy desen wegh vervolghen / sullen wy hier in voeghen de beschrijvinghe van Caramanta, ghelijck wy die vinden by Herrera in syn Descripcion de las Indias.

Caramanta is gheleghen sestich oft seventich leguen van de stadt Popayan naer 't noordt-oosten toe / neffens de groote rieviere Cauca, behoort onder 't district van de Audientie van Neuvo Reyno de Granada, ende tot 't Gouvernement ẽ Bisdom van Popayan; is seer overvloedigh van Maiz ende ander ghezaeye; sonder tarwe; daer zijn weynigh schapen oft ander vee / dan veel verckens; men reyst van hier in vijf oft ses uyren naer Antiochia, langhs de rieviere / door dien sy soo snel af-loopt; hoe-wel het anders wel vijftich leguen weeghs is.

Het elfste Capittel.

Vervolgh van den wegh van ANTIOCHIA naer ANZERMA toe, ende beschrijvinghe van de stadt SANTA ANA DE ANZERMA.

SOo haest als men ghepasseert is de provincie van Caramanta, daer wy in het voor-gaende Capittel van hebben gesproken/soo komt men aen een seer hoogh geberghte/welck wel 7 leguen duert; is seer dicht met boomen bewassen / soo dat het upter-maten moeylijck was te passeren / ende doen de Spaegniaerden daer alder-eerst door-toghen / storvender vele van honger / ende waren den wegh ghenootsaeckt te openen met grooten arbeyt. Dit geberghte was by de Indianen genaemt Cima;daer over zijnde/ komt men eerst aen een kleyne vlacke valleye/daer weynigh volcks woonde; maer een weynigh voorder leght een schoone eñ groote valleye/ de welcke ten tijden dat de Spaegniaerden daer eerst quamen/vol volcks was/ die seer groote ende schoone huysen hadden/ eñ overvloet van lijf-tocht/haer velden van Maiz, ende de wortelen die sy daer gebruycken; dan door den grooten overlast ende tyrannije van de Spaegniaerden minderden dit volck seer haest/eñ de reste ontliepent / ende verlieten haer woon-plaetsen/ ende gingen haer wooningen nemen in 't geberghte Cima voor-noemt. Twee leguen ende een half voorder is noch een kleynder valleye / welck streckt van de voet van 't gheberghte af/ op welck gheberghte de stadt Anzerma ghebouwt is.

De stadt Anzerma wiert eerst genaemt Santa Ana de los Cavalleros,is gebout tusschen 2 kleyne rievieren/op een vlack verheven veldt/verciert met seer schoon geboomte/ende menighte van fruyt-boomen/soo wel van die van Castilien als van 't landt selfs; ende andere aerdt-vruchten / die daer wonderlijck wel wassen. De stadt gebiet ghenoeghsaem alle 't landt daer om-her/door dien sy op 't hooge leght/ soo dat daer van gheene weghen eenigh volck naer de stadt en kan komen / ofte kan terstondt by die van de stadt bespiet worden ; rondt-om de stadt legghen seer vele ende groote dorpen van Indianen. De plaetse daer dese stadt gheleght is/ wierdt by de in-gheboorne van 't landt ghenaemt Vmbra ; dan alsoo Sebastiaen de Belalcaçar, doen hy dit landt eerst ontdeckte/ gheen tolcken en hadde die dit volcks tale verstonden;ende hy ghewaer wierdt dat de Indianen van dit quartier het zout noemden Anzer, soo heeft hy dit landt ende de stadt den naem ghegheven van Anzerma, de welcke haer ghebleven is.

Vier leguen van dese stadt naer 't westen leght een vlecke die niet seer groot en is/doch wel bewoont by Indianen/die seer groote huysen hebben ende breedt lant: daer loopt een rieviere door/ende leght maer een legue van de groote rieviere Cauca. Dese Indianen spreken de selve tale van die van Caramanta, ende waren in voor-tijden seer genegen tot menschen-vleesch. Opt sekeren bergh welc boven dese vlecke leght/spruyten veel kleyne rievieren/uyt de welcke veel gouts wordt gehaelt door de Indianen/eñ oock door de Swarten die daer by de Spaegniaerden zijn ghebracht. Wat voorder is gelegen de provincie Copia; ende door 't midden loopt een rieviere daer veel gouts in wordt ghevonden/daer de Spaegniaerden eenighe landt-huysen hebben ghebout : confineert met de provincie van Cartama vooren verhaelt/ daer de groote rievier door passeert. Aen de andere zijde leght de provincie Pozo, met de welcke sy grooten handel drijven.

Naer 't oosten van dese stadt Anzerma leggen veel groote dorpen van Indianen/ fraey volck/die niet so hitsigh en waren op 't menschen-vleesch als de andere:hadden groote menighte van gout doen de Spaegniaerden daer eerst quamen/sy noemden den duyvel Xixarama,ende de Spaegniaerden Tamaraca. 't Landt daer dese Indianen woonen/is meest seer hooge bergen met seer weynigh heuvelen oft pleynen.

Def. de las Indias.

Herrera seght dat dese stadt Santa Ana de Anzerma is gheleghen vijftich leguen van de stadt Popayan naer 't noordt-oosten/op den oever van de rieviere Cauca; eñ dat

dat sy gehoort onder de Audientie van Neuvo Reyno de Granada, ende onder het Gouvernement ende Bisdom van Popayan. Ende wat de gestalte des luchts aengaet (seght hy) dat daer een hitsighe lucht is/ende seer onderhevigh het weer-lichten ende blixemen; dat daer geen vee en is / ende oock geen tarwe en wast: dan dat in de limiten van dese stadt seer goede mijnen van goudt worden ghevonden.

Van dese stadt naer de zuydt-zee toe / seght Pedro de Cieça, woonen seer veel Indianen in groote vlecken ende dorpen / ende men houdt het daer voor / dat de groote rieviere Darien daer ontrent haren oorspronghe heeft.

Het twaelfde Capittel.

De wegh van de stadt ANTIOCHIA na de stadt ARMA toe; de ghelegentheyt van de provincien tusschen beyden ghelegen; ende van de stadt ARMA.

OM van de stadt Antiochia te reysen naer de stadt Arma, soo neemt men eerst syn wegh naer de groote rieviere Cauca ofte Sta Martha (gelijck als Pedro de Cieça die noemt) welck zijn twaelf leguen weeghs: men passeert de rieviere met barcken / die daer selden ontbreecken: op den oever van de rieviere woont weynigh volcks/ ende zijn kleyne dorpkens/ door dien 't volck syn wooningh al verre van den hooghen wegh heeft af-gheleght. Naer eenighe dagh-reysen komt men aen een dorp welck eertijdts seer groot was: ende wierdt genaemt Pueblo Llano: de in-ghebooren zijn kleyn van lichaem / ende ginghen meest naeckt / uyt-ghenomen dat de vrouwen een kleyn kleetjen om de middelt droeghen, haer principalen handel is met zoudt: hoe wel sy goudt-rijcke rievierkens hebben/ende veel goudts daer uyt-krijghen. Een weynigh van de wegh af leght een ander dorp welck sy noemen Mugia; daer seer veel zouts valt. Van dit dorp voorder aen naer 't oosten is ghelegen de valleye Aburra, ende om daer te komen/ moet men over de Andes passeren / welck daer in een dagh ende sonder groote moeyte kan ghesch ieden.

In de valleye van Aburra zijn veel vlacke landen / en is een vruchtbaren gront/ ende daer loopen diversche rievierkens door: 'T volck dat hier eertijdts woonde doen de Spaegniaerden daer quamen/hadden sulcken schrick van de Spaegniaerden / dat sy haer selven veel verhinghen / beyde mans ende vrouwen: van dese valleye liep een hooghe wegh naer 't oosten toe / door de welcke sy met verscheyde andere natien handelden. Wat voorder van Pueblo Llano voor-noemt / komt men aen een ander plaetse die sy noemen Cenufara; is een wel-ghestelde plaetse/ ende men meynt dat daer seer rijcke graven te vinden zijn. Noch wat voorder leght een ander dorp / welck sy noemen Pueblo Blanco; om naer Arma toe te trecken / laet men de rievier van Sta Martha aen de rechter-handt legghen.

Alle dese landen en dorpen waren eerst onder de stadt Cartago tot aen de groote rieviere toe/ maer daer naer is hier een stadt gebouwt; de welcke eerst was gelegt aen 't begin van de provincie van Arma, op eenen bergh; dan door dien de Spaegniaerden van de Wilde hier seer gequelt wierden/ ende weynigh bodems hadden om te bezaeyen/ soo wiert de stadt verleght weynigh meer als 2 leg. van de groote rieviere: ende is nu gelegen 23 leguen van de stadt Cartago, ende 12 leguen van de stadt Anzerma, (ende naer 't seggen van Herrera 50 leguen van de stadt Popayan, noordt-oost ten oosten) ende een legue van de groote rieviere / op een vlackte tusschen twee kleyne rievierkens gelegen/ om-ringht van een palm-bosch/ daer goede Palmitos uyt-gehaelt worden. De ghelegentheyt van dese stadt wordt voor ongesondt ghehouden / dan den bodem is seer vruchtbaer/ soo dat het Maiz daer tweemaels 's jaers wort geset/ en seer grooten aen-was heeft. Daer zijn seer rijcke gout-mijnen/ insonderheyt aen de groote rieviere welcke maer een legue van daer loopt.

De provincie van Arma daer de stadt naer is ghenaemt / is seer groot ende wel bewoont/ende de rijckste van de provincien daer ontrent. De in-gebooren hadden groote ronde huysen/ die boven ront toe-loopen/ en met stroy gedeckt. Dese provincie

vincie is wel 10 leg. langh/ ẽ 6 oft 7 breet; meest geberghte/ vol van alderley fruytboomen van de lande/ insonderheyt van een vruchte die sy noemen Pytahaya. Dese vrucht is van sulcken kracht/ dat men een daer van etende / water maeckt als bloet. Van dese bergen vloeyen eenige rievieren/ ẽ insonderheyt een die de Spaegniaerden noemen Rio de Arma, welcke sorgelijck is te passeren in de winter-tijt; de reste en zijn niet soo groot. Hier viel veel gouts; ende meest van negenthien quilaten. Naer 't oosten van dese provincie leght 't hooghe gheberghte van de Andes.

De stadt Sant Iago de Arma (seght Herrera) heeft seer veel goudt-mijnen; is gheleghen vijftich leguen van de stadt Popayan naer 't noordt-oosten / wat meer oostelijcker/ behoort onder de Audientie van Neuvo Reyno de Granada, ende tot het Gouvernement ende Bisdom van Popayan; sonder tarwe ofte ander grain van Castilien / maer overvloedigh van 't grain van de lande. De Wilden daer om-her zijn upter-maten seer gheneghen tot het menschen-vleesch te eeten / soo dat Herrera ghetuyght / dat sy noch wel acht duysent Indianen ende veel Spaegniaerden ghegeten hebben sints dat de stadt aen dien oort is gheleght.

De groote provincie van Arma door-getrocken zijnde/ komt men stracx aen een ander/ welcke sy noemen Paucura, welckes volck een ander tale sprack als die van Arma, heeft een seer vruchtbaren bodem om Maiz ẽ ander zaet te zaeyen: daer en wort so veel gouts niet gevonden als in de voorgaende: daer loopt een rieviere door/ benessens vele beken. Daer na komt men voorder aen een andere provincie/ die sy noemen Pozo, 't volc was van de selve tale ende manieren als die van Arma. Dese provincie van Pozo heeft aen d'eene zijde de groote rieviere Cauca, ẽ aen d'ander zijde de provincie van Carrapa, ende Picara. Te weten/ de provincie van Picara 2 leguen van daer; die van Paucura ander-half legue, ende die van Carrapa dry leguen. Die van Pozo zijn seer rijck van gout/ ende dicht by haer dorp zijn seer groote mijnen van goudt/ aen den oever van de Rio Grande, de welcke daer passeert.

Van de provincie Pozo naer 't oosten toe/ leght de provincie Picara, welcke een groote provincie is/ ende wel bewoont: 't volck spreeckt de tale van Paucura; streckt haer uyt tot seker gheberghte daer seer schoone rievieren van voort-komen. Dese provincie van Picara heeft het groote ende hooghe gheberghte van de Andes nae 't oosten: over welck gheberghte de provincie Arbi soude legghen naer 't segghen van de Indianen/ want de Spaegniaerden en hadden daer noch gheen kennis af doen Pedro de Cieça syn boeck schreef.

Het derthiende Capittel.

Van de provincie van Carrapa, ende die van Quymbaia, tot de stadt Cartago toe, ende van de stadt Cartago.

Ped. de Ciec.

De provincie van Carrapa leght noch 12 leguen van de stadt Cartago, ende is hoogh en rouw landt/ sonder nochtans veel geberghte/ uyt-genomen 't hooge geberghte van de Andes, welc daer nessens heen loopt: daer zijn eenige valleykens ẽ pleyntjens/ daer veel rievierkens ende beecxkens door loopen; doch van so klaer ende smakelijck water niet als in de voor-gaende provincien; 't volck is grof van lichaem ende langh van aensicht; hebben veel gouts eertijts ghehadt. Van Carrapa komt men in de provincie van Quymbaia, daer de stadt Cartago in ghelegen is/ 22 leg. van de stadt Arma. De provincie van Quymbaia is 10 leg. breet ende 15 leguen langh/ van de groote rieviere af tot aen 't hooge geberghte van de Andes; de gantsche provincie is vol riet-bosschen van seer dicke ende hooghe rieden / daer de in-woonders hare huysen van maeckten. De Sierra Nevada, welck is 't hooghe geberghte van de Andes, leght van de dorpen van dese provincie 7 leguen. Op het hooghste van dit gebergte is een Volcan, daer veel roocks uyt-komt; ẽ van dit geberghte vlieten veel rievieren; van welcke de voor-naemste zijn Rio de Tacurumbi, ende de la Cegue, die nevens de stadt Cartago loopt; ẽ meer andere / daer al veel gouts

goudts in werdt ghevonden: onder dese rivierekens ende fonteynen zijn eenighe van zout water / welck een saeck is om te verwonderen. Daer wassen seer veel kruyten/ soo wel die van Spaegnien daer zijn gebracht/ als die van de lande. De ghestalte van de lucht is in dese provincie seer ghesondt / niet te heet/ noch te koudt/ soo dat de Spaegniaerden die daer woonen weynigh sieck zijn/ ende lange leven. Men vindt in dese provincie veel wilde byen/ die haer honigh maecken in de holte van de groote rieden ende boomen. Daer wast oock seecker vruchte welck sy noemen Caymito, soo groot als een perse/ van binnen swart / hebbende seer kleyne kerntjens/ ende seecker sap welck soo vast kleeft dattet qualijck is af te wasschen: daer wassen mede Aguacates ende Guayanas, eenighe soo suer als limoenen/van seer goeden reuck ende smaeck. Tusschen dese dichte riedt-bosschen onthouden haer veele dieren; oock groote leeuwen/ ende een ander vier-voetigh beestjen/welck sy noemen Chuca, welck syn jonghen met hem draeght in een sack; daer zijn veel harten ende konijnen/ ende veel Guadaquinaies, welck zijn grooter als hasen/ende haer vleesch is goet van smaeck ende geeft goet voetsel: eñ diergelijcke beesten meer.

De stadt Cartago is gelegen op een vlacte/tusschen twee kleyne beken/7 leg. van de reviere Sta Martha, by een ander kleynder riviertken/ daer de Spaegniaerden van drinckẽ: de stadt heeft aen alle zijden moeyelijcke wegen/door dien't in de winter daer slijckerigh is: het regent daer den meesten tijdt van 't jaer; eñ 't blixemt daer somtijts/eñ 't weer-lichter veel tijts: 1 leg. oft weynigh meer van de stadt loopt een riviertken welck sy noemen Consota, eñ daer by is gelegen een kleyn lack daer de in-woonders schoon zout maken upt een zoute fonteyne die daer is. De stadt Cartago (seght Herr.) is gelegen 25 leg. van de stadt Popayan na 't n. o. behoort tot de audientie van Neuvo Reyno, en 't Gouvernement eñ Bisdom van Popayan. daer en wast geen tarwe oft ander zaet van Castilien; is getempert landt/ende gesondt; men vint daer weynigh gouts; daer en worden niet dan koeyen ende peerden aengeteelt: daer is een klooster van minnebroeders. Om van dese stadt te reysen naer Cali oft Popayan, treet men eerst door de voorsz riet-bosschen tot aen een riviere die sy noemen de la Veja, welc in de winter-tijdt seer moeyelijck is te passeren/is 4 leg. van dese stadt; eñ dan komt men na 1 leg. weeghs aen de groote riviere / ende als men die over gevaren is met vlotten ofte canoen/ so loopen beyde de wegen in een/ te weten die van de stadt Cartago af-komt/eñ die van Anzerma af-komt. Ende van de stadt Cartago tot de stadt Cali, zijn weynigh meer als vijf-en-veertich leg. ende van de stadt Anzerma tot de stadt Cali by de vijftich leguen.

Het veerthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Stadt CALI, ende de Landen daer ontrent ghelegen; als mede van de haven BONAVENTVRA.

DE stadt van Cali (segt Herrera) is gelegen op de hooghte van 4 grad. by noorden de linie/ 22 leg. van de stadt Popayan, ende 28 leguen van de zuydt-zee; is gebout in een vlacke valleye aen de voet van 't geberghte gelegen; daer is een seer heete lucht: den Gouverneur hout daer syn ordinaire woon-plaetse/ neffens de andere officiers van de Koninghs in-komsten; daer is een smelt-huys; ende 2 kloosters/een van augustijner-monnicken/ eñ 't ander van de la Mercede. Piedro de Cieça beschrijft dese stadt noch pertinenter/ ende seght dat de stadt Cali is gelegen 1 leg. van de groote revier / neffens een kleynder riviere van sonderlingh water/ welck haer oorsprongh heeft in 't gebergte dat boven de stadt legt. Aen beyde de zijden van dese rivieren leggen veel schoone hoven/daer veel vruchten ende kruyden in wassen. De stadt is gebout op een effen pleyn/eñ ten ware het daer upter-maten heet waer / soude een van de bequaemste plaetsen zijn van heel Indien. Dese stadt was eerst by Sebastiaen de Belalcaçar geleght in een ander quartier onder een natie van Indianen/ die sy noemden Gorrones; door dien de Spaegniaerden die provincie eerst ontdeckende/ ende de tale van 't volck niet verstaende / bemerckten

Cap. 27.

dat

dat dese Indianen de visch noemden Gorron; 't selve hebben wy hier voren ooc gesien in Anzerma. Om de gelegentheyt van dese provincie noch beter te verstaen/so sullen wy uyt Pedro de Cieça de sake van wat hooger aen-leggen: Van de stadt Popayan af begint hem tusschen beyden de Cordilleras van 'thooge geberghte een valleye te strechten/ de welcke 12 leguen heeft in de breedte / op sommighe plaetsen meer/ende op sommige min; op sommige werdt sy oock soo smal/ende loopt soo toe met de rieviere die daer door-loopt/dat men door de groote enghte de voorsz. rieviere noch met barcken/noch met vlotten/ noch andere middelen in dat quartier kan passeren: want heeft daer so snellen loop/ende maeckt soo veel wielen ende draeyingen dat het al te gronde gaet wat daer op komt. Dese gantsche valleye van de stadt Cali af tot aen de enghte/was eertijts vol schoone dorpen/ende vol volcks: dan alle dese volcken zijn in korten tijt om-gekomen na dat de Spaegniaerden daer in het landt zijn neder-geslagen. 'T volck dat daer overigh is in dat quartier/woont op 't geberghte naer 't westen van de stadt/ daer wy hier naer sullen van spreken. Na 't noorden van dese valleye leght een ander provincie/de welcke confineert met die van Anzerma; de in-geboorne worden genaemt Chancos, zijn van seer groote stature / soo datse kleyne reusen schijnen te wesen/ langh van aensicht ende breedt van voor-hooft. In 't geberghte welck daer daelt van de Cordillera, van 't hooghe geberghte na 't westen toe ghelegen van dese valleye; ende in de valleyen die dese bergen maken/woonde veel volcks welck sy noemden Gorrones, als voren; de welcke weynigh gouts hadden/ende dat heel slecht goudt: dit volck woonde 2, 3, 4 ende meer leguen van de valleye eñ de rievier; ende quamen in de rievier ende de lacken op seker tijden visschen. Dese provincie is noch onder de jurisdictie van de stadt Cali; is seer vruchtbaer van Maiz eñ andere vruchten: men heeft daer veel harten/Guadaquinaies, ende ander wilt/eñ veel gevogelte. De groote valleye van Cali, hoe-wel sy seer vruchtbaer is/so leggen nochtans de velden ende pleynen woest/ende en dienen niet dan de wilde beesten / door dien de Christenen soo weynigh zijn die daer woonen / dat haer niet moghelijck en is soo veel landts te bestaen ofte te orberen.

Pedro de Cieça. c 27.

Om na de stadt Cali te komen/so passeert men een kleyne rieviere die sy noemen Rio Frio, daer seer dichte bosschagie by leght/eñ men komt een dellinge af/ die wel 3 leg. duert: dit rievierken loopt snel/eñ is kout/ (om dat van 'tgeberghte af komt/) loopt door een ghedeelte van de valleye Cali, tot in de groote rieviere/ ende verliest daer syn naem. Als men over dit rievierken is/soo komt men op groote vlacke velden/daer de Spaegniaerden haer landt-huysen hebben/ende haer volck die 'twerc waer-nemen; ende 't landt is hier wel beplant met alder-hande fruyt-boomen.

Naer 'twesten van dese stadt naer 'tgeberghte toe zijn veel dorpen daer de Indianen woonen die de borgers van Cali onderdanigh zijn; is een slecht ende goet-aerdigh volck. Vijf leguen van de stadt leght een kleyne valleye/welck sy noemen Lile, daer seer veel Maiz groeyt/ende Yuca; veel fruyt-boomen; eñ door 't midden loopt een rieviere/langhs de welcke seer goede vruchten wassen/ende onder andere een die seer smakelijck ende wel-rieckende is/die sy noemen Granadillas. Voorder naer de zuydt-zee leght een ander provincie van volckeren die sy noemen los Timbas; dit volck woont in seker valleyen tusschen seer hooghe ende woeste berghen / ende hebben daer haer fruyt-boomen ende velden daer sy haer Maiz ende ander zaedt winnen: hebben veel Spaegniaerden om hals ghebracht in voor-tijden.

Behalven de provincien daer wy tot hier toe van hebben gesproken/soo heeft dese stadt Cali onder haer veel ander Indianen / welcke woonen tusschen seker hoogh ende wreedt geberghte/dat wel een van de woeste plaetsen is van de werelt/ in valleyen eñ dellingen/daer sy des niet tegen-staende overvloet hebben van alder-hande lijf-tocht: in 'tgeberghte onthouden haer veel wilde ende verslindende dieren/als by namen/tygren/die veel Indianen eñ oock Spaegniaerden verslinden/ als die van Cali naer de zee toe trecken / ofte van zee weder keeren naer Cali. Dry daghreysen voorder over seer woeste bergen/vol van palm-boomen ende moerasschen/ leght

leght de haven die sy noemen Bonaventura, 30 leg. van de stadt Cali, van de welcke sy gantschelijc dependeert. Herrera stelt de haven van Bonaventura op de hoogte van drij graden en een half bij noorden de linie. Daer woonen eenighe weynige familien om de koopmanschappen die van Nova Hispania ende ander quartieren daer aen-komen/om op-ghevoert te worden naer Popayan ende elders/te lossen en voorts te bestellen. Is een vochtighe ende seer ongesonde plaetse. Dese haven van Bonaventura leght (naer 't seggen van Herrera) in een diepe baye/welck genaemt wort Bahia de Bonaventura, ende soude ghelegen zijn naer 't seggen van Pedro de Cieça, op de hooghde van drij graden ende twee derde bij noorden de linie; al dat quartier leght tusschen seer steyle ende woeste berghen ende klippen / ende daer loopen veel rievieren in zee/die al haer oorspronghe nemen in dit gebergte/daer 't meest altijts regent; ende door een van dese rievieren komt men in de haven van Bonaventura, dan 't gadt is qualijck te vinden voor die uyt der zee komen/ ten zy dat sy piloten hebben die wel ervaren zijn. Pedro de Cieça seght dat den eenighen middel om de goederen die hier ontladen worden/ te brenghen naer Cali, is/de selve de Indianen op den hals te doen draghen; want door de hardicheyt van 't geberghte en is het niet wel mogelijck peerden oft muylen daer te gebruycken: hoe-wel nochtans daer een wegh is langhs de rieviere Dagua daer men peerden kan ghebruycken/dan werden soo af-geslaeft/dat sy by naer niet weert zijn als sy te Cali komen: Dese Indianen dragen packen ende fardeelen van het ghewichte van drij aroben ende meer; en oock een man oft een vrou op een stoeltjen sittende / over bergh over dal/ende over de rievieren; ende dat voor weynich nuts voor haer selven/dan haer meesters de Spaegniaerden trecken den loon na haer.

d.4.l.2. cap.8.

Cap.29.

Het vijfthiende Capittel.

De wegh van de Stadt CALI naer de Stadt POPAYAN, ende de gelegentheyt van de Landen tusschen beyden ghelegen.

VAn de stadt Cali (daer wy in 't voor-gaende Capittel van hebben gesproken) tot de hooft-stadt van dit Gouvernement Popayan, zijn gelijck wy gesegt hebben/ 22 leg. al door seer bequame wegen/over vlacke velden/sonder bergen/hoewel daer eenige heuveltjens ende hooghten zijn/ dan en zijn niet moeyelijck om te passeren. Scheydende van de stadt Cali, soo treckt men eerst over sekere weyden en velden/daer eenige rievierkens door-loopen/ tot dat men komt aen een welck niet seer groot en is/ welck sy noemen Xamundi, daer altijts een brugge over leght van de grootste rieden gemaect, ende de peerden leyt men door een wedde. Aen den oorspronghe van dit rievierken woonden eenige Indianen/weelcker Casique hiet Xamundi, ende naer hem hebben de Spaegniaerden beyde/'tvolck en de rieviere/Xamundi genaemt. Dit volck dreef synen handel met 't volck van de provincie de los Timbas, daer wy hier voren gewach van hebben gemaeckt: hadden veel goudts/ wels haer meest van de Spaegniaerden is af-genomen/die sy in Encomienda (als sy dat noemen) waren gegeven. Van dese rieviere voorts langhs de selve wegh na Popayan toe/ ende 5 leguen van dese rieviere komt men aen de groote rieviere Sta Martha; daer zijn altijts vlotten ende canoen gereet om de rieviere sonder gevaer te passeren/door hulpe van de Indianen die daer ontrent woonen. Dese rieviere tot aen de stadt Cali toe/was eertijdts wel bewoont by Indianen/ de welcke met der tijdt en de oorlogen met de Spaegniaerden gantsch vernielt zijn/hoe-wel het daer oock veel door gekomen is/datse so genegen zijn geweest om malkanderen te eten. Van dit volck zijn noch eenige weynige over-gebleven die aen d'een ende d'andere zijde van de rieviere noch woonen/ende worden genaemt los Aguales. dese dienen/ ende zijn subject aen de in-woonders van de stadt Cali. Als men de groote rieviere over is/welck 14 leguen is gelegen van de stadt van Popayan, soo passeert men een moerasch/welck weynigh meer als een vierendeel van een legue duert; en dan heeft

 men

men voorder een seer bequame wegh/tot datmen komt aen een ander rievière welc sy noemen de las Oveias; het is seer ghevaerlijck dese rievière te passeren in de winter-tijt/ door dien sy dan seer diep is/en syn wedde heeft dicht by de groote rievière/ in de welc sy haer water loost; daer zijn veel Indianen ende oock Spaegniaerden verdroncken in't passeren van dese rievière. Men reyst dan voorder over een vlacke hooghte/welck 6 leg. duert/ ende is seer bequaem om te ghebruycken; ende aen 't eynde van de selve passeert men noch een ander rievière / die sy noemen Piandamo. Ontrent dese rievier heeft eertijts veel volcks ghewoont/welck om de redenen voorsz. meest is om-gekomen/ende de over-blijfselen zijn vertrocken in't gebergte om haer selven daer te bevrijden. Aen de oost-zijde van dese rievière leght de provincie Guambia, ende veel dorpen. Daer naer passeert men noch een ander rievière die sy noemen Plaça, aen syn begin ende beyde zijden wel bewoont: ende noch voorder passeert men weder de groote rievière van Santa Martha, over een wedde/ door dien't daer niet over een half vadem diep is. De rievière gepasseert zijnde/soo is't gantsche landt tot de stadt Popayan toe vol van schoone bouweryen en landthuysen by de Spaegniaerden ghebout/ daer sy haer koorn-velden ende weyden hebben voor de beesten. Vele rievièren die van de Andes af-loopen/ passeren door dese velden; ende men heeft in voor-tijden daer eenigh goudt gevonden. Op dese velden ende pleynen woonde oock seer veel volcks/die alle subject waren de Cazique van Popayan, daer dese provincie ende stadt de naem heeft van behouden: dan daer zijn seer weynighe van over-ghebleven; alsoo meest door de wreetheyt van de Spaegniaerden / ende door haer eyghen quade manieren van malkanderen te verslinden / zijn om-ghekomen. Dese wegh van Cali naer Popayan wordt seer veel ghefrequenteert/ door dien naer 't segghen van Herrera daer gheen bequamer wegh en is om van Veneçuela, ende alle de kusten van de noordt-zee / ende van Novo Reyno selfs te komen naer Peru ende Chili, dan den desen.

Het sesthiende Capittel.

De wegh van de stadt POPAYAN naer de stadt PASTO, ende de bysondere gheleghentheyt van de landen ende volckeren daer ontrent gheleghen; ende van de stadt PASTO selfs.

OM van de stadt Popayan te reysen naer Pasto, passeert men eerst door de landen van de Conconucos, daer wy hier voren van hebben gesproken/ handelende van de limiten van de stadt Popayan. De selve ghepasseert zijnde / soo komt men door de selve wegh naer Pasto toe/by een dorp/welck in voor-tijden seer groot ende wel bewoont was/ende daer woont noch tamelijck veel volcks; de valleye van Patia, daer de groote rievière door-loopt / wordt hier heel smal; de Indianen hebben meest haer woon-plaetsen aen de west-zijde op 't hooge: De Spaegniaerden noemen dit dorp Pueblo de la Sal: de in-wooners waren seer rijck / ende hebben veel fijn goudt ghegheven aen de Spaegniaerden / die sy ten deele waren gheballen. Wat voorder als dit dorp / begint de provincie van de Indianen die sy noemen los Masteles; ende daer beneffens de provincie van de Abades; ende de dorpen van Ysancal ende Pangan, Zacampus; ende de provincie van de volckeren welck sy noemen los Chorros; ende Pichilimbuy. Te landt-waert in naer 't westen toe woont seer veel volcks/ tot aen de zuydt-zee toe; ende men meynt dat daer souden rijcke mijnen van goudt wesen.

Pedro de Cieça

De dorpen die daer ontrent ghelegen zijn / worden genoemt Asgual, Mallama, Tucurres, Capuys, Iles, Gualmatal, Funes, Chapal, Males ende Pyales, Pupiales, Turca ende Cumba. Al dese dorpen/ ende de Caziquen van dese plaetsen voerden den naem van Pastos, ende de stadt van dat quartier heeft den selven naem verkregen ende behouden. Oock soo palen aen de selve dorpen ende volckeren andere natien van Indianen / de welcke sy noemen Quillacingas; die hare woon-plaetsen hebben

hebben naer 't oosten; de namen van de principaelste dorpen van dit volc zijn Mocondino ende Bexendino, Buyzaco, Guaianzangua ende Mocoxonduque, Guaquanquez ende Macaxamata. Ende noch meer naer 't oosten leght noch een ander provincie die tamelijck groot ende seer vruchtbaer is/ welck sy noemen Cibundoy. Oock soo is daer noch een ander dorp/ welck genoemt wort Pastoco; ende een ander welck leght neffens een lack/ dat op een van de hooghste bergen daer ontrent is gelegen/ van seer kout water/ soo dat daer gantsch geen visch ofte gevogelte in wort ghevonden/ hoewel 't selve lack acht leguen lanck is/ ende wel vier leguen breedt; oock soo en brenght het aerdt-rijck daer ontrent geen Maiz voort/ ofte eenige boomen. In 't gantsche landt van dese Pastos wast weynigh Maiz, maer daer worden veel beesten gewydt ende aen-geteelt/ insonderheyt verckens by groote menichten. Daer wast veel haver/ oock Papas ende Xiquimas, ende seer smaeckelijcke Granadillas. In 't landt van de Quillacingas wast veel Maiz, ende andere vruchten. Tusschen de stadt Popayan ende de vlecke van Pasto, (te weten 9 leguen van Pasto,) is een rievière ghelegen/ welck sy noemen Rio Caliente, welck in de winter-tijdt seer moeyelijck ende ghevaerlijck is om te passeren. Heeft anders het beste water dat in gantsch Indien wort gevonden: Als men dese rievière over is om naer Pasto toe te komen/ soo gemoet men een seer hoogh geberghte welck wel drie leguen heeft in 't op-gaen. Door dese landen van de Pastos loopt noch een rievière de welcke sy noemen Angasmayo, welcke rievière 't upterste was van 't gebiet van de Yngas van Peru, naer 't noorden/ gelijck de rievière Maule in 't Koninck-rijck van Chile 't upterste was van haer gebiet naer het zuyden. De rievière die sy noemen Rio Caliente, gepasseert zijnde/ ende 't geberghte voor-noemt/ soo treckt men over sekere vlackten/ ende een kleyn woestijne/ daer men in 't door-trecken groote koude lijdt; ende men komt dan voorder aen een seer hoogen bergh/ op welckes top een Volcan is die door-gaens veel roocks uyt-geeft; men laet desen Volcan, gelijc men komt van Popayan naer Pasto, aen de rechter-handt legghen.

De stadt St Iuan de Pasto (seght Herrera) is gheleghen 50 leguen van de stadt Popayan (Pedro de Cieça seght maer 40 leguen, welck met de waerheyt beter schijnt over een te komen) ghelijck naer het zuydt-westen/ ende 50 leguen van de stadt Sant Francisco del Quito, by naer na 't noordt-oosten/ (Diego Fernandez seght 40 leguen van Quito) op de hooghte van een graed by noorden de linie/ ende 40 leguen van de zuydt-zee/ naer 't segghen van Herrera. De stadt is ghebout in een seer schoone ende vermaeckelijcke valleye; daer een rievier door-loopt/ van seer smaeckelijck ende soet water/ ende veel andere beecken ende fonteynen: dese valleye wort ghenaemt Atris. Daer woonden eertijdts veel Indianen/ die naer de komste van de Spaegniaerden haer in 't gheberghte geretireert hebben. Is omringht van hoogh-landt/ waer van eenige zijn bergen/ andere vlackten. De Spaegniaerden hebben veel landt-huysen de gantsche valleye door/ daer sy haer beesten weyden; ende de landen ontrent de rievière gheleghen worden besaeyt met tarwe ende oock Maiz. Op de pleynen vanghtmen veel wildts/ van harten/ konijnen/ perdrijsen/ faysanten/ ende torteldupven.

Descr. de las Indias.

Ped. de Cieça.

'T landt van de Pastos is seer koudt/ ende wel soo koudt in de somer als in den winter; ende 't selfde is mede so in de stadt daer de Spaegniaerden woonen. Herrera seght dat het een seer goet landt is/ ende wel ghetemperde lucht/ ende dat daer eenighe goudt-mijnen worden gevonden; ende oock suycker-Ingenios zijn ghesticht. De landen die by zuyden dese stadt naer Quito toe zijn ghelegen/ sullen wy hier naer verhalen in de beschrijvinge van Peru. In de limiten van dese stadt/ naer 't seggen van Herrera, woonen wel vier-en-twintich duysent Indianen/ die den Spaegniaerden ten dienste zijn ghegeven/ ende tribuyt betalen; en waren gheen menschen-eeters ghelijck als haer ghebueren/ dan mis-maeckt ende vuyl volck/ ende kleyn van begrijp ofte verstandt.

Het

Het seventhiende Capittel.

Beschrijvinghe van de andere Steden onder het Gouvernement van Po-
PAYAN behoorende, ende eerst van de Stadt TIMANA,
ende GUADALAIARA DE BUGA.

Her. descr. d. 6. l. 3. c. 16.

DE Stadt van Timana leght 40 leguen van de Stadt Popayan, naer het
zuydt-oosten toe/ ende 60 leguen van Santa Fé de Bogota : aen 't begin van
de valleye Neyva, (welcke valleye leght aen de oost-zijde van de groote Cordil-
lera van de Andes, die daer van Santa Martha af-komt ende dit gantsche lant door
loopt/) in een seer heet gewest. De Provincie Timana werdt anders voor seer ghe-
sondt gehouden; men heeft daer goet water/ ende een lustighe landouwe om alder-
hande vee te weyden. Hedens-daeghs is de meeste neeringe van de in-geboorenen
ende in-woonders van 't lant daer om-her/ alderhande conserven te maken; door
dien daer grooten overvloedt van honich in de boomen werdt ghevonden/ ende de
goede fruyten die daer wassen/ insonderheyt seeckere keernen gelijck als amande-
len/ daer sy zuycker-brovkens van maecken; die sy neffens andere confitueren te
marckt dragen/ naer de mijnen van Almaguer ende elders. Sy hebben oock veel
hoven daer de Coca groeyt/ welck heeft een bladt wat kleynder als de rooselaers:
de Indianen geven groot geldt voor dit kruydt/ ende kauwen het selve gestadich
in de mondt/ ende seggen dat het selve haer seer versterckt ende verfraeyt / ghelijck
wy op een ander plaetse breeder hebben aen-geroert. Sy weten oock een seer fijnen
draedt te spinnen van het kruydt welck sy noemen Pita, welck seer werdt gheacht.
De stadt is sonderlingh gesondt/ ende naer het seggen van de Spaegniaerden so le-
ven de lieden daer seer langh. In dese Stadt woont de Lieutenant Gouverneur/
die mede tot synen laste heeft de Stadt San Sebastian de la Plata.

Ontrent dese Stadt leght eenen bergh daer men zeyl-steen vindt: soo Herrera
getuyght. Aen dese Provincie palen de Indianen die sy noemen Yalcones, welck
een strijdtbare ende stoute natie is; ende onder haer leght de valleye Aquirga: eñ
daer aen volght de Provincie van de Paezes. Dese volckeren zijn al van eenderley
manieren ende conditien; hebben eertijdts groote schade gedaen aen de Spaegni-
aerden die te Timana woonden; want om harent wille is de Stadt Neyva (de
welcke medeeertijts in de valleye Neyva was geleght) weder by de Spaegniaer-
den verlaten; lach twintich leguen van Timana voor-noemt: ende insgelijcks soo
zijn door de wreedtheyt van dese Paezes, Pixaos ende Manipos verlaten de steden
Sant Vincente, die geleght was in de Provincie van de Paezos, 60 leguen van
Sant Iuan de los Llanos, op de frontieren van de Provincie van Popayan: ende
Villa de los Angeles, 9 leguen van Neyva voor-noemt/ ende 22 van Tocayma.

De Stadt Guadalaiara de Buga, is gelegen 15 leguen van de stadt Popayan
naer het noort-oosten/ (naer het segghen van Herrera) in de valleye ghenaemt
Buga; welck naer 't seggen van Pedro de Cieça, legt in 't opperste van de Cordil-
lera van de Andes, welck de Provincie daer de stadt Popayan leght/ scheyt van de
valleye Neyva: Dese stadt behoort tot de audientie van Quito, ende is van 't
Gouvernement ende Bisdom van Popayan.

Het achthiende Capittel.

Van de resteerende steden van dese Provincie St SEBASTIAN DE LA
PLATA, ALMAGVEZ, TRVXILLO, MADRIGAL ende AGREDA.

DE Stadt Sant Sebastian de la Plata, is gelegen op de frontieren van 't Gou-
vernement van Popayan, vijf-en-dertich leguen van de hooft-stadt / ende 30
leguen van Santa Fé de Bogota naer 't zuydt-westen: In dese Provincie zijn seer
veel silver-mijnen/ ende daer zijn vier-en-twintich Repartiementos, (welck zijn
verdeelingen

verdeelinghen van de in-gebooꝛenen/die den Spaegniaerden ten dienste werden toe-ghestelt:) De stadt leght dꝛy leguen van een binnen-lantsche haven/ welck sy noemen Onda, aen de groote rievieꝛe van Magdalena; al-waer de bercken ontladen/die op-komen van Cartagena eñ Sta Martha naer dit Gouvernement: (naer 't segghen van Herrera.) Js ghebout op een vlack veldt neffens de rievieꝛe die sy noemen Guali; is veel aert-bevingen onder-woꝛpen/ende in de winter is het meer heet als koudt: de in-gebooꝛene van de lande verminderen seer / dooꝛ dien andere Jndianen daer ontrent woonende/ die sy noemen del Rincon, die verslinden; ende houden daer publique slacht-huysen / daer sy 't vleesch van dit volck verkoopen/ sonder dat men 't selve eenichsints tot noch toe heeft konnen vooꝛ-komen.

De stadt Almaguer is gheleghen twintich leguen, van de hooft-stadt Popayan naer 't zuydt-oosten toe / op eenen vlacken ende woesten bergh; de gestaltenis van de lucht is heel koel ende frisch; de in-ghebooꝛne kleeden haer in cottoene-lijnwaet: 'T landt daer om-her is vꝛuchtbaer van tarwe/ Maiz ende andere granen ende zaden; ende daer is menighte van vee; ende men heeft daer seer rijcke goudt-mijnen ghevonden in dat quartier / waer dooꝛ daer een grooten toe-loop is van de plaetsen daer ontrent.

De stadt Sant Iuan de Truxillo, welck oock in de Jndiaensche tale werdt ghenoemt Yscance, is gheleghen dertich leguen van de hooft-stadt Popayan naer het zuydt-oosten: van haer vooꝛdere gheleghentheyt en hebbe niets ghevonden.

De stadt Madrigal, de welcke in de Jndiaensche tale oock werdt genaemt Chapanchipa, is ghelegen vijf-en-dertich leguen van de hooft-stadt Popayan, by naer naer 't zuyden; het is wꝛeedt ende steenachtigh landt/soo dat daer gheen tarwe en woꝛdt ghesaeyt / noch gheen vee ghewepdet / ofte op-ghequeeckt: dan het Maiz woꝛdt daer twee-maels 's jaers ghewonnen. De in-ghebooꝛne van den lande zijn dooꝛ de hardicheyt ende woestheyt van 't landt qualijck te bedwinghen; men heeft daer ontrent oock goede mijnen van goudt ghevonden.

De stadt Agreda, welck oock anders by de Spaegniaerden werdt ghenaemt Malaga, is gheleghen vijf-en-veertich leguen van de hooft-stadt Popayan naer het zuydt-westen toe: hier zijn oock eenighe mijnen van goudt.

Het neghenthiende Capittel.

Van de havenen, reeden, punten, rievieren, ende Eylanden op de kuste van dit Gouvernement gheleghen aen de zuydt-zee.

OP de kuste van dit Gouvernement van Popayan aen de zuydt-zee ghelegen/ van Cabo de Corrientes af/ welck leght op de hooghte van vijf graden by nooꝛden de linie / heeft men eerst de rievieꝛe welck sy noemen Rio de Salinas, tusschen de vooꝛsz. Cabo de Corrientes, ende het Eylandt de las Palmas.

Het Eylandt de las Palmas woꝛdt soo ghenaemt van wegen de menighte van palm-boomen die daer op wassen; is weynigh meer als ander-halve legue groot; men heeft daer eenighe rievierkens van goet ende versch water / ende pleegh by Jndianen bewoont te zijn; is ghelegen vijf-en-twintich leguen van Cabo de Corrientes, op de hooghte van vier graden ende een derde by nooꝛden de linie; de kuste streckt hier zuydt ten westen tot aen de Bahia de Bonaventura; de welcke weynigh meer als dꝛy leguen van daer is gheleghen: van dese baye ende de haven van Bonaventura hebben wy hier vooꝛen ghespꝛoken.

d.4.l.1. c.8. Pedro de Cieça.

Van de baye de Bonaventura af / streckt de kuste oost ten zuyden tot aen het Eylandt Gorgona, welck zijn vijf-en-twintich leguen. De kuste is hier vlack ende ondiep/ende tot de voet-strandt bewassen van 't gheboomte welck sy noemen Mangles. Onder de verscheyden rievieren die hier in zee loopen/is de grootste ende snelste die welck sy noemen Rio de Sant Iuan, met de welcke verre binnen 'slandts respondeerde de stadt Pasto; (naer 't seggen van Herrera) den oever van de rievieꝛe

is

bewoont by een barbarisch volck die haer wooninghen boven op de boomen hebben / door dien de rievier dickwils over-loopt ende 't landt onder water stelt ; dan op seeckere tijden komen sy beneden / zaeyen ende versamelen haer boonen ende erten/ ende vanghen visch/ soo vele als sy noodich hebben/ ende klimmen dan weder op haer boomen / om de water-vloedt te mijden : dit volck is rijck van goudt/ welck de rievieren af-brenghen ; ende haer landt is vruchtbaer / hoe-wel oneffen ende vol staende poelen.

Teghen over de mondt van dese rievieren Sant Iuan, leght het Eylandt Gorgona, op de hooghte van drie graden by noorden de linie. Dit Eylandt wordt by de gene die daer op zijn geweest/ by de helle vergheleken; want door de dichte bosschagien ende hooge bergen/ is het daer vol Mosquiten, ende men heeft daer een wonderlijcke onghetemperthept van lucht / door dien het nimmermeer af en laet van reghenen/ soo dat men de son daer nimmermeer en ziet. Men heeft daer vele Guadoquinaies, welck zijn dieren grooter als haesen. Daer wast oock een seeckere vrucht ghelijck als de kastanien / die soo bequaem soude zijn om mede te purgeren als de Rhuybarbe ; oock kleyne ende smakelijcke druyf kens. Men vanght daer oock veel visch tusschen de klippen / die daer rondt-om legghen ; ende veel ghevogelte op de boomen : van de berghen loopen eenighe versche rievierkens. Dit Eylandt is drie leguen groot; ende is vermaert door dien dat Francisco Pizarro, eer hy Peru ontdeckte / hem hier met derthien van syn volck een ruymen tijdt onthieldt.

d.3.l.10. c.3.Cieç.

Van 't Eylandt Gorgona loopt de kuste voorts west-zuydt-west tot het Eylandt / welck sy noemen Isla del Gallo : is al vlack ende ondiep / ende daer komen veele rievieren in zee / als namentlijck Rio de Sant Lucar, Rio de Nicardo, ende Rio de Zedros: Het Eylandt del Gallo is een legue in 't ronde / ende leght op de hooghte van twee graden by noorden de linie.

Van het Eylandt del Gallo, keert haer de kuste naer 't zuydt-westen / tot aen Punta de Manglares, welck leght op twee graden schaers / by noorden de linie: ende tusschen het voor-schreven Eylandt ende dit punt zijn ongheraerlijck acht leguen weeghs / ende tusschen beyden heeftmen een haven welck sy noemen Puerto de Cruz : de gantsche kuste is vlack/ ende binnen berghachtigh / ende daer komen oock eenighe rievieren in zee/ die bewoont zijn met de selve slagh van volck ghelijck als de rievieren Sant Iuan.

Tot dese Punta de Manglares toe/ vervolght de kuste welcke tot het Gouvernement van Popayan behoort : ende is het schept tusschen het Gouvernement van Popayan ende Quito, ende van hier voorts begint het landt welck eyghentlijck met den naem Peru werdt ghenaemt / welck wy vervolghens in het naeste boeck sullen beschryven.

PERV
Anglicæ leucæ
Hispanicæ leucæ
German. milliar.
OOST
WEST
LINEA ÆQVINOCTIALIS
NOORDT
TROPICVS CAPRICORNI
MAR DEL ZVR
MOIAS
Marquires
Cheriabonas
Abisca prov.
MAMA PROV.
CANELA PROV.
PACAMORES
YGVARSONGO
IVAN DE
SALINAS
Cumbianama
Xaroca
Palanda
Chachapoyas
Conchucos
Viticos
Los Quixos
Quillacingas
Los Pastos
Quito
Guayaquil
Canares
Cuenca
Cusco
Guamanga
Andaguaylas
Chuquisaca
La Plata
Cochabamba
Potosi
CHICHAS
Atacama
Hubinas
Arica

BESCHRIIVINGHE
Van
WEST-INDIEN.
Het thiende Boeck.
PERU.

Het eerste Capittel.

Generale beschrijvinghe van 't Koningh-rijck van PERU, zijn ghestalte ende eyghenschappen in 't ghemeyn; ende de verdeelinghe van dien; als mede de ghemeyne manieren van het volck.

IN 't voor-gaende Boeck hebben wy ghehandelt van de provincie van Popayan, de welcke ons weder-ghebracht heeft aen de zuydt-zee / ende op de frontieren van het vermaerde Koninghrijck van Peru, daer wy nu vervolgens van sullen spreken. Ende voor eerst / soo sullen wy hier in-voeghen een al-ghemeyne beschrijvinghe van de eyghenschappen van dit ghewest/ ghelijck wy de selve vinden by Acosta in syn Naturale ende Morale Historie van West-Indien. Door Peru (seght hy) en verstaen wy niet dat groot ghedeelte des wereldts/ welck men noemt America in 't gheheel/ naer-demael onder het selve oock begrepen is Brasil, het rijck van Chile ende van Granada, welcker gheene Peru en is / maer alleen dat ghedeelte welck naer 't zuyden streckt/ beginnende van het Rijck van Quito, welck is gheleghen onder de linie equinoctiael/ ende streckende in de lenghte tot het Rijck van Chile, welck buyten den Tropicus loopt / het welck mach wesen ses hondert leguen in de lenghte/ende in de breedte tot 't ghene de Andes beslaen / welck in 't ghemeyn mach wesen vijftich leguen, hoe-wel het aen eenighe ghewesten/als namentlijck naer de Chachapoyas toe / meer is. Dit ghedeelte des werelts welck eyghentlijck Peru werdt ghenoemt / is van sonderlinghe aen-merckinghe / door dien het eenighe vreemde eyghenschappen heeft / ende die ghelijck een exceptie maecken van den ghemeynen regel der landen van Indien. Want voor het eerste soo en waeyt daer maer eenen windt op de gantsche kuste / ende dat niet dien windt / welck men ghemeynlijck vindt onder de Torrida Zona, maer zijn contrarie / te weten / de zuyden ende zuydt-westen windt. Ten tweeden: daer dese windt uyt der natueren / de alder-onstuymichste/swaermoedichste ende onghesondtste is / werdt de selve aldaer lieflijck/gesont/en vermaeckelijck bevonden; soo dat hem alleen mach toe-geschreven werden dat de kuste bewoont werdt / de welcke anders door de hitte ende swaermoedicheyt qualijck soude te bewoonen wesen. Ten derden: soo en reghent / noch en dondert / noch en haghelt ofte sneeuwt het nimmermeer op dese gantsche kuste/welck een wonderlijcke sake is. Ten vierden: niet seer verre van de selve kuste reghent het / ende sneeuwt het/ ende dondert het schrickelijck. Ten vijfden: dat daer der twee reghelen van gheberghte even-ghelijck loopen op een hooghte van de pool / op de eene groote menighte van boomen wordt ghevonden / dat het daer den meesten tijdt van 't jaer reghent / ende wonder heet is: ende dat de tweede ter contrarien gantsch kael zijn / seer koudt / hebbende het jaer

l.3. c.20.

verdeelt in ſomer ende winter/ reghen ende ſchoon weder. Op dat dit alles beter
mochte gevadt worden/ ſtaet te aen-mercken; dat Peru verdeelt is ghelijck in dry
langhe ende ſmalle riemen/ welck zijn vlacke landen/ berghen ende Andes: de
playnen ofte vlacke landen/ zijn de zee-kuſte: de berghen zijn altemael heuvelen/
met eenighe valleyen; de Andes zijn ſeer grove ende dicke berghen. De playnen
hebben ontrent thien leguen in de breedte / in ſommighe plaetſen minder/ ende in
andere oock meerder; de berghen (welck ſy noemen las Sierras, ende la Sierrania)
moghender twintich hebben/ ende de Andes oock twintich/ in ſommighe plaetſen
meer ende ſommighe min; loopen in de lenghde zuyden ende noorden/ ende leg-
ghen in de breedte ooſt ende weſt. Soo dat het een wonderlijcke ſaecke is/ dat in
ſoo weynich diſtantie als daer is/ 50 leguen even verre van de linie/ ende even ver-
re vande pool gheleghen / ſulcken grooten verſcheydenheyt is/ dat het in d'een
plaetſe by naer altijdts/ in de ander nimmermeer / ende in de derde ſomtijdts re-
ghent ende ſomtijdts niet. Op de kuſte ofte 't vlacke landt en reghent het nimmer-
meer/ hoe wel daer ſomtijdts een weynigh nadts valt/ welck ſy daer noemen Gar-
va, ende in Caſtilien wort het Mollina ghenaemt/ welck wel by vlaghen in eeni-
ghe druppeltjens water verandert/ welcke vallen; maer men heeft in der daet daer
gheen daecken teghen van doen. De daecken die ſy hebben zijn eenighe matten
met een weynich aerde daer op/ ende dat is ghenoech. In de Andes reghent het
by naer het gantſche jaer door/ hoe wel het op ſommighe tijden daer klaerder we-
der maeckt als op andere. In de berghen/ de welcke ghelijck tuſſchen beyden leg-
ghen van deſe twee uyt-nemende geweſten / reghent het op de ſelve tijden ghelijck
als in Spaegnien / te weten van September af/ tot April; op den anderen tijdt
heeft men daer helder ende ſchoon weder / welck gheſchiet als de ſonne daer veerſt
van af is; ende ter contrarie reghent het als de ſonne daer naeſt by is. T'ghene
men de Andes, ende 't ghene men 't gheberghte ofte Sierras noemt/ zijn twee Cor-
dilleras, dat is regulen/ van ſeer hooghe berghen/ de welck by de duyſent leguen
verre moghen loopen / in 't gheſicht d'een van d' ander/ ende by naer op een een-
parighe diſtantie. In het gheberghte onthouden haer ontelbaer kudden van Vi-
cunnas, welcke zijn ſoo radt ende lichtveerdich als wilde geyten. Inſghelijcks ſoo
onthouden daer ooc de dieren / die ſy noemen Guanacos ende Pacos, welck zijn de
ſchapen/ ende oock te ſamen de laſt-peerden van dit landt/ als wy hier naer ſullen
ſegghen. In de Andes onthouden haer apen/ ẽ ſeer veel aerdighe meer-katjens/
ẽ groote menichte van papegaeyen. Daer waſt mede het kruydt ofte den boom/
welck ſy noemen Coca, welck ſoo hoogh by de Indianen werdt gheacht/ ẽ daer
ſoo veel geldts wordt in verhandelt. 't Gheene men 't gebergthe noemt/ heeft op di-
verſche plaetſen daer het hem opent/ valleyen/ de welcke de beſte gelegentheyt om
te bewoonen gheven van gantſch Peru, gelijck als de valleye Xauxa, die van An-
daguailas, ende die van Yucay. In deſe ende diergelijcke valleyen waſt het Maiz,
de tarwe/ ende ander vruchte/ in d' een meer/ en in d'ander min. Voor by de ſtadt
van Cuſco (welck in voor-tijden was het hof van de Heeren van deſe Koninc-
rijcken) ſcheyden beyde deſe Cordilleras haer verder van den anderen/ ende laten
in 't midden een groote vlackte/ welck ſy noemen de provincie van Collao: daer
wy op ſyn plaetſe breeder van ſullen ſpreken. Dus verre uyt Acoſta. Pedro de
Cieça die ſyn Chronica del Peru heeft uyt-gegeven in den Jare 1554, ſchrijft van
de ſelve gelegentheden van Peru in 't gemeyn / dat het gebiedt van de Ingas, Ko-
ninghen van Peru, hem verre uyt-ſtreckte; maer dat eygentlijck Peru werde ghe-
naemt alle het landt welck gelegen is tuſſchen Quito, ẽ Villa de la Plata: welck
in de lenghte heeft ſeven hondert leguen, ende in de breedte hondert leguen, ende
in ſommighe plaetſen meer/ ende in ſommighe oock min. Dat dit landt verdeelt
is in dry Cordilleras ofte reghelen van berghen / ende hooghe plaetſen; van
welcke het eene zijn de hooghe berghen van de Andes, vol van dichte boſ-
ſchagien / ende 't landt ſoo onghesont / dat daer gheen volck en kan woonen/
ofte

ofte opt gewoont heeft / ten zy over 'tselve gheberghte. Het tweede zijn de bergen ofte la Serrania, welck de selfde lenghde heeft met de Andes voornoemt/ ende zijn uytermaten koudt/ ende de toppen van 'tgeberghte altijdts vol sneeuw leggende/ welck daer nimmermeer op-houdt te vallen; welcke alsso weynigh bequaem zijn om te bewoonen/ door de groote koude ende menighte van sneeuw/ als mede door de scherpe winden die daer doorgaens waeyen. De derde Cordillera noemt hy de zandt-duynen/ welcke van Tumbez af/ tot Tarapaca toe dueren: daer men niet anders siet dan zandt/ ende gheweldighe hitte van de sonne verneemt: sonder dat men daer water heeft/ ofte kruydt/ ofte boomen/ nochte eenigh levende gedierte/ als ghevoghelte; zoo dat om dese redenen dit groot rijck veel woestijnen heeft. Ende t'landt welck bewoont wordt/ zijn de openinghen/ welck de voorschreven Andes hebben/ de welcke seer diepe valleyen maecken/ ende tusschen 'tgheberghte zijn seer groote playnen ende vlackten: ende 'tsneeuw valt al op de hooghten/ zoo dat de valleyen daer vry van zijn/ ende beschut zijnde voor de scherpe winden ende koude/ zijn seer vruchtbaer/ ende alles wat men daer saeyt/ wast wonderlijcken wel; ende daer is veel gheboomte/ veel ghevoghelte/ ende menighte van dieren. Door dien dese landen zo voorderlijck zijn/ zoo woonen daer veel Indianen; hebben daer hare dorpen/ ende huysen van steen/ ende met stroo ghedeckt; leven daer seer ghesont ende vermaeckelijcken. De Andes ende de Sierra Nevada in deser voeghen haer openende/ ende diversche vlacke velden maeckende/ zoo heeft men daer seer groote woon-plaetsen/ daer veel volcks plagh te woonen/ende noch woondt: door dien upt dese valleyen veel rievieren voort-komen/ dewelcke al haer losinghe hebben in de zuydt-zee. De groote Cordillera van de Andes, is van de zuydt-zee verscheyden op eenighe plaetsen veertich leguen, op eenighe sestich/ende op andere meer ofte min; ende door dien 'tgheberghte zoo hoogh is/ende op sommighe plaetsen zoo naer by de zee komt/ zoo vallen de rievieren kleyn/ door dien haren loop zoo kort is. Het tweede gheberghte welck sy noemen la Serrania, neemt zijn eynde aen de vlacke landen/ welck sy noemen los Llanos, op eenighe plaetsen maer drie leguen van de zee/ ende op eenighe ghewesten oock acht ende thien leguen, meer ofte min.

De ghestalte van de lucht op dese playnen is meer heet als koudt/ door dien sy zoo leegh legghen ende by naer ghelijcks waters met de zee. Men heeft daer de meeste hitte als de son over 't hooft is ghepasseert/ ende tot aen den Tropicus Capricorni ghekomen/ ende van daer weder-keert naer de linie. Van 'tgeberghte/ hoe-wel men daer eenige wel getemperde landen ende provincien heeft/ magh men ter contrarie segghen/ dat het meer koudt is als heet. Ende dit is 'tghene in 'tghemeyn is te segghen van de gheleghentheyt ende ghestalte van dit landt van Peru.

Ghelijck de gewesten van de dese groote Provincie seer verscheyden zijn/ soo zijn de volckeren de in de selve woonden oock seer verscheyden geweest in haer gestalte ende manieren van leven. Want die op de pleynen ofte vlacke landen aen den oever van de zuydt-zee paelende woonden /leefden meest onder den blaeuwen hemel/ ofte onder de schaduwe van de boomen: het mannen-volck kleeden sich met seeckere hemden tot aende knyen neder-hanghende/ ende een los manteltjen over de schouderen; der vrouwen ghewaet was langher tot op de hielen; beyde vlechten het hayr op met seeckere cattoene linten van verscheyden couleuren; waer door de volckeren ende maeghschappen onder-kendt wierden. Die in't geberghte (welck wy la Serrania noemen) woonden/ waeren veel stercker van lichaem ende kloecker van verstandt als de voorgaende; hadden haere huysen ende ghebouwen boven met soden van aerde gedeckt; de mans kleeden sich in wollenlaeckenen/ die sy maeckten vande wolle van haer schapen/ draghende losse rocken; maer der vrouwen gewaet was engher ende met seeckere banden inghetoghen ende sluytende aen het lijff; met een manteltjen om den hals ende over de

schouderen / welck voozen vast was ende toe-genepen met silveren ofte gouden spellen/ naer een yeders middelen ende gheleghentheyt: noemden dese spellen in haer taele Topos: dit vrouwen-volck was blanck ende van goede manieren / seer ghedienstich ende onderdaen aen haere mannen; die sy in alle wercken ghetrouwelijck by-stonden; haer voornaemste geneucht ende oeffeninge is het jagen; sy stellen somwijlen heel solemnele jachten aen; vergaederen vier of vijf-duysent te saemen min ofte meer naer dat de provincien volck-rijck zijn ofte niet/ en maecken een groote ronde/ staende vanden anderen een taemelijck wijdte / ende commen allenskens singhende ende danssende naerder by een / tot datse eyndelijck de handen te saemen voeghen; ende besluyten soo het wildt in 't midden van haer; ende maecken dan soo eysselijcken gelupt met roepen ende schreeuwen/ dat de dieren daer door gelijck verdwelmt haer met de handen laeten grijpen; ende dooden der soo veel als haer goedt dunckt. Haer alder-gemeynste koorn is Maiz welck sy in haer tael noemen Zara: ende haer ordinarie kost 't vleesch van 't wildt: ende gemeynste dranck Arica ofte Azua, welck sy van Maiz ende water maecken: beneffens dese hebben sy noch een anderen dranck die sy noemen Sora, die als hier van 't selve Maiz wort ghesoden ende ghebrouwen; desen is hoofdigh ende maeckt droncken/ des-wegen die mede verboden wort veel te gebruycken: ende den derden dranck die ghemaeckt wort uyt den boom Molle, daer wy hier naer noch sullen van spreecken. T' broodt noemen sy by een ghemeyne naem Tanta: ende 't Maiz met water op-gesoden/ welck sy als een pappe warm-suppen/ Mote: 't selve tot meel ghebroocken ende seeckere koeckxkens daer van ghebacken noemense in eenige provincien van dit rijck Arepas. Behalven het Maiz, so heeftmen hier oock Cassavi welck van de Yuca wert ghemaeckt; ende de wortelen diese noemen Papas, welck sy inde sonne-schijn droghen ende breecken / ende noemen dat meel Chunno: met welcke Chunno een grooten ende rijcken handel wordt ghedreven in dese landen/ met de selve te vervoeren naer de mijnen van Potosi ende naer andere ghewesten die schaers zijn van lijf-tocht. Dus veele vande manieren ende ghestalte des volcks in 't gemeyn; 't gene sy besonders hebben / sullen wy op zijn plaetse verhaelen.

Het tweede Capittel.

Van eenighe planten ende vruchten, als mede ghedierten die dese landen van PERV doorgaens ghelijck eyghen zijn.

ONs voornemen en is niet hier in 't langhe te beschrijven; alle de vruchten ende kruyden/ ofte oock ghedierten die eyghentlijck in Peru werden ghevonden / 't selve is by Acosta ende andere overvloedigh te vinden: alleen en konnen wy niet voor-by gaen eenighe sonderlinghe vruchten hier aen te roeren/ als mede eenighe beesten die van sonderlinghe aen-merckinge ende gebruyck zijn in dese landen. Ghelijck in de landen van Nova Hispania het Cacao een sonderlingh ghebruyck ende misbruyck heeft/ zo heeft de Coca mede in dese landen van Peru: Dese Coca werdt ons by Acosta beschreven/ in manieren als volght:

lib. 4. c. 22.

De Coca is een kleyn groen bladeken / welck wast aen boomkens die ontrent een vadem lanck zijn; dese wassen in seer heete ende vochtighe landen/ ende gheven haer bladeren alle vier maenden/ welck sy daer noemen Tresmitas; wil in 't op-brenghen wel besorght ende waer-ghenomen wesen/ door dien 't seer teer is/ ende noch meer naer dat het gheplucktis / wordt het seer ordentelijck in langhe ende smalle mandekens ofte korven ghedaen/ende alsoo op de schapen van 't landt gheladen/ die met dese koopmanschappe over landt trecken in kudden/ met duysent/ twee ende dry duysent van dese manden teffens. Het ordinariste is/ die te brengen van de Andes, uyt de valleyen daer het onverdraeghlijck heet is/ ende den meesten tijdt van 't jaer regent; ende 't waer-nemen ende

beneficeren

beneficeren van dese Coca, kost de Indianen niet weynigh moeyte / ende oock wel 't leven / door dien sy van 't gheberghte ende koude climaten af-komen / om die te plucken ende te halen: Soo dat daer veel ghesprecks ende diversche opinien zijn geweest onder de geleerde ende wijse van 't landt / oft niet geraden en waer alle de ackeren (welck sy noemen Chacaras) daer dese Coca wast / te verdelgen / ende te niet te doen; doch zijn tot noch toe verbleven. De Indianen die houden daer boven maten veel af / ende in de tijden van de Ingas, Koningen van Peru, en was het den gemeynen man niet geoorlooft dese Coca te gebruycken / sonder consent van den Koningh ofte syn Gouverneur. 'T gebruyck daer van is / die in de mondt te houden / te knaeuwen / ende 't sap daer uyt te suyghen / sonder 't selve in te swelgen: segghen dat het haer een groote kracht gheeft / ende is voor haer-lieden een sonderlinge leckernije: wordt van veele deftighe lieden voor superstitien ghehouden / ende een enckele imaginatie: maer om de waerheydt te segghen / en kan ick my niet in-beelden dat het een enckelde imaginatie soude zijn / maer laet my eer duncken dat het in der daet de Indianen kracht ende stercke gheeft / door dien men in der daet effecten daer van speurt / die gheen in-beeldinghe en konnen toe-gheschreven worden; als daer is / met een handt-vol van dit kruydt dubbele dagh-reysen te doen / sonder by wijlen yets anders te eten / ende dierghelijcke wercken meer. De sause daer sy die mede nemen / is de spijse selfs ghelijck / want naer dat ick die gheproeft hebbe / soo smaeckt het als smacke; de Indianen die stooten ofte breecken die met asschen van gebranden ende gemalen beenderen / ofte met kalc / als andere seggen. Het smaeckt den Indianen seer wel / ende seggen dat het haer deught doet / ende geven daer geerne haer gelt voor / ende mangelen daer mede ghelijck met gelt / al wat sy willen. De selve Acosta verhaelt op de selve plaetse / dat den handel van dese Coca in Potosi alleen / jaerlijcks meer dan een half millioen Pezos beloopt; door dien daer wel tneghentich ende vijf-en tnehentich duysent korven werden verbesight / ende (gelijck in den jare duysent vijf hondert dry-en-tachtentich) oock wel hondert duysent. Soo een korf Coca, is in Cusco weerdt / van twee en een half tot dry Pezos toe; ende in Potosi vier Pezos ende ses tomines, ende oock vijf geessayeerde Pezos contant gelt: ende is 't gene daer by naer alle wisselinghen ofte koopen met gedaen werden / door dien het een koopmanschap is die stracks van der handt wil.

Dese landen hebben oock mede een sonderlinghen boom / die sy noemen Molle, (hoe-wel de selve nu mede in Nova Hispania is gheplandt / ende wordt daer den boom van Peru ghenaemt) is een schoonen boom / syn bladeren de olijf-boom bladeren seer gelijck / doch smaller ende dunner; de schorse van de tacken treckt van het groen op 't purper; syn bloemkens zijn wit ende hangen in rooskens; de welcke brengen een soorte van druyfkens voort / ofte veel eer ghelijck de besyen van de haghe-doorn doch weynigh grooter / van smaeck tusschen suer ende soet / daer de Indianen wijn van maken: uyt de bast komt sekeren herst die wel rieckt by naer als de Lentiscus.

In Peru wordt oock eenige vier-voetige ghedierten gevonden / die nerghens elders en worden gevonden als alleen daer ende in Chile, welck daer aen paelt / dan wy sullen hier alleen spreken van de schapen van Peru, gelijck de Spaegniaerden die noemen / van de welcke Acosta voor-noemt schrijft / in manieren als volght: Peru en heeft geen dinck van meerder voor-deel ofte rijckdom / als 't vee van den lande / welck de onse noemen schapen van Indien / ende de Indianen in de ghemeyne tale noemen die Llama; want 't is het voordeelijckste / en onkostelijckste dier daer men van weet te spreken. Van dit vee krijgen sy kost ende kleederen / ghelijck in Europa van de schapen / ende daer benessens soo dienen sy haer daer van / om alle lasten te draghen: ende is niet noodigh die met yser te beslaen / ofte te sadelen / ofte toomen; veel minder haver te gheven: dienen haer meesters om niet / ende behelpen haer met de kruyden die sy in 't veldt vinden. Dese schapen zijn van tweederley slagh / de eene zijn Pacos ofte wollige schapen / de andere zijn kael en van weynighe

wolle/dewelcke beter zijn om lasten te dragen; zijn grooter als de grootste schapen/ ende kleynder als hockelinghen / (diese in Chile ghesien hebben / vergelijckenen die in groote by de noortsche peerdekens) hebben een langhen hals ghelijck als de kamelen; zijn van differente couleuren/ eenighe gantsch wit / eenighe gantsch swart/ ettelijcke graeuw/ ende sommighe gemenght van couleur/ die sy noemen Moromoro. 'T vleesch van dese schapen is goedt/ hoe wel groff; doch dat van de lammeren is van de beste ende delicaetste spijsen diemen soude mogen eten: maer worden weynich hier toe ghebruyckt/door dien 'tprincipael voordeel is/ de wollen te gebruycken om stoffen van te maecken / eñ dese beesten om de lasten te dragen. De Indianen bereyden de wolle/ende maecken daer laken af daer sy haer in klee-den; een soorte welcke grof ende ghemeyn is/ welck sy noemen Havasca, ende een die fijnder is welck sy noemen Cumbi. Van dit Cumbi maecken sy tafel-kleeden/ deeckens/ tapijten/ ende meer andere laeckens van uyt-ghelesen wercken die lan-ghe moghen dueren/ ende hebben alsoo schoonen luyster of het half zijde ware; het voornaemste is/ dat sy dese wolle so weten te weven/ met alle wercken daer op die sy willen/ dat het aen beyde zijden even schoon is/ sonder dat men den draet ofte het eynde daer van erghens kan sien. De Koninghen van Peru onder-hielden al-tijts seer groote meesters van wevers/ om dese Cumbi te wercken/ ende de voor-naemste die woonden te Capachica, by de groote Laguna van Titicaca. Sy ver-wen met seeckere kruyden dese wolle/ ende ghevense diversche couleuren/naer den eysch van 'twerck. Alle de Indianen die in 't gheberghte woonen so wel vrouwen als mans / hebben de wetenschap om t'grove werck te weven / ende oock 'tfijne/ hebben daer weef-ghetouwen toe in haer huysen/soo dat sy niets en hoeven te koo-pen van 'tghene sy des-wegen in haer huysen van noode hebben. Van 't vleesch van dit vee maken sy gheroockt ofte ghesouten vleesch / welck langh mach dueren/ ende wort oock veel verbruyckt. Sy gebruycken groote kudden van dese schapen om de lasten te dragen; ende dickwils wel dry hondert/ja duysent in een troupe / welck wijn/ Coca, Maiz, Chunno, ende quicksilver draghen/ ende eenige andere koopmanschappen; van welcke wel de voornaemste is het silver/ welck sy in bar-ren van Potosi naer Arica toedraghen/ welck zijn seventich leguen, ende plegen 't eertijdts naer Arequipa te brengen/ welck zijn hondert ende 500 leguen. T'heeft my dickwils verwondert te sien dat dese kudden van schapen over landt gin-gen met een ende twee duysent barren silvers/ende ooc meer / welcke meer als dry hondert duysent ducaten bedraghen/ sonder ander wacht ofte beschut/ als alleen met weynigh Indianen/ (om dese schapen alleen den wegh te wijsen / eñ te laden eñ ontladen) ende ten hooghsten een Spaegniaert; ende vernachten alle tijdts in 't midden van het veldt onder den blaeuwen hemel / sonder ander beschudt als voo-ren: Ende in dien langhen wegh en met soo weynich wachts/ en ghebrack noyt yets aen de last van soo veel silvers; so veylich ist in Peru te reysen. De last welck elck schaep door den bandt draeght/ is vier ofte oock wel ses arroben / ende door dien de wegh langh is/ soo en gaen sy elcken dagh maer twee/ofte dry/ ofte vier le-guen ten hooghsten. Dese schaep-drijvers hebben haer ghewoonlijcke ende be-kende rust-plaetsen/ daer weyde ende water is te vinden: daer ontladen sy / ende slaen haer tentjens op/ maecken vier ende kost ghereedt / ende en hebben't niet quaet/ hoe-wel het een seer verlanghsame maniere van reysen is. Alsser maer een dagh-reyse te doen en is/ soo sullen dese schapen wel acht arroben ende meer dra-ghen/ ende in een dagh/ acht oft thien leguen weeghs af-legghen/ ghelijck de arme soldaten die door Peru reysen/ gewoon zijn te doen. Dit vee is vriendt van koude luchten/ ende daerom so sedt ende teelt het wel voort in het gheberghte / ende sterft van de groote hitte op de playnen: het ghebeurt oock wel dat dit ghedierte gantsch met hijsel ende ijs bedeckt is/ ende effen-wel ist wel te vreden ende ghesondt. De slecht-harighe ofte kale schapen /hebben een seer lodderlijck ghe-sichte/ blijven somtijdts wel staen by de wegh/ ende recken den hals uyt/ ende

blijven

blijven de lieden seer sterck aen sien/ ende blijven so een goet wijl staen kijcken/ sonder haer te roeren ofte eenigh teecken van vreese ofte ghenoegen te thoonen/ soo dat men moet lachen met haer statichept: hoe-wel sy oock somtijdts soo haestigh vervaert werden/ dat sy met haer last loopen tot op de alder-steylste klippen/ soo dat het ghebeurt/ door dien men die niet kan volghen/ dat men die met een roer doodt moet schieten om 't silver welck sy draghen niet te verliesen. De Pacos werden oock somtijdts soo grimmigh ende moepeloos over de lasten/ dat sy haer met de selve ter neder-legghen/sonder dat daer middel is om de selve weder op te doen staen/ maer souden haer eer in duysent stucken laten houwen/als haer dese moepelijckheyt over-komt. Waer van het spreeck-woordt is ghekomen/ dat men seght een persoon gheempakeert te wesen/ als hy soo vergramt is dat hy hem niet wil laten ghesegghen/ door dien de Pacos soo doen/ als haer dese grimmighept over-komt. De eenighe remedie die de Indianen dan ghebruycken is te rusten/ ende hem neffens de Pacos neder te setten/ die te streelen ende troetelen/ tot dat haer grimmichepdt over gaet/ ende van selfs weder op staen; ende het ghebeurt wel/ dat sy daer twee ofte drie uyren naer moeten wachten/ eer haer grimmichept over gaet. Dese schapen krijghen seeckere qua'e/ ghelijck als een schurftheyt/ welck sy daer noemen Carache, daer dit vee van sterft; de oude plegghen dese schapen die met dese Carache besmet waren/ levendigh te begraven; op dat 't selve die andere niet aen en kleefde/ want het is een ghebreck dat seer voort-set. Soo wanneer dat een Indiaen/ een ofte twee van dese schapen heeft/ soo laet hy hem voor-staen dat hy een grooten rijckdom heeft. Een van dese schapen is daer weerdigh ses ofte seven gheesteperde Pezos, ende oock meer; naer de gheleghentheyt van de tijden ende plaetsen. Daer zijn noch andere dieren/ als de Vicunnas ende Torugas, die dese landen ghelijck eyghen zijn; dan alsoo die van soo grooten ghebruyck niet en zijn/ sullen daer niet breeder van spreecken.

QVITO.

Het derde Capittel.

Verdeelinghe van 't landt van PERV in verscheyden provincien, ende beschrijvinghe van QUITO in 't ghemeyn: de ghestalte van de landen, ende manieren van de in-gheboorne van de lande.

'T Gantsche landt van Peru werdt ghegouverneert by een Vice-Roy/ die de Koningh van Spaegnien derwaerts sendt; tot wiens Gouvernement mede ghehoort 't Koninghrijck van Chile, ende naer 't westen de Eylanden van Salomon; naer 't oosten de landen ende provincien van Rio de la Plata. 't Koninghrijck van Peru werdt verdeelt in drie deelen by de Spaegniaerden vervolgens de drie Koninghlijcke Audientien die daer te lande zijn op-ghērecht/te weten/die van Quito, die van Los Reyes ofte Lima, ende die van los Charcas, die men oock noemt de la Plata. Wy sullen dese drie gedeelten op haer ordre vervolgens beschrijven/ beginnende van Quito, welck 't noordelijckste ghedeelte is van Peru. De Audientie van Quito begrijpt onder sich Popayan, los Quixos, la Canela, Iuan de Salinas, Pacomoros ende Ygualsongo; van Popayan hebben wy reede gesproken; ende van de andere sullen wy hier naer spreecken.

De provincie die eygentlijck den naem van Quito toe komt/heeft naer 't seggen van Herrera, in de lenghte van tachtentich leguen, van dicht onder de linie equinoctiael/tot aen de limiten van de audientie van Lima: Pedro de Cieça geeft die maer seventich leguen in de lenghte/ ende vijf-en-twintich ofte dertich in de breedte. Begint naer 't seggen van Herrera op de zee-kuste van Punta de Manglares, by noorden de linie/ ende streckt tot Punta del Agula, by zuyden de linie/ ende wat by noorden de haven van Paita. Binnen 's landts begintse van Carlusama naer het noorden toe gheleghen/ welck behoort tot het Gouvernement van Popayan:

naer 't oosten streckt se tot Baeza toe / welck is in 't Gouvernement van los Quixos; naer 't westen tot Puerto Veio, ende wat leeger tot la Montanna, ende 't verdroncken landt aen de zuyt-zee; naer 't zuyden tot de limiten van de audientie van Lima. De ghestalte van de lucht is in dese provincie/ doorgaens meer koudt als heet/ zoo datmen in de winter wel somtijdts het vyer van doen heeft; men heeft daer een klare ende heldere lucht; de sonne rijst ende daelt daer seer lustich/ ende is selden met wolcken betogen/ dan als het reghent/ ofte hem stelt tot regenen; haren winter begint in October, ende duert tot in Martio, ende gheduerende dien tijdt / regent het veel/ dan het sneeuwt daer nimmermeer / als alleen op eenige besondere gewesten van de groote Cordillera van 't gheberchte; is een heel gesont geweste / ende de lieden leven daer veel langer als in Spaegnien. In den jare 1558. was daer een generale sterfte van de pocxkens / 't gantsche landt door; anders so sterven de Spaegniaerden ende Indianen meest van sinckinghen ende catharren / in 't begin ende in 't eynde van de somer: de alder-ghemeynste sieckte die men daer heeft zijn de pocken/ door dien de Spaegniaerden niet en mijden haer te vermengen met de vrouwen van de lande / dewelcke daer van de gheboorte af/ mede besmet zijn; zoo dat sy die van haer ouders schijnen te erven: de alder-beste ende ghebruyckelijckste remedie daer teghen / is de Zarzaparilla, ende 't houdt Guaiacan. Men vindt in dese provincie seer venijnighe kruyden / met de welcke de in-gheboorene ende in-ghesetene malkanderen seer lichtelijck ende om seer kleyne oorsaecken om het leven brenghen. In de Cordillera van 't gheberghte naer het westen toe gheleghen/ werdt veel goudts uyt-ghegraven/ dan is eygentlijck onder 't Gouvernement van Popayan begrepen. Insghelijcks in de rieviere welck sy noemen de S[ta] Barbara, pleecht seer veel goudts versamelt te werden/ 't welck nu voor een tijdt heeft op-gehouden/ naer dat het by den Koningh verboden is/ de Indianen daer toe te gebruycken. Door de groote vochticheyt van de grondt werdt in veele deelen van dese provincie veel salpeter ghevonden/ waer van sy seer goet bus-poeder maecken. Op 't heetste gedeelte van dese provincie/ wast een sekere vruchte/ welck sy noemen Guaba, twee palmen lanck met een grauwe schorse/ ende binnen vol wit merch/ ende eenighe harde keernen / is seer soet ende verkoelende: Men heeft daer oock Guayabos, welck een vrucht voort-brengen ghelijck als appelen/ dan hebben veel keernen/ d' een roodt ende d' ander wit / is mede een gesonde vruchte / ende smaeckelijck: men vindt daer oock veel Platanos. De vruchten van Spaegnien/ als persen/ oraegnien/ cidren/ vijghen/ granaten / quee-appelen ende peeren/ wassen daer wonder wel/ dan de vruchten en houden haer niet langh/ maer verrotten haest ende licht. De wijngaerden wassen in eenige ghewesten wel/ ende in andere qualijck; men heeft daer altijdts gras/ doch langer in de warmte als in de koelte. Daer werdt veel tarwe/ gerste ende Maiz ghesaept. Men heeft daer seer veel vee/ als stieren/ ossen/ koeyen/ peerden ende schapen/ door dien de weyden ende de ghestalte des luchts daer seer bequaem toe valt: De schapen brenghen twee-maels lammeren voort in 14 maenden tijdts. Daer zijn soo veel tortel-duyven ende andere voghelen/ dat sy schade doen aen 't gesaye: den bodem is soo draechsaem dat de tarwe wel 10 voor een gheeft/ ende het Maiz 20 ende 40 voor een; de tarwe laet haer wel een jaer ende meer bewaren/ doch best in 't stroo. Men heeft daer oock alder-hande aert-vruchten ende moes-kruyden van Spaegnien/ ende veelderhande ghevoghelte soo van 't ghene daer van outs is geweest/ als 't ghene daer by de Spaegniaerden is gebracht/ als namentlijcken hinnen ende calkoeten. Schapen van de lande zijn daer weynich/ door dien de Indianen die te veel te last legghen. Men heeft daer weynich rievier-visch/ soo dat sy haer daer meest voor-sien van zee-visch/ die aen strandt ghesouten wordt.

Op alle de weghen die door dese provincie loopen/ heeft men herberghen welck sy noemen Tambos, alle vijf ofte ses leguen weeghs/ daer men van alles vindt tot een ghesetten prijs/ welck een groot ghemack is voor den reysenden man.

De inghe-

De in-gheboorne van de lande leven verscheyden in bysondere gebuerten/ ende en verlaten niet licht de plaetse van haer gheboorten / ten ware sy daer toe ghe- nootsaeckt worden / door het quaet tractement van haer Caziquen: zijn van fraey statuere/ ende kloeck van verstant/ so dat sy eenigh ambacht welck men haer leert/ lichtelijck aen-nemen; zijn tamelijck sterck van lichaem/ende leven langh: doch zijn seer leughenachtich / nieuws-gierigh / seer veranderlijck / ende onghestadigh van zinnen / gheneghen tot dronckenschap / ende konnen haer qualijck tot zedicheyt ende goede politie begheven; uyt-ghenomen eenighe duysenden die ontrent de stadt Sant Francisco del Quito woonen / die nu wat beter ghemaniert zijn: haer ordinaire kleedinghe is een hemdt-rock sonder mouwen / onder ende boven even wijdt/soo dat sy met de armen ende beenen naeckt gaen; dragen langh hayr/welck sy met een snoer op-binden / op dat het haer niet in de wegh en hanghe. Moeten ghenoeghsaem ghedwonghen worden om 't Christen gheloove aen te nemen / soo dat sy ghemeynlijcken eerst versoecken ghedoopt te wesen / als sy op haer sterven legghen. Haer meeste neeringhe ende hanteeringhe is cottoen te koopen / ende te bereyden / daer mantels van te maken: de wollen te habenen / te spinnen / laken- nen ende andere stoffen daer van te weven; welck sy alles van de Spaegniaerden gheleert hebben; betalen haer tribuyt aen de Spaegniaerden die sy gheencom- mendeert zijn / volghens sekeren tacx by de Koningh selfs daer op-ghestelt. In dese provincie van Quito zijn eenighe particuliere provincien begrepen / van de welcke wy hier naer sullen spreken / by de steden die daer in ofte ontrent ghelegen zijn. Daer zijn de naer-volghende steden ende vlecken / Sant Francisco del Qui- to, Rhiobamba, Cuenca, Loxa, Zamora, Iaen, Sant Miguel de Piura, Sant Iago de Guayaquil, Puerto Veio. Van de welcke wy vervolghens sullen spreken: ende op dat de ghelegentheydt van de lande te beter mocht werden verstaen / soo sullen wy beginnen van de wegh die van de stadt Pasto, daer wy in't voor-gaende boeck van hebben ghesproken / loopt tot Sant Francisco del Quito, de welcke de hooft- stadt is van dese audientie ende provincie.

Het vierde Capittel.

De wegh van de stadt PASTO naer S[t] FRANCISCO DEL QUITO toe, ende de gheleghentheyt van de landen tusschen beyden gheleghen.

Scheydende van de stadt Pasto, om naer Quito toe te komen / komt men eerst aen een dorp / ghenaemt Funes; ende dry leguen voorder aen een ander/ ghe- naemt Iles; ende noch dry leguen voorder komt men aen 't palleys Gualmatan; ende noch dry leguen voorder aen een dorp / ghenaemt Ipiales. Diego Fernandes in syn Historia del Peru, stelt Ypiales veerthien leguen van Pasto. In alle dese dorpen wast weynigh ofte gheen Maiz; door dien 't landt seer koudt is/ ende 't zaet van het Maiz teer: maer daer wast menighte van Papas ende ander wortelen/ die de in-gheboorne zaeyen. Van Ipiales komt men aen een kleyne provincie/ welcke sy noemen Guaca; ende eer men daer komt/ soo siet men den hooghen wegh van de Ingas, die soo vermaert is in die landen / als den wegh die Hannibal maeckte over de Alpes; ende den desen behoort noch meerder gheacht te werden / om dat daer soo veel schoone herberghen allent-halven aen desen wegh werden ghevon- den/ ende dat desen wegh met soo grooten moeyte over harde ende woeste berghen is ghetrocken / soo dat het een wonder is om sien. Men komt oock aen een rievie- re daer men de over-blijfselen siet van een sterckte die de Ingas eertijdts hadden ge- maeckt om de Pastos te bestrijden. Over dese rieviere leght een steenen brugghe/ van de natuere daer soo gheleght/ ghelijck oft sy met handen waer ghemaeckt; is een harde klippe welck onder aen de grondt een rondt gat heeft / daer 't water met groot ghedruys door-loopt / ende boven gaet men daer over: werdt in de Indiaensche taele ghenaemt Lumichaca, welck soo veel te segghen is als

Ped. de Ciec.

steenen-

steenen-brugghe. In de meestendeel van dese dorpen daer wy tot noch toe van gesproken hebben/heeft men een vruchte/welck sy noemen Mortunnos, is kleynder als een pruyme van damast/ende swart; ende tusschen de selve zijn andere kleyne drupkens/die haer seer ghelijcken: ende soo men daer wat veel van eet/soo wordt men daer droncken af/ende veroorsaecken groote benauthept/soo dat men een gantschen dagh in groot ghevaer is/ende ghelijck van hem-selven. Van Guaca komt men te Tuça, welck is 't laetste dorp van de Pastos; (twintich leguen van Quito naer 't segghen van Augustin de Zarate;) ende wat voorder aen een kleynen bergh daer men een fortresse siet/eertijdts by de Koninghen van Peru gemaeckt: ende van daer voorder aen Rio de Mira, daer het seer heet is/ende sonderlinghe vruchten groepen; veel tarwe ende gerst/ende oock Maiz werdt ghewonnen/door dien het een seer vruchtbaren bodem is. Van daer daelt men naer de groote ende kostelijcke palleysen van Carangue; doch eer men daer by komt/siet men het lack welck de Indianen noemen Yaguarcocha, welck soo veel te segghen is als bloedt-zee/door dien een van de Koninghen van Peru, met namen Guaynacapa, daer eertijdts wel twintich duysent menschen die hy hadde doen dooden/heeft in doen werpen. Dat palleys van Carangue, leght op een kleyne vlackte/ende is al van steen ghemaeckt/die door sonderlinghe konste op den anderen zijn ghepast/sonder kalck ofte cement: ende hoe-wel het nu seer gheruineert is/soo kan men even-wel noch sien dat het een groot ende kostelijck stuck wercks is gheweest. Van Carangue treckt men langhs de Koninghlijcke wegh van de Ingas tot Otabalo toe/welck een ander palleys ofte Koninghlijcke slot was/ende is noch een voor-nemen plaetse; (twaelf leguen van Quito, als Zarate getuyght:) ende daer legghen veel schoone dorpen ende woon-plaetsen van Indianen daer om-her. Naer 't westen leght Poritaco, Collaguaço, los Guancas ende Cayambes. Naer 't oosten Cotocoyambe, ende 't ghebergthe van Yumbo, ende andere woonplaetsen meer. De in-ghebooren van Otabalo ende Carangue, werden ghenaemt Guamaraconas. Van Otabalo komt men te Cocheſqui, welck is een ander pallaps ofte Koninghlijck slot/ende om daer te komen/soo passeert men een sneeuwbergh; ende 't isser soo koudt in dat gheweste/dat het daer qualijck te wesen is. Van Cochesqui treckt men naer Guallabamba, (een groote riebier naer 't segghen van D. Fernandes) daer 't wat heet is/om dat het leegh landt is/ende by naer recht onder de linie gheleghen; doch 't is even-wel bewoondt/ende men vindt daer van alles overvloedigh/wat tot onder-houdt van 's menschen leven noodigh is. Op de wegh zijn eenighe rievieren die haer brugghen hebben/ende gheleghentheden om bequamelijck daer over te komen. Van Guallamba, tot de stadt Quito, en zijn maer vier leguen; ende tusschen beyden zijn veel landthuysen ende bouw-huysen die de Spaegniaerden daer hebben om het vee te weyden/tot dat men komt aen het veldt van Annaquito, daer in den jare 1546 den Vice-Roy van Peru, Blasco Nunnez Vela, van Gonçalo Pizarro wierdt ghestaghen: ende dan komt men terstondt aen de stadt Quito, daer wy nu sullen van spreken.

Het vijfde Capittel.

Beschrijvinghe van de hooft-stadt van dese provincie St Francisco del Quito, ende de ghestalte van de landen daer om gheleghen.

De hooft-stadt van dese provincie wordt by de Spaegniaerden genaemt St Francisco del Quito; ende simpelijck Quito: de selve wordt by Pedro de Cieça seer particulierlijcken beschreven/ghelijck als wy hier sullen in-voeghen. De stadt is gheleght op de plaetse van sekere woon-plaetsen ofte Konighlijcke palleysen/die de Ingas daer eertijdts hadden laten bouwen/de welcke de Indianen van outs noemden Quito. De stadt heeft weynigh ghelichts/door dien sy gelegt is op een

een kleyne vlackte/ofte in een dellinghe tusschen sekere hooghe berghen/ aen welcke sy paelt / ende legghen van de selve stadt tusschen 't noorden ende het westen: (Herrera seght dat dit gheberghte daer dese stadt aen gheleghen is/ eene Cordillera is / welck haer beginsel heeft by Puerto Veio, aen de zuydt-zee / ende loopt tot by Cartagena, aen de noordt-zee:) is gheleghen naer 't segghen van Herrera op de hooghte van een halven graedt by zuyden de linie/(Pedro de Cieça seght dat sy soo naer aen den equinoctiael leght / dat maer seven leguen van daer passeert) ende op de lenghte van twee-en-tachtentich graden van den meridiaen van Toledo. Naer 't westen heeft sy de steden Puerto Veio ende Guayaquil, sestich ende tachtentich leguen van haer verschepden; naer 't zuyden de steden Loxa ende St Miguel, de eene hondert ende dertich / ende d'ander tachtentich leguen: Naer het oosten leght 't gheberghte; ende naer het noorden de provincie van Popayan. Herrera dec. 5. l. 10. c. 10, seght / dat de eyghentlijcke limiten van dese stadt strecken naer 't noorden tot Carlusama, welck tot het Gouvernement van Popayan behoort; ende naer 't zuyden tot Tiquizambi, naer de frontieren van Cuenca; naer 't oosten tot Baeza in de Quixos; naer 't westen tot Puerto Veio, ende noch legher tot la Montanna verdroncken landt van de zuydt-zee. 't Landt daer om-her schijnt bar te wesen / doch is in der daet vruchtbaer / door dien daer alderhande vee wel voort wil; ende alles wat voorder tot des menschen onder-houdt van noode is: 'T is seer lustigh landt / ende ghelijckt seer Spaegnien / van weghen 't gras ende het saeysoen; want haer somer begint in April ende in Martio, ende duert tot November: ende 't isser eer koudt als heet: de tarwe wil daer seer wel wassen. De in-ghebooren van de landen daer ontrent zijn veel zedigher ende beter gheneghen / als eenighe andere natien van Peru; zijn middelbaer van statuere / ende arbeydtsaem: men heeft daer oock veel heete valleyen daer veel fruydtboomen groeyen; ende oock wijngaerden; groote oragnie ende limoen-boomen; men heeft daer oock een specerije welck sy noemen Canela, die sy van 't gheberghte halen/welck naer 't oosten leght van de stadt. Hebben menighte van cottoen/ daer sy laken van maken om mede te kleeden / ende betaelen haer tribuyt in cottoen: men vondt hier oock veel van de schapen van de lande / daer wy hier vooren van hebben ghesproken: oock veel harten / konijnen / perdrijsen / tortel ende ringhduyven / ende ander jacht. Beneffens het Maiz, soo heeft men hier noch twee sonderlinghe vruchten dienstich tot onder-houdt van 's menschen leven: de eene noemen sy Papas, welck zijn als aerdt-aeckers / ende naer dat het ghesoden is / soo ist soo mals van binnen als een ghesoden kastanie; wast onder d'aerde / ende schiet een loof uyt / min ofte meer als wilden heul die onder koorn wast. De andere noemen sy Quimba ofte Quinua, welck loof heeft als het Turcks-koorn / ende wast een mans lenghde hoogh / ende geeft een heel kleyn zadeken / sommighe wit/ sommighe roodt. De Indianen maken daer dranck af / ende eetent oock in potspijsen / ghelijck als wy het rijs eeten. In de tijdt dat de Ingas heerschten over Peru, soo was daer een Koninghlijcke wegh ghemaeckt / welck van dese stadt reyckte tot aen de stadt Cusco; van waer weder alsoo groote ende treflijcke wegh liep tot in Chile toe; welck van Quito af wel twaelf hondert leguen is. Op welcke wegh alle dry ofte vier leguen seer schoone ende kostelijcke palleysen waren ghebout / ende rijckelijcken van alles voor-sien. Dus verre uyt Pedro de Cieça. Op de Cordillera van 't geberghte/ welck leght een legue van de stadt naer 't westen toe / leght een Volcan, de welcke veel roocks uyt-ghееft / ende groot ghelupdt maeckt / ghelijck als oft donderde / ende pleegh oock veel asschen uyt te worpen: ghelijck de selve dan in den jare vijfthien hondert ende ses-en-sestich in October soo veel asschens uyt-wierp / dat het aen 't landt ende vee seer groote schade dede/ tot dat den reghen het weder van 't landt af-spoelde. De grondt daer de stadt op leght / is sandigh ende niet vochtigh; door 't midden passeert een beecke / daer bruggen over zijn ghelegt aen allen weghen. De stadt heeft breede ende rechte straten/

Descr. de las Ind.

d. 5. l. 10. c. 10.

d. 5. l. 10. c. 11.

straten / ende vier groote open vier-kante plaetsen / voor de groote kercke ende voor de kloosters van St Domingo, en St Francisco; beneffens de groote ende cathedrale kercke/ zijnder noch twee/ de eene ghenaemt San Sebastian, ende d'andere San Blas: daer woonen wel vier oft vijf hondert familien van Spaegniaerden; eenighe Portugesen ende vreemde. De facteur/ threforier/ ende ander officiers van des Koninghs in-komsten houden daer haer ordinaire residentie; ende in 't district van dese stadt woonen wel vijftich duysent Indianen die onder tribuyt sitten; ende zijn verdeylt in wel seven-en-tachtentich woon-plaetsen. De stadt is wel voorsien van alderhande wapenen ende ammunitie; daer wordt ter plaetse selfs seer goet bus-poeder ghemaeckt. Ontrent de plaetse genaemt Mira, onder de Casique van Otabalo gehoorende/ zijn seker zout-brunnen/ daer graeu zout wordt ghemaeckt/ ende bitter van smaeck/ hoe-wel het by de Indianen seer gheacht wordt. Een halve legue van de stadt leght een lack welck een vierendeel van een legue groot is/ daer hem veel gansen ende ander ghevoghelte onthoudt. De andere provisien van wijn/ olie/ specerijen ende alle andere koopmanschappen worden naer dese stadt ghebracht van de zuydt-zee/ eerst een rieviere op/ ende daer naer te lande met karren. De Indianen houden oock hare marckten/ daer de Spaegniaerden haer voor-sien van 'tghene sy ghebreck hebben / en hebben onder haer gheen ghesette mate ofte ghewicht/ maer mangelen d'een teghen d'ander by 't gesichte. Den principalen handel van 't landt boven het ghezaey ende vee/ bestaet meest in schapen-kaes ende koepen-kaes/ ooc van geyten/ kleetkens van cottoen/ alderhande lakenen/ hoeden/ tou-werck voor schepen/ corduanen / cottoen / ende veel vlas/ hoewel het weynigh ghesponnen wordt; veel wolle: men heeft daer oock eenighe suycker-Ingenios, ende alder-hande manufactueren.

Het seste Capittel.

De wegh van St FRANCISCO DEL QUITO naer RHIOBAMBA toe, ende de ghestalte ende gheleghentheyt van de landen ende volckeren tusschen beyden.

VAn de stadt St Francisco del Quito, tot de Koninghlijcke palleysen van Thomebamba zijn drie en vijftich leguen; Herrera segt vijf-en-vijftich leguen, welck wy volghen om dat de reeckeningh beter uyt-komt; ende men treckt door veel andere plaetsen die wy hier vervolghens uyt Pedro de Cieça sullen aen-teeckenen. Van Quito treckende door den ordinaire wegh/ soo komt men eerst aen een plaetse genaemt Pançaleo; de in-gebooren van dit gewest verschillen een weynich van haer ghebueren/ insonderheydt in 't binden ende vlechten van 't hayr: by welcke de Indianen veel onderscheyden worden: hadden haer eyghen tale/ hoewel sy oock spraken de tale van Cusco. Tusschen beyden dese plaetsen ende de stadt Quito legghen aen d'een ende d'ander zijde noch eenighe dorpen in seker ghebergthe: aen de west-zijde legghen de valleyen van Vchillo ende Langazi; welck een seer ghetempert ende vruchtbaer quartier is; van hier beghint een wegh welck loopt naer 't geberghte van Yumbo; daer wat quader ende wreveliger volck woont/ om dat sy in een hardt ghebergthe woonen daer niet wel en is aen te komen. Daer loopt noch een anderen wegh naer 't oosten toe / welck gaet naer de Quixos, daer wy hier naer van sullen spreken. Drie leguen voorder als Pançaleo, leght de herberghe ende 't dorp van Mulahalo, alwaer eertijts goede herbergen ende voor-raedt was voor den Inga, ende syn krijgs-volck/ als hy daer quam/ dan nu ist volck daer seer vermindert/ ende is maer een kleyn dorp: aen de rechter handt van dit dorp leght een Volcan, die eertijdts veel steens ende asschen placht uyt te smijten. Een weynigh voorder leght de vlecke ende 'tgroote palleys Tacunga, welc also treffelijck was in voor-tijden als dat van Quito, ende vijfthien leguen daer van geleghen naer het zuyden als Diego Fernandes getuyght/ 'twelck noch wel

wel te sien is/hoe-wel 'tgebou nu seer is vervallen; men siet noch perfect in de mueren de gaten daer de gouden beelden van schapen eertijts hebben gestaen: hadden hier een tempel daer sy de sonne aen-baden met haer maeghden welc sy noemden Mamaconas, om den dienst te doen. Dese plaetse was upter-maten wel voor-sien van alderhande lijf-tocht/ want in d'een plaetse hielden sy menichte van konijnen/ in d'ander verckens/ in de derde hoenderen/ ende voorts runderen/ schapen / ende lammeren/ ende gevoghelte. De huysen zijn al van steen gemaeckt ende met stroo ghedeckt. 'Tvolck is wat bruyn/ hoe-wel dat het vrouwe-volck seer minsaem is/ ende oock eenighe schoon. Van Tacunga komt men langhs den hooghe wegh van de Ingas te Mulambato, daer oock herberghen waren/ ende voor-raedt van lijf-tocht ende anders / ende 't volck van de selve manieren ende conditien als die van Tacunga. Van Mulambato komt men aen de rieviere Ambato, daer oock eenighe herberghen waren als de voor-gaende. Dry leguen voorder legghen de kostelijcke pallepsen Mocha, die seer groot waren ende wonder om sien/ hoewel sy nu ghelijck de andere gebouwen van de Ingas meest vervallen zijn: ontrent Mocha woonen noch eenighe Indianen/ van manieren ende ghestalte als de voorgaende. Naer 'twesten legghen eenighe dorpen van Indianen welck sy noemen Sichos; ende naer 'toosten die sy noemen los Pillatos; woonen in een vruchtbaer-landt/ soo dat sy altijdts goeden voor-raedt hebben van alderhande nootdruft: ende de Spaegniaerden houden hier veel beesten/ door die goede weyden die men daer heeft: hebben hier de beste verckens van gantsch Peru, ende maken also goede hammen als elders. Van Mocha komt men te Rhiobamba, daer alsoo kostelijcken palleys was als te Mocha; is gelegen in de provincie van de Purvaes, op seer schoone ende aengename velden/ die gantsch over een komen met Spaegnien in de getempertheyt van de lucht/ kruyden/ bloemen/ ende anders. De stadt van Quito was eertijdts hier gheleght/ eer sy herleght werdt ter plaetse daer sy nu is. Dese plaetse is gheleghen in een goedt quartier: ende 'tvolck is vreedtsaem/ ende gaen gekleet als die van Quito: dragen seer langh hayr/ fraeykens op-gevleght.

Herrera seght dat Rhiobamba leght vijf-en-twintich leguen van de stadt St Francisco del Quito naer 't zuydt-westen toe; (Diego Fernandes maer twee-en-twintich leguen;) ende dat nu een woon-plaetse is van herders / soo dat daer wel veertich duysent koppen van vee zijn / meest schapen.

Naer 't oosten van dese plaetse legghen veel dorpen ende woon-plaetsen van Indianen in 'tgheberghte/ welcke confineren met den oorspronghe van de rieviere Marannon, ghelijck Cieça ende Herrera die noemen: ende met het gheberghte van Tingaragua, daer oock veel dorpen om ligghen. Naer 't westen leght een ander sneeu-geberghte/ welck sy noemen Vrcolaço daer oock veel volcks woont/ ende ontrent desen bergh leght een wegh die naer Sant Iago de Guayaquil loopt.

Van Rhiobamba komtmen te Cayambi, welck zijn andere herberghen: in een black ende koudt landt gheleghen; ende van daer aen de Tambos ofte pallepsen van Teocaxas, de welcke liggen in 't midden van een woestijne/ daer het niet weynigh koudt is. Dry leguen voorder legghen de heerlijcke pallepsen van Tiquicambi; de welcke aen de rechter-handt hebben Guayaquil, ende aen de slincker-handt Pomollata, ende Quizna, ende Macas, neffens veel ander landen ende provincien die naer Rio grande toe strecken. Van hier daeltmen naer de heberghe van Chanchan; in heet landt/ welck daerom ghelijck alle andere heete ghewesten/ by de in-ghebooren werden ghenoemt Yungas. Van hier heeftmen noch twintich leguen tot de magnifique pallepsen van Thomebamba, ende alle dese wegh is elcke twee / dry / oft vier mijlen voorsien van Tambos ende herberghen/ onder de welcke twee principaele zijn / van welcke de eerste werdt ghenoemt Cannaribamba, ende de andere Hatuncannari: van welcke de in-ghebooorne van de lande de naem verkreghen hebben van Cannaris, welck sy noch behouden.

Het sevende Capittel.

Van 'tkostelijck Palleys van THOMEBAMBA; van de CANNARIS, de ghestalte van haer Provincie, ende hare manieren.

ONder de palleysen die de Koningen van Peru seer vele hadden gebout haer gantsche rijck door/ met huysen daer by ende ontrent/ in de welcke in d'een voor 't krijghs-volck; in d'andere kleederen; in d'andere alderhande wapenen; in d'andere alderhande voor-raedt van lijf-tocht wierde op-geleght ende bewaert; was wel een van de uyt-nemenste in rijckdom ende magnificentie het palleys van Thomebamba, gheleghen in de provincie van de Cannaris: van 'twelcke de Indianen wonder weten te verhalen/ doch niet soo veel/ ofte men kan noch wel speuren aen de overblijfselen ende ruijnen dat het ongelijck meerder is gheweest als sy wel seggen: heeft aen de west-zijde de provincie van de Guancabilcas; ende naer 't oosten 'tgheberghte/ ende de volckeren die daer strecken naer den Marrannon toe. Dit palleys is gheleghen aen een plaetse daer twee rievieren te samen komen op een vlacke campagne/ die wel twaelf leguen in 'tronde is. Is een koude contreye/ daer veel jachts valt van harten/ conijnen/ perdrijsen/ tortel-duyven/ ende ander ghevoghelte. Daer was een tempel van de son seer aerdigh van steen gebout; van welcke steenen eenighe seer groot waren/ ende swart als toets-steen / ende eenighe ghelijck als jaspis. De portalen van veel plaetsen waren fraey gheschildert/ eñ met kostelijck ghesteente ende esmerauden ingheleght; ende de mueren van binnen in den tempel van de sonne/ eñ 't Koninghlijck hof/ waren al met fijn goudt bedeckt/ daer diversche figueren in waren ghesneden: de daecken waren van stroy/ soo wel ghevoeght ende geleght/ dat het een lange tijdt sonder ongheluck van brandt konde dueren: Boven dese soo wierdt hier een onuytsprekelijcken schadt bewaert. 'Tvolck van dese provincie welcke de naem voeren van Cannaris, is fraey volck van lichaem ende aensicht/ dragen langh hayr / ende 'tselve in sulcker voeghen opgevlecht met een kroontjen op 'thooft/ dat sy daer by van de om-leggende volckeren konnen onderschepden worden/ so wel mannen als vrouwen gaen gekleedt in wolle ende cottoen; ende draghen ghelijck leersen van de Cabicia ghemaeckt. T'vrouw-volck is eenighsins schoon/ dan seer onkuysch ende hitsigh op de Spaegniaerden; doen den meesten arbeydt/ want spitten 'tlandt/ ende zaeyen 't graen/ eñ versamelent weder; daer de meeste mans binnens huys sitten en spinnen ende weven/ende ander vrouwen wercken bedrijven: selfs als daer eenighe Spaensche troupen door-trecken/ verleenen sy haer vrouwen ende dochters om de bagagie te draghen ende sy blijven 'thuys/ welck eenighe daer op steken/ dat daer onghelijck meer vrouwen als mans in 'tlandt zijn. Dit volc heeft het Christen geloove van over langh beginnen aen te nemen/ soo dat wy van haer oude manieren van afgoderije niet en sullen spreken. Dit Koninghlijcke palleys van Thomebamba is gantsch vervallen; is van de stadt S[t] Francisco del Quito vijf-en-dertich leguen weeghs/ al langhs de Koninghlijcke wegh van de Ingas.

De provincie van de Cannaris is seer breet/ ende vol van rievieren/ in de welcke groote rijckdom wordt ghevonden. In den jare 1544 wierden daer soo groote ende rijcke mijnen ontdeckt/ dat de burghers ende in-wooners van Quito, daer wel acht hondert duysent Pezos goudts uyt haelden/ ende de menichte van 'tgout was soo groot/ dat sy by naer soo veel goudts als aerde teffens uyt-haelden; gelijck 'tselve dan op seeckere wetenschap by Pedro de Cieça wordt verhaelt: In allen deelen van dese provincie daer tarwe wordt ghezaeyt/ wil sy wonder wel wassen/ als mede de garste; ende naer de ghestalte van 'tlandt ende de lucht/ so souden daer de wijngaerden ende andere vruchten wonderlijck wel voort-komen.

Van Thomebamba en leght geen gebruyckelijcken wegh naer de zee-kuste toe/ ten ware door de limiten van de stadt San Miguel, daer wy hier naer van sullen spreecken.

spreecken. Eer wy den Koninghlijcken wegh van Thomebamba voorts vervolgen/sullen wy eerst verhalen de gelegentheyt van Puerto Veio, ende de landen daer ontrent naer de kuste van de zuydt-zee toe gheleghen/ om niets over te slaen.

Het achtste Capittel.

Beschrijvinghe van de wegh van de Provincie van Quito, naer de kuste van de zuydt-zee, ende de gheleghentheyt van de landen daer ontrent gheleghen.

Op de palen van de provincie van Quito, ende niet seer verre van Rhiobamba, leght de provincie Chumbo; doch eer ghy daer aen komt / soo heeftmen noch veel dorpen daer veel ende seer bequaem volck woont/ welck al onderscheyden werden by seecker teeckenen/ ghelijck gantsch Peru door gebruyckelijck is: in meest van dese plaetsen zijn nu al kercken daer misse werdt ghedaen/ ende de kinderen van de Indianen de gebedekens geleert. Van dese provincie Chumbo treckt men veerthien leguen door een moeyelijcken ende swaren wegh/tot aen een rievier daer de in-ghebooorne altijdts vlotten ghereet hebben om de reysende lieden langs de rieviere te voeren/ tot aen een plaetse die sy noemen el passo de Guaynacapa: daer wy hier naer noch sullen van roeren. Cieça c. 46.

De eerste haven van 'tlandt van Peru is Passao, ende van daer als mede van Rio de Sant Iago, nam het Gouvernement van Francisco Pizarro syn beghinsel; want 'tgene meer naer 't noorden is gelegen/ behoort onder Rio St Iuan; de in-geborene van de provincie van St Iago de Puerto Veio, zijn van middelbare stature ende besitten een seer vruchtbaer landt/ door dien daer groote menichte van Maiz ende Iuca wast/ als oock Batatas, ende andere wortelen bequaem tot onderhoudt van 'smenschen leven: oock heeftmen daer heel goede Guayavas van twee ofte dry sooorten/ Guavas ende Aguacates, Tunas van twee soorten; Caymitos, ende een andere vrucht die sy noemen Cerezillas. Men heeft daer oock veel meloenen eñ ander vruchten van Spaegnien: veel verckens van de lande die de navel op den rugge hebben/ ende verckens van Spaegnien; ende veel harten van alsoo sonderlinghe smaeck als men in gantsch Indien vint. Veelderhande gevogelte/eñ onder ander een welck sy noemen Xuta, welck is van 'tmaecksel van een groote ganse/ die de Indianen in haer huysen op-voeden/ ende zijn seer tam ende goet om t'eten. Ende een ander welck sy noemen Maca, wat minder als een haen/ende heeft so schoon couleur van veeren dat het wonder is om sien; heeft een beck wat grooter als een vingher/ende van twee couleuren geel en roodt. Op 'tgheberghte ende inde dellingen zijn groote ende dichte boomen van veelderley soorten / ende bequaem om huysen van te bouwen/ ende tot ander ghebruyck. 'Tvolck van de lande vanght seer veel visch/ ende onder ander een soorte die sy noemen Bonitos, welck slechte visch is/ door dien sy de koortse ende ander qualen veroorsaeckt alsmense eet. Op 't meeste deel van dese kuste krijghen de lieden seeckere roode wratten soo groot als noten/aen 'tvoor-hooft/ aen de neus/ ende andere deelen des lichaems; ende men houdt het daer voor/ dat het komt van seecker visch te eeten. Op dese kuste ende in de landen gheleghen ontrent Puerto Veio ende Guayaquil hebt ghy tweederley slach van menschen; want van Cabo de Passao, eñ Rio de St Iago af/ tot het dorp van Zalango toe (welck naer 'tsegghen van Diego Fernandes light tusschen Punta de Sant Helena ende Cabo Sant Laurenzo) zijn soo wel mans als vrouwen in't aensicht ghepickeert/ ende ghesneden van 't uyterste van de oore af tot aende kinne: vercieren haer met diversche clenodien van goudt / ende seeckere kleyne kraeltjens die sy noemen Chaquira colorada; welck roodt Chaquira een seer hoogh gheacht dinghen is in alle dese quartieren. De principale dorpen daer dit volck woondt / zijn Passaos, Xaramicho, Pimpaguace, Peclausemeque ende de valleye van Xagua, Pechonse, ende die van Monte Christo, Cieça c. 45.

Apechigne, Silos, Canilloha, Manta, Zapil, Manavi, Xaraguaca, ende andere. Haer huysen zijn van houdt/ sommige groot/ sommighe kleyn ende met stroo gedeckt. Dese vlecke van Manta, ghelijck oock de andere dorpen/ leggen ontrent de kuste van de zuydt-zee/ ende de Indianen quamen in voor-tijden hier aen-bidden een seer groote esmeraude / ende haer offerhanden daer voor doen; ende men hout voor seecker dat de mijnen van de esmerauden daer ontrent te lant-waert in leggen/ ghelijck dan Acosta daer van ghetuyght/ seggende; By Manta ende Puerto Veio worden seer veel Esmerauden ghevonden; daer is een plaetse te landtwaert in/ die sy noemen de las Esmeraldas, door de kennisse die men heeft dat daer veel souden wesen/ hoe wel dat 'tselve landt noch niet gheconquesteert en is. Manta is nu een hav- entjen daer by niet en woonen als Indianen die haer geneeren met touwen ende kabels te maecken.

lib. 4. c. 14.

'T volck dat te landt-waert in woondt/ is van een ander tale/ doch hebben de selve voor-raedt van lijf-tocht als die van de kuste; men meynt dat daer in de rievieren die van 't gheberghte af-loopen eenigh goudt ghevonden werdt.

De Caraques ende haer ghebueren is een ander slach van volck/ die soo niet ghesneden en zijn in 't aensicht / hoe wel sy van minder verstandt zijn als de voorgaende. Eenige van dese volckeren/ insonderheyt die by noorden Colima woonen/ ginghen naeckt in voor-tijden eer de Spaegniaerden daer quamen.

Het neghende Capittel.

Beschrijvinghe van de Stadt Puerto Veio; ende de Stadt St Iago de Guayaquil. Ende Castro in de Provincie van Bunigando.

Herrer. Descr. de las Ind.

De Stadt Puerto Veio is (naer 'tsegghen van Herrera) gelegen op de hoogte van een graedt by zuyden de linie / tachtentich leguen van St Francisco del Quito naer 't westen/ hoe wel door gheen open ende bequame wegh/ ende vijftich leguen van St Iago de Guayaquil, niet seer verre van de zuydt-zee. (Diego Fernandes seght dat de stadt light ses mijlen vande haeven.) Door dien dit landt soo naer onder de linie leght/ meynen eenighe dat het heel onghesont moet wesen/ doch men heeft bevonden dat andere plaetsen immers soo naer onder de linie gheleghen/ daerom niet en laten ghesont te wesen: wel is waer dat de Indianen van dit quartier niet langh en leven/ ende die quale van wratten onderhevich zijn/ daer wy hier voren van hebben ghesproocken/ dan 'tselve schijnt van andere oorsaecken her te komen. Lopes Vaz seght dat dit stedeken wel eertijdts een rijcke ende groote plaetse is geweest/ maer dat het nu arm en kleyn is/ sints dat de esmerauden door haer menighte in kleyn achtinge zijn ghekomen. Naer 'tseggen van die onlangs daer zijn ghewesst soo souden in dit stedeken ontrent 30 familien van Spaegniaerden woonen/ welcker rijckdom meer bestaet in beesten/ dan in geldt. Ontrent dese stadt en werdt naer 't segghen van Herrera, geen tarwe gewonnen/ door dien het daer by naer acht maenden van 'tjaer reghent/ beginnende van October af; dan daer is groote apparentie datter rijcke goudt-mijnen souden te vinden wesen.

Her. descr.

Lopes Vaz.

De stadt St Iago de Guayaquil, de welcke oock anders ghenaemt werdt la Culata, is ghelegen sestich leguen van de stadt St Francisco del Quito naer 't zuydtwesten; ende vijfthien leguen van de zuydt-zee/ ende by de ses mijlen van het oostpunt van 't eylandt Puna: aen een diepe inham van de zee/ veertich leguen van de haven van Paita naer het noorden; ende aen 't begin van de inham ofte mondt van de rievire leght een woon-plaetse van Indianen/ welck sy noemen Tumbez. 't Landt daer ontrent is wonder vruchtbaer ende playsant; ende daer werdt seer veel honighs gevonden in de holte van de boomen: 't water van de rievire Guayaquil, daer de stadt naer ghenaemt is/ welck van onder den equinoctiael komt / wordt voor heel ghesondt gehouden teghen de spaensche pocken/ ende diergelijcke lemten/

lemten/ soo datter veel volcks derwaerts komt om van die sieckte genesen te werden: het schijnt dat dit water dese kracht heeft/ wegen de groote menichte van Zarzaparilla, die ontrent eñ aen dese rievière groeyet. Want daer wordt groote quantiteyt van dese Zarzaparilla van hier naer andere quartieren verboert. Men heeft in dit ghewefte seer veel houdts/ soo dat hier veel schepen werden getimmert. Dit is de eerste stadt daer het reghent op de gantsche kuste van Peru, van Atacama af/ welck leght by Chile. Dese stadt werdt by de onse inden jare 1624 ingenomen/ dan alsoo sy te swack van volck waren/ en konden die niet in-houden ofte den buyt af-brenghen.

De rievière (so Herrera seght) en is niet groot/ gelijck by naer gheene die in de zuydt-zee loopen/ by gelijckenis van de rievieren die inde noordt-zee uyt-loopen/ door dien haren loop soo kort valt; dan loopen seer snel af/ ende zijn subijte op-wateren onderworpen/ door dien sy van 't geberghte af-komen: dese rievière heeft haren oorspronghin de provincie van Quito, uyt het hooge gebergte/ welck naer 't oosten leght/ ende onderweghen komen daer veel andere rievierkens toe loopen/ soo dat sy (naer 't segghen van Herrera op een ander plaetse) wel anderhalf legue breedt is/ daer sy in de zuydt-zee loopt. De groote Koningh van Peru Guaynacapa, hadde een calsijde doen maecken dwers door dese rievière/ die niet volepndt en is/ dan naer de over-blijfselen die men daer noch van siet/ soo moet het een trots werck geweest zijn; noemen 't el passo de Guaynacapa: welck naer datse seggen (seght Cieça) twaelf leguen is van 't eylandt Puna. De koopmanschappen die uyt de zee komen/ werden een stuck weeghs dese rievière op ghebracht/ om naer St Francisco del Quito ghevoert te worden. De natie van Indianen welck sy noemen Guancabilcas, zijn de in-woonderen van dese stadt onderdaen; eñ beneffens dese/ soo ghehooren tot dese stadt de dorpen van Yaqual, Colonche, Chinduy, Chongen, Daule ende Chonana, ende andere meer: alle dese volcken woonen in een vruchtbaer landt/ ende wel voor-sien van alderhande nootdruft. In de limiten van dese stadt zijn seer wijde vlacke velden/ ende oock eenighe bergen ende bosschen seer dicht met boomen versien. 'T volck van de lande is al meest om-ghekomen/ ende de weynige die daer overig zijn/ hebben meest het Christen-geloof aenghenomen. Herrera seght/ dat daer ontrent dese stadt een natie van Indianen woont die sy noemen Chonos, langhs de rievière Daule; die met vlotten de koopmanschappen de rievière op-voeren naer Quito ende andere plaetsen/ ende dat sy anders niet bequaem en zijn om te lande te arbeyden.

d. 5. l. 10. c. 11.

Eer wy van dit quartier scheyden/ soo sullen wy hier by voeghen de stadt Castro die inden jare vijfthien hondert ende acht-en-veertich/ by den Capiteyn Contera geleght is in de valleye Vili gheleghen in de provincie van Bunigando, Imdinono ende Gualapa, welck sy noemen de provincie van de esmerauden; hy nam syn weg derwaerts van Guayaquil, ende ontdeckte de vordere provincien van Passao af/ tot de rievière van St Iuan, daer wy hier vooren van hebben ghesproken.

Het thiende Capittel.

Vervolgh van de Koninghlijcke wegh van THOMEBAMBA af, tot de stadt LOXA toe; ende gheleghentheyt vande landen daer ontrent; vande Stadt LOXA en CUENÇA.

TReckende van Thomebamba door de Koninglijcke wegh van de Ingas, welc naer Cusco toe loopt/ soo reyst men eerst door de gantsche provincie van de Cannaris, tot dat men komt te Cannaribamba, eñ andere valleysen die voorwaerts uyt-leggen: aen d'een ende d'ander zijde siet men veel dorpen van de selve provincie/ ende een hoogh geberghte aen d' oost-zijde gheleghen/ welck by oosten oock al bewoont is/ ende streckt hem naer de rievière Marannon, als sy die noemen. De provincie van de Cannaris gepasseert zijnde/ so komt men aen die van de Paltas;

Cieç. c. 17.

in de welcke een Palleys was in voor-tijden welck sy noemden de las Piedras;
door dien men daer seer groote ende schoone steenen siet die de Ingas in haer tijde
daer hebben doen brenghen / door dien sy dese provincie groot achten / ende wel
wilden verseKeren. De stadt Puerto Veio daer wy voor desen hebben van ghe-
sproken / leght naer 't w. van dit palleys; eñ naer 't o. de provincie van de Braco-
moros; waer groote landen ende provincien leggen / ende veel rievieren zijn / waer
onder eenighe heel groot ende machtich zijn: ende is groote hope / dat men 20 oft
30 dagh-reysen vorder naer 't o. vruchtbaer ende rijck landt sal konnen ont-
decken. De wilde van die quartieren by o. dit gheberghte / gaen al naeckt / ende
en zijn van soo goeden verstandt niet als die van Peru, en waren oock noyt by de
Ingas onder subjectie ghebracht. Van de provincie van de Cannaris tot de stadt
Loxa zijn 17 leguen, seer moeyelijcken wegh ende eenighe moerassen.

So haest als men scheypt van het palleys de Piedras, so begint daer een geberg-
te / welck wel niet seer hoogh en is / doch seer koudt / welck weynich meer als thien
leg. duert / aen welckes eynde een ander palleys leght welck sy noemen Tambo-
blanco, van waer de Koninghlijcke wegh loopt naer de rieviere Catamayo. Aen
de rechter-handt by de selve rieviere is de stadt Loxa ghebouwt. Aen d'een ende de
ander zijde van dese stadt zijn veel groote dorpen; de in-woonders zijn van de sel-
ve conditie ende manieren als de voorgaende. De ghestalte van de lucht van dese
provincien is goet ende ghesondt: de valleyen ende oevers van de rievieren zijn
ghetemperder als 't gheberghte. 'T ghene daer bewoont is van dit gebergte / is
mede goet landt / hoe wel meer koudt als heet; dan de woestijnen ende besneeuwde
klippen zijn extreem koudt. Ontrent de rievieren zijn veel boomen; eñ de Spaeg-
niaerden hebben daer sints haer komste / veel fruyt-boomen van Spaegnien ge-
plandt / die heel wel toe-nemen. In de limiten van de stadt Loxa, worden veel
verckens aen-gequeeckt / als mede geyten / ende ander vee. Van Tamboblanco
komt men aen de provincien van Calua ende Ayavaca, welck na het o. hebben de
Andes, eñ na het w. de stadt St Miguiel: daer in leght Caxas, daer een palleys eñ
andere gebouwen waren van de Ingas; van Caxas komt men in de provincie van
Guancabamba, daer groote gebouwen waren / als in de provincie Calua; vorder
leggen ander provincien die ten deele onder Loxa behooren; dan eer wy voorder
van dese stadt spreecken / soo moeten wy de stadt Cuença niet voor-by gaen / die
naerder Quito leght.

De stadt Cuença dewelcke oock ghenaemt wordt Bamba, is gheleghen 51 leg.
van de stadt Sant Francisco del Quito naer het zuyden; is een Corregiemento (ge-
lijck als de Spaegniaerden dat noemen:) daer is een klooster van dominicanen /
eñ een ander van minne-broeders. In de jurisdictie van dese stadt zijn rijcke mijnẽ
van gout / eñ eenige van silver; als mede van quicksilver / coper / yser / eñ sulphur.

Her. descr. de las Ind.

De stadt Loxa anders genaemt Zarça, is gelegen aen de Koninghlijcke wegh
die na Cusco toe loopt; 16 leg. van Cuença na t'zuyden; (Her. seght elders 30
leg. welc beter soude passen op de distantie van Quito, als de wegh door een rech-
te linie soude worden genomen; even-wel hebben om ander redenen die naerder
Cuença geleght.) 80 leg. van St Francisco del Quito na 'tzuyden confineert sy
met de stadt St Miguiel: ende naer 't oosten met de stadt Zamora, waer een ver-
volgh van hooghe bergen leght gantsch onbewoont; na 'twesten met de wegh die
na de haven van Paita loopt. De stadt is gelegen tusschen twee rievieren van seer
goet water / in een seer schoone ende lustighe valleye / die sy noemen Cuxibamba,
daer men gheen Mosquitos en vindt / noch eenigh ander venijnigh dier. Is een seer
gesonde lucht / 't landt meer koudt als heet / op de hooghte van ses graden schaers by
zuyden de linie equinoctiael: ende hoe wel men daer dagen heeft dat de lucht beto-
gen is van wolcken / so klaert het even-wel licht weder op: het reghent daer ordi-
naerlijck van de maendt Maert tot in Augusto; en sneeuwt daer nimmermeer:
men vindt in dat gantsch quartier seer profitabel houdt / als cedren / elsen /
willigen /

willighen / note-boomen / eycken / daer sy haer van konnen dienen om huysen ende solderen van te maken. Daer zijn seer veel springhen ende fonteynen van seer goet water ontrent de stadt. In de provincie van Caruma is een fonteyn van soo heeten water/dat geen levendigh dingh 't selve kan verdragen/dan is seer goet om in te baden lieden die swaerlijck gequetst zijn: is van quade smaeck/ door dien 't door sulphur-mijnen passeert. Het Maiz wast hier hier soo overvloedelijck / dat het wel hondert voor een gheeft; daer wast oock tarwe ende gerste die wel dry jaren kan bewaert worden. Daer is seer veel vee / soo wel van dat van Spaegnien / al van dat van de lande; veel gevogelte: ende in alle de rievieren veel visch van seer goede smaeck. Alle de in-woonders van dese stadt zijn wel voor-sien van wapenen ende peerden: hoe-wel sy anders niet seer rijck en zijn. 'T volck van de lande neemt seer toe / door dien 't daer soo ghesont is/ ende hebben 't Christen-geloof tamelijcken wel aen-ghenomen. Dese stadt heeft haer kercke/ende kloosters van Dominicanen ende Minne-broeders.

Het elfste Capittel.

Beschrijvinghe van de stadt ZAMORA, ende IAEN, ende de gheleghentheyt van de landen daer om-her gheleghen; ende van CHUQUIMAIO.

DE stadt Zamora (naer 't seggen van Herrera) is ghelegen op de hooghte van ses graden by zuyden de linie (dan schijnt hem in de hooghte te abuseren/ wy hebben die op vijf ghelegt om de distantien van de plaetsen beter te vinden) 90 leguen van de stadt St Francisco del Quito, bykants naer 't zuydt-oosten toe/aen de oost-zijde van de Cordillera van de Andes; 20 leguen van de stadt Loxa, oost ende west: de plaetse daer dese stadt is gebout / wierdt by de Indianen ghenaemt Proauca; welck was soo veel te seggen / als volck dat in oorloge is; 70 leguen verscheyden van de zuyt-zee; in een provincie welck wel 20 leguen groot is. De gestaltenis van de lucht is heet ende vochtigh: de noorde wint waeyt daer den meesten tijt van 't jaer / ende en is niet onstuymigh ofte onghetempert: als het daer reghent / soo heeft men daer een seer heldere lucht: dan reghent daer veel. Men weet daer niet te spreken van eenighe besmettelijcke sieckten/ ende teghen de ghemeyne sieckten ende qualen ghebruycken de in-gheboorne veel toback; ende noch een ander kruydt / welck sy noemen Aguacolla, welck sy by naer tot alle dinghen appliceeren; daer wast een seeckere soorte van noten/ de welcke rauw ghegeten/ doodelijck zijn; maer ghesoden ofte ghekoockt gheven heel bequaem voetsel. Het landt is op sommighe ghewesten effen ende vlack/ende op sommighe oorden berghachtigh; op 't hooghe wassen veel cedren / ende andere boomen van hardt ende onverderfelijck houdt: In alle de limiten van dese stadt zijn veel rijcke goudt-mijnen ontdeckt / uyt de welcke eenighe graynen zijn ghegraven van onghehoorden grootte: welcker een aen den Koningh van Spaegnien Philippus de tweede ghepresenteert is ghweest dat 18 pondt woegh: men en twijffelt niet / ofte daer souden oock mijnen te vinden zijn van andere metalen/ dan men en heeft daer niet naer getaelt/ sints de goudt-mijnen zijn ghevonden. Men heeft daer eenighe bornen ende fonteynen van zoudt-water/ daer sy seer goet zoudt van maecken. Uyt het hooghe gebergte vlieten dry rievieren/ die oost ende west loopen/ ende werden met canoas bevaren; is smakelijck ende goedt water; ende ghelijck 't uyt de berghen komt loopen daer de goudt-mijnen zijn / soo brenghen sy oock graynen goudts mede af. Daer wassen seer overvloedigh alderhande fruyt-boomen / soo wel de ghene die daer by de Spaegniaerden zijn gebracht/ als die daer van oudts waren: als mede alderhande aert-vruchten ende kruyden/ uyt-genomen tarwe ende gerste/ die daer niet wel en willen voort-komen. In 't landt ende op 't ghebergte zijn eenige wreede dieren / als tigren / ende oock kleyne leeuwen/ doch weynigh: men heeft daer de schapen van het landt/ ofte Pacos; alderhande vee by de Spaegniaerden in

Her.d.8. l.5.c.13.

Indien ghebracht / als stieren / koeyen / verckens ende geyten: In de rievieren werdt abundantie van seer goede visch ghevanghen: men heeft daer byen van de lande/die niet en steken/ende nochtans seer veel honighs gheven. De stadt is heel wel ghebout/ ende de huysen zijn van houdt ende steen: daer is een fraeye kercke/ ende een klooster van Dominicanen. Den thresorier van de Koningh houdt daer zijn ordinaire residentie; ende de mijnen werden met goede ordre bearbeyt by de Swarten. De in-gheboorne van de lande zijn van kleyn vernuft ende verstant/eñ gantsch niet genegen tot arbeyden;ende eer de Spaegniaerden daer quamen/leef-den sy meest op den roof; bestolen malkanderen/ende sloegen malkanderen doodt; dan nu hebben sy begost beter manieren aen te nemen/ ende haer te kleeden.

d.8.l.5. c.12.

De stadt Iaen is (naer 't segghen van Herrera) 55 leguen van Loxa gheleghen: 30 leguen van Chachapoyas, in een provincie welck ghenaemt wordt Chacaynga, ende is eene vande provincien die onder Chuquimayo werden gherekent; het is berghachtigh ende hoogh landt / ende van ghetemperde lucht.

De provincien van Chuquimayo, daer de voor-gaende stadt in gheleghen is/ werden soo genaemt naer de principale rieviere die daer door loopt/welck genaemt is Chuquimayo: by zuyden ende westen van de selve rieviere leght een provincie welck sy noemen Chenchipe: de rieviere Chuquimayo is een groote ende machtige rieviere/welckes water seer snel af-loopt/ soo dat het seer gevaerlijck is de selve over te swemmen voor Spaegniaerden ende ander natien / maer de Indianen van Chenchipe die groote swemmers zijn/ maken daer weynigh wercks af / soo dat de vrouwen selfs met haer kinderen die over-swemmen. In dit quartier vindt men veel Maiz, welck daer wast ende rijp wordt van 4 maenden tot 4 maenden; veel Yuca ende andere wortelen/ ende ordinaire vruchten van Indien eñ Yaguas, daer sy haer soo swart met schilderen/ gelijck oft Swarten waren. Uyt-genomen de valleye daer de rievier door loopt / welck ontrent een half legue breedt mach wesen/ ende eenige velden ende in-wijcken die de rieviere maeckt; zijn 't meeste hooghe bergen aen d'een eñ d'ander zijde van de rieviere: in de rieviere is veel visch/ welck sy met seeckere netten vanghen; ende in de valleye zijn veel harten. Over 't gebergte/welck aen d'ander zijde van de rieviere leght dry leguen, leght een ander provincie welck sy noemen Perico; de in-woonders verschillen in tale ende manieren van die by de rieviere woonen: 'Tlandt is wel bewoont/vruchtbaer eñ wel gebout; ende 't isser niet koudt. Van dese provincie tot die van Cherinos, zijn 7 leguen: dese is mede vol volcks welck aen beyde de zijden van een machtighe rieviere woont/den bodem is vruchtbaer ende 't volck strijtbaer/ ende spreecken haer eygen tale: in de rieviere van Cherinos werdt veel goudts gevonden. Van Cherinos komt men in de provincie van Silla ende Chacaynga, daer de stadt Iaen als vooren is gheleght/is bergigh landt/hoe-wel niet dubbelt/ende van goede tempre. De provincie van Copallen, is van de selve maniere; hebben veel schapen. Het volck woonende in de provincie van Llanque ofte Lança, leeft naer de selve wijse/ als oock de volckeren die sy noemen de la Loma del Viento. De volckeren die sy noemen Tomependas, ende die daer woonen in de valleye die sy noemen de Vagua, zijn Yungas, welck is te segghen dat sy om leeghe ende op 't vlacke woonen; is sedigh volck: vruchtbaer ende overvloedigh landt; hebben veel honighs ende allerhande fruyten. Noch voorder leggen de provincien van Anta, Coanda, Tabancaras, Palanda, Xaroca, ende Cobibinbinanama, welck alle op 't geberghte leggen/ ende is niet te min vruchtbaer landt/ ende wel voor-sien van alderhande lijf-tocht; ende naer den ghemeynen roep/soo souden daer veel mijnen van goudt ende andere metalen wesen. Treckende voorts van Loxa langhs de wegh van de Ingas, komt men aen de provincien van Calua ende Ayauaca; van de welcke de Andes ende de provincien van de Bracomoros naer 't oosten legghen / ende de stadt San Miguel naer 't westen. Daer aen volght de provincie van Caxas, daer de Koninghen van Peru eertijdts groote palleysen ende arsenalen hadden/ ende veel volcks onder-

Cieça c.57.

onder-hielden om de tributen te innen van de om-legghende volckeren. (Diego Fernandes rekent tusschen Canas ende Chincachara neghen leguen, ende tusschen Chincachara ende Piura seven.) Van Caxas komt men aen de provincie van Guancabamba, daer noch grooter gebouwen waren/ende een seer stercke fortresse/ daer men noch eenighe overblijfselen van siet; want 't is anders gheruineert ghelijck alle d' ander ghebouwen. Sommighe van dese plaetsen ghehooren nu tot de stadt Loxa, ende eenighe tot St Miguel.

Het twaelfste Capittel.

Beschrijvinghe van de playnen van PERU, tot de stadt SAN MIGVEL toe; Van de valleye van TUMBEZ ende andere: van de stadt SAN MIGVEL, ende haven PAITA.

WY hebben in de voor-gaende Capittelen de binnen-landtsche provincien vervolght tot op de uyterste paelen van de Audientie van Lima: Om nu met goede ordre te spreecken van de playnen van Peru, soo sullen wy beginnen met de valleye van Tumbez, door de welcke een rieviere loopt van de selve naem/ welck haer oorsprongh heeft in de provincie van de Paltas, ende lost haer water in de zuydt-zee. De provincie ende valleye van Tumbez is ghewheldigh droogh ende barre / door dien het daer weynigh reghent / ende dat noch dicht onder 't gheberghte / want dicht by de zee-kuste en reghent het nimmermeer. Dese valleye van Tumbez pleegh wel bewoont te wesen / ende gheecultiveert/ vol van bequame sloten ende weteringhen die uyt de rieviere door 't landt ghelevdt wierden; waer door sy 't landt over al waterden ende veel Maiz ende andere vruchten wonnen/ ende door dien middel veel voor-raedts van allerhande lijf-tocht versorghden. 'T volck van de lande gingh ghekleedt / ende was arbeydtsamer ende beter ghemaniert als het volck dat in 't ghebergthe woont: het Maiz wordt daer tweemaels 's jaers rijp.

Van de valleye van Tumbez, komtmen in twee dagh-reysens aen de valleye Solana, welck in voor-tijden seer bewoont was/ ende daer waren seer groote ghebouwen; den tweeden Koninghlijcken wegh van de Ingas loopt door dese valleyen tusschen gheboomte / ende ander beschut teghen de hitte. Cap. 58.

Van Solana komtmen aen de valleye van Pocheos (soo Cieça die noemt) ofte Poechos (soo Herrera die heet/) welcke valleye is gheleghen aen de rieviere Poechos ofte Pocheos, hoe-wel eenighe die oock noemen Maycavilca (ofte soo Herrera die noemt Mayabilca) naer de naem van de Cazique die de Spaegniaerden daer vonden. (Augustin de Carate reeckent van Tumbez tot Rio de Poechos dertich leguen. Dese valleye was uyter-maten wel bewoont / ende moet een provincie ghewheest zijn van grooter weerde / aen-ghesien men daer soo treffelijcke ghebouwen heeft / die nu meest vervallen zijn.

Twee dagh-reysen van de valleye van Pocheos leght de valleye van Piura, al waer twee ofte dry rievieren te samen komen / waer door de valleye soo breedt is. De stadt San Miguel (welcke de eerste is van de ghene die by de Spaegniaerden in 't Koningh-rijck van Peru zijn ghebout) is gheleghen in de voorsz. valleye van Piura; was eerst gheleght op een plaetse die sy noemen Tangarala, dan door dien het een ongheesonde plaetse was / soo is sy nu verleght aen een ander oordt / welck Herrera noemt Chila: tusschen twee vlacke ende frissche valleyen / vol schoone boomen; op een drooghen ende harden bodem / daer men het water qualijck kan brenghen. Dese plaetse is mede niet seer ghesondt / insonderheyt voor de ooghen; door dien het daer soo stuyft in de somer / ende soo vochtigh is in de winter. De Indianen segghen / dat het daer eertijdts niet en reghende / dan nu vallen daer somtijdts sware slagh-reghenen. De valleye is ghelijck die van Tumbez, ende men heeft daer veel wijngaerden ende vijghe-boomen ende andere fruyt-boomen van

van Spaegnien. Dese stadt S[t] Miguel is naer 't segghen van Herrera hondert-en twintich leguen van de stadt Sant Francisco del Quito, naer 't zuydt-westen toe. Ende naer 't segghen van die daer onlanghs waren / soo ist een open plaetse daer weynigh handels valt.

Eer wy scheyden van dese playnen van Peru, soo is aen-merckens weerdigh 't ghene men seght / dat het hier niet en reghent: In 't gheberghte welck sy noemen las Sierras, begint de somer in April, ende duert tot het eynde van September, ende de winter in October, ende duert tot het eynde van Martio: maer op de playnen die aen de kuste van de zuydt-zee legghen / is het gantsch contrarie / want als het somer is in 't gheberghte / soo is 't winter op de playnen: want van October af / en reghent 't gantsch niet op de playnen / en valt maer alleen wat dauws / welck het stof niet en beneemt: soo dat de in-woonders haer gantsch moeten behelpen met wateren; ende den meestendeel zijn voorts zanden ende drooghe steen-rodtsen / op de welcke weynighe boomen wassen die luttel groente draghen; ende gheen vruchten; ende veel distelen ende doornen. Het ghene sy winter noemen en is anders niet dan datse dan seer dicke wolcken vernemen / die gheweldige reghen schijnen te dreyghen / ende daer-en-tusschen niet en gheven dan een kleyn stof-regentjen / dat naeuwlijcks het stof nat maeckt: Niet meer en reghent het dese ses maenden / hoe-wel de lucht dickwils voor eenighe daghen soo met wolcken betogen is / dat men gheen son en kan sien. 'T schijnt dat het gheberghte door dien 't soo hoogh is / ende de playnen soo leegh / de wolcken naer hem treckt / ende niet toe en laten dat daer water valt op de leeghten. In voeghen / dat als het meest reghent op 't gheberghte / het alderheetste is op de playnen; ende als die kleyne stof-reghenen vallen op de playnen / dat dan het alderhelderste weder is in 't gheberghte.

Cieca c.29.

De Ingas, Koninghen van Peru, hebben door dese playnen een wegh doen maken / welck vijfthien voeten ofte daer ontrent breedt is / tusschen twee mueren die wel een vadem hoogh zijn / ende de wegh al bequaemlijck gheleght; ende aen beyde zijden veel gheboomte; ende op diversche plaetsen waren palleysen ende andere ghebouwen ghemaeckt / ghelijck wy hier voorzen verhaelt hebben / langhs den anderen Koninghlijcken wegh die door 't gheberghte loopt.

Vijf-en-twintich leguen van San Miguel, ende in haer jurisdictie / leght de haven Paita; op de hooghte van vijf graden by zuyden de linie / naer 't segghen van Herrera: de schrijver van de voyagie van Candisch, stelt die op 5 graden ende 4 minuten. Welck is een groote haven eñ wel beschut; de schepen die van Guatemala naer Peru komen / zijn gewoon in dese haven te ontladen. Thomas Candisch quam hier op de reede in den jare 1587; ende lande met syn volck in spijt van de Spaegniaerden; vondt daer een kleyn stedeken / van ontrent 200 huysen met syn raedt-huys in 't midden; ende een fortresse welck de Spaegniaerden hadden begost te maken; 't volck van de stadt vluchte op een bergh die ontrent een mijle lagh van de stadt / daer de Engelschen haer af dreven / ende ontrent 25 ponden silvers kreghen: verbranden daer naer de stadt tot te grondt / ende trocken daer van. Daer naer in den jare 1615 is de selve plaetse wederom in-genomen by de onse / onder 't beleydt van den Generael Ioris Spilbergen, naer dat de in-woonderen daer uyt ghevlucht waren / ende haer beste goederen wegh ghebracht naer 't geberghte; ende is by de onse weder verbrandt; daer waren twee kercken ende een klooster / ende veel andere schoone ghebouwen ende huysen.

Het derthiende Capittel.

Van de binnen-landtsche provincie DE LOS QUIXOS, ende LA CANELA; behoorende tot het ghedeelte van QUITO.

Eer wy komen tot de beschrijvinghe van de zee-kuste / om een eynde te maken met dese Audientie van Quito, soo sullen wy hier spreken van een ander provincie

vincie die wat dieper in't landt leght/ welck de Spaegniaerden noemen los Quixos, welck eerst in den jare 1557 wierdt ontdeckt/ naer dat de stadt Cuença was ghebout/ ghelijck wy hier voozen hebben verhaelt. Dese provincie van los Quixos behoort onder de Audientie van St Francisco del Quito; ende leght by oosten van de stadt Quito; heeft naer 't zuyden het Gouvernement van Yguarsongo, ofte ghelijck 't selve oock werdt genaemt de Iuan de Salinas; naer 't noorden de provincie van Popayan; ende naer 't oosten de provincien van El dorado: haer meeste hooghte en komt niet tot een graedt by zuyden den equinoctiael: heeft in de lenghte weynigh minder als 40 leguen, ende in breedte minder als 20 leguen. 'T gantsche landt van dese provincie is seer heet/ ende 't reghent daer geweldigh veel/ daer en wast gantsch geen tarwe/ maer alleen weynigh Maiz: men heeft daer van de boomen die de specerije voort-brenghen/ die sy noemen Canela, om dat het gestooten zijnde/ eenighe ghelijckenis heeft van 't kaneel: men vindt daer oock de ordinaire vruchten van Peru, ende insonderheyt soo heeft men hier soo goede Granadillas als in geene andere plaetsen van dat gantsche rijck: daer wassen oock nu oragnien ende limoenen/ ende diversche moes-kruyden van Spaegnien: men vergadert daer seer veel ende goede cottoen/ daer seer fijn laecken van wordt ghemaeckt: daer werdt oock eenigh goudt ghevonden. De provincie wordt gheregeert by een Gouverneur/ die daer werdt ghestelt by den Vice-Roy van Peru.

Dec.5.l.10.c.14.

In dese provincie zijn vier steden die by de Spaeghiaerden werden bewoont. De eerste ende voornaemste stadt van dese provincie de los Quixos wort genaemt Baeza, welck daer was gebout in den jare 1559 by Gil Ramirez Davalos: is geleghen achthien leguen van de stadt Sant Francisco del Quito, by naer naer 't zuydtoosten; den Gouverneur van dese provincie houdt daer zijn woon-plaetse.

De stadt Archidona, leght twintich leguen voorder van Baeza.

De stadt Avila leght naer 't noorden van de stadt Archidona voor-noemt.

De vierde stadt wordt ghenaemt Sevilla del Oro; welckes ghelegentheyt ende distantie van de andere plaetsen Herrera niet aen en teeckent/ noch en stelt die oock niet in zijne kaerte; maer seght in syn descripcion de las Indias, dat daer maer dry steden van Spaegniaerden en zijn in dese provincie.

De heele provincie behoort tot het Bisdom van Quito, ende de in-gebooren nemen 't Christen-gheloove wel aen/ hebben haer eygen tale/ ende spreecken oock de ghemeyne tale van Peru; waren de andere Indianen van dese landen ghelijck in kleedinghe/ manieren/ ende religie: 'T volck is vry wat vermindert door sieckten ende oock door den oorloghe; want in't eerste doen de Spaegniaerden daer quamen/ en konden haer niet wel tot ruste begheven/ dan thoonden haer dapperheyt/ ghelijck andere volckeren die over 't geberghte woonen; ende rebelleerden oock al te met/ dan nu hebben haer tot stilheyt begheven/ ende leven in vrede.

Naer 't oosten van dese provincie de los Quixos, leght een ander provincie die sy noemen la Canela, om dat de voorsz. boomen daer by sulcken menighte werden ghevonden/ jae heele bosschen/ die voor vele leguen dueren. Dese provincie hadt in voor-tijden de naem van seer rijck te wesen; dan Gonçalo Pizarro in synen tocht naer El dorado, daer door treckende/ vondt de saecke heel anders gheleghen/ want uyt-ghenomen dese boomen van Canela, (welck zijn als groote olijf-boomen/ ende draghen seeckere groote knoppen met haer blom/ welck is de Canela, daer de in-ghebooren haren handel met dreven) die men in ander quartieren van Peru niet en vint/ en vondt hier niets dan een arm volck/ van kleyn vernuft; welck woonde in kleyne verballen huttekens: gantsch gheen kennis hebbende dan van haer eyghen landt; die door desen Pizarro seer wreedelijcken wierden ghehandelt ende om-ghebracht/ om dat sy hem de wegh naer de rijcke landen die hy socht/ niet en konden wijsen: wierp die voor de honden/ ende ghebruyckte andere wreetheden meer/ om dese arme lieden te doen segghen welck sy niet en wisten.

Het

Het veerthiende Capittel.

Van de provincie van de BRACOMOROS, ende de steden daer in ghele-ghen; ende van YGVARSONGE, ofte IUAN DE SALINAS.

TOt de selve Audientie van San Francisco del Quito, behooren de provincien van de Bracomores ofte Pacomores; ende Yguarsongo, ofte de provincie van Iuan de Salinas; dese provincien hebben in de lenghte streckende naer 't oosten/ wel hondert leguen, beginnende van de groote Cordillera van de Andes, twintich leguen by oosten van de stadt Zamora; ende hebben oock by naer soo veel leguen in de breedte/ zuyden ende noorden/ naer 't seggen van Herrera. Is goedt landt/ ende de ghestalte des luchts ende van 't aertrijck sulcks/ dat sy seer bequaem is om tarwe ende ander zaeden te winnen; ende oock om vee te weyden. Men heeft daer seer rijcke mijnen van goudt/ daer seer groote grainen zijn uyt-ghetrocken: ende de Spaegniaerden hebben groote nuttigheydt uyt dese goudt-mijnen ghenooten. De Spaegniaerden hebben in dese provincien vier woon-plaetsen/ die daer alle gheleght zijn by Iuan de Salinas de Loyola, dewijl hy haer Gouverneur was.

d.5. l.10. c.14.

De eerste stadt wordt ghenaemt Valladolid, de welcke naer 't segghen van Herrera soude gheleghen zijn op de hooghte van seven graden by zuyden de linie/ ende twintich leguen van de stadt Loxa over de Cordillera van de Andes: maer 't schijnt dat Herrera hem hier in moet mis-grijpen/ door dien de stadt Loxa maer en leght op de hooghte van vijf graden min eenige weynige minuten; ende de stadt Zamora op vijf graden ruym/ twintich leguen van Loxa, naer 't oosten; soo dat ick my in-beelde dat hy in stede van Loxa, Zamora heeft willen segghen.

De tweede stadt wordt ghenaemt Loyola, ende in de Indiaensche tale Cumbinâma, welcke leght twintich leguen van Valladolid naer het oosten.

De derde stadt wordt ghenaemt Sant Iago de las Montannas, welck is gelegen vijftich leguen van Loyola, bykants naer 't oosten toe: ende in de limiten van dese stadt werdt meer goudts ghevonden als in eenighe andere plaetsen van dit quartier/ ende 't goudt dat hier ghevonden werdt is seer hoogh van alloy/ hoe-wel niet soo hoogh als dat van Carabaya in Peru, ofte dat van Valdivia in Chile, welck goudt placht te halen drij-en-twintich quilaten ende een half.

l.4. c.4.

De vierde plaetse en wordt by Herrera in syn Descripcion de las Indias, noch in syn historie niet ghenoemt/ dan Acosta in syn naturale ende morale historie van West-Indien spreeckt van de mijnen van Cartama, in het Gouvernement van Salinas, al-waer hy schrijft ghesien te hebben/ seer groote steenen die gantsch met goudt waren door-trocken/ ende oock eenighe die half goudt waren ende half steen; want het is te weten (op dat wy dit hier in 't voor by gaen uyt Herrera aen-teeckenen) dat het goudt in Indien werdt ghevonden op drijderley manieren.

De eerste soorte is in greynen/ welck zijn heele stuckxkens goudts sonder eenighe vermenginghe van ander metael/ soo dat 't niet noodigh en is dat men die door het vyer uyt-treckt ofte beneficieert/ ende dese greynen zijn ordinaerlijck van de groote van het zaet van een calebasse ofte pompoene/ ende somtijdts oock wel grooter; van dit goudt wordt daer weynigh ghevonden/ in regard van het ander.

De tweede soorte is in steen/ welck is een ader van goudt welck in de selve steen groeyt/ ende dese steenen worden in 't Gouvernement van Iuan de Salinas voor-noemt/ seer groot ghevonden/ al van goudt door-toghen/ ende eenighe die half goudt zijn/ als vooren; welck uyt putten ende mijnen worden ghedolven/ ende zijn seer moeyelijck ende hardt om te bearbeyden.

De derde soorte wort in stof gevonden/ ende dit is wel de meeste ofte gemeynste/ ende

ende werdt ghevonden in de rievieren ofte plaetsen daer de rievieren hebben over ofte door gheloopen: want de rieviere van Indien/ insonderheyt in 't Koninghrijck van Chile, in de provincie van Quito, daer wy nu van handelen/ in 't nieuwe rijck van Granada, hebben veel van dit goudt; ende doen de Indien eerst wierden ontdeckt/ vondt men vele goudt-rijcke rievieren in de Eylanden die sy noemen de Barlovento. Men kan breeder hier van lesen by Acosta in syn historie voor-noemt/ in 't vierde Boeck ende vierde Capittel.

Het vijfthiende Capittel.

Aen-teeckeninghe van de gheleghentheyt ende streckinghen van de kuste van de provincie van QUITO op de zuydt-zee, haer havenen, rievieren ende punten.

OP de kuste van dese Audientie van San Francisco del Quito, zijn de naervolghende havenen/ punten/ende rievieren. Van Punta de Manglares, daer wy het in't voor-gaende boeck hebben ghelaten/ tot Bahia de Sant Iago, streckt de kuste zuydt-west/ende maeckt daer een grooten bocht ofte in-wijck/ al-waer Ancon de Sardinas is ghelegen/welck is vijfthien leguen verscheyden van de voorsz. Punta de Manglares, welck is het uyterste van Popayan: ende hier loopt de groote ende snel-loopende rieviere die sy noemen Rio de St Iago, in de zuydt-zee: het gebeurt dat in de mont van dese rieviere de schepen achter vast sullen zitten/ende voor tachtentich vadem diepte hebben; ende dat men van twee vadem waters stracks sal komen in tneghentich vadem: 't ghene komt door de gheweldighe stroom die de rieviere heeft/ welck sulcken schueringh maeckt; ende hoe-wel men dese bancken hier heeft/ soo en zijn die evenwel niet ghevaerlijck/ noch de schepen en laten daerom niet de rieviere in ende uyt te loopen. Voorder aen hebt ghy de Bahia de St Mattheo, op welcke binnen-landts komt te passen de stadt St Francisco del Quito; (naer 't seggen van Herrera) dese baye leght op een graedt ruym by noorden de linie. Naer 't segghen van Sir Richard Hawkins, soo is dese baye een seer goede haven/ ende heeft een schoone riviер/ de welcke vijfthien ofte sesthien voeten wast/ ende is een goedt landt/ ende vol volcks/ die menighte van goudt ende esmerauden hebben: de Spaegniaerden van Guayaquil hadden hier eenigh volck gheplant/ met wil van de in-woonders; de welcke daer naer de ongheregeltheyt van de Spaegniaerden niet konnende verdraegen/aen-spanden met een Mulato, ende sloeghen alle de Christenen doodt/ op twee naer/ die met groote moeyte ontquamen naer Quito. 't Landt dat aen dese baye daer ontrent gheleghen is/ is seer vochtigh door dien het daer soo veel reghent. De voor-noemde Hawkins, stelt tusschen dese baye ende de Cabo Sant Francisco, noch een andere baye/ die hy noemt Atacames, seven leguen van de voor-schreven Cabo, hebbende aen de west-zijde een heuvel/ welck een Eylandt schijnt te wesen/ ende daer by in een bocht is een groote rieviere/ doch brack/ uyt-ghenomen met het leegh water.

d.4.l.2. c.8.

Ped. de Cieça.

Van Bahia de St Matheo, loopt men west-waerts aen naer de Cabo de Sant Francisco; de distantie is thien leguen: dese kape leght aen een hoogh-landt/ende vol boomen/ende daer benevens legghen eenighe bancken die haer roodt ende wit verthoonen/ ende is gheleghen op een graedt by noorden de linie. Van hier loopt de kuste zuydt-west tot Cabo de Passaos, welck leght recht onder de linie; tusschen beyden dese twee kaben/ loopen vier groote rievieren in zee/ die sy noemen los Quiximies. Diego Fernandes seght dat de Quiximies zijn seeckere kreecken/ die wel thien mijlen te landt-waert in loopen/ ende maecken het soo vochtigh ende moerassigh datter qualijck is te reysen; by de Cabo de Passaos is een tamelijcke haven/ daer de schepen by noodt haer van water ende brandt-houdt konnen voor-sien/ welck by eenighe de naem werdt ghegheven van El Portete. De Cabo

en is gheen seer leegh landt / ende wat binnen landts verthoont hem seecker gheber ghte welck sy noemen Quaque, ende streckt hem naer de provincie van Chimbo. Op dese plaetse eñ ontrent Quaque haelde Pizarro met syn volck een grooten buyt van goudt ende esmerauden; alsoo hy in de eerste ontdeckinghe van Peru, dese plaetse onversiens over-viel. Sr Richard Hawkins seght dat ontrent 80 leguen west-waert van Cabo de Passaos ligghen een deel Eylanden / welck de Spaegniaerden noemen Ilhas de los Gallopavos, wildt / var / ende sonder vruchten.

Van Cabo de Passaos, streckt de kuste zuydt ten westen tot Puerto Veio toe: dan tusschen beyden hebt ghy een in-wijck / welcken sy noemen Bahia de los Caraques, daer de schepen sonder om-sien op de reede moghen setten / ende is seer bequaem om de schepen om hoogh te halen ende te versoecken / ende calefaten / al waren 't noch soo groote schepen; is daer seer licht in ende uyt te komen / uyt-ghenomen dat daer een kleyn Eylandeken leght van klippen / doch daer en is geen ander dangier dan dat men sien kan.

Vijf leguen van Puerto Veio, op de selve kours / is gheleghen de Cabo St Laurenço, op de hooghte van wat meer als een graedt by zuyden de linie; ende drie leguen voorder naer 't zuydt-westen leght Isla de la Plata, welck is een kleyn Eylandeken / ende ontrent anderhalf legue in 't om gaen: daer was in voor-tijden een tempel / welcken de Indianen noemden Guaca; daerse haer offerhanden eñ sacrificien plachten te doen / dooden daer veel schapen / ende oock jonghe kinderen / welckes bloedt sy den duyvel op-offerden / ende de steenen beelden die sy daer hielden; Francisco Pizarro in de eerste ontdeckinge van Peru, vondt daer veel silvers ende goudts / ende andere juweelen; oock veel mantels ende hemden van wolle ende cottoen seer fraey ghekouleurt / die de Indianen daer hadden gheoffert; waer van dit Eylandt by de Spaegniaerden de naem van Isla de Plata (dat is van het silver /) heeft behouden: is anders naer de bevindinghe van de onse die daer waren in den jaere 1599, een var Eylandt daer niet anders op staet als een deel dorre wilde boomen; ende leght zuydt-zuydt-west van den voor-schreven hoeck / vijf ofte ses mylen.

Van dese Cabo St Laurenço, verbolght de kuste naer 't zuyden ten westen tot een punt landt / welck sy noemen Punta de Santa Helena; dan eer men komt aen 't voor-schreven punt van St Helena; soo zijn daer tusschen beyden twee havenen / van welcke de eene wordt ghenaemt Callo, ende de ander Zalango, daer goede reede is voor de schepen / ende moghen hier versch water ende brandt-houdt bekomen: van de Cabo de Sant Laurenço tot Punta de Sta Helena zijn vijfthien leguen, ende dit punt is gheleghen op de hooghte van twee graden ruym by zuyden de linie: ende 't selve punt maeckt een in-ham naer 't noorden toe / al waer oock een goede haven is ende een boogh scheut van daer aen 't landt / een fonteyne ofte born-put daer seecker betumen uyt-vloeyet ghelijck als peck. Acosta seght daer van; Op het punt ofte den hoeck van Santa Helena, staet een vloeyende beecke ofte fonteyn van seecker betumen / welck in Peru werdt ghenaemt Copey; de zee-lieden ghebruycken 't selve om haer wandt ende taeckels mede te teeren; want het is alsoo dienstigh ende bequaem als het peck. De inghebooꝛne verhaelen veel wonders van eenighe groote Reusen die ontrent dit punt souden ghewoont hebben ende door een jonghelingh van den hemel af-ghedaelt in seeckere valleye al zijn omghebracht: Augustin de Zarate ghetuyght dat de Gouverneur van Porto Veio in den jaere duysent vijf hondert ende drie-enveertich in de voor-seyde valleye heeft doen delven / ende daer ghevonden ongheloofflijcke groote ribben / ende ander ghebeente van menschen; ende insonderheyt tanden: die drie vingheren breedt waren / ende vier langh. Naer de bevindinghe van de onse / soo leght van dit punt te zee-waert in een kleyn Eylandeken vol geboomte / daer goet ancker-grondt is / twee-en-dertich vadem steeck-grondt.

l.3.c.17.

Van het punt van St Helena vaert men naer de rievire van Tumbez, welck

zijns

zijn vijf-en-twintich leguen, ende de kours is zuydt ten westen; ende tusschen beyden is een groote in-ham/daer de rieviere Guayaquil in komt. Naer de bevindinghe van onse stier-lieden/soo soude de streckinghe tusschen Punta Sta Helena, ende de rieviere van Tumbez zijn/zuydt ten oosten; 't welck wy in onse kaerten hebben gevolght. Herrera stelt de rieviere Tumbez op 4 graden/dan alsoo 't niet soo verre en kan wesen van Puna, soo hebben wy die op drye en een half ghebracht.

Twaelf leguen (naer 't seggen van Augustin de Zarate,) naer 't noordt-oosten van de rieviere van Tumbez, is gheleghen het Eylandt Puna, op de hooghte van twee graden vijftich minuten/ (naer dat Thomas Fuller heeft aen-gheteeckent op de voyagie van Thomas Candisch:) Dit Eylandt Puna is naer het segghen van Pedro de Cieça meer dan thien leguen in 't ronde. (Herrera seght elders dat wel twintich leguen groot soude wesen/ welck niet waerschijnlijck en is/ ende wordt anders bevonden:) Dit Eylandt wierdt in voor-tijden seer groot gheacht van de Indianen/ want beneffens dat de in-woonders groote handelaers waren/ ende in haer Eylandt overvloet hadden van alles/ dat tot onderhoudt van 'smenschen leven noodigh is/ soo wierden sy by hare na-bueren voor kloeck ende strijdtbaer ghehouden. Hebben in voor-tijden met die van Tumbez ende andere hare na-bueren grooten oorloghe ghevoert/ tot dat sy eyndelijck gebracht wierden onder de slavernije van de Koninghen van Peru. 'T volck van dit Eylandt is van middelbaer statuere/ wat swartachtigh/ ginghen ghekleedt beyde mans ende vrouwen in cottoen lijnwaet/ende vercierden haer met ketenen van Chaquira ende andere juweelen van goudt. Men vindt in dit Eylandt groote bosschagien/ende veel kruydt-boomen die seer delicate vruchten gheven. Daer wast veel Maiz ende Iuca, ende andere smaeckelijcke wortelen; ende men heeft daer veelderley soorten van ghevoghelte/ veel papegaeyen/ ende die sy noemen Guacamayas; veel meer-katten/ vossen/ ende ander ghedierte. In dit Eylandt wast seer weelderigh het kruydt welck sy noemen Zarzaparilla, door dien het de Zarza seer ghelijckt als 't eerst uyt-spruydt; van welcke Zarzaparilla wy elders hebben ghesproken. Naer 't segghen van Herrera, soo en is op dit Eylandt gheen versch water/dan in een born put daer sy haer des somers mede behelpen/ende des winters gebruycken sy reghen-water; gaen saeyen ende versch water halen aen 't vaste landt. Dit Eylant heeft een suyvere kuste/ende een reede daer goet ancker-grondt is. Leght op sommige quartieren soo naer aen 't vaste landt/ datter maer een enge strate tusschen beyden en is; dan daer de haven oft reede leght/ is twee leguen van 't vaste landt. De in-gheboorne hebben nu 't Christen-geloove wel aen-genomen/ ende de Cazique is een goet Christen ẽ onderdaen van den Koningh van Spaegnien/is een fraey zee-man ende grooten handelaer: Op dit Eylandt worden de voornaemste schepen van de zuydt-zee getimmert ende van de rieviere Guayaquil wordt meest al 't houdt ghebracht/daer de stadt Lima ende alle de valleyen mede werden voor-sien. By het Eylandt wast ende valt het water ordinaris vijfthien ende sesthien voeten/ende insghelijcks op de voordere kuste naer Panama toe/minder oft meer naer dat de ghetyen loopen.

d.4.l.9. c.1.

Dit Eylandt Puna werdt by de Engelschen overrumpelt/ onder het beleydt van Thomas Candisch, in den jare 1587; ghetuyghen daer van dat het een goede haven heeft: vonden daer een schip van 250 tonnen/ welck daer lagh om over te halen/ende te voor-sien/ daer de plaetse seer bequaem toe is; de Cazique met syn huys vrouwe/ (wesende een Spaensche vrouwe) ende den meesten-deel van het volck waren ghevlucht: syn huys/welck was een statelijck gebouw/met zijn galerijen/lagh dicht by de water-kandt; hadde een groot pack-huys vol van potten met peck/ende voorts basten om kabels van te maecken: want naer dat sy ghetuyghen/ soo werden hier de beste ende meeste kabels gemaeckt van de gantsche zuydt-zee. De Schrijver van de selve voyagie ghetuyght voorder: dat het een seer lustigh Eylandt is/vruchtbaer ende van alles wel voor-sien/uyt-genomen datter

Engelsche voyagie.

 gheen

gheen mÿnen van goudt oft silver en zÿn: daer waren in't dorp ontrent des Cazi-
ques palleys wel twee hondert huysen / ende noch wel soo veel in een dorp ofte
twee op 't selve Eylandt / welck naer zÿn segghen is wel soo groot als het Ey-
landt Wight. Daer zÿn seer goede weyden op 't Eylandt; veel peerden / ossen
ende stieren / ende seer schoone ende vette schapen / menighte van tamme geyten / die
ghewoon zÿn ghemelckt te worden: daer is menighte van duyven / kalkoeten ende
end-vogelen die seer groot zÿn. Ontrent het huys van de Cazique was een fraeye
kerck ghetimmert / met eenighe klocxkens in den toorn. De Engelschen ver-
branden ende destrueerden alles voor haer vertreck; ende werden al voorén op
haer onversiens by hondert Spaegniaerden ende veel Indianen bespronghen /
soo datter eenighe doodt bleven / ende dry ghevanghen. Wat dieper in de zee leght
noch een kleynder Eylandt welck sy noemen Santa Clara, daer niemandt op
en woont / doch daer en is noch water noch houdt; de in-wooners van 't Ey-
landt Puna pleghen het in voor-tÿden te ghebruycken om haer dooden daer te
begraven.

De rieviere van Tumbez is wel bewoont / ende daer pleegh een fortresse te leg-
ghen van seer fraey werck / die de Ingas, Koninghen van Peru daer hadden doen
leggen: de mondt van dese rieviere leght op de hooghte van dry graden en een half
by zuyden de linie. Van dese rieviere tot de Cabo Blanco streckt de kuste zuydt-
zuydt-west / ende de distantie is vÿfthien leguen: dese Cabo leght by naer op de
hooghte van vier graden naer 't segghen van Herrera; dan Pedro de Cieça stelt
die op dry graden ende een half by zuyden de linie. Van Cabo Blanco streckt de
kuste naer 't zuyden tot het Eylandt de Lobos; In dit Eylandt zÿn mede fon-
teynen van sulcke betumen / ghelÿck als aen 't punt van St Helena, naer 't segghen
van Acosta. Tusschen Cabo Blanco ende Isla de Lobos, leght een ander punt
welck sy noemen Punta de Parina, ende streckt by naer soo verre in zee als 't voor-
gaende. Van dit punt keert de kuste weder naer 't zuydt-westen tot Payta toe / naer
't seggen van Herrera ende Pedro de Cieça: de welcke Payta stellen op de hoogh-
te van vÿf graden by zuyden de linie: Thomas Fuller voor-noemt / stelt Payta op
vÿf graden ende vier minuten; (Sir Richard Hawkins op vÿf graden:) ende seght
dat 't landt van de vierde graedt af tot de vÿfde toe / streckt zuydt-oost ende noordt-
west; welck beter is aen te nemen door eygen bevindinge: de selve Fuller stelt Ca-
bo Blanco op vier graden / eñ de Eylanden de Lobos op ses graden / ende de strec-
kinge tusschen den vÿfden ende sesten graet / zuydt-oost ten oosten / ende noordt-west
ten westen: de welcke wy in onse kaerte hebben gevolght. Pedro de Cieça seght dat
de zee-kuste van Tumbez af naer 't zuyden toe / weynige ofte geen hooge bergen en
heeft / dan alleen eenighe duynen ende rodtsen / ende dat daer seer weynige riévier-
kens in zee loopen. De haven van Payta is van de voorseyde Cabo verscheyden /
weynigh meer als acht leguen: is een schoone haven / eñ de voornaemste aenkomste
van gantsch Peru: de schepen die derwaerts willen / komende van Isla de Lobos,
loopen oost ende west tot aen de haven / welck zÿn vier leguen: (tusschen Payta ende
P[ta] de Aguia stelt Herrera noch twee havenen / Silla ende Tangora.) Van daer ver-
volght de kuste naer 't zuyden tot punta del Aguia; ende tusschen beyden is een
groote in-ham / daer goede reede is / beschut voor de winden ende goede ghele-
ghentheydt om de schepen te repareren. Dit punt leght op de hooghte van ses
graden by zuyden de linie; ende is hoogh-landt / ghelÿck oock het binnen-landt.
Men ziet van daer twee Eylandekens die men noemt de Lobos Marinos; leg-
ghende zuydt ende noordt met het selve punt; het eene Eylandt leght vier leguen
van 't vaste landt / ende de schepen konnen tusschen beyden door passeeren; het
ander leght wat verder in zee / ende thien leguen van 't eerste op de hooghte van
seven graden schaers by zuyden de linie; (Sir Richard Hawkins steldt die op ses
graden en een half:) op dese Eylanden en vindt men niet dan robben ende
Pinguins, ende ander ghevoghelte / gheen boomen / noch gras ofte water; aen het

grootste is een seer goede haven; 't vaste landt daer teghen over is leegh aen de water-kandt. Dus verre streckt hem de kuste van de provincie ende Audientie van Quito.

LIMA ofte LOS REYES.

Het sesthiende Capittel.

Groote ende gheleghentheydt van de Audientie van LIMA; de wegh van SAN MIGVEL naer de stadt van TRVXILLO toe.

DE tweede Audientie van Peru wordt genaemt Lima ofte Los Reyes; streckt haer noordt ende zuyden van ontrent de hooghte van ses graden / tot de sesthien oft seventhien graden al by zuyden de linie; welck zijn in de lenghte langhs de kuste twee hondert ende twintich leguen; hoe-wel eenighe het wel dry hondert leguen weeghs segghen te wesen: van punta del Aguia af daer de Audientie van Quito eyndicht / tot voor-by de stadt ende haven van Arequipa daer de Audientie van Los Charcos begint: oost ende west heeft dese Audientie / voor soo veele sy bewoont is / hondert leguen weynigh meer oft min / ende haer limiten legghen open naer 't oosten toe / ende de landen van Brasil ende Rio de la Plata. Den Vice-Roy van Peru onthoudt hem meest hier; ende daer zijn in dese Audientie ende de provincien daer onder begrepen / de volghende steden ende vlecken van de Spaegniaerden: Cuidad de los Reyes ofte Lima, Arnedo, Santa ofte la Parilla, Truxillo, Miraflores, St Iuan de la Frontera, Sant Iago de los Valles, Leon de Guanuco, Guamanga, Cuzco, St Francisco de la Vittoria, Sant Iuan del Oro, Arequipa, Sant Miguel de la Ribera, Valuerde, Canette ofte Guarco, ende Oconna. Om de ghelegentheyt van de landen ende provincien beter te verstaen / soo sullen wy de beschryvinghe van dese Audientie beginnen met het vervolgh van de vlacke landen ofte playnen / ghelijck ons den wegh van de stadt San Miguel naer de stadt Truxillo, daer toe sal leyden. Augustin de Zarate seght dat de in-woonders van de playnen zijn dryderley; te weten Yungas, Tallanes ende Mochicas; al verscheyden van taele / doch dat die van Cusco mede konnen spreecken.

Van de stadt San Miguel tot de valleye van Motupe zijn twee-en-twintich leguen; al sandighe ende seer moeyelijcke wegh / insonderheyt daer die nu gheleght is; tusschen beyde de duynen zijn eenighe valleyens; ende hoe-wel daer eenighe rievieren van 't gheberghte af-loopen / soo en komen die evenwel niet tot daer toe / maer sincken veel eer in 't sandt / ende verdwijnen / soo dat men daer gheen nut van en heeft. Om desen wegh van twee-en-twintich leguen met meerder ghemack te gaen / soo scheyt men van San Miguel teghen den avondt / ende reyst den gantschen nacht / om met 't kriecken van den daghe te zijn aen een plaetse (Cieça seght unos Xagueyes) daer den reysenden man te drincken vindt; ende van daer voorts ghevoelt men de hitte van de sonne / maer weynigh. Ende die konnen / dragen haer calebassen met water / en oock fleskens met wijn van hier voor-waerts. Komende aen de valleye van Motupe, soo siet men terstondt de Koninghlijcke wegh daer wy hier voozen hebben van ghesproken. Dit is een breeds ende vruchtbare valleye; ende hoe-wel hier mede een rievier van 't gheberghte af komt / die tamelijck groot is / soo en komt de selve niet tot aen de zee / maer versinckt in 't sandt ghelijck de voor-gaende: niet te min soo groeyen hier veel boomen / door de vochticheyt die sy onder in de gront vinden: ende 't volck dat in de dorpen in het leeghste van de valleyen woont / onder-houden haer met het water welck sy uyt putten halen / die sy daer graven: hebben veel cottoen-boomen daer sy haer kleedinghe van maecken / ende handel met dryven.

Vier leguen van Motupe leght de schoone ende frissche valleye van Xayanca, de welcke by de vier leguen breedt is; waer een schoone rieviere door-loopt / daer de

ingheſetene haer water upt-lepden/om de zaep-landen te wateren daer 't van noode is. Deſe vallepe was in voor-tijden ſeer bewoont; ende de groote Heeren hadden hier haer palleyſen ende ſchueren daer haer Rent-meeſters op-ſicht op hadden/ ghelijck in andere deelen van dit Rijck.

Van deſe vallepe komt men aen Tuqueme, welck oock groot ende luſtigh is/ ende vol van boſſchagie/ ende de vervallen hupſen ende wooninghen die men daer noch ſiet/ gheven ghetupghenis dat deſe vallepe eertijdts ſeer gheflooreert heeft.

Een klepn dagh-repſe voorder leght de ſchoone vallepe Cinto. De leſer ſal gelieven eens voor al te verſtaen/dat tuſſchen bepden deſe vallepen van d'een tot d'ander niet en zijn dan ſandt-dupnen ende ſeer drooghe klippen/ daer men gheen levendige creatueren en ſiet/noch boomen/noch krupden/dan alleen eenighe vogelen die daer over vliegen. Men dient over deſe plapnen niet te repſen ſonder goede lepdtslieden/ die den wegh door deſe dupnen weten te wijſen.

Van de vallepe Cinto komt men aen Collique, door de welcke een riebier loopt van de ſelve name: ende is ſoo diep dat daer gheen wedde en is/ ten zp als 't ſomer is op 't gheberghte/ ende winter op de plapnen. Is mede een breede vallepe ende vol gheboomte; dan daer is wepnigh volcks overigh/ door de oorloghen die de Spaegniaerden onder den anderen hebben ghevoert. Auguſtin de Zarate ſeght dat Collique vallepe light veertich leguen van S[r] Miguel.

Van de vallepe Collique treckt men naer Zana, van ghelijcke gheſtalte als de voor-gaende:ende voorts komtmen in de vallepe Paſcamayo, de welcke de vruchtbaerſte ende volck-rijckſte is van alle de voor-gaende: de in-ghebooȝne van deſe vallepen waren in voor-tijden eer ſp bp de Ingas wierden t' onder-ghebracht/ ſeer machtigh ende groot gheacht bp hare nae-bueren: hadden groote tempelen daer ſp haer Af-goden offerden/ die al gheruineert zijn: daer woonen nu veel Papen ende Monnicken die dit volck onder-rechten. Door deſe vallepe loopt een heel ſchoone riebiere/ waer upt de Indianen eenighe ſlooten ende wateringhen trecken om het landt te begieten/ welck ſp bezaepen willen. Ende de Koninghlijcke wegh loopt hier door/ daer herberghen ende ander hupſen tot dienſt van de ſelve aen-legghen. In deſe vallepe wordt veel cottoene lijnwaet ghemaeckt; ende de koepen willen hier wel tieren/ende noch beter de verckens ende gepten/ ende ander vee/ ende is een wel ghetemperde plaetſe.

Upt de vallepe van Paſcamayo komtmen aen die van Chacama, die pmmers ſoo groot ende vruchtbaer is/ hebbende boven dien veel ſupcker-rieden daer veel ende goet ſupcker van wordt ghemaeckt; ende andere vruchten: de Dominicanen hebben hier een klooſter.

Vier leguen voorder leght de vallepe Chimo, die groot ende wijdt is/ daer de ſtadt Truxillo is gheleghen: de Koninghen van Peru naer dat ſp meeſter waren ghewoȝden van deſe vallepe/ achten die ſeer veel/ ende deden daer eenighe palleyſen ende luſt-hoven voor haer bouwen; ende de Koninghlijcke wegh loopt daer door/ met ſpn mueren aen bepde zijden.

Het ſeventhiende Capittel.

Van de vlecke MIRAFLORES, ende de ſtadt TRUXILLO: ende de vlecke SANTA ofte PARILLA; oock ARNEDO.

Eer wp voort varen in 't beſchrijven van de gheleghenthept van deſe vallepen/ ſoo ſal het noodigh zijn om niet voor-bp te ſlaen/ te ſpreecken van eenighe ſteden die daer in legghen. De eerſte ſtadt langhs de kuſte behoorende tot de Audientie van Lima, wordt ghenaemt Miraflores, is gheleghen in de vallepe Zana, vijfen-tneghentich leguen van de ſtadt de los Reyes naer 't noorden; vijf leguen van de zee/

de zee/is een rijcke plaetse ende daer veel handels valt / door dien daer veel koorns wast/ ende veel geyten worden gheteelt: syn haven wordt ghenaemt Cherepe, doch is niet wel beschut: ende tusschen dese haven ende de stadt light veel bosschagie: hier valt eenighen Anil, doch slecht. Van Zana leydt een wegh aen de slincker-handt naer Pueblo novo daer een klooster is van Augustiner-monnicken ghenaemt Guadalupe.

De stadt Truxillo, ofte Trugillo, is gheleghen in de valleye Chimo voorzen beschreven/nevens een groote ende schoone rieviere / uyt de welcke de Spaegniaerden diversche slooten ende weteringhen leyden om haer hoven ende boomgaerden te wateren: ende brenghen 't water in alle de huysen van de stadt: 't landt daer dese stadt is gheleght/ wordt voor seer ghesondt ghehouden; ende is rondtom voor-sien van veel bouwerijen ofte landt-huysen/ daer de Spaegniaerden haer beesten houden / ende 't landt bezaeyen: ende allenthalven zijn veel wijngaerden gheplant / veel granaten ende vijghe-boomen/ orangien ende andere vrucht-boomen van Spaegnien; ende veel tarwe wordt daer ghewonnen. Soo dat de inwoonders van dese stadt grooten overvloet hebben van alderhande lijf-tocht / ende door dien de zee maer een legue van daer en is/ (naer 't segghen van Cieça) soo en ghebreeckt daer mede gheen goede visch. De stadt is ghebout op een vlackte/ welck de valleye maeckt/ontrent sekere berghskens van seer harde ende drooge rodtsen: is wel bebout/ met breede straten ende een groote marckt. De Indianen van 't gheberghte/ komen af uyt hare provincien/ om de Spaegniaerden die in dese stadt woonen / te dienen; ende voor-sien de stadt van sulcks als in haer gheweste valt. Dese stadt naer 't segghen van Herrera, is gheleghen op de hooghte van seven graden ende dertich minuten by zuyden de linie; tachtentich leguen van de stadt los Reyes ofte Lima, ende twintich leguen van Zana ofte Miraflores. 't Suycker dat in dit quartier wordt ghemaeckt / wordt meest ghemaeckt in de valleye Chacama ofte Chicama, ghelijck Acosta 'tselve ghetuyght; welck wel vier leguen groot/is ende heeft seer vruchtbare velden. Van dese stadt worden schepen af-gheladen met cottoene lijnwaeten / welck by de Indianen van dit quartier worden ghemaeckt. Is een van de voornaemste steden van Peru, ende naer eenighe segghen /soo souden daer wel vijf hondert huysen in dese stadt wesen: daer zijn wel vier kloosters van Monnicken / Dominicanen / Minne-broeders/ ende Augustijners: de Officiers van den Koningh hebben hier haer woon-plaetse / ende worden daer ghestelt by den Vice-Roy. In haer limiten zijn naer 't segghen van Herrera wel vijftich duysent Indianen die tribuyt betalen/ verdeelt in twee-en-veertich Repartiementos, ghelijck de Spaegniaerden dat noemen. De haven van dese stadt welck sy noemen el Arrecife de Trugillo, leght twee leguen van daer/in de baye die qualijck beschut is teghen de windt/soo dat het een quaede ende onseeckere reede is.

Cieça c.69.

l.4.c.32.

De vlecke la Parilla, welck oock anders wordt ghenaemt Santa, naer de valleye daerse in is gheleghen/is vijfthien leguen van Truxillo voor-noemt naer 't zuyden/ ende seventich leguen van Lima naer 't noorden: op de hooghte van neghen graden naer 't segghen van Herrera; is gheleghen by de zee nessens een schoone ende groote rieviere / de welcke een goede haven gheeft; de schepen die langhs de kuste varen/ komen hier op de reede om haer ververschinghe te halen. Dese rieviere is een van de grootste die men vindt in dese playnen; ende wordt by de Indianen ghepasseert door een sonderlinghe vondt; hier wassen seeckere calebassen soo groot als schilden/ende aen beyde zijden plat/ dese weten sy met koorden aen een te snoeren / ende maken daer een langh ende smal vlot af; daer sy de goederen ende menschen op laeden/ ende vier Indianen welcke uyt-nemende swemmers zijn/ stieren die al swemmende: van d'eene oever tot d'ander. Dese rieviere ghelijck de andere begint te vallen in 't beginsel van May. Desen stadt heeft een seer goede haven / want tusschen de riever ende de stadt is een diepe baye; daer de schepen wel beschut

 ligghen.

ligghen. Daer ontrent wast seer goede tarwe: daer valt oock suycker / ende daer is veel vee; ende daer wassen seer schoone olijven: In de stadt zijn ontrent seventich huysen van Spaegniaerden.

De vlecke Arnedo is gheleghen in de valleye van Chancay, thien leguen van Lima ofte los Reyes, een halve legue van de zuydt-zee/ is rijck van wijngaerden/ ende daer is een klooster van Dominicanen; ende dese stadt heeft ontrent hondert huysen van Spaegniaerden/ ende veel Indianen; daer is een rievierken ontrent.

Het achthiende Capittel.

Van de valleyen die voorder zijn gheleghen van TRUXILLO af, tot de hooft-stadt LIMA toe: ende haer bysondere gheleghentheden.

VAn de stadt Truxillo tot Lima zijn tachtentich leguen / al door sandt-duynen ende valleyen: Uyt de valleye Chimo daer de stadt Truxillo in leght/komt men in die van Guanape, seven leguen van Truxillo naer de stadt Lima toe; dese valleye was in voor-tijden alsoo vermaert onder de in-gheboorne van 't landt / weghen den goeden dranck die daer wierdt ghemaeckt (welck sy noemen Chica) als Madrigal oft San Martin in Castilien / van weghen de goede wijn; ende daer woonde eertijdts veel volcks / dan zijn nu seer vermindert. Dese valleye heeft een haven aen de zee/ die seer bequaem is / want veele schepen die langhs de kuste van Panama naer Lima toe komen / hier haer verversching he komen halen.

Van Guanape komt men aen de valleye van Santa; doch tusschen beyden leght noch een kleyn valleyken / daer gheen rieviere door en loopt / dan daer is een seecker put / daer de reysende lieden uyt drincken. Santa is een van de grootste/ langhste / ende breedtste valleyen van alle de voor-gaende / ende daer is de stadt Santa in gheleghen daer wy hier vooren hebben van ghesprooken. Het volck van de lande gaet ghekleedt/ende hebben haere spansels ende andere teeckenen / by de welcke sy onder-scheyden worden van haer ghebueren.

Twee dagh-reysen van de valleye Santa, leght de valleye Guambacho, daer mede een rieviere door loopt/daer de in-wooners haer weten van te dienen als in de voor-gaende valleyen: hier by leght Cazma met een haven daer fregatten komen laeden: want seven leguen van Cazma onder 't gheberghte wast veel wijns.

Anderhalf dagh-reyse van Guambacho, ofte 12 mijlen weeghs door sandt-duynen/leght de valleye Guarmey, daer oock in vorige tijden seer veel volcks woonde; dan nu mesten sy daer veel verckens / ende houden daer veel koeyen ende peerden.

Den Generael Ioris Spilbergen was hier in den jare 1615, naer dat hy de vlote van Lima gheslaghen hadde; ghetuyght dat de haven van Guarmey is gheleghen op de hooghte van thien graden by zuyden de linie; ende dat een schoone ende playsante plaetse is / met een groote ende wel-gheleghene haven / daer men met veel schepen magh legghen; vonden daer een staende poel van versch water / daer sy haer van versaghen. Het volck was al ghevlucht / soo dat sy de huysen in het stedeken meest leedigh vonden: daer lagh een ghebroken ende vervallen kasteeltjen.

Naest de valleye van Guarmey volght die van Parmonga; in de welcke/ hoe-wel sy alsoo vermaeckelijck is als eenighe voor-gaende / gheen volck en schijnt ghewoont te hebben/door dien men daer niet en siet dan dichte ende woeste bosschagien. Een saecke is daer in dese valleye welck weerdigh is om te sien / te weten / een fraey ende wel-gheleghde fortresse / naer de wijse die sy daer houden in haer timmeragien: hadde seer bequame kamers ende schueren / ende de mueren waren al gheschildert met alderhande beesten ende voghelen / dan is nu meest vervallen / ende in veele plaetsen onder-graven / om de schatten te soecken / die men meynt neffens de dooden in de graven gheleght te zijn.

Twee

Twee leguen van de valleye Parmonga loopt de rievière Guaman, welck in de Spaensche tale soo veel te segghen is/als Rio del Halcon, rievière van de valcken; ende wordt ghemeynlijck ghenaemt la Barranca; dese valleye is van de selve ghestalte als de voor-gaende/ende soo wanneer als het veel reghent in 't gheberghte/ soo is dese rievier seer ghevaerlijck/ende eenighe zijn in 't passeeren van dese rievière verdroncken. Een dagh-reyse vorder leght de valleye van Gaura, daer oock een woon-plaetse is van ontrent hondert huysen van Spaegniaerden/ende meer van Indianen; daer zijn eenighe suycker Ingenios: van daer komt men aen de Salinas van Gaura, welck een van de wonderbaerlijckste sout-pannen zijn van de werelt; want daer en komt gheen water ontrent/ maer is een rodtse die uyt-ghehouwen wordt ende weder aen-wast: dit soudt wordt ghebrocht naer de haven van Gaura, ende voorts in barcken naer Lima; van daer loopen twee weghen naer Chancay, daer Arnedo in light hier voorzen verhaelt: van daer komt men aen de rievière van Chancay, daer een steenen brugghe over leght: over dese rievière komt men in de sandt-duynen ende gheberghte/ welck duert vijf leguen; dit gheberghte af-dalende/ komt men aen een in-ham van de zee daer veel visschers woonen/ die visch voeren naer Lima: van hier komt men aen de velden van Caravaillo/ ende de rievière van de selve naem/ welck men passeert door een wedde/ twee leguen van Lima: aen de mondt van dese rievière plachten haer te onthouden Swarten die van haer Heeren wegh loopen/ die sy noemen Simarones.

Het neghenthiende Capittel.

De gheleghentheyt van de stadt LOS REYES, ofte LIMA: ende de wegh van daer over 't gheberghte naer 't oosten.

De hooft-stadt van dese Audientie wordt genaemt Cuidad de los Reyes, ofte de Lima, naer den naem van de valleye daer sy in gheleghen is; welck wel een van de grootste ende breedtste valleyen is/ van alle de ghene die men heeft op dese playnen van Peru van Tumbez af; leght op de hooghte van twaelf graden by zuyden de linie/ op de lenghte van twee-en-tachtentich graden van den meridiaen van Toledo, naer 't segghen van Herrera. Andere stellen die op de hooghte van elf graden ende vijftich minuten; ende andere op de hooghte van twaelf graden ende dertich minuten/ ghelijck noch onlanghs by onse Nederlandtsche Stierlieden is bevonden gheweest. Dese stadt is ghebout op een vlack veldt; twee leguen van de zuydt-zee/ van boven de stadt naer 't oosten toe van de selve/ komt een rievière af/ de welcke in de tijdt dat het somer is in 't gheberghte/weynigh waters heeft/ dan als het winter is in 't voorsz. gheberghte/ soo gheeft sy seer veel waters/ ende loopt in de zuydt-zee/ by westen van de stadt. De stadt is in sulcker voeghen gheleght dat de sonne nimmermeer over dese rievière de stadt met haer stralen en treft: de rievière loopt dicht neffens de stadt/ soo dat een sterck man van 't marckt-veldt tot aen de rievière met een steen machtigh is te worpen: Naest Cusco is het de grootste ende schoonste stadt van gantsch Peru; heeft veel schoone huysen ende treffelijcke ghebouwen/met haer toorns/ ende een wijde marckt/ende breede straten; welcke alle op de marckt uyt-komen: de huysen hebben meest maer een verdiepinghe; door dien 't houdt daer niet en deught/ ende in een jaer drie ofte vier van de wormen ghegheten wordt: de wanden zijn ghemaeckt van houdt/ende tusschen beyden met aerde ghevult; de daecken van onbehouwe ribben/ diese met gheschilderde kleeden bedecken; welck ghenoegh is/ dewijl het hier niet en reghent: hoe-wel eenighe meynen dat het beter is hooghe huysen te hebben/ende enghe straten/ door dien de sonne de straten dan minder beschijnt. Door de meesten-deel van de huysen loopen riolen van goet water/ daer de in-woonders haer hoven mede wateren; want hebben hier veel schoone ende lustighe hoven. Daer is teghenwoordigh grooten handel ende excessiven rijckdom in dese stadt/ door dien

Engelsche voyagie. Olivier van Noordt. d.5.l.6. c.12.

dien 't hof hier is / ende de Cancellerije van den Koningh hier wordt ghehouden; ende den meesten handel van Terra Firme op dese plaetse wordt ghedreven; waer door hier door-gaens grooten toe-loop van volck is/ende veel winckels ende tenten zijn op-gheslaghen van alderhande koopmanschappen. Daer woonen seer rijcke lieden / van welcke eenige wel hondert en vijftich duysent ducaten besitten: hier worden dickwils schepen naer Panama af-gheladen / die acht hondert duysent ducaten weerdigh zijn / ende oock wel somtijdts een millioen ducaten: (seght Pedro de Cieça van synen tijdt.) Boven de stadt naer 't oosten toe / leght eenen hooghen bergh / daer een kruys is op-gherecht. Ende op de velden rondtom de stadt zijn veel hoeven/ daer alderhande vee wordt op-ghebracht; veel duyf-huysen; wijngaerden; ende boomgaerden / daer alderhande vruchten van Spaegnien wassen / welcke daer oock seer goet ende smaeckelijck vallen: Men kan van de vruchtbaerheydt van dese landouwe niet ghenoegh segghen. In somma / men heeft daer gheen ghebreck van yets dat tot onder-houdt van des menschen leven noodigh is; men heeft daer gheen vreese van peste. ten reghent/ noch blixemt/noch en weer-licht daer nimmermeer/men heeft daer door-gaens een heldere ende klare lucht/sonder dat de hitte oft koude beswaernisse geeft. Alleen in de 4 somer-maenden van Spaegnien (seght Augustin de Zarate.) soo valter naer 't zuyden toe een dautjen / welck niet schadelijck is voor de gesontheyt/ maer goet voor die pijn in 't hooft hebben / daer mede wassende. De meeste hitte heeftmen hier in December, Ianuario, Februario, ende Martio; dits haeren somer. Den herfst ende ghewas komt hier in de maenden December ende Ianuarius; de druyven rijpen ende worden ghesneden in April. Van May tot September ist hier winter. Den Vice-Roy van Peru houdt hier syn ordinaire residentie / die jaerlijcks treckt veertich duysent pezos voor salaris / ende als hy reyst naer Callao, dry duysent elcke reys tot verval van syn onkosten: ende soo hy elders treckt in 't Rijck / gelijcke thien duysent pezos; de Capiteyn van syn guarde heeft dry duysent pezos: ghelijck oock mede de Koninghlijcke Audientie; die ordinaris bestaet uyt acht audienciers/ die jaerlijcks trecken voor salaris dry duysent pezos: ende andere Officiers van des Koninghs in-komsten; ende de vier-schare van de Inquisitie wordt daer ghehouden, de welcke daer is gebracht op de selve tijdt doen sy oock in Nova Hispania wierdt in-ghevoert. Daer is oock een Universiteyt op-gherecht/ daer de vrye konsten worden gheleert/ende verscheyden talen van de Indianen / welck meest wordt beschickt door de Jesuiten. Hier is mede de stoel van het Artz-Bisdom / onder het welcke de Bisschoppen van Chile, Charchas, Quito, Cusco, Panama, Nicaragua ende Rio de la Plata resorteeren: daer zijn dry parochien / ende vijf kloosters van de vier bedelende orden/ende een collegie van Jesuiten/ ende twee Nonne-kloosters. Andere segghen datter wel vijfthien kloosters zijn.

De haven van dese Stadt wort genaemt Callao, is een groote/ruyme ende seer goede haven / twee leguen van de stadt ghelegen: aen de welcke veel huysen zijn ghebout/naer eenighe segghen wel ses hondert: ende het tol-huys/ende een kercke/ ende een klooster van Dominicanen. Men heeft hier by experientie bevonden/dat het water van de zuydt-zee kracht heeft om de hitte te matighen; want de wijn in flesschen daer in gehangen/wordt de selve wijn wonder koudt. S[r] Francis Draeck quam in dese haven in den jare vijfthien hondert ende neghen-en-seventich / ende vondt daer twaelf schepen aen ancker legghen; ende in 't eene een kist met veel silver ende veel zijden / ende linnen laecken / daer hy syn bekomste van nam / ende hieuw al de kabels van de schepen af/ende lietse drijven/ ende vervolghde syn reyse naer Paita toe. Sints die tijdt isser een fort ofte twee ghemaeckt by de Spaegniaerden tot bescherminghe van de haven / ende een retrenchement ghelegt om de huysen / ghelijck 't selve is bevonden by de Nassavise vlote / in den jaere 1624. 't Landt streckt hier met een punt uyt/ van welck een rif af-streckt wel een legue in zee / naer een langh ende smal Eylandeken toe / welck ghenaemt wordt

Isla de Callao, ofte oock Isla de Lima, streckende in de lenghte noordt-west ende zuydt-oost; met noch een kleynder Eylandeken naer het zuydt-oosten: de onse die daer waren met de Nassavise vlote/ retrencheerden haer op dit Eylandt; dan door de steenighe grondt en konden daer gheen water begraven; alleen vonden op een bergh menighte van groen kruydt/ welck seer dienstigh was teghen het scheur-buyck; aen beyde zijde van het voorsz. punt verliest hem het landt/ ende maeckt twee in-hammen in forme van een halve mane/ waer van de eene streckt naer het noordt-westen van de haven van Callao af/ tot aen seecker Eylandekens ofte klippen/ welck sy noemen Islas de los Pescadores: ende de ander naer het zuydt-zuydt-oosten tot een ander uyt-steeckende hoeck; ende aen desen tweeden in-bocht is de valleye van Pachacama gheleghen/ daer wy nu van sullen spreecken.

Van Lima loopt een wegh naer 't oosten over het gheberghte; vier leguen van de stadt light de valleye Seneguilla; vijf leguen voorder leght Chontajo; een vruchtbare valleye/ daer een rijcke Cazique woondt/ ende veel Indianen; daer aen volght over een rievier Sisicajo; thien leguen van Lima is een Corregiemento, aen de voet van 't gheberghte; van daer begint men te klimmen naer een dorp van Indianen genaemt Corillo, derthien leguen van Lima, daer 't seer reghent ende dondert; van hier komt men te Guadacheri, een rijcke vlecke van Indianen/ diese noemen Chapiyungas: is getempert landt/ tusschen koudt ende heet; van hier daelt men ende klimt weder op naer 't hooge geberghte van Paviacacia, daer den reysende-man ghelijck zee-zieck wordt; is twee-en twintich leguen van Lima: dit gheberghte schijnt den hemel te raecken; van daer daeltmen door een seer moepelijcke ende ghevaerlijcke wegh/ weghen de rodtsen naer Atunxanxa, daer wy elders van spreecken: ende hier treckt men over een rievier die haer loop heeft in de zuydt-zee; ende komt uyt by Cannette.

Het twintichste Capittel.

Van de valleye PACHACAMA, ende de vervolghende valleyen langhs de kuste van de zuydt-zee, ende haer ghestalte, ende gheleghentheyt tot GUARCO toe; ende van de vlecke CANNETTE.

VIer leguen van Cuidad de los Reyes; langhs de selve kuste van de zuydt-zee/ leght de seer vermaerde valleye van Pachacama; die seer vruchtbaer ende vermakelijck is: ende in dese valleye was een van de kostelijckste tempelen van gantsch Peru, daer grooten rijckdom van goudt ende silver was: soo dat Hernando Pizarro daer wel neghen hondert duysent Castilianen uyt-haelde/ sonder het ghene by de soldaten ghenomen wierdt: ende niet te min soo houdt men voor seecker/ dat de Priesters ende de Indianen eer Pizarro daer konde komen/ wel soo veel goudts ende silvers wegh ghebracht ende versteken hadden/ als vier hondert man souden konnen draghen; het welcke noyt weder te voor-schijn is ghebracht/ hoe seer dat men daer oock naer ghesocht heeft; ende de Indianen met pijnighen ghedwonghen om 't selve te openbaren. *Cieça c.72.*

Van de valleye Pachacama komt men aen die van Chilca; daer men een wonderbare saecke siet/ ende weerdigh om aen te mercken/ welck is/ dat het in dese valleye nimmermeer en reghent/ noch daer en loopt oock geen rievière ofte beke door/ ende nochtans soo is het meesten-deel van de voor-seyde valleye bezaeyt met Maiz ende andere wortelen/ ende daer zijn oock veel fruyt-boomen: ende op dat de zaden ende planten de noodige vochtigheyt mochten bekomen/ soo maecken hier de Indianen diepe ende wijde kuylen/ daer sy alle dinghen in zaeyen ende planten/ ende het belieft Godt de selve haer wasdom te gheven door den dauwe die daer valt: doch even-wel soo en soude het Maiz niet tot syn volkomen wasdom komen/ ofte oock op-komen/ ten ware sy by het zaet een ofte twee hoofden van sardijnen leyden/ *Cieça c.73.*

leyden / ende die te samen met aerde bedeckten: welcke sardijnen sy met haer netten in de zee vanghen. Het water welck de lieden van de lande drincken/ halen sy uyt seer diepe putten. De Koninghen van Peru hadden in dese valleyen oock haer hoven ende plaetsen / daer alderhande voor-raedt was voor haer ende haer volck/ als sy 't landt door-trocken.

l.4.c.32. Op leguen voorder is de valleye Mala gheleghen / door de welcke een schoone rieviere loopt / vol dichte bosschagie: Acosta verhaelt een dingh dat aen-merckens weerdigh is van dese valleye: In Mala, (seght hy) derthien leguen van de stadt de los Reyes, staet een vijghe-boom / de welcke aen syn een zijde naer het zuyden toe ende naer 't gheberghte / groen wordt / ende syn vruchten gheeft wanneer het somer is in 't gheberghte; ende d'ander zijde van den boom welck naer de playnen ende zee-kandt toe staet / gheeft haer bladeren ende vruchten ter contrarie als het somer is op de playnen.

Weynigh meer als vijf leguen van de valleye Mala, leght die van Guarco, een groote ende breede valleye / ende vol gheboomte; insonderheydt is daer groote menighte van wel-rieckende ende smaeckelijcke Guayavas, ende noch meerder Guavas. De tarwe ende 't Maiz wassen daer wel/ gelijck oock meest alles wat sy zaeyen ende planten. De Ingas van Peru hebben hier een seer treffelijcke ende schoone stercke ghebouwt / op een berghsken aen een valleye gheleghen/ op over-groote vier-kante steenen met wel ghewrochte portalen / ende groote kamers. Van het bovenste van de voor-schreven fortresse ende Koninghlijck palleys / daelde een trap van steen tot aen de zee toe / soo dat de golven daer teghen slaen met groot ghewelt / dat te verwonderen is / hoe dit eerstmael heeft konnen ghemaeckt worden. Dit palleys was eertijdts met fraeye schilderije verciert / ende daer wierdt een groote schat van de Koningen van Peru bewaert: ende dat meest is te verwonderen / daer dit soo grooten ende swaren ghebouw is / ende van soo groote steenen ghemaeckt / dat men daer gheen kalck ofte cement aen en ziet / jae qualijck de voeghen / daer de steenen zijn te samen gheleght: hoe-wel dese fortresse meest vervallen is / soo ist even-wel een dingh om met groote verwonderingh aen te sien.

Her.desc. In dese valleye is nu een vlecke by de Spaegniaerden ghebout / welck sy noemen Villa de Cannette, ofte del Guarco, naer den naem van de valleye; is gheleghen vijf-en-twintich leguen van de stadt de los Reyes, naer het zuyden toe; ende anderhalf legue van de zee: daer woonen wel dry hondert Spaegniaerden / ende veel Indianen ende Swarten: het landt daer om-her geeft het beste broodt van gantsch Peru; soo dat van dese plaetse 't meeste meel wordt vervoert naer Terra Firme ende andere ghewesten: heeft een schoone rievier af-komende van 't hooghe gheberghte van Pariacaca, vier leguen van Cannette.

Het een-en-twintichste Capittel.

Vervolgh van de beschrijvinghe van de playnen van PERU, langhs de kuste van de zuydt-zee van GUARCO af, tot TARAPACA toe; ende van de vlecke VALUERDE, CASTRO VIRREYNA, ende de stadt AREQVIPA.

TWee leguen voorder naer 't zuyden van Guarco, loopt een tamelijcke groote rieviere / welck sy noemen / ghelijck oock de valleye daer sy door loopt/ Lunaguana, van ghestalte als de voor-gaende: heeft haren naem (naer 't segghen van Acosta) van de guana, welck is de mest van de zee-voghelen / soo de Indianen die noemen/ welcke men / varende langhs de kuste van Peru, op seeckere kleyne Eylandekens met hoopen als kleyne berghen siet legghen / die de Indianen van het vaste landt daer halen / om haer landt mede te mesten; ende wordt een van de profitabelste mesten bevonden die men heeft; soo dat oock eenighe de vruchtbaerheyt van die valleyen dese mest zijn toe-schrijvende. l.4.c.37.

Des

Ses leguen van Lunaguana leght de groote ende schoone valleye Chincha, soo vermaert door gantsch Peru, dat doen Pizarro eerst 't landt ontdeckte/ de Indianen allenthalven veel van Chincha wisten te segghen; soo dat Pizarro in syn contract met den Koningh/voor limiten van syn Gouvernement nam Tempulla ofte Rio de S[t] Iago, naer 't noorden/ ende Chincha naer 't zuyden/hoe-wel hy soo verre noch niet gheweest en was. Is een van de grootste valleyen van gantsch Peru, ende vol schoon gheboomte/ ende alderhande vruchten van de lande ende van Spaegnien: daer wast seer veel tarwe; ende oock wijngaerden/ die daer by de Spaegniaerden zijn gheplant. Men vindt daer vele ruynen van seer groote gebouwen; veel verlaten huysen ende sepultueren daer men de lichamen noch heel in vindt/ gantsch op-ghedrooght/ ende daer nevens groote schatten begraven. Het volck van dese valleye is seer vermindert door de oorloghen van Peru, soo dat daer maer weynigh volcks en wordt ghevonden. Augustin de Zarate steldt Chincha maer twintich leguen van Lima.

Van de valleye Chincha, reysende over de playnen komt men aen de frissche valleye van Yca; daer loopt een kraye rievier door/ dan ten tijde dat het in 't gheberghte niet en regent/ soo heeft sy soo weynigh waters/ dat de in-woonderen daer ghebreck by hebben: om welckes voor te komen/ sy eertijts een groote weteringhe hadden getrocken van 't gebergthe af/ die nu vervallen is: daer wassen veel schoone fruyt-boomen: dese valleye wordt by Acosta seer geprezen wegen de exquise wijngaerden die in de selve nu worden bevonden/ daer veel wijns van wordt gheperst. l. 4. c. 32.

In de valleye van Yca hebben de Spaegniaerden een vlecke ofte stedeken/ welc sy noemen Valuerde; 35 leguen van de stadt de los Reyes, naer 't seggen van Herrera, naer andere 50; ende 10 leguen van de haven van Sangalla, 12 van Pisco; 't landt daer ontrent is seer vruchtbaer van tarwe/ ende Maiz, ende andere fruyten; ende daer wordt veel wijns gheperst. Dit stedeken van Yca heeft een Corregidor, ende wel 500 in-woonders Spaegniaerden/ ende dry kloosters; syn haven wordt ghenoemt Porto Quemado; daer de wijn wordt af-gescheept; die hier seer goedt is. Die onlanghs dese landen hebben bereyst stellen in dit gewelste Castro Virreyna, daer eenige silver-mijnen zijn; dese plaetse wordt van noodzuft versien uyt de valleye Yca, ende soude naer haer seggen 20 leguen verscheyden zijn van Guancavelica. Een die onlanghs dese landen heeft besocht/ seght dat Castro Virreyna ofte soo de Indianen die noemen Chocolococha, light 14 leguen van Guancavelica, naer 't zuyden/ ende 60 leguen van Lima, ende dat daer een mijne is van silver/ het fijnste dat men vindt in heel Peru: daer jaerlijcks van komen 900 barren/ die gequinteert worden/ behalven veel silvers dat verduystert wort: dese mijnen ligghen twee leguen van de stadt op een kalen bergh/ daer altijdts veel sneeuws valt: is seer ghesondt landt/ ende sonder eenigh onghedierte. Tusschen Sangalla ende de stadt Cusco leght het hoogh gheberghte welck sy noemen Sierra de Guaytara; welck naer het segghen van Herrera komt tot op vier leguen aen de valleye van Lima. d. 6. l. 4. c. 1.

Van de valleye van Yca komt men aen de schoone valleyen ende rievieren van la Nasca, welck eertijdts oock seer bewoont waren; dan al dit arm volck is meest door de oorloghen van de Spaegniaerden onder den anderen om-ghekomen ende tot niet ghebracht: In een van de voornaemste valleyen van la Nasca (welck oock wierdt ghenaemt Caxamalca) hadden de Ingas groote ghebouwen/ ende voor-raedt van alles. In eenighe van dese valleyen/ van weghen haer weelderighe grondt/ zijn veel suycker-rieden geplant/ daer veel suyckers wordt gemaeckt; soo dat Acosta ghetuyght/ dat hier jaerlijcks wel voor 30000 realen van achten suyckers wordt ghemaeckt. La Nasca is naer 't segghen van Augustin de Zarate, vijftich leguen van Lima. Vier leguen van la Nasca, light de valleye Villacuri, daer de beste wijnen wassen van gantsch Peru; heeft een haven aen de zee/ welck ghenoemt wordt S[t] Nicolas, ende light achthien leguen van de principaele plaetse. l. 4. c. 32.

Door dese valleye / als mede door de voorgaende/ loopt de Koninghlijcke wegh van de Ingas; ende aen sommighe sandighe plaetsen vintmen als noch teeckenen ende aen-wijsinghe om van de wegh niet te dwalen. Naest dese valleye te landtwaert in naer de stadt Cusco toe/ woonen de Lucanes; ende van daer komt men in de provincie van Parinacocha; waer aen volghen voor eenige daghen Despoblados ende sneeu-velden/ tot de provincie van de Aymaraes: van de Aymaraes komt men te Totora, ende van daer in de provincie van de Cumbibilcas; ende van daer te Cacha aen de rieviere van Apurima, naer dat Herrera getuyght.

d.6.l.4. c.4.

Van la Nasca komtmen in de valleye Hacari,(welck naer 't seggen van Diego Fernandes is seventich leguen van Lima) ende noch voorder aen die van Oconna ende Camana ende Quilca, daer groote rievieren door loopen; ende in alle dese valleyen woonde in voor-tijden veel volcx/ zijn seer vruchtbare valleyen/ ende bequaem om vee te weyden. In de valleye van Camana is een stadt van Spaegniaerden gelegen/ welck sy noemen S.Miguel de la Ribera, 113 leguen van de stadt de los Reyes, naer 't zuyden; ende 22 van Arequipa, naer 't noorden; behoort tot het Bisdom van Cusco. Lopes Vaz seght dat het een stadt is van ontrent 200 huysen: ende dat daer wijn valt/ vijgen ende rosijnen.

Van Quilca voorder (welck is de haven van de stadt Arequipa) leght de valleye de Chuli, ende Tambopalla, ende die van Ylo; ende daer aen de rijcke valleyen van Tarapaca. Ontrent dese valleyen langhs de kuste/ legghen eenighe eylandekens daer veel zee-robben op zijn: ende de in-gebooren varen derwaerts op vlotten/ om 't voghel-mest te halen.

In de valleyen van Tarapaca zijn groote ende rijcke mijnen van silver/ seer wit eñ glinsterende; 't volck van de lande/ welck weynich is/ geneert hen met visschen.

De stadt Arequipa is gelegen van de stadt de los Reyes ofte Lima, 120 leguen, na 't seggen van Pedro Cieça, ende Herrera in syn historie: (hoe-wel hy in syn Descript. de las Indias, stelt 130 leguen, ghelijck mede doet Augustin de Zarate:) is gebout in de valleye van Quilca, 60 oft 70 leguen van de stadt Cusco, 14 oft als andere seggen 12 leguen van de zuydt-zee/ op een seer bequame ende frissche plaetse / soo dat het een van de lustichste ende gesondtste plaetsen van Peru wort gehouden: is gelegen op de hooghte van wat meer als 16 graden naer 't seggen van Herrera; dan naer 't seggen van Pedro de Cieça op seventhien en een half/ doch moet maer seventhien wesen/ als wy hier naer sullen thoonen. Daer wast ontrent dese stadt excellente tarwe/ daer sy seer goet ende smakelijck broodt van backen: ende daer wordt oock veel wijns ghewonnen: heeft syn haven aen 't in-komen van de rieviere Chila, welck tot aen de stadt komt; soo dat dese Stadt altijdts wel voorsien is van alderhande ververschinge ende koopmanschappen van Spaegnien; ende 't meeste silver van de Charcas placht hier te komen/ om van hier naer Panama af-gescheept te worden /soo Cieça ghetuyght: de mijnen van Potosi zijn van dese plaetsen verscheyden hondert ende vijftich leguen, als Acosta verhaelt/ dewelcke seght voorder dat het silver in synen tijdt niet meer herwaerts wierdt gebracht/ maer naer Arica. Ontrent de stadt leght een Volcan, daer sy wonder van vertellen. Dese stadt is seer onderhevigh de aertbevinghen / ghelijck meest al dit gheweste van Indien/ insonderheydt ontrent de kuste van de zee; ende in den jaere 1582, viel dese stadt by naer over-hoop door een schrickelijcke aerdt-bevinghe. Ende wederom inden jaere 1600 wierp desen Volcan soo grooten menighte van steenen ende asschen uyt / dat de selve hem verspreyden over een groot deel van Peru, soo dat de vruchten ende kruyden soo met asschen beset waren / datmen die qualijck konde bruycken; ende de stadt was in groot ghevaer/ ende de schepen en dorsten die niet naerderen: de wijngaerden en konden niet ghebruyckt worden voor vele jaren; ende den Volcan maeckten soo grooten ende schrickelijcken ghedruys datmen het hoorde op alle de playnen van Peru als oft ghedondert hadde. Onder de jurisdictie van dese stadt gehooren de pleynen ende valleyen van Hacari af

af tot Tarapaca toe; ende te landt-waert in/ in de provincien die sy noemen de Condesuyo, zijn veel dorpen ende vlecken die onder dese stadt behooren/ende daer de in-woonders van dese stadt haer Encomiendas hebben/gelijck de Spaegniaerden die noemen; als daer zijn los Hubinas, Chiquiguanita, Quinustaca, ende los Collaguas, daer eertijdts veel volcks woonde/ die veel van de schapen van Peru hadden; dan dit volck is door de oorloghe van de Spaegniaerden seer vermindert: hoe-wel dat Herrera seght/ dat daer wel vijftich duysent Indianen die tribuyt betalen/ onder dese stadt gehooren. Inde wegh van dese stadt naer Chuquito toe/ leght de valleye Moquegua, die seer lustigh ende vruchtbaer is.

Aen de wegh van Arequipa naer Collao toe/ legghen twee groote lacken/ uyt 't eene van dese seght men dat de rievierе Apurima haer oorspronghe soude hebben.

Het twee-en-twintichste Capittel.

Vervolgh van de binnen-landtsche provincien, langhs de Koninghlijcke wegh over 't gheberghte van GUANCABAMBA; voorts van de CHACHAPOYAS ende MOYOBAMBA.

WY hebben in 't voor-gaende vervolght de playnen ende vlacke landen van dese Audientie van Lima, door de valleyen aen de kuste van de zuydt-zee gelegen; ende sullen nu komen tot de binnen-landtsche provincien ende steden van de Spaegniaerden daer in ghelegen/ beginnende van Guancabamba, daer wy het in 't voor-gaende hebben ghelaten. Van Guancabamba tot Caxamalca, rekent men 50 leguen weynigh meer ofte min. Dese wegh ende de provincien tusschen beyden gelegen/en worden by Cieça niet naerder beschreven/ dan uyt den eersten tocht van Pizarro van St Miguel naer Caxamalca, konnen wy ten deele de ghelegentheyt af-meten: Herrera seght dat van St Miguel tot Caxamalca zijn twaelf groote dagh-reysen; ende dat Pizarro treckende van St Miguel over de rievier/eerst quam in 't landt van de Curaca Pavor, welck waren frissche valleyen: dat Caxas twee dagh-reysen van daer is; ende Guancabamba een dagh-reyse voorder/ wesende een grooter ende schoonder plaetse als Caxas; tusschen beyden loopt een rievier daer veel bruggen over leggen; ende de groote wegh van de Ingas loopt daer door; Pizarro liet dese plaetsen legghen/ende trock van 't landt van Pavor door een woestijne tot een dorp ghenaemt Motux; van hier trock hy twee daghen door valleyen die wel bewoont waren/ die Herrera niet en noemt/ ende weder een dagh-reyse door woestijnen ende sandigh landt/ tot aen een groote rievierе/ die hy passeerde/ ende naer dat hy drie dagh-reysen hadde ghetrocken door wel bewoondt landt/langhs de wegh die naer Chinca loopt/soo sloegh hy de slincker-hant af naer Caxamalca, ende trock derwaerts over 't gheberghte. Als ick dit wel in-sien/ soo schijnt dat Pizarro de wegh heeft genomen langhs de playnen van Peru, ende dat de plaetse die Herrera hier noemt Motux, wel mocht de selve zijn die wy uyt Cieça in 't 16 cap. hebben genoemt Motupe, want de stadt St Miguel lagh doe aen een ander oordt ende naerder de zee. Almagro insghelijcks komende van Caxamalca weder naer St Miguel, treckt mede door de valleye van Xayanque, welck mede op de playnen van Peru leght; soo dat de gelegentheyt van La Serrania moet verstaen worden uyt de beschrijvinge van Yaen ende Chuquimaio, welc tusschen de Serrania ende de Andes in leggen/ende komen te leggen tusschen Guancabamba ẽn Caxamalca. Dese provincie van Caxamalca, is een seer groote ende rijcke provincie/ẽn van outs seer geacht by de in-woonderen van Peru, ende sints dat de Spaegniaerden Peru hebben geconquesteert/ is de selve noch meerder vermaert/ door dien den Inga Atabalipa daer by Pizarro is gevangen ende omgebracht. De Koningen van Peru hadden hier een magnifijck palleys/ met een tempel ende andere kostelijcke ghebouwen/ naer haere wijse; met haer baden ende andere gheleghentheden: van dese kostelijcke ghebouwen zijn gantsch vervallen/ ende dese provincie is de

Cieça c.77.

stadt

stadt van Truxillo toe-gheeyghent: van de welcke sy twintich leguen leght naer 't oosten/ over 't gheberghte. De provincie van Caxamalca is wonder vruchtbaer/ want de tarwe wast daer soo wel als in Sicilien; ende daer wordt veel vee geweydet; oock soo heeft men daer overvloet van Maiz ende wortelen/ende voorts alderhande vruchten ghelijck in ander gewesten van dit landt. De in-woonderen zijn van goede aerdt vreedtsaem/ende vernuftigh/ maken van de wolle van haer schapen alsoo fraepen tapisseryen/als in Neder-landt. Daer zijn oock in de limiten van dese provincie mijnen van seer rijcke metalen. De vlecke Caxamalca, welck is de voornaemste van dese valleye / is gheleghen aen de voet van 't gheberghte / heeft ontrent een legue vlack landt/ daer twee ricvierkens door-loopen/daer brugghen over legghen; ende daer lagh een stercke fortresse doen de Spaegniaerden daer eerst quamen; ende een schoonen tempel van de sonne/welcke tempels sy noemden Guacas. Stellen dese valleye van Caxamalca, 90 leg. van Lima, ende so veel mede van Truxillo. Van Caxamalca treckende over 'tgeberghte naer Lima, soo komt men eerst in provincie van Guaylas, welck een rijck corregiement is/doch daer woonen weynigh Spaegniaerden; meest Indianen die veel vee hebben van welcker wolle sy veel baye ende laeckenen maecken.

Cieça c.78.

Eer men komt aen de provincie van Caxamalca, leght daer eenen anderen wegh die mede by de Ingas is versorght/welck loopt naer de Chachapoyas, van de welcke wy eer wy voort-gaen/hier sullen spreken. In de provincie van de Chachapoyas, is by de Spaegniaerden een stadt ghebout/ welck sy noemen St Iuan de la Frontera; is gelegen 120 leguen van de stadt de Los Reyes ofte Lima, naer 't noort-oosten toe: was eertijts gheleght aen een onbequame plaetse genaemt Levanto seer rouw ende oneffen grondt/soo datmen die met de spade moest effenen: dan wiert daer naer verleght in de provincie van de Guancas, om dat het een beter ende ghesonder quartier was / (door dien Herrera elders in stede van Guancas seght/ Guanacos; ende de Guancas by Xauxa woonen naer gemeyn oordeel van alle Schrijvers; soo meyne dat hier in stede van Guancas, Guanacos behoorde te wesen.) De heele provincie van de Chachapoyas, die van de Guancas ende Cascaynga belanght tot dese stadt; in eenige plaetsen zijn seer rijcke mijnen van goudt; men heeft daer groote menighte van vee/ ende daer worden heel fyne wollen laeckenen ghemaeckt. 'T landt is wonder vruchtbaer / daer wast veel tarwe/ gerste/ ende ander zaet; ende men heeft daer alderhande fruyten van Spaegnien in overvloet. By oosten van dese stadt loopt de groote Cordillera van de Andes, ende over de selve leght de groote rievière Moyobamba, ende andere van ghelijcke groote; ende daer legghen eenighe dorpen van volck/ welck van kleyn vernuft is/ ende naer de ghemeyne opinie / is af-komstigh van de Chancas. In de jurisdictie van dese stadt woonen wel twintich duysent Indianen/die tribuyt betalen aen de Spaegniaerden; is witter volck/ ende van meerder vernuft ende aerdigheyt als 't ander volck van Indien; ende insonderheyt schoone vrouwen / soo dat men die in voor-tijden de Ingas, Koninghen van Peru, toe-voerde. Met dese stadt confineren naer 't oosten de provincie van Longua, Charrasmal; ende de dorpen van Gomorâ, Coxcon; de provincien Hasallao; Toncho; Chillao.

Herr.

l.4.c.26.

In de provincie van de Chachapoyas, wast een seecker soorte van amandelen/ daer Acosta van schrijft in de volgende maniere: In comparatie van amandelen/ als oock van eenighe andere vruchten/soo moghen alle de boomen by de amandelen van de Chachapoyas wel swijghen; noemense amandelen om datse die gheen anderen naem en weten te gheven; is de leckerste ende ghesontste vruchte van alle die ick opt in Indien hebbe ghegeten /jae dat meer is/ een gheleerdt medecijn verklaert dat daer onder alle de vruchten van Indien ende Spaegnien / gheen en is die by de dese in goetheyt magh vergeleecken worden/zijn kleynder als die van de Andes, ende grooter ofte ten minsten groover als die van Spaegnien/seer tender ende morwe om te eten/ sappigh ende ghelijck als boterachtigh / ende lieflijcken soet

soet/wassen aen seer hooge ende wel-ghetackte boomen/ende soo fraey gekroont/ dat het een dinghen om sien is; de vruchte is wel bewaert/groeyen in huyskens ofte doppen/een weynigh grooter ende scherper als de huyskens daer de Castanien in groeyen; de welcke droogh zijnde/seer lichtelijck werden gheopent.

In de provincie van Moyobamba leght mede een stadt van Spaegniaerden/ de welcke sy noemen St Iago, de los Valles, ofte oock Moyobamba; is meer dan hondert leguen van de stadt Lima naer 't noordt-oosten toe/ende vijf-en-twintich leguen van St Iuan de la Frontera voor-noemt/in een seer regenachtigh quartier/ doch men heeft daer overvloedigh vee. De provincie van Moyobamba is ongheσont door de veelheyt van de rievieren ende hooghe berghen/ ende seer dichte bosschagien. Tusschen de provincie van de Chachapovas en de provincie Moyobamba, leght een ander provincie welcke de Spaegniaerden de naem gaven van los Motilones, daer veel rievieren door-loopen/ende de provincie is niet wel bewoont/ soo dat daer ghebreck is van lijf-tocht.

d.6.l.6. c.14.

Het drij-en-twintichste Capittel.

Vervolgh van de binnen-landtsche provincien van PERU, langhs den hooghen wegh van de INGAS, beginnende van de provincie van CAXAMALCA tot GUANUCO; ende van de stadt LEON DE GUANUCO.

VAn de provincie van Caxamalca, daer wy het in't voor-gaende hebben gelaten/tot de schoone valleye van Xauxa, rekent men weynigh meer ofte min als tachtentich leguen, (Herrera seght 70) al langhs de Koninghlijcke wegh van de Ingas. De provincien tusschen beyde gheleghen zijn de naer-volghende. Ontrent de elf leguen voorder naer 't zuyden van Caxamalca, leght een ander groote provincie die eertijdts seer bewoont was/de welcke sy noemen Guamachuco: tusschen beyden ende by naer half-weeghs/ leght een ander valleye die seer schoon ende lustigh is; de welcke/alsoo de hooghe berghen de windt beschutten/seer heet is, ende daer loopt een fraeye rievier door/ op welckes oever veel tarwe wast/ wijngaerden ende vijghe-boomen/oragnien/limoenen/ende veel ander vruchten die daer uyt Spaegnien zijn ghebracht; de Ingas hadden hier voor tijdts hare palleysen ende schueren/ende veel saey-landen om de noodighe voor-raet te versorghen. De provincie van Guamachuco is die van Caxamalca in alles ghelijck/ ende de Indianen van ghelijcke tale ende ghestalte: de Koninghen van Peru hadden hier insghelijcks hare palleysen; dat volck van de lande is eenighen tijdt herwaerts seer vermindert: de gestalte van de lucht is eer koudt als heet; en 't landt seer overvloedigh van alles dat tot onder-houdt van smenschen leven noodigh is. Eer de Spaegniaerden hier quamen/soo waren in dese provincie veel van de schapen van de lande/ ende op 't gheberghte daer om her veel Guanacos ende Vicunnas. Van dese provincie van Guamachuco, loopt een Koninghlijcke wegh na de Conchucos toe/ welck in de provincie van Bombon weder-keerdt/en hem voeght met de voor-gaende wegh.

Cieça l. c.81.

De provincie van de Conchucos is van die van Guamachuco, twee dagh-reysen verscheyden langhs den hooghe wegh/ ende tusschen beyden waren palleysen ende schueren tot behoef van de Koningh/als hy door dese wegh reysden naer de provincien daer ontrent gheleghen. In de provincie van de Conchucos, waren dierghelijcke gheboutwen; ende 't volck van de lande is van middelbaer staturen; ende daer zijn altijdts goede mijnen van goudt ende silver gheweest: dit volck is oock veel by de Spaegniaerden om-ghebracht.

Seventhien leguen van de Conchucos leght een ander provincie welck sy noemen Piscobamba, daer mede een Tambo was voor de Koningh van steen gemaect. 'T volck van dese provincie is wel ghemaniert/ende vrienden van de Christenen: haer landt is seer vruchtbaer/ ende wel voor-sien van alderhande lijf-tocht.

Acht leguen voorder leght de provincie van Guaraz op een wreedt gheberghte/ soo dat het een dinghen om te sien is/ hoe dat de wegh hier gheleght is; 't volck van de lande is seer arbeydtsaem/ende gheneghen om in de mijnen te wercken/ daer sy eertijts haer tribuyt van betaelden aen de Koninghen van Peru: men siet daer een fortresse die seer fraey in het vier-kandt van steen is ghemaeckt/ naer de wijse van dat landt.

Wat voorder leght de provincie van Pincos, daer een rievière by loopt; ende de Indianen van dit quartier is fraey volck/ende aensienlijck in haer manieren: ende wat voorder is gheleghen het groot ende kostelijck palleys van Guanuco, welck wel een van de voornaemste is ghewéest naest Caxamalca; hier is nu een stadt van de Spaegniaerden gheleght/ daer wy nu sullen van spreecken.

Herr. De stadt Leon de Guanuco is gelegen vijftich leguen van Lima, ofte los Reyes, naer 't noorden toe/ een weynigh meer oostelijck/ neffens de Koninghlijcke wegh van de Ingas; is ghebout in een goede ende ghesonde gheleghentheydt/ ende daer is groote overvloedt van alderhande lijf-tocht/ ende veel vee; men heeft daer oock mijnen van silver/ hoe-wel arm; ende 't volck van de lande is vernuftigh; daer wordt veel tarwe ghewonnen/ naer dat de Indianen gheleert hebben van de Spaegniaerden 't landt wel te bouwen/ende bevinden haer beter ghedient van de tarwe als van Maiz, door dien het Maiz soo goeden voedtsel niet en gheeft/ maer is grover ende hitligher/ ende maeckt veel bloedts: daer wassen oock veel wijngaerden/ vijghe-boomen/ oragnie-boomen/ ende voorts alderhande fruyt-boomen van Spaegnien ende van de lande; stieren/koeyen/ geyten/ peerden worden daer met menighten aen-gheteelt: men heeft daer veel ghevogelte van patrijsen ende ander wildt: de natie van Conchucos vooren aen-gheroert/ de groote provincie van Guayalas, Tamara, ende Bombon, ende andere plaetsen meer/ belanghen tot de limiten van dese stadt. In veele quartieren van dese provincien worden silver-mijnen ghevonden. In dese stadt naer 't segghen van die daer onlanghs ghewéest zijn/ woonen wel dry hondert familien van Spaegniaerden; ende menighte van Indianen; ende soude als een aerdtsch paradijs wesen; waer de beste confitueren werden gemaeckt van de gantsche wereldt; ende insonderheydt succaden van calabassen/ soo wit ende door-luchtigh als cristal. In 't gheberghte vindt men eenighe wreede ende verslindende dieren/ als leeuwen ende groote beyren/ ende andere wilde dieren. 'T landt welck nu onder dese stadt wordt ghereekent/ belanghde eerst tot de stadt Lima, dan om redenen van staet/ is dese stadt ghebouwt ghewéest/ niet sonder groot teghen-spreecken van de in-wooners van Lima, ghelijck als Cieça verhaelt. Onder de jurisdictie van dese stadt wordt mede ghereeckent de provincie van los Viticos, welck diep in de Andes leght/ soo dat de Inga Mango, naer dat de Spaegniaerden haer meesters ghemaeckt hadden van Peru, hem retireerde in dese provincie/ om sich beter door de gheleghentheyt van dese plaetse/ teghen de Spaegniaerden te verberghen.

d.7.l.4. c.4.

Cap. 79.

Het vier-en-twintichste Capittel.

Vervolgh van de binnen-landtsche provincie van die van GUANUCO af, tot die van GUAMANGA, daer de stadt LA VITTORIA is gheleghen.

Cieça c.83. Naest de provincie daer Leon de Guanuco in gheleghen is/ volght de provincie Bombon, welck seer sterck is van natueren/ende de gheleghentheyt van dese plaetse/ waer door de in-gheboorne seer strijdtbaer waren. Augustin de Zarata seght dat het is 't hooghste ende vlackste landt van heel Peru, waer deur het daer door-gaens hagelt ende sneeuwt. In dit landt is een lack gheleghen/ welck wel thien leguen in 't ronde heeft; ende 't landt selfs is vlack ende koudt: ende het gheberghte leght wat van het voor-schreven lack: de dorpen van de Indianen legghen daer rondtom; 't volck hadde eertijdts veel schapen van de lande/ ende hoe-wel

hoe-wel de selve door de oorloghen seer zijn vermindert/ soo vindtmender noch tamelijck veel/ insonderheydt van de wilde soorte/ die haer in 't ghebergte onthouden: door dien 't landt soo koudt is/ soo wast hier weynigh Maiz; dan laten daerom niet te hebben andere wortelen die bequaem zijn tot onder-houdt van 's menschen leven. In dese Laguna legghen eenighe Eylandekens ende klippen; op de welcke wassen eenige biesen ende ander kruyden daer de Indianen haer vee mede voeden: men houdt voor seker/ dat van 't water dat uyt dit lack vliet/ de vermaerde rieviere van Rio de la Plata ten deele haren oorspronghe heeft; door dien 't door de valleye van Xauxa loopende/ al-reede een groote rieviere maeckt/ in de welcke daer naer noch komen loopen de rievieren Parcos, Bilcas, Abancay, Apurima, ende Yucay; ende loopende naer 't oosten/ komen daer noch meer rievieren in/ tot aen de Paraguay toe/ welck een voor-nemen arm is van Rio de la Plata. Bombon soude vier-en-twintich leguen van Lima ligghen.

Thien leguen voorder leght de provincie van Tarama, welcke van beter tempre is/ waer door daer meer tarwe ende Maiz, ende ander vruchten worden ghewonnen als in de voor-gaende: hier waren oock eertijdts groote ghebouwen van de Ingas.

By dese provincien legghen noch andere; als namentlijck een die Herrera noemt los Atavillos; ende naer 't oosten over/ ofte in 't ghebergte/ de provincie ende rievieren de los Chupachos; langhs de welcke men oost-waert komt in de provincie van Mama; ende voorder aen en vindt men niet dan dichte bosschagien ende wildernissen.

Van Tarama komt men langhs de Koninghlijcke wegh te Xauxa, welck een van de voornaemste was van gantsch Peru. Door de valleye van Xauxa loopt de rieviere Xauxa, die uyt de Laguna van Bombon voort-komt/ als hier voren is verhaelt. Dese valleye is wel 14 leguen langh/ ende vier ofte vijf leguen breedt. Was in voor-tijden seer bewoont/ soo dat men voor seecker houdt/ dat ten tijden dat de Spaegniaerden daer eerst quamen/ daer wel dertich duysent Indianen waren; ende nu (seght Cieça van sijnen tijdt) twijfele ick datter qualijck thien duysen worden gevonden. 't Volck was verdeelt in drie gedeelten/ hoe-wel sy al t'samen met een gemeynen naem Guancas wierden ghenoemt. (Herrera noemtse oock Yaios.) Het eerste ghedeelte wierdt ghenaemt Xauxa, daer dit gantsch quartier den naem van heeft; het tweede Maricabilca; ende het derde Laxapalanga: In alle dese deelen waren schoone palleysen van den Koningh/ doch 't voornaemste ende kostelijckste in 't beghin van dit quartier/ in 't ghedeelte van Xauxa. De valleye van Xauxa is om-cinghelt van 't gebergte daer sneeuw op leght. Herrera seght dat dese valleye Xauxa is geleghen ses-en-dertich leguen van de Stadt Lima. Die daer onlanghs zijn gheweest segghen dat in dese valleye zijn veerthien woon-plaetsen van Indianen.

Cieça c.48.

d.7.l.3. c.6.

Van de valleye Xauxa tot de stadt la Vittoria de Guamanga, zijn 30 leguen; en reysende langhs den hooghen wegh/ komt men aen seecker hooghten/ welcke leggen boven de valleye/ daer men seker oude gebouwen siet/ die gantsch vervallen zijn ende voorts treckende komt men aen het dorp van Acos, welck neffens een moerasch leght dat vol riedt-bosschen leght; de Indianen van Acos woonen wat van de wegh af/ op seker hart ende woest gebergte dat aen de oost-zijde legt. Van Acos loopt de wegh naer 't palleys van Pico, ende langhs een hooge vlackte komt allenckens neder-dalende na de rieviere/ welck door Xauxa loopt/ daer een brugge over leght; ende dese passagie wordt genaemt Angoyaco: aen dese passagie waren eenighe wooningen voor de Koningen gebout/ met een badt/ welck daer van seecker heete springhen wordt ghemaeckt.

Cieça c. 85.

Van hier voorts treckende over een ander kleyn rievierken/ komt men aen het dorp Picoy, daer mede een brugghe leght/ door dien 't rievierken in de winter-tijdt seer snel loopt.

Van Picoy komtmen aen de valleyſen van Parcos, welck op een top van een bergh waren gebout: ende 't volck woonde tuſſchen ſeer harde ende hooge bergen/ die aen d'een zÿde ende aen d'ander zÿde legghen van dit Koninghlÿck ghebouw. Eer ghy te Parcos komt/ſoo leght daer een kleyne woeſtÿne/ daer een plaetſken leght/welck de Indianen noemen Pucara, (welck ſoo veel is te ſegghen/ als ſtercke plaetſe) daer de Koningen eertÿts een fort hadden/daer de om-leggende volckeren haer tribuyt quamen betalen. 't Volck hier ontrent woont meeſt al in 't geberghte/ daer meeſt door-gaens veel ſneeus op leght/doch ſy zaeyen ende planten in de valleykens die beſchut zÿn voor de koude; ende men heeft daer veel ſilver-mÿnen. Van Parcos daelt de Koninghlÿcke wegh over ſeker geberghte tot een rievierе die de ſelve naem voert/daer een brugge leght/op groote ſteenen bogen geleght. De rieviere van Parcos over zÿnde/ſoo treckt men voorts naer 't valleys/welck genaemt wort Aſſangaro; van waer men langhs de Koninghlÿcke wegh/ door de valleye van Vinaque, welck ſchoon en luſtigh is/komt te Guamanga. Van Parcos tot Guamanga zÿn elf leguen, naer 't ſegghen van Herrera. Auguſtin de Zarate ſeght dat la Cueſta de Parcos, welck is een quade paſſagie/niet ver gheleghen is van Guamanga, ende vÿftich leguen van Cuſco.

d.8.l.9. c.8.

De ſtadt Guamanga, ofte St Iuan de la Vittoria leght op de hooghte van 13 graden by zuyden de linie/ 60 (oft als andere ſeggen 78) leg. van de ſtadt de los Reyes ofte Lima, naer 't zuydt-ooſten aen de Koninghlÿcke wegh van de Ingas, op een vlacke playn/ontrent een Cordillera, ofte vervolgh van kleyne bergen/legghende van de ſtadt naer 't zuyden toe/eñ neffens de ſtadt loopt een beke van ſeer goet water: de huyſen van de ſtadt zÿn meeſt van ſteen gebout/ende met bricken ende tegelen gedeckt/de beſte van gantſch Peru; men geniet daer een geſonde lucht; door dien noch de ſonne/ noch de avont-dauwen eenighſints ſchadelÿck zÿn; rontom de ſtadt ende in 't velt zÿn by de Spaegniaerden veel landt-huyſen gebout/daer ſy veel beeſten weyden aen de rievierkens ende in de valleyen. De grootſte rieviere die ſy hier hebben/wordt genaemt Vinaque; ontrent de welcke geſien worden de ruÿnen van ſeker oude ghebouwen/die naer 't ſegghen van de Indianen/daer in ouden tÿden ſouden gemaeckt zÿn by een ander natie van volck; gelÿck dan wel te glooven is/ door dien ſy van een gantſch ander maeckſel zÿn/ als de ghebouwen van de Ingas, Koningen van Peru. Aen deſe rieviere Vinaque, ende andere ghewesten ontrent deſe ſtadt gelegen/wordt alſoo goede tarwe gewonnen als in Spaegnien/ daer ſy ſeer goet ende ſmakelÿck broodt van backen. Daer is in de ſomer wat ghebreck van gras voor de peerden/ te meer om dat in Indien gheen hoy ghewonnen en wordt dat de beeſten willen eeten. De Cordillera van de Andes leght naer 't ſeggen van Herrera, 18 leguen van de ſtadt naer 't ooſten. De in-geborne van deſe provincie zÿn van middelbaer ſtatuere/ wat bruyn/ van kleyn vernuft/ſeer luey ende leugenachtigh; hoe wel verſtandigh ghenoegh om haer eygen voordeel te ſoecken. Onder deſe ſtadt zÿn wel 30000 Indianen die onder tribuyt ſitten. In de limiten van deſe ſtadt wort veel Coca vergadert; daer valt ſeer goeden honigh/ eñ men heeft daer deynen die ſoo goet zÿn als kalveren. De rievierkens die van de Andes komen af-loopen/ hebben goede viſch/ende inſonderheyt een ſoorte van kreeften; 't reghent daer veel in dit ghewеſte. Daer waſſen veel gheſonde kruyden; oock een heel fenÿnigh/ welck ſy noemen Mio; 't vee ſterft daer van als het 't ſelve eet. Men vindt daer oock een ſeecker dier/ welckes piſſe ſoo peſtilentialen reuck heeft/ dat men 't wel een muſquet-ſchoot verre rieckt/ ende daerſe eens aen-geroert heeft/ en vergaet de ſtanck nimmermeer. Daer zÿn diverſche mÿnen in dit quartier/van goudt/ ſilver/ quick-ſilver/ koper/ yſer/ loodt/ ſulpher/ ende ſeyl-ſteen. Daer zÿn in de ſtadt (welck heeft een Biſſchop ende Corregidor) dry parochie-kercken/ diverſche kloosters van Monnicken/ ende veel confrarÿen ſoo wel van Indianen als van Spaegniaerden; ende oock een van Swarten/ oock een van de fraeyſte Hoſpitalen die in dat landt zÿn.

Herr.

Het

Het vijf-en-twintichste Capittel.

Vervolgh van de binnen-landtsche provincien langhs de wegh van de Ingas, van GUAMANGA af, tot CUSCO toe.

VAn de provincie ende stadt van Guamanga af / tot de groote stadt Cusco, rekent men weynigh meer oft min als sestich leguen, Augustin de Zarate seght tachtentich / door een harde ende onbequaeme wegh / weghen 't ghebergte ende klippen; in desen wegh legghen de playnen van Chupas: twee leguen van Guamanga naer 't segghen van Zarate. Elf leguen van Guamanga langhs de Koninghlijcke wegh / legghen de groote ghebouwen van Bilcas, daer de Indianen rekenen de rechte helft te wesen van 't gantsche rijck van de Koningen van Peru, door dien daer soo veel weeghs is van Quito tot Bilcas, als van Bilcas, tot Chile: ende eenighe Spaegniaerden die desen wegh hebben gherepst / meynen dat het weynigh sal verschillen. Dese palleysen van Bilcas waren wel de kostelijckste ende voornaemste van 't gantsche rijck / dan zijn nu gantsch vervallen / soo dat daer niet by naer als de vervallen steen-hoopen van te sien en zijn: Bilcas is nu een Corregiemento, welck veel aen-ligghende dorpen onder sich heeft.

Seven leguen van Bilcas leght Vramarca, ende tusschen beyden loopt de wijde rieviere die sy noemen Bilcas, om datse naer by dese palleysen gheleghen is: daer is een brugghe over gheleght die wel hondert ende ses-en-seftich passen langh is. Aen den oorsprongh van dese rievier is de provincie van de Soras gheleghen / een vruchtbare ende overvloedighe provincie / ende bewoont by strijdtbaer volck; dese ende de Lucanes spreecken een taele / ende gaen in wollen-laeckenen ghekleedt: in haer landt zijn rijcke mijnen van silver ende goudt. De in-gheboorne van de provincie daer Vramarca in leght / worden ghenaemt Chancas; ende de provincie Andabaylas, in het midden van de welcke oock groote huysen ende de schueren waren tot behoef van de Ingas van Peru. Is een groote ende langhe provincie daer veel tam vee is; daer wast veel tarwe / ende in eenighe heete valleyen wassen schoone fruyten. 'T volck is seer vermindert door de oorloghen ende tyrannie van de Spaegniaerden / die 't volck deerlijcken hebben ghequelt. Andaguaylas naer 't segghen van Herrera, is twintich leguen van de stadt Guamanga: ende is een rijck Corregiemento. *Cieça c. 90.*

Negen leguen voorder van Andaguaylas, komtmen aen de rieviere van Abancay, in welcke rieviere stercke steenen pilaren zijn / daer een brugge is over gheleght naer de wijse van 't landt; niet verre van de rievieren waren Koninghlijcke ghebouwen / ghelijck als in andere quartieren vooren verhaelt. Drie leguen by noorden de rieviere leght Cochacaxa; ende twee leguen over de rieviere naer Cusco toe / leght Pueblo de Abancay, welck is twee-en twintich leguen van Cusco, naer 't segghen van Herrera. Dan Diego Fernandez seght dat de brugghe Abancay maer twintich leguen is van Cusco; ghelijck mede schrijft Augustin de Zarate, de welcke twaelf leguen boven Puente de Abancay stelt de valleye Cotabamba. *d. 8. l. 10.*

Acht leguen van Abancay loopt de rieviere Apurima, welcke wel de grootste is van alle die wy van Caxamalca af / hebben beschreven; de Koninghlijcke wegh loopt heel wel ghevlecht over de berghen ende dalen / soo dat het grooten arbeydt ende moeyte moet ghekost hebben die soo te slechten / insonderheyt in 't af-dalen naer de rievier / al-waer seer hardt ende wreedt ghebergte is: In de rieviere staen twee groove steenen pilaren / om de brugghe over te legghen; de welcke daer gheleght is op een sonderlinghe wijse / alsoo de rieviere wel hondert ende tachtentich passen wijdt is / ende alsoo diep dat men in 't midden gheen pilaren kan fonderen; daer is een Alcalde die de selve waer-neemt die jaerlijcks voor salaris heeft duysent pezos: ende alle koopmanschappen die daer trecken / betalen een half ten hondert / tot reparatie van de brugghe. Boven op dese rieviere woonen de Aymaraes,

maraes, in verscheyden dorpen onder een Spaensche Corregidor, ende by noorden de selve rievier/ light Bilcabamba, daer mijnen zijn van silver/ hoe-wel arm; niet te min worden der jaerlijcks 500 barren upt-ghehaelt.

Van de rieviere Apurima (welck is twaelf leguen van Cusco, naer 't segghen van Diego Fernandez ende Augustin de Zarate) komt men aen de pallaysen van Limatambo; daer men de ruijnen siet van veel kostelijcke gheboutwen; is 9 leguen van Cusco; ende treckende over 't gheberghte van Bilcaconga, komt men aen de valleye van Xaquixaguana, welck is een vlackte die tusschen de bergen in leght/ en is niet langh ofte breedt: De Koninghen van Peru hadden in dese valleye groote schoone lust-hoven daer sy haer quamen vermaecken; van dese valleye tot de stadt Cusco, zijn vijf leguen; den Koninghlijcken wegh loopt daer door. 't Water van een rieviere welck haer oorspronghe heeft ontrent dese valleye/ maeckt hier een groot ende diep moerasch/ welck men seer qualijck soude konnen passeeren/ ten ware de Ingas hier een callsije hadde doen maken met stercke mueren aen beyde zijden; een werck dat langh kan dueren: als men over dese callsije is/ soo treckt men voorts naer Cusco over sekere heuvelen. In voor-tijden was dese valleye van Xaquixaguana seer bewoont/ ende vol zaey-landen ende ackeren die soo gheleght ende van den anderen verscheyden waren/ dat het een gheneucht was om sien. Daer wordt nu veel tarwe ghesaept/ door dien sy daer soo wel wil wassen; ende de Spaegniaerden die te Cusco woonen/ onder-houden daer veel vee. Eer wy voorts vaeren tot de beschrijvinghe van de groote stadt Cusco, soo moeten wy hier niet voor-by gaen de mijnen van quic-silver die te Guancavelica zijn.

Acht oft thien leguen van Guamanga hier voorên beschreven/ bykants naer 't noordt-westen/ ende sestich leguen van Lima zijn gheleghen de vermaerde mijnen van Guancavelica, die men ghemeynlijck noemt el Assiento de Oropesa, al-waer de wonderlijcke mijnen van quic-silver zijn gheleghen. De Koninghen van Peru, ende de Indianen/ en hebben in voor-tijden gheen acht ghenomen op dit metael/ ofte eenighe kennis daer van ghehadt/ dan sy ghebruyckten alleen het Minium ofte vermillioen/ om haer lichamen mede te bestrijcken ende verwen; noemden dit vermillioen in haer tale Limpi, ende dit verwen van haer lichamen embixar, hebben de selve ghewoonte als noch behouden/ ende doen 'tselve voor een fraeyicheyt. Tot desen eynde (seght Acosta) soo maeckten sy in de geberghten van Guancavilca, welck zijn in Peru, niet verre van Guamanga, vreemde ondergravinghen van mijnen/ al waer sy dit metael upt-trocken/ ende zijn in sulcker voegen gemaeckt/ dat so men noch hedensdaeghs in de selve holen ofte Socabones (als de Spaegniaerden die noemen) by de Indianen voor desen gemaeckt/ komt te gaen/ men daer in verdwaelt ende niet en weet hoe men daer weder upt sal komen. Doch sy-lieden en maeckten van 't quicksilver gheen werck/ welck van natueren in de selve materie ofte mineral van 't vermillioen besloten is/ noch sy en wisten niet datter sulck metael in de weereldt was. Ende niet alleen de Indianen/ maer oock de Spaegniaerden selfs en hebben gheen acht ghenomen op desen rijckdom/ tot in den jare 1566 ende 67, alsdoen zijn dese mijnen ontdeckt op de volghende wijse: Daer is in handen ghekomen van een verstandigh man ghenaemt Henrique Garces een gheboren Portugees/ een stuck van dit roodt mineral/ welck de Indianen noemden Limpi, ende 'tselve wel besiende/ wiert hy te verkennen dat het 'tselve mineral was welc men in Spaegnien noemt Vermellion; ende wetende dat het quic-silver ende vermillioen al upt een mineral worde ghetrocken/ is derwaerts ghereyst/ ende heeft de proeve daer van ghenomen/ ende alsoo bevonden. De mijnen van Palcas in de limiten van Guamanga op dese wijse ontdeckt zijnde/ zijn daer verscheyden Spaegniaerden naer toe-ghetrocken/ om 't quic-silver upt te trecken ende te bereyden/ ende na Nova Hispania ofte Mexico te vervoeren/ al-waer 't silver door het quic-silver gebenificieert ende bereydt worde; door welcken middel/ vele over-grooten rijckdom hebben vergadert. Ende

de

de contreye daer dese mijnen zijn/ worden terstondt met vele wooninghen van Spaegniaerden ende Indianen beset/ ghelijck dan daer dagheliјcks noch meer by komen, om de mijnen die daer vele zijn ende seer profijtelijck/ te bearbeyden. Onder allen/ soo is de mijne die sy noemen van Amador Cabrera, ofte oock anders/ de los Santos, een seer heerlijck dingh; 't welck is een rotse ofte klippe van seer harden steen/ zijnde gantsch ende al van quic-silver door-toghen/ ende is van soodanighen groote/ datse tachtentich Spaensche Varas ofte roeden in de lenghte is bestaende/ en 40 in de breedte/ zijnde dit heele vier-kant onder-graven tot in de diepte van 70 estados ofte mans-lenghten/ende daer konnen meer dan 300 mannen t'seffens ende gelijck in wercken. Dese mijnen wierden ontdeckt door een Indiaen/ met namen Mavincopa, de voorseyde Cabrera toe-behoorende; diese op synen naem dede registreeren/hoe-wel hy over sulcks moeyte hadde met een fiscael/so werden de vruchten ende 't gebruyck van de selve/ hem toe-ghevoeght/ om dat hy den eersten ontdecker was; verkocht de selve daer naer voor 250000 ducaten; dan hem latende duncken dat hy de helft bekocht was/stack hy de koop weder in rechte; want men oordeelde dat dese mijne wel vijf hondert duysent ducaten weerdigh was/ jae wel een millioen; een seldtsaem dingh datter mijnen souden ghevonden worden van soo excessive rijckdom. In den tijdt dat Don Francisco de Toledo Vice-Roy was van Peru, soo quam daer een met namen Pedro Fernandes de Velasco, die te Mexico hadde gheweest/ ende daer ghesien hebbende/hoe dat men aldaer door 't quic-silver het silver uyt-trock/ heeft hem onderwonden 't selve mede te Potosi te doen. De proeve hier van ghenomen zijnde/ ende bevonden dat het seer wel slaeghde/ soo heeft men in den jare 1571 te Potosi, het silver door 't quicsilver begonnen uyt te trecken; welck daer van Guancavilca werdt gebracht; ende is een van de voor-naemste middelen ghеworden om 't silver te beneficieren: want door dit quic-silver is daer een overvloedighe menighte van silver uyt-ghetrocken/ selfs uyt de mineralen die verlooren ghеworpen waren/welck de Spaegniaerden noemen Desmontes: want het silver wordt door middel van 't quic-silver ghesuyvert/ al is het schoon magher ende van leegh alloy/ welck door het smelten by 't vyer niet en kan ghedaen worden. Den Koningh van Spaegnien treckt van 't bearbeyden van dese quic-silver mijnen/ sonder eenighe onkosten/ by de vier hondert duysent pezos de minas, van weynigh min als veerthien realen 't stuck/ beneffens 't gene noch daer-en-boven komt van 't benificieren van de silver-mijnen van Potosi, welck noch eenen grooten schat geeft. Daer werden het eene jaer door 't ander/ uyt de mijnen van Guancavilca getrocken 8000 quintalen quic-silvers/ en oock wel meer. Dit quic-silver wordt te water gebracht naer Arica, ende so voorts te lande naer Potosi. Dese stadt naer 't seggen van die daer onlanghs waren/ heeft nu wel twee duysent in-wooners Spaegniaerden en ongelijck meer Indianen.

By dese plaetse van Guancavilca is een fonteyn die heet water uyt-gheeft/ dat stracks in steen verandert; van dese steen worden by naer alle de huysen daer ghemaeckt; is morw ende sacht om te bearbeyden ende houwen/ende wordt seer lichtelijck met yser ghelijck als houdt behouwen: is licht ende evenwel ghеduerigh. Eenigh mensch ofte vee van dit water drinckende/ moet daer van sterven/ door dien het in 't lichaem in steen verandert. Acosta l.3.c.17.

Het ses-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de groote stadt Cusco, ende de gheleghentheyt van de landen daer ontrent gheleghen: ende van San Francisco de la Vittoria; ende S[t] Iuan del Oro, in de provincie van Carabaya.

De groote stadt Cusco, welck in voor-tijden was de Koninghlijcke stoel van de Ingas, ende nu noch de hooft-stadt van 't selve rijck/ is gelegen op de hooghte van

van 13 graden ende een half/ by zuyden de linie/ ende op de lenghte van 78 graden van den meridiaen van Toledo; 125 leguen van de stadt de los Reyes naer 't zuyt-oosten/ volgens 't segghen van Herrera. Is ghebout op een seer harde grondt/ ende van alle zijden met berghen om-cingelt/ by twee kleyne beken/ waer van de eene door 't midden passeert; heeft een valleye naer 't oosten toe/ welck van de stadt af begint/ in voeghen dat 't water van de beken die door de stadt passeren/ naer het westen toe-loopen. In dese valleye door dien sy upter-maten kout is/ en is gantsch gheen gheboomte dat vruchten geeft/ upt-ghenomen eenighe Molles, welck zijn vruchten van de lande. Aen de noordt-zijde op een van de hooghste ende naeste berghen/ heeft dese stadt een fortresse/ welck weghen syn groote ende sterckte/ een treffelijck gebouw is gheweest/ ende ist noch hedens-daeghs/ hoe-wel een deel daer van vervallen ende af-ghebroken is; want heeft drie mueren in 't ronden/ van soo groote steenen op-geleght/ dat elcke muer maer drie steenen en heeft in de hooghte/ ende soo constigh t'samen ghebrocht/ sonder eenigh cement/ dat 't wonder om sien is; toorntjens en poorten zijn meest van eenen steen/ wel thien vademen hoogh. Naer 't oosten ende noorden van dese stadt/ legghen de provincien van Andasuyo, welck zijn de dichte bosschagien ende hooghe berghen van de Andes, ende een groot deel van Chincasuy, door welck de landen naer Quito toe werden verstaen: Naer het zuyden toe de provincien van Collao ende Condesuyo; van welcke die van Collao legghen tusschen 't oosten ende het zuyden; ende die van Condesuyo tusschen 't zuyden ende westen: Het eene ghedeelte van dese stadt wierdt ghenaemt Hanancuzco, ende het andere Orencusco, daer den principaelsten adel woonde/ ende de oudtste gheslachten van Peru. Aen d'ander zijde leght den bergh van Carmenga, op de welcke een rije staet van seker kleyne toorntjens/ de welcke dienden om rekeningh te houden van de kours der sonnen/ daer de Indianen veel wercks van maeckten. In 't midden van de stadt was een marckt-plaetse van goet maecksel: van welck upt-gaen vier Koninghlijcke weghen; de eerste wordt genaemt Chincasuyo, door de welcke men reyst naer de vlacke landen/ ende 't gheberghte (la Serrania) tot de provincien van Quito ende Pasto: langhs den tweeden/ Condesuyo gheheeten/ reystmen naer de provincien die onder dese stadt ende die van Arequipa behooren: langhs den derden/ Andesuyo, treckt men nae de provincien die aen de voet van de Andes, ende oock eenighe die over de Andes zijn gheleghen. De vierde ende laetste Collasuyo, streckt tot de provincien van Chile toe. De rievierе die door dese stadt loopt/ heeft haer brugghen om over te gaen: Ende in gheen gedeelte van Peru en wierdt een plaetse ghevonden/ die soo de ghedaente hadde van een rechte stadt als de dese; heeft groote doch enge straten/ ende de huysen van enckel steen gemaeckt/ ende soo bequamelijck na de groote van de steenen t'samen gevoeght/ dat het wonder om sien is. Daer waren in dese stadt veel Koninghlijcke gebouwen/ ende een seer magnifijcken ende solemnelen tempel van de son/ welck sy noemden Curichanche, welck wel de rijckste van goudt ende silver was van de gantsche werelt; is nu 't klooster van Dominicanen/ syn mueren zijn een spietse hoogh/ van fraeye steenen/ seer konstigh by een ghevoeght/ met silver tusschen de voeghen/ welck men eerst siet/ als men de steenen wat verbreeckt. De stadt selfs was de rijckste van gantsch Peru, door dien daer van langen tijden groote schatten van allen deelen van 't rijck waren gebracht; ende was verboden op lijf-straf eenigh goudt oft silver daer upt te voeren. Hoe-wel de ghestalte des luchts in dese stadt koudt is/ is heel gesondt: ende is 't best van alle steden van Peru, voor-sien van lijftocht ende andere nootsaeckelijckheden/ ende de Spaegniaerden hebben hier de meeste encomiendas over de Indianen. Heeft nu 4 parochie-kercken/ ende 4 kloosters van de vier orden/ ende een collegie van Jesuyten. Daer woonen in de stadt by de 3000 Spaegniaerden/ met wel 10000 Indianen. Wordt gheregheert door een Corregidor, daer ghesonden by den Vice-Roy/ welck altijdts een voornemen man is/ door dien syn ghebiedt seer groot is; is 't grootste Bisdom van Peru;

Cieça c. 92.

Peru; ende hoe-wel veel daer van is af-ghenomen ende de Bisschoppen van Guamanga ende Arequipa toe-ghevoeght / soo heeft noch jaerlijcks twintich duysent pezos in-komen. In de landen om Cusco gheleghen/ zijn veel schoone valleyen/ met diversiteyt van kruyden ende bloemen / ende veel fruydt-boomen soo van de lande als van Spaegnien. Op de rieviere die door de stadt loopt / staen eenighe water-meulens tot dienste van de in-woonders: ende vier leguen van de stadt / leght de plaetse daer de steen werdt gehaelt daer sy mede timmeren/ ende rondtom de stadt werden veel beesten gheweydet. In de stadt Cusco heeft men seeckere plaetse daer een fonteyn springht / welckers water al vloeyende / in uyt-nemende wit ende goet zoudt verandert/ welck op sommighe plaetsen geenen kleynen rijckdom en soude wesen/ dan en heeft hier om de overvloedicheyt van 't zoudt niet veel te bedieden: In dese stadt zijn veel kelders ende ghewelfsels onder de aerde / daer men veel rijckdoms in heeft ghevonden.

In de jurisdictie van dese stadt leght de valleye Toyma, ende andere meer / daer groote menighte valt van Coca, die by de Indianen soo dier werdt ghekocht: ende groote monsters van mijnen / van goudt / silver ende quic-silver: ende in de hondert duysent Indianen die onder tribuyt sitten/ naer 't segghen van Herrera.

Vier leguen van dese stadt weynigh meer ofte min (Herrera seght van ses leguen) leght een valleye welck sy noemen Yucay, tusschen hooghe bergen ghelegen/ in sulcker voeghen/ dat sy door het beschudt van de selve seer ghesondt ende lustigh is; ende noch koudt noch heet/ maer van een sonderlinge getempertheyt/soo dat de regeerders van Cusco dickwils in beraet zijn gheweest/ de stadt hier te verlegghen. In dese valleye zijn veel hoven ende boomgaerden / ende de Ingas hadden hier eertijdts haer lust-hoven / ende groote ghebouwen; daer men noch eenighe overblijfselen van siet; ende insonderheyt in een plaetse die sy noemen Tambo, dry leguen beneden dese valleye / tusschen twee hooghe berghen / neffens een dellinghe ofte breucke daer een beke door-loopt. Hoe-wel de valleye selfs soo wel ghetempert is / soo zijn de berghen even-wel den meesten tijdt van het jaer met sneeuw bedeckt.

In dese valleye hadden de Koninghen van Peru een groote ende stercke fortresse/ gheleghen tusschen ende op seeckere rodtsen/ soo dat weynigh volck die konde beschermen/ tusschen dese rodtsen waren eenighe harde klippen/ die de plaetse by-naer onwinbaer maeckten; ende beneden waren veel om-ganghen van de selve klippen / welcke schenen mueren te wesen/ d'een hoogher als d'ander/ tusschen de welcke seeckere zaey-ackeren waren/ ende op dese klippen ghelijck als mueren/ waren eenige figueren gehouwen van leeuwen ende andere wreede dieren / met verscheyden wapenen in de klaeuwen; ende in de ghebouwen aen d'een zijde gheleghen van 't Koninghlijck palleys / vondtmen goudt ghemenght tusschen seecker bitumen / daer de Indianen de steenen mede te samen binden.

Onder de provincien van Condesuyo, werden begrepen de volckeren die men noemt Chumbibilcas, de Vbinas, ende andere dierghelijcke meer; van de welcke eenighe seer strijdtbaer waren/ gelijck oock in Pomatambo, hadden menighte van vee/ welck daer wel toe-neemt: ende in de rievieren welcke passeeren door de Aymeraes, heeft men veel goudts ghevonden. In Pomatambo ende andere plaetsen van Peru, wordt seer fraeye tapisserije ghemaeckt / door de fijnheyt van wolle ende de schoone verwen die daer worden ghevonden.

De stadt San Francisco de la Vittoria, is ghelegen in de valleye van Vilcabamba, in 't quartier van Andesuyo, tusschen de Cordillera van de Andes, by na 20 leguen van de stadt Cusco naer 't oosten toe/ heeft een Gouverneur die daer wordt ghestelt by de Vice-Roy van Peru, ende behoort tot het Bisdom van Cusco; leght in een rouw quartier/ ende daer hooghe ende woeste berghen zijn: doch daer zijn mijnen van silver die niet rijck worden gehouden / effen-wel soo worden daer jaer uyt jaer in / vijf hondert barras uyt-ghehaelt.

De vlecke van St Iuan del Oro, is ghelegen in de provincie van Carabaya, tachtentich leguen (andere segghen 40) van de stadt Cusco naer 't oost-zuydt-oosten/ ende dertich leguen naer 't oosten van de Laguna van Collao; werdt ghenaemt del Oro, door de over-groote menighte van fijn goudt welck in haer limiten wordt gevonden. Dit gout van Carabaya is vermaert over syn groote fijnheyt onder alle de soorten van goudt die in Peru worden ghevonden/ ghelijck 't selve by Acosta ende andere Spaensche schrijvers werdt ghetuyght; want haelt dry-en-twintich Caraten ende een half; ende wordt daer seer abundant ghevonden: Wy souden hier nu by-voeghen de beschrijvinghe van Collao, dan alsoo het meeste deel onder de Charcas behoort/ sullen wy het tot daer uyt-stellen.

Eer wy scheyden van dese audientie van Lima, soo salt 't noodich wesen dat wy hier beschrijven de gheleghentheyt van de landen naer 't oosten toe van Cusco gheleghen/ al waer wy hier vooren hebben gheseght te legghen de groote Cordillera van de Andes; dit groot gheberghte heeft aen de oost-zijde seer veele groote provincien/ van de welcke eenighe by de Spaegniaerden zijn ontdeckt: om tot de selve te komen/ soo heeft men door de Cordillera van de Andes vier verscheyden weghen gevonden/ gelijck Herrera getuyght; de welcke tusschen Opotari, ende de valleye van Cochabamba begrepen zijn/ in de lenghte van 70 leguen noorden ende zuyden te rekenen. De eerste wegh langhs Opotari is gelegen op de hooghte van 13 graden by zuyden de linie/ door de Andes van Tono, de rievierre van Opotari af/ ende 30 leguen van Cusco: Om van Cusco naer dese plaetse te komen/ soo treckt men door de valleye van Paqual, welck is 10 leguen van de selve stadt/ende 5 van de Andes, ende soo voorts tot een plaetse in 't gheberghte welck sy noemen Tono, van waer men noch dry leguen heeft tot Opotari voorsz./al waer eertijts een groot dorp lagh seer wel bewoont: dan van daer voort ist een seer moeyelijcke reyse/ door de dichte bosschagien/ hooghe berghen ende steyle klippen die men ghemoet/ tot dat men eyndelijcken komt in de provincie Abisca, welck zijn heete valleyen/ ende wel voor-sien van lijf-tocht: ende voorts heeft men weder een dichte wildernisse daer het qualijck is door te komen.

d.6.l.6. c.2.

De tweede wegh is door de limiten van Caravaya, langhs Sandia ende St Iuan del Oro, weynigh meer als dertich leguen meer naer 't zuyden/van de eerste doorgetocht in Opotari; door desen tweeden wegh hebben de Spaegniaerden ghetracht eenighe rijcke landen te ontdecken al van den jare 1538; Wanneer eenen Pedro Anzurez door Caravaya ghetrocken zijnde met groote moeyte tot in de provincie van Zama, vondt voor-waerts aen een breedt gheberghte ende seer dichte bosschagie ende wildernisse; door de welcke sy quamen in de provincie van Tacâna; ende met groote moeyte ende arbeydt tot aen de rievierre van de Omapalcas, welck haer oorsprongh heeft in de Moias, aen de oost-zijde van de Andes; ende loopt tot in de noordt-zee/ naer dat ghedacht wordt: ende voorts treckende door de provincie van de Cheriabonas, passeerden de rievierre met vlotten/ teghen den danck van een ander volck welck aen de over-zijde van de rievierre woont/ welck sy noemen Marquires, de welcke haer den pas met ghewelt sochten te beletten. Dan over de rievierre zijnde/ en vonden niet dan wildernissen/ soo datse te rugghe keerden de rievierre op/ om soo door de Moios ende Cotabamba te komen in Chuquiabo; ende quamen naer dat daer veel volcks van honger ende onghemack ghestorven was/ eyndelijck in de provincie van Tacama, ende soo voorts te Ayavire.

d.6.l.5. c.2.

Den derden wegh is door Camâta, achthien ofte twintich leguen meer naer het zuyden/ als Sandia daer de tweede wegh door-loopt.

De vierde wegh is door Cochabamba, welck naer 't segghen van Herrera leght op de hooghte van seventhien graden/ ende dry-en-twintich leguen meer naer het zuyden als Camâta; de Spaegniaerden noemen desen vierden wegh oock la entrada de los Moios.

Het

Het ſeven-en-twintichſte Capittel.

Van de havenen, kaben, punten ende rievieren, langhs de kuſte van Peru, in 't begrijp van de audientie van Lima, ende ſtreckinghe van de kuſte.

OP de kuſte van Peru in 't begrijp van deſe audientie / zijn de naer-volghende havenen / caben ende rievieren / ende de aen-ghelegen Eylanden / beginnende van Punta del Aguia, daer deſe audientie haer ſcheyt van de audientie van Quito: Eerſt de Eylanden de Lobos Marinos, op de hooghte van ontrent ſeven graden by zuyden de linie / d'een vier leguen van de kuſte gheleghen / ende d'ander wat voorder af in zee. (Fuller ſteldtſe op de hooghte van ſes graden.) Een weynigh voorder naer 't zuydt-ooſten / leght het Eylandt San Roque, niet verre van Paſcamayo. d.4.l.2. c.8.

De onſe die deſe quartieren hebben bevaren in den jare 1599, ghetuyghen dat ſy ontrent de hooghte van ſes graden ende dertich minuten by zuyden de linie / een Eylandt vonden daer Penguins op waren / ende ontallijck ander ghevoghelte ende zee-robben; door dit Eylandt loopt een gat / dan vermoeden dat men daer met gheen ſchip mocht door-ſeylen: daer en ſtonden gheen boomen op / ofte eenighe andere groente; is binnen duyns grof zandt / ende buyten ſteenighe klippen: aen de zuydt-ooſt-zijde legghen twee kleyne Eylandekens / ende aen de noordt-weſt-zijde mede / men moet daer buyten om ſeylen; ſy meynden aen de noordt-zijde te anckeren / dan de windt ende ſtroom dreef haer daer af.

Volght op de kuſte van 't vaſte landt de haven Malabrigo, die qualijck beſchut is tegen de winden / ende de ſchepen en komen daer niet in / dan by calmte. Sr Richard Hawkins ſteldt die op ſeven graden. Van de Punta del Aguia tot hier toe / ſtreckt de kuſte noordt-weſt ende zuydt-ooſt / ſeght Herrera.

Pedro de Cieça ſeght dat de kuſte van Punta del Aguia af-keert naer 't zuydt-zuydt-weſten tot de haven van Cazma, (moet zuydt-zuydt-ooſt weſen / na de bevindinghe van de Engelſche ende de onſe / die deſe kuſte hebben bevaren / de welcke wy volghen in onſe kaerte) ende datmen van 't eerſte Eylandt de Lobos Marinos, loopt noordt-weſt ende zuydt-ooſt tot Malabrigo.

Thien leguen voorder leght el Arricife, welck ſy noemen de Truxillo, welck mede een qualijck beſchutte reede is; ende twee leguen van deſe haven te landtwaert in / leght de ſtadt Truxillo, op de hooghte van ſeven graden ende een half / ofte twee derde / by zuyden de linie.

Seven leguen voorder leght de haven van Guanape, op acht graden ende 20 minuten / naer 't ſegghen van Pedro de Cieça: dan moet hem in de hooghte wat abuſeren / ofte de diſtantie moet grooter zijn tuſſchen Truxillo en deſe plaetſe.

Noch voorder naer 't zuyden leght de haven van Santa, op de hooghte van neghen graden by zuyden de linie / daer de ſchepen zijn ghewoon in te loopen / ende daer neffens loopt een rieviere van ſeer ſmakelijck water: de kuſte is hier al ſonder berghen / doch zandt-ſtranden / ende eenighe rodtſen ende klippen.

Vijf leguen van Santa, leght de haven van Ferrol, welck goedt is / doch daer en is noch water noch houdt voor de ſchepen te bekomen.

Ses leguen voorder leght de haven Cazma, daer een rieviere is van verſch water / ende daer is houdt te bekomen voor de ſchepen / leght op de hooghte van 10 graden / ſoo Cieça ſeght / dan de hooghte en komt met de diſtantie niet over een. Andere ſtellen 6 leguen van Santa, de valley Guambacho, ende ſtrackx Cazma baxa, ende Caſma la Alta, welcke drie woon-plaetſen zijn van Indianen: daer komen eenige barcken om te laden 't geene daer valt / vleeſch / koorn en wijn / oock ſuycker. Cieça.

Van Cazma ſtreckt de kuſte naer het zuyden tot los Farallones, die ſy noemen de Gaura; wat voorder leght Guarmey, acht oft twaelf leguen van Cazma, aen de mondt van een rieviere: Fuller in ſyn memoriael ſeght uyt eyghen bevin-

bevindinghe / dat het landt van den elfsten graedt ende vijftich minuten / streckt noordt ten westen / ende zuydt ten oosten: welck wy volghen.

Twintich (andere segghen 14) leguen meer naer 't zuyden/ is ghelegen la Barranca. De voyagie van Olivier van Noort, stelt die op de hooghte van elf graden/ (soo dat de distantie soo groot niet en soude wesen; wy hebben dese hooghte ghevolght:) ende dat daer veel tarwe valt. Augustin de Zarate steldt la Barranca vier-en-twintich leguen van de stadt Lima.

Ses leguen voorder leght de haven van Gaura, daer wel hondert huysen staen van Spaegniaerden ende veel Indiaensche; weynigh van daer ligghen de vermaerde Salinas, in een valleye daer gheen water by en komt; het zout wordt daer ghevonden in seer groote ende harde stucken.

Vier leguen voorder leggen de Farallones voornoemt/ van welcke de uyterste 8 leguen in zee leght van 't vaste landt af; ende dese Farallones strecken van 't punt welck het vaste landt daer maeckt n.o. ende z.w. van daer keert de kuste naer 't z.o. tot het Eylandt van Lima, aen 't in-komen van de haven Callao; welck oock genaemt wordt Isla del Callao; tusschen beyden dese Farallones, ende 't Eylandt van Callao; doch 't Eylandt van Callao naerder/ leght een drooghte welck ghenaemt wordt Salmerina, 9 ofte 10 leguen van 't landt legghende: ende wat meer als vijf duytsche mijlen van Callao naer 't noorden liggen by 't landt eenige klippen diese noemen Islas de Pescadores; achter de welcke een in-ham is/ daermen met putten te graven aen strandt wel eenigh versch-water kan bekomen. 't Eylandt van Callao beschut de haven van Lima, ende leght op de hooghte van 12 graden ende een derde by zuyden de linie/ naer 't segghen van Pedro de Cieça; dan de onse hebben 't op 12 graden ende een half bevonden/ ghelijck wy vooren hebben verhaelt.

Neghen leguen van Lima naer 't zuyden light het eynde van Chilca, naer het segghen van Diego Fernandez.

Twintich leguen voorder naer 't zuyden leght het punt van Guarco, ende daer by een Eylandt de Lobos.

Vijfthien leguen voorder/ ende 25 van Lima, naer 't seggen van Pedro de Cieça, leght Puerto de Sangalla, ende de kours is zuyden van Lima af/ naer syn segghen. Dan na de bevindinge van Fuller, is de streckinge van 13 graden ende 30 minuten tot de 18 graden n.w./ ende z.o.; 'twelck de onse in den jare 1599 oock soo hebben bevonden/ ende is by ons ghevolght. Dit is een seer bequame haven (soo dat men eertijts van meyninge is geweest de stadt Lima hier te legghen) op de hooghte van 14 graden schaers by zuyden de linie; daer leght oock een Eylandeken de Lobos by: de kuste van hier voor-waerts is leegh/ hoe-wel hier ende daer eenige rodtsen zijn / ende voorts zandt-stranden: ontrent dit Eylandt de Lobos zijn noch 7 ofte 8 kleyne Eylandekens in een dry-hoeck leggende/ die eenige hoogh en eenige leegh zijn/ al onbewoont/ sonder water ofte houdt/ ofte groente: alleen houden haer daer zee-wolven ofte robben; legghen wat meer als vier leguen van 't vaste landt. Noch voorder op de selve kours leght noch een ander Eylandt / welck mede de Lobos wordt genaemt/ op de hooghte van 14 graden ende een derde/ by z. de linie. Van daer volght de kuste z. ten w.; (de Engelsche ende de onse hebben heel anders bevonden/ als vooren is aen-gheteeckent:) ende twaelf leguen van dit Eylandt leght een cape die sy noemen la Nasca, op de hooghte van 14 graden ende 45 minuten; daer is goet beschut voor de schepen; maer niet goet landen voor sloupen ofte booten. Op de selve kours leght een ander Cabo, welck sy noemen de St Nicolas, op de hooghte van vijfthien graden ende een derde.

Van dit punt tot Puerto de Hacari zijn 12 leguen; in dese haven nemen de schepen victualie ende ververschinge in/ welck valt in de valleye van de selve naem/ die ontrent de 5 leguen van de haven verscheyden is; leght op de hooghte van sesthien graden. Van hier komt men tot Rio de Oconna; ende noch voorder tot Rio de Camana; ende soo te Quilca; ghelijck Pedro de Cieça dese kuste vervolght.

Herrera

Herrera stelt Punta de Chincha op de hooghte van vijfthien graden by zuyden de linie / ende daer by Punta de la Nasca. Olivier van Noordt seght dat la Nasca leght by Puerto St Nicolas, 't welck een goede haven soude zyn / bewoont by Spaegniaerden / ende dat daer de beste wijnen vallen van gantsch Peru.

Voorder leght het punt van Sr Laurenço in de valleye van Quilca, ende beneffens de rieviere van Arequipa. Olivier van Noort seght dat de haven van Arequipa, is een seer naeuw killeken in 't in-komen/tusschen hooghe berghen: ende leght naer 't segghen van Pedro de Cieça, op seventhien en een half graden by zuyden de linie: dan 't schijnt maer seventhien te moeten zijn; alsoo de selve / Chuli ende Tambopalla op seventhien en een half stelt / die nochtans twaelf leguen meer naer 't zuyden legghen / na zijn eyghen rekeninghe.

Van hier voorts varende langhs de kuste/siet men vier leguen van 't vaste landt seker Eylanden/ daer de Indianen den meesten tydt van 't vaste landt komen om te visschen: ende drie leguen voorder leght een ander Eylandeken dicht by 't vaste landt/ daer de schepen onder ten ancker komen; noemen het Chuli, ende is twaelf leguen by zuyden Quilca: van hier tot de rieviere Nombre de Dios, ofte Tambopalla, zijn twee leguen; dese rieviere wordt voor 't scheydt ghehouden van de provincien van Lima ende de los Charcas.

In de beschrijvinghe van de voyagie van Thomas Candisch, ende memoriael van syn Schipper Thomas Fuller, wort op dese kuste gestelt een baye op de hooghte van 13 graden ende 30 minuten/ daer drie kleyne dorpen souden legghen / Paracca, Chinca ende Pisca; van de welcke Herrera gheen mentie en maeckt.

Olivier van Noort seght/ dat Paracca ende Pisca zijn twee havens by den anderen/ op de hooghte van 13 graden ende 20 minuten / ende dat 18 mijlen te landtwaert in/ Yca is gelegen; daer de meeste wijn valt van gantsch Peru. Maer Sir Richard Hawkins seght dat Pisca leght op de hooghte van 15 graden ende 15 minuten; by noorden punta de Sangalla; ende de onse die daer waren in den jaere 1624, met vier schepen van de Nassavise vlote/ghetuygen dat de plaetse nu met een muyr 15 voeten hoogh om-ringht is/ buyten welcke noch een aerden borst-weringh gemaeckt was; soo dat het nu een sterck stedeken is ghewordon; ende heeft wel 400 in-woonders; is ghelegen 4 leguen van Valuerde, ende heeft een haven die verseeckert is voor stormen; de schepen liggen ontrent een half mijl van de wal; alleenlijck soo vallen hier somwijlen des avondts stercke landt-winden / die sy noemen Paraccas. Van Pisca tot Castro Virreyna zijn 26 leguen.

Eyndelijck soo is by onse Stier-lieden in den jaere 1599, in haer journael aen-ghemerckt / dat het landt van Peru, van Arica af / tot op de hooghte van neghen oft thien graden/ westelijcker streckt/ als doorgaens in de kaerten werdt ghestelt; namentlijck noordt-west ten noorden naest / ende zuydt-oost ten zuyden naest: welck wy ten naesten-by hebben ghevolght.

LOS CHARCAS.

Het acht-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de derde audientie van Peru, welck sy noemen los Charcas in 't ghemeyn; te weten, haer palen, ende anders.

Het derde deel van Peru, ende de audientie die daer in by de Spaegniaerden is op-gerecht / wordt gemeynlijcken genaemt de los Charcas, ende oock wel de la Plata, naer de voornaemste stadt van dese provincien: dese audientie van los Charcas scheydt haer van de audientie van Lima, op de kuste van de zuydt-zee/ met de rieviere Tambopalla ofte Nombre de Dios, op de hooghte van 17 graden ende 30 minuten / by zuyden de linie; ende binnen 's landts met het begin ofte noordelijcste deel van Collao; heeft in de lenghte van de voorsz. limiten ende frontieren

van de audientie van los Reyes tot de valleye van Copiapo toe/ welck is het beginsel van 't koninghrijck van Chili, op de hooghte van weynigh meer ofte min als 27 graden/ 300 leguen, hoe wel men naer de wegen te rekenen/ wel by de 400 leguen weeghs soude vinden. Ende in de breedte oost ende west / soo streckt dese provincie van de zuyt-zee af/tot aen de provincien van Rio de Plata. Alle de gront ende landouwe van dese audientie is meer koudt als heet. Begrijpt onder sich bysondere particuliere provincien / als namentlijcken de provincie van Santa Cruz de la Sierra de provincien van Tucuman, los Iurias, ende Dyagutas, ende veel andere meer/daer wy hier naer in't bysonder sullen van spreecken. Dit is soo veel de audientie ende haer limiten belanght; dan om eygentlijck te spreken / soo en is de provincie van los Charcas niet langher als hondert en vijftich leguen ofte daer ontrent/beginnende van de uyterste palen van de audientie van Lima, ofte los Reyes, tot een weynigh voor-by de stadt ende rijcke mijnen van Potosi. 't Landt van dese provincie en is niet seer vruchtbaer van koorn ofte ander ghezaey; dan-wel overbloedigh van vee/ insonderheypt in 't ghedeelte van Collao, ende om de groote Laguna Titicaca, die daer midden in leght. De somer ende de winter is hier by naer contrarie als in Europa; men heeft in dese provincie over-groote menichte van schapen die seer fijne wolle draghen. Ende hoe wel't landt / als voren/ meestendeel kout is/ soo heeft men hier gelijcke wel verscheyden valleyen die heet eñ seer vruchtbaer zijn; ende oock seer wilde ende woeste geberghten/de welcke soo gheweldighen schat ende rijckdom van mijnen in sich hebben / dat daer op gheen plaetsen ter weerelt grooter ofte oock soodanighe opt ghevonden zijn gheweest. Men heeft in dese provincie een soorte van kleyne honigh-byen / die onder de aerde haer vergaderinghen houden; den honigh die sy maecken is surachtigh van smaeck / ende bruyn van couleur/ ende de honigh-raten (de welcke men in die landen noemt Lechiguanas) zijn oock graeuwachtich van verwe / ende hebben seer weynigh vochticheypts/ende veel eer de gelijckenis van soet stroo als van honigh-raten. Dese provincie van los Charcas, wordt ghelijck de voorgaende gegouverneert by den Vice-Roy van Peru; heeft in syn begrijp twee Bisdommen/ende twee bysondere gouvernementen / doch op de bestellinghe van den Vice-Roy voor-noemt/ welck zijn los Charcas ende Tucuman; ende in de provincie van los Charcas, die eyghentlijck soo wordt ghenaemt/ zijn dese steden van Spaegniaerden/ la Cuidad de la Plata, neustra Sennora de la Paz, Oropesa, ende Potosi; ende eenighe vlecken. Om dese bequamelijcken te beschrijven soo sullen wy ghelijck in 't voorgaende / de wegh van de Ingas volgen/naer dat ons die by Pedro de Cieça wordt verbolght; ende de beschrijvinghe van de steden ende particuliere provincien op hare plaetsen in-voeghen.

Acosta l.3. c.20.

Acosta l.4. c.34.

Het neghen-en-twintichste Capittel.

De wegh ende gheleghentheyt van de provincie gheleghen tusschen beyden de stadt Cusco ende de stadt DE LA PAZ. Van COLLAO.

Cieça.

VAn de stadt Cusco tot de stadt de la Paz rekent men 80 leguen weeghs/ weynigh meer ofte min: ende een grooten deel van de landen ende provincien die nu onder la Paz behooren/waren eertijdts belanghende onder de jurisdictie van de stadt Cusco. Treckende van Cusco langhs den hooghe wegh van Collasuyo, reyst men eerst tot aen een plaetse die sy noemen las Angosturas de Mohina; latende het palleys van Quispichance aen de slincker-handt. Dese wegh is al van steen/ ende een harde calsije van Cusco af: eñ te Mohina daer een groot moerasch leght/is de selve van seer groote steenen ende cement ghemaeckt: hier waren in voor-tijden groote ghebouwen die al vervallen zijn; daer de Spaegniaerden doen sy eerst in Cusco quamen met Pizarro, grooten rijckdom vonden van silver en goudt / ende kostelijcke kleeden. Wat voorder als Mohina, ende by de ses leguen van

van Cusco, leght de oude vlecke van Vrcos, welcke is ghebouwt op eenen bergh/ daer oock een palleys was door de Koningh.

Van Vros tot Quiquixana zijn drie leguen, al wreedt ende hoogh gheberghte: door 't midden komt de rieviere Yucay af / daer een brugghe over leght. Ontrent dese plaetse woont een volck welck sy noemen Cavinas, die haer wooninghen hebben in 't gheberghte / ende haer huysen meest van steen ghemaeckt.

De Canches, volghen hier aen: welck is een natie van Indianen van goet vernuft ende goeden aerdt/sonder arch oft list/de welcke altijdts nut zijn gheweest om tot den arbeydt te ghebruycken in de mijnen: ende hadden veel van de schapen van de lande. In 't gantsche landt van dese Canches wast veel tarwe ende Maiz; men heeft daer veel patrijsen/ ende de Indianen houden veel hoenderen / ende vanghen daer veel visch in de rievieren.

Van de provincie van de Canches komt men in die van de Canas, welc een ander natie is: haer dorpen zijn Hatuncana, Chiquana, Horuro, Cacha, ende andere; in het dorp Cacha, was een groot Koninghlijck palleys: in 't gantsche landt van de Canches ende Canas ist koudt/ is anders overvloedigh van lijf-tocht ende beestiael: hebben de Andes naer 't oosten/ ende de zuydt-zee naer 't westen. Herrera schrijft in syn historie / dat men scheydt van de Koninghlijcke wegh/ om van Quiquixana naer Hatuncana te trecken; ende dat Hatuncana is twee leguen van Ayavire. Van Chiquana tot Ayavire reeckent men vijfthien leguen, ende tusschen beyden legghen noch eenighe dorpen van de Canas. Ayavire was in voortijden (naer dat de Indianen daer van ghetuygen) een plaetse weerdigh om sien/ ende ist noch; insonderheyt om de menighte van de graven / ongheluck meerder als de huysen; ontrent dese plaetse loopt een rieviere: 't volck is nu meest om-ghekomen door de oorloghen van de Spaegniaerden.

d.8.l.9. c.19.

Van Ayavire voort-waerts beginnen de Collas (welck een van de grootste en best bewoonde quartieren is van gantsch Peru) ende strecken hen uyt tot Caracollo toe. Naer 't oosten hebben sy de Cordillera van de Andes, ende naer 't westen de Sierras Nevadas. Welcke twee regulen van berghen / niet verre nan Cusco, haer openen /ende van malkanderen scheyden/ende tusschen beyden dese groote vlackte maecken/ welck men noemt El Collao. Ontrent dit ghewest woonen de Yanaguanas, ende Chumbibilcas. Beneffens 't landt welck het volck bestaet met haer dorpen ende zaey-ackeren/ soo zijn daer groote woestijnen/welck vol wilde dieren zijn. Tusschen Ayavire ende de playnen van Peru, op de kuste van de zuydt-zee gheleghen / is een groote woestijne/ welck sy noemen Parinacocha, wel 32 leguen groot (naer 't segghen van Herrera;) koudt landt/ daer veel sneeuws valt op 't gheberghte / ende de dalen zijn vol moerasschen / ende soo quade weghen / dat het seer moeyelijck is om door te komen; men treckt door dese woestijne/ ende door de Lucanes naer la Nasca. Van 't begin van dese woestijne tot de mijnen van Guallaripa zijn sesthien leguen, ende van daer tot Chuquinga vier leguen, welck is een van de sterckste plaetsen van natueren/ die in gantsch Peru zijn; want heeft een aen-komste daer maer een man teffens kan gaen / welck wel drie leguen duert; ende dan een hoogh gheberghte aen de een zijde / ende de rieviere Abancay aen de andere / met noch eenighe hooghe berghen. Om nu weder te keeren naer de Koninghlijcke wegh. 'T gantsche landt van Collao is vlack / ende door veele deelen loopen verscheyden rievieren van goet water / ende tusschen beyden schoone ende wijde weyden/ daer seer veel gras is/doch dat in de somer gelijck als in Spaegnien verdrooght: haren winter begint in October ende duert tot April. Het is hier kouder als in eenigh ghewesté van Peru, uyt-ghenomen in 't sneeu-gheberghte; welck daer van her komt/ dat het seer hoogh landt is/ by-naer gelijck als de berghen. Als het waeyt / is het seer moeyelijck reysen in dit quartier; dan als het stil is / ende dat de son schijnt/ is het een ghenuchte de schoone ende wel bewoonde velden te sien; dan door dien het soo koudt landt is / soo en wast daer gheen Maiz ofte gheboomte.

d.8.l.9. c.19.

Daer zijn veel dorpen; de huysen van steen ghemaeckt/ ende dicht by den anderen gevoeght. Het principael voetsel dat sy hebben/ zijn de Papas, die sy in de son droogen/ende van tijt tot tijt bewaren:ende noemen die als sy drooge zijn/Chuno;ende houden die in grooter weerde. Veel Spaegniaerden zijn rijck geworden met alleen dit Chuno te voeren naer Potosi. Hebben noch een ander kost / welck sy noemen Oca: ende een seker zaet/welck sy noemen Quinua, by naer als het rijs: ende worden voorts van ander quartieren voor-sien van Maiz, ende andere dingen; insonderheyt van honigh die wonder excellent valt in de Charcas. De Collas, is volck van goet verstandt / die naer veel dinghen ghevraeght zijnde / tamelijck goet onder-recht konnen gheven: hadden oock eenighe kennis al eer de Spaegniaerden daer quamen / van de loop der sonnen ende der mane; ende wisten de jaren ende maenden te reeckenen; het jaer noemden sy Mari, ende de mane Alespaquexe, ende den dagh Auro.

Vier leguen van Ayavire, langhs den selven wegh / leght Pucara, (welck is te seggen in 't Indiaens/ stercke plaetse) daer eertijts veel volcks woonde / dan nu schier geen: ende daer en is nu niet te sien dan vervallen mueren van groote huysen / ende eenighe steenen beelden van menschen.

Van Pucara tot Hatuncolla, zijn vijfthien leguen, ende tusschen beyden leggen eenighe dorpen / als Nicasio, Xullaca, ende andere. Hatuncolla was in voor-tijden de voornaemste plaetse van gantsch Collao: want Hatun is in de Indiaensche tale te segghen / groot. Is nu gantsch vervallen.

Van Ayavire af (daer wy vooren van hebben ghesproken) komt een andere wegh/ genaemt Omasuyo, welck loopt langhs de eene zijde van 't lack / daer wy stracks sullen van spreken/de Cordillera van de Andes naest; men treckt door dese wegh naer de dorpen van Horuro, Assillo ende Assangaro, ende andere meer / die alle seer rijck zijn van vee/ende overvloedigh van lijf-tocht. In de limiten van dit gheweste in 't gebergthe is de vermaerde ende over-rijcke rievière van Caravaya ghelegen/ daer soo grooten menighte van 't alderfijnste goudt in voor-tijden is gevonden: ende noch daghelijcks wordt daer goudt upt-ghetrocken / doch met verlies van veel volcks / door dien de contreye onghesondt is.

Het dertichste Capittel.

Beschrijvinghe van 't groote Meyr Titicaca, welck leght in 't midden van de provincie van el Collao.

Cieça c.103.

IN 't midden van el Collao leght een meyr ofte lack/welck wel het grootste ende breetste is van gantsch Indien/neffens 't welcke de meeste woon-plaetsen leggen van dese provincie: ende op de groote Eylanden die in 't selve leggen/hebben sy haer zaey-ackers/ende bewaren daer haer beste goet/welck sy in de dorpen aen de wegh gelegen/ niet en dorven vertrouwen. In de bies-bosschen van dit lack houdt hem veel ghevogelte van alderley soorten / ende groote gansen. Dit lack is soo groot/ dat het 80 leguen heeft in 't om-gaen / ende soo diep dat men op sommighe plaetsen 70 ende 80 vadem vindt; soo dat het hier door/als door de golven die hem met de windt verheffen/een in-ham van de zee schijnt te wesen. Gomara noemt het lack Tiquicoca, welck is soo veel te seggen als Eylandt van loodt: door dien op eenige van de Eylandekens loodt wordt ghevonden/ welck sy noemen Tiqui. Hoe-wel in dit lack veel rievieren vallen van 't gheberghte / soo is het even-wel een wonder waer dit groote water van komt; want is wel sestich leguen van de zuydt-zee; dit meyr wordt oock ghenaemt Titicaca, ende wordt in 't bysonder beschreven by Acosta, welck wy hier sullen in-voeghen.

l.2.c.6.

In dit lack (seght hy) loopen meer dan thien volkomen rievieren upt/heeft alleen een door-tocht ofte loosinge van water/doch niets te groot/ hoe-wel dat men seght/ dat sy seer diep is/ over 't welcke niet moghelijck en is een brugghe te maecken; noch en

en wordt oock met geen barcken ofte schuyten (naer sy seggen) gepasseert/door de gheweldige stroom dan wordt gepasseert door een merckelijcke ende aerdige konste/ende eyghen Indiaenschen vondt/ over een brugghe van stroo gemaeckt/ gheleghen op 't water / de welcke door de lichticheyt van de materie niet te gronde en gaet/ende geeft een lichte ende sekere passagie. Dese Laguna magh 35 leguen langh zijn/ ende op syn breedtste 15 leguen : heeft Eylanden die eertijts bewoont zijn geweest/ende bebout/ dan legghen nu woest: daer wast in 't lack een seker sooꝛte van biesen/welck de Indianen noemen Totora, ende gebruycken die tot duysent dinghen; want is kost voor de verckens ende peerden/ ende voor de menschen selfs; maken daer hutten van/ ende bercken/ branden die/ ende de Vros maken daer vast al af dat sy van noode hebben. Dese Vros is een gantsch brutael volckxken/ soo dat sy haer selfs qualijc voor menschen houden: woonden op 't lack/ eñ hadden daer gelijck heele dorpen op bosschen ende vlotten van dese Totora gemaeckt ende by den anderen ghevoeght; met de welcke sy van plaets tot plaetse dreven / ende soo haer wooningen veranderden. 't Water van dit lack en is niet heel bitter ofte brack/gelijck dat van de zee / maer is soo dick ende troubel / dat het niet en deught om te drincken. 'T brenght twee soorten van visch voort in grooter menighte/waer van d'eene genaemt wort Suches, welcke visschen groot ende smakelijck zijn/maer flegmatijck ende onghesondt om te eeten. D' andere worden ghenaemt Bogas, die ghesonder zijn / hoe-wel kleynder ende seer graetigh: worden ghevangen/ende gedrooght / ende wijdt ende breedt te koop gebracht. Van water-vogelen / als gansen ende eendt-vogelen heeft men het gantsche lack over groote menighte. Wanneer de Indianen eenighe feeste ofte onthael willen gheven aen de ghene die door Chucuito ofte Omasuyo (welck de twee oeveren van 't lack zijn) haer passagie nemen / soo vergaderen sy een groote menighte van vlotten / die sy noemen Balsas, ende slaen een ringh in 't ronde / ende besluyten ende vervolghen soo de gansen ende eendt-vogelen/ tot dat sy die met der handt grijpen/ende soo veele vangen als sy hebben willen. Dese maniere van jacht noemen sy Chaco. Nae dat de waterlosinghe eenighe 50 leguen verre gheloopen heeft / soo maecktse een minder lack/ welck sy noemen Paria, ofte oock de Aulagas; in 't welcke oock veel Eylandekens legghen/ ende men en weet niet dat het eenighe losinghe heeft; soo dat vele van gevoelen zijn / dat het onder de aerde door-loopt/ ende syn uyt-wateringhe neemt in de zuydt-zee; nemen voor een argument/ dat daer een seker arm van een rievier in zee loopt / daer men den oorsprongh niet van en kendt. Ontrent dit lack heeft men veel vee/ insonderheyt van verckens/ die daer sonderlingh wel tieren / door de voor-schreven Totora, daer dit vee seer vet van wordt.

Acosta l.3.c.16.

Het een-en-dertichste Capittel.

Voorder beschrijvinghe van de landen ende volckeren gheleghen langhs den hooghen wegh van Cusco af tot de stadt LA PAZ. Van CHIQVITO ende de stadt NUESTRA SENNORA DE LA PAZ in CHUQUIABO.

VAn Hatuncolla, daer wy het in 't voor-gaende hebben ghelaten / treckt men langhs de selve hooghe wegh door Paucarcolla, ende andere woon-plaetsen van de Collas tot Chuquito toe; welck is een van de principaelste ende volkomenste woon-plaetsen die in dit groote geweest worden gevonden; eñ is de hooft-plaetse van alle de Indianen die den Spaegniaert heeft in dit quartier; de dorpen van dese provincie worden genaemt Xuli, daerse seggen wel 30000 Indianen woonen/ met 3 schoolen van Jesuyten; is een machtige rijcke plaetse: voorts Chilane, Acos, Pomata een machtige rijcke plaetse/ ende Cepita; 't volck heeft veel vee / insonderheydt schapen/ ende overvloet van lijf-tocht / ghelijck men in die landen heeft: in de meesten deel van dese plaetsen zijn nu kercken by de Spaegniaerden ghebout: ende 't volck zijn nu veel Christenen gheworden / insonderheyt de Heeren.

Cieça c.104.

Herrera

Herrera seght/ dat Chiquito is gheleghen naer 't noordt-oosten (moet noordt-westen wesen) van de stadt la Plata meer dan hondert leguen, aen den oever van 't groote lack Titicaca, ende dat het een wooninghe is van Indianen onder eenen Spaenschen Lieutenant Gouverneur/ ofte Corregidor, gelijck sy die noemen: ghehoort tot het Bisdom van los Charcas: Naer 't seggen van die daer onlangs geweest zijn soo ist een stadt van Spagniaerden/ onder een Gouverneur die jaerlijcx voor salaris geniet thien duysent ducaten; ende wel veertich duysent treckt van verscheyden toe-vallen.

Neffens het dorp Cepita loopt de Deſſaguadero ofte water-loosinge van 't groote lack; de Ingas hadden in voor-tijden hier haer officiers die tribuyt ontfinghen van 't volck welck over de brugghe passeerden/ die hier was gelegt/ in voegen als wy in 't voorige capittel hebben verhaelt. Wat voorder van dese Dorpen is Guaqui geleghen/ daer de Koninghen van Peru haer palleys hadden / daer nu een kercke is gesticht/ daer de jonge lieden in 't Christen-geloove worden onder-wesen.

Tiaguanaco en is gheen groote vlecke/ doch is vermaert wegen de groote gebouwen die daer zijn/ welck een dingh om sien is: ontrent de principale huysen leght een heuvel/ welck op stercke mueren is ghemaeckt ende wat voorder staen twee steenen beelden van het maecksel van menschen / soo fraey ghehouden ende ghefatsoeneert dat sy wel by groote konstenaers schijnen ghemaeckt te wesen: zijn soo groot/ dat 't kleyne reusen ghelijcken te wesen; ende hebben langhe kleederen/ van een gantsch ander maecksel als de Indianen ghewoon zijn te draghen / met haer vercierselen op 't hooft; ontrent dese beelden staet een ander seer oudt ghebouw/ welck men by gebreck van onder-rechtinge niet en kan weten/ by wat volck 't selve soude mogen gemaeckt zijn; daer en is nu niet van overigh als de mueren/ die wel sterck zijn/ eñ van so groote steenen op-geleght/ dat het wonder is om sien; met meer andere antiquiteyten die hier in dese plaetse te sien zijn / soo dat het een van de voornaemste ende oudtste ghestichten is van gantsch Peru.

Seven leguen van Tiaguanaco, langhs de selve wegh leght het dorp van Viacha, ende men laet aen de slincker-handt legghen de dorpen genaemt Cacayavire, Caquingora, Mallama, eñ ander dier-gelijcke: ende daer ontrent leght een playn welck sy noemen Guarina, vermaert door een slagh die de Spaegniaerden daer onder den anderen hebben gheslaghen. Om van hier te trecken naer Cuidad de la Paz, soo laet men de Koninghlijcke wegh van de Ingas legghen/ ende gaet naer een dorp/ welck sy noemen Laxa, een dagh-reyse van de selve stadt gheleghen.

Herr. De stadt Nueſtra Sennora de la Paz, ofte oock anders genaemt Pueblo novo, ende Chuquiabo, naer de provincie/ is gheleghen in 't midden van Collao, hondert leguen van de stadt Cuſco, naer 't seggen van Herrera, dan Cieça stelt maer weynigh meer ofte min als tachtentich; ende tachtentich leguen van de stadt la Plata; Cieça seght tneghentich; twee hondert ende twintich leguen van de stadt de los Reyes naer 't seggen van Herrera; ende tachtentich leguen van Potoſi, ende 50 leg. van Oropeſa, in de valleye van Cochebamba. De stadt leght tusschen 't geberghte in een kleyne valleye/ daer goet water ende veel houts is te bekomen; de valleye wordt ghenaemt Chuquiabo, ghelijck oock de gantsche provincie; daer zijn eenighe zaey-landen daer Maiz wast/ ende oock weynigh fruyt boomen: de voordere behoeften van lijf-tocht ende anders/ worden toe-gevoert uyt de warme valleyen ende andere provincien daer ontrent. Daer loopt een kleyn rievierken by de stadt van seer goet water. De provincie van Chuquiabo (seght Herrera) welck in de

d. 8. l. 5. c. 3. Indiaensche sprake is te segghen erfnis van goudt / weghen seeckere mijnen die daer worden gevonden/ is koudt landt ende droogh; het begint daer te reghenen in December, ende duert tot in Martio; van April tot in Augusto ist daer seer koudt ende brostigh/ soo dat de boomen ende kruyden verdrooghen; de maenden van September, October ende November, zijn seer getempert/ ende de boomen botten ende geven haer loof/ ghelijck sy in Spaegnien doen in de lente; daer en waeyt gheen

gheen windt die beswaerlijck is/ ende de lucht is altijdts wel ghetempert/uyt-ghenomen in de tijdt dat het daer koude maeckt / dan is men daer ghequelt met catharren ende pijn in de zijde. De stadt is ghebouwt in een diepe valleye / een half legue in 't om-gaen / vlack landt sonder heuvelen / doch aen de voet van het gheberghte om 't beschut van de winden ; heeft veel fonteynen van goet water ; veel weyden voor de schapen van de lande/ ende vee van Spaegnien / welck daer wel toe-neemt: veel wijngaerden / vijghe-boomen / oragnien / limoenen / queen / peeren/ appelen/ persen ende andere vruchten meer: oock veel suycker-riedt: de vruchten beginnen te rijpen in Ianuario, ende de wijn wordt gheperst van half April tot het eynde van May. De in-woonders zijn van kleyn vernuft/ ende kleyn-hertigh/ leeren licht/ ende vergetent weder alsoo licht; gaen nu meest gekleedt/ende hebben 't Christen-gheloof tamelijck wel aen-ghenomen. Twaelf leguen van de stadt naer 't noorden leght de groote Cordillera van de sneeu-berghen / welck passeert door 't heele rijck van Peru, van Cartagena af/ tot de strate van Magellanes toe. Daer zijn seer goede goudt-mijnen; ende oock soudt-pannen daer 't gantsche landt daer ontrent mede ghedient wordt.

Vier-en-twintich leguen van de stadt la Paz, is een woon-plaetse van Indianen die ghenaemt wordt Copavacana, aen de zijde van de provincie van Chiquito, op een punt van het landt / welck hem streckt in 't lack / daer een beeldt van onse lieve vrouwe is in een kercxken ; welck mirakel doet / naer het seggen van de Spaegniaerden. In de valleye van Caracato, welck is in dese provincie van Chuquiabo, wassen onder andere de beste wijn-stocken van dit gantsche quartier van Indien.

In den jare 1581 (seght Acosta) geschieden in dese provincie een wonder dingh: een groot deel van een dorp ghenaemt Angoango, daer Indianen woonden die voor toovenaers vermaert waren/ storte over hoop / soo dat daer veel volcks onder versmoorde / ende de aerde die neder-storte / liep ghestadigh voorts wel anderhalf legue weeghs/ghelijck als oft 't water ofte ghesmolten was ware ghetweest; in sulcker voeghen dat het een kleyn meyrken ofte lack gantsch toe-stopte / ende de aerde bleef dese gantsche wegh langhs verstropt. l.3. c.26.

Het twee-en-dertichste Capittel.

Vervolgh van de Koninghlijcke wegh tot de stadt LA PLATA; de gheleghentheden van de selve stadt.

IN 't voor-gaende Capittel hebben wy den Koninghlijcken wegh een weynigh laten legghen/ om te komen tot de stadt la Paz, om nu weder de wegh te vervolghen tot de stadt la Plata toe / sullen wy het hervatten aen de plaetse Viacha, daer wy het ghelaten hebben.

Van Viacha komt men te Hayohayo, daer de Ingas een groot palleys hadden.
Van Hayohayo komt men te Siquisica, welck is het uyterste van de Collas.
Van Siquisica komt men aen het dorp van Caracollo, welck zijn elf leguen weeghs: ende dit dorp Caracollo light op sekere groote vlacke velden ontrent de groote provincie van Paria, daer oock eenighe groote ghebouwen waren voor de Ingas, Koninghen van Peru. De dorpen van Paria legghen meest ontrent de waterloosinghe van het lack / ende eenighe een weynigh daer van verscheyden/ als Coponata, ende andere meer. Wat voorder als Paria ; legghen de dorpen van Pocoata, Macha, Caracara, Moromoro; ende ontrent de Andes noch andere provincien ende volckeren.

De stadt la Plata is de voornaemste van dese provincie; ghelegen op de hooghte van neghenthien graden by zuyden de linie / naer 't legghen van Herrera; doch alsoo Acosta ende Herrera beyde elders getuygen/dat la Plata ende Potosi op een hooghde leggen/so meyne dat Herrera hem hier in de hooghde abuseert; ende op de lenghte

lenghte vãn twee-en-seventich graden van den meridiaen van Toledo, hondert en vyf-en-seventich leguen van de stadt Cusco, naer 't zuyden toe. Diego Fernandes leght hondert en tachtentich; maer Augustin de Zarate stelt maer hondert ende vyftich. Is gheleghen in de provincie van Chuquisaca, (waerom de stadt selfs oock wel Chuquisaca, wordt ghenaemt) welcke is een vruchtbare landouwe / ende seer bequaem om tarwe ende gerste/ wyngaerden ende alderhande vruchten te winnen: daer is een ghetemperde lucht / naer dat Herrera upt Cieça ghetuyght in syn historie; dan in syn Descripcion de las Indias seght hy gantsch contrarie dat het een extreem koudt landt is / daer 't eer behoorde warm te wesen; waer in hy hem selven vergeet; want Acosta die verhaelt voor een saecke die aenmerckens weerdigh is; dat/daer dese stadt maer 18 leguen en leght van Potosi, eñ op een hooghde by 3. de linie / daer soo grooten onderschept is tusschen dese twee plaetsen/dat Potosi gantsch koud/onvruchtbaer eñ droogh is; ende de stadt la Plata daer-en-teghen wel ghetempert / ende eer naer 't heet treckende; een seer ghenoeghlyck / ende vruchtbaer ghewesté. De Koninghlycke audientie van los Charcas houdt haer ordinaire residentie in dese stadt; ende daer is een Cathedrale-kercke / ende eenighe kloosters van Dominicanen / Minne-broeders ende andere. De palen van de jurisdictie van dese stadt strecken haer verre upt; ende daer loopen door dese provincie diversche rievieren van seer goet water: de volckeren die van oudts in dese provincie hebben ghewoont / worden ghenaemt Charcas ende Carangues, ende waren strydtbaere lieden. De Koninghen van Peru hebben hier van ouden tyden veel volcks besigh ghehouden om de silver-mynen te ondergraven insonderheyt upt den bergh Parco ofte Porco; upt welcke mynen men ghelooft het meeste silver ghetrocken is ghewéest / dat men in de schatten van de Ingas heeft ghevonden / ten tyde doen de Spaegniaerden daer eerst in het landt quamen. Beneffens dien zynder noch andere mynen ontdeckt ontrent dese stadt; ende men houdt dat dit gantsch quartier vol mynen is / ende niet dan mineráel van silver / waer van dese stadt oock den naem heeft behouden: want de mynen van Porco waren van groote apparentie; ende Hernando Pizarro hadde een myne doen openen ende op-suyveren / de welcke in dien hy die behoorlyck hadde doen vervolghen / hem jaerlycks hadt konnen upt-brenghen (naer de opinie van veelen) twee hondert duysent ducaten / betaelende niet te min aen den Koningh syn behoorlycke rechten. In de limiten van dese stadt woonen naer 't segghen van Herrera, wel acht hondert Spaegniaerden op haer landt-huysen ende bouwe-ryen/welck sy daer te lande noemen Chacaras; ende wel sestich duysent Indianen die tribuyt betaelen / verdeelt in neghen-en-twintich Repartiementos, ghelyck de Spaegniaerden dat noemen. Alle zaden van Spaegnien willen daer wel voort-komen / ende men vindt daer seer veel silver-mynen van seer ryck metael; soo dat de borghers ende in-woonders van dese stadt van de ryckste ende wel-varenste zyn van gantsch Peru.

Boven de dorpen ende plaetsen in het begin van dit Capittel verhaelt / soo behooren noch tot dese stadt de dorpen van Totora, Tapacari, Sipisipe, Cochabamba, los Carangues, Quillanca, Chayanta, Chaqui, ende los Chicas, ende andere meer/ de welcke alle seer ryck zyn; ende eenighe / als namentlyck Cochabamba, seer vruchtbaer ende bequaem om tarwe ende Maiz te zaepen / ende alderhande vee te weyden. Augustin de Zarate maeckt mede ghewagh van Pocona, tachtentich leguen van Paria, ende veertich van la Plata.

In de valleye van Cochabamba is een stadt ghebouwt by den Vice-Roy van Peru, Don Francisco de Toledo, welck sy noemen Oropesa; is gheleghen van de stadt la Plata twintich leguen; de in-woonders gheneeren haer met tarwe ende Maiz te zaepen; ende met vee te voeden.

Het

Het dry-en-dertichste Capittel.

Beschrijvinghe van de stadt POTOSI, ende de rijcke silver-mijnen die in den bergh van POTOSI wierden ghevonden.

DE Keyserlijcke stadt (als de Spaegniaerden die noemen) van Potosi is gheleghen op de hooghte van 21 graden ende twee derde by zuyden de linie/ ghelijck Acosta ghetuyght; hoe-wel Herrera in syn Description de las Indias, stelt op de hooghte van 19 graden/ 18 leguen van de stadt la Plata, ende 8 leguen van de Laguna, die sy noemen de Aulagas, naer 't oosten/ aen de voet van 't gebergte van Potosi, welck van dese stadt leght naer 't noordt-oosten. Daer woonen by de 500 (andere seggen wel soo veel duysendt) huys-gesinnen van Spaegniaerden/ die haer werck maecken van de mijnen te doen bearbeyden/ sonder de koop-lieden die gaen en komen om 't silver te verhandelen; ende wel by de 50000 Indianen die daer ordinaris resorteeren: hoe-wel het een stadt op sich selfs is/ soo en heeftse gheen Corregidor, als alleen die van de stadt la Plata; de Officiers van de Koningh woonen hier/ ende syn schat-kiste wordt hier bewaert weghen dese provincie/ andere seggen datse een Corregidor op sich selfs heeft welcks in-komen jaerlijcks soude wesen thien duysent pezos.

Het vermaerde ghebergte van Potosi (seght Acosta) is ghelegen op de hooghte van 21 graden 40 minuten/ soo dat het komt te legghen tusschen de Tropicos aen 't uyterste van de Torrida Zona; ende des niet teghen-staende/ soo ist boven maten koudt/ jae kouder als oudt Castilien in Spaegnien/ ofte oock Nederlandt/ daer 't naer de hooghte des pools behoorde heet/ ofte ten minsten ghetempert te wesen. 'T ghene het selve soo koudt maeckt/ is dat 't landt soo hoogh ende verheven is/ ende t' eenemael om-vanghen van seer koude ende onstuymige winden/ insonderheyt van die sy daer noemen Tomahavi, die verbolghen ende seer koudt valt/ ende daer regneerdt in May, Iun, Iul, ende August. Den bodem daer ontrent is droogh/ koudt ende seer onlustigh/ gantsch barre/ soo dat die geen vruchten voort brenght/ noch eenige graynen/ noch kruydt; soo dat hy van natueren onbewoonlijck is/ soo door de onghetempertheyt van de lucht/ als de onvruchtbaerheyt van de grondt. Maer begeerlijckheyt van 't silver heeft ghemaeckt/ dat dese plaetse beter bewoont is als eenighe ander plaetsen van Peru, ende doet de selve soo overvloepen van alderhande nootdruft ende leckernijen/ dat men niets en soude konnen wenschen/ ofte men salt daer vinden; ende hoe-wel daer alles van buyten moet toe-ghevoert worden/ soo staen de marckten altijdts vol fruyten/ conserven/ bancquet/ uyt-nemende wijnen/ sijden/ ende ander vercierselen/ soo seer als in eenighe plaetsen ter weerelt. Het kouleur van desen bergh treckt naer het doncker-ros/ ende heeft een liefelijcke vertooninghe/ ghelijck als een effen pavillioen/ ofte suycker-broodt: steeckt uyt boven alle andere berghen die daer ontrent legghen. Is moeyelijcken om op te klimmen/ al hoe-wel men die te peerde kan op-rijden/ komt boven punts ghewijs ende rondt toe/ aen de voet is de selve wel een legue in 't omgaen/ ende van den top tot aen de voet zijn sesthien hondert ende vier-en-twintich ghemeyne roeden/ de welcke ghereduceert naer de mate van de Spaensche mijlen/ suilen een quart van een legue uyt-brenghen; aen de voet van desen bergh leght een ander kleyn berghsken/ welck van de groote voort-komt/ daer in voortijden eenighe losse metaelen wierden ghevonden/ die daer ghelijck in beursen wierden ghevonden/ ende niet in vaste aderen/ waren seer rijck/ doch niet veel; noemden dit berghsken Guayna Potossi, welck is soo veel te segghen/ als de jonge Potossi. Aen de voet van desen kleynen bergh beginnen de wooninghen van de Spaegniaerden ende Indianen/ die ghekomen zijn om den rijckdom van Potossi te bearbeyden ende uyt te trecken. Dese vlecke magh by de twee leguen in het ronde hebben/ ende hier is de grootste toe-loop van volck van gantsch Peru.

De mijnen van dit gheberghte en zijn niet bearbeyt gheweest ten tijde van de In-
gas Koninghen van Peru, eer de Spaegniaerden daer quamen / hoe-wel sy niet
verre van daer de mijnen van Porco hebben doen graven / welck maer ses leguen
van Potossi legghen: d'oorsake moest wesen / dat sy daer gheen kennis van en
hadden: nochte naer dat de Spaegniaerden daer ghekomen waren / en heeft men
daer gheen kennis van gehadt / voor dat sy daer by de 12 jaren in Peru waren ge-
weest. Dese mijnen wierden by gheval ghevonden door een Indiaen / ende quam
soo eyndelijck tot kennis van een Spaegniaert met namen Villaroël: die neffens
Guanca een Indiaen / de eerste twee mijnen voor hem dede registreeren in den jare
1545; waer van de eerste wordt ghenaemt la Rica, ende de andere Veta de Diego
Centeno. Niet langhe daer naer werdt daer noch een ader ontdeckt / welck sy
noemen del Estanno, van het tin / welck seer rijck is uyt-ghevallen / hoe-wel seer
moeyelijck om te bearbeyden / om dat het metael soo hardt was als vier-steen;
daer naer in de maendt van Augustus des selven jaers vijfthien hondert ende vijf-
en-veertich wierdt gheregistreert de ader die sy noemen Mendieta; dit zijn vier de
principaelste aderen ofte veeten van Potossi. Van de rijcke ader (welck de eerste
is die ontdeckt was) wordt ghesegdt / dat het metael de lenghte van een spietse in
de hooghte over-eyndt stondt / in de maniere van een rodts-steen / van den bodem
des aerdt-rijcks verheven ghelijck als eenen hanen-kam / hebbende drij hondert
voeten in de lenghte / ende derthien in de breedte; ende willen seggen / dat sy soo ont-
deckt ende ontbloodt is gebleven van de tijdt van de sundt-vloedt / hebbende als
een harde partije de kracht van 't water weder-staen: Ende 't metael was soo rijck /
dat het wel half silver was / ende heeft soo vervolght in rijckdom tot de vijftich
ende sestich vademen diep / daer 't begon op te houden. In deser voeghen wierdt
Potossi eerst ontdeckt / de voorsienicheyt Godes gheordonneert hebbende / dat de-
sen grooten rijckdom soo langh verborgen soude blijven / ende tot wel-standt ende
gheluck van Spaegnien eerst ontdeckt worden ten tijden dat de Keyser Carolus
de vijfde het Keyserdom ende de Koningh-rijcken van Spaegnien ende Indien
besat. De ontdeckinghe van de mijnen van Potossi door gantsch Peru, ruchtbaer
ghewordden zijnde; soo zijn daer terstondt veel Spaegniaerden naer toe ghetroc-
ken / ende by-naer alle de in-woonders van de stadt la Plata, welck achthien leguen
van Potosi is ghelegen / om daer mijnen te verkrijgen; ende daer was insghelijcks
een grooten toe-loop van Indianen uyt alle provincien / ende insonderheydt de
Guairadores van Porco, soo dat het in korten tijdt de bewoonste plaetse wierdt
van gantsch Peru. Den rijckdom van de rijckste silver-mijnen / daer men in voor-
tijden heeft weten van te spreken / en is niet te verghelijcken by den rijckdom van
dese mijnen van Potosi; want naer dat blijckt by des Koninghs boecken ende re-
gisters van 't contractie-huys over die plaetse / ende naer dat oude ghelooff-weerdi-
ghe lieden verhalen / ten tijden dat den Licenciaet Polo daer gouverneerde / (het
welck al langhe jaren is gheweest naer de eerste ontdeckinghe) soo wierden daer
alle sater-dagen aen-ghebracht om te quinteren (dat is / het recht van de Koningh /
ofte de vijfde penningh af te trecken) hondert ende vijftich / ende oock twee hon-
dert duysent Pezos, soo dat de vijfde penningh voor de Koningh; alle weecke be-
liep dertich oft veertich duysent Pezos, ende alle jaer anderhalf millioen ofte wey-
nigh minder. In voeghen dat naer dese reeckeningh alle daegh uyt dese mijnen
wierden ghetrocken dertich duysent pezos, ende ses duysent voor den Koningh.
Daer is noch een ander saecke die by-ghebracht kan worden om den rijckdom
van Potossi te verstaen; dat dese rekeningh alleen is ghemaeckt van dat silver /
welck te voor-schijn wordt ghebracht om ghemerckt ende ghequinteert te worden:
wesende een kennelijcke saecke in Peru, dat van over lange tijden in dese Rijcken /
't silver welck sy noemen Corriente, ofte ganckbaer / niet ghemarckt ofte gequin-
teert en wordt / soo dat de ghene die de ghelegentheyt van dese mijnen wel kennen /
besluyten / dat in die tijden den meesten deel van het silver / welck uyt de mijnen
van

van Potosi wierdt ghetrocken / onghequinteert bleef / te weten / al 't silver dat onder de Indianen ende Spaegniaerden ganckbaer was / ghelijck ick hebbe gesien 't selve als noch ghebruyckelijck te zijn in mijnen tijdt. Soo dat men licht ghelooven magh / dat wel een derde deel / ende moghelijck wel de helft van 't silver niet te voor-schijn en wordt ghebracht ofte ghequinteert.

Daer is noch een ander aenmerckinghe / dat Plinius verhaelt van de mijne van Babelo, dat de selve wel vijfthien hondert passen wierdt bearbeydt / ende dat sy alle de spatie seer ghequelt wierden van 't water / welck een groot beletsel geeft. Maer dese mijnen van Potosi, hoe-wel der selver sommighe wel twee hondert vademen diep komen te gaen / en hebben noyt water vernomen / welck het grootste gheluck is van desen bergh; nademael de mijnen van Porco, welcke anders van over rijck metael zijn / heden-daeghs worden naer-ghelaten te graven / door het ongemack van 't water / daer aen-ghekomen zijnde; want de rodtsen te houwen / ende het water uyt te halen / zijn twee onverdraghelijcke lasten / ende het eene is ghenoegh / jae te veel. In somma / de Koningh van Spaegnien krijght jaer voor jaer een millioen van de quintos alleen van 't silver van Potosi, behalven noch de andere rijckdommen van het quic-silver / ende andere in-komsten van des Koninghs tollen / welck mede een grooten rijckdom is. Soo dat de reeckeninghe ghemaeckt zijnde door erbaren lieden ten tijden van den Vice-Roy Don Francisco de Toledo, is bevonden dat tot den jare 1574 daer te Potosi waren ghequinteert ses-en-seventich millioenen; ende sints die tijdt tot in den jare 1585 inclusys / wordt by des Koninghs registers bevonden dat daer noch vijf-en-dertich millioenen ghequinteert zijn. Ende sints die tijdt is daer noch meer rijckdoms uyt-ghetrocken: want ghelijck de selve Acosta verhaeldt / in den jare 1587 quamender in beyde de vloten van Peru ende Mexico elf millioenen / waer van by-naer de helft den Koningh toe-quam / ende de twee derden waren wel uyt Peru ghekomen. Wy souden hier uyt Acosta by-voeghen de maniere van 't silver te bearbeyden / dan om niet te loopen buyten de limiten van ons propoost / soo sullen wy den leser versenden tot Acosta selfs. Acosta l. 4. c. 13.

Alsoo het minerael van 't silver om het quic-silver te beter naer hem te nemen / ghemalen moet worden; ende in Potosi ghemeynlijck anders gheen water en is / dan dat van den reghen voort-komt / ende dat voornementlijcken in de maenden van December, Ianuarius ende Februarius, soo hebben sy daer seecker lacken ofte staende poelen ghemaeckt / die ontrent seventhien hondert roeden in het om-gaen zijn; ende drij vadem diep; sulcke zijnder seven met haer verlaten ende sluysen / die sy openen als sy willen malen / ende als dese lacken wel vol ghereghent zijn / soo duert het malen ses oft seven maenden. In de valleye van Tarapaya, welck leght drij oft vier leguen van Potosi, zijn noch ander water-molens / alsoo daer een rievière door-loopt. Aen 't eynde van dese valleye heeft men een lack / soo rondt oft met een passer getrocken waer; ende hoe-wel het landt daer 't uyt-komt / seer koudt is / soo is des niet teghen-staende 't water van dit lack seer heet; plachten daer dicht aen de kanten te baden / want komende wat meer naer 't midden toe is de hitte onverdraeghlijck. In 't midden van dit lack maeckt het water een op-stijghende meulen / ende siedent water / van meer dan twintich voeten in 't begrijp / alwaer den oorspronck ende op-komste van 't selve lack is; ende hoe-wel syn op-komste soo groot is / soo en siet men nochtans 't selve lack nimmermeer vermeerderen / ofte verminderen / hoe-wel men daer een canael heeft uyt-ghetrocken / om seecker water-molens tot het stampen van 't silver te doen gaen. l.3.c.16.

Ses leguen van de stadt ende mijnen van Potosi, op den wegh naer de haven van Arica toe / is ghelegen den bergh Porco met de vermaerde silver-mijnen / twee leguen van 't kleyne lack / welck sy noemen des Aulagas ofte Paria, welck is een oude ghelegentheyt van silver-mijnen die by de Koninghen van Peru van ouden tijden zijn onder-graven / ende uyt de selve houdt men voor seker gehaelt te wesen

de groote menighte van silver/ die by de Spaegniaerden onder de Indianen ende in de schatten van de Ingas, ende insonderheyt in de templen van Cusco, ende elders is ghevonden; ende noch by de Spaegniaerden is uyt de selve mijnen veel silvers ghetrocken/ tot dat den grooten rijckdom van Potosi dese mijnen van Porco, ghelijck verduystert heeft/ ende minder doen achten.

Het vier-en-dertichste Capittel.

Beschrijvinghe van de havenen, reeden, kaben, ende rievieren op de zeekuste van LOS CHARCAS, ende de streckinghe van de selve kuste.

OP de kuste van de audientie de los Charcas, de welcke begint aen de rieviere van Nombre de Dios, ofte Tambopalla, zijn de naer-volghende havenen/ reeden/ punten ende rievieren: Eerst 10 leguen naer 't zuyden van de voorsz. rieviere Tambopalla steect een punt in zee/ wel een legue verder als 't ander land; waer op 3 klippen leggen; ende ontrent een legue by zuyden 't selve punt heeft men een goede haven/ de welcke men noemt Puerto de Ylo, ofte Hilo, neffens een rieviere/ op de hooghte van 18 graden ende 30 minuten; ofte 20 minuten/ ghelijck als Pedro de Cieça die stelt; dan volghens syn eyghen reeckeningh/ kan maer 18 graden halen. De kuste streckt van hier noordt-west ten westen ende zuydt-oost ten oosten/ te weten van de hooghte van achthien graden tot de hooghte van achthien graden ende dertich minuten by zuyden de linie/ naer 't segghen ende bevindinghe van de Engelsche/ ghelijck dan Pedro de Cieça voor-noemt/ mede seght dat sy van Puerto de Ylo voort streckt zuydt-oost ten oosten.

Engelsche Voyagie.

Seven leguen van Puerto de Ylo, meer naer 't zuyden leght een bergh welck de Spaegniaerden noemen El Morro de los Diabolos; welck is een ronden heuvel: ende vijf leguen voorder is een kleyne rieviere van goet water; ende thien leguen voorder van dese rieviere zuyd-oost ten oosten leght een andere hoogen bergh/ ende daer tegen over een Eylandt: ende daer by leght de haven van Arica op de hooghte van 19 graden ende 20 minuten/ als Herrera ende Pedro de Cieça die stellen; maer de beschrijver van de voyagie van Sir Francis Draeck stelt Arica op de hooghte van 18 graden ende 30 minuten/ ghelijck oock doet den schrijver van Thomas Candisch voyagie/ ende Thomas Fuller in syn memoriael. Olivier van Noort stelt die op de hooghte van achthien graden ende veertich minuten; soo dat naer dese laetste bevindinghen dese haven op de hooghte van achthien graden ende een half/ ofte weynigh minuten meer behoort ghestelt te worden.

De onse die daer geweest zijn in den jare 1599 getuygen dat Arica maer een inwijck is/ gheen haven eygentlijck/ maer wel een reede/ die beschut is voor de zuydelijcke/ oostelijcke ende noordelijcke winden/ maer niet voor de westelijcke; daer is schoon ancker-grondt/ ende is licht te kennen; als ghy van by zuyden komt/ soo openbaert hem eenen hoogen witachtighen hoeck; daer leght een kleyn Eylandeken ofte klippe dicht by: dit is de zuydt-hoeck van Arica, daer om-komende/ siet men stracks 't stedeken; men heeft daer niet te schouwen/ dan dat men boven water siet/ ende heeft een vlack strand: voorts hebt ghy aen de noordt-zijde een vlack punt by 't water henen/ ende leegh vlack landt dat streckt ontrent noordt-west op/ soo verre als men sien kan/ voorts te landt-waert in van dit vlacke landt komt hoogh landt/ ende is seer kennelijck: sy waren met de sloep dicht onder Arica, ende sagen dat daer geschut lagh op dry plaetsen/ heel leegh neffens 't water/ met 't welcke sy seer verre konden toe-reycken. De plaetse en haven is 70 leguen van Potosi, naer dat Acosta ghetuyght. Sir Francis Draeck wesende in de zuydt-zee/ quam met syn schepen in dese haven/ ende vondt daer dry barcken leggen/ sonder eenigh volc daer op/ de welcke hy plonderde/ ende vondt in een van dese barcken 57 weggen silvers/ die elck ontrent de 20 pondt woeghen; naer syn ghetuygenis/ soo en waren in de stadt maer twintich huysen; dan andere segghen dat daer wel hondert huysen

l. 4. c. 41.

zijn:

zijn: ghelijck wel te ghelooven is / siende den grooten handel die daer valt; want wordt ghehouden voor een van de beste havenen van de zuydt-zee/ende alle 'tsilver dat van Potosi komt / wordt hier gescheept om naer Lima gevoert te worden: ende alle de koopmanschappen worden hier ontladen om over landt naer Potosi, ende die ghewesten ghebracht te worden.

Van Arica loopt de kuste (naer 'tseggen van Pedro de Cieça) zuyd-zuyd-west 9 leguen, alwaer een rieviere in zee loopt/ die sy noemen Pizagua. De onse die hier waren inden jare 1599, stellen op de hooghte van negenthien graden ende ettelijcke minuten een in-wijck achter eenen hoeck/ gelijck een halve circkel/seer hooghe ende steyle grondt/sonder voet-strandt: ende ontrent de twintich graden/een dorpken welck sy noemen Hickahick; waer al dor landt ontrent is met weynigh groente; ende soo voorts op de twintich graden ende derthien minuten/ al seer hoogh landt streckende noordt-noordt-oost ende zuydt-zuydt-west/ende oock noordt ten oosten ende zuydt ten westen; ende daer by een kael ende bar sandigh Eylandt; daer niets op en was. Olivier van Noort stelt Pizagua op twintich graden. Van Pizagua rekent men tot de haven van Tarapaca, op de selve kours/vijf-en-twintich leguen; ontrent dese haven leght een Eylandt ontrent een legue groot / ander-half legue van 'tvaste landt/ welck een baye maeckt daer de haven is ghelegen/op de hooghte van een-en-twintich graden by zuyden de linie.

Van Tarapaca tot Punta de Tacama, zijn vijf leguen op de selve streeck/ ende sesthien leguen vorder Puerto de los Moxillones, op de hooghte van twee-en-twintich graden ende dertich minuten; al dese kuste is seer hoogh landt. Tusschen beyden dese twee plaetsen heeft men de rieviere Pica; ende de rieviere de la Hoya; de welcke Olivier van Noort, noemt Rio de Loa, ende steltse op de hooghte van twee-en-twintich graden / ende seght dat daer arm volcxken woont / die niet en doen als visschen; ende voorts de rieviere Montelo.

De onse die hier waren in den jare 1599, stellen hier ontrent op de hoogte van twee-en-twintich graden ende vijf-en-veertich minuten den hoeck van Agama; ende om den hoeck een schoone baye; 'tvaste landt is hier slecht ende effen. De selve stellen vijf mijlen voorder zuydt ten westen ende zuydt-zuydt-west Morro Moreno, daer leght naer haer bevindinge een Eylandt recht voor een in-wijck/ welck een schoone haven maeckt/ besloten ende beschut voor alle winden/ ende is diep in't in-komen van by zuyden vijf-en-twintich vadem goede gront; daer wel 100 schepen mogen in leggen; ende is goet om in te zeylen/door dien daer niet te mijden en is/als 'tgene men siet; dan daer en is noch versch water noch houdt te bekomen/ want 't is een bar ende onvruchtbaer landt. Dese Morro Moreno wordt oock ghenaemt Punta de los Farallones: Candisch in syn voyagie/ende Fuller in syn memoriael/als oock Olivier van Noort, stellen die op de hooghte van dry-en-twintich graden ende dertich minuten/ ende segghen dat het een goede haven is; daer leght een Eylandt voor/ ende men kan langhs beyde de zijden van't Eylandt inkomen: daer woont seer arm ende slecht volcxken/die seer miserabelijck leven/ ende eten niet dan rauw visch; ende moeten daer van noch tribuyt betalen aen de Spaegniaerden/ voor de welcke sy seer bevreest zijn. Sir Richard Hawkins seght dat dit volck van Morro Moreno 'tbeestelijckste volck is dat hy opt sagh/die niet menschelijcx hebben dan de gestalte en sprake; zijn upter-maten goede swemmers doch als de water-honden / blijven langh onder water/ende halen 't zoud-water in/dat schier ongeloofijck is.

Meer naer 't zuyden/naer 't segghen van Herrera, leght la Quebrada, ende Punta Blanca ende Quebrada Honda; ende de rieviere Santa Clara, welck is dertich leguen van Copiapo, daer dese kuste eyndight/ ende die van Chile begint.

De onse/als voren/ stellen twee mijlen van Morro Moreno een hoeck; ende naer 't zuyd-zuydt-oosten een kleyn haventjen daer dry ofte vier schepen souden konnen leggen; heeft goede ancker-grondt; men leghter achter een Eylandeken / welck sy noemen Isla de Guana; daer is 15 ende 16 vadem diepte/ en daer legt zout hoogh in

't landt daer geen water van de zee by en komt/dan is moeyelijck te halen;dit zoudt is recht als dat sy in Polen hebben; is bar landt/ daer gras noch loof en wast;daer is een in-wijck/ streckende noordt-noordt-oost in/ tot sommighe plaetsen wel anderhalf mijle wijt / ende oock een mijle/ ten lesten rondt toe.

Voorts soo stellen sy een Eylandt de Lobos, ende daer by hoogh eñ steyl landt/ sonder voet-strandt/ daer sy gheen grondt en konden werpen; was al bar als het voor-gaende; noemen hier een hoeck van Michel Diaz, ende drij leguen voorder Cabo de Lopez: ende ghedencken dat 't landt voorts tot Chile toe/ een barre contreye is/daer loof noch gras en wast; dor/ klippigh landt / aen de water-kandt steyl / sonder voedt-strandt / ofte eenighe passagie om te gaen.

Het vijf-en-dertichste Capittel.

Beschrijvinghe van de binnen-landtsche provincie, ende de stadt SANTA CRUZ DE LA SIERRA.

OM een eynde te maecken met de beschrijvinghe van Peru, soo sullen wy hier noch by-voeghen de ghelegentheyt van een binnen-landtsche provincie/welck aen dese landen van Peru wordt ghereeckent te behooren; welck naer de stadt die daer by de Spaegniaerden is gheleght / nu ordinaerlijck wordt ghenaemt Santa Cruz de la Sierra.

Dese stadt Santa Cruz de la Sierra is gheleghen / naer 't segghen van Herrera, hondert leguen van de provincie de los Charcas, nae't oosten toe/ in de wegh welck men neemt van de Charcas, naer de stadt Assumcion, in de provincie van Rio de la Plata; tusschen welcke men reeckent / naer des selfs segghen 300 leguen weeghs; heeft een Gouverneur op hem selven/de welcke daer ghestelt wordt door den Vice-Roy van Peru, ende behoort mede tot de Diocese van de provincien de los Charcas, ende daer is een klooster van Monnicken/ die sy noemen de la Mercede. Dese stadt is gheleghen in een landouwe / de welcke ghebreck heeft van water/ hoe-wel sy daerom niet en laet vruchtbaer te wesen van koorn/ wijn ende Maiz. De stadt is ghebout aen de voedt van 't gheberghte / op een vlack veldt: ende van daer voorts beginnen de berghachtighe ende droghe playnen; de huysen zijn ten deele ghedeckt met bladeren van de palm-boomen. Heeft een beke/ welck voort-komt uyt seeckere rodtsen / ende loopt in een lack / welck vier leguen van de stadt is gheleghen/daer veel visch uyt op-komt naer de stadt toe/welck seer soete ende smaeckelijcke visch is.

Daer wassen veel vruchten van die landen/gelijck daer zijn Platanos, Guayabas, Pinnas ende Granadillas, Ambabayas, Luiumas, Tucumay, welcke alle seer goede/ soete eñ smakelijcke vruchten zijn. Daer wassen sekere palm-bomen die vruchten geven/van de welcke oock seker meel wordt getrocken/ welck seer veel ende goedt voetsel geeft; van de vruchten van Castilien heeft men daer druyven/meloenen eñ veel vijgen: dan de boomen en zijn niet durabel / ende de granaden ende queen en willen daer niet wel wassen; noch oock 't koorn/hoe-wel men gelooft dat het beter soude wassen in 't landt van de Chiquitos, (welck een gedeelte is van dese provincie) door dien daer vlacke velden zijn die tamelijc wel van water voor-sien zijn/eñ dat het daer koudt ende warm weder maeckt/ naer de verscheyden saysoenen: Het Maiz wast daer wonderlijcken wel / ende gheeft gemeynlijcken hondert voor een.

Eertijdts leefden de in-ghebooren van dese provincie in huysen van aerde ende slijck ghemaeckt / ende vergaderden het reghen-water in poelen ofte pannen / tot haren dranck / ende storven oock wel somtijts weghen ghebreck van water / ende sloeghen malkanderen oock doodt om 't waters wille.

Dese Indianen wierden seer ghequelt ende vervolght van een ander natie van Indianen / welck sy noemen Cheriguanaes, welcke haer ghebueren waren; ghelijck oock van de Titanes de welcke vijf-en-dertich leguen van Sta Cruz, woonen

in

in een goede ende vruchtbare landouwe. In dit landt van de Titanes vindt men mijnen van koper / loot ende oock silver.

De natie van Indianen welck men noemt Chiquitos, is een goedt ende strijdtbaer volck / ende arbeydtsaem; sy vergaderen veel Maiz, boontjens ende andere diergheliicke vruchten / ende versamelen oock veel cottoen; haer vrouwen gaen gekleedt; sy ghebruycken fenijnighe kruyden om haer pijlen daer mede te vergiftigen; veele van dese Indianen / ghelijck oock mede van de Cheriguanaes, zijn met goetheyt daer toe gebracht / datse ontrent de stadt Santa Cruz haer hebben komen neder-slaen; door dien de Cheriguanaes die in 't gheberghte woonen / soo ghenegen zijn tot het menschen-vleesch te eeten / dat sy veel van dit volck verslinden.

d. 8. l. 5. c. 10. 11.

De in-gheboorne van de landen ontrent Santa Cruz, en hebben niet alleen veel cottoens / maer hebben oock veel verwen daer sy de cottoen mede verwen / als swart / geel / roodt / ende oock blaeuw; met seeckere wortelen / ende oock met de bladeren van een kleyn boomken / welck sy weten te sieden ende te bereyden / ende maecken daer bropkens af om mede te verwen / ende het voor-schreven boomken duert veele jaeren.

Acosta in syn vierde boeck van syn Historie Naturael ende Morael, in 't derde Capittel verhaelt / dat sy in dese provincie met ghebreydt ende gheweven cottoen handelen onder den anderen / ghelijck men elders doet met geldt.

In 't landt van de Indianen welck men noem Paicanos, de welcke wel twintich leguen woonen van de stadt Santa Cruz de la Sierra, wassen seeckere calebassen die seer schoon zijn om aen te sien / ende soo groot / dat sommighe wel een vaetjen ende meer nats konnen houden; sy ghebruycken die voor kisten ofte kassen om haer ghewaedt ende anders daer in te bewaren. 't Landt is seer heet / ende oock seer koudt; de koude begint daer in Mayo, ende duert tot 't begin van Augustus, ende pleegh by wijlen ende op sommighe jaren soo extreem koudt te wesen / dat de cottoen-boomkens verbriesen / ende men heeft ghesien dat de boomen die sy noemen Ambaibas, tot de wortel toe verbrosen; dese schade lijden sy meesten-tijdt by de zuyden-windt / die daer waeyt van half Iunius, tot het eynde van Iulius; de meeste hitte hebben sy ontrent kersmis. 't Begint daer seer te reghenen ontrent St Franciscus-dagh; haeren principalen zaey-tijdt is ontrent Alder-heylighen / ende haren oegst in het eynde van Maert. In de tijdt van de reghenen / pleegh 't reysen aldaer over landt belet te worden door het op-wateren van de rievieren; ende door dien de wegh welck door een bosch van palm-boomen (welck wel vier dagh-reysen duert) gheleghen is / al moerassigh wordt / ende diep; dit palm-bosch heeft syn begin vijf-en-twintich leguen eer men aen de stadt Santa Cruz komt; ende ter contrarie / soo en wordt dit landt niet bequamelijcken bereyst in de maendt van Iunius tot in October toe / door 't ghebreck van water / soo dat daer veele in die tijt reysende van dorst zijn ghestorven; ende andere om die te ontgaen / draghen 't water met haer in calabassen.

Te Santa Cruz ende in de plaetsen daer ontrent / wast veel suycker-riedts / welck sy daer planten / ende kan veel jaren dueren; maecken daer goede syrope van / ende oock uyter-maten goet suycker. In een dellinghe niet verre van de stadt / is menighte van kleyn wildt; veel koeyen / wilde verckens; menighte van perdrijsen / paeuwen / faisanten / papegaeyen / ende ander ghevogelte: daer zijn veel schildtpadden ende dierghelijcke dieren; oock eenighe schadelijcke / als beyren / ende veel wreede tigren; oock slanghen / ende andere fenijnighe dieren. Daer wast oock seer schoone ende groote Cannafistola: Caroben in abundantie; Guaiacan ende andere medicinale boomen.

Alle 't volck van dese contreyen zijn nederigh ende dom / ende gantsch niet loos: waren eertijdts af-goden dienaers / dan sy hebben nu 't Christen-ghelooве wel beginnen aen te nemen: spreken de Diaguiten tale / de welcke ghemeyn onder haerlieden is / hoe-wel sy noch vier bysondere eyghen talen onder haer-lieden hebben:

Sy

Sy kleeden haer te voren met de veeren van de struys-voghelen / die sy daer veel hebben ; dan sints de Spaegniaerden haer gheleert hebben de cottoen te havenen/ soo ghebruycken sy die nu tot haer kleedinghen; ende zijn groote handelaers / doch al by manghelinghe.

Door dese provincien is eerst ontdeckt de onderhandelinghe tusschen de landen van Peru, ende die van Rio de la Plata, in den jare vijfthien hondert ende achten-veertich / door een Spaegniaerdt met namen Nuflo de Chaves ; 't volck van die contreyen werdt by hem ghenaemt Taguamacis.

Vertich leguen van dese stadt naer het oosten toe/ leght de provincie van Ytatin, daer veel mijnen worden ghevonden van diversche metalen.

Ontrent Santa Cruz zijn noch eenige andere provincien ende volckeren gheleghen/ ghelijck als daer zijn de Chivichicocis, los Moxos, Cheriguanaes, Tipiones: ende de Spaegniaerden hebben eertijdts hier noch ghehadt een stadt die sy noemden la nova Rioia, ende een vlecke/ welck sy noemden la Barranca, de welcke by de Wilde van dat quartier/ ende namentlijck de Cheriguanaes, gantsch ghedestrueert zijn/ ten tijde dat Conde de Neyva, Vice-Roy was in Peru; ghelijck oock de voorschreven Nuflo de Chaves, die 't gouvernement van die provincien in recompense van synen dienst in't vinden van desen wegh/ hadde bekomen; van een Cheriguanaes seer verraderlijck is doot-gheslaghen gheweest. De vordere gheleghentheyt van dit ghewest/ sal oock aen-gheroert werden in de beschrijvinghe van't gouvernement van Rio de la Plata, also dese landen met den anderen confineren/ ende de provincien van Santa Cruz de la Sierra een door-tocht gheven/ aen de ghene die uyt de provincien aen de Paraguay ende Parana gheleghen / willen naer Potosi ofte eenighe andere quartieren van los Charcas.

BESCRHII-

CHILI
Anglica milliaria 20 in vno gradu
Hispanicæ leucæ 17½ in vno gradu
Germanica milliaria 15 in vno gradu
1. Pta. de Talcaguana
2. I. Quiriquina
3. R. Biobio
4. R. Llandalien
5. R. de la Laxa
Sierra Nevada de los Andes.
Sierra Nevada delos Andes
Mendoça
Chucuito
S. Iuan de la Frontera
Val de Copayapo
Val de Guasco
Val de Chile,
Val de Quillota
Mapocho
S. Iago dela Nueva Estremadura
Promaucaes.
Pulches
Lago Mallobauquen
Villa Rica
Mariquina Val
Aguallay, Provincia de Ancud
Arauco
Imperial
Puren
Tucapel
Osorno
Castro
La Mocha
El Guasco
I. Totoral
I. de Muxillones
I. de Paxaros
MAR DE CHILI
Yas. de Guan Fernando
NOORDT
WEST

BESCHRIIVINGHE
Van
WEST-INDIEN.
Het elfste Boeck.
CHILE.

Het eerste Capittel.

De generale beschrijvinghe van de provincie van Chile.

HEt Gouvernement van Chile, absolutelijck ghenomen/ streckt sich (naer 't seggen van Herrera) van de uyterste frontieren van het Koninghrijck van Peru, tot aen de strate van Magallanes, eñ heeft in de lenghte van het noorden tot 't zuyden/ beginnende van de valleye van Copiapo, welck leght op de hooghde van 26 graden by zuyden de linie equinoctiael/ 500 leguen, ende in de breedte oost ende west/ van de zuydt-zee af tot de noordt-zee toe/ van 400 tot 500 leguen, al meest landt dat noch te bedwedigen ende te conquesteren is/ wordende allenskens smaller ende smaller naer de voorsz. strate toe/ al waer het maer 90 ofte 100 leguen breedt is: Maer de provincie van Chile strictelijck ende eyghentlijck ghenomen/ voor soo veele daer woon-plaetsen by de Spaegniaerden zijn gheleght/ en heeft maer in de lenghte langhs de kuste van de zuydt-zee by de dry hondert leguen, ende in de breedte twintich/ ende oock wel minder/ van de selve kuste af tot aen de Cordillera van het hooghe ghebergh-te/ welck sy noemen de Andes; welck zijn eynde neemt aen de voor-schreven strate van Magallanes, ende loopt langhs ende door dese provincie van Chile, seer hoogh/ ende by-naer altijdts met veel sneeuws bedeckt. Augustin de Zarate seght dat Chile in de Peruaensche tale beteeckent koudt/ ende dat dese provincien de naem daer van hebben om dat men derwaerts treckt door een seer koude wegh.

Het landt van Chile is meest vlack/ immers sonder merckelijcke hooghte/ uytghenomen daer 't gebergte van Peru af-komende/ welck sy noemen la Serrania, door passeert; welck hier maer 2 ende 3 leguen van de zee-kuste en loopt; eñ op sommige plaetsen oock wel tot aen de zee toe. De temperatuere van de lucht/ door dien dit landt gelegen is buyten den Tropicus Capricorni, is wat verscheyden/ naer de verscheyden hooghten van den Polus Antarcticus; ende alsoo 't gelegen is by-naer op de selve hooghte van den zuydt-pool/ ghelijck als Spaegnien ghelegen is van den noordt-pool/ soo heeft het syn somer als 't winter is in Spaegnien/ ende ter contrarie syn winter als het somer is in de landen van Spaegnien: In voeghen dat in de voor-seyde provincie van Chile, de wateren ende den reghen seer overvloedelijcken met de koude aen-komen/ ten tijde dat de son van dese quartieren begint af te wijcken/ 't welck ghelschiedt van het eerste van April, tot uyt-gaende September; ende de warmte ende drooghten komen weder/ wanneer de sonne haer weder komt te genaecken. Uyt welcke oorsaecke 't selve landt/ soo wel in de vruchten van de lande/ als mede in de vernuften van de in-gheboorne/ veel naerder over een komt met de conditien van de landen ende volckeren van Europa, als wel eenighe andere landen ende volckeren van Indien doen. Wesende een landt dat van sich selven vruchtbaer ende frisch is/ ende daer alle vruchten ghelijck in

Spaegnien wel voort-komen; welck koorn ende wijn geeft in overvloet/ en oock veel schoone weyden ende vee heeft. Is een gesont ende wel getempert climaet/ tusschen heet ende kout/ hebbende natuerlijcken somer ende winter. Haer lente begint in September, haer somer in December, den herbst in Martio, ende de winter in Iunio; den langhsten dagh is die van S[t] Lucie, ende de kortste van S[t] Barnabas. Doch so is de warmte in Chile grooter als de koude; ten blixemt ofte dondert daer niet veel; in eenighe valleyen valt op sekeren tijt soo machtigen dauw/ dat de selve stijft ende vergadert wordt als suycker/ ende wort seer gesondt gehouden gelijck als de Manna. De vochticheyt van dit ghewesle is sulcks/ dat het gras 't gantsche jaer door groen blijft/ ende de boomen die in 't ghebergte staen/ behouden haer bladeren: de weyden/ de jacht/ ende de visscherije in de zee ende de rievieren zijn gemeyn/ door toe-latinge van den Koningh van Spaegnien; ende men geeft daer den reysende-man van d'een bewoont quartier tot 't ander de kost om niets. In 't gantsche rijck van Chile vindt men een soorte van tamme ende oock wilde schapen/ van maecksel by-naer als de camelen/ uyt genomen datse geen bult en hebben op den rugge/ veel grooter als de schapen van Spaegnien/ ende oock hoogher/ hebbende 't lijf ghemeynlijck een Vara ofte Spaensche elle langh/ en den hals dry vierendeel van gelijcke elle/ den oppersten muyl ghespleten/ door welcke klove sy haer schuym uyt-smijten tegen de gene daer sy op vergrammen: haer vleesch is wat drooger als dat van de spaensche schapen; haer voedtsel is gras/ ende zijn door-gaens wit ofte swart van kouleur/ ende oock eenige asch-graeu. De wilde ofte bergh-schapen zijn rosachtigh van kouleur/ brandigh ende glinsterende root; sachte/ lange ende blinckende wolle/ ende van onghelijck meerder weerde als de wolle van de Spaensche schapen; want de vacht geldt wel een ducaet/ ende 't schaep 4 ofte 5 ducaten/ daer de Spaensche schapen maer en gelden 12 realen/ ende de vacht een reael. Daer worden van de wolle van de selve schapen/ lakenen ghemaeckt/ die een luyster hebben als de kamelotten; men leydt dese schapen by de ooren/ in de welcke sy een gat hebben daer men een koorde door-steeckt/ ende daer by treckende/ leydt men de selve daer men wildt; anders los zijnde/ soo loopense seer/ insonderheyt de wilde/ die soo snel ofte snelder loopen als een peerdt. S[r] Richard Hawkins vermaent ooc een ander dierken genaemt Chinchilla, grooter als een eeckhoorentjen/ met een graeuw velleken; ende soo sacht van hayr dat het al ander vondt te boven gaet.

Beneffens de tarwe/ gerste/ ende Maiz, wast in dit rijck noch een ander graen/ welck sy in haer tale noemen Teca, 't is het alder-vroeghste dat by de Indianen wort gesaept/ want sy saepen dat in Februario ende Martio, ende wort in November gesneden voor de gerste. 't Kruydt en is de gerste niet onghelijck/ wast een halve Vara ofte Spaensche elle hoogh/ by-naer als de haver/ zijn koorn is gelijck de rogge/ doch wat minder; sy snijden ende vergaderen het eer 't droogh is/ ende laten 't in de schooven droghen by de sonne. ende naer dat sy 't ghedorscht hebben/ soo braden sy het in heet zandt/ ende breecken het op een vier-kanten platten steen/ met een steenen rolle van de lenghte ende dickte van een mans arm; waer mede sy 't in korten tijt breecken; ende voeren het meel met haer als sy ergens reysen; ende een muddeken van dit meel is bequaem om een man te voeden voor acht daghen; het dient haer voor kost ende dranck; want sy drincken het met veel waters vermenght; ende met weynigh waters ghetempert/ eeten sy het selve.

Men vindt hier noch een ander bysondere vruchte/ wassende aen wilde bomen/ van de 36 graden op-waerts/ welck door-gaens by de in-woonderen wordt ghegheten/ ende noemen die in haer tale Vnni, ende de Spaegniaerden noemen die Murtilla, is rootachtigh van kouleur/ ende gelijck een kleyne druyve/ wat grooter als een erwete/ van maecksel ende kouleur by-naer als de graynen van de granaten/ van smaeck tusschen 't soet ende suer/ de druyven seer naer-komende/ in werckinge heet ende droogende; daer wordt wijn van ghe perst/ die wel de beste is naest die van de druyven; is de tonghe ende maghe seer aen-ghenaem/ verteert de

over-

overtollighe humeuren van 't hooft; ende verweckt den appetijt / sonder eenighe pijne aen 't hooft ofte maghe te veroorsaken; men magh daer wel eens soo veel waters by doen als by de wijn: is seer klaer ende subtijl/ ende werckt van selfs sonder dat men 't vyer daer toe behoeft te besighen. Men maeckt daer oock azijn af/ welck beter van reuck ende smaeck is als den wijn-azijn. 't Voornaemste dat dese provincie van Chile soo vermaert maeckt/ zijn de rijcke goudt-mijnen / daer soo veel goudts is uyt-gehaelt. t' Volck van de lande is wit/ dan hebben de voor-hoofden seer hayrigh/ 't welck schijnt voort te komen van de vochtichept van het landt: hebben haer seer veel verbetert sints de komste van de Spaegniaerden/ ende ginghen eerst meest naeckt; ende nu hebben sy veel vees / daer sy 't vleesch van eten/ ende de wolle ghebruycken sy tot haer kleedinghe; zijn seer ghenegen tot tuysschen/ ende betalen wel. 'T landt is in velen deelen qualijck bewoont door de continuele oorloghen van die van Arauco, ende haer geconfedereerde teghen de Spaegniaerden: want daer en is gheen ghedeelte van Indien/ dat Spaegnien meer volcks gekost heeft/ als dit Chile, ende daer sy noch tot heden toe onseeckerder woonen/ ghelijck hier naer noch particulierder sal aen-gheroert worden.

Het tweede Capittel.

Van de Woestijne van ATACAMA, ende de wegen over landt van't Koninghrijck van PERV naer de Provincien van CHILE toe.

DE woestijne van Atacama, schepdt de audientie van los Charcas, ende het Koninckrijck van Peru, van de provincie van Chile; ende men reyst van het voor-schreven Koninghrijck van Peru, te lande na Chile toe/ door twee verschepden wegen; de eene door de woestijne Atacama, en den anderen door 't geberghte. De woestijne van Atacama is 90 ofte 100 leguen langh / den Tropicus van Capricornus passeert daer midden over; is by naer gantsch droogh ende sonder water / ende in de winter en kan men daer niet reysen door de menichte van sneeu/ waer door de reysende-lieden vergaen/ en verbriesen; men vindt daer oock gantsch geen groente/ noch loof/ noch gras; als alleenlijcken in vier ofte vijf plaetsen/ daer men weynighe wilde schapen vindt/ welcke sy daer noemen Guanacos, de welcke niet seer toe en nemen/ weghen het ghebreck van water ende voedtsel. d.6.l.2. cap.1.

By naer recht in't midden van dese woestijne is ghelegen de beecke ofte rievier die sy noemen de la Sal, op de hooghde van 23 graden ende 45 minuten/ komt uyt het oosten van de berghen af/ ende loopt na 't westen in de zuydt-zee/ door een seer diepe valleye / 22 leguen van de Xaguyes, welck zijn sekere born-putten van versch water / want in die 22 leg. weeghs en heeft men geen ander versch water als dese putten. Dese beke ofte rieviere / is van alsoo souten water / dat het in de handen ofte in eenigh vadt stracks in zoudt verandert/ ende de oevers legghen vol van het voorschreven zoudt.

Den tweeden wegh over het geberghte is noch langer ende gevaerlijcker/ want men passeert over de Cordillera nevada, ofte sneeuw-ghebergte/ met groot ghevaer/ wegen de koude winden ende menichte van sneeuw/ waer door de menschen gedoot worden/ wanneer sy desen wegh nemen buyten syn rechte saysoen/ uyt oorsaecke van de subtijle winden/ die de menschen tot in het binnenste van het lichaem penetreeren. Daer waeyt (seght Acosta) een kleyn ende slap windeken/ welck in sulcker voegen door-dringht ende door-snijdt/ dat daer de lieden doodt ter aerden van vallen sonder by na pets te ghevoelen. Gelijck het selve gebeurt is in de eerste ontdeckinge van Chile, by de spaegniaerden door desen wegh voor-genomen/ als wanneer daer een grooten hoop menschen doodt is blijven legghen/ welcker lichamen men lange jaren daer na heeft vinden leggen/ sonder eenigen quaden reuc ofte verderf van sich te geven. Verschepden vreemde exempelen zijn daer van te lesen by Acosta, in de plaetse voren aen-geroert/ die wy om kortheyts wille hier over-slaen. l.3.c.9.

4.5.l.10. c.1.

Don Diego Almagro die dese provincie van Chile eerst besochte ende ontdeckte in den jare 1536, nam synen wegh door de Charcas, op een plaetse genaemt Topisa, in de provincie van de Chicas gelegen / eñ van daer naer de provincie van de Xuxuyes, wesende een strijtbare natie van Indianen eñ menschen-eeters / van de welcke wy hier naer noch sullen spreken; ende soo voorts naer een ander provincie welck sy noemen Chaquana; ende van daer voorts door een woest ende moeyelijck landt van salpeterige grondt / ende gantsch onvruchtbaer / tot aen 't hooghe gheberghte / welck hy vol sneeu vondt leggen; geen andere uyt-komste siende / so passeerde hy dit geberghte met onuytspreeckelijcke moeyte / ende groot verlies van menschen ende peerden / ende quam soo eyndelijck in de valleye Copiapo, welck is by de 12 leguen van 't hooghste van dit sneeu-geberghte. Door de groote ongheleghentheyt van dese twee weghen te lande / soo reyst men nu meest te water ende langhs de zuydt-zee van Peru naer Chile toe; ende by wijlen oock wel langhs de kuste door de woestijne van Atacama, hoe-wel het een moeyelijcken ende quellijcken wegh is / doch by verre soo ghevaerlijck niet als den anderen over 't gheberghte.

De Spaegniaerden remarqueeren dat van de hooghte van dry-en-twintich graden by zuyden de linie ofte daer ontrent / tot aen de strate van Magallanes toe / meest waeyen dryderley winden / te weten den zuyden-windt in de lente ende somer / ende eenighe andere daghen dat het klaer weder maeckt; den noorden-windt des winters ende eenighe tijden dat het veel reghent; ende de weste-windt als den noorden-windt komt op te houden / welcke somtijden groote slagh-reghenen veroorsaeckt / ende is contrarie windt op de kuste van Chile.

De provincie van Chile wordt ghereegeert by een Gouverneur / de welcke staet onder den Vice-Roy van Peru, ende de audientie van los Reyes, ende wordt by den voorsz. Vice-Roy ghesteldt: daer zijn twee Bisdommen by de Spaegniaerden op-ghrecht / ende elf steden ofte woon-plaetsen ghelegt / die wy vervolghens sullen beschrijven.

Het derde Capittel.

Van de valleyen Copiapo, Guasco, ende Chile.

Her.d.7. l.1.c.4.

AEn het begin ende eerste aen-komen van Chile naer Peru toe / is gheleghen de valleye Copiapo, welck soo veel is te segghen in de Indiaensche tale / als acker van turquoysen / door dien daer in de selve valleye een bergh leght / daer der seer veele in werden ghevonden / de welcke seer goet zijn / al hoe-wel sy door de groote menighte weynigh werden gheacht.

Dese valleye is wel de alder-vruchtbaerste van 't gantsche landt van Chile, door dien daer Maiz-halmen wassen / so hoogh als lancen; ende de grootste ayren zijn by naer een halve elle / ende de kleynste een vierendeel langh / soo dat sy gemeynlijcken wel 300 voor een geven. In ghelijcker voegen soo wassen daer oock seer overvloedigh alle andere vruchten / soo wel die van Spaegnien daer zijn ghebracht / als die van den lande. Daer loopt een rievierken door dese valleye / de welcke van 't hooghe gheberghte komt af-loopen / ende loopt wel 20 leguen door dit landt / ende soo voort in de zuydt-zee / in een fraeye baye / de welcke dient voor een haven / daer de schepen konnen anckeren; ende dese baye ende haven is gheleghen op de hooghde van 26 graden by zuyden den equinoctiael / naer 't segghen van Herrera.

Van dese valleye ende haven van Copiapo, reeckent men naer des selfs segghen / 35 leguen tot de valleye ende haven van Guasco, welcke soude ghelegen zijn op de hooghte van 29 graden by zuyden de linie; heeft insghelijcks een baye ende haven ofte reede / daer een kleyn rievierken uyt-loopt in de zee / 't welck van het oosten uyt de hooghe sneeuw-berghen af-komt / met het welcke de in-woonders haer zaey-landen wateren / soo dat dese valleye van Guasco, by-naer alsoo vruchtbaer is als de voor-gaende valleye ghenaemt Copiapo. In dese valleye ende andere /

andere/ vindt men menichte van perdrijsen ende wilde schapen van de lande/ende seecker asch-graeuwe eeckhoorentjens die seer schoone vellekens gheven om mede te voeperen. Ten tijde dat dese provincien van Chile eerst wierden ontdeckt by de Spaegniaerden / onder 't beleyt van Valdivia, so was in dese valleye van Guasco een woon-plaetse gheleght van Spaegniaerden / de welcke sy noemden St Iago de la neuva Estremadura, op een plaetse ende ghelegentheyt die by de in-woonderen wierdt ghenaemt Mapocho, veerthien leguen verscheyden van de zuydt-zee/ daer een bequame haven leght/ hoe-wel kleyn; sy bouwden daer oock een fortresse tot haer-lieden bescherminghe tegen de Wilde van de lande. Dan dese stadt ende fortresse wierdt daer naer weder verlaten/ende de stadt elders gheleght/ gelijck wy hier naer sullen verhalen.

Olivier van Noort stelt de haven van Guasco op de hooghte van acht-en-twintich graden ende dertich minuten/ende seght dat het een goede reede is voor schepen achter eenighe klippen die buyten aen legghen; ende daer komt een rievierken van versch water af-loopen/ welck oock ghenaemt wordt Guasco, dan 't water is daer quaet te halen: daer en staen geen huysen dan te landtwaert in; ende daer wassen alderhande vruchten/ hoewel daer weynigh gheboomte is ontrent de kuste.

Naest de valleye van Guasco, volght de valleye Chile, welck wel een van de voornaemste is van 't gantsche gewest; soo dat het schijnt / het gantsche landt zijn naem daer van heeft verkregen; hier waren in voor-tijden de goudt-rijcke mijnen die sy noemden de Quillota; uyt de welcke Valdivia in sijnen tijdt so grooten rijckdom heeft ghetrocken; hy bouwde daer een fortresse tot bescherminge van 't volck/ welck in de mijnen wrochte.

Lopez Vaz ghetuyght dat aen de haven van Copiapo leght een kleyn haven/ welcke is bewoont by Indianen die ten dienste staen van de Spaegniaerden/ende dat den Gouverneur van dese plaetse daer heeft een suycker-Ingenio, daer goet suycker wordt ghemaeckt.

Het vierde Capittel.

Beschrijvinghe van de Steden LA SERENA, ende St IAGO.

DE eerste stadt van Chile, ofte de naest-gheleghenste aen Peru, wordt by de Spaegniaerden genaemt la Serena, was ghebouwt by Valdivia, Gouverneur van Chile, in den jaere 1544. niet verre van de zuydt-zee / in de valleye van Coquimbo; waer door dese stadt ooc by wijlen Coquimbo by de Spaegniaerden wiert ghenaemt: is ghelegen naer 't segghen van Herrera, op de hooghte van 30 graden by zuyden de linie; den langhsten dagh is daer van 14 uyren/den elfsten December; ende den langhsten nacht den elfsten Iunius: hoe-wel dat Herrera in syn Descripcion de las Indias seght dat de haven van Coquimbo leght op de hooghde van 32 graden/ waer in hy hem abuseert; want de voyagie van Olivier van Noort stelt die op 30 graden/ ende die van Thomas Candisch op 29 graden 30 minuten/ soo dat syn rechte hooghde moet wesen ontrent de 29 en een half/ ofte 30 graden by zuyden de linie. Leght 60 leguen van de stadt St Iago naer 't noort-noort-oosten toe/ ghelijck Herrera ghetuyght. Heeft een seer bequame haven/wesende een in-ham ofte groote baye / al-waer de schepen ontladen worden twee leg. van de voor-schreven stadt: heeft een kleyne riviere/ waer mede alle de vlacke landen ghewatert worden/ soo dat daer alle soorten van vruchten ende kruyden overvloedigh voort-komen; men heeft daer goede visscherije / voorts vleesch / broodt ende wijn/ ende ander nootdruft tot onderhondt van 's menschen leven. Ten reghent daer niet veel / dan twee ofte drymaels des jaers; ende men heeft daer veel schoone zaey-landen. In de limiten van dese stadt wordt veel goudts vergadert; ende seven leguen van de stadt is een bergh ghelegen / daer de Spaegniaerden ordinaerlijck veel goudts uyt-halen.

Lopes Vaz seght in syn beschrijvinghe van dese quartieren/dat in dese stadt van
la Serena wel 200 huysen zijn; ende moet al een tamelijcke wel bewoonde stadt
wesen/door dien in de voyagie van Sir Francis Draeck wort verhaelt/ dat de En-
gelsche daer landende om versch water te halen / de Spaegniaerden af-quamen
wel met 300 peerden/ ende 200 te voedt / ende de Engelschen verjaeghden. Het
verhael van den Spaenschen piloot by Olivier van Noort getuygt/dat de Spae-
gniaerden alle de Indianen hier ontrent hebben uyt-gheroept / soo datse nu daer
geen volck meer en hebben om de goudt-mijnen te bearbeyden/hoe-wel daer noch
seer rijcke mijnen zijn van goudt ende koper.

De stadt St Iago, welck is de principaelste stadt van't gantsche landt van Chile,
is gelegen op de hooghte van 34 graden by zuyden de linie/ ende op de lenghte van
77 graden van den meridiaen van Toledo, naer 'tseggen van Herrera: 15 leguen
van de zuydt-zee/ende 10 leguen van de valleye Chile voor-noemt. Den Gou-
verneur van 't gantsche koningrijck van Chile, houdt hem ordinaris in dese stadt;
ende daer is een kathedrale kercke/ ende eenighe kloosters van Monnicken van
S. Dominicus ende S. Franciscus ordre; ende naer dat Lopes Vaz getuyght in
syn beschrijvinge van dese gewesten/ soo zijn in dese stadt wel 800 huysen: leght in
een gewesté daer grooten overvloet is van tarwe/ wijn / ende andere lijf-tochten;
ende men heeft daer ontrent seer rijcke gout-mijnen; ende in haer jurisdictie woo-
nen wel tachtentich duysent Indianen/die verdeelt zijn in 26 Repartiementos, ge-
lijck de Spaegniaerden die noemen.

Het verhael van den Spaenschen piloot by Olivier van Noort ghetuyght / dat
ontrent dese stadt seer veel peerden zijn/ soo datter vele in't wildt loopen. Diego
Fernandez seght dat R. Daule passeert door het geberghte ende voorts door St Iago
tot in de zuydt-zee.

Dese stadt wordt gedient van de haven Valparayso, aen de mondt van de rie-
viere Topocalma, welc voor-by de stadt St Iago loopt. Dese havē van Valparayso
is ghelegen op de hooghte van 33 graden ende 40 minuten by zuyden de linie/naer
'tseggen van de voyagien van Sir Francis Draeck ende Candisch. In dese haven
worden de goederen komende van Lima, ontladen; ende 't gout dat hier ontrent
valt/ wederom gescheept. Sir Fr. Draeck komende in dese haven/verraste daer een
schip/in 'twelck hy vondt 25000 Pezos van fijn gout van Valdivia, ende veel wijn
van Chile; was mede aen landt/ende vont daer een kapelleken/ ende 9 oft 10 huy-
sen/welck syn volck beroofden ende verbranden. Den Generael Spilbergen was
mede in dese haven/ende vont daer een scheepken leggen/ welc de Spaegniaerden/
de onse gewaer werdende/ in brant staken/so dat de onse 'tselve niet en konden be-
komen; daer was veel volcks te voet ende te peerde aen landt/die oock eenige wey-
nighe huyskens die ontrent strant stonden/in brant staken; sonder dat de onse hier
yet anders konden uyt-rechten. Veerthien leg. van dese plaetse loopt de rievier welc
de Chilesen noemen Cachapool. Aen dese valleye paelden mede de provincie van
de Parmacanes, van welcke men comt aen de rieviere Maule ende aen de dorpen
van Guelec ende Tata, ende soo voorts te Quilacura.

Het vijfde Capittel.

Van de Stadt CONCEPCION, ende van 't Eylandt Sta MARIA.

DE stadt van la Concepcion, is ghelegen aen de strandt van de zuydt-zee/ met
een bequame baye ende haven; haer limiten beginnen van de rieviere Maule,
ende strecken tot de rieviere Ytaten toe / welcke sy noemen de Ytataya, ende de zee-
kuste loopt door 23 leguen zuydt-zuydt-west / tot de voorsz. rieviere Ytaten, naer
'tseggen van Herrera op de hooghte van 36 graden ende 15 minuten by zuyden de
linie. Dan Herrera misgrijpt hem in 't stellen van de limiten van dese stadt/ want
alsoo de selve light eenige leguen by zuyden R. Ytaten, soo en kan dese rieviere geen

d. 8. l. 6. c. 11.

zuydt-

zuydt-limit zijn voor dese plaetse/ maer wel R. Biobio. Van de riebiere Ytaten tot de haven die sy noemen de la Harradura, zijn drie leguen, ende de kuste streckt zuydt-zuydt-west/ ende dese haven leght op 36 graden ende een half/ naer 'tseggen van Herrera; is een wel-beschutte haven/ ende van 't fatsoen van een hoef-yser/ daer sy de naem van heeft verkreghen: van hier tot de baye van Penco zijn 4 leguen, ende de kuste loopt zuyden/ ende hier leght de voorsz. stadt la Concepcion, op de hooghte van 36 graden en 45 minuten by zuyden de linie: (Herrera steldt die op 37 graden in syn Descripcion de las Indias:) In de baye komen twee kleyne rievierkens ofte beken/ waer van 't kleynste gaet midden door dese stadt/ ende het ander loopt naer 't zuyden van de selve/ welck wordt ghenaemt Rio de Llandalien, naer den naem van de valleye/ welck ghenaemt wordt Andalien. Van het enge strandt daer de stadt is gheleghen/ strecken sich seeckere heuvelen/ die de haven ghenoeghsaem beschermen/ de welcke haer openinghe heeft naer 't noorden/ ende de stadt leght naer het zuyden in 't binnenste van de voorsz. baye. Dese heuvelen ende voorder ghestalte van 't landt en is niet seer aen-ghenaem/ hoe-wel het daer nu soo vol hoven ende kruydt-boomen is/ dat het een lust is om te sien. In de zee wordt seer veel visch ghevanghen/ ende aen strandt is een mijne van swarte steen/ de welcke brandt als kolen: de schepen en konnen niet wel seecker legghen in dese baeye/ als de windt waeyt uyt den noorden/ soo datse in sulcken gevalle gaen legghen achter een Eylandeken/ welck leght aen het in-komen van de baye om daer beschut te wesen teghen den noorden-windt. Van de uyterste mondt van dese baye tot het Eylandt welck sy noemen de Santa Maria, zijn naer het segghen van Herrera derthien leguen. Van dese stadt de la Concepcion tot de riebiere Biobio reeckent men twee leguen; de welcke seer breedt is ende diep/ soo dat men daer gheen wedde en heeft/ ende wordt oock niet bevaren. Van dese rievere Biobio tot de riebiere Labapi zijn vijfthien leguen, ende de kuste loopt naer het zuydt-westen/ ende in 't midden is een groote in-ham/ alwaer de provincie van Arauco is gheleghen.

Dese stadt de la Concepcion, leght seventich leguen van de stadt van St Iago, naer 't zuyden toe; de Gouverneurs hebben daer haer ghewoonlijcke residentie/ sints dat de audientie is af-gheschaft/ de welcke daer gherontinueert hadde in den jare 1567 tot den jare 1574. In de stadt zijn eenighe kloosters van Monnicken van S. Dominicus ende S. Franciscus ordre.

In de limiten van dese stadt zijn veel goudt-mijnen/ daer eertijts grooten rijckdom is uyt-ghehaelt/ soo dat 't eertijdts een seer rijcke plaetse is geweest; dan Lopez Vaz ghetuyght in syn beschrijvinge van dese gewesten/ dat het nu maer een arme stadt en is/ door dien sy wel vier-maels van de Chilesen is verrast ende af-gebrant/ ende soude ontrent de 200 huysen hebben; ende door dien dese stadt soo naer is gelegen de playnen van Arauco, daer de strijtbaerste Indianen woonen van dit gantsche landt/ soo is de stadt om-cingelt met een stercke muer/ ende heeft dicht by/ een sterck fort/ daer door-gaens wel 500 Spaegniaerden in guarnisoen leggen. Vier leguen van dese stadt legghen de mijnen die sy noemen de Quilacoya, daer den Gouverneur Valdivia niet lange voor syn doodt/ seer grooten rijckdom uyt-haelde. Olivier van Noort verhaelt in syn voyagie in het jaer 1600, dat daer wel 700 Spaegniaerden van Lima waren gebracht in dese stadt de la Concepcion, wegen de nieuwe revolte van de Chilesen/ die tot voor de stadt liepen/ ende streupten. Den Generael Spilbergen was mede in dese haven/ in den jare 1615; hy sette het achter 't Eylandeken welck leght aen de mondt van de baye/ welcke hy de naem gheeft van Quiriquina: ende om dat de windt niet en diende/ en quam hy de stadt niet naerder/ doch verstondt van de ghevanghens dat daer in dese stadt wel twee hondert Spaensche soldaten laghen/ ende oock veel Indianen.

Het Eylandt Santa Maria is gelegen op de hooghte van 37 graden ende 20 minuten by zuyden de linie/ naer 't seggen van Herrera: De voyagie van Candisch

stelt 't selfde op de selve hooghte; ende Olivier van Noort vÿf minuten minder: is gheleghen recht over de provincie van Arauco, daer 't landt een grooten in-ham maeckt/met een hoogh strandt van de baren van de zee af-gegeten/soo dat 't schÿnt dat dit Eylandt in voor-tÿden aen het landt vast is gheweest/ ende allenghskens daer van ghesepareert/ leght nu wel drÿ leguen in zee. In dit Eylandt wast veel tarwe ende gerste/ende daer wordt wonderlÿcken veel visch gevangen: ende onder andere een als kuttel-visch/welck in 't latÿn wordt ghenaemt Sepia, uyt welckers oogen sekere wratten worden ghetrocken/ welcke blincken als fÿne peerlen / ende worden in ghelÿcker voeghen by de vrouwen ghedraghen; in dien sy/ ghelÿckse de glants ende door-luchtigheyt hebben/ oock de hardigheyt hadden van de peerlen/ souden meer gheestimeert worden als de peerlen: In de schelpen van sekere andere visschen/ welck sy noemen Choros, wordt mede veel Alyofar ghevonden/ ghelÿck als kennip-zaet ende seer wit / dan door dien sy daer gheen wetenschap en hebben om die te gaten / soo en wordt daer gheen voorder acht op-ghenomen.

Sir Thomas Candisch was aen dit Eylandt/ende anckerde met syn schepen aen de west-zÿde in ses vademen waters / schoone grondt: vondt daer seer schoone tar-we/eñ veel Potatos-wortelen: De in-geboorne zÿn seer subject aen de Spaegniaer-den/soo dat sy niet een vercken ofte hinne en derven selfs eten/hoe-wel daer so groo-te menighte is op't Eylandt: De Spaegniaerden hebben die na hare wÿse al Chri-stenen gemaeckt/soo dat daer een kapelle is / met een altaer ende syn toe-behoorte: Daer wast oock Maiz, ende veelderhande goede fruyten; soo dat men hem daer van alderhande ververschinghe ghenoegh kan voor-sien/ als men daer meester is.

Den Generael Ioris Spilberghen was hier mede in den jare 1615 ende nam 't selve in met gheweldt/ bequamen daer wel 500 schapen / voorts hoenderen / ende alderhande ververschinghe; ghetuyghen daer van dat het een ghesondt ende seer vruchtbaer Eylandt is / ende van alderhande lÿf-tocht overvloedigh voor-sien.

Het seste Capittel.

Van de provincien van ARAUCO, TUCAPEL ende PUREN.

TUsschen de voorsz. stadt de la Concepcion, ende de stadt Imperial daer wy hier naer sullen van spreecken / zÿn gheleghen de volck-rÿcke provincien van Arauco, Tucapel ende Puren, van de welcke de in-gheboorne seer strÿdt-baer zÿn/ ende hebben de Spaegniaerden dapper weder-staen/ ende strÿden noch daghe-lÿcks om hare vryheyt: sullen eenighe dinghen daer van al hier verhalen / uyt de historie van Herrera ende andere.

In den jare 1551 naer dat de Gouverneur Valdivia gebout hadde de stadt Im-perial, ende noch vorder die van Valdivia, weder-keerende na de stadt de la Con-cepcion, vont goedt in dese landen voor-noemt/te leggen 3 forten/ontrent 8 leguen elck van den anderen/een in de provincie van Tucapel, een ander in die van Puren, eñ de derde in die van Arauco, om die stoute Indianen die by de Ingas, Koningen van Peru, noyt en waren t' onder-gebracht/onder slavernÿe te brengen ende hou-den. Daer naer veel schoone gout-mÿnen ontdeckt hebbende/op de playnen die sy noemen de Ongol, soo boude hy daer noch een stadt welck hy de naem gaf van los Confines, die daer naer weder is op-gebroocken/ende aen een ander oort verleght.

De in-gheboorne van de lande haer beswaert vindende met dese vreemde natie van Spaegniaerden/ende 't jock niet konnende dragen/hebben naer diversche on-derlinge ende secrete by-een-rottingen/te samen geresolveert in alle manieren haer dese moeyelÿcke gasten quÿt te maken; vielen op syn onversienste eerst op 't fortjen welck geleght was in de provincie van Puren, ende daer naer op 't tweede / welck lagh in Tucapel; de Spaegniaerden die in Tucapel lagen/haer te onsterck vinden-de om een groote menighte van strÿdtbare Indianen tegen te staen/verlieten 't sel-ve fort / ende voeghden haer by die van Puren, soo dat de Chilesen het fort van

Tucapel

Tucapel gantsch verbranden ende verdestrueerden/sloeghen het secours welck die van Arauco toe-sonden / soo dat de Spaegniaerden ghenootsaeckt waren haer heel te retireeren naer het derde fort / welck lagh in Arauco.

Den Gouverneur Valdivia hier van verwittight zijnde/ quam op 't spoedighste naer Arauco toe/ ende van daer voorts teghen den raedt van de ghene die in 't fort van Arauco in guarnisoen laghen / met 53 man naer 't fort van Tucapel, ende ghekomen zijnde tot aen een ghewelte welck sy noemen Coton, sondt een van syn Capiteynen voor uyt met thien soldaten / om kondtschap te halen van de ghelegentheyt van de vyanden; dan dese werden van de Wilde verrast/ende alle gheslaghen: De Gouverneur Valdivia en liet daerom niet voorts te trecken / doch werdt mede by de Chilesen soo dapper aen-ghetroffen / dat hy daer al syn volck liet / uyt-ghenomen veerthien/ met de welcke hy hem op de vluchte begaf/ ende geraeckte tot aen de passagie van de rieviere Lebo, alwaer hy met de reste van zijn volck van de Wilde werdt ghedoodt / soo dat daer niemandt af en quam/ als een Chilese jonghen die Christen was ghewozden / de welcke de tijdinghe van desen ongheluckighen slagh brocht/aen die van 't fort Arauco. (Eenighe verhalen/ende onder andere Lopez Vaz, dat de Gouverneur Valdivia levendigh in handen viel van de Chilesen/ ende dat sy hem ghesmolten goudt in de mondt goten/segghende dat hy hem eyndelijcken eens van het goudt soude versadighen.)

De Spaegniaerden die op 't fort Arauco laghen/gheen ander uyt-komste ziende / verlieten dat selve / ende vertrocken naer de stadt Concepcion; ende die van 't fort Puren, naer verlies van een deel volcks/ naer de stadt Imperial. De Lieutenant van Valdivia ghenaemt Francisco de Villagra, trock daer naer op met hondert ende sestich wel-ghewapende mannen/ verhopende de doodt van de Gouverneur te wreecken/ dan de rieviere Biobio ghepasseert zijnde / ende ghekomen in het ghesichte van Arauco, aen een punt landts daer de zuydt-zee aen-slaet / welck sy noemen la Raquetta, ghemoeten hy een groot legher van Chilesen die hem seer moedigh aen-vielen; ende soo langh al strijdende verbolghden / tot dat sy hem ses-en-tneghentich man hadden af-gheslaghen; waer door hy maer vier-en-sestich man weder-brochte in de stadt Concepcion, ende die noch seer qualijcken ghestelt: door dese neder-laghen d'een naer d'ander / ende de vreese van de Chilesen/soo verlieten de Spaegniaerden de stadt Concepcion, ende de in-woonders retireerden haer naer St Iago; ende werden mede verlaten de stadt Rica, ende de los Confines, ende sochten alleen de stadt Imperial te behouden.

Dese Indianen en strijden niet als andere Wilden ende barbaren / maer houden seer goede ordre in alle haer voor-nemen / werpen forten op/ daer sy uyt eñ in trecken/ ende soecken soo gelegentheyt van de Spaegniaerden haer steden/huysen ende andere gelegentheden op zijn onversienste te bespringen/ ende te verbranden; hebben oock geleert de wapenen die sy eerst van de Spaegniaerden hebben genomen ende verovert/te ghebruycken als haer eyghene. Sints die tijdt soo hebben de Spaegniaerden by-naer continuele oorloghe ghehadt met de Chilesen/ ende veel volcks verloren; eñ oock wel somtijts veel van de Chilesen verslagen/gelijck 't selve by de spaensche historien te sien is; welck wy alleen in't voor-by-gaen aen-roeren/ om dat ons voor-nemen alleen is de ghelegenthent van 't landt te verhalen.

Don Alonso de Erzilla in syn Araucana, seght dat de provincie welck sy noemen el Estado de Arauco, maer een kleyne provincie en is van begrijp/ontrent 20 mijlen langh ende 7 breedt/ weynigh meer ofte min. De Indianen van 't ghebergte werden genaemt Pulches, welck seer licht ende strijdtbaer volck is/doch van minder verstant/ als die op de playnen woonen. De wapenen die de Araucanen ghebruycken/ zijn lange pijcken/helbaerden/ bogen ende pijlen: maken haer selfs wapen-rocken/ ende oock helmen van robben-vellen; 't scherp van haer pijcken was in voor-tijden koper/ dan nu hebben sy ysers genoegh van de Spaegniaerden bekomen: weten haer slagh-ordre te ordineren ghelijck de Christenen / ende de selve

aen

aen te voeren ende te beleyden/met mannelÿcke couragie ende dapperheyt;soo dat sy in voegen als vooren/ Valdivia, die anders een ervaren krÿghs-man was/ wel hebben weten te slaen; ende hoe-wel daer naer de sone van den Vice-Roy van Peru, Don Garcia de Mendoça, de Chilesen weder tot ghehoorsaemheyt bracht/ soo duerden het selve eenen korten tÿdt / ende zÿn voorts meest tot noch toe in oorloge ghebleven. Soo dat de Spaegniaert door de groote kosten / weghen het onderhouden van de soldaten / seer weynigh voordeels uyt Chile treckt.

De voyagie van Candisch, seght dat de provincie van Arauco seer rÿck is/ende vol van goudt-mÿnen/ende dat de Spaegniaerden de selve noyt en hebben konnen vermeesteren: ende uyt seker verhael van een Spaenschen piloot / by Olivier van Noort ghevangen ende geexamineert/ blÿckt dat de Spaegniaerden wel een fortjen hadden aen 't begin van Arauco, daer 80 soldaten op laghen / dan dat sy weynigh vryheyts hadden buyten 't fort / soo dat sy de neus qualÿck dorsten uytsteken/ uyt vreese van de Chilesen van Tucapel, die haer kort hielden. Den Generael Spilbergen verhaelt by naer 't selve/dan dat hy seght dat daer wel 500 Spaegniaerden in 't fort van Arauco, ordinaerlÿck in guarnisoen legghen.

De provincie van Arauco en heeft gheen ander haven ofte reede als de bloote kuste / daer men ghenoegh mach anckeren sonder eenigh ghevaer; dit ghewëste begint op de hooghte van wat meerder als ses-en-dertich graden ende vÿftich minuten by zuyden de linie.

Het sevende Capittel.

Van het Eylandt La Mocha, ende de Eylanden die sy noemen de Iuan Fernandes.

Tot de valleye van Arauco ghehoort 't Eylandt welck sy noemen la Mocha, welck by het selve volck noch werdt bewoont / die ghevlucht zÿn van 't vaste landt / voor de wreetheyt van de Spaegniaerden / ende onder-houden haer hier in hare vryheydt. Is gheleghen op de hooghte van acht-en-dertich graden ende twaelf minuten / naer 't segghen van Herrera, dan naer 't segghen van de voyagie van Sir Francis Draeck, ende Fuller in syn memoriael/op acht-en-dertich graden ende dertich minuten; ende naer 't seggen van de voyagie van Olivier van Noort, op acht-en-dertich; welck alles wel kan wesen/ naer de ghewesten daer de hooghte is ghenomen. Leght van de rieviere Lebo ses leguen naer het west-zuydt-westen/ ende vÿf leguen van 't vaste landt; (de gront tusschen beyden is meest 12 vademen diep/ eñ heel vlack:) ende van den hoeck van de stadt Imperial 5 ofte 6 leguen naer 't westen toe; achthien leguen van 't Eylandt Santa Maria noordt-noordt-oost / ende zuydt-zuydt-west. Het is een groot Eylandt / hebbende in het midden een hoogh gheberghte met een keep in 't midden door-gaende / daer een versch rievierken komt af-loopen / ende van de voet van dit geberghte tot aen de zee-kandt / is voorts vlack eñ een effen landt. Het is eenen vruchtbaren bodem voor alle soorten van ghesaeye / ende seer bequaem tot weyden voor 't vee. Men magh daer onder anckeren in een baye die 't Eylandt maeckt in seven oft acht vadem waters/ ende de noordt-ooste windt is daer de quaetste.

Sir Francis Draeck was aen dit Eylandt / ende kreegh van de in-woonderen eerst eenighe ververschinghe by manghelinghe; dan des anderen daeghs twee man aen landt sendende om water te halen / sloeghen de Wilde dese twee doodt / nemende die voor Spaegniaerden / als ghedacht wordt.

Thomas Candisch was daer naer mede aen 't selve Eylandt/ende vont daer by naer ghelÿcke bejeginghe/ want sy en wilden syn volck niet laten te lande komen.

De onse hebben 't daer beter gevonden/want Olivier van Noort was daer aen/ ende handelde vredelÿcken met de in-woonderen / ruylende bÿlen eñ messen tegen schapen ende andere victualie; kreghen voor elcke bÿle een schaep / ende voor een

mes

mes een hoen/ende somtijts oock wel twee; ẽ voorts Maiz, Batatas, pompoenen ende andere vruchten ende verversschingen die op't eylandt vallen. De inwoonders hadden daer een dorp van ontrent de vijftich huysen van stroy gemaeckt/ ende lanck-werpigh van maecksel/met een portael in't midden; sy en wilden niet toe-laten dat 't volck daer soude in-gaen ofte by haer vrouwen komen/ de welcke altemael buytens huys quamen/ende op seecker gheroep dat de mans maeckten/ op haer knien ginghen sitten in drp ofte vier hoopen. Dese Indianen nemen alzoo veel vrouwen als sy konnen voeden/ende die veel dochters heeft/ die wordt rijck geacht/ want die de dochters begheert/ moetse van de ouders koopen voor ossen/ schapen ofte yets anders naer dat sy konnen verdraghen; gaen ghekleedt met rocken onder ende boven/ de welcke sy maecken van de wolle van de groote schapen/ daer wy hier voren van hebben ghesproken: de mans laten 't hayr langh by 't hooft neder hanghen/ maer de vrouwen binden ende vlechten 'tselve op achter in den necke.

Den Generael Spilbergen was mede hier aen in den jare 1615 ẽ bequam met goe gemoeye alle verversschinge van 't volck: De beschrijver van syn voyagie ghetuyght/dat het eylandt aen de noordt-zijde/leegh ende seer breedt landt heeft/ende aen 't zuyden veel rodtsen/ tegen de welcke de zee met groot ghedruys op loopt.

Dewyle wy nu in de Eylanden zijn gheraeckt/ sal het wel te passe komen hier mede te spreken van die sy den naem gheven van Iuan Fernandes: Dese zijn twee in 't ghetal/ ende ghelegen op de hooghte van 33 graden ende 48 minuten by zuyden de linie/ naer de bevindinghe van Le Maire; beyde heel hoogh landt/ doch het westelijckste is 't kleynste/een dor ende bar Eylandt/niet dan kale bergen ende klippen; dan het oostelijckste is 't grootste/ oock seer bergigh/ dan vol schoon gheboomte/ ende vruchtbaer in 't aen-schouwen; daer is op 't landt menighte van bocken ende verckens/ ende aen de kuste in zee onuytsprecckelijcke menighte van visch/soo dat de Spaegniaerden daer somtijts komen visschen van 't vaste landt/ ende in korten tijdt haer barcken vol vanghen/ die sy naer 't landt van Peru voeren. De reede leght by den oosten hoeck/ soo datmen daer by oosten moet aen-komen/ anders soo drijft men om de west licht voor-by/ door de stilten/ ghelijck als het Willem Schouten ghebeurde: aen de west-zijde is dicht onder 't Eylandt 30 ende 40 vadem waters/ zandt-grondt/ welck allengskens op-drooght tot dry vadem toe/ wel bequaem om te anckeren/ neffens een schoone ende groene valleye die vol groene boomen staet/ seer lieflijcken om aen te sien.

De Nassavische vlote was hier in den jare 1624, quam daer den vijfden April; naer datse daeghs te voren het oostelijckste Eylandt in't ghesicht hadden ghekregen w. ten n. van haer/anckerden daer in een baye wiens punten n. w. ende z. o. van den anderen liggen; daer is een groene valleye. 't Journael schrijft daer van aldus: De Eylanden van Iuan Fernandez zijn twee/ waer van het oostelijckste wesende het grootste light op 33 grad. ende 40 minuten/ ontrent 70 duytse mijlen van 't vaste landt Chili; het ander volgens 'tseggen van de spaense piloten w. ten n. van het eerste 20 mijlen. De Spaegniaerden noemen het oostelijckste Isla de tierra, ende het westelijckste Isla de fuera, soo dat het een groot abuys is/de klippe die na 't zuydt-westen van 't oostelijckste eylandt light voor het tweede eylandt te nemen; daerse 20 mijlen van den anderen liggen/ ẽ het uyterste mede sulcke klippen heeft. Het oostelijckste daer wy met de vlote onder-lagen is in syn om-gangh ontrent ses mijlen groot/ meest o. ende w. ghestreckt/ twee ofte derde-halve mijle langh/ ende heeft syn reede aen de noordt-oost zijde/ daer eenighe valleyen zijn met klaver ende gras bewassen: de baye heeft steyl op-gaende gront eensdeels rudsigh en vuyl/ eensdeels swart sandt: men heeft om de groote diepte veel moeyte eer men op 34 ẽ 40 vadem/ een half musquet scheut van landt ten ancker kan komen. Dit Eylandt heeft overvloedt van versch water/ ende daer is menichte van goede visch/ die sonder moeyte ghevangen werdt. Zee-leeuwen ende robben zijnder met duysenden: bocken met menichten/ maer niet soo smakelijck als die van 't eylandt S. Vincent,

ende

ende weghen 't kreupel-bosch quaedt om vanghen: ander ghedierte hebben hier niet vernomen. Op 't gheberghte staen veel palmiten/ ende ontrent de reede drp quee-appel-boomen: dit Eylandt is rijck van sandelen-houdt/ dan niet soo goedt als dat van Timor: heeft oock een soorte van hardt en vast-houdende houdt/ als ipen-hout; bequaem tot gijen/ blocks en schijven: oock is hier houdt dat bequaem is om te verwercken: dan hooghe boomen tot masten/ en hebben hier niet vernomen. Eertijdts plachten hier thien oft twaelf Indianen haer te onthouden om traen te maecken van zee-robben/ dan nu woonter niemandt. Aen dit Eylandt zijn drp bootl-gesellen ende drp soldaten moet-willens ghebleven/ door dien se de vlote niet wilden volghen.

Het achtste Capittel.

Van de Stadt DE LOS CONFINES, ofte VILLA NEUVA DE LOS INFANTES, ende van de Stadt IMPERIAL.

DE stadt de los Confines is eerst-mael so genaemt door den Gouverneur Villagran, ende daer naer door Garcia de Mendoça her-naemt Villa neuva de los Infantes; is gelegen binnen 's landts/ ende ontrent de 18 leguen van de zee/ op de hooghde van 37 graden ende 30 minuten by zuyden de linie/ naer 't seggen van Herrera, op de playnen/ welcke sy noemen de Ongol, ende de rieviere die van de Sierras Nevadas, welck oock zijn de Andes, af-komt/ loopt neffens dese stadt/ ende noch een ander beecke loopt daer voor-by aen de noordt-zijde/ op de welcke de water-molens zijn gheleght: 't landt daer ontrent is seer vruchtbaer ende bequaem tot weyden voor het vee/ als mede tot zaey-landen; de vruchten worden daer seer wel rijp/ ende vallen daer seer goedt; soo dat daer goede wijn wordt gheperst/ ende rosijnen ende vijghen gedrooght. De stadt is ghelegen tusschen beyden de gheberghten/ te weten/ acht leguen van de sneeu-berghen/ ende twee leguen (Herrera seght oock elders vier) van 't gheberghte dat naest de zee-kuste loopt/ ende dit zijn de palen van dese stadt oost ende west: haer palen strecken haer noordt ende zuyden upt achthien leguen, de acht leguen tot aen de rieviere/ welck sy noemen de la Laxa, door dien het water op een plaetse wel twintich vademen neder stort: de andere thien leguen, streckende naer 't zuyden langhs den hooghen wegh/ welck loopt naer de stadt Imperial. Men vindt daer groote menighte van cipres-boomen/ daer men wel-rieckendt hout van kort/ ende men meynt dat van dien boom oock komt het lack daer men de brieven mede zegelt/ ghelijck dat van Oost-Indien wordt ghebracht. Dese stadt is gheleghen twintich leguen van de stadt de la Conception, (Herrera seght elders sesthien leguen) naer 't zuydt-zuydt-oosten toe; den langhsten dagh is daer veerthien uyren en een half. In dese stadt zijn twee kloosters van Dominicanen ende Minne-broeders. De Indianen die als noch oorloghen met de Spaegniaerden/ palen aen de limiten van dese stadt; door de welcke de rieviere Biobio passeert neffens andere die in de selve komen; als mede een andere rieviere die sy noemen Nivequeten. 't Verhael van den Spaenschen Piloot by Olivier van Noort noemt dese stadt Ongol, ende seght dat daer wel twee hondert Spaensche soldaten in guarnisoen legghen; dat daer veel Indiaensche kleekens worden ghemaeckt; ende goede mijnen van goudt worden ghevonden/ doch niet ghemineert door den oorloghe met de Wilden.

De stadt Imperial is gheleghen op de hooghte van acht-en-dertich graden ende veertich minuten by zuyden de linie (Herrera seght elders op neghen-en-dertich graden) naer 't west-zuydt-westen van de voor-schreven stadt de los Confines, ofte Infantes, vier leguen van de zee/ neffens een rieviere die sy noemen Cauten, (Herrera noemtse oock Vten) de welcke van 't sneeuw-gheberghte komt af-loopen/ welck naer 't oosten gheleghen is/ ende loopt voor-by de zuydt-zijde van dese stadt/ ende daer komt noch een ander rievierken neffens de west-zijde van dese stadt/ soo

soo datse in 't midden van dese rievieren komt te legghen op een punt/welck hoogh is/ende moeyelijck om op te komen/aen de oost-zyde van de Cordillera van 't gheberghte dat langhs de kuste henen loopt. Dese stadt is de hooft-stadt van 't tweede Bisdom/ welck is int' Koningh-rijck van Chile; hare palen strecken thien leguen naer t' noorden/ ende naer 't zuyden tot een rieviere die sy noemen Queule, welck leght op de hooghte van negen-en-dertich graden ende een half/naer 't seggen van Herrera; soo dat de limiten van dese stadt zijn noordt ende zuyden achthien leguen, ende oost en west van de zee-strandt af tot aen de Sierra Nevada, twintich leguen. Daer is seer goede grondt voor koorn / dan niet voor wijnen/ door dien de druyven daer niet en willen rijpen / hoe-wel de muscadel-druyven daer eenighsints rijpen. Daer zijn goede weyden voor de koeyen/ dan evenwel en wordt daer gheen kaes ghemaeckt/door dien het melck niet seer goedt en is. De barcken konnen de rievier op komen tot aen de stadt / dan en heeft gheen haven / door dien het een vlack strandt is met sandt-bancken van dry vademen tot een half vadem toe. Naer 'tsegghen van Herrera, soo zijn daer wel tachtentich duysent Indianen in dat quartier/ ende al vyanden van de Spaegniaerden. Den Spaenschen piloot by Olivier van Noort ghevanghen / meynde dat dese stadt gantsch by de Wilden ghedestrueert was / door dien men doen in een gantsch jaer daer gheen nieuws en hadde van vernomen / ende te vooren seer benout was ghetweest. In dit quartier valt anders veel goudts/ als men 't met ghemoeye van de Wilden mocht vergaderen ende onder-mineeren.

Neffens dese stadt loopt de rieviere Cauten, die wel bevaren wordt tot aen de zee / dan syn haven is niet goedt noch seecker voor schepen.

Het neghende Capittel.

Van de stadt welck sy noemen VILLA RICA, ende de stadt VALDIVIA, ende de gheleghentheden daer ontrent.

VAn de stadt Imperial, die wy in 't voor-gaende Capittel hebben beschreven/tot de stadt Villa Rica, reeckent men sestich leguen, ende de wegh die streckt derwaerts zuydt-oost ten oosten: dese stadt is gheleghen op de hooghte van negen-en-dertich graden by zuyden de linie / naer 't segghen van Herrera; vijf-en-twintich leguen ofte daer ontrent van de zuydt-zee/ende dry leguen van de Sierra Nevada, ofte sneeu-ghebergte naer 't westen; daer leght een groot lack ontrent/welck heeft in de lenghte oost ende west dry leguen, ende in de breedte zuyden ende noorden twee leguen ende een half/welck sy noemen Mallabauquen, ende aen 't west-eynde van dit lack is dese stadt ghebout / neffens de water-loosinghe van het selve lack / welck daer voor-by loopt/ ende is tamelijcken diep/ende wordt ghenaemt Rio de Tolten. Dese stadt heeft een fonteyne / welck haer oorspronghe heeft aen de voet van eenen Volcan, welck leght aen de oost-zuydt-oost zijde van 't voor-schreven lack van Mallabauquen, eñ komt met syn voet tot aen 't selve lack/ dese fonteyne gheeft twee springhen/ die elck soo groot zijn als een man in syn middel/ ende maken een beke die stracks haren loop neemt in 't lack. Dese stadt is gheleghen op eenen vruchtbaren bodem van witte aerde / van de welcke goede hardt-steen ende bricken worden ghebacken; heeft weynigh vlacke grondt / de welcke vruchtbaer is/ de reste zijn meest berghen/ daer weynigh vruchten vallen. Hier wassen seker pijn-boomen / de welcke by de Spaegniaerden worden ghenaemt Pinnones de Libano; 't zout wordt daer gebracht van de andere zijde van de Cordillera, van de sneeu-bergen: aen de voet van 't selve geberghte woont een wildt eñ arm volck/ welck sy noemen Pulches, welck haer selven onder-houden met de jacht/ welck sy doen met haer boghen en pijlen. Alle de reste van 't landt welck men siet by oosten van de voorsz. Sierra Nevada, zijn woeste playnen ende drooghe sandt-gronden/ soo verre als men beoogen kan. De palen van dese stadt zijn tusschen haer ende de

d.8.l.7. c.10.

stadt Imperial, aen de passagie van de riebiere Tolten, acht leguen van dese stadt; ende tusschen dese stadt en de stadt Valdivia tot de valleye/ die sy noemen Mariquina, andere acht leguen; ende nae 't oosten tot aen de Sierra Nevada dry leguen, daer de voorsz. pyn-boomen groeyen; de verckens voeden op de vruchten van dese boomen/ ende laden daer soo delicaten speck by/ datter niet licht speck en kan ghevonden worden van soo goeden smaeck ende voetsel als van dese verckens. Het is anders tamelijck koudt landt/ ende ghebreckigh van koorn ende wijn. Den Spaenschen piloot by Olivier van Noort ghetuyght/ dat in dese stadt seer veel lijnwaets wordt ghemaeckt/ ende andere Indiaensche kleekens/ die daer in 't landt worden verhandelt/ ende elders vervoert.

d.7.l.6. c.7. De vermaerde stadt Valdivia leght by-naer in 't midden/ tusschen 't beginsel van de landen van Chile ende de strate van Magallanes, in een provincie/ welck sy noemen Guadalanquen, twee leguen ofte daer ontrent van de kuste van de zuydt-zee/ ende op de hooghte van veertich graden schaers by zuyden de linie/ naer 't segghen van Herrera, de welcke seght dat 't verschil tusschen den meridiaen van Sevilla in Spaegnien/ ende den meridiaen van dese stadt Valdivia sulcks is/ dat als 't middagh is in Sevilla, soo ist te Valdivia ses uyren ende twee derde van een uyre smorghens/ soo datter noch vijf uyren ende een derde ghebreken/ om middagh te wesen te Valdivia; den langhsten dagh is daer van wat meer als veerthien uyren.

d.8.l.7. c.10. De stadt Valdivia heeft naer des selfs segghen een goede haven/ welck haer openinghe heeft naer 't noorden/ de schepen komen daer in/ ende varen den grootsten arm van de riebiere op tot de stadt van Valdivia, twee leguen; ende de stadt is ghebout aen den kleynsten arm van de riebiere/ op een vlacke hooghte/ ontrent de vijf vademen hooger als gemeyne hooghte van de riebiere; welck is een stille ende klare riebiere/ ende 't ghetije komt van der zee af op/ tot aen een playn met heuvelen om-cingelt/ welck sy noemen Guadalanquen. De palen van dese stadt strecken haer uyt naer 't noorden/ ofte naer de steden Imperial ende Villa Rica, acht leguen tot Marequina voor-noemt; ende thien leguen naer 't zuyden/ soo dat sy noorden ende zuyden begrijpen achthien leguen; naer 't oosten tot de Sierra Nevada toe/ zijn sesthien leguen; ende met de twee leguen naer de zee toe/ ofte naer 't westen/ heeft sy insghelijcks oost ende west achthien leguen. In dit quartier zijn uytermaten rijcke goudt-mijnen/ soo dat een Indiaen daeghs konde op-brenghen vijf-en-twintich ende oock dertich Pezos fijn gout; want dit goudt van Valdivia wordt boven alle ander in fynte verheven/ gelijck wy elders hebben aen-gheroert. Daer is veel effen ende vlacke grondt/ daer tarwe ende gerste wordt ghezaeyt/ ende geeft op 't alderminste twintich voor een/ ende veel-tijdts wel dertich ende veertich; daer wassen veelderhande goede vruchten; dan de druyven en willen daer niet wel rijpen.

Den Spaenschen piloot by Olivier van Noort verhaelt/ dat dese stadt in den jare 1599 in November by de Chilesen was overvallen/ ende alle de Spaegniaerden die daer woonden/ doodt-gheslaghen; dan dat de Spaegniaerden daer weder waren ghekomen/ ende daer woonden met haer twee honderden/ onder 't ghebiet van een Gouverneur.

Het thiende Capittel.

Van de stadt Osorno ende Chilue ofte Castro, ende de gheleghentheden van de landen daer ontrent; ende de provincie van Chucuito.

De stadt Osorno (seght Herrera) is gelegen 60 leguen en meer van de stadt la Concepcion, naer 't zuyden/ ende de strate van Magallanes toe/ 7 leguen van de kuste van de zuydt-zee; in een kout gewest/ welc gebreckelijck is van alderhande lijf-tocht: dan daer wort seer veel gouts gevonden/ en in haer limiten woonen wel 200000 Indianen die onder de Spagniaerden zijn verdeelt tot haren dienste.

Den Spaenschen piloot by Olivier van Noort ghetuyght/ dat Osorno een grooter

grooter stadt is als Valdivia, te landt-waert in gheleghen op de hooghte van 42 graden / ende datter veel lijn-waten worden ghemaeckt / ende wollen kleederen.

De stadt Castro (seght Herrera) welck in de Indiaensche tale wordt ghenaemt Chilue, is de laetste van de steden ende woon-plaetsen die by de Spaegniaerden in dit ghewesten zijn ghebout ende bewoont: is ghelegen op een van de Eylanden/ die daer zijn in 't lack/ welck sy noemen Ancud ofte Chilue, (de Archipelago van dese Eylanden leght op de hooghte van 43 graden by zuyden de linie) 42 leguen van de voorsz. stadt Osorno, naer 't zuyden: in haer limiten woonen wel twaelf duysent Indianen die onder de Spaegniaerden gereparteert zijn/wesende een Eylandt wel 50 leguen langh/ ende van twee tot neghen leguen breedt/ welcke de zee maeckt met noch veel andere Eylanden/ alsoo 't gantsche landt hier van de zee gebroken wordt tot aen de groote Cordillera van de Andes toe; het is berghachtighe ende besloten landouwe/ vruchtbaer van Maiz ende tarwe; ende daer zijn mijnen van goudt in stof tot by het strandt / een dingh welck selden ghesien is.

Den Spaenschen piloot by Olivier van Noort stelt dese plaetse op vier-en-veertich graden by zuyden de linie / ende seght mede dat het een groot Eylandt is/ legghende in een in-ham van veele Eylanden/ dat rontom is bewoont by de Spaegniaerden/die daer een Gouverneur hebben: dat daer veel wolle valt van de schapen van dat landt / daer sy haer kleederen van maecken / de beste van Peru.

Dese plaetse is (gelijck 't selve by de voyagie van Ioris Spilberghen wordt aengheroert) by de onse in-genomen gheweest onder 't beleyt van Theunis Theunisz. alias Swarte Theun, met weynigh volcks/ dan wierdt de selve daer naer weder quijt. Dan de historie en is my niet ten vollen bekent: alleen soo hebbe ick ghesien seker af-teeckeninge van dese plaetse by den selven Theunis Theunisz. vervoordert: by de welcke blijct dat dese plaetse is gelegen op de hooghte van 43 graden by zuyden de linie/ende dat 't Eylandt daer de plaetse op gheleghen is/in de lenghte leght langhs de zuydt-zee/streckende by-naer noorden ende zuyden. De plaetse en leght niet over een mijl ofte twee van 't strandt / dan om daer aen te komen moet men een grooten wegh om-zeylen: want aen het noordt-eynde van 't Eylandt leght een kanael / welck oost ende west ten naesten by in-streckt/ ende is in de mondt by de twee mijlen ende een half breedt / ende loopt binnen rondt toe / al waer maer een engen door-tocht en is/ende dan komt men weder in een wijde zee/ daer veel kleyne Eylanden in leggen; dan om naer Castro toe te loopen/ moet men de oost-wal van 't groote Eylandt naest by houden / streckende by-naer zuydt-oost wel soo zuydelijcken in/ tot een smal punt landts / welck hem keert naer 't zuydt westen / ende weynigh voorder noordt-west op met een baye tusschen 't landt in / tot voor de stadt Castro, welck is ghelegen tusschen twee kleyne beken ofte kreken/met een kleyn fortjen aen de water-kandt. Ende voorts de huysen hier ende daer verstropt/ voor soo veel wy uyt de af-teeckeninghe hebben konnen sien.

Beneffens dese steden van Chile, soo zijnder noch twee die mede tot het Gouvernement van Chile behooren/ hoe-wel de selve gheleghen zijn aen de oost-zijde/ ende over de Cordillera van de Andes, in een provincie welck sy noemen Chucuito, (Herrera noemt dese provincie elders Cuyo) wesende een kout ende onvruchtbaer landt: te weten de stadt Mendoça ende St Iuan de la Frontera; die beyde daer ghebout zijn by Don Garcia de Mendoça. d.8.l.5. c.9.

De stadt Mendoça is gheleghen by-naer op de selve streeck van de stadt St Iago voorzen beschreven/by de veertich leguen van de selve naer 't oosten toe/door eenen seer moeyelijcken wegh weghen de menighte van 't sneeu / welck daer leght in de Andes ofte Cordillera van de sneeu-berghen die men passeeren moet.

De andere stadt is genaemt St Iuan de la Frontera; leght noch wat voorder naer 't zuyden als de stadt Mendoça: naer van een neder-lander ben onder-richt die in Rio de la Plata ende Peru is gheweest; soo soude St Iuan de la Frontera maer 110 mijlen leggen van Buenos Ayres, door een rechten doch seer eensamen wegh; so dat

 men

men meest derwaerts reyst over Corduba, de wegh dan eens soo langh vallende: de selve getuyght dat Chile ontrent St Iago op syn breetste is; ende dat van St Iago tot aen de brugge in't geberghte over een rieviere gelegen zÿn 60 mÿlen; soo dat St Iuan al verder van de zuydt-zee moet ligghen als wel ordinaris in de kaerten staet. De voordere gheleghentheyt ende hooghte van dese steden en heb ick tot noch toe niet ghevonden by eenighe schrijventen van dese ghewesten / soo dat wy het hier by sullen laten berusten.

Het elfste Capittel.

Beschrijvinge van de zee-kuste van CHILE, havenen, reeden, kaben, bayen ende rievieren, van de ses-en-twintich graden af, tot de dry-en-dertich toe.

DE kuste van Chile neemt haer beginsel van de baeye ende valleye van Copiapo, de welcke leght op de hooghte van ses-en-twintich graden by zuyden den equinoctiael: Pedro de Cieça seght/dat een weynigh meer naer 't zuyden als de haven van Copiapo, een seker punt in zee steeckt/ ende aen het eynde van 't selve een baye / daer twee kleyne Farallones op-staen/ ende aen 't eynde van de baye een riévier van seer goedt water /welckes naem is Guasco: dit voorsz. punt leght naer syn segghen/ op de hooghte van acht-en-twintich graden ende vyfthien minuten by zuyden de linie/ende dat de kuste daer streckt zuydt-west ende noordt-oost. Herrera die stelt van de valleye van Copiapo tot de valleye van Guasco vÿf-en-dertich leguen, ende seght/dat de kuste streckt zuydt-zuydt-west ende noordt-noordt-oost/ ende dat Guasco soude legghen op de hooghte van neghen-en-twintich graden by zuyden de linie. Olivier van Noort steldt die op de hooghte van acht-en-twintich graden ende dertich minuten; ende seght dat het een goede reede is voor schepen / achter eenighe klippen die buyten aen legghen/ ende dat daer een rievierken loopt van versch water/ ghenaemt la Guasco, doch dat daer quaedt water halen is; dat daer gheen huysen en staen dan te landt-waert in/ daer oock alderhande vruchten wassen / dat het anders een landt is van weynigh gheboomten.

Van daer loopt de kuste naer 't zuyden tot de haven van Coquimbo, welck leght op de hooghte van dertich graden naer 't segghen van Herrera, ende bevindingh van Sir Richard Hawkins; dan Pedro de Cieça seght / dat thien leguen van het voorsz. punt een ander punt in zee steeckt/ welck goet beschut geeft voor de schepen die daer op de reede komen/dan daer en is noch water/noch houdt te bekomen; ontrent dit punt (seght hy) leght de haven van Coquimbo, te weten / seven leguen daer van verscheyden/ ende dese haven soude legghen op neghen-en-twintich graden ende een half by zuyden de linie. (op de selve hooghte wordt Coquimbo mede ghestelt by Thomas Fuller; ende seght dat de kuste van Copiapo tot Coquimbo streckt noordt-noordt-oost ende zuydt-zuydt-west vÿf-en-vÿftich leguen.) Sir Richard Hawkins prÿst de haven van Coquimbo, voor een van de beste van de zuydt-zee; is beschut voor alle winden/ende seer wÿdt: de ordinaris plaets daer de schepen laden ende ontladen/ is tusschen een rodtse / ende 't vaste landt aen de west-zÿde ontrent een half legue binnen de mondt/welck streckt z. ende z. ten oosten ende n. ten westen: op 't binnen-landt/ recht over de haven leght een ronden steylen bergh als een suycker-broodt / ende aen 't in-komen aen de zuydt-zÿde light een rodtse een weynigh af in zee. Thien leguen voorder op de selve streeck (naer des selfs segghen) steeckt weder een punt uyt/ende maeckt een groote baye die den naem voert van Atongayo; vÿf leguen voorder leght de rieviere van Limara, ende neghen leguen voorder op de selve streeck een ander baye/daer gheen versch water en is te bekomen / welck ghenaemt wordt Choapa, op de hooghte van een-en-dertich graden by zuyden de linie / ende noch een-en-twintich leguen voorder op de selve streeck een goede haven / welck ghenaemt wordt Quintero op de hooghte van 32 graden. Herrera seght/dat van Coquimbo voorder naer 't zuyden leght de haven van Cigua, in de rieviere; ende dat de haven Quintero is gheleghen aen

d.7.l.7. cap.3.

de

de mondt van de rieviere Concagua. De voyagie van Thomas Candisch stelt dese haven op de hooghte van dry-en-dertich graden ende vijftich minuten; ofte soo Thomas Fuller ghedenckt in syn memoriael / twintich minuten; in de baye leght een kleyn Eylandeken daer Penguins ende andere voghelen haer op onthouden.

Den Generael Ioris Spilbergen was met syn vlote in dese haven van Quintero, ende anckerden daer op 20 vademen waters; ghetuyght daer van dat het is een schoone ende playsante baye / hebbende eene wel-gheleghene reede / in de welcke de schepen in sulcken versekertheyt legghen / dat gheenighe winden ter werelt haer eenighe schade soude konnen aen-doen / ende daer en boven soude men geen beter ghelegentheyt konnen hebben om water te halen / zijnde 'tselve seer klaer ende soet van smake; sy wierpen daer een halve mane op / tot bescherminghe van het volck die 't water vulden aen een rievierken / welck leght aen de zuydt-zyde van de baye; vonden op de selve plaetse noch een andere rieviere / in de welcke sy groote menighte van alderley versche visch vinghen; daer en boven was daer goede ghelegentheydt om houdt op te doen / alsoo dat dese plaetse moet ghehouden worden onder de alderbequaemste om hem te ververschen ende noodighe provisie te doen. In het landt saghen sy van verre veel beesten / welck sy daer naer bevonden wilde peerden te wesen / komende aldaer drincken uyt een kleyn rievierken / waer in 't versch water liep uyt de hooghte van het gheberghte. Dese peerden en hadden ons volck soo haest niet vernomen / ofte namen de vlucht met groote snellicheyt / sonder opt weder te komen soo langhe sy daer laghen. De Spaegniaerden verthoonden hun wel van verre met eenighe peerden / dan en dorsten ons volck niet aen-tasten / dan hielden haer stil in een valleye / aen den hoeck van een boschken dat daer leght.

De onse die daer waren in den jare 1600 met Olivier van Noort, te weten met het schip van den Vice-Admirael / ghetuyghen neffens de hooghte van 33 graden ende 41 minuten / ghevonden te hebben tamelijck slecht landt / sonder boomen / maer dat te landt-waert in legghen hooghe berghen / ende dat daer by schijnt een rievierken te wesen met een haven ofte reede / ende dat het een grooten in-wijck is; ende dat de kuste daer streckt van punt tot punt noordt ten oosten ende noordt-noordt oost / ende datter diversche in-hammen komen / de welcke soo men wilde in-zeylen / men wel noordt-oost ten oosten ende noordt-oost soude moeten aengaen; ende dat het voorts een schoone ende suyvere kuste is.

Van Quintero tot de haven van Valparayso, zijn seven leguen, naer 't segghen van Herrera, dan Pedro de Cieça seght 10; gelijck oock Sir Richard Hawkins, op de hooghte van 32 graden ende twee derde; doch leght op de hoogte van 33 graden ende 40 minuten naer de bevindinge van Thomas Fuller, eñ de kours is naer syn segghen noordt-oost ten noorden ende zuydt-west ten zuyden. Olivier van Noort stelt die maer op 33 graden / waer in hy schijnt te missen. Fuller in syn memoriael stelt mede tusschen Quintero ende Valparayso seven leguen, ghelijck Herrera. Den Generael Ioris Spilberghen was mede in dese haven / ende ghetuyght dat daer goede reede is voor veel schepen / dan sy en vonden daer maer een / welck de Spaegniaerden selfs in brandt staecken.

Ontrent een legue by zuyden de baye / light een kleyn Eylandeken ofte klippe dicht by de wal / daer men by noodt onder magh setten: 't En vloeyet noch en ebbet in dese baye niet / noch al de voordere kuste langhs tot Guayaquil toe / als by Sir Richard Hawkins werdt aen-gheteeckent.

Het twaelfste Capittel.

Vervolgh van de Chilese kuste van VALPARAYSO af, tot op de hooghte van wat meer als twee-en-veertich graden.

VAn de haven van Valparayso voorder naer 't zuyden komt men aen de haven van Topocalma in de rieviere van Maypa, naer 't seggen van Herrera: Pedro

de Cieça seght dat van Valparayso tot Topocalma zijn vier-en-twintich leguen, ende een-en-twintich leguen voorder een punt landts / ende daer by de rievière Maule. (Dewijl de rievière Topocalma komt in de haven van Valparayso, gelijck wy cap. 4 hebben aen-ghewesen; soo moet hier in de aen-wijsinghe van Herrera ende Cieça eenigh mis-verstandt zijn.) Van dese rievière Maule beginnen de limiten van de stadt la Concepcion; van waer tot de rievière Ytaten zijn dry-en-twintich leguen, op de hooghte van ses-en-dertich graden ende vijfthien minuten naer 'tseggen van Herrera: dan Pedro de Cieça en reeckent van de rievière Maule tot Ytaten, maer veerthien leguen, ende van daer zuydt ten westen de rievière Biobio, op de hooghte van acht-en-dertich graden schaers; dan Herrera seght dat van de rievière Ytaten tot de haven de la Herradura zijn dry leguen, ende dat de kuste loopt zuydt-zuydt-west/ende van daer tot de haven van Penco vier leguen; ende dat de kuste streckt zuyden; alwaer de stadt Concepcion leght/ende van daer tot de rievière Biobio twee leguen. Thomas Fuller, als mede de voyagie van den Generael Spilberghen stellen de baye van Concepcion op de hooghte van ses-en-dertich graden ende veertich minuten. De selve waerschout/ dat men in dese baye magh anckeren achter een kleyn Eylandt in neghen vadem waters; ende dat de noordt-noordt-weste windt de slimste is in die baye.

Van de onse die daer waren in den jare 1600 verstaen/ dat aen 't in-komen van de baye is dertich vadem waters/ en binnen heel leegh landt / ende dat by zuyden den hoeck leght de rievière Biobio, ende dat neffens den hoeck leght een groot rif/ welck dwers af in zee streckt/ende buyten dat een klippe ontrent een half mijle van landt/ welck kleyn is / ende hoogh boven water / daer men boven om moet loopen; dat voorder dese haven van Concepcion goet is om in te zeylen / ende datter niet te schouwen is/dan dat men siet by den hoeck een kleyn Eylandeken dat men aen stier-boordt laet leggen; is ontrent een mijle langh/ende geen half mijle breedt/ streckt meest noordt-noordt-oost ende zuydt-zuydt-west; aen de noordt-zijde wat vuyl van klippen/doch boven water; is wel een mijle wijt tusschen 't Eylandeken ende het vaste landt: men magh achter 't Eylandt zeylen dat men geen zee en siet/ op dit Eylandt is water ghenoegh/ ende ghemackelijck om te halen; vonden daer veel gerst ende boonen / ende erten / oock veel Potatos, hoenderen ende menighte van kleyne schapen; lagh naer haer bevindinghe op de hooghte van ses-en-dertich graden ende twee-en-vijftich minuten by zuyden de linie.

De selve vonden neffens de hooghte van vier-en-dertich graden ende acht-en-dertich minuten/ dry dubbelt landt; het binnenste 't hooghste / met sneeu bedeckt/ seer heuveligh/ ende ettelijcke spitsen; het middelste oock hoogh / maer niet soo veel sneeuws daer op / vol boomen; het buytenste niet seer hoogh aen de water-kant/ sonder boomen oft seer weynigh/ ende slecht landt in 't aen-sien.

Van de baye van de stadt Concepcion tot aen 't Eylant van Sta Maria, rekent Herrera 13 leguen naer 't zuydt-westen ten zuyden: Dan Cieça schrijft dat van de rievière Biobio, tot een groot Eylandt vijf leguen van 't vaste landt gheleghen/ zijn vijfthien leguen, ende dat het Eylandts naem is Luchengo. Thomas Fuller in syn memoriael stelt het Eylandt Santa Maria op seven-en-dertich graden ende vijfthien minuten/ ende Olivier van Noort ghetuyght 't selve mede op de selve hooghte ghevonden te hebben. Den Generael Ioris Spilberghen vermaendt dat aen de noordt-noordt-oost zijde van dit Eylandt een rif leght/ welck hem wel dry mijlen langh in zee streckt; ende Olivier van Noort, dat dit Eylant van la Mocha verscheyden is achthien leguen, ende de kours noordt-noordt-oost ende zuydt-zuydt-west. Dan Thomas Fuller in syn memoriael seght dat de kours van 't Eylandt la Mocha tot het Eylandt Santa Maria is noordt ende zuyden / ende de distantie vijf-en-twintich leguen.

d. 8. l. 7. cap. 9. Van de rievière Biobio tot die van Labapi (seght Herrera) zijn 15 leguen, de kuste loopt zuydt-west/ en in 't midden leght Arauco in een groote in-ham; ende de

rievière

riebiere Labapi soude naer syn segghen legghen op de hooghte van seben-en-dertich graden ende een half/ binnen in den in-ham van Arauco, aen de west-zuydtwest zyde van het fort dat de Spaegniaerden daer houden. De zee styght de riebiere op met de vloet/ ende daer konnen bercken op-varen / ende daer is veel visch te bekomen / ende oock zoudt / welck hem daer set van 't zoudt water.

Van 't punt van Labapi tot de riebiere van Lebo zyn ses leguen, ende de kuste streckt zuyden naer 't segghen van Herrera: de riebiere Lebo, soude gheleghen zyn op de hooghte van acht-en-dertich graden schaers/ ende op dese riebiere wiert door Don Garcia de Mendoça de stadt Cannete gheleght / die daer naer van weghen den oorlogh met de Chilesen / weder is verlaten.

Van de riebiere Lebo tot 't Eylandt la Mocha, zyn ses leguen, naer 't segghen van Herrera, ende leght van dese riebiere west-zuydt-west; op de hooghte van acht-en-dertich graden ende een half / naer het segghen van Thomas Fuller in syn memoriael.

Naest de riebiere Lebo volght de haven / welck sy noemen del Carnero, van waer men te landt-waert in treckt naer de stadt de los Confines.

Daer aen volght Cabo de Cauten, van welcke Cabo tot aen de riebiere Cauten, welck de haven maeckt voor de stadt Imperial, rekent Herrera vier leguen, ende soude gheleghen zyn op de hooghte van acht-en-dertich graden ende veertich minuten by zuyden de linie.

Van de riebiere Cauten tot de riebiere Tolten reeckent hy by-naer ses leguen, de welcke soude legghen op de hooghte van neghen-en-dertich graden by zuyden de linie / ende daer moghen schepen in-komen.

Van de riebiere Tolten tot de riebiere van Queule zyn acht leguen, ende is gheleghen op de hooghte van 39 graden ende 30 minuten / heeft haer openingh ofte mondt naer 't noorden/ende daer konnen barcken in-komen/hoe-wel sy kleyn is.

Van de riebiere Queule tot die van Valdivia zyn neghen leguen, ende de kuste loopt zuyden naer 't segghen van Herrera, ende is gheleghen op de hooghte van veertich graden schaers / ende van Queule tot Valdivia loopt de Cordillera van 't gheberghte neffens het strandt.

Van de riebiere Valdivia tot die van Chabin zyn dry leguen, daer moghen groote schepen in-komen / ende van daer tot Punta de Galera zyn twee leguen; ende van dit punt tot een riebiere die sy noemen Rio Bueno zyn seven leguen; in dese riebiere komen wel vyf riebieren te samen/ende een die al van Valdivia af-komt.

Van Rio Bueno tot 't punt de Villiva zyn thien leguen, op de hooghte van een-en-veertich graden by zuyden de linie; ende van Villiva tot het punt van St Marcelo zyn seven leguen. Van een weynigh onder de riebiere Valdivia; streckt de Cordillera van het gheberghte dicht langhs de zee / ende de kuste is diep/ ende suyver van drooghten ofte klippen/sonder havenen/ofte soo daer eenighe zyn/zyn van kleynder importantie.

Van 't punt St Marcelo tot de Cabo van Chanqui, zyn acht leguen, op de hooghte van een-en veertich graden ende een half by zuyden de linie; ontrent een halve legue aen de noordt-zyde van dese kape leght een bebout Eylandt / ende daer aen noch dry andere / die woest legghen / al in 't begryp van een legue; ende dese Cabo is gheleghen aen de eene zyde van de Golfo, welck sy noemen de los Coronados, de andere Cabo aen de zuydt-zyde wordt genaemt de la Vallena; ende dese twee caben zyn vier leguen van den anderen verschepden / naer het segghen van Herrera; ende tusschen beyden leght de voorsz. Golfo de los Coronados.

Van dese Cabo de Vallena tot de Cabo St Felix zyn neghen leguen, op de hooghte van dry-en-veertich graden ende thien minuten by zuyden de linie; de kuste loopt wat krom / ende maeckt een in-ham/ ende daer wordt in dat ghewesste veel goudts ghevonden; ende hier eyndicht de kuste van Chile, voor soo veele die tot noch toe by de Spaegniaerden is bewoont.

TVCVMAN.

Het derthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de binnen-landtsche provincie TUCUMAN, ende de principaelste stadt St IAGO DEL ESTERO.

DE provincie ende 't Gouvernement van Tucuman is gantsch binnen 'lants gelegen/ gelijc die van Sta Cruz de la Sierra; daer woonen in de selve provincie drij natien van Indianen/ Tucumans, Iuries, ende Diaguitas, van welcker voornaemste de provincie den naem voert van Tucuman. Neemt haer begin aen het eynde van de provincie der volckeren die men noemt Chicas, welc is een natie van Indianen die behooren tot de Keyserlijcke stadt Potosi, ende woonen in diversche vlecken/ welck ghenaemt worden Moreta, Chocinoca, Socochá, ende Casabindo; gherepst komende door dese voorsz. dorpen van de Chicas, treckt men door de woestijne die 15 ofte 20 leguen duert / van seer koudt landt / welck eyghentlijck de Cordillera wordt ghenaemt / dan daelt men stracks naer warmer ende ghetempert landt/ daer den wegh door-loopt die naer Tucuman leydt/ een weynigh verscheyden van de dorpen eñ woon-plaetsen van de Wilde / om de sekerheyt van de reysende-lieden die naer ende van het Gouvernement van Tucuman komen. Dit Gouvernement ende provincie van Tucuman, paelt aen d'een zijde met het Gouvernement van Chile, ende daer door met de zuydt-zee/ ende aen d'ander zijde met de provincien van Rio de la Plata, ende soo met de noordt-zee; aen de derde zijde met de Koninghrijcken van Peru; ende insonderheyt naer 't oosten met de provincien die sy noemen del Rio Bermeio, welck een machtighe riebiere is / ende loopt in de riebiere la Plata, (welck veel groote ende machtighe riebieren ontfanget) heeft haer oorsprongh in de valleye die sy noemen Iuiuy, ende de Indianen noemen die in haer tale Xibixibé, ende van een ander riebiere welck loopt neffens de Cordillera die sy noemen de Esteco, ende nu werdt de selve ghenaemt de Ciancas, door dien dat Iuan de Ciancas daer wierdt doodt gheslaghen; ende oock anders wordt sy ghenaemt Rio Grande. Naer de provincien van Chile toe / is seer veel welbewoont landt; ende oock veel dat noch te ontdecken is naer de strate van Magallanes toe/ daer men groote kundtschap van heeft in de stadt van St Iago del Estero, ende wordt by de Spaegniaerden aldaer ghenaemt la Trapalanda, ende die van Chile noemense la Sal. De provincie van Tucuman is een wel-ghetempert landt/ ende tamelijcken vruchtbaer: doch daer en zijn tot noch toe (seght Herrera) geen mijnen van silver ofte goudt ontdeckt. Daer zijn diversche steden by de Spaegniaerden ghebouwt / die wy hier verbolghens sullen beschrijven.

De voornaemste stadt van dese provincie wordt ghenaemt Sant Iago del Estero, wierdt eerst ghenaemt del Varco; is gheleghen/ naer 't segghen van Herrera, op de hooghte van acht-en-twintich graden by zuyden de linie/ hondert en vijftachtentich leguen van de Keyserlijcke stadt Potosi, naer 't zuyden/ een weynigh af-wijckende naer 't oosten: ende naer dat veel piloten segghen (seght Herrera) van de haven van Buenes Ayres op Rio de la Plata hondert en tachtentich leguen, ende eenighe segghen oock minder; ende van Rio de la Plata, op het naeste schaers 80 leguen; van de zuydt-zee op 't aldernaeste 120 leguen, op de kuste van't Koningh-rijck van Chile: De Gouverneur van de provincie heeft syn gewoonlijcke woon-plaetse alhier / ghelijck oock de andere Officiers van den Koningh/ ende den Bisschop / alsoo hier de Cathedrale kercke is van 't Bisdom van Tucuman. De gestalte van de lucht in dese stadt is heet/ hoe-wel gesont/ de grondt is sandigh ende sultigh/ waer door hier geen goede huysen en konnen gemaeckt worden/ door gebreck van steen; sy hebben een goede weteringh/ daer sy veel hoven eñ wijnberghen mede wateren: ende men heeft daer begonnen wollen-draperijen aen te stellen/

Siet hier van breeder in Rio de la Plata.

stellen/om de wolle te orberen/ende men maeckt daer swarte ende gekouleurde lakenen/sayen/bayen ende frisaden: ende men bereydt daer oock leder/ ende maeckt daer goede corduanen ; dan daer en zijn geen silver ofte goudt-mijnen/als vooren.

De in-gebooren van de lande gaen gekleedt/ende is seer sedich volck/ende woonen by twee maghtighe rievieren/ van welcker een neffens de voorsz. stadt loopt/ welck sy noemen el Estero,uyt-oorsake dat de op-wateren komende/de selve over-loopt/ende haer verdeelt in veel armen ende tochten/ ende dewijl 't seer vlack landt is/ soo wordt het moerassigh / ende daer loopt veel landts onder; ende als 't water wederom af-loopt / soo worden op 't natte landt groote ackeren bezaeyt met tarwe / Maiz, gerste ende veelderhande andere zaden; waer door dit landt overvloedigh is van lijf-tocht ; want al waer't sake dat den reghen quame te ontbreecken/ soo wordt het landt vochtigh van dese over-loopinghe van de rieviere.

De tweede rieviere wort genaemt el Salado, door dien syn water brack is; loopen beyde van het westen naer 't oosten door heel vlack landt/ ende ontrent 10 ofte 12 leguen van den anderen ; daer is veel visch/groot ẽn kleyn in beyde dese rievieren/soo dat sy een seer overvloedigh ẽn goet voetsel geven voor de in-gesetene. Tusschen beyden dese rievieren wordt veel honighs ghewonnen ende was ; oock wast daer cottoen ende Caroben, die goet voedtsel gheven/ ende 't gantsche jaer dueren; men heeft daer oock Cochenilla ende Annil om de wolle mede te verwen: De borgers hebben seer veel vee / groot ende kleyn ; daer is seer goede jacht van harten / ende ander wildt : veel ghevogelte als perdrijsen/ ringh-duyven ende andere dierghelijcke; oock eenighe verslindende dieren/als tigren ende leeuwen : ende eyndelijck soo zijnder goede zout-pannen. Doch de principaelste koopmanschap daer de Spaegniaerden daer woonende haer mede gheneeren / is laecken ende cottoene-lijnwaet / welck sy daer ghebruycken in stede van ghemunt gelt / ende de Vara ofte Spaensche elle is ordinaerlijck ghetaxeert op een halve Pezo, ofte vier realen/ ende dese koopmanschap wordt by groote menighte vervoert naer de stadt Potosi.

Het veerthiende Capittel.

Van de steden San Miguel de Tucuman, Nuestra Sennora de Talavera, ende Cordoua.

De tweede stadt die by de Spaegniaerden in de provincie van Tucuman was ghebout / wordt genaemt San Miguel de Tucuman; is gelegen op de hooghte van seven-en-twintich graden (ofte als Herrera elders seght in syn historie / op de hooghte van ses-en-twintich graden ende dertich minuten) by zuyden de linie: acht-en-twintich leguen van de stadt S[t] Iago del Estero , in de wegh welck daer loopt naer de audientie van los Charcas; is gheleghen aen de voet van een breedt ende woest gheberghte/ op een bequame gheleghentheyt/ ende heeft een weteringh daer de hoven / wijn-berghen/ ende zaey-landen met ghewatert worden ; neffens de eene zijde loopt daer een rieviere welck komt van la Quebrada de Calchaqui, ende daer ontrent zijn noch meer andere rievieren die van twee tot ses leguen van dese stadt loopen ; de welcke van 't gheberghte af-komen / ende maken eyndelijck de rievier die door S[t] Iago del Estero loopt. 't Landt ontrent dese stadt is overvloedigh van tarwe / Maiz ende gerste ; daer wordt wijn gheperst ; sy hebben daer menighte van alderhande vee / ende schoone jacht. Daer wordt veel cottoen vergadert ende vlas ghewonnen/ daer sy goet lijnwaet van maecken : gheniet wel de ghesondtste lucht boven alle andere plaetsen van dit Gouvernement / ende heeft oock beter houdt tot de timmeragien;ende het schijnt dat daer eenighe kondtschap soude wesen van goudt-mijnen.

De derde stadt die daer by de Spaegniaerden is gebout/ wordt by haer-lieden genaemt Nuestra Sennora de Talavera,ende in de tale van't landt wort sy eygentlijck ghenaemt Esteco, is gheleght aen den oever van Rio Salado, vijf-en-veertich

leguen

leguen van Sant Iago del Estero naer het noorden toe/ ende veertich leguen van de stadt Potosi (waer in hem Herrera hondert leguen moet mis-grijpen / dewijl dat Sant Iago del Estero hondert ende vijf-en-tachtentich leguen is van Potosi, gelijck als in sijn Descripcion de las Indias ghedruckt staet.) De stadt heeft een van de alderbeste weteringhen van dat gantsche Gouvernement/ daer seer veel landts mede ghewatert wordt: ende daer wordt seer veel cottoen versamelt/ van 't welcke sy veel lijnwaets maecken; sy hebben daer voorts veel honigh / was / ende diversche verwen om de wollen mede te verwen; seer goede jacht ende visscherije; dan daer en zijn gheen mijnen; ende dese stadt leght op de hooghte van ses-en-twintich graden by zuyden de linie / naer 't segghen van Herrera.

De vierde stadt by de Spaegniaerden bewoont/ wordt genaemt Cordoua, is ghelegen op de hooghte van twee-en-dertich graden ende dertich minuten by zuyden de linie; daer is een wel-getemperde lucht; heeft haer winter ende somer op sijn tijt; daer zijn seer groote vlacke velden ende goede weyden / daer alderhande vee wonderlijck vermenighfuldight: aen d'een zijde loopt daer een riebier voor-by daer goede visch in wordt gevangen: ende alderhalf mijle van daer leght een geberghte met veel bewoonde valleyen / daer eenighe silver-mijnen zijn: daer wast veel tarwe / Maiz, ende ander graynen; wordt oock wijn ghewonnen; ende daer is goede jacht / ende eenighe bequame zoudt-pannen. Dese stadt is in een seer bequaem ghewest ghebout/want heeft naer 't oosten de stadt Santa Fé, welck tot 't Gouvernement van de Paraguay behoort/ende is vijftich leguen van Cordua verscheyden; ende naer 't westen heeft sy de stadt St Iuan de la Frontera in de provincie van Cuyo, ende van het Gouvernement van Chile, die oock vijftich leguen van dese leght. Dese stadt is een aen-komste voor veele quartieren / insonderheyt om naer Rio de la Plata te reysen / ende van daer voorts naer Castilien / door dien dit een korter ende sekerder wegh is / ende onkostelijcker/ door ghesonder landt / ende dat beter voor-sien is van lijf-tocht als wel andere ghewesten van Indien. Ick ben onder-recht van een Nederlander die voor eenighe jaren in dese quartieren heeft geweest/ dat dese stadt by de 300 in-woonders heeft/ die haer meest geneeren met landt-bouwerije ende cottoene-lijnwaten te weven / door de abundantie van cottoen die daer valt / pavillioenen van wolle te maecken / ende veelderhande snuysterije / welck al naer Potosi wordt ghesonden; soo dat dit wel de beste bewoonde stadt is van 't gantsche Gouvernement van Tucuman. In dit Gouvernement (seght Herrera in sijn Descripcion de las Indias) waren ten tijden dat Don Garcia de Mendoça hem hier onthielt (wesende sijn vader de Marquis van Canette, Vice-Roy van Peru) noch door de Spaegniaerden gebout een stadt/welck sy noemden Neuva Londres; ende een ander stadt in Calchaqui, welck sy noemden Neuva Cordura, in de provincie van de Iurias ende Diaguitas, de welcke naer weynigh jaren weder verlaten wierden. 'T volck van de lande gaet ghekleedt in wolle / ende wel bereydt leder: sy queecken veel vees aen / om de wolle wille / daer sy haer mede geneeren; de dorpen legghen dicht by den anderen / dan zijn kleyn/ om dat in elck dorp by-naer maer een ghestacht en woont / legghen in 't ronde / ende zijn met doornen-boomen om-ringht door de oorloghen die sy met den anderen voeren; is arbeydtsaem volck / ende dat hem soo niet dronckén en drinckt als wel andere volckeren van Indien: daer zijn in de provincie wel seven machtighe rievieren / ende meer dan tachtentich beecken van goedt water.

Het vijfthiende Capittel.

Van noch eenighe andere steden, ende gheleghentheden van dese provincie van TUCUMAN.

l.5.c.9. OM de gheleghentheyt van dese voorseyde provincie noch wat naerder te verstaen/ soo sullen wy hier voorts in-voegen 't gheene Herrera daer van seght in sijn

syn achtste Decade van syn Historia de las Indias Occidentales alwaer hy aldus schrijft:

Daer zijn seer weynigh Spaegniaerden in dit Gouvernement van Tucuman, eñ indien daer het volck ware 'twelck daer wel van noode soude wesen/men soude veel Indianen konnen bevredighen/ die nu in oorloge zijn/ waer door dit een van de rijckste provincien soude wesen; ende indien de Indianen die gheconquesteert souden worden/mochten voor drie oft vier lijven geencommendeert worden/als de Spaegniaerden dat noemen/ dat is/ tot dienste ende slavernije van de Spaegniaerden ghegheven/ daer soude veel volcks Peru verlaten/ ende in dit Gouvernement komen woonen om syn groote vruchtbaerheyt;ende men soude noch twee steden konnen bouwen ende met volck voor-sien: Een in de valleye van Salta, welck een van de grootste ende beste valleyen is van gantsch Indien; van een wel ghetemperde lucht/ ende op de hooghte van 25 graden by zuyden de linie/ hebbende seer bequame landouwe/ ende goede weyden voor 't vee/ schoone rievieren ende veel beecken ende wateringhen voor 't ghezaeye; dese stadt soude in 't midden legghen van de in-gheboorne/ die daer eensamentlijck souden konnen haer resort nemen met die van de valleye van Calchaqui, ende 't volck van de valleyen van Iuiuy, ende Omaguaça, ende alle de andere die daer woonen tot aen den pas over de rievier Esteco; ende de dorpen van Casabindo, Socochа, Cochinca, Moreta, ende de Indianen die sy noemen Apatamas; ende met het legghen van dese stadt waer het landt tusschen Peru ende Tucuman soo verseeckert/ dat een man alleen soude konnen reysen van Peru naer Tucuman, Rio de la Plata, ende tot aen de noordt-zee. Dese valleye leght ontrent hondert leguen van Villa Imperial de Potosi, ende sestich leguen van S[t] Bernardo de la Frontera, in de valleye van Tarya gheleghen/ ende vijftich leguen van de stadt Nuestra Sennora de Talavera.

Ick en bevinde niet dat Herrera ergens elders ghewagh maeckt van dese plaets S[t] Bernardo de la Frontera, noch en gedenckt des selfs niet in syn Descripcion de las Indias; nochtans schijnt dese plaetse mede te behooren tot het Gouvernement van Tucuman, ofte wel tot de audientie de los Charcas: ende naer byeen Nederlander ben onder-richt die dese ghewesten heeft bereyst/ soo light de selve ses-en-dertich leguen van Potosi.

De tweede woon-plaetse (seght Herrera) segghen sy soude konnen geleght worden aen een oort daer voor desen gheleght was Neuva Londres, in de wegh van 't Gouvernement van Tucuman, naer 't Gouvernement van Chile, welck weder is op-gebroken ghewеest/ door dien daer soo weynigh volcks was; dese was gheleghen in de valleye van Quinmibil, in een vruchtbaren bodem voor tarwe/Maiz, ende andere graynen / in een wel-ghetemperde lucht / daer wijngaerden wiessen/ ende alderhande gheboomte; de in gheboorne zijn van de natie van de Diaguitas, een volck welck ghekleedt gaet / ende veel vees heeft van de lande/ ende veel mijnen van silver ende goudt; ende by dese middel soude dese provincie ende het Gouvernement van Tucuman wel ghenoegh bewoont zijn/ ende de weghen verseeckert / beyde naer Peru ende Chile.

Naer dat ick onder-recht ben van een van onse Nederlanders/ soo is al voor eenighe jaren een woon-plaetse van Spaegniaerden gheleght in de voorsz. valleye van Salta, de welcke sy den naem hebben ghegheven van Cuidad de Lerma; ende noch een ander in de valleye van Iuiuy, die sy noemen Cuidad del Salvador; soo dat ghenoeghsaem vol-trocken is het ghene hier by Herrera by maniere van een voor-slagh wordt voor-ghegheven.

Herrera seght voorder op de selve plaetse vooren aen-gheroert. Aen de andere zijde van 't gheberghte van de valleye Tarya, ende de valleye van Omaguaza, op de playnen die daer neder-dalen naer de rievière Paraguay, nessens de rieviere die sy noemen Rio Bermeio, soude noch wel een woon-plaetse van Spaegniaerden dienen

dienen te legghen/de welcke ſoude ghenieten beyde vlacke landen ende gebergte; is een vruchtbaer landouwe ende wel-ghetemperde lucht; daer woondt veel volcks dat ghekleet gaet/ende daer is veel vees; ende komt te legghen in het midden tuſſchen de provincien van Peru ende die van Rio de la Plata; ende deſe ſtads ſoude komen te legghen in het midden tuſſchen San Bernardo, in de valleye van Tarya ende Nueſtra Sennora de Talavera, ſeſtich leguen van yeder van deſe verſcheyden/ende insghelÿcks ſeſtich leguen van de ſtadt Aſſumtion by den Paraguay gheleghen; ende vÿftich leguen van de valleye van Salta, ende de in-gheboorne van de lande/ ſoo van allen zÿden om-ringht zÿnde van diverſche ſteden ende woon-plaetſen van Spaegniaerden/ en ſouden niet konnen laten het Chriſten-gheloove aen te nemen/ ende met gheruſtheyt onder de ſelve te verkeeren: Deſe plaetſe ſoude mede legghen hondert leguen van Potoſi. In ſomma/ men ſoude konnen reyſen te water de rievière Bermeio af/ ende voorts langhs de Paraguay, ende de rievière de la Plata, tot in Spaegnien toe; welck een ſeeckeren ende korten wegh ſoude vallen/ door ſeer gheſonde havenen/ ende van alderhande lÿf-tocht wel voor-ſien: Deſe ſtadt ſoude met de minſte koſt konnen ghebouwt worden van de zÿde van het Gouvernement van Paraguay ende Rio de la Plata, door dien daer beter voor-raedt is van volck/ peerden ende wapenen/ om dat het een vlacke grondt is; ende oock om dat daer haer-lieden meer aen gheleghen is/als die van Tucuman, een haven te openen voor die van Peru door eenen naerderen wegh/ſonder verre om te trecken door het Gouvernement van Tucuman, ofte het Gouvernement van Santa Cruz de la Sierra; door het welck men anders ghewoon is de onder-handelinghe met 't Koninghrÿck van Peru te onderhouden.

Worde onder-recht van den Nederlander vooren verhaelt/ dat daer oock al een woon-plaetſe van Spaegniaerden gheleght is voor eenighe jaren aen de rievière Bermeio, de welcke de ſelve naem voert/ ende dat men van daer evenwel ſyn wegh neemt naer Sant Iago del Eſtero, welck ſouden tachtentich leguen weeghs zÿn/ meeſt door wilderniſſe: dan deſe plaetſe en ſchÿnt niet gheleght te weſen in ſulcker voeghen als Herrera hier vooren voor-gheeft; de voordere gheleghentheyt van deſe provincien ende plaetſen/ſal noch naerder blÿcken uyt de beſchrÿvinghe van Rio de la Plata, daer den leſer ghelieve ſyn kours toe te nemen.

BESCRHII-

PROVINCIÆ SITÆ
AD FRETVM MAGALLANIS
itemque
FRETVM LE MAIRE.
1 Abra de San Victoriana
2 Roca partida
3 Porto de S. Amaro
4 C. de Sta. Catalina
5 C. de la roja
6 Pta. de S. Augustin
7 Po. de los inocentes
8 Po. de los Reyes
CHILI.
Pr. de Ancud
Castro
MAR DEL NORTE
NIEWE ZVYD ZEE
Tierra del Fuego
Straet van Magallanes
Straet le Maire
Mauritius landt
Staten landt
Barnevelds eylanden
C. del Bartolome
C. Hoorn
I. de Diego Raimires
I. de Gonçalo
Entrada de S. Sebastian
C. de Peñas
C. de S. Ines
C. de las Virgines
Rio de Gallegos
Rio de la Cruz
B. de San Iulian
Rio de los Camarones
Cabo Redondo
Puerto de los Leones
Bahia sinfondo
Costa desierta
Punta de Tierra llana
B. Anegada
Costa de Baixas
Cabo de S. Andres
Sebold de Waerdts eylanden
Sierra nevada
Ancon sin salida
Elysabeths eylandt
Anglicæ leucæ
Hispanicæ leucæ
German. milliar.
WEST
ZVYDT

BESCHRIIVINGHE Van WEST-INDIEN.

Het twaelfste Boeck. MAGALLANICA.

Het eerste Capittel.

Beschrijvinghe van de Provincien van de STRATE van MAGALLANES in 't ghemeyn, ende haer limiten.

DE Provincien van de Strate van Magallanes (seght Herrera) werden genaemt alle de landen welcke daer legghen voor-by de riviere Rio de la Plata, aen de noordt-zee tot aen de Strate; ende in de zuydt-zee van het uyterste van Chile tot de voorschreven strate/ welck zijn by de twee hondert leguen van de twee oft drye-en-veertich graden tot de twee-en-vijftich ende meer graden by zuyden de linie; welcke landen / hoe-wel men daer verscheyden reysen langhs beyde de zeen voor-by heeft ghevaren in 't gesichte van de kuste/ende oock eenigh volck daer op ghesien tot in de strate van Magallanes selfs/ soo en heeft men die tot noch toe niet bevredicht / ofte eenighe woon-platsen daer in gheleght/ uyt-ghenomen die by Diego Flores in de strate selfs was gheleght / daer wy hier naer van sullen spreken.

Om tot volkomen kennisse te komen van dit quartier / voor soo vele het nu bekent is/ sullen wy ghenootsaeckt zijn hier by te brenghen de bevindingen van drye verscheyden natien/ die dese landen eñ de strate hebben bevaren eñ ondersocht/ door dien sy al diversche namen hebben gegeven aen de plaetsen daer sy hebben aen-geweest; want hoe-wel het schijnt wy ons souden konnen vergenoeghen met de aenteeckeninghen van onse Nederlanders/ door dien sy wel de laetste zijn die de strate hebben besocht/ ende op 't neerstichste beschreven/ soo sal nochtans de verscheydenheyt haer ghebruyck vinden by de ghene die hier naer dese quartieren naerder souden willen ondersoecken.

Wy sullen ons oogh-merck nemen op drye dinghen; eerst op 't landt ende de kuste die daer leght tusschen Chile ende de strate: ten tweeden op de strate van Magallanes selfs met het ghene daer aen-kleeft / als namentlijck de nieuw-ghevondene strate van le Maire; ende ten derden op het landt ende de kuste van de voor-schreven strate af/ tot aen Rio de la Plata.

Wat belanght de gheleghentheydt van de landen ende kuste van Chile voorder naer 't zuyden / ick vinde de selve puntuelijcken beschreven by de Spaegniaerden alleen/ voor soo vele my noch bekent is/ alsoo sy tot meer reysen getracht hebben langhs de selve strate uyt de zuydt-zee naer de noordt-zee te komen; daer de Enghelsche ende de onse wel langhs de strate in de zuydt-zee zijn ghekomen/ maer niet sonderlingh ghetracht om door de selve wederom te rugghe te komen. De eerste van de Spaegniaerden die ghetracht heeft uyt de zuydt-zee naer de noordt-zee te komen door de Strate van Magallanes, is gheweest Capiteyn Ladrillero, door last ende bevel van den Gouverneur van Chile, Don Garcia de Mendoça; de welcke wel van de zuydt-zee door de Strate van Magallanes is ghekomen tot aen de noordt-zijde/ maer en heeft de selve niet derven uyt-varen

om de stormen die hem daer ghemoeten / alsoo het nu daer begonde te winteren:
soo dat hy van daer wederom keerde naer Chile toe. Daer naer soo heeft den Vi-
ce-Roy van Peru, Don Francisco de Toledo, (uyt occasie dat Sir Francis Draeck
door de strate was ghekomen in de zuydt-zee / ende veel schade hadde ghedaen in
den jare 1579) twee schepen uyt-ghesonden / onder 't bewindt van Pedro de Sar-
miento, de welcke met syn schip naer veel suckelingh / in een Archipelago van Ey-
landen / (waer hy vermoede de openingh van de strate te wesen / doch te vergheefs)
de strate is ghepasseert / ende soo in Spaegnien ghekomen; het tweede schip door
groote storm van 't ander versteecken zijnde / is door de windt ende tempeest ghe-
dreven gheweest tot op de 56 graden: ende hoe-wel de windt continuelijck op de
wal waeyde / soo en hebben sy doch op 'tlandt niet gedreven geweest; waer uyt men
dan wel heeft konnen af-nemen dat het landt voor-by de strate daer al anders
moest strecken / als men wel vermoede; ende daer naer wel bevonden is geweest by
ons volck / in de ontdeckinghe van den nieuwen door-gangh / die men noemt de
strate van le Maire. De storm cesseerende / is 'tselve schip weder keerende naer 't noor-
den / wel een openinghe naer de strate komen te erkennen / doch en zijn de selve niet
in-ghevaren door de onwillighheyt van 't volck / maer zijn te rugghe ghekeert naer
Chile ende Peru. Ghelijck dan dese voyagie breeder beschreven werdt door Aco-
stam in syn derde boeck ende elfste Capittel / ende by Leonardo de Argensola, in
voeghen als hier in 't korte volght.

Het tweede Capittel.

Kort verhael van de voyagie uyt *Pedro Sarmiento*, van de zuydt-zee door de strate van MAGALLANES naer Spaegnien, uyt CONQVISTA DE LAS MOLVCCAS, van *Leonardo de Argensola.*

NAer dat Sir Francis Draeck de strate van Magallanes was door-ghekomen /
heeft den Vice-Roy van Peru, Don Francisco de Toledo twee schepen doen
ghereet maecken / ende daer over als Commandeur ghestelt Pedro Sarmiento,
met last om Sir Francis Draeck te vervolghen. Pedro Sarmiento is met dese twee
schepen van Callao de Lima ghescheyden den 11 October des jaers 1579; quamen
des nachts ten ancker onder een Eylandt / twee leguen van Callao, op de hooghte
van twaelf graden ende een half. Den eersten November liepen sy in 't ghesichte
voor-by seecker Eylanden die de Spaegniaerden noemen Desventuradas, op de
hooghte van vijf-en-twintich graden ende een derde / by zuyden de linie: welcke
in den jare 1574 van den piloot Iuan Fernandes, varende naer Chili, by gheval
waren ontdeckt; ende worden nu ghenaemt San Felix ende San Ambor. Op de
eerste onbekende plaetse daer hy daer naer aen-quam / hadde hy de hooghte van
neghen-en-veertich graden ende een half: vondt daer gheen volck / dan wel eenighe
teeckenen van volck datter gheweest was / als voet-stappen / pijlen / riemen ende
nettjens: klaverden met groote moeyte op berghen die wel twee leguen waren op
te klimmen; ende van den top ontdeckten sy diversche groote kanalen / in-ham-
men / rievieren ende havenen; ende alle 't landt dat sy konden sien / scheen al ghe-
broken landt / soo dat sy het een Archipelago oordeelden te wesen / ende bereecken-
den wel 85 Eylanden / soo groot als kleyn; ende saghen dat het kanael seer breedt
ende langh / open ende schoon was; soo dat sy haer verseeckerden datter door dese
plaetse een uyt-komste was in de zee by de strate; namen de hooghte op vijftich
graden by zuyden de linie. Noemde de haven Nuestra Sennora del Rosario,
ende het Eylandt la Sanctissima Trinidad; ende nam possessie van dit landt den
22 November des voor-schreven jaers; voer van daer met de sloupe om de kanalen
te onder-soecken / volghende de Golfo die naest de kuste lagh / en diepten de have-
nen / de welcke hy bysondere namen gaf; nam acht op de boomen / kruyden / ghe-
vogelte; ende vondt aen seecker strandt voet-stappen van menschen: quam by een
riebier-

rievierken van soet water / 't zandt roodtachtigh / soo dat hy 't selfde noemde Bermeio, ende de haven daer 't in-komt/ Puerto Bermeio: saghen menighte van visch/ ende in 't zee-kroos ontallijcke oesters / ende in eenighe van dien welck op de klippen boven water waren blijven legghen / groote ende kleyne peerlen / sommighe gheel / ende sommighe blanck. Keerde van hier weder naer de schepen / hebbende in 't gaen ende komen ghevaren meer dan seventich leguen, ende besocht veel schoone doch onbewoonde Eylanden / ende van een hooghte ontdeckt 't principael kanael dat in zee gaet; ende andere veele ende diversche kanalen ende ontelbare kleyne Eylanden. Van Puerto Bermeio vervolghden haer kours en quamen in een in-ham/ welck sy noemden de San Francisco, ende aen d' ander zijde van desen in-ham een bergh/ welck sy noemden Punta de la gente; door dien sy daer volck vonden die 't lichaem root gheschildert hadden met seeckere aerde: kregen een van dit volck/ die sy met gewelt mede namen/ eñ voorts varende naer drie Eylandekens die in een drie-hoeck lagen/ sprongh dese Wilde over boort/ ende ontswom haer: quamen aen menighte van Eylanden al onbewoont / uyt-genomen een welck sy noemden la Roca partida, daer sy voet-stappen van menschen vonden: van daer quamen sy met storm door seer eenlijcke plaetsen / in een in-ham welck sy noemden Nuestra Sennora de Guadalupe: van daer gekomen zijnde aen een ander punt/ daer sy meynden meer volck te vinden/ vonden sy daer alleen een leegh huttjen van staecken ghemaeckt / in 't ronde/ ende ghedeckt met schorssen van boomen ende robbe-vellen.

Quamen van hier weder naer het groote schip / ende soo voorts in een haven welck hy noemde Puerto de la Misericordia: verwachten hier / ende in een ander haven welck hy noemde Nuestra Sennora de la Candelaria, drie leguen voorder/ 't schip dat daer ontbrack / welck al weder-ghekeert was naer Lima. Van hier quamen sy aen een Eylandt welck sy noemden Isla de Santa-ynes; daer sy vijf Wilden vonden die haer soo veel te verstaen gaven/ als dat daer twee schepen gelegen hadden naer 't zuydt-oosten toe / daer ghebaert volck op was / ende van de selve ghestalte ende kleedingh als de Spaegniaerden: dit was de eerste kondtschap die sy kreghen van de Engelsche schepen. Vervolghden van hier haer kours naer 't zuydt-oosten een legue, ende soo voorts tot een Eylandt welck de Wilden noemden Puchachailgua; ende een ander welck sy noemden Cayrayxaxylgua; ende werden 't kanael gewaer/ welck begint van de mondt ghenaemt Xaultegua, ende brochtse in een ruyme zee vol van ontallijcke Eylanden; voeren langhs een welck de Wilden noemden Tinquichisgua; ende Sarmiento, gaft de naem van Isla de la Cruz: quamen aen het derde Eylandt / welck 't grootste is; ende van daer in een schoone haven; van waer sy saghen een schoone stadt / ghebouwt op de maniere van die van Europa, ende veel volcks in de wapenen.

Vervoorderde syn reyse tot op de vier-en-vijftich graden aen een punt welck hy noemde San Isidoro: van de drie-en-vijftich graden eñ twee derde/ liep hy langhs de kuste / welck acht leguen voorder black wordt / ende een voet-strandt maeckt van wit zandt. Van te vooren ontdeckte hy een seer hooghe Volcan vol sneeuws legghende. Dit kanael bracht hem tot het punt van Santa Ana, op drie-en-vijftich graden ende een half; nam daer possessie/ ende leyde aen de voet van een kruys een brief / in welcke hy alle natien waerschoude / dat alle dese landen ende zeen den Koningh van Spaegnien toe-behoorden / ende de reden waerom / wesende syn recht ghefondeert op de Bulle van den Paus Alexander de VI. Voorts soo noemde Sarmiento de rievier die nevens 't punt in zee komt Rio de San Iuan; ende de strate van Magallanes, die tusschen dese Eylanden door komt/ gaf hy de naem van la Madre de Dios. Voer voorts de strate door / ende de meeste enghte noemde hy nuestra Sennora de Gracia, op de hooghte van drie-en-vijftich graden en een half. Aen een ander punt wat voorder sagen sy weder 't volck dat daer om-her woont/ ende werden van de selve bestreeden/ dan vloeghen die in de vlucht. Sarmiento

gingh

gingh 't landt beſichtighen / ende gaft den naem van nueſtra S'ennòra del Valle ;
ende ontdeckte by de ooghe tuſſchen twee af-gaende gheberghten / ſeer ſchoone
playnen/ ende menighte van dorpen/ ſeer hooghe ghebouwen ende thoornen/ende
naer hem dochte/koſtelÿcke tempelen/ende van ſulcken exceſſive aen-ſienlÿckheyt/
dat hy ſyn ooghen qualÿck ſelfs gheloof gaf / ende oordeelde het eer een ſtadt in de
lucht te weſen : (ghelÿck andere wel licht ſullen ghelooven die maer een weynigh
van de gheleghentheyt van dat quartier hebben ghehoort.) Om kort te maken/hy
paſſeerde de ſtrate die hy van Cabo de la Virgin Maria tot Cabo del Spiritu Santo,
ſoo hy die noemt / hondert ende thien leguen langh maeckt. Door de ſtrate zÿnde/
ſtelde hy ſyn kours langhs de kuſte van Braſil, was aen het Eylandt Aſcenſion.
ende maeckte daer naer ſyn beſteck ſoo / dat als hy meynde ſeſtich leguen ooſt ende
weſt van Pernambuc te weſen / ſoo verviel hy op Sierra Liona, &c.

Het derde Capittel.

Beſchrijvinghe van deſe kuſte van CHILE af, tot aen de ſtrate van MAGALLANES.

IN de voor-gaende Capittelen elf ende twaelf / hebben wy de kuſte van Chile
d.8.l.7. c.11.
door-gaens vervolght tot de Cape van San Felix. Van deſe kape/ naer 't ſeggen
van Herrera, tot het punt van St Cyprian, zÿn veerthien leguen, ende de kuſte
ſtreckt zuyden; van dit punt tot het punt van Santa Clara zÿn vier leguen; van
Santa Clara tot Cabo de las Iſlas (dat is 't hooft van de Eylanden) zÿn thien le-
guen; van deſe Cabo tot aen het Eylandt van noſtra Sennora del Socorra, zÿn
achthien leguen, ende de kuſte ſtreckt zuydt-zuydt-weſt; dit Eylandt leght
by-naer ghehecht aen 't vaſte landt; van dit Eylandt van noſtra Sennora, ſes le-
guen naer 't ooſten/is gheleghen de haven van San Domingo, ende van deſe haven
tot aen de Cabo van Diego Gallego, zÿn neghenthien leguen, is gheleghen op de
hooghte van ſes-en-veertich graden: van deſe Cabo tot de haven van San Stevan,
zÿn twaelf leguen, ende de kuſte loopt zuyden; ende van daer tot de Cabo van Sant
Her.deſ.
Andres, zÿn ſes leguen, op de hooghte van ſeven-en-veertich graden / van waer
de kuſte recht zuyden loopt: van Sant Andres tot de Cabo van Ochavario, zÿn
d.8.l.7. c.11.
acht leguen, van Ochavario tot de valleye van Nueſtra Sennora, zÿn thien leguen;
ende is een baye die tuſſchen twee heuvelen ofte berghen in leght / op de hooghte
van acht-en-veertich graden ſchaers. Van deſe valleye van Nueſtra Sennora, tot
de havenen van Hernan Gallego, zÿn achthien leguen; de kuſte die ſtreckt naer 't
zuyden een quart naer 't zuydt-weſten/en zÿn gheleghen op negen-en-veertich gra-
den ſchaers: van deſe havenen van Gallego, tot de Abra de San Guillen, zÿn vÿf-
thien leguen, op de hooghte van neghen-en-veertich graden ende twee derde van
een graedt: van de Abra van San Guillen, tot de Punta del Gada, zÿn ſes leguen,
en is gheleghen op de hooghte van vÿftich graden; ende daer aen is gheleghen de
haven de los Reyes, op de hooghte van vÿftich graden ende een derde.

Ses leguen voorder aen / is gheleghen de haven de los Innocentes, ende daer
aen het punt van St Auguſtijn ende Cabo de la Roia, ende die van Santa Catali-
na, op de hooghte van een-en-vÿftich graden ende twee derde; ende ſtracks daer
aen de haven van Sant Amaro, ende de Abra van San Victoriano, welck is ghele-
ghen op de hooghte van twee-en-vÿftich graden ende een half ſchaers/ende leght
tuſſchen Eylanden die ſeer hoogh zÿn / welck zÿn hooghe berghen / ende een deel
met ſneeuw bedeckt; ende aen het zuyder-punt van deſe Abra ofte openinghe zÿn
dry kleyne Eylanden / legghende in een dry-hoeck / welck zÿn merck-teeckenen
van de ſtrate van Magallanes, ofte haer openinghe in de zuydt-zee.

Her.deſ.
Herrera ſtelt deſe gelegentheden wat different van 't voor-gaende in ſyn dry-en-
twintichſte Capittel van ſyn Generale beſchrÿvinghe van de West-Indien: De
kuſte (ſeght hy) van Chile af tot de ſtrate van Magallanes, welcke van Valdivia
af-loopt

af-loopt by de hondert leguen west-zuydt-west / heeft de Cabo van Sant Andres, op de hooghte van seven-en-veertich graden / waer de kuste haer wendt naer het zuyden/ recht naer de strate/ voor-by de Cabo van San Roman, op de hooghte van acht-en-veertich graden ; ende daer neffens 't Eylandt van Santa Catalina, neffens de groote baye die sy noemen del Alcarchofada, ende daer binnen de baye van nostra Sennora, ende 't Eylandt van Santa Barbara, ende voorder de havens van Hernan Gallego, op acht-en veertich graden ende twee derde ; ende de baye van los Reyes, achthien leguen van de voorsz. havens van Hernan Gallego, ende de baye van San Iuan, op vijftich graden en een derde : de Cabo van San Francisco op de hooghte van een-en-vijftich graden / van waer eenighe kanalen te landt-waert in-strecken ; ende het Eylandt la Campana, elf leguen van San Francisco, mede met eenighe kanalen te landt-waert in / die niet bevaren en zijn ; (Acosta l.3.c.11. seght dat dit Eylandt de la Campana, soo ghenaemt om dat het de forme heeft van een klocke / groot is / ende dat het leght voor de mondt van de strate.) Ende de baye van St Lazaro, op de hooghte van twee-en-vijftich graden / met ses kanalen aen syn zijden / die seer langh ende breedt in-loopen / naer d'een ende d'ander quartier/ die oock niet en zijn bevaren/ ende een Archipelago van Eylanden/ welck men altijdts ghesepdt heeft te wesen aen de zuydt-zijde van de mondt van de strate van Magallanes ; 't welcke Don Richardo Aquines loochent / door dien hy seght / dat hy aen dese mondt van de strate naer de zuydt-zijde toe / maer en vondt vier Eylandekens en een in 't midden / van de ghedaente als een suycker-broodt/en datse ten minsten ses leguen verscheyden zijn van de mondt van de strate / ende dat de Archipelago aen een zijde leght / ende houdt voor seecker dat het is 't ghene andere noemen 't vaste landt aen de zuydt zijde van de strate / ende dat daer gheen vast landt aen die zijde en is. 't Welck nu in der daedt soo is bevonden by de onse/hoe-wel de Spaegniaerden het niet en hebben willen ghelooven/ maer hebben het ghehouden voor een upt-gheven van de Engelsche ; sy-lieden het daer voor houdende dat het aen beyde zijden van de strate vast landt was / als Acosta verhaelt in de plaetse hier vooren aen-geroert : doch dit sal hier naer klaerder blijcken / dat de Spaensche haer hier in hebben gheabuseert. Ghelijck wy hier vooren hebben aen-ghewesen de varietept die daer is in 't verhael van Herrera selfs / belanghende de namen ende hooghten van plaetsen van dit ghewesste van Chile af/ tot aen de strate van Magallanes ; soo bevinden wy noch andere namen by een kaertjen welck in Spaegnien is upt-ghegheven / weghen seecker ontdeckinghe by de Spaegniaerden voor-ghenomen in den jare 1618, daer wy hier naer op syn plaetse noch sullen van spreecken ; in het welcke wy bevinden op de hooghte van wat meer als vijf en veertich graden / ende aen 't eynde van los Coronados, een rieviere die sy noemen Rio de los Barbudos, ende op de ses-en-veertich graden ende een half schaers Rio sin Fundo ; ende tusschen de seven ende acht-en-veertich graden eenighe in-wijcken met de aen-teeckeningh Aqui se perdio Diego Gallegos ; dat is / Diego Gallegos, is hier ghebleven ; ende op de hooghte van neghen-en-veertich graden ende een half Cabo Corca ; ende van daer voorts een groote in-wijck vol Eylanden / welck sy de naem gheven van Ancon sin Salida.

Het vierde Capittel.

De gheleghentheyt van de strate van MAGALLANES selfs, naer de beschrijvinghe van de Spaegniaerden.

DEse vermaerde strate is eerst gevonden gheweest van een Portugeeschen Ridder/ met namen Fernando Magallanes ; de welcke de selve tot eeuwigher ghedachtenis oock syn naem heeft ghegheven. Desen dan met syn schepen over-wintert hebbende in de baye van San Iulian ; op de hooghte van neghen-en-veertich graden en seven-en-veertich minuten / is van daer t' zeyl ghegaen den vier-en- d.2.l.9. c.14.

twintichſten des maendts Auguſti, in den jare vijfthien hondert ende twintich/daer aen landt latende tot een ſtraffe eenen Iuan de Cartagena, ende een franſchen klerck ofte geeſtelijck perſoon:eñ voer van daer naer de riebiere van Santa Cruz, al-waer hy vertoefde de maenden van September ende October, vangende groote quan= titeyt van viſch. Voer van daer in't eynde van October langhs de kuſte naer't zuyden/ hoewel met groote moeyte / dooꝛ het quaet weder / ende quam tot aen de Cabo de las Virgines, de welcke hy zo noemde om dat hy die ontdeckte op S^t Vr-ſula dagh. Het ſcheen hem eerſt een groote kreecke te weſen / zo dat hy goet vondt die te doen beſoecken dooꝛ twee ſchepen; waer van het eene weder-keerende / niet veel beſcheets en bꝛacht; maer het tweede ſeer groote apparentie/ dat hier een dooꝛ= ganck ſoude mogen weſen. Een mijle van de ſtrate waren ſy aen landt/ ende von= den daer een hutte / daer meer als twee hondert begravinghen in waren van In= dianen / dooꝛ dien ſy in de ſomer ghewoon zijn te komen aen de kuſte / ende daer haer dooden te begraven; en s'winters houden ſy haer te landtwaert in: vonden oock een groote walviſch doodt / ende veel gebeente van de ſelve; zoo dat wel was te ooꝛdeelen/ dat het een quartier was welck veel ſtoꝛmen is onder-woꝛpen. Den acht-en-twintichſten October vonden ſy haer by weſten de Cabo Sant Severin, ſes leguen op de hooghte van twee-en-vijftich graden ende vijf-en-vijftich minu= ten: om dat ſy by nacht veel vyeren ſagen noemden ſy dit landt Terra del Fuego. Paſſeerden vooꝛt dooꝛ de ſtrate vijftich leguen, hebbende aen beyde zijden ſeer ſchoon landt / ende was naer haer ſegghen in ſommighe plaetſen een goteling-ſchoot bꝛeedt / ende op ſommighe plaetſen ſchoone baeyen. De vijftich leguen ghepaſſeert zijnde / quamen tuſſchen beyden hooghe berghen met ſneeuw bedeckt/ ende beſet met boomen van veelderley ſooꝛten; verſaghen haer van water ende houdt/ welck in het bꝛanden ſeer wel roock. Naer dat ſy twintich daghen in de enghte hadden gevaren/ quamen ſy den ſes-en-twintichſten November daer dooꝛ tot in de wijde zee; ende ſtelden haer kours naer het nooꝛden / om de koude te ontgaen.

d.3.l.9. c.4.

Daer naer wiert in den jare 1525 de tweede reyſe vooꝛ-genomen by den Com= mandeur Garçia de Loayſa, welcke aen de Cabo de las Virgines quam/ ende de ſtrate in-voer den ſeſten April; den achtſten paſſeerden ſy de eerſte enghte met koudt weder; ende daer naer de tweede /daer ſy goede havenen vonden; ende inſonder= heyt een welck ſy noemden San Iorge, daer ſy groen caneel vonden/ welck ſy aeten/ hoe-wel het wildt is; aen de zuydt-zijde vonden ſy eenighe havenen / daer de ſche= pen ſonder touw ſeker moghen legghen:den twee-en-twintichſten kreghen ſy twee Canoas met Wilden ontrent het ſchip / de welcke haer ſchenen te dꝛeyghen; ſeer groot van lichaem / ſoo dat eenighe die noemden Gigantes, dat is Reuſen / andere Patagones.

Den vier-en-twintichſten May, waren in een ander haven die ſy noemden Puerto Frio, overmidts de groote koude die wy vernamen/ daer oock eenich volck van ſtierf.

Den vijf-en-twintichſten paſſeerden ſy de ſtrate / en quamen in de zuyt-zee. Naer het relaes van de gene die weder-quamen in Spaegnien/onder eede gedaen/ zoo ſoude de ſtrate langh weſen hondert ende thien leguen, van de Cabo de las Virgines aen de nooꝛt-zijde /tot de Cabo deſſeado in de zuydt-zee; ende dat ſy von= den dꝛy in-hammen / in de welcke men de bꝛeedte heeft van ſeven leguen van d'een landt tot het ander/weynich min ofte meer: ende in de enghten een halve legue, oft daer ontrent; ende dat de eerſte enghte een legue, de tweede twee leguen langh is/ ende de derde ſtreckt tuſſchen de bergen aen beyde zijden van de kuſte/tot dat ghy de ſtrate uyt-komt/ende dat die ſo hoogh waren dat ſy aen de lucht ſchenen te reycken; waer dooꝛ het daer ſeer fel koudt was / ende het ſneeuw ſcheen blauw te weſen van ouderdom. 'Tgheboomte dat daer waſt/ zijn eycken / ende wildt-caneel; daer is goet water / ende veel viſch: in het pꝛincipaelſte canael vonden ſy groote diepte.

De

De derde voyagie naer de strate wierdt voor-ghenomen in den jare 1534, by Simon de Alcazova, de welcke scheydende van de Gomera den achtsten October, ende sach gheen landt tot dat hy quam aen de rieviere de Gallegos, vijf-en-twintich leguen vande strate/ als alleen Cabo de Abreoio; alwaer hy arriveerde den 17 Januar. 1535, hielent in de strate al aen de rechter-handt/ om dat het landt aen de slincker-zijde al verdroncken landt is/ en quamen tot aen de twee Eylanden daer sy haer van ghevoghelte voor-saghen; dan door bedwanck van syn volck/ keerde hy weder naer de haven de Leones, ende quamen daer deerlijcken om. d.5.l.7. c.5.

De vierde reyse wierdt voor-ghenomen inden jare 1539, in Augusto, by drie schepen die uyt-ghereedt waren by den Bisschop van Plasencia, ende quamen den 20 Ian. 1540 aen de strate/ alwaer des Admiraels schip verginck/ doch 'tvolck wiert gheberght; het ander schip quam daer door/ ende arriveerde te Arequipa; het derde naer dat het verwintert hadde in een haven binnen de strate (die sy noemden de las Zorras, om dat sy daer veel vossen vonden:) keerden weder naer huys. 'Tgantsche landt ontrent Puerto de las Zorras is vlack/ sonder gheboomte/ ende seer windich en koudt: den somer en duert maer vier maenden/ ende in Mayo begint de force van den winter/ ende het sneeut daer tot het eynde van December. Dit zijn vast de voyagien by de Spaegniaerden gedaen door dese strate/ voor den tijt dat Sir Francis Draeck 't selfde mede attenteerde/ als wy hier naer sullen hooren. d.7.l.1. c.8.

Tot een beslupt sullen wy hier by voegen de beschrijvinghe van de strate/ gelijck Acosta die heeft ghestelt in syn derde Boeck/ aen het 13 Capittel. De strate (seght hy) is gheleghen op de hooghte van 52 graden schaers aen 't zuyden/ heeft in de lengte van d'een zee tot d'ander 90 ofte 100 leguen, zijnde op haer smalste weynich min als een legue breedt/ alwaer sy pretendeeren dat de Koninck een stercktе soude doen leggen hebben/ om de passagie te beschermen/ is op eenighe plaetsen soo diep dat men daer niet kan gronden/ ende op ander oorden heeft men grondt/ zijnde op sommighe plaetsen maer 18 ende 15 vadem diep. Van de 100 mijlen die sy in de lenghte heeft/ kan men klaerlijcken onderscheyden dat de 30 daer van de zuyder zee bestaende is/ makende met syn golven teeckenen tot hoe verre sy in-loopende is; zijnde d'ander 70 leguen, voor de noordt-zee af-ghesondert: even-wel soo heeft men dit onder-schept dat de 30 leguen van 't zuyden/ loopen tusschen uyt-nemende hooghe steen-klippen/ welcker opperste toppen met sneeu bedeckt zijn/ schijnende door de groote hooghte aen malkanderen vast te komen/ waerom de strate aen de zijde van de zuydt-zee soo qualijcken te kennen is. In dese 30 leguen is uyt-nemende diepte/ sonder dat men daer anckeren kan: niet teghen-staende mach men de schepen daer wel op 't landt halen door de bequaemheyt der oeveren die daer is. In d'ander 70 leguen die de noordt-zee in-loopt/ vindt men grondt/ hebbende aen beyde zijden groote vlacke velden/ ende slaep-laeckens/ ghelijck men die noemt. Daer komen in de strate veel en groote rievieren van excellent water uyt-loopen/ en men heeft daer seer wonderlijcke geboomten/ zijnde ettelijcke der selver van uyt-ghelesen ende wel-rieckenden houte/ heeft groote velden te landt-waert in/ ende midden in de strate legghen verscheyden Eylanden. d'Indianen die aen de zijde van 't zuyden woonen/ zijn weynich/ kleyn van statuere ende quaet/ zijnde die van de noordt-zijde groot ende kloeck van persoonen.

Het vijfde Capittel.

Voorder beschrijvinghe van de Strate, selfs by de Spaegniaerden.

Hoewel de strate (segt Herrera) gepasseert is geweest door bevel van Don Francisco de Toledo, Vice-Roy van Peru, van het zuyden naer het noorden/ by Pedro Sarmiento, en Antonio Paulo Corso, en dat men weet dat sy leght van de 52 tot de 53 graden/ daer sy meest naer het zuyden streckt/ ende dat men haer lenghte ende breedte oock ten naesten by weet/ soo en heeft men niet verbolght de Her.desc.

selve te bevaren van de zuydt-zee naer de noordt-zee toe / noch te oock de andere natien diese door zijn gevaren; van 't noorden naer het zuyden / en zijn die niet weder te rugge door gekomen / soo veel men noch heeft konnen verstaen. Don Richardo Aquines, daer wy vooren noch hebben van gesproken / welck langen tijdt in de strate geswarmt heeft / ghetuyght dat alle 't landt dat aen de zuydt-zijde van dese strate leght / gheen vast landt en is / maer veel Eylanden / welcke reycken tot de hooghde van 56 graden toe; 't welck hy konde weten / door dien hy liep tot op sulcken hooghte door 't midden van dese Eylanden / ende siende dat hy niet dan zee en vondt / keerde weder / om syn kours door de strate te volgen; seght oock dat 't selve noodigh soo moet wesen door de differentie van de zeen / welcke de verschepden door-gangen tusschen de Eylanden veroorsaecken / welcke Eylanden bewoont worden van volck de welcke daer komen van de noordt-zijde van de strate / om daer te visschen / en keeren weder op syn tijdt naer d'ander zijde; ende dat hy het selfde giste by veel teeckenen / doch insonderheyt om dat hy daer gheen vaste woningen gevonden en hadde / dan alleen eenige huttjens die sy daer te loop op-werpen. (hoe andere dit ghevonden hebben / sullen wy hier naer segghen / uyt 't welck sal blijcken / dat dit aen-gheven van Aquines warachtigh is.)

Argensola noemt Sir Iohn Havvkins, Iuan Aquines; soo dat Herrera voor Sir Richard Havvkins vvel mach schrijven Don Richardo Aquines.

Tot naerder verstandt van 't ghene hier by Herrera wordt ghesegt van Don Richardo Aquines, soo is te weten dat in den jaere 1594 door de strate van Magallanes, in de zuydt-zee quam een Engelsch schip daer voor Generael op voer Sir Richard Hawkins; ende werdt by Don Beltran de la Conna ghenomen / naer dat wel dry dagen haer mannelijcken hadden gheweert / tegen een Spaensch galioen met twee-en-dertich metaelen iepel-stucken daer wel vier hondert man op was / ende een ander schipken met acht oft thien metaele stucken; daer dit Engelsch schip maer tachtentich ghesonde mannen hadde. Zijn voyagie door de strate sal hier naer volghen.

De principaelste plaetsen van dese strate aen 't in-komen van de zuydt-zee / zijn de Cabo Desseado, op de hooghte van 53 graden; ende 't kanael van todos Santos 22 leguen van de mondt / seer breedt ende langh / ende daer voor-by de haven die sy noemen de Traycion; ende daer naer een ander groot en langh kanael / welck loopt naer het noordt-westen / ende la Campana de Roldan welck is een groote klippe in 't midden van het beginsel van een ander kanael. Het punt van Possession vier leguen van Cabo de las Virgines, aen het in-komen van de strate aen de noordt-zee / op de hooghte van twee-en-vijftich graden ende een half.

Doen Pedro Sarmiento (als vooren verhaelt is) de strate van het zuyden naer 't noorden was door-ghekomen / ende dat meest om te onder-soecken oft dese vaert ghereeder was om 't silver ende goudt naer Spaegnien te brenghen / als over Panama ende Nombre de Dios, soo namen sy meest acht op twee enghten / welcke men heeft van de noordt-zijde in-komende / ende Sarmiento oordeelde dat d'eene enghte soo naeuw was / datmense met gheschudt soude konnen bewaren / en persuadeerde den Koningh van Spaegnien het soo verre / dat (hoe-wel den Hertogh van Alva altijts seyde dat 't onmogelijck was) men daer sondt een armade onder 't beleydt van Diego Flores, die onvruchtbaerlijck af-liep / (als wy hier naer sullen verhalen:) ende op 't eynde vondt men dat het een seer dangereuse vaerdt is; ende dat de vloedt van beyde de zeen / welck op een plaetse te samen komen / haer weder retireeren met sulcken furie / (het water op sommighe plaetsen vallende meer dan sestich vademen /) dat / al waert dat de schepen niet dan met kabels gheladen waren / om te houden / en niet weder over stier te drijven / souden genoegh te doen hebben.

Als men de Cabo de las Virgines ghepasseert is / ende komt aen het leege landt in thien ofte twaelf vadems / soo zijt ghy recht over la Purification, ende een half legue binnen 's landts was een stadt ghelegt ghenaemt Nombre de Iesus, oost ende west met de voorseyde kape recht over een klif / welck komt van de voorseyde kape / ende loopt binnen de strate.

Het

Het seste Capittel.

Voordere beschrijvinghe van de strate van MAGALLANES, ghelijck die by de Engelsche is ondervonden.

IN den jaere 1577 is de vaert door de strate van Magallanes voor-ghenomen by Sir Francis Draeck; welck uyt de haven van Pleymouth scheyden den derthienden Decemb. ende quamen den vijfden April 1578 op de kuste van Brasil op de hooghte van dry-en-dertich graden by zuyden de linie. Den twee-en-twintichsten Iun. quamen sy in de haven Sant Iulian. Scheyden van daer den seventhienden van August. ende den twintichsten dito quamen sy aen de strate. Den een-en-twintichsten voeren sy daer in/ ende vonden datse hadde diversche keeren/ende ghelijck als op-schuttinghen / ghelijck als ofter gheen door-gangh en waer ghe-weest/ waer door sy dickmaels teghen-windt hadden; ende als het eene schip een hoeck te boven was ghekomen/ soo wierdt het ander wel te rugghe ghedreven/ ende ghedwonghen ten ancker te komen daer het kost. Den vier-en-twintichsten August. quamen sy aen dry Eylanden/ op welcker een sy wel dry duysent vogels dooden/ende noemden dit Eylandt St Bartholome, ende 't ander St George: voeren van daer voorts naer de mondt van de strate/ aen de zuydt-zee/ alwaer sy anckerden onder een Eylandt/ ende sonden een sloupe om de kanalen te diepen: dese sloupe ghemoete in 't weder-keeren eenighe Wilde in een kanoe seer fraey ghemaeckt van basten van boomen/ ende te saemen ghenaeyt met nestels van robben-vellen/ voor en achter op gaende met een kromme steven: dit volck was kort van statuere/ wel gheset van leeden/ de aensichten met seecker verwe gheschildert/ hadden op het Eylandt een huttjen van staecken ghemaeckt/ ende met vellen ghedeckt: vonden daer vyer in/ versch water/ doode robben/ mosselen ende dierghelijcke spijse/ haer water-vaten ende drinck-koppen waren van ghelijcke basten ghemaeckt: haer messen ende andere ghereetschap daerse dese vaten met maecken/ waren groote mossel-schelpen/diese op seecker steenen soo weten te scherpen datse daer mede niet alleen hardt houdt maer oock been mede besnijden. Den 6 September quamen sy in de zuydt-zee neffens de kape. Den sevensten wierden sy door een groote storm van de mondt van de strate ghedreven wel twee hondert mijlen in de lenghte / en een graedt zuydelijcker als de hooghte van de strate; in welcke hooghte sy den eclips van de mane hadden den vijfthienden September ten ses uyren des nachts. Desen storm duyrde wel twee-en-vijftich daghen/ soo datse in groot ghevaer waren om alle te vergaen/ende een van de schepen verdwaelde van haer af / welck sy noyt weder en saghen. Wierden daer-en-tusschen ghedreven tot op de hooghde van seven-en-vijftich graden ende quamen den sevenden October op die hooghde ten ancker in een baye: dan wierden door de windt weder van haer ancker ghedreven/ ende den Vice-Admirael gheraeckte hier van haer. Van dese baye/welck sy noemden The baye of severingh of friends (dat is/ de verstropinghe van vrienden/) waren sy te rugghe ghedreven op vijf-en-vijftich graden en een derde by zuyden van de strate/ daer sy aen ancker quamen tusschen Eylanden/ hebbende goet versch water ende verscheyden kruyden van sonderlinghe krachten. Niet verre van daer quamen sy in een andere baye/ daer sy volck vonden beyde mans ende vrouwen/ sittende in haer kanoas heel naeckt ende varende van het eene Eylandt tot 't ander om haren kost te soecken; sy handelden met dit volck / ende verkreghen van haer sulcke dinghen als sy hadden. Van daer keerende naer het noorden toe/ vonden sy den derden October dry Eylanden/ in welcker een sy sulcken menighte van voghelen vonden / dat het qualijck ghelooflijck is. Weder ghekomen zijnde op de hooghte van de strate van Magallanes, vonden sy dat de kuste streckte noordt-oost ten oosten/ contrarie als voor desen in de kaerten was ghesteldt gheweest/ het zy onwillens door mis-verstant

Voyag. Draeck.

verstant ende onwetenthept / ofte willens door bedrijf van de Spaegniaerden / om te bedrieghen: dus veel van de vaert van Sir Francis Draeck, belanghende de strate van Magallanes. Dan eer wy hier van schepden / sullen wy hier mede stellen de sonderlinghe observatien van Mr John Winter, welck een van de selve vlote was. Den twaelfden May waren sy met haer schepen op de hooghte van seven-en-veertich graden / welck landt den Generael Draeck noemde Cape de Hope. Daer naer in Port Sant Iuliaen als voorzen verhaeldt / daer sy eenighe Wilden vonden / doch by verre soo grooten volck niet (naer het segghen van de Engelschen) als de Spaegniaerden wel hebben upt-ghegheven. De kape aen den mondt van de strate gheleghen noemden sy Cape de Victorie, ende bevonden die te legghen op de hooghte van twee-en-vijftich graden en een half by zuyden de linie.

In de strate selfs en vonden sy gheen current / als sommighe imagineeren / welck soude volghen het primum mobile, van oosten naer het westen; maer een ordinaire vloedt en ebbe / het water daer door-gaens wassende vijf vademen. De vloedt rijst upt den Oceaen, gheleghen naer het oosten / ende reyckt soo verre in de strate / dat hy ghemoet de vloedt welck komt upt de zuydt-zee / by-naer in 't midden van de strate / daer de strate haer om-kromt als een el-boogh / streckende van daer west-noordt-west / naer de zuydt-zee toe / daer het oosterlijcke ghedeelte van desen el-boogh van de noorder-mondt van de strate af / tot aen dese kromte streckt zuydt-west ten westen ende zuydt-west / tot de hooghte van dry-en-vijftich graden en een half. Dertich mijlen binnen de strate bevonden sy te legghen dry Eylanden / waer van sy het een noemden Elizabeth, het ander Sant Bartholome, ende het derde Sant Georges. Den sesten September passeerden sy by de Cape Desseado, in de zuydt-zee / ende liepen noordt-west by de seventich mijlen; ende sy saghen daer den eclips aen de mane den vijfthienden dito ten ses uyren des nachts / welck in Enghelandt werdt ghesien den sesthienden / door een uyre naer midder-nacht / welck is ontrent ses uyren differencie (naer haer segghen) accorderende op een vierde-part van de wereldt / verschepden van den meridiaen van Enghelant naer het westen. Den laetsten van September, (alsoo sy de winde van den vijfthienden September door-schreven teghen kreghen / met extraordinaris vuyl weder van reghen / haghel / sneeuw / ende dicke mist / ende duerende by de dry weecken / soo dat sy gheen zeyl konden voeren / ende waren ghedreven tot op de seven-en-vijftich graden by zuyden de linie;) sy stelden haer kours weder oost naer de wal toe / ende kreghen het landt in 't ghesichte / den sevenden October, vervallende in een seer dangereuse baye / vol van klippen / ende wierden daer van de compagnie van Draeck versteecken. Den dagh daer aen quamen sy weder in de strate van Magallanes, swaerlijck haer ghereddert hebbende upt de klippen / ende anckerden daer in een open baye / door twee daghen; van daer quamen sy op een ander reede / daer sy dry weecken vertoefden / ende noemdense de haven of Health, door dien 't volck daer weder ghesondt wierdt.

Sy gaven de reyse over / ende keerden doen van hier wederom naer huys den elfden November, by de Cape Victorie, de strate van Magallanes wederom upt-loopende.

Het sevende Capittel.

Voorder beschrijvinghe van de strate van MAGALLANES by de Engelsche, volghens de voyagie van *Thomas Candisch*.

IN den jaere 1586 wierdt de tweede reyse naer de strate door-ghenomen by Mr Thomas Candisch, de welcke met dry schepen schepde van Plimmouth den een-en-twintichsten Iulii; ende den thienden September schepden sy van de

Eylan-

Eylanden van Cabo Verde, ende den eersten November liepen sy tusschen het vaste landt van Brasil, ende het Eylandt San Sebastiaen.

Den seven-en-twintichsten van December quamen sy op de hooghte van acht-en-veertich graden by zuyden de linie/ ende liepen in een haven die sy noemden Port desiré. Schepden wederom van daer den acht-en-twintichsten December, ende voeren aen een Eylandt wel dry mylen daer af-gheleghen naer het zuyden.

Den derden Ianuar. 1587, quamen sy aen een groote witte kape gheleghen op de hooghte van twee-en-vyftich graden ende vyf-en-veertich minuten.

Den sesten des selven maendts voeren sy de strate van Magallanes in.

Den sevensten/ wesende tusschen de mondt van de strate ende het eerste naeuw/ kreghen sy een Spaegniaert ghevanghen/ die daer was met noch dry-en-twintich andere alleen over-ghebleven van vier hondert/ welck daer ghelaten waren dry jaeren te vooren/ ende tot soo naer van hongher ghestorven; (desen Spaegniaerdt sal geweest zyn van de stadt Nombre de Iesus, daer wy in 't vyfde Capittel van hebben ghesproken:) ende den selven dagh passeerden sy het eerste naeuw/ welck is van de mont van de strate naer haer reeckenigh veerthien mylen/ ende streckt west ten noorden; van dese enghte tot het Penguins Eylandt/ zyn naer haer reeckeningh thien mylen/ ende leght west-zuydt-west wat zuydelycker; dit Eylandt heeft syn naem bekomen van het ghevoghelte welck men noemt Penguins/ wesende van ghedaente als hier neffens; want alsoo ghenoegh nu by andere zyn beschreven/ sullen het selve hier voor-by gaen.

Zeylende van daer zuydt-zuydt-west na de stadt die de Koningh van Spaegnien Philips de II daer hadde doen legghen. Welcke stadt hadde vier forten/ ende op elck fort hadde gheleghen een stuck gheschuts/ welck doen waren begraven/ ende sy groeven die weder uyt: De stadt was gheleght aen de bequaemsten oordt van de strate om water en houdt te bekomen: (de Spaensche directie van koursen seght dat punta de Santa Anna leght op de hooghte van dry-en-vyftich graden en een half/ ende dat naer het noordt-westen daer af/ in een hoeck was gheleght la Cuidad de Don Philippe, ende dat men moet ten ancker komen noordt-waert daer van/ als ghy 't kasteel ghepasseert zyt/ ende een grooten boom die daer staet tot een licteecken.) Dese Spaegniaerden waren hier ghebracht (als vooren oock is aen-gheroert) om de strate te bevryden ende te beletten dat daer gheen ander natien door en souden moghen passeeren; dan het schynt dat Godt sulcks niet en heeft ghelieft/ want gheduerende den tydt welck sy daer waren/ en konden sy daer gheen ghewas hebben/ soo dat de victualie haer manckeerende/ sy allenghskens van hongher stierven/ ende de over-ghebleven den stanck niet langher konnende verdraghen/ resolveerden het ghene daer overich was te begraven/ ende met haer roers ende toebehoorte over landt naer Rio de la Plata te marcheeren. Candisch noemde dese plaetse Port Famine, is gheleghen op dry-en-vyftich graden. (naer dat men verstaen kan uyt een Spaenschen brief ghescreven uyt Potosi in den jare 1590, soo schynt dat de Spaegniaerden oock ten deele ghestorven zyn van een sieckte die doen ter tydt gantsch Indien door regneerde/ ghelyck de kinder-pocxkens. Ende dat den Generael Don Diego de Aboles ordre had van den Koningh om in de strate dry forten te legghen.)

Cap. 20.

Engelsche voyagie.

Den veerthienden Ianuar. schepden sy van Porto Famine, ende voeren zuydt-zuydt-west tot Cape Froward, welck is het zuyderlyckste ghedeelte van de gantsche strate/ ende gheleghen op de hooghte van vier-en-vyftich graden; van daer

liepen

liepen sy west ten noorden tot een baye aen de zuydt-zijde van de strate welck sy noemden de Mossel-baye.

Den een-en-twintichsten dito liepen sy noordt-west ten westen thien mijlen/tot een krape zandt-baye aen de noordt-zijde van de strate die sy noemden Elisabeths-baye. Twee mijlen voorder is een rievier van versch water/daer sy met den boot op-voeren ontrent drij mijlen/en heeft seer goede en lustighe grondt daer aen legghende/leegh landt en veldigh als daer gheen en is in de gantsche strate/welck voorts klippigh ende berghachtigh hoogh-landt is. Op dese rieviere woonden veel Wilden/menschen-eeters/ende op raeuw vleesch voedende/ende andere vuyle dinghen: welck oock eenighe van de Spaegniaerden hadden verniełt/want de Engelsche vonden onder haer stucken van messen ende rapieren. Van daer zeylden sy naer het kanael van Sant Ieronymus, het welck is twee mijlen verder. Van hier liepense drij oft vier mijlen west-waert tot een kape welck is aen de noordt-zijde; ende van dese kape tot de mondt van de strate aen de zuydt-zee is de kours noordt-west ten westen ende noordt-west; tusschen dese kape ende de mondt laghense by-naer een maendt in een haven door contrarie windt/ende extraordinaire storm/haer onder houdende met mosselen ende slecken/ghevogelte/ende sulcks als sy aen landt konden bekomen. Daer is by-naer hier alle mijl ofte twee mijlen/een haven aen beyde zijden van de strate. Ende van de rieviere St Ierome tot de zuyder-mondt zijn by gissingh vier-en-dertich mijlen. Soo dat de gantsche lenghde van de strate is ontrent tneghentich mijlen.

Ende dese mondt van de strate aen de zuydt-zee leght op de selve hooghte/ghelijck als die aen de noordt-zee/welck is ontrent twee-en-vijftich graden ende twee derde by zuyden de linie.

Den vier-en-twintichsten Februarius quamen sy in de zuydt-zee; aen het uyt-komen aen de zuydt-zijde is een schoone hooghe kape met een leegh punt daer aen/ende aen de noordt-zijde zijn vier of vijf Eylanden/die ses mijlen van het vaste landt legghen/ende veel ghebroocken ende ghesoncken grondt daer om-her.

Wat de lenghte van de strate is belanghende/Thomas Fuller een van de Schippers van Candisch vlote/steldt in zijn Memoriael de lenghte van hondert ende vijf mijlen; welck beter met andere accordeert. De Engelsche hebben daer naer noch op verscheyden reysen de selve voyagie door dese strate voor-ghenomen/doch met slecht succes/ghelijck dan desen Candisch selfs de tweede reyse derwaerts doende/achter is ghebleven. Ende Sir Richard Hawkins is daer door zijnde van de Spaegniaerden ghenomen. Syn voyagie volght hier aen.

Het achtste Capittel.

De voyagie van *Sir Richard Hawkins* door de Strate van MAGALLANES.

SIr Richard Hawkins nam syn reyse voor in April des jaers 1593. Syn wedervaeren tot op de hooghde van Rio de Plata en sullen wy hier niet roeren: hadden daer een storm uyt de zuyden/welck acht-en-veertich uyren duerde/daer naer kreghen weder goeden windt tot datse waren ghekomen op de hooghte van neghen-en-veertich graden ende dertich minuten/daer de windt west liep; wesende alsdan naer haer reeckeninghe vijftich mijlen van het landt. Den tweeden Februarij 1594 smorghens ontrent ten neghen uyren werden sy landt ghewaer/welck zuydt-west van haer streckte/niet konnende bedencken wat landt het mocht wesen; want waren onghevaerlijck op de hooghde van acht-en-veertich graden/ende gheen zee-kaerten en hadden eenigh landt op die hooghte soo streckende als dit dede; soo dat sy af-wenden ende ginghen noordt-oost aen/al dien dagh ende nacht/ende de windt blijvende van de westelijcker handt/ende een goede

goede stoorker hielden sy het al langhs de kuste den naesten dagh ende nacht; in welcke tÿdt sy gisten wel sestich mÿlen kusts ontdeckt te hebben; is een suyvere kust ende en verthoont gheen ghevaer. 'T landt is vlack ende schoon ende bewoondt want saghen veel vieren / doch konden het volck niet te spraecke komen. Heeft verscheyden rievieren in zee uyt-loopende als by de veranderingh van 't water te sien was. Sy merckten daer aen/ dat het wester-punt daer sy eerst op vervielen/ het westelÿckste is van al dit quartier/brenghende 't selve zuydt-west/ soo rÿst het op met dry ronde heuvels; maer naer dat het westelÿcker is ghebracht/soo schÿnen in een te komen; ende oostelÿck ghebracht zÿnde / verthoonen maer twee heuvelen: Noemden dit punt Point Tremountaine. Twaelf oft veerthien mÿlen by oosten dit punt leght een leegh vlack eylandt dicht by strandt ontrent twee mÿlen langh welck sy noemden Faire Iland, want het was soo groen ende effen als eenighe weyde in de maendt van May. Dry ofte vier mÿlen meer naer 't oosten is een openingh ghelÿck van een rievier ofte arm van de zee / met schoon landt daer aen ligghende: acht oft thien mÿlen van dese openinghe / ontrent dry mÿlen van 't landt leght een groote rodtse/ welck van verre een Schip scheen te wesen/ met syn volle zeylen / noemden het Conduit-head: Al dese kuste soo verre sy beooghen konden streckt hem oost ten noorden/ ende west ten zuyden. 'T landt noemden sy Hawkins mayden-land, om dat het door hem ende op zÿn kosten was ontdeckt ten tÿde van de Koninginne Elizabeth hooghloflÿcker gedachte. Twintich ofte dertich mÿlen eermen op dit landt komt te vervallen soo gemoetmen veel kroos drÿvende op de zee met witte blommekens daer op / welck een goet teecken is dat het landt naer by is / van welck het westelÿckste deel ontrent festich mÿlen leght van 't alder-naeste landt van America. De windt goet wordende om door de strate van Magallanes te loopen en deden geen voorder ondersoeck van dit landt/ maer stelden haer kours naer de Strate toe: den thienden Februar. hadden de Noordt-kape in 't ghesicht op twee-en-vÿftich graden ende veertich minuten / welck hem verthoont als 't noordt voor-landt van Kent in Enghelandt: ende naer weynich uyren zeylden sy de Strate in / welck in de mondt ontrent ses leguen breedt is: Het eerste rack is ontrent acht mÿlen langh/ ende streckt west-noord-west. Van dit rack quamen sy in een schoone baye welck veel mÿlen noordelÿck aen te landt-waert in loopt. Van 't eynde van dit eerste rack moetmen west-zuyd-west aengaen/ want 14 oft 15 mÿlen voorder leght de naeuste plaetse van de Strate; welck leydt tot een ander rack streckende west ten noorden by de ses mÿlen; in 't midden van dit rack kreghen de wint uyt den noord-westen/ soo datse twee oft dry daghen ghenootsaeckt waren aen ancker te ligghen; waren aen landt/ ende vonden aen stier-boort-zÿde een redelÿcke plaetse om een kleyn schip over te halen ende kalfaten/ 't water wast daer neghen oft thien voet. Sagen hier van verre eenige verckens/ doch konden niet onder-scheyden oft van die van 't landt waren/ ofte by de Spaegniaerden daer ghebracht. Quamen daer naer aen de Penguins eylanden 4 mÿlen van dit rack zuydt-west ten westen: eenighe seggen dat dit dry Eylanden zÿn / dan sy en konden daer maer twee onder-scheyden; men mach zeylen tusschen beyden de eylanden door / ende oock tusschen dese eylanden ende 't vaste landt aen bagh-boord: tusschen 't voor-seyde rack eñ dese eylanden loopt een schoone baye te land-waert in noord-waert op: 't landt aen bagh-boord is leegh ende sandich / sonder twÿfel meest eylanden / door dient veel openingh heeft/ aen stier-boordt ist al berghachtigh/ sonder boomen aen weder-zÿden. Sy anckerden onder 't grootste eylandt/ om voor-raedt te maken van penguins ende ander ghevogelte. Seylden voorts met een noord-westen windt/ welck maer kan dienen tot het eynde van dat rack/ welck ontrent 12 mÿlen langh is/ ende dry oft vier breet/ ende streckt tot de Cap Agreda: zuyd-west van dese kape tot Cap Frovvard streckt de kuste west-zuyd-west/ welck leght op 54 graden ende meer. Hier ruymde de wint/ eñ sy vervolghden haer kours tot Elizabeths Eyland,

welck legt van Cap Froward ontrent 14 mÿlen west ten zuyden. Dit rack is vier
of vÿf mÿlen breedt/ende heeft veel kanalen ofte openingen in zee/ want al't landt
by zuyden de straet is gebroken ende eylanden/ ende van 't begin van dit rack tot
het eynde van de Strate al hoogh ende bergich landt aen weder-zÿden/ meest met
sneeu bedeckt al't jaer door: tusschen Elizabeths Eylandt ende 't vaste landt is de
nauste passagie van de heele strate/ ende niet over twee musket-scheuten wÿt. Van
dese enghte tot Elizabeths baye, zÿn vier mÿlen ende de kours noord-west ten we-
sten. Dese baye is al sandich en schoone gront aen de oost-zÿde / maer eer ghy daer
aen komt leght een punt landt dat wat ghevaerlÿck is; ende in 't rack ghelÿck in
meest alle deelen van de Strate loopt een ras getÿe; inde baye wast het water acht
oft negen voeten: de noord-zÿde van de baye is vuyl ende heeft veel blinde klippen.
Van Elizabeths bay tot de rievier Ieronymo, zÿn vÿf mÿlen de kours west ten
noorden ende west. De windt hier keerende / waren ghenootsaeckt een haven te
soecken ende vonden een redelÿcke/ recht teghen over de rievier Ieronymo, daer een
ander kanael is welck men wel door soude konnen loopen / dan sy en dorsten het
niet bestaen om datse gheen pinas ofte jacht en hadden/ noemdent Blanches baye,
ende de windt ruymende keerden weder in 't oude kanael / setten het daer ende de-
den provisie van water ende houdt/ waren daer vier daghen met besich; daer naer
de windt goedt zÿnde/ stelden haer kours naer de mondt van de strate. Van Blan-
ches baye tot het langhe rack/ zÿn vier mÿlen west-zuyd-west; 't lange rack is 32
mÿlen langh/ eñ streckt ten naesten by noord-west. Door der sonnen onder-gangh
sagen sy de mondt van de Strate ende hoopten 't sander-daeghs in de zuyd-zee te
loopen; maer ontrent ten seven uyren 's avonts/ saghen sy een groote wolcke rÿsen
uyt den noord-oosten welck subÿtelÿck voort-gaf grooten donder ende blixem/ eñ
seylende met een harde noordt-ooste windt/ soo kreghen die subÿtelÿck van voren
in/ ende waren in ghevaer: ende wierden eyndelÿck te rugghe ghedreven in haer
vorighe haven: dry oft vier daghen daer naer hadden de windt weder goedt/ ende
quamen voor de tweede reyse ontrent de mondt van de Strate dan werden weder
te rugge gedreven door contrarie windt/ tot verre binnen 't breeder rack/ ende anc-
kerden in een baye vier mijlen by westen Cap Froward, welck sy noemden En-
glisch baye, vonden daer een versche rievier / ende twee ofte dry van de Wilden
huyskens/ gemaeckt in forme van een oven/ seven oft acht voeten breedt/ van tacken
van boomen/ die haer onghetwÿfelt maer inde Somer en dienen wanneer sy ko-
men visschen: want 's winters vertrecken sy diep in 't landt daer het warmer is.
Naer datse hier seven oft acht daghen hadden gheleghen/ werden sy van de landt-
windt ghedreven tot in 't kanael ende alsoo sy de baye niet weder konden beko-
men/ waren sy te rade Tobias coue uyt te soecken / welck leght over Cap Frio aen
de zuydt-zÿde van de Straet; want van de Penguins Eylanden tot het eynde van
de Straet en is geen anckeren in 't midden van 't kanael: sy stieten op een klippe/
dan met de vloet gheraeckten sy weder af / ende gheraeckten met het ghetÿe weder
in de Engelsche baye: ende daer naer met groot ghevaer in Blanches baye: Het
begon seer scharp te waeyen met jacht-sneeu/ soo dat het volck weder de Straet uyt
wilde. Sy vergaderden hier de bast ende vrucht van seecker boomen die men al-
lenthalven in de strate vindt / waer boomen groeyen; desen boom draeght syn
vruchten in klisters als de haegh-doorn / dan datse groen is / ende van de groote
van een peper-koorn elcke besie/ met vier ofte vÿf korreltjens daer in/ als mostert-
zaedt / welcke ghebroken binnen wit zÿn / ende bÿten stercker als de peper: den
bast heeft by naer de smaeck van alle specerÿen te samen/ seer gesont voor de mage:
't bladt van den boom is bleeck groen/ ende niet onghelÿck de bladeren van de
aspen ofte swarte populieren: Doctor Turner (seght Sir Richard Hawkins) heeft
daer van gheschreven onder de naem van Cortex Winteranus; ghelijck oock
den vermaerden Carolus Clusius in syn Boeck van de uyt-heemsche boomen
kruyden ende vruchten / in 't vierde boeck aen 't eerste Capittel. Naer datse hier
veerthien

veerthien daghen hadden gheleghen/ kreghen sy de windt goet/ ende zeylden met goeden voort-ganck tot aen Cape Desire welck is het westelijckste eyndt van de Straet aen de zuydt-zijde / ende soo voorts in de zuydt-zee: Ontrent vijf leguen noordt-west van dese kape ligghen vier heel kleyne eylandekens/ ende het middelste is ghelijck een suycker-broodt. Saghen voorts geen landt weder voor datse aen 't Eylandt la Mocha quamen.

Het neghende Capittel.

Beschrijvinge van de Strate van MAGALLANES, ghelijck die by de Nederlanders is bevonden in den Iare 1598.

DE vaert op dese Strate is by onse Nederlanders voor-ghenomen in den jare 1598 eerst by vijf schepen / onder den Admirael Iaques Mahu, ende Vice-Admirael (ende daer naer Admirael by sterven van den voor-gaenden) Simon de Cordes; welcke upt het Goereesche gat zijn ghescheydt den 27 Iunij des voor-schreven jaers; ende naer diversche teghen-spoeden die haer onder-weghen zijn ghemoedt / den sesten April 1599 ghekomen aen de mondt van de Strate; ende quamen daer naer aen een kleyn Eylandt/ welck leght veerthien mijlen binnen de Strate/ ende is het kleynste van de twee Pinguins Eylanden. Den 13 liepen sy aen de noordt-zijde in een lustighe baye/ die de Engelschen genaemt hadden de Mossel-baye, leggende een-en-twintich mijlen binnen de Strate; aen de west-zijde is een schoon rieviere van versch water/ ende daer by menichte van mosselen ende brandt-houdt/ insonderheyt op een Eylandeken midden in de baye. Den 17 ginghen sy wederom 't zeyl met een oosten windt / loopende zuydt-west aen/ daer naer west-zuydt-west ende west ten noorden/ seylende tusschen het hooghe landt; door welck scheen oft daer gheen door-gangh soude te vinden gheweest hebben/ midts de hooghte van de berghen die soo door malkanderen liepen / ende zijn boven meest met sneeuw bedeckt. Van daer loopende met een oosten-windt ontrent een mijle noordt-noordt-west aen / wierden door contrarie windt ghenootsaeckt te setten in een baye aen de noordt-zijde / gheleghen op veerthien vadem goede kley-grondt. Dese baye legghende op de hooghte van vier-en-vijftich graden/ is ghenaemt de groene baye, streckt haer met een kromte om den noorden/ heeft in 't midden dry Eylandekens / waer van het kleynste oostelijck leght. Hier souden de schepen als het noodt dede/ schoon gemaeckt konnen werden/ want het over al schoon wit zandt is / waer op het passelijck hoogh vloeyt / geciert met groene boomen / den laurieren niet onghelijck/ doch onghelijck hoogher / altijdts groen/ de basten so bitter als peper hebbende: hier leydt oock een rieviere van versch water; men vindt daer mede menichte van mosselen/ waer van de sommige wel een span langh waren/ also dat de dry ghekoockt zijnde / wel een pont woeghen ; sommighe eyndt-voghels ende gansen: ten kortsten ghesept/ 't is wel de beste baye die in de gantsche strate van Magallanes gheleghen is: want men de gheheele baye door op 12,15,20,30 ende 45 vadem anckeren magh. Hier laghen sy/ midts den windt gantsch niet dienen en wilde tot den 23 Augusti, sonder nochtans opt de zeylen van de reede te nemen/ daghelijcks hopende ende verlanghende met den eersten bequamen windt 't zeyl te gaen; doch also het winter wierde/ ende de windt gantsch niet wilde dienen/ hebben sy daer onghelooflijcke armoede gheleden/ ende over de hondert man daer verloren/ want sy den eenen storm op den anderen hadden/ so dat de schepen dickmaels voor vier anckers door-gingen. Dewijle sy daer laghen voeren sy met de sloepe naer een Eylandt om den zuyden / recht teghen over de groene baye legghende / om zee-robben te soecken ; al-waer komende / sy seven Canoas met Wilden vonden/ die soo veel men konde mercken / wel thien oft elf voet langh waren / de leden naer advenant hebbende; ros achtigh van couleur/

ende het hooft lanck ghehaprt; welck dese sloepe siende / met grooter haest
naer 't landt liepen; waer van sy soo gheweldigh met steenen wierpen / dat de
sloepe 't landt niet en dorste ghenaecken; het welcke dese Wilden merckende / zijn
ghelijcker-handt in haer Canoas ghevallen / ende naer de sloepe toe ghekomen / dan
alsoo de onse daer onder schoten / soo dat daer vier oft vijf doodt bleven / zijn
sy weder aen landt gheloopen; al-waer sy met gheweldt eenighe boomen / die van
verre wel een span dick schenen te wesen / uyt der aerden trocken / om haer te be-
schanssen; doch ons volck schepden daer van. Dit volck was al naeckt / uyt-ghe-
nomen dat den eenen een oudt Robben-vel om den hals hadde: haer ghewepr
waren flitsen van hardt hout / die sy uyt der handt seer fel ende recht schoten / de
vorste punt was harpoens ghewijse gemaeckt / met senuwen van zee-robben
aen de lange flitsen ghebonden: Sy over-vielen eenige daghen daer naer eenigh
volck / ende doodender drie / ende quetstender twee / die genesen wierden met groote
moeyte / door dien de harpoenen so diep in 't lijf staecken; waren aen den eenen
door vier packen kleederen tot in de borst ghegaen. De onse noemden dese groene
baye de Cordes baye. Den 23 Aug. zijn sy van daer 't seyl ghegaen met een
noordt-oosten windt / noordt ten westen aen / doch meest met stilte / also dat sy
daeghs daer aen in de morghen-stondt / de seylen aen de mast hangende / weder
setten moesten / ende anckerden op 28 vadem / aen de zuydt-zijde; doch des avonts
hebben sy de anckers weder ghelicht / ende met de voor-ebbe laten drijven tot den
thien uyren des nachts / dat sy in een groote baye / aen 't zuyden legghende / qua-
men; alwaer sy aen de oost-zijde van de baye anckerden op 20 vadem kley-grondt /
ende aen de west-zijde achter een kleyn Eylandeken / op 16, 24, 30 en 40 vadem.
Hier ist veel bequamer voor de schepen te legghen / want men eenen worp van
't landt brenghende / van hier met alle winden 't seyl kan gaen / welck men van de
oost-zijde niet doen en kan. Noemden dese baye de Ridders baye, door dien sy
hier een societeyt ofte broederschap van den ontbonden leeuw / met ridderlijc-
ke ceremonien aen-stelden. Den 28 ginghen sy van hier weder 't zeyl met een
zuydt ten oosten windt west-noordt-west aen / ontrent een groote half myle
langhs de noort-zijde / een gotelingh-schoot van 't landt: hier leydt een drooghte
daer men licht een schip op verliesen soude / midts daer over een vadem waters niet
en is; alsoo dat het schip 't Gheloove hier by naer op-komende / in groot ghevaer
was / doch kregen het daer boven op veertich vadem klippige grondt anckerende;
ende also de schepen heel qualijck laghen soo den noordt-westen windt hadt be-
staen te waeyen / kreghen sy de anckers weder op / loopende midts den tegen-windt
om den zuyden / in een kleyn baeyken / een groote half mijle van de Ridders baye
gheleghen / daer sy op twintich vadem anckerden. Hier vonden sy versch water /
ende aen de oost-zijde laghen vier Eylandekens / daer op sich naer vermoeden des
somers veel zee robben onthouden. Den 2 September zijn sy van daer we-
der te seyl ghegaen met een oost-zuydt oosten windt / noordt-west ten westen
aen: Ende den 3 met een noordt-oosten windt ende meerder koelte / ende zijn in
de voor-nacht de strate van Magallanes ten eynde gheseylt / komende met seer
kraep weder in de zuydt-zee. Doch twee van de schepen door storm van de andere
versteken zijnde / vervielen eerst op 't landt by noorden de strate / ende daer naer
weder in de strate; alwaer het eene weder door quam / als in 't langhe te sien is by
het journael daer van in druck uyt-ghegheven / daer wy den begheerighen leser
toe wijsen / om hier niet te langhe te wesen. By welck journael oock ghevoeght
is een seer pertinente af-teeckeninghe van de strate / door Ian Outgersz. vervoor-
dert / die wel de exactste is van alle de ghene die tot noch toe zijn voort-ghekomen;
so dat onse natie de volkomen kennis van dese strate door de industrie van desen
man bekomen heeft / ende anderen mede ghedeelt.

Het thiende Capittel.

Voorder beschrijvinghe van de Strate van MAGALLANES, naer dat die by de Nederlanders is bevonden.

IN het selve jaer 1598 zijn andere vier schepen onder den Generael Olivier van Noordt van Rotterdam naer de selve strate 't zeyl ghegaen; scheydende uyt het Goereesche gat den 13 September: ende naer veel suckelinghen quamen sy den 20 Septemb. 1599 in Porto Desire; ende scheyden wederom van daer den 29 October, ende den 4 Novemb. quamen sy in de strate / ende door storm uyt eñ in-gejaeght zijnde/ quamen den twee-en-twintichsten aen de eerste enghte; ende den vijf-en-twintichsten aen 't kleynste Pinguins Eylandt/ daer sy eenighe Wilden vonden/ van de welcke sy vele doodt-schoten / ende kreghen daer eenighe jonghers ghevanghen. Verstonden de gheleghentheyt van haer-lieden landt / welck was in de volghende maniere.

Oliv. van Noordt.

Dit gheslacht van volck is ghenaemt Enoo, bewoonende een landt welck sy noemden Cossi; maer dit Eylandt is ghenaemt Talcke. Het andere welck het grootste is/ ghenaemt Castemme, al-waer veel Pinguins op zijn/ daer sy haer/ meest mede geneeren. Van de vellen maken sy haer mantels / die sy om 't lijf hebben/ ende zijn voorts naeckt/ woonende in holen in de aerde ghemaeckt.

Naer ons duncken (seght den Schrijver van de voyagie) waren sy van het vaste landt op dit Eylandt ghekomen; want wy saghen noch veel volcks op het punt van 't landt/ datter geen halve mijle af leght/ halende Pinguins van dit eylandt voor haer eeten. Oock zijn daer noch ander ghedierten die sy noemen Cassoni, wy vermoeden dat het harten ofte rheen zijn. Dit volck houdt hem al met gheslachten by den anderen/ dies wy vermoeden dat daer veele zijn/ houdende elck syn woonplaetse apart: want sy hadden kennis van noch vier geslachten; Kemenetes bewonende een plaetse ghenaemt Karray: Kennekas woonende in een plaetse ghenaemt Karamay: Karaike woonende in een plaetse ghenaemt Morine. Dit is al volck van statuere gelijck die van Enoo, die wy bekomen hadden; van de groote als een man van ons landt/ dan zijn seer breedt ende hoogh van borste / schilderen haer in 't aensicht en voor-hooft met eenighe verwen. De mans hadden haer schamelheyt voor met een draerjen toe ghebonden / ende de vrouwen hadden een lap van Pinguins-vellen voor de hare. Het hayr dat de mans aen 't voor-hooft over-hangt/ is de vrouwen af-ghesneden. Sy gaen al naeckt / alleenlijcken hebben een Pinguins oft ander voghels vel om het lijf/ dat sy noemen Oripoggre, ende de Pinguins, Combogre; welck zoo wel aen malkanderen waren ghenaeyt / ghelijck als of het een peltier gedaen hadde. Noch is daer een gheslacht te landt-waerdt in / ghenaemt Tirimenen, de welcke een landt bewoonen / ghenaemt Coin. Dit zijn groote menschen als reusen/ zijnde thien oft elf voeten lanck / ende komen teghen dese andere ghestachten oorloghen/ verwijten haer datse Struys-eeters zijn/ daer door schijnt dat sy beter spijse moeten hebben als d'andere / dan wy vermoeden dat het menschen-eeters moeten wesen. Den tweeden Ianuarius 1600. legghende in een baye die sy noemden Mauritius baye, zijn sy de selve met twee sloepen in-ghevaren / om te besien hoe verre de selve soude strecken / vonden 't al zuydt-oost op loopen met diversche canalen ende groote meyren van versch water / daer sy uyter-maten veel ys vonden/ welck naer haer duncken daer altijdts leght/ want men met een lijn van 10 vadem niet en konde gronden/ het was nu midden in de somer; en zijn met de sloepen daer voorts door-gekomen / tot weder in de strate/ uyt-gaende teghens Cape Galanti, ende de Eylanden die daer gelegen zijn; zo dat sy te recht vermoeden dat dit al gebroken-landt moet wesen. Den 14 dito quamen sy aen een kape die aen de noord-zijde leght/ genaemt Capo Boluto, van daer streckt hem de strate recht west-noordt-west / ende men siet ghelijck oft men in

zee sagh / het gat uyt / maer is noch wel twintich mylen langh; de wydte van de strate is hier ontrent twee mylen. Naer veel suckelingh quamen sy eyndtlycken den lesten Feb. in de zuydt-zee / neffens de Cape Desseado. Aen de noordt-zyde ontvalt hem 'tlandt seer om de noordt/zoo datter gheen kennelycke kape is/ maer daer legghen vier ofte vyf Eylanden / vier oft vyf mylen van 't landt / de welcke legghen acht mylen noordt-noordt-west van de Cape Desseado , ende de strate is hier wel seven mylen wydt. Die meerder particulariteyt van dese voyagie begeert te weten/ kan het journael daer van uyt-ghegheven lesen.

In den jare 1614, is den Generael Spilberghen uyt Texel ghescheypden den achtsten Augustus, ende den tweeden Martij 1615 , aen de strate ghekomen met groote perijckel/ want dickwils d'in-komste van de strate hem belet wierdt door veele stormen / quaet weder / ende contrarie winden/ doch zyn den derden April de eerste enghte ghepasseert/ ende den sesthiende in de Cordes baye gekomen/ daer sy haer van water / houdt/ ende anders versagen; ende zyn soo met groote moeyte in de zuydt-zee ghekomen den sesten May 1615 voor-schreven / welck wel een van de spoedichste reysen is gheweest die opt door de strate zyn voor-ghenomen; soo dat het vele daer aen gheleghen is/ dat men op het rechte saysoen daer komt/welck by veelen werdt gheacht te wesen in Ianuario ende Februario , alsoo het dan daer somer is.

Het elfste Capittel.

Beschrijvinghe van de nieuwe Strate van Le Mair.

EEr wy voort-varen tot de beschryvinghe van 't landt aen de noordt-zyde van de strate Magallanes tot Rio de la Plata toe / soo vereyscht de ordre / hier te spreecken van de nieuwe strate de welcke lof-weerdichlyck ghevonden ende ontdeckt is by onse natie. Wy hebben hier voren ghesien / soo in de relatien van de Spaegniaerden / als van de Engelsche / ende de onse/ dat het ghemeyn ghevoelen is gheweest / dat het landt aen de zuydt-zyde van de strate maer gebroken landt ende Eylanden en zyn / ende dat daer een ruyme zee achter loopt. Dit is klaerlyc bevonden by de voyagie aen-ghestelt op Terra Australis by Isaac le Maire ende Willem Cornelisz Schouten van Hoorn ; de welcke een schip ende een jacht tot dien eynde hebben uyt-ghemaeckt: welck van Texel zyn 't zeyl ghegaen den veerthienden Iun. 1615, wesende opper-schipper van dese twee schepen Willem Cornelisz. Schouten, ẽn opper-koopman Iacob le Maire sone van Isaac le Maire voornoemt. Wat haer wedervaren is op de gantsche reyse/ sullen wy hier niet aenroeren / alsoo haer journael ghedruckt is; dan sullen beginnen haer weder-varen te verhalen van Porto Desire af/ alwaer sy den sevenden Decemb. arriveerden/ ende verloren daer haer jacht by ongheluck van den brandt. Den 13 Ianuarius 1616 zeylden sy weder uyt Porto Desire , ende sagen den 18 Seboldts Eylanden, op de hooghte van een-en-vyftich graden. Den 20 bevonden haer op dry-en-vyftich graden / ende gisten haer twintich mylen van landt by zuyden de strate van Magallanes. Den 23 dito voeren sy met een noordelycken windt in bleeck water zuyden ten westen aen : ende ontrent dry uren naer de middagh sagen sy landt in 'twesten ende zuyd-westen/ende openbaerde hem oock korts daer naer in 't zuyden sy hadden 'savonts een noordelycke windt / ende ginghen oost-zuydt-oost aen/om boven 't landt te blyven. Den vier-en-twintichsten des morghens vroegh werden sy het landt aen stier-boordt ghewaer/en lagh niet meer als een groote myl van haer; hadden grondt op veertich vadem/ ende een westelycke windt; het landt streckte hier oost ten zuyden/ met seer hoogh gebergte/dat al wit met sneeu bedeckt lagh. Zeylden al by dat landt langs/ẽn ontrent de middagh quamen dat ten eynde/ende saghen een ander landt daer byoosten/ dat oock seer hoogh ende hackeligh aen

aen te sien was. Dese landen laghen naer haer duncken ontrent acht mijlen van den anderen; ende haer scheen tusschen beyden door/een goede passagie te wesen/ ende sy vermoeden het te vaster / om dat sy merckten dat daer een harde stroom om de zuydt tusschen beyden in liep; hadden doen de hooghte van vier-en-vijftich graden ende ses-en-veertich minuten: naer de middagh kreghen sy een noordelijcke wint/ende liepen naer de openinghe toe; maer het wierdt teghen avondt stil/ ende sy dreven dien nacht met harde stroom ende weynich wints henen. Sagen daer ontelbare menichte van Pinguins oock walvisschen by duysenden/ soo dat sy die qualijck konden mijden. Den vijf-en-twintichsten waren sy dicht by het oostelijckste landt / dat was seer hoogh ende hackeligh / ende streckt op de noordtzijde oost-zuydt-oost heen / soo verre sy sien konden ; gaven het den naem van Staeten Eylandt : maer het landt daer by westen noemden sy Mauritius de Nassauw. Sy vermoeden dat men aen beyde zijden goede reeden ende sandtbayen soude vinden / want 't was aen beyde zijden met schoone sandt-stranden ende moye op-gaende sandt-gronden. Visch / Pinguins ende zee-robben zijn daer ghenoegh te bekomen; oock ghevoghelte ende water; dan boomen en konden sy niet sien. Hadden een noordelijcke windt in 't gat; gingen zuydt zuydt-west aen; hadden 's middaeghs de hooghte van vijf-en-vijftich graden ende ses-en-dertich minuten/ ende setten haer kours suydt-west aen; sagen het landt by zuyden het gat van 't westelijcke eyndt van het landt Mauritius af strecken west-zuydtwest / ende suydt-west heen / soo verre sy beooghen konden al hoogh ende hackeligh landt. Des avonts de windt zuydt-west loopende / liepen sy zuydtwaert over met holle dyninghen uyt den zuydt-westen / en seer blauw water; waer uyt sy oordeelden/ dat sy groot ende diep water te loef-waert hadden: saghen uyter-maten groote zee-meeuwen / ende grooter als swanen ; die door de ongewoonte van menschen te sien / op 't schip quamen sitten / en lieten haer van' t volck doot-slaen. Den ses-en-twintichste dito hadden sy de hooghte van seven-envijftich graden / ende hadden een storm uyt den westen ende zuydt-westen / ende lieten zuydt-waert over-staen / saghen in't noort-westen noch hoogh landt/ ende wenden 's nachts noort-west-waert over. Den seven-en-twintichsten dito hadden sy de hooghte van ses-en-vijftich graden een-en vijftich minuten / koudt weder ende hagel-buyen / de wint west ende west-suydt-west / liepen eerst zuydt-waert daer naer noordt-waert met schover-zeylen. Den acht-en-twintichsten dito hadden sy holle dyninghen uyt den westen; liepen met een noordt-oosten wint west ende west ten zuyden aen / en hadden 's middaeghs de hooghte van ses-en-vijftich graden ende acht-en-veertich minuten. Den negen-en-twintichsten dito met den dagh hadden sy een zuydt-oosten wint/ ginghen zuydt-west aen. Naer de vroegh-kost saghen sy voor uyt twee Eylanden west-zuydt-west van haer / daer sy ontrent de middagh by quamen / ende liepen die by noorden om / waren dorre grauwe klippen / met noch eenighe kleyne klippen die daer om laghen / op de hooghte van seven-en-vijftich graden: noemdense de Eylanden van Barneveldt; zeylden al west-noordt-west aen / ende saghen teghen den avondt weder landt in 't noordt-westen ende noordt-noordt-westen van haer / dat was het landt by zuyden de strate van Magallanes, ende streckt al zuydt-waert henen / al hoogh ghebercghte met sneeuw bedeckt/ eyndende met een scherpen hoeck / diese noemden de Cape van Hoorn, op de hooghte van seven-en-vijftich graden acht-en-veertich minuten. Kreghen 's avonts een noordelijcken windt/ en hadden holle dyninghen uyt den westen / deden haer kours al westelijck aen / en bevonden dat daer stercke stroom om de west ginck. Den dertichsten dito van gelijcken/ende hadden s'middaeghs de hooghte van seven-en-vijftich graden vier-en-dertich minuten. Den een-en-dertichsten hadden sy de wint uyt de noordelijcker handt/ ende gingen west aen / hadden 's middaeghs de hooghte van acht-en-vijftich graden; naer de middagh liep de windt west / ende west-zuydt-west; waren de Cape van Hoorn

doen ghepasseert/ende en konden gheen landt meer sien/maer hadden holle dÿningen upt den westen/ende seer blauw water; welc haer versekerde nute wesen in de zupdt-zee. Voeren soo diversche koursen sonder meer landts te sien/ ende quamen op de hooghte van neghen-en-vÿftich graden / tot dat sy den twaelfden Februar. haer bevonden de Strate oost van sich te hebben. Hebben dese nieuwe ghevonden door-vaert in de zupdt-zee naer haer opper-koopman ghenaemt de Strate van le Mairę.

Het twaelfde Capittel.

Voyagie vande Spaegniaerden door de Strate van Le Maire.

De Koningh van Spaegnien naerder-handt van dese nieuwe strate ghehoort hebbende / heeft in den jare 1518 twee karveelen af doen veerdighen om dese strate naerder te ondersoecken; dese zÿn den seven-en-twintichsten van September 't zeyl ghegaen van Lisbona, onder 't belept van Bartolome Garcia de Nodal; ende naer dat sy door de selve strate waren ghewеest tot in de zupdt-zee / zÿnse weder-ghekeert te St Lucar den neghenden Iul. 1619. Daer is een kaerte van upt-ghekomen / ghemaeckt door den Cosmographus van den Koningh van Spaegnien/Pedro Texerra Ealbernas; in de welcke de zupdelÿcke kape van de noordelÿcke mondt van de strate van Magallanes wort genaemt C. del Spiritu Santo; ende op de streeck naer de nieuwe strate toe/Punta de Arenas, op de hooghte van ontrent de vier-en-vÿftich graden/ neffens een door-tocht die in de oude strate van Magallanes upt-komt/ welck sy noemen Entrade de St Sebastiaen, ende een weynigh voorder Cabo de Pennas, ende noch wat voorder naer het oost-zupdtoosten Cabo de St Ines. De westelÿcke Cabo van de nieuwe strate noemen sy Cabo St Vincente, ende de oostelÿcke Cabo de Setabence, ende de andere Cabo St Bartholome, beyde aen Staten Eylandt gheleghen. By zupden de Cabo St Vincente aen 't landt welck confineert met de strate van Magallanes, stellen sy eerst Puerto del buen successo, ende noch voorder Monte Gordo, ende daer by een eylandt / welck sy noemen Isla de S. Gonçalo, ende voorts vÿf kleyn Eylandekens de St Ilefonso; ende wat voorder van 't zupdelÿckste punt van dit landt Isle de Diego Ramires.

Hebbe ghesien een seer pertinent journael van dese reyse / beschreven door Valentijn Iansz. van Statijn, ghewesen stuyr-man op een van dese bercken: de welcke verhaelt hoe dat sy eerst liepen tot in de mondt van de Strate van Magallanes ende van daer zupdt-oost aen ginghen ende op de hooghte van dry-en-vÿftich graden ende vier-en-twintich minuten quamen voor een groote openinghe die meer als dry mÿlen van de noordt tot de zupdt-zÿde wÿdt is/ ende open soo verre men beooghen kan sonder landt; de zupdt-ooste gangh leyde haer binnen een hoeck daer beschut was te vinden voor de selve windt: liepen voorts al langhs de wal zupdt-zupdt-oost ende zupdt-oost ten zupden aen / op sesthien ende vÿfthien vadem/ vonden haer in een bocht die heel scharpe grondt heeft; 't landt in de bocht zÿn veel hooghe berghen die vol sneeu laghen / hadden daer de hooghde van vier-en-vÿftich graden ende vÿf minuten / ende wat voorder is 't landt bewassen met boomen; ende op de hooghde van vier-en-vÿftich graden ende vÿfthien minuten verthoont hem 't landt met veel hoecken / ende daer zÿn veel bayen daer men met scheepen soude konnen ligghen/ de wal streckt hem hier zupdt-zupdt-oost wel soo oostelÿck: op de hooghde van vÿf-en-vÿftich graden ende neghenthien minuten/ vonden een baye daer twee eylanden in liggen/de strandt thoonde hem wit/gelÿck oft zandt-stranden waren / dan zÿn de klippen van 't water wit af-ghespoelt: saghen t' savonts de strate / ende kreghen sulcken stroom teghen / dat die met een mope koelte ende alle de zeylen by qualÿck konden doodt seylen/ kosen de noordtwal ende liepen daer by in op seven-en-twintich / vÿf-en-twintich / twintich/ jae

sesthien/

sesthien / vijfthien ende veerthien vadem / saghen een kleyne baye / dan niet om
met schepen in te ligghen / want lagh vol steenen: liepen een mijle binnen / daer
vonden sy een schoone sandt-baye / ende setten daer op veerthien vadem swarte
sandt-grondt met schelpkens ghemenght; 't beste ligghen is midden in de baye
ofte aen de noordt-zijde: het is daer in de Strate vol pinguins ende ander ghevo-
ghelt / soo groot als eyndt-voghels / ende oock veel groote meuwen; waren aen
landt om houdt / ende vonden daer een versch rievierken ende houdts ghenoegh:
daer quamen van de zuydt-zijde by haer vijfthien mannen / naeckt / gheverwet
met roodt / ende voor 't hooft ende op de wanghen met wit: een deel hadden van
haer schapen vellen om 't lijf met de selve verwe gheverwet; ende onder haer wa-
ren twee oude / welcke om hadden vellen van andere beesten seer fijn van graeuw
hayr / ende hadden op 't hooft vellen van groote cogmeuwen / de veeren uyt-ghe-
pluckt / ende den dons daer op ghelaten / hadden boghen die niet langh en waren /
ende witte flitsen ghelijck van haselaren houdt / de harpoentjens waren van graeu
steen / ende van sulcken steen hadden sy oock messen by haer; om den hals haddense
snoeren van kleyne witte ende blinckende hoorentjens / fraey op een riemken vast
gemaeckt / ende om 't lijf een riem van leeder / ende hadden by haer wit garen van
schapen wolle ghesponnen / en konden haer niet verstaen; als sy yet segghen wil-
den ofte yets begheerden / en seyden niet dan Hoo, ho, hoo; en wilden met haer
niet eten ofte drincken / dan pluckten ende aten kruydt van 't veldt / welck waren
geele boter-blommen die daer met heel groot loof wassen / smaeckt wat bitterach-
tigh: sy hielpen water en houdt laden / ende als sy by 't volck quamen / soo leydense
haer boghen ende knodsen neder / leerden het Pater noster ende Vader onse naer
segghen: aen d'ander zijde van de baye saghen wel vijftich persoonen / ende leeghe
huttjens van rieden ende gheboghen staecken ghemaeckt / ende met gras gedeckt /
soo leegh datter een man qualijck over-eynde in staen konde / vonden daer niet in
dan ydele mossel-schelpen. Uyt dese baye weder 't zeyl gaende / wierden wel vier
mijlen buyten de strate by de stroom ghevoert / al om de oost naer 't oost-landt toe /
saghen daer twee eylanden in den bocht ligghen ontrent twee mijlen by oosten het
gat: de stroom keerende / dreef haer weder naer 't gadt: saghen daer mede een ofte
twee schoone bayen / dan was daer diep / een half mijl buyten de wal geen grondt;
quamen weder in 't gat dicht by de oost-wal / daer liepen mede baeyen in / inson-
derheydt dicht by de zuydt-punt / dan was dicht aen landt meer als vijf-en-veer-
tich vadem diep scharpe grondt: in 't midden van de Strate zijnde / verthoont hem
de zuydt-punt leegh / maer daer by komende is heel steyl / ende ghelijckt van verre
oft zant-strand ware / maer aen de noordt-zijde inden bocht is het oost-landt bene-
den groen bewassen ende 't selve oost-landt is aen de zuydt-zijde barre klippen /
daer staen wel ses oft seven klippen in zee van 't water af-ghespoelt oft toorns wa-
ren / ende op 't hooghe light het vol sneeuws. Setten haer kours van daer zuydt-
west aen / ende quamen ontrent dry mijlen van de west-wal vande strate / vonden
gheen grondt / ende daer loopt een groote voerde west-noordt-west in het landt /
hebbende aen de noordt-zijde hoogh-landt ende 't gheberghte vol sneeuws / ende
't beneden-landt vol gheboomte; aen de zuydt-west zijde is 't landt leegh; vonden
daer veertich ende vijftich vadem scharpe grondt; ende een groot stuck inde voerde
light een eylandt: ginghen daer naer weder zuydt-zuydt-oost aen / ende dreven
daer naer door de gheweldighe windt ende sneeuw oost ende oost ten zuyden aen;
dit was den laetsten Ianuar. Den tweeden Februar. bevonden haer op vijf-en-
vijftich graden ende acht-en-veertich minuten / ende met den west-noord-westen
gangh kreeghen het oost-landt van de Strate weder in 't ghesicht noordt-oost ten
noorden van haer / ende stelden haer kours weder zuydt-west wel soo zuydelijcken
aen / ende daer naer west-zuydt-west / ende saghen daer allent-halven landt; ende
daer naer in 't suydt-west ten westen een Eylandt / ende vonden haer in een groote
bocht die achter de Kaep Hoorn loopt / ende daer ligghen een deel eylanden / door

 landt:

landt: 't landt in den bocht is vol hooghe berghen / hadden de hooghde van ses-en-vijftich graden ende twee-en-twintich minuten / ontrent vijf mijlen van de kaep. Dese kaep light aen de oost-zijde vol Eylanden / recht by de punt liggen seven eylanden / ende bet om de noordt drie groote ende vier kleyne; aen de west-zijde is de kaep slecht / ende de wal streckt west-noordt-west hoogh-landt vol sneeuw ende daer light een schoone haven: op dit ghewester hadden veel haghels ende sneeu met groote koude: saghen mede een groote voerde noord-noord-oost in 't landt gaende / ende in 't zuydt-zuydt-westen saghen een eylandt / thien mijlen buyten de wal naer gissingh / waren wel vijfthien mijlen by westen de kaep / dan wierden alle weder te rugghe ghedreven / soo datse de kaep wederom saghen seven ofte acht mijlen noordt-oost van haer. Daer naer kreghen seer quaedt weder soo dat tot op de hooghde van neghen-en-vijftich graden drie-en-veertich minuten quamen / saghen een wal-visch ghelijck by 't noorden ghejaeght worden: gingen weder west-noord-west aen vijfthien mijlen / ende daer naer achthien mijlen noordt-west / soo dat den negenthienden Febr. haer vonden op ses-en-vijftich graden dertich minuten: ende den een-en-twintichsten op vijf-en-vijftich ende vier-en-dertich minuten. Den twee-en-twintichsten op vier-en-vijftich graden sesthien minuten. Den drie-en-twintichsten op drie-en-vijftich grad. vier minuten / waren al meest n. w. ende n. n. w. aen-gegaen / ende daer naer weder oost / so dat de zuyd-kaep van de Strate van Magallanes in 't gesicht kregen. Den vijf-en-twintichsten liepen de strate in / ende vier oft mijlen binnen zijnde vonden een goede haven / settent op seven vadem zand-grondt. Zijn so de Strate van Magallanes weder deur ghekomen naer Spaegnien / te Pernambuc aen-loopende om te ververschen.

Het derthiende Capittel.

De voyagie van den Heer Admirael Iaques L'Hermite door de Strate van Le Maire.

IN den jaere 1623, in 't leste van April vertrock de Nassause Vlote, bestaende uyt elf schepen; onder den Admirael Iaques L'Hermite, uyt het Goereesche gadt; ende naer veel suckelingh die wy hier voor-by gaen als breeder te lesen in 't journael daer van uyt-ghegheven / bevonden haer den dertichsten Ianuar. 1624, op de hooghde van twee-en-vijftich graden ende dertich minuten by zuyden de linie.

Den een-en-dertichsten een wackere oost-noordt-oosten windt ghekreghen hebbende.

Den eersten Februar. saghen landt zuydt-zuydt-west van haer / ligghende ontrent vijf mijlen / welck was de Cabo de Pennas, hem verthoonende met hooghe berghen / boven met sneeu bedeckt; ende haer kours zuydt-oost ende zuydt-oost ten zuyden aen-settende.

Den tweeden met den daghe verbvielen voor de mont van de Strate le Maire de welcke by Valentijn Iansz. stier-man op het schip de Eendracht, (de welcke daer in jare 1619, met de Spaensche Carabellen / als vooren verhaelt ghewe est was) verkent zijnde by de berghen die aen de west-zijde van de mondt ligghen / hielent draghende om de Strate in te zeylen. De mondt van de Straet is seer kennelijck / door dien het oost-landt van de Strate / Staten-Landt ghenaemt / hoogh heuveligh ende hackeligh is / ende op het west-landt / Mauritius-landt ghenaemt / verthoonen haer ettelijcke hooghe heuvelen dicht aen strandt ghelegen. Inde Straet komende saghen twee schepen ligghen in een baeye naer-maels Verschoors-baye ghenoemt / ende alsoo de windt seer oostelijck liep / waren in twijfel oft in Valentijns-baye (die van by noorden af te reeckenen tusschen den tweeden eñ derden hoec aen de west-zijde van de straet legt) wilden in loopen / doch ghewaer-

ghewaerschouwt zijnde van de chaloupe van 't schip datter in lagh/ hebben naer 't midden van de Straete ghehouden ende de rest van de schepen in-ghewacht; op de middagh doen de zuydt-hoeck van het oost-landt van de Straet oost van haer was / bevonden haer op de hooghde van vijf-en-vijftich graden ende twintich minuten.

Den derden de windt noordt-west/ op de middagh de hooghde van ses-en-vijftich graden/ naer middach heel stil; de Schout by nacht I. W. Verschoor quam by haer/ verhalende hoe hy met twee schepen 't landt aenghedaen hadde op vier-en-vijftich graden.

Den dertichsten Ianuar. de Straet willende in loopen / door de stroom belet waren/ ende 't eene schip in Valentijns baye hadden ghesonden/ ende selfs in Verschoors baye buyten de Strate gheset: een rievierken 't welck sy van de schepen saghen in-gheroept daer wel kleyne/ maer gheen groote schepen voor alle winden beschut konden ligghen; hadden met de in-woonders ghehandelt / eenighe robben-vellen gheruylt/ maer gheen verversghinghe ofte beesten konnen bekommen; vinghen veel visch van ghedaente ende smaeck als schel-vis.

Den sesten met den daghe saghen Caep de Hoorn, drie mijlen noordt-noordtwest van haer/ dan mits de stijve west-zuydt-westen windt konden daer niet boven komen ende wenden 't om de zuydt.

Den achtsten hadden noch alle harde storm uyt den westen / ende bevonden haer des middaeghs op de hooghde van seven-en-vijftich graden ende twintich minuten.

Den thienden op de middach de hooghde van acht-en-vijftich grad. eñ een half.

De volghende daghen noch hardt weder vande westelijcker handt.

Den veerthienden bevonden aen den op-gangh der sonnen vijf-en-twintich graden noordt-oosteringh / andere hadden maer drie-en-twintich ende eenighe een-en-twintich/ soo dat de af-wijckinghe extraordinaris groot bleef: op de middach hadden ses-en-vijftich ende een derdendeel graden/ ende saghen weder Caep de Hoorn seven mijlen west-noordt-west van haer / waer uyt bevonden dat de stroom haer gheweldich om de oost gheset hadde.

Den vijfthienden 's middaeghs kreghen eerst Caep de Hoorn noorden van haer. In 't voor by zeylen saghen tusschen de Caep de Hoorn, ende de naeste by westen / een groote in-wijck die hem soo verre te lande in streckte alsmen beoogen konde/ soo datmen verhoopte daer eenighe goede bayen te vinden / ende om dat de wint na de middagh west liep/ soo sondt den Admirael de jacht voor uyt/ende liep met syn schip tusschen beyden de kapen in / hoopende daer een goede reede te vinden/ dan alsoo het 's avonts stil wiert ende 's nachts een noordelijcke windt kreghen / liepen de baeye weder uyt / ende stelden haer kours langhs de wal.

Den sesthienden was de windt noord noord oost / tot op de middagh / kregen de hooghde van ses-en-vijftich graden thien minuten / de Caep Hoorn oost van haer: saghen twee Eylanden die ontrent veerthien ofte vijfthien mijlen by westen Caep de Hoorn, ligghen: in de kaerte noch niet bekent: vonden dat de stroom om de noordt-west gingh; des avonts de windt zuydt-west.

Den seventhienden 's morghens was de windt west-noordt-west / ende alsoo vreelden weder beneden de Caep de Hoorn te vervallen / namen haer kours de voerde in die daer naer de Nassause voerde ghenoemt hebben / ende hebbent daer gheset op vijf-en-twintich a dertich vadem kalck grondt.

Den achthienden voeren aen landt ende vonden bequaemheyt om binnen de barninghen te ligghen / ende lichtelijck water ende houdt te halen; dit was in de derde baye van de zuydt te tellen / die naer den naem van den Vice-Admirael Schapenhams-baye ghenoemt hebben.

Den neghenthienden kregen subijtelijck een storm uyt den west-zuydt-westen/ dan hieldt teghen den avondt weder op.

Den

Den twintichsten weder storm uyt den westen.

Den een-en-twintichsten voer de Vice-Admirael met 't jaght de windt-hondt
de voerde in/ om te besichtighen.

Den twee-en-twintichsten hadden seer variabel weder ; de Wilden quamen
haer verthoonen aen de water-plaetse / ende handelden met ons volck in alle
vriendtschap.

Van den dry en-twintichsten liet het schip den Arendt neghenthien man aen
landt staen / de storm haer verhinderende aen boordt te kommen.

Den vier-en-twintichsten de boots aen landt kommende vonden vande ne-
ghenthien man maer twee levende / de reste waren 's avonts te voren by de Wil-
de met knodsen/ slinghers ende piecken om-ghebraght ; aen strandt werden niet
meer dan vijf dooden ghevonden / seer deerlijcken ghemartelt/ de reste haddense
met ghenomen om te eeten ; naer die tijdt en hebben daer gheen Wilde meer ver-
nomen.

Den vijf-en-twintichsten wert de windt noordt-oost ende oost-noordt-oost/
ende de Vice-Admirael quam weder inde Vlote/ verhalende datse eerst waren ge-
loopen recht naer een baye de Windt-hondts baey ghenaemt/ daer verscheyden
huttekens van Wilden hadden ghevonden/ ende met haer minnelijcken ghehan-
delt ; van daer om de oost zeylende een groot kanael ghepasseert waren/ ende by
oosten Caep de Hoorn vervallen / ende achter een Eylandt Terhaltens Eylandt
genaemt geset gelegen/ tot datse weder by de vlote door den oosten windt waren
ghebracht. Hy verklaerde dat Terra del Fuego (ghelijcket-wijs als de kaerte sich
verthoont) in veel Eylanden verdeelt was / ende datmen om in de zuydt-zee te
geraecken Caep de Hoorn niet behoeft te passeeren / maer datmen de selve by zuy-
den latende ligghen/ door de Nassausse Voerde wel by westen Caep de Hoorn
weder in zee kan uyt-kommen / ende alsoo sich over al veel bochten ende in-ham-
men verthoonen die soo wijt te landt-waert in strecken alsmen beooghen kan/ dat
wel te presumeeren is/ datter passagien zijn waer door men in de Magallaensche
strate kan gheraecken.

Terra del Fuego is meest berghachtich / dan heeft over al schoone valleyen
ende lustighe beemden / die bevloeyt worden met schoone af-wateringhen uyt
het gheberghte spruytende ende verchiert met schoone kruyden ; heeft tusschen de
Eylanden verscheyden schoone reeden daermen een vlote schepen met seeckerheyt
soude konnen berghen/ met overvloet van versch water / houdt ende steen tot bal-
last. 'T gheberghte dat uyt der zee schijnt dor ende bar te wesen / is gheheel met
gheboomte beset/ al te samen naer 't oosten overhellende / om de ghewelddighe we-
selijcke winden die in dese contreyen ordinaris domineeren. De aerde van 't ghe-
berghte daer dese boomen in wassen is veenachtich / vol ende niet over twee ofte
dry voeten diep/ onder ist steen. De lucht in dese contreye is seer windigh ende
veel tempeesten onder-worpen/ ende dat om de groote exhalatien die uyt de wa-
teren rijsen / ende met groot ghewelt van de west om de oost ghedreven worden.
De In-wooners van Terra del Fuego zijn van natueren blanck als die van
Europa, ghelijck bleeck uyt een jongh-kindt 't welck sy saghen / dan sy bestrij-
ken haer lichaem met roodtsel / ende schilderen haer op menigherhande wijse :
eenighe zijn roodt van aensicht / van beenen / armen/ handen ofte andere leden;
de reste van 't lichaem wit / plackerich / beschildert oft bestreecken ; daer zijnder
oock eenighe die half roodt half wit zijn / soo dat yeder op een bysondere wijse
gheverwet is. Sy zijn kloeck van persoon ende van leden wel gheproportio-
neert / van groote ende statuere als die van Europa ; sy draghen langh ende
dick swart hayr/ om te vreeselijcker te schijnen / ende hebben scharpe tanden als
een mes ; de mans gaen heel naeckt sonder haer schamelheydt te bedecken / de
vrouwen bedeckent met een stuxken leers / zijn gheschildert als de mans / ende
verchieren haer hals met een snoerken schelpkens ofte hoornkens. Eenighe wey-
nighe

nighe hebben een robben-vel over de schouderen hanghende/'t welck weynich beschut teghen de koude by-brenght/ soo dat te verwonderen is hoe sy 's winters de koude deur-staen. Haere huttekens zijn van eenighe boomen te samen gheset/ beneden rondt/ende boven spits toe-gaende/op de wijse van een tente/ daer boven eenighe openinghe in is om den roock te passeeren; zijnde binnen twee ofte dry voeten diep in de aerde uyt-ghehoolt / ende buyten met aerde bedeckt. In haere huttekens is niets van huys-raedt te vinden / als alleen eenighe biese korfkens die sy weten te breyden / daer haer visch-tuygh in is / hebben oock lijnkens ende steenen-hoecxkens/daer sy mosselen aen weten te hanghen/ ende daer soo veel visch mede vanghen als sy willen. Haer gheweer zijn booghen ende pijlen voor met steenen harpoentjens seer konstigh ghemaeckt; langhe spiessen / met een scherp beentjen aen de punct voor-sien / welck tanden heeft om beter in het vleesch te hechten; oock knodsen ende slinghers daer sy ghewelдigh mede worpen / ende steenen ghesleppen messen die seer scherp snijden: hebben altijdts haer ghewеer by haer / door de continuele oorlooghe die sy voeren teghen andere Wilden / die om de oost woonen / ende haer met swart schilderen / ghelijck de dese met roodt doen. Haer schuytjens/ zijn seer aerdigh ghemaeckt ende ghefatsoneert; nemen een gheheelen bast van de alder-dickste boomen / die sy soo weten te buyghen / sommighe riemen daer uyt-snydende/ende dan die weder te samen naepende dat het ten laesten de forme krijght van Veneets-gondeltjen: als de bast nu bestorven is/ soo over-legghen sy den bodem van vooren tot achteren met houtjens om de stijvicheydt wille / die sy dan weder beleggheh met basten van boomen/ ende hecht te samen binden. In dese schuytkens die sommighe thien / twaelf/ veerthien ende sesthien voedt langh / ende ontrent twee voeten breedt zijn / konnen seven ofte acht man bequaemlijcken sitten / roeyen daer mede soo sterck als met een chaloupe. Dit volck is anders den beesten meer ghelijck als de menschen / want beneffens datse rauw menschen-vleesch eeten / ende in 't minste niet een voncxken van religie ofte politie en hebben / soo zijnse soo onbeschaemt dat sy dickwils haer water een ander op 't lijff souden maecken / ten sy men haer selfs ontweeck; zijnde een seer boos ende schelmachtich volck; thoonende met den eersten de vreemde niet dan vriendtschap / onder-tusschen nieuwers meer op-denckende als om de selve op het onversienste te over-vallen.

Ontrent de baye van Schapen-ham en is gheen visch te vinden / als mosselen die daer over al overvloedigh zijn. Het schijnt dat daer eenighe beesten op Terra del Fuego moeten wesen/ door dien men den dreck van de selve daer heeft ghevonden / ende peserieken van stieren ghesien. Oock is de Vice-Admirael onder Goeree (een baye by Terhaltens Eylandt) ten ancker ligghende van een Soldaet die sich wat wijder te landt-waert in begheven hadde / aen ghedient/ dat hy hem menichte van beesten in een groene beemde ghesien waren. Hadden hier daghelijcks veel stormen / soo dat sy den seven-en-twintichsten met een noordelijcke windt uyt de baey vertrocken; doch kregen weder een seer stercken windt uyt den westen/ soo dat sy de mars-zeyls niet en konden ghebruycken.

Den eersten Martij noordelijckte de windt/ ende sy maeckten de mars-zeyls weder by/ende gingen west-noord-west aen: hebbende op de middach de hooghte van acht-en-vijftich graden; de windt liep weder west.

Den tweeden hadden de hooghte van neghen-en-vijftich graden.

Den derden Martij hadden neghen-en-vijftich graden ende vijf-en-veertich minuten.

Den vierden was de windt west-zuydt-west.

Den vijfden kreghen de hooghde van acht-en-vijftich graden ende veertich minuten.

Den sevenden de hooghte van sestich graden vijfthien minuten.

Den

Den achtsten een-en-sestich graden.

Den neghenden/ thienden ende elfden de windt zuydt-west/ende zuydt-zuydwest.

Den twaelfsten ende derthiensten de windt noordelijck.

Den veerthienden de hooghte van acht-en-vijftich graden.

Den vijfthienden/ sesthienden ende seventhienden den windt zuydt-west.

Den achthienden / neghenthienden ende twintichsten zuyd-zuyd-oost/ doorgaende koelte.

Den een ende twee-en-twintichsten noordt-noordt-oost.

Den dry-en-twintichsten storm uyt den zuydt-westen.

Den vier-en-twintichsten op den avondt de hooghde van seven-en-veertich graden/ de windt west-zuydt-west.

Den vijf-en-twintichtichsten de hooghde van vijf-en-veertich graden ende een half; ende krijghende eyndelijck den zuydelijcken windt/ gheraeckten sy d'een voor d'ander naer aen het Eylandt van Iuan Fernandez, daer wy elders van spreecken.

Het veerthiende Capittel.

Verhael ende beschrijvinghe van de voyagie van *Diego Flores*, ende het bouwen van de Steden in de STRATE van MAGALLANES.

Eer wy een eynde maecken met de beschrijvinghe van de strate van Magallanes, soo sal't de pijne weerdt zijn hier in te voeghen den tocht van de Spaegniaerden onder 't beleydt van Diego Flores, uyt de beschrijvinghe van Lopez Vaz; dese wierdt van den Koningh van Spaegnien ghesonden om in de strate eenighe Colonias te planten onder het Gouvernement van Pedro Sarmiento; op wiens verhael/ ende om dat daer op nieuws schepen in Enghelandt wierden toe-gherust/ de Koningh van Spaegnien sondt desen Diego Flores de Valdes met dry-en-twintich schepen/ ende dry duysent ende vijf hondert man/ ende een nieuwen Gouverneur naer Chili met vijf hondert oude soldaten/ die nieuwlijck uyt Nederlandt waren ghekomen.

Dese schepen hadden seer quaedt gheluck/ want eer sy konden gheraecken van de kuste van Spaegnien/ verloren sy by storm vijf schepen/ende wel acht hondert man/ ende quamen weder te rugghe voor Cadiz. Even-wel voeren sy weder door bevel des Koninghs af/ met alleen festhien schepen; by de welcke Pedro Sarmiento wierdt ghesonden om Gouverneur te wesen in de strate van Magallanes; ende nam met hem alle soorten van werck-lieden/ met veel ghesschuts/ ende andere behoeften van oorloghe. Dese vlote om dat sy wat laet uyt-liep/ over-winterde aen de kuste van Brasil, in de haven van Rio de Ienero. Van daer voorts zeylende/ kreghen sy op de hooghde van twee-en-veertich graden sulcken storm/ dat sy wel twee-en-twintich daghen ghedwonghen waren aen en af te houden/ ende verlooren een van haer beste schepen/ met dry hondert man ende twintich vrouwen die in de strate soude gaen woonen/ en een groot deel van de ammunitie die derwaerts ghedestineert was: soo dat sy ghedwonghen waren weder te keeren naer 't Eylandt Santa Catalina. Daer hoorden sy van twee groote Enghelsche schepen (dese waren van de vlote van Mr Fenton) ende vermoedende ghelijck de waerheydt was/ dat sy naer de Strate van Magallanes wilden; soo koos Diego Flores thien schepen om daer mede derwaerts te loopen; ende sondt dry te rugghe met het onbequaemste volck ende de vrouwen/ naer Rio de Ienero; ende twee af-ghevaren schepen liet hy daer. De dry schepen vielen in han-

den

den van de voor-seyde Enghelsche / de welcke daer een van in de grondt schoten / ende hadden de reste soo mede konnen doen / hadden sy ghewilt.
Diego Flores varende naer de Strate in 't midden van de maendt Februario, quam eerst aen Rio de la Plata, ende sondt daer van hem den Gouverneur van Chile met dry schepen / op naer Buenos Ayres, om soo voorts met syn volck over landt naer Chile te trecken. Van welcke dry schepen / de twee op de rievier verginghen / menschen ende goedt ghesalveert zijnde / ende het derde keerde weder naer Spaegnien. Diego Flores voer voorts naer de Strate van Magallanes; dan alsoo hy daer aen quam in 't eynde van Martio, welck daer is het eynde van de somer / was 't landt vol van sneeuw / ende haer quam daer soo onverwachten storm over / dat hy Sarmiento ende syn volck niet en koste aen het landt setten / maer was ghenootsaeckt voor de tweede reyse weder naer Brasil te loopen / ende in Rio de Ienero weder te keeren; al-waer hy nieuws hoorde van de Enghelsche / hy de twee schepen die de selve Enghelschen als vooren / hadden ghenomen / ende weder laten varen. Op welck nieuws hy daer liet synen Lieutenant Diego de Ribera ende Sarmiento, op dat sy mochten het naeste saysoen wederom keeren naer de Strate van Magallanes. Ende hy Diego Flores met vier van syn schepen / ende noch andere vier die de Koningh van Spaegnien noch hadde ghesonden tot zijn secours / naer latende syn voor-ghenomen reyse naer de Strate / gingh de Enghelschen soecken; welcke hy niet vindende / voer naer Paraiva, daer hy vijf Fransche schepen vondt / van welcke hy dry verbrande; ende namder twee / als mede 't fort dat de Francoysen hadden begonnen te maecken; ende keerde soo weder naer Spaegnien. Terwijlen hadt Ribera ende Sarmiento soo goedt ofte quaedt gheluck / dat sy het naeste jaer in de Strate van Magallanes quamen / ende setten daer vier hondert man en dertich vrouwen aen landt / met de noodighe lijf-tocht ende andere provisien voor acht maenden / verloren daer oock een schip / ende Ribera voer met dry schepen te rugghe naer Spaegnien / latende daer alleen een schip tot dienste van de colonien. Sarmiento boude een stadt ontrent de mondt van de straedt / aen de noordt-zijde / legghende daer hondert ende vijftich man: (dit was de stadt Nombre de Iesus.) ende gingh van daer over-landt / ende sondt het schip vijftich mijlen binnen de Strate tot het aldernauste van de selve / daer een goede haven is / ende bouwde daer noch een ander stadt / welck hy noemde Cuidad del Rey Philippe; ende soude daer oock een fort hebben geleght / ende gheschut gheplandt om de passagie van de strate te verhinderen / maer de sneeuw ende de winter waren soo onlijdelijck / dat hy het niet en konde naer syn voor-nemen tot perfectie brenghen: waer door nemende vijf-en-twintich boodts-lieden in syn schip / stelde synen kours weder naer de eerste gheleghde plaetse / ende bleef daer eenighe daghen legghen / dan daer naer hem ghelatende als oft hy van syn ancker ghespoelt was (hoe-wel daer eenighe segghen dat hy de kabel selfs hadde doen af-kerven) quam wederom te rugghe in Rio de Ienero; ende daer gheen nieuw secours vindende / zeylde voorts naer Pernambuc; daer hy provisie ende secours kreegh; ende verloor daer naer het selve schip tusschen de Cape Sant Augustin ende de Baya: In dese voor-seyde Baya wierdt hem weder een nieuwe barcke ghekocht ende met alle noodighe provisien toe-ghesteldt voor syn colonien; dan met dese barcke komende op de hooghde van ontrent vier-en-veertich graden / was hy door seer groote storm ende onweer ghenootsaeckt de provisie meest over-boordt te setten / ende quam weder in Rio de Ienero, ende wierdt daer naer van de Enghelsche ghenomen / wesende in groote ongenade van den Koningh ghekomen / door syn slecht aen-gheven / alsoo Ribera die daer-en-tusschen weder in Spaegnien ghekomen was / den Koningh gheinformeert hadde / dat ter voor-seyder plaetsen daer Sarmiento ghesleght hadde de strate heel engh te wesen / de selve wel een
Spaensche

spaensche mijl breedt was/ ende dat al 't gheschut van de werelt niet bastant en was een eenigh schip te keeren/ welck voor windt ende stroom aen-quam. De uytkomste van dit miserabel volck in de strate van Magallanes gheplantet/ hebben wy hier vooren verhaelt uyt het relaes van de voyagie van Sir Thomas Candisch; alsoo de selve daer noch eenighe weynighe van vondt/ die swart van hongher waren/ de reste al vergaen zijnde van ghebreck ofte oock van de Wilden doodt-gheslmeten: De andere Strate by de onse nu ghevonden zijnde/ en is niet apparent dat dese veel meer sal bevaren worden/ door dien sy soo sorghelijck ende onbequaem is / soo dat wy de beschrijvinghe van de selve hier sullen staecken: ende voorts varen tot de beschrijvinge van de naest-volgende provincien/ conform de ordre hier voren by ons beraemt.

Cap. 7.

BESCHRIJ-

NOORDT
PARAGVAY, Ó
PROV. DE RIO DE LA PLATA:
cum adiacentibus Provinciis.
quas vocant
TVCVMAN, ET S.TA CRVZ DE LA
SIERRA.
Anglicæ leucæ
Hispanicæ leucæ
Germanica milliar.
R. de Iuan de Oregliano
R. Opotari
XARAYES
Lago de los Xarayes
PERV
R. Omapalcas
Puerto de los Reyes
R. Yguatu
Xacoaes
Xaquesses
Chanesses
Guaxarapos
MAR DEL ZVR
Arica
MOXOS
Paraguaes
Guebecusis
Pto dela candellaria
Surucusis
Bascherepos
Paiembos
Los Andes
Potosi
La plata
R. Guapay
Tagnamacis
S. Cruz dela Sierra
Chiquitos
Ytatyn
Cordillera delos Chiriguanas
R. Pilcomayo
S. Bernardo dela frontera
M.S. Fernando
CHICAS
MAIAS
Yaperues
Guaicurues
Carios
Assumcion
Agazes
Guayra
Ciudad Real
Ontiveros
Piqueri
Storting
R. Parana
R. Yguazu
GVARANIES
Val de Xuxui
Salta
Val de Calchaqui
Talavera
S. Miguel de Tucuman
R. Bermeio, o Salado
St Iago del estero
R. Paranamiri
L. de los Mahomas
Aygais
Mepenes
Mequaretas
Santa Fe
Quiloacas
Santana
7. corrientes
Peña pobre
R. negro
TVCVMAN
CHILI
La Serena
Andes
Tenbues
S. Spirito, ó torre de Gaboto
Corduba
Mendoça
S. Iuan dela frontera
Diaguitas
R. Zarcaranna
Iuries
Quirandies
Buenos ayres
R. de Lucã
R. S. Salvador
R. Vrvay
Chaurruaes
Mata gorda
R. Ortis
R. dos Sanctos
Rio de la plata
C. de S. Antonio
Baxos de Ingres
R. de Martin afõ
Y. de Castilhos
R. grande
P. de S. Pedro
Tierra dos patos
Carioes
Cipoyay
Anniriri
Pernacapaba
Abangobi
BRASIL
TROPICVS CAPRICORNI
S. Paulo
S. Vincent
R. Ianeiro
Cananea
Lagoa de pernagua
R. S. Francisco
I. de S. Catharina
R. de lagoa
Ararangua
Iboypetinhi
R. Tamarandahu
MAR DEL NORTE
WEST
ZVYDT

BESCHRIIVINGHE
Van
WEST-INDIEN.
Het derthienste Boeck.
RIO DE LA PLATA.

Inleydinghe.

Volghens de verdeylinghe in 't voorgaende Boeck gemaeckt, soo hadden wy daer noch te spreecken van de gelegentheyt van de Landen die daer legghen by noorden de Strate van Magallanes, *tot aen* Rio de la Plata, *alsoo de selve ghemeynlijck onder* Magallanica *worden ghereeckent, ende oock daer toe behooren, doch ons heeft bequaemer ghedocht, de beschrijvinghe van de selve Landen te hechten aen de beschrijvinghe van* Rio de la Plata, *om dat sy eenigh licht den anderen konnen gheven, ende de ordre van de Navigatien van onse Landen naer die quartieren daer door te beter sal verstaen worden.*

Het eerste Capittel.

Beschrijvinghe van de Landen ende Zee-kuste ghelegen tusschen de Strate van MAGALLANES ende RIO DE LA PLATA, volgens de observatien van de Spaegniaerden.

De Provincien ende Landen gheleghen tusschen de Strate van Magallanes ende Rio de la Plata, welck een groote streeck is/ te weten/ van de 36 graden ende een half/ tot de 52 graden ende een half by zuyden de linie/ zijn tot noch toe weynich bekent/ als alleen langhs de kuste; ende de bekende plaetsen worden mede verscheyden namen ghegeven van de verscheyden natien die de selve kuste hebben bevaeren ende besocht/ soo dat wy volghende de voorgaende ordre die wy in 't voor-gaende Boeck hebben ghehouden/ eerst sullen daer van spreecken naer de aen-teeckeninghen van de Spaegniaerden/ ende daer naer volghens de bevindinghen van de Enghelsche/ ende eyndelijcken 't ghene de onse daer van hebben onder-vonden.

Wat de ondervindinge van de Spaegniaerden belanght/ de selve vinden wy wat verscheydentlijcken voor-gestelt; Herrera in syn Descripcion de las Indias stelt de selve in 't gros ende kort voor/ als volght:

In de distantie van vier hondert leguen (seght hy) strandts/ welck daer is tusschen de mondt van de strate ende Rio de la Plata, welck d'een door d'ander te reeckenen/ streckt noordt-oost ende zuydt-west; heeft men Rio de St Ilefonso, twaelf leguen van Cabo de las Virgines; voorts Rio Gallego, ẽn Bahia de St Iago, 14 leg. van de rievière Santa Cruz op de vijftich graden by zuyden de Linie/ ende aen de mondt een eylandt/ welck sy noemen de los Leones; ende Puerto Iulian op de

hooghte van neghen-en-veertich graden/ ende de rieviere van Iuan Serrano, naer 't zuyden van de eylanden de los Patos, op de hooghte van seven-en-veertich graden; Rio de Cananor op de hooghte van vijf-en-veertich graden; Cabo de St Domingo eermen komt aen Cabo de tres Puntas ende Tierra de los Humos, op de hooghte van 38 graden; het punt St Elena ende van Santa Polonia, op de 37 graden eermen komt aen Cabo Blanco, welck is aen de zuydt-zijde van 't in-komen van Rio de la Plata.

Een ander beschrijvinge/ende wat wijtluftiger vinden wy in de spaensche koursen by de Enghelsche uyt-ghegeven: dese noemen de Cabo aen de zuydt-zijde van de mondt van Rio de la Plata, Cabo de St Antonio, ende seggen dat van de kape St Antonio tot de Cabo de Arenas Gordas, zijn 48 leguen, ende de kuste streckt haer noord-oost ende zuyt-west/ende by oost ende by west/ ende in de eerste 18 leg. hebt ghy de rieviere genaemt Rio de Santa Anna, welck heeft in 't in-komen seker ondiepten ende sanden/ soo dat men af moet houden ende in de veertich vadem waters blijven om seker te gaen. Van de Cabo de Arenas Gordas tot de Cabo de St Andres zijn een en-dertich leguen; ende strecken noordt-oost ten oosten/ ende zuydt-west ten westen van den anderen/als ghy recht in 't midden zijt tusschen beyde dese plaetsen; daer zijn veel baeyen ende rievieren tusschen beyden/ maer al vol sandighe platen.

Van de Cabo Sant Andres tot de kape die sy noemen Anegada zijn 30 leg. oost-noordt-oost ende west-zuydt-west; op de hooghte van veertich graden/ eer min als meer. Van Anegada tot Punta de Tierra Llana zijn 25 leguen noordt-noordt-oost ende zuydt-zuydt-west; dit punt leght op de 41 graden ende een half. Van dit punt tot Bahia Sin Fondo zijn 35 leguen oost-noordt-oost ende west-zuydt-west; ende dese Bahia leght op 42 graden ende een half/ eer min als meer.

Van Bahia Sin Fondo tot Cabo Redondo ende Puerto de los Leones, zijn seven-en-dertich leguen noordt-noordt-oost ende zuydt-zuydt-west / weynich naer 't noorden ende zuyden. Van Rio de la Plata af tot hier toe/ en is niet een goede haven voor groote schepen: De kuste van dese plaetse tot Puerto de Leones is suyver/ ende men magh het landt wel ghenaken; is leegh landt met witte klifs. Puerto de Leones leght op vier-en-veertich graden; die derwaerts loopt moet voor hem sien/ achter dat hy op de hooghte van wat meer als dry-en-veertich graden komt/ want daer legghen seer kleyne rudsen dicht by het landt/ ende by noorden dese haven.

Van dese haven tot Cabo de Matas zijn dertich leguen noordt ende zuyden/ een halve streeck naer 't oosten ofte westen; ende tusschen beyden is een groote ende langhe bayt/ ende naer 't noordt-westen achthien leguen van Cabo Redondo is een riebier/ streckende oost ende west/ welck sy noemen Rio de Camarones; ghy sult de rieviere kennen aen de menighte van de witte stipplen die ghy in het water siet/ welck zijn kleyne sleckxkens. De kuste leght van dese rieviere tot Cabo Redondo noordt-west ten noorden ende zuydt-oost ten zuyden/ ende dese Cabo leght op vijf-en-veertich graden ende een half ruym.

Van Cabo Redondo tot Cabo Blanco ende Barrancas Blancas zijn twee-en-dertich leguen, op de hooghte van seven-en-veertich graden/ ende de kuste streckt noordt ten oosten ende zuydt ten westen. Van dese kabe naer de noordt-zijde streckt de kuste noordt-west ontrent dry leguen, al vol steyle witte klifs; ende de laetste is de grootste beyde in de hooghte ende lenghte/ ende schijnt een zeyl van een schip te wesen: dese klifs zijn ses in ghetal/ ende dese kape heeft in het aensien een seecker rondt landt/ welck van verre schijnt een Eylandt te wesen/ ende heeft dicht by eenighe punten van rodtsen: ende twee kabels lenghte van het landt is vijf-en-twintich vadem waters; boven dese klifs is het landt effen ende vlack/ ende heeft seecker gheboomten; daer is veel volcks in het landt/ daer men hem voorsichtelijck voor moet wachten: Aen de zuydt-zijde van dese

kape is een goede haven ende reede / ende een baye in het midden. (de voyagie van Magallanes stelt hier ontrent een fraeye baye / engh in het in-komen / ende wijt binnen / die hy om 't ongemack daer gheleden by storm / noemde Bahia de los Trabaios.) Van dese Cabo tot Puerto de San Iulian zijn seven-en-dertich leguen op de hooghte van neghen-en-veertich graden. De kuste leght noordt ten oosten ende zuydt ten westen: dese haven heeft in 't in-komen sekere hooghe bergen / welck schijnen van verre toorns te wesen. Aen de zuydt-zijde van het in-komen is het kanael diepste in 't midden / en ghy moet naerder de noort-zijde komen als de zuydt-zijde. In de haven zijn twee Eylanden / ghy moet dicht daer onder anckeren. Tusschen Cabo Blanco ende dese haven legghen de Eylanden van Ascension, welck zijn acht. (Magallanes overwinterde in de haven van San Iulian; ende dede executie over eenighe gemuytineerde: ende bevont die op de hooghte van neghen-en-veertich graden en seven-en-veertich minuten.) Van dese haven tot Morro de St Ynes, op vijftich graden ruym / zijn vijf-en-dertich leguen; de kuste streckt noordt-oost ende zuydt-west / is leegh ende effen grondt / ende heeft alleen een bergh. Van desen bergh van Sant Ynes tot Rio de Cruz syn acht leguen, noordt-oost ende zuydt-west; aen de noordt-zijde van de rieviere ist seer hoogh landt / en op den top ist effen / twee leguen breedt / noordt en zuydt / ende in het dalen aen beyde zijden heeft het ghelijck zadels. (Magallanes vondt dese rieviere te legghen op de hooghte van wat meer als neghen-en-veertich graden; bleven daer twee maenden; kreghen daer volck van 't landt aen boordt / daer van de kleynste langer was als de langhste man van Spaegnien / hadden mantels van pelterye / haer wapenen waren boghen ende pijlen met punten van scherpe steenen.) Van dese rieviere tot Rio de Galegos zijn vijf-en-twintich leguen noordt-oost ende zuydt-west / op de hooghte van twee-en-vijftich graden ende een seste deel. Heeft seker hoogh landt / en 't hooghste is effen landt / en aen 't noordt-oosten is daer een pijcke op met seker witte kliffen / ende op den top en nederwaerts ist swart; aen de voet van 't hoogh landt naer 't oosten heeft het seker treden als een leere / ẽn na de zee heeft het een scherp punt / welck leght van dese kape by naer een half mijle. Naer 't zuyden van dese kape is een kleyne baye / welck is het in-komen van dese rieviere de Galegos, vloeyt ende ebbet twaelf vadem. Van dese riebier tot de strate streckt de kuste noordt-noordt-west ende zuydt-zuydt-oost / acht leguen tot Cabo de las Virgines, welck is de mondt van de strate.

d.2.l.9. cap.11.

d.2.l.9. cap.12.

d.2.l.9. c. 13.

Het tweede Capittel.

Beschrijvinghe van 't voorschreven Landt, ghelijck 't selve by de Enghelsche is bevonden.

Sir Francis Draeck die de eerste is ghewe est van syn natie / de welcke dese quartieren heeft bevaren ende besocht / heeft wel op dese kuste aen ghewe est / doch weynighe plaetsen besichticht / ende meest ghelaten by haer oude namen; van Rio de la Plata scheydende / quam hy in een Baye ontrent ses oft seven leguen by zuyden de voorseyde riebier onder een kape die hy noemde Cape Ioye, ende daer naer twaelf leguen vorder in een ander baye op 36 graden 20 minuten by zuyden de linie / daerse een bequamen haven vonden / en seylden een riebier op tot datse maer dry vadem waters en vonden: van daer voort-varende en konden gheen bequame haven vinden voor de schepen; ende anckerden op de hooghde van dryen-veertich graden / ende noemden die plaetse Cape de Hope, ende voeren daer in een baye die redelijcken goedt was: sagen daer eenigh volck met het welcke sy oock handelden; waren fraey ende sterck van lichaem / ray te voet / ende schenen seer actif te wesen. Gelijck oock 't volck welck sy vonden in een haven wat vorder; liggende op de hooghde van 47 grad. ende 30 minut. die hadden 't aengesicht geschildert met diverssche verwen / en haddẽ alleen een vel met 't hayr daer aen / om de middelt.

Dit volck handelde met de Enghelsche / dan en wilden niets van haer aenveerden dan dat eerst neer-gheleght was op de aerde; ghebruyckten het woord Zussus voor manghelen / ende Toytt voor neder-legghen op de grondt; ende in dien sy yets niet en begheerden / soo riepen sy Coroh, Coroh. In 't zuyderlÿckste deel van dese baye is een versche rievier met veel profitable eylanden / waer van sommighe wonder veel robben hebben / andere zÿn over-goten met menichte van voghelen van allerley soorten. Sy noemden dese baye om de menichte van robben die sy daer vonden / Seale Baye. Van daer quamen sy aen Port Sant Iulian, op de hooghde van 49 graden 30 minuten; de Enghelsche ghetuyghen dat Magallanes niet al bedrogen was dit volck reusen te noemen / door diense deur-gaens veel langer / grover ende stercker syn van leden als de ghemeyne soorte van menschen; doch niet soo oft men vindt selfs in Enghelandt die also langh zÿn als eenige van dese; ende soo voorts in de strate.

Thomas Candisch doende de selve voyagie eenighen tÿdt daer naer / quam aen de kuste van dit gewest op de hooghte van seven-en-veertich graden ende een derde; ende liep soo langhs de kuste tot de acht-en-veertich graden: ende liepen doen in een haven welck sy noemden Port Desire, in de welcke een Eylandt ofte twee was / daer menighte van robben op was / ende voghelen op een ander Eylandt.

Dese Robben zÿn wonder groot ende monstreus van ghedaente / ende wat het voorste deel van haer lichaem belanght / en konnen niet beter ghelecken worden dan by leeuwen; haer hooft / neck / ende voorste deel van het lichaem hebben langh hayr; haer pooten zÿn als vinnen / ende niet ongheliÿck een menschen handt / sy broepen alle maenden / ende voeden hare jonghen met melck / halende niet te min al haer voetsel uyt de zee: de jonghen zÿn seer goet om te eeten / ghebraden oft ghesoden zÿnde / soo dat men het vleesch qualÿck van schapen vleesch soude onder-scheyden. Daer zÿn oock veel Pinguins die in holen leven / ende haelen haer voetsel in 't water. Dese haven is seer bequaem om schepen om hoogh te brenghen ende schoon te maken / want 't vloeyt ende ebt daer seer. Sy saghen hier Wilden van seer groote statuere / dan soo schouw / datmense niet en konde ghenaken. In den jare 1589 was in dese haven een ander Engelsch schip / welck vondt daer twee kleyne springhen van versch water op 't noordt-west deel van 't landt. Op de hooghte van acht-en-veertich graden ende een half leyt een klippe vÿf mÿlen van 't landt / niet ongheliÿck Edistoon by de haven van Plimmouth. Op de hooghte van neghen-en-veertich graden ende een half is een kleyn plat Eylandt ontrent ander-half mÿl van de strandt. Daer zÿn noch andere Enghelsche schepen naer der handt in dat quartier geweest / dan en hebben niet bysonders meer gheobserveert.

Thomas Fuller die met Candisch was in syn eerste voyagie / getuyght dat Porto Desire voornoemt / leght op 47 graden ende 50 minuten / oft oock op 48 graden; ende dat daer aen de noordt-zÿde een rif leght van klippen ontrent een legue van het strandt: ende aen de noort-zÿde van de mont van de haven twee klippen die met half vloet onder zÿn / soo dat men de zuydt-wal best dient te kiesen / waer geen ghevaer en is; ende men sal niet minder als ses vadem vinden met leegh water / legghende met de haven oost ende west. Ende men sal de haven kennen by een kleyn eylandt dat zuydt-oost legt van de haven 4 leg. als mede by een hooge rodtse / welck leght aen de zuydt-zÿde van de haven / ende is een wacht-toorn gelÿck. Het vloeyt daer zuyden ende noorden / ende met de springh wast het water daer dry vadem ende een half: van Porto Desire tot Seales bay zÿn twaelf leguen zuydt-zuyd-west ende dry leguen meer naer 't zuyden is heel leegh landt; ende seven leguen van Seales bay, op de hooghte van acht-en-veertich graden ende veertich minuten / het landt streckende zuydt-west ten zuyden / sult ghy een klippe sien vÿf leguen van strandt: eñ op de hooghte van negen-en-veertich graden ende een half suldy een plat eylandt sien / ontrent ander-half legue van 't landt / welck daer streckt zuydt-west ten

ten zuyden/ende van hier tot op de hooghte van vijftich graden streckt het landt zuydt ten westen/ en is hoogh landt. Van de 50 grad. tot 50 graden ende 40 minuten / streckt het landt zuydt-west ten zuyden; ende van daer tot de 52 graden en 17 minuten zuydt ten westen ende noordt ten oosten: ende op dese hooghte leght een haven / welck te kennen is by een lanck rif/ welck leght aen de zuydt-zijde van de haven; van dese haven tot Cap Ioy op twee-en-vijftich graden ende veertich minuten/ zijn twaelf leguen, ende 't landt streckt zuydt-zuydt-oost ende noordt-noordt-west.

Het derde Capittel.

De beschrijvinghe van 't selve landt by Suyden RIO DE LA PLATA, naer de bevindinghe van onse Nederlanders.

ONse Nederlanders in haer eerste voyagie en hebben in dit ghewest niet bysonders aen-gemerckt/ alleen dat Sebaldt de Weert in 't weder-keeren uyt de strate/ drij Eylandekens gewaer is geworden/ die in de kaerte voor desen niet bekent en zijn geweest/ ende derhalven Sebalds Eylanden zijn ghenaemt; laghen van haer soo sy uyt de strate quamen zuydt-oost ten zuyden/ naer gissinghe ontrent sestich mijlen van 't vaste landt/ op de hooghte van vijftich graden ende veertich minuten; sagen daer menichte van Pinguins op/ dan by ghebreck van een boot ofte schuyte en konden sy daer niet aen landt gheraken. Olivier van Noort in syn reyse bevont tusschen de hooghte van vijf-en-veertich graden/ ende de hooghte van seven-en-veertich graden/ dat het landt daer in liep met een grooten in-ham/ streckende oost-zuydt-oost ende west-noordt-west; 'tis een seer leegh effen landt / witachtigh om aen te sien als Enghelandt/ daer en staet struyck noch boom/ is een suyvere kuste om by heen te zeylen/ met verschepden hoecken ende in-hammen. Quamen daer naer in Porto Desire; dan vonden daer gheen volck/ maer wel graven daer sy haer dooden in legghen / welck stonden op hooghe heuvelen van klippen / alwaer sy veel steenen op het graf leggen/ die al root ghevervwet zijn / hebbende haer graven met eenigh cieraet besteecken / als pijlen / veeren / ende andere vreemdicheden. Sy saghen daer sommighe wilde buffels ende harten/ met veel struysvoghelen; welckers eyeren sy wel tot neghenthien toe / in eenen nest vonden. Meer inne-waerts zeylende vonden sy een Eylandt welck sy noemden Koninghs Eylandt , ende setten het daer achter / zijnde een goede kley-grondt; ende daer en gaet gheen ofte weynigh stroom ; sy hebben haer schepen daer schoon ghemaeckt ende gheroet. Voeren met twee sloepen een gantsch ghetije op-waerts/ soo dat sy ten lesten op droogh bleven sitten / vernamen daer gheen volck / dan wel graven als voren / ende op een der selver twee groote staven ysers/ welck Spaensch yser scheen te zijn: Saghen daer naer aen de noordt-zijde volck/ voeren daer naer toe/ ende dewijl sy daer komende gheen volck en vonden / trocken sy te landt-waert in / middeler-tijdt wierden de sloepen van de wilden besprongen/ ende drij van 't volck doot gheslaghen/ ende een ghequetst. De wilden waren ontrent dertich sterck/ seer groot van ghestalte/ hebbende lanck hayr/ ende 't aenghesicht gheschildert/ taneyt van huydt/ hebbende kleyne boghen met pijlen daer harpoenen van steen seer subtijl aen-gemaeckt zijn/ waer mede sy seer fel schieten. Het gat is seer goet om in en uyt te zeylen/ en ontrent een half mijl breedt/ dan voor aen by-naer in 't midden van 't vaer-water liggen twee blinde klippen/ die men met hoogh water niet sien en kan. Aen de zuydt-zijde legghen oock eenige drooghten die zuydt-oost in zee strecken. Sy vonden Porto Desire op de hooghte van seven-en-veertich graden min vijff minuten. Willem Cornelisz Schouten quam mede in Porto Desire, welck hy stelt op seven-en-veertich graden ende veertich minuten: Om te mijden de klippen daer Olivier van schrijft/ die door het hoogh water onder waren / soo hielden sy het by zuyden/ ende alsoo sy daer

eenighe klippen saghen/ voeren daer by zuyden boven / ende by zuyden het rechte gat/in een verkeerde in-ham in een sack/ al-waer sy het setten met hoogh water op vijf-t'half vadem; dan met leegh water en behielden sy maer veerthien voet waters/ soo dat het Schip de Eendracht met het achter-schip vast op de grondt sat/ ende was klippighe grondt/ hadden tot haer gheluck de windt westelijck/ anders hadden groot perijckel gheloopen: vonden daer op de klippen veel eyeren / ende vinghen schoone mosselen ende visch / onder andere spieringen van sesthien duymen lanck/ daer over sy het de Spieringh-baye noemden. Quamen daer naer by 't Koninghs Eylandt, welck by-naer heel met eyeren bedeckt was. Konden in't eerste geen versch water vinden / hoe-wel sy hier en daer kuylen groeven veerthien voeten diep. Aen de zuydt-zijde saghen sy eenighe beesten / als harten / met seer langhe halsen/ dan waren seer schouw. Vonden eenighe graven / ende daer in ghebeenten van menschen wel thien oft elf voeten langh. Daer naer vondense aen de noordt-zijde een goet stuck te landewaert in eenighe kuylen daer versch water in stondt/ dan was wit ende heel dick / daer sy daghelijcks water haelden. Sy vonden daer oock de zee-leeuwen hier voren beschreven. In somma / dese hebben een perfecte af-teeckeninghe van dese haven ghemaeckt/ende in druck verveerdicht. Een Nederlander die gevaren heeft met de twee bercken van Lisbona om de nieuw ghevonden Straet te gaen besichtighen / ghetuyght by zuyden Porto Desire op de hooghte van seven-en-veertigh graden twee-en-vijftich minuten/ geweest te zijn in een baye die west ten noorden in gaet/ ende daer ligghen vijf eylanden in / vol van zee- leeuwen ende ghevogelte / welck is swart op den rugge ende wit onder den buyck/ ende andere gantsch swart / met langhe becken/ wel viermael soo groot als raven : de baye is wijt ende breedt / de hoecken legghen zuydt ten westen ende noordt ten oosten van malkanderen / daer is goet ligghen op vijf ende ses vadem heel schoone zandt-grondt. Voorts by noorden Rio de Cruz, op de hooghde van een-en-vijftich graden vier- en-dertich minuten bevonden gheen drooghte/ voor de rieviere slijck-grondt/ het landt is daer slecht sonder gheberghte/ hier en daer maer een heuvel. Van hier voorts naer Rio de Galego ist al schoone grondt / 't landt hoogh doch boven black sonder berghen / ende wit als oft krijdtbergen waren; ende als ghy komt aen den hoeck die de noordt-zij maeckt van dese rieviere/soo vindt ghy een drooghte t'zee schietende / van vier/ vijf / ses ende seven vadem diepte slijckachtighe grondt/ met groote steenen daer in; ende de rieviere loopt west ten zuyden in / in 't aen-komen verthoonen sich seven berghen aen de zuydt-zijde/ ghelijck oft boeren-huysen waren/ ligghen op slecht groen landt;maer recht voor de rievier komende krijght men der meer in 't ghesicht. Dit is alle het ghene wy tot noch toe hebben konnen vinden van de ghelegentheyt van dit landt tusschen de strate van Magallanes ende Rio de la Plata.

RIO DE LA PLATA.

Het vierde Capittel.

Generale beschrijvinghe van de gheleghentheden van de Provincien die onder Rio de la Plata worden gherekent.

De provincien van Rio de la Plata hebben haren naem van de vermaerde rieviere/ daer wy in onse beschrijvinghe nu zijn toe-ghekomen: en hebben gheen vaste ende seeckere limiten/ als alleen op de kuste van de Noordt-zee: naer het zuyden beginnende van de rieviere de la Plata selfs / op de hooghte van ses-en-dertich graden by zuyden de linie/ ende eyndighende naer 't noorden aen het landt van Brasil, ontrent daer den Tropicus Capricorni passeert/ ende voort soo worden sy aen de oost-zijde by de linie daer de landen de kroone van Castilien ende Leon toe-gheeyghent / van de landen van de kroone van Portugael mede verschepden

schepden worden/van Brasil, gelijck af-ghesneden; als hier naer in de beschrijvinghe van de kuste ende de binnen-landen breeder sal blijcken: Naer het westen soo strecken sy sich upt tot aen de provincie van Tucuman, ende op andere quartieren tot aen Peru toe/ ende de landen die noch ten deele niet besocht en zijn/ ghelijck oock zuyden ende noorden binnen s'landts sy haer wijdt ende breedt upt-strecken sonder volkomen kennisse daer van te zijn. Alle dese provincien zijn seer vruchtbaer van tarwe/wijn/suycker/ende alderhande zaden ende vruchten van Castilien; hebben groote weyden voor alderhande vee/ die seer vermenichfuldicht zijn/ ende insonderheydt de peerden; (Lopes Vaz verhaelt dat de Spaegniaerden verlatende de plaetse van Buenos Ayres, daer lieten haer meeren ende henghsten/ de welcke te weten dertich meeren ende seven henghsten / in de tijdt van veertich jaren soo vermenichvuldichde/ dat het landt twintich mijlen int ronde/ van de selve gantsch was vervult.) Daer zijn drij soorten van wildt ofte herten / d'een soo groot als kleyne koeyen met seer groote hoornen/ welcke haer houden in de moerassen ende riedt-landen: andere wat grooter als groote bocken/ die haer op de velden onthouden/ de derde als cabriten van een half jaer/ die in 't gheberghte haer houden: daer is oock menichte van conynen/ veel wilde verckens met den navel op den rugghe/ die van goede smaeck zijn/en men gheeftse oock de siecken te eten: de verckens van Spaegnien zijnder oock seer vermenichvuldicht/en vallender seer groot: men heeft daer meer-katten met groote steerten/ende gebaert/ van de groote van een mensch/ soo dat het schier schijnen menschen te wesen; schreeuwen seer als mense wil schieten; trecken de pijlen upt het lijf ende werpen die naer de ghene diese geschoten hebben; hebben handen met vijf vingeren; daer zijn noch andre wat kleynder die geen baerden hebben. Men vint daer oock vossen als die van Castilien/ ende ander dieren soo groot als cabriten van twee maenden/ die soo kleynen muyltjen hebben dat sy niet meer als een miere konnen in haelen/ en doen gheen quaet. Men heeft daer oock tigren/ leeuwen/ ende andere soorten van wreede dieren. Van venijnige dieren heeftmen daer slangen die vier vademen langh zijn/de welcke men heele harten met hoornen en al int lijf vindt/ en doen anders gheen quaet; ende diversche soorten van haegh-dissen: In de rievieren ende in de lacken vindtmen Lagarten, van de lenghte van acht oft neghen voeten/ en doen geen quaet/ ghebraden ende ghegeten/ zijn vet en smaeckelijck. Men vindt daer Kameloens/ soo groot als middelbaere Lagarten, aen de zijden draghen sy ses oft seven jonghen/ en hebben den beck altijt open te windt-waerts/ en doen geen schade. Hoe-wel men veele jaren van dat ghevoelen is ghweest/ dat daer gheen mijnen en waren van goudt oft silver / soo heeftmen nu seer goede monsters daer van ontdeckt/ als mede van koper ende yser/ ende een mijne van seer perfecte amatisten. Alle de Provincien zijn van een gouvernement met koninghlijcken tijtel/ ghesubordeneert aen de Vice-Roy van Peru als aenlegghende; met een bisdom/ daer de woonplaetsen van de Spaegniaerden onder ressorteeren / en groote menichte van in-gheborenen van groote lichamen ende wel ghecondítioneert. De verscheyden volckeren sullen wy hier naer beschrijven.

Her.desc.

d.4.l.8. c.11.

Her.desc.

Die naer dese rievíere voorspoedelijck begheert te varen / en magh niet van de kuste van Spaegnien scheyden naer den vijfthienden van Augustus, om daer te moghen wesen teghen het eynde van November, wanneer 't somer is in dat landt / ende de Brisas regneeren / welck zijn noordt ende noordt-ooste winden; want soo sy later van Spaegnien varen / soo zijn sy seecker de rievíere niet te konnen bekomen voor Martio voort-waerts / als wanneer de Vendavalen waeyen/ welck zijn zuyden ende zuydt-ooste winden / welck groote alteratie causeeren in dese zee / soo dat men in sulcken gheval ghenootsaeckt is te gaen verwinteren aen het Eylandt Santa Catalina oft elders.

d.5.l.9. c.10.

Het vijfde Capittel.

Beschrijvinghe van de Rieviere LA PLATA in het gros; met haer eerste ontdeckinghe.

Her. dec.

DE rieviere wordt by de Indianen in hare tale genaemt Paranaguazu, ende gemeynlijcken Parana; Is naest de rieviere van de Amazones wel de grootste van de weerelt; heeft haer mondt aen de noordt-zee / naer het zuyden toe gheleghen / tusschen de hooghte van vijf-en-dertich ende ses-en-dertich graden by zuyden de linie / (andere segghen ses-en-dertich graden en een half) tusschen de Cabo van Santa Maria, welck leght naer het noorden / ende de Cabo Blanco, (welck van andere oock ghenaemt wordt Cabo de Sant Antonio: naer het zuyden) van d'een Cabo tot de andere zijn dertich Spaensche mijlen; en leggen van malkanderen noordt-noordt-oost / ende zuydt-zuydt-west; ende binnen-waerts is sy thien leguen breedt / met veel Eylanden in het midden / ende veel groote rievieren die daer in komen van het oosten ende het westen tot de haven de los Reyes toe / welck is een groot lack welck sy noemen de los Xarays, weynigh min als dry hondert leguen van de mondt van dese rieviere: in welck lack veel rievieren komen van 't gheberghte van de Andes, en moeten de rievieren zijn die haer oorspronghe hebben in de provincie van de Charcas ende Cusco, welcke loopen naer het noorden; aen de noordt-zijde van dit lack komt een ander rieviere / welck heeft oorsaecke ghegeven om te dencken / dat sy ghemeynschap heeft met de rieviere van Sant Iuan de las Amazones; ende andere seggen dat sy voort-komt uyt het lack van El Dorado, welck vijfthien dagh-reysen soude wesen van dat de los Xarayes; hoe-wel datter zijn van dat ghevoelen dat daer gheen Dorado en is.

Engelsche voyagie.

d. 2. l. 1. cap. 7.

Dese rieviere die nu ghenaemt wordt door-gaens Rio de la Plata, was eerst ontdeckt in den jare vijfthien hondert ende vijfthien by Iuan Dias de Solis, van welck sy oock den naem kreegh Rio de Solis: hy voer de selve op tot aen een Eylandt / op de hooghte van vier-en-dertich graden ende twee derde. Saghen daer veel hutten van Indianen aen 't landt: 't volck haer lieden aen landt lockende / dan alsoo Iuan Dias de Solis hem onvervsichtelijck onder haer begaf / wierdt van de selve met een deel volcx doodt-gheslaghen / ende van de Wilden ghegeten.

d. 3. l. 9. cap. 3.

Daer naer in den jare vijfthien hondert ende ses-en-twintich wierdt Sebastiaen Gabot Enghels-man ende opperste pilote van het contractatie-huys van Sevilla ghesonden om door de strate van Magallanes te loopen naer de Eylanden van de specerijen: dan door ghebreck van victualie / ende onwillicheyt van syn volck liep hy in dese rieviere / ende voer de selve op ontrent dertich leguen, tot aen een Eylandt welck hy noemde Sant Gabriel, ontrent een legue groot / ende een half legue van 't vaste landt naer Brasil toe / anckerde daer met de groote schepen; ende met de booten seven leguen voorder varende / ontdeckte hy een rieviere / welck hy noemde San Salvador, hebbende een seer diepe ende bequame haven voor schepen / ende naer de selve zijde van Brasil toe gheleghen / daer hy syn armade berghde / ende ontlade de schepen / door dien daer gheen diepte en was op de rieviere voor groote schepen. Wierp daer een fortresse op / ende leyde daer eenigh volck op / ende nam voor met de sloepen ende een carveel de rieviere voorder te onder-soecken.

d. 4. l. 1. cap. 1.

Naer dertich leguen weeghs vondt hy een ander rieviere de welcke wordt ghenaemt Zarcaranna, ende volck van goet vernuft / ende maeckte daer een ander fort / welck hy noemde Santi Spiritus, ende oock anders het fort van Gaboto; van daer voer hy voorts de rieviere Parana op / daer hy veel Eylanden ende rievieren in ontdeckte / ende volghende het meeste canael / naer dat hy by de twee hondert leguen op was ghevaren / quam aen een ander rieviere die sy noemen Paraguay, liet de groote rieviere doen aen de rechter-handt legghen / hem in-beeldende dat de

selve

selve te seer declineerde naer 't quartier van Brasil toe; d'ander rieviere dan ontrent vier-en-dertich leguen op-ghevaren zijnde / vondt hy volck dat hem met de landt-bouwerije wist te behelpen / welck hy tot noch toe niet ghesien en hadde. Dese deden hem groote tegen-weer / soo dat hy veel Indianen doot sloegh / ende sy sloeghen hem oock vijf-en-twintich Spaegniaerden af.

In den jare 1527 quam den Portugeeschen piloot Diego Garcia op dese rieviere aen de Capo Santa Maria, ende buyten de selve is een Eylandeken / welck sy noemen de los Pargos, daer goede visscherije is: binnen de Cabo leght het Eylandt de las Palmas, is een goede haven / ende wel gheleghen voor de ghene die naer de strate van Magallanes willen / hoe-wel dat daer aen de kape / noch oock aen de kuste hem gheen volck en vertoont: dan een weynigh meer innewaerts / is een natie van volck welck men noemt los Chaurruaes, die by de visscherije ende de jacht leven: sy voeren van daer naer de Eylanden de las Piedras, de welcke legghen sestich leguen binnen de kape. Aen dese Eylanden de las Piedras maeckten sy een brigantin op / de welcke sy in stucken hadden mede ghebracht / waer mede dat sy de rieviere op voeren / ende vonden merck-teeckenen van Christenen / ende voorts varende noordt ende noordt-oost aen vijf en-twintich leguen, vonden twee schepen van Gaboto. Van daer nam Diego Garcia syn wegh, de Parana op / welck streckt noordt-west ten noorden: ende ontrent tachtentich leguen ghevaren hebbende / vonden sy een sterckte by Gaboto ghebout / ende ghenaemt Santo Spiritus. Van heylighe vrydagh af vervolghde hy syn reyse / ende voer in vier-en-twintich dagen daer Gaboto veel maenden hadt met besigh geweest / ende quamen aen de Paraguay; ende voorts aen het fort Santana, daer hy Gaboto vondt / ende quamen 't samen te rugghe tot daer de schepen waren blijven legghen. Voor dien sy eenigh silver van de Indianen hadden bekomen / welck 't eerste was dat uyt Indien in Spaegnien wierdt ghebracht / verkreegh dese rieviere den naem van Rio de la Plata, dat is van 't silver. Naer de weder-komste van Gaboto bleef de ontdeckinghe van dese rieviere achter tot in den jare 1535, doen voer derwaerts met elf schepen ende acht hondert man / Don Pedro de Mendoça; ende quam aen 't Eylandt San Gabriel, ende boude een woon-plaetse aen de zuydzijde van de rieviere / welck hy noemde Nostra Sennora de Buenos Ayres; ende verloor daer veel volcks by gebreck van victualie. Derhalven sondt hy Iuan de Ayolas om victualie te gaen soecken / die de selve vondt by een lack / daer hy eenigh volck liet / ende keerde naer Buenos Ayres; volghden daer naer weder haer ontdeckinghen te landt-waert in / doch met groote moeyte / ende weynigh voordeel: ende Mendoça keerde naer Spaegnien / ende storf onder-weghen. Dan om dat ons voornemen alleen is de gheleghentheyt van de landen te beschrijven / en sullen wy de ghesch iedenissen niet voorder vervolghen. Dan alleen hier by voeghen dat in den jare vijfthien hondert en veertich derwaerts voer Alvar Nunnez Cabeça de Vaca, ende dat sints dese provincien eerst van deghe zijn begost te ontdecken / ende met volck te bestaen.

d. 5. l. 9. c. 10.

d. 6. l. 3. c. 18.

Het seste Capittel.

Beschrijvinghe, van de Rieviere by *Martin del Barco* in syn *Argentina Canto*, II.

Rio de la Plata wordt by de Indianen ghenaemt Parana, welck is te segghen zee / weghen haere groote; loopt voor het meesten-deel noordt ende zuyden / hoe-wel sy veel keeren heeft / ende komt uyt in de zee naer het oosten / in voeghen dat de zuyden windt komt over 't landt van Buenos Ayres, ende de noorden windt van de zijde van Brasil; komt met een snelle stroom af: ende heeft in de mondt meer als dertich leguen van de Cabo de Santa Maria, welck is aen de zijde van Brasil, op de hooghte van vier-en-dertich graden en een half / tot de Cabo aen de

zijde

zijde van Buenos Ayres op de hooghte van seven-en-dertich graden; beyde de kusten van de rievíere zijn dangereus / door dien de eene seer leegh is ofte vlack / ende d'ander wordt seer ghequelt van den zuyden windt / ende beyde worden gheinfesteert by de vyanden / te weten / de Indianen / welcke seer strijdtbaer zijn; de meeste schepen zijn ghebleven op de zijde van Brasil, soo van Spaegniaerden als Enghelschen / ende het volck al doodt-ghessaghen van de Wilden.

De Cabo naer 't noorden is ghenaemt Santa Maria, niet verre van de Eylanden de Castillos; d'ander Cabo wordt ghenaemt Cabo Blanco, welck rechter in zee loopt / ende ondieper is / soo dat men meest vaert aen de ander zijde. Aen de Cabo Santa Maria zijn twee Eylanden / die men noemt de Lobos; ende wat verder in / twee Eylandekens die men noemt de las Flores, ende dertich leguen van daer de Puerto San Gabriel, welck zijn seven kraeye Eylanden daer de schepen geladen van Spaegnien abordeeren; ende teghen over naer 't zuyden leght de stadt Buenos Ayres. De rievíere is hier negen leguen oft weynigh meer breedt; ende tot hier toe diep ghenoegh / uyt-ghenomen dat daer twee oft drij ondiepten zijn: met namen een by het Eylandt Maldonado; ende een ander by het Eylandt van Iuan Ortiz: maer van dese Eylanden voorder is de rievíere seer dangereus van ondiepten: dese Eylanden van St Gabriel legghen van de noordt zijde ander-half legue, ende eenighe minder; ende meest acht leguen van Buenos Ayres, zoo datmense van daer sien kan / des avondts als de lucht klaerste is. Twaelf leguen voorder is het Eylandt van Martin Garcia, vol gheboomte / ander-half mijle langh ende een halve breedt; daer is goed zaey-landt: 't volck van Don Pedro de Mendoça hadde hier een woon-plaetse / ende daer naer 't volck van Iuan Ortiz de Carate.

Tot hier toe quam Mr Eduard Fenton Enghelsman / met syn vlote / in 't jaer 1582, ende Buenos Ayres was twee jaren te vooren weder met in-woonders beset / soo dat hy daer groote schade hadde konnen doen / indien hy daer ghekomen hadde.

(Nota. De gantsche vloodt van Fenton en quam op de rievíere niet / maer alleen Iohn Draeck met syn schip welck hy daer verloor / ende leefde wel vijfthien maenden onder de Wilden.)

Vier leguen verder zijn de Eylanden van St Lazaro een half mijle van 't vaste landt; een half mijle van daer leght de vermaerde rievíere Vrayg, welck een half mijle breedt is in de mondt; daer komt een ander rievíere in / die Gaboto noemde Sant Salvador: twee leguen voorder legt de rievíere Hum ofte Rio negro, door dien sy swart water heeft / komende uyt moerassen / loopt soetjens ende is diep / heeft veel visch: van hier begint de groote rievíere / hebbende wel elf armen / die elck groote wijdte hebben; ende vol Eylanden die sommighe wel twaelf ende meer leguen groot zijn / vol kraeye kruyden ende bloemen / ende alleen bewoont by de natie van de Guaranys. Van dese Eylanden keert de rievíere tot haer voorgaende groote / wesende aen beyde zijden wel bewoont van volck. Van hier hondert en twintich leguen de rievíere op-waerts / zijn noch andere Eylanden wel bewoont / insonderheyt by de Cherandyes; ende in de twintich leguen is ghelegen de stadt Santa Fé. Tachtentich leguen voorder komt de rievíere Paraguay in de Parana, welcke van daer syn kours wendt naer het oosten; ende de Paraguay streckt naer het noorden / ontfanghende de rievíeren die van 't gheberghte van Peru af-komen.

Aen de Parana voorder leght Santa Ana, een provincie wel bewoondt by de Guaranys, seer goedt ende vlack landt / ende ten deele oock verdroncken. Penna pobre, leght voorder op / welck is een hooghe rodtse; ende wat voorder zijn de meulen-wateren daer meenighe Canoen versopen zijn; ende weynigh voorder is daer de rievíere met groot ghedruys en ghewelt valt van hooghe klippen; ende daer

daer ontrent leght de stadt Guayra : ende veertich leguen voorder leght noch een
ander vlecke.

Keerende tot de Paraguay, aen de slincker-zijde heeft men de vermaerde rieviere
Ypiti, die seer soetelijck door een playn komt vlieten; daer naest volght Parannamiri,
welck naer de Parana toe loopt/ makende een drie-hoeckigh eylandt by de twaelf
leguen groot. By Ypiti is een lack welck sy noemen de los Mahomas, door dien
de selve natie op de borderen woont/ welck komt in Rio Vermeio, alwaer peer-
len vallen. De rieviere maeckt een enghte eer ghy komt aen de stadt Assumcion,
ende hier komt de rieviere Pilco mayo in de Paraguay, komende van de Charcas
af / ende vier leguen onder de stadt in de Paraguay vlietende / wordt hier
ghenaemt Araquayg. Vier leguen voorder leght de stadt Assumcion, dus verre
uyt Martin del Barco.

Het sevende Capittel.

Particuliere beschrijvinghe van de Rieviere LA PLATA, ghelijck
die by de Spaegniaerden vverdt beschreven.

DE Spaensche koursen spreecken seer verscheyden van de ghelegentheyt van
dese rievier / ofte haer eerst in-kommen tot Buenos Ayres, ofte de Eylanden
van S[t] Graviel toe: want het Ruttier welck M[r] Hackluydt in syn Enghelsche
voyagien heeft in-ghevoeght/ ende welck mede wordt ghevonden int Roteiro van
Figueredo, seght dat de kape van Santa Maria kan bekent worden by een Eylant
welck ander-half mijle daer af leght in zee; men kan daer tusschen beyden seylen
door dien daer acht tot neghen vadem waters is. De kape heeft op 't punt eenen
kleenen bergh welck leght over het Eylandt Isla de Lobos. Van dese kape moet
ghy al langhs de noordt-zijde van de rieviere varen. Van de kape tot de Rio de
Solis, zijn thien leguen, de kuste streckt oost ende west. Van daer tot los tres
Mogotes zijn drie leguen, ende van daer tot het Eylandt S[t] Graviel zijn acht oft
neghen leguen, al streckende oost ende west: welck een slechte aenwijsinghe is/
want naer dese reeckeninghe en souden de Eylanden van S[t] Graviel maer 22 le-
guen ligghen van de mondt van de rieviere: doch Figueredo in 't selve Roteiro op
een ander plaetse gheeft heel ander aenwijsinghe; als namentlijck dat van Isla de
Lobos tot Isla de Maldonado syn vier leguen noordt-west ende zuydt-oost/ ende
dat de kuste van daer streckt oost ende west vier leguen tot een punt landts; ende
voorts west-zuydt-west thien leguen tot Isla de Flores. Van dit Eylandt tot
Monte Vedio vijf leguen west/ ende dan noch vijf leguen west ten noorden/ ende
voorts west-noordt-west tot Ilhas S[t] Graviel. Stelt mede tusschen Isla de Lobos
ende Isla de Flores sesthien leguen. De Eylanden van S[t] Graviel, zijn vijf kleyn
Eylanden; om hier te anckeren moet ghy wat naer 't vaste landt blijven een mus-
quet-schoot af/ een halve mijle eer ghy aen de eylanden komt/ en ghy sult een cruys
op 't landt sien staen/ waer haven is voor sommighe winden. Naer een Neder-
lander ghetuyght die in dese ghewesten langh heeft verkeert/ soo moetmen in 't op-
varen van de rieviere naer Buenos Ayres toe/ de Eylanden van S[t] Graviel aen de
rechter-handt laten ligghen; ende kommende voor by 't leste eylandt van S[t] Gra-
viel soo leght aen 't vaste landt een bekenden bergh / welck sy noemen Monte de
S[t] Isidio; van welcke men syn kours set naer Buenos Ayres. Van dese eylanden
tot de rieviere van San Iuan, langhs de selve kuste zijn drie leguen, is wel te kennen
by een ghebroken heuvel welck wit is. 'T in-komen van dese rieviere is seer dan-
gereus / door dien 't ondiep is/ ende niet dan voor kleene schepen / het kanael leght
aen de west-zijde onder het landt.

Van dese rievier tot het Eylandt van Martin Garçia, (welck ghenaemt wort
Minga) zijn drie leguen, 't is een Eylandt alleen: ende ghy moet langhs de noordt-
kuste loopen/ en als ghy neffens 't eylandt zijt sult ghy drie vadem waters hebben/
aen

aen de west-zijde heeft het een kleyne kreeck daer ghy mooght rijden. Die de rie-
viere begheert te kruyssen naer de rieviere van Buenos Ayres toe/ moet zijn kours
van de Eylanden van San Graviel setten zuydt-west: ende is sesthien leguen,
over-komende aen de zuydt-zijde van de rieviere moet ghy een kanael soecken
van drij vadem waters/ ende dan loopen langhs de kuste tot dat ghy komt
aen een ghebroken kliff/ende een punt ghelijck vast landt/welck leght van 't kanael
drij oft vier mijlen/ ende als ghy dit kliff komt te sien soo blijft daer een mijle
af. De rieviere van Buenos Ayres leght seer verholen; door dien sy niet gesien en
wordt/ is ondiep by het leeghe water/ soo dat men die by 't hooghe water moet
aen doen.

Van 't Eylandt van Martin Garçia, tot de kleyne Eylandekens van S^t La-
zarus, (welck eer droochten zijn) zijn twee leguen; men moet al langhs de noord-
kuste houden met kleyne barcken en goede voor-sicht.

Van 't voorschreven Eylandt tot de monden van de rieviere Parana zijn acht
leguen: Maer ghy behoeft wel eerst te anckeren in een baye/ ende verwachten
't hooghe water. Ende in dien ghy valt in de mondt van de rieviere welck werdt
ghenaemt Vruay, soo moet ghy die aen de rechter-handt laten legghen; ende
voort-varen naer het westen/ ende de eerste mondt in-varen/ hoe-wel sy naeuw
schijnt; ofte eenich van de monden/ want sy komen al weder in de groote rieviere
Parana.

Die van het Eylandt Martin Garçia begheert te wesen aen de rieviere de Pal-
mas, welck de beste mondt is van allen / moet west aen-loopen: ende komende aen
d'ander kuste/ende de selve langhs zeylende noordt-noord-west / sal hy dese mont
van de rieviere ontmoeten; ende moet in-varen recht neffens los Iuncales, welck
leggen aen de zuyt-zijde: binnen is goede diepte; alle vijf de monden zijn vol van
ondiepten naer 't oosten toe/ de spacie van twee mijlen: soo dat men voorsichtich
moet varen.

In dien ghy by gheval ghepasseert waert de Cape Santa Maria, ende ghekomen
teghen over aen Cabo Blanco, neemt acht dat het is effen en vlack landt / soo dat
men het qualijck een mijl daer af zijnde kan sien/ ten waer met heel klaer weder;
ende dese kuste leght soo al leegh tot by Buenos Ayres, ende van daer leghtse wat
hoogh tot aen 't in-komen van Rio de Palmas. Twaelf leguen by oosten Buenos
Ayres, leght op dese zuydt-kuste een Eylandeken welck sy noemen de Fernando
Ortiz, naer 't segghen van Figueredo in syn Roteiro. Al die kuste langhs is
seer quaedt-volck / die eeten de gheene die sy konnen krijghen / ende daer zijn
oock veel tigren. Van het Eylandt van Martin Garçia, tot San Salvador
zijn neghen oft thien leguen; is een Eylandt gheleghen twee mijlen binnen de
eerste mondt/ daer Sebastian Gabota possessie nam voor de kroone van Castilien
ende Leon, ende dit landt is wel bewoont by een volck ghenaemt Carios; dan
men moet daer hem van wachten / want sy zijn doodt-vyanden van de Spae-
gniaerden; de zuydtlijckste mondt van Parana genaemt Rio de Palmas, is sesthien
leguen langh / en heeft veel keeren / en veel palm-boomen daer aen groeyende/
ende ten eynde van de sesthien leguen komt sy in Parana. Al de ander armen
zijn insghelijcks sesthien leguen langh / uyt-ghenomen een kleyn en engen arm/
welck is ghenaemt Rio de los Beguaes; welck is veertich leguen langh. Van hier
moet ghy in-varen by de mont van Rio de Palmas, naer Santo Spiritu, welck zijn
vijftich leguen weegs; ende moet door-gaens langhs de stranden varen. Als ghy
dese rieviere op vaert aen de slincker-handt / welck is aen de west-zijde/ so hebt
ghy veel Eylanden lacken ende kleyn rievierkens/ en veel Indianen die u vyan-
den zijn. Van Santo Spiritu tot een volck welck genaemt wordt los Tenbuis, zijn
vijfthien leguen. Dit is den enghen arm op/langs de welcke de Indianen komen
aen de rieviere Parana: van de Tenbuis tot de Quiloacas, welck is een ander
natie / zijn twintich leguen; ende alle dese rieviere langhs is veel volcks. Van
de

de Quiloacas tot een plaetse daer de Spaegniaerden nu een stadt hebben ghebout / zijn vijfthien leguen. Van dese stadt tot een volck ghenaemt Mequaretas, zijn twintich leguen, hier zijn veel drooghten die dertich leguen dueren / en is al verdroncken landt / daer zijn veel Eylanden en volckeren / vyanden van de Spaegniaerden: door dese dertich leguen komt men tot aen de Mepenes; eñ van hier hebt ghy (uyt-ghenomen noch acht leguen verdroncken grondt) al vaste kuste tot de rieviere Paraguay toe; ende van de Mepenes tot de mondt van Paraguay zijn dertich leguen. Het is een riebier die niet kan ghemist worden / hoe-wel sy veel armen heeft / Eylanden ende dangieren; heeft een marck twee leguen beneden de mondt aen de oost-zijde / te weten: een hoogh landt daer seven punten zijn / die wy noemen de seven currenten; naer ick verstaen van die in dit landt bekent zijn / soo hebben de Spaegniaerden aen dese plaetse een stadt gheleght die sy noemen los Siete Corrientes; ende recht boven dese currenten is een Eylandt / gelijck ghy de riebier op-vaert / ende recht over dit punt is de mondt van de riebier Paraguay; van dese mondt is de rieviere Parana verdeelt / welck is een groote ribiere / ende loopt tot de stadt Piquiri, welck zijn hondert ende seventich leguen, ende loopt al dese wijl zuyden ende noorden / en in den wegh zijn veel ondiepten; en veel volcks / welck een quade race is / hoe-wel verdeelt. Van de plaetse daer dese twee rievieren verdeelt zijn / dat is te segghen / van de mondt van Paraguay zijn sestich leguen tot de stadt Assumtion; dit is een goede rieviere ende beter op te zeylen dan alle de reste. Van dese stadt tot los Xarayes zijn twee hondert leguen, seer wel bewoont van volck die de Spaegniaerden dienen / ende onderdaen zijn.

Het achtste Capittel.

Beschrijvinghe van de rieviere LA PLATA, ghelijck die by de Nederlanders is onder-socht.

DEse rieviere ofte altijdts het begin daer af / werdt ons mede beschreven by de voyagie van Laurens Bicker, welck eertijdts ghedruckt is; beginnende van het Eylandeken de Castillas, welck leght buyten de rieviere op de hooghte van vier-en-dertich graden ende een half by zuyden de linie; is in het aen-sien ontrent twee mijlen langh / effen landt sonder gheboomte; aen de noordt-zijde heeft het eenen heuvel / ende de strandt schijnt roodt te wesen; oock heeft het aen de noordt-zijde een klippe / de welcke schijnt een verballen kasteel te wesen / ende aen de zuydt-zijde zijn noch twee andere klippen / ende by 't westen leght het vaste landt / over het Eylandt heenen te sien. Het vaste landt leght twee mijlen van 't Eylandt / sich streckende zuydt-west ten westen / insghelijck sonder boomen.

Isla de Lobos leght voor aen in Rio de Plata, op de hooghte van vijf-en-dertich graden / en is anders niet dan een gheduerighe steen-grondt / daer niet anders op te vinden is als zee-wolven; het streckt sich oost ende west op zijn langhst ontrent een half mijle / ende het oost eynde is het hooghste alsmen uyt der zee komt / van het selve oost-eynde loopt oock een rif van steen af / ontrent een roersscheut in zee / die men ghenoegh mach sien ravelen al ist stil; noch leght daer een groote klip aen de zuydt-zijde / het selve Eylandt leght ontrent derde-half mijle van het vaste landt / daer men wel sonder vreese tusschen beyden door-loopen mach / hebbende de diepte van veerthien ende vijfthien badem waters steeckgrondt.

Dit Eylandt leght neffens de Cabe van Santa Maria, welck is een vlacken steenighen-hoeck wel om bekennen / overmidts dat sich het vaste landt van de Castillas af / tot de kaep toe zuydt-west ten westen ende noordt-oost ten oosten streckt / zijnde al eenparigh landt sonder boomen / dan de kaep voor-by zijnde

volghter hoogh landt / het welck sich van de kape inne-waerts aen / ontrent vÿf mÿlen oost ende west streckt. Het Eylandt Maldonado noordt-west ontrent drÿ mÿlen van Isla de Lobos, ontrent een halve mÿle in het om-gaen / hebbende aen beyde de zÿden een goede in-komste / doch best aen de west-zÿde: daer is versch water / ende een goede reede / vry voor alle winden / uyt-ghenomen den zuydt-westen windt / in een klaer zandt-strandt; is een laegh Eylandt met een leeghe wildernis / 't soet water leght tusschen de klippen / rontom buyten het Eylandt; nefens 't Eylandeken streckt hem het vaste landt met een ronden bocht / een gotelinghscheut verscheyden van 't Eylandeken.

Aen het vaste landt noordt-noordt-west van 't Eylandt is een braeck van versch water ontrent een vierendeel van een mÿl langh / ende een steen-worp van strandt. Van Maldonado af vÿf mÿlen inne-waerts / streckt sich het landt oost en west / ende dan begint 't hoogh-landt te worden / ende sich te strecken west-noordt-west-waerts aen. Ontrent twintich mÿlen inne-waerts van de kaep Santa Maria voorsz. leght 't Eylandt Flores, ontrent drÿ mÿlen van 't vaste landt / zÿnde ontrent een kleyn mÿltjen langh / het doet hem in twee heuvelen op / ende daer en wast niets op het Eylandt.

Van daer zeylt men naer Monte Seredo, welck is eenen hooghen bergh. Ontrent de drÿ-en-vÿftich mÿlen / binnen de rieviere leght een drooghte by de anderhalf mÿle van 't landt / een mÿle langh / ende een gotelingh-scheut breedt / men mach wel tusschen de drooghte ende het vaste landt door-vaeren. Daer is al ghe-boomte aen de zuydt-zÿde / tot dat ghy komt by Buenos Ayres, welck effen ende slecht landt is al oft gheschaeft ware / men moet het niet naerder komen als een ander-half mÿle / tot dat de huysen zuyden van u zÿn / dan mach men recht op de huysen aen-loopen / ende setten een geutelinghs-scheut dwers van de huysen / op de drÿ vademen diepte; daer is weecke grondt. De rieviere is daer acht mÿlen breedt / ende aen de noordt-wal ontrent twee mÿlen af / leght het Eylandt Sant Gabriel. Een ander Nederlander die hier verkeert heeft seght mede dat het landt aen de zuydt-zÿde seer leegh is / soo dat de boomen schÿnen in 't water te staen; daer is maer twee vadem waters / ten vloeyet ofte ebbet daer niet / maer de zuydt-ooste-windt doet het water daer hooghen / ende den noordt-westen windt doet het vallen.

Het neghende Capittel.

Beschrijvinghe van diversche Natien van Wilden, die ontrent dese rieviere woonen.

d.5.l.9.
c.10.

AEn de zÿde van Buenos Ayres, welck is aen de zuydt-zÿde van Rio de la Plata, hebt ghy een natie van Indianen welcke sich noemen Quirandies, is een volck welck woont in hutten ende plaetsen / die sy van tÿdt tot tÿdt veranderen als de Alarabes, is wreedt volck ende menschen-eeters / licht ende seer strÿdtbaer / de welcke de Spaegniaerden in voor-tÿden qualÿck hebben ghetracteert / ende een deel volcks af-gheslaghen.

d.5.l.10.
c.15.

De rieviere op-waerts aen een lack / hebt ghy seecker natie van Indianen die haer met visschen gheneeren: van de natien die men noemt Timbues ende Carcares, daer de Spaegniaerden goet onthael vonden in de tÿden van Pedro de Mendoça; ende bouden daer ontrent een woon-plaetse die sy noemden de Buena Esperança.

Aen de rieviere welck men noemt Paraguay, hebt ghy de natie van de Ameguaes, welck insghelÿcks leven van de visscherÿen: ende voorder de Caroes, die men in andere contreyen van Indien noemt Caribes, welck is een volck welck hem-selven onder-houdt ende gheneert met vee te voeden / ende het landt te bouwen.

Ende

Ende noch voorder woonen de volckeren die men noemt Payaguaes, welck zijn by de hondert leguen.

Van daer voorder te landt-waert in / woonen de volckeren die sich noemen Chanes, ende die men noemt Chemeneos ende Carcaraes, by de welcke veel goudts ende silvers werdt ghebonden: Iuan de Ayolas weder-keerende van de Chanes, wierdt van de Wilden (die vrienden waren van de Payagoaes) met alle syn volck doodt-gheslaghen. Dese natien wierden van de Spaegniaerden ontdeckt in den tocht van Ayola, onder 't ghebiet ofte Gouvernement van Pedro de Mendoça.

d.6.l.7. c.5.

In den jare 1541 werdt Gouverneur van dit quartier Alvar Nunnez Cabeça de Vaca, de welcke niet konnende komen om 't contrarie saeysoen op de rieviere de la Plata, nam syn wegh over landt / beginnende aen de rieviere Itabucu, twintich leguen van het Eylandt Santa Catalina. Van waer hy trock over hooghe berghen / ende tusschen dichte bosschen / de wegh met bijlen openende / neghenthien daghen langh: ende quam als doen aen het verste bewoont landt / welck sy noemen del Campo: al waer sy vonden het ghebiet van de Armiriri; ende een dagh-reyse voorder de heerschappije van Cipoyay, ende stracks daer aen die van Tocanguazu. Dat volck worden ghenoemt Guaranies, sy zaeyen ende vergaren Maiz twee-maels 's jaers / ende altijdts Cazabi; hebben hoenderen ende gansen / en houden veel papegayen in haer huysen: eeten menschen-vleesch / ende zijn strijdtbaer en wraeck-gierigh. Alvar Nunnez noemde dese provincie Vera. Hy quam daer naer aen de rieviere Yguazu, ende 's ander-daeghs passeerden sy met groote moeyte de rieviere Tibagi.

d.7.l.2. c.8 & seqq.

Den sesten December quamen sy aen de rieviere Taquari, op welckers kant leght een vlecke ghenaemt Abangobi; daer naer quamen sy aen een ander vlecke ghenaemt Tocanguzir, welck sy bevonden te legghen op de hooghte van vier-en-twintich graden en een half by zuyden de linie; al dat landt is seer vruchtbaer ende fris / met groote vlacke velden / rievieren ende gheboomte. Daer aen volght een woestijne van berghen / moerassen / riedt-velden / ende dichte bosschagien. Welcke ghepasseert zijnde / komt men weder in 't landt van de Guaranies, daer Maiz ende ander granen / Batatas ende dierghelijcke vruchten werden ghevonden. Trocken soo al voort naer het westen / tot dat sy quamen aen een snelle rieviere op de hooghte van vijf-en-twintich graden / ghenaemt Piqueri. Al dit landt van de Guaranies is seer vruchtbaer en aen-ghenaem / ende bequaem om suycker-Ingenios te maecken; ende daer is groote apparentie van silver-mijnen / dan 't volck is seer wildt ende eeten menschen-vleesch. Daer naer achthien daghen langher gherepst hebbende / quamen weder aen de rieviere Ignazu, de welcke loopt oost ende west / ende komt in de rieviere Parana, aen de welcke sy daer naer quamen op de hooghte van vier-en-twintich graden; ende van hier zijn neghen dagh-reysen tot de stadt Assumcion.

Aen de rieviere Paraguay woonde een natie ghenaemt Agazes; die groot van lichaem zijn / en sterck; varen op den roof langhs de rieviere sonder te zaeyen ofte te maeyen. Martin del Barco seght in syn Argentina, dat dese Agazes soo zijn vernielt by de Spaegniaerden / datter by-naer gheen van zijn over-ghebleven. Een ander natie is daer ontrent die sy noemen Guaycurues, is groot volck / strijdtbaer / ende rap te been.

d.7.l.4. c.14.

De selve rieviere Paraguay op / legghen de Cacoues, die het landt bouwen ende hoenderen voort-teelen; in dat landt zijn monsters van goudt ende silver. Voorder de rieviere op / volght het landt van de Guaxarapos, welcke legghen aen een rieviere welck loopt naer 't oosten / op de hooghte van neghenthien graden ende een derde / en komt soo in den Paraguay: 't volck van dit landt / als 't water van de rieviere leegh is / komt aen den oever van de Paraguay, om de visscherije te ghenieten; ende als 't water begint te wassen / welck is in Ianuario, treckense te

d.7.l.7. c.14. en de vervolgens.

 landt-

landt-waert in/door dien 't water wel ses vadem hoogh wast buyten zijn oevers/ en verspreyt hem over 't vlacke landt meer als hondert mijlen / ende dat alle jaer wanneer de sonne van den Tropicus Capricorni af-scheyt om naer den Tropicus Cancri te keeren. Daer naer komt men aen een lack daer de rievière Paraguay, haer in verliest / ende daer komen ander rievieren upt 't selve lack / ende by namen Yguatu, op welcke rieviere de Xacoaes, Xaquesses ende Chanesses woonen: ende voorts door eenigh verdroncken landt komt men aen de provincie van de Xarayes, welck een wel ghestelt volck is / zaeyen Maiz ende andere dinghen / doorbooren haer lippen / de mans zaeyen ende bearbeyden 't landt / ende de vrouwen maeyen ende versamelent; zijn groote spinsters van kottoen. Daer aen volght een seer dichte wildernis/ tot dat men komt aen een plaetse ghenaemt Tapuaguazû, daer de wooninghen weder beginnen; ende 't volck daer ontrent werden ghenaemt Tarapecocies, daer veel victualie/hinnen ende gansen werden ghevonden; ende noch vorder zijn de Payzunoes, welck is een ander natie van Indianen / noch weynigh bekent.

d. 8. l. 2. cap. 17. d. 8. l. 5. c. 1. Een ander wegh op van Assumcion af/ woont een natie van Indianen/ die sy noemen Mayas, en is op de wegh naer Peru toe. Men komt in de provincien van dit volck door een plaetse die sy noemen puerto de San Fernando: dese Mayas ghepasseert zijnde / komt men door diversche landen ende natien / al-waer groote apparentie is van silver-mijnen/ tot de provincie van de Tamacoas; ende soo voorts komt men tot de provincien de los Charcas. De eerste die desen wegh door is ghetrocken/is gheweest Nufle de Chaves, ter tijdt dat de Licentiaet de la Gasca in Peru presideerde: in synen tocht worden volckeren ghenaemt Taguamacis, welcke de selve schijnen te wesen met dese Tamacoas, ende inwoonders vande provincie Sta Cruz de la Sierra; siet boeck 10 cap. 35.

Het thiende Capittel.

Beschrijvinghe van de steden in dese provincie gheleghen, ende eerst van de stadt BUENOS AYRES.

d. 5. l. 9. c. 10. Her. desc. DE eerste plaetse van dese provincie in 't aen-komen / is de stadt Nuestra Senora de Buenos Ayres, eerst ghebout by Don Pedro de Mendoça in den jare 1535 by een rievierken / aen de zuydt-zijde van de groote rieviere / teghen over de Eylanden van St Gabriel, in de provincie van de Wilden die sy noemen Morocotes. 't Landt is door den bandt heel vlack / uyt-ghenomen eenighe weynighe heuveltjens / ende de Cordillera van 't gheberghte welck loopt langhs de kuste: Dese plaetse door quade ordre verlaten zijnde/is weder met volck beset by Cabeca de Vacca, in den jare 1542. Doch is daer naer weder verlaten gheweest/ ende weder op nieuws met volck beset ontrent het jaer 1582. De voyagie van Laurens Bicker seght dat dese plaetse leght ontrent sestich mijlen binnen de rieviere / op een vlack oordt sonder gheboomte. (Lopez Vaz. Andere segghen vier-en-sestich mijlen; de stadt leght op een hooghe Barranca als de Spaensche die noemen.) Een Spaenschen brief by de Engelsche gheintercipieert / schrijft in den jare 1590 upt Potosi: Van de haven van Buenos Ayres, de welcke is aen 't in-komen van de machtighe rieviere la Plata, worden alderhande Spaensche ende Portugaelsche koopmanschappen ghevoert naer dese stadt van Potosi met karren ende peerden/ want ten is maer thien oft twaelf dagh-reysen (waer in hy hem moet abuseeren / dewijl het by de vier hondert mijlen weeghs is) ende een bequame wegh om met karren te varen. Ick werde van een vriendt onder-recht van onse natie / die eenighe jaren daer ghewoont heeft / dat de stadt van Buenos Ayres, anders ghenaemt Cuidad de la Trinidad, is van weynigh consideratie / hebbende twee hondert in-woonders/ weynigh meer ofte min/ haer genererende met landt-bouwerije/doch hebben al te met permissie van den Koningh te moghen navigeeren ettelijcke quintalen

bisscuyt / ende meel / als oock ghesouten ende ghedrooght vleesch / naer de kuste van Brasil, in retour van welckes sy weder eenighe koopmanschappen brenghen in haer stadt tot haer behoef; het welck veroorsaeckt dat by wylen eenighe Peruleros van Potosi af-komen met realen van achten / om die daer te employeren / doch met perijckel; door dien de Koningh niet en wil toe-staen datter eenigh silver dien wegh ghebracht wordt. 'T landt ontrent Buenos Ayres is seer vruchtbaer ende ghesondt; daer wassen allerhande vruchten in overvloet / als tarwe / Mayz, druyven / meloenen / pompoenen / komkommers / etc. te landtwaert in is weynigh gheboomte / meest weyden ende sleghte grondt / het gras wasser seer hoogh; gheen berghen noch steen-rodtsen: men vindter veel struysvoghelen / seer groote padrijsen / wilde gansen / eyndt-voghlen / groote menighte van herten / doch niet soo groot als die van Europa. De huysen zijn al van aerde ghemaeckt / die tusschen twee berders ghestampt werdt; de Spaegniaerden noemen dese mueren Tapias. De riviere heeft veel visch. De Wilden gaen meest naeckt / ofte met vier-kante mantels van otters-vellen / die hier veel worden ghevanghen; maecken hutten van riedt met matten bedeckt; onder-houden haer meest by de jacht ende visscherije; maecken veel wercks van de honden: is voorts fraey volck / wel ghemaeckt ende tamelijck langh. Dit stedeken is heel onsterck / alleen het huys van de Gouverneur ligghende op 't water / heeft een toorn daer vier kleyne stuckxken op-ligghen. Van Buenos Ayres tot Cordua zijn aen de kandt van hondert en twintich mijlen / (andere segghen twee hondert:) is een wildernisse ofte Despoplado, daer onder-wegen huys noch hof en staet / sonder bosschagie / dan een schoon en effen landt / seer bequaem om vee te voeden / waer haer menigh hondert duysent peerden gheneeren / die in het wilde loopen; onder-weghen zijn ettelijcke rievieren / als Luchan, los Arrechivos, Arreca, Carcaranna ende andere / die alle in Rio de la Plata vlieten; de rieviere Carcaranna (naer het segghen van de onse die daer gherepst hebben) leght recht half-weeghs tusschen Cordua ende Buenos Ayres, sestich mijlen van beyde verschepden. Dese rievier heeft des somers soo weynigh water dat men daer met een karre magh doorrijden. De Wilden die daer zijn / zijn van weynigh consideratie / doch voor twee oft drij alleen te reysen is niet sonder perijckel / dan wort meest met grooter gheselschap bereyst; is volck dat geen seker woon-plaetse en houdt / dan vertrecken nu hier nu daer; hoe men voorder reyst van Cordua naer Peru, sullen wy hier na verhalen: van Buenos Ayres tot Peru, is over de 400 mijlen weeghs / naer eenighe segghen.

Het elfste Capittel.

Van de stadt Assumcion, welck de voornaemste is van dat gheweste, ende de gheleghentheden daer ontrent.

De voornaemste stadt van dit landt is Neustra Sennora del Assumcion, (welck by andere ghenaemt wordt Ascension) gheleghen op de hooghte van vijf-en-twintich graden en een half by zuyden de linie / naer het segghen van Herrera. Heeft aen de oost-zijde Brasil, van welck sy verschepden is twee hondert en tachtentich leguen, ende tusschen beyden in de distantie leght de stadt Cuidad Real, die de Indianen noemen Guaira, tachtentich leguen van de stadt Assumcion: aen de west-zijde naer Peru toe / is sy gheleghen drij hondert en tachtentich leguen van de stadt la Plata, ende twee hondert en tachtentich leguen van Santa Cruz de la Sierra; (Herrera seght elders ghelijck wy in het thiende boeck aen het vijf-en-dertichste capittel hebben gheallegheert maer drij hondert leguen van de Charcas ende twee hondert van Santa Cruz de la Sierra; welcke distantie beter schijnt te accordeeren met de breede van het landt) naer het zuyden / welck is naer de strate van Magallanes toe / heeftse seer groote ende rijcke landen / ende is gheleghen drij hondert leguen ofte soo Herrera elders seght

Herr. descript.

drij

dry hondert en vijftich leguen van de mondt van de rieviere de la Plata; is gebout neffens de rieviere Paraguay aen de oost-zijde; daer zijn wel vier hondert burgers Spaegniaerden / ende noch wel dry duysent die daer in het landt zijn gheboren / die sy noemen Mestizos: Den Gouverneur woont hier met andere officiers van den Koningh: in de jurisdictie zijn wel vier hondert duysent Indianen / de welcke noch dagheliicks vermenichfuldighen. Martin del Barco seght in syn Argentina, dat in de stadt Assumcion veel meer vrouwen zijn als mans / door dien de continuele oorlogen de mans seer consumeeren. Daer is groote abundantie van victualie / broodt / wijn / vleesch / visch / ende alderley vruchten van 't landt ende van Spaegnien. De tempre van 't landt ontrent dese stadt is lustich / een klare ende heldere lucht / des winters koudt / ende des somers heet / ende 't isser meest altijts groen. De natien daer ontrent woonende / zijn veel ende verscheyden / doch voornamentlijck de Cheriguanes, de welcke de Christenen onderdanigh zijn / ende en eeten nu gheen menschen-vleesch meer / dan by sonderlingh geval. Hier ontrent woonen oock de Guatataes, die vrienden zijn van de Spaegniaerden; als mede de Mogolaes ende Connanequaes, die alle naest-gheleghene zijn van de stadt Assumcion, ende komen dienst doen aen die van de stadt / hoe wel sy niet ghereparteert en zijn. Ontrent de stadt Assumcion leght een vermaerden bergh / ghenaemt Lambare, de hooghste van alle de berghen van dit landt / ende de rieviere op-waerts is een vermaert lack / welck de Indianen noemen Ytapua; in welckers midden is een rodtse van een harde klippe hondert vademen hoogh / ende seer recht. Vier leguen onder dese stadt komt de rieviere Pilcamayo ofte Bilcamayo, in de rieviere Paraguay; dese rieviere Pilcamayo komt af van de Charcas in Peru; ende wordt hier onder ghenaemt Guapayg, ende passeert twaelf leguen van Chuquisaca, ende wort daer ghenaemt Rio grande.

De stadt Cuidad Real, anders ghenaemt Ontiveros is gheleghen hondert leguen van Assumcion, naer het noordt-oosten / ende naer Brasilien toe / neffens de rieviere Parana. Is gheleghen in een goedt quartier / ende overvloedigh van victualie; daer zijn wijngaerden / ende seer goedt koper / ende veel Indianen die seer aen-wassen: In de rieviere Parana dicht by dese stadt / is een groote val ofte stortinghe van water / daer niemant by twee hondert passen derf aen gheraecken door 't groot ghedruys ende slach van 't water / ende gheen Canoa ofte barcke en derf daer by een mijle verre ontrent komen / door dien de stroom van 't water de selve wegh voert / door de val welck wel twee hondert vademen hoogh is / ende al steen-klippen; en is zoo engh ende 't water zoo besloten / dat 't schijnt men die met een boogh soude over schieten. Martin del Barco seght in syn Argentina, dat veertich leguen de rieviere op-waerts noch een ander stadt is ghebout / die hy niet en noemt: ende dat de stadt Cuidad Real die hy noemt Guayra, een swacke ofte ongheSonde plaetse is / ende continuelijcken door de oorloghen met de Cheriguanas in onrust.

Het twaelfde Capittel.

Beschrijvinghe van de andere Steden ende plaetsen van dese Provincie, te weten, SANTA FE, SAN SALVADOR, ende andere.

BEneffens de dry voor-genoemde steden by Herrera ons beschreven / worden noch andere by andere autheurs aen-gheroert: als namentlijcken Santa Fé; welck is gheleghen naer 't zuyden van Assumcion. (hondert en vijftich leguen naer 't segghen van Lopes Vaz,) op een vlacke landouwe / de welcke paelt aen Tucuman ende de stadt Cordoua: dese stadt is ghebouwt aen de kandt van een rieviere. De natien van Wilden die daer ontrent woonen / worden ghenaemt Calchinos, Mepenes ende Chiloacas.

Van

Van deſe ſtadt ſtreckt een hooghe wegh tot Peru toe/ende is gelegen ſeventich mÿlen van de ſtadt Cordoua in de provincie van Tucuman, (ofte wel vÿftich/ ghelÿck wy in de beſchrÿvinghe van Cordoua hebben gheſtelt/) ende van deſe ſtadt Santa Fé zÿn hondert en twintich mÿlen (naer het ſegghen van eenighe) tot de ſtadt Buenos Ayres, de eerſte aen't in-komen van Rio de la Plata. De ſcheepen van den Grave van Cumberlandt kreghen eenighe gevanghen op de rieviere die ſy examineerden/ ende verſtonden uyt haer-lieden/dat op deſe rieviere vÿf ſteden waren gheleghen/ſommighe van ſeventich familien/ ende ſommighe van meer. Dat de eerſte ſtadt ghenaemt Buenos Ayres was vÿftich mÿlen de rieviere op/ ende d'andere veertich en vÿftich mÿlen van den anderen/ zoo dat de laetſte ghenaemt Tucuman, twee hondert en dertich mÿlen was van de mondt van de rieviere: (dan deſe en is geen ſtadt van dit Gouvernement/maer een provincie op hem ſelven/als voren verhaelt) dat in deſe ſteden groote abundantie is van koren/ vee/ wÿn/ ende byſondere fruyten / maer gheen ſilver ofte gout; daer wordt ſeker ſlecht laken ghemaeckt / dat ſy in Braſil vermanghelen teghen ſuycker/ rÿs/ ende anders; dit was in den jare 1586. Maer een portugees Francis Suares ſchrÿft aen zÿn broeder woonende tot Liſbona, uyt Rio de Ienero in Braſil, in den jare 1596; dat door de gheleghentheyt van deſe rieviere de la Plata, een ſeer profitablen handel ghedreven werdt met die van Peru; de welcke met veel ſilvers af-komen na Rio de Genero toe/ om alderhande koopmanſchappen te koopen; ende dat het wel een van de naeſte ende bequaemſte weghen is om met die van Peru te handelen/ door dien men door deſen wegh kan trecken te lande naer de rÿcke mÿnen van Potoſi. Worde van een vriendt die langhe in die landen heeft verkeert / onderrecht/ dat van Buenos Ayres tot Santa Fé zÿn ontrent vÿftich mÿlen / ende dat men daer te water ende te lande naer toe kan reyſen; ende dat het een ſtadt is by na van de ſelve conditie ende groote als Buenos Ayres: Die van Santa Fé naer Peru reyſen willen/ komen van daer oock op Cordoua, welck leght op een dry-ſprongh/ zoo dat men van daer ſyn wegh kan nemen na Chile, ende oock na Peru, ende naer de Paraguay, daer de ſtadt Aſſumcion aen gheleghen is. Om naer Peru te reyſen neemt men de wegh naer Sant Iago del Eſtero, vier-en-tachtentich (ofte ſoo andere ſegghen tachtentich) mÿlen boven Cordoua gheleghen; ende van daer naer een ſtadt ghenaemt noſtra Sennora de Talavera, vÿftich mÿlen van daer: ende noch vÿf-en-twintich mÿlen voorder leght een plaetſe die ſy noemen las Iuntas, om dat daer verſcheyden weghen in een komen; want men reyſt oock van Sant Iago del Eſtero door een anderen wegh / naer een ander plaetſe welck leght vÿf-en-twintich mÿlen daer af / ghenaemt Sant Miguel, van waer men veel tÿdts by ſomer-dach den wegh neemt naer las Iuntas voornoemt/ door dien men des winters dien wegh qualÿck kan ghebruycken/ wegen het op-wateren van de rievieren. Van las Iuntas neemt men ſyn wegh naer Salta, een ander ſtadt / ofte oock naer een ander ter zÿden af gheleghen/ ghenaemt Iuyu ofte Cuidad de Sant Salvador, veerthien mÿlen af / welck is de uyterſte ſtadt van Tucuman, ende is van las Iuntas ontrent dertich mÿlen / ende van Potoſi hondert mÿlen: ende is te noteeren dat onder wegen veel rievieren zÿn / by op-wateringh ſeer ghevaerlÿck om te paſſeeren: van Iuyu naer Potoſi neemt men ſyn wegh door de valleye van los Amoaguacos, tuſſchen het gheberghte door/ende van Salta door een anderen wegh ghenaemt la Quebrada; doch deſe twee weghen verſamelen weder dertich mÿlen onder Potoſi.

Andere reeckenen deſen wegh aldus: van Buenos Ayres tot Corduba twee hondert leguen; van Corduba tot Sant Iago del Eſtero ſeſtich leguen: van daer tot Eſteco tachtentich leguen, ende van hier tot Potoſi hondert ende ſeſtich leguen; dan daer zÿn noch twee plaetſen tuſſchen beyden: ende ſoo waer de gantſche wegh vÿf hondert mÿlen.

Martin del Barco spreeckt in syn Argentina van noch een ander plaetse / die hy noemt San Salvador, gheleghen aen de rieviere met een goede haven. Ende noch van een ander plaetse / gheleghen by de mondt van de rieviere Parana, de welcke hy noemt Santa Ana, in de Provincie van de Guaranis, het welck is goedt ende vlack landt / ende loopt op vele plaetsen onder als de rieviere komt te wassen. Van de stadt Assumcion de rieviere op-waerts / is gheleghen Puerto de la Candelaria, op de hooghte van een-en-twintich graden min een derden-deel / daer eertydts Iuan de Ayola met tachtich man verradelyck van de Wilden wierdt doodt-gheslaghen. Noch voorder de rieviere op / voor by een lack daer veel verscheyden rievieren in ende uyt loopen / is gheleghen Puerto de los Reyes, van welcke plaetse men treckt naer de Provincien van de Xarayes.

d.7.cap.14.

Het derthiende Capittel.

Van de Havenen, Eylanden ende punten, op de kuste van dese Provincien.

Her.des.

OP de kuste van dese provincien van 't landt van Brasil af / tot aen Rio de la Plata, zyn eenige bekende havenen / die redelycken goedt zyn; de haven van Sant Vincent teghen over Buenabrigo, daer de linie van het scheptsel tusschen de kroone van Castilien en Portugael over passeert: ses leguen voorder naer het zuyden is de rieviere Vbay. Ende veertich leguen van Sant Vincent leght de haven ende het Eylandt Cananea; de kuste streckt noort-oost ten oosten ende zuydt-west ten westen. Linschoten seght dat Canavea (soo hy het noemt) is een Eylandt twelck een goede haven heeft / en gheleghen is op de hooghte van vyf-en-twintich graden en een half / heeft vande zuydt-zyde twee rodtsighe Eylandekens / waer van 't een wat langh werpich rondt is; recht teghen over 't voorsz. Eylandt is gheleghen Rio de Canavea, al waer men met kleyne schepen mach in-loopen. Wat voorder hebt ghy de rievier de la Barca; Van de rieviere Canavea tot de rievier ende haven van Sant Francisco zyn vyfthien mylen / ende de kuste streckt noordt-oost ende zuydt-west. Daer is een kleyn Eylandeken welck heeft ghelyck twee bayen / ende een goede reede op de hooghte van ses-en-twintich graden ende een quart / ende naer het vaste landt toe / is het hoogh en hackelich landt. Van San Francisco tot Boca de Overniron zyn ses-en-twintich leguen, ende de kuste leght noordt en zuydt: 't is aen te mercken dat de rievier San Francisco heeft een groote in-komste / en dry kleyne Eylandekens / ende te zee-waert heeft sy een goede reede; ende 't vaste landt is hoogh ende hackelich. Van Boca de Overniron tot Ilha de Arvoredo, en zyn gheen sonderlinghe mercken om op te letten / dan dat dese Boca een groote baye is / en diep in 't landt streckt / en een goede reede heeft / en veel Eylandekens / en is gheleghen op de hooghte van acht-en-twintich graden naer 't noorden van dit Eylandt; onder het punt is een goede reede / ende daer is gheen ander hier ontrent / ende sy is onder het Eylandt. Van hier siet men het Eylandt Santa Catalina, welck is een groot Eylandt ontrent acht of neghen leguen langh en leght noordt en zuydt: aen de oost-zyde en heeft het geen reede / maer een kleyn Eylandeken dat aen het zuyden leght / ende een ander aen de noordt-zyde / het Eylandt van Arbusa ghenaemt / het welck hem vertoont als een groote baye die tusschen 't Eylandt Santa Catalina en 't vaste landt leght / in welcke baye ghy meught anckeren; aen de zuydt-zyde heeft het een ondiep van klippen / die verborghen legghen dicht by de punt van 't Eylandt. Op dit Eylandt is veel gheboomte / heeft veel versch water / visch ende jacht. De hooghte daer dit Eylandt op leght en wordt niet eenparigh ghestelt:

Enghelsche voyagie.

Her.des. Engelsche voyagie. En Linschoten.

ghestelt: Herrera steldt het op meer als neghen-en-twintich graden; Linschoten op acht-en-twintich ende een half; ende de beschrijvinghe van distantien der plaetsen achter de voyagie van Candisch ghevoeght / steldt het noordt-point van dit Eylandt op acht-en-twintich graden. Dicht by dit Eylandt is de haven die sy noemen Porto de Patos, welck leght op de hooghte van neghen-en-twintich graden / twintich leguen van Santa Catalina als Herrera betuyght / ende thien ofte elf leguen van Porto de Patos, als de koursen segghen / is gheleghen Porto de Don Rodrigo, ende de kuste is streckende noordt en zuydt. Van Porto de Don Rodrigo tot Laguna zijn vijf leguen; en dit is een goede haven voor alle winden / uyt-ghenomen de noordt-oosten windt. Dese wordt oock ghenaemt Biaça, men moet hier niet in-komen dan met hoogh-water / om eenighe droogten wil / die in de mondt legghen / ende het wordt bekendt by een Eylandt / welck leght een mijle af in zee / ghenaemt Isla de Reparo, daer men ontrent anckeren moet / om het kanael te soecken; Herrera steldt vijf leguen van Porto de Don Rodrigo, de haven van Porto Cerrado, welck de selfde moet wesen. Van dese plaetse af / tot aen de rievière la Plata, en is niet een haven om met een groot schip in te loopen. Ende Rio Grande heeft veel drooghten aen de mondt / soo dat daer niet dan smalle barcken in konnen komen; dese rievière scheydt de volckeren ghenaemt Carios van die Guanaes: ende van hier af is het al leegh en vlack landt / tot Rio de la Plata toe / welck zijn tachtentich leguen, ende men moet al twee of drie mijlen van de kuste seylen / tot dat ghy komt by seecker Eylanden / welck legghen twaelf leguen van Rio de la Plata; ende dese Eylanden wesende drie / werden bekent by twee punten / ghelijck als de ooren van een konijn / (men mach anckeren tusschen de selve ende het vaste landt.) Van dese Eylanden tot de Cape Santa Maria streckt de kuste noordt-oost ende zuydt-west. Andere stellen van Laguna veertich Engelsche mijlen tot Rio de Martin Sousa; ende van daer tot Rio de San Pedro twee-en-vijftich mijlen: ende van daer tot Cabo Santa Maria twee-en-veertich ghelijcke mijlen. Herrera steldt van Santa Catalina tot Porto Cerrado vijf leguen, tot Rio Poblado vijfthien / ende van daer noch vijfthien tot Bahiahonda; ende de rievière Tiraqueu, op de hooghte van twee en-dertich graden ende een half: ende Cabo de Santa Maria op vijf-en-dertich graden.

Engelsche voyagie. Her. des. Engelsche voyagie. Voyagie Candisch. Her. des.

Het veerthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de selve kuste ghelijck die by *Figueredo* in syn *Roteiro*, ende by *Dirck Ruyters* is uyt-ghegheven in syn Toortse van de zee-vaert.

TOt naerder verstandt van de gheleghentheyt van dese kuste / soo hebben wy goet ghevonden in het korte hier in te voeghen 't ghene des-halven is uyt-ghegheven by Figueredo in syn Roteiro, ende Dirck Ruyters. Figueredo reeckendt van Cabo Santa Maria tot Porto de Sant Pedro seventich leguen, ende en noemt gheen ander plaetsen tusschen beyden; maer Dirck Ruyters steldt van Cabo de Santa Maria tot eenen hoeck welck hy noemt Spaegniaerts punt, thien mijlen / daer twee Eylandekens legghen / die haer verthoonen als twee konijns ooren: een van dese Eylanden wordt oock ghenoemt Ilha des Castilhos, ende is naer syn segghen gheleghen op de hooghte van vier-en-dertich graden ende veertich minuten. Van Ilha de Castilhos zijn ses-en-twintich mijlen tot mar Manse, ende de streckinghe is noordt-oost ende zuydt-west: van mar Manse tot Rio Grande, welck oock anders wordt ghenaemt Porto de Sant Pedro, zijn mede ses-en-twintich mijlen / ende de streckinghe noordt-oost ten noorden ende zuydt-west ten zuyden; het isser over al vlack ende effen grondt / de kuste vol duynen ende

ende bergh by bergh; soo dat D. Ruyters hier maer en reeckent 62 mÿlen: ende seght voorder dat dese Rio Grande is een schoone rieviere/ het in-kommen aen de zee is naeuw/ maer binnen komende is heel wÿdt/ ende loopt noordt-noordt-west op tot het landt van de Patos toe; als men daer in-komt/ soo is aen bagh-boordt goede reede. De kuste is buyten over al schoon/ soo dat men die wel sonder sorghe ofte perÿckel mach aen doen. Van veerthien mÿlen by zuyden dese rieviere/ begint een vlackte die wel twintich mÿlen in zee streckt/ ende by het landt langhs/ de kuste is over de vÿfthien mÿlen breedt; begint met de drÿ-en-dertich graden/ ende duert tot de vier-en-dertich aen het landt: ende in de zee tot de vÿf-en-dertich graden; het landt van de kuste is leegh duyn-landt/ soo dat men komt op acht ende neghen vademen sonder eenigh landt te konnen sien; drÿ mÿlen van de wal is het thien vademen diep/ ende twaelf ofte derthien mÿlen van het landt vÿf-en-twintich vademen; mar Manse voor-schreven leght aen de zuydt-zÿde van de voor-seyde vlackte. Naest Porto de Sant Pedro steldt Figueredo de Rio Tamarandahu, sonder de distantie uyt te drucken/ ende derthien leguen ende een half voorder Rio Iboipetinhi, ende thien leguen voorder Ararangua, ende vÿf leguen voorder Rio de Lagoa: maer Dirck Ruyters seght dat van Porto de Sant Pedro ofte Rio Grande tot Taramandahu, zÿn thien mÿlen; ende van daer tot Ararangua, daer Iboipetinhy leght/ veerthien mÿlen/ ende van daer tot Rio de Lagoa neghen mÿlen: dese rieviere wordt oock ghenaemt Porto de Biaça, is alleen voor kleyne schepen; die daer in wil wesen moet wachten naer het tÿe; een zuydt-west ende noordt-ooste maen/ maeckt daer hoogh water; daer leght een Eylandeken voor de rieviere aen de zuydt-zÿde/ ghenoemt Reparo, daer men het onder moet setten in een haye/ want voorder gheen goede ancker-grondt en is: het Eylandt leght op neghen-en-twintich graden ende veertich minuten. Figueredo reeckent van Rio de Lagoa tot het landt van Vpaba acht leguen, ende dat men maer een vadem diepte en heeft in het in-komen/ ende ghenoemt wordt Barra de Ibnasup, ende hier eyndicht het landt van de Patos; alle dese voor-schreven rievieren hebben quade reeden ende hoogh berghachtigh landt. Maer Dirck Ruyters seght dat van Rio de Lagoa tot Rio Vpaba zÿn ses mÿlen/ welck maer ses voeten diep is in het in-komen/ dan binnen is het een fraeye rieviere. Figueredo seght: thien leguen voorder langhs de kuste leght Ilha de Santa Catharina, ende de kuste streckt dese thien leguen noorden ende zuyden/ ende aen het landt leght Rio dos Patos op neghen-en-twintich graden: Dirck Ruyters seght dat van Vpaba tot Rio dos Patos zÿn seven mÿlen/ zuyden ende noorden langhs de kuste: ende dat dese rieviere recht open light met het zuydt-eynde van Ilha de Santa Catharina. Men moet hem wachten voor de Wilden die op dese kuste woonen/ want sy zÿn noch heel wildt/ ende die met de Portugeesen eens zÿn/ moet men noch naeuwer wachten. Oock en dient men dese plaetse niet aen te doen/ dan by noodt van Maert tot August, door dien 't aldaer winter is in die tijdt/ ende heel onghestadigh weder maeckt van windt/ koude ende reghen. 't Eylandt Santa Catharina is acht mijlen langh zuyden ende noorden/ buyten op de oost-zijde en is gheen reede/ als alleen onder een kleyn Eylandeken/ ghelegen aen 't zuydt-eynde van Santa Catharina, welck by de Spaegniaerden wordt ghenaemt Ilha de Arvoredo; door dien het vol gheboomte staet ende thoont derhalven grooter als het is naer 't seggen van Figueredo. Van Santa Catharina, tot het Eylandt Gale zÿn drÿ leguen, aen de zuydt-zÿde van den hoeck Mandivi, aen 't vaste landt is ghelegen den bocht van Tojuqua, men seyldt derwaerts langhs de noordt-zÿde van Santa Catharina, latende Gale ende Mandivi noorden af-legghen; desen bocht leght vol Eylanden/ soo dat men over al reede kan maken. Den hoeck leght op acht-en-twintich graden ende vÿfthien minuten.

Figue-

Figueredo seght: Langhs het punt van Mandivi loopende naer het noordt-noordt-westen/ soo gheimoetmen de Enseada de Garoupas ende het dubbelt landt tot aen de Rio Tajahug, ende de distantie is ses leguen: ende van dese rieviere tot Rio de Sant Francisco streckt de kuste recht noorden ende zuyden by de seven-en-twintich leguen, ende in het midden leght de rieviere Tapuca ghenaemt. Dirck Ruyters seght dat van Mandivi tot de rieviere Tajahug, zijn vijf leguen noordt-noordt-west ende zuydt-zuydt-oost: ende tusschen beyden is een grooten bocht / die sy noemen Enseada de Garoupas: de Rio de Tajahug leght op de acht-en-twintich graden. Aen Tajahug volght de rieviere Tapuca, die noch weynigh besocht is: de kuste tusschen beyden gheleghen is recht ende schoon/ ende stelt gheen distantie.

Van Tapuca tot Rio San Francisco, zijn twaelf leguen noordt ten westen ende zuydt ten oosten: de rieviere Sant Francisco heeft twee in-komsten/ ende is by de zee twee leguen wijdt/ ende daer legghen drie Eylanden recht voor in de mondt/ ende men zeylt by zuyden ende by noorden de selve in de rieviere; het kanael by zuyden de Eylanden gheleghen/ wordt ghenaemt Aracari, ende het noordelijckste kanael Bopitanga; dese rieviere en wordt niet veele bevaren ofte gheacht. Figueredo seght dat Rio Sant Francisco een groote mondt heeft/ streckende oost ende west/ ende datse drie eylandekens heeft t' zeewaerts ligghende/ ende een goede reede onder de wal van 't vaste landt/ welck is hoogh ende hackeligh; dese rieviere komt in de zee door twee geulen/ drie leguen van den anderen verscheyden.

Van Rio Sant Francisco tot Lagoa de Parnagua zijn twaelf mijlen/ (ofte naer het segghen van Figueredo vijfthien leguen) op de hooghte van vijf-en-twintich graden ende thien minuten/ (naer 't segghen van Figueredo vijf-en-twintich graden ende veertich minuten) is gheleghen in 't gheberghte van Parnapiacaba, ende is vijf groote mijlen (Figueredo seght ses leguen) wijdt langhs de kuste/ ende heeft drie bysondere in-komsten; de zuydelijckste wort ghenaemt Ibopupetuba, is ses vadem diep in 't in-komen/ ende een mijle binnen is een goede reede; twee groote mijlen (Figueredo seght een legue) voorder naer 't noorden is het middel-diep / welck sy noemen Baysagasuy, ende heeft vijf vadem waters in 't in-komen: ende noch ontrent twee kleyne mijlen (Figueredo seght een halve legue) voorder leght het noordelijckste diep/ welck ghenaemt wordt Suparabu, men heeft daer ontrent ses vademen waters/ ende men mach daer allent-halven setten ende anckeren. Dit voorseyde ghewest ghehoort aen het landt welck ghenaemt wert Cananea.

Van Lagoa de Parnagua tot Ararapira zijn vijf mijlen/ (Figueredo stelt ses leguen) is een rieviere die men mach in-komen op vier vademen waters. Op dit landt is veel verversschinghe van fruyten/ menichte van hoenders/ ende water: ende de Wilden van dit quartier zijn doodt-vyanden van de Portugeesen/ soo dat men hem moet wachten van daer voor uyt te gheven/ maer veel eer te thoonen vyanden te zijn van de Spaegniaerden ende Portugeesen / om alles van haer te krijghen wat men van doen heeft. Dese rieviere leght aen de zuydt-zijde van het Eylandt Cananea, ende de kuste tusschen Parnagua ende dese rieviere streckt meest zuyden ende noorden een weynigh oost ende westelijcker: het Eylandt Cananea leght in een bocht/ ende aen zijn noordt-zijde seyltmen in naer de rieviere Itacuatiara, welck is de principaelste reede van Cananea, daer is vijf vademen waters in het in-komen. Figueredo reeckent tusschen Ararapira ende Itacuatiára twee leguen ende een half/ welck is de reede van de woon-plaetse die de Portugeesen hier hebben aen Cananea.

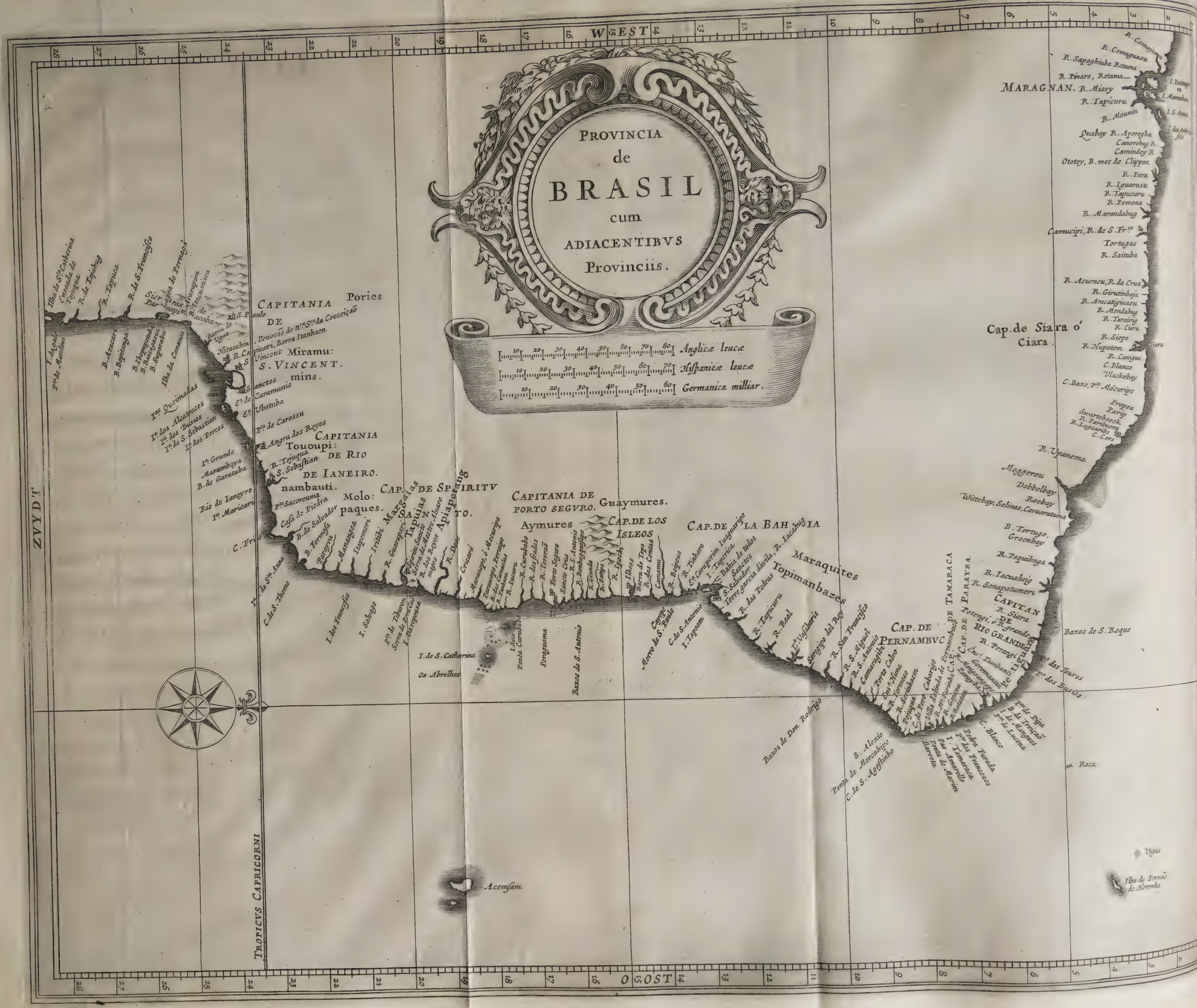
Van Itacuatiára streckt de kuste noordt-oost ten oosten ende zuydt-west ten westen (ofte soo Figueredo seght noordt-oost ende zuydt-west) thien mijlen tot de

de rievierte Vguaa, daer men op vijf vademen in-loopt / ende daer loopt een vliet zuyden op in't landt.

Van de rieviere Vguaa, tot Capiuarii zijn thien mijlen (Figueredo seght twaelf) noordt-oost ten oosten ende zuydt-west ten westen / welck een rieviere is ontrent twee kleyne mijlen van Sant Vincente, welck is recht oost ende west in-streckende / ende heeft voor in de mondt een dorpel van dry vademen diepte.

Figueredo leert ons dat by Rio Capiuarii een nieuwe woon-plaetse leght van Portugeesen / welck sy noemen Nuestra Sennora de Conceição, ende dat de reede wordt ghenaemt Itantiaen, streckt oost ende west / ende heeft dry vademen diepte.

BESCHRIJ-

PROVINCIA de BRASIL cum ADIACENTIBUS Provinciis.
Angliccæ leucæ
Hispanicæ leucæ
Germanica milliar.
WEST
OOST
ZUYDT
TROPICUS CAPRICORNI
MARAGNAN.
Cap. de Siara o' Ciara
CAPITANIA DE S. VINCENT.
CAPITANIA DE RIO DE IANEIRO.
CAP. DE SPIRITU SANTO.
CAPITANIA DE PORTO SEGURO.
CAP. DE LOS ISLEOS
CAP. DE LA BAHIA
CAP. DE PERNAMBUC
CAP. DE TAMARACA
CAP. DE PARAYBA
CAPITAN DE RIO GRANDE
Guaymures.
Aymures
Maraquites
Topimanbazes
Tapuias
Margaias
Apiapetang
Molopaques.
Miramumins.
Tououpinambauti.
Pories
C. Frio
Os Abrolhos
I. de S. Catharina
Acemsam
Baxos de S. Roque
Baxos de Don Rodrigo
Ilha de Fernão de Noronha
Roca
C. de S. Agostinho
R. S. Francisco
R. Real
I. Tapoan
Morro de S. Paulo
Ilhas
C. Blanco
Pta. dos Busios
Pta. dos Touros
R. Upanema
C. Cors
R. Comaguasu
R. Tapicuru
R. Miary
I. S. Anna
Tortugas
R. Saituba
C. Baxo
Ilha de Sta. Catherina
R. de S. Francisco
I. das Alcatrazes
I. dos Porcos
I. Grande
Rio do Ianeyro
Ubatuba

BESCHRIIVINGHE Van WEST-INDIEN.

Het veerthiende Boeck.

B R A S I L.

Het eerſte Capittel.

Generale beſchrijvinghe van 't Landt van BRASIL, ſyn eerſte ontdeckinghe, ende andere ghelegentheden.

ALle de Landen van de Rieviere La Plata voorder naer het noorden / worden in 't ghemeyn Braſil ghenoemt/ de welcke naer ghevoelen van de voor-gaende Schrijvers volghens de ſcheydinghe by den Paus ghemaeckt/tuſſchen de twee kroonen van Caſtilien ende Portugael, beginnende van den neghen-en-twintichſten graedt/ lenghte van den meridiaen van Toledo, ende eyndighen aen den neghen-en-dertichſten graedt; ende in de breedte noordt ende zuyden van Cabo de Humos tot het Eylandt Buenabrigo. De Portugeeſche Jeſuyten in haer verhalen/ſtrecken de palen van Braſil wat voorder uyt / te weten: van de rieviere Maranhon, tot de rieviere de la Plata, waer in ſy haer miſgrijpen / alſoo kennelijck is/ dat het ſcheyt by de Paus tuſſchen de twee Koninghen ghemaeckt / ſoo verre niet en komt.

Dit landt was eerſt (naer 't ſegghen van Herrera) ontdeckt door laſt van de Catholijcke Koningen by Vincent Iannez Pinçon, ende daer naer by Diego de Lepe; in 't jaer 1500: ende ſes maenden daer naer quam aen dit landt by gheval Peralverez Cabral Portugees; de welcke met een armade varende naer ooſt-Indien/ om de kuſte van Guinea te mijden/ hem ſo diep in zee begaf / dat hy dit landt ghemoete/ ende noemde het Santa Cruz, om dat hy 'tſelve op dien dach ontdeckt hadde.

Hoe-wel dit landt gheleghen is op de ſelve diſtantie van de linie als Peru, niet teghen-ſtaende ſoo is Braſil ende de gheheele kuſte van dien een uyt-nement heet landt. Het is daer 't gantſche jaer door ſeer heet / ende reghenachtich: beſloten van gheboomte ende wolcken/ ende der-halven ſeer ongheſondt en vol van venijnich ghedierte. *Acoſt.l.2 c.11. Her.deſ.*

Maffeus ſeght: Dat het landt ten deele vlack is/ eñ ten deele heuvelachtich/ van vette eñ vruchtbare grond/welcke door de vochticheyt ſyn vruchten voort-brenght in groote abundantie; eñ inſonderheyt iſt ſeer overvloedich van ſuycker-riet/welck de principale neeringh is van de Portugeeſen / als hier naer breeder ſal blijcken.

Herrera beſchrijft deſe landen in 't ghemeyn aldus: De Portugeeſen van deſe landen hebben veele bouweryen / die ſy beneficieren door Slaven van het landt/ welck ordinaris wegh loopen/ 't welcke indien men konde beletten/ ſoo ſouden ſy ſeer rijck worden. 't Suycker/ cottoen/ ende breſilie-houdt/ zijn de waren daer ſy haer meeſt van profiteeren. Het vee dat ſy hebben zijn oſſen ende koeyen/ van de welcke daer groote menichte is; ſchapen zijn daer weynighe/ ende de geyten tieren daer beter/ ende krijghen twee ende drie jonghen t' elcker reyſe; de peerden willen daer wel voorts: Sy hebben oock veel verckens ende hoenderen / ende met *d.4.l.8. c.12.*

deſe

dese profijten onder-houden de Portugeesen haer onder malkanderen/ende leven in overvloet. De somer is van September tot Februario, ende de winter van Martio tot Augusto; in de winter waeyt de windt meest zuydt ende zuydt-oost / ende inde somer noordt-oost ende oost-noordt-oost. Het is daer altijts warm; de windt komt in/weynigh voor de middagh/soo koel dat de menschen daer door verquickt worden / ende duert tot op de morghen-stondt / als dan begint sy te stillen/ uyt oorsaecke van de dampen die uyt der aerden op-trecken / ende met het rijsen van de sonne is de lucht met wolcken bedeckt / ende meesten-deel reghent heet des smorghens/ ende de aerde wordt met damp bedeckt door de menighte van de boomen/ die de vochtigheyt naer haer trecken; ende van 't landt waeyt een soet windeken tot dat de warmte van de sonne het selve consumeert / ende de lucht klaer ende suyver blijft tot 's middachs/ wanneer de ghewoonlijcke windt aen-komt. De landt-windt is periculeus / ende in dien sy veel daghen duert / soo sterft het volck; dan de oude bevinden haer daer wel by. Het landt is soo flaeuw / dat die daer eerst komen / haer gantsch vervallen vinden; maer daer toe ghewennende/ verhalen haer voorighe krachten / ghelijck oft sy daer gheboozen waren. Gheven aen de siecken vercken-vleesch / ende oock visch: 't is een playsierigh landt met seer hoogh gheboomte / welck altijdts groen blijft door den overvloet van reghen / ende insonderheyt om dat daer gheen koude en is diese kan beschadighen. 't Water dat daer ghedroncken wordt / is seer smakelijck.

In somma 't is daer seer ghetempert / soo dat men daer noch excessive hitte noch koude en ghevoelt. Het broodt wordt ghemaeckt van den wortel van Mandioca ghebroken / ende het sap wel uyt-gheperst / welck venijnigh is / wordt ghekoockt ende ghegeeten / ende voor goet voedtsel ghehouden: daer zijn noch ander wortelen daer sy broodt van maecken/ende haer wel mede vinden: hebben veel koeyenmelck / rijs / boonen / erten / batatas / ende ander vruchten die men met der handt leest: ende veel visch op de gantsche kuste. Hebben diversche jacht van wildt van veelderhande soorten / die de in-gheboorne vanghen met stricken ende pijlen / als daer zijn harten ende wilde verckens van veel soorten. Deynen soo groot als koeyen ende van ghelijcke smaeck / met dicke huyden en sterck: De konijnen hebben kleyne ende ronde oorkens: Pacas een ghedierte grooter als hasen/ die smakelijck vleesch hebben: daer zijn kleyne meer-kattjens die men eet / soo groot als konijnen / ende 't vleesch wordt seer smakelijck ghehouden: Daer zijn oock Armadillos, die sy gaerne eeten; ende groote abundantie van bergh-hoenderen ende andere soorten van ghevogelte welck men eeten magh. 'T gantsche landt is vol van groote ende kleyne mieren / die groote schade doen aen de wijngaerden ende oragnie-boomen.

Het tweede Capittel.

Van de vier-voetighe ghedierten van dese provincie.

DE In-gheboorne van de lande noemen de harten Cuacu, worden hier soo groot gevonden als peerden / met seer groote hoornen/insonderheyt in de Capitania van S[t] Vincent, ende aen de oevers van de riebiere S[t] Francisco: de Wilde die men noemt Carioes gheven die de naem van Cuacuapara; andere vallen kleynder/ende zijn van verscheyden maecksel. Iean Lery noemt een soorte Seonassou, die kleynder hoornen heeft/ ende 't hayr by-naer als de geyten.

Tapyrete ofte Tapyrossou, is een dier de muylen niet onghelijck/met een lange snavel / welck uyt-steeckt ende op-schort naer gheval/ sonder hoornen / met langhe ende hangende ooren/korten hals/ende steert/dunne beenen;syn vleesch is 't ossenvleesch niet onghelijck;kan wonderlijck wel swemmen ende duycken; dese dieren zijn hier met menighte.

Daer zijn veel wilde verckens/die den nabel hebben op den rugge/daer swaren reuck

reuck upt komt by-naer als van voſſen; ſoo dat de honden die licht op den reuck ontdecken: de Wilden eten haer vleeſch ſeer gaerne.

Daer zijnder ander van dit gheſlacht die heel groot vallen/welck ſy noemen Tayacutirica, met wreeſſelijcke tanden/ daerſe andere ghedierten mede verbaeren. Alſmede dieſe noemen Tayacupitas, een heel fel dier/ende dat menſchen ende honden verſlindt/ſoo dat de Wilden die ſeer vreeſen/ende die vluchten op de boomen klimmende.

Acuti ofte Agonti ſyn macke dierkens/de konijnen niet onghelijck; haer hayr treckt op den geelen/ende haer vleeſch is goet om eten.

Paca is een dierken als een biggeſken/ wordt meeſt ghevonden ontrent de rievier S. Franciſco, haer vleeſch is ſwaer om verteeren.

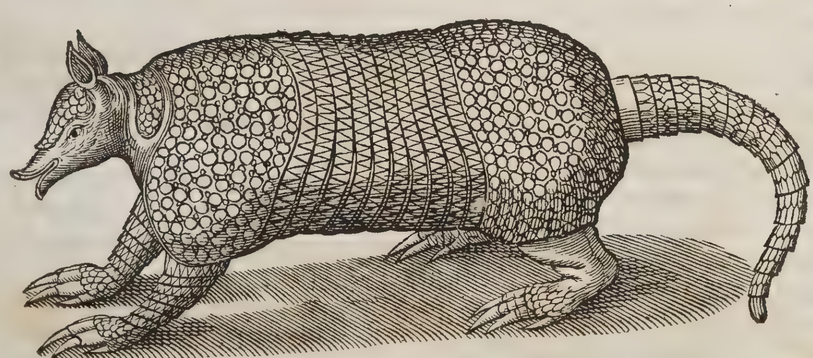
Pag ofte Pague is van maeckſel ende hooghde als een windt-hondt/ met een mis-maeckt hooft/ſchoon vel/gheplackt met witte ende ſwarte plecken/ſyn vleeſch ſmaeckt by-naer als kalf-vleeſch.

Men vinter mede veel luyppaerts/inſonderheyt in de Capitania van S[t] Vincent, ſeer ſchoon gheplecke/ een wreedt ende verſlindende dier; niet te min ſoo vindtmen onder de Wilde die deſe dieren derven aentaſten ende dooden/welck haer onder den haeren ſoo grooten eere is/ als oftſe een vyandt in den ſlagh hadden vermeeſtert.

Canigua ofte Sarigoy is een dierken als een vos/ doch wat kleynder ende van quaeder reuck; draeght ſyn jonghen in een ſack onder de borſte/tot datſe ſelfs konnen de koſt ſoecken; is een ſchadelijck dier voor de hoenders.

Tamandua is een wonderlijck dier/ de groote van een hondt/ kort ende inghedronghen/ met een ſeer langhe ende hayrighe ſteert daer het ſyn gantſche lichaem mede deckt/kleyn hooft ende ſmalle ſnavel/ enghe mondt ende langhe tonge/ daer het de mieren welck ſyn koſt is/mede in-haelt; heeft ſeer ſcharpe nagels ende is ſeer verbaerlijck voor menſchen ende andere/ oock wreede verbaerlijcke dieren: ſyn vleeſch is onnut ende het dier en doet gantſch gheen goedt/ dan dat het de mieren neſten verſtoort.

Hier is oock ſeer ghemeyn het dier Tatou, welck de Spaegniaerden noemen Armadillo, wiens af-beelſel wy hier in-voegen/ is van groote als een biggesken/

ende het gantſche lijf met harde ſcobben bedeckt/ by-naer als een Rhinoceros; leeft onder de aerde/ ende onder-graeft de ſelve ghelijck de mollen/ ſoo dat het quaedt te vanghen is/ dan met water in de holen te gieten: ſyn vleeſch is wit ende van goede ſmaeck; ſy worden ſomwijlen ghetemt/ ende in de huyſen opghehouden.

Hebben daer mede veel yſer-verckens/noemen de groote Canduacu, ende de kleyne Candumiri, zijn de Africaenſche gantſch ghelijck. Van deſe iſſer noch een

 kleyn-

kleynder soorte / welckers schichten geel zijn / ende de punt swart / de Wilde ghebruycken die om de ooren te door-booren.

Daer werdt mede een groote verscheydentheyt gevonden van apen ende meer-katten / ende voornementlijck een grooter soorte die de Wilde noemen Aquiqui, die swart hayr hebben / ende een langhen baerdt: uyt dese komt somwijlen voort een manneken graeuw ofte vlammigh van kouleur / met een wit aen-sicht / ende een baerdeken soo aerdigh als of het ghesschooren ware / de Wilde noemen die de Koningh van de apen / ende verhaelen dat hy somwijlen op een boom klimt / ende daer een ghelupdt maeckt door seker holligheyt / die hy onder de tonghe heeft / ghelijck als oft hy een aen-spraecke dede aen syn onderdanen: De Petivares die ontrent Pariba woonen noemen dit gheslacht van apen Wariva.

Niet minder / menighte werdt hier ghevonden van wilde katten / ende immers soo grooten verscheydenheyt in 't koleur van haer vellen / een schadelijck dier soo voor 't ghevogelte als voor de menschen.

Iguamcu is by haer ghelijck by ons de honden / buyten schendigh / ende leven by de jacht / ofte oock vruchten van boomen.

Iguaracin is van koleur ende groote by-naer als de vossen / haer voedtsel zijn krabben ende kreeften / oock wel suycker-riedt / tot groote schade van de suycker-landen; is anders een slaperigh dier / soo dat hem light laet vanghen.

Biarataca is van de groote van een kat ende ghedaente van een frette; is een vervaerlijck dier / niet om syn wreedtheyt / maer om dat soo onlijdelijcken stanck over hem heeft / dat de menschen die niet en konnen verdraghen / soo dat de Wilde die schouwen ende vlieden als de peste / ende oock wel van wooninghe des-halven veranderen.

Eyndelijck soo hebben hier een dier welck sy noemen Hay ofte Haüchi, de groote van een hondt / ende 't hooft als een meer-katte met een dicken ende hanghende buyck / langhe steert ende seer scharpe klaeuwen; werdt by de Wilden in haer huysen onderhouden ende ghetemt; eet seer weynigh / soo dat eenighe hebben ghelooft dat het van de lucht leefde.

Het derde Capittel.

Van 't ghevogelte, ende kruypende ghedierte van dese provincie.

ALsoo dese landen met seer dichte bosschagie beset zijn / soo vindt men daer een een ontallijcke verscheydentheyt van seer schoone voghelen; ende insonderheyt veelderhande papegayen / die wonder schoon zijn van veeren / ende seer vernuftigh om der menschen taelen naer te boetsen.

Onder dese muyten uyt in groote en schoonheyt / diese noemen Araras ende Macaos, welcker veeren op de borste purper zijn / na de steert toe geel / groen of blaeu / ende de rest van 't lijf wonderlijcken ghebigarreert; hebben een seer langhe steert. Naer dese volghen de Anapuru, die de veeren het gantsche lijf over van veele kouleuren / roodt / groen / geel / blaeuw / swart ende graeuw vermenght hebben; welck daer deur seer gheacht worden / om datse niet alleen licht ghetemt ende gheleert worden / maer oock haer jonghen krijghen / ende op-brenghen binnens huys. Voorts de Ararunas die wel swart zijn van veeren / doch met groen soo aerdigh vermenght datse een wonder glans hebben als de sonne daer op schijnt; dese worden selden ontrent de zee ghevonden. Het ware te langh alle de soorten van papegaeyen te beschrijven / ende buyten ons voor-nemen.

Onder de kleyne vogeltjens spant de kroone Guacariga, welcke is te segghen sonnen-straele; de Spaegniaerden noemen die elders Tomineos, door dien se soo kleyn en licht zijn / datse maer twee tominos, dat is vier-en-twintich greynen en weghen: in de beschrijvinghe van Nova Hispania hebben wy het beeldt

daer

daer van een uyt-ghedruckt / ghelijck den vermaerden Carolus Clusius het selve voor desen hadde verveer dicht; dan hebben nu het vogheltjen selfs bekomen ende daer by ghesien dat het een heel langh beckken heeft / ende recht uyt-gaende / daer dat beeldt een krom ende korter beckken heeft; de glants ende verscheydentheyt van syn veerkens is wonder om sien / voornementlijck om den hals. De Indianen noemen dit vogeltjen Guaminibique.

Tangara is van de groote als een mus / swart van veeren / uyt-ghenomen aen het hooft / welck geele pluymen heeft / ende en singht niet; de Wilden en eeten die niet / om datse meynen dat dit vogheltjen de vallende-sieckte onder-hevigh is.

De Wilden maecken groot werck van 't vogeltjen Quèreiva, welck seer schoone roode veerkens heeft op de borste / de vleughelen swart / ende de reste van 't lijf blaeuw.

De vreemdtste van allen is de Tucan, de groote van een exter / geel op de borst / ende voorts swart ofte graeuw / met een over-grooten beck boven de proportie van 't lichaem / die buyten geel is / ende van binnen licht-roodt.

De Guirapanga is heel wit / ende hoe-wel sy maer kleyn is soo heeft sy soo helderen stemme / datmense seer verre hoort.

Macucagua schijnt een gheslachte van perdrijsen te wesen / hoe-wel 't grooter is als een hinne / is wel ghevleest / ende by-naer als een faysant / soo dat de Portugeesen haer die naem gheven / loopt meest langhs de grondt / ende vlieght weynigh van der aerden.

Sy hebben hier meede een soorte van hinnen welck sy noemen Mutu, welck seer groote eyren legghen / met soo harde schelle datse qualijck te breken is / soo dat de Wilden haere Tamaracas daer van maecken. Daer is oock groote menighte van Indiaensche hinnen / welck de Wilde noemen Arignasori, ghelijckse de onse noemen Arignou-nuri.

Men heefter mede veele perdrijsen die de Wilde heeten Vru; ende tortel-duyven welcke de Touvoupinambaulti noemen Paicaca: voorts duyven / ringh-duyven ende dierghelijcke.

In de middel-landtsche provincien heeft men veel struys-voghelen; by haer ghenaemt Andugoacu.

Onder de roof-voghelen munt uyt de Anima, welck is een seer groote voghel / ghevende een groot gheluydt datmen seer verre hoordt; heeft swarte veere / schoone ooghen / krommen beck / daer een krommen hoorn boven op wast wonder groot; men gelooft dat desen beck aen den hals gedraghen / sonderlingh helpt de gene die belemmert zijn van sprake. Daer en ghebreken oock gheen arenden / valcken ende grijp-voghelen / ende andere dierghelijcke jacht voghelen / doch soo woest ende wildt datse niet konnen ghetemt worden.

Men vindt in dit landt seer veel serpenten / onder welcke zijn eenighe wonderlijcken groot. Voor eerst een vier-voetigh / welck sy noemen Giboya, somtijdts wel vier-en-twintich voeten langh / schoon van aen-sien / ende sonder fenijn / welck somtijdts wel een heel hardt in-swelght.

Daer naer de Guiraupiaguara, langh / op den rugh swart / ende geel aen den buyck / welck over de boomen seer snel heenen ruyst / ende de eyren rooft uyt der voghelen nesten / daer het by de Wilde de naem van heeft verkreghen.

Canina een langhe ende dicke slanghe groen van verwe ende fraey.

Boyhapua langh ende ranck / alleen vorssen eetende; de Wilde gheloven dat de onvruchtbare vrouwen komen te ontfanghen / soo men haer lendenen met dese slanghe aen-strijckt.

Daer zijn vierderley slanghen die seer fenijnigh zijn / die sy alle den naem gheven van Iararaca; de grootste zijn Iararacucu, die dickwils thien voeten langh vallen / hebben seer langhe ende scherpe tanden; haer voor-nemenste fenijn

 is in

is in seecker saffraen verwigh nat welck sy in haer hebben / brenghen seer veel jonghen voort / soo datter gheopent zijn die der derthien in 't lijff hadden: de naeste Iaracoaypitiuga by naer als vipren van Spaegnien ende wel soo venijnigh: de derde Iararaepeba graeuw van verwe met een roode linie in maniere van een ketentjen hem over den rugh ende buyck loopende. De minste vallen selden grooter als een vingher ende zijn van een aerdts kouleur met uyt-puylende aeders aen 't hooft als de adders diese ghelijck zijn.

Curucaca is mede een ghevaerlijcke slanghe ende seer langh / syn meeste venijn light in 't hooft; waer door de Wilde dat stracks af-houwen alse dese slanghe konnen verrasschen.

De wonderbaerlijckste van allen is de Boycininga die aen 't uyterste van de steert ghelijck een klater ofte ratel heeft die ghelupdt gheeft in het voort kruppen; welck de goede Godt dese slanghe schijnt by ghevoeght te hebben / op dat de menschen souden moghen ghewaerschouwt zijn van syn komste; want 't is een snel dier ende uyter-maten venijnigh ende doodelijck; valt dickwils wel twaelf ofte derthien voeten langh; dan daer is een kleynder soorte van dese / swart van verwe ende wonder venijnigh welck sy noemen Boyciningpeba.

De Ibiracua is soo venijnigh / dat soo sy yemant komt te bijten / stracks het bloedt uyt alle deelen des lichaems / ooghen / ooren / neuse / etc. uyt-jaeght / ende soo ombrenght / indien niet dadelijck eenighe kraghtige tegen-weer wort gedaen.

Eyndelijck soo is de Ibiboboca wel de fraeyste slanghe / het gantsche lijff over met verscheyden kouleuren ghebigarreert / ende wel mede de alder-venijnichste / doch kruppt seer langhsaem voorts.

Men heeft hier oock verscheyden ongedierten; eerst een welck sy noemen Ton, de groote van een vloo / in 't stof groeyende / ende soo het yemant tusschen de theenen in komt / allenghskens toe-nemende / soo dat het niet dan met groote pijne kan wegh-ghenomen werden; is als de Nigua, daer wy in 't eerste boeck van spreecken. De Wilde ghebruycken daer teghen seeckere olie uyt een vruchte ghe-perst diese noemen Courocq: ende besmeeren daer de leden mede / daer dit ghedierte aen vreesen. Ten anderen een specie van mugghen (noemense Yetin,) die wel heel kleyn zijn doch steecken soo fel dat het schijnen naelden te wesen. Ten derden een soorte van kreeckels / die mede naer de heerten komen / ende doen groote schade aen alles wat sy maer knaghen konnen / insonderheydt aen spijsen ende leeder.

Eyndelijck een soorte van Spinnen die seer groot ende verbaerlijck is / des-weghen wy het af-beelsel uyt de schriften van den vermaerden Heer Carolus Clusius hier hebben by ghevoeght: dese was ghesien in de Bahia, ende was wel dry duymen langh / ende wel een duym breedt / gantsch hayrigh; hebbende aen elcke zijde vijf beenen in veel gheleden verdeelt / ende insghelijcks hayrigh; op den rugghe heeft het een merckelijck gat als een navel: wort seer schadelijck ende venijnigh ghehouden.

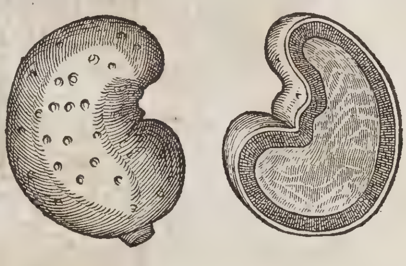
In somma dit ghewe ste is seer onder-hevigh van venijnighe ende oock schaedelijcke ghedierten / soo dat den reysende man hier wel voorsichtich moet zijn / om alle perijckel te schouwen.

Het

Het vierde Capittel.

Van de boomen, vruchten, ende ghewassen van dese Provincie.

ONder de vruchten werdt seer gheacht de Acaious, welck wast aen een boom soo groot als een granaet-boom/ met bleecke groene vollÿvighe bladeren/ witte bloemkens als oragnie-bloemen/ doch van meerder blaederen eñ van geenen reuck; uyt welcke bloeme voort-komt/ eerst een groote boone/ welck wy hier nevens hebben doen af-beelden; tusschen de welcke ende de steel een ander vrucht uyt-groeyt van de gedaente van een appel ofte peere/ de groote van een gansen eye/ ende oock wel grooter; welck

de vochticheyt van de boone allenghskens naer sich treckt: beyde dese vruchten werden Caious ofte Accaious ghenaemt/ ende is de ronde vrucht/ vol sappigh-mergh als een citroen/ voos ende spongieus/ sonder saet/ soetachtigh doch wat toe-treckende/ is goet voor de maeghe. De boone die onder aen de vrucht blÿft hanghen/ is van ghedaente als een hasen nierken/ kastanie-verwigh/ met twee schellen bedeckt/ tusschen de welcke een voos mergh is vol olie; welck gheperesen wordt teghen de kraeuwagie/ ende als ballsem ghehouden; daer onder schuylt een witte keern soo goet om eeten als de Pistacien; te weten als het vliesken daer af is/ ofte alsse gheroost zÿn/ ghelÿck de Brasilianen die eeten.

Den boom Manhaba, welck meest werdt gevonden in de Capitania van de Bahia de todos los Sanctos, heeft een bast ende bladeren als de esschen/ is altÿt groen; draeght vruchten twee-maels 's jaers/eerst seeckere Tubera ofte aerdt-buylen sonder bloemen; daer naer bloemen die seer wel riecken als de Iasmin, uyt welcke een vrucht voort-komt als Apricocs, van buyten geel met swarte stippen/ van binnen zÿn eenighe keernen die te samen ghegeeten worden; zÿn lieflÿck van smaeck ende seer gesondt; valt ghemeynlÿck af eerse rÿp is/en wort gemuyckt; de Wilde persen daer een lieflÿcken dranck uyt.

Mucuruge is een hooghen boom/ ende de peer-boom niet onghelÿck/ de vrucht heeft een lange steel/ende alsse rÿp werdt is seer goedt van smaeck/ ende wert voor ghesondt ghehouden.

De Araca is van veelderley soorten/ sommighe draghen geele/sommighe roode/ ende oock groene vruchten als appeltjens/ die een suyren ende seer aen-ghenamen smaeck hebben.

Ombu is een leeghe ende wel ghetackten boom/ syn vrucht is als een witte pruym/dan ronder ende geelder/ is schadelÿck voor 't ghebit; de wortelen van desen boom zÿn heel soet/ worden by de Wilde ghegheeten/ ende oock de koortsighe voor een medecÿne ghegheven.

Iacapucaya is een seer hooghen boom/ draeght syn vrucht in seekere kelcken met een decksel/welck af-valt als de vrucht rÿp wort/wesende als de castanien; die ghebraden moeten werden/ want raeuw ghegheeten doen 't hayr van het lichaem uyt-vallen: het houdt van desen boom is seer hard/ soo dat de assen van de suycker-meulens daer van ghemaeckt worden.

Araticu is van groote als den oragnie-boom/ heeft bladeren als de citroen-boom/ ende een vrucht als een pÿn-appel/ wel-rieckende ende smaecklÿck/ ende niet onghesondt; syn houdt is light als korck/ soo dat het in dier stede by de Wilde werdt ghebesight.

De Pequea is tweederley; de eene draeght een vrucht als een oragnie-appel/ met een harde bast/ syn sap is melckachtigh ende seer soet/ met eenighe keernen

 vermenght;

vermenght; de andere heeft seer swaer houdt ende onverderflijck/ de Portugeesen noemen het Setim.

Den vermaerden Carol. Clusius beschrijft ons twee boomen uyt de ondervindinghe van Ian van Vffele, welck de Portugeesen beyde noemen Mamoura, wesende van ghedaente als hier nevens/ dan dat de eene gheen vruchten en draeght/ wes-halven hy de eene noemt Manneken ende d'ander Wijfken: het wijfken is alleen vruchtbaer dan en heeft gheen bloemen/ ende en krijght oock gheen vruchten/ soo wanneer het manneken daer te verre van is. De struyck is by de twee voeten dick/ ende negen hoogh: soo groot zijnde/ krijghtet tacken met seer veel vruchten geladen/ dicht by een ghevoeght/ de selve noch wel neghen voet hoogh om-cingelende: Dese vrucht is bal-rondt/ van ghedaente ende groote kleyn pompoen ghelijck/ met geel vleesch/ alse rijp is/ welck de Wilde eeten om den buyck weeck te maecken; daer in schuylen veel keernen als erwetkens swart ende blinckende/ nerghens toe nut. Tusschen de vruchten kommen de blaederen op lange steelkens/ de grooste Platanus blaederen ghelijck. Het ander gheslacht draecht bloemkens (ende geen vrucht/) die aen langhe steelkens druyf-wijs hanghen/ uyten witten geelachtigh/ anders de vlier-bloemen gelijckende/ doch nergens toe nut. De Portugeesen noemen de vrucht Mamaon, dese boomen worden meest gevonden ontrent de Bahia de todos los Santos.

Cabueriba is eenen schoonen boom ende seer gheacht/ door dien uyt den bast vliet seker olie diese de naem geven van ballsem/ ende heeft oock de selve krachten; syn houdt is hardt ende swaer/ ende seer dienstigh tot ghebouwen. Wast meest in de Capitania van S. Vincent.

De Cupayba is een rechten ende dicken boom/ wiens bast mede een olye uytgheeft/ die nu seer bekent ende geacht is/ wordt gemeynlijck Copal-yva genaemt; den vermaerden Car. Clusius beschrijft die breeder.

Ambaigtinga geeft mede seeckeren ballsem uyt/ die by Monardes werdt beschreven; de welcke seght dat die vergadert wort uyt seeckere blaeskens die aen 't uyterste van de toppen wassen: dan een Portugees die onlanghs hier van ghelschreven heeft/ ghetuyght dat de Wilde den bast ende bladeren van desen boom/ by de sonne drooghen/ ende dan stampen ende in water op sieden/ tot dat de vettigheyt boven drijft/ welck sy af-schuymen; prijst dese olye seer tegen de swackheyt van de maghe/ van buyten daer op ghestreecken.

Igcigca is een boom wiens bast open gesneden zijnde een wit sap uyt-geeft/ welc hard wort ende wel riect als mastick/ ofte wieroock. Daer is noch een ander sorte van desen boom welck sy noemen Igtaigcica, wiens herst soo hard ende door-schijnende is als glas; daer de Wilde haer potten mede verglaesen.

Iequin-

Iequintinguacu draeght een vrucht als een aerdt-besie met een ronde steen / die swart ende blinckende is als gette ; syn vleesch wordt ghebruyckt in plaetse van seep.

Daer zijn noch meer vruchtbaere boomen hier te langh om te verhalen / veel cocos-boomen / veel pijn-boomen ende dierghelijcke.

Onder de wilde boomen is de voor-naemste daer het Brasil-houdt van komt / welck met groote menighte wert over-ghevoert naer Europa.

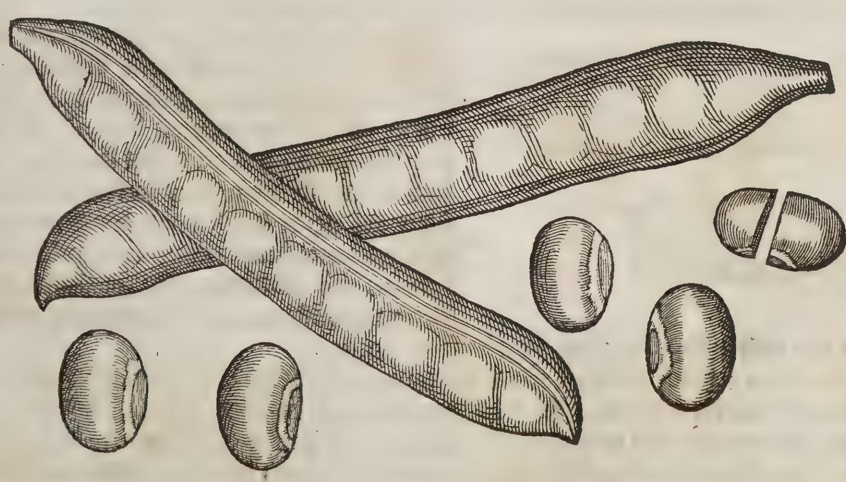
Het vijfde Capittel.

Van de Kruyden, Wortelen, ende andere ghewassen.

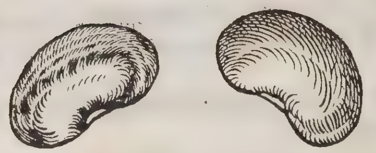
DE nuttighste ende alder-ghemeynste wortel van dese Provincie is de Mandioca, ofte Manyouca, als de Portugeesen die noemen / welck is als een karote ofte pastinake / doch langher ende dicker ; welck een hooghe staeck uyt-gheeft / teer / met witte mergh / ende knoopigh ; welck af-ghesneden / ende in de aerde ghesteecken weder wortelt / ende in ses oft neghen maenden tijdts weder bequaem is om te ghebruycken. Van dese wortel maecken sy haer meel / ende backen daer koecken af. Daer zijn verscheyden soorten van dese wortelen / doch alle eetelijck ; naer dat het sap daer uyt-gheperst is / welck luttel beter is als venijn. Van deselve wortelen maecken sy mede verscheyden dranken diese Mingaes noemen / seer smaeckelijck ende ghesondt oock voor de siecken. Onder andere soorten isser een diese Aypim noemen / welck oock rauw sonder letsel ghegeten wort / daer de Wilde een dranck van maecken / seer dienstigh teghen de heete lever / soo datse daer selden met ghequelt zijn. Dese plante wordt oock Iuca ghenaemt / daer wy elders van spreecken.

Men heefter noch veel andere eetbaere wortelen als Potati, Mangaræ, ende Caræ, als rapen / ende dierghelijcke.

Daer wassen verscheyden Boonen die in groote ende schoonheyt de onse verre te boven gaen ; ende voor eerst een slagh van Turcxsche boontjens / by den vermaerden Carolus Clusius uyt-ghedruckt als hier onder ; de welcke hy beschrijft in deser voeghen :

De haeuwe was thien duym breedten langh / ende een duym breedt / in den rugge met vier senuwen beset in-houdende thien boontjens / elck in een bysonder vlieskens besloten / een duym breedte langh / ende half soo breedt / bruyn / met een witte plack.

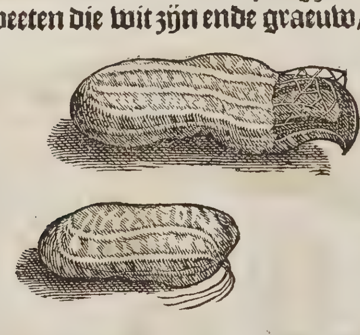

Voorts een ſoorte van Roomſche boonen / die platter zijn als de onſe/ende wit/ met ſommighe geele ſtreepen ſeer aerdigh ghebigarreert/die wy hier neffens hebben doen af-beelden.

Noch een ſoorte van Turcxſche boonen upter-maten groot/dewelcke ick hier hebbe doen af-beelden; de haeuwe is een halve voet langh/ende twee duym-breeden

breedt / graeuw ende by naer ſwart van kouleur / ende met ſeecker dons bedeckt; heeft vier boonen/ van den anderen door tuſſchen-ſchotten verſcheyden/ deſe hebben groote lappen/ ende zijn by naer rondt / in 't om-gaen roodtachtich/ ende op 't hooghe bruyn-roodt upten ſwarten; eenighe hebben oock ſwarte ſtippen / hebben een dicken ende harden baſt : ick gheloove dat dit de boonen ſyn die de Wilde/ ſoo Iean Lery ſeght / Commenda-ouaſſou noemen : hebben oock erweeten die wit zijn ende graeuw/welck ſy noemen Commenda-miri.

Hier waſt mede een vrucht onder de aerde ghelijck de Tubera ofte aerdt-buylen/welck hier nevens hebben af-ghebeelt; Lery ſchrijft dat de Wilde die noemen Manobi, de Portugeeſen maecken daer groot werck af / dan wat naem ſy die gheven is my noch onbekent: deſe aerdt-buylen zijn aen den anderen ghehecht met dunne ende langhe ſenuwen / hebben een as-verwighen baſt/rompelachtich ende onſterck/ende van binnen een keeſt als een haſe-note / by naer van de ſelve ſmaeck.

Iean Lery beſchrijft noch een anderen wortel/ die hy Hetigh noemt / ghemeynlijck twee vuyſten groot ; ende in 't koocken zijnſe verſcheyden van kouleur/ eenighe wit/ eenighe ros/ ende purpur/ ende eenighe goudt-geel / welcke de beſte zijn/ ende ſmaecken als een gebraden peere; haer blaederen kruypen langhs de grondt/ ende zijn de komkommers-bladeren niet onghelijck : werden hier meeſt in alle ghewesten ghevonden : worden voorts gheteelt als de Yuca.

'T ſoude te langh vallen alle de andere kruyden te beſchrijven/ ſoo ſullen wy 't hier by ſtaecken.

Het

Het seste Capittel.

Gheleghentheyt van de volckeren ende in-gheboorne van 't landt van BRASIL in 't ghemeyn.

DE menighte van 't volck van Brasil is wonder groot / (seght Herrera) soo dat niemandt te landt-waert in en kan reysen / sonder woon-plaetsen te vinden van Indianen die in de wapenen zijn / alsoo dit volck in groote oneenicheyt met den anderen leven / welck de oorsaecke is dat de Portugeesen 't landt moghen houden / het welck haer anders onmoghelijck soude zijn. Doen de Portugeesen daer eerst begonden te nestelen / vonden sy groote teghen-stant / doch verjaeghden 't volck allenghskens van de kuste ; de spraecke was eenparich de gantsche kuste langhs. 't Volck gingh naeckt / beyde de mans ende de vrouwen / sonder eenigh deel van 't lichaem te bedecken : sy leven in hutten / elck ghebuerte heefter eenighe / acht ofte neghen / vol van volck ; met haer netten ende Hamacas, welck zijn haer hanghende bedden daer sy in slapen. Sy en hebben gheen Koningh / alleen een Overste in elcke ghebuerte / welck sy ghehoorsamen vry-willens ende niet uyt bedwangh / ende de selve stervende komt de soon in de plaetse / en ghebruycken die niet dan om haer ten strijde te voeren / ende te raden hoe sy vechten sullen ; hy en strafste niet / noch en ghebiedt haer niet teghen haer wil : heeft dry ofte vier wijven / waer van de eerste meest gheestimeert werdt : en bidden gheen dingh aen / noch en ghelooven niet dat daer een ander leven is naer het dese / maer dat het al sterft met het lichaem / waer door sy seer beestelijcken leven.

Her. d. 4. l. 8. c. 13.

Dit volck is seer strijdtbaer / ende zijn deur-gaens met den anderen in oorloge: ende 't is haer onmoghelijck dat sy vrientschap houden met den anderen. Sy vechten met boghen ende pijlen / ende zijn seer gheneghen tot strijden: het is een dinghen vreemdt om sien / dry oft vier duysendt man van de een ende de ander zijde / naeckt malkanderen met pijlen schietende / ende dat met groot ghekrijsch ; ende gheduerende desen strijdt met groote raddicheyt van d' een zijde tot d' ander springhen om niet gheraeckt te worden ; sy zijn seer onvertsaecht ende vreesen weynigh de doodt / ende laten haer altijdt voor-staen dat de victorie voor haer is : en nemen gheen ghevanghens / maer slaen al doodt ende eetense ; ende die over-blijven / nemense met haer ; doen de ghevanghen een grooten bast om den hals / op dat hy niet wegh en loope ; gheven hem een Hamaca om in te slapen / ende een jonghe dochter van de schoonste om by te legghen / die hem bewaert ende te eeten gheeft / ende naer vijf maenden als sy hem slachten willen / stellen sy een groote feeste aen / ende maecken veel dranks ghereet / daer sy haer droncken in drincken / ende dooden hem voorts in manieren als by Leri ende andere in het langhe is beschreven. In dien de vrouwe die hem bewaert heeft / van hem swangher is / soo houden sy het voor een van de grootste wraecken over haer vyandt / het nieuw-gheboorn kindt mede te eeten : doch het ghebeurt dat dese vrouwen soo gheaffectioneert worden op de ghevanghen / dat sy die los laten ende met hem wegh loopen / ghelijck sommighe Portugeesen door desen middel zijn ontkomen.

Dit volck is seer wreedt / oneerbaer ende gheneghen tot vleeschelijcke lusten / ende alle gebreecken ; hoe-wel dat de mans en de vrouwen in haer by-een-komsten eenighe schaemte verthoonen. Sy eeten al menschen-vleesch van haer vyanden ; ende wat sy oock eeten / noodighen alle de om-standers daer toe / welck is al haer liefde die sy thoonen. De mans hebben de onderste lippe door-boort / ende daer een ghesteente in om de fraeyicheyt : ander hebben 't aensicht vol gaten / ende daer steentjens in / waer door sy seer hesselijck zijn om aen te sien : trecken den baert uyt / ende en lijden gheen hayr aen 't gantsche lichaem / als alleen het hooft. De vrouwen hebben groote pracht in haer hayr / en draghen het seer langh : eenighe schilde-

schilderen het gantsche lichaem; ende die eenighe vroomicheden hebben bedreven/ draghen daer seeckere teeckenen af. De verwe is het sap van seecker vruchte/ wassende aen den boom Ianipaba; welck is van ghestalte als oragnie-appel/ ende geeft onrijp zijnde een wit sap dat allenghskens swart wordt/ en vergaet niet dan naer den negensten dagh. De vrouwen zijn haer mans getrou/ ende konnen geen over-spel lijden; ende eenighe vrouwen beloven kuysch te leven/ ende souden liever sterven als de beloften te breecken. Dit volck leeft sonder sorghe/ anders als om te eeten ende te drincken/ ende volck te dooden/ soo dat sy vet en gladt zijn/ doch worden van een kleyn onlust verslaghen ende ter neder ghebracht: de vrouwen als sy ghebaert hebben/ wassen haer en gaen daer henen/ ende de mans gaen te bedde legghen/ ende werden besocht als oft het de kraem-vrouw waer. En vergaren gheen goedt; hoe-wel dat sy begeerigh zijn naer eenighe goederen van Spaegnien/ als hemden ende yser-werck/ welck sy groot achten: in manghelingh van welckes sy gheven slaven/ die sy op den roof gaen halen van haer vyanden: dan de Jesuiten hebben dit af-ghebracht/ als mede de excursien die de Portugeesen ghewoon waren op dit volck te doen/ gheen slaven toe-latende/ dan die by rechtveerdighe oorloghe verovert worden. Dus verre uyt Herrera.

De Jesuiten ghetuyghen in haer verhalen in druck verveerdicht/ dat het volck welck ontrent de kuste placht te woonen/ by de Portugeesen meest is om-gebracht/ ende de rest verjaeght binnen 's landts.

Wy sullen hier by voeghen de gheleghentheyt van diversche natien van Wilden/ ghelijck de selve by een Engels-man die veel jaren onder de selve heeft verkeert/ ende meest alle de contreyen heeft door gheswermt/ zijn aen-gheteeckent.

Purchas Pilgrimag. l.9. c.4.

De Petivares en zijn soo barbaris niet als de andere/ haer lichamen zijn met fijn werck ghepickeert; hebben gaten in de lippen/ ende daer een steentjen in/ als oock andere Brasilianen: hebben gheen religie/ houden veel vrouwen/ maer de vrouwen zijn aen een man ghebonden; de vrouwen draghen al de provisie als de mans ten krijghe gaen/ voeren veel Tobac met haer/ en hebben ghemeynlijck een bladt daer van voor in de mondt. Oorloghen teghen de Portugeesen ende alle andere: eeten menschen-vleesch/ ende houden dat het selve haer robust en sterck maeckt. Woonen ontrent Parayba.

De Maraquites woonen tusschen Pernambuc ende de Bahia, andere Indianen noemense Tapoyes, dat is wilde menschen te segghen/ welcke naem alle ander natien uyt-genomen dese en de Vaanasses, die dese seer gelijck zijn/ voor een smaet achten. De mans zijn van goede statuere/ ende de vrouwen proper en fraey/ ende vechten met booghen als de mans. Ende hebben gheen seecker woon-plaetsen/ noch religie/ noch vrientschap met eenighe natien; dan waren doen in vreede met de Portugeesen: hebben oock gaten in de lippen/ dan en snijden haer lichaem niet; zijn snel/ ende komen nimmermeer op 't vlacke veldt om te vechten/ maer houden haer in 't ghebergthe; eeten menschen-vleesch.

De Topimanbazes woonen van Rio de San Francisco tot Bahia de todos los Santos toe/ zijn in spraecke ende anders de Petivares ghelijck/ dan de vrouwen zijn van beter complexie/ ende de mans laten haer baerden langh groeyen.

De Waymoores (veellicht Gaymures, daer wy vooren van hebben ghesproken) woonen van Bahia tot Ilheos toe/ groote lieden van stature/ ende snel als een peerdt/ vijf ofte ses van haer derven een suycker-huys aen-vallen daer hondert man in is: draghen langh hayr/ hebben gheen vaste woon-plaetse/ en vraghen niet waer sy komen/ betrouwende op haer raddicheyt: eeten geerne menschen-vleesch/ zijn altijdts bestoven ende beslijckt/ om dat sy op de grondt legghen.

De Tomonymenos woonen ontrent Spirito Santo; hebben vaste woon-plaetsen/ met groote steenen daer om gheset/ tamelijck hoogh/ en van binnen wallen van kley ofte steen: ende haer huysen hebben ronde gaten om door te schieten; bedecken 't lichaem met vederen/ schilderen haer swart ende root. De Portugeesen

namen-

namender wel 16000 ghevangen/ende ſloegen thiende-deel daer van doodt/ende
de reſt verdeelden ſy; ende deſtrueerden 't gantſche landt by de rieviere Parayva.
De Waytaquazes woonen aen de zuyt eñ noort-zÿde van Cabo Frio; zÿn groo=
ter van ſtature als de Waymores; haer vrouwen vechten mede met boghen; leggen
op de grondt als verckens/ een vier in 't midden/ houden met niemant vreede/ dan
eeten al die ſy krÿghen konnen. De Wayanaſſes houden haer in Iſla Grande, zÿn
kort/ met groote buycken/ bloodt/ niet ghepickeert/ ende vanteren haer van geen
menſchen-vleeſch te eeten; de vrouwen zÿn heſſelÿck met groote lÿven/ roodt ghe=
ſchildert met Vrucu, welck in een haeuwe waſt als een boone; zÿn beyde mannen
ende vrouwen de kruyn gheſchoren als Munnicken/ de reſte van 't hayr langh.
De Topinaques hebben haer woominghen ontrent St Vincent, zÿn van goede
ſtatuere ende complexie: de vrouwen gheſchildert met diverſche kouleuren: eeten
menſchen-vleeſch/ bidden niets aen: alleen als ſy een man ſlachten/ ſoo verwen
ſy haer met een vruchte ghenaemt Ianipano, en met veeders op 't hooft/ groote ſtee=
nen in de lippen/ratels in haer handen/danſen dry daghen aen den anderen/drinc=
kende een vuyl nat/daer by ſegghende dat Tabac haer ſterck maeckt. Onder haer
is veel goudts in veel berghen ontrent de zee.
De Pories woonen hondert mÿlen binnen 's landts/ zÿn kort als de Waynaſ-
ſes, leven op pÿn-nooten/ ende kleyn Cocos als appelen/ met ſchellen als wal-
nooten/ maer harder; noemen die Eyrires: ſtrÿden met niemant/ eeten geen men=
ſchen-vleeſch ſoo ſy ander eeten hebben; ſlapen in netten van baſten; hebben gheen
huyſen/ als twee oft dry tacken van boomen te ſamen ghebonden/ ende bedeckt
met palm-bladeren: voor een mes ofte kam ſullen ſy vÿf oft ſes ſtoopen ballem-
olye gheven. Naer 't ſegghen van Antoni Knivet die langh in die landen heeft
gheſwarmt/ ſoo woonen deſe Pories over de revier Pareyva, welck leght op de
een-en-twintich graden twee derde by zuyden de linie.
De Molopaques woonen by de rieviere Paradiva, zÿn ſoo groot als Duyt=
ſchen/ fraey van complexie/ ghebaert/ civil/ decken haer ſchamelheydt: haer
woon-plaetſen zÿn bewalt met aerde ende groote balcken: daer is abundantie
van goudt/ welck ſy niet en achten noch en ghebruycken/ dan om aen haer net=
ten te hanghen; dits de rieviere Paradiva, tachtentich mÿlen voorder als Paraey-
va; vergaderen gheen dan het ghene den reghen van 't gheberghte af-waſt/ welck
is van ſwarte aerde ſonder boomen. De vrouwen zÿn ſchoon ende fris als En=
gelſche vrouwen/ modeſt; men en ſietſe niet lacchen/ ende zÿn van goet vernuft:
ſy binden het hayr om haer middelt met baſt/ ende decken haer naecktheyt daer
mede; haer hayr is van diverſche kouleuren; ende die gheen langh hayr en heb=
ben/ decken haer met wilde voeyeringh: eeten menſchen-vleeſch; onder-hou=
den des middaeghs ende 's avonts te eeten; (welck ſeer ſeldtſaem is in dit ghe=
weſte) hebben gheen religie ſoo veel deſen Engels-man konde mercken; zÿn ſeer
puntich ende klaer.
De Motayas zÿn kleyn en bruyn volck/ korten haer hayr in 't ronde om het
hooft/ op andere plaetſen trecken ſy het uyt; zÿn menſchen-eeters.
De Lopos ofte Biheros, als de Portugeeſen die noemen/ houden haer in het
gheberghte daer pÿn-boomen waſſen/ de nooten zÿn haer eenighe ſpÿſe; hebben
gheen huyſen/ dan tacken van boomen te ſamen ghebracht; daer zÿn ſeer rÿcke
mÿnen van goudt ende ghesteenten; gheen deel van America is voller daer van/
dan is verre binnen 's landts/ ende vol volcks/ ſoo dat noch Spaegniaerts noch
Portugeeſen daer dueren moghen; is kleyn ende bruyn volck/ de vrouwen vuyl
ende onbeſchaemt als beeſten.
De Wayanawaſons woonen in kleyne vlecken by de kant van een revier/ zÿn
de ſimpelſte van alle andere; zÿn anders groot ende lanck/ wel ghemaeckt. Den
Autheur met twaelf Portugeeſen onderſtondt van hier ſyn wegh te nemen over
landt naer de zuydt-zee; quamen aen veel gheberghten daer ſy goudt vonden

ende veel kostelijcke ghesteenten: reysden twee maenden door dit landt/ tot dat sy quamen aen een grooten bergh van kristal/ welck een grooten toorn gelijck was/ die sy om de steylheyt wille niet konden passeeren/ saghen dien thien daghen eer sy daer aen quamen; passeerden daer twintich daghen voor-by/ eer sy eenighe door-komste konden vinden/ en quamen ten lesten aen een reviere die daer onder liep: maeckten provisie van water ende wildt/ ende trocken zoo door de vaulte/ daer 't water groot ghedruys maeckte/ ende gheraeckten in twee oft dry daghen daer door. De naeste Wilden die sy rescontreerden was een gheslacht van Tamoyes, welck is zoo fraeyen volck als eenigh in Europa, met veeren op het hooft; de vrouwen lanck en proper/ dun in de middel/ schoon/ met fraeye handen ende aensichten/ de borst ghepickeert/ en achten gheen gout ofte gesteenten; hy bleef hier achthien maenden/ dooden ende aten al syn compagnons/ maer spaerden hem om dat hy seyde een Fransman te wesen/ met de welcke sy eertijdts handelingh hadden ghehadt.

De Tocomans woonen tusschen Rio de la Plata ende St Vincent, is kleyn volck en woonen in kavernen. De Caryoghs gaven voor dry glaeskens oft spieghelt-jens/ en een kam/ de weerde van vier oft vijf duysent kroonen in goudt ende ghesteenten; de vrouwen zijn schoon; de mans verwen haer selfs swart.

De Taymoes verlieten haer wooningh in de dertich duysent sterck/ sochten nieuwe woon-plaetsen; quamen in 't land van de Amazons die de Indianen noemen Maridiocnysyams, maer en dorsten daer niet teghen strijden/ namen een plaetse van de Caryos in/ ende atender dry hondert af/ de reste vluchte naer de riebier de la Plata, ende verkreghen hulpe van de Portugeesen/ die thien duysent van de Tamyoes doot-sloeghen/ ende de reste voor slaven hier en daer verdeelden/ ende soo quam den autheur weder onder de Portugeesen. Een Portugeeser Moninck die pertinentlijck al dit landt beschrijft/ stelt noch meer andere volckeren; als Ararape, Apigapigtanga, Viatan; ende van de Tapuyas reeckent hy wel ses-en-seventich soorten/ alle different van tale/ doch meest van eender maniere ende wreedtheydt.

Het sevende Capittel.

Van de Capitania van Sant Vincent, ende de Steden der Spaegniaerden daer in legghende.

De oorloghen die de Portugeesen gheduerigh hebben ghevoert met de in-ghebooren van 't landt/ en hebben haer niet toe-ghelaten eenighe woon-plaetsen te maecken/ dan op de kuste. De selve bestaen in neghen Gouvernementen; welck de Portugeesen Capitanias noemen. Naer 't segghen van Herrera, hoe-wel hy der maer acht en noemt: dan andere tellender veerthien/ te weten: Sant Vincent; R. de Ienero; Porto Seguro, Spirito Sancto, Ilheos, Bahia, Seregipe, Pernambuco, Tamaraca, Parayba, Rio grande, Ciara, Maranhaon, Para: van welcke eenighe verre loopen buyten de limiten van Brasil.

Her. desc.

Wy sullen beginnen van de naest-gheleghene aen Rio de la Plata; welcke is de Capitania van San Vincente, gheleghen op de hooghte van vier-en-twintich graden by zuyden de linie: in dese Capitania zijn dry steden ofte woonplaetsen van Portugeesen; waer van de principaelste wordt ghenaemt Santos; welck naer 't segghen van Lopes Vaz heeft by de vier hondert huysen/ ende daer zijn dry suycker-Ingenios ontrent.

Lo. Vaz.

Een van onse natie die niet langh gheleden daer is gheweest/ ghetuyght dat de stadt Santos is gheleghen veertich leguen by zuyden Rio de Ienero, dry ofte vier mijlen van de zee; dan dat daer schepen van twee hondert lasten bequamelijcken voor konnen komen/ ende haer volle ladinghe in-nemen/ ende dat het een stadt is van seventich oft tachtentich huysen: Dese werde by den Ridder Thomas

Thomas Candisch in-ghenomen / ende wel twee maenden in-ghehouden in den jare 1591, doen hy voor de tweede reys naer de Strate van Magallan trock. Vondt daer eenigh goudt/ daer ghebracht by de Wilden van een plaetse Mutinga, daer de Portugeesen nu een mijne souden hebben.

De tweede is San Vincent, welck een kraey stedeken is; naer het segghen van den voor-schreven Nederlander/ soo leght het drp oft vier mijlen meer naer 't zuyden/ ende is onbequaem voor groote schepen/ ende niet soo groot ofte wel bewoont als Santos.

Acht oft neghen mijlen voorder naer het zuyden legghen twee vlecken/ Tanse ende Cavane, beyde overvloedigh van lijf-tocht/ ende is het uyterste dat by de Portugeesen is bewoont: ende de derde is ghenaemt Hitauhacin, vijf leguen voorder naer 't zuyden. Twaelf mijlen voorder in 't landt is een dorp ghenaemt San Paulo, by de Jesuyten ghebout / ende ghepopuleert meest van de in-gheboorne ofte Mestizos. De voornoemde Nederlander ghetuyght / dat de vlecke Sant Paulo is van seventich ofte tachtentich huysen / ende dat men daer henen reyst door een quaden ende moepelijcken wegh/ vol berghen ende bosschagien: drp mijlen van daer legghen rijcke goudt-mijnen / in een gheberghte streckende oost ende west ontrent dertich mijlen. Anthoni Knivet Engelsman / langh in dit ghewest verkeert hebbende ghetuyght dat S. Paulo is twaelf leguen van S. Vincent, ende dat daer een goede silver-mijne is/ ende voorder in 't landt goudt-mijnen / ontrent een plaets ghenaemt Etapusick.

Popilliniere.

Tot beschermínghe van dese haven van Sant Vincent, is een casteel ghebout naer 't noorden/ op een Eylandt legghende aen 't vaste landt/ ghenaemt Britioga. Dit casteel leght op een sandt-baye daer goede reede is. Naer dat de Enghelsche in dese haven in den jare 1582, een Spaensch schip hadden in den grondt gheschoten/ ende twee andere verjaeght/ soo is daer noch een ander fort gemaeckt om 't in-komen te beletten / als Lopes Vaz ghetuyght. Des niet teghen-staende soo is Candisch in syn leste voyagie in den jare 1591, niet alleen hier in-gekomen/ maer heeft oock Santos in-ghenomen/ ende Sant Vincent verbrandt. Voor de mondt van de rievíere ende haven van Sant Vincent, leght het Eylandt San Sebastian, 't welck tamelijck groot is/ ende naer 't zuyden een ander Eylandt/ welck seer hoogh is / ghenaemt Isla de Alcatrarzas, daer men af moet blijven/ door dien het dangereuse ondiepten heeft; ende om te loopen in Sant Vincent, moet men dit Eylandt te west-waert laten legghen.

d.4.l.8. c.12.

Lopes Vaz. Engelsche voyagie.

Tusschen 't Eylandt van S. Sebastian en het vaste landt/ is een seer goede reede/ beschut voor alle winden/ want men besloten in 't landt leght; daer zijn veel schone sandt-bayen / alwaer veel visch is / maer weynigh ander ververschinghe / want 't Eylandt is vol wildt gheboomte/ dat men niet magh in-waert gaen; water is daer genoegh te bekomen/ ende aen de zee-kant wast wat petercelie. Men kan daer weder uyt-zeylen by oosten / ende oock by westen; alwaer 't streckt zuydt-zuydtwest uyt / ende het Eylandt van Alcatrasses leght; aen de oost-zijde leght oock een Eylandeken / ende daer is een Eylandt gheleghen op de hooghte van vier-en-twintich graden. De voyagie van Candisch seght dat dit Eylandt is gheleghen twintich Engelsche mijlen van Sant Vincent.

Olivier van Noordt.

Een Engelsch-man ghetrout in Santos met namen Iohn Withal schrijft in den jare 1578 aen syn vrienden te London aldus:

Engelsche voyagie.

Ick heb dese daghen sprekende met de Capiteyn, van hem verstaen, dat daer seker mijnen van silver ende goudt ontdeckt zijn, ende dat sy daghelijcks werckleden verwachten om de selve mijnen te openen. Maer de Engelsche die daer waren met haer schip in den jare 1580, verklaerden dat de Portugeesen van den Koningh verboden was de mijnen te bewercken.

'T volck van de lande/ die vrienden zijn van de Portugeesen/ noemen sich Tuppinikinsi, haer wooninghe is in 't gheberghte; ende naer dat Stadius verhaelt/ soo

strecken haer palen wel tachtentich mÿlen binnen 'slandts / ende veertich langhs de kuste; dese hebben haer vyanden aen alle kanten; naer 't zuyden de natie van de Carioes, ende naer 't noorden de Tupin Imbas, welcke leste veel schade hebben ghedaen aen de Portugeesen: dese voorsz. Tuppinikinsi hebben oock continuele oorloge met het volck/ welck streckt naer Peru toe.

De Jesuyten ghetuygen in haer verhalen dat ontrent Sant Vincent woont een natie van Indianen die sy noemen Miramumins, een wildt ende barbarisch volck/ dat gheen vaste woon-plaetsen en houdt/ maer van d'een plaetse op d'ander vertreckt; de welcke de Portugeesen eerst wel schade hebben ghedaen; dan nu door de Jesuyten bekeert zÿnde/ ist wat beter met haer te handelen/ ende laten haer by wÿlen by de Portugeesen ghebruycken; des niet teghen-staende soo is dese plaetse seer vervallen/ naer 't segghen van de Jesuyten/ ende dat meest om dat de Portugeesen soo ontrouwelÿck ende wreedelÿck met de in-gheboorene handelen; want hoewel de Jesuiten (naer haer seggen) soo hier als elders seer soecken te verhinderen/ dat men de in-gheboorne tot gheen slaven en make/ soo zÿn de Portugeesen qualÿck daer van te onthouden/ oock soo verre/ dat sy de kleedinghe van de Jesuyten misbruycken om dit arm ende slecht volck onder 't decksel van dien te bedrieghen/ waer door de Jesuyten dagelÿcks minder ende minder credijts by de Wilden bekomen.

Sant Vincent leght naer 't segghen van Iarricus veertich leguen van Rio de Ienero; de Jesuyten die hier woonen/ doen diversche tochten te landt-waert in/ ende voornamentlÿck naer de Carioes die by de tachtentich leguen van daer naer 't zuyden woonen/ langhs de kuste tot by de mondt van Rio de la Plata toe; ende is een fraey ende bequaem volck/ meer als eenigh ander dat in dit geweste woont/ wit/ ende kleeden haer met vellen van beesten: woonen om de Laguna die sy noemen de Patos, waer door dit volck oock selfs wel somtÿts Patos worden genaemt: de Portugeesen hebben eenigen handel met dit volck door faveur van de Jesuyten/ dan door haer loose handelinghen als voren/ en willen de Wilden haer niet wel in haer landt laten komen.

Het achtste Capittel.

Van Rio de Ianero, ende de gheleghentheden daer ontrent.

De naest-gheleghene Capitania aen Sant Vincent is Rio de Ianero, soo by de Spaegniaerden ghenaemt/ om dat in die maendt ontdeckt was by Iuan Dias de Solis, in den jare 1515, de welcke de selve stelt naer syn reeckeninghe op de hooghte van twee-en-twintich graden ende een derde. Maer de Fransche welcke dese plaetse eerst hebben bewoont/ noemden die Ganabara. De Francoysen voeren naer dese plaetse in den jare 1555 onder het gouvernement van Villegagnon, met twee wel-ghemonteerde schepen/ en quamen daer in de maent van November; Villegagnon maeckte op 't in-komen/ welck ontrent een half mÿle breet is/ en van beyde zÿden besloten met twee hooghe berghen/ een fortresse van hout/ op een rodtse welcke hondert voeten lanck is/ ende sestich breedt/ daer hy een deel van syn gheschut plante/ om de in-komste te verseker en. De riviere is van binnen seer breedt/ ende daer in veel fraeye Eylandekens/ met boomen beset die altÿdts groen zÿn; op welcker een/ wesende een canon-scheut van 't fortjen voorsz/ hy syn volck ende de reste van syn gheschut lande/ door vreese van de Wilden/ niet dervende aen 't vaste landt syn woon-plaetse legghen. Dit Eylandeken was ses hondert passen langh en hondert passen breedt/ legghende verscheyden van 't vaste landt aen d'een ende d'ander zÿde/ een geutelinghs-scheut: daer en was gheen versch water/ soo dat sy haer moesten behelpen met een cisterne die sy maeckten. De tweede vlote welck over-voerde die van de religie/ op 't begeeren van Villagagnon, onder het belept van le Sieur du Pont, schepde van Vranckrÿck in de maendt van November in het jaer 1556, in welcker ghesellschap was Iean Leri, die dese

Thever. Lescarb. l.2.c.1.

tweede

tweede voyagie heeft beschreven / ghelijck Thevet de eerste. Dese vlote is naer veel suckelingh in Rio de Ienero ghekomen in Martio 1557, ende het volck ghelandt aen 't fort Villagagnon op 't voor-schreven Eylandeken / welck hy ghenaemt hadde ter eeren van den Ammirael van Vranckrijck / Fort de Colligni. De Francoysen stellen dese rievierе op de hooghte van dry-en-twintich graden by zuyden de linie / ende wort by haer-lieden beschreven in manieren als volght. De in-wijck van de zee is vier-en-twintich duysent passen breedt / en in sommighe plaetsen breeder / tot dat hy op veerthien oft sesthien duysent passen komt. Ende hoe-wel de berghen die daer om leggen niet seer hoogh en zijn / als wel die om 't lack van Geneve legghen / magh nochtans niet qualijck by 't selve lack worden vergheleken. De mondt van dese in-wijck is seer sorgelijck / want men de zee verlatende / voor-by dry kleyne onbewoonde Eylandekens varen moet / daer de schepen in dangier zijn / om daer op aen stucken te stooten; daer naer moet men varen door een strate / gheen dry hondert passen breedt / 'twelck slincks af daelt van een spitsighen bergh als een pyramide / die niet alleen seer groot is / maer oock van verre schijnt by konst ghemaeckt te wesen. De Fransche noemden hem om syn rondtheyt ende gelijckenis van een groote toorn le Pot de Beure, dat is / boter-pot: Een weynich voorder inwaerts is een rodtse / effen / ende ontrent hondert-en-twintich passen groot: diese noemden le Ratier, welck Villagagnon eerst meynde te fortificeren / dan wierdt van de golven daer af ghedreven. Twee duysent treden voorder leght het Eylandt dat de Francoysen bewoonden / ende was voor haer komste woest; heeft in de lenghte duysent treden / en is by het seste deel soo breedt niet als het langh is / rondtom beset met klippen ghelijcks het water legghende / soo dat de schepen by een gotelingh-scheut daer af moeten blijven / uytgenomen aen een plaetse daer de haven is / soo dat hier uyt is te verstaen dat dese plaetse licht te beschermen is tegen de vyandt: van beyde de zijden verheft sich een heuveltjen / daer Villagagnon syn hutte op ghestelt hadde; ende op de rodtse die midden in 't Eylandt / by de sestich voeten hoogh leght / het raedt-huys; de resteerende huysen lagen op 't vlacke velt / wesende al kleyne huttekens / uyt-genomen 't raedt-huys voor-noemt / ende eenighe fortificatien. Thien duysent treden voorder leght een seer vruchtbaer Eylandt / welck by de twaelf duysent treden in het ronde is / ende derhalven by de Francoysen Isle grande wierdt ghenaemt. Dit was bewoont by de Wilden die Tououpinambaulty worden ghenaemt / die in verbondt stonden met de Francoysen. Noch soo zijn daer diversche andere onbewoonde Eylandekens / daer seer excellente oesters worden ghevonden / vast zijnde aen groote steenen / soo datmense qualijck daer van kan rucken / die ghekoockt zijnde seer smakelijck zijn / ende eenige kleyne peerltjens in hebben. Dese rievierе is vol van veelderhande visch / die de voor-schreven Leri beschrijft. In 't uyterste van dese in-wijck zijn twee rievieren / welck aen beyde zijden van de Wilden bewoont zijn. Veertich oft sestich duysent passen voorder langhs de kuste naer Rio de la Plata toe / is een ander groote in-wijck die de Francoysen Vasarum noemen / daer de Fransche te met aen-liepen. Dit is de standt ghewеest van Rio de Ienero, ten tijden dat de Francoysen daer woonden / dan door de revolte van Villagagnon, ende andere incidenten / soo hebben het de Fransche schandelijck verlooren / ende is by de Portugeesen verovert onder 't beleydt van Manuel de Sa, Gouverneur van de heele kuste van Brasil. Is nu de tweede Capitania van de Portugeesen / van Rio de la Plata af-rekenende; ofte de achtste beginnende van boven; De stadt is gheheeten San Sebastian, ende heeft naer het segghen van Herrera twee hondert burgers / ende een collegie van Iesuyten: Lopes Vaz seght dat daer ontrent dry hondert huysen zijn / ende dat daer zijn twee suycker-Ingenios; doch den handel staet meest op Brasilie-houdt ende cottoen; daer is abundantie van victualie. De stadt is gheboutwt aen de zuydt-zijde van de enghte (daer wy in de beschrijvinghe van de Francoysen hier voren van hebben ghesproken) ende teghen over aen de noordt-

Leri.c.7.

d.4.l.8. c.11.

Olivier van Noordt.

noordt-zÿde leght het kasteel / ende binnen is het een ruyme zee / daer eenighe rievieren in-loopen; ghelÿck te sien is by de figueren daer van uyt-ghegheven. De hooghte van dese plaetse wordt by Olivier van Noort ghestelt op dry-en-twintich graden en vÿfthien minuten. De in-gheboorne van dit landt ontrent Rio de Ienero worden ghenaemt Tououpinambauty, ende haer manieren ende doen wort in 't langh beschreven by Iean Leri, die daer onder eenighen tÿdt gheconverseert heeft; en komt meest over een met het ghene wy hier vooren in 't generael hebben aengheroert van de manieren ende ghestalte van dese natien.

De Iesuyten ghetuyghen in haer verhalen / dat daer in haer collegie welck sy hier hebben wel vÿftich persoonen zÿn/ende dat hier wel twee oft dry sterckten zÿn ghemaeckt door haerlieder toe-doen / met hulpe van de in-gheboorne van de lande / sonder dat de selve den Koningh van Spaegnien yet hebben ghekost.

De stadt licht wÿt ende breedt/ verspreyt aen dry gedeelten/soo dat de huysen in dryen zÿn verdeelt; d'een is boven/daer de voornaemste parochie-kercke staedt/ ẽn 't klooster van de Iesuyten; d'ander licht beneden in de valleye genaemt el Barrio de St Antonio; ende de derde langhs de zee-strandt / beginnende ontrent het binnen kasteel / ende streckende tot aen 't klooster van St Bento. Hier komen van Rio de la Plata eenighe karveelen in May ende April met de Generays, dat zÿn zuydt ende zuydt-weste winden/ ende brengen veel tarwe/ meel/kaesen ghesouten-vleesch / schaeps-wolle ende veel stucken van achten / ende komen daer mede goederen ende slaeven koopen.

Iarricus ghetuyght dat Rio de Ienero tachtentich leguen naer 't zuyden leght van de Bahia de todos los Santos, ẽn dat de Iesuyten daer een collegie hebben daer sy Theologie lesen/ ende de jeught de Latÿnsche tale leeren. Dese plaetse wierdt by de Francoysen in den jare 1581, soo Iarricus verhaelt/met een vlote aen-getast; doch te vergeefs / hoe-wel daer naer syn segghen weynigh volcks in stadt was.

Dirck Ruyter ghetuyght / dat de stadt leght twee mÿlen de rieviere op / in een bocht/ welck sy meest beslaet/ ende leght maen-wÿs/ met een slechte sandt-strandt/ sonder berghen ofte heuvelen/dan op beyde de eynden leght 't gheberghte heel steyl op-gaende / doch de heele stadt leght slecht langhs 't water/ soo langh dat men die qualÿc in een half uyre kan ten eynde gaen/dan de breedte is maer thien oft twaelf huysen. In den jare sesthien hondert en achthien en waren de straten noch niet gecalsÿet / en hadt oock gheen wallen noch poorten: al haer sterckte bestaet in vier kasteelen/ waer van het principaelste is ghelegen op de oost-zÿde in de mondt van de rieviere op den oever van eenen hooghen rodt-steen / daer noch loof noch gras op en wast: het tweede kasteel leght wat meer innewaert op een Eylandt dat aen de west-kandt van de rieviere leght / soo dicht aen 't landt dat men daer met gheen schips-boot door en kan varen; dit Eylandt is aen het zuydt-oost-eynde heel hoogh/met een bergh die de ghedaente heeft van een suycker-vorm; aen de noordt-west-zÿde is het legher daer het tweede kasteel staet: het derde leght op 't zuydt-oost-eynde van de stadt op een klippe aen den hoeck in 't water: het vierde leght aen de noordt-west-zijde op een bergh. De principaele macht die de Portugeesen daer hebben zijn de Brasilianen selfs / die de Portugeesen soo ghehoorsaem zijn/ dat sy voor haer door een vyer souden loopen

In dese Capitania komt Cabo Frio, ont-rent de welcke seer groote crocodilen werden ghevonden / ende in het landt een soorte van wildt ghevogelte welck sy noemen Mutas ofte Mudas, soo groot als kalkoensche-hanen ende groote menichte van wilde swijnen. 'T gheberghte is daer vol plat-luysen / dat men ghenoegh te doen heeft hem daer van te reynighen. In dese Capitania light mede een stedeken onlanghs ghebouwt / welck sy noemen Angra dos Reyes, twaelf leguen by westen Rio de Ienero, teghen over Isla Grande, ende anderhalf legue van een kleynder Eylandt Ypoia ghenaemt/ naer het noordt-oosten/ als Figueredo ghetuyght.

Het

Het neghende Capittel.

Beschrijvinghe van de Capitania die by de Portugeesen wordt ghenaemt Spirito Santo, ende haer gheleghentheden.

De naest-gheleghene Capitania is die van Spirito Santo, welck is de sevenste van boven aen-reeckenende. Is gheleghen op de hooghte van twintich graden by zuyden de linie / vijftich leguen van Porto Seguro, ende sestich leguen van Rio de Ienero; daer en is maer een Ingenio van suycker / (seght Herrera) dan daer valt veel cottoens ende Brasilie-houdt; daer woonen ontrent de twee hondert huys-ghesinnen; ende daer is een huys van Jesuyten; ende aen het in-komen van de rieviere aen de rechter-handt leght een kasteeltjen / doch van kleyn ghewelt.

Her.d.4. l.8.c.12.

Lopes Vaz verhaelt dat dese Capitania bestaet uyt twee steden / ende dat sy te samen ontrent dry hondert huysen hebben. Dese Capitania is de vruchtbaerste / ende best voor-sien van victualie van gantsch Brasil, door de abundantie van visch / ende de diversiteyt van jacht die daer valt weghen de goede ghelegentheyt van de rieviere ende bosschagie daer ontrent. De in-gheboorne van 't landt hier ontrent worden ghenaemt Margayas, ende zijn nu bont-ghenooten van de Portugeesen; de ghestalte ende manieren van dit volck wordt by Iean Leri beschreven in syn vijfde Capittel / dan alsoo 't selve accordeert met de beschrijvinghe in 't ghemeyn hier vooren ghestelt / soo en sullen wy hier niet op-staen.

Popel-lin.

Tusschen dese Capitania ende de voor-gaende van Rio de Ienero, leght een rieviere die sy noemen Parayba op de hooghte van een-en-twintich graden (de koursen stellen die op een-en-twintich graden ende veertich minuten) welck is een schoone ende groote rieviere / ende seer visch-rijck.

't Volck welck ontrent die rieviere woont worden insghelijcks Paraibes ghenaemt; woonen in hutten als back-ovenen.

Beschrijvinghe van de kuste van Brasil achter de voyagie van Candisch ghevoeght / seght dat het noordt-oost punt van Spirito Santo heeft een rije van rodtsen; van den punt ontrent twee mijlen te landt-waerts in / siet men eenen hooghen ronden bergh / de welcke alleen op hem selven staet / ende wordt ghenaemt den bergh van Meester Alve, ende men kan van hier een groote wegh in zee sien. Dat Spirito Sancto een groote baye is / ende veel kleyne Eylandekens in het midden heeft / ofte in de mondt daer van / ende dat de rieviere leght noordt-oost ende zuydt-west.

Iarricus seght / dat Santi Spiritus is gheleghen seventich leguen van Rio de Ienero. Ende de Jesuyten ghetuyghen in haer verhalen dat dese plaetse seer toeneemt in handel ende volck / door dien de Gouverneur de Wilden beter handelt / als wel op andere plaetsen / ende der Jesuyten hulpe ghebruyckt om de Wilden aen te locken. Men treckt van hier naer een dorp van Indianen welck sy noemen dos Reyes Magos, daer de Jesuyten naer haer segghen veel Wilden ghedoopt / ende tot het Christen-gheloove hebben ghebracht; dan om derwaerts te varen / reyst men door het landt van seeckere Wilden / die sy noemen Tapuyas, ende haer ghebueren de Apiapetangas, die noch heel wildt zijn / ende vyanden van de Portugeesen / soo dattet ghevaerlijck is door haer landt te trecken.

Linsch.

Sir Iean Hawkins die hier was in den jaere 1593, seght dat de haven van Spirito Santo, wel is te kennen by eenen grooten hooghen bergh / ligghende op de haven die hem verthoondt als een klocke / ende wat naerder aen landt komende siet men een witten thoorn / gheleghen op een hooghen bergh dicht by de zee; ontrent een quartier binnen de haven licht een dorp / ende dry mijlen hoogher de stadt met twee forten aen weder-syden van de haven: in 't dorp ende in den witten thoorn ligghen ordinaris hondert soldaten. De barre van de haven en heeft met

't hooghe water niet boven 17 oft 18 voedt waters; streckt haer in naer het zuydt-westen / men moet de wester-wal naest houden / want aen de oost-zijde light een steenigh rif / daer de zee op-breeckt ende somtijdts en barnt oock niet; dan kleyne barcken konnen tusschen het punt ende 't rif deur-loopen.

Het thiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Capitania PORTO SEGURO, ende de woon-plaetsen der Portugeesen daer aen gheleghen.

DE seste Capitania is ghenaemt Porto Seguro, hebbende die naem behouden van de eerste ontdeckinghe by Peralverez Cabral, die daer eerst aen-quam / ende bequaeme ende seeckere haven vondt: ende noemde het gantsche landt Terra de Santa Cruz, als vooren verhaelt. Is gheleghen dertich leguen van los Ilheos naer het zuyden / ende vijftich leguen van Spirito Santo, naer het noorden / op de hooghte van sesthien graden ende een half by zuyden de linie / heeft dry woon-plaetsen van Portugeesen; waer van de eene is ghenaemt Santo Amaro; de andere Santa Cruz, ende de derde Puerto Seguro; heeft eenighe twee hondert ende twintich familien / ende vijf Ingenios van suycker (naer het segghen van Herrera) ende een huys van Jesuyten. De stadt Porto Seguro leght op den top van een bergh / welck is een witte rodtse; ende aen de noordt-zijde van dese rodtse is seer hoogh landt; maer aen de zuydt-zijde is het een groote ende effen kuste langhs de zee. Als men komt te wesen oost ende west met de voor-schreven rodtse / soo moet men noordt-waerts uyt sien / en men speurt seecker klippen legghende twee mijlen af in zee / daer de zee op-breeckt; ende zuydt waert daer van is goet anckeren recht over de stadt / ende daer is goet legghen in derthien vadem waters / in het ghesicht van de stadt.

d.4.l.8. c.12.

Engelsche voyagie.

De Beschrijvinghe van de kuste van Brasil hier vooren verhaelt; seght dat de haven Seguro heeft groote roode kliffen / die aen de voet van het dorp staen / ende dat die voor-ghenomen heeft daer in te loopen / hem moet begheven oost ende west van de kliffen / ende dan recht met de selve stueren tot dat men komt binnen 't punt van de rodtsen / ende dan moet hy stueren zuydt-waerts door dien de noordt-zijde van de rieviere ondiep is.

Van de rieviere ofte haven van Porto Seguro tot Santa Cruz zijn dry Spaensche mijlen / ende het is een bequame plaets om kleyne schepen te berghen; dan men moet hem wachten voor 't perijckel dat men siet.

Lopes Vaz seght dat dese Capitania van Puerto Seguro bestaet uyt vier kleyne stedekens / welcke in alles niet over de dry hondert huysen en hebben; ende dat de in-woonders haer gheneeren met victualie te voeren langhs de kuste / ende dat de plaetse is toe-behoorende den Hertogh van Avero, ende dat dicht by dese haven beginnen de ondiepten die Abrolhos worden ghenaemt / welcke vijf-en-twintich mijlen in zee strecken.

Iarricus schrijft / dat Puerto Seguro is gheleghen vijftich leguen van de Bahia de todos los Santos naer 't zuyden / ende twintich leguen van los Ilheos. Ende dat de Wilden welck sy noemen Aymures ende Gaymures, soo grooten schade hebben ghedaen aen dese plaetse / dat het stedeken van S. Amaro gantsch verlaten is / ende dese gantsche Capitania soo vervallen / datter in Puerto Seguro qualijck twintich in-woonders zijn over-ghebleven die haer teghen den aen-loop van dese Wilden qualijck konnen beschermen.

Het

Het elfste Capittel.

Beschrijvinghe van de Capitania van LOS ISLEOS, ende de gheleghentheden van dien.

DE vijfde Capitania wordt ghenaemt los Ilheos, is gheleghen 30 leguen van Porto Seguro naer 't noorden/ende insgelijck 30 leguen van de Bahia de todos los Santos naer 't zuyden op de hooghte van 40 graden ende twee derde by zuyden de linie/naer 't seggen van Herrera, die hier in varieert van Iarricus, als wy in het voor-gaende Cap. hebben aen-gheroert. Heeft 200 huys-gesinnen met een rievere loopende neffens de stadt; daer zijn 8 suycker-Ingenios, ende de Iesuyten hebben daer een huys. Lopes Vaz seght dat dit maer een kleyn stedeken en is/ende niet over 150 huysen en heeft/ ende maer dry suycker-Ingenios, ende dat de in-woonders haer meest geneeren met landt-bouwen / ende victualie te voeren in kleyne barcken naer Fernambuc, ende dat de plaetse toe-behoort Lucas Giraldo.

Her. d. 4. l. 8. c. 12.

Lopes Vaz.

Seven leguen van dese plaetse te landtwaert in is een lack van soet water/wesende dry leguen langh ende breedt insghelijcks/en is meer dan vijfthien vademen diep; daer komt een rievere uyt-vlieten/ doch door soo engen mondt dat daer qualijck een barcke door magh / ende dat men daer door zijnde qualijck kan onderscheyden waer sy door ghekomen is; ende als het waeyt soo verheft hem 't water soo ghewelдigh als in de zee; heeft veel visch / insonderheyt van die men Manati noemt/die soo groot zijn/ dat sommighe veertich Arroben weghen / ende zijn seer smakelijck: daer zijn oock crocodilen in / ende haeyen / ende andere visch. In dese Capitania wordt oock ghevonden een boom/daer seer excellenten balsem van getrocken wordt van seer soeten reuck/ ende groote kracht; snijdende eenighe sneden in den boom / soo distilleert dit liqueur allenskens daer uyt. In dese Capitania is een generatie van Indianen die seer wit zijn/ ende soo groot / dat sy Reusen schijnen te wesen/ ende hebben daer een tale die men niet en verstaet/ zijn voor weynigh jaren daer ghekomen / van haer vyanden vervolght zijnde; en hebben gheen huysen / maer leven op 't vlacke veldt als beesten; hebben groote boghen ende pijlen/ ende hebben groote schade ghedaen onder de in-ghebooren van 't landt/ ende oock eenighe Portugeesen doodt-ghesllaghen; eeten menschen-vleesch ende zijn seer wreedt; ende vechten niet in troupen / noch en gheven haer niet bloot / dan als sy yemandt alleen sien / ende onversiens / ende daerom en kan men die niet betrappen dan met groote moeyte ende perijckel.

Her. d. 4. l. 8. c. 12.

De suycker-Ingenios legghen aen de voet van een hoogh landt by naest in het midden van de baye / legghende west-zuydt-west van u als ghy om 't noorden komt aen de baye daer dese plaetse in leght.

Linsch.

Iarricus ghetuyght mede dat Ilheos is gheleghen 30 leguen van de Bahia naer 't zuyden; ende dat niet verre van daer te landt-waert de Aymures vooren verhaelt woonen/welck wel de wreetste natie is die in gantsch Brasil wort gevonden/soo dat men seght dat sy oock haer eygen kinderen souden eeten/ende is 't selve volck daer Herrera hier voren van spreeckt/hoe-wel hy die niet en noemt: de Iesuyten seggen in haer verhalen/ dat dit volck eertijts plagh te woonen langhs de zee-kuste van Rio de Sant Francisco af tot Cabo Frio toe; dan dat sy van daer zijn verjaeght by de Tupinambas ende Tupinachins, ende gedwongen haer dieper in 't landt te begeven/van waer sy nu overlast doen aen de Wilde die 't met de Portugeesen houdē/ ende aen de Portugeesen selfs/so dat sy veel van haer Ingenios hebben moeten verlaten/door dien dese Wilden op syn onversienste de slaven van daer quamen wech halen: ende naer dat Iarricus verhaelt/ soo lede dese Capitania selve groote last om gantsch verlaten te worden / ten ware daer ghebracht waren de reliquien van S. Ioris, door welckes teghenwoordicheyt de Portugeesen nu beter kants hebben tegen de Wilden/ die de macht van den draeck-steecker niet en konnen weder-staen.

Het twaelfde Capittel.

Beschrijvinghe van DE BAHIA DE TODOS LOS SANTOS, welck is de voornaemste wel van dit gantsche quartier.

De vierde Capitania (soo daer neghen zijn/ als Herrera seght) ofte derde/ ghe-
lijck Herrera die teldt in syn Decade vier / maeckende een sprongh tusschen
dese / ende los Isleos; (wy sullen pooghen dit erreur hier naer te rechten:) wordt ge-
naemt Bahia de todos los Santos ; is gheleghen van los Isleos dertich leguen naer
't noorden / ende hondert leguen van Pernambuco naer 't zuyden / op de hooghte
van derthien graden ; ende hier hout hem ghemeynlijck de Gouverneur van de
gantsche kuste van Brasil ; door dien als Lopes Vaz ende andere betuyghen / dese
plaetse de Koningh toe-behoort; dese plaetse is oock onder alle de plaetsen van Bra-
sil aldermeest bewoont ; heeft drie woon-plaetsen ofte steden ; de eene aen 't in-ko-
men van de baye ofte by het kanael / die sy noemen Villa Veia, ende was de eerste
ghebout in dese Capitania ; de andere San Salvador ghebout by Thome de Sousa;
de derde / vier leguen te landt-waert in/ ghenaemt Paripe ; in welcke drie wel duy-
sent oft elf hondert huys-ghesinnen sullen wesen. De stadt S. Salvador light op een
hooghte van drie oft vier-en-sestich vademen/ is wel bebout ende bestraet/ doch niet
wel bewalt gheweest doen de onse daer quamen/ ende de stadt in-namen. De stadt
is versien met drie kasteelen ende drie forten / onder langhs het strandt. Het eerste
kasteel genaemt S. Antonio op een bergh aen het in-komen van de baye; het twee-
de onlanghs ghebout onder de stadt in 't water ; het derde S. Philippe een groot
stuck van de stadt / aen d' ander zijde mede aen 't water / heeft een heel nauwe toe-
gangh / ende is heel wel met wallen voor-sien / van binnen met aerde ghevult /
heeft oock binnen een schoone water put. Heeft achthien suycker-Ingenios ;
hoe-wel het volck hem meest gheneert met cottoen : in de stadt zijn vijf kercken/
ende een collegie van Jesuyten. Lopes Vaz seght dat daer wel veertich suyc-
ker-Ingenios zijn / ende veel cottoens / doch gantsch gheen Brasilie-houdt. Daer
is in dese Capitania een in-wijck ofte baye / welck men veerthien oft vijfthien
leguen in-waerts kan varen / ende heeft veel seer lustighe Eylandekens / die on-
tallijck veel cottoens uyt-gheven ; is in veel deelen verdeylt / ende heeft veel
armen ende in-wijcken / daer de in-woonders haer van dienen / om met barcken
hier ende daer te varen. Lopes Vaz seght dat hier in dese in-wijck op sommighe
jaeren veel Ambregris wordt ghevonden ende vergadert. Het Journael van
de reyse van Laurens Bicker op Rio de la Plata beschrijft de gheleghentheyt van
de Bahia aldus.

De Bahia van Todos los Santos is gheleghen op derthien graden by zuyden de
linie/ ende is ontrent derdehalf mijle wijdt / ende in 't midden van de baye is
het van twaelf tot achthien vadem toe diep/ de welcke noordt-noordt-oost inne-
waerts ende zuydt-zuydt-west uyt-waerts streckt / ende een west-zuydt-weste
maen maeckt voor de stadt volle zee / welcke stadt aen de noordt-zijde van de
baye op het hooghe gheleghen is / ontrent een mijle van den hoeck / daer het ka-
steel Sant Antonio ghenaemt / is ghebouwt ; van den selven hoeck loopt een
banck van ses vadems een mijle zuydt-oost in zee ; als het hardt waeyt / soo rab-
belt 't water op de selve bancke wat / dan men moet daerom niet schromen / want
het is daer diep ghenoegh. Die de baye op wil soecken van Martio tot October,
die loope op derthien graden / ende soecke het landt alsoo aen / soo sal hy recht
op het gat vervallen / het landt streckt sich by zuyden de Bahia, zuydt ende
noordt / ende is een vuyle kuste : dan soo yemant de Bahia aen-soecken wil
van October tot Maert toe / die soecke het landt aen op twaelf graden ende
een half om des strooms wille / want van de maendt October tot Martio gaet de
stroom

d.4.l.8. c.12.

stroom om de zuydt / ende soo men binnen die tijdt by zuyden verviel / soo soude men qualijck de Bahia konnen krijghen; het landt streckt hem by noorden de Bahia zuydt-west ende noordt-oost. Het is een schoone kuste om de Bahia aen te soecken / ende oock seer kennelijck; van verre verthoont het hem als ofte daer een deel webben op den bleyck laghen / soo wit ist; ende ses maenden loopt de stroom om de zuydt / ende ses maenden om de noordt / als de son mede doet.

De Jesuyten ghetuyghen in haer verhalen dat sy in het collegie / welck sy hebben in dese stadt ende eenighe andere huysen daer ontrent / wel tachtentich persoonen sterck zijn / ende dat aen haer meest hanght de conservatie van dese plaetse / ghelijck daer van Iarricus een exempel verhaelt in den jare vijfthien hondert achtentachtich / dat de Engelsche daer quamen / ende trachten te landen / ende door de groote vlijt ende aen-leydinge van de Jesuyten verhindert wierden / soo dat de Engelsche onverrichter saecken moesten vertrecken. De selve verhalen mede dat thien oft twaelf leguen van de Bahia naer 't zuyden een plaetse leght ghenaemt Cachoeira, een rijcke Portugees toe-behoorende / wesende frontiere met de Aymures, ende dat door syn toe-doen ende hulpe van de Jesuyten veel van de Wilde tot stilte ende het Christen Gheloove waren ghebracht / soo dat den Gouverneur gheraden vondt een deel van dit volck te brenghen op het Eylandt Tapira; om naerder by der handt te wesen ende minder quaedt te konnen doen; dan dat het selve niet wel heeft willen ghelucken door de onghesontheyt van de plaetse / waer door 't meeste volck storf ende vergingh. Dit Eylandt welck andere noemen Taperico; is een tamelijck groot Eylandt / ende heeft een vruchtbare grondt / daer wast veel tabac / ende daer is veel beestiaels / ende een suycker-molen / doch wordt van elders van suycker-riedt voor-sien; daer wordt veel traens ghemaeckt van de walvisschen die daer aen-komen / soo dat sy de gantsche kuste van Brasil daer mede voor-sien; leght by-naer west van Cuidad de Salvador.

De stadt San Salvador was by de vloote van de Gheoctroyeerde West-Indische Compagnie / daer Admirael over was Iacob Willekens, ende Vice-Admirael Pieter Pietersz. Heyn; ende Colonel over 't krijghs-volck den Heere van Dorth, in de maendt May des jaers 1624, seer mannelijck verovert ende beset; doch alsoo korts naer de veroveringhe den Manhaften Heere van Dorth, by de Wilde werde verrast ende deerlijcken vermoordt; ende daer naer des Koninghs van Spaegnien maghtige vloote / onder 't beleydt van Don Frederico de Toledo daer quam ende de stadt belegerde / soo is de selve stadt by het Guarnisoen seer schandelijck weder in 't lest van April 1625, by apointement overghegheven; sonder eenighe noodt; als breeder in de historien sal werden verhaelt.

Het derthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Capitania van PERNANBVCO, ende de gheleghentheden daer ontrent.

DE derde Capitania (ofte tweede / als Herrera seght / doch teghen syn eyghen reeckeninghe) is die van Pernanbuco, als de Portugeesen ende Wilden die noemen / ofte Fernanbuc, als de Fransche ende wy ghemeynlijck segghen; is gheleghen vijf leguen van Tamaraca naer 't zuyden / ende hondert leguen van de Bahia de todos los Santos naer 't noorden / op de hooghte van acht graden by zuyden de linie. In dese Capitania zijn (naer 't segghen van Herrera) twee steden ofte woon-plaetsen van Portugeesen; de principaele wordt ghenaemt Olinda, ende de andere Garasu, welck vier leguen van den anderen zijn gheleghen; in beyde zijn dry-en-twintich suycker-Ingenios, welck op sommighe jaren hebben uyt-ghelevert vijftich duysent Arroben suycker / daer valt veel Brasilie-houdt ende kottoen: de haven is gheleghen een mijle van de stadt; dienen haer van de strandt ende een kleyn rievierken.

d.4.l.8. c.12.

Lopes

Lo. Vaz. Lopes Vaz seght dat dit de grootste stadt is van alle de kuste/ ende dat sy over de dry duysent huysen heeft/ ende seventich suycker-Ingenios; maer dat daer groot gebreck is van victualie/ alsoo sy die al moeten krijghen oft van Portugael ofte van ander plaetsen op de kuste. Dat de haven een besloten haven is/ ende alleen bequaem voor kleyne barcken. De suycker-molens legghen hier en daer/ sommighe twee mijlen/ sommighe vier van de stadt verscheyden; te Popitango, ende aen Rio de Estremo.

Engelsche voyagie. Een ghedeelte van dese plaetse was by de Enghelsche in-ghenomen onder het beleydt van M[r] Iames Lancaster in den jare vijfthien hondert en vijf-en-tneghentich/ uyt wiens voyagie dese naer-volghende poincten/ dese plaetse aengaende/ te bemercken zijn.

Eerst/ dat Lancaster maer en hadde in syn vlote een schip van twee hondert en veertich tonnen/ een van hondert en tseventich tonnen/ ende een van sestich; ende twee hondert ende vijf-en-seventich mans ende jonghers: welck hy onder-weghen versterckte met dry oft vier ander schepen die hy nam. Waer by noch quam een Capiteyn Venner met vier soo schepen als jachten.

Ten tweeden/ dat daer een fort leght op de mondt van de haven/ op 't welck alsdoen laghen seven metalen stucken/ welck fort de Enghelsche eerst in-namen/ recht daer op aen-vallende/ ende haer galleye ende boots al teghen het strandt in stucken loopende/ om dat 't volck gheen uyt-komste siende/ te couragieuser souden aen-vallen/ hoe-wel daer wel ses hondert man ghekomen was van de stadt om dit kasteel te defendeeren/ die het al op een loopen stelden/ doen sy de Enghelsche soo resoluyt saghen aen komen.

Ten derden/ dat de principale stadt leght op een hooghte/ ende datter leeger aen 't water een voor-stadt leght van ontrent hondert huysen/ daer alle de pack-huysen van goederen zijn/ ende daer doen ter tijdt al de goederen waren van een karake die daer verongheluckt was: welcke neer-stadt de Enghelsche met de eerste aen-komste in kreghen sonder slach oft stoot.

Dese plaetse is al om-ringht aen de eene zijde van de zee/ ende aen d'ander zijde by een rievviere die daer achter loopt/ soo dat men om by landt daer aen te komen moet passeeren een enge wegh/ welck by het hoogh water gheen veertich passen breedt en is; aen dese passagie maeckten de Enghelsche een fort/ ende leyden daer vijf stucken op van die sy verovert hadden in 't fort voor-noemt.

Ten vierden/ dat de hooger stadt is van dese leeghe gheleghen by de vier Engelsche mijlen/ op een bergh.

Ten vijfden/ dat in de kleyne stadt gheen versch water en is/ maer dat men het over de rievier aen 't vaste landt moet gaen halen.

Ten laetsten/ dat de Enghelsche hier waren een en-dertich daghen/ ende van daer quamen met vijfthien ghel aden schepen/ te weten/ dry Hollandtsche die sy daer vonden ende bevrachten; vier Fransche schepen/ ende acht Engelsche.

Naer dat de Enghelsche dese plaetsen soo hebben verovert/ is de selve noch meerder ghesterckt/ ende noch een casteeltjen gheleght op het Recif, soo dat men nu om in dese haven te komen/ tusschen twee casteeltjens moet door-loopen/ welck al wat ghevaerlijck is/ te meer om dat het in-komen selfs weghen de steenen ende klippen sorghlijck is/ ende al wat nauw moet ghepast worden; ghelijck dan 't selve te sien is by de directien van Koursen/ ende by de Ruyter in syn Toortse der Zee-vaert. Daer naer zijnder noch twee fortjens gheleght op 't selve reciff/ ende een trenchement ghetrocken langhs den oever. De schepen ontladen aen 't Dorp welck leght op 't eynde van 't reciff/ ende wordt gemeynlijck Povo ghenoemt; de goederen worden daer ghel aden in barcken ofte lichters/ die binnen 's landts het rievierken op-varen tot voor den bergh daer de stadt leght; tusschen dit rievierken ende de zee en is maer een smalle reep sandigh landt/ ontrent een Spaensche mijl langh van 't voorsz dorp tot aen de stadt. Twee mijlen om de

zuyde

zuydt is een kleyn rievierken voor barcken / ghenaemt Popitango, alwaer veel suycker-meulens staen; ende wat meeer als een legue by noorden de stadt een rievierken Rio Dolce; ende noch een legue voorder Rio de Pao Amorello.

Tusschen beyden dese Capitania ende de Bahia, is gheleghen Sergippo del Rey, (wordt by de Portugeesen oock een Capitania ghenoemt) welck is een kleyn stedeken binnen 's landts ghelegen / ende heeft een kleyn rieviere die in de zee loopt / daer met het springh derthien ende veerthien voet waters is. Dese plaetse is van Rio Sant Francisco seven mylen langhs de kuste zuydt-zuydt-west / ende van Rio Real elf groote mylen. Tot Sergippo del Rey is veel vee van stieren ende koeyen / die in 't wilde loopen in de bosschen: ende daer souden oock in dit ghewesie eenighe mynen van goudt ende silver wesen.

Dese stadt Pernambuco is by de vloote van de West-Indische Compagnie onder 't beleyt van den Manhaften Generael Hendrick Loncq; ende den E. seer Manhaften Colonel Diederich van Waerdenburgh, in-ghenomen den tweeden Martij deses jaers 1630. Den Generael vertrock den 27 Iunij 1620, met acht schepen uyt het Goereesche-gat; ghelijck oock ten selven tyde noch meer schepen hem volghden uyt Texel, de Maese ende Zeelandt; hy gheraeckte met syn acht schepen den 23 Augusti ontrent Teneriffe onversiens onder de vloote van Don Frederico de Toledo, bestaende in ontrent veertich schepen / ende bejeghende eenighe van des vyandts schepen soo vromelijck / dat sy hem niet voorder en dorsten aentreffen / maer hielen haer kours ende lieten hem vaeren / in dit treffen alleen verlooren hebbende twee mannen: hy quam met syn by-hebbende schepen den vierden September in de baye van St Vincent een van de Caboverdise Eylanden; alwaer de resteerende schepen vervolghens by hem quamen / ende eyndelijck den neghen-en-twintichsten November den Colonel Waerdenburgh, uyt Texel te seyl ghegaen zijnde den twintichsten October: soo datse doen sterck waeren 54 soo schepen als jachten / twee veroverde schepen ende derthien groote chaloupen; seven duysent twee hondert ende tachtentich man; waer onder waeren dry duysent ende vijf hondert soldaten de reste boots-ghesellen. Van 't Eylandt Sant Vincent t' seyl ghegaen zijnde / kreghen 't landt van Brasil in 't ghesicht den tweeden Februarij 1630, op de hooghde van seven graden ende vier minuten by zuyden de linie / ende den derthienden der selver maendt de Cabo St Augustin aen-ghedaen hebbende / is aldaer geresolveert dat den Colonel met sesthien soo schepen als jachten / souden loopen naer Pao Amorello, twee mylen by noorden Pernambuco; ende aldaer landen met 2100 soldaten ende ontrent de 700 matrosen; ende dat de Generael met de resteerende schepen / ende volck soude loopen naer 't recif. Zijn desen volghende den vijfthienden met schoon weder ende een stille zee / naer haer ghedestineerde plaetsen verseylt. Den Heere Generael voor de Barra ghekomen zijnde / heeft op 't fortjen welck light op het buyten recif / als mede d' ander forten die op 't landt ligghen / seer gheschooten tot den avondt toe / doch de vyandt weynigh schaede ghedaen door 't roeren van de schepen; ende alsoo de ses schepen ende elf jachten die met het hoogh water (welck verwacht wierdt teghen dry uyren naer noen) belast was in-waerts te loopen / haer verhindert vonden door de schepen die de vyandt te vooren in 't gat hadde doen sincken / soo in de Poco als de Barettino; zijn beyde genootsaeckt geweest des avonts af te korten. Onder-tusschen lande de Colonel met syn volck ende twee kleyne stuckens die dry pondt yser schoten / in 't ghesight van de vyandt; die hem te voet ende te peerde op strandt liet sien; ende alsoo den avondt haer over-viel / logeerden haer op strandt: ende haer verdeylt hebbende in dry regimenten / ende een troupe vier-roers / waer van de avant-garde ghelepdt wierdt by den Oversten Lieutenant Eltz; het bataillon door den Oversten Lieutenant Steyncalenfels, ende de arrieregarde door den Major Honx; is des morghens de avantgarde daer den Colonel selfs by was voort ghemarcheert / hebbende aen de eene zijde een dicht kreupel-bosch / sonder eenighe

aen-sloot / tot datse quamen aen Rio Dolce, daer de vyandt ontrent duysent ende acht hondert man sterck hem ghetrencheert hadde; alwaer een harde schermutsinghe onstondt / ende hoe-wel ons volck tot aen de middel door het water moste / hebben de vyandt mannelijck ter vlugghe ghedreven / met weynigh dooden aen onse zijde.

Van daer is den Colonel sonder rusten voorts ghemarcheert naer de stadt / heeft het klooster van de Jesuyten beklommen / de poorte met ghewelt gheopent / ende den vyandt met groot verlies die plaetse doen ruymen: de vyandt die in de retrenchementen onder de stadt lagh dit ghewaer wordende / ende siende dat de arriere-garde op haer aen-quam / is daer uyt-ghevlucht: ende naer dat de Generael twee compagnien soldaten ende eenigh boodts-volck by de Stadt hadde doen landen; zijn de onse des naer-middaghs ten vier uyren volkomen meester ghewordden van de stadt; met verlies alleen van vijftich ofte sestich soldaten. Daer naer hebben den tweeden Martij de forten op het landt ende zee-reciff by appointement in-bekomen / als breeder te leesen is in de historie.

Het veerthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Capitania TAMARACA, ende die van PARIBA ende RIO GRANDE.

NAest aen Pernambuco volght het Eylandt Tamaraca, doch weynigh van 't vaste landt verscheyden / hebbende in de lenghde drij ende in de breedte twee mijlen; welck wel een is van de oudtste Capitanias, ende eertijdts by de Francoysen beset / tot dat de Portugeesen haer daer van hebben ghedreven: daer zijn eenighe suycker-molens / ende daer valt veel Brasilie-houdt ende cottoen; doch wordt heden-daeghs weynigh gheacht / door dien Pernambuco haer soo naer light aen d' een / ende Pariba aen d' ander-zijde.

Pariba is een heel nieuwe Capitania, gheleghen voorder by noorden Tamaraca, ende ontrent 20 mijlen van Pernambuc, op de rieviere Pariba, (welck oock anders ghenoemt wordt S. Domingo) in een wijde doch ondiepe baye; het stedeken light wat inne-waerts / ende heeft tusschen de 5 ende 600 huysen; daer light een fortresse die sy noemen Cabo Delo, niet verre van 't in-komen van de rievier aen de zuydtzijde / welck dese voorleden jaren op nieus gefortificeert is / en meer stucken daer op ghebracht / soo datter nu in alles 15 souden op ligghen; oock soo is het stedeken dat te vooren open lagh / met een trenchee oft muer om-ringht tegen den aen-loop; ende een bol-werck op strandt ghemaeckt daer seven stucken op-ligghen. Daer zijn verscheyden suycker-Ingenios, die tot dese plaetse behooren.

Volght op de kuste die naer 't noorden siet de Capitania van Rio Grande, opgherecht sints den jaere 1597, als wanneer de Portugeesen van Pernambuc ende Pariba, uyt last des Koninghs van Spaegnien de Fransche van dese rieviere verdreven hebben / de welcke te vooren daer jaerlijcx een goede partije Brasilie-houts hadden ghehaelt; ende naer dat Feliciano Cieça de Carvalasho Gouverneur van Pariba verhaelt / soo hadden de Fransche met hulpe van de Petivares een silver-mijne ontdeckt in een plaetse ghenoemt Copaoba, die seer rijck wierdt bevonden. De Portugeesen hebben daer een groot fort gebouwt aen de zuydt-oost-zijde van de rieviere op een reciff / welck noordt-west ten noorden van den hoeck af-schiet: ende noch een ofte meer elders / door dien niet alleen de Fransche van buyten / maer oock de Wilden van binnen te vreesen hadden. Want de Petivares die in dit ghewest wonen meer genegen zijnde tot de Francoysen / quamen noch in den jare 1601 de Portugeesen met een groot legher bestooten / soo dat de Gouverneur Feliciano Cuello genootsaeckt was hulpe te versoecken aen den Gouverneur van Pernambuco, die hem quam ontsetten met 400 Portugeesen ende 3000 Wilden en Negros, ende

ende sloegh den oversten van de Petivares met naemen Piraiuwath (welck is vin van een visch te segghen) soo datter wel vijf duysent Wilde doodt bleven; waer op den Oversten van de Petivares vreede maeckte met de Portugeesen/ende hem op seecker conditien begaf/onder de subjectie van den Koningh van Spaegnien; daer wierden doen noch twee stercke forten ghebouwt/ende wel veertich gotelinghen gheplant/die van Pernambuc waren ghebracht.

Men soude hier by tijden veel Ambergris vinden/ welck de Wilde in hare taele noemen Pierapoim-Arepoly.

De riebier daer dese forten op ligghen wordt by haeren eyghen naem ghenoemt Poteingi; eenighe segghen dat sy in de mondt wel twee mijlen wijdt soude wesen/ andere datse naeuw is/ende ghelijck 't gat van Vianen in Portugal.

Het vijfthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de kuste van 't landt van BRASIL, van SANT VINCENT tot DE BAHIA DE TODOS LOS SANTOS.

WY sullen nu komen tot de beschrijvinghen van de kuste/in welcke wy meest sullen volghen het Roteiro van Figueredo ende de onlanghse bevindinghen van de onse/beginnende van de Capitania van Sant Vincent.

Vier leguen by zuyden Britioca, welck is 't noordelijckste gat van St Vincent, licht het Eylandeken Muella soo Figueredo dat noemt/welck is kleyn/ende light een legue van 't vaste landt.

Van Britioca voornoemt tot het Eylandt Monte de Trigo, is anderhalf legue west-noordt-west ende oost-zuydt-oost/ende van Monte de Trigo tot Ilha de Alcatrasses drij leguen noordt-west ende zuydt-oost; van dit Eylandt tot Porto de Castellanos, welck leght aen de zuydt-zijde van 't Eylandt S. Sebastian, vier leguen west ofte zuydt-west. Het Eylandt S. Sebastian is een groot Eylandt/ligghende naer het segghen van de onse op vier-en-twintich graden by zuyden de linie; aen de zee-kandt wassen eenighe wilde erweten die seer venijnigh zijn. Van S. Sebastian anderhalf legue zuydt-oost light Ilha dos Busios, ende drij leguen ende een half zuydt-zuydt-oost Ilha de Vittoria, welck onbewoont zijn/ende men vindt daer versch water ende houdt.

Van Ilha S. Sebastian tot Ilha dos Porcos zijn vier leguen oost ende west/daer is een seer goede reede tusschen 't Eylandt ende het vaste landt. Van Ilha dos Porcos tot het west-eynde van Ilha Grande zijn acht leguen. Aen 't vaste landt by Ilha dos Porcos licht een in-ham diese noemen Watuba. Twee leguen by westen Ilha Grande, aen het vaste landt hebt ghy Punta de Carossu. Dit Eylandt light voor Angra dos Reyes ende tusschen beyden licht een kleyn Eylandt Ipoia ghenaemt/een half legue van het vaste landt/ende naer het noordt-oosten leght de woon-plaetse van Angra dos Reyes, ende by zuyden Ilha Grande, een quart van een legue af light Ilha de George Grego. By oosten Ilha Grande light Morenbaya; van waer tot Garatuba (welck is maer voor kleyne barcken) zijn vier leguen; ende van daer tot Toiuqua (mede voor bercken) ghelijcke vier leguen. Van Toiuqua tot de Gauea, welck is een hooghen bergh met een af-ghehouwen spits/twee leguen, ende van daer tot het in-komen van R. de Ienero noch twee leguen; Soo dat van Morenbaya tot R. de Ienero zijn twaelf leguen, ende van Sant Vincent tot R. de Ienero twee-en-veertich leguen naer eenighe reeckenen.

Van R. de Ienero tot Cabo Frio reeckent met achthien leguen. Te weten naer het segghen van Antoni Knevet Engels-man die langhe in dit gewester heeft verkeert/van R. de Ienero tot Pirateninga drij leguen, is een baye tusschen twee bergen/een mijl ende meer te landt-waert in-streckende; daer light een Eylandeken voor/ende is bewoont by Portugeesen: vijf leguen voorder Etioca, anders ghenaemt Casa de Piedras; een legue voorder Saquarema, welck een riebierken

is daer de Franſche ſchepen pleghen te handelen met de Tamyoes, aen de zuydt-
zijde van 't rievierken light eeenen hooghen bergh / die de Wilde noemen Boipe-
ra. Cabo Frio light op dry-en-twintich graden by zuyden de linie/ verthoont hem
als een rodtſe / met veele witte ſtrepen / men mach anckeren ſonder ſorghe aen de
weſt-zijde.

Van Cabo Frio tot de baye van S. Salvador, reeckent men neghen ofte meer
leguen, is een groote in-ham ende aen de zuydt-zijde ligghen eenighe Eylande-
kens; het vaſte landt ſtreckt noorden ende zuyden tot aen 't Eylandt S. Anna
(welck eenighe oock noemen St Iago) twaelf mijlen by noorden de voornoemde
Cabo; ende twee mijlen van 't vaſte landt; heeft twee Eylandekens dicht aen lig-
ghende / ende daer is goede reede tuſſchen 't Eylandt ende het vaſte landt. Dit
Eylandt S. Anna licht op twee-en-twintich graden ende twintich oft dertich mi-
nuten by zuyden de linie; is een goede toe-vlucht om onder te anckeren als men
Cabo Frio door contrarie winden niet kan bekomen; men vindt daer verſchepden
cruyten/ēn onder andere een ſoorte van kerſſen/waſſende aen boomen als pruym-
boomen / roodt van verwe / ende ſeer goedt van ſmaeck / de ſteen ghehackelt; dan
daer en is gheen goedt water.

Van 't Eylandt Santa Anna tot de Cabo S. Thome zijn acht leguen, de kuſte
ſtreckt noordt-ooſt ende zuydt-weſt / de Cabo light op twee-en-twintich graden
ſchaers.

(De Engelſche maecken ghewagh ontrent dit ghewest van Cabo Blanco,
welck is leegh / ende ſandigh / hebbende eenighe ſanden ende bancken vier mij-
len af in zee / daer men hem van moet wachten.)

Van Cabo St Thome tot Pareyva zijn acht leguen, 't landt ſtreckt noordt-ooſt
ende zuydt-weſt/deſe rievier light op een-en-twintich graden ēn ontrent 40 minu-
ten. Van daer tot Manage zijn vijf leguen, op de hooghte van een-en-twintich
graden. De onſe ſtellen op een-en-twintich graden ſchaers Rio Dolce, daer veel
Portugeeſen woonen/ende op een-en-twintich graden thien minuten 't Eylande-
ken Santa Clara, een half mijl van de wal / daer veel palmiten op waſſen/ ende
Percelie de mar, ende eenighe ampere pruymkens/goet teghen ſcheurbuyck/doch
weynigh verſch water; dan men dient hier niet aen te loopen dan by noodt.

Van Manage tot Itapemerim zijn vijf leguen, ende van daer tot Glenetebe
vier oft vijf; dit punt heeft een rije van rodtſen anderhalf mijl in zee / ende light op
twintich graden 45 minuten. Van daer tot Guarrapare oft Sierra de Gariparim
zijn ſeven leguen, daer light een Eylandt voor ghenaemt Iſla Saluage, anderhalf
mijl van de wal / ende op twintich graden dertich minuten. Daer aen volghen
dry Eylandekens/ van welcke tot Spirito Santo ghereeckent worden twaelf
leguen.

Over 't noordt-ooſt punt van de Bahia van Spirito Santo, ontrent twee leguen
te landt-waert in verthoont hem la Sierra de Meſtre Alvaro, welck is een ronden
hooghen bergh / alleen op hem ſelven ſtaende; ende is 't merck-teecken voor die
van by noorden komen naer deſe plaetſe. Van Spirito Santo tot Rio des Reyes
Magos zijn ſes leguen, op de hooghde van neghenthien graden ende veertich mi-
nuten. Van daer tot Rio Dolce ſeven ofte acht leguen, op neghenthien graden
ende twintich minuten; 't landt is aen den oever vlack/ende binnen 's landts leght
eenen hooghen bergh. Van hier tot Cratere ofte Criquare op achthien graden
ende 45 minuten / zijn ſeven leguen; deſe rieviere verthoont ſich met vier ope-
ninghen / welcker twee hoogh ende twee leegh landt verthoonen/ ende zijn den
anderen ſeer ghelijck: de rievier is niet over neghen oft thien voet diep; de onſe
hebben daer wel ſeventhien mijlen op gheweeſt/ met de chaloupe/ vernamen geen
volck / maer wel eenighe huttekens met bladeren ghedeckt. Van daer tot Mara-
nepe ofte Mocuripe op achthien graden ende vijfthien minuten / zijn thien mijlen;
deſe rieviere en heeft met leegh water maer ſes oft ſeven voet diepte. Van deſe tot
Para-

Parawepe ofte Perteripe, zijn vijf leguen, men ſiet van hier de ondiepten van de Abrolhos, ende is hier ontrent mede vlack. Van deſe tot Rio das Caravelas, zijn drie leguen: is ondiep/ ende heeft eenige ſandt-platen 't zee-waerts.

De Abrolhos zijn ghevaerlijcke droogthen/ doch by veelen niet ſoo ghevaerlijck alſmen die voor deſen wel heeft gehouden/noch ſoo verre uyt-ſteeckende: ontrent 6 mijlen van 't vaſte lant loopen daer drie kanalen door/diemen met kleyne ſchepen mach beſeylen; daer liggen vier eylandekens Monte de Pedras, Ilha Seca, Ilha dos Paſſeros, ende de Meo; het eene diep loopt beneffens de weſt-zijde van de twee ooſtelijckſte eylandekens Ilha Seca ende Monte de Pedras: het tweede langhs de ooſt-zijde van de twee weſtelijckſte eylandekens; ende het derde langhs de weſt-zijde van de ſelve tuſſchen de klippen van 't vaſte landt ende deſe eylandekens. De maniere om bequaemlijck hier door te ſeylen vindtmen by Dirck Ruyters.

Van Rio das Caravelas tot Barreiras Vermeilhas zijn vijf oft ſes mijlen; ende van 't eynde van deſe Barreiras tot Corebabo twee leguen, op de hooghde van 17 grad. en een half; men moet hier niet over anderhalf mijle van de wal houden. Van dit punt tot Porto Seguro zijn 18 leguen, aen de zuydt-zijde van deſe haven verthoont ſich Monte Paſqual eenen hooghen langh-werpighen bergh; de rievier van Porto Seguro light op ſeſthien graden ende een half.

Van Porto Seguro tot Santa Cruz, daer de Stadt eerſt was gheleght/ zijn drie leguen; is een bequame haven voor kleyne ſchepen. Van daer tot Rio grande zijn 9 oft 10 mijlen/ op 15 graden ende 30 minuten; men moet de wal niet naerderen op drie leguen, want in deſe ſtreeck ligghen de ghevaerlijcke Baixos de St Antonio. Van deſe rievier tot los Iſleos zijn achthien leguen, dan by zuyden deſe plaetſe ligghen las Sierras de Aymores, welck zijn ſeer hooghe bergen reyckende tot aen de wolcken; de kuſte van hier tot Ilheos is ſuyver; ende naer 't zuydt-weſten van Ilheos light de in-wijck Tambepe; ende een legue van Ilheos naer 't noorden Barra de Tepe.

Van Ilheos tot Rio de Contas, zijn acht oft neghen leguen op veerthien graden vijf-en-twintich minuten; deſe rievier heeft een naeuw gadt/ ende met leegh-water en is op de dreppel maer elf oft twaelf voedt diepte; is met leegh-water verſch tot aen de mondt; binnen iſt dieper: de Portugeeſen hebben binnen de rievier een ſuycker-Ingenio.

Van deſe rieviere tot Camamu zijn ſes leguen: is vlack landt/ ende al beſedt met Mangues boomen/ heeft een wijde mondt; van 't punt van de noordt-kuſte ſiet ghy 't Eylandt Cayepe, welck veel vlackten heeft; van daer tot Quepena oft Boypena, zijn drie leguen; ende van Quepena tot Tinhare vier/ op de hooghde van derthien graden; heeft aen de zuydt-zijde Morro de San Pablo een ſeer hooghen bergh. Daer begint een bocht aen den hoeck van dos Caſtilhianos, twee mijlen by zuyden Boypena, ende by deſe Morro de Sant Pablo is ſy op het grootſte; ende heeft in de bocht by noorden de Rio Tinhare een droogthe die wel een mijle in zee ſteeckt / Baixos de Iaguaripe ghenaemt; maer voor Tinhare ende Morro Sant Pablo is goedt ancker-grondt; Rio Tinhare loopt by den hoeck van Morro in / aen de noordt-weſt-zijde; ende heeft in de mondt ſes tot ſeven vadem diepte/ binnen iſt noch dieper. Deſe bocht eyndight aen den hoeck van Taperico.

Het ſeſthiende Capittel.

Vervolgh van de kuſte van Braſil, van de BAHIA DE TODOS LOS SANTOS tot RIO GRANDE ofte POTEINGI.

VAn de Bahia de todos los Santos, tot Rio Real, zijn ſes-en-twintich leguen; 't landt ſtreckt noordt-ooſt ende zuydt-weſt/ ende tuſſchen beyden zijn noch

eenighe rievieren ende plaetsen daer weynigh ghewagh wordt van ghemaeckt: Rio Real is een groote rievier / dan daer en wordt noch gheen sonderlingh handel ghedreven / hoe wel ghesegt wordt datter een silver-myne ontrent soude ligghen. Van dese rievier tot Sergippo del Rey zijn elf groote mylen / de rieviere van dese plaetse is kleyn / ende tusschen beyden light een groote in-wijck; Enseada de Vasabaris ghenoemt / op de hooghte van elf graden ende vijfthien minuten / als by de onse is onder-vonden / welck een ghevaerlijcke plaetse is / weghen de klippen ende ondiepten; ende om dat t'allen tijden 'twater met groot gheweldt naer sigh treckt/ ende insonderheyt als de windt teghen is. Van Seregippo tot Rio de San Francisco zijn seven mylen / dit is een groote rievier / soo dat haer water wel twee mylen in zee ghespeurt wordt. Aen Rio San Francisco volght de rieviere San Miguel, ende tusschen beyden zijn noch eenighe kleynder / als Casuays, vier leguen by zuyden Sant Miguel ende Vpanasou, een legue by zuyden Casuays, daer goet versch water te bekomen is.

Naest Sant Miguel volght de rieviere Sant Antonio, op neghen graden ende vijf-en-veertich minuten / soo Figueredo schrijft; is maer voor bercken: ontrent dese rievier woonen de Carayas, een wreede natie daer men hem wel voor moet wachten: de rievier is diep / maer nauw / ende loopt verre te landt-waert in. Van dese rieviere tot Rio Camarigibi zijn drie leguen, ende tot Porto Caluo neghen; de kuste streckt noordt-oost ende zuydt-west. Porto Caluo light naer 't segghen van Figueredo op neghen graden ende twintich / naer de bevindigh van de onse neghen-en-veertich minuten; daer en moghen maer schepen in van ontrent tneghentich lasten.

Van Porto Caluo tot de Enseada Huna zijn drie leguen, heeft een kleyn rievierken / ende maer bequaem voor bercken. Van Huna tot Rio Fermoso zijn drie leguen, ende daer en konnen gheen schepen in komen. Van Porto Caluo tot Ilha San Alexio zijn elf leguen noordt-noordt-oost ende zuydt-zuydt-west.

Het Eylandt San Alexio light zuyden ofte zuydt ten westen van de Cabo Sant Augustin vijf ofte ses mylen: is een fraey Eylandt om schepen te setten ende schoon te maecken: 't zuyder-gat is goedt om in te komen dicht by 't recif in / heeft ses / seven / acht ende thien vadem waters / al schoone grondt / ende men lichter beschut voor alle winden; het recif streckt zuydt zuydt-oost van 't Eylandt af. Het noorder-gat heeft maer twee vadem ende derthien voet waters / ende is al recif. Op het Eylandt is weynigh versch water / dan brandt-houdt ghenoegh / ende daer wordt veel visch ghevanghen: heeft een schoone baye / daer men de schepen magh setten op twaelf ende derthien voet waters / ende schoone sandt grondt. De rievier Macaripe light recht west van 't Eylandt een vier-en-deel myls / ende Rio Fermoso anderhalf myl van 't zuydt-punt van het Eylandt / men moet die langhs de noordt-wal in-loopen / is kennelijck by eenen steylen hoeck / ende op de zuydthoeck staen hooghe boomen. Een zuydt-west ten westen-maen maeckter hoogh water.

De Cabo Sant Augustin light op de hooghde van acht graden ende dertich minuten / verthoont sigh als een leegh half rondt Eylandt / waer van noch twee kleyne heuveltjens in zee af-steecken ghelijck klippen: het gheberghte by zuyden de Caep wordt ghenaemt Mercahipe, ende by de onse sadel-bergh; wanneer de Cabo west-zuydt-west van u is / soo komt den sadel-bergh recht teghen 't uyterste puntjen van de Cabo. Figueredo stelt by noorden dese Cabo, op de hooghde van acht graden ende vijfthien minuten / een punt van grof landt / welck sy noemen Cabo de Pero Cabarigo, ende by zuyden dit punt ontrent een legue Rio de Estremo, die niet en is dan voor kleyne bercken. Van dit punt begint een groote inwijck / welck streckt tot Punta de Marim, daer de stadt Olynda by leght; ende men reeckent van de voor-noemde Cabo Sant Augustin tot de haven van dese stadt neghen leguen.

Van

Van Pernambuco tot Pao Amorello zijn twee mijlen noordt-noordt-west/ende van daer tot Maria Fuerinha drij mijlen; de kuste is vol riffen ende klippen. Daer aen volght het Eylandt Tamaraca, welckes in-komen by eenighe van de onse wierdt ghestelt op seven graden ende vijfthien minuten.

Naest Tamaraca volght Porto de Franceses by de riebiere Gojana; dese riebier is kleyn ende heeft een groote rodtse in de mondt / daer hem door-gaens veel zee-ghevogelte op onthoudt / is twee vademen diep in de mondt; een vierendeel mijls binnen de selve is versch water te bekomen / ende menighte van beesten aen de zuydt-west-zijde: daer zijn veel suycker-molens op dese riebier / ende daer komen door-gaens veel kleyne karveels om te visschen / ende 't suycker naer Pernambuc te voeren; men vint daer oock Brasilie-houdt/ gember/cottoen ende Indiaensche-nooten; de Petivares woonen daer om-her. Wat meer naer 't noorden light Pedra Furada; ende daer aen Cabo Blanco op de hooghde van ses graden ende vijf-en-veertich minuten; ende vier leguen meer naer 't noorden Rio Pariba; dese light vol bancken / ende heeft op 't diepste met leegh water maer drij vadem waters; ende is binnen de drooghten naeuw; ende het kanael loopt recht op 't fortjen aen/ streckt eerst meest zuydt-west in/ recht op een wit kercxken / ende dan meest zuydt-oost op / ende dat moet op ghewořpen wesen om by het fortjen te komen.

Vier oft vijf leguen van Pariba light Punta de Lucena, ende 2 leguen voorder Mongoangapi, welck is een kleyne riebier/met een groote mont/vol bancken/ende een Eylandeken over-dwaers welck sy noemen Ilha de Mangues. Een legue voorder light de baye de Trayceaon; de onse die daer waren in den jare 1625, stellen de selve seven mijlen by noorden Pariba op ses graden ende een derde; heeft een leeghen hoeck / alwaer een recif af-steeckt/ welck de baye besluyt/ light met leegh water boven / ende beschut de baye voor 't schieten van de zee; 't isser tamelijck goedt ligghen voor twaelf ofte vijfthien schepen / daer is in 't in-komen van drij tot ses vadem waters; binnen is de grondt modderigh ende steenigh / soo dat de kabels daer veel te lijden hebben: aen landt en vindtmen niet dan een deel kreupel-bosch / met een groot binnen-water ontrent een vier-en-deel van een mijl breedt / streckt hem tusschen het hooghe landt ende den oever ontrent twee mijlen verre; over dit water light een dorp daer de Portugeesen een kercxken hebben.

Naer dese baye een legue voorder hebt ghy Gromataim, een kleyn riebierken; daer aen volght een punt landts / welck de Portugeesen noemen Punta de Pipa, ende de Wilde Tacoatira, op de hooghde van ses graden. Ses leguen voorder light een in-ham welcke sy noemen Enseada Tambanti, op ses graden schaers/ende vier leguen voorder Porto dos Cusios, ende wat voorder Porto dos Touros op vijf graden veertich minuten; tusschen beyden dese havens die dicht by een ligghen komt Rio Perangi uyt. Van Porto dos Touros tot Rio Grande ofte Poteingi zijn ses leguen, op vijf graden ende dertich minuten / als Figueredo ghetuyght.

Het seventhiende Capittel.

Vervolgh van de kuste van Brasil van Rio Grande tot de Marannon.

In 't eerste Capittel van dese beschrijvinghe van Brasil, hebben wy aen-ghewesen dat de Portugeesen de limiten van dese provincie uyt-strecken tot de Marannon toe; De onse noemen dit gantsch ghewest welck volght aen Pariba, ende hem om-keerdt naer 't noordt-westen ende westen / Noordt Brasil: doch in de af-beeldingh van dit landt ende in de naemen van de plaetsen/wordt seer groote verscheydentheyt ghespeurt in de kaerten van de Portugeesen ende andere natien / dat de selve qualijck zijn over een te brenghen: wy hebben in onse kaerte nu d'een nu d'ander ghevolght / tot dat de onse 't selve naerder ontdecken. Ende om dit ghewesté te beschrijven sullen wy hier in-voeghen de aen-wijsinghe van Figueredo,

mitsgaders het ghene dat by de onse ende by andere natien is onder-vonden gheweest.

De Baixos van Sant Roque seght hy te ligghen op vijf graden by zuyden de linie / ende thien oft twaelf leguen af in zee (andere segghen dat op sommighe plaetsen maer vijf mijlen af-ligghen.) Ses leguen by zuyden de selve drooghten / ende ontrent op de vijf graden en een half / light aen 't vaste landt de riévier Rio Grande, ende by eyghen naem Potengi, (ick gheloove dat dit de riéviere is die de beschrijver van Lancasters voyagie noemt Potajou, daer de Francoysen haer een wijl hebben onthouden / tot datse van de Portugeesen zijn verdreven:) hier hebben de Portugeesen een fortresse op de mondt van de riéviere / aen 't punt teghen over een rif / welck men in 't in-komen moet mijden; het punt werdt ghenoemt Punta Negra, daer light een drooghte recht voor de barre.

Van Rio Grande tot Punta de Siara zijn twee leguen noordt-noordt-west / ende van daer tot Enseada de Petitigua neghen oft thien leguen, is een groote baye ende wel beschut; daer aen volght Omarco vijf-en-twintich oft dertich leguen van Rio Grande, ende noch vijfthien leguen voorder Guamare, 't landt tusschen beyden is vlack met eenighe sandt-duyntjens / ende aen 't eynde van het leeghe landt te landt-waert in / siet men het hooghe gheberghte van Buturuna, wat voorder hebt ghy een in-wijck daer leegh en verdroncken landt leght / met eenigh gheboomte van Mangues, hier ontrent ligghen de Salinas van Guamare, daer groote menighte van wit soudt wordt ghevonden / ende daer steeckt een sandt-banck af wel twee leguen in zee sonder barninghen; twee leguen voorder light de Enseada Maretuba, welck vier monden heeft; van hier is de kuste hoogher met leeghe bosschagie beset tot een punt landts ghenaemt Punta do Mel, waer een soute kreecke uyt-komt / ghenaemt Guararahu: twee leguen voorder light Rio Vquaiguara; ende acht leguen voorder Rio Hupanema; van hier vervolght een vlacke kuste met palm-boomen / aen welckes eynde beginnen eenighe roode kliffen ende de Enseada van Vbarana; van waer tot Iaguaribe zijn thien leguen, hier begint weder hoogh landt / vol boomen tot Iguape toe twintich leguen, welck is een baye / daer geen versch water is te vinden; van dese tot de baye van Mocuripe rekenen sy acht leguen, seer hoogh landt / ende men siet te landt-waert in 't gheberghte van Aquimume ofte Camume; ende vijf leguen van Iguape komt een riéviere uyt / ghenaemt Ypocaru, die gheen haven heeft ofte beschut; ende twee leguen voorder Rio Coco. De baye van Mocuripe light op drie graden ende veertich minuten by zuyden de linie. Van hier loopt men naer de Barra van Siara, daer de Portugeesen nu een woon-plaetse hebben / welck oock een Capitania wordt genoemt by Olyveira. Van Siara tot de Enseada Paramiri zijn ses leguen, in welcke eenighe riévieren uyt-komen / ende voornaemlijck de riévier Paramiri, die seer goet water heeft / ende aen de oevers wassen veele Carous; de Wilde die daer woonen zijn Tapujas, daer men hem moet voor wachten. Van 't westelijckste punt van desen bocht tot een punt landts / welck de Wilden noemen Tatajuba ofte Itajuba zijn acht leguen. In 't midden van dese distantie light Rio Tiraira, die ghen Barra en heeft. Vier leguen voorder van Tatajuba hebt ghy de riéviere Mondahug ligghende achter een punt landts. Daer aen volght Satahuba, ende voorts de baye van Ieruquacuara, daer goedt water te bekomen is / dan men moet hier wachten voor de Wilde Tapuyas ende Tabaxares; hier hebben seventich Portugeesen ghewoont / in een plaetse ghenaemt Nostra Sennora de Rosario, van den jaere 1613 tot 1614, in welcker jaer in October dese plaetse verlaten is / ende het volck ghevaeren naer de Maranhaon. Van hier tot de Barra van Camusi zijn acht leguen. Van hier tot Rio Guasipuira vijf leguen, ende voorders tot Rio Iosara drie leguen. Daer aen volght een in-bocht verre in-streckende naer 't zuyden / in welcke de machtighe riévier Para uyt-komt / doch ondiep in de mondt. Van dese riévier tot de Maranhaon zijn vijf-en-twintich leguen, meest leegh landt sonder boomen:

boomen: ende aen het eynde van 't leeghe landt komt de rievière Maripe uyt; van welck 't landt voor ses leguen al bekleet is met Mangues, ende 't strandt is wit sandt/ende aen 't eynde hebt ghy een seer schoone riebier Perea ghenoemt/wel een legue breedt in de mondt/ende wordt voor de oostelijckste in-komste van de Maranhaon ghehouden/ende daer binnen light S. Iago, d' eerste plaetse daer de Portugeesen haer neder-sloeghen inden jaere 1614.

Hy maeckt oock elders ghewagh van Ocotoy, twintich leguen by oosten Maranhaon, op de hooghte van twee graden ende veertich minuten/ welck is een groote baye met veel Eylanden in de mondt.

De voordere kuste tot aen Rio das Amazonas, is vlack ende vol bancken/ ende seer ghevaerlijck. Dus verre uyt Figueredo.

Hoe de Francoysen hier hebben ghevaeren/sullen wy stracx verhaelen; Wat de onse belanght/ick hebbe verscheyden aen-teeckeningen van de kuste ghesien/ doch gheen perfeckte journaelen tot noch toe konnen bekomen; wel eenighe aen-merckinghen/ doch soo wat van den anderen verschillende; sal hier in-voeghen uyt twee/ 't ghene dient tot kennis van dit ghewefte. Een seer pertinente aen-teeckeningh van de op-doeninghe van de kuste/ seght datse 't eerste landt saghen op de hooghde van vier graden by zuyden de linie/ ende 't landt streckte aldaer west-noordt-west tot aen de reede van Muccere, welck sy bevonden te ligghen op de hooghde van dry graden ende dry-en-twintich minuten/ende meynen dat dese reede ofte baye wordt by de Francoysen genoemt Tres Tortugas, waer in sy haer bedrieghen/ als hier naer uyt de reyse van Ravendiere sal verstaen worden. Een ander van de onse steldt Muccero op dry graden ende twee-en-vijftich minuten; dan den eersten steldt twaelf leguen meer om de west/ noch een ander baye/ welck de andere voor Muccere schijnt ghenomen te hebben/want steldt van Muccere tot Cabo Blanco vier-en-twintich mijlen/ende soo veel mijlen steldt de eerste mede tusschen de tweede baye ende de voor-seyde Cabo, ende tusschen Muccero ende Cabo Blanco ses-en-dertich mijlen/ soo dat d' een oft d' ander hem moet misgrijpen in de naem van dese twee bayen.

Den eersten steldt Cabo Blanco op twee graden ende acht-en-dertich minuten/ welck by-naer de hooghde is van Cabo de la Tortue ofte Tres tortugas, soo by de Fransche ghenoemt/ soo dat my in-beelde dat de onse van de selve Cabo spreecken/ hoe-wel sy die een ander naem gheven.

Van Cabo Blanco reeckent den eersten seven ende den anderen ses mijlen tot Rio de Cambostip ofte Campocip; de Francoysen noemen naest Cabo de la Tortue de rivière Camusi. De tweede seght die bevonden te hebben op de hooghde van twee graden ende twee-en-vijftich minuten/ ofte uyterlijck dry graden by zuyden de linie. Naer ons den tweeden aen-wijst/ soo hadde een Frans-man te dier tijdt een kleyn fortjen op de mondt van de riebier Cambostip, ende een schip daer onder ligghende; maecken beyde ghewagh van een rooden hoeck aen de west-zijde/ ende dat de riebier tamelijck ondiep is. De eerste steldt thien mijlen van dese riebier/ een andere ghenaemt Rio de Cruz; de tweede acht mijlen ende een half van Cambostip, een kraeye in-wijck nevens een hooghen langhen bergh streckende zuydt-zuydt-oost in: de uyt-werpinghe van de eerste heeft by westen Rio de Cruz, recht op de mondt van de riebier een langhen hooghen bergh; soo datse van een selve plaetse spreecken: daer light een banck voor dese riebier/ die met leegh water droogh loopt; anderhalf mijl buyten de wal is met leegh water maer dry vadem/ ende vuyle grondt: in de riebier en vonden sy maer ses/seven ende acht voet waters met een springh.

Van Rio de Cruz tot Rio Grande steldt den eersten neghen mijlen: dese riebier is quaet in te komen/ door de barninghen die aen de mondt ligghen/ hier woonen veel Wilden. Vier mijlen van hier noordt-west steldt hy een rif/ welck een goedt stuck in zee steeckt/ van eenen swarten hoeck/ ende daer binnen legghen

dry

drÿ witte dupnen/ontrent een mijl langh bp de strandt/soo datmen 't swarte landt daer over heenen siet. Sp seplden voorts langhs de kuste noordt-west vier mijlen/ ende west ten noorden drÿ mijlen/ ende saghen een openinghe als van een riebier/ dan barnde soo gheweldigh dwars voor 't gat/ datse de selve niet dorsten ghenaecken; twee mijlen voorder west ende west ten zupden/ saghen een ander openinghe/ met een sandt boven water dwars voor 't gat/ ende ghewelddighe bancken bupten die vreesselijck barnden. Daer aen volght een steplen hoeck/ daer sp onder mepnden te setten/ dan was vlack ende sonder beschut/ soo datse het niet bestonden; Van hier voorts streckt de wal west ende west ten noorden/ soo ver alsse sien konden/ dan vonden soo oneffen gronden/ datse het niet langher bp de wal en dorsten houden; vonden acht mijlen bupten de wal maer vijf vadem waters. De andere maeckt ghewagh van een groote riebier bp oosten de Maranhon, welck de Francopsen noemen de Baye van Alderheylighen. Dits soo veel als wp tot verklaringhe van dese kuste upt de onse hebben konnen mercken.

MARANNON ofte MARAGNAN.

Het achthiende Capittel.

Eenighe generale aen-merckinghen op de Provincien van den MARAGNON, ende de rechte gheleghentheyt der selver.

GHelijck de Spaensche ende Portugeesche kaerten seer verschepden ende onseecker spn in't aen-tekenen van de plaetsen tusschen Parayba ende Marahnan ofte Maranhaon, gelijck de Portugeesen die noemen; soo zijn oock de Spaensche schrijvers ende andere die haer volghen/ seer los in 't gheven van desen naem van Marannon, aen riebieren die gantsch verre van den anderen verschepden zijn; want geven den naem van Marannon niet alleen aen de riebiere St Iuan de las Amazones ofte Orellana, maer oock aen den Orenoque; ghelijck 't selve (op dat wp veel andere exempelen voor-bp gaen) klaerlijcken is te sien bp Acosta in spn tweede boeck ende seste capittel: al-waer hp seght dat de groote riebier die hp daer beschrijft/ van eenighe Rio des Amazonas, van andere Marannon, ende van ettelijcke Orellana werdt ghenaemt; ende datse bp-naer recht teghen over 't Eplandt Trinidad in zee loopt. Die maer een wepnigh kennis en heeft van de gheleghenthept van dit ghewesle/ kan dese mis-slach licht mercken/ de welcke alleen daer upt schijnt te spruyten/ dat de Spaensche schrijvers den naem van Marannon aen soo veel ende diversche riebieren hebben ghegheven/ ende den selve soo generalijcken ghebruycken/ dat Herrera selfs spreeckende van de provincie van Quito sal segghen/ sulck ofte sulcke provincie streckt naer den Marannon toe/ daer nochtans sulcken groote spatie van landt/ ende soo groote riebieren daer tusschen bepden zijn. Om dan eens dese confusie van namen wegh te nemen/ soo sullen wp dese drÿ verschepden riebieren onder-schepden/ weghen haeren oorspronghh/ loop/ ende mondt. Wat de Marannon belanght/ die ons oorsaecke heeft ghegheven om hier van te spreken/ ende daer wp teghenwoordigh de beschrijvinghe van hebben voor te nemen/ hoewel wp hier naer sullen hooren van de Francopsen dat het epghentlijck gheen riebier en is die soo ghenaemt wordt/ maer wel een Eplandt; soo ist nochtans dat de riebieren die ontrent dit Eplandt upt-wateren/ ende insonderhept de middelste welck sp noemen Tabоucourou, ofte de westelijckste die sp noemen Miary, den naem van Marannon wel kan mede ghedeplt worden; ende in sulcken ghevalle soo heeft den Marannon zijn oorspronghh verre naer 't zupden onder den Tropicus Capricorni, voor soo vele bekent is/ ende loopt achter Brasil heenen/ ende komt tot in de groote bape tegen over 't Eplandt Maragnan, ende daer door in de zee; soo dese epghentlijck moeten ghehouden worden voor de Maranhaon, daer de Portugeesen

geesen ende Spaegniaerden ghemeynlijck het schept legghen tusschen de Kroon van Castilien ende Portugal. De Orellana ofte Rio des Amazonas is een goet deel mijlen van dese verschepden naer 't westen toe; dese heeft haer principalen oorspronck (hoe-wel sy ontallijcke armen daer beneffens heeft) upt 'tgheberghte van Peru, niet verre van de provincien van Quito, want Pizarro begon syn tocht van Quito, welcken tocht occasie heeft ghegheven tot de eerste bevindinghe van dese rieviere / ghelijck wy hier naer breeder sullen verhalen; ende dese rieviere loopt meest oost ende west / ende komt in de noordt-zee met een seer wijde mondt / ende door veel armen / tusschen veel Eylanden / op de hooghte van twee ende drie graden by noorden de linie.

Den Orenoque die eertijts oock genaemt wiert Vyapari, heeft syn oorsprongh by oosten 't gheberghte van Popayan, ofte wel Neuvo Reyno de Granada, ende loopt in zee teghen over de Trinidad, ende langhs den hoeck van Paria. Soo dat het een groote mis-slach is van Herrera, te schrijven dat den Marannon syn oorspronck heeft onder Popayan, ende 't districkt van Neuvo Reyno de Granada, gelijck de selve hem beter bedenckende op de selve plaetse beter dese verschepden rievieren onderschept; hoe-wel hy hem daer in mis-grijpt / dat hy de Orellana syn beginsel geeft ontrent Cusco, directelijck teghen syn eyghen verhael van den tocht van Pizarro ende Orellana; ende 't ghene hy in besondere andere plaetsen schrijft / namentlijck dat de rievieren die haer oorspronck hebben boven ende beneden de valleye Xauxa haren loop nemen in de Paraguay, ende door Rio de la Plata haer upt-wateringhe hebben in de noordt-zee. Om dan dese confusie van namen eens wegh te nemen / ende in de selve niet weder te vallen / soo sullen wy de beschrijvinghe van Marannon aen die van Brasil hechten / als een ghedeelte van de selve provincie (dewijl de Portugeesen die besitten / ende oock voor een Capitania wort ghereeckent by Olyviera) ende de selve nemen voor het upterste ende westelijckste ghedeelte van de kuste van Brasil, ghelijck dan dese Maragnon oock voor een schept tusschen Castilien ende Portugal is ghehouden gheweest / volghens de repartitie tusschen dese twee Koningh-rijcken by den Paus ghemaeckt.

Wy en vinden gheen sonderlinghe beschrijvinghe van de landen gheleghen tusschen de Capitania van Parayba ende 't Eylandt Maragnan, als alleen van een deel van de kuste / ende eenighe weynighe plaetsen binnen 's landts by de Francoysen beschreven / ende vervaet in de historie die een Capuchin te Parijs daer van heeft upt-gegeven in den jaere 1614, upt de welcke wy hier sullen in-voeghen 'tghene dient tot ons voor-nemen; ende daer naer sullen wy hier oock by-voeghen eenighe gheleghentheden van de kuste / ghelijck die by onse Nederlanders zijn aen-ghetepckent.

Het neghenthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Eylanden van Fernand de Norohna, ghelijck die by de Françoysen worden beschreven.

TOt dit quartier van Brasil behooren de Eylanden die eenighe noemen de Fernando Lorohna ofte de Norohna, ende de Francoysen noemen die Fernand de la Rogne; dese zijn gheleghen op de hooghte van drie graden ende vijf-en-veertich minuten by zuyden de linie; ende het compas varieert daer acht graden ende een half / volgens de bevindinghe van de Francoysen in de voor-noemde historie. Figueredo in syn Roteiro stelt die op drie graden ende dertich minuten. Dit Eylandt (seght Claude d'Abbeville Capuchin) heeft vijf oft ses mijlen in 't ronde / ende is een schoon ende seer vermakelijck Eylandt / sterck van natueren / wonderlijcken vruchtbaer ende bequaem om eenigherhande vruchten op te brenghen. De onse ghetuyghen dat het twee mijlen en een half langh is / ende een ofte weynigh meer breedt. Men vindt daer seer goet versch water; fraeye meloenen / Gyromons, Patates,

Patates, groene erten / boonen / ende andere vruchten; groote quantiteyt van Maiz ende cottoen; oock eenighe stieren ende koeyen / ende menighte van bocken / ende wilden geyten / doch seer quaedt om krijghen weghen het kreupel-bosch ende ruyghte die daer is: hoenderen grooter als hier te lande / ende voorts een ontallijcke menighte van ghevogelte / welck hier te lande onbekent is / goet om te eeten / ende seer licht om vanghen / want laten haer in haer nesten met de handt grijpen. Ghelijcke menighte van voghelen was daer op een ander Eylandt / welck hy noemt Isle de Feu, niet verre van 't Eylandt de la Rogne, welck soo groot waeren als gansen ende kapoenen / ende andere wat kleynder ende ghelijck onse duyven; de meestendeel van dit ghevogelte sadt syn eyeren broeyende in 't kruydt ende op de grondt / van waer sy niet en weken / al stiet men die schoon met de voet / om haer niet op 't lijf te treden. Onder dit ghevogelte is een soorte welck sy noemen Fourcades, van weghen de ghedaente van haer steerten / de welcke haer ordinaris verre van landt houden (hy seght twee ende drij hondert mijlen) ende trecken daer op de jacht om de vlieghende visschen te vanghen.

Onder andere boomen die daer wassen isser een seer schoon ende aenghenaem om te aen-schouwen / met heel schoon groene bladeren / ende de laurieren gantsch naer komende; dan in dien men dese bladeren aen-gheroert hebbende / syn handt komt te strijcken over de ooghen / soo verwecken sy groote pijne in de ooghen / ende beletten 't ghesichte voor drij oft vier uyren. Daer teghen vindt men daer een anderen boom welckes bladeren sulcken kracht hebben / dat men de ooghen daer mede strijckende / de selve pijne weder vergaet / ende 't ghesichte gheholpen wordt.

Figueredo in syn Roteiro seght dat 't principael Eylandt light vijftich leguen van het vaste landt van Brasil, streckende noordt ende zuydt / en is drij leguen langh ende een breedt; heeft een haven aen de west-zijde daer acht oft thien schepen konnen ligghen / op ses ende seven vadem schoone sandt-grondt; om dit Eylandt (seght hy) en zijn geen drooghten / als aen de oost-zijde / soo ver af datmen tusschen beyden deur magh met groote schepen sonder ghevaer. Op drij graden / ruym twaelf leguen van dit Eylandt naer 't noordt-westen leght een drooghte van sandt wel een quart van een mijl groot / daer de zee op spoelt.

De onse die dit Eylandt onlanghs hebben besocht / ghetuyghen dat het 70 oft 80 mijlen souden ligghen van Brasil, ende alsmen het eerst upter zee komt te sien / hem verthoont als een thoorn / en daer naerder komende als een kerck met haer thoorn / door dien daer een spitsen bergh aen landt staet / met een anderen groven bergh daer nevens / de welcke een kercke niet qualijck en ghelijckent / ende werden oock soo by de onse ghenaemt; het noordt-oost-eynde van 't Eylandt is ghebroken aen vier oft vijf stucken / by welcke Eylandekens veel steen-brasem ende andere visch is te vangen. 'T beste anckeren is ontrent een gotelingh-scheut by oosten de kerck / ende oock soo verre van de wal in 16 tot 17 vadem waters sandt-grondt. Aen landt dwars van de reede is goet versch water / loopende insonderheyt in de reghen-tijdt van April tot September, doch 't water heeft een salpeetrighe smaeck naer de grondt. Beneffens dese zijnder noch meer fonteynen.

De Francoysen vonden op dit Eylant maer eenen Portugees / met seventhien oft achthien Indianen / soo mans als vrouwen ende kinderen / die daer in ballinghschap waren ghesonden van die van Fernambuc; de welcke sy daer doopten / ende op haer versoeck mede voerden naer 't Eylandt Maragnan. Sy scheydden van daer den achtsten Iulij, ende den elsten kregen sy 't vaste landt van Brasil in het ghesichte / ende teghen de middagh vonden sy haer een halve mijle van Moucouru.

Dese plaetse wordt by de onse ghenaemt Muckeroe, ende gheleght op de hooghte van drij graden ende twee-en-vijftich minuten; alwaer goede ververschinghe is te bekomen van Patates, hoenderen / faysanten / etc. ende versch water / dan is wat verre te haelen; men vindt daer geel houdt / ende oock somtijdts Ambergris te ruylen.

Het

Het twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van 't Eylandt MARAGNAN, ghelijck de selve by de Françoysen is uyt-ghegheven.

DE Geographische beschrijvers van 't landt van Brasil (seght de historie de la mission des Peres Campuchins en l'Isle de Maragnan) en maecken geen vermaen van dit Eylandt Maragnan; dan spreken alleen van een riviere die sy noemen Maragnon, de welcke in dat gantsche quartier niet en wordt ghevonden/ ten zy dat sy den in-wijck ofte de baye van Maragnan, nemen voor de riviere daer sy van spreecken / ofte eenighe van de rivieren die in de selve baye uyt-wateren; het welck nochtans weynigh bescheets heeft/ door dien elcke riviere haer eygen naem heeft / ghelijck wy hier naer sullen segghen. Beneffens dat de Indianen van dat gheweste geen riviere en erkennen van desen name/ maer wel het Eylandt welck sy noemen 't groote Eylandt van Maragnan tot een onderschept van andere kleyne Eylanden die daer ontrent worden ghevonden. Dese in-wijck heeft meer dan vijf-en-twintich mijlen breedte in de mondt; van de eene kape tot de andere/ ende oock soo veel mijlen in 't om-gaen binnen 's landts; gheleghen by-naer in 't midden tusschen Cap de la Tortue, ende de mondt van de groote riviere des Amazones, tusschen welcke twee plaetsen ontrent twee hondert en twintich leguen distantie is langhs de kuste van de zee.

Aen 't in-komen van dese groote baye naer 't oosten toe /ende by een kape die sy noemen Cap des Arbres Secs leght een kleyn Eylandt / welck de Francoysen eerst den naem hebben ghegheven van Islette, ende wordt nu by de selve genaemt l'Islette Saincte Anne: de Indianen noemen 't Vpaonmiri. Twaelf mijlen van dit Eylandeken binnen de baye / leght een groot Eylandt welck men noemt Maragnan, welck wel vijf-en-veertich mijlen is in 't om-gaen: op de hooghte van twee graden ende dertich minuten by zuyden de linie equinoctiael.

In 't binnenste van de baye zijn dry schoone rivieren / de welcke in dese baye loopen recht teghen over dit groot Eylandt / welck gantsch om-ringht is van de zee / die aen d' een zijde vijf oft ses mijlen / ende aen d' ander zijde twee ofte dry / ende op d'andere plaetsen min oft meer mijlen breedt is. De eerste van dese rivieren naer 't oosten toe wordt ghenaemt Mounin, welck ontrent een half quart van een mijl wijdt is in de mondt/hebbende haer oorsprongh veertich oft vijftich mijlen van daer. De tweede/welck in 't midden leght/ wordt genaemt Taboucourou, ontrent een halve mijle breedt in de mont/ ende wel 4 oft 500 mijlen verre af-komende. De derde die naer 't westen leght / wordt ghenaemt Miary, ende is wel vijf oft ses mijlen breedt in de mondt/ ende heeft haer beginsel onder den Tropicus Capricorni, van waer wel eenighe dese riviere zijn af-ghekomen tot hier toe.

Daer is noch een ander riviere ghenaemt Maracou, die haer verliest in die van Pinaré; ende die van Pinaré valt in die van Miary eenighe seventich oft tachtentich leguen van de mondt van de voor-schreven riviere Miary. Ende noch hoogher is noch een ander riviergenaemt Ouaieoup die uyt de bosschen komt loopen in de riviere Miary: Waer door dese riviere Miary seer groot valt/ ende wonderlijck snel loopt in de mont; gelijck oock die van Taboucourou, de welcke engh is in de mont/wegen twee rotsen die daer leggen/ende haer veel enger maken als sy wel binne-waerts is/ soo dat de vloedt op ende af komt met groot geweldt/ welck dit Eylandt versterckt beneffens de bancken ende vlacten die 't aen alle zijden heeft/eñ insonderheyt aen 't in-komen van den im-bocht/so dat het daer niet sonder gevaer en is in te komen voor de gene die 't kanael niet wel en kennen. Dit Eylandt is ghelijck de sleutel van dit landt/ want langhs de kuste is het beswaerlijck te abordeeren. Van by oosten Cap de la Tortue tot Cap des Arbres Secs zijn al bancken ende vlackten / die vier / vijf/ ses / seven / jae thien mijlen in zee strecken; soo dat

dat men het vaste landt niet en kan ghenaecken. Insghelijcks ist mede ghesteldt tusschen beyde de kapen van dese baye: Aen de ander zijde van Cap de Tapouytapere af dicht by Maragnan tot Rio des Amazones, legghen soo veel Eylanden langhs de kuste / dat het onmoghelijck is daer aen te komen aen het vaste landt / door dien sy gantsch verbult zijn van seeckere boomen welck sy noemen Appariruriers, (zijn Mangues) welckes tacken veel uyt-wassels gheven die weder ter aerde komende / wortelen / ende soo voort-setten; waer door sy soo dicht in een ghevlecht ende ghewassen zijn / dat men soude segghen dat het maer een boom en ware / ende maecken dat het by na onmoghelijck is daer door te komen; beneffens dien isser soo veel drift-sandt / daer men by wijlen soo diep in schiet / dat men daer niet weder uyt en kan gheraecken.

Daer en zijn maer twee aen-komsten om aen dit groot Eylandt te komen: een tusschen Cap des Arbres Secs, ende het Eylandeken Sante Anne, de welcke hoe-wel sy ghenoegh bekent is by de ghene die daer eenighe reysen hebben gheweest / soo zijn even-wel eenighe beschreumt een schip daer in te brengen; oock soo en kan men niet verder met de schepen komen dan aen 't voor-schreven Eylandeken / ende om aen 't groot te varen moet men kleyne barcken ghebruycken. De ander in-komste is aen d'ander zijde / daer de alder-grootste schepen konnen door in-komen tot het fort van 't groote Eylandt / dan dese wegh is eerst onlanghs ghevonden / ende is wat swaer te vinden.

De in-woonders van dit Eylandt noemen haer dorpen Oc ofte Tave, welck zijn maer vier logien / ghemaeckt van groote boomen ofte tacken van boomen / die van boven tot beneden ghedeckt zijn met blaederen van palm-boomen / welck sy noemen Pindo, van welcke boomen daer veel wassen op het Eylandt / soo dat de bosschen daer gantsch vol van zijn; dese bladeren gheven een goet beschut teghen den reghen: dese logien zijn ses-en-twintich ofte dertich voeten wijt / ende twee / dry / vier en vijf hondert passen langh naer 't ghetal van de in-woonders / ende in 't vier-kant gheleght als een klooster / soo datter een fraeye plaetse in 't midden blijft; dese dorpen zijn d'een grooter als d'ander ende sulcke zijnder seven-en-twintich in dit gantsche Eylandt.

Het eerste dorp gheleghen aen 't begin van het Eylandt / soo men daer aen-komt van het Eylandeken Sante Anne, wordt ghenaemt Timbohu: het tweede wordt ghenaemt Itapary, welck is te segghen het parck ofte visscherije / door dien in dit dorp twee ofte dry goede visscheryen zijn: het derde wordt ghenaemt Carnaupiop: het vierde / Euayne: het vijfde / Ira-Endave: het seste / Arosouy-leuve: het sevende / Pindorune: het achtste / Oua-timbooup: het neghende ende het grootste van allen Iuniparan: het thiende / Toroiepeep: het elfste / Ianöuärem: het twaelfste / Ouarapiran: het derthiende / Coyeup: het veerthiende / Eussa-ouap, welck een van de grootste dorpen is van het Eylandt: het vijfthiende wordt ghenaemt Maracana Pisip: het sesthiende / Taperoussou: het seventhiende / Torooupe: het achthiende / Aketeuve: het neghenthiende / Carana-uve: het twintichste / Ieviree, welck de Franchoysen noemen Yueret: het een-en-twintichste / Eucaton: het twee-en-twintichste / het kleyne Ieviree: het dry-en-twintichste / Oury-Ouassueupé: het vier-en-twintichste / Mayone: het vijf-en-twintichste / Pacoury-Euve: het ses-en-twintichste / Euapar: het seven-en-twintichste / Meruouty-Euve. Dit zijn de voornaemste dorpen van de Wilden: in welcker eenighe twee oft dry / ende in andere vijf oft ses hondert persoonen meer oft min woonen / soo dat in dit Eylandt wel thien oft twaelf duysent zielen zijn / naer 't segghen van de Franchoysen.

Het

Het een-en-twintichste Capittel.

Ghestalte van de lucht in 't Eylandt MARAGNAN: ende vrucht-baerheyt van den bodem.

MEn soude (seght de selve historie) geen schoonder ende helderer weder konnen wenschen / als men ordinaerlijck heeft in dit ghewesie; want men en heeft nimmermeer eenighe groote koude ofte drooghte; geene misten ofte schadelijcke dampen; geen tempeesten ofte excessive winden; gheen sneeuw ofte haghel; ende wel selden eenighen donder/ende dat ten tijde dat het daer reghent; het weer-light daer wel somtydts des avondts ende des morghens met een heldere lucht.

De sonne keerende van den Tropicus Capricorni naer den Tropicus Cancri toe/stiert ghemeynlijck in alle dese ghewesten den reghen voor haer upt/ongevaerlijck ses weecken eer sy boven 't hooft komt/ welck voor twee maenden/ ofte twee maenden ende een half dueren/naer dat de son over 't hooft ghepasseert is/naer de gheleghentheyt van elck ghewest: ende naer desen reghel soo begint het te regenen in dit Eylandt Maragnan ontrent Februarius, ende duert tot het eynde van May ofte half Iun: ende ter contrarie / als de sonne weder vertreckt naer den Tropicus Capricorni, soo verweckt sy de winden die sy noemen Brises, de welcke rijsen met de sonne ofte met de hitte ontrent ten seven oft acht uyren des morgens; ende hoe de sonne hoogher komt op de middagh / hoe dese winden haer meer verheffen; ende hoe de son naerder komt aen haer Zenith, hoe dat dese winden stercker waepen/ ende hoe dat de sonne verder vertreckt van haer Zenith hoe sy flaeuwer worden; ende als de sonne onder gaet / soo houden sy gantsch op; door dese middel wordt de groote hitte van dit climaet seer ghebroken: want in dit Eylandt / ende de aen-gheleghen landen en waept gheen anderen windt als den oosten-windt / welck wel de ghesondtste windt is van allen. Door dien dit Eylandt soo naer onder de linie leght / soo heeft men hier meest eenparigh weder / sonder groote veranderingh: soo dat het een heel fraep ende ghewenst quartier is voor de ghesondtheyt van 's menschen lichaem.

Voorts soo is dit Eylandt Maragnan wonderlijcken vruchtbaer; ende hoe-wel 't selve gantsch van de zee om-ringht wordt/ soo heeft men daer niet teghen-staende seer schoone fonteynen van soet ende klaer water / seer ghesont om te drincken. De grondt is seer draeghtsaem / hoe-wel sy nimmermeer ghemest ofte ghebraeckt wordt: naer dat men het Maiz heeft ghezaept (welck sy daer noemen Avattyy) soo vergadert men het weder ten langhsten in drp maenden met een wonderlijcken aen-was; ende dat kan daer drp ofte vier maels 's jaers ghesch ieden.

Den wortel Maniot daer sy haer broodt van maecken/wast daer seer grof/ende kan daer alle drp ofte vier maenden / ende oock eer ghepluckt worden: de meloenen worden rijp ses oft acht weecken naer dat sy gheset zijn / ende zijn goet al 't jaer door; insghelijcks ist van alle andere aerdt-vruchten.

De waeren die men tegenwoordigh kan trecken upt dit Eylandt/ende 't landt daer ontrent / is Brasilie-houdt; geel houdt ende ander dierghelijcke: cottoen / Roucou, welck is een roode verwe die daer overvloedigh wordt ghevonden: Als mede een soorte van verwe die roodt is / ende een specie van lack; men vindt daer oock soo goeden Balsem als die van Arabien: daer wast oock seer goeden Tobac, ende peper / ende dierghelijcke.

Die den bodem van 't landt van Maragnan hebben onder-socht / verklaren de selve seer bequaem te zijn om suycker-riedt te planten / welck een grooten handel geeft: men vindt oock ordinaris op de kuste Ambregris; daer valt een specie van Iaspis, daer sy de groene steentjens van maecken die sy in haer lippen dragen; oock rodtsen van roodt ende wit cristal / welck harder zijn als de diamanten die sy noemen d'Alençon, ende andere meer vreemdicheden.

Daer en ghebreecken gheen materialen om te bouwen; want beneffens het ſchoone houdt dat daer waſt / ſoo vindt men daer oock fraeye ſteenen om te beſighen; ende bequaeme ſtof om de ſteen te backen / ende om kalck ende ce-ment te maecken.

In dit Eylandt en zijn gheen groote velden; oock en zijn daer gheen groote ofte hooghe berghen / maer kleyne heuvelen / aen welckers voet men ſchoone fonteynen vindt / ende kleyne rievierkens die dit eylandt door-loopen ende ſeer aenghenaem ende playſant maecken; ende eenighe van deſe rievierkens zijn ſoo groot / dat men die met canoen kan bevaren van 't een dorp tot het ander. Voorts is 't landt vol ſchoone boſſchen die meeſtendeel beſet zijn met palm-boomen ende andere / als wy hier naer ſullen verhalen; waer door hier ſeer goede jacht valt / beyde van vier-voetighe dieren ende van voghelen.

Het twee-en-twintichſte Capittel.

Beſchrijvinghe van diverſche Fruyt-boomen die in dit Eylandt MARAGNAN waſſen.

In Ooſt-Indien noemen ſy die Caious. Siet Linſchot. c. 52.

ONder de Fruyt-boomen die in dit Eylandt groeyen / is wel de voornaem-ſte de Accayou, welck ghemeynlijcken grooter ende grover waſt als de ap-pel oft peer-boomen van Europa; ſyn bladeren zijn die van de note-boomen ghe-lijck; den bloeſſem kleyn / roodtachtigh ende wel-rieckende / ſoo dat men den reuck van verre ghewaer wordt. De vrucht wordt ghenaemt Acayau, ende wordt van veelderley ſoorten ghevonden; de eerſte de peeren niet ongheiijck / ende heel geel van buyten als ſy wel rijp is / van binnen wit ende vol ſaps / welck ſeer ſoet ende delicaet is / ende draeght een note die van 't ſelve fatſoen is als een ſchaeps niere / met een harde ſchelle over-toghen / ende vet ofte olyachtigh van binnen / ſoo datſe ontſteken zijnde licht brant; ende de pit is alſoo goet als een amandel. De tweede ſoorte is wat rooder van couleur / ende 't ſap wat ſuerder. De derde zijn heel kleyn ende bequaem om azijn van te maecken. De vierde ſoorte is heel groot / welck ſy noemen Acaiou Ouaſſou, ende is ſeer aenghenaem om t'eeten; Deſe be-ginnen rijp te worden in Mart ende April, ende dueren tot het eynde van Iun; de ander in Auguſt, ende dueren tot het eynde van December ende Ianuar. De In-dianen perſſen daer een dranck uyt / welck ſy noemen Accaiou Caoum, is wit en-de ſeer lecker om drincken; men perſt uyt een vrucht wel ſoo veel nats als uyt een goeden torſch druyven. Daer is groote menichte van deſe boomen in dit quartier / want waſſen licht van de keerne / ende draghen vruchten twee jaren naer dat ſy gheplant zijn. Wy hebben in 't voorgaende boeck ghewach ghemaeckt van Cayoux.

Bannanas, welck is eenen hooghen boom / met groote bladeren die wel een va-dem lanck zijn / ende twee voeten breedt: de vruchte is wel een halven voet lanck / doch niet ſoo groot als een komkommer; de ſchelle is gantſch geel / ende 't vleeſch wit als een appel.

Mangaa is een vruchte ghelijck een Apricock, doch grooter ende ſonder ſteen / ſoet ende ſeer aenghenaem van ſmaeck / ende ſmelt in de mondt.

Iaracaha is een boom die ſeer breedt van kroone is / hebbende by naer blade-ren als de Vijghe-boomen / ende geele blommekens / de vruchte ghelijckt de peeren met een geele ſchelle / ende haer keernen binnen in / is ſeer delicaet ende voetſaem.

Ouäierouä is een grooten eñ hooghen boom / hebben de bladeren als de eycken-bomen / doch grooter; den bloeſſem bleeck-geel; de vrucht een voet langh / ende als de grootſte meloenen: van binnen ende buyten geel; met kleyne ende ſwarte keer-nen van binnen; ſoo wel-rieckende / dat men den reuck van verre ghewaer wordt.

Iunipap

Iunipap is mede een grooten en hooghen boom / van fatsoen als de Eycken-bladeren / doch twee-mael grooter / witten bloessem / ronde vrucht ghelijck de grootste appelen; welcker beeldt wy goet gevonden hebben hier in te voeghen uyt den vermaerden Car. Clusius. Groen zijnde / is sy heel bitter: de Indianen kaeuwen die om 't sap daer uyt te trecken / welck schoon ende klaer is / en nochtans soo men syn aensicht ofte handen daer mede bestrijckt / so sullen die in minder als vier uyren also swart worden / gelijck als oft ghy die met inckt bestreken hadt; en gaet oock niet af met wasschen / dan naer acht oft thien daghen. De Wilden ghebruyckent om haer lichamen mede te schilderen: als de vrucht rijp is / soo wort sy van binnen ende van buyten geel / ende is seer aenghenaem om 't eeten / ende smelt in de mondt.

Agoutitréva is een grooten boom / heeft bladeren als den oraegnie-boom / en seer breedt / rootachtigen bloessem / de vruchte twee vuysten dick / met een groenachtige schelle / ende van binnen vol grainen als een granaet-appel / soet ende aengenaem van smaeck.

Araticou is van bladeren ende bloessem de voor-gaende seer ghelijck / dan de vruchte valt wel wat grooter / ende is seer goedt van smaeck / ende wel-rieckende.

Caoup is een appel-boom seer ghelijck van bladeren / dan dat syne wat breeder zijn / den bloessem geel met roodt ghemenght; de vrucht als een oraengie / soo van fatsoen als van smaeck / met keernen.

Euuauirap een grooten ende hoogen boom / hebbende kleyne bladerkens ende roodtachtige bloemkens / ende een kleyne vruchte wat grooter als stekel-besyen / ende van 't selve maecksel.

Ama-uve is den vijghe-boom in vruchten ende bladeren seer ghelijck.

Goyaue ofte Morgoya is een soorte van heesters / welck hem om de boomen windt / hebbende bladeren van ghedaente als de klocxkens / een schoone bloeme / so groot als de palm van een handt / hebbende veel spitse bladerkens als een sterre / van een purpurachtigh kouleur: de vrucht soo groot als een ey / doch ronder / vol graintjens / ende buyten geel met groen ghemenght; is goet om te eeten als sy ghekoockt is / ende seer bequaem om te confijten.

Van palm-boomen vindt men in dit quartier vijf soorten; de eerste ghenaemt Ouacoury, welck is den rechten palm-boom daer de Pindo van komt / daer de Wilden hare logien mede decken; brenght langhe ende grove noten voort / ghelijck als gansen-eyeren / met een harde schorsse / daer vier oft vijf pitten in zijn / soo langh als een kleyne vingher / seer goet om te eeten / ende de Indianen maecken daer soete ende goede olye van. Binnen de stam van den boom vindt men een wit mergh / soo groot als de dieje / naer de proportie van den boom / welck de Wilden noemen Ouacoury-rovan; welck seer goet is om te eeten ghekoockt ende rauw.

Meuruty-vue is een ander ſoort van palm-boomen/ de vrucht is ſoo groot als een ey/ roodtachtich van ſchorſſe met ſwart ghespryckelt/ binnen roodt met een pit die ſoet ende bequaem is ghegeten.

Ynaia is de derde ſoorte/ van bladeren ende ſtruyck de voorighe ghelijck/ dan brengt ſyn vrucht voorts in torſen/ daer wel twee oft dry hondert van deſe vruchten aen zijn/ ſoo groot als olijven/ ſoo dat een man ghenoegh aen een heeft te draghen.

Carana-vue de vierde ſoorte/ heeft bladeren als de waeyers die de jonck-vrouwen ghebruycken/ de vrucht is ghelijck een pruyme van damaſt.

Toucon-vue is van bladeren de twee eerſte ſoorten ghelijck/ dan vol ſteeckelen/ ghelijck oock de ſtruyck/ ſoo dat men die moet wachten; 't herdt van 't hout is ſwart ende ſeer hardt/ de Wilden maecken daer haer boghen ende ſwaerden af: de vruchten waſſen mede in forme van torſſen ende worden ghenaemt Toucons, rondt ende geel van buyten als ſy rijp zijn/ de pit van binnen is ſeer wit ende ſoet van ſmaeck/ ende goet om te eeten.

Pacoury een grooten ende hooghen boom/ met bladeren als den appel-boom/ ende witten bloeſſem/ ende een vruchte twee duyſten groot/ met een ſchelle een half duym dick/ die ghekoockt ofte gheconfijt ſeer goet is om te eeten: ende twee ofte dry goede keernen daer in.

Vuaouaſſouran een grooten boom/ heeft bladeren als een peer-boom/ ende witte bloeſſem/ de vrucht ſoo groot als van Pacoury, met een geele ſchelle/ ſoet van ſmaeck/ met een ſteen ghelijck de perſen/ met een pit wat grooter als ons amandelen; ende van de ſelve ſmaeck.

Wamembec, van groote/ bladeren/ ende bloeme/ ende oock vrucht den appel-boom gelijck/ geel van kouleur ende ſeer excellent: de pit en wordt niet gegeten weghen ſyn groote bitterheyt.

Copouih Ouaſſou is de peer-boom van bladeren ende bloeſſem ſeer ghelijck/ dan de vrucht valt wat langher ende geelder/ met dry ſeer harde ſteenen.

Copouih-aioup, van groote als een pruym-boom/ ende bladeren als een caſtanie-boom/ witte bloem met geel gemenght/ de vrucht als een kleyn geel appeltjen/ met een kleyn ſteen daer binnen/ die goet is om te eeten.

Acaia is ſeer groot/ van bladeren de peer-boom niet ongheliick/ met roodtachtige bloemkens/ de vrucht als een kleyn appeltjen/ doch langer en ſuer van ſmaeck.

Yacaranda de pruym-boom ſeer gelijck/ dan dat de bladeren breeder zijn; witten bloeſſem/ ende de vrucht twee duyſten groot/ goet om te eeten als ſy gekoockt is: de Wilden maken daer Manipoy af/ welck is een ſoorte van pottagie die ſeer goet voor de maghe is/ ende voedtſaem.

Onbou is de Mangaa van bladeren ghelijck/ draeght een vrucht als een perſe/ van buyten ende binnen ſeer geel als ſy rijp is/ men moet die van rijpte laten vallen/ anders en is ſy niet bequaem dan om verjuys van te maecken.

Paioura draeght een vrucht als Apricocs, hoe-wel den boom niet ſoo groot is.

Vua-Caue is ſoo groot als een appel-boom/ de bladeren als een oraengnie-boom/ de bloeſſem geelachtigh/ de vrucht langh als een ey/ heel geel/ goet om eeten.

Pitom, van grootte/ bladeren ende vruchte de pruym-boom ſeer ghelijck/ dan dat de vrucht ſoeter is.

Avenonbouich Acaiou is den appel-boom ſeer ghelijck/ dan ſyn vruchten zijn ghelijck pruymen/ doch ſoeter/ ende geel met een kleyn ſteentjen.

Yachicha den pruym-boom ſeer ghelijck/ met geele bloemkens/ ende vruchten als pruymen/ gantſch geel/ met een witte ende ſoete pit.

Voorts Cayoueen, Maukaievue die weynigh verſchillen van de voorgaende.

Ouagirou welckes vrucht mede is als een groote pruym/ ende roodt/ waſt meeſt langhs de zee-kuſte in 't ſandt/ ende en waſt niet hoogh.

Morecy waſt mede in 't ſandt/ ende ſyn vrucht is wat ſuer van ſmaeck.

Amyiou heeft bladeren als een peer-boom/ doch wat langher/ witte bloeſſem/ de

de vrucht als groote appels / ghelijck komkommers ghebult / is van smaeck als de persen.

Mouroure is de pruym-boom eenighsints ghelijck; heeft geele bloemkens/ende de vruchten als kersen / met langhe stelen / ende een kleyne steen / geel ende soet.

Vua-vyiou heeft langhe bladeren / blauwe bloemkens / ende een vrucht ghelijck een orangie-appel / dan soeter van smaeck.

Vua Pirup is een steeckenden boom / heeft bladeren als de note-boomen / den bloessem van dry kouleuren/ geel/blaeuw ende roodt/ de vrucht rondt als een appel / ende goedt om te eeten ; ende komt niet voort dan ten tijde dat het reghent.

Onmery heeft een vrucht als een groote peere ; Arasa als een kleynen appel / een van de beste vruchten als sy rijp is.

Pekey is soo grof dat twee oft dry mans die qualijck konnen om-vatten / syn bladeren ghelijcken den pruym-boom / de vrucht is twee vuysten groot / heeft een harde ende dicke schelle / ende daer binnen dry oft vier vruchten seer geel/ van 't maecksel van een niere / wel-rieckent/ ende goedt om eeten/ dan heeft van binnen een steen die seer steeckende is / soo dat men hem moet wachten in 't eeten.

Daer zijn noch andere meer die wy om niet langh te maecken / sullen voor-by gaen ; wat dese hier by de Francoysen verhaelt/ belanght/ achte ick dat de namen verandert zijn / door dien sy in de Fransche taele niet soo wel en konnen uyt-ghedruckt worden/ by ghebreck van de W. die dese natien familiarer schijnt te wesen.

Het dry-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van eenighe sonderlinghe kruyden ende aerdt-vruchten die op dit Eylandt groeyen ; ende van 't ghevogelte.

ONder de kruyden ende aerdt-vruchten die seer veele in dit Eylandt eñ de landen daer ontrent worden ghevonden / is wel de voornaemste de Ananas, de welcke by anderen ghenoegh is beschreven. De Karouata is de Ananas genoeghsaem ghelijck / heeft bladeren die wel een elle langh zijn ende twee duymen breedt/ seer dick ende distelighaen beyde zijden; in 't midden van de plante/ontrent twee voeten van de grondt / zijn vier oft vijf dousijn vruchten / d'een teghen d' ander aen-gheperst / een vingher langh/ van 't fatsoen van een dry-kantighe Pyramide, van binnen ende buyten geel / ende seer delicaet om te eeten.

Yarammacarou is een seer vreemde ende monstreuse plante/ dicker als de dieje/ ende thien oft twaelf voeten hoogh / hebbende twee ofte dry tacken by-naer van de selve dickte ende grootte; is soo teer datmender wel twee ofte dry teffens met een swaerdt soude af-houwen ; van buyten groen ende van binnen wit / en heeft gheen bladeren dan doornen soo langh als een vinger; de bloem is carmosijn-root met blaeuw ghemenght/ daer een vrucht uyt-komt die soo groot is als een vuyst / buyten gantsch roodt/ binnen wit / vol kleyne korreltjens die men mede eet/ ende is seer soet ende aenghenaem / hebbende by-naer de smaeck van de aerdt-besyen van ons landt.

Gyromon is een plante die 't bladt ende de bloem heeft ghelijck de citrullen ; de vrucht is wat plat in 't ronde /en groot ; de schelle is seer tender ende delicaet/ ende is een goede kost als sy ghekoockt zijn.

Taker ofte Kaker is by-naer als de voor-gaende plante / dan dat de vrucht langher is ende grooter / ende de schelle harder.

Vua-éen is een soorte van meloenen grooter als een hooft / gantsch groen van buyten ende massif van binnen / wit van spijse met swarte correltjens vermenght/ vol van seer soet ende aenghenaem sap / soo datmense raeuw eet ghelijck als de appelen : over midden ghesneden smelt gantsch wegh/en verandert in water;ende als men daer een gat uyt-holt /soo wordt 't selve stracx met water vervult / welck soo soet is als suycker / ende ververscht seer.

Commanda Ouaſſou zijn ſeer groote boonen/dan plat/men vindter daer veele/ ende van allerhande kouleuren.

Commanda Miry zijn haer eerten die achthien ende twintich in een haeuwe waſſen / zijn langh ende niet rondt / en beter van ſmaeck als de onſe.

De Patates noemen ſy daer Yeteuch, die ghenoegh bekent zijn / ende waſſen daer ſeer overvloedigh van veelderhande kouleuren.

Cara zijn mede wortels / dan zijn vaſter als de Patates, ende niet ſoo goet.

Taya Ouaſſou is rondt / wit ende ghelijck een groote rape / ghekoockt zijnde is ſeer goet ende ſmaeckelijck.

Mandouy is een kleyn wortel / welck in de grondt wordt ghevonden / langh ende dick als een duym/ende kleyne nooten daer men drie oft vier pitjens in vindt die goet zijn om te eeten.

Manioch welck is de wortel van een plante die ſy noemen Manieup; welck de bladeren heeft als een vijghe-boom; is een dicke wortel; de Indianen maecken daer meel af / welck haer dient voor broodt: Macachet Maniochéte, ende Manioch-cave, zijn al wortelen die weynigh verſchillen / ende al tot het ſelve ghebruyckt worden: ghelijck oock Uſenpopouitan, welck roodt is ende van het ſelve ghebruyck.

Lery die mede een deel van dit ghevogelte beſchrijft, ſeght dat de Braſilianen met een alghemeynen naem de vogelen noemen Oura.

Neffens de kruyden ende wortelen voor-ſchreven is aen-merckens weerdigh de groote menighte ende verſcheydenheyt van 't ghevogelte/ welck in dit Eylandt ende de landen daer ontrent worden ghevonden; van welcke wy eenige hier kortelijck ſullen aen-roeren. Eerſt ſoo heeft men hier veel ghevoghelte welck op den roof leeft / onder de welck uyt-munt een ſoorte welck ſy noemen Ouyra-Ouaſſou, is tweemaels grooter als een arent / ſchoon van veeren / ende ſoo machtich dat ſy een ſchaep wegh-nemen ende verſcheuren / ende de menſchen ter aerden vellen/ ende de harten ende hinden aen-taſten; ende noch een ſoorte die niet minder en is van grootte ende krachten / welck ſy noemen Ouyrata Ouyran; ende een derde die ſy noemen Ouyra Ouaſſou Pouytan; ende andere meer / die ſommighe ſoo groot zijn als arenden ende eenighe wat kleynder/ al van ſonderlingh fatſoen ende ſchoon kouleur van veeren.

Van papegaepen iſſer een wonderlijcke verſcheydenheyt in grootte eñ ſchoonheyt van pluymen; waer van eenighe heel groot zijn ende andere kleyn / ende al ſeer bequaem om te leeren ſpreecken / ſoo dat het te verwonderen is. Alle deſe zijn meeſt goet om te eeten; voorts ſoo hebben ſy daer een vogel die ſy noemen Moyton, ſoo groot als een paeuw / met een hooghen top op 't hooft / ende het gantſche lijf met ſwarte ende witte pluymen bedeckt / ſeer ſchoon om te ſien ende oock bequaem om te eeten; van deſe zijnder oock eenighe ſoorten. Andere die de faylanten ghelijck zijn / die ſy noemen Iacou ende Iacou Oubouyh ende Aracouan, al met veeren van ſonderlinghe kouleuren. Andere die de ghelijckenis hebben van perdrijſen/ dan onghelijck grooter als de onſe / als daer zijn Nanbou, ende Nanbou Ouaſſou, ſoo groot als een kapoen / met blaeuwe pluymen ende eyeren / Nanbou-Im, Macoucaouâ.

De Toucan is van de groote van een ringh-duyve / dan heeft een beck die wel acht oft thien duymen langh is ende wel drie vingheren breedt; draeght voor de borſte een krop/ die wel drie oft vier vingeren breedt is van een ſchoon oragnie kouleur/ met ſchoon carmeſijn-roodt om-ringht; de reſt van de borſt ſchoon wit/ende op den rugghe ſchoon roodt/ de vlercken ende ſteert heel ſwart/ ſoo datſe ſeer ſchoon om ſien is / ende van de beſte om te eeten: van deſe iſſer noch een ander ſoorte die ſy noemen Ouaycho, wat verſcheyden van kouleur van beck/welck root ende geel is.

Ourou is van de grootte als een perdrijs / met een kam op 't hooft als de hanen/ de pluymen roodt/ſwart ende wit: ende een ander van de ſelve naem/de quackelen ſeer ghelijck / dan wel tweemael ſoo groot. Daer zijn oock eenighe van de grootte van de duyven/van ſonderlinghe veeren/als de Tata Ouyra Ouaſſou, ende

Tata Ouyra Miry, ende Aroumara ende diergelijcke. Men vindt daer oock eenige die gantsch kleyn zijn ende niet veel grooter als de pepels/ welck sy noemen Iapyy ende Ouenonbouyh, die sonderlingh zijn van veeren ende beck. Eenighe nacht-vogelen / ende onder andere Andheura, welck zijn vleer-muysen/ dan grooter als de onse/ die groot geluydt maken/ ende 's nachts de lieden komen bijten eñ 't bloedt uyt-suygen/ soo dat men 't qualijck kan stelpen. Van water-vogels heeft men daer oock veelderhande; Ouara, Tamatian ende Ouacara-on, die al de gedaente hebben van windt-vogels / die de Francoysen noemen Corlieu, dan datse van verschey-den eñ schoonder veeren zijn; dese vintmen met menighte ontrent den oever van de zee/ eñ veel andere soorten meer. Men heefter oock eenige vogels die meest langhs der aerde loopen/ gelijck daer is welck sy noemen Yandou, een soorte van struys-vogels grooter als een man/ die hoe-wel sy niet en vliegen/ niet-te-min soo snel in't loopen zijn/ datmense niet en kan onder-halen. Salian soo groot als een kalkoen-schen-haen/ met langen beck ende beenen als een opevaer / die niet over 12 oft 15 passen kan vliegen/ maer loopt soo snel dat de honden die niet konnen volgen. Men heefter kalkoensche-hanen ende hinnen die sy noemen Araignan; ende menighte van ghemeyne hoenders de onse niet onghelijck / die sy noemen Ouira Sapoukay. De gansen noemense Upéc, ende zijn schoonder ende beter van vleesch als de onse. De eenden noemense Potiry, zijn grooter als de onse / ende schoonder van veeren. De ringh-duyven noemense Picassou, ende de ghemeyne Picassoutin.

Het vier-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de visschen die in de zee ende rievieren worden ghevonden by 't Eylandt MARAGNAN ende daer ontrent.

DE zee ende soete wateren zijn seer visch-rijck in dit quartier/ van welcke visschen wy eenighe hier sullen verhalen. Men vindt daer seer groote zee-kalveren die men elders in Indien Manati noemt/ eñ dese Wilden noemen die hier Ouâraouâ.

Pyraon is wel ses voeten langh/ ende grover als een ton/ heeft heel swarte schobben ende soo groot als een handt; is seer goedt om te eeten.

Pirapem ofte Camouroupouy is van ghelijcke grootte ende maecksel/ dan syn schobben zijn nerghens naer soo groot. Ouyry drie oft vier voeten langh / met een breedt hooft; met twee scherpe vinnen op den rugghe die wel een half voet langh zijn / ende seer steeckende / de steeck is sorghelijck / is anders een van de beste visschen; Men vindt van de selve soorte in de rievieren die naer muscus riecken.

Oury-Iouue is de voor-gaende ghelijck dan datse heel geel is.

Ouacara is den elft seer ghelijck / dan is soo graetich niet / soo datse beter is.

Ouatoucoupa is een schelp-visch/ 2 voeten langh/ geel op't hooft/ ende goet eeten.

De Paraty ende Pira Couaue zijn ghelijck die de Francoysen noemen Mulets.

De CambourY Ouassou is een visch ontrent vier voeten langh/ ende 't hooft als een vercken/ met een geele steert ende vol schobben.

Yauebouyre is een plat-visch / 't fatsoen van een roch/ dan veel grooter / is wel twee vademen langh ende breedt / ende wel een voet dick/ met een steert wel anderhalf vadem langh / met een scherpe pinne in het midden meer als een vingher langh; de wonde daer met ghegheven / is soo ghevaerlijck dat men dickwils ghenootsaeckt is de ghewonde partye af te setten.

Narinnary is een plat-visch als de voorgaende / ses voeten langh ende breedt / met een steert wel een vadem langh/ met een scherpe pinne een grootte voet langh/ ende alsoo sorghelijck als de voor-gaende / heeft swarte ende witte strepen.

Ouara is een plat-visch twee voeten langh ende breedt / argentin van kouleur met geele vinnen.

Acara Ouassou is een ander plat-visch drie voeten langh/ ende breedt naer advenant / swart ende vol schellen; Acara Peue is wat kleynder ende ghelijck de voor-

gaende: ende Acara Poytan ghelijck de voor-gaende/dan met roode ende witte strepen / ende Acara Pourourou met geele strepen / anders swartachtigh: ende Acaraiou een voet langh vol schellen / ende een groen hooft / boven geel ende onder aen den buyck wit.

Aramassa een plat-visch ghelijck een tonghe / twee voeten langh / ende breedt naer advenant / dry vingheren dick / den buyck wit ende den rugghe swart / goedt eeten.

Araouaoua is wel acht voeten langh / met een harde huydt ende een swaert aen den kop wel twee ofte dry voeten langh/daer hy d'andere visch mede doodet. Ende Panapan ghelijck de voorgaende met een swaerdt twee voeten langh.

Pacamo sonder schellen / grijs van kouleur / twee voeten langh / met een seer groot hooft naer proportie van 't lichaem / wordt onder de rodtsen ghevonden.

Caramourou ghelijck palinck/ander-half vadem langh / wordt mede onder de rodtsen ghevonden; syn beet is sorghelijck/ is anders goet eeten.

Tinmocou Ouassou ghelijck een palinck/ dan wit ende wel twee vadem lanck/ ende dick naer advenant/met een beck als de snoeck een voet lanck.

Panyanaiou ghelijck de voorgaende / dan dat syn bovenste van syn hooft langher is als 't onderste.

Onder de rievier-visch is aen-merckens weerdigh de Pourake, welck wel vier voeten langh is / ghebigarreert van kouleur met blaeuw / roodt / groen ende wit/ ende ontstelt hem van gheen slaghen met een rappier door dien het hem niet en quetst; dan soo hy hem in 't slaen verroert / soo veroorsaeckt hy de gheene die hem slaen sulcken pijne in den arm/ dat men daer van ter aerden valt.

Caurimata is de karper seer ghelijck / dan langher ende breeder / ende is een van de beste visschen die men in dese landen soude konnen eeten.

Yaconda is wel dry voeten langh/vol schelpen / ende met geele / roode ende witte strepen. Pyrain een voet langh ende een half breedt / sonder schelpen / geel ende root van verwe/ met seer scherpe tanden die als een schaer snijden; ghelijck oock Opean.

Tarehure is ghelijck de Paraty, dan dat hy graetigher is/ en heeft oock scherpe tanden; ghelijck oock de Ierou, dan dat sy een blaeuw ende ronder hooft heeft/ ende een roode steert.

Tamoata is maer een halve voet langh/ vol schelpen; geel van visch/ ende van goede smaeck.

Sarabo is de lamprepen niet ongelijck / dan is wat breeder en langher van snuyt.

Men vindt daer oock diversche krabben ende kreeften/noemen die Ouegnonioin, die heel blaeuw zijn/ met langhe scheeren: andere noemen sy Oussa, met ruyghe beenen/ende roodt/men vindtse aen de wortel van de Apparitures.

Ouca Ouassou zijn groote kreeften die men vint op de klippen onder d'oesters.

Aouara Oussa zijn witte kreeften/ ende grooter als een vuyste/die seer begeerigh zijn naer 't Ambergris, welck sy in haer holen draghen met groote stucken.

Ouraraup zijn kreeften die men niet en vindt dan in de rievieren.

De crocodilen noemen de Wilde Yacare, ende men vindter heel groote.

Men heeft daer oock veel oesters/grooter als de onse/ ende smaeckelijcker: sy noemen die Rery; wassen daer oock aen de tacken van de boomen/ die aen strandt staen / welck sy noemen Apparitures: de mosselen noemen sy Xerourou, zijn grooter als de onse / ende een ordinaire voetsel van de Wilden.

Ten tijde dat het daer veel reghent/ soo komen daer veel staende poelen van reghen-water / daer seeckere vischkens in groepen/ ontrent een voet langh / die seer goet zijn om te eeten/ ende worden by de Wilden op-ghevangen teghen dat dese poelen verdrooghen/ welck gheschiet alle jaer als 't reghenen op-houdt; ende dese vischkens groepen elcke reys als 't water komt/ weder van selfs aen.

Het

Het vijf-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van de vier-voetighe Dieren die op 't Eylandt MARAGNAN ende 't vaste Landt worden ghevonden.

HEt ghetal van de vier-voetige dieren is wonder groot/ wy sullen alleen eenighe van de vreemste hier aen-roeren: harten ende hinden zijn daer gelijck als de onse; sy noemen die Souassou Aper: menichte van wilde geyten: een soorte van wilde verckens/ welck sy noemen Taiassou, kleynder als de hier-landtsche/ met een gat op den rugge/ als een tocht-gat daer goedē reuck uyt-komt zijn daer by menichten: daer zijnder oock grooter als de onse/ die sy noemen Tayassou-etè.

Lery beschrijft ooc den meesten deel van dese beesten in syn 10 cap.

Men vindt daer menichte van yser-verckens diese noemen Coendou, met langhe schichten/ ende groot van lijf/ by naer als een wildt-swijn.

Tamandova is een dier soo groot als een peerdt/ met een hooft als een vercken/ ooren als een hondt/ met een snavel seer spits ende wel een voet lanck/ lange ende smalle tonghe/ 't hayr als een peerdt/ voeten als een os; leeft op mieren die 't weet te vanghen met syn tonghe te steecken in de holen van de mieren: en wordt by de Indianen niet gaern ghegeten.

Tapiyre-ete zijn ghelijck wilde koeyen/ dan hebben langher ooren/ korter beenen ē steert/ en scherper tanden / ende gheen hoornen: men vindt daer Bezar in.

Tatou heeft 't hooft ende voeten ghelijck een biggesken/ de ooren ghelijck een hasewint/ de steert langh/ al gewapent met groote schelpen van wit ende swart kouleur: van dese zijnder diversche soorten/ als Tatou Ouassou, welck soo groot is als een schaep/ ende Tatouete ghelijck een vosch: Item Tatou Apar, Tatou Ouainchun ende Tatou Miri, welck al wat verschillen in groote ende in hardicheyt van schellen.

Couaty is gelijck onse vossen/ dan dattet soo grooten ende dichten staert niet en heeft.

Pac is wat grooter als de voorgaende/ is gantsch rondt met een kort en dicken kop/ kleyne ooren/ de steert een vingher lanck; kort hayr/ swart en wit geteeckent.

Agouty ghelijck een biggesken/ dan 't hooft treckt meer naer een radt / korte steert/ ende seer dicht hayr van rosachtich kouleur.

Tapity zijn de hasen ende konijnen van ons landt seer ghelijck; daer zijn diversche soorten/ als Ponnare die een steert hebben een halve voet langh/ ende Amoco en Sauia die gantsch gheen en hebben.

Onder de wreede dieren munt de Ianouare uyt/ welck een soorte van lossen is soo groot als een Enghelschen dogh/ met een schoon vel ende fraey geteeckent: Souassovaran een soorte van lupards van de selve groote ende fraey gheteeckent/ ende Margaia, welck is een soorte van wilde katten/ die een seer schoon vel hebben.

Unau is een monstreus dier/ heeft een rondt hooft by naer gelijck een mensch/ grof ende grijs hayr; vier beenen daer 't hem weynigh met behelpt/ dry klauwen aen elcke voet een vinger lanck/ dicht by een/ daer 't mede klavert: anders kruypt het over de aerde/ ende eet oock aerde; als het op een boom is gheklavert en komt daer niet af voor dat het al 't loof heeft af-ghegeten: is soo traegh in syn kruppen ende klaveren/ dat men het daerom de naem van luyicheyt heeft ghegeven.

Men heefter veel soorten van apen ende meer-katten / groot ē kleyn / van verscheyden kouleuren / ende eenighe seer aerdigh; noemen die Ouarive; Cay Ouassou; Cayon die swart zijn/ ende een langhen witten baert hebben. Cay-miry ende Sapaiou, die seer aerdigh zijn. Tamary heel kleyn ende aerdigh: Marikina; Ioupara; ende Sagovy van een argentin kouleur/ de kleynste ende aerdighste van alle de reste.

Haer honden die sy noemen Ianovâre zijn ghelijck ons hase-winden/ dan wat kleynder/ ende zijn seer bequaem tot de jacht.

Onder

Onder de kruppende dieren hebt ghy daer Boy-ete, welck wel twee badem langh is/ſonder beenen/met een fraey gheſchilderde huydt; heeft maer vier tanden/ dan wel ſcherp/ met twee pyltjens aen de tonghe / daer 't gheweldigh mede ſteeckt/ ghelijck oock met de ſteert; maeck een ſorgelijcke ende by-naer doodelijcke wonde: aen 't eynde van de ſteert heeft het een blaesken welck gheluydt maeckt gelijck als oft vol erten was/ſoo dat men daer door gewaerſchout wordt om hem te wachten.

Voorts zijn daer noch eenighe andere ſlanghen ende ſerpenten/ die ſy noemen Iouboy, Tara-gouyboy ende Tarehuboy, welck de Indianen ſomtijts wel eeten: ghelijck ſy oock doen de padden / welck ſy noemen Courourou, ende vallen daer heel groot.

Men heeft hier oock die ſoorten van vlooyen die ſy in Hiſpaniola noemen Nigua, ende hier noemen de Wilden die Ton; deſe doen de menſchen groote quellinghe aen/als men die niet by tijdts hem quyt en maeckt; de Wilden gebruycken daer den olye van den palm-boom teghen / ende Roucou ende Ouroucou verwe.

Het ſes-en-twintichſte Capittel.

Beſchrijvinghe van 't volck van de lande, haer af-komſte, gheſtalte ende manieren ende andere qualiteyten.

DE Indianen van de Maragnan verhalen dat daer ontrent den Tropicus Capricorni een fraey landt leght / welck ſy noemen Cayeté, welck is te ſegghen groot foreſt / door dien daer een groote boſſchagie is van ſeer hooghe ende groote boomen/ daer ſy eertijdts hebben ghewoont; ende voerden den naem van Toupinambas, door dien ſy van de ſtrijdbaerſte volckeren waren van dat heel ghewest / welcken naem ſy tot noch toe behouden. De Portugeeſen haer meeſter ghemaeckt hebbende van de Cayeté, deden haer beſte om dit volck mede onder ſlavernije te brenghen/ dan deſe Toupinambas 't ſelve niet konnende verdraghen / retireerden haer voor eerſt in de boſſchen; dan haer ſelven daer mede vervolght vindende by haer vyanden / zijn ſoo verre voort ghetrocken tot dat ſy ghekomen zijn tot aen de zee / alwaer eenighe haer hebben neder-gheſlaghen langhs den oever van de zee; welck om dier oorſaeck haer noemen Paranan Eugouare, dat is bewoonders van de zee; andere hebben haer wooninghe ghenomen op den grooten bergh Ibouyapap, die haer noemen Ibouyapap Eugovare; andere in 't groote Eylandt Maragnan, welck Maragnan Eugovare worden ghenaemt: andere langhs de rievière Taboucourou, welck haer noemen Taboucourou Eugovare; ghelijck die langhs de rievière Miary woonen/ Miary Eugovare, ende ſoo voorts eenighe te Para naer 't ooſten toe / ende te Para naer 't weſten toe / ende te Cayeté aen den oever van de zee; behoudende niet te min al t'ſamen de naem van Toupinamba. Eenighe van de oudtſte ghedencken noch / datſe naer haer komſte in dit landt een groote feeſte aen-rechten / welck ſy noemen Caoven, alwaer de voornaemſte vergadert zijnde/ ende nu droncken gheworden zijnde/ een vrouwe heeft een van de compagnie komen ſlaen / waer door ſulcken ghevecht onder haer is ontſtaen / dat ſy gantſch onder den anderen verdeelt zijn / ende groote vyanden gheworden / ſoo dat ſy malkanderen daer naer ghenaemt hebben Tobaiares, welck is ſoo veel te ſegghen/als/ ghy zijt mijn vyandt ende ick ben de uwe: ende zijn ſoo op malkanderen verbittert / dat ſy malkanderen eeten ende verſlinden.

Deſe Toupinambas zijn doorgaens van middelbare ſtatuere / hoe-wel men der oock vindt die heel langh ende vroom zijn: zijn meeſt Camuz van neuſe / welck komt by de vroe-vrouwen die dat ſoo maken in de gheboorte: gaen recht op haer leden/ende zijn ſeer ſterck/ſoo dat ſy ſeer ſware laſten konnen dragen: zijn weynigh ſieckten onder-worpen/ door dien ſy matigh zijn in haer eeten / ende ghenieten een geſonde lucht/ſoo dat ſy ghemeynlijcken oudt worden ſonder dat ſy grijs ofte kael worden: ende de vrouwen kinderen daer tot haer tachtentich jaeren ende over: de

kinde-

kinderen worden wit gheboozen / dan door het strijcken met olye ende Roucou worden sy bruyn / ende van een olijf-verwigh kouleur; zijn anders van leden wel ghemaeckt / ende fraey van aensicht; hebben een ghewoonte van 't hayr allenthalven upt te trecken / upt-ghenomen op 't hooft; welck gladt is / ende niet ghekrult / als dat van de Mooren: de mans korten haer hayr voor / ende latent tamelijck langh aen de ooren ende achter; de vrouwen draghen langh hayr tot haer middelt / ende zijn curieus in 't selve te kemmen / ende te strijcken met Roucou, welck sy weder wassen met Ouapacari water / welck een wortel is die een schuym van hem geeft ghelijck de zeepe. Hebben een vreemde maniere van de onderste lippe door te booren ende een gat in te maecken / daer sy een groen steentjen oft yets anders in draghen: eenighe maecken oock gaten in haer neus / ende draghen daer beentjens ofte houtjens in. De vrouwen en door-booren de lippe niet / maer wel de ooren / ende draghen daer rollekens van houdt aen / daer sy wonder moy mede zijn: De Toupinambas gaen gantsch naeckt / sonder eenighe schaemte te hebben: schilderen haer lichaem met diversche kouleuren ende figueren; ende de beenen maeckense swart met 't sap van Iunipap.

Eenighe mans graveeren haer huydt met yet scherps / ende weten daer wat in te strijcken / soo dat het graveersel nimmermeer en vergaet / ende is onder haer een teecken van groote couragie.

Op haer feesten vercieren sy haer met pluym-werck van diversche kouleuren / welck sy seer aerdigh weten by den anderen te brenghen: maecken daer bonetten af die sy noemen Acangoap, ofte Acan Assoyave; ende kroontjens die sy noemen Akan getar; ende kragen die sy noemen Aiouacara: ende heele mantels die sy noemen Assoyaue; ende kousse-banden diese noemen Tabacoura: maecken die oock van cottoene gaern / ende hangen daer seecker noten aen / daer sy steentjens ofte yet anders in doen welck ghelupdt geeft / ende noemen dese banden Aovay, maecken oock arm-ringhen van pluymen die sy noemen Mapouygh Couay Chovare, ende groote pluymagien op 't hooft / welck sy noemen Yandou-ave.

De ghetroude mans / ende insonderheyt de oude lieden decken oock haer schamelheyt met een lapken roodt oft blaeuw laecken / welck sy om haer middelt binden met een cottoenen draet / noemen dat Caraiove.

Dit volck houdt hem soo naer de zee als sy ymmers konnen / om der visscherijen wille / ende veranderen alle vijf oft ses jaren van plaetse / behoudende even-wel de naem van haer dorp; de mans mogen wel veel vrouwen hebben / dan de vrouwen moeten haer houden by eenen man; ten zy datse van een scheyden / welck sy om lichte oorsaecke dickwils doen.

Sy hebben haer bedden van cottoen / welck sy noemen Yni, ende worden tusschen twee staecken ghehangen / soo datter maer een in kan leggen. Onder-houden groote vriendtschap onder den anderen / ende tracteeren haer gasten wel op hare wijse; dan zijn teghen haer vyanden wonderlijcken wreedt ende wraeck-gierigh; ende voeren door-gaens oorloghen met haer gebueren / alleen om haer te wreecken over d'een oft d'ander leet dat haer oft haer voor-ouders is gedaen; haer voornaemste wapenen zijn bogen die sy noemen Ouyrapar; ende de pijlen Oouue, ende oock Tacouart: dooden ende eeten haer ghevanghen / naer dat sy die ghemest hebben.

Haer ordinaire voetsel welck sy gebruycken in stede van broot / is seecker meel / welck sy maken van de wortels van Manioch, Macachet, ende Manioch-ete, ende noemen 't selve Ouy; van 't sap maken sy een potagie / welck sy noemen Manipoy; ende van 't grondt-sop seeckere koecken die sy noemen Cassave: maecken van de selve wortelen noch een ander meel / welck sy noemen Cayman: voorts eetense allerhande visschen / voghelen / ende vier-voetige dieren / meest gheroost op haer Boucans, ende drincken water. Haer voordere manieren ende doen kan men lesen by Lery, ende insonderheyt in de historie van de Capuchins, daer wy 't voor-gaende upt hebben ghetrocken / op dat wy hier het niet te langh en maecken.

Het

Het seven-en-twintichste Capittel.

De ghelegentheyt van TAPOVYTAPERE ende COMMA, welck zijn aen't vaste Landt gheleghen.

TApouytapere is een andere woon-plaetse van de voor-schreven Topinambas, aen 't vaste landt/ by het Eylandt Maragnan gheleghen naer 't westen toe / soo datmen 't selve quartier sien kan van 't fort Sant Louis, welck de Franchoysen hebben gheleght op 't Eylandt Maragnan, wesende niet over dry oft vier mijlen van 't Eylandt verscheyden door de zee die tusschen beyden leght. Het en is wel gheen Eylandt/ doch even-wel als de zee heel hoogh loopt/ soo is het mede gantsch met water om-ringht; maer als 't water af is gheloopen/ soo en isser gheen water dan aen de voorschreven zijde/ende voorts ist vast landt ofte zandt/ welck men drooghs voet kan over gaen. Den hoeck van dit landt maeckt de westerlijcke kape van de Baye van Maragnan, welck der-halven by de Franchoysen werdt ghenaemt Cap de Tapouytapere, ende verbolght met syn kuste tot in't binnenste van de baye van Maragnan. Dit landt en is wel soo sterck niet als 't eylandt /maer is lustigher ende overvloedigher. Daer zijn in dat ghewefte vijfthien oft twintich dorpen/ van welcke wy de voornaemste hier sullen noemen.

De vermaerste ende eerste vlecke wordt ghenaemt Tapouytapere naer de naem van de gantsche provincie / ende is in haer tale soo veel te segghen als de oude woon-plaetse van de Tapouys. De tweede wert ghenaemt Sery-ieu : de derde/ Ieneupa-eupé : de vierde / Meureutieupé: de vijfde / Caagouire : de seste / Pindotuve : de sevende / Aroueupe : de achtste / Tapouy-tiningue : de neghende / Eugareté quitave : de thiende / Oroboutin eugouave. Ende in alle dese Dorpen woont meer volcks als wel in de dorpen op het Eylandt Maragnan.

Wat voorder van Tapouytapere naer het westen toe is een rieviere ghelegen die sy noemen Comma ; het landt daer ontrent is seer schoon ende aen-ghenaem / ende onghelijck vruchtbaerer ende overvloedigher als het groote eylandt van Maragnan: ende is oock beter bewoont van de selve natie van Indianen die te Tapouytapere, ende op 't Eylandt Maragnan woonen ; ende heeft oock vijfthien oft sesthien dorpen/ van welcke de naer-volghende de voornaemste zijn. Het principaelste dorp daer de gantsche provincie naer wordt ghenaemt / is Comma, 't welck by haer soo veel is te segghen als plaetse om te visschen: het tweede wordt ghenaemt Ianovacovare : het derde, Tauapiap: het vierde / Couy-Ieup : het vijfde/ Arouypé : het seste / Taeuouaio : het sevende / Pacouripanam: het achtste / Aouayeuve : het neghende / Maecan : het thiende / Couremaeta ; welck is soo veel te segghen als de rieviere van de Couremans , welck is de naem van 't in-komen van de rieviere van Comma: het elfde, Yapieuve. Alle dese dorpen zijn veel beter bewoont als die van 't Eylandt Maragnan ; ende alle dese volckeren van dese dry provincien Maragnan , Tapouytepere ende Comma , zijn vrienden ende bondt-ghenooten teghen alle andere natien die haer vyanden zijn.

Van Comma tot Cayete toe (welck leght dicht by de groote rieviere Para, ontrent de tachtentich mijlen ofte meer van het Eylandt Maragnan) legghen noch veel dorpen van dese Indianen Topinambas, die op 't vaste landt woonen langhs de kuste van de zee. In de provincie van Cayete woonen mede de Topinambas , ende hebben daer wel twintich oft vijf-en-twintich dorpen die vol volcks zijn.

Het

Het acht-en-twintichste Capittel.

Kort verhael van 't ghene eenighe jaren gheduerende by de Françoysen is voor-ghenomen in dit quartier; ende van den bergh Ibouyapap.

EEr wy van hier schepden/sullen wy in 't kort verhalen 'tgene by de Franchoysen is voor-ghenomen in dit quartier/ ghelijck 't selve wordt beschreven by den Capuchin Claude d'Abbeville. In den jare 1594 hadde een Fransman met name Capiteyn Riffaut dry schepen toe-gherust om yet sonders uyt te rechten op de landen van Brasil, daer toe ghenoot zijnde van een van de Wilde van 't landt genaemt Ouyrapive, die daer in 't landt veel vermocht; dan door oneenicheyt van syn volck/ ende verlies van syn principaelste schip gediscourageert zijnde/ keerde hy weder naer Vranckrijck/ ende was ghenootsaeckt eenigh van syn volck daer aen landt te laten/ eñ onder andere een jongh Edel-man Monsieur de Vaux, de welcke hem met andere onder de Wilden soo droegh/ dat sy groote gheneghentheyt kreghen tot de Franchoysen/ ende versochten dat een persoon van qualiteyt uyt Vranckrijck mocht ghesonden worden om haer teghen haer vyanden te beschermen/ presenteerende over sulcx het Christen-gheloove aen te nemen. Monsieur de Vaux in Vranckrijck weder gekeert zijnde/ verhaelde de gantsche gheleghentheyt aen den Koningh Hendrick de Groote, de welcke om seker van alles onder-recht te worden/ S[r] de la Ravardiere met desen de Vaux sondt naer 't Eylandt Maragnan, met belofte op syne kosten de saecke voor te nemen/ in gevalle de gelegentheyt sulcks wierdt bevonden als die by de voorsz. du Vaux was voor-ghegeven.

La Ravardiere nam de reyse aen/ ende naer dat hy ses maenden hadde vertoeft op 't Eylandt Maragnan ende de landen daer ontrent/ ende alles neerstich ondersocht/ keerde wederom naer Vranckrijck om syn Majesteyt van alles te onderrechten. Dan also de Koningh daer en tusschen vermoort was/ soo bleef dit werck steecken tot in den jaere 1611. Ravardiere nam eerst in Compagnie Monsieur de Rasilly, ende daer naer mede den Baron van Sansi; ende versochten van de Koninginne Moeder eenighe Capuchinen om die te ghebruycken tot het bekeeren van de Wilden; ghelijck haer dan vier wierden by den Provinciael van Pariis toegestelt/ daer desen Claude d'Abbeville een van was.

Sy vertrocken van Cancale een haven van Britaignien den 19 Mart 1612, met dry schepen; dan door extraordinaire onweder waren ghenootsaeckt in Enghelandt aen te loopen; schepden weder van Pleymouth den 23 April; passeerden tusschen Fortaventura ende groot Canarien den sevenden May; ende den elfsten quamen sy aen Rio del Oro onder den Tropicus van Cancer, ende liepen soo voorts langhs de kuste van Africa tot onder de linie; den seventhienden Iunius waren sy op de hooghte van vier graden by zuyden de linie: ende den dry-en-twintichsten saghen sy de Eylanden van Fernand de Lorohna, ende setten het daer: Bleven daer tot den achtsten Iulij; den elfsten begonnen sy 't vaste landt van Brasil te sien/ ende quamen op de middagh ontrent den in-bocht van Moucouru, ende loopende langhs de kuste/ saghen den twaelfden smorghens een hooghen steylen bergh/ ende loopende langhs 't lant quamen sy aen Cap de la Tortue, welck van desen bergh verscheyden is vijfthien mijlen/ op de hooghte van twee graden ende twintich minuten by zuyden de linie: 't kompas varieert daer thien graden ende een derde. Laghen daer tot den vier-en-twintichsten Iulij, ende quamen den ses-en-twintichsten aen het Eylandt van Santa Anna, ende soo voorts aen het Eylandt Maragnan, al waer sy om andere dinghen voor by te gaen/ een fort maeckten aen een seer bequaeme plaetse/ op een hooghen bergh ende by de principaelste haven van dit Eylandt/ ende neffens twee diepe rievieren die onder desen bergh in de zee loopen: ende vonden middel om twee-en-twintich stucken gheschuts daer op te brenghen tot de beschermingh van de plaetse: noemden dit fort Sant Louys.

De

De Capuchins deden haer devoir om de Wilden te bekeeren / ende doopten daer eenighe; ende Claude d'Abbeville keerende weder naer Vranckrijck namder eenighe mede die te Parijs seer solemnelijcken wierden ghedoopt: de saecken van dese colonie ginghen eenighen tijdt heel wel / naer dat schijnt: dan daer naer soo zijn de Portugeesen meester ghewordden van dit quartier / fort ende al; de circumstantien en zijn my niet al te wel bekent / dan 't schijnt gheschiet te wesen in 't jaer 1614, als wanneer de Gouverneur van Pernambuc een vloote herwaerts heeft ghesonden onder 't ghebiedt van Gironymo d'Albuquerque; de welcke in October hier aen-quam / ende voor eerst in-liep in de revier Pereja, welck de oostelijckste Barra maeckt van de Maranhaon, ende ten selven tijde werden de Portugeesen die weynigh tijdts ghewoont hadden in Nostra Sennora de Rosario, oock herwaerts verplaetst; dese eerste woon-plaetse wordt ghenaemt S. Iago; de Portugeesen hebben voorts hier noch S. Ioseph, S. Luis ende 't fort S. Maria, niet verre van de mondt van de reviere Tapecoru, ende hebben dit ghewest tamelijck wel beset.

De Franchoysen hadden oock eenighe jaren te voren haer gevoeght by de Wilden die op den bergh Ibouyapap waren / dan zijn neffens de Wilden insghelijcks van daer verjaeght by de Portugeesen: desen bergh Ibouyapap gheleghen ontrent de reviere Camousi, soo de Franchoysen die noemen / is een seer hooghen bergh wel vier uyren gaens in 't op-klimmen / dan boven heeftse een groote vlackte die seer schoon ende playsant is / wel vier-en-twintich mijlen langh en twintich breedt / waer door sy den grooten bergh wordt ghenaemt. Daer zijn veel schoone fonteynen ende revieren van versch water / vol van alderhande visch hier te lande onbekent: daer zijn seer groote velden / veel bosschagien / ende een seer ghesonde lucht / soo dat desen bergh seer bewoont was / ende daer waren wel twee hondert Indiaensche dorpen. Ontrent desen bergh leght noch een kleynder die sy noemen Cotioüa, daer sesoft seven dorpen van Indianen waren.

BESCHRII-

GVAIANA siue Provinciæ intra RIO DE LAS AMAZONAS atque RIO DE YVIAPARI siue ORINOQVE
NOORDT
ZVYDT
WEST
LINEA ÆQVINOCTIALIS
PARIME LACVS
Paria.
Muchikeri.
Iwarepice.
Amapaia.
Epuremei.
Arowaccas pop.
Harrytiahans
Margarita
Tabago
Granada
Trinidad
Manoa, ó el Dorado
Macurewarai
Rio de las Amazones
Rio de Paria Yuyapari, Huria paria, Worino, que ó Orinoque
C. d'Orange
C. de Noord
Arouen I.
Vallen, Storting van't Water
Anglicæ leucæ 20. in vno gradu.
Hispanicæ leucæ 17½ in vno gradu.
Germanica milliaria 15. in vno gradu.

BESCHRIJVINGHE
Van
WEST-INDIEN.

Het vijfthiende Boeck.

Wilde Custe, ofte Guaiana.

Inleydinghe.

In 't voorgaende boeck zijn wy met onse beschrijvinge gekomen tot het uyterste eynde van Brasil, ende de rieviere ofte 't Eylandt Maragnan daer in begrepen, ende hebben nu te vervolghen een groote streeck landts, welck weynigh op de kuste, ende by naer gantsch niet binnen s' landts bekent ende ontdeckt is: Soo dat wy ons beschrijvinghe meest sullen nemen op de kuste alwaer sich oock gheen kleyne swaricheyt en verthoont, door de groote verscheydenheyt van namen die soo in 't ghemeen als in 't particulier aen dese landen worden ghegheven, by diversche natien die de selve hebben ontdeckt ofte besocht; welcke verscheydenheyt wy zoo veel ons mogelijcken is sullen sien over een te brengen. VVat den alghemeynen naem van dit ghewveste belanght, vinde by Herrera dat hy 't gantsche ghedeelte van 't vaste landt van America siende naer 't noorden, van 't Eylandt Margarita af, ende noch voorder by westen 't selve Eylandt, tot aen de rieviere Marannon (die hy 'tscheyt maeckt tusschen de landen de Kroone van Portugal by den Paus toe-gheeyghent, ende de landen van de Castilianen) begrijpt onder den naem van Nova Andaluzia ofte 't Gouvernement van Serpa; welck hy seght in de Indiaensche tale te wesen Guaiana; begrijpende in de lenghte dry hondert leguen: In welck resort (seght hy) zijn begrepen de volckeren die men noemt Omagues ende Omigas met de provincie El Dorado binnen s' landts. Andere noemen een groot deel van dit ghewveste de Wilde Custe; andere Guiana ende Wiana, ende soo voorts. Het sy met den al-ghemeynen naem soo het wil; om dit ghewveste met goede ordre te beschrijven, soo sullen wy 't selve verdeelen in dry deelen, ende onder het eerste deel begrijpen de groote rieviere das Amazonas, met de rievieren ende provincien by oosten de selve rieviere ghelegen; onder het tweede de verscheyden rievieren tusschen Rio das Amazonas ende den Oronoque ghelegen; ende in 't derde den Oronoque selfs.

TOBO ofte RIO DE LAS AMAZONAS.

Het eerste Capittel.

Gheleghentheyt van de kuste van de MARANNON af tot aen de groote rieviere DES AMAZONAS.

OM de gheleghentheyt van dese landen beter te verstaen ende de kuste beter aen te brengen / soo sullen wy contrarie 't ghene wy in de voor-gaende boecken hebben ghedaen / hier beginnen met het verbolgh van de kuste van het Eylandt Maragnan af / tot de groote rieviere.

In het voor-gaende boeck hebben wy ghetracht te weeren de confusie van de namen die wy by de Spaegniaerden bevinden / insonderheyt in den name van Marannon, die wy nu naer ons ghevoelen zijn rechte plaetse hebben ghegeven: Herrera in syn Descripcion de las Indias erkent deselve faulte in andere / hoe-wel hy die selfs dickwils begaet in syn histozie; ende steldt tusschen de rieviere Marannon ende Rio Sant Iuan de las Amazonas tachtentich oft hondert leguen. Linschoten stelt mede hondert mijlen tusschen dese beyde rievieren. Van de onse die eenighe jaren gheleden die kuste hebben bevaren / ghetuyghen / ende haer besteckken ende reeckeningen wijsen uyt dat de west-hoeck van Maragnan van den oost-hoeck van de rieviere des Amazonas nerghens naer soo verre van den anderen konnen verscheyden zijn / ende apparentlijck niet over de vijftich mijlen. Voorts soo varieeren de kaerten gheweldich in de namen van de plaetsen tusschen beyden dese twee rievieren; welcker eenighe wy hier sullen in-voegen / te weten: uyt de Spaensche kaerte die wy vinden in Descriptionis Ptolemaicæ augmento; ende die wy hebben in de kaerte by Linschoten, ende die wy vinden in de Engelsche kaerte by Mr Hackluydt:

Spaens.	*Linschot.*	*Engels.*
P. de Pracel	P. de Pracel	.
R. de Sant Marcau	R. de Sant Marcal	R. de los Esclavos
.	R. de Sant Paulo	.
Cabo de Baixos	C. de Baixos	C. Fundo
.	R. Douulho	.
B. de l'Isleo	R. de Ilheo	.
B. de Sant Iuan	B. de Sant Iuan	C. Blanco.

Hier sien wy dat de Engelsche kaerte niet een naem en heeft die de andere twee hebben: Ick hebbe een uyt-werpinghe van de kuste ghesien tusschen dese twee rievieren; in de welcke drij rievieren niet verre van den anderen verscheyden / waren uyt-gheworpen / te weten: Rio de Sant Paulo, ende Rio de Flaman, eñ Rio Douulho; van welcke Rio de Sant Paulo west-zuydt-west in streckt / met veel zanden in de mondt. De Portugeesche pal-kaerten stellen tusschen dese twee rievieren de volgende plaetsen van Marannahaon af:

Tapitafera	Dit slaet op Tapouytapere, soo de Franchoysen het noemen; ende de onse noemen 't Tippattepera, ende houden 't een Eylandt te wesen / hebbende roodtachtighe hoecken.
Cuma	Dit is Comma ghelijck de Franchoysen ende de onse het noemen / welck wy in 't voor-gaende boeck hebben beschreven.
B. Coma Huassum	Dese baye naer 't uyt-wijsen van de kaerte gaet verre te landtwaert in / dan is seer ondiep.
R. Coma Ianiu	Ende daer aen volghende Costa Alagada.

R. Ioro-

R. Ioroquo Welc een groote rievière schijnt te wesen/doch ondiep aen de mont: waer aen volght Costa Baixa, ghelijck dan alle dese kuste vast vlack is.

Paraouacoto Een ander rievière niet diep te landt-waert in streckende; ende daer naer Suriname mede een rievière; ende R. Suramu; R. Itata; R. Nama, al voor vlack ende vol sanden.

PontaSaparara Daer een Eylandeken dwars teghen-over leght/een groote vlackte af-steeckende naer 't noordt-westen/ by westen desen hoeck ende 't Eylandeken is gheleghen de Barra van Para, ofte oostelijckste arm van R. des Amazones, op welcken arm de Portugeesen nu een fort hebben/ ghenaemt Para, welckes in-woonders nu ettelijcke reysen ons volck op de groote rievier des Amazones verstoort hebben/ ende verhindert datse haer colonien met ruste niet konnen legghen.

Figueredo stelt noch andere plaetsen: van de westelijckste Barra van Maranhaon, komt ghy eerst aen Punta de Cuma; van welcke 't landt voorder vlack is ende vol gheboomte tot Porto de Aippe; daer aen volght Ilha da Cumara; van welcke tot Ilha Suputuva zijn twee leguen, ende van dese tot Ilha Bianca, welck oock ghenoemt wordt de S. Ioan, zijn vier leguen, op de hooghde van een graedt ende een vierde.

Hoe dat men naerder de groote rievière komt/hoe dat men meerder zanden ende drooghten vindt/ soo dat het daer wel van noode is seer voorsichtelijcken te varen. Dan dewijle wy geen particuliere beschrijvinghe van dese plaetsen hebben bekomen/soo sullen wy het hier by laten berusten/ende voorts varen tot de rievière selfs.

Het tweede Capittel.

Beschrijvinghe van de rieviere DE LAS AMAZONAS, ende haer eerste ontdeckinghe.

De groote ende machtige rievière die de Spaegniaerden gemeenlijck noemen Rio de St Iuan de las Amazonas, wordt by anderen oock ghenaemt Tobo, ende Topoi Tapera; ende van de Spaegniaerden oock Para ende Orellana, hoe-wel sy desen lesten naem oock gheven aen den Oronoque, confondeerende desen naem in ghelijcker voeghen als dien van Marannon, ghelijck by Acosta ende Herrera te sien is in verscheyden plaetsen. Den naem van Orellana heeft syn oorspronghgh van den eersten ontdecker Francisco de Orellana: op dat het dan blijcke welcke van dese rievieren eygentlijck by hem eerst is ghevonden / is 't noodigh dat wy de reyse van Orellana hier in voegen/ gelijck ons de selve by Herrera wort beschreven in 't achtste boeck van syn seste Decade in het seste capittel/ende soo vervolgens: De oorsaeck van syn voyagie dient in't voor-by-gaen aen-gemerckt. Na dat Belalcazar meester was geworden van Quito, ende de voordere provincien socht te ontdecken/soo kreegh hy eenen Indiaen ghevanghen die vreemdt was in dat quartier/ ende verklaerde te wesen gekomen van een lant welck hy noemde Cundirumarca, daer grooten rijckdom was te vinden / soo dat de lieden gantsch ghewapent ginghen met goude platen; welck de oorsaecke gaf dat 't selve landt by de Spaegniaerden werdt ghenaemt El Dorado; dit is gheweest in den jaere 1535. Gonzalo Pizarro daer naer in den jare 1540, het Goubernement van Quito van syn broeder verkregen hebbende/ is begeerigh geweest dit Dorado te gaen soecken: syn Lieutenant was Francisco de Orellana. Sy trocken met haer volck in de Quixos, ende quamen over 't sneeu-gheberghte in de valleye van Zumaque, 30 leguen van Quito; vonden de Canela, ende keerden weder na Zumaque, ende Ampua; quamen daer naer over een rievier aen een vlecke Varco, daer sy een bercke timmerden / ende Orellana werdt met de selve ende eenighe canoen de rievière af

 ghesonden

ghesonden om provіande te soecken/ daer 't leger groot ghebreck van hadde. Dus ghescheyden zijnde van Pizarro, voer hy met de bercke eenighe daghen de rieviere af/ twintich ende vijf-en-twintich leguen daeghs/ door de stercke stroom ende menighte van rievieren die van 't zuyden in dese rieviere komen loopen / sonder in't eerste eenigh volck te vinden; dan den achtsten Januar. 1541, vonden sy een vlecke van Indianen/welck sy vermeesterden/ende vonden daer provіande: 't volck hadde hier goudt ende andere juweelen.

Orellana niet konnende oft niet willende weder-keeren naer 't legher van Pizarro, welck hy in grooten noodt hadde gelaten (gelijck dan 't selve met groot verlies van volck weder-keerde naer Quito) maeckte hier noch een bercke/ende nam voor de rieviere voorts af te varen. Vertrock van hier op Vrouwen-Lichtmis, ende naer 20 leguen vonden sy een ander riebier die van de rechter-hant af quam/ ende met sulcken ghewelдt viel in de dese/ dat sy daer groot ghevaer uyt-stonden. Van daer voeren sy wel 200 leguen af / sonder eenighe woon-plaetsen te vinden; daer naer vonden sy verscheyden woon-plaetsen / ende volck die haer schildt-padden / papegaeyen / perdrijsen / ende veel visch vereerden: quamen aen een dorp wiens Casique was ghenaemt Aparia, die haer waerschoude voor de Amazonas, die sy in haer wegh hadden te vinden/ (welck sy in haer tale noemden Comapuyara) versagen haer daer van victualie/ en maeckten haer bercke voorts op. Scheypden van daer den 24 April, ende voeren 80 leguen af sonder eenighe teghen-standt te vinden; doen quamen sy weder aen woest en onbewoont landt/ende de rieviere hadde aen beyde zijden soo steyle ende harde bergen/dat sy gheen ghelegentheyt en vonden om te rusten ofte te visschen. Den twaelfden May quamen sy aen de provincie van Machiparo daer veel volcks woont/ende confineert met een ander Heer ghenaemt Aomagua: werden daer naer by de Indianen in haer canoen heftich bestreden/ende langh te water vervolght/sonder ruste te hebben twee nachten ende twee daghen; tot datse quamen aen een vlecke welck sy met ghewelt in-namen / ende vonden daer veel victualie: van dese plaetse liepen veel hooghe ende gebaende weghen te landt-waert in; ende sy maeckten reeckeningh van Aparia af tot hier toe/ ghevaeren te hebben dry hondert en veertich leguen.

Scheypden wederom van hier des sondaeghs naer Ascensions dagh/ende twee leguen voorder vonden sy datter een machtiger rieviere quam in-loopen/de welcke in de mondt hadde dry Eylanden/waerom sy de selve noemden Rio de la Trinidad, 't landt scheen schoon ende vruchtbaer te wesen / ende daer quamen doorgaens soo veel canoen tot haer af/ dat sy ghenootsaeckt waren met haer bercke het midden van de rieviere te houden. Des anderen daeghs vonden sy een kleyn dorp / welck sy in-namen/ ende vonden daer veel provіande ende een lust-huys / daer sy veel potten ende kruycken/ende ander aerde-werck vonden/wel gemaeckt/ verglaest ende gheschildert met levende kouleuren; ende de Indianen ghetuyghden dat des veel te landt-waert in was te vinden/ghelijck mede veel goudts en silvers / van welckes sy oock eenighe hier vonden.

Daer liepen van dese plaetse twee gebaende weghen te landt-waert in: dan om dat het landt allenthalven soo vol volcks was/ vonden sy gheraden voorts te varen; ende ontrent de hondert leguen voorts ghevaren hebbende al langhs 't midden van de rieviere / quamen sy aen 't landt van een ander Heere genaemt Paguana, daer sy vriendelijck onthaelt wierden/ ende vonden daer van die schapen van Peru, ende 't landt seer lustigh ende overvloedigh van lijf-tocht ende veelderley vruchten. Voeren voorts langhs een ander groote vlecke / en vonden allenthalven veel volcks; ende ten eynde ghekomen zijnde van't landt van Paguana, quamense aen't lant van een ander Heer/welckes naem sy niet en konden leeren/ daerse vyandtlijck wierden bejegent/ende mosten haer lijf-tocht met ghewelдt bekomen.

Vernamen voorder aen de slincker-hant een rieviere/welckes water soo swart was als inckt/ ende liep met sulcken gewelt in d'ander rieviere/datse wel twintich leguen

leguen een swarte streeck maeckte in d'ander riebiere/sonder haer verwe te verliesen; noemden die Rio Negro: saghen veele dorpen/ hoe-wel niet groot/ende namen een in met gheweldt/ daer sy veel visch vonden; ende voeren soo al voorts door veel dorpen ende provincien/ haer van noodighe provisie voor-siende; de riebiere was hier soo breedt/ dat als sy de eene zyde hielden/ de andere niet en konden ghesien.

Quamen aen een vlecke daer sy een Indiaen ghevanghen kreghen/ die haer seyde datse nu waren in 't ghebiedt van de Amazones, ende voeren voorts langhs veele dorpen tot den sevenden Iunij; landen doen/ ende namen een dorp in sonder teghen-standt/ door dien sy daer niet en vonden als vrouwen/ dan de mans quamen des avondts/ende sy gingen wederom t'scheep/ende voeren al voorts neffens wel bewoont landt/ tot aen een groote vlecke daer sy seven hoofden op staecken saghen staen/ waer over sy dese provincie noemden de las Picotas; van dese plaetse liepen gekalsyde wegen met boomen aen beyde zyden beplant/ te landt-waert in; landen daer naer aen een ander dierghelycke/ende versaghen haer van vivres met ghewelt/ vonden daer Maiz, schildt-padden/ gansen ende papegaeyen: vertoefden daer naer aen een Eylandt/daer sy een Indiaensche vrouwe kregen van goet verstant/ die haer verhaelde datter te landt-waert in veel volcks was als de Spaegniaerden / ende twee witte vrouwen by een Heer die de selve van beneden de riebiere hadde ghebracht/ soo dat sy haer in-beelden dat het Diego de Ordas ofte Alonso de Herrera syn volck mocht wesen.(Van den tocht van dese twee sullen wy hier naer spreecken.) Voeren al voorts voor-by veel dorpen/ sonder daer aen te gaen/ tot datse naer eenighe daghen quamen aen een vlecke/ van waer de Indiaensche vrouwe voorsz. seyde de wegh te zyn om by de Christenen te komen; dan sy en onder-sochten het niet/ maer voeren al voorts tot een vlecke van Indianen/ daer sy sonder teghen-weer landen/ ende vonden daer Maiz ende haver als die van Spaegnien; daer de Wilden dranck van maeckten als bier; veel cottoene lynwaeten/ ende een kercxken daer haer waepenen in honghen/ ende twee myters ghelyck die van de Bisschoppen/ van verscheyden kouleuren gheweven.

Den twee-en-twintichsten Iunij ontdeckten sy vele dorpen aen de slincker-hant/ dan konden daer niet by komen weghen den stercken stroom van de riebiere;ende in 't dubbeleeren van een punt landt/ontdeckten sy seer veele ende groote wooninghen/ daer 't volck al op syn hoede was teghen haer komste/ ende haer verhinderden te landen. Hier saghen sy eenighe vrouwen die de mans met groote moedicheyt aen-leyden; waren groot van lichaem/ ende wit/ met seer langh hayr; dese noemden de Spaegniaerden Amazonas, op een slecht fondament naer dat Herrera selfs oordeelt/ door dien 't niet vreemt noch nieuen is in die quartieren van West-Indien/ dat de vrouwen soo kloeckelyck vechten als de mans. Vonden al voorts veel dorpen ende woon-plaetsen aen de zuydt-zyde van de riebiere /ende groote teghen-standt/ soo dat het seer ghevaerlyck voor haer was te landen. Namen hier sonderlinghe acht op de ghestalte van 't landt/ het welcke scheen seer ghetempert ende vruchtbaer te wesen/ noemden 't selve Provincie de San Iuan, om datse op synen dagh daer eerst aen quamen; de berghen waren bewassen met eycken van veelderley soorten/ ende 't landt hoogh/ met veel vlacke woeste velden/ ende schoone jacht/ ende duerde wel hondert en vyftich leguen, al wel bewoont langhs den oever van de riebiere.

Hielen voorts al 't midden van de riebiere/ tot aen veel Eylanden/ die hoogh/ vruchtbaer ende lustigh waren/ende vol volcks/die haer met haer schuytjens (die sy noemen Piraguas) quamen bevechten: 't grootste Eylandt was wel vyftich leguen langh naer haer gissingh. Rusten haer daer in een bosch/ alwaer een Indiaen die sy ghevanghen hadden/aen Orellana veel wonders verhaelde van de Amazonas, hoe dat dese vrouwen seer machtigh ende ryck waren van goudt ende silver/

dat sy vier tempelen hadden van de sonne/ al met goude plancken beleght/ huysen van steen / ende bemuerde steden / ende meer ongheloofelijcke dinghen die Orellana van desen Indiaen verstondt / door hulpe van een vocabulaer welck hy ghemaeckt hadde. Van hier voorts vaerende / vonden sy aen de slincker-handt van de rievier noch al woon-plaetsen / op hoogh ende schoon landt / daer sy niet aen en ginghen; dese streeck duerde wel hondert leguen, ende de voornoemden Indiaen seyde 't selve te wesen van een Heere die hy noemde Caripuna, die veel silvers hadde; bevonden dat de Indianen schoten met venijnighe pijlen; ende begonnen de vloedt van de zee ghewaer te worden.

Dit landt was wel bewoont onder den Heere ghenaemt Chipayo; wierden hier doorgaens van de Wilden heftich bestreden / soo datter twee doodt bleven. Siende dat dit landt aen de rechter-zijde van de rieviere / soo vol volcks was/soo wenden sy het na de slincker-zijde daer sy gheen volck aen de kandt van 't water en vernamen/hoe-wel daer veel woon-plaetsen binnen 'slandts scheenen te wesen: Van hier voorts vonden sy 't landt leeger/ ende veel Eylanden / soo dat sy 't vaste landt niet meer en konden ghenaecken aen geenen kanten tot aen zee toe; hoe-wel sy naer haer gissingh wel 200 leguen voeren door dese Eylanden: ende de vloedt van de zee quam al dese wegh en noch hoogher op met groot ghewelدt.

Naer dat sy haer bercken hadden voor-sien ten besten datse konden/scheypden sy van de mondt van de rieviere tusschen twee Eylanden door / die ontrent vier leguen van den anderen laghen/ den 26 August 1541, ende voeren al in 't ghesichte van het landt / ende quamen den neghensten dagh in de Golfo van Paria, ende naer seven daghen door las Bocas del Drago, ende quamen soo eyndelijck aen het Eylandt Cubagua den 11 September, naer datse de rieviere wel 1800 mijlen nae haer reeckeninghe waren af-ghekomen.

Het derde Capittel.

De tweede voyagie van *Orellana*, ende de voorder gheleghentheyt van dese rieviere.

FRanciscus del Orellana dese groote rieviere ontdeckt hebbende in voeghen hier vooren verhaelt/is naer Spaegnien ghekomen om aen den Keyser te verhalen alles 't ghene hem op desen tocht was weder-varen; ende de voordere ontdeckinge van de rieviere ende 't Gouvernement van de aen-ghelegen landen te versoecken; ghelijck hy dan 't selve op seeckere conditien ende voor-waerden heeft verkreghen; en vier schepen ende volck ghereet ghemaeckt: Hy vertrock van St Lucar den elfsten May 1549, ende was aen 't Eylandt Teneriffe, daer hy drie maenden vertoefde / ende aen Cabo Verde twee: hem stierven wel acht-en-tnegentich persoonen af / ende vijftich moest hy achter laten om datse onbequaem waren de reyse te doen: In 't over-steecken naer Brasil hadden sy het weder seer contrarie / soo dat sy al van dorst hadden moeten versmachten ten ware de slagh-reghenen haer te baet hadden ghekomen; een van syn schepen met seventich persoonen ende elf peerden bleef onder-weghen / soo dat men daer noyt meer van ghehoort heeft; de twee resteerende schepen quamen te lande ontrent Los Baxos de St Roque, ende houdende langhs de kuste/ passeerden in 't ghesichte van de Marannon, ende ontrent hondert mijlen voorder op de hooghte van een halve graedt (ghelijck Herrera schrijft) ende 12 leguen van landt vonden versch water in de zee/welck Orellana seyde de rievier te wesen die hy sochte: deden de rieviere aen/ ende op twee Eylanden die wel bewoont waren kreghen sy victualie by manghelingh: voeren voorts met beyde de schepen de rieviere op wel 100 leguen; ende ontrent seeckere hutten van de Wilden daer weynigh voor-raet was van lijf-tocht/setten sy het om een jacht op te maken/ eñ daer storven hem 57 persoonen af: sleten hier een van de schepen om 't yser-werck te gebruycken tot de jacht; de welcke in drie maenden vol-maect hebbende/ voeren

twintich

twintich leguen hoogher / ende verlooren daer 't ander ſchip / ſoo datſe daer een barcke timmerden van 't wrack / daer dertich perſoonen twee maenden ende een half met beſigh waren. Onder tuſſchen voer Orellana met de jacht om den principalen arm van de rieviere te ſoecken / ende de ſelve niet hebbende ghevonden in dertich daghen / quamen weder / ende ſocht naer den voor-ſchreven arm voor de tweede reyſe / de reſte van ſyn volck ghebiedende hem te volghen naer Punta de St Iuan. De barcke vol-maeckt zijnde / voeren ſy de rieviere op tot het Eylandt Marribuique, ende voorts tot het Eylandt Caritan, ende dertich leguen hooger vonden ſy drij principaele armen van de rieviere / die daer naer in een quamen / ſoo dat de rieviere daer twaelf leguen breedt was; dan vindende haer te ſwack van volck / ende ghebreckigh van alles / keerden ſy de rieviere af / ende ontrent veertich leguen binnen de rieviere ghemoeten ſy een hoogh landt / welck ſy vaſt landt oordeelden te weſen; de Indianen noemdent Comao, daer ſy alderhande lijf-tocht bequamen voor koopmanſchappen: hondert Spaegniaerden ſloeghen haer daer neder (ſoo Herrera ſchrijft) om dat 't landt ſchoon ende vruchtbaer was: de reſte voeren voorts de rieviere af tot datſe quamen in de Margarita, daer ſy de huyſ-vrouwe van Orellana vonden / die haer verhaelde hoe dat haer man in de rieviere gheſtorven was van sieckte ende rouw dat hy den rechten arm van de rievier niet en hadde konnen vinden. Dit is de uyt-komſte gheweeſt van beyde de tochten van Orellana, uyt 't verhael van welcke ſeer weynigh beſcheets is te rapen.

Ick en bevinde by geen hiſtorien die ick tot noch toe hebbe geſien / dat yemant van de Spaegniaerden de ontdeckinghe van deſe rieviere nader-hant heeft vervolght met ſchepen de rieviere van onder op-varende; alleen ſchrijft Lopes Vaz dat 't ſelve is onderſtaen by een Portugees / doch met ſlecht ſucces / ſonder de rieviere verre op gheweeſt / ofte yet byſonders ontdeckt te hebben.

Het vierde Capittel.

Ontdeckinghe van de rieviere Tobo ofte de las Amazonas by onſe Nederlanders, ende eerſt de gheleghentheyt van de ooſt-zijde.

Tot noch toe hebben wy verhaelt 't ghene voor-genomen is by de Spaegniaerden in 't ontdecken ende onder-ſoecken van deſe groote rieviere de las Amazonas; ſullen nu voort-varen tot het ghene van de ſelve is onder-vonden by onſe Nederlanders / die al voor veele jaren hebben begonnen deſe rieviere te bevaren; uyt welcker verhalen wy bevinden de ſonderlinghe gheſtalte en ghelegentheyt van de ooſt-zijde van deſe groote rieviere / die ſeer ghevaerlijck is om aen te doen / wegen de vlackten ende ſanden die ſy daer hebben bejeghent; want komende van 't ooſten na de groote rieviere toe langhs de wal henen loopen / vonden de kuſte van ontrent achthien mijlen by ooſten den ooſt-hoeck van de groote rieviere / meeſt ſtreckende weſt ten noorden ende dede hem op met diverſche hoecken ende in-bochten / ende meeſt eenparigh heel leegh landt / ende over al barningen tegen het landt aen; tot datſe quamen ontrent ſes oft ſeven mijlen by ooſten den voorſz. hoeck / alwaerſe haer rondt-om beſet vonden met ravelinghen ende ſanden ofte platen; van welcker eenighe met leegh water op een ſpringh gantſch droogh legghen / ende eenighe altijdts / weſende wit ſandt / ende binnen tuſſchen de ſelve ſandt-platen ende het vaſte landt is een oneffen grondt / doch al fraeye ſandt / ende goede anckergrondt; het vaſte landt is altemael wildernis / vol boomen / ende al ghebroocken landt / daer verſcheyden rievierkens ende kreecken uyt-komen; de jonghe boomkens ſtaen hier op veel plaetſen in het ſoudt-water ende op de gorſen en waſſen / ende is over al een vette kley-grondt: dit is het gheboomte daer wy in 't voor-gaende de Franchoyſen hebben hooren van ſpreecken / welcke die noemen Appariturieřs, ende zijn Mangues. Om den ooſt-hoeck van de rieviere vonden de onſe met haer jacht een rieviere die ſy noemden Rio de Reygers,

 om

om datse daer veel reygers saghen; 't landt streckt hem van den hoeck ontrent vier mijlen zuydt-zuydt-west ende noordt-noordt-oost/ ende wordt by de Wilden ghenaemt Marapa; (ende daer laghen sommighe rudtsen ofte klippen die met leegh water boven zijn/ welck de onse noemden de Swarte Verckens, ende tusschen beyden door-seylende/ hadden ses vadem waters/ sandt-grondt:) ende dan voorts zuydt ten westen eñ noordt ten oosten/ tot de voorschreven Rio de Reygers toe/ de welcke meest oost ende west streckt te landtwaert in/ ende heeft vijf verschepden in-wijcken die d'een meer d'ander min in 't landt in strecken/ ende ten lesten heel droogh worden; 't landt is meest van de selve ghestalte als het voorgaende hier vooren aen-gheroert/ veel boomen/ doch wildt ende van gheender weerden; vonden daer eenighe canoen met Wilden/ waer van sommighe niet en hadden als boghen ende pijlen/ ende hamacken van cottoene garen; ende sommighe een weynigh Tabac, ende van die groene steenen die sy in haer lippen zijn ghewoon te draghen. Vijf mijlen van de mondt van dese rieviere west ende west ten zuyden verschepden/ leght een Eylandt welck aen 't oost-eynde een groot rif ofte banck heeft/ wel een vierendeel mijls in zee streckende/ ende de wal streckt van hier zuydt-zuydt-west ende noordt-noordt-oost ontrent vijf mijlen; de ebben loopen hier veel stercker af als de vloeden op-loopen. Op de selve kours ende streeck wordt men een rievier ofte kille ghewaer achter een hoeck landts; ende wat voorder legghen verschepden Eylanden vol gheboomte/ doch van gheender weerden; ende is al vol vlackten ende drooghten aen die zijde van de rievier/ zoo datmen daer seer voorsichtelijcken moet varen. De voordere beschrijvinghe van de oost-zijde van dese rieviere/ sullen wy moeten staecken tot naerder onder-richt; want hoe-wel wy wel eenighe uyt-werpsels van de kuste/ ende oock eenighe observatien van de gheleghentheden van dit quartier hebben ghesien/ zoo en zijn de selve noch sulcks niet dat wy daer op een vaste ende pertinente beschrijvinghe souden konnen in-stellen; verhopende dat by de onse metter tijdt de gheleghentheyt naerder ende beter sal worden ondersocht ende bekent ghemaeckt. Daer en tusschen zoo kan de ghestaltenisse van dit quartier ten deele verstaen worden uyt het gheene wy in 't voorgaende Boeck ende hier vooren uyt de aenwijsinghen van Figueredo hebben by ghebracht.

Het vijfde Capittel.

Vordere beschrijvinghe van de groote rieviere DE LAS AMAZONAS, ende de gheleghentheyt van de selve.

ALle de ghene die tot noch toe van dese rieviere hebben gheschreven/ gheven de selve een groote wijdtte in de mondt/ eenighe vijftich/ eenighe sestich ende meer mijlen: hoe-wel eenighe van de onse die de selve van de ghedachten oost-hoeck naer den west ofte noordt-hoeck hebben ghekruyst/ meynen dat de wijdtte by verre zoo groot niet en is/ de selve nemende op een rechte linie; dan alsoo beyde de hoecken veel verschillen van hooghte/ zoo konnen beyde dese opinien wel ghelijck hebben in haer reeckeninghe. Oock zoo schrijven de Spaensche ende andere schrijvers wonder van de machtighe stroom van dese rieviere/ waer door te passe komt datmen 't versch water veel mijlen in de zee ghewaer wordt: welck apparentelijck naer den tijt van het jaer meer ofte min is: want van de maent Martio tot in September, soo gheven dese rievieren gheweldich water uyt/ door dien het alsdan soo veel reghent in dat ghewesten op 't gheberghte. M[r] Harcourt in syn ontdeckinghe van Guaiana, verhaelt hoe dat hy op den neghenden May viel op 't current van de rieviere des Amazonas, ende dat de selve sulcken gheweldighen stroom van versch water uyt gaff/ dat sy dertich leguen van landt zijnde van 't water droncken ende bevonden 't selve soo versch ende goet als van een fonteyne ofte poel: hadden daer veertich vadem diepte/ al sandt-gront; ende des anderen daeghs hadden sy veranderingh van water/ 't welck wit eñ drabbich wert/ ende hadden doen 's middaeghs

derthien/

derthien / ende naer de middagh weder seventhien vadem waters: ende den elf- sten saghen sy landt in 't westen van haer / ende setten op vijf vadem waters.

De west-hoeck van dese rievìere welcke leght op de hooghte van twee graden by noorden de linie / weynigh minuten meer ofte min; wordt by eenighe ghenaemt C. Race, by andere Cabo de Nord, by de onse de Noord-caep, ende oock de west-hoeck van de Amazonas: van desen hoeck streckt hem een groote vlackte af eenighe mijlen in de zee. Die op dese kaep vervalt/moet anckers en kabels ghereet houden want daer gaet een harde stroom op de wal/ ende dwars in 't landt.

Van de noordt-kaep de rieviere op/tot aen een rieviere die in dese groote loopt/ ende ghenaemt wordt Arewary, zijn neghen leguen naer dat by de onse is onder- vonden/ ende de kours zuydt-zuydt-west. Dit is maer een deur-tocht / een ghe- deelte van 't landt gelijck af-snijdende/soo dat men te leegh vervallende om de west/ hier door met een tamelijck schip kan komen op de groote riever; de noordelijcke mondt light op anderhalf graedt /streckt eerst zuydt in; daer naer zuydt-oost ten oosten / ende komt weder oost-noordt-oost upt. Die hier door naer de Amazonas soude willen/moeste alle ghetijen setten/ insonderheyt voor de plate daer thien ende twaelf vadem diepte is / ende dan met hoogh water over de plate steecken / hou- dende de syde van bagh-boordt. Tusschen Arrowary ende Arrepoco, syn twee mijlen zuydt- oost ende noordt-west / het is tusschen beyden ses vadem diep/ sachte grondt.

Van Arrawary tot het eerste ofte noordelijckste Eylandt in de groote rieviere/ by eenighe ghenaemt Kaluarie, reeckent men twee mijlen zuydt-zuydt-oost; ende van Kaluarie tot Sapeno ofte Sapenou veerthien mijlen: welck de pertinentste kaerte ofte ontwerpinghe van dese rieviere die wy als noch hebben konnen sien / stelt op de hooghte van vijftich minuten / weynigh min ofte meer by noorden de linie / ende recht teghen over naer het oosten toe een bewoont Eylandt ghenaemt Coarien; ende aen de selve west-zijde van de rieviere / een weynigh boven Sape- nou, een kleyn rievierken ofte in-let daer by noorden gheleghen/ is Arrowas, ende by zuyden Paricores, twee plaetskens daer de Wilden haer onthouden: ende tegen over naer 't oost-zuydt-oosten Arrowais, ofte gelijck andere het noemen 't Eylandt Arrowen. Voorts aen de selve west-zijde by-naer onder de linie / een rievierken met een dry-hoeckigh Eylandeken in de mondt / aen de welcke gheleghen is een dorpken Matarem ghenaemt / ende dieper in 't landt Roakery ende Anarcaprock; ende teghen over naer 't zuydt-oosten het Eylandt Sapanapoock; ende Matiana, recht onder de linie; ende by zuyden de linie by-naer een halve graedt het Eylandt ende dorp Corropokery, welck andere noemen Corpecari; die daer over aen de noordt-west-zijde van de rieviere teeckenen Tockes Kille.

Voorder de rieviere op / ende by-naer op de hooghte van een graedt by zuyden de linie/ komtmen aen een anderen arm van de rieviere die noordt-oost-waert ofte daer ontrent af-loopt / alwaer verscheyden woon-plaetse legghen aen de oost- zijde / die de voorsz. kaerte noemt Aropoya, Corpoppy, Capitan; ende een an- dere kaerte noemt die Wayecorpap, Mannetibi, Corpappi. Daer naer op de selve oost-zijde van de rieviere ende weynigh hogher als Aropoya heeft de voor- noemde kaerte Matorion, ende by-naer op de hooghte van een graedt ende vijf- tich minuten Huaman, een woon-plaetse van Indianen; ende op de hooghte van twee graden ende twintich minuten by zuyden de linie/ Corropkery een dorp van Indianen van de natie Womian. Andere hebben aen de noordt-west-zijde van de rieviere het dorp Coegemynne ofte Coyminne: ende voorder de rieviere op veel kleyne Eylandekens / en oock eenige klippen / ende eyndelijck een stortinge ofte val / soo dat men dien arm van de rieviere niet hoogher op en kan varen/ ende over sulckx wel te presumeeren is/ dat dit de principale riever niet en moet wesen.

Eenighe van onse natie hebben eenighe jaren ghetracht de principale rieviere

upt

uyt te vinden / ende meynen oock de selve ghevonden te hebben/want naer dat ick by gheloofweerdighe lieden ben onder-recht / soo hebben sy een kanael ghevonden welck seer verre streckt naer het zuydt-westen ofte die streeck / houdende een groote breedte ende diepte sonder eenighe verhinderingh van stortinghen ofte vallen; hebbe mede een Engelſ-man ghesproocken die ghetuyghde desen arm van de rieviere met een bercke op-ghevaren te hebben naer syn segghen wel dry ofte vier hondert mijlen.

Onse Nederlanders hebben eenighe jaren herwaerts dese groote rieviere beginnen te frequenteeren / ende die van Vlissingen hebben op de selve twee fortjens ende woon-plaetsen gheleght; van welck het eene ghenaemt Nassau, is gheleghen op Coyminne, welck gelijck een Eylandt is / achthien oft twintich mijlen langh/ maer smal / ende ghelijck met een kreecke van 't vaste landt af-ghescheyden; ende werdt ghereeckent by de tachtentich mijlen de rievier op te wesen. Het ander ghenaemt Oragnien, leght seven mijlen neder-waerts / dan dese zijn voor eenighe tijdt al weder op-ghebroken. Ghelijck oock andere naerder-handt daer gheleght. De Portugeesen van Para hebben 't volck seer verdreven/ ende weynigh aen haer zijde ghelockt; soo dat de onse in den jaere 1629 de rieviere soo verandert vonden/ ende 't volck soo verlopen datse op de voorneemste plaetsen schier geen huysen meer en vonden / ende 't volck datter noch was hadt hem gheretireert in kreecken ende moerassen / ver van de rieviere af / daer mense qualijck kan vinden.

Wat de ghestalte des luchts belanght / de selve wordt goedt ghehouden / ende den bodem van 't landt verscheyden naer de gheleghentheyt van de plaetsen; daer is overvloedt van alderhande lijf-tocht / die de Wilden in sulcken overvloedt ons volck toe-voeren ende voor snuysterijen verkoopen / datse dickwils maer te veel en hebben: de Wilden zijn meest goedt volck / ende van de natie van de Yayos aen de west-zijde van de rieviere / hoe wel daer noch andere natien woonen te landt-waert in / als de Cockettuway ende Pattecu, Tockyanen ende Arytiaen, Comoes ende Arwaccas, ende Wackehans. Daer vallen veel nutbare houten / diversche verwen / gommen / cottoen / taback; men heeft daer suycker-riedt; ende Pita, welck alsoo goet ofte beter is als hennip / om netten / touwen / ende kabels van te maecken: veel boom ende aerdt-vruchten die tot sonderlinghe ghebruycken konnen dienen; Insonderheyt een boom welck de Wilde noemen Ademonie Totocke; ende de vrucht Totocke, welck seer groot is / ende by-naer rondt / de buytenste schelle dick / hardt ende houdtachtigh / doncker van verwe; is binnen verdeelt in ses verscheyden deelen / met tusschen schutsels verscheyden / in yeder van welcke op malkanderen ghevoeght light / van acht tot twaelf ende meer noten / met een bysondere harde schorse bekleedt / dry-kantigh ende langhwerpigh met dry ghelijcke naeden / seer ghefronst / doch fijnder als de buytenste schelle / tusschen de twee en dry duym-breeden langh / ende ander-half breedt / duyster ros van verwe; in dese is een groote langhwerpighe keerne met een rossachtigh vlies bekleedt; vast van substantie / de hase-noten van smaeck naerder komende als de amandelen / wit ende vetachtigh / soo dat het by-naer alle de diensten kan doen / als de amandelen / ende oock olie gheven. Dese vrucht wast aen een uytermaten hooghen boom ende boven kraey ghekroont / syn bladeren zijn groot ende de yyen-bladeren niet ongheliјck / doncker groen / doch onder witachtigh / draeght gheen bloessem anders als seeckere bottekens / van kouleur als de bladeren die allenskens swellen ende de vrucht voort-brenghen; door dien dese vrucht soo hardt ende swaer is / ende de boomen soo hoogh / en derven de Wilde door de bosschen niet gaen als de vruchte rijp is / dan met een houte schildt ofte ander schutsel op het hooft / want anders soude dese vrucht haer op 't hooft vallende / haer licht verpletten. De binnenste note vindt ghy beschreven by Carolus Clusius lib. 2. exotic. cap. 18. Voorts verscheyden mineralen ende ghesteenten / ende veelderhande waeren daer men handel soude mede konnen drijven; welck

wy

wy alles soo wat kort over-loopen / door dien wy hier naer in 't ghemeyn wat breeder daer van sullen spreken.

Het seste Capittel.

Vervolgh van de rievieren ende de landen van RIO DE LAS AMASONAS, tot den hoeck van de Baye van WIAPOCO.

OM nu voorder te beschrijven de landen ende gheleghentheden by westen de rieviere de las Amazonas gheleghen / sullen wy beginnen met een Eylandt welck leght voor de rieviere voor-noemt / ende wordt by de onse ghenaemt het Conijnen-Eylandt, ende is gheleghen op de hooghte van twee graden ende vijf-en-veertich minuten by noorden de linie / ende streckt in de lenghte zuyden ende noorden. Vertich mijlen by westen van dit voorschreven Eylandt leght Crabbeboere, soo de onse het noemen / ofte ghelijck als andere het selve heeten Carripapoóri, zijn verschepden Eylanden / ofte veel eer verdroncken landen / leght op de hooghte van ontrent twee graden ende acht-en-twintich minuten; de eerste thien mijlen strecken recht noorden ende zuyden / ende de andere twintich mijlen noordt-noordt-west ende zuydt-zuydt-oost / wel soo westelijck ende soo oostelijck.

Ick hebbe een Nederlander ghesproocken dewelcke uyt een schip / welck hier verghingh / ontkomen zijnde / by de acht jaeren onder de Wilden hier had' ghewoont / dewelcke ghetuyght dat dit al verdroncken landt is voor veele mijlen / ende dat de Wilden by de visch leven ende weynigh ander onderhout hebben. Van hier voorts west-waert aen tot den hoeck toe van de baye ende rieviere van Wiapoco, zijn diversche rievieren / de welcke alle na de observatie van de onse tije-rievieren zijn / die met het leegh water genoeghsaem droogh loopen. Mr Harcourt stelt in dese distantie Arrapoco (een tack van de Amazonas) Arravvary, Micary, Conavvini, ende Cassipurogh. Laurens Keymis noemt dese rieviere Arrovvary, Ivvaripoco, Maipari, Coanavvini, Caspurogh: ende seght dat Arrovvari een schoon rieviere is / legghende op de hooghte van een graedt ende veertich minuten; hebbende op de barre met leegh water ten minsten drie vadem waters / ende binnen acht ende thien vadem waters / al brack; hy en vondt daer gheen volck ontrent de zee-kuste woonen: Andere gheven dese rievieren noch wat andere namen / dan slaen meest op de voorgaende.

Onse Nederlanders stellen hier de riebier Arikary op de hooghte van twee graden ende seven-en-twintich minuten by noorden de linie / ende ghetuyghen dat 't gat van de selve rieviere streckt in 't uyt-zeylen zuydt-oost ten oosten ende zuydt-oost / ende datter een banck leght voor de rieviere die aen bagh-boordt moet blijven legghen in 't uyt-zeylen / ende dat het landt aen stier-boort streckt zuydt-zuydt-oost. Vier mijlen ende een half naer 't noordt-noordt-westen leght de rieviere Carsewinne ofte Cassewini, op de hooghde van twee graden ende vier-en-dertich minuten; 't gat van de selve rieviere loopt oost ende oost ten noorden in / tusschen twee bancken door / al waer op 't ondiepste seven voet waters is; de rieviere in-komende streckt het landt aen stier-boort zuyden / ende aen 't bagh boordt noordt-noordt-oost. Van den bocht van de rieviere Cassipurogh west-noordt-west komt men by eenen hooghen hoeck van de baye ofte rieviere van Wiapoco, desen hoeck streckt west-noordt-west twee mijlen / ende daer is vier ende vijf vadem waters / weecke grondt.

Mr Harcourt in syn Discoverie of Guiana, beschrijft de gheleghentheydt van dese contreye aldus: Den westelijcken arm ofte tack van de riebier van de Amazonas, welck in de zee valt / is ghenaemt Arrapoco, daer veel ende verschepden heer-

heerschappyen van Indianen zyn gheleghen. Van Arrapoco noordt-waerts is de rieviere Arrawary, welck is een schoone rieviere/ende ontdeckt een seer vermakelyck landt. Van Arrawary tot de rieviere Cassiopurogh streckt hem upt de provincie Arricary, welck onder sich begrypt de heerschappyen van Arrawary, Maicary ende Cooshebery, daer Anakyury het hooft van is/ een Yaio van gheboorte/ ende ghevlucht van de landen gheleghen ontrent den Orenoque, upt vreese van de Spaegniaerden/ de welcke hy doodt-vyandt is. Hy hadde hem neder-gheslaghen in de provincie van Arricary, ende woont nu te Morooga in de heerschappye van Maicary. Van dese plaetse naer 't noordt-westen loopt de rieviere Conawini in zee/ daer de heerschappye van Cooshebery aen paelt/ van de welcke 't hooft is eenen Leonard Ragapo, doch onder den voorsz. Anakyary: desen Leonard is ghedoopt ende heeft voor desen in Enghelandt gheweest met S[r] Walther Ralegh, soo dat hy hem ende onse natie noch een seer goedt hert is toe-draghende/ende kan oock een weynigh de Engelsche taele spreecken. Gheduerende de tydt dat ick te Wiapoco vertoefde/ door de kondtschap die ick hadde van hem ende syn landt/ ende van seecker ghesteente datter wordt ghevonden/ welck men vermoede diamanten te wesen: sondt ick myn cousyn Capiteyn Fisher om dit te onder-soecken/ ende eenighe van dese steenen te halen; desen Leonard onthaelde myn cousyn heel wel/ ende gaf hem leydts-lieden om hem te brenghen tot de plaetse daer dese steenen worden ghevonden/ wesende by de 50 mylen zuydt-waert binnen 's landts. Van dese plaetse voorwaerts verthoont hem eenen hooghen bergh/ genaemt Cowob, op welckes top (naer 't seggen van de Wilden) een groote poel is/daer seer delicate visch in wordt ghevonden. De landouwe was soo schoon ende vermakelyck als men soude konnen sien; dan de steenen gheen diamant/ maer wel Topasen, welcke wel ghesneden ende gheset zynde/soo fraeyen luyster (seght hy) hebben als eenighe diamanten; ende gheven goede hope/ dat men hier naer daer noch beter ghesteente soude moghen vinden; want daer in Oost-Indien dese Topasen worden ghevonden/ daer vindt men oock de meeste diamanten. Hebben eenighe van dese steenen ghehadt/ dan zyn seer weeck/ ende de luyster en is maer matelyck.

Siet vooren cap. 5.

De selve Harcourt verhaelt voorder dat hy de provincie van Cooshebery hadde bevonden te wesen een seer ghesondt ende schoon landt/meest even grondt/ ende verscheyden met schoone velden/ vruchtbare weyden/ ende fraeye bosschen; benessens eenighe heuvelen ende dalen die een seer lustigh prospect gaven.

Van de rieviere Cassipurogh noort-west-waert tot de rieviere van Arracouw, ende voorder te landt-waert in naer 't westen ende zuydt-westen/ tot aen de rieviere Arwy (welck in Wiapoco komt boven de vallen) strecken haer upt de provincien van Arracoory ende Morownia; welck al mede zyn van de selve ghestalte ende vermakelyckheyt als 't landt van Coos-hebery. Het landt van Arracoory is wel bewoont/ ende haren opperslen Capiteyn is ghenaemt Ipero. Ende hoewel tusschen dese Arracoories ende de Wiapocories gheen groote ende innerlycke vrientschap en is/soo houden sy nochtans in upterlyck gelaet vreede met den anderen. Morownia is mede vol volcks/ eñ is een vriendelycke natie van Wilden. In die provincie leght een seer hooghen bergh van 't fatsoen van een Pyramide, ofte suycker-broot/van de welcke men verre ende wydt 't landt daer om-her kan oversien. By zuyden de provincie van Morownia, op de palen van de rieviere Arwy is de provincie Norrack ghelegen/ welckes in-woonders zyn Caribes, ende vyanden van de in-woonders van Morownia ende Wiapoco; welck al mede staen onder 't ghebiedt van Anakyury, de grootste Heer ofte Casique van alle de Yaos die op dese kuste woonen tusschen de groote rieviere des Amazones ende Dessequeke.

WIA-

W I A P O C O.

Het sevende Capittel.

Beschrijvinghe van de Baye ende Rievieren van Wiapoco, ende andere daer ontrent gheleghen.

IN 't voor-gaende Capittel hebben wy verhaelt hoe dat den hoeck van de baye van Wiapoco van de rieviere Cassipurogh af-streckt west-noordt west; desen hoeck wordt by eenighe genaemt Cabo de Nort; by andere Cabo de Conde in de kaerte van Sir Walter Ralegh; Laurens Keymis noemde de selve Cabe Cecil; ende de onse noemen die gemeynlÿcken Cape d'Orange. De baye naer 't segghen van Keymis streckt haer dertich mÿlen naer het westen. Binnen de baye van Wiapoco, aen de oost-zÿde loopt de rieviere Arracouw, ontrent een half mÿle naer dat de onse ghetuygen / ende in Arracouw valt binnen 's landts de rieviere Wats, soo Harcourt ghetuyght; dan in eene kaerte vinde ick datter twee andere rievieren binnen 's landts in Arracouw komen / Rio Arrocavile ende Ycoripi. De rievier Arcovile wierdt by de onse besocht in den jare 1600, twee mÿlen binnen de selve / noemen de selve Ycoripe, ende noch drie mÿlen voorder R. Tamyne, seer diep / maer niet breedt / ende by-naer stil-staende water / ende vier mÿlen de rievier op 't dorp Sapyte, ende voorts door een bosch ende moerassighen wegh 't dorp Awarapata. Ghetuygen mede dat de rievier Arecoa in de mondt wÿdt is een halve mÿle / ende dat de selve verre op in 't verdroncken landt woonen de Arrecoossen, vrienden van de Iaos; hebbende tot vyanden de Mayos. De rieviere van Wiapoco selfs (als Thomas Masham ghetuyght / die daer was in den jare 1596,) is gheleghen by-naer op de hooghte van vier graden by noorden de linie; dan eenighe van de onse stellen die op de hooghte van vier graden ende een half. De selve Masham ghetuyght voorder datse in de mondt heeft twee vadem waters / ende ondieper is binnen de barre / alsoo daer niet boven ses ende seven voet waters en is / ende oock minder in veele plaetsen; is in de mondt by een mÿle breedt / dan binnen niet over een half mÿle / ende tot de groote val ofte stortingh van water zÿn sesthien mÿlen. Men heeft daer veel Eylandekens in de rieviere / ghelÿck meest in alle dese rievieren. De Wilden die op de rievieren woonen zÿn van dryderley natien / Yayos, Arrowan ende Arwaccas; is goet volck / welck de vreemde die daer komen wel onthaelt; zedigh naer de wÿse van de Wilden / gaen naeckt / dan schÿnt wel kleederen souden draghen indien sy die hadden: hebben een sonderlinghe vondt om de visschen te vanghen / met seker seer sterck-rieckende houdt / ghenaemt Ayauw, in 't water te werpen / daer de visschen soo van beswÿmen / dat sy met de handt ghevat worden. Haer broodt is Cassavi, daer sy oock haeren dranck van maken / met de selve te kauewen ghelÿck de Wilden van Brasil, welck sy Pernou noemen / ende drincken haer daer seer vol in. Wordt ghemaeckt van Cassavi heel swart ghebrandt / ghekaeuwt ende dan ghesoden / ende eyndelÿck door een mande gheperst; is klaer ende van verwe als Lubs-bier / dan kan niet over vier oft vÿf daghen dueren. Worden daer seer ghequelt van een onghedierte ghelijck een vloy (welck sy Niguas noemen) dat tusschen de naghelen ende 't vleesch in-kruypt / ende groote pijne ende verderf veroorsaeckt. De gheleghentheyt van 't landt ontrent de zee wordt voor onghesondt ghehouden; hoe-wel Mr Harcourt contrarie ghetuyght / die daer in den jare 1608, volck in 't landt liet / onder 't ghebiedt van syn broeder / die daer neder-sloeghen in een dorp by de wilden ghenaemt Caripo, op een klippighen bergh daer niet wel aen te komen en is / uyt oorsake van de dichte bosschagie ende steyle klippen / als alleen by sommighe weghen die naeuw ende steyl zijn / soo dat het op-komen licht kan belet worden. Van dertich die daer bleven drie jaren langh / storvender ses / ende dat meest by ongheval. De onse die

noch voor die tijdt op dese rieviere hebben ghehandelt / ghetuyghen mede dat dese plaetse eer ghesondt is als onghesondt; door dien dat de siecken van elders komende hier haest weder ghenesen. Dese rievier heeft diversche af-vallen ofte stortingen van water / d'een hoogher als d'ander / welck men swaerlijck kan op-komen / ende niet als met groote moeyte in de maendt van Augustus : een weynigh boven de eerste val komt de rieviere Arwy in Wiapoco loopen/ende eenighe dagh-reysen boven de vallen woont een seker natie van Caribes, welcke soo groote ooren souden hebben / dattet qualijck te ghelooven is / die de Indianen dit verhalende noemen Marashewaccas, ende segghen dat sy onder haer een beeldt hebben/ welck sy eeren ende aen-bidden als haren Godt/ ende houden het in een huys tot dien eynde ghemaeckt; is van fatsoen als een man die op syn hielen sit/ houdende de knyen open/ de ellebogen daer op rustende/ ende de handen op-houdende/ met de palmen voorwaerts / siende om hoogh / ende met open monde wijdt gapende. Noordt-noordt-west van Wiapoco een mijle light het rievierken Winipoco daer Arwaccas woonen/daer syn soo veel tigren dat het af-grijselijck is/ en men kan daer niet gheduere n van de Mosquitos, het landt daer om is berghachtigh ende de grondt harde roode aerde. Aen de noordt-west-zijde van Wiapoco ontrent vierde-half mijlen op 't uyterste punt van 't landt leght een bergh die sy noemen Gomeribo, ofte Commaribo, welckes grondt seer excellent is om te planten Tabacco, Maiz, cottoen-boomen/ Annoto-boomen / wijngaerden ende eenighe andere plantagie. Aen de selve zijde is mede een kleyne kreecke / welck ghenaemt wordt Wainary, streckende ontrent een dagh-reyse te landt-waert in naer 't westen; eenighe hebben het voor een rievier gehouden/dan alsoo 't geen fonteyn ofte springh en heeft/hebben haer hier in verabuseert. Naer 't noorden ende noort-westen van dese kreecke leght een rije van seer hoogh gheberghte/streckende naer de rieviere Apurwaca toe (daer wy stracks sullen van spreken) welckes grondt is goedt ende vruchtbaer om Tabac daer in te planten / ende daer wast de beste van dit gantsche quartier; oock soo groeyen daer de alderbeste suycker-rieden die men daer te lande vindt; ende alle het landt tusschen de twee rievieren Wiapoco ende Apurwaca wordt ghehouden de provincie van de Wiapocories, begrijpende onder sich de heerlijckheden van Wiapoco ende Waynary. Het in-komen van Wainary is klippigh ende ondiep/ ghelijck Laurens Keymis ghetuyght: Ende de onse die daer waren in den jare 1598, ghetuyghen dat het moerachtigh landt is/daer gheen volck doen en woonde/ende datter veel crocodilen waren in de rieviere.

Har-
court.

Het achtste Capittel.

Voordere aen-merckinghe op de rieviere WIAPOCO, uyt de ondervindinghen van onse Nederlanders.

TOt voorder kennisse van dese rieviere sal ick hier in-voeghen 't ghene ick verstaen hebbe van een van onse natie die daer voor veel jaren verscheyden reysen heeft gheweest: de selve getuyght; dat men in 't in-komen van de rieviere vint veerthien ende vijfthien voet waters/ ende dat men om in te loopen bagh-boorts zijde naest moet houden tot dat ghy de zuydt-rieviere open siet/dan loopt men recht op 't hooghe landt aen / ende siet de hutten van de Indianen/ als mede de west-rieviere open/ daer men met gheen schip in en magh/ maer wel met booten ofte canoen/ en loopt oock niet verde te landt-waert in : aen stier-boordt legghen dry dorpen daer Arwacas woonen / die haer geneeren met Cassavi te maecken / cottoen ende verwe te vergaderen / goet slagh van volck / houden veel hoenderen / soo dat daer goede lijf-tocht is te bekomen : om met schip ten ancker te komen / moet men de sandt-baye van 't hooghe landt voor-by loopen/ ende setten om den hoeck op dry vadem ende een half; ende men kan oock met het schip op 't slijck loopen sonder sorghe; dese rievier loopt naer het groote val toe / heeft aen stier-boordt

een

een dorp in een kreecke / daer handel valt / ende men heeft aen de selve zÿde noch twee rievieren eer men aen 't rechte val komt; in dese rievieren zÿn noch seven dorpen; in de eerste vier / ende in de andere drÿ / daer al volck woont; ende by het val aen stier-boordt legghen noch drÿ dorpen / in het op-vaeren; ende aen bagh-boordt-zÿde van het val over den bergh zÿn vÿf plaetsen daer Indianen woonen. Dese vallen en zÿn niet te passeeren in de reghen-tÿdt / maer op ander tÿden varen de Wilden die op met canoen.

Van het val wederom keerende naer beneden toe/heeft men aen stier-boordt-zÿde noch twee rievieren die in 't landt strecken/ daer sy in de eerste vÿf plaetsen/ende in de tweede drÿ plaetsen vonden daer Indianen woonden.

Alle dese plaetsen ende ghelegentheden vonden sy in de West-rieviere/soo sy die noemen. Voorts ghetuygen sy van de Zuydt-rievier/ dat de selve ondiep is in de mondt / soo dat men daer met gheen schip in en magh / dan wel met een jacht dat drÿ voet ende een half diep gaet; dan binnen is sy dieper/soo dat sy daer by gissinge wel acht-en-dertich mÿlen op waren/ ende al diep water vonden; ontrent twaelf mÿlen dese rievier op aen stier-boordts zÿde/ hadde een Duytsch-man ghewoont/ de welcke eyndelÿck van de Wilden was doodt-ghe slaghen om 't quaedt leven dat hy onder de Wilden voerde: sy vonden daer noch een groot vat met verwe het welcke de voor-schreven Duytsch-man hadde vergadert; noch sesthien mÿlen voorder aen de selve zÿde is noch een kreecke / daer sy mede drÿ plaetsen vonden van Indianen/ende kreghen daer veel verwe: eenige mÿlen voorder en vonden sy gheen huysen meer: aen bagh-boort zÿde van de selve rieviere vondense ontrent sesthien mÿlen van zee een ander rievier / die voor aen de mondt / ende ontrent twee mÿlen innewaert wat wÿdt is/ dan wordt daer naer smaller; daer zÿn twee dorpen / dan de inwoonders zÿn Caribes ofte menschen-eeters: vÿf mylen naerder de zee is noch een ander rievier met fraey leegh landt / weynigh kreupel-bosch/veel Zabanen als men die noemt; dese strecken al zuyden ende zuydzuydt-oost ende wel soo oostelÿc/ soo datse by alle apparentie naer de Amazones streckt; binnen de selve rievier aen bagh-boordt-zÿde so ghy die in-komt/is een ander naeu rievierken daer oock volck woont/welck sy verspraken / ende werden by de selve wel onthaelt. Al dit volck is seer bevreest voor de Cariben die te landtwaert in woonen / om datse dickwils op haer onversienste van de selve worden bespronghen ende wegh-ghevoert. Wt dit verhael is licht af te nemen dat de rieviere van Wiapoco verscheyden armen heeft die d'een verder als de ander in't landt in-loopen; ende dat het volck dat hier woont wel mede te handelen is voor sulcks als sy daer hebben; met neerstigh ondersoecken soude hier wel wat meer te vinden wesen.

Het neghende Capittel.

Beschrijvinghe van de Rievieren Apurwaka, Couwo ende Wia, by Westen Wiapoco gheleghen.

Apur-vvaka.

NAer 't noordt-westen van de baye ende rieviere van Wiapoco komt voor eerst in zee geloopen de rieviere Apurwaka, als Mr Harcourt die noemt/ ende meest onse kaerten: oft Caperwarka, als Laurens Keymis die heet; welck naer 't seggen van Harcourt een fraeye rieviere is/ ende wel bewoont; dan den voorschreven Keymis seght dat hy dese rieviere wel veertich Enghelsche mÿlen op voer / ende gantsch gheen volck en vernam (welc wel niet te verwonderen en is/ want niet alleen aen dese rieviere maer ooc andere gewesten van dit quartier vintmen d'een tÿt volc eñ d'ander tÿt weder niet/door dien 't volc dicmaels verandert van plaetse) eñ dat hy daer aen de voet van een bergh soo veel bresilie-hout velde als hy in syn boot konde laden. Vonden daer mede van de boomen welckes schorse schÿnt wildt kaneel te wesen / de welcke veel in de straete van Magallanes wassen. Naer de

af-teeckeninghen die ick ghefien hebbe van defe riebier / foo moetfe al tamelijck wijdt zijn / ende heeft eenighe Eylandekens binnen in; ende daer komen eenighe kleynder riebieren in van by ooften ende zuyden; den uyterften hoeck van 't landt leght op de hooghte van vier graden ende twee oft dry-en-twintich minuten / ende streckt zuydt-zuydt-ooft in / een ftuck weeghs / ende keert dan naer 't zuydt weften om. De onfe die daer waren inden jaere 1598, ghetuyghen datter in de mondt van defe riebier light een langhworpigh Eylandt puntigh; aen beyde zijden op de riebier (welck naer 't fegghen van de Wilde ver te landwaert in loopt) zijn wonderlijck veel papegayen ende andere fchoon bogelen; ende de boomen fitten vol kleyne meerkattjens; daer waffen veel palm ende Cocos-boomen; light van Comaribo vijf mijlen.

Noordt-waert van defe riebiere ontrent fes mijlen leght een Eylandt welck eenighe Oncaiarie, andere Hocayari noemen; alwaer het doorgaens feer buyl ende reghenachtich weder maeckt / uyt-genomen in Solftitio hyemali, ende ontrent die tijdt / naer dat by eenighe is bebonden.

Cauvvo. Naeft aen de riebiere Apurwaka leght de riebiere Cauwo ofte Couwa, alwaer de voor-fchreben Keymis in den jare 1596 bolck bondt van de natie van de Iaos, de welcke weynigh tijdts te booren herwaerts ghebluchte waren boor de tyrannie van de Spaegniaerden van Moruga, een van de naefte riebieren van Orenoque, ende hadden haer eyghen landt ten beften ghegheven boor de Arwaccas, welck een vagabunde natie is; meeft volghende de Spaegniaerden. De Iaos (foo hy verhaelt) waren eertijdts Heeren van al dit ghewefte / ende om van andere natien onder-fcheyden te worden / foo teeckenen fy haer aenficht ende lichaem met diverfche figueren / waer toe fy befighen de tanden van een kleyn dier als een rat / daer fy fchrabben mede maken / ghelijck oft met een fpel gedaen waer / die nimmermeer uyt en gaen. Naer 't fegghen van Harcourt foo is dit bolck al weder van hier vertrocken / ende hier en woont gheen bolck meer; de riebiere en is niet feer groot; haer mondt leght ontrent op vier graden ende twintich minuten / ende ftreckt met een kromte meeft zuydt ten weften in. De Wilden prefenteerden aen Keymis een foorte van houdt / welck fy noemden Vrapo, ende de Enghelfche fegghen dat het Brafilie-houdt is / ende datter veel van daer ghebracht wordt naer de Trinidad, om met de Franchoyfen te verhandelen. De onfe die hier waren in den jaere 1598, ghetuyghen dat op defe riebier feer veel Mofquitos zijn; de Wilde thoonden haer feecker roodt-houdt / dan en was gheen Brafilie-houdt; oock een ander houdt welck fy noemden Moura, van beter apparentie. Light van Apurwaca twee mijlen noordt-weft; aen de weft-zijde van 't in-komen is ander-half ende derde-half badem waters / binnen dry ende vier / aen de ooft-zijde ligghen feeckere drooghten die men moet mijden.

Wia. De naeft-gheleghene riebier wordt ghenaemt Wia, welck is naer 't fegghen van Mr Harcourt een fraeye riebiere / ende loopt feer diep in 't hooghe landt / ende ontdeckt een fchoone landouwe ende van groote hope: heeft een wijde mondt ghelijck een baye / op de hooghte van vier graden ende 40 minut. by noorden de linie. By weften van defe baye (naer 't feggen van Keymis) heeft men feer goede reeden onder kleyne Eylandekens / van welcke het groote ghenaemt Gowateri, is bewoont by Shebaios; ende beneffens den overvloet van ghevogelte / vifch / vruchten / wilde verckens / ende ander wildt die men daer kan bekomen / foo geeft het daer de riebiere Caiana in zee valt (want dit Eylandt leght tuffchen beyden de monden van Wia ende Caiana, naer fyn fegghen) een goede haben op vier ende vijf badem diepte voor fchepen van verfcheyden grootte. Op alle de kufte en is niet een fyns ghelijck / foo dat Keymis het de naem gaf van Port Houward. De reede onder de Triangel-Eylanden / welck de weftelijckfte legghen van allen / op de hooghde van vijf graden / daer oock veel vifch / ghevogelte / wildt / ende Iwanas zijn te bekomen / is mede goedt / doch by de voor-gaende niet te verghelijcken / daer

daer de schepen met alle weder ende windt / al warender oock noch soo vele seker-lijck moghen legghen. Naer ick kan begrijpen uyt het schrijven van Keymis, soo streckt hy de baye / soo hy die noemt / soo verre uyt / dat de rievieren Apurwaka, Cauwo, Wia ende Caiana daer in begrepen zijn; want hy seght dat de baye aen beyde zijden bepaelt is met hoogh landt / ende dat men oost-waert van deselve gheen meer en siet / noch oock west-waert van een bergh die hy noemt Hobbergh: ende geeft voor een waerschouwinghe / dat waer de bergen op houden / het brasilie-hout oock op houdt / ende te vergeefs voorder ghesocht wordt: dan dat men allenthalven vindt cottoen / peper / zyde ende balsem / ende menichte van wortelen van het kruydt wiapassa, welck de smaeck hebben van gember / ende zijn van sonderlinghe kracht / ende naer syn segghen goet voor de buyck-loop / ende de hooft-pijne.

Het Eylandt welck leght tusschen Wia ende Caiana, wordt by Mr Harcourt ghenaemt Mattoory, is seer hoogh landt / ende by de sesthien mijlen groot; ende de gheleghentheydt van dit Eylandt is sonderlingh bequaem tot bescherminghe van de haven van Caiana, gevende van natueren twee seer bequame gheleghentheden om gheschut op te planten / dat men die niet beter by konst en soude konnen maken.

Een gheteeckende kaerte die ick hebbe ghesien / noemt dit groot Eylandt Mayeri, ende stelt daer in voor aen 't in-komen van de baye die na de rieviere Wia toe-loopt een hoogh ghebergthe op de kuste met namen Moriori; ende by naer in 't midden van 't Eylandt over dwars een ander geberghte met namen Matorwi, ende een dorp van Indianen voor op 't strandt: de Eylandekens die by oosten 't selve groot Eylandt in zee legghen / worden by de selve ghenaemt het oostelijckste / Sannawoni; ende het westelijckste / Epenesari; ende de twee noordtlijckste / Eponeregemera: andere geven die noch andere namen / ghelijck een yeder natie daer syn curieusheyt in ghebruyckt.

CAIANE.

Het thiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Rieviere CAIANE, ende de gheleghentheden van de Landen ende volckeren die daer woonen.

NAest de rieviere Wia, volght de rieviere Caiana, de welcke gheleghen is op de hooghte van vier graden ende acht-en-veertich oft vier-en-vijftich minuten / ghelijck by de onse is ondervonden; de welcke getuyghen dat vier mijlen by oosten de selve rieviere een klippe leght ontrent drie ofte vier mijlen van 't vaste landt / die de Wilden noemen Hocaiari, ende de onse noemen die Constapel, welcke noch een kleynder klippe heeft ontrent een half mijle van haer geleghen naer 't zuyden; men magh daer wel tusschen beyden door loopen / want het is daer neghen ende thien vadem diep; ende wel een mijl by noorden de groote klippe leght een drooghte daer 't seer op barnt als 't water hol gaet. Tusschen de Constapel ende 't kleyne klipken door-komende / moet noch al noordt-west ten noorden bestevent worden om boven het westelijckste van de vijf Eylanden te loopen / door dien de stroom seer hardt om de west loopt.

Van de vijf Eylanden neffens 't landt van Caiana gheleghen / zijn de twee oostelijckste de kleynste / het westelijckste oock niet seer groot / dan de twee middelste zijn de grootste. Dese Eylanden van 't oosten voor-by komende / en is men niet verre van de rieviere Caiana; ende om de rieviere in te loopen / moet men de slach houden van de wal op vier ende vijf vadem diepte: ofte van het westelijckste Eylandeken moet men west aen-gaen / ende altemet wat zuydelijcker tot dat men de rieviere open siet / de welcke als dan ontrent zuydt-zuydt-west van u sal wesen / ende

daer naer toe roeyende/ moet men de ooſt-wal houden. De rievierе is in 't in-ko-
men wÿdt / ende meeſt dry ende een half vadem diep. Ontrent een mÿl van het
landt leght een klipken een weynigh boven water; als men 't ſelve aen ſtier-
boordt laet legghen / en ghemoet men gheen ſwarigheyt meer. Ooſt ende weſte-
maen maeckt hier hoogh water; ende buyten 't gat loopt de ſtroom gheduerigh
om de weſt. Dit is de gheleghentheyt van de rieviere ghelÿck die by de onſe is
bevonden.

Mr Harcourt ſeght / dat aen ſtier-boordt-zÿde ghelÿck als men de rieviere in-
komt een Eylandt leght van leegh landt / by de Wilden ghenaemt Muccumbro,
gheleghen tuſſchen de rieviere Caiana ende Meccoria daer aen volghende; ende is
ontrent de ſeſthien mÿlen in 't ronde. In dit Eylandt zÿn twee berghen; de eene
ghenaemt Muccumbro, daer het Eylandt den naem van heeft / ende den ande-
ren Cillicedemo: van deſe berghen kan het meeſten-deel van dit Eylandt over-
ſien worden / welck heeft ſeer veel ſchoone velden ende weyden met eenighe boo-
men / ende is vol wildts.

De in-woonders van de provincie van Caiana (ſeght hy) zÿn Caribes, haer
voornaemſte Overſte was ghenaemt Arrawicary, welck woonde te Cillicede-
mo voor-noemt; vonden hem houw ende trouw tot onſe natie; ſoo dat hy daer vier
oft vÿf van ſyn volck liet om de vrientſchap met deſe Wilden te onder-houden /
ende haer tale te leeren / ende ſien de vrede tuſſchen haer ende de Iaos ende Arwac-
cas te onder-houden. Zuydt-weſt-waert van deſe provincien boven in 't hooge
landt zÿn noch veel ander natien ende volckeren / die noch niet wel bekent en zÿn;
oock en zÿn de inlandtſche provincien niet ſoo wel bewoont ende volck-rÿck /
alſoo 't meeſte volck hem neder-ſlaet by ende langhs de rievieren / om met haer ca-
noen van plaets tot plaetſe te varen. En hebben gheen vaſte oft gheſette forme
van regieringhe onder haer / erkennen alleen een over-hooft die ſy gehoorſaemen
ſoo ver ende langh als het haer luſt; ende ſoo hebben ſy in elcke provincie ende
heerſchappÿe een Caſique die alles gouverneert / ende by-nae in elcke vlecke ofte
dorp; ſy ſtraffen ghemeynlÿck doodt-ſlaghers ende over-ſpeelders metter doodt /
door ſeecker lieden by haer gheſtelt tot het ſtraffen van deſe ſonden. Sy nemen veel
wÿfs / ende zÿn daer wonderlÿck jaloers over / ende verwachten groote kuyſheyt
van haer: want ſoo ſy die in eenigh over-ſpel bevinden / doen haer ſtracks de herſſe-
nen uyt-ſlaen. Die van eenighe qualiteyt zÿn onder haer / hebben al twee ofte dry
wÿven / ofte meer; ende hoe ſy meer wÿven konnen onder-houden / hoe ſy meerder
gheacht worden. Haer wÿven (inſonderheyt de oudtſte) dienen de mans ghelÿck
haer knechts / want backen ende bereyden 't broodt / ende maecken den dranck /
dienen haer over mael-tÿdt ende doen voorts alle huys-dienſten.

De Caribes, naer 't ſegghen van Harcourt, zÿn de oudtſte in-woonders van
dit ghewеſte; de Yaos, Sappaios, Arwaccas, Paragotos, zÿn ofte van den Trini-
dad, ofte van den Orenoque herwaerts ghevlucht voor de Spaegniaerden; ſoo
dat tuſſchen de Caribes die op de kuſte woonen / ende deſe andere natien maer een
ghевeynſde peys; ende tuſſchen de Caribes die op 't hooghe landt woonen / con-
tinuele oorloge is; want komen op ſyn onverſiens af / ende voeren een deel van 't
volck wegh / ende ſlaen een deel doodt / verbranden ende deſtrueeren haer huyſen /
ende doen haer alle over-laſt die ſy konnen; dan ſints dat onſe natien daer hebben
begonnen te komen / ſoo hebben ſy wat wapenen bekomen / waer mede ſy haer
nu wat beter teghen de Caribes konnen verweeren; ende ſouden wel wenſchen
dat de Chriſtenen daer quamen woonen om haer beter te beſchermen teghen
haer vyanden.

Alſoo wy nu bykants in 't midden zÿn van het eerſte quartier van ons verdee-
linghe / ſoo ſullen wy de ghelegentheyt van dit gantſch ghewеſte hier in-voegen / ge-
lÿck die by Mr Harcourt is uyt-ghegheven: Ende by eenighe van de onſe on-
der-vonden.

Het

Het elfde Capittel.

Van de gheſtalte des luchts ende weder, ende voorder gheleghentheden van het volck van de lande.

DE ſayſoenen van 't jaer op deſe kuſte ende in dit climaet zijn diverſch/ want in de ooſtelijcke deelen van Guaiana, naer de Amazones toe/begint 't droogh weder/ welck wy haer ſomer noemen in Auguſto; ende de gheweldighe winden ende reghenen / welck wy haer winter reeckenen / beginnen in Februario. Maer in de weſtelijcke deelen naer den Orenoque toe / begint het droogh weder in October, ende de regen ende winter in April. Daer is weynigh onder-ſcheyt van hitte ende koude / legghende deſe landen ſoo naer den equinoctiael / ende de daghen ende nachten meeſt even langh zijnde: doch verſchillen deſe ſayſoenen ſomtijdts een maendt; ende oock ſoo reghent het d'een jaer meer als d'ander. 'T volck en heeft daer gheen verdeelingh ofte reeckeningh van tijden ofte ghetallen: reeckenen alleen by de manen / als een / twee / drie / etc. manen / ende ghelijckwijs daghen / tellen maer tot thien / ende dan weder thien ende een / etc. ende om beter haer meyninghe uyt te drucken / ſteecken haer vingheren op; ende als ſy twintich willen ſegghen / ſoo brenghen ſy haer handen by haer voeten. Als ſy belooven yets binnen een ſeeckeren tijdt ofte ſoo veel daghen te doen / ſoo ſullen ſy een bondeltjen van ghelijck ghetal van ſtocxkens leveren/ ende oock behouden/ ende om haer beſtemden tijdt te houden/alle daegh een ſtocxken wech nemen/tot dat ſy al die wech ghenomen hebben/ als wanneer ſy weten dat den tijdt die ſy belooft hebben om is/ ende willen dan haer belofte houden.

Harcourt.

De Wilden die op dit gantſche ghewelte woonen/ loopen al meeſt naeckt/ hebben ſwart hayr op 't hooft / ende ſomtijdts roodt ghevertwet /ſwarte ooghen/ gaten in 't lelleken van de oore / ende de meeſten-deel gaten in de neuſe / ende oock in de lippen / ende 't gantſche lichaem uytten taneyten ghevertwet / met een verwe die de Iaos ende Shebaios noemen Annoti, ende de Caribes Coutſeuwe: 't ſchijnt datſe dat van jonghs doen teghen 't ſteken ende branden van de ſonne. Sommighe vrouwen ende inſonderheyt de jonghe-dochters ſchilderen daer en boven ſeeckere vreemde figueren met een ſwarte gum boven op 't taneyt; eenighe mans draghen een cottoene ſlettjen voor haer ſchamelheydt / meer om de frayicheyt als om de ſchaemte. De vrouwen baeren ſeer licht ende zijn ſterck van natuere: draghen haer jonge kinderen meeſt op haer heupen ſittende ende oock in een cottoene bant/ als ſy verre te gaen hebben: zijn kleyn van perſoon (inſonderheyt op de Amazones) beſneden van tronie ende ghevertwet als de mans / draghen alleen een vierkant ſlettjen voor haer ſchaemte; ende binden 't hayr van het hooft op in een trosken. Hebben gheen religie ſoo veel men noch heeft konnen mercken/als alleen dat ſy eenigh reſpect draghen aen ſonne ende mane/ meynende dat ſy leven; maer en aen-bidden die niet / ofte en offeren die gheenigh dingh; ten waer ſy eenighe ſuperſtitie gebruyckten in haer droncken feeſten: want op ſterven van haer Caſique, Capiteyns ofte andere groote vrienden / houden ſy een ſolemneele feeſte (weſende de beſte provisie van haer ſterckſten dranck/ die ſy noemen Parranow) voor drie oft vier daghen/oft ſoo langh als haren dranck duert/ den tijdt om-brengende met danſen / ſinghen ende drincken boven maten; in welcke vitie ſy alle andere natien te boven gaen / houdende de braefſte quant die eerſt droncken is; ende dewijl ſy ſoo drincken / ſtaen eenighe vrou-perſoonen van de naeſte vrienden van den overleden ghewelдigh en huylen ende krijten. Oft ſy hier eenighe ſuperſtitie in ghebruycken is noch onbekent: dan dit is ſeecker dat haer Prieſters ende waerſegghers (die ſy noemen Peeaios) op ſommige tijden conferencie hebben met den duyvel/ welck ſy noemen Wattipa, ende worden by hem bedroghen; niet te min ſoo haten ende vreeſen ſy hem ſeer/ ende ſegghen dat hy quaet is / ende niet ſonder

groote reden; want worden van hem dickwils blaeuw ende ſwart gheſmeten. Naer dat hy de onſe is bevonden ſoo eeren ſy mede Tamouco, die naer haer ſegghen boven woondt ende alles regeert: de Iaos bidden deſen Tamouco by-naer alle morghens ende avondts aen. Sy ghelooven dat de goede Indianen na haer doodt op-waerts varen / ende wijſen naer den hemel / welck ſy noemen Caupo; ende dat de quade neder-waerts varen / wijſende na de aerde / welck ſy noemen Soy. Als een van haer Caſiquen oft principalen ſterft / ſoo hy eenighe ſlaef ofte ander gevangen heeft / ſoo ſullen ſy die mede dooden / ſo niet / een van ſyn ander knechten / op dat hy in d'ander weerelt ghedient mocht zijn. De qualiteyt van de landen van dit quartier is diverſch; aen de zee-kant is het landt leegh / ende de hitte ſoude daer ſeer vehement zijn / ten ware die ghetempert wierde by de verſche ende koele Briſen, ofte ooſterlijcke winden / die op de meeſte hitte van den dagh ſeer ſterck daer op waeyen: in veel plaetſen is dit leeghe landt ſeer ongheſont / ende weynigh bewoont / uyt oorſaecke van het over-vloeyen van de wateren; maer voor de meeſten-deel heeft het ſeer ſchoone rievieren / een vruchtbare grondt ende veel volcks / ende is een gheſonde wooninghe.

Op 't gheberghte is de lucht koudt / ende 't landt in ſommighe plaetſen vruchtbaer / ende in ſommighe plaetſen oock niet: maer door-gaens is het vol mineralen / ende mijnen van diverſche metalen / ende geeft der ſelven ſoo veel als eenige plaetſen van Ooſt ofte Weſt-Indien / beyde van de beſte ende ſlechtſte ſoorte der ſelven; ende op het meeſte van 't geberghte wierdt gevonden een ſeer geſonde wooninghe.

Daer is oock noch een middel-ſoorte van landt / welck is van een middelbaer hooghte / ende is ſeer ghetempert / gheſondt / vruchtbaer / ende aldermeeſt bewoont; is overvloedigh van weyden en playſante ſtroomen van wateren / door fraeye boſſchagien ende ghenoeghlijcke pleynen / tot profijt / playſier ende recreatie / ende en is oock niet onverſien van mineralen. Men is daer te lande ſeer ghequelt van de Moſquitos, die ſy noemen Mapiery, ſteecken ſeer venijnigh; veel viers te ſtoocken is een goede remedie; hebben daer oock Niguas die ſy noemen Sico.

Het twaelfſte Capittel.

Van de lijf-tocht van 't landt ende andere dinghen die tot onderhoudt van 's menſchen leven dienen.

DE proviſien van dit landt tot lijf-tocht / zijn veelderhande: Eerſt de wortel van Caſſavi, daer ſy haer broodt van maecken in manieren als volght: ſy breecken de wortel op een ſteen ende wringhen het ſap daer uyt / welck rauw zijnde / venijn is / maer gheſoden zijnde met guinee-peper / daer ſy den overvloet van hebben / geeft een excellente ende geſonde ſauce; dan droogen ſy de gebroken wortel / ende backenſe op een ſteen / als men de haver-koecken doet; dit broot is excellent / ſeer gelijck doch veel beter als haver-koecken / ende een vingher dick. Daer is een ſoorte van groote tarwe ghenaemt Maiz, ende by ſommighe guinee-koorn / welcke graen een ſonderlinghe proviſie is voor dit landt / ende vermenichfuldicht ſeer / tot duyſent ende vijfthien hondert voor een / ende dickwils meer: geeft ſeer goede bloeme ende meel tot broodt; ende goet mout tot bier ofte aele / ende dient tot diverſche nootdruften voor 's menſchen onder-houdt. Van 't voorſz. Caſſavi-broot ende deſe Indiaenſche tarwe / maecken ſy dranck die ſy noemen Paſſiaw: welck moet in vier oft vijf daghen verbeſicht worden: ſy maecken oock een anderen dranck van Caſſavi, welck ſy noemen Parranow, goedt ende ſterck / ſeer ghelijck het beſte maerts-bier in Enghelandt / ende dat kan thien daghen goet ghehouden worden; ſy hebben daer verſcheyden ſoorten af / eenighe ſterck / andere ſmal / eenige dick / eenighe dun / maer al goedt / weſende wel bereyt / als ſy ordinaris waren onder de Yaos ende Arwaccas, de welcke de netſte zijn van alle deſe natien.

Daer

Daer is grooten overvloedt van honigh / ende hoe-wel die wildt is (wordende ghevonden in de boomen ende kuylen onder de aerde) is soo goet als eenigh ter weerelt; daer goede meede van ghemaeckt kan worden. Gheen wijngaerden en vindt men daer/maer alsoo de grondt vruchtbaer en vet is/ende t' climaet warm/ souden daer wel wassen indien sy daer geplant waren/ ende gheven goede wijnen/ welck voor dit quartier seer ghesont zijn.

Veel andere noodtlijckheden voor 't onder-houdt van des menschen leven worden hier ghevonden / namentlijck wildt van alle soorten / wilde verckens in groot ghetal / welcker daer twee soorten zijn / d' een kleyn / by de Wilden ghenaemt Pockiero, die de navel op den rugghe hebben: d' andere ghenaemt Panigo, soo schoon ende groot als eenighe in Enghelandt. Daer is menichte van hasen ende konijnen / dan different van de onse: daer zijn tigren / luypaerden / oncen / armadillen / Maipuries, die van smaeck zijn als ossen-vleesch / en willen zout houden; Baremoes, welck smaecken als schapen; ende andere kleyne beesten van de selve smaeck / van kouleur als de dainen; apen ende meer-katten van diversche soorten / groot ende kleyn; van dese beesten zijnder ontallijck / ende worden by experientie al goet ghevonden om te eeten. Ende veel andere vreemde beesten meer. De onse verhaelen dat op de riebier Caparwaca ende elders harten zijn / die de Wilde noemen Osary; ende wilde verckens sonder speck / diese noemen Abihera; oock isser van die luye beestjens / (Waricory) rouw van hayr / de voorste beenen corter als de achterste; dry teenen aen de voeten; 't hooft aepsl-ghewijs / met een kort steertjen; is seer slaperigh ende weynigh van eeten; wonder traegh in het versetten ofte klimmen.

Van ghevogelte heeft men daer wilde eynden / taelinghen / wilde gansen / reyghers van diversche kouleuren / kraenen / opevaers / faysanten / patrijsen / duyven / lijsters ende meerlen / weer-voghels / sneppen / papegaeyen van differente soorten / ende veel ander soorten van groote ende kleyne vogels van exquise kouleuren; benessens groote verslindende voghels / ende valcken van alle soorten.

Van visch is daer groote varieteyt; eerst van zee-visch zijn daer / steen-brasem / meulenaer / tonghen / scharren / rochen / sweert-visch / steur / een visch als salm / dan ghelijck die roodt is van visch / soo is dese geel; garnaet / zee-creeften / ende oesters / welck aen de tacken van de boomen hanghen. Daer is oock een rare visch / ghenaemt Cassoorwa, die in elcke ooghe twee ghesichten heeft / ende swemmende hout het d'een boven / d' ander onder 't water; de ribben ende den rugh zijn des menschen rugh en ribben ghelijck / hebben de eene rondt ende d' ander black met een rugh-been daer in; is wat grooter als een spieringh / maer verre beter van smaeck: ende veel andere seer goede visschen. De onse noemen dese Accare, welck de crocodilen niet ongheljck en is / doch dunner / langher ende ghedronghender van hooft / komt op 't landt / doch voedt op visch / is goedt om eeten / doch quaedt om vanghen / heeft goeden reuck / waer door men die ghewaer wordt: Owanna de voor-gaende seer ghelijck dan kleynder. Ayamare ghelijck een grooten elft / die in 't versch water woont ende is seer goet om eeten. Voorts van versche visch is daer veel / doch meest onbekent / maer al seer goedt ende delicaet: Soo dat men onbeswaert magh segghen dat dit landt magh vergheleken worden met eenigh landt van de weerelt voor varieteyt van excellente visch. Daer is oock een zee-visch welck ordinaris komt in de versche wateren / insonderheyt in de winter ende vochtigh saysoen / de Indianen noemen die Coiumero, ende de Spaensche Manati, ende wy noemen 't een zee-koe / daer wy voor desen van hebben gesprooocken; van dese visch kan een excellente olye ghemaeckt worden tot veel ghebruycken: het smeer is goet om visch oft vleesch mede te frijten: de huydt wil goedt buffels maecken; ende wesende in de son ghedrooght / ende van 't nadt bewaert / is goet voor schilden teghen de pijlen van de Indianen.

De vruchten zijn menigerley / de Pinna, Plantana, Potato; mispelen / pruymen van

van diversche soorten/ noten van vreemde fatsoenen. De excellentheyt van de Pinna is groot/ want men soude gheen beter vrucht konnen vinden; is van smaeck als aerdt-besyen met wijn ende suycker ghemenght. De Plantana smaeckt als een oude puppingh. De Potato is wel bekent. De mispelen zijn seer groot. De pruymen en zijn niet te prijsen/ door dien veel ghegeten de loop causeeren/ welck in dese landen dangereus is. Naer de onse segghen soo is de ordinarie toespijse van dit volck Napi, welck de oostersche reuben niet onghelijck en zijn/ ende Coa, welck zijn krabben die daer zijn met menighte op de leeghe ende verdroncken gronden/ ende de gantsche kuste langhs.

Het derthiende Capittel.

Van de koopmanschappen die in het landt worden ghevonden, ofte ghemaeckt konnen worden.

DE principaelste commoditeyt van dit landt zijn de suycker-rieden/ van welcke in dese quartieren groote menichte is; de grondt is daer toe soo bequaem als in eenigh ander deel des weerelts; wassen daer in korten tijdt seer groot; by planten ende op-bouwen van bequaeme plaetsen om 't zuycker daer uyt te trecken (welck in het begin veel soude kosten) konde men daer grooten rijckdom uyt trecken; als men sien kan by 't gene by de Portugeesen in Brasil ende elders wordt ghedaen.

De cottoen is een generale koopmanschap/ seer nut voor de koop-lieden/ ende voor ons landt/ om fusteynen/ bombasynen ende anders daer van te maken; ende tot ander ghebruycken/ als Hamaccas van te maecken/ welck zijn der Indianen bedden/ seer noodigh in dese quartieren; ende fijn cottoene lijnwaten.

Daer is oock een soorte van hennip ofte vlas/ van groot ghebruyck/ by-naer soo fijn als sijde/ ghelijck 't ghebruyckt kan worden; ende is seer excellent om lijnwaet van te maecken.

Men heeft daer sonderlinge verwen; van welcker een is ghenaemt Annoto, een roode besye/ welck wel gheprepareert zijnde by de Indianen/ verwet een perfect en vast orangie kouleur aen de sijde; heeft in Hollandt voor twaelf schellinghen sterlincks verkoft geweest; ende is noch op goeden prijs. Daer is een ander besye die blaeuw verwet. Daer is oock seecker gumme van een boom/ welck aen laecken een perfect ende vast geel kouleur verwet. Daer zijn bladeren van boomen/ welcke wel bereyt zijnde/ een hoogh roodt kouleur gheven. Daer is oock houdt dat purper verwet/ ende is van goede prijs; ende een ander dat geel verwet. Daer is noch een ander houdt welckes sap purper verwet als het heet is/ ende carmosyn als het koudt is; ende meer ander dinghen zijn daer (onghetwijfelt) die noch niet bekent en zijn/ welck by neerstighe onder-soeckinghe by tijden ende wijlen sullen uyt-ghevonden worden.

De wel-rieckende gummen/ van grooter weerden ende kracht in Medecijne ende Chirurgie zijn ontelbaer; geel amber/ Gummi Lemni, Colliman ofte Carriman Baratta, ende andere meer. Colliman is een gumme swart ende brockeligh/ seer ghelijck in 't aen-sien het ghemeyn peck; een weynigh daer van op kolen gheleght/ sal de plaetse vervullen met seer soeten ende aengenamen reuck. Mr Walther Cary, een man die goet verstandt heeft en oordeel van Medecijns saken/ seght dat men 't hooft houdende over den roock twee oft drymaels daeghs/ wonderlijck geneest de swareheyt van 't hooft/ ende dat een excellente remedie is voor koude/ vochtighe ende rhumatijcke hersenen: Is oock een goede remedie voor de gheraecktheyt/ daer de swaerheyt van het hooft veel-tijdts een voor-bode van is. 'T is mede van sonderlinge kracht tegen de pijne die de vrouwen achter in de lendenen hebben/ insonderheyt de ghene die kinderen hebben ghehadt; ghesmolten zijnde op een kleyn vyerken/ wordt met een mes ghesmeert op een stuck leders/ ende

ende warm op dese plaetse gheappliceert; het confortcert oock seer de zenuwen. Ende men houdt het oock voor een goede remedie teghen het flerecyn: ende om wonden te ghenesen.

De Baratta is een seer heelsaem balsem / verre alle andere overtreffende; welck oock seer wonderbaerlyck versche wonden gheneest / ende op kolen gheroockt / is van een seer aenghenamen reuck. Daer zyn noch andere wel-rieckende hersten die seer bequaem zyn tot parfumen; insonderheyt een welck een seer aenghenamen reuck geeft als van eel-magelepne. Excellente drooghen zyn daer voor de Medecynen; als Spicanardi, Cassia Fistula, sene-bladeren: ende de aerde geeft oock Bolum Armenum ende Terram Lemniam. Daer zyn noch ander droghen in onse quartieren onbekent / ende van sonderlinghe kracht: van welcker een is een kleyn groen appeltjen / welck de Wilden noemen het slaep-appeltjen; welck soo violent is in syn werckinghe / dat een kleyne beete daer af den doodt-slaep veroorsaeckt; ende de minsten drop van 't sap daer af purgeert seer excessive-lyck ende dangereuselyck. Doch alsoo de Medecyns de slaep-verweckende qualiteyt/daer 't meeste perijckel in is/weten te remedieeren/ soude dit appeltjen van ghebruyck konnen wesen in de Medecyne. Daer is een besye die de Indianen noemen Kellette, die seer nut is teghen den bloet-ganck. 'T sap van de bladeren ghenaemt Uppee, gheneest de wonde van de venijnde pylen. 'T sap van het bladt ghenaemt Icari, is goet teghen de pyn in 't hooft; ende dierghelycke droghen ende Simplicia meer / al te langh om te verhalen.

Den boom daer sy haer visch mede vanghen is van sonderlinghe consideratie: wast ghemeynlyck ontrent haer wooninghen; als sy willen gaen visschen nemen sy eenighe tackens daer van / ende varende in de kreecken/ welck met hoogh water meest vol zyn van goede visch/ nemende steckens/eerst ghemorselt op een steen/ ende wryven die tusschen de handen in 't water op diversche plaetsen / welck doet de visch boven komen met den buyck om hoogh / soo dat sy der soo veele konnen vanghen als sy willen.

Daer is mede een roodt ghesprickelt hout/ welck die van de lande noemen Pira Timinere, (in Nederlandt heet men het letter-houdt) welck is weerdigh dertich oft veertich pondt sterlinck de tonne ofte last; ende seer excellent tot alderhande schryn-werckens werck. Desen boom is meest recht en heeft een gladden bast / gheen bladeren dan boven aen de kruyne / ende als onse peer-boom bladeren.

Daer vallen mede veel kostelycke ende profitabele steenen/ als Iaspis, Porphyr, &c. Eyndelyck soo is hier noch een profitabele koop-manschap/ te weten Tobacco, welck nu in meest alle landen seer begeert wordt; uyt welckes plantingh in korten tydt seer groote profyten konnen ghesamelt worden. De apparentie van seer rycke mynen is daer / dan en zyn noch niet wel onder-socht by de ghene die tot noch toe daer gheweest zyn.

Het veerthiende Capittel.

Vervolgh van de kuste ende diversche rievieren.

VErvolghende de kuste van de rieviere Caiana naer 't westen / heeft men eerst de rieviere Meccooria, ofte soo ander de noemen Macuria. Daer na de rieviere Courwo, soo Harcourt die noemt / ofte soo ander die noemen Cawroora, acht mylen by westen. Caiane soo de onse ghetuyghen; welck heeft een nauwe doch diepe mont/ende van binnen een seer goede haven; voor de mondt liggen dry Eylanden/ welck sy noemen de Eylanden van Caurara; de grondt ontrent de rievier is leemigh/ende daer wast riedt als suycker-riedt/ doch seer venijnigh / doet de tonghe swillen ende beneemt de spraecke. Daer aen volghen de rievieren Manmanury, welck by de onse wordt ghestelt neghen mylen van Caiane noord-west ten westen ende west-noordt-west; noorden daer van ligghen vier Eylanden/ van

van welcke tot de riebiere Sinammari de kours is weſt noordt-weſt ſeven mijlen/ is een kleyne kille daer redelijck letter-houdt valt. Oorasſawini, Coonannonia, ſoo Harcourt die noemt; ofte ſoo Keymis die noemt / Cunanamma, Vracco, Mawari, Mawarparo. Naer bevindinghe van de onſe ſoo light R. Synnamary acht leguen by weſten Caurora, ende heeft een baye / de kuſte ſtreckt tot daer toe weſt-noordt-weſt ende noordt-weſt ten weſten: de riebier Vraco heeft aen de ooſt-zijde een rif/ welck verre af-ſteeckt / ſoo dat men langhs de weſt-zijde moet in-loopen / alwaer het dicht by de wal twee ende drie vadem diep is; de in-woonders zijn vyanden van de Iaos. Naeſt is gheleghen de riebier Amonna, welck naer 't ſeggen van Keymis heeft een wijdt ende diep kanael/ en loopt ſoo ſnel dat geen barre en lijdt / en ſchepen kan laten van eenighe groote: Maer Thomas Masham ſeght dat Amano maer een kleyn riebiere opent; ende datſe van buyten ondiep is. Naer bevindingh van de onſe ſoo light het op ſes graden.

Hier aen volght de riebiere Marrawini, welck (naer 't rapoort van Tho. Masham) in de mondt wel vier mijlen breedt is/ ende meer innewaerts een mijl/ende voorts meeſt een half mijl; vol van Eylanden ende diverſche kleynder riebieren die daer in-loopen / ende is by de veertich oft vijftich mijlen langh/ van de mondt tot de vallen / ende ſtreckt meeſten-deel zuydt-zuydt-weſt op/ veranderende drie ſtreecken by-naer heel recht. Syn kanael heeft drie/ vier ende vijf vadem waters/ ende twee mijlen binnen de mondt / komt de riebiere Cuſſewinne daer in. Mr Harcourt ſeght van deſe riebier/ dat het een ſchoone riebier is/ dan ondiep op de barre/welcke twee ofte drie mijlen af in zee leght / hebbende maer twee vadem waters/ dan binnen is het kanael drie / vier ende vijf vadem diep. Vijf mijlen binnen de riebier legghen ſeker Eylanden die ghenaemt worden Curewapory, niet bewoont/ door dien ſy met het over-loopen van de wateren onder-loopen / als veel andere meer. Naer dat men de riebier ontrent twintich mijlen op is / ſoo vindt men die ghelijck op-gheſtopt met rotſen daer 't water over-valt met groot ghewelt; doch is noch eenighſints te paſſeeren/dan daer naer ghekomen zijnde voor-by den eerſten bergh Sapparow ghenaemt / ende in 't geſicht hebbende het hoogh gheberghte Matawere Moupanana, by-naer veertich mijlen de riebiere op/ ſoo valt de riebiere ſoo ondiep / ende de ſtortinghe van 't water over de klippen ſoo vehement/ dat men daer niet voorder op en magh. Onſe Nederlanders noemen deſe riebiere Marwyn, ende ſtellen die op de hooghte van vijf graden ende ſes-en-veertich minuten by noorden de linie; ghetuyghen daer van: Datter vijfderhande natien woonen/ te weten voor in de riebier Percotten, Arwaccas ende Sebayos; ten halven in de riebier Caribes, die ſterck zijn van volck / wildt ende niet te betrouwen/ de mans zijn groot van lichaem ende vet/ 't hayr op 't hooft gheſchoren met een kruyn / ſchilderen haer roodt; haer gheweer zijn boghen/ houte ſweerden/ ende houte ſchilden: de vrouwen zijn kleyn / gaen heel naeckt / daer de mans een vierkant ſlettjen voor haer ſchaemte draghen; woonen in kleyne huyſen van bladeren ghemaeckt: haer voedtſel is Caſſavi, roode peper ende krabben; haeren dranck gekaeuwde Caſſavi, heel drabbigh/dieſe Wocka heeten; haer overſte zijn de ſtrijdtbaerſte / noemen die Pave, dat is vaders: Voorts de Iaos een beter natie als de Caribes. De Iaos ende Sebayos woonen meeſt by den anderen / verſchillende alleen van ſpraecke / haer dranck is Pernou; ghelijck mede de Arwaccas ende Percotten: op Amana welck voor aen deſe riebier komt/ woonen al Caribes. Het landt is voor in de riebier leegh gheboomte / de aerde roodtachtigh/ 7 oft 8 mijlen hoogh werdt het berghachtigh / al roode aerden/ nie t ſeer vet. Hier valt ſeer goet letter-hout. Den regen-tijt begint in Decemb. ende in Ianuar. Februar. Mart. regent het gheweldigh. Ontrent deſe riebier vondt Harcourt een ſeker kleyn boomken oft heeſter / welck ſchijnt ghevoelen te hebben / want ſoo haeſt men een van de bladeren aen-taſt/ ſoo ſchrinckt dat in een/ en hanght neder-waerts oft doodt waer: eñ indien ghy een van de bladeren met een ſchaerken af-ſnijt/ ſoo ſullen alle

d'ander

d'ander toe-ſchrincken/ als vooren/ende een half uyre daer naer ſullen ſy haer weder op doen/ende ſtaen als vooren.

De naeſt-gelegene rieviere is Sewrano; welcke by de onſe wort genaemt Saername; ende getuygen dat de ſelve zuyt-ooſt wel ſoo zuydelijck in ſtreckt/ende datter 15, 16, ende 17 voet waters is met leegh water; light van Marwin 18 oft 16 mijlen/ deelt haer in tween als men ontrent drie mijlen daer binnen is/die de ſlincker-hant op loopt/ wort Icoteca, ende die de rechter/ Sername genoemt. In deſe rievier woonen Caribes ende Parcotten: de Caribes zijn niet te betrouwen: 't letter-hout dat hier valt is ſlecht. Aen 't in-komen van de rieviere iſt leegh verdroncken landt/ ende binnen hoogh ende dorre grondt. Twaelf mijlen voorder light Sorame, als de onſe die noemen/ by giſſingh twee derde van een mijle wijdt; doch onbequaem voor ſchepen/ wegen een drooghte die voor het gat light/ daer woonen Caribes.

Derthien mijlen voorder light Corretini; tamelijck wijdt in de mondt/ doch droogh: light op ſes graden by noorden de linie/ bewoont by Caribes.

Thien mijlen voorder light Berbice, op ſes graden ende twintich minuten; hier woonen Arwaccas, een ſeer goede natie; is maer voor jachten.

Elf mijlen voorder light Demarari, welck diep genoegh is; dan de Wilde woonen verre de rieviere op/ ſoo datter weynigh handel valt; light op ſeven graden.

Vier mijlen voorder Eſſequebe ofte Deſſekebe, welck drie lange Eylanden in de mondt heeft/ haer verdeelende in ſoo veele kanalen; de ſchepen loopen by 't ooſt Eylandt in/ doch met op-ſicht/ ende by 't hooge water door dien der een bancke licht. In deſe rievier woonen Arwaccas, Caribes ende Waccewayen: de Arwaccas woonen voor aen/ zijn goedt ende vyanden van de Spaegniaerden; hier valt ſeer goede verwe. De Waccewayen woonen voorder te landt-waert in/oorlogen deurgaens met de Caribes, ẽ houden haer vreemt van de Chriſtenen: de Caribes woonen meeſt boven de vallen daer de rievier een eynde neemt. De rievier is beneden al leegh landt ẽ vol Eylanden/ vol gheboomte/onbequaem om te bewoonen/ maer 7 oft 8 mylen hooger wort het landt beter ende hooger/ daer woont 't meeſte volck: De rievier verdeelt ſich boven in drien/ende aen alle drie de aeren light goet landt: hier valt ſlecht letter-houdt/dan goede verwe. Laurens Keymis verhaelt op het rapport van de Indianen/dat men in 20 dagen van de mont van deſe rieviere vaert tot het hooft oft begin des ſelves/ende dat van daer een dagh-reyſens gelegen is 't groot lack; welck de Iaos noemen Roponowini; ende de Chariben, Parime; welck ſoo groot is als een zee; ende wort geſuſpiceert dat de ſtadt Manoa op de kant van dit lack is ghelegen. De Engelſche noemden deſe rieviere Devoritia, ter eeren van den Grave van Eſſex. De Spaegniaerden hadden hier eenigh volck in den jare 1591, naer 't verhalen van Thomas Masham, dan zijn weder tot niet gekomen.

Naer deſe rieviere Deſſekebe volgen de rievieren van Caopici, Pawrooma, ende Moruga, oft ſo de onſe ſeggen Ammegore, daer de Spaegniaerden van de Margarita ẽ Caraccas de Wilden verdreven in 't jare 1596 met hulpe van de Arwaccas.

O R E N O Q U E.

Het vijfthiende Capittel.

Beſchrijvinghe van deſe rieviere in 't ghemeyn, volghens 't ghene de Spaegniaerden daer van hebben uyt-ghegheven.

WY zijn nu gekomen tot de groote rieviere die nu meeſt bekent is by den naem van Orenoque: Van deſe rieviere hebben de Spaenſche ende Enghelſche wonder gheſchreven/ door dien men van dat ghevoelen is/ dat door deſe rieviere een toe gangh is tot het goudt rijcke landt van Guiana, ende de ſtadt Manoa, ofte dat vermaerde Dorado, welck veel Spaegniaerden ſoo veel ghekoſt heeft/ẽ 't welcke ſy door ſoo veel verſcheyden weghen hebben ghesocht; doch inſonderheyt

langhs dese rieviere: Om nu van dese rievier met goede ordre te spreken / soo sul=
len wy eerst hier in 't korte in-voeghen de eerste ontdeckinghe van dit quartier /
ende de bysondere tochten die op verscheyden occasien by de Spaegniaerden zijn
voor-ghenomen. Naer dat den Ammirand Columbus de West-Indische Ey=
landen in twee verscheyden reysen hadde ontdeckt / soo heeft hy in syn derde voya=
gie in den jare 1498, syn kours wat meer zuydelijck aen-ghestelt tot op de hoogh=
te van vijf graden by noorden de linie / alwaer hy een onlijdelijcke hitte ontmoet=
te in de maendt van Iulius; ende van daer west aen-gaende tot den lesten van de
voorsz. maendt / ende gheen landt vindende / leyde hy 't noordt-noordt-oost over /
ende werdt landt siende in 't zuydt-oosten / welck was een Eylandt dat hy noem=
de Trinidad, ende daer by zuyden om-loopende naer 't westen / kreghen het vaste
landt in 't ghesichte / welck sy een ander Eylandt oordeelden te wesen / ende noem=
dent Isla Santa, ende het hooghe landt van Paria noemde hy Isla de Gracia.
De schepen waren hier in groot ghevaer weghen de subijte verheffinge van 't wa=
ter ende ravelingh van de stroom: daer 't water welck uyt de rieviere Yuyapari
met groot gheweldt af-komt / de vloedt van de zee ghemoedt; waerom hy dese
plaetse noemde Boca del Drago; ende is gheleghen tusschen 't Eylandt Trinidad,
ende den hoeck van Paria. Dese rieviere (seght Herrera) welck loopt in de Golfo [d 1.l.3. c.10.]
de la Vallena, komt van meer als vier hondert leguen af; ende door dien daer soo
grooten water met sulcken gheweldt af komt / insonderheydt in de maenden dat=
tet in 't gheberghte ende daer reghent / ende de Golfo daer sy in komt besloten is /
tusschen 't vaste landt ende het Eylandt Trinidad, soo geeft het een gheweldighen
strijdt wanneer de wateren van de rieviere ende de zee te samen komen. Waer
uyt wy sien dat Columbus de eerste is gheweest die dit landt heeft beseylt / hoe-wel
Americus Vespucius de eere heeft dat dit quartier naer synen naem America
wordt ghenaemt. Dese beseylde dit landt in den jaere 1499, in het gheselschap van
Alonso de Oieda, ende naer syn segghen ontdeckte hy 't landt van by de twee
hondert leguen by oosten Paria, tot Cabo de la Vela toe. Daer naer in den jaere
1500 nam Vincente Iannes Pinzon, de selve ontdeckinghe voor die syn kours
soo verre zuyden nam dat hy de linie passeerde / de eerste van alle Castilianen /
ende ontdeckte een Cabo die hy noemde Cabo Consolacion; ende van daer
langhs de kuste loopende naer 't westen veertich leguen, vonden soet water veel
mijlen in zee / welck quam (seght Herrera) uyt de rieviere Marannon, (doch wordt
nu des Amazones ghenoemt) welck dertich leguen in de mondt breedt is / ende
heeft veel lustighe Eylanden in de mondt / bewoont by volck dat haer lichaem
schildert / ende goet is om mede te handelen: voer van daer naer Paria, ende vondt
in de wegh een ander machtighe rieviere / hoe-wel niet soo groot als de voor-
gaende / die hy noemde Rio Dulce, om datse veel mijlen in zee soet water uyt-
gaf: men heeft daer gheoordeelt (seght Herrera) dat het een arm was van de rie=
viere Yuyapari, welck de Golfo Dulce maeckt tusschen 't landt van Paria ende [d.1.l.4. c.6.]
Trinidad. Uyt dit verhael sien wy dat den rechten naem van dese rieviere daer
wy nu van handelen / eertijdts is ghewweest Yuyapari ofte Viapari: ghelijck dan
de tochten die daer op gedaen zijn by de Spaegniaerden / 't selve noch naerder sul=
len aen wijsen. Alsoo in de volghende jaeren by de Spaegniaerden wierden ont=
deckt de peerle-visscherijen van 't Eylandt Cubagua ende Margarita, ende voor=
dere kuste van het vaste landt / soo en is naer dese rieviere ende 't landt daer aen
gheleghen niet voorder ghetaelt / voor in den jaere 1531, doen heeft Diego de
Ordas van den Keyser verkreghen de conqueste van de landen van Cabo de
la Vela af / twee hondert leguen langhs de kuste naer het oosten toe / ende soo
verre voorwaerts als hy soude konnen ontdecken / sonder te roeren 't ghene be=
hoorde aen de Kroone van Portugal, met den titel van Gouverneur ende andere
voordeelen ghewoonlijcken te gunnen in ghelijcke ontdeckinghen. Hy nam [d:4.l.10. c.10.]
met hem op syn schepen vier hondert soldaten met noodighe ammunitie ende
andere

andere ghereetschap; ende quam eerst aen de Marannon, daer hy syn ontdeckinge meynde te beginnen/ door dien sy eenighe daghen te voren daer hadden verrast vier Indianen in een canoa, by de welcke sy vonden twee esmerauden/ waer van de eene soo groot was als een handt; de welcke ghetuyghden dat de rieviere opwaerts een klippe was van dese ghesteenten; ende veertich leguen binnen de selve rieviere een bergh die vol hooge boomen stondt daer wieroock aen groeyde: doch de vlackten ende calmten/ ende stercken stroom van de rieviere/ en lieten Ordas niet toe dese plaetse te ghenaecken; hy verloor daer een van syn Schepen met een deel volcks; ende wende syn cours langhs de custe naer Paria toe; ende vondt daer een fortresse die Antonio Sedenno, Gouverneur van 't Eylandt Trinidad, daer hadde gheleght in't landt van de Casique Yuripari, ende met volck voorsien onder 'tghebiedt van Iuan Gonçalez: de welcke hy vermeesterde/ voor-ghevende dat Sedenno tegen de ordre van den Keyser buyten de limiten van syn Gouvernement dese fortresse hadde gebouwt/ ende de inwoonders teghen het expres verbodt van den voorschreven Keyser ende Koningh van Spaegnien tot slaven wegh gevoert: ende naer dat hy de fortresse hadde beset onder 'tgebiedt van Martin Iannez Tafur, vervorderde hy syne ontdeckinghe op de rieviere Viapari, met groot ghebreck van vivres/ ende ongemack weghen de Mosquitos ende vleer-muysen; tot dat hy quam by de wooninghen van de Casique Viapari, daer de rieviere den naem van voerde; al-waer hy wel onthaelt wierdt/ ende over-winterde teghen het versoeck van den meestendeel van syn volck/ die liever ghesien hadden dat hy te landtwaert in hadde ghetrocken/ ende daer een woon-plaetse gheleght. Daer naer vervolgende syn voyagie de riviere op/ verloor syn principaelste schip/ welck stiet op 't drooghe/ soo dat hy ghenootsaeckt was te landen met twee hondert man te voet ende veertich peerden; trock soo voorts langhs den oever van de rieviere/ sonder in veel daghen eenigh volck te vinden/ als alleen eenighe visschers/ seer arm ende wildt volck/ welck Caribes waren; en dorst niet dieper in 't landt trecken/ om dat hy soo swack van volck was: vijftich daghen vorder op-ghetrocken hebbende sonder eenigh volck te vinden met groot ghebreck van victualie/ ghemoeten hy een ander rieviere die in Viapari liep: den Indiaenschen leydts-man van de natie van Arwaccas, raede hem de principale rivier te laten leggen ende dese op te trecken / hem verseeckerende dat hy daer rijck ende ghekleedt volck soude vinden/ dan hy en wilde desen raedt niet aen-nemen/ dan vervolghde syn vorige cours tot een groote val in de voorschreven rieviere/ daer 'twater met groot gheweldt over de klippen afstorte/ so dat het onmoghelijck was met de schepen vorder op te varen; ende keerde weder de rieviere af/ naer dat hy die by gissinge wel twee hondert leguen was opghevaren/ ende quam in korten tijdt weder by de plaetse daer hy de reste van syn volck hadde gelaten: ende keerde van daer naer de Golfo van Canaco, van meyninghe zijnde hem daer neder te slaen/ dan door contrarie weder en windt wierden te Cubagua aen-ghedreven/ al-waer 'tvolck Diego de Ordas af-viel/ soo dat hy naer Hispaniola trock/ ende voorts naer Spaegnien/ ende bleef onder-wegen ofte storf in Spaegnien/ naer dat eenighe segghen. Dit is den eersten tocht ghe-weest op dese rieviere; van de welcke Sir Walther Ralegh hem veel beuselinghen heeft laten wijs-maecken by de Spaegniaerden / daer gantsch gheen blijck van wordt ghevonden in waerachtighe Historien.

d.5.l.1.c. 11.

Het sesthiende Capittel.

Voorder ontdeckinghe van de Rieviere VIAPARI by *Geronymo de Ortal*, ende andere.

NAer de doodt van Diego de Ordas, wierdt het Gouvernement van Paria gheghleven by den Keyser aen Geronymo de Ortal, in den jare 1533, de welcke ghearriveert zijnde aen 'tvoorschreven fort / maeckte syn Lieutenant Alonso de

d.5.l.5.c. 6 ende 7.

Herrera, die daer sints het vertreck van Ordas hadde ghegouberneert door commissie van de audientie van Hispaniola; ende sondt hem met twee hondert man in vijf jachten om de rievière Viapari te onder-soecken. Herrera voer de rievière op tot een plaetse die reede bekent was/ ghenaemt Caroa, ende vertoefden daer om 't volck te ververschen: hy sondt eenigh volck te landt-waert in/ de welcke in veel daghen gheen volck en vonden/ soo datse groot ghebreck leden/ ende keerden weder naer de schepen; ende voeren met de selve op tot aen de rievière Caranaca. Hier-en-tusschen voer Ortal selfs naer Cubagua om syn volck te halen welck daer verseylt was/ dan door verscheyden incidenten en keerde hy niet weder naer Paria, dan nam syn ontdeckinghe elders voor/ als wy hier naer sullen verhalen. Herrera ghekomen zijnde aen de voor-schreven rievière/ ende ghesien hebbende datter aen de rechter-handt veel Wilden woonen/ lande een deel van syn volck/ ende hadde een harden strijdt met de Indianen/ doch verjoegh die eyndelijck/ ende nam der veel ghevanghen: soo dat syn volck hier proviande kreegh om den hongher te verdrijven/ ende ververschten haer in dese plaetse vijfthien daghen: daer naer vervolghden sy haer wegh langhs de rievière Caxavâna, door woestijnen/ soo dat het volck seer verswackte; ghemoeten een deel Wilden in haer Piraguas, wesende Caribes, die van den roof quamen/ de welcke sy meest versloeghen/ doch met verlies van eenighe van 't beste volck; ende werden by de ghevanghens ghewaerschouwt/ dat Guaiana achter af lagh/ ende de provincie Meta vooren uyt/ daer alle 't volck seer rijck was ende ghekleedt ginck. Namen eenighe van de ghevanghens mede voor leydts-lieden tot Caburuto toe.

d.5.l.7. c.1.

Antonio de Herrera voeght hier in by forme van digressie: Veele gheslooven tot op heden/ dat de rievière die door de provincie van Meta passeert/ de selve is die haer oorsprongh heeft in Neuvo Reyno de Granada, ende daer werdt genaemt Turmeque, haer meyninghe daer op bouwende/ dat van de rievieren die haer oorsprongh hebben in Neuvo Reyno, eenighe haer loop nemen naer 't westen/ ende eenighe naer 't oosten: doch dese opinie en wordt niet aen-ghenomen voor seecker; sints de ghene die dese quartieren veel hebben bewandelt/ segghen dat het is den Orinoco, tusschen de welcke ende den Marannon, soo veel ende soo groote provincien legghen/ welcke zijn de ghene die men noemt El Dorado. Dan om hier met een woordt tusschen te spreken/ dese reden en stoot het ghevoelen van de voorsz. niet om/ want een ende selve rievière kan by diversche volckeren wel diversche namen worden ghegheven/ ende naer alle ghelijckenis/ soo komt den Orenoque voor 't meeste deel van Neuvo Reyno af.

d.5.l.9. c.6.

Van Caburuto voorts treckende/ vonden 't landt gantsch verwoest by de Caribes, ende quamen eyndelijck aen de water-stortinghe/ van welcke Ordas wederkeerde; dan Herrera met een sonderlinghe couragie/ ontladen syn schuyten/ ende kreegh die daer over; dese val ghepasseert zijnde/ vonden sy vlacke velden/ doch onbewoont; ende quamen naer eenighe daghen aen de mondt van de vliedt die door Meta komt/ alwaer sy haer schuyten verberghden/ ende trocken te landt-waert in met groote moeyte door moerasschen ende poelen/ tot dat sy quamen aen de wooninghen ende zaey-ackeren van de Xaguas, welck zijn menschen-eeters/ ende een seer strijtbaer volck: hadden een harden strijdt met dit volck/ doch sloegen die eyndelijcken op de vlucht/ ende namen haer dorp in/ en vonden daer eeten. Passeerden daer naer een rievière/ ende namen een ander dorp in daer sy veel victualie vonden/ ende onder andere eenighe stomme honden die de Wilden noemen Mayos ende Auries, soo smakelijck van vleesch als de wilde geyten: De Spaegniaerden maeckten hier haer winter-leger/ dan wierden op haer onversienste by de Wilden besprongen ende veel ghequetst/ ende voornaemlijck Herrera selfs/ die naer eenighe daghen van de quetsueren storf/ al rasende: Alvaro de Ordas quam in syn plaetse/ die met het over-ghebleven volck weder-keerde naer de schuyten/ ende voorts weder naer Paria, alwaer sy de fortresse op-ghebroocken vonden/ door

d.5.l.9. c.6.

door dien Ortal van voornemen was verandert / ende trocken soo eenen anderen wegh. Dit was de uyt-komste van den tweeden tocht op de ryviere Viapari by Ortal, de welcke compagnie hadde ghemaeckt met Sedenno, ende weder verlaten naer dat hy van voor nemen was verandert / ende wijder limiten van syn Gouvernement vanden Keyser verkreghen. Dit is 't gheene daer is ghepasseert in de ontdeckinghe van de rieviere Viapari, tot den jare 1536. Daer naer zijnder noch diversche tochten voor-ghenomen by verscheyden Spaegniaerden langhs dese rieviere / om de Guaiana ende El Dorado te soecken / welcker succes wy niet particulierlijck en vinden beschreven; als alleen een weynigh van Pedro Hernandez de Serpa, in de beschrijvinghe van Sir Walter Ralegh: desen Pedro Hernandez de Serpa lande aen Cumana, ende trock te lande met dry hondert Soldaten ende veel Indianen ende Swarten / doch werdt met al syn volck verslagen / soo datter maer achthien af en quamen / by een natie van Wilden die sy noemen Wikiri, eer hy konde komen tot aen de rieviere Orenoque. Acosta insgelijcks in syn derde Boeck in't 18 Capittel naer de duytsche editie / ende 20 naer de Spaensche / verhaelt ons twee andere tochten. Onder alle de rievieren (seght hy) niet alleen van Indien / maer oock van de gantsche weerelt / heeft de rieviere Marannon ofte de las Amazonas (de mis-neminge van dese namen voor den Orenoque hebben wy voren aenghewesen) de eerste plaetse: dese is op verscheyden reysen by de Spaegniaerden bevaren / soeckende landen te ontdecken / de welcke naer den gemeynen roep seer rijck souden wesen / insonderheydt die sy noemen El Dorado ende El Paytiri. Den Adelantado Iuan de Salinas, dede een merckelijcken tocht op dese rieviere / die tot weynigh effect quam: heeft een passagie die sy noemen El Pongo, welck wel een van de ghevaerlijckste moet zijn van de gantsche weerelt / door dien de rieviere tusschen twee seer hooghe af-ghebickte steen-rotsen benepen zijnde / een val maeckt van ongelooflijcke diepte / alwaer het water door de groote val zoodanige draeymolens ende mael-stroomen maeckt / dat het onmogelijck schijnt daer te konnen af-komen / sonder te gronde te gaen ende te verdrincken: doch des alles niet teghenstaende / is de vermetenheydt van de menschen door de begheerlijckheydt van het vermaerde Dorado soo groot gheweest; datse hebben derven hier passeeren: lieten hun van boven af neder vallen / zijnde door de furie van de rieviere ghedreven / ende haer vast houdende aen haer Canoen ende bercken die sy by haer hadden / ende hoe-wel de selve in 't af-vallen om-sloeghen / ende met het volck te gronde ginghen / quamen weder boven / ende eyndelijcken met list ende kracht daer door: soo dat het gheheele heyr / seer weynighe uyt-ghenomen die daer verdroncken / behouden door quam; ende dat meest te verwonderen is / ghebruyckten list / dat sy al haer pulver ende ammunitie onbeschadicht behielden. In het weder-keeren (want naer groote moeyte ende ghevaer moesten daer wederom door) klaverden sy over een van de hooghe steenrodtsen / haer behelpende met haer poignaerden die sy in de klippen vast staecken. Een anderen tocht (seght hy voorder) isser op de selve rieviere ghedaen by Pedro de Orsua, ende naer syn doodt ende muytinatie van het volck by andere tot aen de noordt-zee. Desen tocht gheschiede in den jaere vijfthien hondert ende 't sestich / naer 't segghen van Iuan de Castellanos, van Peru af; soo dat eyghentlijck tot dese rieviere niet en behoort / maer eer tot de rieviere de las Amazonas.

Sir VValter Ralegh verhaelt eenighe particulariteyten van desen tocht in syn beschrijvinghe van Guaiana, die men daer kan lesen: als mede Lopez Vaz, die daer een langh verhael van maeckt / hoe dat eenen Lopes de Agira desen Pedro de Orsua dede vermoorden / ende noch veel andere wreetheden bedreef soo op de rieviere de las Amazonas, als mede op 't Eylandt Margarita daer hy selfs omquam.

Het ſeventhiende Capittel.

Vervolgh van de ontdeckinghe van dit ghe weſte by *Don Gonzalo Ximenes de Queſada*; ende *Antonio de Berreo*.

GHelijck Pedro de Orſua de rijcke landen van El Dorado ginck ſoecken van Quito af/ (gelijck Pizarro in voor-tijden hadde gedaen/) ſoo heeft inſgelijcks Don Gonzalo Ximenes de Queſada 't ſelve begonnen upt Neuvo Reyno de Granada, langhs de rievierе Papamene, ſo Sir Walter Ralegh verhaelt/ doch met verlooren moeyte ende koſt. Hy beſteede ſyn Dochter aen Antonio de Berreo, die den tocht vervolghde/ ende viel eyndelijcken in handen van Sir VValter Ralegh, die hem gevangen nam op 't Eylandt Trinidad, ende verſtondt de ordre ende uytkomſte van ſyn ontdeckinghe/ gelijck hy daer eenighe particulariteyten van verhaelt/ die wy hier ſullen in-voeghen. Berreo (ſeght hy) ſocht de inkomſte van Guaiana upt Novo Reyno de Granada, langhs de rieviere Caſſanar, dewelcke loopt in een ander groote rieviere ghenaemt Pato; ende Pato loopt in Meta, ende Meta in Barraquan, welcke oock genaemt wordt Orenoque. De rieviere Caſſanar heeft haer oorſpronг in Neuvo Reyno upt het geberghte by de ſtadt Tunia, upt welcke berghen de rieviere Pato mede vliedt (in 't voorgaende hebben wy ghewach ghemaeckt van de rieviere Pati in de beſchrijvinghe van Novo Reyno de Granada) ende vallen beyde in de groote rieviere Meta (Herrera ſeght dat Pati loopt in de Madalena) welck haer oorſprongh heeft by Pamplona in 'tſelve rijck van Granada. Deſe/ als mede Guaiare, welcke vliedt upt het gheberghte by Timana, loopen al in Barraquan, ende en zijn maer hooft-ſpringhen van de ſelve; want voorder komende/ verlieſen ſy haer naem/ ghelijck oock Barraquan neder-waerts wert vernaemt/ ende Orenoque ghenaemt. Berreo quam met ſyn volck de rieviere Caſſanar af/ tot in Meta, ende ſo voorts in de rieviere Barraquan, reyſende met ſyn volck langhs den oever/ ende ſomtijts met vercken ẽ canoen langhs de rievieren: dan gekomen zijnde in de groote rieviere/ verloor hy nu ẽ dan ſyn volc ende peerden/ door dien de rieviere ſo ondiep is in vele plaetſen/ ende ſo ſnel loopt over ſcherpe klippen/ ende veel Eylanden heeft; ende hoe-wel dat hy een gantſch jaer deſen wegh was af gekomen/ ẽ veel volcks verlooren in 't ghevecht met de Wilden/ inſonderheyt die van Amapaia, en konde hy niet ſeeckers hooren van Guiana, tot dat hy quam op de upterſte frontieren van Amapaia, acht dagh-reyſen van de rieviere Caroli.

B.9.c.3.

Deſe provincie van Amapaia is mede op den Orenoque gheleghen/ ende rijck van goudt (naer 't ſegghen van Berreo, ende de Wilden van Guiana.) Berreo vertoefde daer ſes maenden/ ende verloor daer ſeſtich van ſyn beſte ſoldaten / ende meeſt al de peerden die hem noch waren over-ghebleven: dan maeckte daer naer vrede met dit volck / ende verkreegh van haer thien beelden van fijn goudt / ſoo konſtigh ghewrocht naer 't ſegghen van Berreo ende andere van ſyn volck / als men hier te lande ſoude konnen maecken; die by hem gheſonden wierden aen den Koningh van Spaegnien: 't volck daer hy deſe beelden van kreegh worden Anebas ghenaemt; de rieviere Orenoque is voor deſe provincie 12 Engelſche mijlen breedt/ ende is ontrent de ſeven oft acht hondert mijlen van daer ſy in de zee komt.

Deſe provincie van Amapaia is aen den oever van de rieviere leegh ende moeraſſich landt / ende 't water dat door de veenighe ende modderighe grondt met veele beecxkens komt upt-vlieten/ is roodt/ ende daer groeyen veel venijnighe ongedierten in/ ſo dat het ſeer gevaerlijck ende ſchadelijck is daer af te drincken/ als Berreo met groot verlies van volck wel ghewaer wierdt. Van hier ſcheydende / ſoo ſocht hy langhs de zuydt-kuſte van de rieviere een in-ganck naer Guiana, dan en konde daer gheen vinden weghen het hooghe ende ſteyle gheberghte dat hem daer langhs henen ſtreckt; hy ghemoete oock veel groote rievieren die beyde

van

van 't zuyden ende noorden in den Orenoque quamen vlieten / dan hy en hadde de namen van de selve niet gheleert ofte onthouden / als alleen van de rievirre Caroli, door dien hy naer 't segghen van Sir Walter Ralegh soo onwetende was / dat hy het oosten van 't westen qualijck konde onder-schepden. Berreo begon te desespereeren van 't succes van syn voyagie / tot dat hy quam aen de provincie van Emeria naer 't oosten toe ende naerder de zee / daer hy handtsaem volck vondt / ende veel lijf-tochts. Daer overste was een met namen Caripana, een man bynaer hondert jaer oudt / die eertijdts in de Trinidad ende Margarita ende elders was ghewee st / ende veel onderhandelingh met de Christenen hadde ghehadt; soo dat hy van haer hadde gheleert hoe hy syn landt best in ruste soude houden / ende hadde vreede met de Caribes syn ghebueren. Berreo ruste hem hier ses weken / ende ondersocht den rechten wegh naer Guiana; voer de rievier af naer Trinidad, ende soo voorts naer Margarita, daer hy vijftich soldaten aen-nam / ende quamen met de selve weder aen de Trinidad, daer hy hem neder sette; ende sondt van daer zijn Sergeant Major met eenigh volck weder naer Carapana; die haer wees naer een ander Koningh ghenaemt Morequito, die haer best konde onder-rechten van de passagie naer Guiana, alsoo hy maer vijf dagh-reysen en woonde van Macureguaras, de eerste stadt van Guiana. Dan dese Morequito hadde drie oft vier jaren te vooren met veel goudts ghewee st te Cumana ende aen de Margarita, ende een Spaegniaerdt met namen Vides soo veel wijs-ghemaeckt van Guiana, dat dese Vides octroy versocht van den Koningh van Spaegnien om die landen te gaen ontdecken; ende is te presumeeren dat hy in syn pretensie voor-ghekomen zijn de van Berreo, door desen Morequito 't volck van Berreo heeft gesocht te beletten; want Morequito gaf de Spaegniaerden / by de welcke oock een Monninck was / gheleydt door syn landt; soo dat sy in elf dagen / naer 't segghen van Berreo, te Manoa quamen / ende daer veel goudts verkregen / (hoe-wel / seght Ralegh, de Wilden seggen dat sy noyt soo verre en waren) dan in 't weder-keeren op de frontieren van Aromaia, wierden sy alle met de Monninck doodt-gheslaghen by die van Morequito, een alleen uyt-ghenomen / die het ontvluchte / ende de tijdinghe aen Berreo brachte: De welcke soo veel volcks sondt als hy mochte om dit te wreken; soo dat Morequito sulcks wel vreesende / vloodt over den Orenoque, door de provincien van Saima eñ Wikiri naer Cumana toe / meynende daer bevrijt te zijn by den Gouverneur Vides. Dan Berreo sont daer om hem in de naem van de Koningh; eñ Vides om alle suspicie te ontgaen / eñ om datter een Monninck was doodt ghebleven / en dorste hem niet weygeren / hoe-wel Morequito drie quintalen gouts presenteerde te geven voor syn lijf / soo dat hy stracks wiert over-gelevert in handen van Berreos gesanten / ende datelijck gedoot. 'T volck van Berreo beroofden zijn gantsche landt / ende namen syn oom ghenaemt Topiawari ghevanghen; die hem selven daer naer ransoeneerden voor 100 platen goudts / ende eenigh ghesteente welck de Spaegniaerden noemen piedras Hyadas, ende wiert daer naer Overste van Aromaia. Berreo maeckte hem selfs seer stinckende by alle 't volck die aen den Orenoque woonen / door syn groote wreetheyt tegen desen Morequito, ende d'andere gepleeght / soo dat hy syn volck niet verder en dorste seynden dan tot Carapana, door wiens hulpe hy de secreten van 't landt socht te ontdecken. Hy kreegh oock in syn macht een neve van Morequito, die hy dede doopen eñ noemen Don Iuan, ende socht te stellen in de provincie van Morequito. Onder andere handelen die de Spaegniaerden daer drijven; is eene / met canoen te varen naer de rievieren van Barema, Pawroma ende Dessequebe, ende daer te koopen vrouwen ende kinderen van de Caribes, ende de selve met groot profijt weder te verkoopen in de Margarita. Berreo sondt oock veel goudts na Spaegnien / om soldaten te vergaderen; ende naer Neuvo Reyno ende ander quartieren tot den selven eynde: dan werdt by Sir Walter Ralegh verrast in 't Eylandt Trinidad, ende ghevangen genomen / alwaer hy 't voor-gaende uyt hem verstondt / ende de wech leerde om syn

voornemen op Guaiana te bevorderen; daer wy hier naer sullen van spreecken. Naderhandt soo hebben de Spaegniaerden een woon-plaetse gheleght op den Orenoque, welck sy hebben ghenaemt S[t] Thomas, by de rieviere Caroli, daer wy by gheleghentheyt noch sullen van spreecken / ende hier eerst in-voeghen den tocht van Sir Walter Ralegh.

Het achthiende Capittel.

De eerste voyagie van *Sir VValter Raleigh*, op de rieviere ORENOQVE, in den jare 1595.

NAer dat Sir Walter Ralegh in manieren voorsz. van syn ghevanghen Antonio de Berreo hadde verstaen den standt van de landen ontrent den Orenoque gheleghen / soo nam hy voor syn tocht naer Guiana te bevorderen: Hy sondt syn Vice-Admirael Capiteyn George Gifford, met een jacht ende een bercke naer de mondt van de rieviere Capuri, welck hy al vooren hadde doen diepen en baecken/ende bevonden datter met leegh water vijf ende met hoogh water ontrent neghen voet waters was; dan deden hier verlooren moeyte / want konden qualijck soo verre oost-waerts komen / ende 't water ontviel haer eer sy konden de sanden te boven komen. Hier van versteecken zijnde / sondt hy een met namen Koningh in een boot / om een anderen arm van de rieviere te besoecken / ghenaemt Amana, gheleghen in 't binnenste van de baye van Guanipa, dan vondt de selve ondiep als de voor-gaende: doch eenen Ian Dowglas die Sir VValter Ralegh naer sondt / vondt vier ander armen van de rieviere die elck seer wijdt waren / dan de baye om derwaerts te komen / niet over de ses voet diep; soo dat sy ghenootsaeckt waren met den bodem van een oude galeasse ende andere kleyne booten de reyse te vorderen. Sy dwaelden een tijdt langh tusschen de Eylanden ende verscheyden armen van rievieren / die daer d'een in d'ander loopen / tot den twee-en-twintichsten May; doen ghemoeten haer een canoa met Wilden op een rieviere / die sy de naem gheven van Red Crosse (dat is 't Roode Kruys) ende verspraken de Wilde die aen landt waren; ende kreghen daer een ouden Indiaen ghevanghen / die haer wel te passe quam om uyt den dwael-wegh tusschen sulcken menichte van Eylanden te helpen; want haer piloot / een Indiaen / met namen Fernando, was hier gantsch onbedreven. 't Volck (seght Sir VValter Ralegh) welck woont op dese ghebroocken Eylanden ende verdroncken landen / worden in 't ghemeyn ghenaemt Tivitivas, ende zijn van twee soorten; de eene ghenaemt Caiwani, ende de andere VVarraweere. De groote rieviere Orenoque ofte Barraguan heeft neghen armen die aen de noordt-zijde van syn principael canael uyt-loopen/ende aen de zuydt-zijde heeft sy noch seven / soo datse door 16 verscheyden armen in zee loopt tusschen Eylanden / van welcke eenighe soo groot zijn als VVigt, ende eenighe kleynder. Van den eersten arm naer 't noorden tot den lesten naer 't zuyden / zijn ten minsten hondert leguen, soo dat de mondt van de rieviere by de dry hondert Engelsche mijlen wijdt is / welck verre wijder is als de Amazones. De Eylanden aen de rechter-handt gheleghen / worden ghenaemt Pallamos, ende aen de slincker Horotomaka, ende de rieviere die binnen 's landts van Amana tot Capuri streckt / Macuri. De Tinitivas is een fraey ende mannelijck volck / hebben de mannelijckste tale die men soude konnen hooren. Somers hebben sy haer wooninghen op de grondt / ende 's winters op de boomen; want tusschen May ende September wast de rieviere Orenoque wel dertich voeten hoogh; soo dat de Eylanden / uyt-ghenomen eenighe hooghe plaetsen / wel twintich voet dan onder water legghen; sy leven by de toppen van de Palmitos ende andere vruchten / ende by de jacht / sonder eenighe moeyte te willen nemen met saeyen ofte planten. Sir VValter Ralegh van dese plaetse van de Ciawanas voort-varende / quam naer vier daghen in een groote rieviere / ghenaemt de groote Amana, welck wat

rechter

rechter liep als de voorgaende/ende voer de selve zo verre op tot boven de vijf graden by noorden de linie / dat syn volck by naer gantsch mat was weghen de hitte/ ende den arbeyd van op roeyen tegen stroom/ende syn victualie by naer ten eynde/ zo dat hy soude genootsaeckt zijn gheweest weder te keeren/ten waer den Indiaenschen piloot hem gebracht hadde een ander rieviere op aen de rechter-handt/ daer sy naer groote moeyte een deel victualie kreghen in een dorp van Indianen; dan dese provisie en duerde maer weynighe dagen/ zo dat sy weder in 't vorighe ghebreck vervielen: voorts varende ghemoetten sy vier canoas, van welck sy der twee kreghen/ gheladen met vivres die naer de Margarita wilden; in de ander twee Canoen waren drij Spaegniaerden/ zo sy verstonden/ welcker een was een refineur/ als by de ghereetschap die sy daer naer vonden/ te sien was. Kreghen hier een ander piloot van de natie van de Arwaccas, die ghedoopt was ende Martin ghenaemt; die haer in vijfthien daghen bracht in den Orenoque selfs/ende in 't ghesichte van 't hooghe gheberghte van Guiana. Sy anckerden aen een plaetse daer drij rievieren te samen komen/ende landen op een schoon sandt-bancke/ daer menichte van Tortugas te vanghen waren: Daer quam by haer den heere van dat ghewe ste/ ghenaemt Toparimaca, ende bracht haer alderhande ververschinghe/ ende ghelehde haer aen syn dorp; welck was gheleghen op een kleyn berghsken met fraeye hoven ende schoon landt daer om: 't dorp wordt ghenaemt Arowocay, ende 't volck is van de natie van de Nepoios Dese Casique gaf haer een ander piloot die op dese rieviere heel wel ervaren was; hadden goet behulp van den oosten-windt/ want de rieviere streckt van hier voorts meest oost ende west: zoo dat sy de rieviere op-seylden/ hebbende aen de slincker-handt een Eylandt/ welck sy noemen Assapana, wesende ontrent 25 mijlen langh/ende ses breedt; de principale rieviere loopt aen d'ander zijde van 't Eylandt: noch voorder leght het Eylandt Iwana, welck is tweemaels zoo groot als Wight, ende tusschen 't selve ende 't vaste landt van Guiana loopt een ander arm van de rieviere/ welc sy noemen Arrawopana, zo dat de rieviere met de Eylanden wel dertich mijlen breedt is. By westen het Eylandt Assapana aen de rechter-handt/ opent hem een rieviere die van 't noorden komt/ genaemt Europa: voor-by dese rieviere anckerden sy by een Eyland genaemt Ocaywita, 6 mijlen langh/ende 2 breedt; en des anderen daeghs by een ander Eylandt genaemt Putayma, over 't welcke aen 't vaste landt een hooghen bergh leght/ genaemt Oecope: voeren al west-waert op/ende aen de rechterhandt vonden sy 't landt seer effen en schoon; den Indiaenschen piloot verklaerde haer dat het waren de playnen van Sayma, ende dat dien effen grondt reyckte tot Cumana ende Caracas, 120 leguen naer 't noorden/ en dat daer vierderley natien woonden; eerst die van Sayma; de naeste Assaway; de derde ende grootste Wikiri, daer Serpa verslaghen was; de vierde Aroras, zoo swart als Mooren/ dan met gladt hayr; een desperaet volck/die seer venijnige pijlen gebruycken. Den derden dagh anckerden sy aen de slincker-handt van de reviere tusschen twee berghen/ Aroami ende Aio: 's ander daeghs seylden sy voor-by een groot Eylandt in het midden van de rieviere ghenaemt Manoripano; ende quamen den vijfden dagh aen de provincie van Aromaia, ende anckerden aen 't west eynde van een Eylandt thien mijlen langh ende vijf breedt/ genaemt Murrecolima; ende 's ander daeghs in de haven van Morequito, ende sonden om den oom van Morequito; de welcke by haer quam van 14 mijlen verre (hoe-wel hy een man was van hondert en thien jaren) ende brachten haer ververschinghe van fruyten/ hinnen/ ende ander ghevoghelte/ ende visch: Dese verhaelde haer de ghelegentheyt van Guiana; te weten/ dat dit gantsch gewe ste tot Emeria toe/ voor Guiana werdt ghereeckent; dan dat sy haer selven noemden Orenoque Poni, tot aen 't gheberghte toe welck men van verre daer siet / ende ghenaemt werdt Wacarima: dat over 't selve gheberghte een ander playn was/ welck sy noemden de valleye van Amariocapana, daer mede Guianiatas woonen: dan dat voorder op voor eenighe jaren ghekomen

was

was een vreemdt volck genaemt Oreiones ende Epuremei, die de oude in-woonders meest verjaeght ende vernielt hadden/ uyt-genomen de Awarawaqueri ende Cassipagotos, ende dat de Epuremei daer een groote stadt hadden ghebouwt met statelijcke huysen/ welck sy noemen Macureguaray. Sir Ralegh voer de rieviere voorder op/ ende anckerde den eersten nacht aen een Eylandt vijf oft ses mijlen langh/ ghenaemt Caiama; ende quam den naesten dagh aen de mondt van de rieviere Caroli, dan konden de selve in gheender manieren op-roepen; derhalven sondt hy eenighe van de Indianen naer Canuria, versoeckende dat sy by hem wilden komen: des anderen daeghs quam daer een Casique af met namen Wanuretona, ende veel volcks met hem/ die alderhande lijf-tocht ende ververschinghe mede brachten: Dese Casique ende 't volck daer ontrent waren niet alleen vyandt van de Spaegniaerden/ maer oock van de Epuremei; hy verhaelde aen Sir Walther Ralegh dat de rieviere Caroli op/ by een groot lack/ alwaer dese rievier Caroli haer oorsprongh uyt heeft/ dry machtighe volckeren woonden/ ghenaemt Cassiapagotos, Eparagotos ende Arawagotos, die al vyanden waren van de Spaegniaerden. Het lack wierdt ghenaemt Cassipa: Sir Walther Ralegh sondt eenigh volck te lande om dit gheweste te onder-soecken/ ende verhaelt wonder van de apparentie van de rijcke mineralen. Aen de slincker-handt van de rieviere Caroli woonen de Iwarawakeri voor-noemt. Wat voorder is noch een schoone rieviere ghenaemt Aroi, welck mede uyt het voor-schreven lack komt. Naest Aroi (seght hy) zijn twee rievieren/ Atoica ende Caora; by welcke laetste een natie woont/ wiens hoofden weynigh boven haer schouderen uyt-steecken/ die sy noemen Ewaipanoma; soo dat men seght dat haer ooghen staen in de schouderen/ ende de mondt in haer borst. De vierde rieviere van Caroli naer het westen/ wordt ghenaemt Casnero, welck aen dese zijde van Amapaia in den Orenoque komt vlieten/ ende is soo groot als eenighe rieviere van Europa.

Het neghenthiende Capittel.

Voorder verhael van den tocht van *Sir Walther Ralegh*, ende de ghelegentheden van de rieviere ORENOQVE.

DE eerste rieviere (seght Sir Walther Ralegh) die aen de noordt-zijde in den Orenoque valt/ is Cari; ende by westen aen de selve zijde de rieviere Limo; tusschen dese twee woont een groote natie van Canibalis, welcker principaelste woon plaetse wordt ghenaemt Acamacari, daer een daghelijcksche merckt wordt ghehouden van vrouwen/ voor dry oft vier bijlen 't stuck/ die daer gekocht worden by de Arwaccas, ende by haer vervoert in veel deelen van West-Indien: by westen Limo is de rieviere Pao, ende voorder Caturi, daer aen Voari ende Gapuri, welck komt uyt de groote rieviere Meta, die Berreo af-quam van Neuvo Reyno de Granada. By westen Capuri leght de provincie van Amapaia, daer Berreo overwinterde/ eñ soo veel volcks verloor by de venijnige waters van de Anebas. Boven Amapaia naer Neuvo Reyno toe/ vallen in Meta de rievieren Pato ende Cassanar. By westen dese rievieren naer de provincien van de Ashaguas ende Caterios toe/ zijn de rievieren Beta, Dawney ende Ubarro, ende op de frontieren van Peru legghen de provincien van Tomebamba ende Caxamalca. (Van dese hebben wy ghesproken in de beschrijvinghe van Peru, uyt welck men by verghelijckinghe licht sal konnen af-meten hoe dit bestaen kan.) Niet verre van Quito in de noordt-zijde van Peru, heeft men de rievieren Guiacar ende Goavar: ende aen d'ander zijde van 't gheberghte de rieviere Papamene, welck loopt in de Marannon ofte Amazonas, door de provincie van de Mutylones, waer Pedro de Orsua die by den verrader Agiri wierdt om-ghebracht/ syn vercken maeckte doen hy naer Guiana socht/ by de wegh langhs de Amazonas.

Tus-

Tusschen Dawney ende Beta leght een vermaerdt Eylandt in den Orenoque, daer ghenaemt Barraquan (want boven Meta en is den naem van Orenoque niet bekent) welck wordt Athule ghenaemt; hier boven en konnen gheen schepen van eenigh last passeeren/weghen de stortinghen ende stercken stroom van 't water.

Alsoo het nu gheweldigh begonde te reghenen/ ende 't water van de riviere daghelijcks hoogher te worden / soo resolveerde Sir Walter Ralegh weder te rugghe te keeren; ende scheydende van de mondt van de riviere Caroli, quam dien selven dagh weder te Morequito, daer hy weder conferentie hadde met Topiawari, die hem verhaelde dat Macureguaray de eerste stadt van de Epuremei, maer vier dagh-reysen en was van syn vleck: hy gaf syn sone aen Ralegh om mede te voeren/ ende Ralegh liet daer oock twee van syn volck/ beloovende het naeste jaer weder te komen met meerder macht.

Met hem quam af de Casique van Warapana, genaemt Putima, die haer aen een bergh braght in syn landt ghelegen/ daer mijnen van goudt schijnen te wesen: hy leyde haer langhs de riviere Mana; latende aen de rechter-handt legghen een dorp ghenaemt Tuteritona, van de provincie van Tarracoa; (wat voorder leght de valleye Amanocapana, ende oock een dorp van de selvighe naem / welcke schoone valleye haer wel tsestich mijlen uyt-streckt oost ende west.) Daer naer soo kruysten sy een ander riviere / ghenaemt Oiana, ende rusten haer by een lack in het midden van de riviere / ende sochten voorder naer het tweede/ om soo voorts te trecken naer den bergh Iconuri, daer dese mijne soude wesen; dan alsoo Sir Walter Ralegh niet voorder konde gaen / soo sondt hy Capiteyn Keymis der-waerts / met ordre de valleye door te trecken tot een riviere ghenaemt Cumaca, daer hy hem soude in wachten: Voeren voorts de riviere af langhs de provincie Parino, tot Ariacoa toe / daer den Orenoque hem verdeelt in dry schoone rivieren; waer van de eene ghenaemt Cararoopana leydet naer de provincie van Emeria, daer Carapana doen Casique van was / ende naer de oost-zee; welcke Sir Walter Ralegh selfs af-voer om Keymis te ghemoeten. In dese riviere legghen oock veel Eylanden / eenighe ses / eenighe thien/ ende oock wel twintich mijlen langh; sy voeren een andere riviere in/ die mede in Orenoque valt/ ghenaemt Winicapora, daer een kristal-bergh soude legghen / ghenaemt Wacarina, daer sy niet by en quamen; dan verstaende dat Carrapana Heere van Emeria, ghevlucht was; keerden sy met seer groote moeyte weder van de riviere Waricapana (welck leght aen het begin van Emeria, ende lieten by oosten legghen vier rivieren / welcke al uyt 't gheberghte van Emeria afkomen/ te weten/ Waracayari, Coirama, Akaniri ende Iparoma: ende meer neder-waerts zijn noch de naer-volghende armen van de riviere Orenoque, die alle in de noordt-zee vallen: eerst Araturi; daer aen volght Amacura; ende dan Barima; voorts Wana; ten vijfden / Morooca; ten sesten / Paroma; ende eyndelijck VVymi.) naer 't hooft van de riviere Carerupana, ende namen Keymis weder in op de riviere Cumaca, ende quamen weder langhs het Eylandt Assapana, in de haven van Toparimaca: ende van daer voorts de riviere ghenaemt Capuri af / welckes mondt wel ontrent soo verre by oosten van haer groote schepen lagh / als Grevelingen van Doevers is ligghende; welcke distantie sy passeerden met haer galey ende booten / ende quamen soo weder by haer schepen.

Het

Het twintichste Capittel.

De tweede voyagie van de Engelschen naer GUIANA, onder 't beleydt van *Laurens Keymis*, in den jare 1596. Ende de derde beschreven by *Thomas Masham*: Ende de leste by *Sir VValther Ralegh* selfs, in den jare 1616 ende 17.

SIr Walther Ralegh 't huys ghekomen zijnde / sondt in 't jaer 1596 weder derwaerts Laurens Keymis, de welcke syn kours van de Eylanden van Cabo Verde, wat zuydelijcker aen-stelde / soo dat hy quam aen de mondt van de rieviere Arrowari, ende liep soo voorts langhs de kuste / ende besocht de rievieren die daer legghen tusschen de Amazonas ende den Orenoque; hy scheepde den ses-en-twintichsten Ianuar. van Portlandt, ende arriveerden den sesten April aen de mondt van de rieviere Orenoque, die hy noemt Raleana. Seght dat het kanael van dese rieviere heeft ses en seven vadem diepte / negen oft thien mijlen 't zee-waerts; de barre leght verder uyt / ende en heeft niet over twee vadem waters met het leeghe water: noch en wast niet boven vijf voet / ten ware met de springh. Hy seylde in acht daghen de rieviere op tot de haven van Topiawari toe / sonder datter eenighe Indianen van kennisse aen haer boordt quamen. Aen dese plaetse hadden de Spaegniaerden een Rancheria (soo sy het noemen) van twintich oft dertich huysen; het klippigh Eylandt welck leght in 't midden van de rieviere / teghen over de mondt van de rieviere Caroli, is haer toe-vlucht als sy yets vreesen van de Wilde. Verstonden de gantsche ghestalte van der Spaegniaerden saecken in dit quartier / uyt een Wilde / namentlijck dat de ghene die met Ralegh 't voorgaende jaer hadden aen-ghespannen teghen de Spaegniaerden / al ghevlucht waren voor de Spaegniaerden / door dien Ralegh gheen volck en hadde ghesonden op den beloofden tijdt; soo dat de Spaegniaerden hier nu sterck waren gheworden. In 't op seylen voeren sy voorts op de haven van Toparimacko, welck op een plaetse seer ondiep is / 't diep legghende dicht onder de wal; dan in 't weder-keeren hielen sy de zuydt-zijde van de principale rievier / welck breedt ende diep is. Vonden in veel plaetsen twintich vadem waters / ende op 't ondiepste twee vadem ende een half / ende dat maer in een oft twee plaetsen. Quam voorts weder naer huys sonder yets uyt te rechten / dan dat hy de rechte in-komste van dese groote rieviere ontdeckte / ende was maer vyf maenden uyt.

Sir Walther Ralegh sondt noch een pinasse in 't eynde van het selve jaer / waer op voer een M[r] Thomas Masham, die de voyagie heeft beschreven; dan sy deden het landt aen by Cap Cecil, op de hooghte van drie graden ende een half / ende voeren in verscheyden rievieren / als Wiapoco ende andere / hier vooren by ons beschreven; doch en quamen niet voorder om de west als de rieviere Corretini, ende keerden van daer weder naer Enghelandt.

Ick en bevinde niet dat by de Engelsche yet sonders op dese rieviere is voorghenomen / want naer dat de Koninginne Elizabeth Hoogh-loflijcker ghedachte was over-leden / ende den Koningh Iacobus tot de kroone ghekomen / soo werdt Sir Walter Ralegh van verraedt beschuldicht / ende veroordeelt ter doodt; doch door sonderlinghe ghenade van den Koningh in een eeuwighe ghevanckenisse in den Tour van Londen besloten. Dan naer dat hy daer veerthien jaren oft daer ontrent hadde geseten / is hem vryheyt vergunt om een voyagie te doen naer Guiana. Wat uyt-komste dese voyagie heeft ghehadt / konnen wy alderbest verstaen uyt Ralegs brief aen Sir Ralph Winwood, die hem meest behulpigh was gheweest in 't verkrijghen van syne vryheyt / dese is by hem gheschreven uyt het Eylandt S[t] Christoforo, den een-en-twintichsten May naer den stijl van Engelandt / ende luydt als volght; ghelijck de selve by Guilielmo Baudartio in syn historie is ingevoeght:

Mijn

Mijn Heere / Ick en hebbe u noch gheen rekenschap ghegheven van onse reyse naer Indien; ick en hebbe oock 't sedert gheen stof ghehadt om te schrijven/ dan van 't grootste ende scherpste ongheluck dat een mensche soude konnen over-komen. Want daer men ghewoonlijck binnen den tijdt van vijfthien ofte twintich dagen ten langhsten besigh is tusschen Cabo Verde ende America; soo hebben wy de winden alsoo teghen ghehadt / oock soo gheweldighe stormen ende stort-reghens/ dat wy ses volle weken zijn onder-weghen gheweest. Hier op is ghevolght groote hitte ende ghebreck van versch water/ verlies van anckers ende kabels by 't Eylandt Brava ende Cabo Verde, daer wy meynden alle te vergaen. Ons over-vielen groote sieckten ende sterften van een groot ghetal van ons beste ende bequaemste mannen beyde te lande ende ter zee. Den seventhienden Novemb. kreghen wy de kuste van Guiana in 't ghesichte / ende anckerden vijf graden van de rieviere Caliana, ende vertoefden daer tot den vierden Decembris. Wy brachten daer onse krancken aen landt/ende setten onse bargyen ende sloepen op/die wy uyt Engelandt mede ghebracht hadden / namen versch water in/ zijnde by-ghestaen ende ghespijst door de Casique Henry Calliana, van mijn oude kennisse / met groot bewijs van eere ende liefde. Ick selve ben ses weken langh in de handen des doodts gheweest sonder my te konnen verroeren; men moeste my in een stoel draghen. Ick gaf ordre dat Capiteyn Keymis met vijf schepen soude varen naer den Orenoque, ende het volck ghelevden naer de mijne. In de vijf schepen waren vijf compagnien elck van vijftich mannen onder het beleydt van Capiteyn Parker, Capiteyn Noorth (broeder van Milord Montaigle, ende Milord Noorth) beyde kloecke Edel-lieden / ende van seer groote patientie in 't verdraghen van ongemack / hongher ende hitte. Mijn sone hadde de derde compagnie; Capiteyn Thornap uyt Kent de vierde; Capiteyn Chudley door syn Lieutenant de vijfde; mijn Sergeant Major Capiteyn Piggot storf op de ellendighe reyse; ende mijn Lieutenant Sir Warran S[t] Leger leydt soo sieck datter gheen hoope van leven en is: ende den last ghegheven aen mijn neve George Raleigh (die met grooten lof in Nederlandt langh ghedient heeft) en was niet soo wel ghehoorsaemt als d'entreprinse vereyschte / overmidts mijn af-wesen ende het af-wesen van Sir Warran. Als sy dese rieviere op-ginghen /soo begost den Spaegniaert de oorloghe/ schietende eerst naer ons met grof gheschut ende met musquetten / soo dat de onse ghenootsaeckt waren op haer te schieten / ende korts daer naer verjaeghden de onse de Spaegniaerts uyt de stadt: In den aen-loop wierdt mijn sone verslaghen / die meer trachte naer eere dan syn behoudenis / met wiens doodt (om de waerheydt te segghen) alle het respect dat ick in de weerelt hadde / met my een eynde ghenomen heeft.

De ander vijf schepen bleven te Trinidad, gheen bequamer haven vindende by Guiana. Het tweede schip wierdt ghecommandeert by mijnen Vice-Admirael Capiteyn Iohn Pemington, van wien ick met de waerheydt moet bekennen / dat hy een van de bequaemste mannen ter zee is die Enghelandt heeft: het derde door Sir Warran S[t] Leger, een treffelijck ende uyt-nemende kloeck Edel-man: het vierde door Sir Iohn Fearne: het vijfde door Capiteyn Chudley. Met dese vijf schepen verwachte ick dagelijcks de Spaensche Armade. Indien de selve op ons ghevallen hadde (onse macht verdeelt zijnde / d'een helft in den Orenoque, hondert ende vijftich mijlen van ons) wy en souden niet alleen in stucken verscheurt zijn gheweest / maer oock die welcke op de rieviere waren / sy en hadden gheenen zee-slagh konnen uyt-houden/ soo dat wy gheresolveert waren nevens haer te sterven ende te verbranden / indien de Spaensche Armade ware op ons aen-ghekomen. Maer het schijnt dat sy ons vertoefden in de Margarita, daer sy wisten dat wy onse passagie moesten nemen naer Indien. Het beliefde syne Majesteyt ons ter zee weynigh te achten / ende my by eede te doen belooven / ende onder mijn handt neder stellen het

landt ende de riebiere die ick in most/ het ghetal van mÿn volck / de grootte
van mÿn schepen / ende wat gheschut dat elck schip voerde. 't Welck alsoo het
den Spaenschen Ambassadeur werdt bekendt ghemaeckt / soo heeft hy syn
brieven naer Madrid gheschickt eer ick uyt den Thaems was / want synen eersten
brief was ghedateert den veerthienden Martij 1617, over-ghesonden by een berc-
ke d'advijs/ welcken brief hier in gesloten is; d'andere beware ick/niet wetende oft
desen mocht geintercipieert worden. Den tweeden brief des Koninghs was ghe-
schreven den seventhienden May, ghesonden met een carveel aen Diego de
Palameque Gouverneur van Guiana, El Dorado ende Trinidad. Den der-
den door den Bisschop van Puerto Rico, ende ghelevert aen Palameque
den vÿfthiende Iul. in de Trinidad; daer waren oock Commissarisen ghesonden
om spoedelÿck dry hondert soldaten te lichten / ende thien stucken gheschuts van
Puerto Rico te seynden naer Guiana, &c. Nu/Heere/dewÿle het alleen den geenen
kennelÿck is die in de Indien gehandelt hebben/ sints onses Koninghs regieringe
in Enghelandt / dat de Spaegniaerden levendigh ghevilt hebben alle die arme
menschen die sy ghekreghen hebben/ maer koop-lieden zÿnde; wat doodt ofte tor-
menten hebben wy te verwachten / indien sy ons krÿghen? welcker ghetal / tÿdt
van komste ende plaetse waer henen wy gaen / alreedts den Spaegniaert bekent
zÿn. Ten laetsten/ om te beantwoorden dat wy de mÿne niet bearbeydt en
hebben: Al hoe-wel ick wel weet dat ick niemandt (syne Majesteyt uyt-ghe-
sondert) en behoeve meer satisfactien te gheven dan my selven / mÿn soon ver-
looren hebbende / ende mÿnen staet op dese entreprise; soo is dit seecker / dat de
Spaegniaerdt meer sorghe droegh om den wegh gaende tot de mÿne te bewaren/
dan voor de stadt selve; welck sy naer luydt van des Koninghs commissie licht
konden doen/den wegh zÿnde aspera & fragosa. Dit is oock waer dat Keymis de
riebiere heel leegh vondt / ende niet wel aen den oever en konde gheraecken / maer
moest wel een mÿle van daer blÿven / van weghen veele bancken die hy daer
vondt; alwaer als hy een plaetse ghevonden hadde om te landen / soo quam
daer een volee musquetten uyt de bosschagie / die twee van onse roepers door-
schoot / ende quetstender noch sesse / ende schoten Capiteyn Thornap in 't hooft /
van welcke wonde hy noch queelt. Voorder soo wilde Keymis syn eyghen
hooft volghen / segghende dat het te vergheefs was de mÿne te betrachten/ om dat
de Enghelsche die in de stadt Sant Thome bleven / teghen het gheweldt dat de
Spaegniaerden dach ende nacht aen-wenden met gheduerigh stormen / niet
en souden konnen uyt-houden; dat men tot de mÿne door dichte bosschen
moeste gaen / daer seer qualÿck was door te gheraecken; ende dat men de
mÿne ontdeckt hebbende/ gheen volck by der handt en hadde om daer in te
wercken / soo liet hy het daer om al heel verblÿven. Maer het is seecker dat
de Spaegniaerdt twee goudt-mÿnen heeft by de stadt van Sant Thome, de
eenen zÿnde in de besittinghe van Pedro Rodrigo de Parama; de andere van
Herviano Frontino; de derde is van silver in de besittinghe van Francisco Fas-
hardo. Haer ontbreecken Swarten om daer in te arbeyden / want de India-
nen en konnen daer toe niet ghedwonghen worden / uyt kracht van een wet
des Keysers Caroli V. ende den Spaegniaerdt en wil noch en kan dien ar-
beydt niet verdraghen; Praggadocia den Spaenschen Ambassadeur magh
segghen wat hy wil. Ick wil het bewÿsen door de handt van den Propria-
dor, door 't costuym-boeck / ende door 's Koninghs Quinto (waer van ick een
Ingot ofte twee ghekreghen hebbe.) Ick wil het doen blÿcken by eenighe Prince
ofte Staet/ hoe ghemackelÿck dat dese mÿnen / ende noch vÿf ofte ses meer kon-
nen verkreghen worden/meest in die plaetsen die noch noyt en zÿn besocht by eeni-
ghe vyandt / tot de welcke oock noyt passagie is ghevonden gheweest/ noch door
Enghelsche / Fransche ofte Duytsche. Maer als Keymis weder-keerde van de
Orenoque, eñ ick synen raedt ende voornemen improbeerde/ende hem seyde dat
hy

hy my geruineert ende ontdaen/ende mijn eere by den Koningh ghewondet hadde/ sonder hope van de selve weder te konnen krijghen / soo heeft hy hem selven (gaende in syn Cabona) ghedoodt. Ick seyde hem/ dewijle mijn sone was doodt ghebleven/ so en vraeghde ick daer niet naer ofter noch hondert gebleven hadden/ midts dat de mijne ware ontdeckt ghewéest/ ende ick allo mijn credit hadde moghen behouden; want ick verklare voor den Heere/ hadde Capiteyn Whitmy (dien ick meer aensach dan alle de Capiteyns van mijn vlote) van my niet wegh gheloopen tot de Granada, met hem noch nemende 't schip van Capiteyn Wallahton, ick soude mijn lichaem met mijn soons lichaem te St Thome ghelaten hebben/ dat de Koningh wel soude bevonden hebben dat ick gheen ydele saecke en hadde voor-ghestaghen. Ick en weet niet wat van my nu sal worden; ick en heb mijn pardoen in Engelandt niet; mijnen armen staet is verteert/ ende en weet niet oft eenighe Prince my sal willen broodt gheven. Ick bidde u mijn Heere/ houdt een goet ghevoelen van my/ zijt mijnder ghedachtich by den Grave van Arundel ende Pembrock, ende hebt doch medelijden met mijn arme huys-vrouwe/ aen de welcke ick niet en derf schrijven/ om niet te vernieuwen de droeffenisse van haer soons doodt. Ick bidde u/ wilt Milord Carewe dit mede deelen; want het is een verbroken herte/ swack lichaem ende teedere ooghen/ een quellinghe veel brieven te schrijven. Ick hebbe veel dinghen ghevonden ende ontdeckt die van importantie zijn/ belanghende den standt ende onsterckte van Indien; waer van ick u mijn Heere/ indien ick in't leven blijve/hier naer breeder verhael sal doen/ etc. Dit is de uyt komste ghewéest van desen laesten tocht van Sir Walther Ralegh, de welcke in Engelandt weder-ghekeert zijnde/ ghevangen/ veroordeelt/ ende ghedoodet is.

Het een-en-twintichste Capittel.

Gheleghentheyt van de rieviere ORENOQVE, naer de bevindinghe van de Nederlanders.

IN de voor-gaende Capittelen hebben wy sommierlijcken verhaelt 'tghene by de Enghelsche meest onder het beleydt van Sir Walter Ralegh is voor-ghenomen op de rieviere Orenoque; doch beneffens dat / soo isser eenighe jaren herwaerts grooten handel ghedreven in Tobac, ende anders op dese rieviere / soo by de Enghelsche in't particulier ende koopmans wijse / als by onse Nederlanders / soo datter jaren zijn ghewéest dat daer acht/ neghen/ ende meer schepen op eenen tijdt uyt de vereenighde Nederlanden op dese rieviere zijn ghewéest; my is een Journael daer van ter handt ghekomen / welck tot naerder openinghe van de gheleghentheyt deser rieviere hier sommierlijck sal in-voeghen; voor-by gaende de ordinaire koursen naer de Eylanden ende voorts. Van Essequebe tot ontrent thien mijlen beneden de rieviere/ streckt het landt noorden/ ende men siet dan een bosch boomen die haer verthoonen ghelijck oft boeren-huysen waren: Voorts houdende langhs de wal op drie ende een half vadem waters/ siet men weder een rievier/ ende weynigh voorder een boschken/ ende wat beneden een grooter bosch / ende de cours al noordt-west; op de hooghte van wat meer als acht graden ende vijfthien minuten legghen drie kleyne Eylandekens dicht onder de wal. Langhs de wal ende om den hoeck in den bocht staen drie heuvelen ghelijck oft drie hoy-berghen waren/ ende een stuck leegher staen noch drie heuvelen / ende men siet daer een rievier daer een Eylandeken leght oft het een schants ware/de wal is slecht landt/ende de streckinghe noordt-west/ ende noordt-noordt-west/ende daer leght een vlackte daer maer twee ende twee vadem min een voet waters op is/ ende 't Water gheweldigh een groot stuck van de wal/ dit duert tot aen den hoeck van de rieviere Orenoque, welc hoogh is; als men die op de zijde

krÿght ende de Eylanden voor uyt / moet men de wal houden om dat daer dieper water is / ende de Eylanden 't zee-waert van u laten legghen / want als men de Eylanden aen bagh-boordt krÿght / soo heeft men de groote drooghte / derhalven moet men by tÿts bagh-boorts wal kiesen; men heeft daer eerst twee dan dry / vier / vÿf / ses / seven ende acht vadem: men gaet al zuyt-west ten westen aen / tot dat men de Eylanden heeft gelÿck oft een Eylandt ware / dan gaet men zuydt-zuydt-west in / ende men kan het by avondt setten onder een steylen hoeck die aen bagh-boordt leght. De mondt van de rieviere Orenoque leght op de hooghte van acht graden ende vÿftich minuten. Men gaet voorts al zuydt ende zuydt ten westen in langhs de bagh-boordts-wal / tot dat men een rondt Eylandeken siet / dan moet men stier-boordt-wal kiesen / ende 't Eylandeken aen bagh-boordt laten legghen met een west-noordt-westen gangh; ende men laet voorder een kleyn rondt Eylandeken vol hooghe boomen aen stier-boordt legghen / ende aen bagh-boordt leght dan leegh verdroncken landt / met leeghe boomen / ende is al ghebroken landt; diep water dicht aen 't Eylandt; wat voorder komende / zÿn twee gaten aen bagh-boordt; dan 't tweede is nauw daer men pleegh door te loopen; wat voorder is noch een gat aen stier-boordt / maer men moet al west in gaen / soo komt men teghen een Eylandt aen / daer streckt aen beyde zÿden een gat / men moet het stier-boordts gat in / west-noordt-west / eer men by dit Eylandt komt / heeft men ander-half vadem water; daer naer ghemoet men een Eylandeken aen stier-boordts-wal / ende teghen over komt een gat uyt / ende men loopt van hier zuydt-west aen; ende zuydt-west ten westen; men siet noch een gat aen bagh-boordt / ende komt daer naer aen een rondt Eylandeken met twee vlacke punten aen beyde eynden / welck men aen stier-boordt moet laten legghen ende dicht langhs loopen / is daer diep ghenoegh; dan heeft men een wÿdt gat / welck men aen bagh-boordt laet / ende moet recht noordt-west ende noordt-west ten westen in-gaen: by dit groote gat siet ghy noch een gat / dat neer-waerts af streckt: als men 't groote gat voor-by is / soo siet men 't open / ende een dicken witten boom die den bast af is / die laet men aen bagh-boordt staen / ende gaet al langhs de wal west-noordt-west in / ende dan siet men stracks noch een wÿdt gat aen stier-boordt / maer men moet al de bagh-boordts-wal houden; wat voorder sal men noch een gat aen bagh-boordt sien / 't welck men moet laten legghen ende recht door-gaen: voorts siet men noch dry oft vier gaten aen stier-boort / dan gaet al recht door / west ende west ten noorden / ende west ten zuyden / naer dat de racken loopen / ende men begint dan 't hooghe landt te sien een groot stuck weeghs te landt-waert in / aen bagh-boort; aen stier-boorts-zÿde heeft men voorts noch diversche gaten welck Eylanden zÿn; men gaet al west-noordt-west aen / en gemoet een Eylandt aen bagh-boordt / als mede een groot gat dat men laet legghen / ende terstont siet men aen stier-boort een langh smal Eylandeken / en wat voorder een engh gaetjen dicht aen de wal aen bagh-boort / ende men moet al recht uyt loopen noordt-west ten westen dan siet men een groot gat aen stier-boort / welck men aen die zÿde moet laten; wat voorder aen de selve zÿde hebt ghy een steylte / ghelÿck oft een dÿck waer / daer men dicht magh by langhs loopen / ende ten eynde hebt ghy een sandt-baye; voorts hebt ghy een gat aen stier-boordt / ende dat ghepasseert zÿnde / een vlack Eylandt aen bagh-boort / vol leegh geboomte / ende stracks noch een gat aen bagh-boordt / en komt dan teghen een kleyn Eylandeken aen / welck men aen bagh-boordt laet legghen / ende terstondt siet men het gat door welck men naer de Trinidad loopt / ghenaemt Mapure, men laet het aen stier-boordt legghen: wat voorder siet men noch een gat aen bagh-boordt / welck men laet leggen / ende gaet al recht door: daer naer siet men aen bagh-boordt vier oft vÿf hooghe berghen / is noch ses oft seven mÿlen van Sant Thome, ende passeert noch een gat aen stier-boort / ende komt aen een Eylandeken van waer men te Sant Thome komt.

Het

Het jaere 1629 is de riviere naerder onder socht by de vloote van de Gheoctroyeerde West-Indische Compagnie / onder het beleydt van den Manhaften Admirael Adriaen Iansz Pater: Uyt welcker journaelen wy de gheleghentheyt van de rivier in 't korte sullen by-voeghen. Ontrent een myl buyten de rivier Ammegore ist diep van dry ende een half tot vier vadem sachte grondt / dese rivier streckt recht oost in / ende 't isser buyten verre vlack / de mondt is ontrent twee derde van een myl wydt ende heeft met leegh water maer acht voet: Van dese rivier tot den noordt-hoeck van Orenoque zijn vier mylen west / ende tusschen beyden light noch een rivierken insghelijcks oost in-streckende. Den Orenoque is in de mondt seer vol Eylanden / van de welcke groote drooghten af-steecken vier ende vier ende een half myle in zee oost ten noorden / ende oost-noordt-oost. Derhalven de gheene die op dese rivier willen / moet die by tijdts ende een goedt stuck by oosten aen doen / ende loopen dan over de vlackten / daer heeftmen het slechste water. Van Ammagore seyltmen tot aen een kleyn rondt eylandeken / 't welcke aen 't eynde van een grooter Eylandt leght / recht op de mondt vande riviere alsmen tusschen 't kleyn ende groot Eylandt door siet / soo seyltmen west ten zuyden naer een hoeck die aen bagh-boordt leght by gissingh een myl van 't Eylandeken / welck hier is de wijdte van de rivier. Van desen hoeck seylt men west in / een myl naer een ander eylandt; welck men aen stier-boordt houdende / heel dicht voor by loopt / ende gaet voorts zuydt-west aen een half myl tot een ander kleyn eylandeken welck men aen bagh-boordt laet ligghen / ende aen stier-boordt een ander / neffens veel ghebroken landts; van dese eylandekens seyltmen zuydt-west ten westen twee derde parten van een myl / daer wert de riviere heel naeuw op sommige plaetsen een quart van een myl wijdt / met veel kromme racken / ende gaten / doch de meeste streckinghe is west ten zuyden ende west-zuydt-west / tot St Thome toe / alleen zijnder twee racxkens / elck van ontrent een half myle / die noord-noord-oost ende noord-oost ten noorden strecken / hier is de rivier op haer drooghste / ende op sommighe plaetsen maer twaelf / derthien ende veerthien voeten diep / ende men heeft daer gheen vloedt meer / soo datmen die moet door-werpen. Het vloeyt aen 't begin van de rivier ses ende seven voeten; een oost ende wester-maen maeckter 't hooghste water. De mondt van de rivier light op acht graden vijf-en-veertich tot vijftich minuten: ende St Thome light op acht graden ende sesthien ofte twintich minuten. Om leegh aen de rivier woonen de Tivitives een arm volcxken / die meest by visch leven ende seecker noten van palmijt-boomen / de groote van een eye vijftigh tot sestigh aen een bos groeyende / hebben scharpe schellen / ende zijn binnen als de cocos-noten. Daer vlieghen oock op de rivier seecker ghediertjens als groote ghestreepte mieren / hebbende vier vleugeltjens diese af-schudden soo haest sy komen yewers op neder te vallen / dese ghebruycken dese Wilden in stede van vettigheydt. Daer woonen oock Caribes dan ver te landt waert in / soo dat de rivier hier seer doodt is van volck. Tot by naer twintich oft vijf-en-twintich mylen de rivier op is al leegh-landt dat in de reghen-tijdt heel onder-loopt. Dan van daer begint 't hooge-landt dat wel twee vadem uyt de water leght: ende alsmen ontrent dertigh mylen hoogh is / soo komtmen eerst uyt de Eylanden / ende in den rechten Orenoque, die daer een myl wijdt is / met schoon / hoogh-landt weder-zijdts; ende dan heeftmen noch twaelf oft veerthien mylen tot St Thome, welck light dicht op 't water in de lenghde wel een vier-en-deel van een myle: De voorschreven Heere Admirael quam by de stadt den elfden Decemb: 1629, dan de In-woonders hadden die selfs in brandt ghesteecken / ende waren ghevlught: daer waren 130 ofte 140 huysen gheweest armlijck getimmert / ende een kercke by naer in 't midden / ende een klooster van St Franciscus aen 't west-eynde. In dese rivier naer 't segghen van de Spaegniaerden heeftmen den swaersten reghen in April ende May, soo dat de rivier in korten tijdt wel dry vadem wast: beneden in de rivier reghent het de meesten tijdt / ende isser onghesondt. Dese rivier / contrarie

trarie van alle andere op dese kuste/ heeft beneden gheen mosquiten/ ende boven seer vele: is seer visch-rijc/ onder andere vindt men daer een visch als een congeraël/ drij tot vier voeten langh/ geel aen den buyck/ met blaeuwe stipkelen/ heeft een wijden mondt/ is de Torpedo niet ongelijck / want als men die met de handt ofte mes roerdt/ so wordt men gelijck gheraeckt/ 't mes valt uyt de handt/ doch duert niet langhe/ ende de visch is anders niet quaedt om eten. Van vogels heeft men daer veele/ onder andere groote menighte van roode lepelaers/ die soo schoon zijn van vederen dat men die met geen verwe soude konnen naer boetsen: ende te lande zijn mede al de selve dieren/ alleen 't volck is hier seer weynigh.

L A T R I N I D A D.

Het twee-en-twintichste Capittel.

Beschrijvinghe van 't Eylandt LA TRINIDAD; als mede t'Eylandt TABAGO.

HEt Eylandt la Trinidad is het grootste vande Eylanden die de Spaegniaerden ghemeynlijcken noemen de Sotavento, regard nemende op de coursen van hare vloten varende naer Terra Firma, ofte Nova Hispania, ende van die sy noemen de Caribes ofte Canibalen: Is gheleghen op de hooghte van acht graden by noorden de Linie Equinoctiael aen de Boca del Drago, ende maeckt met het vaste landt van Nova Andalusia ofte Guiana een Golfo 'twelck sy noemen Paria, naer 'tsegghen van Herrera, die hem in de hooghde hier vergist: maer Ouiedo seght dat de zuydt-zijde van dit Eylandt leght op de hooghde van neghen graden/ ende de noordt-zijde op thien graden; 'twelck beter met de rechte hooghde van dit landt over een komt: hoe-wel Sir Walther Ralegh seght dat Punta del Gallo ofte Curiapan gheleghen is op acht graden ofte daer ontrent: Onse Nederlandtsche kaerten ende beschrijvinghen stellen het oostelijckste punct/ ende de noordt-zijde van 't Eylandt ontrent op thien graden ende een half: ende het zuydelijckste punct op wat meer als neghen en een half. Komende van Amagore vervalt men met een noordt ten westen cours op een punct genaemt punta blanca, van daer streckt het landt naer punta del Gallo vijf ofte ses mijlen west-zuydtwest; men moet dicht langhs de wal henen seylen; punta del Gallo is een leeghen hoeck: westelijck van 'tselve punct by gissingh twee mijlen leght een hooghe klip/ ende een gotelingh-scheut van de punct leght een steenigh rif/ waer op niet meer is als elf ende twaelf voeten waters; van dit punct tot de Bocas syn veerthien oft vijfthien mijlen ten noorden. De Bocas syn vier oft vijf Eylanden die tusschen 'tvaste landt ende 'tnoordt-west punct van 't eylandt legghen/ wijdt by gissingh drij mijlen: hier syn twee gaten die navigabel zijn/ te weten de kleyne ende groote Bocas, dan heeft het noch twee gaten die niet bevaren worden; de kleyne Boca is een gotelingh-scheut wijdt/ ende gheen grondt.

d. 5. l. 2. c. 1.

Lib. 3. c. 3.

Is by de twee hondert leguen van 't Eylandt Hispaniola, ende sestich leguen van 't Eylandt Dominica zuyden ende noorden; 40 leguen van 't Eylandt Margarita ende Cubagua. Heeft in de lenghte oost ende west 50 leguen naer 'tsegghen van Herrera, (de welcke oock seght 35 leguen ofte meer/) ende by de 30 leguen in de breedte/ als Herrera getuyght; maer Ouiedo schrijft dat het maer 25 leguen langh is/ ende 18 ofte 20 breedt; welck veel verschilt/ dan komt beter met de rechte grootte van dit Eylandt over een. Heeft de forme by naer van een drij-hoeck; welck de oorsake is dat de schrijvers so verscheydentlijck spreecken van de hooghte ende grootte van dit Eylandt. Van de qualiteyten ende ghestaltenis van dit Eylandt schrijft Herrera aldus: Men weet dat dit Eylandt gheen goet landt en is/ hoe-wel daer veel volcks in woont: het oostelijckste deel heeft een punct aen de noordt-zijde/ welck sy noemen Punta de la Galera, ende naer 't noorden daer af een Eylandt met kleyne Eylandekens om-cingelt / welck men noemt Tabago;

ende op de kuste naer 't zuyden een Cabo, welck sy noemen Punta Redonda, aen de oost-kant; ende Punta de Anguilla aen de west-kant in de Golfo van Paria, welck daer leght tusschen het Eylandt ende 't vaste landt/ ende mogen eenige acht leguen distantie wesen/ door dien het vaste landt een halven circkel maeckt ghelijck als een kroone; ende dese distantie is te verstaen als ghy van by oosten in komt; naer 't westen is het seer engh ende diep: ende daer legghen twee Eylandekens aen 't eynde naer 't westen; ende naer 't noorden legghen de Eylanden van San Vincent ende Granada.

Dit Eylandt is niet te min abundant van victualie; met groote velden/ rievieren/ bosschen ende goede havenen; was eertijdts verdeelt in twee Provincien/ de eene noemden sy de Camucaraos, welcker Heer was eenen ghenaemt Baucumar; ende de andere los Chacomares, wiens Overste was Marûan. d. 5. l. 2. c. 1.

Sir Walther Ralegh die daer was in den jare 1595, schrijft daer van 't naer-volghende. Het Eylandt Trinidad heeft de figuere van een schaep herders forcke/ en is smal/ de noordt-zijde is seer berghachtigh; de grondt is seer goet / ende wil voort-brenghen suycker-riet/ gember/ ende eenigh ander goet dat Indien voortbrenght. Daer is overbloedt van wildt/ wilde verckens; kruyten/ visschen ende voghelen; voor broodt heeft het ghenoegh Maiz ende Cassavi, en alsulcke wortelen ende kruyden als in Indien ghemeyn zijn; ende daer zijn eenighe beesten die elders in Indien niet en worden ghevonden: de Spaegniaerden bekenden dat sy in sommige van de rievieren hadden ghevonden grainen van goudt/ maer door dien sy 't hooft hadden naer Guiana (welck het magasin is van alle rijcke metalen) soo en was het haer niet de pijne weerdt gheweest vorder daer naer te soecken. 'T volck van de lande noemt het Eylandt Cairi; ende daer in zijn differente natien; ontrent Parico zijn ghenaemt Iaio; die by Punta de Carao zijn van de Aruacas, ende tusschen Carao ende Curiapan worden ghenaemt Salvaios; tusschen Carao ende Punta de Calera zijn de Nepoios; ende die ontrent het spaensch stedeken noemen haer Carinepagotes. De Spaegniaerden haer stedeken leght by een rievierken ghenaemt Carone, ende wordt ghenaemt S[t] Ioseph; welck Sir Walther Ralegh surpreneerde ende verbrande/ nemende de Gouverneur Antonio de Berreo ghevanghen: daer zijn in dit stedeken nu by de veertich huysen. In dit Eylandt is oock een punct welck de in-gheboorne noemen Piche, ende de Spaegniaerden Tierra de Brea, waer sulcken abundantie leght van steen-peck / dat men daer ontallijcke schepen mede soude konnen laden / dan en is niet seer goet om de schepen mede te pecken/ door dien het van de Sonne soo weeck werdt datmen daer in treedt als kley.

Sir Robert Dudley welck weynigh voor Sir Walther Ralegh was op dese kuste/ seght; by het punt van Curiapan leght een baye welck is vol van Alcatrazzes ofte pellicaens/ soo dat sy die noemden Pelicans Bay. Ontrent dry mijlen oost-waerts van dese plaetse vonden sy een mijne van Marcazites, welck glinstert als goudt/ hoe-wel 't van geen weerde en is/ de in-woonders te vergeefs sustineerende dat het is Caluori, soo sy 't goudt noemen. Dese Indianen is een wel ghemaeckt volck/ loopende al naeckt ende roodt ghevervet; haer Commandeurs vercieren haer met pluymen. Brochten aen de schepen hennen/ verckens/ plantans/ Potatos, Pinos, tabac ende andere waren/ welck sy mangelden teghen bijlen/ messen/ angels/ bellekens ende glasen knoopen. Van daer komt men neder-waerts tot een plaets ghenaemt Paracoa, daer een bequaeme plaetse is om water in te nemen ende de schepen te calfaten. Het Eylandt is meest beset met een seer dichte bosschagie. Engelsche voyagie.

Een van onse Nederlanders met namen Isaac du Verne, heeft dit Eylandt in den jare 1606 aldus beschreven. De Trinidad gheleghen op de hooghte van thien graden ende een half/ is hoogh ende berghachtigh/ ende niet van al te goeden temperature; door dien het meest met damp bedeckt is; de Spaegniaerts hebben 't selve gheincorporeert/ hoe-wel daer noch eenighe Wilden op zijn/ doch onder de

slaver-

slavernÿe van de Spaegniaerden; dit Eylandt is tamelÿcken vruchtbaer / de meeste hanteeringhe is in Tobac, die daer veel wast.

Het Eylandt Tabago welck de onse nu noemen Nieuw-Walcheren, is ghelegen op de hooghde van elf graden ende sesthien minuten; seven ofte acht mylen zuydt-zuydt west van de Trinidad; is aen de oost-zÿde tamelÿck hoogh; daer legghen twee Eylandekens aen/ ende menichte van klippen; daer gaet een harde stroom om de west/ heeft veele schoone bayen; dan alsoo het oost-noordt-oost ende west-zuydt-west streckt in syn lenghde/ en zÿnder maer dry reeden daermen bequaemlÿck kan anckeren. 'T landt schÿnt goet te wesen/ wesende swarte aerde. Daer wassen veel palmÿt-boomen; Bannanas: oock een boom die geele pruymen draeght van seer goede smaeck/ welcke ghesoden zÿnde ende gheperst/ een seer goeden dranck gheven: een vruchte die de onse noemen slÿp-tonghen om dat veel gegeten de tonge doen bloeden/ zÿn anders goet voor 'tschur-but/ zÿn van de lenghde van een vingher/ ende groeyen op der aerden dry ende vier hondert by den anderen in forme van een roose: ende eyndelÿck Papas. Men heeft daer veel verckens kleyn en ydel van bostels/ met de navel op den rugghe; de wilde noemen die Packieres, vallen seer vet. Veele konÿnen: Yguanen ende armadillen diese noemen Cassemans. Daer syn veel Papegayen/ tortel-duyven ende ander ghevogelte; insonderheyt zee-ghevogelte welck hier seer mack is; door dien se geen volck gewoon zÿn. De zee om-her is seer visch-rÿck; ende de schildt-padden kommen hier van April tot September met menighten aen landt/ ende zÿn licht te vanghen.

BESCHRIJ-

NOORDT
VENEZVELA, atque OCCIDENTALIS PARS NOVÆ ANDALVSIÆ
ZVYDT
WEST
Dominica
Matalino
Sta Lucia
S. Vincente
Bekia
Vogeleylandt
Granada
Tabago
C. de la Vela
C. de Coquibocoa
Monjes
Portete
B. Honda
Coquibocoa
I. Aruba
Quraçao
Bonayre
C. San Roman
La Rancheria
Rio de la Hacha
Nuestra Señora delos remedios
Golfo de Venecuela ó de Coro
Paragoana
Puerto dl Pico
Coro
I. d'Aves
Roca
Orchilla
I. Blanca
Tortuga
Frayles
Cola
Margarita
Testigos
Mor negro
S. Pedro
Cobana
Coetza
C. 3. puntas
Bocca del drago
Farillao
C. dla Cordeleira
Porto de Guayra
Lago de Maracaybo
Sierras de Xizaharas
Pocabuyes pop.
Alcoholados pop.
Axaguas pop.
Llanos de Carora
Provincia de los Caracas
St Iago de Leon
Nra Sra de Carvalleda
Nueva Valentia
Laguna de Tocarigua
Laguna
Portilla de Carora
Salina
G. de Cariaco
I. de Caribes
C. Salinas
I. dla Trinidad.
S. Joseph
Golfo de Paria.
Iaropas
Monopado
VENEZVELA.
Bobures populi.
Nueva Xerez
Valle de Ambrosio
Xuruara prov.
Sierras de San Pedro
Coromochos pop.
Nueva Segovia
Bariquicemeto provincia.
Trugillo, ó Nra Sra dla Paz
Prov. de Cuycas.
R. Tucuyo
Tucuyo
R. Bariquicemeto
Indios de Perito
Indios Palenques.
PARIA.
NVEVA ANDALVSIA
Iwarepice.
Worinoque ó Orinoque.
Huriaparia.
Rio de Paria, Yuyapari,
S. Thomas
Anglicæ leucæ 20 in vno gradu.
Hispanicæ leucæ 17½ in vno gradu.
Germanica milliaria 15 in vno gradu.

BESCHRIIVINGHE
Van
WEST-INDIEN.
Het sesthiende Boeck.
NOVA ANDALUZIA.

Inleydinghe.

WY zijn nu in onse beschrijvinghe ghekomen tot het resteerende deel van't zuyder ghedeelte van America, *van het vvelcke 't oostelijckste ghedeelte paelt aen de rieviere* Orenoque, *ende de* Golfo *die daer vvordt ghemaeckt tusschen het Eylandt* Trinidad, *ende de verscheyden Eylanden ende ghebroken landen die daer leggen voor de mondt van den* Orenoque; *ende steeckt met een punt uyt teghen over den noordt-vvestelijckSten hoeck van* Trinidad *voor-noemt; vvelck beyde daer een enghte maecken, vvelck sy noemen* el Boca del Drago; *dit ghedeelte heeft in voor-tijden ghevoert den naem van* Nova Andaluzia, *ghelijck vvy in't voor-gaende boeck hebben aen-gheroert, vvelck eenen ghemeynen naem is ghevveeSt; dan begrijpt onder sich veel particuliere provincien, vvaer van* Cumana *vvel de voornaemste is, ende daer legghen eenighe vermaerde Eylanden voor, als de* Margarita, Cubagua, *ende andere: dit quartier is eertijdts seer vermaerdt ghevveeSt door de rijcke peerlevisscherije die daer legghen van* Punta de Ayara. *Het vvestelijckSte ghedeelte is begrepen onder 't Gouvernement aen* Veneçuela: *soo dat vvy dit resteerende quartier in tvvee deelen sullen verdeelen, ende het eerSte beschrijven onder den naem van* Neuva Andaluzia, *ende het andere onder den naem van* Veneçuela. *Hoe-vvel dit ghedeelte voor soo veele jaren ontdeckt ende besocht is van verscheyden natien, soo vinden vvy nochtans 't selve vvel op het slordighste by de Spaegniaerden beschreven, ende andere hebben daer oock vveynigh van aen den dagh ghegheven: sullen ons beSte doen om soo veel by te brenghen als ons moghelijck is, tot verklaringhe van de ghelegentheyt van dit ghevveste.*

'T EYLANDT MARGARITA.

Het eerſte Capittel.

Beſchrijvinghe van 't vermaerde Eylandt MARGARITA.

EEr wy komen tot de beſchrijvinghe van het vaſte landt/ſoo ſalt 't noodigh weſen hier te ſpreecken van de Eylanden die hier voor 't vaſte landt zijn ghelegen / om verſcheyden omſtandicheden beter te konnen verſtaen / die hem aen het vaſte landt veel tot deſe Eylanden rapoorteeren; welcker voornaemſte is la Margarita. Dit Eylandt wierdt eerſt ontdeckt by den eerſten Ammirand Don Chriſtophor Colon in den jaere 1498. Komende uyt Golfo Dulce, ſoo hy die noemde / door la Boca del Drago, vondt hy ſes-en twintich leguen naer 't noorden een Eylandt welck hy noemde del Aſuncion, ende een ander la Concecion, ende drie andere los Teſtigos, ende een ander daer aen gheleghen el Romero, ende andere kleynder las Guardas, ende quam ſoo aen 't Eylandt welck hy noemde la Margarita, ende een ander daer neffens legghende el Martinete: het Eylandt Margarita (ſeght Herrera) is vijfthien leguen langh ende ſes breedt / is ſeer groen ende luſtigh / ende was vol volcks; leght ſes oft ſeven leguen van het vaſte landt / tuſſchen het welcke een kleyne Golfo is gheleghen / ende in het midden twee Eylandekens naer 't ooſt-zuydt-ooſten / beyde by den anderen legghende: het eerſte is ghenaemt Cubagua, daer ſoo veel peerlen zijn ghevischt / ende het ander Coche; deſe namen zijn deſe Eylanden ghebleven ghelijck den eerſten Ammirand die hadde ghegheven. Herrera ſeght in ſyn Deſcripcion de las Indias, dat het Eylandt Margarita is gheleghen twintich leguen, van de Trinidad, naer 't weſten/ (naer dat by de onſe is bevonden / ſoo ſoude wel acht oft neghen-en-dertich mijlen weſen/) ende hondert en ſeventich leguen van het Eylandt Hiſpaniola, op de hooghte van elf graden by noorden de linie. Heeft in de lenghte ooſt ende weſt ſeſthien leguen ende een half / ende oock ſoo veel in de breedte; ſoo dat het in 't om-gaen heeft by de vijf-en-dertich leguen naer dat Ouiedo ghetuyght. Daer is groot ghebreck van verſch water / ſoo dat men het ſelve aen 't vaſte landt te Cumana moet gaen halen. Is even-wel vruchtbaer van boomen / ende heeft goede weyden voor het vee / ende is bequaem om Maiz te zaeyen / ende andere vruchten van Indien.

d. 5. l. 3. c. 11.

Engelſche voyagie.

l. 19. c. 14.

Daer zijn naer 't ſegghen van Herrera twee woon-plaetſen van Spaegniaerden / een dicht by de zee/ de welcke ſtaet aen de fortreſſe / alwaer den Gouverneur hem onthoudt; de andere twee leguen binnen 's landts/ welck ſy noemen el valle de Santa Luzia; heeft een goede haven aen de noordt-zijde. Aen de ooſt-zijde heeft het eenighe klippen ende Eylandekens die men noemt los Teſtigos. De onſe ghetuygen dat dit Eylant is hoogh eñ berghachtigh land aen beyde de eynden/te weten den ooſt ende weſt hoeck/ende tuſſchen beyden meeſt leegh/dorre ende brackigh landt / ende over ſulcks onvruchtbaer/ ſoo dat het hem qualijck van broodt ende dranck kan voeden / dan moeten meeſt haer broodt ende water van 't vaſte landt halen: rondtom 't Eylandt is menighte van goede viſch te vanghen / welck het meeſte voedtſel is dat ſy daer hebben: haer broodt is van Maiz, welck ſy tot koecken backen: dan het Eylandt is ſeer rijck weghen de peerle-viſſcherije die daer eertijdts is gheweeſt. De Spaegniaerden hebben aen den ooſt-hoeck een kaſteel ghebouwt / doch van kleyne macht / naer dat de onſe ſegghen / alwaer de Spaenſche ſchepen haer reede nemen; dit kaſteeltjen wierdt in den jaere 1626, by den Manhaften Boudewijn Hendrickſz. Generael van de Weſt Indiſche vloote ſeer kloeckelijck in-genomen ende verdeſtrueert / brocht daer af vier metale

ſtucken

stucken ende seven andere. Haer principale woon-plaetse leght te landt-waert in naer 't west-eynde toe; daer is oock een kleyn dorp welck de Spaegniaerden noemen Makanauw. Dit Eylandt heeft syn bysondere Gouverneur die daer gestelt wort by den Koningh van Spaegnien. Sy hebben in dit Eylandt veel barcken/ waer mede sy alle daghen varen op de peerle-bancken om te visschen/ waer toe sy ghebruycken Swarten / die daer ghebracht worden van Cabo Verde, Guinea ende Angola, welcke sy lieden koopen/ende worden alsoo van de Spaegniaerden het duycken gheleert/ende dat met groot ghewelt van smijten/ende andere tormenten van eenighe heete substantie brandende op 't lijf te laten druppen / oock met gloeyende yfers op 't naeckte lijf te drucken / als sy onwilligh zijn / overmidts het een swaer werck om doen is : de peerle-bancken legghen op diversche diepten/ als op vijf/ses/seven ende acht badem onder-water/daer de slaven na moeten duycken/ ende de oesters van de grondt met gewelt halen:ende weder boven komende/door de benauthept van langh onder 't water geweest te zijn/springht haer dickwils het bloet te neuse en̄ te monde uyt/ krijgen dan gemeynlijc van haer meesters een pijpe tobac ofte een soopken wijns/ om haer daer mede weder te stercken ende te verfrisschen. Van de gevischte peerlen krijght den Koningh van Spaegnien syn Quinto uyt de grootste ende beste peerlen. Soo dat de Margarita niet bysonders en is sonder dese peerle-visscherijen. De Indianen van dit Eylant hebben de Spaegniaerden vry-willigh op 't Eylandt laten komen/ ende haer schatten van peerlen ontdeckt/die sy niet en achteden/hebben haer oock de manieren van die te visschen geleert; waer over sy by den Koningh zijn verklaert voor vrye-lieden/ende syne vasallen; ende hebben haer altijdts sints vrienden ghehouden met de Spaegniaerden/ soo dat alle die daer noch overigh zijn / seer ghespagnioliseert zijn.

Komende van 't Eylandt Granada, ende naer 't vaste landt toe-loopende met een west ten zuyden gangh / soo loopt men by zuyden de Eylandekens ofte klippen om; het zijn hooghe klippen / ende de zuydtlijckste legghen wat wijder van de Margarita, als die wel voor desen in verscheyden van onse Neder-landtsche paskaerten zijn gheleght gheweest / ghelijck 't selve noch laest by onse stier-lieden is bevonden. Ons volck vonden een rif ofte banck van ses / seven/ acht/ neghen/ thien ende twaelf badem waters/ ontrent dry mijlen by oosten ofte zuydt-oosten de Testigos; het water sagh groenachtich op de bancke / ghelijck oft daer wier op de grondt waer ghewe est; de banck is wel een groote mijl langh/ ende magh ontrent soo wijdt van 't vaste landt legghen als de Margarita; daer naer en hadden sy weder gheen grondt. Als men het eerste Eylandeken in 't gesichte krijght/wijckt men naer de Margarita toe / ende neffens dat Eylandeken schiet van Margarita een leeghen hoeck landts; sy liepen tusschen de Eylandekens door; zijn wel groot ghenoegh/maer niet hoogh/soo dat een onbekent man niet raedtsaem is daer by nacht naer toe te loopen. Dirck Ruyters seght dat de Testigos leggen 12 mijlen z.w. van Granada, ende dat het 7 Eylandekens zijn / waer van de 2 middelste de grootste zijn/ doch datse alle 7 leggen in 't begrijp van 4 mijlen/ op de hooghte van 11 grad. schaers. Ende dat Margarita als men 't eerst uyt der zee komt te sien / hem verthoont oft twee Eylanden waren: leght o. ende w. op syn langst gestreckt ontrent 15 mijlen / te weten van Monpater wesende de principaelste reede daer 't kasteel light:aen de oost-zijde mooght ghy dicht onder 't Eylandt anckeren op thien ende vijfthien badem;zuyd-west van de vijf klippen genaemt los Farillones,die ontrent twee mijlen van de Margarita ligghen noordt-oost op: aen de zuydt-zijde zijn veel schoone reeden/ als Punta de Mosquitos teghen over Coche; Punta de Mangles;de baye achter Punta de Piedras,ende eyndelijck by Punta de Macanao. Daer en zijn ontrent dit Eylandt eenige jaren herwaerts geen sonderlinge peerlen ghevonden/soo dat schijnt dat de oesters moeten verloopen zijn/ofte door de groote gitsichept van de Spaegniaerden gheconsumeert/die geen respijt en hebben ghelaten om weder aen te groeyen; sy hebben wel eenighe instrumenten gepractiseert om de

oeſters in meerder diepte op halen/ doch en heeft tot noch toe niet willen gelucken/ ende is wel te gelooven dat daer in't diepe gheen oeſters en zijn te vinden: waer door dan deſe plaetſe van weynich conſideratie is / ten ſy om de naer-gheleghentheyt by de vermaerde zout-pannen van Punta de Araya, daer wy hier naer ſullen van ſpreecken.

Het tweede Capittel.

Van de Eylanden Cubagua ende Coche.

IN 't voorgaende Capittel hebben wy verhaelt datter twee kleynder Eylanden legghen tuſſchen 't vaſte landt ende 't Eylandt Margarita; waer van 't eene woordt ghenaemt Cubagua, ende 't ander Coche, daer wy de gheleghentheyt wat naerder ſullen van aen-wyſen door het ſonderlingh regard dat in voor-tijden weghen de peerle-viſſcherije op deſe Eylandekens is ghenomen.

l.19.c.1. Het Eylandt Cubagua is naer 't ſegghen van Ouiedo 160 leguen van het Eylandt Hiſpaniola ofte daer ontrent/ende vijftich leguen naer 't weſten van Punta de Salinas by de Boca del Drago aen 't vaſte landt gelegen; heeft drie mijlen in 't ronde/ende leght by naer op de hooghte van thien graden naer 't ſeggen van Herrera, maer naer 't ſegghen van Ouiedo ende Benzo, op de hooghte van thien graden en een half een Spaenſche mijle naer 't ooſten van de Margarita, is gantſch barre ende onvruchtbaer / ſonder verſch water / ende de grondt is ſalpeterachtigh / met eenige weynige boomen van Guaiacan, ofte peck-hout; ende een doornen boſch / ſonder gras ofte kruyt/ende ſonder gevogelte / uyt-genomen zee-vogels / gantſch vlack; daer en worden oock gheen vier-voetighe ghedierten ghevonden/ dan een weynigh konijnen; de Wilden die daer woonden ten tijden dat de Spaegniaerden daer eerſt quamen/ hadden 't lichaem ſeer gheſchildert/ ende onder-hielen haer met de peerle-oeſters / haelden haer verſch water aen 't vaſte landt van Cumana, welck ſeven leguen daer van verſcheyden is / ende mangelden 't water het welck haer van daer ghebracht wierdt teghen peerlen/ haelden haer hout van de Margarita, welck een mijl van daer leght/ ende dit Eylandeken om-ringht van 't ooſten naer het noort-weſten. Naer 't zuyden (vier mijlen af naer 't ſeggen van Ouiedo) heeft het Punta de Araya; ende aen de noordt-zijde heeft het een goede haven. De verckens die daer van Caſtilla worden ghebracht/veranderden ſtracks/door dien de klauwen haer wel een halven palm om-wieſſen. Daer is een fonteyn aen 't ooſtelijckſte punt van wel-rieckent liqueur en medecinael/ naer 't ſegghen van Ouiedo, welck op het zee-water vlottet. De peerle-oeſters vielen daer ontrent in groote quantiteyt/ in welcke de peerlen worden ghevonden; hebben in 't eerſte maer een correltjen ſoo wit als melck/ welck met der tijdt grooter ende harder wordt. Daer zijn jaren ghewe eſt dat de Quinto van den Koningh van Spaegnien alleen beloopen heeft vijfthien duyſent ducaten / weſende een wonder dingh / dat in ſoo kleynen begrijp ſoo over-groote menighte van peerlen wierdt gevonden; hoe-wel te noteeren ſtaet dat wel vier hondert mijlen weeghs van Golfo de Paria af tot Cabo de la Vela toe/peerlen in voor-tijden wierden ghevonden/ſoo dat de Spaegniaerden deſe gantſche ſtreeck noemden Coſta de las Perlas.

c.3.l.2. c.5. Door deſe groote gheleghentheyt van de peerle-viſſcherije hadden de Spaegniaerden in voor-tijden in dit Eylandt een woon plaetſe ofte ſtedeken welck ſy noemden Nova Cadiz. In den jare 1521 doen de Wilden van 't vaſte landt het klooſter van de Minne-broeders deſtrueerden / ſoo verlieten de Spaegniaerden door vreeſe voor de Wilden dit Eylandt/ende vluchten na Hiſpaniola toe/hoe-wel ſy wel 300 ſterck waren. Van de audientie van S[t] Domingo ſondt weder vijf ſchepen derwaerts onder 't beleydt van Iacome de Caſtellon, welcke de ſtadt Nova Cadiz wederom op-bouden/ ende maeckten daer nieuwe ſteenen huyſen; doch de peerle-viſſcherije een eynde nemende / is de plaetſe verballen ende 't volck

vertroc-

vertrocken; soo dat het nu gantsch verlaten is/ sonder dat daer eenigh regard meer op dit Eylandt wordt ghenomen.

In den jare 1529, wierdt een andere seer rijcke peerle-visscherije ghevonden aen 't Eylandt Coche, vier mijlen van 't voorsz. Eylandt Cubagua; en is naer het segghen van de onse drie mijlen groot. Daer wierden in weynigh meer als een maendt vijfthien hondert marcken peerlen ghevischt. Onse schippers ghetuyghen dat het is een leegh Eylandt; dan door dien de peerle-visscherije daer oock al verloopen is/ soo en wordt daer gheen achtinghe meer op ghenomen/ dan dat het in de wegh leght van de ghene die naer 't punt loopen om zout te halen.

d. 4. l. 6. c. 12.

PUNTA DE ARAYA.

Het derde Capittel.

Van PUNTA DE ARAYA daer de vermaerde zout-pannen zijn, ende de gheleghentheyt van 't landt daer ontrent.

T'Vaste landt/ welck wy hier voor hebben te beschrijven/ neemt syn beginsel aen Cabo de Salinas, welck leght op de Boca del Drago, teghen over het west-eynde van 't Eylandt Trinidad, ende streckt tot aen de Punta de Araya, daer de vermaerde zout-pannen legghen: de distantie tusschen beyde dese plaetsen is naer 't schrijven van Linschoten seventich mijlen/ ende tusschen beyden legghen de Caribes, ende Cabo de tres Puntas; ende alle dese groote streeck landts en is niet seer bekent ofte besocht/ noch en vinden daer niet bysonders van aen-gheteyckent by de Spaensche Schrijvers/ die wy tot noch toe hebben konnen sien. De Cabo de tres Puntas wordt ghehouden te legghen half wegh tusschen 't Eylandt la Trinidad ende het Eylandt Margarita.

Punta de Araya, welck onse Schippers ghemeynlijcken abusivelijck noemen Punta del Rey, is een ghedeelte van 't vaste landt/ leggende by-naer recht noorden ende zuyden met den westelijckste hoeck van 't Eylandt Margarita: hier zijn de vermaerde zout-pannen/ daer soo veel zouts continuelijcken wordt ghehaelt; want achter 't selve punt is een lack niet verre van den oever van de zee/ gantsch zout ende altijdts vol zouts onder 't water/ ende oock boven 't water/ wanneer het niet en is in den reghen-tijdt ofte winter van dat ghewesse. Eenighe hebben ghemeynt dat de winden het zee-water daer in drijven om dat het soo naer aen zee ghelegen is/ doch het komt door dien daer wellen zijn/ ende gaten daer het zee-water door komt; het is seer goet zout/ ende hier worden veel schepen daer mede gheladen. Dese plaetse is onse Nederlanders heel wel bekent/ ende hebben daer grooten handel met het zout te halen ghedreven: een van onse Nederlanders/ met namen Isaac du Verne, heeft de selve aldus beschreven: Punta de Araya is een hoeck aen 't vaste landt/ legghende ontrent zuyden van den west-hoeck van Margarita; ontrent vijf mijlen van den hoeck af streckt een rif in zee/ ende by westen den hoeck is een in-bocht alwaer de zout-panne is/ ende desen bocht is de reede daer de schepen legghen om haer ladinghe in te nemen: Te landt-waert in van de zee-strandt ontrent drie hondert schreden/ is een ghewelddighe zout-panne; daer het zout met ghewelt wordt op ghebroken/ ende met pramen naer den oever ghebracht/ ende van daer voorts met kruy-waghens op 't strandt/ ende voorts met booten ende schuyten te scheep ghebracht.

Ontrent dese zout-panne is het altemael bergigh/ ende seer dor ende brackigh lant/ soo dat daer geen verversschinge ofte versch water en is te bekomen/ maer men moet het versch water elders gaen halen ontrent drie mijlen van daer in den bocht van Comena, alwaer een versch rievierken is/ komende van 't gebergte welck sy noemen Bordones, ende de verversschinge van fruyten ende anders moet men krijghen van 't dorp oft stedeken Comena. Op dit landt ontrent de zout panne is

 veel

veel wildts/als harten en hinden/hasen ende konijnen met meer ander vreemdt ghedierte/ ende oock schadelijcken/ als slanghen ende tigren: hier ontrent is oock veel visch te vanghen met de zeeghen/ welck de beste vernieuwinghe is die men in dit quartier vindt. Het landt is ontrent het strandt meest over-groept met seer steeckende heesters/ soo dat het by-naer onmoghelijck is't selve te ghebruycken/ ten zy ter plaetsen daer 't selve af-ghehouwen ende uyt-gheroept is. Daer is by het rif aen't selve punt noch een kleynder panne/ dan men en vindt daer altijdts soo gheen zout in/ ghelijck in de groote/ ende oock maer weynigh ladinghe als het daer al is/ ende seer quaedt t' scheep te krijghen/ soo dat daer gheen reeckeninghe op en is te maecken.

Onse Nederlandtsche schepen hebben dese vaert om zout te halen veele jaeren ghebruyckt/ meest onverhindert ofte met kleyn om-sien tot in den jaere 1605, doen heeft den Koningh van Spaegnien derwaerts ghesonden achthien wel ghemonteerde schepen/ soo galleons als andere/ de welcke daer zijn ghekomen in November; ende quamen onse schepen soo onversiens op den hals/ alsoo 't volck besich was met zout te halen om haer schepen te laden/ legghende de schepen onghereddert/ een deel van het volck aen landt/ een deel met de booten op de vaert; soo dat sy al te samen vielen in handen van de Spaegniaerden/ de welcke ons volck seer qualijck hebben ghetracteert/ eenighe op-ghehanghen/ andere voor slaven wech ghevoert naer Cartagena, ende daer op de galeyen gheset; waer van daer naer eenighe weynighe noch zijn ont-komen.

Daer naer is de selve vaert by de onse weder her-vat naer 't maecken van den treves met den Koningh van Spaegnien/ doch met meerder om-sicht als te vooren. Maer alsoo in den jare 1622 voor-leden/een groot getal schepen uyt de Middel-landtsche zee derwaerts voeren om met een zout-ladinghe naer 't vader-landt te keeren (ende oock andere uyt Noordt-Hollandt ten selven eynde derwaerts waren gevaren) daer komende den seven en twintichsten November, vonden sy dat den Koningh van Spaegnien daer een sterck kasteel hadde doen legghen met guarnisoenen daer op/ om de onse het zout-halen te beletten: de onse deden een aen-val op 't selve kasteel/ dan door de onwillicheyt van 't meeste deel van het boots-volck/ ende kleyne ordre ende wetenschap die onder haer was/ met slechte uyt-komste/ want eenighe van de kloeckste bleven aen landt doodt/ ende de reste moesten t' scheep keeren. Soo dat alle dese schepen sonder ladinghe moesten t' huys keeren.

Dit kasteel is soo gheleght/ dat het den toe-gangh tot de panne commandeert/ soo dat het niet moghelijck is dat het volck 't zout kan aen-halen/sonder van 't gheschut van het kasteel beschadicht te worden; de Spaegniaerden hebben het de naem ghegheven van St Iago: de verhalen: weghen de ghedaente van 't selve kasteel/ het ghetal van de stucken die daer op legghen/ ende 't volck dat daer in leght/ zijn soo wat verscheyden/ soo dat wy het voorder verhael daer van sullen uyt-stellen tot meerder sekerheyt. 'T schijnt dat de Koningh van Spaegnien dit kasteel hier heeft doen legghen om de geoctroyeerde West-Indische Compagnie te verhinderen/ de welcke ontrent dien tijdt haer langh ghewenste voort-gangh heeft ghenomen.

C U M A N A.

Het vierde Capittel.

Beschrijvinghe van de provincie van CUMANA, ende de gheleghentheden van het landt ende volckeren.

DE provincie van Cumana is gheleghen aen 't vaste landt van America, tegen over het Eylandt Margarita, seven leguen daer van verscheyden; daer komt een groote rieviere in zee loopen/ in de welcke menichte is van dat ghedierte/ welck

welck de Indianen Caimanes, ende de Spaegniaerden Lagartos, noemen/ ende
zijn de rechten crocodilen/ghelijck die van den Nilus in Africa. Boven Cumana
ſtreckt een Golfo inne-waerts (welck by de Spaegniaerden wordt genaemt Gol-
fo de Cariaco, ende oock van Cumana) maeckende een groote in-ham van de
zee wel veerthien leguen te landt-waert in; de welcke in voor-tijden placht rontom
bewoont te weſen by ontallijck volck/ welcke naeckt liepen/ alleen deckten de
mans-perſoonen hare ſchamelheden met den hals van de cauwoerden ofte cala-
baſſen/ ofte oock met eenighe ſchelpen/ rieden ende goude kokerkens/ ofte bonden
die binnen-waerts met een cottoenen vlecht-ſnoer. Wanneer ſy naer den oorloghe
op-toghen/ ſoo deden ſy mantels om/ende vercierden haer met alderhande ſchoo-
ne vederen van voghelen die ſy daer hebben: op haer feeſte ſmeerden ſy haer met
ſeeckere ſeer klevende gomme/ ende beplupmden haer met plupmkens van al-
derhande kouleuren; ſcheerden 't hayr af tot boven de ooren/ ende trocken dat
van den baerdt gantſch uyt; houden voor een ſonderlinghe frapicheyt ſwarte tan-
den te hebben/ welck ſy maken ende onderhouden met ſeecker kruydt te kauwen/
ende en hebben daer noyt geen pijne ofte ſtanck van in de mondt. De jonge doch-
ters gaen gantſch naeckt/ende houden het voor een ſchoonheydt de braepen ende
dyen vet ende dick te hebben/ende daerom binden ſy de beenen ſeer ſtijf onder de
knien; achten de maeghdom ſeer weynigh: de ghehoude vrouwen dragen broeck-
kens ofte voor-ſchoten/ ende leven dan voorts kuyſch/ door dien het in de macht
van de mans is het over-ſpel te ſtraffen. De Heeren nemen ſoo veel vrouwen als
ſy willen/ende gheven de ſchoonſte over aen haer gaſten die haer komen beſoecken/
om by te ſlapen. De vrouwen loopen/ ſpringhen/ ſwemmen/ ſchieten met den bo-
ghe ſoo wel als de mans; en klaghen niet ſeer in 't baren/ binden de kinderen het
hooft tuſſchen twee kuſſentjens van cottoen om ſmalle kaken te maken/ welck ſy
voor een ſchoonheyt houden. Eten alderhande levende dieren/ tot de ſpinnen toe;
hoe-wel ſy anders goet broodt/vleeſch ende viſch hebben/ende oock goeden dranck
maken. Men ſeght dat het water van de riviere Cumana duyſterheyt veroorſaeckt
aen de oogen voor de gene die 't veel drincken/ ende daerom ſiet dit volck ſeer qua-
lijck: hoe-wel eer te ghelooven is dat dit gebreck haer komt van 't quade voetſel dat
ſy nutten. De vrouwen bearbeyden de grondt/ zaeyen het Maiz, Axi, de calabaſ-
ſen ende andere vruchten; aten in voor-tijden haer vyanden die ſy in de krijgh von-
gen/ ende oock haer ſlaven die ſy kochten/ die ſy meſten indien ſy te mager waren.
Men heeft daer eenighe boomen de welcke ghequetſt zijnde ſeker ſap uyt-gheven
ghelijck als melck/ 't welck hardt wordt ende verandert in een witte gomme van
ſeer goeden reuck: Daer zijn andere boomen daer een vochticheyt uyt vloeyt als
gheronnen melck/ welck goet is om te eeten. Een ander gheboomte iſſer wiens
vruchte de moer-beſye niet ongheiijck en is/ ende daer wordt een ſyrope van ghe-
maeckt die ſeer dienſtigh is teghen de heeſheyt: met het hout als het droogh is/ſlaet
men vyer ghelijck als met een keghel. Hebben daer een anderen wel-rieckenden
boom/ welck cedren-hout ſchijnt te weſen/ is fraey om kaſſen ende ſchrijnen van
te maecken/ dan 't broodt dat men daer in berght/ wordt bitter; tot ſcheeps-planc-
ken is het wonder goedt: Oock eenighe boomen die ſeker lijm van haer gheven/
't welck ſy gebruycken om voghelen mede te vangen/ ende beſmeeren haer lichaem
met de ſelve om de veerkens daer op te hechten. Het aerdtrijck brenght van ſelfs
Cannafiſtola voort/ ende ſoo veel rooſen ende andere wel ende ſterck-rieckende
bloemen ende kruyden/ dat den reuck het hooft offenſeert.

d. 3. l. 4. c. 10.

Beneffens leeuwen/ tigren/ wilde verckens die hier vele worden ghevonden/
ſoo heeft men in dit ghewеſte eenighe vreemde dieren/ als namentlijck een/ het
welck ſy noemen in haer tale Capa, grooter als een eſel/ hayrigh/ ſwart ende ſeer
wreedt/hoe-wel het wech loopt voor de menſchen/ dan de honden ſal 't verwachten
ende die vervolghen ende dooden/ al warender oock twee ofte dry by den anderen.
Daer is noch een ander dier welck ſy noemen Aranata, ſoo groot als een haſe-

 windt/

windt / heeft een baert als een bock / ende huylt seer verbaerlijck; dan en eet geen vleesch/ klimt op de boomen; dit ghedierte gaet meest met troupen. Men vanght daer een seeckere soorte van wilde-katten/ ghelijck als apen/ welckes jonghskens seer aerdigh ende vermaeckelijck zijn / de moeders draghen die in haer armen van den eenen boom op den anderen: daer is noch een ander wreet dier / welck de Indianen seer vreesen / ende draghen daerom des nachts brandende houten in de handt als sy buyten 's huys gaen / want daeghs en wordt het niet ghesien; het huylt ghelyck als een jongh kindt / om 't volck uyt te locken / ende yemandt voor-komende om te sien wie daer huylt / soo verslindt het dien; en is niet grooter als een hasewindt.

Voorts soo heeft men hier alderhande fraeye ghevogelte/ als papegaeyen ende andere. De vleer-muysen zijn daer heel groot ende buyten dapper/ ende suygen veel bloets uyt/soo men hem daer voor niet en hoedt. Men heeft daer diversche soorten van Mosquitos ofte mugghen / dan de kleynste zijn de slimste ende hinderlijckste: dryderley soorten van honigh-byen; spinnen veel grooter als in dese landen/ende van diversche kouleuren / die soo stercke webben spinnen datmense qualijck kan breecken. Daer is oock menichte van goede visch; soo dat het landt tamelijcken wel van lijf-tocht voor-sien is. Benzo verhaelt dat de Spaegniaerden al in synen tijdt/ welck was in 't jaer 1541. 't volck van dit quartier soo gantsch vernielt hadden/dat daer maer weynighe arme Casiquen waren over-gebleven/ die de Spaegniaerden hadden ghespaert om in haren dienste als slaven te ghebruycken.

Het vijfde Capittel.

Kort verhael van 't ghene by de Spaegniaerden in dit quartier van CUMANA in voor-tijden is aen-gherecht; ende van de stadt CUMANA.

d.1.l.9. c.14.

IN den jare 1513 versochten eenige Religieusen van de ordre van Sant Dominicus, om alleen de Wilden van Terra Firma te moghen gaen bekeeren; het welcke haer wesende vergunt/ wierden daer twee Monnicken aen 't vaste landt aenghesét ontrent Cumana; al waer sy by de Indianen wel wierden onthaelt; dan eenighen tijdt daer naer quam daer een Spaensch schip om peerlen van de Indianen te handelen / ende de Spaegniaerden waren seer verblijdt dese Monnicken hier te vinden: doch alsoo de Wilden op 't woordt ende vertrouwen van dese Monnicken met de Spaegniaerden sonder achter-dencken converseerden / soo hebben de Spaegniaerden den Heere van die plaetse op haer schip ghenoodicht / die met goet-vinden van de Monnicken t' scheep is ghegaen met syn vrouwe ende seventhien van syn volck: maer de Spaegniaerden dit volck scheep hebbende / trocken haer anckers op / ende voeren met dese Wilden door; waer over 't volck van de lande de Monnicken wilden doodt-slaen / de welcke haer beloofden haer Heere ende de ander binnen vier maenden weder te leveren; dan alsoo 't selve niet en volghde/ door dien de Rechters van den Koningh op 't Eylandt Hispaniola de Wilden niet en wilden weder gheven / soo wierden dese arme Monnicken ten lesten van de Wilden doodt-gheslaghen.

Een andere notabele wreedtheydt wierdt by de Spaegniaerden ghepleeght in den jaere 1516 op het Eylandt Trinidad: landen daer onder decksel van vrientschap / ende versochten de Wilden dat sy een huys voor haer souden timmeren; 't welck ghedaen zijnde / riepen sy veel volcks van de lande te samen / ghelijck oft sy die wat wonders hadden willen thoonen/ dan in 't huys ghekomen zijnde wel tot vier hondert toe / sloten sy 't volck met gheweldt in het huys / ende namender wel twee hondert en vijf-en-tachtich ghevanghen / ende dooden ende quetstender veele.

d 2 l.3. c.7.

Des niet teghen-staende zijn weder in den jare vijfthien hondert ende achthien diversche Monnicken van Sant Dominicus ende Sant Franciscus ordre in dit selve

ſelve quartier ghelandt/ de welcke elck op hun ſelfs daer kloosters bouwden/ om de Wilden in de Chꝛiſten religie te onder-wijſen. Deſe kloosters waren ghelegen aen het vaſte landt/ in de pꝛovincie van de Chiribichi, 7 leguen weſt-waerts van 't Eylandt Cubagua; 't klooſter van de Dominicanen was genaemt Sta Fe. Deſe plaetſe is ghelegen twee leguen by weſten Cumana, gelijck 't ſelve wert verhaelt by Mr Hackluyt, inde voyagie van Sir Iohn Hawkins, de welcke dooꝛ aenwijſinghe van die van Cumana, hier ſyn water haelde; hy ghetuyght daer goedt verſch water ghevonden te hebben / ende oock goede ancker-grondt / op twintich vadem. Maer in den jaere 1520, quam daer een ſchip Spaegniaerden onder het ghebiedt van Alonſo de Oieda, 't welck de Indianen van dat quartier ſeer altereerde: de Spaegniaerden voeren met haer ſchip vier leguen vooꝛder naer Maracapana; vooꝛ-ghevende dat ſy daer waren ghekomen om Maiz te manghelen van de Tagarez, welck was een volck dat dꝛy mylen in 't landt op 't gheberghte woonde: dan de Tangarez af-komende met vijftich Cargas Maiz, (dat is ſoo veel als vijftich man dꝛaghen kan) die men haer belooft hadde aen den oever te betalen/ ſoo hebben de Spaegniaerden ſes-en-dertich daer van vaſt ghehouden/ ende eenighe ghequetſt: De Caſique van dat quartier/ met namen Gil Gonçalez, hier dooꝛ ſeer ontroert zijnde / ende het daer vooꝛ houdende dat de Monnicken hier mede ſchuldigh aen waren / reſolveerde met de Caſique van het ghewefte daer het klooſter lagh / ghenaemt Maraguey, dat hy met de ſyne Oieda ſoude vermeeſteren / ende dat Maraguey de Monnicken ſoude om-bꝛenghen/ waer op Oieda onbedachtelijcken aen landt komende met ſes van de ſyne wierdt doodt-gheſlaghen; ende de Monnicken oock koꝛts daer naer/ ende haer klooſter verbꝛandt.

Deſe tijdinghe ghekomen zijnde ter ooꝛen van de Koninghlijcke Audientie te San Domingo ende den Ammirand, reſolveerden ſy een wꝛeede revenge daer over te nemen/ ende 't landt ontrent Cumana te depopuleeren / ende 't volck vooꝛ ſlaven over te bꝛenghen naer San Domingo; maeckten tot dien eynde dꝛy ſchepen veerdigh/ ende ſonden daer mede dꝛy hondert man onder 't belept van Gonçalo de Ocampo: dit gheſchiede in het jare 1520 naer 't ſeggen van Ouiedo.

Dewijl dit dus in Indien paſſeerde/ was den Licenciaet Bartholome de las Caſas, volghens ſyn contract met den Koningh van Spaegnien ghemaeckt/ ghearriveert aen 't Eylandt Sant Iuan de Porto Rico, met eenighe huys-ghe-ſinnen van arbeydts-lieden/ om die aen 't vaſte landt te planten onder het beſchut van de kloosters ende Monnicken vooꝛen verhaelt; ende dit ongheluck verſtaende/ dede ſyn uyterſte beſte om den tocht van Ocampo te verhinderen/ doch te vergeefs.

Gonçalo de Ocampo met twee ſchepen ghekomen zijnde in de haven van Maracapana, lockte de Wilden aen booꝛdt/ ende om haer beter te bedꝛieghen gaf uyt dat hy nieuwelijcks uyt Spaegnien quam/ ende niet van de Eylanden/ om haer ſoo alle vꝛeeſe wegh te nemen: ende 't meeſte deel van 't volck verberghende onder 't verdeck van het ſchip / kreegh een deel van de Wilden over/ ende de Caſique die hem noch niet vertrouwende in ſyn kanoe hieldt/ wierdt by een Spaegniaert verraſt ende om-ghebꝛacht / ende het volck welck op het ſchip was over-ghekomen wierdt aen de reede op-ghehanghen; ende nam vooꝛts haer dorp in ende deſtrueerde het / ende leyde een wooninghe van Spaegniaerden een halve myle de rievière op/ welck hy Toledo noemde.

d.2.l.9. c.9. ende 16.

Den Licenciaet de las Caſas en verſuymde daer-en-tuſſchen niet/ maer ſekere compagnie ghemaeckt hebbende met den Ammirand ende de Officiers van den Koningh op 't Eylandt Hiſpaniola, vervooꝛderden ſyn reyſe naer Terra Firma, ende vondt daer Gonçalo de Ocampo, in ſyn nieuw gheboude ſtadt Toledo: dan 't volck niet wel te vꝛeden zijnde met de commiſſie die den Licenciaet de las Caſas mede bꝛachte/ verlieten hem/ ende de ſtadt Toledo wierdt weder op ghebꝛoken:

Den

Den Licenciaet de las Casas met eenighe weynighe van syn vrienden, ende eenighe die hy in dienst hadde, sette hem neder by het klooster van de Franciscanen, welck lagh dicht op den oever van de zee by de riviere Cumana; ende begon in de mondt van de selve riviere een fortjen te bouwen, dan alsoo de in-woonderen van het Eylandt Cubagua 't selve seer ongaern saghen, door dien haer excursien op de arme Wilden van 't vaste landt daer door werden verhindert, soo ontrocken sy hem syn werck-meester, ende den bouw bleef achter. Waer over den Licenciaet resolveerde syn klachte te doen over de Spaegniaerden van Cubagua aen de audientie van St Domingo, ende voer naer Hispaniola, latende syn volck onder het ghebiedt van Francisco de Soto: de welcke teghen de ordre van den Licenciaet de las Casas de twee schepen (die hy hem hadde gelaten om in val des noodts hem van te dienen, ende hem selven met het volck daer in te salveeren) sondt langhs de kuste om te handelen: de Wilden dese occasie waer-nemende, over-vielen Francisco de Soto, ende gaven hem een wonde daer hy daer naer van storf, sloeghen een deel van 't volck doot, ende destrueerden het klooster ende de woon-plaetse van de Spaegniaerden; soo dat daer maer neghenthien persoonen en ontquamen, de welcke haer selven salveerden met een canoe aen Punta de Aray. Den Licenciaet de las Casas dit vernemende, ende siende dat het hem alles qualijck ghe luckte wat hy voor-nam tot bescherminghe van de Indianen, begaf hem in een klooster van de ordre van St Dominicus, ende wierdt daer naer noch Bisschop van Chiapa; ende is de selve die alle de wreedtheden van de Spaegniaerden in 't dooden ende mis-handelen van de arme Indianen aen den dagh heeft ghebracht in syn boeck, welck in handen is van alle de weerelt.

Den Ammirand Don Diego Colon ofte Columbus, ende de Koninghlijcke audientie van Hispaniola, sonden in den jare 1522 eenen Iacome de Castellon, om dese daet van de Indianen te straffen, ẽ haer over de Wilden te wreken; de welcke eenigh volck ghelaten hebbende op 't Eylandt Cubagua om de stadt Cadiz weder te bewoonen, voer naer Cumana, ende nam daer syn residentie, ende sondt syn volck by troupen te landt-waert in om de Indianen te vanghen ende te dooden, ende dede een notable straffe over de misdoenders: bouwde een sterckte aen de mondt van de riviere Cumana, om de wateringh voor die van Cubagua te versekeren: Sints welcke tijdt daer altijdts een woon-plaetse van Spaegniaerden is ghebleven. Dit stedeken Cumana ofte Comena light twee mijlen binnen 's landts, ende men kan het niet sien weghen de boomen die het bedecken, alleen siet men 't Gouverneurs huys dat wat hoogh light, heeft een goede reede in een bocht, boven twee roode heuvels, ligghende in een halve mane, men setter ontrent een gotelingh-scheut af op twaelf ende derthien vadem schoone grondt.

Het seste Capittel.

Voorder verhael van 't ghene by *Ortal* ende *Sedenno* is voor-ghenomen in dit quartier.

d. 5. l. 9. c. 7.

IN 't voor-gaende boeck hebben wy verhaelt den tocht van Hieronymo de Ortal op de riviere Viapari, tot dat de selve voor-nam syn ontdeckinghe aen een ander oort te beginnen; 't welck alsoo ghe schiet is aen dit quartier daer wy nu vast mede besich zijn: soo sullen wy 't selve kortelijcken verhalen.

Hieronymo de Ortal nam tot syn Lieutenant Augustin Delgado, ende sondt hem met het volck de riviere Neveri op, twee mijlen van Maracapana, ende belaste hem daer een sterckte te bouwen, 't welck hy vlijtelijck dede: Ortal daer-en-tusschen mede daer by ghekomen zijnde met noch hondert man, openbaerden sich twee groote swaricheden; de eene, dat die van Cubagua teghens Ortal protesteerden, als getreden zijnde in een anders ofte hare jurisdictie: de tweede ende voornaemste, dat de soldaten van den voor-gaenden tocht seer naeckt ende bloodt waren, ende

ende gheen middel en saghen om haer te voor-sien/ om dat den Keyser scherpelijck verboden hadde dat men de Indianen niet tot slaven en soude maecken; ende dat den Gouverneur van sich selfs gantsch gheen middelen en hadde om de noot-saeckelijckheden van 't volck te hulpe te komen: om dese laetste swaricheyt te over-komen/ heeft Ortal op 't versoeck van syn volck/ haer toe-ghelaten alle die tot slaven te maecken die de Indianen selfs onder haer voor slaven hielden: waer door veel onheyls onder de Indianen is ghewrocht/ de soldaten onder dit pretext de arme Indianen mis-handelende naer haren appetijt.

Delgado uyt eenighe die hy voor uyt ghesonden hadde om 't landt te bespieden/ verstaen hebbende dat daer seer veel volcks woonde te landt-waert in / en vondt niet goet langher tijdt te verliesen / maer trock op met vijftich mannen ofte daer ontrent/ vondt in 't eerste seer dichte bosschagien ende groote verhindernissen/ hoe-wel oock eenige woon plaetsen: hy passeerde door Guacharuco ende Paripamotu, twee provincien die vol strijdtbaer volck waren; de welcke/ om dat sy oorloge hadden met haer na-bueren die voorder aen woonden/ dese Spaegniaerden vriendelijcken onthaelden/ soo dat sy voorts trocken met goede leyts-lieden/ ende quamen in een volck-rijck landt/ ende wel voor-sien van lijf-tocht; hier wierdt haer soo wat teghen-standts ghedaen/ doch sy verjoeghen de Indianen lichtelijck; ende trocken soo voorts tot aen de rieviere Unare, ende passeerden die naer eenigh ghevecht met de Indianen/ die haer de pas meynden te beletten / ende vonden daer een dorp met seer veel victualie/ soo dat sy haer daer ververschten / ende eyndelijck vrede maeckten met de Indianen daer om-her. Men meynt dat Ortal seer wel soude gedaen hebben hier een stadt te bouwen/ dan 't hooft hingh hem naer Meta; ende Delgado naer dat hy eenighe gheschencken van de Casiquen hadde ontfanghen / keerde weder naer de plaetse daer hy den Gouverneur ghelaten hadde.

In 't voor-gaende boeck hebben wy mede aen-gheroert hoe dat Antonio Sedenno mede pretendeerde op dese ontdeckinghen / ende dat Ortal compagnie met Sedenno maeckte / ende weder verbrack: Sedenno dan hoe-wel van Ortal verlaten zijnde/ hoorende 't goet succes van Ortal, ende de mare die daer liep van den rijckdom van dese landen / verweckte die van St Iuan de Porto Rico tot syn hulpe / ende sondt syn volck twee leguen binnen 't Gouvernement van Veneçuela, niet verre van Maracapana; hoe-wel hem by de Audientie seer strictelijck was verboden niet te gaen in een anders Gouvernement. Door dese ongheregeltheyt ende oneenicheyt tusschen Ortal ende Sedenno, quam te passe dat sy malkanderen sochten een voordeel af te sien / ende nu d'een / nu d'anders volck ontwapenden ende devaliseerden/ tot groote verhinderinge van haer beyder voor-nemen. Daer-en-tusschen vervolghde Ortal syn reyse tot dat hy quam in 't landt van een Casique Diego, (die eertijdts ghedoopt was / ende soo ghenaemt by de Monnicken daer wy vooren van hebben ghesproken) ende socht voorts naer de provincie van Meta, treckende door fraey ende wel bewoondt landt / welck hy gantsch verdorf ende ruineerde / om te verhinderen dat Sedenno hem niet en soude volghen: hy rusten syn volck in een plaetse ghenaemt Guaniba, van welcke 't volck al verloopen was/ doch vonden daer overvloedt van lijf-tocht/ veel Maiz, ende goede jacht. Augustin Delgado wierdt hier by de Indianen in de ooghe gheschoten/ soo dat hy daer korts daer naer van storf: ende Ortal wierdt door muytenatie van syn volck verlaten/ welck hem meest voeghde by Nicolaes Federman, die van Coro was op-ghetrocken om 't landt te ontdecken; soo dat hy met thien soldaten alleen te rugghe quam naer syn fort/ welck hy hadde/ ghenaemt St Miguel de Neveri, dan vernemende dat Sedenno sterck op de kuste was/ en dorste hy het hier niet houden/ maer vloot naer Cubagua, ende van daer voorts naer St Domingo.

Het

Het sevende Capittel.

Vervolgh van den tocht van *Antonio Sedenno* in dit ghewefte van TERRA FIRMA.

ANtonio de Sedenno hem ontlast vindende van Hieronymo de Ortal, ende ghevanghen ghenomen hebbende den Licenciaet Frias, die van weghen de audientie van S[t] Domingo ghesonden was/ om Sedenno te verbieden dat hy niet en soude treden in een anders Gouvernement; vervorderde synen tocht met vijf hondert man soo te voet als te peerde/ ende nam eerst synen wegh langhs de kuste tot Parigutaro toe/ ende van daer te landt-waert in met seer groote disordre/ sonder eenighe discipline onder syn krijghs-volck te houden/ soo dat die van de lande/ de groote insolentie van de soldaten niet konnende verdraghen/ op verscheyden oorden eenighe van de Spaegniaerden doodt-sloeghen; ende wierden weder by groote menichten van de Spaegniaerts doodt gheslaghen ende ghevanckelijck wegh ghevoert naer Cubagua, ende voor slaven aldaer verkocht. Door dit ghedoen soo verleckerden de tigren (die daer seer veele waren) soo op het menschenvleesch/ dat de levende oock dickwils groot perijckel liepen: sy bevonden de alderbeste remedie daer teghen te wesen/ des nachts veel brandende houten ontrent sich te houden.

d.5.l.10. l.16.

In den jare 1537, trock Sedenno voorts tot de provincien van Anapuya ende Orocomay, daer hy wel onthaelt wierdt; passeerende van daer na 't landt van Gotoguaney, vondt 't selve in de wapenen/ ende aen 't in-komen een fortjen van hout ghemaeckt/ ende vol volcks om 't selve te beschermen: De Spaegniaerden bestormden 't selve fort/ dan werden by de Wilden tot twee reysen toe af-gheslaghen/ ende veele ghequetst met venijnighe pijlen/ soo dat sy haer met gloeyende ysers 't venijn moesten laten uyt-branden; dan de Wilden vermerckende dat sy veel van haer volck verlooren/ ende eyndelijck souden vallen in de handen van de Spaegniaerden/ verlieten de plaetse by nacht/ ende salveerden haer met vrouwen ende kinderen op 't gheberghte een legue van daer/ welck seer dicht met boomen was bewassen. Naer dat de Spaegniaerden haer in dese plaetse eenige dagen hadden gherust/ trocken sy voorts op de hooghte van twee graden by noorden de linie/ over woeste velden ende veel rievieren/ hoe-wel met overvloedt van venesoen/ soo dat 't volck begonde te muytineren: doch Sedenno strafte eenige van de principale/ ende stilde soo de reste. Quamen eyndelijck in de provincie Cataparaaro, gheleghen in 't gheberghte/ daer sy soo veel Maiz vonden/ ende eenighe monsterkens van goudt/ soo dat sy daer overwinterden; dan Sedenno was eerst ghestorven/ ende in syn plaetse ghekooren tot Overste Iuan Fernandez: maeckten reeckeninghe dat sy tot hier toe hondert en vijftich leguen ghetrocken waren. Een weynigh voorder gherey st zijnde door veel moerasschen ende rievieren/ vonden weder een dorp ende victualie; hier storf haren Generael Iuan Fernandez: doch en lieten daerom niet haer reyse te vervolghen door wijde ende woeste velden; de pilooten haer leydende op 't compas/ vonden 't landt seer leegh ende weynigh volcks/ de welcke woonden in kleyne huttekens/ ende vertrocken in de winter-tijdt op 't hooghe/ als wanneer dese landen gantsch onder-loopen: De Spaegniaerden vonden d'een swaricheyt op d'ander/ want als sy door de moerasschen waren/ soo quamen sy weder aen dorre sandighe landen; tot dat sy ten laetsten dit suckelen moede zijnde/ ende oneenigh ghewoorden zijnde onder den anderen/ weder-keerden met verscheyden troepen ende door diversche weghen/ ende een deel naer Veneçuela toe/ ende een deel naer Maracapana, ende soo voorts naer Cubagua; ende soo nam den tocht van Antonio Sedenno een eynde.

Wy hebben alreede diversche tochten beschreven/ ende daer in niets gesien van sonderlinghe consideratie: waer uyt men dan met reden soude mogen oordeelen dat

dat in dit landt niet te vinden en is de moeyte weerdigh; maer die wel let op de maniere van doen der Spaegniaerden op hare tochten / ſal hem daer aen niet ſtooten / want ſy waren ghewoon 't goudt ende het ſilver ſoo ghereet te vinden / dat ſy het maer van de Indianen en behoefden te nemen; ende waer ſy het ſoo ghereet niet en vonden / daer en ſochten ſy niet ſeer / als meeſt in hare tochten te ſien is.

VENEZUELA.

Het achtſte Capittel.

Beſchrijvinghe van 't Gouvernement ende de provincie van VENEZUELA in 't ghemeyn, ende de verdeelinghe van dien.

DE provincie ende 't Gouvernement van Venezuela op de zee-kuſte van Terra Firma ghelegen / confineert naer 't ooſten met het Gouvernement van Nova Andaluzia, welck oock anders ghenaemt werdt Serpa ende Guiana; ende naer 't weſten met het Gouvernement van Rio de la Hacha ende Santa Martha; tuſſchen welcke beyde Gouvernementen hondert ende dertich leguen worden ghereeckent / ende tachtentich leguen te landt-waert in tot Neuvo Reyno de Granada. Herrera ſchrijft elders in ſyn Hiſtoria de las Indias Occidentales, dat dit Gouvernement volghens het contract van den Keyſer met de Hoogh-duytſchen / ſyn beginſel heeft naer 't ooſten van Maracapana af / ende eyndicht aen Cabo de la Vela, ende heeft in de lenghte langhs de kuſte van de noordt-zee / twee hondert leguen. (d.8.l.2. c.19.)

Dit landt is ſeer vruchtbaer ende overvloedigh van koorn / door dien men het ſelve tweemaels des jaers zaeyt ende vergadert; ende is wonderlijcken wel voorſien van vee van alderley ſoorten / ſoo grof als kleyn. Uyt deſe provincie wordt ſeer veel meel naer andere quartieren vervoert / oock biſcuyt / kaes ende ſpeck / ende oock groote menichte van cottoene lijnwaedt: ende in de haven van Guayra, in de provincie van de Caracas worden veel huyden gheladen / ende Sarzaparilla. Men heeft in dit landt ſeer goede jacht van alderhande wildt; ende de rieviere Unare is oock ſeer viſch-rijck: ſoo dat de Indianen van dit ghweſte eertijdts ſeer ſware oorloghen onder den anderen hebben ghevoert weghen de viſſcherijen. In deſe provincien worden veel monſters van goudt ghevonden / van twee-en-twintich quilaten ende een half op-waerts.

Deſe groote provincie was by contract te conqueſteeren ghegheven aen de Velſers van Auxpurgh, in den jare vijfthien hondert ende acht-en-twintich: de welcke daer ſonden haer gheſubſtitueerde Gouverneurs. Het landt daer om-her was vol Wilden / ten tijden dat de Hoogh-duytſchen dit Gouvernement eerſt aenveerden / dan door dien ſy het in 't eerſte niet ſeer en ſochten te populeeren / maer alleen een roof van daer te halen / ſoo is dit landt ſeer van ſyn in-woonders ontbloodt; waer toe de Spaegniaerden / inſonderheyt die van Cubagua, niet weynigh en hebben gheholpen. (d.4.l.4. c.8.) (d.8.l.2. c.19.)

Deſe provincie heeft den naem bekomen van Venezuela (dat is / kleyn Venetien) door dien in de aldereerſte ontdeckinge by Alonſo de Oieda in den jare 1499, ſy daer vonden een woon-plaetſe van Indianen / de welcker huyſen in 't water ghebouwt waren op palen / ende men ginck over houten brugghen van 't een huys tot het ander / ende aen 't vaſte landt. (d.1.l.4. c.2.)

Doch Herrera ſeght in ſyn Deſcripcion de las Indias, dat de Hoogh-duytſchen doen ſy dit Gouvernement eerſt aen-veerden in den jaere vijfthien hondert ende acht-en twintich / voor-namen een ſtadt te bouwen aen het in-komen van 't lack Maracaybo, daer het ſelve in zee loopt / op een heuvel / welck ſy noemden Venezuela, ende dat de provincie den naem daer van heeft behouden / hoe-wel de ſelve ſtadt niet en is ghebleven. (Cap.8.)

Het Gouvernement van dese provincie van Venezuela is seer groot / ende begrijpt onder sich veel groote provincien/soo op de kuste van de noordt-zee/als binnen 's landts/de welcke wy wel hier vervolgens souden beschrijven/als Curiana, Cuicas, Caracas, Bariquicemeto, Tucuyo, ende dierghelijcke; dan door dien wy daer gantsch geen pertinent bescheyt van en vinden/soo sullen wy de selve aen-roeren by de steden die daer in gheleghen zijn/onder de welcke die resorteeren/ 'twelck meer lichts sal konnen gheven aen den aendachtighen leser.

Daer behooren in dit Gouvernement wel meer als hondert duysent Indianen te wesen die onder tribuyt sitten (daer onder niet en worden begrepen alle die onder de achthien jaren ofte boven de vijftich jaren oudt zijn / welcke beyde by expresse verklaringhe van den oppersten Raedt van Indien, exempt zijn van tribuyt gantsch West-Indien door) dan door dien het ghetal daghelijcks af-neemt ofte vermeerdert / soo en kan men gheen seecker ghetal segghen.

Daer worden in dit Gouvernement ghevonden acht steden ofte woon-plaetsen van Spaegniaerden/die wy hier naer particulierlijck sullen beschrijven; dan sullen hier vooren sommierlijck aen-roeren eenighe tochten die door dit quartier/ soo by de Hoogh-duytsche Gouverneurs / als andere zijn aen-gheleght / tot naerder openingh van de gheleghentheyt van dese landen.

Het neghende Capittel.

Van de eerste ontdeckinghe van't landt van VENEZUELA, by de Hoogh-duytschen; ende 't gheene eenighe jaren gheduerende daer is voor-ghevallen.

IN 't voor-gaende Capittel hebben wy verhaelt / hoe dat den Keyser Karel de vijfde, dit Gouvernement op seecker conditien hadde ghegheven aen de Velsers van Auxpurgh, door onderhandelinghe met Ambrosius Alfinger, Hieronymus Sayller, ende Ioris Euiger in voorz. Velsers naem / niet teghen-staende dat Iuan de Ampues door last van de Koninghlijcke Audientie van St Domingo, de ontdeckinghe van dit landt hadde begonnen in den jare 1527, ende ghelandt te Coro ofte Coriano, ende vriendtschap gemaeckt met de Casique Manauré, die de machtichste was van dat gantsch ghewest. Ambrosius Alfinger met syn Lieutenant Bartholomeus Sayller brachten daer in den jaere 1529 vier hondert man / ende meer dan tachtentich peerden / ende deden den voorz. Iuan de Ampues ruymen/ de welcke voor hem behieldt de dry aen-legghende Eylanden/Curacao, Bonayre, ende Aruba ofte Oruba. Alfinger socht eerst te bedwinghen de Wilden die ontrent het lack Maracaybo woonden / welck de Spaegniaerden noemden de nuestra Sennora, ende socht meest naer goudt-mijnen/ ende dede eenighe tochten te landtwaert in/ tot groote verwoestinghe van de in-woonderen / ende geen kleyne schade van syn eyghen volck. Hy nam synen wegh langhs Cupiare, ende quam tot in de valleye van Eupary, onaenghesien de selve van een ander Gouvernement was / te weten / van Santa Martha.

d.4.l.6. c.1.

Alfinger dede voorder syn tocht in den jare 1530, nam syn wegh naer 't landt van de Pocabuyes, die veel goudts verhandelden; quam tot de natie van de Alcoholados, die insghelijcks veel goudts hadden; was goet landt ende bequaem volck/soo dat hy daer wel hadde behooren een woon-plaetse te legghen/want soude daer door een rechten in-ganck gehadt hebben naer Novo Reyno de Granada. Hy quam tot Rio Granada selfs / ende soo tot Tamalemeque, ende verdestrueerde 't gantsche landt tot aen de rieviere Lebrixa, van waer hy trock op 't gheberghte / ende vondt daer koudt landt / ende veel volcks / daer hy qualijck van onthaelt wierdt ende selfs ghequetst / soo dat hy weder-keerde naer Coro, ende stierf daer van de quetsuere in den jare 1532. De Velsers sonden in syn plaetse Ian Aleman, die gheen tochten te lande en dede / ende quam oock haest te overlijden. In syn plaetse

d.4.l.7. c.6.

d.5.l.2. c.2.

plaetse succedeerde Iorgo de Espira, met syn Lieutenant Nicolaes Federman, in den jaere 1535, de welcke van Coro op-trock in de maendt van May, met drij hondert voet-knechten ende hondert peerden / naer 't zuyden toe / volghens de directie van de ghene die met Alfinger waren gheweest / ende gaf syn Lieutenant last hem te volgen / naer dat hy een woon plaetse soude gheleght hebben aen Cabo de la Vela. Espira nam voor syn Lieutenant mede / eenen Francisco de Velasco, de welcke hem 't volck meynde te muytineeren / naer dat sy by de twee hondert leguen waren ghetrocken / dan Espira wierdt het ghewaer / die dese Velasco daer liet sonder andere straffe. Federman volghens de commissie van den Gouverneur / voer naer Cabo de la Vela om daer een stadt te bouwen / doch liet 't selve blijven / door dien hy bevondt dat het vlack landt was / sonder berghen / droogh ende bar / sonder eenighe rievíere die in zee loopt / soo dat de in-ghebooren gheen Maiz en hadden / maer haer alleen onthielden met de visch / ende 't wildt dat sy vinghen; ende seecker zaedt van wildt kruydt / welck sy ghebruyckten in stede van broodt. Federman trock van hier over 't lack van Maracaybo, ende quam in de valleye van Tucuyo, welck een legue langh is / noordt ende zuydt / ende een half legue breedt / rondtom beslooten met berghen / ende heeft syn naem van een rievíere die daer door passeert.

d.5.l.9. c.5.

d.6.l.1. c.1.

Ten selven tijde werdt mede by hem ontdeckt Bariquizemero, neffens een rievíere soo ghenaemt / om datse 't kouleur heeft van asschen / wanneer 't water troubel is. Federman over-wintert hebbende in Tucuyo, scheepde van daer in December, ende liet daer voor Gouverneur in syn plaetse Francisco Vanegas, ende trock over 't gheberghte / tot dat hy eyndelijcken quam in 't Koningh-rijck van Nova Granada. Gheduerende desen werdt Federman in dese plaetse van Espira Gouverneur ghemaeckt / ende weder verlaten om de groote klachten die teghens hem quamen / ende Espira in syn voorighe staet her-stelt: de welcke / naer dat hy drij jaren hadde uyt gheweest op den tocht / weder-keerde te Coro in den jare 1538, hy schreef aen den Koningh dat hy by de vijf hondert leguen te landt-waert in was gheweest / tot aen 't landt van een natie van Indianen die sy noemen Choques, ende hoe-wel hy niet over de vijf-en-twintich leguen en was van de plaetse die hy sochte / dat hy niet te min ghenootsaeckt was gheweest weder te keeren om hem selven van alles op 't nieuws te voor-sien: Dan storf sonder yets bysonders meer uyt te rechten. De audientie van St Domingo stelde d'een ende d'ander om Venezuela te gouverneeren tot dat de Velsers yemandt souden stellen / van welcke eenighe storven / eenighe verliepen om haer quaedt Gouvernement; eyndelijck in den jare 1545 stelden sy daer tot Gouverneur den Licenciaet Iuan de Caruaial, die het daer immers soo slecht maeckte / trock op van Coro ende nam meest al het bestiael mede van die van de stadt: Trock over de pleynen / latende 't ghebergte aen de eene zijde leggen; quam soo eyndelijck te Tucuyo, welck al bergigh is / en was doen vol volcks van een natie van Indianen / welcke sy noemen Cuibas, seer verscheyden van talen / ende meesten-deel menschen-eeters. Van hier tot het nieuwe rijck van Granada, zijn naer 't segghen van Herrera 150 leguen, de hondert vlack ende vruchtbaer landt / vol visch-rijcke rievíeren / ende de vijftich leguen van seer hoogh ghebergte. Hy maeckte het soo qualijck dat daer een Rechter wierdt ghesonden om hem van syn dienst op te schorten / ende rekenschap te doen gheven van syn doen; dan den Rechter vondt hem soo machtich door de groote licentie die hy 't volck hadde ghegheven / dat hy hem niet en dorste aen-tasten; Caruaial daer-en-tusschen continuerende in zijn ongehoorsaemheyt / nam Felipe de Vten die Gouverneur was ghestelt by provisie / met syn Lieutenant Bartholomeus Velser ghevanghen / ende dede haer beyde het hooft af-slaen. Daer naer in den jare 1546 arriveerde te Coro een ander Rechter / den Licenciaet Iuan Perez de Tolosa, de welcke met seventich soldaten die hy daer vondt / trock teghen Caruaial om hem te straffen over syn misdaden. Nam syn wegh over 't ghebergte / om te beletten

d.6.l.5. c.7.

d.7.l.10. c.16.17.

d.8.l.2. c.18.

 dat

dat Caruaial niet en vluchte naer Neuvo Reyno de Granada; passeerde de playnen die sy noemen Los Llanos de Carora, de welcke hebben sesthien leguen in de lenghte ende ses in de breedte; ende naer dry dagh-reysen voorder/ ghemoete eenigh volck van Caruaial, die hy met ghemack tot ghehoorsaemheyt brachte/ ende verstondt van dit volck dat Caruaial van Tucuio was op-ghetrocken / ende hem hielt te Quibore, vijf leguen van Tucuyo voornoemt: soo dat hy haestich voort trock/ en verraste Caruaial met syn volck / ende nam hem ghevanckelijck mede naer Tucuio, ende strafte hem naer syn groote misdaden.

d.8.l.6. c.12. In den jare 1550 rebelleerden de Swarten/ die in grooten ghetale in dit Gouvernement waren ghebracht/ dan wierden by de Spaegniaerden over-vallen/ ende alle dat mannelijck was / om-ghebracht.

Daer naer in den jare 1552, ghelschiede in dit Gouvernement 't gene wy sullen verhalen in de beschrijvinghe van de stadt Segovia.

Het thiende Capittel.

Beschrijvinghe van de stadt Coro, ende de gheleghentheyt daer ontrent; nostra Sennora de Caruelleda; S[t] Iago de Leon; Nova Valencia ende Nova Xerez.

d.4.l.6. c.1. De eerste stadt van dese provincie is Coro, die de Indianen noemen Corana, ende wordt ghemeynlijck ghenaemt Venezuela. Leght op de hooghte van elf graden by noorden de linie; in een wel ghetempert quartier / hoe-wel daer ghebreck is van water / van rievieren ende fonteynen; is ghebouwt op een playn / 't landt is anders berghachtigh / daer is goede ende ghesonde lucht / soo dat men gheen medecijns van doen en heeft / oft andere medecinalen als de kruyden van 't landt / daer beyde de Spaegniaerden ende in-gheboornen haer mede purgeeren: Daer is het selfde ghevogelte ende ghedierte als in andere ghewesten van Indien; ende de leeuwen zijn soo bloode dat een Indiaen met een hout die doodet; de tigren zijn seer wreedt / ende meer verslindende als elders. 'T landt ontrent Coro geeft overvloedt van suycker / honigh / gember ende peck; daer wast seer goede tarwe / doch eeten meest broodt van Maiz, welckes blom sy menghen met het sap van suycker-rieden / ende maecken smakelijck broodt daer van / welck langh duert als twee-back. Maecken haren dranck van Maiz ende Potates, welck sterck valt/ soo dat de Wilden haer daer in licht vol drincken. De stadt heeft twee havenen / een aen de noordt-zijde ende d'ander naer het westen; d'eerste is een mijle van de stadt / ende is de in-ham van de Cabo San Roman, ende de zee is stille ende ondiep van twee tot dry vadem diep; d'ander aen de noordt-zijde

d.8.l.2. c.19. is een holle zee en diep. De haven en is niet goet / door dien sy weynigh beschuttingh heeft/ ende de stadt leght twee leguen ende een half van de haven; een legue van daer is een goede zoudt-panne; twaelf leguen van de stadt maeckt de zee een hoeck landts/welck by naer een Eylandt soude komen ghenaemt worden/ wordt ghenaemt Paragoana, ende de schippers noemen 't Cabo de San Roman; is vijf-en-twintich leguen groot/ vlack landt/ vol wildts / dan daer en is gheen rieviere. De Indianen zijn seer tam ende domesticq; in't midden leght een bergh/ welck men siet in zee. Daer is een Gouverneur in Coro, ende de Cathedrale-kercke behoort tot het Artz-Bisdom van S[t] Domingo. De stadt was in den jaere 1595 in-ghenomen by de Enghelsche / ende verbrandt.

d.8.l.2. c.18. Ontrent Coro in de wegh naer het gheberghte legghen Los Llanos de Carora, welcke sesthien leguen langh zijn / ende ses breedt; ende zijn seer abundant van vivres / soo dat men hem daer kan versien van Maiz ende wildt-braedt. Van Coro reyst men naer Bariquizimito, over Xizaharas, naest-gheleghen by Coro, ende zijn alle woeste velden / met eenighe berghen / op welcke de Axaguas woonen die menschen eeten; ende men kan met haer gheen vreede houden.

De

De tweede plaetse van dit Gouvernement is Nostra Sennora de Carvalleda in de provincie van Caracas, ontrent de zee-kuste / tachtentich leguen naer 't oosten van Coro; heeft een vervallen ende quade haven. Op de zee-kuste hebben de Spaegniaerden een fort op de wegh naer S[t] Iago toe, welck ghemeynlijck wordt ghenoemt Caracas: 't Is wonder hoogh landt / soo hooghe als de pijck van Teneriffe; ende daer gaet een holle zee / soo datter quaedt is te landen / als alleen in een kleyne kreecke recht voor 't fort. Her.des. Engelsche voyagie.

De derde plaetse van dit Gouvernement is de stadt Sant Iago de Leon, in de selve provincie van Caracas, seven leguen binnen 's landts / oft soo andere segghen vijf van de kuste; ende dry leguen van Carvalleda naer het zuyden / ende seventich leguen van Coro, ende mede soo veel van Tucujo; de Gouverneur van de provincie resideert in dese tijdt meest alhier. Dese stadt was by de Enghelsche in-ghenomen in den jaere vijfthien hondert vijf-en-tneghentich; de welcke eerst veroberden het fort / legghende op de kuste daer wy terstont van hebben ghesproken; ende bevonden datter twee weghen waren om van strandt naer de stadt binnen 's landts te marcheeren / een ordinaire wegh welck seer licht is te stoppen ende te beschermen / door dien in het midden van de wegh een hooghen bergh leght / ende de passagie daer maer vijf-en-twintich oft dertich voeten breedt is / ende aen beyde zijden steyle berghen / ende de bosschagien soo dicht dat daer niet en is door te komen. Den anderen wegh werdt by de Indianen ghebruyckt / ende is oock seer moeyelijck te gaen / over seer hooghe berghen die seer steyl zijn om op te klimmen. Die ghepasseert zijnde komt men in een effen vlack veldt / daer de stadt gheleghen is. Her.des. d.6.l.1. c.1. Engelsche voyagie.

De vierde stadt is Nova Valencia, sestich leguen van Coro, (en kan niet over vijf-en-veertich wesen) ende vijf-en-twintich leguen van Sant Iago de Leon, ende seven leguen van de haven van Burburata. Her.des.

De vijfde plaetse is de stadt Nova Xerez, vijfthien leguen by-naer zuydtwaerts van Valencia voor-schreven / en twintich leguen van Neuva Segovia; en sestich leguen naer het zuydt-oosten van Coro is een nieuwe stadt / ende onlanghs ghebouwt. Her.des.

Het elfde Capittel.

Beschrijvinghe van de stadt NIEU SEGOVIA, ende de gheleghentheden daer om her.

IN den jaere 1552 vertrock den Gouverneur Iuan de Villegas uyt de provincie van Tucuio, ende ontdeckte mijnen van goudt neffens een Cordillera ofte vervolgh van gheberghte / welck sy noemen de San Pedro, by de rieviere Buria, die men mede noemt de San Pedro, om dat sy op syn dach wierdt ontdeckt; dese mijnen bewoghen hem te populeeren aen de rieviere / hoe-wel de stadt niet langh en bleef aen dese plaetse / door dien sy onghesondt was; en wierdt verleght aen de rieviere Bariquicemeto, ende Nova Segovia ghenoemt. Het clima ende de ghestalte van dese contreye is ghelijck de reste van dese provincien: 't isser winter / als het in Spaegnien somer is / en ter contrarie somer als het in Spaegnien winter is; de vlacke landen zijn heet / ende van de gheberghten waeyen koele winden die de lieden verquicken / want leght tusschen twee gheberghten / in maniere van een valleye; de Wilden die daer woonen zijn verscheyden van taele: daer is weynigh voor-raedt van grainen / ofte wortelen / ende het volck onder-houdt hem met seecker stelen ghelijck de Cardoenen van Spaegnien / die sy noemen Cocuy, waer sy seecker substantie uyt halen als syrope: sy hebben weynigh Maiz, en eenighe calabassen; daer is overvloedighe jacht van harten ende konijnen: in 't ander vervolgh van berghen aen de zuydt-zijde / valt veel Maiz en d.8.l.8. c.1.

Yuca, door dien 't landt daer vochtigher is / ende in de rievieren Hacarigua ende Borauté, en in ander beken vanghense veel visch / met een wortel die sy noemen Barbasco, welck sy ghestooten in de rieviere werpen/en maeckt de visschen soo dom dat mense met de handen grijpt: in de somer soo hebben sy haer jacht/door dien het gras ende kruydt droogh gheworden zijnde steeckent aen brandt / ende het wildt retireert hem / alwaer syse dan schieten met haer pijlen; 't wildt dat sy vanghen/ zijn harten/ en verckens van 't landt / bocken/ ofte deynen / konijnen / slanghen / Bobas, (welck zijn seeckere groote slanghen) tigren en armadillen / ende op die wijse maken sy haer provisie voor de winter. In de boomen die aen de rievieren legghen/ is groote menichte van byen / die veel honighs gheven: alle dese rievieren ende beken loopen wel hondert leguen van dese plaetse / met meer andere die spruyten uyt de zuydt-zijde van 't gheberghte / tot in de rieviere Viapari. In 't gheberghte aen de slincker-handt/ welck is in de provincie van de Chicas, wordt gout ghegraven / ende indien de in-woonders van dese stadt middel hadden/ souden seer veel goudts konnen versamelen. Daer was veel volcks van de in-gheboorne) maer de pockens en andere disordren hebben die vermindert. 'T is volck van kleyn verstandt en kleyn couragie / gheneghen tot veel ghebreken/ insonderheyt tot drincken / en droncken zijnde vermoorden sy malkanderen; leven sonder sorghe / eeten op 't ghene sy hebben d'een dagh / en d'ander dagh ghebreck hebbende / soo gaen sy wilde wortelen soecken daer sy haer mede onder-houden tot dat het Maiz rijp wordt/welck op sommighe plaetsen gheschiet in veertich daghen/ ende op sommighe in dry maenden. Een halve legue van de stadt Segovia passeert een beke / die sy noemen Rio claro, om dat sy altijdts klaer is / ende een weynigh van syn oorspronghsoo sinckt het water in de aerde; in de winter geeft het weynigh waters / en in de somer veel / als het minst behoorde te gheven; soo dat sy in de somer veel landts daer mede ververschen / ende door die middel veel Maiz en ander vruchten versamelen. Daer is groote verscheydentheyt van ghevoghelte / als quackelen en ringh-duyven: de peerden / hoorn-beesten / schapen/ geyten en verckens vermenighfuldighen seer; soo dat het vee de meesten handel is van dese stadt; welck sy te koop brenghen naer Novo Reyno de Granada: De Indianen hebben gheleert cattoenen lijnwaet weven/ welck van sonderlingh profijt is.

Her.des. Dese stadt dan leght twintich leguen van Xerez naer het zuyden / en thien leguen van Tucuyo, en tachtentich leguen van Coro naer het zuydt-oosten. Men reyst van Segovia naer Tucuyo door een valleye / welck is twaelf leguen langh.

Het twaelfste Capittel.

Beschrijvinghe van de stadt Tucuyo, Truxillo, Laguna, ende de gheleghentheden daer ontrent.

d.6.l.1. c.1. DE sevenste plaetse van dese provincie/ is de stadt Tucuyo, leggende in een valleye, van de selve naem: dese valleye streckt zuyden en noorden/ een half legue langh en breedt/ rondtom omcingelt van bergen; ende heeft syn naem van een rieviere die daer door-loopt: 't is een seer gesondt landt/ende aen 't in-komen van veele berghen / overvloedigh van proviande / soo wel voor de Spaegniaerden als voor de in-gheboorne / met groote verscheydentheyt van fruyten. De stadt leght 50 leguen van de zee / seventich leguen van St Iago de Leon, elf leguen van nieu Segovia naer 't zuydt-westen; 14 leguen van Portillo de Carora, vijf-en-twintich van Truxillo, eñ vijf-en-tachtentich leguen van Coro. Daer zijn eenighe suycker-Ingenios, ende daer wordt cottoen ghesamelt/ soo dat de in-gheboorne haer hebben beginnen te kleeden; daer wast oock koorn ende ander zaet van Spaegnien/

ende

ende moes-kruyden. Daer zijn veel tigren ende leeuwen; veel wildts/ als harten met menichte/ so dat sommighe van de inwoonders van dese Stadt/ op de jacht gaende met peerden ende honden/ in twee maenden tijdts somtijdts wel vijf hondert dooden; ende in sommige worden Bezar-steenen gevonden. Men vindt daer mijnen van goudt/ doch en worden niet ghebeneficeert door ghebreck van volck; de Spaegniaerden voeden veel vee van ossen/ koeyen/ schapen/ ende seer goede peerden. De Indianen van dit quartier/ zijn van de natie die men noemt Cuibas, doch diversch van tale onder den anderen: sy strijden met boghen en pijlen/ Macanas en steenen/ 'tis strijdtbaer volck/ en 'tmeeste deel eet menschen vleesch. Een deel is bevredight/ en gheven voor tribuyt Maiz, door dien sy niet anders en hebben. Tucuyo leght op de kant van de rieviere van den selven naem/ van waer tot het nieuwe Rijck van Granada zijn hondert en vijftich leguen weeghs/ de hondert door vlack landt/ dat wonder vruchtbaer is/ ende heeft seer veel visch-rijcke rievieren/ en goede jacht; de resterende vyftigh leguen zijn berghen. *d.7.l.10. c.16.*

De achtste Stadt is Truxillo ofte nostra Sennora de la Paz, in de Provincie van de Cuicas, by naer tachtentich leguen recht zuydt-waerts van Coro, een weynigh naer 'toosten/ en vijf-en-twintich leguen van Tucuyo naer 'twesten. Dese stadt naer de ghetuyghenis van een Nederlander die daer verkeert heeft/ leght achthien leg. van 't lack Maracaybo, ende heeft aen 'tselve een Dorp/ al-waer van dese stadt ghebracht wordt meel/ biscuyt/ hammen/ ende andere waren/ die daer ghehaelt worden/ ende naer andere ghewesten van Indien vervoert twee-maels 's jaers/ in Mey ende in November. *Her.desc.*

Daer is noch een ander woon-plaetse van Spaegniaerden/ die sy noemen Laguna, veertich leguen van Coro, langhs de kuste naer 'twesten/ leght aen d'ander zijde van het Lack Maracaybo, naer Cabo de la Vela toe; hebbende ontrent sich een woest veldt daer veel wildts is/ perdrysen/ ring-duyven/ konijnen/ en veel honigh; doch daer zijn soo veel tigren dat sy by nacht in de vlecke quamen om de Spaegniaerden ende Indianen te verslinden: leght aen een groote baye die diep in 't landt loopt/ en vol ondiepten en drooghten is. *Engelsc. voyagie.*

Het derthiende Capittel.

Beschrijvinghe van 't groote lack MARACAYBO; ende van MARACAPANA op de uyterste limiten van dit Gouvernement naer 't oosten.

HEt lack van Maracaybo, welck de Spaegniaerden noemen de nostra Sennora, loopt 40 leguen te landt-waert in/ (Herrera seght elders dat sy maer 25 leguen te landt-waert in loopt) van de zee af; ende is meer dan 10 leguen breedt/ ende is in 't om-gaen 80 leguen, (hoe-wel eenighe segghen minder) de mondt is een half legue breedt/ vloeyet ende ebbet/ ende is onweder subject ghelijck de zee/ door dien sy daer in komt/ ende door de menighte van de rievieren die daer in vallen/ is het water drinckelijck/ hoe-wel wat brack/ ende daer zijn veel Manati. In 't uyterste van 't lack komt een rieviere welck af komt van het nieuwe rijck van Granada, door welcke/ als door het lack selfs/ de koopmanschappen derwaerts worden ghevoert. Eenighe van de in-ghebozene woonende ontrent dit lack/ hebben haer huysen op boomen/ staende in het water en op de kant; waer van de Provincie de naem van Venezuela schijnt ghekreghen te hebben. Ontrent dit lack en in dese contreye woonen de volckeren die sy noemen Pocabueys, die veel goudts verhandelden/ ghelijck oock de Alcoholados een ander natie daer ontrent/ die mede veel goudts hadden; woonen in een seer goedt landt/ en daer was abundantie van vivres/ en 't volck seer vreedsaem: Tusschen het gheberghte ende het lack/ leght de Provincie van Xuruara op een vlack veldt; in 't gheberghte/ welck seer hoogh is/ woonen de Coromochi, een strijdtbaer volck. Ende by de Culata van het lack/ de natie van de Bobures; van door de menichte *Her.desc. d.4.l.7. c.6.* *d.4.l.7. c.6.*

van de moerassen is het landt onghesondt/ ende seer ghequelt van de Mosquitos. Van Xuruara tot Coro toe zijn tachtentich leguen, met weynigh volcks / ende dat noch niet bevredight/ arm volck.

Maracapana op het uyterste van dese Provincie naer het oosten is een seeckere haven/ de beste van alle dese kuste; de Indianen woonden daer ontrent op twee/ ses/ ende thien mijlen van daer/ die men noemt Chiugotos, en is een tale/ woonen op 'tgheberghte/ en is strijdtbaer volck / ende houden qualijck vrede met de Spaegniaerden/ ende zijn menschen-eeters. Die van 't Eylandt Cubagua hadden hier eertijdts een woon-plaetse daer meest krijghs-volck woonde/ welck onder decksel van het Eylandt te beschermen/ haer tochten deden in 't landt / ende veel slaven maeckten; waer door/ als mede door de Hoogh-duytschen dit landt seer van volck is ontbloodt. Benzo seght / dat het een kleyn stedeken was van veertich huysen oft daer ontrent. Van Maracapana tot Bariquisimito zijn hondert mijlen over vlack landt/ daer goede jacht is ende visscherye/ dan alles is ghedepopuleert/ en daer zijn nu veel tigren.

Het veerthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de Eylanden die voor dese kuste legghen, te vveten, I. BLANCA, TORTUGA, ORCHILLA, ROCCA, I. de AVES.

ONder de vordere Eylanden die aen dese kuste legghen syn aenmerckens weerdigh; eerst Isla Blanca, gheleghen op de hooghde van twaelf graden/ (oft soo andere segghen/ elf graden ende acht-en-veertigh minuten) ontrent veertigh mijlen van Granada west ten zuyden / ende sesthien mijlen van Margarita noordt-west ten noorden/ wel soo noordelijck: ontrent ses mijlen in 't ronde; ende aen de west-zijde zijn beste reede in een zandt-baye. Daer zijn weynigh berghen/ is over al meest beset met gras daer men tot de knyen toe in-gaet; aen de west-zijde is weynigh gheboomte/ hier en daer een kleyn boschken ende eenighe pock-hout boomen: de oost-zijde vol bosschagie / waer onder veel wilde saly-boomkens wassen/ seer goet van reuck; de grondt isser klippigh/ ende in dese bosschagie onthouden haer de meeste bocken; ende over al daer eenigh gheboomte staet is het beset met scherpe doornen/ die door de schoenen steken/ ende suyghen so in 't vleesch datmense met gheweldt moet uyt-halen; daer is gheen oft weynigh versch water/ dan als het reghent: de grondt is dor en droogh als turf-mul / soo dat het seer dorstigh is / ende onbequaem tot culture; daer is veel ghevoghelte/ ende bocken by duysenden: daer en woondt niemandt op/ dan de Spaegniaerden ende de onse loopen daer aen om bocken te vanghen. Daer zijn oock eenighe zout-pannen.

Het Eylandt Tortuga is gheleghen van 't west-eynde van Margarita, west ende west ten zuyden ontrent twaelf oft veerthien mijlen / ende van I. Blanca zuydt ten westen/ wel soo westelijck vijfthien oft sesthien mijlen / ende op elf graden ende twaelf minuten by noorden de linie. Legghende onder dit Eylandt/ kan men by klaer weder 'tvaste landt ende de Margarita sien ; is langh oost ende west van drie tot vier mijlen/ ende breedt ander-half mijle. Het oost-eynde ende meerderdeel/ is klippigh/ bar ende kael; de steen scherp/ oogigh ende ghebroken/ quaedt om te bewandelen; naer het strandt toe is het boomigh / ende by de zee plassigh / waer in veel ondeughende krabben haer onthouden. Het west-eynde tot by naer 'tmidden van 't Eylandt staet vol gheboomte/ waer onder veel pockhouts is/ aen de stranden ende insonderheyt aen 't uyterste west-eynde is kreupelbosch. Aen de zuydt-oost hoeck leght een tamelijcke zout-pan/ daer in September, October, November, wel zout is voor drie oft vier schepen/ dan de reede en is niet seer bequaem. Op 't Eylandt zijn veel bocken / meest aen de west-zijde /

quaedt

quaedt om te krijghen; uytermatn veel Yguanen, aen 't ooſt-eynde op 't dorre landt/ magher; maer onder 'tgheboomte/ vet: de heele zuydt-zijde is vuyl ende onbequaem om te ſetten. Om de noord-ooſt-hoeck welck heeft een ſmallen hals/ is een bequame baye om ſchepen te berghen / ende oock by noodt/ ſchoon te maecken.

Orchilla light van Tortuga noordt-weſt ten noorden ontrent vijfthien mijlen/ ende van I. Blanca by de neghenthien weſt zuydt-weſt / eenighe maecken deſe diſtantie kleynder. In de hooghde van dit Eylandt verſchillen onſe ſtier-lieden/ eenighe ſtellen het op elf graden en vijfthien minuten/ eenighe op dertich minuten/ ſommighe oock op vijftich; dan meyne dat de dertich minuten wel de rechſte hooghde is: is heel leegh landt/ doch op het ooſt ende weſt-eynde is gheberghte/ al-waer de bocken haer op onthouden. De heele zuydt ende zuydt-weſt zijde is ſchoon/ maer ſeer ſteyl/ ſoo dat men ſoo naer mach loopen als men wil; aen de zuydt-weſt zijde is weynigh gheboomte/ ende by naer gheen groente als peterſelie de mar; dan aen de ooſt ende noordt-zijde ſtaet eenigh geboomte/ doch de grondt is over al ſiltigh/ dat het onmoghelijck is datter yets ſoude groeyen; daer en is gheen verſch water; de boomen die daer waſſen zijn heel dor en droogh; daer is weynigh ghevoghelte/ veel haeghdiſſen: op de noordt-zijde ligghen eenighe ghebroken Eylandekens ende verdroncken gronden.

Rocca light weſt ende weſt ten zuyden van Orchilla ontrent ſes mijlen; 'tzijn veel kleyne Eylanden ende drooghten by den anderen / met boomen beſet; aen de noordt-zijde leght een Eylandeken dat een hooghen witten bergh heeft / die van verre een duyn ſchijnt te weſen; men kan de vaſte kuſte van deſe Eylandekens ſien; legghen in ſtreckinghe ooſt ende weſt vijf mijlen/ ende breedt by de dry mijlen: zijn aen de zuydt-zijde ſoo ſteyl/ dat men dicht aen gheen grondt vindt/ maer aen 'tweſt-eynde is het vlack / men vindt daer eenigh zout in de drooghe maenden: daer is gheen ghedierte op; weynigh voghelen: eenighe die ſy noemen Flamencos, hebben langhe beenen by naer als de oyevaers/ met roode veeren upt den oragnien/ met groote kromme becken: t'landt is ſteenigh ende meeſt laegh.

I. de aves leght van Rocca weſt ten noorden thien mijlen / op de hooghde van twaelf graden naer dat eenighe ſegghen/ zijn acht oft neghen kleyne leeghe Eylandekens/ by giſſingh een mijle langh/ ende van daer twee mijlen ooſt ten noorden/ ende weſt ten zuyden leght het grootſte/leegh by het water met boomen beſet/ ende al ſteenigh landt/ men magh daer dicht by langhs loopen/het iſſer heel ſchoon ſonder rudſen/ dan aen de noordt-ooſt zijde legghen veel bancken/ twee ende dry mijlen 'tzee-waert/ ſommighe wat boven water.

Het vijfthiende Capittel.

Beſchrijvinghe van de Eylanden Bonaire, Curacao ende Aruba.

Bonaire light van I. de Aves weſt ten noorden ende weſt noordt-weſt/ tuſſchen ſes ende acht mijlen; op de hooghde van ſtijf twaelf graden: is een tamelijck groot Eylandt/aen de zuydt-zijde beſet met heel leegh voor-landt tot aen de weſt-noordt-weſt zijde toe / daer 'tvoorlandt een eynde neemt / ende aldaer heeft men de bequaemſte reede / doch iſſer ſteyl/ dat men met een touw aen landt moet legghen; daer leght een kleynder Eylandt/ welck met het groot een baye maeckt. Eenighe giſſen het groot Eylandt wel ſeſthien oft ſeventhien mijlen in't om-gaen te hebben. Daer is veel vee op dit Eylandt/ als ſtieren/ koeyen/ ſchapen ende geyten; oock verckens ende peerden. De in-woonders zijn meeſt Indianen die daer ghebraght zijn van S. Domingo, ende zijn Chriſtenen / hebben onder haer een Spaenſchen Gouverneur/ ende eenighe weynighe Spaegniaerden; deſe woonen in een valleye ontrent het hooghe landt. 't Eylandt en is niet ſeer vruchtbaer; dan daer waſt overvloedigh roodt hout/ welck nu eenighe jaren herwaerts by de

onſe

onse met groote menighte is ghehaelt / soo dat nu ontrent de reede niet veel is over-ghebleven. 'Tkleyn Eylandeken leght ontrent een musquet-scheut van 't groote op syn naerste / daer is reede onder de noordt-west-zijde / doch niet seer bequaem / om dat de grondt klippigh is / ende men leght op 60 vadem een steen-worp van landt; daer is mede roodt houdt op / doch verre te halen; oock pock-hout ende eenighe cottoen-boomkens: de grondt is meest over al klippigh / ende op sommige plaetsen heel siltigh / soo dat daer qualijck versch water is te bekomen; is ontrent twee mijlen langh; ende drie in 't om-gaen.

Curacao leght van Bonaire west-noordt-west ontrent neghen mijlen / men kan't met klaer weder van Bonaire wel sien; is langh / streckende noordt-noordt-west ende zuydt-zuydt-oost vijf mijlen; leght op de hooghde van twaelf graden en de veertigh minuten; heeft wel neghen oft thien mijlen in den om-gangh; is vruchtbaer / ende daer woondt meer volcks als op Bonaire; die veel vee hebben / ende maecken daer jaerlijcks veel kaesen / die sy aen 't vaste landt ende elders vervoeren; daer groeyet mede roodt hout; heeft aen de noordt ofte noordt-oost-zijde een grooten bocht / dan daer en is gheen bequame reede / door dien het daer soo steyl is.

Aruba leght van Curacao west ten noorden twaelf mijlen; streckt hem noordt-west ende zuydt-oost drie mijlen / de reede is aen de noordt-west-zijde / dicht aen eenen hoeck / by een Eylandeken dat men aen de noordt-west-zijde laet legghen / men leght op vijf vadem sandt-grondt; voorts en heeft men rondtom het Eylandt gheen grondt: is leegh landt / doch heeft twee kleyne berghen / van welcke de eene sich verthoont als een suycker-broodt; is ontrent vijf mijlen in 't om-gaen / ende is bewoondt by weynigh Indianen ende eenighe Spaegniaerden; leght niet over seven oft acht mijlen noordt-noordt-oost ende zuydt-zuydt-west van de Cabo San Roman.

Onse Schepen die in den jare 1623 aen Punta de Araya hebben gheweest / alsoo sy daer vonden een fortresse met Spaegniaerden beset / welck haer het zoudt halen beletteden / ghenootsaeckt zijnde sonder ladinghe van daer te scheyden / zijn eenighe weynighe van de selve Schepen van daer west-waerts op-gheseylt naer 't Eylandt Bonayre, ende onder anderen een Schipper van Enchuysen / wiens Stierman Simon Simonsz. de ghelegentheyt pertinentlijck heeft aen-gheteeckent / die wy goet ghevonden hebben hier in te voeghen. Seylende van punta de Araya met een noordt-westen wel soo noordelijcken gangh / soo sult ghy in 't ghesicht loopen het Eylandt Tortuga, maer westelijcker bestevende sal u de stroom by zuyden het Eylandt voeren. Dit Eylandt is van 't voorschreven punct vijfthien mijlen / ghestreckt in syn lenghte west ten noorden ende oost ten zuyden drie oft vier mijlen.

Van Tortuga seylende noordt-west ten noorden (met ghemeyne Hollandtsche Compassen) sesthien mijlen / ghemoet men het Eylandt Vrchila oft Orchilla, langh ontrent drie oft vier mijlen / leeghachtigh landt / soo dat het niet verre gesien en wordt. Van daer west ten noorden vijf mijlen hebt ghy Rocca, langh drie mijlen / leegh en smal / gheen half mijle breedt / aen de zuydt-zijde schoon sonder ancker-grondt / maer aen de noordt-zijde vol drooge platen / ende tusschen beyden van plaet tot plaet vol ondiepe vlackten; het vermoeden is dat aen de noordt-zijde wel ancker-grondt mocht wesen. Ses mijlen voorder west-noordt-west leght Isle de Aves, aen de noordt-zijde loopt een rif af noordt-noordt-west / wel drie mijlen in zee / daer men de barninghen van siet / so men by noorden daer voor by loopt / streckt hem oost ende west schaers 3 mijlen langh / een half mijle breedt / leegh ende boomigh. Van 't west-eynde van dit Eylandt een mijle recht in 't westen / leght een Eylandeken van ontrent drie vierendeel van een mijle langh / met een rift daer van af-streckende wel een mijl in zee. Van Isla de Aves west-noordt-west seven mijlen / leght het Eylandt Bonayre, hem streckende noordt-noordt-oost /

welck

welck wy hier voren hebben beschreven. De Schepen lieten haer ancker vallen aen de oost-noordt-oost-zijde onder de wal op dertigh vadem/ gheen steen-werp van 't landt/ ende dreven grondt af/ waer over sy de wal aen laveerden/ ende maerden de Schepen aen de boomen vast: Sy velden hier seker roodt houdt/ dat dienstigh is om mede te verwen/ welck sy 'thuys brachten. In den selven jare zijn derwaerts gesonden dry schepen by de Gheoctroyeerde West-Indische Compagnie/ die daer mede roodt houdt af brachten.

Het sesthiende Capittel.

Beschrijvinghe van de kuste van't vaste landt van Cumana ende Venezuela.

Cumana ofte Comena leght verscheyden van punta de Araya daer de zout-pannen zijn/ zuydt ende noorden ontrent vier mijlen/ de gheleghentheyt van Cumana hebben wy hier voren beschreven in't vijfde Capittel. Het landt by westen streckt hem eerst west ten zuyden ende oost ten noorden/ al-waer men heeft vervolghens R. de Canoas, ende R. de Bordones: daer aen een besloten haven ofte in-wijck/ welcke sy noemen Moxina; ende een weynigh vorder de in-wijck van Santa Fé: van daer voorder leght een klippe/ welck de onse noemen de Borats, aen den oost-hoeck van de baye van Commenagod, men seylt tusschen de selve ende 'tvaste landt deur: aen 't vaste landt leght een groven steylen bergh/ welck schijnt van verre een Eylandt te wesen/ dan is met een leegh strandt aen 't vaste landt vast/ ende daer is een fonteyn by gheleghen. Commenagod is een schoone baye/ legghende by westen Maracapana, heeft een vlack strandt/ ende goede ancker-grondt/ ende een rievierken van versch water by naer aen 't west-eynde: daer en daer ontrent is Brasilie/ letter ende geel-hout te bekomen. Van de reede van Commenagod tot de Eylandekens van Pirito zijn vier mijlen/ soo dat den west-hoeck van Commenagod, den oost-hoeck is van Pirito. Voor Pirito legghen twee Eylandekens ontrent een mijl van den anderen/ ende een mijl van 't vaste landt/ van welck een vlackte af-loopt/ dan aen dese Eylandekens is het diep ghenoegh: de Eylandekens zijn leegh/ ende daer en woondt gheen volck op: teghen over 'tvaste landt is een rievier/ doch gantsch brack/ wel dry mijlen hoogh; ghenaemt R. de Ermacito; de Indianen die daer ontrent woonen zijn Caribes. Den west-hoeck van Pirito is den oost-hoeck van Oythier, een andere in-wijck/ daer quade ancker-grondt is: voorts soo volght hier el morro de Correbicho, legghende recht naer 'tzuyden van 't Eylandt Tortuga, daer wy voren van hebben ghesproken. Voorts Cabo de la Cordeleira ofte Caldera, welck leght zuydt-west ten zuyden van Tortuga ontrent vijfthien mijlen; ende dese kabe is leegh/ doch daer aen begint het hooghe landt/ want met de selve zijnde zuyden ende noorden/ soo siet ghy 'thooghe gheberghte van Carakas; by westen dese Cabo is het goet anckeren op twaelf vadem waters/ ende daer is veel pock-hout aen landt te bekomen; leght op thien graden naer 'tsegghen van Figueredo, andere voeghen daer noch eenighe minuten boven. Ontrent vijfthien mijlen by westen dese Cabo leght 't Fort Carakas, hier voren aen-gheroert/ ende ontrent twee mijlen voorder C. Blanco, daer by westen goet anckeren is op neghenthien vadem/ een gotelingh-scheut van de wal/ men leghter beschut voor de brisen. derthien mijlen by westen dese Cabo leght Turiame, daer een versch rievierken is/ ende 'tstrandt staet vol boomen: twee mijlen voorder leggen de Eylanden van Burburata; daer is een goede haven ende zout-pannen/ daer die kuste mede wordt versien. Daer aen volght Golfo Triste teghen over Bonayre: ende voorder punta Seca, ende eenige andere weynigh besochte plaetsen/ tot aen de Cabo San Roman, welck leght naer de bevindinghe van de onse op twaelf graden en ses minuten/ ende is 'tuyterste van een neck landts die van de mondt van't lack af-steeckt naer zee/ ende by de

Wilden

Wilden ghenaemt wordt Paraguana; is al vlack landt/ ende heeft alleen een hooghen bergh/ welck sy noemen St Anna, die van verre in zee ghesien wordt/ als men om de oost komt: van dese Cabo streckt het landt zuydt-zuydt-west/ seven ofte acht mijlen/ dan ontvalt het hem met een boght recht zuyden/ naer Coro toe: De west-zijde van de Golfo is al hoogh landt/ streckende meest zuyden ende noorden/ daer valt een harde stroom uyt; den tijdt dat de schepen daer varen is van May tot October, dan ist de rechte tijdt van de Vendavalen; de brise waeyet van November tot April uyt den noordt-oosten/ ende oost-noordt-oost/ ende maeckt in die tijdt op dese kuste seer quaedt weder. De west-hoeck van dese Golfo wordt ghenaemt Coquibocoa, op de hooghde van wat meer als twaelf graden/ naer 'tsegghen van de Spaensche koursen/ is leegh/ ende streckt met een vlackte af; binnen 'slandts leght een hoogh gehackelt gheberghte/ welck de Spaegniaerden noemen Sierras de Azieyte: by oosten van dese Cabo legghen de Monges, daer de koursen worden naer ghericht by de ghene die van Dominica naer Cartagena willen: zijn dry ofte vier Eylandekens by den anderen/ het zuydelijckste is hoogh ende met voghel-mest bedeckt; twee derdendeel van een mijl noordt-oost van dit/ leght noch een met een sadel/ de andere zijn kleyn/ ende niet dan klippen. Van desen hoeck tot Cabo de la Vela zijn vijf-en-twintigh mijlen naer 'tsegghen van Figueredo, dan tusschen beyden leght Baya Honda, welck is een groote baye/ over al vlack/ oock is 'tlandt vol binnen-wateren; het volck datter woondt is leelijck ende mager/ gaen naeckt/ hebben haer mannelijckheyt in een calebasken steken/ op de maniere van een hoornse scheede; zijn seer vuyl ende groen in de mondt/ eysselijck om aen te sien. Voorts el Portete vier leguen by oosten C. de la Vela, daer allenthalven vlack water is/ hoe-wel eenighe segghen dat wel een naeuw in-komen heeft/ maer binnen wijdt ende diep is.

Cabo de la Vela is een hoogen hoeck/ en als men van by oosten komt/ so schijnt het van verre een Eylandt te wesen/ want is met een even smal landt aen 'thooge vaste landt ghehecht: een weynigh by oosten de kaep hebt ghy een hooghe steen-klip ofte hoeck/ by westen de welcke mede een baey is/ daer men met ghemeene schepen kan legghen/ beschut voor oostelijcke winden; om de kape ist mede goet legghen/ beschut voor de noordt ende oostelijcke winden/ is daer over al vlack water; het om-legghende landt is al dor ende vael landt/ sonder eenighe oft weynigh groente. Dus zijn wy nu wederom komen tot Rio de la Hacha die den bocht in leght/ daer wy het in't achtste boeck hebben ghelaten; ende sullen onse beschrijvinghe hier mede eyndighen.

BY-HANGSEL,

By te voeghen in't eerste Boeck, 10 Capittel, pag. 16.

OM de gheleghentheyt van 't west-eynde van Hispaniola wat naerder te verstaen/ soo sullen wy hier in-voegen 'tghene laest by de onse is bevonden. Van Cabo Tiburon, tot C. de Donna Maria zijn buyten s'landts ontrent seven mijlen ende een half noorden. De Cab. Donna Maria is een leeghen hoeck/ t'eynden steyl/ ende recht aen de zuydt om den hoeck is een groote zandt-baye/ met een versche riviere/ daer reede is/ dan de grondt niet seer schoon; van dese Cab. tot het Eylandeken Caymito is de kours oost ten zuyden twaelf oft derthien mijlen. Die aen de C. St Nicolas wesen wil/ die laveert ghemeenlijck soo verre in/ tot dit Eylandt/ ende daer aen zijnde/ seylt men over naer 't Eylandt Guanabo, welck leght van Caymito noordt-oost ten noorden acht oft neghen mijlen; is een langh Eylandt dat hem de Golf in-streckt/ is tamelijck hoogh/

hoogh / men magh aen 't west-eynde wel dicht aen-loopen / want het isser schoon. De C. S[t] Nicolaes light van 't west-eynde van dit Eylandt noordt ten oosten acht mylen. Dese Cabo light op neghenthien graden ende vyftich minuten / ende van dese Cabo tot de Tortuga, is de kours oost ten noorden ende oost-noordt-oost acht mylen; de Tortuga streckt meest oost ende west vier mylen / syn west-eynde light van Hispaniola ander-half / ende 't oost-eynde een myle.

In 't selve boeck cap. 19. pag. 34.

YNagua. Onlanghs is by een van onse curieuste schippers bevonden dat achthien mylen noort ten oosten van den oost-hoeck van de Tortuga, op de noordt-zyde van Hispaniola een groot Eylandt light/van vyf oft ses mylen in de lenghte/ welck vruchtbaer is in 't aen-sien / heeft eenighe kleyne berghskens / ende sandtbapen / van den oost-hoeck ligghen eenighe klippen af; dit schynt Ynagua te willen zyn / tot noch toe verleght in de kaerten / oft soo het Ynagua niet is / soo ist tot noch toe in de kaerten onbekent ghewe est.

By te voeghen in 't tvveede Boeck aen het eynde van 't vierde Capittel.

LEere nu uyt het boeck Traicté de la Navigation, & des voyages de Descouverte, & Conqueste Modernes, & principalement des Frnaçois, ghedruckt te Parijs anno 1629, dat den Baron de Lery in den jaere 1518, een reyse voor-nam naer Isle de Sable ende Campseau om een wooninghe aldaer te planten / dan dat hy door gebreck van versch water wiert genootsaeckt weder te keeren onverrichter saecken / ende dat hy syn vee loste op dit Eylandt / te weten koeyen ende verckens / die daer sints die tydt soo zyn vermenighvuldight / datse den Baron de la Roche volck wel te passe quamen.

In 't selve op het eynde van het 25 Capittel.

VErstaen nu uyt het voorsz. boeck: dat de Francoysen haer wooninghe hebben vervolght te Quebec, ghelyck naerder blyckt uyt een brief van Charles l'Alemant Jesuyt / gheschreven uyt de selve plaetse in den jaere 1627. Dan dat de Engelschen die de Koningh van Groot-Britannien 't landt van Cadie heeft vergunt onder de naem van Nova Scotia, haer de plaetse begonden te disputeeren; ghelyck dan van een Engelsman hoore die daer mede ghewe est is / dat de Engelschen de Francoysen van Quebec souden ghelicht hebben: niet teghen-staende dat in Vranckryck in den jaere 1626, door toe-doen van den Cardinael de Richelieu een kompagnie is op gherecht van hondert gheassocieerde / welck haer kamer souden houden te Morbihan in Britannien, de welcke vergunt is Nova Francia ende Canada: by vervolgh van welckes macht is ghegheven in den jaere 1627 ende 1628, aen de Heere de Roquemont, Honel ende andere / aldaer machtighe colonien te planten; ende daer is een kompagnie ghemaeckt van hondert persoonen voor vyfthien jaeren / in de welcke sy haer verbinden over te brenghen tot vier duysent sielen/alle Francoysen ende Catholiquen / soo in Nova Francia, als in Florida, ende alle de landen daer de Kroone van Vranckryck eenigh recht van oudts meynt op te hebben.

By te voeghen in 't veerthiende Boeck aen het eynde van het derthiende Capittel.

DE jurisdictie van Pernambuc streckt sich uyt ontrent veertich mylen naer het zuyden / te weten tot Rio S. Francisco, alwaer eenighe Portugeesen woonen die haer alleen geneeren met beesten te weyden / ende Farinha te maecken / welck sy brenghen te Pernambuc; daer valt mede Brasilie-hout. Van daer komende naer 't noorden ofte naer Pernambuc toe / heeftmen eerst Alagoa, daer vyf oft ses Ingenios zyn/ die luttel suyckers uyt-gheven; dan daer zyn veel beesten ende goede

 lyf-tocht.

lijf-tocht. Daer naer Porto Caluo, waer mede ſeven oft acht Ingenios zijn / doch luttel in-woonders; ende haren meeſten handel is beeſten ende Farinha: 't dorp light by de vijf mijlen van de zee-kandt. Daer aen het dorp Vua, welckes in-woonders haer mede geneeren met beſtiael ende Farinha; beneffens datter oock vier oft vijf Ingenios zijn; light ontrent drij mijlen van zee.

Voorts Serinhan, daer wel twaelf oft derthien Ingenios zijn/die 't beſte ſuycker maecken van dit heel gewefte; 't dorp light twee mijlen van zee / neffens een rievier die niet over ſeven oft acht voet waters heeft. Naeſt daer aen light het dorp Poiucar, een ſchoone ende volck rijcke plaets/ daer mede wel derthien Ingenios ſtaen/ die groote quantiteyt ſuyckeren gheven; light aen een rievierken van de ſelve naem/ welck niet over acht voeten waters heeft. Daer aen volght de Cabo Sant Auguſtin, ende 't dorp Sant Antonio do Cabo, liggende twee mijlen van ſtrandt; dits mede een ſchoon ghewefte/ al-waer wel twintich ſuycker molens zijn / die ſeer veel goedt ſuycker maecken. Beneden de Cabo ſtaet een kerckxken ghenaemt Noſtra Sennora de la Candelaria, van welcke een open wegh loopt naer de weyden die ſe noemen as Curcuranas, daer meenighte van beeſten worden gheweyt: is vijf mijlen van Pernambuc; ende in dat begrijp ſtaen wel twee-en-twintich Ingenios, die veel ſuycker maecken.

Garaſu welck wy hier voren ſegghen de tweede ſtadt te weſen van deſe Capitania, en is maer een dorp (ſoo wy nu leeren) ligghende vijf mijlen van Olinda, ende een mijl van 't eylandt Tamaraca; daer maer arm volck ende ambachts-lieden woonen.

In 't ſelve Boeck in het veerthiende Capittel.

IN de juriſdictie van Tamaraca zijn ontrent twintich Ingenios, ende de meeſte ligghen op de rievier Goiana. Dit Eylandt ende zijn juriſdictie komt toe de Conde de Monſanto, woonende te Liſbona: uyt deſe Capitania komt oock veel braſil-houdt.

De ſtadt van Pariba wordt ghenaemt Felippia; in haer juriſdictie zijn vijf-en-twintich Ingenios die jaerlijcks veel goedt ſuycker maecken; light vijf-en-twintich mijlen van Olinda. Van Pariba tot Rio grande zijn over de dertich mijlen; daer is een Ingenio te Camaratuba; ẽn noch een in een plaets genaemt Cunhaon; ende noch een oft twee die twee oft drij mijlen van 't Caſteel ligghen: de meeſten rijckdom niet te min van de in-woonders zijn beeſten / weghen de goede weyde die daer is: 't Caſteel genaemt de dry Koninghen, is 't beſte van de gantſche kuſte; 't ſtedeken is anders kleyn ende qualijck bewoont/door dien 't volck meeſt op haer landt-huyſen woondt/ende daer niet komt dan om de miſſe te hooren.

REGISTER.

GOetgunstige Leser/ wy hebben tot uwen dienste in dese Tafel by een ghebraght de voornaemste Landen/Provincien/Steden/Vlecken/Rievieren/Havenen/Reeden/ Dieren ende Vruchten; In dien wyse alle hadden aengheteeckent / soo soude de Tafel te groot ghevallen hebben. De namen die beginnen met St ofte Sta hebben wy ghebracht op de naeste hooft-letteren/daer U. E. in't naer soecken sult ghelieven op te letten; ende verdacht zijn dat de Spagniaerden de B ende V d'een voor d'ander ghebruycken / soo dat ghy in beyde die Letters wel dient te soecken eer ghy der af scheyt.

A.

B.

Gaura

H.

I. Iaca-

I.

K. Ka-

Masa-

N.

Navi-

S.

FINIS.